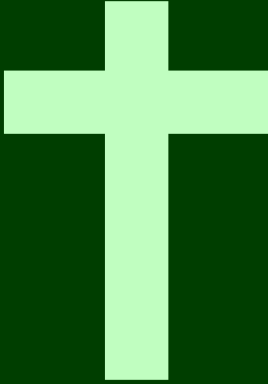

Diilon-nelma
Tobisifeleni

New Testament in Cerma (UV:cme:Cerma)

Diilon-nelma Tobisifeleni

New Testament in Cerma (UV:cme:Cerma)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Cerma)

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Cerma

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

All rights reserved.

2014-04-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

5ffe1c98-1ba9-54d8-8f4c-03a7c12fba11

Contents

Matie sebe	1
Marke sebe	70
Like sebe	112
Nsáa sebe	182
Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma	232
Ɔromutaamba sebe	296
Korɛntitaamba sebedielɛnɔ	326
Korɛntitaamba sebehɛalɛnɔ	354
Galasitaamba sebe	373
Efesitaamba sebe	384
Filiputaamba sebe	393
Kolɔsitaamba sebe	400
Tesaloniketaamba sebedielɛnɔ	407
Tesaloniketaamba sebehɛalɛnɔ	413
Timote sebedielɛnɔ	417
Timote sebehɛalɛnɔ	426
Tite sebe	432
Filemɔ sebe	436
Ebire ba sebe	438
Sake sebe	461
Pier sebedielɛnɔ	469
Pier sebehɛalɛnɔ	478
Nsáa sebedielɛnɔ	484
Nsáa sebehɛalɛnɔ	492
Nsáa sebesielɛnɔ	494
Yuda sebe	496
Ampigáama	499

Matien nyegāan Yesu maama man Nelmuoyamma

Matie waa Yesu *hāalābilonɔ (9.9; 10.3). U nyegāan u sebɛ-i a vii *Yuifubaa. U taa u taara u pigāan-ba wuɔ nuharunɔ u dii, Diilonɔ un pāa nunɔ-u aa saan *Konkortienɔ man, u yaa Yesu-i. Aa Diilonɔ un waan maman *Tobisicɔlonniɔ-sebɛ-i-na, u yaa juɔ ji ce-ma hiere.

Yesu huɔn dumaa, Matie duɔn u sebɛ-i baa ku yaa-i aa suonu-kuɔ baa u *batɛmu-i ka cor baa *Sitāniɔ juɔ tuɔ taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hīekuraanɔ-na (sap. 1-4).

Ku huonɔ-na, u dii u nunɔ-u Yesuɔ cie u maacemma-i dumaa *Galile-i-na: U waan Diilonɔ-nelma-i baa nuɔmba-i, aa sire jaamba-i, aa donya *jinabaa-ba-i nuɔmba yunni-na. U cie gberɛ-wɛima bɔi (sap. 5-18). U siire kusuɔn-nu'i a kā *Yerusalemu-i-na ba ka ta ba ko-yo. Baɔ fiɛ ko-yo, Diilonɔ siire-yuɔ u temma-i (sap. 19-28).

Yesu waan nelma bɔi a kā *Diilonɔ-nellentesinni kūnɔ-na.

Matie huɔnu u sebɛ-i sɔmma ndii: Baman hūyāa Diilonɔ-maama-i baɔ saaya ba ta ba wuɔ dumaa (sap. 5-7). Yesu puɔraa u *hāalābiemba-i ba ka wan *Diilonɔ-bāanɔ maama-i kusuɔn-nu (sap. 10). Gbāneini man pigāan Diilonɔ-nellentesinni-i (sap. 13). Diilonɔ-dūn-baaman saaya ba bel banna dumaa (sap. 18), baa miwaanɔ tīman-maama-i (sap. 24-25).

*Yesu bīncuɔmban cuu ba-naa dumaa
(Like 3.23-38)*

¹ Yesu-Kirsa bīncuɔmban cuu ba-naa dumaa ku yaa daaku: Yesu-Kirsa hilaa *Davidi hāayɛlmba-na. Davidi fuɔ u hel *Abiramu hāayɛlmba-na.

² Abiramu siire da *Isaki.

Isaki sire da *Yakɔbu.

Yakɔbu sire da *Yuda a naara bisālmba namba.

³ Yuda sire da Perɛsi baa Sera. Bisālnɔ daaba nyu-i ba taa ba bi-yo Tamar.

Perɛsi sire da Esirɔmu.

Esirɔmu sire da Aramu.

⁴ Aramu sire da Aminadabu.

Aminadabu sire da Naacūnɔ.

Naacūɔ sire da Salmɔ.

⁵ Salmɔ sire da Bosi. Bosi nyu-i ba taa ba bi-yo Araabu.

Bosi sire da Obɛdi. Obɛdi nyu-i ba taa ba bi-yo Uruti.

Obɛdi sire da Yese.

⁶ Yese sire da Davidi. Davidi faŋo yaa juo ce nellentienjo-i.

Fuo sire da *Salomɔ. Salomɔ nyu-i, Uri cienjo'i waa.

⁷ Salomɔ sire da Orobamu.

Orobamu sire da Abiya.

Abiya sire da Asa.

⁸ Asa sire da Yosafa.

Yosafa sire da Yoramɔ.

Yoramɔ sire da Osiyasi.

⁹ Osiyasi sire da Yotamu.

Yotamu sire da Akasi.

Akasi sire da Esekiyasi.

¹⁰ Esekiyasi sire da Manase.

Manase sire da Amɔ.

Amɔ sire da Yosiyasi.

¹¹ Yosiyasi sire da Yekoniya a naara bisalmba namba.

Huɔŋgu faŋu'i nuɔ-i ban bilaa *Isirahel-baamba-i kã baa-ba *Babiloni-i-na.

¹² Ban kãa Babiloni-i-na, Yekoniya wuɔ ka da Salatiel.

Salatiel sire da Sorobabel.

¹³ Sorobabel sire da Abiyudi.

Abiyudi sire da Elakimu.

Elakimu sire da Asɔr.

¹⁴ Asɔr sire da Sadaki.

Sadaki sire da Akimu.

Akimu sire da Eludi.

¹⁵ Eludi sire da Elasar.

Elasar sire da Matã.

Matã sire da Yakɔbu.

¹⁶ Yakɔbu sire da Yosefu. Yosefu sire bie cienjo.

U cienjo-i ba taa ba bi-yo Maari.

Maari faŋo yaa huɔŋ Yesu maŋ ban bin-yon *Kirsa-i.

¹⁷ Kuu dii ŋaa a doŋ Abiramɔ-i-na a ji hi Davidi-i, tonaamba cinciuelo ba naa-i dii. Aa a doŋ Davidi-i-na a ji hi ban bilaa *Isirahel-baamba-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, tonaamba cinciuelo ba bi naa-i dii. A doŋ huɔŋgu faŋu-na, ji hi Kirsa homma-i, tonaamba cinciuelo ba bi naa-i tiraa ba ye dii hɔlma-na.

Yesu-Kirsa homma-i

(Like 2.1-7)

¹⁸ Yesu-Kirsaŋ huɔŋ homma maŋ, ma yaa daama: U nyu-i, Maari-i, Yosefu yaa naa bel-o u doŋjo. Huɔŋgu nanɔ juo hi, *Diilon-Yal die ce kusunɔ yiera Maari-i-na. A ne da Yosefu saa naa hi suɔ-yo cienjo yogo. ¹⁹ Yosefu waa nelfefeiŋo. Uŋ daa kusunɔ yieraaya u doŋjo-na dumaanjo-na, u sa taara u dii senserre yuɔ; wuɔ tuɔ taara u hiel u gboluŋgu-i u maama-na molo baa suɔ. ²⁰ Uŋ diyaa mafamma-i u huɔŋga-na, Itienjo *doŋpɔpɔrbilonjo nan wuɔ carra-yuɔ dãnsãan-nu a wan baa-yo wuɔ: «Yosefu, *Davidi hãayɛlɛŋ nuɔ, *Diilon-Yalle yaa cie kusunɔ daaku yiera Maari-i-na; baa kãalã, bie-yo. ²¹ U ka

hoŋ naacombiloŋo. Duɔ hoŋ-yo, ŋ haa u yerre-i Yesu; ku yuŋgu yaa wuɔ koŋkortieŋo. U yaa ka kor u nellenj-tobimba-i ba āmbabalma-na.»

²² Itienj uŋ cie u *pɔpuɔrbiloŋo waŋ mamanj, ma'i sa cieŋ daama-i wei? Pɔpuɔrbiloŋo waanj-ma wuɔ:

²³ «*Bilonyonyuro ka ce kusūŋgu a hoŋ naacombiloŋo.*

Ba ka ta ba bi-yo Emaniel.»*

Ku yuŋgu yaa wuɔ Diiloŋo dii baa-ye.

²⁴ Yosefuŋ juɔ sire duɔfūmmu-na, wuɔ ce Itienj dɔrpɔpuɔrbiloŋ uŋ waanj mamanj baa-yo aa u dɔrŋo kāal jo ji tiena baa-yo. ²⁵ Maariŋ kāalāa jo, u juɔ bɔrɔ dumaa Yosefu saa suɔ-yo cieŋo. Uŋ buɔra, Yosefu wuɔ haa biloŋo yerre-i Yesu.

2

Hiriemba namba taara Yesu terienju-i

¹ Yesu huɔŋ Betelɛmu, dii *Yude mara nuɔ. Huɔŋgu fanju-na, *Erɔdi yaa waa *Yude yuŋgu-na. Uŋ huɔŋ, hiriemba namba waa bāpagūŋgu-na; baa sire a jo *Yerusalemu-i-na ² a ji ta ba yuure u kūŋgu-i wuɔ: «*Yuifu ba nellentienj maŋ huɔŋ fɛlemma-i uu dii hie? I daa u mɛele-i bāpagūŋgu-na ku'i cie i sire tie jo die ji jaal-o.»

³ Erɔdinj nuɔ nel daama-i, u huɔŋ kaa pāŋ cu ka hel baa Yerusalemutaamba-i hiere. ⁴ Wuɔ bi *Diilojigāntaamba yuntaamba maŋ waa nelle-na hiere baa *ānjɪnamma pigātaamba-i a ji yuu-ba wuɔ: «Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanj *Koŋkortienj* maŋ, u saaya u hoŋ terienj haku-i nuɔ-i?» ⁵ Baa cira: «U saaya u hoŋ Betelɛmu dii Yude mara nuɔ. *Diilopɔpuɔrbiloŋo nyegāan ma yaa-i wuɔ:

⁶ *Betelɛmutaan namaa, baa na ta na ne wuɔ si Yude niliŋa-na hiere namaa nelle yaa huɔŋ-nu de!*

Umanj ka waa *Isirahel-baamba yuŋ-nu, umanj ka ta mi baamba yaan-na tuɔ ne-ba, u ka hoŋ namaa nelle yaa nuɔ-i.»†

⁷ Erɔdinj juɔ suɔ *Kirsa muŋhommun-terienju-i, wuɔ cuo bi hirienj daaba-i a ji yuu-ba suɔ mɛel daadenj duɔŋ ta di hel huɔŋgu maŋ nuɔ-i. ⁸ Uŋ juɔ yuu ba piye tūnu-yuɔ, wuɔ cira: «Kāan Betelɛmu-i-na na ka yuure u kūŋgu-i jeje na ne; da na ka da-yo, na jo na ji tūnu muɔŋo-i mi bi kā ka jaal-o.»

⁹ Erɔdinj piye baa-ba ti, baa sire ta ta ba kā Betelɛmu-i-na. Ba'a ba ne, tiraa da mɛel daade-i ba yaanga-na di wuɔ di kā.

* 1:23 Isayi (Ésaïe) 7.14 * 2:4 Banj gbēŋ Yuifu ba nellentienj maŋ, baa Koŋkortienj-o, nelduɔŋo yaa-i bande-i-na. † 2:6 Mise (Michée) 5.1

Baa ta ba nyaanu-diɛ. Diŋ kaa hi bilonɔ ŋ waa terienɔgu man nuɔ-i, diɛ yiera ku yudɔɔ-i-na. ¹⁰ Ba hɔŋ muɔ gbuu pɔŋ fɛ̃. ¹¹ Baa har suur ka da bilonɔ-i baa u nyu-i. Baa dũuna jaal-oo naa fir ba conɔgorni-i hiel sɛ̃nɛ hã-yo baa wusũnaŋo a naara *miir-namma.

¹² Ban juɔ'a ba bir, Diilonɔ wuɔ piye baa-ba dɔ̃nsãaŋ-nu wuɔ ba baa kã Erɔdi terienɔgu-na ka tũnu-yuɔ. Baa pɔŋ biɛ ba den hũmelle.

Yosefubaa-ba gbaraa kã Esipi

¹³ Hirienɔ ban taa, Itienɔ *dɔɔɔpɔɔɔrbilonɔ wuɔ carra Yosefu-i dɔ̃nsãaŋ-nu a waŋ baa-yo wuɔ: «Yosefu, *Erɔdi ka sire wuɔ u taara naacombilonɔ-i ko-yo. Sire ŋ gbar baa-yo baa nyuŋo-i hiere na ka tɛ̃na Esipi. Da mi saa ji cira na jo, molo baa jo.»

¹⁴ Yosefu wuɔ bi sire isuɔŋgu faŋgu-na a biɛ naacombilonɔ-i baa u nyu-i hũu ŋ hã-mi! Esipi. ¹⁵ U kãa ka tɛ̃na kusuɔŋ-nu'i Erɔdi ji tuɔ ku. Itienɔ ŋ ciɛ u *pɔɔpɔɔɔrbilonɔ waŋ nelma man, ma'i sa juɔŋ daama-i wei? Pɔɔpɔɔɔrbilonɔ waŋ-ma wuɔ:

«Mi ciɛ mi biɛŋo hel Esipi-i-na.»‡

Erɔdinɔ ciɛ karaaŋgu man baa Betelɛmutaamba-i

¹⁶ *Erɔdinɔ juɔ niya naa, wuɔ suɔ wuɔ hirienɔ daaba tãalãa-yo aa cor ba den. U huɔŋ kaa gbuu pɔŋ du. Wuɔ cira ba wuɔra ko naacombiamba man saa cor bienɔ hãi yogo Betelɛmu-i-na hiere baa nileiŋa man u kɔtɔnni-na. Hiriamba naa pigãaŋ-yo huɔŋgu faŋgu yaa-i wuɔ mɔɛle duɔŋ ta di hel. ¹⁷ *Diilonɔ ŋ puɔraa *Seremi waŋ mamanɔ, ma'i saa ce daama-i wei? Seremi waŋ-ma wuɔ:

¹⁸ «I nu molo kaal Arama-i-na;

kutienɔ kaal kuliŋ-kaaluŋgu.

Arasɛlyaa kaalaanɔ wuɔ ba kuɔ u bisalmba.

U sa nu gbɛnyɛmma.

U bisalmba taa aa yaŋ-yo.»§

Yosefubaa-ba siire ka tɛ̃na Nasarɛti

¹⁹ *Erɔdinɔ juɔ ku, Itienɔ *dɔɔɔpɔɔɔrbilonɔ nanɔ wuɔ carra Yosefu-i dɔ̃nsãaŋ-nu dii Esipi-i-na ²⁰ a waŋ baa-yo wuɔ: «Bamanɔ taa ba taara ba ko naacombilonɔ-i ba kuu. Sire ŋ biɛ-yo baa nyuŋo-i na bir na kã *Isirahɛl-na.» ²¹ Yosefu wuɔ bi sire a biɛ naacombilonɔ-i baa u nyu-i ba bir kã Isirahɛl-na. ²² Erɔdi biɛŋo nanɔ waa, ba taa ba bi-yo Arkelɔsi. Yosefuŋ kãa, wuɔ nu-ma wuɔ tuonɔ ŋ kuu, u yaa ciɛ nellentienɔ-i *Yude-i-na. Kor maa ta ma da Yosefu-i u saa siɛ duɔ kã ka tɛ̃na terienɔgu-na. Diilonɔ wuɔ piye baa-yo dɔ̃nsãaŋ-nu wuɔ u kã u ka tɛ̃na *Galile mara nuɔ. ²³ Wuɔ kã ka tɛ̃na Galile nelle nande-na ba

‡ 2:15 Ose (Osée) 11.1 § 2:18 Seremi (Jérémie) 31.15

bɪ-de Nasarɛti. *Diilopɔpuɔrbiemba waan-ma wuɔ: «Ba ka ta ba bɪ *Kɔŋkortieno-i Nasarɛtiyenɔ», ma bi ciɛ.

3

Nsāa-Batisei āndaanɔ-i

(Marke 1.1-8; Like 3.1-18; Nsāa 1.19-28)

¹ Ku huonɔngu-na, *Nsāa-Batisei wuɔ ji sire tuɔ wan Diilon-nelma-i baa nuɔmba-i dii *Yude *hɛkuraanɔngu-na. U taa u piye wuɔ: ² «Naanan na cilɔbalaɔ-i, *Diilon-bāanɔngu piyaa tɪ!»

³ Diilonɔ puɔraa *Isayi wan Nsāa fuɔ maama yaa wuɔ:

«Molo dii tuɔ hohuola hɛkuraanɔngu-na wuɔ:

«Migāan Itienɔ hūmienɔ-i

Cāan-yan na viinu-yɛi.»*

⁴ Jonɔgoroɔ man waa Nsāa nuonɔngu-na, baa sūo-yo baa nyɔgɔmɛkuɔsɪnni aa u taa u pɛyɛ u nɛgelle-i baa cāanɔ-krāŋkpaanɔngu. U taa u wuɔ dūŋgbɛrmba baa sɔllu.

⁵ Yerusalemutaamba-i baa Yudetaamba-i hiere ka hel baa baman waa *Yurdɛ nuoraanɔngu kɔtɔnni-na hiere ba taa ba kā u wulaa ⁶ba kā ba wan ba cālmuo-i baa-yo aa u tuɔ *batiseŋ-ba Yurdɛ nuoraanɔngu-na.

⁷ Nsāan juɔ da *Farisɛbaa-ba-i baa *Sadusɛbaa-ba kūɔl baa ba jo u wulaa wuɔ u batiseŋ-ba, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Nelbalaan namaa temma-i daana-i! Hai juɔ tūnu-nei wuɔ da na batiseŋ Diilonɔ sie ka gān baa-na? ⁸Yaan aa na ta na ce kuman faa, ku yaa ka pigāan wuɔ na naana na cilɔbalaɔ-i kelkel.

⁹ Baa na da nie sɪ *Abiramun yɛn na bɪncɔinɔ Diilonɔ sie ka gān baa-na. Mi tūnu-nei: Nan fiɛ da tāmpɪɛnɔ man daaya-i, Diilonɔ gbāa bir-a ce-ya Abiramu hāayɛlmba namaa fuonɔngu-na.

¹⁰ Maale nunɔngu saaraa jina. Tibiɪnɔ man da ku saa man biefɛfɛinɔ, ku jūn aa senu.

¹¹ Muɔmi batiseŋ-na baa hūmma yon da mi pigāan wuɔ na naana na cilɔbalaɔ-i; nɔga molo ka jo mi huonɔngu-na. Kutienɔ fōŋgūɔ jɪɛnya mɛi wuonɔ-i. Mɛi saa piɛra u natāanɔ-i. Fuɔ ka batiseŋ-na baa *Diilon-Yalle baa dāamu. ¹²Kɔkɔruonɔngu dii u nanɔga-na. U ka pe u dɪmma-i. Duɔ ji pe-ma tɪ hiere torre-na, u ka kūɔl belle-i dii-de inonɔgɔ-na aa senu fuoru-i baa dāamu. Dāamu fammu sa dɪn dede.»

Yesu batiseemma-i

(Marke 1.9-11; Like 3.21-22)

¹³ Nsāa un taa u *batiseŋ nuɔmba-i huonɔngu-na, Yesu wuɔ sire *Galile-i-na a kā *Yurdɛ-i-na u duɔ ka batiseŋ-yo. ¹⁴ Nsāa wuɔ ka muo jān wuɔ fuɔ sie ce-ma. Aa naa tuɔ piye baa-yo wuɔ: «Nuɔnei saaya n batiseŋ muɔ, nuɔ da n bir yan aa jo wuɔ mɛi ji batiseŋ-ni, mi batiseŋ-ni nie?»

* 3:3 Isayi (Ésaïe) 40.3

15 Yesu wuɔ cira: «Diilonɔ ŋ'a ma ce dumaa, yaŋ i ce-ma dumɛi. Yaŋ aa ŋ ce-ma ŋaa miŋ waanɔ-ma dumaa.» Ns̄aa wuɔ naa wuɔ h̄uu-ma.

16 Baŋ juɔ batiŋɛŋ Yesu-i t̄i aa u hel h̄umma-na, d̄ɔrɔ wuɔ puur. Wuɔ u ne da *Diilonɔ-Yalle hilaa koŋhurunɔ temma jo ji diire-yuɔ. 17 Baa nu molo piye d̄ɔrɔ-i-na wuɔ: «Mi Biɛŋo yaa daayo-i; u maama sa suɔ aa d̄ɔlnu-miɛ. U yaa fiɛŋ mi huɔŋga-i.»

4

Sit̄ani taara duɔ guɔl Yesu gbeini-i
(Marke 1.12-13; Like 4.1-13)

1 Ku huɔŋgu-na, *Diilonɔ-Yalle k̄a baa Yesu-i *h̄iɛkuraanɔgu-na *Sit̄ani duɔ ka guɔl u gbeini-i. 2 Uŋ k̄aa, wuɔ ce b̄aanɔ-yinni komuɔŋa h̄ai baa isuɔyinni komuɔŋa h̄ai u saa dii kuuwuɔŋgu u nuŋgu-na. Yiŋ daaniŋ juɔ cor, nyulmu sire cuɔl-o. 3 Sit̄ani wuɔ jo ji waŋ baa-yo wuɔ: «Da kuɔ Diilonɔ-Biɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, ce t̄amp̄iɛŋ daaya bir niiwuoni i ne!»

4 Yesu wuɔ cira: «Ma nyeḡaanɔ Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Niiwuoni-i yonɔ, ni sie gb̄aa ce nelieŋ nuɔ ŋ ba. Ny saaya ŋ bi ta ŋ nu Diilonɔ nuŋ-āndaanɔgu-i hiere naara.*»*

5 Uŋ piye dumaanɔ-na, Sit̄ani wuɔ k̄a baa-yo *Yerusalemu-i-na, ka haa-yo *Diilodubuɔ d̄ɔrɔ-i-na 6 aa naa cira: «Da kuɔ Diilonɔ-Biɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, tie ŋ diire i ne! Ma s̄i ma nyeḡaanɔ Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Diilonɔ ka ce *d̄ɔrɔp̄uɔrbiemba t̄uu-ni ba nammu-na ŋ baa ji t̄is̄iŋ ŋ ferɛ*† kɛ?»

7 Yesu wuɔ cira: «Ma bi nyeḡaanɔ Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Baa danɔ Itieŋo-i Diilonɔ-i ŋ ne.*»‡»

8 Sit̄ani wuɔ tiraa k̄a baa-yo t̄anunɔgu nanɔgu d̄ɔrɔ-i-na, ku maama saa fa baa jajaatamma-i, ka piḡaanɔ-yo nilieŋa-i hiere baa a huɔya-niini-i 9 aa naa cira: «Da ŋ d̄uuna jaal-mi, niŋ daa nilieŋa maŋ daaya-i hiere mi ka h̄a-ni baa-ya.»

10 Uŋ waanɔ mafamma-i, Yesu wuɔ cira: «Sit̄ani, k̄a ŋ filieŋ ŋ halanɔ! Ma nyeḡaanɔ Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Ny saaya ŋ ta ŋ d̄uuna ŋ jaal Itieŋo-i Diilonɔ yaa-i, aa ta ŋ c̄aa u yaa u diei yonɔ.*»§»

11 Sit̄ani wuɔ naa u ta aa yaŋ-yo. Uŋ taa, d̄ɔrɔp̄uɔrbiemba namba jo ji ta ba k̄aȳa-yuɔ.

Yesuŋ duɔŋ u maacemma-i dumaa Galile-i-na
(Marke 1.14-15; Like 4.14-15)

12 Huɔŋgu nanɔgu juɔ hi, baa bel Ns̄aa-i dii-yo kaso. Yesu wuɔ nu-ma aa bir k̄a *Galile-i-na. 13 Uŋ k̄aa, u saa ka t̄iɛna

* 4:4 Anɔŋnamma tiyemmanɔ-sebe (Deutéronome) 8.3 † 4:6 Gbelieɛmanɔ-nal̄aanɔgu (Psaume) 91.11-12 ‡ 4:7 Anɔŋnamma tiyemmanɔ-sebe (Deutéronome) 6.16

§ 4:10 Anɔŋnamma tiyemmanɔ-sebe (Deutéronome) 6.13

Nasarɛti-i-na, wuɔ kã ka tɛna Kafarnamu, dii dalanga caanguna. Terienɔu fanɔu-i, Sabulɔ hɛma, fuɔ baa Nefutali. ¹⁴ Diilon uɔ puɔraa *Isayi wanɔ maman, ma'i sɪ daama-i wɛi? ¹⁵ Isayi waanɔ-ma wuɔ:

*«Sabulɔ hɛma-na, Nefutali nelle-na,
dii dalanga caanguna,
ka ka hel dii *Yurdɛ nuoraangɔ bomborma-na,
a biɛ Galile-i hiere, *niɛraamba nelle-i,
bamanɔ waa hiere kukulma-na, cecerma hilaa-bei.*

¹⁶ *Bamanɔ waa kukulmanɔ-nelle-na kuliingɔ nammu-na, baaŋgu paa-bei.»**

¹⁷ Yesuɔ kãa dumaanɔ-na, wuɔ donɔ tuɔ wanɔ Diilonɔ-nelma-i baa nuɔmba-i wuɔ: «Naananɔ na cilɔbabalanɔ-i, *Diilonɔ-baaŋgu piyaa tɪ!»

*Yesu biɛ gbosobaa-ba namba
(Marke 1.16-20; Like 5.1-11)*

¹⁸ Yiingɔ nanɔu-na, Yesu wuɔ ji tuɔ cor a da gbosobaa-ba namba nanɔ juɔŋo *Galile dalanga-na. Ba waa ba hãi; nelienɔ baa u hãanɔ. Ba bi mɔŋo-i Simɔ, u yerre nande yaa Pier, aa bi hãanɔ-i Andere. ¹⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Juɔŋ i ta, mi ka ce-na nelbilienɔ-gbosobaa namaa.» ²⁰ Baa bi pãŋ nanna ba jɔnaamba-i aa cu Yesu huonɔ-nu. ²¹ Ba'a ba kã yaanga-na, a tiraa da naacolɔ nanɔ baa u hãanɔ a naara ba to. Ba bi tuonɔ-i Sebede aa bi bɛpomɔŋo-i Sake aa hãanɔ-i Nsãa. Ba waa beɔ-na ta ba migãanɔ ba jɔnaamba. Yesu wuɔ bi bɛpuɔmba-i. ²² Bafanɔ baa tiraa nanna ba beɔ-i baa ba to-i aa cu u huonɔ-nu.

Yesu waanɔ Diilonɔ-nelma-i aa sire jaamba

²³ Yesu taa u wuɔra *Galile-i-na hiere u wanɔ Diilonɔ-nelma-i *Diilonelhaalãdũnni-na, aa tuɔ wanɔ *Diilonɔ-baaŋgu *Neldɔdɔlma-i, aa bi tuɔ sire jaamba-i ba sinni-na hiere u kã. ²⁴ Siiritaamba-i hiere baa nu u maama-i ka saa. Baa ta ba jo baa jaamba-i ba sinni-na hiere ba jo ba hã u tuɔ sire-bei. *Jinabaa-banɔ waa bamanɔ nuɔ-i ba waa, kurmɔrɔntaamba waa, ka hel baa murgubaa-ba-i hiere. Yesu wuɔ sire-bei kpɛmmu! ²⁵ Nuɔŋ baa sire kũl ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ; Galiletaamba waa, a naara banamba naa hel Dekapol jo, banamba *Yerusalemu, banamba *Yude, banamba hel *Yurdɛ bãpagũŋu-na jo.

5

*Bamanɔ yunni-i dɔlaa
(Like 6.20-23)*

* 4:16 Isayi (Ésaïe) 8. 23-9.1

¹ Yesuŋ daa nuɔmbaŋ kũɔlãa ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ dumaanjo-na, wuɔ kã ka nyugũŋ tãnuŋgu nanju-na tĩena. U *hãalãbien baa jo ji ciilã-yuɔ. ² Wuɔ donj tuɔ piye baa-ba wuɔ:

³ «Bamaŋ kaalaan baa Diilonjo-i, ba yunni dɔlaa;

*Diilonj-nelle-i bafamba diele-i.

⁴ Bamaŋ dii kaaluŋgu-na, ba yunni dɔlaa;

Diilonjo ka hur ba nyinyɔlma-i.

⁵ Hɔhĩnantaamba yunni dɔlaa;

hĩema ka ce ba maama.

⁶ Bamaŋ kuuyenj kuuviingu cemma-i, ba yunni dɔlaa;

ma ka dɔl-ba.

⁷ Hujarreŋ yeŋ bamaŋ nuɔ-i, ba yunni dɔlaa;

Diilonjo ka bi ce hujarre bei.

⁸ Bamaŋ hɔmmu-i kuɔŋ, ba yunni dɔlaa;

ba ka da Diilonjo-i.

⁹ Bamaŋ fiɛŋ ba muntĩenammu-i, ba yunni dɔlaa;

Diilonjo ka tuɔ bi ba yaa u bisãlmba-i.

¹⁰ Baŋ ceŋ bamaŋ kpãncɔlgũɔ ba viisĩnni maama-na, ba yunni dɔlaa;

Diilonj-nelle-i bafamba diele-i.

¹¹ «Da ba ta ba tuora-nei, aa ta ba ce-na sũlma, aa haa balaanju sĩnni-i hiere nei mei maama-na, na yunni dɔlaa.

¹² Taa na gbu na nyɛ aa na fi na hɔmmu-i; Diilonjo ka pã-na bɔi dɔrɔ-i-na. Na saa da, *Diilopɔpuɔrbiemba maŋ siire namaa yaanŋa-na, ba ciɛ-ba sũlma dumɛi.»

Namei dãmma, namei cecerma

(Marke 9.50; Marke 4.21; Like 14.34-35)

¹³ «Namei dii dãmma-i hĩema-na. Nŋa dãn da ma ji saara, ma gbãa tiraa ce niɛ ce kpɛnnɛ? Ma siɛ gbãa fa weima; ba biɛ ka kũnna fuorenj.

¹⁴ «Namei fitĩmbaa namaa hĩema-na. Na saa da, nelle maŋ da di waa tãnuŋ dɔrɔ, di sa fuo. ¹⁵ Na suyaa wuɔ ba sa celienj fitĩnuɔ-i aa biɛ biŋkũŋgu cure-yuɔ. Ba haa-yo dɔrɔ terienju ce hiere da gbãa. ¹⁶ Fitĩnuɔŋ ceŋ gbagbaama-i dumaa, namaa na saaya na ta na ce gbagbaama-i dumɛi nuɔmba hɔlma-na; ku yaa ba ka da na maacenfafamma-i aa ta ba kaal na To-i dɔrɔ-i-na.»

Yesu saa jo baa u denj hũmelle

¹⁷ Ku huonju-na, Yesu wuɔ cira: «Baa na da niɛ sɪ *Moisi-i baa *Diilopɔpuɔrbiembanj nyɛgãan mamaŋ hã-na wuɔ na ta na ce, mi juɔ da mi ji gbuonu ma yaa-i, ma'i sɪ. Mi juɔ da mi ji pigãan-na nelma famma belle yaa-i. ¹⁸ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Dɔrɔ-i baa hĩema-i da ni gbãŋ waa tĩ, nelma diei siɛ gbãa gbuo nel daama-na. Halle cɛkũɔ, ma siɛ gbãa gbuo, fuɔ miwaanjo tĩmma. ¹⁹ Terienju fanju-na, halle nelma maŋ yuraanu yan

nel daama-na, umañ duo saa wuo ma hümelle-i, aa tira ce banamba ce fuo temma-i, u yaa ka waa huonngu-na *Diilon-nelle-na. Nga umañ duo wuo ma hümelle-i, aa ce banamba ce fuo temma-i, kutienjo ka ce nelbuo Diilon-nelle-na. ²⁰ Mi tūnu-nei: Da na saa vii yan *anjnamma pigāataamba-i baa *Farisēbaa-ba-i, na cēraa na suur Diilon-nelle-na.»

Yesuŋ waanŋ mamaŋ a kā hōdulle-na

(Marke 11.25; Like 12.57-59)

²¹ «Nañ siire, na nuo wuo ma waanŋ baa i bincuamba-i wuo molo saa saaya u ko u nanoljo.* Da ŋ ko ŋ nanoljo-i ba saaya ba bī-ni fāamaanŋ ba terien-nu. ²² Nga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Nuoni maŋ da ŋ nyo ŋ nuonngu baa ŋ nanoljo-i, ba saaya ba bī-ni fāamaanŋ ba terien-nu. Umanŋ duo tuora u nanoljo-i wuo mimilāŋo, ba ka bī kutienjo-i fāamaanŋ ba terien-nu. Umanŋ duo bi gbē u nanoljo-i wuo nelsosoinjo, ba ka caa kutienjo-i. ²³ A ce dumaanjo-na, da ŋ fiē kā baa bīŋkūŋgu da ŋ ka pā-ku hā Diilonjo-i, aa ka ne da weima dii nuo baa moloŋ hōlma-na, ²⁴ yanŋ ku bīŋkūŋgu-i dii mumbuolmun-terienngu caanngu-na aa ŋ jo na ji nunu na-naa baa kutienjo-i igēna aa ŋ suo ŋ kā ŋ ka pā-ku ŋ hā Diilonjo-i.

²⁵ «Moloŋ cēmel da di waa-niē aa wuo u ka bī-ni, gbāŋ baa-yo; baa yanŋ āndaanngu hi fāamaambaa-ba-i. Da ku hi-ba, ba ka hā fōŋgōtaamba-i baa-ni, fōŋgōtaamba bel-ni ka dii-ni kaso. ²⁶ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Da ba dii-ni kaso-i-na, da ŋ saa ji pā ŋ cēmelle tī hiere, ŋ cēraa ŋ da munhelmu.»

Yesuŋ waanŋ mamaŋ a kā cakūŋgu-na

(Matie 18.8-9; Marke 9.43,47-48)

²⁷ «Nañ siire, na nuo ba ciēra wuo ŋ saa saaya ŋ ce *fuocesinni.† ²⁸ Nga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Nuoni maŋ da ŋ ne moloŋ ciēŋo-i baa yufelle nande, kuu dii ŋaa ŋ gaala baa-yo tī ŋ huonnga-na. ²⁹ Terienngu fanngu-na, da ŋ da ŋ nadiyufelle dii-ni kuubabalaanngu cemma-na, hielde ŋ fara ŋ nanna dii daalēi. Da ŋ suur yufeduola nuo Diilon-nelle-na, ku bōyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ yufienja-i a hāi-i-na. ³⁰ Da ŋ da ŋ nadienannga dii-ni kuubabalaanngu cemma-na, karka ŋ fara ŋ nanna dii daalēi. Da ŋ suur nagāduola nuo Diilon-nelle-na, ku bōyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hāi-na.»

Yesuŋ waanŋ mamaŋ a kā ānsorre bōrōmma-na

(Matie 19.7-9; Marke 10.11-12; Like 16.18)

³¹ «Nañ siire, na nuo ba ciēra wuo: «Umanŋ duo nanna u ciēŋo-i, u saaya u nyegēŋ sebe hā-yo. Sebe maŋ pigāanŋ wuo ba

* **5:21** Helmaŋ-sebe (Exode) 20.13; Anjnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 5.17 † **5:27** Helmaŋ-sebe (Exode) 20.14; Anjnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 5.18.

ānsorre buora.»[‡] 32 Nga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Cieŋo maŋ duo u sa wuora u ce bamba, aa u bolo nanna-yuo, kuu dii ŋaa u diyaa-yo *fuocesinni-na. Aa da ba bi nanna cieŋo maŋ aa ŋ bie-yo, ŋ saa wuo Diilonŋ-hūmelle; ŋ cie fuocesinni-i dumaŋo-na.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kā Diilonŋ-yerre bīmma-na

33 «Naŋ siire, na nuo wuo ma waan baa na bincuamba-i wuo: «Da ŋ pā nuŋgu aa bi Diilonŋo yerre-i wuo ŋ ka ce mamaŋ, cema; baa yaŋ-ma.»[§] 34 Nga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Molo baa tiraa u ce weima aa u bi Diilonŋo yerre-i u nuŋgu-na gbula. Molo baa hiel u niele doro-i-na; Diilonŋ muntienammu. 35 Molo baa bi hiel u niele hēma-na; Diilonŋ gbeiniŋ-munjinammu. Molo baa bi cira fuo baa *Yerusalemu; Itienŋo nelle yaa difande-i. 36 Molo sie gbāa ce halle kuosŋgu diei pusūŋ u yuŋgu-na, u sie bi gbāa ce ku biil; terienŋu fanŋu-na, molo baa bi cira fuo baa u yuŋgu. 37 Da ba yuu-na mamaŋ, da ku ma yaa-i, na cira: «Uu, ma yaa-i.» Da ku ma'i sī, na cira: «E'e, ma'i sī.» Baa na cira: «Muo baa Diilonŋo mi saa ce daama-i!» *Sitāni-nelma-i mafamma-i.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kā sōlaŋgu maama-na

(Like 6.29-30)

38 «Naŋ siire, na nuo ba ciera umaŋ duo muonu u nanolŋ yufelle, ba bi muonu kutienŋo diele-i ku sōlaŋgu. Umaŋ duo ka u nanolŋ nyilāŋgu, ba bi ka u kūŋgu-i ku sōlaŋgu.* 39 Nga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na, ma yaa daama: Unaŋ nuo ŋ baa ji ce ŋ nanolŋo-i kuubabalaŋgu wuo ŋ suu sōlaŋgu. Umaŋ duo caa ŋ nadietūŋgu-i, bir daaku-i ŋ hā-yo. 40 Umaŋ duo u ka bini fōŋgōtaan-terien-nu a hūu ŋ joŋgoryelle-i, hā-yo baa-yo baa ŋ joŋgorbuo-i hiere. 41 Fōŋgōtienŋo maŋ duo haa congoruonŋu hāni wuo ŋ tūu saan-yo cēlle, saan-yo ŋ maa baa-yo. 42 Umaŋ duo cārā ŋ wulaa, hā-yo. Umaŋ duo jo wuo ŋ hor-o, baa balan-yo.»

Taa na dōl baa na bigāarāamba-i

(Like 6.27-28,32-36)

43 «Naŋ siire, na nuo ba ciera wuo: «*Ny saaya ŋ ta ŋ dōl baa ŋ nanuamba-i*† aa bigāan ŋ bigāarāamba-i.» 44 Nga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na, ma yaa daama: Taa na dōl baa na bigāarāamba-i, taa na cārā Diilonŋo-i na hā bamaŋ cieŋ-naŋ kpāncōlgūo-i, 45 ku yaa na ka waa na To-i doro-i-na u beŋ namaa kelkel. U yaa hielaŋ bāanŋu-i u hā nelbabalaamba-i

‡ 5:31 Anjnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 24.1 § 5:33 Nieŋ Buolman-sebe-i-na (Lévitique) 19.12; Kāmmaŋ-sebe-i-na (Nombres) 30.3; Anjnamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome) 23.22-24. * 5:38 Nieŋ Helman-sebe-i-na (Exode) 21.23-25; Buolman-sebe-i-na (Lévitique) 24.19-20; Anjnamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome) 19.21. † 5:43 Buolman-sebe (Lévitique) 19.18

baa nelfafaamba-i hiere aa bi tuɔ d̄aa u h̄a nelfafaamba-i baa nelbabalaamba-i hiere. ⁴⁶ Da na ta na d̄al na d̄ɔd̄oltaamba yon, yun haku-i dii-kuɔ? Halle nelbabalaamba‡ gb̄a ba d̄al ba d̄ɔd̄oltaamba-i. ⁴⁷ Da na ta na fienu na jaal na s̄s̄uɔtaamba yon, hai moloŋo-i siɛ gb̄aa ce kufanɔ-u-i? Baman sa suyaan Diiloŋo-i ba sa ce-ku dii wei, aa ji da baa namaa? ⁴⁸ Yaan aa na ta na ce kuman faa, ŋaa na To man d̄ɔɔ-i-na un ceŋ dumaa.»

6

Ba h̄a moloŋo-i biŋkūŋgu-i niɛ?

¹ Ku huonɔŋu-na Yesu wuɔ cira: «Baa na ta na wuɔ na Diiloŋ-hūmelle-i wuɔ nuɔmba da-na; da na ce mafamma-i, na To-i d̄ɔɔ-i-na u siɛ ka p̄a-na. ² Da ŋ da biŋkūŋgu da ŋ h̄a s̄untienɔ-i, baa ce ŋaa yetaarataaman ceŋ dumaa *Diilonelh̄aalādūnni-na baa nellen-huonɔŋa-na; ba taara nuɔmba da-ba aa cira bafamba faa. Mi wan ninsoŋo-i baa-na: Baman ciɛŋ kufanɔ-u-i, ba daa ba maacemma sullu-i ti. ³ Ŋga da ŋ'a ŋ h̄a moloŋo-i biŋkūŋgu-i, h̄a-yo aa ŋ baa yan halle ŋ j̄ɛkpekpeleŋo suɔ, ⁴ ku yaa ma siɛ hel bomborma-na. Niŋ ciɛ kuman, ŋ To-i Diilo fuɔ daa-ku, u ka p̄a-ni ku s̄olaanɔŋu.»

Diiloŋ un saaya u cārā dumaa

⁵ «Da na'a na cārā Diiloŋo-i baa na ta na ce ŋaa yetaarataaman ceŋ dumaa. Yetaarataan da ba'a ba cārā Diiloŋo-i *Diilonelh̄aalādūnni-na, halle baa nellen-huonɔŋa-na, ba sire yiera ba gbeiniŋ nuɔmba da ba da-ba. Mi wan ninsoŋo-i baa-na: Baman ciɛŋ kufanɔ-u-i, ba daa ba maacemma sullu-i ti. ⁶ Da ŋ'a ŋ cārā Diiloŋo-i, suur d̄un-nu aa ŋ biŋ-ku ŋ fereŋ nuɔ, ŋ To dii terienɔŋu fanɔŋu-na, cārā-yuɔ. Niŋ fuyaa ta ŋ ce kuman u daa-ni, u ka p̄a-ni.

⁷ «Da na ta na cārā Diiloŋo-i, baa na ta na piiye pirri ŋaa baman sa suyaan Diiloŋo-i ban ceŋ dumaa. Bafamba daa niɛ s̄i da ba piiye agaga ku yaa Diiloŋo ka nu ba nunɔŋu-i. ⁸ Baa na suur ba nallu-na. Na saa da, namaanɔ-i, aa na suɔ da na puur na nunni-i da na cārā, na To suyaa kuman maama-i dii-nei ti.»

(Like 11.2-4)

⁹ «Taa na cārā Diiloŋo-i dumandɛ:

∠ To nuɔni man dii d̄ɔɔ-i-na,

yan nuɔmba-i hiere ba suɔ wuɔ nuɔnei Diiloŋ nuonɔ-i.

¹⁰ Pa ŋ b̄aanɔŋu-i yiɛ.

Ŋ huonɔŋan ceŋ dumaa d̄ɔɔ-i-na, yan ka ta ka ce dumɛi h̄ɛma-na.

¹¹ H̄a-ye nyunɔŋo ku niwuoni-i i wuɔ.

‡ 5:46 Nelbabalaamba: Ma nyeḡaan girekimma-na wuɔ: «Halle *nampohūutaamba gb̄a ba d̄al baa ba d̄ɔd̄oltaamba-i.» Bafamba taa ba k̄an nampohūutaamba-i nelbabalaamba. Niɛŋ ānfirmma-na.

12 Ce jande yiɛ ɲaa miɛ inɲ ceɲ jande-i dumaa bamaɲ cālāaɲ-yeɲ.

13 Baa yaɲ wɛima gbāa t̄aal-e dii-ye kuubabalaangu cemma-na. Hūu-ye *Bigāarāɲo nyisēnni-na.

[Fōɲgūo dii baa nuɔnei hōnni-na hiere baa himma-i aa ɲ tiraa waa bɔi.]

14 «Na saa da, moloɲ duɔ cāl-ni aa ɲ yaɲ ma t̄i, nuɔ da ɲ bi cāl ɲ To-i dɔrɔ-i-na, u ka bi yaɲ ma t̄i. 15 ɲga namaa da na'a na siɛ yaɲ banamba maama t̄i, na To ce niɛ aa yaɲ namaa maama t̄i u huɔɲga-na?»

Yesuɲ waaɲ mamaɲ a kā sūɲgu yaɲga-na

16 «Da na dii sūɲgu-i, baa na v̄aa na yammu-i ɲaa yetaarataambaɲ ceɲ dumaa. Yetaarataaɲ da ba dii sūɲgu-i, ba v̄aa ba yammu-i nuɔmba da ba suɔ wuɔ bafamba diyaa sūɲgu. Mi waɲ ninsoɲo-i baa-na: Bamaɲ ciɛɲ kufangu-i, ba daa ba maacemma sullu-i t̄i. 17 ɲga da ɲ dii sūɲgu-i, saar ɲ yaaɲga-i da welewele aa ɲ migāaɲ ɲ yukuɔs̄inni-i fafamma, 18 ku yaa molo siɛ suɔ wuɔ ɲ diyaa sūɲgu. ɲga ɲ To maɲ fuyaa, u yaa ka suɔ u diei yonɲ. U da mamaɲ fuyaa hiere. U ka p̄a-ni.»

Yesuɲ waaɲ mamaɲ a kā wɛis̄inni yaɲga-na

(Like 12.33-34)

19 «Baa na ta na gbagbarra miwaanɲ daayo wɛis̄inni huonɲ-nu. Na saa da, nyɛiɲo dii, gbēllūo bi dii a naara cuobaa-ba bi dii ta ba kanu dūnni-i. 20 Yaaɲ aa na ta na taara dɔr-niini yaa-i. Nyɛiɲo si dii terienɲgu-na duɔ ji wuo-ni, gbēllūo si dii, cuobaa-ba bi si dii. 21 Na saa da, neliɛɲ nuɔ da ɲ tiera kusuɔɲ-nu, ɲ huɔɲga dii kusuɔɲ-nu'i.»

Yufelle-i baa fit̄nuɔ-i kuuduɔɲgu yaa-i

(Like 11.34-36)

22 «Neliɛɲ nuɔ ɲ yufienɲa yaa ɲ ferɛɲ kerre fit̄nuɔ-i. ɲ yufien da a fa, ɲ waa cecerma-na. 23 ɲga ɲ yufien da a saa fa, ɲ waa kukulma-na. Kumaɲ ciɛɲ cecerma-i ku h̄a nuɔ, da ku d̄iɲ aa yaɲ-ni, ɲ ce niɛ ɲ siɛ waa kukulberre-na?»

Diilonɔ-i baa gbeinɲa-i naɲ par bige-i?

(Like 16.13)

24 Ku huonɲgu-na, Yesu wuɔ cira: «Neliɛ siɛ gbāa tuɔ cāa nuɔmba h̄ai. ɲ ka da u bigāaɲ u diei aa d̄ol u diei; u ka waa baa u diei aa c̄ina u diei. Ku yaa ɲaa namaa kūɲgu-i, na siɛ gbāa ta na kuye Diilonɔ-i aa bi ta na kuye gbeinɲa-i terduɔɲgu faɲgu-na.

(Like 12.22-31)

25 «Baa na ta na tie holle baa na niwuoninɲ-kūɲgu-i baa na niidiinɲ-kūɲgu-i. Neliɛɲ nuɔ ɲ yuɲgu saa buɔ niwuoni-na wɛi?»

Aa η kūɔma saa buɔ niidiini-na wɛi? ²⁶ Nien η huriimba-i dɔrɔ-i-na, ba sa guona, aa inɔŋgɔbaa-ba sɪ baa-ba, ηga na To-i dɔrɔ-i-na u hã ba ta ba wuo. Namaa saa buɔ huriimba-na titirre wɛi? ²⁷ Namaaŋo-na, hai moloŋo-i baa u hɔculle-i u gbãa naara kunanɔu u yinni-na? ²⁸ Mafammaŋ yaraa-na, bige-i cie na hɔmmu ta mu cu baa na niidiiniŋ-kūŋgu-i? Na sa ne hienɔŋgu puŋ fafamma dumaa wɛi? Ku sa bi ce maacemma, ku sa bi sũ joŋgorbaa. ²⁹ Mi tũnu-nei: *Salomɔ-i baa u wɛisinni-i hiere u saa ji dii kompaŋga maŋ faa yii baa pũlma-i dede. ³⁰ Hienɔŋgu maŋ hienɔŋgu, Diiloŋ duɔ diiya-kuɔ fafamma nyunɔgo-i-na diiyaŋ daama temma-i, aa bisĩnuɔ dãamu waa da mu caa-ku, namaa namaŋ nelbilien namaa, u ka diiya-nei ka hi hie? Na saa haa na nanɔga-i Diiloŋo-na ku haama. ³¹ Baa na ta na cira: ‹I ka wuo bige-i? I ka nyɔŋ bige-i? I ka dii bige-i?› ³² Bamaŋ sa suyaan Diiloŋo-i, ba yaa gbagbaraayan nifanni huon-nu. Nga namaa To-i dɔrɔ-i-na, u suyaa wuɔ ni maama dii-nei. ³³ Yaan *Diiloŋ-nelle maama yaa yu na hɔmmu-i igɛna aa na ta na ce u huɔŋga-i, na ka da u hãa-na baa daani-i hiere naara. ³⁴ Yaan bisĩŋ ku maama-i na hã bisĩŋ ku yiinɔgu baa-ma. Yiinɔgu yiinɔgu, baa ku yun-maama.»

7

Yesuŋ waan mamaŋ a kã cãlma yanɔga-na
(Like 6.37-38,41-42)

¹ «Baa na ta na cãl banamba-i ku yaa Diiloŋo sie ka cãl-na. ² Nan cãl nuɔmba-i dumaa, Diiloŋo bi ka cãl-na dumɛi. Aa nan fiŋ baa kekerienɔgu maŋ na hã nuɔmba-i ba ka bi fi baa ku yaa-i hã namaaŋo-i. ³ Nan cie nie da hũyãŋo-i unan yufelle-na, aa daabolma maŋ nan yufelle-na η saa da-ma? ⁴ Daabolma-i nan yufelle-na jũnu dumandɛ-i, η bir gbɛ η nabentieno-i wuo: ‹Yan mi hiel hũyãŋo-i η yufelle-na hã-ni!› ⁵ Anɔgbãŋgbãama! Hiel daabolma-i η yufelle-na igɛna ku yaa η ka ta η da dɛi a gbãa hiel hũyãŋo-i η nabentieno yufelle-na.

⁶ «Baa na ta na hã juoraamba-i Diiloŋ-bĩmbĩnni-i. Da na hã-ba baa-ni, ba gbãa sire pu baa-na. Baa na ta na nanna na niibilenni-i pɛrmba hɔlma-na, ba ka fiɛna-nie muonu-nie hã-na.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kã Diilocãrãlle-na
(Like 11.9-13)

⁷ «Cãarãŋ! Ba ka hã-na. Taaraayan! Na ka da. Bĩɛŋ! Ba ka sie-na. ⁸ Uman duɔ tuɔ cãrã, ba hã u yaa-i, uman duɔ tuɔ taara, u yaa daan, aa uman duɔ tuɔ bĩ, ba sie kufanɔgu tieno yaa-i. ⁹ Namaaŋo-na, hai moloŋ biɛŋo-i duɔ cãrã *buruo u wulaa, u yan-yo aa bie tãmpɛlle hã-yo? ¹⁰ Ni ma'i sɪ, duɔ cãrã teterieno, u yan-yo aa bel jĩɛŋo hã-yo? ¹¹ Namaa namaŋ balaan, da na

ta na suɔ-ma na hã na bisãlmba-i bĩmbĩfafanni, ku ce niɛ aa na To-i dɔrɔ-i-na, bamaŋ cãarãŋ bĩmbĩfafanni-i u wulaa, u siɛ hã-ba baa-ni?

¹² «Da na ta na taara ba ta ba ce kumaŋ ba hã-na, taa na ce ku temma na hã banamba-i. *Moisi-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba-i ba'a i tiɛ ce ku yaa-i.»

Hũmeyelle baa hũmbuɔ

(Like 13.24)

¹³ «Suuriin baa dumelle maŋ wullu-diele yaa-i, baa na suur baa dimaŋ gbãa-diele-i, difande kã dãamu-na. Hũmelle maŋ bi kãaŋ dãamu-na dii bi dii gbãa dumei. Nuɔmba bɔi cor baa di yaa-i. ¹⁴ Nga hũmelle maŋ kãaŋ Diilonɔ-nelle-na, di wuɔsaangu jaŋ, aa di dumelle tiraa waa wullu. Nuɔmba bɔi sa biɛ difande-i.»

Ba suɔ nelfɛfɛiŋo-i u ciluɔ yaa nuɔ-i

(Like 6.43-44)

¹⁵ «Coikartaamba maŋ wuɔ bafamba *Diilopɔpuɔrbiemba, bilaaŋ na fɛrɛ bei. Da ŋ da-ba, ŋ cira nelfafaamba, nga ba hɔmmu sa suɔ aa donɔ ŋaa maamunaamba. ¹⁶ Da na da ba ciluɔ-i, na ka pãŋ suɔ-ba. Namaa daa ba yagal musɛŋa kaapugammu-na wei? Aa ba sa bi biɛra hãlɛiŋa caatterɛŋ-yuŋ-nu. ¹⁷ Tibifafaangu maŋ biefɛfɛiŋa, aa tibibabalaangu maŋ biebabalaɛiŋa. ¹⁸ Tibifafaangu siɛ gbãa maŋ biebabalaɛiŋa, aa tibibabalaangu siɛ bi gbãa maŋ biefɛfɛiŋa. ¹⁹ Tibiingu maŋ da ku saa maŋ biefɛfɛiŋa ba ka jũŋ-ku aa senu-kuɔ. ²⁰ Teriingu faŋgu-na, coikartaamba maŋ wuɔ bafamba Diilopɔpuɔrbiemba, na ka bi suɔ-ba ba ciluɔ yaa nuɔ-i.»

A bi mi yerre-i aa ce mi huɔŋga-i kuuduɔŋgu si

(Like 13.25-27)

²¹ «Baa na da niɛ si bamaŋ hilaan ba bi-mi yinni maŋ jon <Itie, Itie>, ba'i ka suur *Diilonɔ-nelle-na dɛ! Ba'i si. Bamaŋ ciɛŋ mi To maŋ dɔrɔ-i-na u huɔŋga-i, ba'i ka suur. ²² Gɛŋgeryiŋ da ku ji hi, nuɔmba bɔi ka cira: <Itie, i saa tiɛ ce Diilopɔpuɔrunɔ-i naŋ yerre yaa nuɔ-i wei? I taa i gbuuse nuɔnɛi aa tiɛ donya *jinabaa-ba-i. I ciɛ gbɛrɛ-weima-i baa naŋ yerre yaa-i.> ²³ Da ba waŋ mafamma-i, mi ka gbɛ-ba miɛ: <Kãaŋ na halaŋ mi caaŋ-nu; mi sa suɔ-na! Na hieronɔ-i ãmbabalmanciraan namaa.>»

Jaagɔciraamba hãi maama

(Like 6.47-49)

²⁴ Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «Umaŋ duɔ nu mi nelma-i aa ce-ma, kutienɔ-i mi gbãa saa-yo baa cɛcɛmuntienɔ maŋ maa u dũŋgu-i tãmpɛllen. ²⁵ Diilonɔ un juɔ tã, kanni gbar, fafalmu sire mu siremma-i dũŋ daaku saa sagalla. ²⁶ Nga umaŋ duɔ nu mi nelma-i aa u saa ce-ma, kutienɔ saa baa

mimiláño man̄ maa u dũngu-i hĩemugãañ-nu. ²⁷ Diilon̄ un̄ juo tã, kanni gbar, fafalmu sire, ku pãñ cii hiere bĩnkũngu saa tĩe!»

²⁸ Yesun̄ juo piiye tĩ, u nel maa cu nuamba hõmmu-i. ²⁹ U taa u piiye baa bibesĩnni u yan̄ *añjĩnamma pigãataamba-i.

8

Yesu siire wontorño nan̄o
(Marke 1.40-45; Like 5.12-16)

¹ Yesun̄ juo piiye tĩ, wuõ hiire tãnungu-na tuõ kã. Nuõñ baa sire cu u huon̄-nu. ² *Wontorño nan̄ wuõ jo ji dũuna u yaan̄ga-na aa naa cira: «Itie, da ñ ta ñ taara mi jarma ta-mie, ku sie yar-ni.»

³ Yesu wuõ haa u nan̄ga-i yuõ aa naa cira: «Mi taara ma ta!» Naacolño jarma pãñ ta-yuõ terduõngu fan̄gu-na. ⁴ Yesu wuõ cira: «Baa tũnu nelieño baa-ma de! Maman̄ dii, kã *Diilõ-jigãntieño wulaa u ka ne-ni aa ñ pã niikonni man̄ dii pãmma ñ hã-yo ñaa *Moisĩñ nyegãañ-ma dumaa* ku yaa nuamba ka suõ wuõ ñ jarma taa-nie.»

Yesu siire sorosi ba yuntieño nan̄o maacembilon̄o-i
(Like 7.1-10)

⁵ Ku huõngu-na, Yesu wuõ ta tuõ kã Kafarnamu. Un̄ kaa tuõ suur nelle-na, *Oromẽ ba sorosi ba yuntieño nan̄ wuõ kã u wulaa ⁶ ka cira: «Itie, mi maacembilon̄o nan̄o gaala dii ciĩngu-na u sa gbãa sire, kuu dii-yuõ kpelle! Jande, kãñã-mie!»

⁷ Yesu wuõ cira: «Mi ka kã ka sire-yuõ.»

⁸ Sorosi ba yuntieño cira: «Itie, nuõ ñ saa saaya ñ suur meĩ temman̄-temma dumelle-na. Nga yan̄ aa ñ wan̄ nelma diei yon̄, mi maacembilon̄o ka sire. ⁹ Ñ saa da, ma min̄ yen̄ terieñgu man̄ nuõ-i, nuamba dii mi yun̄-nu; aa meĩ bi dii ban̄añ yun̄-nu. Da mi gbẽ umañ mie: «Kã!» ñ da u kãa. Da mi bi cira: «Jo!» ñ da u juõ. Da mi bi gbẽ mi maacembilon̄o-i mie: «Ce daama!» ñ da u cie-ma.»

¹⁰ Yesu wuõ kar da hãmmu! Naacolñ un̄ juo piiye tĩ, Yesu wuõ wan̄ baa nuamba-i wuõ: «Yaan̄ mi wan̄ ninson̄o-i baa-na: *Isirahel-baamba-na, mi saa da umañ haa u nan̄ga-i mie *nieryieñ daayo temma-i! ¹¹ Mi tũnu-nei: Nieraamba bõi ka hel bãpagũngu-na baa bãsuurũngu-na a ka tĩena baa *Abiramubaa-ba-i† dii *Diilon̄-nelle-na ta ba gbu ba ce ba bãan̄gu-i. ¹² Aa baman̄ naa saaya ba suur, ba nyaa bafamba-i hiel-ba fuoren̄ dii kukulma-na. Kaalũngu sie waa dei terieñgu-na!»

* **8:4** Buolman̄-sebe (Lévitique) 14.2-32 † **8:11** Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãañ girekimma-na wuõ:... a ka tĩena baa *Abiramu baa *Isaki baa *Yakõbu dii *Diilon̄-nelle-na.

13 Un piiye dumaanjo-na, wuɔ bir wan baa sorosi ba yun-tienjo-i wuɔ: «Bir η kūŋ, niŋ haa η nanŋa-i miɛ ma ka dɔl-ni.» Un taa u wan mafamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, maacembilon wuɔ sire dii ciŋgu-na.

Yesu siire jaamba bɔi
(Marke 1.29-34; Like 4.38-41)

14 Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ ta kā Pier dumelle-na kā ka da Pier cura‡ si dii hinni. U kūɔma gbuu huol da pampampāŋ, u galla. 15 Yesu wuɔ bel u nanŋa-i, fafal muɔ pāŋ da-yuɔ terduɔŋgu faŋgu-na. Wuɔ sire a tuɔ ce u nersinni-i.

16 Baaŋguŋ juɔ suur huɔŋgu maŋ nuɔ-i, baa fūnuŋ jo baa *jina ba nuɔmba-i ji hā Yesu-i. Wuɔ donya jinabaa daaba-i baa u nuŋ-āndaanŋu aa naa bi sire jaamba maŋ waa hiere. 17 Diilonŋ un puɔraa *Isayi wan mamaŋ, ma'i sɪ daama-i wei? Isayi waan-ma wuɔ:

«U hūyaa i mulɛma-i ce-ma u maama.

U siire-yiɛ i jarma-na.»§

Nuɔmba namba taara da ba ta ba nyaanu Yesu-i
(Like 9.57-62)

18 Yesuŋ daa nuɔmbaŋ yuu-yuɔ dumaanjo-na, wuɔ wan baa u *hāalābiemba-i wuɔ ba jāal kā dalaŋga bomborma namma-na. 19 *Anjinamma pigāatienjo nan wuɔ piɛ a wan baa-yo wuɔ: «Hāalātie, mi ka ta mi nyaanu-niɛ niŋ kāŋ terni maŋ nuɔ-i hiere.»

20 Yesu wuɔ cira: «Mi jɛ, ne! Muncɔmmu dii baa būrāamba-i aa kamma dii baa huriimba-i. Nŋa terienŋu sɪ baa *Molon-Bieŋjo-i u duɔ tuɔ ciŋnu u yuŋgu-i.»

21 U hāalābilonjo nan wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Itie, yan mi to duɔ ku mi fuure-yuɔ tɪ, mi ka suɔ jo i ji tie wuɔra.»

22 Yesu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Jo i ta aa η yan, kuomba ka fuure ba nakuomba-i.»

Yesu yieraaya fafalbuɔ nanjo
(Marke 4.35-41; Like 8.22-25)

23 Yesuŋ piiye dumaanjo-na, wuɔ kā ka suur beŋo-na baa u *hāalābiemba-i ta ba karnu dalaŋga-i. 24 Ba'a ba hi yaanŋa-i Yesu wuɔ duɔfūŋ. Fafalmu nan temma sire suuye-bei dii dalaŋga-na, ta mu pe hūmma-i mu dii beŋo-na. 25 Hāalābien baa cira «Itie, sire η kor-e! I yii die ku!»

26 Yesu wuɔ sire aa naa cira: «Korŋ hama-i temma-i dumaanjo-na? Na saa haa na nanŋa-i Diilonjo-na ku haama.» Aa naa nuola fafalmu-i baa hūmma-i niɛ kā ka ciire. 27 Kuɔ cu hāalābiemba hɔmmu-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Neliɛŋ hayo-i

‡ 8:14 Curanjo waa cieŋjo a saanu baa mamaŋ nyɛgāan girɛkimma-na. § 8:17 Isayi (Ésaïe) 53.4

temma-i dumandɛ-i? Fuɔ dii niɛ aa duɔ nuola fafalmu-i baa hũmma-i ni kã ka ciire ni temma-i?»

Yesu siire pepetaamba hãi
(Marke 5.1-20; Like 8.26-39)

²⁸ Yesubaa-bañ karaanu kã bomborre mañ nuɔ-i, ba bɪ nelle fande-i Gadara. Pepetaamba namba waa Gadara-i-na, ba waa ba hãi. Ba taa ba cɔ cɪncuɔŋ-na. Baa naa silaa balan cor, a ce molo saa tuɔ siɛ u cor baa hũmelle fande-i. *Jinabaa-ba'i naa ciɛ-ba dumaanɔ-na. Bañ juɔ da Yesu-i, baa sire ta ba jãrã-yuɔ ²⁹ aa ta ba kaasɪŋ wuɔ: «Diilonɔ-Biɛ, i ciɛ-ni niɛ? N juɔ da ŋ ji haa kakãlle-i yiɛ a ne da ku yiingɔ saa hi yogo.»

³⁰ Pɛrsãlle nande waa ba yaanɔga-na ta di wuora. ³¹ Jinabaa baa ta ba cãrã Yesu-i wuɔ: «Da ŋ'a ŋ ka nyaa-ye, jande yan i hel ka suur pɛrŋ daaba-na.»

³² Yesu wuɔ cira: «Hilaan na kã!» Baa hel ka suur pɛrmba-na. Pɛrŋ baa pãŋ ta ba gbar ba hiire ba kã ba tie ba suur dalanɔga-na ba kunu.

³³ Nuɔmba waa ta ba ceŋ pɛrŋ daaba-i. Bañ gbaraa ka kunu hiere dumaanɔ-na, kutaan baa gbar ka wan-ma ciingɔ-na. Pepetaan daaba maama yaa waa ba nunni-na. ³⁴ Nuɔŋ baa hel hiere da ba ji ne Yesu-i. Bañ juɔ ji da-yo, baa cãrã-yuɔ wuɔ u ce jande aa u ta u halan ba terienɔga-na.

9

Yesu siire murgu nanɔ
(Marke 2.1-12; Like 5.17-26)

¹ Bañ birii Yesu-i dumaanɔ-na, wuɔ biɛ beŋo-i a karnu kã ba nelle-na.* ² Baa jo baa murgu nanɔ-i kuugallaŋ-nu ji hã-yo wuɔ u sire-yuɔ. Wuɔ ne da ba haa ba nanɔga-i yuɔ cor, wuɔ gbɛ ba jeinɔ-i wuɔ: «Mi jɪɛ, baa tie holle. N ãmbabalma hurii hiere.» ³ Uŋ piiye dumaanɔ-na, *ãnjɪnamma pigãataamba namba ta ba piiye ba huɔŋ-na wuɔ: «Naacolŋ daa u tuora Diilonɔ-i dɛ!»

⁴ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na ta na jɔguɔŋ nelbalaŋ daama temma-i na hɔmmu-na? ⁵ Namaa wulaa, a hur u ãmbabalma-i, baa a ce u sire tuɔ wuɔ-i, ma hãi-i-na hama-i ce fɛu yan? ⁶ Mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonɔ hãa *Molon-Biɛŋo-i ku fɔŋgũɔ-i u tuɔ hur nelbiliemba ãmbabalma-i.» Aa naa gbɛ murgu-i wuɔ: «Sire ŋ biɛ ŋ kuugallaŋgu-i ŋ kũŋ.» ⁷ Naacolŋ wuɔ bi sire ba yufelle-na a biɛ u kuugallaŋgu-i tuɔ wuɔ u kũŋ. ⁸ Korma bir yan aa bel nuɔmba-i, baa ta ba piiye wuɔ: «Diilonɔ-i bibiɛŋo! Hiŋ daama temma-i u hãa nelbiliemba baa-ma.»

* 9:1 Ba waa tɛna Kafarnamu. Niɛŋ 4.13.

Matie ciɛ Yesu hāalābilonjo
(*Marke 2.13-17; Like 5.27-32*)

⁹ Yesuŋ hilaa terienḡu-na, wuɔ u cor da *nampohūutienjo naŋo t̄enaana u maacemmaŋ-dūḡu-na. Ba taa ba bi-yo Matie. Yesu wuɔ cira: «Matie, sire i ta.» Matie wuɔ bi sire cu u huonju-nu.

¹⁰ Yiḡḡu nangu-na, Yesu wuɔ ji waa baa u *hāalābiemba-i Matie dumelle-na ba ta ba wuo niwuoni. Nampohūutaamba bɔi waa a naara āmbabalmanciraamba namba. ¹¹ *Fariḡɛbaa-ba daa mafamma-i ce niɛ? Baa ta ba piye baa Yesu hāalābiemba-i wuɔ: «Bige-i ciɛ na hāalātienjo tuɔ wuo niwuoni-i baa nelbabalaan daaba temma-i?»

¹² Yesu wuɔ nu baŋ piyen; wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Da ŋ waa h̄inni, ŋ ka ce bige-i p̄erruntien terien-nu? ¹³ Diilonjo ciɛra: «*Taa na ce hujarre na-naa nuɔ, ku yaa d̄ɔlaa-minj ku yan na niikonni-i.*† Kāaŋ na ka taara nelma famma yunḡu-i. Na saa da, muɔmi saa jo nelfafaan maa-na, mi juɔ nelbabalaan maa-na.»

Kuucɔlaanḡu saa saaya ku guɔl baa kuufelienḡu-i
(*Marke 2.18-22; Like 5.33-39*)

¹⁴ Ku huonḡu-na, *Nsāa-Bat̄isi *hāalābien baa jo Yesu wulaa ji cira: «Hāalātie, miɛŋo-i baa *Fariḡɛbaa-ba-i i hinu i dii sūḡu, bige-i ciɛ naŋ hāalābiemba sa dii?»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «Ŋ j̄ien duɔ tuɔ j̄a ciɛŋo, ŋ gbāa kā ka vāa ŋ yaanḡa-i t̄ena wei? Ku yaa ŋaa bafamba kūḡu-i: Da mi saa ji waa ba h̄olma-na yiḡḡu maŋ nuɔ-i, ba ka suɔ dii sūḡu-i.»

¹⁶ Aa naa cira: «Ba sa taalnu kompafelenḡa a nar jonḡorcɔlɔŋo. Da ŋ ce-ma, jonḡorcɔlɔŋo migāaŋ tuɔ taalnu u kā. ¹⁷ Aa ba sa bi dii duv̄enfelenjo cirkpɔcɔlɔŋ-na. Uman duɔ ce-ma, cirkpuɔ ka muonu aa duv̄eŋo tiraa kūnna. Nḡa da ŋ'a ŋ dii duv̄enfelenjo-i, ŋ saaya ŋ dii-yo cirkpɔfelen-na, ni yaa gb̄ɛ baa ni-naa.»

Yesu yiɛraaya ciɛŋo naŋ tamma aa sire bikulonjo naŋo
(*Marke 5.21-43; Like 8.40-56*)

¹⁸ Nelma saa ji t̄i Yesu nunḡu-na, ba'a ba ne da *Yuifu ba yuntienjo naŋo juɔ ji d̄ūuna u yaanḡa-na aa naa cira: «Mi bilonjo jarma yaraa-yo, ŋa jo i ta ŋ ka haa ŋ naŋga-i yuɔ u ka sire.»

¹⁹ Yesu wuɔ sire baa u *hāalābiemba-i ba ta ta ba kā baa naacolḡo-i.

²⁰ A ne da ciɛŋo naŋo waa ba h̄olma-na, u t̄amma taa ma kūnna ku bien c̄incieluo baa a h̄ai waa belle fande-na. Wuɔ piɛ Yesu huon-yanḡa a yiɛya u jonḡoruo t̄unḡu-i. ²¹ U taa u piye u huon-na wuɔ: «Da mi gb̄aŋ hi yiɛya u jonḡoruo-i yon, mi kuraa.» ²² Uŋ yiɛyaaya-yuɔ dumaanjo-na, Yesu wuɔ miel dayo, wuɔ cira: «M̄i bilo, baa tie holle, niŋ haa ŋ naŋga-i miɛ, ŋ kuraa.» Terduonḡu fanḡu-na, ciɛŋo t̄aŋ maa p̄aŋ yiɛra.

† 9:13 Ose (Osée) 6.6

23 Baŋ kaa hi Yuifu ba yuntienjo cɛŋgu-i, baa da niimarn-intaamba, aa da nuɔmba haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal terni-na hiere. 24 Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Biriŋ na kŋŋ, bilonjo saa ku, u duɔfŋŋ.» Baa bir yaŋ aa ta ba cɔmuɔŋ-yo. 25 Baa hiel nuɔmba-i kulonj uŋ waa dŋŋgu maŋ nuɔ-i aa Yesu wuɔ suur. Uŋ suurii, wuɔ bel bilonjo naŋ-na, wuɔ bi sire. 26 Nelma faŋ maa pãŋ gbuo terienju fanju-i hiere.

Yesu puurii yiriemba hãi yufienja

27 Yesuŋ juɔ hel tuɔ kŋŋ, yiriemba namba cu u huon-nu. Ba waa ba hãi; ta ba fara ba piiye baa-yo wuɔ: «*Davidi hãayɛlŋ nuɔ, jande ce hujarre-yiɛ aa ŋ puur i yufienja-i.» 28 Uŋ kaa hi cɛŋgu-i, baa jo ji yiɛra u caaŋgu-na. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na hũyãa-ma wuɔ mi gbãa puur na yufienja-i wei?»

Baa cira: «Itie, i hũyãa-ma.»

29 Yesu wuɔ yiɛya ba yufienja-i aa naa cira: «Ma ce ŋaa naŋ hũyãa-ma dumaa!» 30 Ba yufienj aa bi pãŋ puur. Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ ba baa yaŋ ma hel. 31 Baŋ taa, ba saa gbãa fiinaŋ-mɛi, baa wuɔra gbuo nelle-i hiere baa-ma.

Yesu ciɛ bobo naŋo gbãa tuɔ piiye

32 Yirienj daabaŋ birii ta ba hel, baa jo baa bobo naŋo Yesu wulaa. *Jina'i naa ciɛ-yo dumaanjo-na. 33 Yesu wuɔ donya jina daayo-i naacoljo-na. Naacolj wuɔ pãŋ donj tuɔ piiye. Kuɔ ce nuɔmba-i gbɛɛ. Baa ta ba piiye wuɔ: «Inj siire, i saa da daama temma-i dede *Isirahɛl-na!»

34 *Farisiebãa-baŋ'a ba ka waŋ mamaŋ, baa bir yaŋ aa ta ba piiye wuɔ: «Jina ba yuntienjo[‡] yaa hãa-yo himma famma-i u tuɔ donya jinabaa-ba-i nuɔmba-na.»

Nuɔmba hujarre bilaa Yesu-i

35 Yesu taa u wuɔra nilɛŋa-na hiere u waŋ Diilon-nelma-i *Diilonelhãalãdũnni-na aa tuɔ waŋ *Diilon-bãanju *Neldɔdɔlma-i aa bi tuɔ sire jaamba-i ba sinni-na hiere u kã. 36 Nuɔmba naa muliɛŋ aa ba kũɔma naa tiraa kara ŋaa tũlmba maŋ tienjo si-bɛi. Yesuŋ daa-ba dumaanjo-na, ba hujarre gbuu bel-o. 37 Wuɔ waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Dĩmma dii bai a ne da ma kartaamba saa ciinu. 38 Cãarãŋ suontienjo-i u puɔr nuɔmba namba naara.»

10

*Yesu haa u hãalãbiemba-i himma
(Marke 3.13-19; Like 6.12-16)*

1 Uŋ waan mafamma-i, wuɔ bi u *hãalãbienj cinciueluo ba hãi baamba-i a hã-ba himma ba da ba gbãa ta ba donya *jinabaa-ba-i aa ta ba sire jaamba-i ba sinni-na hiere. 2 U

‡ 9:34 Ba bi *Sitãni yaa *jina ba yuntienjo-i. Niɛŋ 12.22-28.

hāalābiemba famba yaa u *pɔpuɔrbiemba-i. Ba yireiŋa yaa daaya: Dielā-wuonɔ yaa Simɔ, baa u hāaŋo-i Andere. Simɔ yerre nande yaa Pier. A naara Sebede bɛmba-i ba hāi-i-na: Sake baa Nsāa-i. ³ A naara Filipu baa Batelemi. Toma baa Matie. Matie waa *nampohūutienɔ. A naara Sake maŋ Alfe biɛŋo-i, baa Tade. ⁴ A naara Simɔ maŋ taa u kuye u nelle maama-i, baa *Yuda-Isikaro. U yaa juɔ hel Yesu huonɔgu-na.

Yesu puɔraa u pɔpuɔrbiemba-i
(Marke 6.7-13; Like 9.1-6)

⁵ Yesuŋ hāa u *pɔpuɔrbiemba-i himma-i, wuɔ puɔr-ba aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Mi saa cira na kā *niɛraaŋ wulaa, mi saa bi cira na kā *Samari. ⁶ Kāaŋ *Isirahel-baamba yaa wulaa-i. Ba baala ŋaa tūlmba. ⁷ Da na hi terienɔgu terienɔgu, na waŋ baa nuɔmba-i wuɔ *Diilonɔ-bāaŋgu piyaa ti. ⁸ Taa na sire jaamba-i baa bikuomba-i baa *wontuɔrmba-i. Taa na donya *jīnabaa-ba-i nuɔmba-na. Na daa ku fōŋgūɔ-i gbāŋgbāŋ, taa na bi ce na hā nuɔmba-i gbāŋgbāŋ. ⁹ Da na'a na ta, molo baa biɛ gbeiŋa, ¹⁰ molo baa biɛ buɔra, molo baa biɛ jonɔgoruo naŋo a naara uŋ diyaa umaŋ, molo baa biɛ naatenni, molo baa bi biɛ būle. Maacembilonɔ saaya baa u yerreŋ kalaŋgu.

¹¹ «Da na suur nelle maŋ nuɔ-i, na taara hartiefɛfiɛŋo baa na fɛɛ igēna. Da na da hartienɔ, na tɛna baa u yaa-i a ji hi na tamma-i nelle fande-na. ¹² Da na suur dumelle maŋ nuɔ-i, na cira: «Tiyāaŋ dei!» ¹³ Da ba siɛ na har dumelle fande-na, Diilo yaŋ na jaaluŋgu kāyā di taamba-i; ŋga da ba saa siɛ na har-bei, Diilo yaŋ ba tɛ ba temma-i. ¹⁴ Da na kā terienɔgu maŋ nuɔ-i aa ba'a ba sa taara ba da na yufelle, na pir na nallu-i na ta aa naa yaŋ-ba. ¹⁵ Mi waŋ ninsonɔ-i baa-na: Bamaŋ da ba ce mafamma-i, Diilonɔ duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i yiinɔgu maŋ nuɔ-i, uŋ ka haa kumaŋ kutaamba-na, ku ka balan yaŋ Sodɔmutaamba kūŋgu-i baa Gomɔrtaamba kūŋgu-i.»*

Multɛma maŋ dii Diilonɔ-maacemma-na
(Marke 13.9-13; Like 21.12-19)

¹⁶ «Na saa da, miŋ puɔraa-na dumandɛ-i, kuu dii ŋaa mi ciɛŋ tūlmba ka dii-ba maamunaamba-na. Terienɔgu faŋgu-na, taa na suɔ na fɛɛŋ belma, aa na baa yaŋ ba da cālmuo haa-nei. ¹⁷ Yaŋ mi gboya-nei jīna: Ba ka bī-na fāamaambaa-ba wulaa ka gɛr-na. Ba ka muo-na *Diilonelhāalādūnni-na. ¹⁸ Ba ka kā baa-na fōŋgōtaamba wulaa, baa nellentaamba wulaa mei maama-na. Na ka hi-ba kusuɔŋ-nu'i baa *niɛraamba-i hiere a piye naŋ suɔnuŋ kumaŋ mei kūŋgu-na. ¹⁹ Da ba ji bel-na da ba ka yuu-na, baa na tie holle wuɔ na siɛ ka suɔ naŋ ka

* **10:15** Sodɔmutaamba kūŋgu-i baa Gomɔrtaamba kūŋgu-i: Nierŋ Miwaanɔ jīnammaŋ-sebɛ-i-na (Genèse) 18-19.

wanj mamanj; yaan mafamma-i na hã Diilonjo, u kaa pigãan-na baa-ma terduɔŋgu fanju-na. ²⁰ Ku saa ce ŋaa nelma famma-i namaa kusunnij-maama'i kaa waa de! Na To yaa kaa ce u *Yalle dii-ma na hommu-na na wanj-ma.

²¹ «Banamba ka bel ba ferɛŋ hamba hã-ba wuɔ ba ko-ba, banamba ba ferɛŋ mɔlbaa, banamba ba bisãlmba, banamba bi sire pu baa ba bincuɔmba-i aa ce ba bel-ba ko-ba. ²² Nuɔmba-i hiere ba ka bigãan-na mei maama-na. Nga umanj duɔ nyaar ka hi ku bãlma-i, kutienjo ka kor. ²³ Da ba donya-nei nel daade-na, na gbar na kã daade-na. Mi wanj ninsoŋo-i baa-na: *Molon-Bienjo ka bir jo ji da na saa hi *Isirahel nilɛiŋa-i hiere.

²⁴ «Na saa da, *hãalãbilonjo sa maar u hãalãtienjo-i, aa maacembilonjo sa bi maar u yuntienjo-i. ²⁵ Hãalãbilonjo jɔguɔŋ u ce u hãalãtienjo temma aa maacembilonjo jɔguɔŋ u ce u yuntienjo temma. Da ba gbɛ dumɛllentienjo-i wuɔ *Belsebul† ba ka tuora u dumellenj-baamba-i ka hi hie?»

Umanj saaya kaalamma

(Like 12.2-9)

²⁶ Yesuj waan mafamma-i wuɔ cira: «Terienju fanju-na, baa na ta na kãalã nuɔmba-i. Mamanj fuyaa hiere, ma ka hel. ²⁷ Da mi fuo wanj mamanj baa-na, hilaan na muonu-mei na gbuo terni-i hiere. ²⁸ Baa na ta na kãalã bamanj gbãa ko-na aa ba sie gbãa ce bɛŋkũŋgu na yalɛiŋa-na. Umanj dii kãalãmma, u yaa ŋaa Diilonjo-i; u yaa gbãa caa-na baa na yalɛiŋa-i hiere. ²⁹ Tigãlãamba hãi sully saa cor warbelle diei; a ne da na To duɔ saa hũu-ma, u diei sie gbãa par diire. ³⁰ Halle na yukuɔsinni manj daani-i, Diilonjo kãan-ni hiere. ³¹ Terienju fanju-na, baa na ta na tie holle; na bɔyaa tigãlãamba-na titirre.

³² «Umanj duɔ yiera-mei nuɔmba yaannga-na wuɔ mei wuonjo, muɔmi ka bi yiera-mei mi To manj dɔrɔ-i-na u yaannga-na wuɔ kutienjo-i mei bi wuonjo. ³³ Nga umanj duɔ ciina-mie nuɔmba yaannga-na, muɔmi ka bi ciina kutienjo-i mi To manj dɔrɔ-i-na u yaannga-na.»

Yesu saa jo baa yaafelle

(Like 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ «Baa na ta na ne wuɔ sɪ mi juɔ baa yaafelle hiema-na; mi saa jo baa yaafelle, mi juɔ baa berru. ³⁵ Mi juɔ da mi ji gbo bɛpuɔmba-i baa ba tobaa-ba-i, aa gbo biemba-i baa ba nyubaa-ba-i, aa bi gbo caamba-i baa ba hũɔbaa-ba-i. ³⁶ Nanj ferɛŋ dũŋ-baamba ka bigãan-ni.‡

³⁷ «Umanj duɔ dɔl u bincuɔmba-i yan muonjo-i, kutienjo sie gbãa cu mi huon-nu. Umanj duɔ bi dɔl u bisãlmba-i yan

† **10:25** *Sitani yerre nande yaa *Belsebul. Niɛŋ 12.24-28. ‡ **10:36** Mise (Michée)

muoŋo-i, kutieŋo sie gbāa cu mi huon-nu. ³⁸ Aa umañ duo u sa sie muliema-i baa kuliingu-i, u sie gbāa cu mi huon-nu. ³⁹ Umanj duo tuo kaal baa u yungu yonj, kutieŋo ka kosuonj u fere. Nga umañ duo tuo kosuonj u fere mei maama-na, u ka da cicelma manj sa tfej dede-i.»

Anfafamma pā ma tienjo-i
(Marke 9.41)

⁴⁰ «Umanj duo suo na belma, kutieŋo suyaa mei belma yaa-i. A ne da umañ duo suo muomi belma, u suyaa mi pəpuortieŋo belma yaa-i. ⁴¹ Umanj duo ne *Diilopəpuərbilonjo maacemma-i aa bel-o fafamma, Diilonj uŋ ka pā u pəpuərbilonjo-i dumaa, u ka bi pā kutieŋo-i dumai. Umanj duo bel nelviinjo-i fafamma wuo nelviinjo, Diilonjo ka pā kutieŋo-i a saa baa nelviinjo-i. ⁴² Umanj duo ne mi *hāalābilonjo-i baa u yornumma-i aa hāyo hūŋkoljo-i yonj u nyonj, mi wanj ninsoŋo-i baa-na, u sie naa u daluo-i Diilonjo wulaa.»

11

Nsāa-Batise puəraa ba jo Yesu wulaa
(Like 7.18-23)

¹ Yesuj juo piye ti baa u *hāalābieŋ cincielluo ba hāi baamba-i, wuo sire suur niliŋa-na tuo wuəra u wanj Diilon-nelma-i. ² Nsāa wuo tie dii kaso-i-na aa naa nu *Kirsanj ceŋ manj hiere. Wuo puə u hāalābiemba-i wuo ba ka yuu-yo ³ keŋe *Konjortieŋo manj saaya u jo, u yaa ufaŋo-i wei sisə uu dii huon-nu? Baa kā ka hi Yesu-i baa-ma. ⁴ Yesu wuo gbē-ba wuo: «Kāan na ka tūnu Nsāa-i baa nanj nunj manj baa nanj danj manj. ⁵ Yiriemba yufieŋa puurii, murgubaa-ba wuo, *wontuərmba jarma taa-bei, tugbentaamba tūnni puurii, bikuomba siire aa sūntaamba nuo *Neldədolma.* ⁶ Umanj gbeini-i da ni saa ji guəl mi huonju-na, kutieŋo yungu dolaa.»

Nsāa-Batise sinni-i
(Like 7.24-35)

⁷ Nsāa pəpuərbiembanj taa, Yesu wuo tuo taara u pigāan nuomba-i Nsāa sinni-i. Wuo yuu-ba wuo: «Na kāa ka ne bige-i hieŋgu-na? Fafalmuj sagallanj hieŋgu-i dumaa, na kāa ka ne ku yaa wei? ⁸ Namaa kāa ka ne bige-i? Na kāa ka ne umanj diyaa bimbifafanni wei? Ma si bamanj diyaanj bimbifafanni-i baa dii tiena fəŋgətaamba dūnnij ke? ⁹ Nga namaa kāa ka ne bige-i? Ma si na kāa ka ne *Diilopəpuərbilonjo-i ke? Aa naacoljo faŋo-i, mi tūnu-nei: U maaraa Diilopəpuərbilonjo-i. ¹⁰ Ma nyegāanj Diilon-nelma-na wuo:

* 11:5 Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaie) 35.5-6; 61.1.

⟨Mi ka puor mi pəpuorbilɔŋo wuɔya ta ŋyaan-na
ka cāa ŋ hūmelle-i†,⟩

ba gbɛ Nsāa yaa-i. ¹¹ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Nsāa-Batise
temma saa hi hoŋ yogo caaŋ-biamba-na. A ne da u maŋ si dii
baa yuŋgu *Diiloŋ-nelle-na, u maaraa Nsāa-i. ¹² A doŋ dii Nsāa-
Batise bāaŋ-nu, ji hi baa nyuŋgo, nelbabalaamba ciinaana
*Diiloŋ-nellentesinni-i aa ta ba taara ba hūu u nelle-i ce-de
ba diele.‡ ¹³ Diilopəpuorbiamba-i hiere ka hel baa *Moisi-i
ba siire piye Diiloŋ-nellentesinni maama a ji hi Nsāa-Batise
bāaŋgu-i. ¹⁴ Na saaya na suɔ wuɔ baŋ waŋ *Eli maŋ maama-i
wuɔ u ka jo, u yaa juɔ Nsāa-i. ¹⁵ U maŋ duɔ u ka nu, u nu!»

¹⁶ Aa naa cira: «Mi gbāa saa fiɛfiɛ ku nuɔmba-i baa haba-i?
Mi gbāa saa-ba baa bisāimba maŋ tɛnaana ponsanatigerreŋ.
Banamba ta ba waŋ baa banamba-i wuɔ:

¹⁷ ⟨I hulii tulammu hā-na, na saa nyɛŋ.

I hāl kuliin-ɲeini hā-na, na saa kaal.⟩

¹⁸ Nsāa juɔ, u sa dii dibelle u nuŋgu-na, u sa nyɔŋ kolma, na
cira wuɔ *jina dii u yuŋgu-na. ¹⁹ *Moloŋ-Bieŋ uŋ wuɔ aa tuɔ
nyɔŋ, na sire ta na piye wuɔ: ⟨Naacolŋ daa fuɔ bi yii baa
niwuoni yaa-i yoŋ baa konyolle! Aa tiraa sire bel jɛru baa
*nampohūutaamba baa nelbabalaamba.⟩ Nga Diiloŋ-nelma
fafaanŋu da u maacemma'i nuɔ-i.⟩

Sulma haraa nileiŋa naŋa-na
(Like 10.13-15)

²⁰ Yesuŋ cie gbɛɛ-weima boi nileiŋa maŋ nuɔ-i, a taan baa
sa hūu-ma nanna ba cilɔbabalaŋo-i. Yesu wuɔ doŋ tuɔ waŋ
baa-ba wuɔ: ²¹ «Korasitaan namaaŋo-i, sūlma haraa-ɲei! Beti-
sadataan namaaŋo-i, sūlma haraa-ɲei! Gbɛɛ maŋ cie namaa
hɔlma-na, kuɔ uu naa ce Tiir nelle yaa nuɔ-i baa Sidɔ nelle-
na, dii yiinaa baa naa kūnna cuoŋgu ba fɛɛŋ nuɔ aa dii
buor ba joŋgorbaa a pigāaŋ wuɔ ba naana ba cilɔbabalaŋo-i!

²² Terieŋgu faŋgu-na, mi tūnu-ɲei: Diiloŋ duɔ ji tuɔ yuu
nuɔmba-i, uŋ ka haa kumaŋ ɲei, ku ka balaŋ yaŋ Tiirtaamba
kūŋgu-i baa Sidɔtaamba kūŋgu-i hiere. § ²³ Kafarnamutaan
namaaŋo-i, na daa nie sɪ na kaa da Diiloŋo-i wei? Na taa
na fɛɛ, na ta na kā dāamu-na. Gbɛɛ maŋ cie namaa nelle-
na*, kuɔ uu naa ce Sodomu yaa nuɔ-i, nyuŋgo daayo-na,

† 11:10 Malaki (Malachie) 3.1 ‡ 11:12 Girekimma-na terieŋ daaku gbāa bi
nu nuŋ daama-i: Dii Nsāa-Batise bāaŋ-nu ji hi baa nyuŋgo *Diiloŋ-nelle kpakpaa di
hūmelle-i di hiel-de. Aa nuɔmba gbāaŋ kpelle da ba suur-die. § 11:22 Kumaŋ
haa Tiirtaamba-na baa Sidɔtaamba-na: Niɛŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 23.1-18; Esekiel
sebe-i-na (Ézéchiël) 26; Yowel sebe-i-na (Joël) 4.4-8; Amosi sebe-i-na (Amos) 1.9-10.

* 11:23 Niɛŋ 8.5-17; 9.1-8; na ka da gbɛɛ-weima namaa.

nelle fande naa waa yogo.† 24 Terienḡu fanḡu-na, mi tūnu-
nei, kumaḡ ka haa-nei ḡenḡeryiḡu-na, Sodomu kūḡu ka waa
hāaḡo.»

(Like 10.21-22)

25 Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ cira: «Baba, nuɔnei Yuntien
nuɔ dɔrɔ-i-na baa hiema-na hiere. Niḡ fuyaa ḡ huonḡa-i
cēcēmuntaamba-na baa sebɛsuɔtaamba-na aa cɛr pigāaḡ
bisāmbiamba-i baa-ka, ḡ jaalunḡu bɔi. 26 Ninsoḡo, ḡ ciɛ ḡ
huonḡa yaa dumaḡo-na, Baba.»

27 Aa naa waḡ baa nuɔmba-i wuɔ: «Mi To birii weiima-i hiere
hā-mi. Da ma hel Tuonḡo-na, molo sa suɔ Bɛpolḡo-i, aa da ma
bi hel Bɛpolḡo-na baa uḡ taaraḡ u pigāaḡ bamaḡ baa-yo, molo
sa suɔ Tuonḡo-i.»

Fiisaanḡu dii Yesu huonḡu-na

28 Yesuḡ waḡ mafamma-i, wuɔ cira: «Namaa namaḡ tūyāa
conḡorni ta ni ko-na, juonḡ mi ji har-na na fiisa. 29 Mi huonḡa sa
donḡ, aa mi sa tetɛḡ mi fɛrɛ. Juonḡ mi ji haa mi conḡoruonḡu-i
hā-na na cu mi huonḡ-nu ku yaa na ka da fiisaanḡu. 30 Mi
conḡoruonḡu si dii yonduo, mi tusalle dii fiɛfiɛfiɛ.»

12

Yitɛnanḡu maama-i

(Marke 2.23-28; Like 6.1-5)

1 Yibienḡa faḡa-na, *yitɛnanḡu nanḡu-na, Yesubaa-ba taa
ba karnu sonni nanni-i ba cor. A ne da nyulmu waa
u *hāalābiamba-na. Baa donḡ ta ba kar bile-i ba wuɔ.
2 *Farišɛbaa-ba daa mafamma-i ce niɛ? Baa sire ta ba piye
baa Yesu-i wuɔ: «Ne ḡ hāalābiamba-i, kumaḡ saa saaya ku ce
yitɛnanḡu-na ba ce ku yaa-i!»

3 Yesu wuɔ cira: «Nyulmu nanḡ bilaa *Davidi-i baa u nuɔmba-i
wuɔ ce kumaḡ, ma sɪ na kalaḡ-ku kɛ? 4 Davidi suurii Diilonḡ-
dūḡu-na a biɛ Diilonḡ-buruo-i ba wuɔ baa u nuɔmba-i.* A ne da
a saa baa miɛ Diilonḡ-hūmelle-i, da kuɔ *Diilojigāntien nuɔ sɪ, ḡ
siɛ ḡbāa wuɔ buruo faḡo-i. 5 Ma sɪ na bi kalaḡ *ānjīnamma-i
kɛ? Wuɔ nelie saa saaya u ce maacemma yitɛnanḡu-na, ḡga
Diilojigāntaamba ce maacemma-i *Diilodubuɔ-i-na aa molo
sa kāḡ-ku wuɔ cālmuo. 6 A ne da bande-i-na, kuanḡu dii
kumaḡ maaraa Diilodubuɔ-i. 7 Diilonḡo ciɛra wuɔ: «*Taa na ce
hujarre na-naa nuɔ ku yaa dɔlaḡ-minḡ ku yaḡ na niikonni-i.*»†
Kuɔ na taa na suɔ nel daama yunḡu-i, naa naa saa ta na cāl
nuɔmba-i na yunḡ-nu. 8 A tiraa naara kufanḡu-i: *Molonḡ-Bienḡo
yaa yitɛnanḡu tienḡo-i.»

† 11:23 Sodomu: Niɛḡ u kūḡu-i Miwaanḡo jīnammanḡ-sebɛ-i-na (Genèse) 19.24-28.

* 12:4 Niɛḡ Samiel sebɛdiɛlāḡo-na (1 Samuel) 21.2-7. † 12:7 Ose (Osée) 6.6

Yesu siire nagāduɔla naŋo
(Marke 3.1-6; Like 6.6-11)

⁹ Yesuŋ juɔ piye baa *Farisɛbaa-ba-i tɪ, wuɔ ta kã *Diilonelhāalādūŋgu-na. ¹⁰ Naacolŋo naŋo waa ba hɔlma-na, u naŋga diei naa minan. Farisɛbaa baa ta ba taara āntāalāmna da ba haa Yesu-i-na, a ce dumaŋo-na baa yuu-yo wuɔ: «A saa baa miɛ Diilon-ħumelle-i, ŋ gbāa sire jeiŋo *yitɛnanŋu-na wei?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Namaanŋo-na, umanŋ duɔ waa baa tūmaanŋo diei yon u kūdūŋgu-na aa tūmaanŋ daayo par suur fuonŋ-nu yitɛnanŋu-na, kutienŋo ka yan-yo dii fuonŋu-na wuɔ yitɛnanŋu wei? ¹² Nelbilonŋo-i baa tūmaanŋo-i, hai bɔyaa? Terienŋu fangu-na, ānfafamma gbāa ce yitɛnanŋu-na, wei ma si dii.» ¹³ Aa naa wanŋ baa naacolŋ daayo-i wuɔ: «Fara ŋ naŋga-i.» Naacolŋ wuɔ bi fara u naŋga-i, kaa firnu kananŋa temma-i. ¹⁴ Farisɛbaa baa pāŋ hel ka ta ba da ba-naa Yesu komman-kūŋgu-na.

Yesu yaa Itienŋo cāarāŋo-i

¹⁵ Yesuŋ juɔ suɔ wuɔ ba taara ba ko-yo, wuɔ ta halan terienŋu-na. Nuonŋ baa kūl ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ. Jaamba waa ba hɔlma-na. Wuɔ sire-bei hiere ¹⁶ aa naa wanŋ-ma kuolamei baa-ba wuɔ ba baa yanŋ molo suɔ wuɔ u yaa siire-bei. ¹⁷ Diilonŋ unŋ puɔraa *Isayi wanŋ manŋ, ma'i sɪ daama-i wei? Isayi waanŋ-ma wuɔ:

«Diilonŋo ciɛra wuɔ:

¹⁸ *Mi hielaa mi cāarāŋo yaa daayo.*

U maama sa suɔ aa dɔlnu-miɛ.

U yaa fɛŋ mi huŋga-i.

Mi ka hã-yo mi *Yalle-i.

U yaa ka pigāanŋ nuɔmba-i nilienŋa-na hiere baa ħūmeviile-i.

¹⁹ *U siɛ gāŋ baa moloŋo.*

U sa jo duɔ ji hohuola baa moloŋo.

Molo siɛ nu u piye ħŋgbesenninŋ.

²⁰ *U siɛ perienŋ terre manŋ kaanu tɪ,*
aa u siɛ dtŋ daamu manŋ kusiriye tɪ.

U ka waa ma yaa nuɔ-i fuɔ nuɔmba-i nilienŋa-na hiere ba ji ħūu viistnni maama-i.

²¹ *Nuɔmba-i hiere ba ka haa ba naŋga-i yuɔ.»*‡

Yesu hilaa baa u ħimma-i hie?
(Marke 3.22-30; Like 11.14-23)

²² Ku huonŋu-na, baa ji jo baa bobo-yironŋo naŋo-i Yesu wulaa. *Jinabaa-ba'i naa ciɛ-yo dumaŋo-na. Yesu wuɔ puur u yufienŋa-i aa naa ce u tuɔ gbã u piye. ²³ Kuɔ cu nuɔmba ħõmmu-i; baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ku biyaa ŋaa *Davidi ħāayɛlnŋo yaa-i?» ²⁴ *Farisɛbaa-banŋ juɔ nu-ma, baa gbɛ-ku

‡ 12:21 Isayi (Ésaïe) 42.1-4

dumaa wuɔ: «Jīna ba yuntienjo-i *Belsebulš yaa hāa naacolŋ daayo-i himma-i u tuɔ donya jīnabaa-ba-i.»

²⁵ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gbē-ba wuɔ: «Da ŋ da neduɔleŋ-baan namaanjo-i na sa gbo, yiinggu dii baa yiinggu na nelle ka muonu. Da na bi waa ciinggu-na sisɔ dumelle-na aa na sa taara na da na-naa, na dumelle ka muonu. ²⁶ *Sitāni duɔ tuɔ donya fuɔ ferēŋ baamba-i, ma sī kuu dii ŋaa u gāŋ baa u ferē ke? Dumaanjo-na, u fōŋgūɔ ce niε aa cɔ u wulaa? ²⁷ Na gbīε-ku dumaa wuɔ Belsebul yaa hāa muɔ himma-i mi ta mi donya jīnabaa-ba-i, namaa nuɔmba fuɔ, hai moloŋo-i hāa bafamba-i himma-i ba ta ba donya-bei? Na saa da, namaa ferēŋ baamba yaa ka karnu ciiruo-i. ²⁸ Muɔ fuɔ, *Diilonj-Yalle yaa hāa-mi himma-i mi ta mi donya jīnabaa-ba-i. Ku yaa pigāan wuɔ *Diilonj-bāangu paa-nei tī.

²⁹ «Hai moloŋo-i gbāa suur u nabiεŋ dūŋgu-na a biera u bimbinni-i hel baa-ni aa u nabiεŋo yan-yo dumaa? Nga kutienj duɔ bel u nabiεŋo-i vaa-yo igēna, u gbāa suur biera u bimbinni-i hiere ta baa-ni.

³⁰ «Umanj duɔ uu si dii baa-mi, kuu dii ŋaa kutienjo bigāan-mi; aa umanj duɔ u sa tigiinj baa-mi, kuu dii ŋaa u pisállā.

³¹ «Mi tūnu-nei: Nelbiliemanj cāl Diilonjo-i aa ta ba haa tuosinni manj yuɔ hiere, u gbāa ce jande bei aa yan ma tī. Nga umanj duɔ tuora u *Yalle-i, jande cεraa u ce-yuɔ hīema-na, jande cεraa u ce-yuɔ dεrɔ-i-na. ³² Umanj duɔ wanj āndababalaanngu hā *Moloŋ-Bieŋo-i, ma gbāa tī. Nga umanj duɔ piye āndaparaanngu hā Diilonj-Yalle-i, ma sie tī nyunjo, ma sie tī bisīnuɔ.

³³ «Tibifafaanngu yaa maan biefefeŋa-i. Tibibabalaanngu manj biebabaleŋa. Ba suɔ tibiinggu-i ku biena yaa nuɔ-i. ³⁴ Nelbabalaan namaa temma-i daana-i! Nanj balaan, nelfafamma ce niε aa hel na nunni-na? Neliεŋ nuɔ ŋ huɔŋganj yuu baa mamanj, ma yaa hilaan ŋ nunngu-na. ³⁵ Nelfefeŋ u ānfafamma hel u hɔfafannga'i nuɔ-i. Aa nelbabalanj u maacembabalamma hel u hɔbabalannga'i nuɔ-i. ³⁶ Mi tūnu-nei: Gēŋgeryiinggu-na, bamanj waanj āndasɔsɔnni-i hiere, Diilonjo ka gāŋ baa-ba. ³⁷ Diilonjo ka ne nanj ferēŋ nuŋ-āndaanngu yaa-i aa cira ŋ cālāa sisɔ ŋ saa cāl.»

*Nuɔmba ciεra Yesu ce himma ba ne
(Marke 8.11-12; Like 11.29-32)*

³⁸ Yesunj juɔ piye tī, *ānjīnamma pigāataamba namba-i baa *Farisīεbaa-ba namba cira: «Hāalātie, i taara ŋ ce himma i ne.»

³⁹ Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Fiefiε ku nuɔmba saa fa, ba jēnaamba sa ku! Ba gbīε-ku dumaa wuɔ mi ce himma ba

ne. Bĩnkũngu sa ce dii hã-na. *Yonasiŋ cie maman, ma ka saanu baa-na. ⁴⁰ Yonasiŋ cie yinni siei-i dumaa teterienjo kusũngu-na*, *Molon-Bienjo ka bi ce yinni siei-i dumai hĩema-na. ⁴¹ Ninivetaamba nuo Yonasi nunngu-i aa nanna ba cilobabalaŋo-i†, a ne da namaa hõlma-na bande-i-na, moloŋo dii uman maaraa Yonasi-i aa na yagar wuo na sie nu u nunngu-i! Diilon duo ji tuo yuu nuamba-i, Ninivetaamba ka cira na cãlãa cemma. ⁴² Gẽngeryiinggu-na, Seba nellentienjo‡ ka da nunngu fiefie ku nuon namaaŋo-na. Fuo siire termaan daaku-na a karnu niliŋa-i hiere ji nu *Salomõ nelma-i, a ne da namaa hõlma-na bande-i-na, moloŋo dii uman maaraa Salomõ-i aa na yagar na sa nu u nunngu-i!»

Jina duo bir jo u sa fa

(Like 11.24-26)

⁴³ Ku huonngu-na, Yesu wuo cira: «*Jina duo waa moloŋo-na aa ji hel, u ka ka tuo wuora u bin hien-nu duo taara muntienammu. ⁴⁴ Duo saa ka da, u cira: «Mi ka bir ka mi muntercolõmmu-na.» Aa bi bir. Duo ka ka da bĩnkũngu si dii kutienjo huonga-na, aa u gbuu migaaŋ-ka da welewele aa tigiin-ka, ⁴⁵ u bir ka bi u najinabaa niehai, baman balaan yan ufaŋo-i ba jo ji suur tiena-kei. Da ba suur tiena dumaanjo-na, ku migaaŋ balan kutienjo-na a yan delã-kũngu-i. Mafamma temma yaa ka da fiefie ku nuamba-i; ba saa fa.»

Yesu baamba juo da ba ji ne-yo

(Marke 3.31-35; Like 8.19-21)

⁴⁶ Yesuŋ waa tuo piye baa nuamba-i, u nyu wuo jo baa u hamba-i da ba ji ne-yo. Ban juo ji da u piye, baa yiera gõngũon-nu. ⁴⁷ Naacoljo nan wuo da-ba aa naa pie wan baa Yesu-i wuo: «ŋ nyu-i baa ŋ hamba juo da ba ji ne-ni, baa dii yiera gõngũon-nu ta ba cie-ni.»

⁴⁸ Yesu wuo gbẽ naacoljo-i wuo: «Na suo mi nyu-i baa mi hamba-i wei?» ⁴⁹ Aa naa wuora pigaaŋ u *haalãbiemba-i baa u nannga aa cira: «Mi nyu-i baa mi hamba yaa daaba. ⁵⁰ Baman cien mi To man dorõ-i-na u huonga-i, ba yaa mi hamba-i, ba yaa mi tũbaa-ba-i, ba yaa mi nyubaa-ba-i.»

13

Fũmanarãŋo nan maama

(Marke 4.1-9; Like 8.4-8)

¹ Yinduonngu fanngu-na, Yesu wuo sire hel ka ka tiena dalanga nunngu-na. ² Nuamba jo ji yu-yuo. Wuo bel nyugũŋ beŋo nanjo-na tiena aa nuamba waa bomborma-na. ³ Uŋ tienaana,

* 12:40 Nien Yonasi sebe-i-na (Jonas) 2.1. † 12:41 Yonasi (Jonas) 3.5-10 ‡ 12:42 Nellentien daayo waa cicienjo a saanu baa maman nyegaaŋ girekimma-na.

wuɔ biε gbāncini tuɔ nan̄ baa-ba wuɔ: «Naacolŋo nan̄o k̄aa ka nan̄ fūma u suon̄gu-na. ⁴ Fūma nan̄o k̄a ka diire hūmellen̄-huɔŋ-na, huriimba jo ji wuo ufan̄o-i. ⁵ Unan̄o k̄a ka diire tāmp̄ellen̄-terien̄-nu. Hīema saa waa b̄oi terien̄gu-na; a ce u pa yan̄ unan̄o-i. ⁶ Uŋ paa, u kaas̄inni saa gb̄aa suur k̄a yaan̄-na. Bāan̄gun̄ juɔ don̄ ta ku jo, wuɔ kuol hiere kp̄em̄mu! ⁷ Unan̄o k̄a ka diire hīen̄-nu. Hīen̄gu tu suuye-yuɔ. ⁸ Uman̄ diiriye suon̄-huɔŋga-na munterfafammu-na, u sire gbuu kpatalla: unan̄o bien̄a komuɔŋa da-a-ndii, unan̄o bien̄a komuɔŋa sa-a-siei, unan̄o komuɔŋa baa c̄incielbaa.»

⁹ Yesuŋ waan̄ mafamma-i wuɔ cira: «Uman̄ duɔ u ka nu, u nu!»

Kuman̄ ciε Yesu tuɔ nan̄ gbāncini-i
(Marke 4.10-12; Like 8.9-10)

¹⁰ Yesuŋ juɔ nan̄ t̄i, u *h̄aalābiemba piε u caan̄-nu ka cira: «Itie, bige-i ciε ŋ ta ŋ nan̄ gbāncini baa nuɔmba-i?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Diilon̄o ciε baa namaan̄o-i. U *nellen̄tes̄inni maama man̄ fuyaa, u pigāan̄ namaan̄o-i baa-ma, a ne da banamba sa suɔ kunan̄gu mei. ¹² Uman̄ duɔ tuɔ suɔ yiεŋgu, kunan̄gu ka ta ku naara u s̄osuɔmun̄gu-i; ŋga uman̄ duɔ u sa suɔ b̄iŋkūŋgu, celle-kūŋgu man̄ uŋ suɔ-kun̄, ku ka kor-yuɔ. ¹³ Na saa da, kuman̄ ciε mi ta mi nan̄ gbāncini-i baa-ba, yufien̄a dii baa-ba, ŋga ba sa da baa-ya. Tūnni dii baa-ba, ŋga ba sa nu baa-ni. Ba sa suɔ nelman̄ k̄an̄ yan̄ga man̄ nuɔ-i. ¹⁴ Diilon̄ uŋ puɔraa *Isayi wan̄ maman̄, ma'i s̄i daama-i wei? Isayi waan̄-ma wuɔ: «Diilon̄o ciεra wuɔ:

*«Na ka ta na nu nelma-i,
ŋga na siε ta na suɔ ma yaan̄ga-i.*

Na ka ta na ne colcol, ŋga na siε ta na da b̄iŋkūŋgu.

¹⁵ *Hama-i nuɔ-i?*

Bande ku nuɔmba nyaayā ba f̄εε cor;

ba suunu ba tūnni-i

aa suuye ba yufien̄a-i.

Ba sa taara ba da b̄iŋkūŋgu.

Ba sa taara ba nu weiima.

Ba sa bi taara ba suɔnu kunan̄gu aa jo mi wulaa mi ji kor-ba.» *

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Namaa fuɔ, na yunni d̄ɔlaa; na da baa na yufien̄a-i aa ta na nu baa na tūnni-i. ¹⁷ Mi wan̄ ninsoŋo-i baana: *Diilon̄op̄uɔrbiemba b̄oi baa nelviimba b̄oi taa ba taara ba da nan̄ dan̄ kuman̄, aa nu nan̄ nun̄ maman̄, ŋga ba saa da ma diei, ba saa bi nu ma diei.»

Yesu firinu fūmanarāŋo gbānalaan̄gu-i
(Marke 4.13-20; Like 8.11-15)

* 13:15 Isayi (Ésaïe) 6.9-10

18 Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «Karaan na tūnni-i na nu fūmanarāŋo gbānalāanŋu yuŋgu-i: 19 Nuɔmba nan hōmmu dii ŋaa hūmellen-huonŋa; da ba nu *Diilon-ḃāanŋu maama-i ba sa bel-ma nammu hāi, ba yan *Bigāarāŋo jo ji hiel-ma aa yan-ba. 20 Banan hōmmu dii ŋaa tāmpēllen-terienŋu; da ba nu Diilon-nelma-i ma pāŋ dōlnu-bēi ba hūu-ma. 21 Ŋga ma sie gbāa nan kaasinni. A ce dumaanŋo-na wein da ma da kutaamba-i, sisɔ da ba ta ba huol ba yammu-i ma maama-na, ba har jina. 22 Banan hōmmu dii ŋaa hien-terienŋu; da ba nu Diilon-nelma-i ba yan ānjoguɔma-i baa gbein-maama jo ji suuye-mēi; a ce ma sa da belle ba wulaa. 23 A ne da banan hōmmu dii ŋaa hiefafamma; da ba nu Diilon-nelma-i ba suɔ ma yuŋgu-i aa wuɔ ma hūmelle-i din saaya di wuɔ dumaa. Kufanŋu taamba yaa dii ŋaa fūma man gbuu sire kpatalla; unanŋo biena komuonŋa da-a-ndii, unanŋo biena komuonŋa sa-a-siei, unanŋo komuonŋa baa cīncielbaa.»

Suontienŋo nanŋo baa u bigāarāŋo

24 Yesu wuɔ tiraa nan gbānalāanŋu nanŋu baa-ba wuɔ: «*Diilon-nellentesinni dii ŋaa moloŋo man siire ka duu dimma u suonŋu-na aa jo ji tēna. 25 Isuonŋu nanŋu-na, u bigāarāŋo nanŋo yan nuɔmba duɔfūŋ aa sire ka nan hēbienŋa dimma hōlmana. 26 Dimman juɔ ta ma hon huonŋu-na, suontienŋo maacembiemba da hien daaku-i. 27 Ba jo ji ta ba yuu suontienŋo-i wuɔ: «Yuntie, ma si ŋ duu dimma'i ma kula suonŋu-na ke, hienŋu maama ni?»

28 «Suontienŋo gbē-ba wuɔ: «Unanŋo si, mi bigāarāŋo nanŋo'i cie mafamma-i.»

«Maacembiemba cira: «I kā ka for-ku nanna wei?»

29 «Suontienŋo gbē-ba wuɔ: «Yaan-kuŋ, baa na for-ku; da na'a na for-ku, na ka for baa dimma namma. 30 Yaan ni vāa hiere. Din da ma ji hi karma, mi ka ce ba for ku yaa igēna a tigiin-ku caa-ku aa suɔ kar mi dimma-i dii-ma inonŋō-na hā-mi.»»

Diilon-nellentesinni dii ŋaa mutardi-belle

(Marke 4.30-32; Like 13.18-19)

31 Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ tiraa nan gbānalāanŋu nanŋu baa-ba wuɔ: «*Diilon-nellentesinni dii ŋaa mutardi-belle man ban duu-de. 32 Mutardi-belle yaa yuraanu yan hiere, ŋga da di pa, di sire maar niifielu-i hiere a ce tibiinŋu huriimba ta ba jo ba se kamma kuɔ.»

Diilon-nellentesinni dii ŋaa konsiini

33 Aa naa tiraa cira: «*Diilon-nellentesinni dii ŋaa konsiini. Da ba par-ni ba nakoluon-nu a du burjūmmu-i kolloyufienŋa siei baa-ni, ni sire-muɔ hiere.»

Kumaŋ cie Yesu tuɔ naŋ gbãɛini-i?
(Marke 4.33-34)

³⁴ Yesu waan nel daama-i hiere baa nuɔmba-i gbãɛiniŋ; duɔ puur duɔ piye gbãnalãanɔ, a puur duɔ piye gbãnalãanɔ. ³⁵ *Diilopɔpuɔrbiloŋ uŋ waan mamaŋ ma'i sɪ daama-i wei? Diilopɔpuɔrbiloŋo waan-ma wuɔ: «Diiloŋo ciɛra wuɔ:
«*Mi ji ta mi piye baa-ba gbãɛiniŋ.*
Mamaŋ naa fuo dii miwaanjo domma-na,
mi ka wan-ma baa-ba.»†

Yesu firnu suontienjo-i baa u bigaarãŋo-i ba gbãnalãanɔ-i

³⁶ Yesuŋ juɔ piye tɪ, wuɔ yan nuɔmba-i aa naa ta kũŋ. U *hãalãbiemba kã u wulaa ka cira: «Niŋ naan gbãnalãanɔ man wuɔ suontienjo naŋo duu ðimma aa u bigaarãŋo kã ka naŋ hẽbieŋa ðimma hɔlma-na, ŋ sa firnu-kuɔ baa-ye i suɔ ku yunɔgu-i wei?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «*Moloŋ-Bieŋo yaa suontienjo-i; u yaa duu ðimma-i. ³⁸ U suonɔgu yaa miwaanjo-i. ðimma yaa baman cuu Diiloŋo huon-nu aa hẽbieŋa yaa baman cuu *Bigaarãŋo huon-nu. ³⁹ Suontienjo bigaarãŋo yaa *Sitãni-i. U yaa kãa ka naŋ hẽbieŋa-i ðimma hɔlma-na. Dikara-huonɔgu yaa miwaanjo timman-huonɔgu-i aa dikartaamba yaa *dɔrpɔpuɔrbiemba-i. ⁴⁰ Baŋ kaal hieŋgu-i ba caa-ku dumaa, miwaanjo timma-na, ku ka waa dumei. ⁴¹ Yiinɔgu fanɔgu-na, Moloŋ-Bieŋo ka ce u dɔrpɔpuɔrbiemba jo ji bel baman guɔlaan nuɔmba gbeini-i baa baman ciɛŋ ambabalma-i hiere a hiel-ba u nelle-na ⁴² ka caa-ba dãnɔgbɔguonɔgu-na. Kaaluŋgu sie ji waa dei. ⁴³ Nga baman wuɔyaan Diiloŋ-hũmelle-i, ba ka waa huonɔgu fanɔgu-na ba To nelle-na ta ba gbu ba caa ŋaa bãansɛniɛŋgu. Uman duɔ u ka nu, u nu!»

Diiloŋ-nellentesinni dii ŋaa sɛne

⁴⁴ «*Diiloŋ-nellentesinni dii ŋaa sɛne man fuyaa suonɔgu nanɔgu-na, naacolŋo naŋo kã ka paya-yuɔ. U huonɔga gbuu fɛ, u migãan fuo-yo aa kã ka suor u nagãŋ-niini-i hiere a jo ji sãa suonɔgu fanɔgu-i.»

Diiloŋ-nellentesinni dii ŋaa niibiliɛŋgu

⁴⁵ «*Diiloŋ-nellentesinni tiraa ni ye ŋaa toɔgoceronjo man taaraayan niibilefafanni duɔ sãa. ⁴⁶ U juɔ da sukpekpellun-kũŋgu nanɔgu-i, u kã ka suor u nagãŋ-niini-i hiere a sãa-ku.»

Diiloŋ-nellentesinni dii ŋaa juonjo

† 13:35 Gbɛliɛman-nalãanɔ (Psaume) 78.2

47 «*Diilonj-nellentesinni tiraa ni ye ɲaa tetebeljuɔŋo. Da ba nanj juɔŋo-i, duɔ hi teterienjo teterienjo, u bel. 48 Da ba fa-ba hel baa-ba hũmma-na, ba kã ka tiena fiel baafafaamba-i aa nanna baababalaamba-i. 49 Miwaanjo tĩmma ka waa dumɛi: *Dɔrpɔpuɔrbiemba ka jo ji fiel nelbabalaamba-i hiel-ba nelfafaamba-na 50 ka dii-ba dāngbɔguɔŋgu-na. Kaalunju sie ji waa dei.»

51 Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ yuu u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Minj waanj mamanj, na nuɔ-ma hiere wei?»

Baa cira: «Ũu, i nuɔ-ma.»

52 Yesu wuɔ cira: «*Ānjĩnamma pigãatienjo manj duɔ hũu-ma hãalã Diilonj-nellentesinni kũngu-i, uu dii ɲaa dumellentienjo manj hielaan bĩmbĩfelenni-i baa niicɔlɔnni-i u muntierammu-na u hã nuɔmba-i.»

Nasarɛtitaamba ctinaana Yesu-i
(Marke 6.1-6; Like 4.16-30)

53 Yesuŋ juɔ nanj gbãɛini-i tĩ, wuɔ ta terienju fanju-na 54 a kã ba nelle-na‡. Uŋ kãa, wuɔ kã ba *Diilonelhãalãdũngu-na ka tuɔ wanj Diilonj-nelma-i baa-ba. Kuɔ cu ba hɔmmu-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Fuɔ kaa hel baa nelnul daade-i hie? U ciɛ niɛ tuɔ gbã u ce hiŋ daama temma-i? 55 Ma sĩ fãnaŋo biɛŋo yaa kɛ? Maari biɛŋo'i sĩ wei? Fuɔ hãaŋo naŋo yaa banj biŋ-yoŋ Sake-i, unanjo-i Yosefu, unanjo-i Simɔ aa unanjo-i *Yuda. 56 U tũɔbaa-ba dii baa-ye tĩenamman-na. Fuɔ kaa hel baa hiŋ daama-i hie?»

57 Kuŋ ciɛ dumaanjo-na, ba saa gbãa hũu Yesu nelma-i. Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ba kãŋ *Diilopɔpuɔrbilonjo-i terni-na hiere; ŋga u nellenj-baamba-i baa u dũŋ-baamba sa kãŋ-yo.» 58 Banja ba saa hũu u nelma-i dumaanjo-na, u saa ce gbɛɛ-weima bɔi terienju-na.

14

Nsãa-Batisiŋ kuu kuliŋgu manj
(Marke 6.14-29; Like 9.7-9)

1 Yibienja faŋa-na, fãamaanjo manj waa *Galile yunju-na, wuɔ nu ba piiye Yesu maama-i. Ba taa ba bi-yo *Erɔdi-Antipasi. 2 Wuɔ gbɛ u maacembiemba-i wuɔ: «Naacolj daayo-i mi suyaa miɛ *Nsãa-Batise yaa birii jo. U hilaa kuonj-nelle-na jo, ku'i ciɛ u hi hiŋ daama temma-i.» 3 A ne da Erɔdi fuɔ fɛɛɛ yaa naa ciɛ ba bel Nsãa-i vaa-yo aa dii-yo kaso Erodiyadi maa-na. Erodiyadi faŋo waa u mɔlɔ ciɛŋo aa u hũu-yo mɔlŋo wulaa. Ba taa ba bi mɔlŋo-i Filipu. 4 Uŋ hũyãa-yo dumaanjo-na, Nsãa wuɔ wanj-ma baa-yo wuɔ fuɔ uudiŋjo sĩ. 5 Erɔdi wuɔ tuɔ taara u ko-yo. Ŋga nuɔmba-i hiere baa naa suɔ wuɔ Nsãa waa

‡ 13:54 Ba nelle yaa Nasarɛti. Niɛŋ Like 4.16.

*Diilopɔpuɔrbilonɔ. Erɔdi duɔ ne terienɔgu fanɔgu-i, korma dayo baa nuɔmba-i.

⁶ Yiinɔgu nanɔgu-na, Erɔdi wuɔ ji tuɔ ce u hommanɔ-yiinɔgu ponsaanɔgu-i aa naa bi u jɛnaamba-i. Erodiyadi bilonɔ wuɔ nyɛɛ Erɔdi jɛnaamba yaanɔga-na ponsaanɔ daaku-na; kuɔ fununɔ dɔlnu Erɔdi. ⁷ Wuɔ pɔ nunɔgu baa bilonɔ-i wuɔ fuɔ baa Diilonɔ, kɛɛ un taaranɔ kumanɔ, u wanɔ-ma, u ka hɛ-yo baa-ku. ⁸ Bilonɔ nyu wuɔ gbo-yo wuɔ u cira u taara Nsɛa-Batisei yunɔgu. Bilonɔ wuɔ bi cira: «Mi taara ɛ kar Nsɛa-Batisei yunɔgu-i a dii-ku tasaanɔ-na jo baa-ku ji hɛ-mi bande.» ⁹ Fɛamaanɔ yaanɔ kaa pɔn bir ka den birma; ɛga u ka ce-ma niɛ? U yaa pɛa nunɔgu-i baa-yo nuɔmba-na. Wuɔ naa wuɔ cira: «Weiima si.» ¹⁰ Aa naa puɔr ba kɛ ka kar Nsɛa-Batisei yunɔgu-i dii kaso-i-na ¹¹ a dii-ku tasaanɔ-na ji hɛ bilonɔ-i baa-ku. Bilonɔ wuɔ hɛu-ku hɛ nyunɔ-i baa-ku. ¹² Nsɛa *hɛalɛbiɛnɔ baa kɛ ka biɛ u bomborre-i ka fuure-diɛ aa naa kɛ ka tɛnu Yesu-i baa-ma.

Yesu hɛa nelpunɔgu nanɔgu wuo ye

(Marke 6.30-44; Like 9.10-17; Nsɛa 6.1-14)

¹³ Yesunɔ nuɔ nel daama-i, wuɔ biɛ beɛɔ ta tuɔ kɛ u den. Nuɔnɔ baa yagar nu-ma aa naa hel niɛinɔ-na a bella nuoraanɔgu nunɔgu-i ta ba nyaanu-yuɔ. ¹⁴ Un kaa hi, wuɔ huɔl, wuɔ u ne da nelpunɔgu nanɔ temma u yaanɔga-na. Ba hujarre gbuu bel-o. Wuɔ donɔ tuɔ sire jaamba manɔ waa baa-ba.

¹⁵ Bɛanɔgunɔ juɔ hir huɔnɔgu-na, u *hɛalɛbiɛmba piɛ kɛ u wulaa ka cira: «Bɛanɔgu tiɛ ti, aa ii dii hɛɛnɔ-nu, ɛ sa ce nuɔmba bɔrɔ kɛ niɛinɔ manɔ kɔtɔnni-na ka taara niwuoni sɛa wuo wei?»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Yunɔgu si dii ba da ba kɛ; namei saaya na hɛ-ba niwuoni-i ba wuo.»

¹⁷ U hɛalɛbiɛnɔ baa cira: «*Buruo u ndii dii baa-ye bande-i-na yonɔ baa titiraamba hɛi.»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Juɔnɔ baa-ni na ji hɛ-mi.»

¹⁹ Baa jo baa-ni, wuɔ ce nuɔmba tiɛna hɛɛnɔgu-na, aa naa biɛ buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hɛi baanɔ daaba-i a ciir u yunɔgu-i dɔrɔ-i-na a jaal Diilonɔ-i aa naa bɛlnu buruo-i a hɛ u hɛalɛbiɛmba calnu-yuɔ hɛ nuɔmba-i. ²⁰ Nuɔnɔ baa wuo niɛ yar-ba. Baa gbura ni boini-i a dii segeyufienɔ cɛncieluo a hɛi. ²¹ Bamanɔ naa waa, ba gbɛa yu nuɔmba neifienɔ hɛi nuɔsiba ndii temma. Caamba nunɔgu si baa bisɛlmba-i.

Yesu wuɔyaa hɛmma dɔrɔ

(Marke 6.45-52; Nsɛa 6.16-21)

²² Banɔ bi wuyaa niwuoni-i, Yesu wuɔ guor u *hɛalɛbiɛmba biɛ beɛɔ-i ta u yaanɔ-na ta ba karnu ba kɛ bomborre nandena aa fuɔ wuɔ tiɛna duɔ ce nuɔmba bɔrɔ kɛnɔ ba cɛnninɔ. ²³ Nuɔmbanɔ juɔ bɔrɔ hiere, wuɔ kɛ ka nyugunɔ tanunɔgu-na tuɔ

cārã Diilonjo-i. Bãanḡuḡ fiε ji tī, wuɔ tīena dii u da-u-diei tuɔ cārã Diilonjo-i. ²⁴ A ne da huɔḡgu faḡgu-na, u hãalãbiemba naa maa baa beḡo-i. Fafalmu naḡ temma sire ta mu jãrã-bei. Hũḡ maa ta ma sagalla beḡo-i baa-ba. ²⁵ Cicãnjãale-na, Yesu wuɔ sire a tuɔ wuɔ hũmma dɔrɔ-i-na u kã ba wulaa. ²⁶ Baḡ juɔ'a ba ne da u wuɔ u jo hũmma dɔrɔ-i-na, ba huleiḡa gbuu pãḡ caar wuɔ sī isuɔtiḡo. Baa doḡ ta ba kaasiḡ.

²⁷ Yesu wuɔ cira: «Baa na tie holle, muɔmei!»

²⁸ Piεr wuɔ cira: «Itie, da kuɔ nuɔnei kelkel, ce mi wuɔ hũmma dɔrɔ-i-na kã ḡ wulaa.»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Jo!» Piεr wuɔ hel beḡo-na tuɔ wuɔ hũmma dɔrɔ-i-na u jãrã-yuɔ. ³⁰ Uḡ juɔ jɔguḡḡ fafalmu maama-i, u holle pãḡ caar, wuɔ doḡ tuɔ nyierã hũmma-na. Uḡ nyierãḡ dumaanjo-na, wuɔ tuɔ kaasiḡ wuɔ: «Itie, kor-mi o! Kor-mi!»

³¹ Yesu wuɔ fara u naḡga-i a bel-o aa naa cira: «ḡ saa haa ḡ naḡga-i miε ku haama ku'i cie. Bige-i cie ḡ ce ḡ hõmmu-i mu hãi?»

³² Uḡ bilaa u naḡga-i dumaanjo-na, baa kã ka suur beḡo-na, fafal muɔ bi pãḡ yiera. ³³ Bamaḡ waa beḡo-na, baa jo ji dũuna Yesu yaanḡa-na aa naa cira: «Coima saa fa, nuɔnei Diilonḡ-Bieḡ nuɔḡo-i kelkel!»

Yesu siire jaamba Genesareti-i-na

(Marke 6.53-56)

³⁴ Fafalmuḡ yieraaya, Yesubaa baa perienḡ karnu kã Genesareti. ³⁵ Genesaretitaambaḡ daa Yesu-i, baa suɔ-yo aa naa wuɔra tũnu ba-naa ka hel baa kɔtõnniḡ-nileiḡa-i hiere. Nuɔḡ baa hel jo baa ba jaamba-i hiere ³⁶ ji ta ba cārã-yuɔ wuɔ u ce jande aa u yaḡ ba yiεya u joḡgoruo tũḡgu yaa yoḡ. Ku waa umaḡ duɔ yiεya u joḡgoruo tũḡgu-i, kutienjo pãḡ sire da yeryer.

15

Bĩncuɔḡ-hũmelle maama

(Marke 7.1-13)

¹ Ku huɔḡgu-na, *Fariεbaa-ba namba-i baa *ãḡḡnamma piḡãataamba namba sire *Yerusalemu-i-na a kã Yesu wulaa ² ka yuu-yo wuɔ: «Bige-i cie ḡ *hãalãbiemba sa wuɔ bĩncuɔḡ-hũmelle-i? Da ba'a ba wuo niwuoni-i ba sa saara ba nammu-i?»

³ Yesu wuɔ cira: «Bige-i bi cie namaa na yaḡ Diilonjo uḡ waan mamaḡ aa ta na ce na bĩncuɔḡ-maama? ⁴ Diilonjo ciεra: «*Ta ḡ dii ḡ bĩncuɔmba nuḡgu-i.*»* Aa tiraa cira: «*Umaḡ duɔ waḡ andaparaanḡu hã u to-i sisɔ u nyu-i, kutienjo saaya komma.*»†

⁵ ḡga namaa birii cira wuɔ umaḡ duɔ waḡ baa u bĩncuɔḡo-i

* 15:4 Helmaḡ-sebe (Exode) 20.12; Anḡḡnammaḡ-sebe 5.16 † 15:4 Helmaḡ-sebe (Exode) 21.17

wuɔ: «Min ɲa naa da kumaɲ da mi kāyā-niɛ, mi pāa-ku hā Diilonɔ.» Kɛɛ umaɲ duɔ ce mafamma-i aa u saa ji feɲ da bɪŋkūŋgu hā u bɪncɔiɲo-i wɛima sɪ. ⁶ Terienɲu faɲgu-na, na huraa Diilonɲ-nelma-i baa na bɪncuɔɲ-maama. ⁷ Huhurmantaan namaa temma-i daana-i; *Isayɪ fii-na baa kumaɲ, na yuu-ku. Isayɪ waan-ma wuɔ: «Diilonɔ ciɛra wuɔ:

⁸ «*Nel daade taamba kāɲ-mi ba nuɲ-nu yon.*

Mi maama si dii ba hɔmmu-na.

⁹ *Baɲ pigɔaɲ nuɔmba-i hūmelle maɲ, bafamba diele.*

A ce dumaanɔ-na, yunɲu si dii ba Diilojaale-na.»[‡]

Kumaɲ gbāa guɔla neliɲ nuɔɲo-i

(Marke 7.14-23)

¹⁰ Yesuɲ piye mafamma-i, wuɔ bɪ nuɔmba-i a ji cira: «Karaan na tūnni-i fafamma na nu mi nelma-i: ¹¹ Kumaɲ suuriɲ neliɲ nuɔ ɲ nuɲgu-na, ku siɛ gbāa guɔla-niɛ Diilonɲ-hūmelle-na. Kumaɲ hilaan, ku yaa gbāa guɔla-niɛ.»

¹² U *hāalābiemba piɛ u caan-nu ka cira: «ɲ saa suɔ wuɔ ɲ nelma jaan *Farisiɛbaa-ba-i wɛi?»

¹³ Yesu wuɔ cira: «Mi To maɲ dɔɔ-i-na, un'a u saa sū tibinni maɲ hiere, ni ka fuur halaɲ. ¹⁴ Yaan-baɲ, baa dii ɲaa yiriemba maɲ bilaa ba nayirien nammu. Na suyaa kerre yiron duɔ bel u nayiron naɲga, ba ka par suur fuon-nu ba hāi-i-na hiere.»

¹⁵ Pier wuɔ cira: «Niɲ waɲ nelma maɲ daama-i i saa suɔ ma yaanɲa-i; firnu-mɛi baa-ye.»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Bisāimba'i namaanɔ-i yogo wɛi? ¹⁷ Namaa saa suɔ wuɔ kumaɲ suuriɲ neliɲ nuɔ ɲ nuɲgu-na ku kā ɲ kusūɲ-nu aa cor ka ce biniɲa wɛi? ¹⁸ A ne da neliɲ nuɔ niɲ waɲ mamaɲ ɲ nuɲgu-na, ma hel ɲ huɔɲga'i nuɔ-i; ma yaa gbāa guɔla-niɛ Diilonɲ-hūmelle-na. ¹⁹ Anɲɔgɔbabalamma hel neliɲ nuɔ ɲ huɔɲga'i nuɔ-i: ɲ huɔɲga'i diyaan-niɲ nelkolle-na, *fuocesinni-na, bɪɲwosinni-na, cuosinni-na, coikarre-na, baa yebiɛnande-na. ²⁰ Daama temma yaa guɔlaayan neliɲ nuɔɲo-i. ɲga a wuɔ niwuoni-i ɲ saa saara nammu-i, kufanɲu siɛ gbāa guɔla-niɛ.»

Nerciɲo naɲo haa u naɲga Yesu-i-na

(Marke 7.24-30)

²¹ Ku huonɲu-na, Yesu wuɔ ta terienɲu faɲgu-na a kā Fenisi mara nuɔ. ²² A ne da nerciɲo* naɲo waa terienɲu faɲgu-na. Yesuɲ kāa, ciɲ daa wuɔ cu u huon-nu tuɔ fara u piye baa-yo wuɔ: «Itie, *Davidi hāayɛɪɲ nuɔ, jande ce hujarre-miɛ! *ɲina naɲo dii mi bilonɔ yunɲu-na, kuu si dii-yuɔ dei.» ²³ Yesu saa

[‡] **15:9** Isayɪ (Ésaïe) 29.13   **§ 15:21** Ku birii a saanu baa cerma; ni ma'i sɪ ma nyɛgāan girekimma-na wuɔ «Tiir baa Sidɔ mara». Niliɲa faɲa dii Fenisi huɔɲ-na.

* **15:22** Ciɲ daayo bɪncuɔmba taa ba hel Kanaa; ku kaalaaya girekimma-na. Ku pigāan wuɔ ba saa waa *Yuifubaa.

seŋ sūnŋgu yuɔ. U *hāalābiemba piɛ u caaŋ-nu ka cira: «Itie, ŋ sa bir cieŋ daayo-i i huonŋu-na wei? N saa da uŋ ceŋ ijieni-i u nyaanu-yie wei?»

²⁴ Yesu wuɔ cira: «Diilonŋo puɔraa-mi *Isirahel-baamba yaa wulaa-i yon, baa dii ŋaa tūlmba maŋ baala.»

²⁵ Cieŋ daa wuɔ jo ji dūuna u yaanŋa-na aa naa cira: «Itie, jande suuye-mie!»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Da ŋ bie bisālmba niwuoni-i hā juo-raamba baa-ni ku saa fa.»

²⁷ Cieŋ wuɔ cira: «Itie, ŋ waan ninsoŋo, ŋga ma sī juoroŋo tien duɔ wuo niwuoni-i aa nimaŋ diire, juoroŋo wuo-ni ke?»

²⁸ Uŋ waan mafamma-i Yesu wuɔ cira: «Cieŋ nuɔ, ŋ haa ŋ nanŋa-i mie kelkel! Niŋ taaraŋ kumaŋ, Diilo ka hā-ni baa-ku.»

Terduonŋu fanŋu-na, bilonŋ wuɔ bi paŋ da u fere.

Yesu siire jaamba bɔi

²⁹ Yesu wuɔ ta terienŋu fanŋu-na a kā *Galile dalanŋa-na ka nyugūŋ tānŋgu nanŋu-na tiena. ³⁰ Nuonŋ baa kūɔl banna ta ba kā u wulaa baa ba jaamba-i: Ciseduɔlbaa-ba waa, yiriemba waa, murgubaa-ba waa, bobobaa-ba waa a naara jaamba namba. Ba saa waa dei. Umanŋ duɔ jo baa u wuonŋo, u jo ji jina-yuɔ Yesu caanŋu-na. Yesu wuɔ sire-bei hiere kpemma! ³¹ Bobobaa-ba piiye, murgubaa-ba siire ta ba wuɔ, ciseduɔlbaa-ba wuɔ fafamma, yiriemba yufienŋa puurii. Kuɔ ce nuamba-i gberɛ. Baa ta ba gbeliŋ *Isirahel-baamba Diilonŋo-i.

Nuamba neifienŋa hāi wuyaa buruo niehāi yar-ba (Marke 8.1-10)

³² Yesuŋ waa dalanŋa-na, yiinŋu nanŋu-na, wuɔ bī u *hāalābiemba-i a tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Nuonŋ daaba hujarre ko-mi; ba yinni siei yaa de-i baa-mi ba saa da binŋkūŋgu wuo. Da mi ce ba ta baa nyulmu-i, ku kaa nuɔl-ba hūmelle-na.»

³³ U hāalābiemba yuu-yo wuɔ: «I ka da niwuoni-i hie hienŋ daaku-na die hā nelpūŋ daaku da ku wuo ye?»

³⁴ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «*Buruo u nie dii baa-na?»

Baa cira: «Buruo niehāi baa tetebiemba namba.»

³⁵ Yesu wuɔ gbɛ nuamba-i wuɔ ba tiena hienma-na ³⁶ aa naa bie buruo niehāi daayo-i baa tetebienŋ daaba-i a jaal Diilonŋo-i aa naa būlnu-nie hā u hāalābiemba calnu-nie hā nuamba-i. ³⁷ Nuamba-i hiere baa wuo nie yar-ba. Baa gbura ni boini-i a dii segeyufienŋ niehāi. ³⁸ Bamaŋ naa waa, ba gbāa yu nuamba neifienŋa hāi temma. Caamba nunŋu sī baa bisālmba-i. ³⁹ Baŋ juɔ wuo tī, Yesu wuɔ ce ba boro kūŋ ba cinninŋ aa fuɔ wuɔ kā ka bie beŋo tuɔ kā Magadā.

16

*Yesu suwaaaya**(Marke 8.11-13; Like 12.54-56)*

¹ Ku huonngu-na, *Farisiebaa-ba namba-i baa *Sadusiebaa-ba namba siire kā Yesu wulaa wuɔ ba ka piiye cure-yuɔ. Ban kāa, baa cira: «Hāalātie, ce himma namma i ne, maman pigāan wuɔ ŋ juɔ Diilon-jomma.»

² Yesu wuɔ cira: «Bāan da ku ta ku suur huonngu man nuɔ-i, da na ne diilonɔ yaanga-i da-ka dāa, na cira: «Diilonɔ siɛ dāa, terienngu ka fa.» ³ Aa da na sire cucuuyungu-na a da diilonɔ yaanga saa fa, na cira: «Diilonɔ ka dāa nyungo-i-na.» Na ciɛ niɛ ta na suɔ diilonɔ yammu-i na bɔrɔ-muɔ aa na sa suɔ maman ciɛŋ fiefie-i-na ma yungu-i? ⁴ Fiefie ku nuɔmba saa fa, ba jēnaamba sa ku. Ba gbɛ-ku dumaa wuɔ mi ce himma ba ne. Biŋkūngu sa ce dii hā-na. *Yonasi maama ka saanu baa-na.»

Uŋ waan mafamma-i, wuɔ ta aa naa yan-ba.

*Yesu gbuɔya u hāalābiemba-i**(Marke 8.14-21)*

⁵ Yesubaa-ban taa terienngu-na, baa kā ka biɛ beŋo ta ba karnu ba kā dalaŋga yiɛngu nanngu-na. A ne da ban'a ba ta, ma saa tɛnu u *hāalābiemba biɛ *buruo. ⁶ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Jande, bilaan na fere *Farisie ba siini-na baa *Sadusie ba bi niini-na.»

⁷ U hāalābien baa don ta ba piiye ba-naa nuɔ wuɔ: «Ŋ'a i saa biɛ buruo ku'i ciɛ u tuɔ piiye dɛ-i-na.»

⁸ Yesu wuɔ suɔ ban wan maman. Wuɔ cira: «Na saa haa na nannga-i miɛ ku haama. Na bilaa-ma niɛ aa cira nan'a na saa biɛ buruo ku'i ciɛ mi ta mi piiye dɛ-i-na? ⁹ Na saa suɔ ku yaanga-i yogo wei? Nan calaanu buruo u ndii man hā nuɔmba neifienja hāi nuɔsiba ndii ba wuo u yar-ba,* u maama karaanu-nei wei? Aa nan biyaa segeyufienja man ta ku yiingu-na, a maama karaanu-nei wei? ¹⁰ A naara buruo niehāi man nan calaanu-yuɔ hā nuɔmba neifienja hāi ba wuo u yar-ba,† mafamma karaanu-nei wei? A tiraa naara segeyufienja man nan biyaa-ya ta kufangu yiingu-na a maama karaanu-nei wei? ¹¹ Naa naa gbɛ na suɔ wuɔ miŋ ciɛra na bel na fere Farisie ba siini-na baa Sadusie ba niini-na, mi sa wan bur-maama!» ¹² Terienngu fangu-na, u hāalābiemba suɔ suɔ wuɔ u saa cira ba bel ba fere siiniŋ-kerreŋ, ŋga wuɔ ba bel ba fere Farisie ba nelma'i nuɔ-i baa Sadusie ba maama-na.

*Yesu stinni yaa hani-i?**(Marke 8.27-30; Like 9.18-21)*

* 16:9 Niɛŋ 14.15-21. † 16:10 Niɛŋ 15.32-38.

13 Yesubaa baa kãa kunan̄gu-i Sesare man̄ Filipu wuon̄o-na. Yesu wuɔ ka yuu u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Nuɔŋ ba'a hai molon̄o-i *Molon̄-Bien̄o-i?»

14 U hãalãbien̄ baa cira: «Banamba ciɛra nuɔnei *Nsãa-Batise-i; banan̄ ba'a nuɔnei *Eli-i; banan̄ ba'a *Seremi; banan̄ ba'a *Diilopɔpuɔrbilon̄o nan̄ nuɔ.»

15 Yesu wuɔ cira: «Aa namaa fuɔ, na'a hai molon̄ muɔmei?»

16 Simɔ-Pier wuɔ cira: «Diilon̄ un̄ pãa nun̄gu-i aa saan̄ *Kon̄kortien̄o man̄, u yaa nuɔŋo-i. Cicẽlmantien̄o Bien̄o yaa nuɔŋo-i.»

17 Yesu wuɔ cira: «Pier, Nsãa bien̄ nuɔ, nan̄ yun̄gu dɔlaa, nin̄ waan̄ maman̄ daama-i nan̄ kusun̄-maama sɪ, mi To man̄ dɔrɔ-i-na, u yaa diyaa-ma ŋ nun̄gu-na.» 18 Aa naa cira: «Pier, ŋ yerre yun̄gu yaa wuɔ tãmpẽlle. Mi tũnu-nie: Mi ka fu mi dũngu-i tãmpẽlle fande yaa nuɔ-i. *Sitãni yufelle kuɔ, u sie gbãa ce-ku bĩnkũngu. 19 Mi ka hã-ni *Diilon̄-nelle dien̄a-i: Da ŋ ciina kuman̄ hĩema-na bande-i-na, ba ka ciina ku bĩnkũngu-i dɔrɔ-i-na; da ŋ bi sie kuman̄ hĩema-na bande-i-na, ba ka bi sie ku bĩnkũngu-i dɔrɔ-i-na.» 20 Aa naa wan̄-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa yan̄ ma hel wuɔ Diilon̄ un̄ saan̄ *Kon̄kortien̄o man̄ u yaa ufan̄o-i.

*Yesu kaal u mulĩema-i baa u hãalãbiemba-i
(Marke 8.31-9.1; Like 9.22-27)*

21 A don̄ huon̄gu fan̄gu-na, Yesu wuɔ don̄ tuɔ piiye u pigãan̄ u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Da ku fie ce nie nie, fuɔ mi kã *Yerusalemu-i-na. Da mi kã, nelle bĩncuamba-i baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i a naara *ãnjinamma pigãataamba ka ce-mi sũlma aa ko-mi. Nga da ba ko-mi, mi ka ce yinni hãi yon̄ hĩema-na, sielin̄-yiin̄gu-i, mi ka sire hel jo.» 22 Un̄ waan̄ mafamma-i, Pier wuɔ bĩ-yo ba kã ba den̄ ka tuɔ wan̄ baa-yo wuɔ: «Itie, baa ta ŋ piiye dumaa, ku saa fa. Diilo baa jo baa-ma, Diilo sie hũu-ma ma ce.»

23 Yesu wuɔ ne-yo da fie aa naa cira: «*Sitãni, kã ŋ halan̄ mi caan̄-nu! N taara ŋ guɔl mi gbẽini-i wuɔ nie? N kusun̄-maama-i Diilon̄-maama sɪ, nelbilien̄-maama.»

24 Ku huon̄gu-na, Yesu wuɔ gbẽ u hãalãbiemba-i wuɔ: «Uman̄ duɔ tuɔ taara u cu mi huon̄-nu, kutien̄o saaya u ciina u fere, aa u bi saaya u sie mulĩema-i baa kulin̄gu-i. 25 Uman̄ duɔ tuɔ kaal baa u yun̄gu yon̄, kutien̄o ka kɔsuon̄ u fere; nga uman̄ duɔ tuɔ kɔsuon̄ u fere mei maama-na, kutien̄o ka da cicẽlma man̄ sa tĩen̄ dede-i. 26 Nelien̄ nuɔ da ŋ da ŋ yufien̄-niini-i hiere miwaan̄o-na aa ka caa, yun̄ haku-i dii-kuɔ? Nelien̄ nuɔ ŋ gbãa sãa ŋ yun̄gu-i baa bige-i Diilon̄o wulaa? 27 *Molon̄-Bien̄o ka jo baa u To fõngũ-i baa u *dɔrɔpuɔrbiemba-i. Duɔ jo, u ka pã nuamba-i ba maacemma sullu-i. 28 Yaan̄ mi wan̄ nin̄son̄o-i

baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba siɛ hi ku, ba ka da Moloŋ-Bieŋo juɔ u fɔŋgɔtesinnij-jomma-i.»

17

Yesu birii u deŋ birma
(Marke 9.2-13; Like 9.28-36)

¹ Yesuŋ waan mafamma-i, yinni niediei ku huonŋu-na, wuɔ ce fuɔ baa Pier baa Sake a naara Sake hãaŋo-i Nsãa, ba kã ba deŋ ka nyugũŋ tãnujaataama naŋo-na. ² Ba'a ba ne da Yesu birii u deŋ birma: U yaanŋa caa dumaa ka fɛrɛŋ nuɔ ŋaa bãanŋu, u jonŋorbaa-ba bir baapiɛlmba ta ba caa da muimui. ³ Ba'a ba tiraa ne da *Moisi-i baa *Eli-i ba caraaya-bei ta ba piie baa Yesu-i. ⁴ Pier wuɔ gbɛ Yesu-i wuɔ: «Itie, i jomma faa bande-i-na dɛ! Da ŋ siɛ, ŋ yan mi ce gbuganni siɛi: ku diei naŋ kũŋgu, ku diei Moisi kũŋgu, aa ku diei kũŋgu naŋgu-i Eli kũŋgu.» ⁵ Nelma saa ji tɪ u nuŋgu-na, nyaasinni nanni jo ji cɪnnu-bei. Ba'a ba ne da, molo piie ni huonŋa-na wuɔ: «Mi Bieŋo yaa daayo-i, u maama sa suɔ aa dɔlnu-miɛ. U yaa fiɛŋ mi huonŋa-i. Taa na nu u nuŋgu-i!»

⁶ Moloŋ daa uŋ piie, *hãalãbiemba kũɔma pãŋ ta ma nyɛŋ; baa dũuna hiere nisiŋ ba yunni-i hiɛma-na. ⁷ Yesu wuɔ piɛ a wuɔra haa u naŋga-i bei aa naa cira: «Baa na kãalã; siireŋ!» ⁸ Ba ciirii ba yunni-i ku yaa nuɔ-i, a da Yesu yaa u diei yoŋ.

⁹ Baŋ juɔ ta ba hiire tãnuŋgu-na, Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-meɪ baa-ba wuɔ *Moloŋ-Bieŋo duɔ saa sire hel kuomba hɔlma-na, ba baa waŋ nel daama-i baa moloŋo.

¹⁰ U hãalãbien baa cira: «Ma sɪ *ãnjɪnamma pigãataamba ciɛra wuɔ Eli yaa saaya u bir jo igɛna aa Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ *Koŋkortieŋo maŋ, u suɔ jo kɛ?»*

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Ba saa kar coima, Eli naa saaya u jo ji migãaŋ wɛɪma-i hiere, ¹² ŋga mi tũnu-nei: Eli juɔ tɪ. Uŋ juɔ, ba saa suɔ wuɔ u yaa-i, ba ce ba bãanŋu-i yuɔ. Ba ka bi ce ba bãanŋu-i Moloŋ-Bieŋo-na dumɛi.» ¹³ Terieŋgu faŋgu-na, u hãalãbiemba suɔ suɔ wuɔ u gbɛ *Nsãa-Batise yaa dumaanŋo-na.

Yesu duɔnya jɪna naacombiloŋo naŋo-na
(Marke 9.14-29; Like 9.37-43)

¹⁴ Baŋ hiiriie tãnuŋgu-na ka hi nuɔmba terieŋgu-i, naacolŋo naŋ wuɔ piɛ ka dũuna Yesu yaanŋa-na aa naa cira: ¹⁵ «Itie, jande ce hujarre mi bieŋo-na aa ŋ sire-yuɔ; kurmɔrɔŋo dii-yuɔ, ku si dii-yuɔ dɛi. Da ku sire-yuɔ dɛ-i-na, kuniɛ u cii suur dãamu-na, kuniɛ u cii suur hũmma-na. ¹⁶ Mi juɔ baa-yo ŋ *hãalãbiemba wulaa, ŋga u maama yaraa-ba.»

* 17:10 Malaki (Malachie) 3.23

17 Yesu wuɔ cira: «Fiɛfiɛ ku nuɔŋ namaaŋo-i na sa hūu nɛliɛŋ maama, na saa fa! Na daa niɛ sɪ mi ka tɛna baa-na gbula wɛi? Namaa ji hūu mɛi maama-i yaku-i?» Aa naa cira: «Juɔŋ baa naacombiloŋo-i bande.» 18 Baa jo baa naacombiloŋo-i. *Jina'i naa ciɛ-yo dumaŋo-na. Yesu wuɔ nuola jina-i wuɔ u cor u hel naacombiloŋo-na. Jina wuɔ bi hel. Naacombiloŋ wuɔ da u fɛrɛ.

19 Jinaŋ hilaa, hāalābiemba piɛ ba kula a yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i ciɛ miɛ i saa gbāa donya-yuɔ?»

20 Yesu wuɔ cira: «Na saa haa na nanŋa-i miɛ ku haama ku'i ciɛ. Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Halle da na fiɛ haa na niele-i miɛ yoŋ, wɛima siɛ gbāa yar-na cemma: Na gbāa gbɛ tənun daaku-i wuɔ ku sire kā dii daalei, aa ma bi ce.» [21 Aa naa cira: «Jina daayo temma-i, da na saa dii sūŋgu aa cārā Diiloŋo-i na siɛ gbāa donya-yuɔ.»]

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i
(Marke 9.30-32; Like 9.43-45)

22 Yiŋgu nanŋu-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba waa ta ba wuɔra *Galile huɔŋga-na, Yesu wuɔ tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Yiŋgu dii baa yiŋgu, ba ka bel *Moloŋ-Bieŋo-i hā nuɔmba-i baa-yo 23 ba ko-yo. Nŋa da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yoŋ hɛma-na, sieliŋ-yiŋgu-i u ka sire hel jo.» U hāalābiemba nuɔ mafamma-i ce niɛ? Baa gbuu pāŋ vāa ba yammu-i.

Nampo kūŋgu

24 Baŋ kaa hi Kafarnamu-i, bamaŋ hūyāaŋ *Diilodubuɔ nampo-i, baa piɛ yuu Pier wuɔ: «Na hāalātieno pā Diilodubuɔ nampo-i wɛi?»

25 Pier wuɔ cira: «U sa pā-yo wuɔ bige-i ciɛ?»

Pierŋ juɔ jo ji tuɔ suur, Yesu wuɔ siɛŋ-yo cira: «Pier, nan wulaa haba-i pāaŋ nampo-i ba hā fōŋgōtaamba-i hɛma-na bande-i-na? Ba bisālmba'i pāaŋ-yoŋ waa niɛraamba'i pāaŋ-yoŋ?»

26 Pier wuɔ cira: «Niɛraamba'i pāaŋ-yoŋ.»

Yesu wuɔ cira: «Kuu dii ŋaa ba bisālmba nunŋu si dii nampo pāmma-na; dumɛi sɪ wɛi? 27 Nŋa, mi sa taara i guɔla Diilodubuɔ yaataamba hōmmu-i. Kā nuoraanŋu-na ŋ ka dii halle. Da ŋ ka bel teterieno maŋ diɛlā-wuonŋo-i, ŋ gbaar u nunŋu-i, ŋ ka da warbelle nande, ŋ hiel-de ŋ ka pā mɛi nampo-i baa nan bi wuonŋo-i hiere; di ka gbɛ.»

18

Hai moloŋo-i nelbuɔ-i Diiloŋ-nelle-na?

(Marke 9.33-37,42-48; Like 9.46-48; 17.1-2)

1 Huɔŋgu fanŋu-na, Yesu *hāalābiɛŋ baa piɛ u caaŋ-nu ka cira: «Itie, hai nelbuɔ-i *Diiloŋ-nelle-na?» 2 Yesu wuɔ bi

bisāmbilonjo naŋo a ji yiera-yuo ba hōlma-na ³ aa naa cira: «Yaaj mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da ŋ da na saa bir ce bisāmbienj temma, na cēraa na suur Diilonj-nelle-na. ⁴ Umanj duo hiire u fere a ce u fere cekūo bisāmbilonj daayo temma-i, kufanġu tienjo yaa nelbuo-i Diilonj-nelle-na. ⁵ Na saa da, umanj duo ne muoŋo-i aa bel bisāmbilonj daayo temma-i fafamma, kuu dii ŋaa u bilaa mei fere yaa-i.

⁶ «Bisāmbiamba maŋ haa ba naŋga miε daaba-i hiere, umanj duo guol unaj gbeini bei Diilonj-hūmelle-na, sūlma haraa kutienjo-na! Kuō baa na to namelle u nuonġu-na aa se-yo dii-yo nuoraaj-nu u ciire, kuu naa buo-yuo.

⁷ «Sūlma haraa nelbiliamba-na; ba sie gbāa naa kuubabalaanġu muncemmu-i, ŋga umanj duo dii u nanolġo-i ku cemma-na, sūlma haraa kutienjo-na.

⁸ «Da ŋ da ŋ naŋga dii-ni kuubabalaanġu cemma-na, sisō ŋ gboluonġu, kar-ku ŋ nanna dii daalei. Da ŋ suur Diilonj-nelle-na ba naŋga diei, sisō baa gboluonġu diei, ku bōyaa ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hāi-i-na, sisō baa ŋ gbeini-i ni hāi-i-na.

⁹ «Da ŋ da ŋ yufelle dii-ni kuubabalaanġu cemma-na, hiel-de ŋ fara ŋ nanna dii daalei! Da ŋ suur Diilonj-nelle-na baa yufelle diei, ku bōyaa ba ka caa-ni baa ŋ yufienja-i a hāi-i-na.»

Diilonjo sa sieya u bisāmba-i
(Like 15.3-7)

¹⁰ Ku huonġu-na, Yesu wuo cira: «Nienj, taa na kāŋ bisālġ daaba-i hiere, baa na yaŋ u diei. Mi tūnu-nei: *Dōrpōpuorbiamba maŋ nieyaŋ-bei, baa dii baa mi To-i dōro-i-na bāanġu-i baa isuonġu-i. [¹¹ *Molonj-Bienjo juō duo ji taara bamanj baala a kor-ba.] ¹² Aa naa cira: «Namaa wulaa, tūlmba komuonja ndii da ba waa baa umanj, aa u diei balla-bei, kutienjo sie yaŋ komuonja naa baa cīncieluo nennaa maŋ tīyāa ba ta ba wuora* aa kā ka taara u diei-wuonj daayo-i wei? ¹³ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Duo ka da-yo, u huonġa ka gbuu fē. A ne da komuonja naa baa cīncieluo nennaa maŋ tīyāa ba saa balla, bafamba kūŋgu saa gbāa fē u huonġa-i fēŋ daama temma-i. ¹⁴ Ku yaa ŋaa na To maŋ dōro-i-na u kūŋgu-i; u sa taara u diei balla bisāmbienj daaba-na.»

Nelmaŋ saaya ma ta ma fielnu dumaa

¹⁵ Ku huonġu-na, Yesu wuo cira: «Ŋ natobinj duo cāl, kā u wulaa ŋ ka pigāanjo-yo unj cālāa kusuonġu-nu; na hā-na-hāi. Duo hūu-ma wuo u cālāa, na cor baa na horre-i. ¹⁶ Duo saa hūu-ma, ŋ yaŋ-yo aa ŋ taara nelduonjo ŋ naara ŋ fere, sisō nuomba hāi na kā u wulaa na ka fielnu-mei ŋaa Diilonj-nelmaŋ waanġu-ma

* **18:12** Ma nyegāanj girekimma-na wuo: «Kutienjo sie yaŋ komuonja naa baa cīncieluo nennaa maŋ tīyāa dii tānunġu-na.» Bafamba hīema-i hiere tānni.

dumaa wuɔ: *«Siertaamba hāi sisɔ ba siei da ba da nelma maŋ nuɔ-i, ma ka fiɛnu.»*[†] 17 Duɔ saa ka hūu bafamba maama-i, kā ŋ ka hi Diilonɔ-dūŋ-baamba-i baa-ma. Duɔ saa nu Diilonɔ-dūŋ-baamba nuŋgu-i, baa tiraa ŋ ta ŋ kāŋ-yo na horre-na; ta ŋ kāŋ-yo baa *nieraamba sisɔ ŋ ta ŋ kāŋ-yo baa nelbabalaamba.[‡]

18 «Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da na ciina bɪŋkūŋgu bɪŋkūŋgu hɛma-na bande-i-na, ba ka ciina-kuɔ dɔrɔ-i-na. Da na bi sie bɪŋkūŋgu bɪŋkūŋgu hɛma-na bande-i-na, ba ka sie-ku dɔrɔ-i-na. 19 Aa mi tūnu-nei: Na hɔlma-na, bamaŋ da ba nunu banna hɛma-na bande-i-na aa cārā bɪŋkūŋgu mi To-i dɔrɔ-i-na u wulaa, u ka hā-ba baa ku bɪŋkūŋgu-i. 20 Na saa da, nuɔmba hāi sisɔ nuɔmba siei da ba tigiŋ ba-naa mei yerre-na, mi dii ba hɔlma-na.»

Diilonɔ taara i tie ce jande i-naa nuɔ

21 Yesuŋ waŋ mafamma-i, Pier wuɔ piɛ yuu-yo wuɔ: «Itie, molon duɔ tuɔ cāl-mi aa mi ta mi yaŋ ma ta ma tɪ, da ku ji hi niel hade-i mi saaya mi pē? Da ku ji hi niehāi wei?»

22 Yesu wuɔ cira: «Mi sie cira niehāi yoŋ de! Nga mi ka cira da ku hi komuɔŋa siei baa cɪncieluo a tir sɔmma niehāi.»

23 Aa naa cira: «Na saa da, *Diilonɔ-nellentesinni dii ŋaa nellentienɔ maŋ taaraayan duɔ yuu u cēmienɔa-i u maacembiemba wulaa. 24 U ce ba ta ba bi-ba ba hā-yo u tuɔ yuu-ba. Ku juɔ hi unanɔ-i u cēmelle waa gbɛge-diele. § 25 U saa naa waa duɔ gbāa pā-de. Nellentienɔ cira: «Da ma waa dumaanɔ-na, suoraan-yoŋ baa u cienɔ-i baa u bisālmaba-i a naara u nagāŋ-niini-i hiere na suu u cēmelle-i.»

26 «Naacolɔ kā ka dūuna nellentienɔ yaanɔga-na aa cira: «Jande, ne Diilonɔ-i aa ŋ fē ŋ huɔŋga-i, mi ka gbāŋ kpelle suu-de.» 27 Uŋ piye dumaanɔ-na, u hujarre ko nellentienɔ-i, u cira u yaŋ u baa tiraa u pā bɪŋkūŋgu aa u sire u kā.

28 «Maacembilonɔ daa u bi hilaa ku yaa nuɔ-i a suu baa u nabentienɔ nanɔ. Ba ce maacemma-i baa ba-naa. U cēmelle waa u nabentienɔ faŋo-na. Di saa bi waa bɔi.* U pāŋ nyɔŋ u nuhɔɛŋ-na aa cira: «Jo baa mi gbeinɔa-i!» 29 U nabentienɔ dūuna u yaanɔga-na aa cira: «Jande, ne Diilonɔ-i aa ŋ fē ŋ huɔŋga-i mi ka gbāŋ kpelle suu-de.» 30 Naacolɔ wuɔ ma sa tɪ. Aa ce ba belo dii-yo kaso wuɔ duɔ saa suu cēmɛl daade-i u sa da hel. 31 Ku

[†] 18:16 Anjɪnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 19.15   [‡] 18:17 Ma nyegāan girekimma-na wuɔ: «... ta ŋ kāŋ-yo baa *nieraamba sisɔ *nampohūutaamba.» Bafamba taa ba kāŋ nieraamba-i baa nampohūutaamba-i nelbabalaamba. Nieŋ Anfirnumma-na. § 18:24 Cēmelle maŋ waa-yuɔ di gbāa pā goŋguonaamba neifienɔ ndii a ka hi biej cɪncieluo a ndii a saa baa gbein nuŋgu maŋ blɛ girekimma-na. * 18:28 Girekimma-na ba ciera u cēmelle waa «*deniebaa komuɔŋa ndii». A ne da ba taa ba pā goŋguonanɔ-i denie diei bāduɔŋgu-na. A ce dumaanɔ-na caamba siei baa yinni cɪnciel maacemman-sullu'i waa-yuɔ.

saa dɔlnu u nabaamba-i. Baa kã ka tũnu nellentienjo-i baa-ma.
³² Nellentien wuɔ ce ba bi u jo. Uŋ juɔ, nellentien wuɔ cira:
 «Nelbalarɔ nuɔ narɔ temma-i daani-i, ma si narɔ cãarã-muɔ
 mei ce narɔ yarɔ mei gbeɲa-i ke? ³³ Ma miɲ cie hujarre-i nuɔ-
 na dumaa, narɔ saa waa ŋ ce hujarre-i ŋ nabentienjo-na dumɛi
 wei?» ³⁴ U huɔŋgaɲ guɔlaaya baa-yo cor dumaanjo-na, wuɔ pãŋ
 saan-yo u ka tuɔ ce pɔrtamma duɔ suu u cẽmelle-i.»

³⁵ Yesuɲ waan mafamma-i, wuɔ cira: «Namaa da na saa bi ta
 na ce hujarre na-naa nuɔ, mi To manɔ dɔrɔ-i-na u bi ka ce-na
 dumɛi.»

19

Bige-i gbãa biɛna ãnsorre-i?

(Marke 10.1-12)

¹ Yesuɲ juɔ wan nel daama-i ti baa nuɔmba-i *Galile-i-na,
 wuɔ ta kã *Yude ka waa dii *Yurdɛ bomborma namma-na.
² Nuɔŋ baa sire kũɔl ba-naa kã u wulaa baa ba jaamba-i. Wuɔ
 sire-bei hã-ba.

³ *Farisɛbaa-ba narɔ baa ta ba ne wuɔ si ba ka gbãa piye
 cure-yuɔ. Baa piɛ u caan-nu a yuu-yo wuɔ: «A saa baa mie
 Diilon-hũmelle-i, da ku dɔl-niɲ ŋ gbãa nanna ŋ cienjo-i wei?»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Namaa saa kalan maman nyegãan Diilon-
 nelma-na wei? Ma si ma waan Diilon-nelma-na wuɔ Diilon
 un'a u jina miwaanjo-i *«u maa biɛno baa cienjo»* ⁵ aa cira: *«A ce
 dumaanjo-na bibiɛno ka yarɔ u bincuwamba-i aa waa baa u cienjo ba
 gbonu ce kuuduɔŋgu.»* ⁶ Da ba waa dumaanjo-na, ba sa tiraa
 kãŋ-ba nuɔmba hãi, ba kãŋ-ba ŋaa nelduɔŋo. Terienɲu fanɲu-
 na, Diilon duɔ gbonu kuman, nelbilo saa saaya u bɔrɔ-kuɔ.»

⁷ Farisɛbaa baa yuu-yo wuɔ: «Manɔ yerɔ dumaanjo-na, bige-i
 cie *Moisi wuɔ uman duɔ nanna u cienjo-i u nyegɛŋ sebe hã-yo
 a pigãan wuɔ ba ãnsorre buɔra?»[‡]

⁸ Yesu wuɔ cira: «Diilon unɔ taa u ma miwaanjo-i u saa naa
 dii mafamma-i u huɔŋga-na, ŋga Moisi daa na tũnni sa nu,
 ku'i cie u hã-na hũmelle-i wuɔ na ta na nanna na caamba-i.
⁹ Nga mi tũnu-nei: Uman cienjo-i duɔ u sa ce bema fuɔ aa u
 nanna-yuɔ aa jã unanjo, kutienjo saa wuɔ Diilon-hũmelle; u cie
 *fuocesinni'i dumaanjo-na.»

¹⁰ Uŋ waan mafamma-i, u *hãalãbiemba cira: «Da kuɔ maa
 dii dumɛi, ba'a ŋ bie cienjo-i tiŋgu wei? N sa yarɔ aa tɛ serɲ nuɔ
 bɔlbɔl wei?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Diilon duɔ hã baman ku fɔŋgũo-i ba'i gbãa
 hũu nel daama-i, da ma'i si nuɔmba-i hiere ba maahũuma
 si. ¹² Na saa da, banamba huɔŋ baa ba sersinni-i, banamba

* **19:4** Miwaanjo jɲnamman-sebe (Genèse) 1.27 † **19:5** Miwaanjo jɲnamman-sebe
 (Genèse) 2.24 ‡ **19:7** Anjɲnamma tiyemman-sebe 24.1

nelbiliemba'i diyaa-ba niε, banamba Diilonj-maama'i diyaa-ba niε. Umanj duɔ u ka gbāa hūu-ma u hūu-ma.»

*Yesu cāarā Diilonjo-i hā bisāmbiembra namba
(Marke 10.13-16; Like 18.15-17)*

¹³ Ku huonju-na, baa jo baa bisāmbiembra namba-i Yesu wulaa wuɔ ji haa u nammu-i bei aa cārā Diilonjo-i hā-ba. *Hāalābienj baa sire ta ba nuola bamanj juɔ baa-ba. ¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Yaanj bisāmbiembra ta ba jo mi wulaa, baa na ta na cie-ba. Na saa da, bamanj dii bafamba temma-i, *Diilonj-nelle dii bafamba diele.» ¹⁵ Aa naa haa u nammu-i bei aa cārā Diilonjo-i hā-ba. Uj cie mafamma-i, wuɔ ta halanj terienju-na.

*Weiņo nanj maama
(Marke 10.17-31; Like 18.18-30)*

¹⁶ Banj taa dumaanjo-na, naacoljo nanj wuɔ piε tuɔ yuu Yesu-i wuɔ: «Hāalātie, mi saaya mi ce ānfafanj hama-i da mi gbāa da cicēlma manj sa tēnj dede-i?»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Bige-i cie nj ta nj yuu-mi baa ānfafammanj-maama? Nelduonjo diei dii umanj faa; u yaa Diilonjo-i. Da nj ta nj taara nj da cicēlma manj sa tēnj dede-i, nj saaya nj ta nj wuɔ unj'a i tiε wuɔ hūmienja manj.»

¹⁸ Naacolj wuɔ cira: «A yaa haya-i?»

Yesu wuɔ cira: «*Baa ko nelienjo, baa ce *fuocesinni, baa cuo, baa kar coima nj haa molo-na,* ¹⁹ *ta nj dii nj to-i baa nj nyu-i banunju-i, ta nj dāl nj nanoljo-i njaa ninj dāl nj fere duma.*»[§]

²⁰ Naacolj wuɔ cira: «Mafamma-i daama-i hiere mi cie-ma. Mi saaya mi tiraa ce hama-i naara?»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Da nj ta nj taara nj gbuo-ma ma tuole-na hiere, kā nj ka suor nj nagānj-niini-i hiere aa nj cal gbeinja fanja-i nj hā sūntaamba baa-ya, ku yaa nj ka ce weiņj nuɔ dōrō-i-na; aa nj jo nj ji ta nj nyaanu-miε.» ²² Naacolj daayo naa silaa waa weiņj cor. Yesunj juɔ wanj mafamma-i, wuɔ pānj vāa u yaanja-i aa naa ta.

²³ Yesu wuɔ tuɔ piie baa u *hāalābiembra-i wuɔ: «Yaanj mi wanj ninsonjo-i baa-na: Kumanj ka ce weiņj duɔ gbāa suur *Diilonj-nelle-na kuu dii kpelle. ²⁴ Na suyaa wuɔ kumanj ka ce nyogōmε duɔ gbāa cor misēne-fuonju-na kuu dii kpelle de! Nga mi tūnu-nei: Kumanj ka ce weiņj duɔ gbāa suur Diilonj-nelle-na, kufanj dii kpelle yanj.»

²⁵ Uj waanj mafamma-i, u hāalābiembra hōnj muɔ gbuu cu da kullu! Baa ta ba piie wuɔ: «Dumaanjo-na, hai moloņo-i ka gbāa suur Diilonj-nelle-na?»

²⁶ Yesu wuɔ ne-ba aa naa cira: «Nelbiliemba wulaa ma sie gbāa ce, njga weiima sa yar Diilonjo-i.»

§ 19:19 Helmanj-sebe (Exode) 20.12-16; Anjnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 5.16-20; Buolmanj-sebe (Lévitique) 19.18

27 Terienḡu fanḡu-na, Pier wuɔ cira: «Itie, ne, miɛ maḡ yaanḡ i weima-i hiere aa tie nyaanu-niɛ i ka da bige-i kuɔ?»

28 Yesu wuɔ cira: «Yaanḡ mi waḡ ninsoḡo-i baa-na: Bimbiḡ da ni ji bir hiere niifelenni, *Molon-Bienḡo ka tiena u fɔḡḡotesinni-na aa namaa namanḡ nyaanuḡ-miɛ cinciɛluo baa na hāi, na ka bi tiena fɔḡḡotesinni-na ta na fiɛlnu *Isirahel dūnni cinciɛluo ni hāi niini yuḡ-maama-i. 29 Aa umaḡ duɔ ta aa yaḡ u dumelle-i, u hāmba-i, u mɔlbaa-ba-i, u tūɔbaa-ba-i, u to-i, u nyu-i, u bisāmba-i, u sonni-i mei maama-na, uḡ taa aa yaḡ nimanḡ, u ka da ni temma sɔmma komuɔḡa ndii. Aa u ka tiraa da cicɛlma maḡ sa tienḡ dede-i. 30 Na saa da, bamaḡ taa yaanḡa fiɛfiɛ-i-na, ba bɔi ka bir waa huonḡ-nu, aa bamaḡ dii huonḡu-na fiɛfiɛ-i-na, ba bɔi ka ta yaanḡa.»

20

Suontienḡo naḡo baa u maacenciraamba

1 Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ cira: «*Diilonḡ-bāanḡu dii ḡaa suontienḡo maḡ siire naar taara maacenciraamba ba da ba ka guona u suonḡu-na. 2 Uḡ daa maacenciraamba-i ba waḡ ma saa wuɔ u pā-ba *deniebaa-ba* da-ba-diei bāduonḡu-na aa ce ba kā suonḡu-na.

3 «Bāanḡuḡ juɔ boḡ, u kā nellenḡ-huonḡa-na ka tiraa da banamba wuɔra ba biḡ ba sa ce biḡkūḡu. 4 U gbē-ba wuɔ: «Kāan mi suonḡu-na, mi ka pā-na, mi siɛ du-na.» 5 Bafaḡ baa bi ta kā.

«Bāanḡuḡ juɔ huol, u tiraa hel da banamba-i, u tiraa ce bafamba kā. Bātaruḡu-na, maaduɔma. 6 U juɔ tiraa hel bāan-yufellenḡ kāḡ suurma huonḡu-na, a tiraa da banamba-i, u yuu-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na tiena naḡ bāanḡu-i na saa ce biḡkūḡu?»

7 «Baa cira: «I saa da maacemma ku'i ciɛ.»

«Suontienḡ wuɔ gbē-ba wuɔ: «Da ma waa dumaanḡo-na, kāan mei suonḡu-na.»

8 «Bāanḡuḡ juɔ ti huonḡu-na, suontienḡ wuɔ waḡ baa u suon-tayaana-i wuɔ: «Bi maacenciraamba-i ḡ pā-ba. Nḡ donḡ baa bamaḡ juɔ huonḡu'i nuɔ-i ḡ ka bāl baa diɛlā-baamba-i.» 9 Bamaḡ juɔ bāanḡuḡ kāḡ suurma-i huonḡu-na, ba bi bafamba jo, ji hā-ba deniebaa-ba da-ba-diei ba yunninḡ. 10 Kuḡ juɔ hi diɛlā-baamba-i, bafamba da niɛ si ba ka da maar bamaḡ juɔ huonḡu-na; ba hā-ba kuuduonḡu yaa baa-ba; deniebaa-ba da-ba-diei. 11 Baa sire ta ba waana baa suontienḡo-i 12 wuɔ: «Bamaḡ juɔ huonḡu-na ba saa da ce biḡkūḡu aa bāanḡu ti aa ḡ bel diilonḡo-i pā-ba kuuduonḡu baa miɛ maḡ juɔ dii cucuuyun-nu, bāanḡu ye-ye naḡ bāanḡu!»

* 20:2 Ba taa ba pā gonḡuonḡo-i denie diei bāduonḡu-na.

13 «Suontien wuɔ gbɛ unanjo-i wuɔ: «Mi j̄ɛ, mi saa du-ni. Ma si i naa saa-ma wuɔ d̄anamb̄aangu-na mi p̄a-ni denie u diei kɛ? 14 N̄ gbein̄a'i si a nun̄gu-na wɛi? Biɛ-ya η k̄a. Muɔmɛi ciɛra mi ka h̄a uman̄ juɔ huon̄gu-na kuuduon̄gu baa uman̄ juɔ yaan̄ga-i, nan̄ nun̄gu dii-kuɔ wɛi? 15 Mɛi gbein̄a-i, mi baa ce kuman̄ d̄olaanu-miɛ baa-ya wɛi? Sisɔ min̄ cie ānfafamma-i ma'i jaa-ni?»»

16 Yesuŋ waan̄ mafamma-i wuɔ cira: «Na saa da, baman̄ dii huon̄gu-na, ba ka ta yaan̄ga, aa baman̄ dii yaan̄ga-na, ba bir t̄ɛ huon̄-nu.»

Yesu tiraa tir u kuliŋgu maama-i

(Marke 10.32-34; Like 18.31-34)

17 Yesuŋ juɔ biɛ h̄umelle-i tuɔ k̄a *Yerusalɛmu-i-na, wuɔ bi u *h̄aal̄abien̄ c̄incieluo ba h̄ai baamba-i ba den̄ a wan̄ baa-ba wuɔ: 18 «Na daa in̄ k̄an̄ Yerusalɛmu-i-na kɛ. Die k̄a, ba ka bel *Molon̄-Biɛn̄o-i a h̄a *Diilojiḡantaamba yuntaamba-i baa *ānj̄inamma piḡaataamba-i baa-yo. Da ba h̄a-ba baa-yo, bafamba ka cira u saaya komma 19 aa bel-o h̄a *nieraamba-i baa-yo ba nyɛ-yo s̄ulma aa muo-yo aa gbu-yo *daan̄-nu ko-yo. N̄ga da ba ko-yo, u ka ce yinni h̄ai yon̄ h̄ɛma-na aa siɛlin̄-yiŋgu-i u ka sire hel jo.»

Nelbuɔ saaya u ce u fɛrɛ maacembilon̄o

(Marke 10.35-45; Like 22.25-27)

20 Ku huon̄gu-na, Sebɛde ciɛn̄ wuɔ piɛ Yesu caan̄-nu baa u bɛpuɔmba-i ba h̄ai-i-na† ka d̄una duɔ c̄ar̄a. 21 Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «ŋ taara bige-i?»

Wuɔ cira: «Mi taara da η ji da η nellentesinni-i, η yan̄ mi bɛpuɔn̄ daaba-i ba h̄ai-i-na unan̄o t̄ɛna η nadien̄ga-na unan̄o-i η nanyuon̄gu-na.»

22 Yesu wuɔ cira: «Na saa suɔ nan̄ c̄ar̄an̄ kuman̄ de! Yaahuolo man̄ ka haa-miɛ, namaa ka siɛ u temma haa-nei wɛi?»

Biɛs̄al̄n̄ daa baa cira: «Ūu, i ka siɛ u haa-yiɛ.»

23 Yesu wuɔ cira: «Yaahuolo man̄ ka haa-miɛ, u ka haa-nei ninson̄o, n̄ga m̄ai siɛ gb̄aa p̄a nun̄gu wuɔ mɛl̄n̄o'i ka t̄ɛna mi nadien̄ga-na aa mɛl̄n̄o'i ka t̄ɛna mi nanyuon̄gu-na. Mi To un̄ tigiŋ munt̄ɛnammu fammu-i tuɔ cie baman̄, ba yaa ka damu.»

24 U *h̄aal̄abien̄ c̄inciel-baamba namban̄ juɔ nu nel daama-i, ba h̄on̄ muɔ p̄an̄ guɔla baa ba h̄ai-baan̄ daaba-i. 25 Yesu wuɔ bi-ba hiere a ji tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Na suyaa wuɔ f̄aamaambaa-ba ce h̄almaan̄gu baa ba f̄aamaansinni-i aa nelb̄omb̄ombaa-ba ta ba haa f̄on̄ḡuɔ-i nuɔmba-na. 26 N̄ga ku saa saaya ku waa dumaan̄o-na namaa na wulaa. Uman̄ duɔ tuɔ taara u ce nelbuɔ-i na h̄olma-na, kutien̄o saaya u ce u fɛrɛ

† 20:20 Sebɛde bɛpuɔn̄ daaba-i ba gbɛ Sake baa Ns̄aa. Niɛn̄ 4.2.

na maacembilonɔ, ²⁷ aa umanɔ duɔ tuɔ taara yaanɔga-i, u saaya u ce u fɛɛ na kɔriɛnɔ. ²⁸ Na saa da, *Molon-Bienɔ juɔ jomma famma yaa-i hɛma-na duɔ ji cāa nuɔmba-i, aa pā u fɛɛ duɔ sāa nuɔmba bɛi yunni, u saa jo ba da ba ji cāa-yo.»

Yesu puurii yiriemba nan yufienɔ
(Marke 10.46-52; Like 18.35-43)

²⁹ Ban siire Yeriko-i-na, nelpunɔgu nan temma cu Yesu huon-nu. ³⁰ Yiriemba namba waa tɛna hūmelle tūngu-na, baa tūnubɛi wuɔ Yesu yaa curaan. Ba waa ba hāi. Baa pān don ta ba piiye da gbagaga wuɔ: «Itie, *Davidi hāayɛln nuɔ, jande ce hujarre yie!» ³¹ Nuon baa ta ba nuola-bɛi wuɔ ba budii. Baa migāan ta ba kaasɪn ba naara wuɔ: «Itie, Davidi hāayɛln nuɔ, jande ce hujarre yie!»

³² Yesu wuɔ yiɛra aa naa yuu-ba wuɔ: «Na taara mi ce bige-i hā-na?»

³³ Baa cira: «Itie, i taara n puur i yufienɔ-i.» ³⁴ Ban piiye dumaanɔ-na, ba hujarre ko Yesu-i, wuɔ wuɔra yiɛya ba yufienɔ-i. Terduonɔgu fanɔgu-na, aa pān puur. An puurii dumaanɔ-na, baa cu u huon-nu.

21

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(Marke 11.1-11; Like 19.29-40; Nsaa 12.12-19)

¹ Yesubaa-ban kaa pie *Yerusalemu-i, a saanu baa Betifage-i, dii *Olivi-tibinni-tanunɔgu hɔlma-na, Yesu wuɔ wan baa u *hāalābiemba hāi wuɔ: ² «Kāan nelle man i yaanɔga-na daade-i, na ka da ba vaa kakūncienɔ nanɔ baa u bilonɔ. Na fir-ba na jo baa-ba. ³ Umanɔ duɔ yuu-na, na cira: «Itienɔ'i puɔraa-ye.» Da na wan mafamma-i, ba ka yan na ta baa-ba.» ⁴ *Diilopɔpuɔrbilonɔ un waanɔ maman ma'i sa cien daama-i wei? Diilopɔpuɔrbilonɔ waan-ma wuɔ:

⁵ «Waan baa *Sinyɔtaamba-i wuɔ:

*Nien, na nellentienɔ'i juon daayo na wulaa,
uu dii hɔhnantienɔ.*

U nyugāan tɛna kakūnyun-na, baa kakūmbilon-na.»*

⁶ Hāalābien baa kā ku yaa nuɔ-i, ka bi da-ma nɔaa Yesun waan-ma duma. ⁷ Baa jo baa kakūmuɔ-i baa u bilonɔ-i. Ban juɔ baa-ba, baa hiel ba jonɔgorbaa-ba-i haa ba honni-na aa Yesu wuɔ nyugūn tɛna. ⁸ Nuɔmba man waa hiere, baa bi hiel ba baamba-i ta ba fara-bɛi hūmelle-na Yesu tuɔ wuɔ ba dɔɔ. Banan baa kar fiɛlu ta ba jina. ⁹ Baman naa waa u yaanɔga-na baa u huonɔgu-na hiere, baa ta ba piiye da gbagaga wuɔ: «*Davidi hāayɛlnɔ temma si dii!

* 21:5 Sakari (Zacharie) 9.9. Nellentienɔ man duɔ nyugūn kakūmuɔ-i-na ku pigāan wuɔ u hiiriye u fɛɛ.

Itien uŋ saan u maŋ u jo, Diilo baa-yo!

Dɔrwuonɔ temma si dii!»†

¹⁰ Yesuŋ kã ka suur Yerusalemu-i-na, nelle-i hiere diɛ sire yiera di gbeiniŋ. Da ba cor kusuon-nu, nuamba ta ba yuu wuɔ: «Hai moloŋo-i?» ¹¹ Baa ta ba siɛ-ba wuɔ: «Yesu maŋ Diilopɔpuɔrbilonɔ yaa-i. U hilaa Nasarɛti, dii *Galile.»

Yesu duɔnya torgociraamba-i Diilodubuɔ-i-na

(Marke 11.15-19; Like 19.45-48; Nsaa 2.13-22)

¹² Yesuŋ kã *Yerusalemu-i-na, wuɔ kã ka suur *Diilodubuɔ-i-na a donya niisuornintaamba-i baa niisãanintaamba-i hiere hiel-ba. Aa naa kã ka tisiŋ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna, aa sɛ bamaŋ suoraan nɔnsɔr ba huriimba-i ba titiɛŋa-i nanna. ¹³ Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ cira: «Ma nyɛgãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: *«Ba ka ta ba bi mi dũŋgu-i Diilojaaldũŋgu»*‡, ma sɪnni nie namaa ce-ku cuo ba terienɔ?»

¹⁴ Yesuŋ suurii Diilodubuɔ-i-na, yiriemba namba-i baa cisɛduɔlbaa-ba namba kã u wulaa u ka sire-bɛi. ¹⁵ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *ãnjɪnamma pigãataambaŋ daa uŋ ceŋ gbɛrɛ-wɛima-i, aa bisãlmba maŋ waa baa-yo ba ta ba piye gbagaga Diilodubuɔ-i-na, ku saa dɔlnu-bɛi. Bisãlɪ daaba taa ba piye wuɔ: «*Davidi hãayɛlɪŋo temma si dii.» ¹⁶ Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa ãnjɪnamma pigãataaŋ baa ta ba piye baa Yesu-i wuɔ: «Ŋ nuɔ bisãlmbaŋ waŋ mamaŋ wɛi?»

Yesu wuɔ cira: «Mi nuɔ.» Aa naa cira: «Diilon-nelmaŋ piye terienɔ maŋ nuɔ-i wuɔ: *«N ciɛ halle bisalmba-i baa tontobaa-ba tuɔlnu nuɔnɛi.»*§ namaa saa kalaŋ terienɔ faŋgu-i dede wɛi?» ¹⁷ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ ta kã Betani aa naa yaŋ-ba. U kaa cɔ kusuon-nu'i.

Yesu ciɛ yensãaŋgu naŋgu kuol

(Marke 11.12-14,20-24)

¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ sire cucuuyunɔgu-na tuɔ jo nellen-huonɔga-na, a ne da nyulmu waa-yuɔ. ¹⁹ U juɔ hi hɔlma namma-i a da *yensãaŋgu naŋgu-i hũmelle tũŋgu-na. Wuɔ piɛ kã ka da fiɛgbãŋgbãŋlãndu. Wuɔ gbɛ yensãaŋgu-i wuɔ: «Ma bãlãa nyunɔgo, naŋ cɛraa ŋ ji maŋ biena!» Terduonɔgu faŋgu-na, yensãaŋgu pãŋ kuol. ²⁰ Kuɔ cu u *hãalãbiemba hɔmmu-i. Baa ta ba yuu-yo wuɔ: «Itie, ku ciɛ ceŋ hama-i aa yensãaŋ daaku kuol hɔdɔmma dumandɛ-i-na?»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi waŋ ninsonɔ-i baa-na: Da na saa ce na hɔmmu-i mu hãi, aa haa na naŋga-i miɛ, miŋ ciɛ kumaŋ daaku-i na gbãa ce ku temma. Halle na gbãa gbɛ tãnun

† 21:9 Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 118.25-26 ‡ 21:13 Isayi (Ésaïe) 56.7

§ 21:16 Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 8.3

daaku-i wuɔ: «Juur ŋ halanɔ bande-i-na ŋ ka suur nuoraanɔ-
na», ŋ da ma bi ciɛ. ²² Da na cārā bɪŋkūŋgu bɪŋkūŋgu Diilonɔ
wulaa, aa haa na nanɔga-i yuɔ, na ka da ku bɪŋkūŋgu-i.»

Hai hāa Yesu-i hūmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?
(Marke 11.27-33; Like 20.1-8)

²³ Yesuŋ juɔ ji hi, wuɔ suur *Diilodubuɔ-i-na donɔ tuɔ wanɔ Di-
ilon-nelma-i baa nuɔmba-i. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i
baa nelle bɪncuɔŋ baa piɛ yuu-yo wuɔ: «Nin cenɔ kumanɔ
daaku-i, hai moloŋo-i hāa-ni hūmelle-i ŋ ta ŋ ce-ku?»

²⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi ka bi yuu-na baa nelma diei. Da
na siɛ-mi, mi ka pigāan-na umanɔ hāa-mi hūmelle-i. ²⁵ Hai
moloŋo-i puɔraa Nsāa jo ji tuɔ *batiŋen nuɔmba-i? Diilonɔ'i
puɔraa-yo waa nelbiliemba'i puɔraa-yo?» Baa donɔ ta ba piye
ba-naa nuɔ wuɔ: «Die cira Diilonɔ'i puɔraa-yo, u ka cira: «Nan
suyaa-ma dumaanɔ-na bige-i ciɛ na saa hūu u nelma-i?» ²⁶ Die
bi hɔr-ma cira: «Nelbiliemba'i puɔraa-yo», bamanɔ dii bande-i-
na hierɛ ba suyaa wuɔ Nsāa waa *Diilopɔpuɔrbilonɔ, ba siɛ
yanɔ-ye.» ²⁷ Baa naa baa cira: «I saa suɔ umanɔ puɔraa-yo.»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmi siɛ bi pigāan-na umanɔ hāa-mi
hūmelle-i mi ta mi ce kumanɔ daaku-i.»

Bɛpuɔmba hāi maama

²⁸ Ku huonɔgu-na Yesu wuɔ cira: «Niɛŋ, naacolɔŋo nanɔ waa
baa bɛpuɔmba hāi. Yiinɔgu nanɔgu-na, wuɔ ji gbɛ mɔlɔŋo-i wuɔ:
«Sire ŋ kā suonɔgu-na.»

²⁹ «Naacombilonɔ wuɔ: «Mi siɛ kā.» Aa ji jɔguɔŋ aa ta kā.

³⁰ «Tuonɔ wuɔ kā ka ce maaduɔma baa hāanɔ-i. Hāanɔ wuɔ:
«Baba, wɛima sɪ, mi ka kā.» Aa u saa ji kā.»

³¹ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba hāi-i-na, hai moloŋo-i nuɔ
tuonɔ nunɔgu-i?»

Baa cira: «Dīɛlā-wuonɔ yaa-i.»

Yesu wuɔ cira: «Mi wanɔ ninsoŋo-i baa-na: *Nan-
pohūutaamba-i baa saasorbaa-ba ka suur yaanɔ nei *Diilon-
nelle-na. ³² Na saa da, Nsāa juɔ ji pigāan-na hūmeviile-i na
yagar na saa hūu u nelma-i, ŋga nampohūutaamba-i baa
saasorbaa-ba hūyāa-ma. Mafammanɔ fiɛ ce na da-ma, ku saa
janɔ-na na nanna na cilɔbabalanɔ-i aa hūu Nsāa nelma-i.»

Suontienɔ nanɔ baa u maacembiemba
(Marke 12.1-12; Like 20.9-19)

³³ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ cira: «Yaanɔ mi tiraa nanɔ
gbānalāanɔ nanɔ baa-na: Naacolɔŋo nanɔ diyaa *ɛɛsɛ-
suonɔgu aa kalla-kuɔ. Uŋ kalaaya-kuɔ, u hɪŋ fuonɔgu ba da ba ta
ba kāmɔl ɛɛsɛ-i aa ce felge ba ta ba nyugūŋ ba niya suonɔgu-i.
Uŋ ciɛ mafamma-i, u biɛ maacenciraamba jɪna-kuɔ aa ta kā
nelle.

³⁴ «Eresɛŋ juɔ hi karma, u puɔr u maacembiemba sisi maacenciraamba wulaa wuɔ ba ji hũu fuɔ yufelle-i ka hã-yo. ³⁵ Maacembiemban̄ juɔ, maacenciraamba bel diilon̄o-i a muo unan̄o-i aa ko ba hãi-baamba-i. Ba naan̄ unan̄o-i baa tãmpɛlɛŋa'i ko-yo. ³⁶ Suontien̄o tiraa puɔr maacembiemba namba. Bafamba maaraa dɛlã-baamba-i. Ban̄ juɔ, maacenciraamba tiraa ce-ba ŋaa ban̄ ciɛ dɛlã-baamba-i dumaa. ³⁷ Suontien̄o naa u puɔr u biɛn̄o yaa wuɔ u jo u fɛɛ ba wulaa. U taa u ne wuɔ sɪ bɛpol̄n̄ duɔ jo, ba ka kãŋ-yo.

³⁸ «Ban̄ juɔ'a ba ne da bɛpol̄n̄o-i, ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotien̄o yaa juɔŋ daayo! Yaan̄ i ko-yo aa ciilun̄gu ce miɛ kũŋgu!» ³⁹ Ba siire ku yaa nuɔ-i a bel naacombilon̄o-i hel baa-yo suon̄gu-na ka ko-yo.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Namaa wulaa, suontien̄ duɔ jo, u ka ce maacenciraan̄ daaba-i niɛ?»

⁴¹ Baa cira: «Kartaan̄ daaba-i! Duɔ jo, u ka ko-ba hiere aa hã banamba baa suon̄gu-i. Bafamba ka ta ba hã-yo u yufelle-i ku huɔŋ-nu.»

⁴² Yesu wuɔ cira: «Na saa kalan̄ nel daama-i Diilon̄-nelma-na wei? Ma nyegãan̄ wuɔ:

*«Dũmarãamban̄ cɪinaana kpãŋkpara man̄,
u yaa juɔ bella dũŋgu-i.*

Itien̄o yaa wuɔ ma ce dumaan̄o-na.

Miɛ fuɔ ku ciɛ nerma i wulaa.»*

⁴³ «Ku'i ciɛ mi ta mi tũnu-nei miɛ: Ba ka hũu *Diilon̄-nelle-i na wulaa a hã *niɛraamba man̄ nuɔŋ Diilon̄o nun̄gu-i baa-de. [⁴⁴ Ŋga min̄ waan̄ kpãŋkpara man̄ maama-i, uman̄ duɔ par diire nan̄ u fɛɛ yuɔ, u ka kara u fɛɛ; duɔ bi par nan̄ uman̄, u ka puɔɛnu kutien̄o-i.]»

⁴⁵ Yesuŋ naan̄ gbãɛini man̄ daani-i, *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i baa *Farisɛbaa baa pãŋ suɔ wuɔ u gbɛ ba yaa-i. ⁴⁶ Baa ta ba taara ba bel-o. Ŋga nuɔmba naa suɔ wuɔ *Diilopɔpuɔrbilon̄o, a ce dumaan̄o-na Diiløjigãntaamba yuntaamba-i baa Farisɛbaa-ba taa ba kãalã-bei.

22

*Nellentien̄o nan̄o baa u jɛnaamba
(Like 14.15-24)*

¹ Yesu wuɔ cor baa u gbãɛini-i wuɔ: ² «*Diilon̄-nellentesĩnni dii ŋaa nellentien̄o man̄ jãan̄ ciɛn̄o duɔ hã u biɛn̄o aa bɪ nuɔmba bɔi. ³ Niiwuon̄iŋ-huɔŋgun̄ juɔ hi, u puɔr u maacembiemba-i wuɔ ba ka wan̄ baa nuɔmba jo. Maacembiemba kã, nuɔmba

* 21:42 Gbeliɛman̄-nalãan̄gu (Psaume) 118.22-23

ka yagar wuɔ ba siɛ jo. ⁴ Nellentienjo tiraa puɔr u maacembiemba namba ba wulaa wuɔ: «Kãan na ka wan baa-ba wuɔ mei ciɛra mi h̄iyãa bɔi aa ko mi balyunni-i baa fom-bayaamba-i, kɛɛ ba jo, niiwuoni biɛ t̄i.» ⁵ Pɔpuɔrbiemban kãa, nuɔmba saa gbuu suɔ dii wuɔ ba wan weima, ba bɔrɔ hierɛ kã ba mun̄kãmmu: Banamba kã sonniŋ, banamba kã torguonnu. ⁶ Banamba bir yan aa bel nellentienjo maacembiemba-i muo-ba da dɛi aa ko-ba. ⁷ Nellentienjo huɔŋ kaa pãŋ guɔla. Wuɔ ce u sorosibaa-ba kã ka ko kutaamba-i aa caa ba nelle-i.

⁸ «Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ wan baa u maacembiemba-i wuɔ: «Niiwuoni biɛ t̄i, ŋga miŋ ŋa naa b̄i baman, ni saa naa waa bafamba niini. ⁹ Kãan h̄uŋgbɛsenni-na, da na ka da nɛliɛŋo nɛliɛŋo, na ce u jo.» ¹⁰ Maacembiemba taa ku yaa nuɔ-i kã h̄uŋgbɛsenni-na ka b̄i nelbabalaamba-i baa nelfafaamba-i hierɛ ji dii nellentienjo d̄uŋgu yu. ¹¹ Nellentienjo suur wuɔ u ka ne-ba, kã ka da naacolŋo nanjo diyaa jon̄gorgbãŋgbãlãŋo t̄iɛna, a ne da ba h̄ãa-ba jon̄gorbaa ma yerren. ¹² Wuɔ yuu-yo wuɔ: «Mi j̄iɛ, nan ciɛ niɛ suur bande-i baa jon̄gorgbãŋgbãlãŋo-i?» Naacolŋo saa da weima wan. ¹³ Nellentienj wuɔ wan baa u maacembiemba-i wuɔ: «Bilaan naacolŋ daayo-i na vaa u nammu-i baa u gbeini-i aa na tɛtɛŋ-yo na nanna-yuɔ fuoren dii kukulma-na. Duɔ t̄iɛ dii terien̄gu-na, kaalun̄gu siɛ gbuu waa dɛi.» ¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Na saa da, ba b̄iɛ nuɔmba bɔi, ŋga ban fiɛlaa baman ba saa ciinu.»

Nampo saaya u pã hã jãmatigi-i wei?

(Marke 12.13-17; Like 20.20-26)

¹⁵ Yesuŋ piye dumaanjo-na, *Fariɛɛbaa baa kã ka da baa-ban ka ce dumaa cure-yuɔ bel-o fuɔ fɛrɛŋ nuŋ-ãndaan̄gu-na. ¹⁶ Ban juɔ nunu ba-naa t̄i, baa puɔr ba *hãalãbiemba-i u wulaa baa *Erɔdi baamba namba. Baa kã ka gbɛ-yo wuɔ: «Hãalãtie, i suyaa wuɔ ŋ wan ninsoŋo yaa-i; ŋ gbu ŋ pigãan nuɔmba-i baa Diilon-h̄umelle yaa kelkel, ŋ sa kãalã nɛliɛŋo baa ŋ ninsoŋo-i, ŋ sa bi ce ciɛluɔ.» ¹⁷ Aa naa yuu-yo wuɔ: «A saa baa miɛ h̄umelle-i, ku saaya i tiɛ pã nampo-i i hã *Oromɛ ba *jãmatigi-i wei?»

¹⁸ Yesu wuɔ suɔ ba kus̄uŋ-maama-i; wuɔ cira: «Huhurmantaan namaa temma-i daana-i, na taara na cure muɔmei wei? ¹⁹ Nan pãŋ nampo-i baa warbieŋa man, hãa-min di diei mi ne.» Baa hã-yo warbelle nande. ²⁰⁻²¹ Wuɔ h̄uu-de ne aa naa yuu-ba wuɔ: «Ba ciɛ hai yun̄gu-i warbel daade-na?»

Baa cira: «Ba ciɛ Oromɛ ba jãmatigi yun̄gu.»

Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba nyɛgãan hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyɛgãan Oromɛ ba jãmatigi yerre.»

Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Kumaŋ da ku waa jāmatigi kūŋgu-i, pāaŋ-kuŋ na hā jāmatigi-i baa-ku, aa kumaŋ da ku bi waa Diiloŋ-kūŋgu-i na bi pā-ku na hā Diiloŋ-o-i baa-ku.»

22 Nel daama cu ba hōmmu-i, baa naa baa ta aa naa yaŋ-yo.

Kuomba siremmaŋ-kūŋgu-i
(Marke 12.18-27; Like 20.27-40)

23 *Sadusiɛbaa-ba wulaa kuomba siɛ sire. Yinduɔŋgu faŋgu-na, banamba piɛ Yesu-i a yuu-yo wuɔ: 24 «Hāalātie, *Moisi ciɛra wuɔ umaŋ duɔ saa da biloŋo baa u ciɛŋo-i aa ku, u hāaŋo saaya u biɛ ciɛŋo-i a hoŋ biloŋo hā kulōŋo-i.* 25 A ne da i hōlmana, naacombiamba namba waa niehāi ba nyu wulaa. Mōlŋo sire jā ciɛŋo, u saa da biloŋo baa-yo aa ku. Umaŋ cuu-yo u biɛ ciɛŋo-i 26 u saa da biloŋo baa-yo. Siɛliŋ-wuɔŋo-i maaduɔma. Ba ciɛ dumei ka ku gbuo hiere niehāi-i-na molo saa ji da biloŋo baa ciɛŋ daayo-i. 27 Ku huɔŋgu-na, ciɛ fuɔ fɛrɛ u suɔ tuɔ nyaanubɛi. 28 Ba hieroŋo-na, baŋ diyaa-yo ba ciɛŋo cor, kuɔŋ da ba ji sire yiŋgu maŋ nuɔ-i, u ka ce hai wuɔŋo-i?»

29 Yesu wuɔ cira: «Na piɛra! Na saa suɔ Diiloŋ-nelma-i, aa na saa bi suɔ u himma-i. 30 Na saa da, kuɔŋ da ba ji sire, cadiile siɛ ji waa, ba ka waa ŋaa *dɔrɔpɔuɔrbiemba.» 31 Aa naa cira: «Kumaŋ ŋaa kuomba siremmaŋ-kūŋgu-i, na saa kalaŋ Diiloŋ-nelma-i wɛi? 32 U ciɛra wuɔ: ‹*Abiramu Diiloŋo yaa muɔŋo-i, *Isaki Diiloŋo yaa muɔŋo-i, *Yakɔbu Diiloŋo yaa muɔŋo-i.† Ku pigāaŋ wuɔ Diiloŋo-i cicɛlmantaŋ-wuɔŋo; bikuɔŋ-wuɔŋo sɪ.» 33 Bamaŋ waa teriɛŋgu-na nu nel daama-i maa gbuu suurnubɛi.

Nelma maŋ dii yuŋgu Diiloŋ-nelma-na
(Marke 12.28-34; Like 10.25-28)

34 *Farisiɛbaa-baŋ juɔ nu-ma wuɔ Yesu piye yar *Sadusiɛbaa-ba-i, baa ne ba-naa kā u wulaa 35 da ba ka piye cure-yuɔ. *Anjɪnamma pigāatieno naŋo waa ba hōlmana, wuɔ biɛ āndaŋgu-i wuɔ: 36 «Hāalātie, Diiloŋ uŋ'a i tiɛ wuɔ hūmienja maŋ, hade-i yuŋgu?»

37 Yesu wuɔ cira: «*Ŋ saaya ŋ dɔl Itieno-i Diiloŋo-i baa ŋ huɔŋga-i hiere, baa ŋ kusūŋgu-i hiere, baa ŋ anjɔguɔma-i hiere.*‡ 38 Hūmelle fande yaa yuŋgu aa tiraa maar anaŋa-i hiere. 39 Hāalɪŋ-diele maŋ nyaanu di-naa baa difande-i di yaa daade: *Ŋ saaya ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fɛrɛ dumaa.*§ 40 *Moisi hūmienja-i hiere a yuŋgu dii hūmienj daaya'i nuɔ-i a hāi-i-na baa *Diilopɔuɔrbiemba nelma-i hiere.»

* 22:24 Anjɪnamma tiyemman-sebɛ (Deutéronome) 25.5-6 † 22:32 Helmaŋ-sebɛ (Exode) 3.6 ‡ 22:37 Anjɪnamma tiyemman-sebɛ (Deutéronome) 6.5 § 22:39 Buolmaŋ-sebɛ (Lévitique) 19.18

*Konkortienjo bige-i baa Davidi-i?**(Marke 12.35-37; Like 20.41-44)*

41 *Farišɛbaa-baŋ tigiŋ ba-naa dumaanjo-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: 42 «Namaa na'a Diilonj unj p̄aa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortienjo manj, u ka honj d̄unj haku-i nuɔ-i?»

Baa cira: «*Davidi d̄unj-nu, u ka waa *Davidi h̄ayɛl̄no.»

43 Yesu wuɔ cira: «A ma ce niɛ *Diilonj-Yalle ce Davidi b̄i-yo u Tienjo? Ma s̄i Davidi fuɔ fɛɛɛ ciɛra wuɔ:

44 *Itienjo gb̄ɛ mi Tienjo-i wuɔ:*

«Jo η ji t̄ɛna mi caan̄-nu

aa η yan̄ mi mal η bigaaraamba-i h̄a η ce η b̄aan̄gu-i b̄ɛi.»*

45 Diilonj unj p̄aa nuŋgu-i aa saan̄ Konkortienjo manj, Davidi fuɔ fɛɛɛ duɔ tuɔ b̄i-yo u Tienjo, u ce niɛ aa ce u h̄ayɛl̄no yonj?» 46 Unj piye dumaanjo-na, molo saa da nelma duɔ siɛ-yo. A b̄al̄ dii yiŋgu fan̄gu-na, ba saa ji tiraa da holle yuu-yo baa nelma.

23*Baa na suur an̄j̄namma piḡaataamba kuucen̄gu-na**(Marke 12.38-39; Like 11.43,46; 20.45-46)*

1 Ku huon̄gu-na, Yesu wuɔ wan̄ baa nuɔmba-i baa u *h̄aal̄abiamba-i wuɔ: 2 «*Moisiŋ'a i tie wuɔ h̄umien̄a manj, *an̄j̄namma piḡaataamba-i baa *Farišɛbaa-ba yaa saaya ba ta ba piḡaan̄ nuɔmba-i a wuɔsaan̄gu-i. 3 A ce dumaanjo-na, da ba wan̄ maman̄ baa-na, na ce-ma; ŋga baa na suur bafamba kuucen̄gu-na. Baŋ wan̄ maman̄ ba sa ce-ma. 4 Da ba ce ba haa con̄gorni-i h̄a nuɔmba ta ba kp̄ɛkp̄ell̄ɛ aa yagar wuɔ ba siɛ k̄aȳɛ-b̄ɛi ba miḡaan̄ t̄uu. 5 Ba ce ba w̄ɛima-i hiere ba taara yerre baa-ma. Na saa da, bafamba kuɔl̄baa-ba* maar banamba baamba-i. Aa baŋ nan̄ kompam̄mu manj, bafamba muumu comien̄a dii p̄omp̄or banamba waan̄a-na. 6 Da ba k̄a k̄alle manj nuɔ-i, sisɔ *Diilonel̄h̄aal̄ad̄un̄gu manj nuɔ-i, ba taara ba t̄ɛna yaan̄-na. 7 Aa da ba waa nuɔmba-na, ba taara ba ta ba pie ba jaal-ba aa ta ba b̄i-ba h̄aal̄ataamba. 8 Jande, namaan̄o-i, baa na yan̄ ba ta ba b̄i-na h̄aal̄ataan̄ namaa. Nam̄ɛi baaduɔŋ namaa aa na h̄aal̄atien̄o dii u diei yonj. 9 Mi baa da na b̄ɛ moloŋo h̄ɛma-na wuɔ na to. Na To dii u diei yonj, u yaa d̄oro-i-na. 10 Na baa bi ce ba ta ba b̄i-na yuntaan̄ namaa. Na yuntien̄o dii u diei yonj, u yaa *Kirs̄a-i. 11 Uman̄ na yun̄gu-na, u saaya u ce u fɛɛɛ na maacembilon̄o. 12 Na saa da, uman̄ duɔ tuɔ t̄ɛɛŋ u fɛɛɛ, ba ka hiire-yuɔ, ŋga uman̄ duɔ tuɔ hiire u fɛɛɛ, ba ka t̄ɛɛŋ-yo.»

* 22:44 Gbeliɛman̄-nal̄aan̄gu 110.1 * 23:5 *Yuifubaa-ba taa ba ce Diilonj-nelma-i ba p̄uu kuɔl̄baa baa-ma. Da ba'a ba jaal Diilonjo-i ba b̄ɛ kuɔl̄baa-ba famba-i a vaa-ba: unan̄o ba napuɔŋ-na, unan̄o ba yaad̄amma-na. Ba ce mafamma-i wuɔ Diilonj unj h̄aa-ba *an̄j̄namma manj, ma maama baa karaanu-b̄ɛi.

Sülma haraa huhurmantaamba-na
(Marke 12.40; Like 11.39-52; 20.45-47)

¹³ Yesuŋ waan mafamma-i wuɔ cira: «*~*Änjĩnamma pigãataan namaaŋo-i baa *Farisĩebaa namaaŋo-i, huhurmantaan namaa; sülma haraa-nei! Na suu *Diilon-nelle hümelle-i, namaa fere-i na sie suur, baman taaraayan da ba suur na suu-de bei.

[¹⁴ «Änjĩnamma pigãataan namaaŋo-i baa Farisĩebaa namaaŋo-i, huhurmantaan namaa; sülma haraa-nei! Da na ce na bel diilonŋo-i a hüu bikulcaamba nagãŋ-niini-i a wuo-ni, aa da na'a na cãrã Diilonŋo-i, na cãrã-yuɔ da agaga wuɔ ba cira namaa faa. Kuman ka haa-nei, ku ka balan cor.]

¹⁵ «Änjĩnamma pigãataan namaaŋo-i baa Farisĩebaa namaaŋo-i, huhurmantaan namaa; sülma haraa-nei! Da na ce na wuɔra gbuo terni-i hiere a taara nuɔmba-i dii-ba na hümelle-na. Nga uman duɔ gbãŋ suur tĩ, na bir-o na birma a ce u bir balan yan namaa fere-i titirre.

¹⁶ «Namaa yirii aa bi cira na pigãan banamba hümelle. Sülma haraa-nei! Na gbĩe-ku dumaa wuɔ molon duɔ pã nuŋgu aa bi *Diilodubuɔ yerre-i, duɔ fie'a u saa ji gbãa ce-ma, weima sí. Nga uman duɔ cira: «Muɔ baa sēne man Diilodubuɔ-i-na mi ka ce daama-i.» Da ku fie balan nie nie, u saaya u ce-ma. ¹⁷ Mimiɛl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yan-na. Diilodubuɔ-i baa sēne-i haku-i bɔyaa haku-i nuɔ-i? Sēne un yen Diilodubuɔ-i-na ku'i saa ce-yo Diilon-wuonŋo wei?

¹⁸ «Da na bi ce na ta na piiye wuɔ molon duɔ pã nuŋgu aa bi mumbuolmun-terienŋu yerre-i, duɔ fie'a u saa ji gbãa ce-ma, weima sí, nga uman duɔ cira: «Muɔ baa tãmmaŋ-kũŋgu man mumbuolmun-terienŋu dɔrɔ-i-na mi ka ce daama-i», da ku fie gbãŋ nie nie, u saaya u ce-ma. ¹⁹ Mimiɛl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yan-na. Mumbuolmun-terienŋu-i baa tãmmaŋ-kũŋgu-i haku-i bɔyaa haku-i nuɔ-i? Tãmmaŋ-kũŋguŋ yen mumbuolmun-terienŋu dɔrɔ-i-na, ku'i saa ce-ku Diilon-kũŋgu wei?

²⁰ «Uman duɔ pã nuŋgu aa bi mumbuolmun-terienŋu yerre-i, kuu dii ŋaa u biɛ baa niman dii ku dɔrɔ-i-na hiere. ²¹ Uman duɔ pã nuŋgu aa bi Diilodubuɔ yerre-i, kuu dii ŋaa u biɛ baa ku tienŋo-i hiere. ²² Uman duɔ pã nuŋgu aa hiel u niele dɔrɔ-i-na, kuu dii ŋaa kutienŋo biɛ Diilonŋo yerre-i baa u muntienammu-i hiere.

²³ «Änjĩnamma pigãataan namaaŋo-i baa Farisĩebaa namaaŋo-i, huhurmantaan namaa; sülma haraa-nei! Da na ce na dii Diilonŋo *yufelle-i ka cor baa niifiɛlu-i du sinni-na hiere, a ne da kuman yunŋu *änjĩnamma-na na sa ce-ku: Na sa ce kuman vii, na sie bi tiraa ce kuman faa, na sa wuɔ Diilon-hümelle-i. Naa naa saaya na yu nyɔlma baa ma yaa igēna aa

suɔ haa manamma-i ma dɔrɔ. ²⁴ Namaa yirii aa bi cira na pigāan banamba hūmelle. Da na ce na seŋ hūmma-i wuɔ na sa taara na nyɔŋ baa kilekilebaa, a ne da naŋ nyɔŋ baa niman ni saa baa nyɔgɔmɛbaa-ba-i.

²⁵ «Ānjīnamma pigāataaŋ namaaŋo-i baa Farisɛbaa namaaŋo-i, huhurmantaan namaa; sūlma haraa-nei! Naa dii ŋaa nelieŋo maŋ saaraa kalni honni-i aa yaŋ ni hɔmmu yu baa duganni. Da na ce na migāan na kūoma yaa da welewele aa yaŋ na hɔmmu yu baa cuosinni baa nenemuŋgu. ²⁶ Mimiɛl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yaŋ-na. Saaraan kalni hɔmmu yaa igēna, na ka da ni honni bi kuɔŋ.

²⁷ «Ānjīnamma pigāataaŋ namaaŋo-i baa Farisɛbaa namaaŋo-i, huhurmantaan namaa; sūlma haraa-nei! Naa dii ŋaa cīncuɔŋa maŋ baŋ puu-ya baa pilammu a ta a ne da fafamma, a ne da a hɔmmu yuu baa kokonni baa hūlābabalaanŋu. ²⁸ Ku yaa ŋaa namaa kūŋgu-i. Nuɔŋ da ba da-na, ba cira: «Bamaŋ wuɔyaan Diilon- hūmelle-i fafamma ba yaa daaba-i.» A ne da na hɔmmu yuu baa huhurma baa balaanŋu.

²⁹ «Ānjīnamma pigāataaŋ namaaŋo-i baa Farisɛbaa namaaŋo-i, huhurmantaan namaa; sūlma haraa-nei! Na siire ta na ma *Diilopɔpuɔrbiemba cīncuɔŋa-i aa ta na tuɔlnu bamaŋ siire wuɔ Diilon- hūmelle-i fafamma aa ku ba waan-a-i ³⁰ aa ta na piiye wuɔ: «Kuɔ ii naa waa i bīncuɔmba bāanŋuna, ii naa saa cu ba huon- nu Diilopɔpuɔrbiemba kommana.» ³¹ Terieŋgu faŋgu-na, na pigāan wuɔ bamaŋ kuɔ Diilopɔpuɔrbiemba-i namaa bīncuɔmba. ³² Ku faa! Gbāan na cor baa na bīncuɔmba maacemma-i na ka bāl-ma. ³³ Nelbabalaan namaa temma-i daana-i! Diilonɔ ce niɛ aa u siɛ ka caa namaa? ³⁴ Nieŋ, mi ka saan Diilopɔpuɔrbiemba hā-na, baa nelnurāamba a naara ānjīnamma pigāataamba namba. Da ba kā, na ka ko banamba bei, aa gbu banamba dēnniŋ aa muo banamba na *Diilonelhaalādūnni-na. Na ka nyaa ba huon- nu nilieŋa-na hiere ce-ba kpāncɔlgūɔ. ³⁵ Terieŋgu faŋgu-na, baŋ fieŋ bamaŋ ko-ba hiere a doŋ Abel-na a ji hi Barasi bieŋo-i Sakari-i, naŋ kuɔ umaŋ mumbuolmuŋ-terieŋgu hɔlma-na baa Diilodubuɔ-i, Diilonɔ ka haa-ma hā namei baa-ma hiere. ³⁶ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Diilonɔ ka haa nuɔŋ daaba kuliinŋgu maama-i hiere hā fiefie ku nuɔŋ namei baa-ma.»

*Yesu kūoma sieŋ baa Yerusalemutaamba-i
(Like 13.34-35)*

³⁷ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «E Yerusalemutaan namaa! Namei kuɔŋ *Diilopɔpuɔrbiemba-i. Diilonɔ duɔ saan umaŋ hā-na, na bel diilonɔ-i naŋ kutieŋo-i baa tāmpɛlieŋa ko-yo. Mei

cie ji gbē; mi na'a mi tigiin-na ḡaa kūṅaṅ uṅ tigiin u biemba-i dumaa aa pūl-bei. Nga na saa hūu-ma. ³⁸ Kuṅ hii terienḡu maṅ fiεfiε-i-na, Diilonḡo ka yaṅ na nelle-i hā-na. ³⁹ Aa mi tūnu-nei, da na saa ji ta na cira: *«Itien uṅ saan umaṅ u jo, Diilo baa-yo»*† na sie tiraa da mi yufelle.»

24

Mamaṅ ka da nelbiemba-i aa miwaanḡo suḡ duḡ ti
(Marke 13.1-13; Like 21.5-19)

¹ Yesuṅ juḡ hel *Diilodubuḡ-i-na tuḡ ta, u *hāalābiemba kā u wulaa ka ta ba piiye baa-yo wuḡ u ne Diilodubuḡ-i keεε u mamma faa. ² Yesu wuḡ cira: «Yaṅ mi waṅ ninsoṅo-i baa-na: Naṅ daa dūṅgu maṅ daaku-i, yiinḡu dii baa yiinḡu ku ka fara hiere hīema-na!»

³ Uṅ kaa hi *Olivi-tibinni tānuṅgu-i, wuḡ tīena. U hāalābiemba piε kā u wulaa ba kula, a ka yuu-yo wuḡ: «Itie, niṅ waṅ nelma maṅ daama-i, ma ka ce yaku-i? Aa i ka ce nie suḡ ḡ jommaṅ-huḡṅgu-i baa miwaanḡo tīmmanḡ-huḡṅgu-i?»

⁴ Yesu wuḡ cira: «Baa na yaṅ moloṅo ji pira-nei. ⁵ Nuḡmba bḡi ka jo ji biε mi yerre-i ce-de ba diele. Umaṅ duḡ jo, u ka cira Diilonḡ uṅ saanḡ *Konḡortienḡo maṅ, u yaa ufaṅo-i. Ba ka pira nuḡmba bḡi. ⁶ Na ka da beṛru ce terni-na hiere. Nga da na ji ta na da-ma, baa na tie holle, mafamma saaya ma ce, ḡga miwaanḡo tīmma'i sie pāṅ waa huḡṅgu faṅgu-na. ⁷ Nuḡmba kaa ta ba ḡāṅ siyaabaa siyaabaa, baa nilēiṅa nilēiṅa. Nyulmu kaa ta mu suur aa hīema kaa ta ma sagalla terni nanni-na.

⁸ Nifanni-i daani-i hiere hāaṅḡo. Ku domma'i dumaṅḡo-na.

⁹ «Ba kaa bel-na ce-na sūlma aa ko-na. Ba ka bigāaṅ-na nilēiṅa-na hiere mei maama-na. ¹⁰ Huḡṅgu faṅgu-na, nuḡmba bḡi kaa nanna Diilonḡ-hūmelle-i. Ba kaa hel ba-naa honniṅ aa bigāaṅ ba-naa. ¹¹ Nuḡmba bḡi ka jo ji ta ba tāal nuḡmba-i wuḡ bafamba *Diilopḡpuḡrbiemba. Ba ka pira nuḡmba bḡi. ¹² Ambabalma kaa ta yaaṅga nuḡmba-na a ce ba bḡi sie tiraa ta ba ce nelnyulmu-i. ¹³ Nga umaṅ duḡ nyaar ka hi ku bālma-i, kutienḡo ka kor. ¹⁴ *Diilonḡ-bāaṅgu *Neldḡḡḡlma ka wuḡra waṅ terni-na hiere nuḡmba-i nilēiṅa-na hiere ba suḡ-ma aa fiεfiε-i-na miwaanḡo tīmma suḡ da ma hi.»

(Marke 13.14-23; Like 21.20-24)

¹⁵ «Nuḡni maṅ da ḡ kalaṅ terienḡ daaku-i, ḡ gbāṅ kpelle ḡ suḡ ku yuṅgu-i. Diilonḡ uṅ puḡraa Daniel waṅ Terbiēnatienḡo maṅ maama-i,* da na ji da u juḡ ji tīena *Diilodubuḡ-i-na, ¹⁶ bamaṅ da ba waa *Yude-i-na, ba ta ba gbar ba kā tānniṅ. ¹⁷ Umaṅ duḡ ji waa u dūṅgu dḡḡḡ-i-na, u hiire u tuḡ gbar, u baa cira u

† 23:39 Gbeliemaṅ-nalāaṅgu (Psaume) 118.26
11.31; 12.11

* 24:15 Daniel (Daniel) 9.27;

suur biε bɪŋkũngu. ¹⁸ Umanɔ duɔ ji waa suon-nu, u baa cira u jo cɪɪŋ-nu ji biε waan-joŋgoruo.

¹⁹ «Kusũntaamba-i baa biantaamba-i sũlma haraa-bei yinni fanni-na. ²⁰ Taa na cārā Diilonɔ-i ku baa ji ce waan-huɔŋgu aa ku baa ji waa *yitiɛnanɔ. ²¹ Diilonɔ uŋ jiɛna miwaanɔ-i ji hi baa nyunɔ, yaahuolo manɔ temma-i saa da nelbiliemba-i, u'i ka da-ba yinni fanni-na. Aa yaahuolo daayo temma sa ji tiraa da-ba dede. ²² Kuɔ Diilonɔ saa naa hiel kunanɔ yinɔ daani-na, molo naa saa kor. Nɔga u yufellenɔ hilaa bamanɔ nuɔ-i, u ka ne ba yaa-i aa parra yinɔ daani-i.

²³⁻²⁴ «Coikartaamba ka ta ba jo. Umanɔ duɔ jo, u ka cira Diilonɔ uŋ saanɔ *Konɔkortienɔ manɔ, u yaa ufanɔ-i. Bananɔ ba'a bafamba *Diilopɔpuɔrbiemba. Ba ka ce nelma bɔi baa himma bɔi da ba gbɔŋ pira halle Diilonɔ yufellenɔ hilaa bamanɔ nuɔ-i. A ce dumaanɔ-na, umanɔ duɔ ji gbɛ-na wuɔ Diilonɔ uŋ saanɔ Konɔkortienɔ manɔ, uu dii bande, sisɔ uu dii daalei, baa na hũu-ma; u tãal-na. ²⁵ Muɔ fuɔ, meɪ gbuɔya-neɪ jina.

²⁶ «Terienɔgu fanɔgu-na, molonɔ duɔ ji gbɛ-na wuɔ: <*Kirsɔ juɔ; uu dii hɪɛŋgu-na>, baa na kã; u tãal-na. Da ba bi gbɛ-na wuɔ: <Niɛŋ, uu dii fuo bande>, ba tãal-na; baa na hũu-ma. ²⁷ Diilonɔ uŋ nyiesɪŋ dumaa nuɔmba da-yo a donɔ bāpagũngu-na ka jũŋ bāsuurunɔgu-na, *Molonɔ-Bienɔ duɔ jo, ba ka da-yo dumɛi. ²⁸ Bɪŋkũkuliinɔ da ku waa kusuɔŋ-nu, kpaalbaa-ba tigiinɔ kusuɔŋ-nu'i.»

(Marke 13.24-31; Like 21.25-33)

²⁹ «Yaahuolo daa duɔ tuɔ bāl, *bāanɔgu ka bir cure, cɛiŋo ka ce da bɪntũu. Mɔɛŋa ka par diire, aa bɪmbɪnni manɔ dii dɔrɔ-i-na hiere ni ka hel ni fonni-na.*† ³⁰ Huɔŋgu fanɔgu'i nuɔ-i *Molonɔ-Bienɔ dānyuɔ ka carra dɔrɔ-i-na. Duɔ carra, nuɔmba-i hiere hɪɛma-na ba ka haa ba nammu-i ba yunninɔ ta ba gbu ba kaal. Da ba'a ba ne, ba ka da u hiire u jo baa duherru. Ba ka da u yuntesɪnni-i baa u bɔbɔima-i. ³¹ Huɔŋgu fanɔgu-na, na ka da ba buu yerre manɔ bāmbāale diele-i. Da ba bu-de terienɔgu manɔ nuɔ-i, u ka ce u *dɔrɔpuɔrbiemba wuɔra terni-na hiere a tigiinɔ u yufellenɔ hilaa bamanɔ nuɔ-i ba waa terduɔŋ-nu.

³² «Na saa da *yensāanɔgu-i wei? Da na ji da ku caa fiɛlu-i huɔŋgu manɔ nuɔ-i, na bi suɔ kerre ifelle hii tɪ. ³³ Kuuduɔŋgu yaa-i, da na bi ji da mamanɔ daama duɔŋ ta ma ce huɔŋgu manɔ nuɔ-i, na saaya na suɔ wuɔ Molonɔ-Bienɔ jomma piyaa. ³⁴ Yaanɔ mi wanɔ ninsonɔ-i baa-na: Nel daama ka ce hi fiɛfiɛ ku nuɔmba namba aa ba suɔ ku. ³⁵ Dɔrɔ-i baa hɪɛma-i ni ka gbuo, nɔga meɪ nelma sa ji gbuo dede.»

(Marke 13.32-37; Like 17.26-30,34-36)

† 24:29 Niɛŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 13.10 baa 34.4.

³⁶ «Ŋga kumaŋ ɲaa yiingu faŋgu fεε-i, baa huɔŋgu-i, molo sa suɔ-ku. Halle *dɔrɔpuɔrbiemba famba fεε-i dɔrɔ-i-na baa Bεpolɲ fuɔ fεε-i ba sa suɔ-ku. U To yaa suyaan-kun u diei yon. ³⁷ Kumaŋ cie *Nowe bāaŋgu-na, *Molon-Bieŋ duɔ u bir jo, ku temma ka ce. ³⁸ Nowe bāaŋgu-na, aa diilobuɔ suɔ duɔ dāa, nuɔmba naa gonya niiwuoni baa kolma baa cejalle a ji hi yiingu maŋ Noweŋ suurii begubuɔ-i-na. ³⁹ Ba saa suɔ wuɔ weima jo dii. Ba juɔ'a ba ne da diilopepetieŋo naŋo-i duɔŋ tuɔ dāa. Hūmma wuo-ba hiere kpēm̄mu!‡ Molon-Bieŋ duɔ ji'a u jo, ku ka tugol nuɔmba-i dum̄ei. ⁴⁰ Nuɔmba hāi gbāa waa ta ba guona, ba bie u diei ta, aa yan unanɔo-i. ⁴¹ Caamba hāi gbāa waa ta ba sɔrɔŋ, ba bie u diei ta, aa yan unanɔo-i. ⁴² Terieŋgu faŋgu-na, baa na gonya duɔfūmmu, na saa suɔ na Tieŋo jommaŋ-yiingu-i. ⁴³ Na saa da, da ŋ suɔ cuoyuo uŋ ka suur-nie huɔŋgu maŋ nuɔ-i isuɔŋgu-na, ŋ ka tlena cie-yo, ŋ sie yan u ji kanu ŋ dūŋgu-i. ⁴⁴ Terieŋgu faŋgu-na, na saaya na tigiin na fεε. Nan'a na saa tlena baa-ma wuɔ Molon-Bieŋo ka jo huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u bi jo huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i.»

Maacembiemba hai maama
(Like 12.41-48)

⁴⁵ «Da ŋ nu wuɔ maacembilonɔ maŋ vii aa tuɔ cē, u yaa umaŋ u yuntieŋo kāa nelle aa haa-yo u namaacembiemba namba yun-nu u tuɔ hā-ba niiwuoni-i fafamma. ⁴⁶ U yuntieŋ duɔ ka bir jo ji da u cie u maacemma-i fafamma, fuɔ yunɔu dɔlaa. ⁴⁷ Mi wan ninsoŋo-i baa-na: Yuntieŋo ka haa-yo u nagān-niini yun-nu hiere. ⁴⁸ Nga da ku waa maacembilobabalaŋo, u ka tuɔ jɔguɔŋ wuɔ u yuntieŋo sie jo fiefie, ⁴⁹ aa don tuɔ muo u nabaamba-i, aa tle tuɔ wuo aa tuɔ wuɔra u nyɔŋ kolma baa konyɔrāamba. ⁵⁰ Un'a u saa tlena baa yiingu maŋ maama-i, baa huɔŋgu maŋ maama-i, u yuntieŋo jo huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i. ⁵¹ Duɔ jo ji da-yo dumaanɔo-na, ban ka haa kumaŋ huhurmantaamba-na, u ka haa ku yaa yuɔ. Kaalunɔu sie gbuu waa dei.»

25

Nyɔnyuriimba naŋ maama

¹ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ naŋ gbānalāaŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «*Diilon-nelle suurmaŋ-kūŋgu ka waa ɲaa biemba cīncieluo naŋ kūŋgu: Ba siire isuɔŋgu nanɔu-na a bie ba fitimbaa-ba-i wuɔ ba ka jārā dɔrbiɔŋo. ² Ba hɔlma-na, ba ndii cē aa ba ndii baamba namba sa cē. ³ Bamaŋ sa cāaŋ ba biyaa ba fitimbaa-ba-i aa ba saa bie namma bel ba naŋ-na. ⁴ Bamaŋ cāaŋ, bafamba bie ba baamba-i aa bie namma bel ba naŋ-na

‡ 24:39 Miwaanɔo jɲnammaŋ-sebe (Genèse) 6-7

wuɔ ba sa suɔ weiman̄ maa-na. ⁵ Baŋ k̄aa, dɔrbiɛŋo jomma ka ce p̄anna, ba kor duɔf̄uŋ hiere.

⁶ «Isuɔhollen̄ juɔ hi, ba nu molo piiye da gbagaga wuɔ: «Dɔrbiɛŋo'i juɔŋ daayo! Hilaŋ na jārā-yuɔ!» ⁷ Ba sire ku yaa nuɔ-i ba hieroŋo-i, ta ba migāaŋ ba fit̄mbaa-ba-i. ⁸ Bamaŋ saa biɛ namma-i, ba ta ba piiye baa bamaŋ biyaa wuɔ: «I namma t̄ɛ, i fit̄mbaa-ba ce da ba d̄iŋ; na sa h̄a-ye manamma wei?» ⁹ Bamaŋ biyaa namma-i ba cira: «Miɛ iŋ biyaa mamaŋ, ma siɛ gb̄ɛ i calnu-mɛi. Kumaŋ b̄oyaa, k̄aaŋ na ka s̄aa manamma na jo.» ¹⁰ Ba sire ku yaa nuɔ-i da ba ka s̄aa. Baŋ taa, dɔrbiɛŋo jo. Ba ndii baamba suur baa-yo k̄allen̄-d̄uŋgu-na aa ba gbonu-kuɔ. ¹¹ Daabaŋ kaa jo, ba jo ji ta ba muo d̄uŋgu-i wuɔ ba h̄il-ku ba suur. ¹² Dɔrbiɛŋo gb̄ɛ-ba wuɔ: «Mi sa suɔ namaŋo-i, mi siɛ fuoma nei!»»

¹³ Yesu wuɔ miɛl gb̄ɛ u *h̄aalābiemba-i wuɔ: «Terien̄gu faŋgu-na, baa na gonya duɔf̄ummu. Na sa suɔ *Molon-Bien̄o jommaŋ-yiin̄gu ka fen̄ b̄i u jommaŋ-huɔŋgu.»

Ba sa biera jap̄uŋgu h̄ien̄-nu gb̄aŋgb̄aŋ

(Like 19.11-27)

¹⁴ «*Diilon̄-nelle k̄uŋgu ka waa ŋaa naacol̄ŋo maŋ wuɔ u k̄a nelle aa b̄i u maacembiemba-i a ji h̄a-ba u gbein̄a-i. ¹⁵ U h̄aa unan̄o-i t̄amabaa-ba* ndii, aa h̄a unan̄o-i ba h̄ai, aa h̄a sielin̄-wuoŋo-i u diei. U niɛ ba f̄oŋḡobaa-baŋ h̄ii ba ce mamaŋ aa h̄a-ba saanu baa ku yaa-i, aa ta. ¹⁶ Uman̄ daa t̄amabaa-ba ndii-i, u p̄aŋ k̄a ka don̄ tuɔ bibirre u nan̄ga baa u waan̄a-i ji da u gbeinyuŋo temma. ¹⁷ Uman̄ daa t̄amabaa-ba h̄ai maaduɔma; fuɔ-i a bi ji da u gbeinyuŋo temma. ¹⁸ Uman̄ daa u diei u bir yan̄ aa k̄a ka h̄iŋ fuoŋgu fuo u wuoŋo-i.

¹⁹ «Ba yuntien̄ uŋ taa dumaŋo-na, u kaa vaaya. Uŋ juɔ jo, u b̄i-ba ji tuɔ yuu-ba. ²⁰ Uŋ ŋa naa h̄a uman̄ t̄amabaa-ba ndii-i, u piɛ pigāaŋ-yo t̄amabaa-ba ndii daayo-i aa cira: «Yuntie, niŋ ŋa naa h̄a-mi t̄amabaa-ba ndii maŋ, mi tiraa da ba temma naara-bei; ba yaa daaba.»

²¹ «U yuntien̄o gb̄ɛ-yo wuɔ: «Ku faa, maacembiloviiyon̄ nuɔ. Niŋ suyaa c̄ekūɔ k̄uŋgu belma, mi ka h̄a-ni b̄ambāale k̄uŋgu. Jo ŋ ji ta ŋ ce ŋ b̄aan̄gu-i baa-mi.»

²² «Uŋ ŋa naa h̄a uman̄ t̄amabaa-ba h̄ai, u piɛ aa cira: «Yuntie, niŋ ŋa naa h̄a-mi t̄amabaa-ba h̄ai maŋ, mi daa ba h̄ai nan̄o naara-bei, ba yaa daaba.»

²³ «U yuntien̄o gb̄ɛ-yo wuɔ: «Ku faa, maacembiloviiyon̄ nuɔ. Niŋ suyaa c̄ekūɔ k̄uŋgu belma, mi ka h̄a-ni b̄ambāale k̄uŋgu. Jo ŋ ji ta ŋ ce ŋ b̄aan̄gu-i baa-mi.»

* 25:15 Bafamba t̄ama diei gb̄aa p̄a goŋguonaŋo-i bien̄ c̄incieluo baa a ndii.

24 «Uŋ ŋa naa hã umaŋ u diei, u piɛ aa cira: «Yuntie, mi suyaa miɛ nan kũngu dii kpelle, nuɔ da ŋ saa kũ suonɔgu maŋ, ŋ kar kufanɔgu ðimma yaa-i; da ŋ saa duu ðimma maŋ, ŋ kar ma yaa-i. 25 Mei kãalãayã aa kã ka hĩŋ fuonɔgu fuo ŋ gbeĩŋa-i, a yaa daaya.»

26 «U yuntienɔ gbɛ-yo wuɔ: «Maacembilobabalan nuɔ nan temma-i daani-i, yentien nuɔni maŋ daani-i, nii naa suɔ wuɔ da mi saa kũ suonɔgu maŋ, mi kar kufanɔgu ðimma yaa-i; aa da mi saa duu ðimma maŋ, mi kar ma yaa-i, 27 bige-i cie ŋ saa kã ka jĩna mi gbeĩŋa-i gbeindũŋ-nu? Miŋ juɔ de-i-na mii naa saa jo ji da a huonaana mi hũu-ya wei?» 28 Aa naa cira: «Hũyãan tãma maŋ u wulaa na hã umaŋ daa tãmabaa cinciueluo-i baa-yo! 29 Umaŋ duɔ da, kunaŋgu ka naara u kũngu-i a ce ku yure baa-yo, ŋga umaŋ duɔ saa da, celle kũngu maŋ dii baa-yo, ku hũu. 30 Aa maacembilonɔ fanɔ-i daayo-i, u siɛ bi gbãa cii muonu canɔga, hielaan-yon fuoren dii kukulma-na. Duɔ tɛ dii terienɔgu-na, kaaluŋgu siɛ gbuu waa dei.»»

Da ŋ duu kuman, ŋ ji kar ku yaa-i

31 Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «*Molon-Bien duɔ ji jo u fõŋgõtesinnin-jomma-i baa *dɔrɔpɔpuɔrbiemba-i u ka tɛna u fõŋgõtesinni-na. 32 Nuɔmba-i nilɛĩŋa-na hierɛ ba ka tigiin u yaanɔga-na u fiɛl nelfafaamba-i hiel-ba nelbabalaamba-na ŋaa añcinan un fiɛl tũlmba-i dumaa hiel-ba yermba-na 33 a jĩna tũlmba-i u nadien-na aa yermba-i u nanyuon-nu.

34 «Bamaŋ da ba ji waa u nadienɔga-na ba yaa nelfafaamba-i; u ka gbɛ-ba wuɔ: «Juon, mi To cie baa namaanɔ-i. *Diilon-nelle migãan dii miwaanɔ jĩnamman-huonɔgu ta di cie-na, juon na ji ta na ce na bãanɔgu-i die. 35 Na saa da, nyulmu taa mu ko muɔ, na hã-mi niwuoni mi wuo. Hũŋkuɔsĩnni waa-miɛ, na hã-mi hũmma mi nyon. Mi kãa na wulaa, na hũu-ma mi har-nei. 36 Mi waa bebelle, na hã-mi nyarkpãtãnni mi cĩnnu mi kũɔma-i. Mi taa mi jan, na kã ka ne-mi. Mi waa kaso-i-na, na kã ka jaal-mi.»

37 «Duɔ wan mafamma-i, nelfafaamba ka bir yuu-yo wuɔ: «Itie, i daa-ni nyulmu-na yaku-i aa i hã ŋ wuo? Yiin haku-i nuɔ-i hũŋkuɔsĩnni waa-niɛ aa i hã-ni hũmma-i ŋ nyon? 38 Yiin haku-i ŋ juɔ i wulaa i hũu-ma ŋ har-yiɛ? Aa yiin haku-i i daa-ni bebelle i hã-ni nyarkpãtãnni-i ŋ cĩnnu ŋ kũɔma-i? 39 N taa ŋ jan yaku-i aa ŋ waa kaso-i-na yaku-i i kã ka ne-ni?»

40 «U ka gbɛ-ba wuɔ: «Yaan mi wan ninonɔ-i baa-na: Nan taa na ce-ma na hã mi baamba-i baa ba hãasĩmma-i, kuu dii ŋaa na taa na ce-ma na hã muɔmei.»

41 «Ku huonɔgu-na, u ka bir wan baa bamaŋ dii u nanyuonɔgu-na wuɔ: «Halaan mi caan-nu, Diilonɔ gãan baa namaa fuo! Dãŋgbɔguonɔgu maŋ diyaa ta ku cie *Sitãni-i baa u

pɔpɔwɔrbiemba-i, taa na kã ku yaa nuɔ-i! ⁴² Na saa da, nyulmu taa mu ko-muɔ, na saa hã-mi niiwuoni mi wuo. Hũŋkuɔsĩnni waa-mie, na saa hã-mi hũmma mi nyɔŋ. ⁴³ Mi kãa na wulaa, na saa hũu-ma mi har-nei. Mi waa bebelle, na saa hã-mi nyarkpātãnni mi cĩnnu mi kũɔma-i. Mi taa mi jaŋ, na saa kã ka ne-mi. Mi waa kaso-i-na, na saa kã ka jaal-mi.»

⁴⁴ «Duɔ waŋ mafamma-i, ba ka cira: <Itie, i daa nyulmu taa mu ko-ni yaku-i aa i yagar wuɔ i sie hã ŋ wuo? Yiin haku-i nuɔ-i hũŋkuɔsĩnni-i waa-nie aa i balan-ni hũmma-i? Yiin haku-i nuɔ-i ŋ juɔ i wulaa aa i saa hũu-ma ŋ har-yie? Aa yiin haku-i nuɔ-i i daa-ni bebelle i saa hã-ni nyarkpātãnni-i ŋ cĩnnu ŋ kũɔma-i? N taa ŋ jaŋ yaku-i aa ŋ waa kaso-i-na yaku-i aa i saa kã ka ne-ni?»

⁴⁵ «U ka gbɛ-ba wuɔ: <Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Nan ŋa naa ta na yagar ma cemma da na hã mi baamba-i baa ba hãasĩmma-i, kuu dii ŋaa na taa na yagar da na ce-ma hã muɔmei.> ⁴⁶ Terienŋu faŋgu-na, bafamba ka ta ba kã dāamuŋ-nellen aa nelfafaamba ta ba kã Diilon-nellen.»

26

Ba saa Yesu belmaŋ-maama-i

(Marke 14.1-2; Like 22.1-2; Nsaa 11.47-53)

¹ Yesu juɔ waŋ nel daama-i hiere ti, wuɔ waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: ² «Ma si na suyaa wuɔ yinni hãi tiyãa aa *kɔrsĩnni timmaŋ-ponsaanŋu da ku hi ke? Da ku hi, ba ka bel *Molon-Bieno-i a hã ba gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo.»

³ Yibienŋa faŋa-na, *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bĩncuɔŋ baa tigiin ba-naa *Diiløjigãntaamba yuntieno dumelle-na, ba taa ba bi-yo Kayifu, ⁴ a saa-ma baŋ ka ce dumaa bel Yesu-i ko-yo. ⁵ Ba taa ba piiye wuɔ: «I saa saaya i bel-o ponsaanŋu yinni-na ni ma'i si ku ka du.»

Cieno nanjo kũɔna natikolo-hũmma Yesu yunŋu-na

(Marke 14.3-9; Nsaa 12.1-8)

⁶ Huɔŋgu faŋgu-na, Yesu waa Betani, *jardāaman waa Simo maŋ nuɔ-i u dumelle-na. ⁷ Cieno nan wuɔ kã u wulaa baa sukpekpelluŋ-natikolo nanjo *alabati-kamoelen. Yesubaa-ba waa ta ba wuo niiwuoni. Wuɔ kã ka kũna-yuɔ Yesu yunŋu-na. ⁸ *Hãalãbiembaŋ daa kufanŋu-i, ba hõmmu gbuu pãŋ guɔla. Baa ta ba piiye wuɔ: «Bige-i cie u bĩena natikolofefein daayo-i? ⁹ Uu naa gbãa suor-o a da gbeibuɔ a calnu hã sũntaamba-i do!»

¹⁰ Yesu wuɔ suɔ baa-ba; wuɔ cira: «Bige-i cie na ta na piiye na guɔla cieno huɔŋga-i? Uŋ cie kumaŋ mie daaku-i, ku faa. ¹¹ Na saa da, sũntaamba dii baa-na bāanŋu-i baa isuɔŋgu-i, ŋga muɔmi sie tiēna baa-na gbula. ¹² U kũɔna natikolo daayo-i

miɛ tuɔ cie mi kuliinj-yiingu yaa-i. ¹³ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Neldɔdɔl daama da ma waŋ terienɟu terienɟu hɛma-na bande-i-na, ciɛŋ daa uŋ cie mamaŋ daama-i, ma ka bi waŋ nuɔmba suɔ-ma.»

Yuda suoraa Yesu-i
(Marke 14.10-11; Like 22.3-6)

¹⁴ Ku huonɟu-na, Yesu *hāalābieŋ cɪncieluo ba hāi baamba-na, baŋ biŋ umaŋ *Yuda-Isikaro-i, fuɔ wuɔ sire kā *Diilojigāntaamba yuntaamba wulaa ¹⁵ ka yuu-ba wuɔ: «Da mi kāyā-nei na bel Yesu-i, na ka hā-mi bige-i?» Baa kāŋ bafamba warbieŋ komorre baa cɪncieluo a hā-yo. ¹⁶ A doŋ huonɟu faŋgu-na, Yuda wuɔ doŋ tuɔ ne uŋ ka ce dumaa ba bel Yesu-i.

Kɔrsɪnni tɪmmanɟ-ponsaanɟu tigiima-i
(Marke 14.12-16; Like 22.7-13)

¹⁷ *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuɔ-i u ponsaanɟu yidiɛlāŋgu-na, Yesu *hāalābiemba yuu-yo wuɔ: «Itie, ŋ taara i ce *kɔrsɪnni tɪmmanɟ-ponsaanɟu niiwuoni-i hie a hā-ni?»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Kāaŋ nellen-huonɟa-na mɛŋ daayo wulaa, na ka waŋ baa-yo wuɔ: «Hāalātien wuɔ ku hii u wulaa tɪ, u ka ce kɔrsɪnni tɪmmanɟ-ponsaanɟu-i naŋ terien-nu'i baa u hāalābiemba-i.»

¹⁹ Hāalābiemba ta kā nellen-huonɟa-na ŋaa Yesuŋ bi waanma dumaa ka ce kɔrsɪnni tɪmmanɟ-ponsaanɟu niiwuoni-i.

Kɔrsɪnni tɪmmanɟ-ponsaanɟu niiwuoni wuoma-i
(Marke 14.17-21; Like 22.14; Nsāa 13.21-30)

²⁰ Bāaŋguŋ juɔ suur huonɟu maŋ nuɔ-i, Yesu-i baa u *hāalābieŋ cɪncieluo ba hāi baamba kā ka tɪɛna ta ba wuo niiwuoni-i. ²¹ Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Na hɔlma-na unaa ka hel mi huonɟ-nu.»

²² Ba yammu pāŋ vāa hiere; baa doŋ ta ba yuu-yo, wulawula wuɔ: «Itie, muɔmɛi wɛi?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Umaŋ wuyaan baa-mi kaladuonɟu-na u yaa ka hel mi huonɟ-nu. ²⁴ *Molon-Bieŋo ka ku ŋaa maŋ nyɛgāaŋ Diilonɟ-nelma-na dumaa; ŋga umaŋ ka hā-ba baa-yo ba ko-yo, sūlma haraa-yuɔ! Bɔlbɔl uu naa baa hoŋ.»

²⁵ *Yuda wuɔ suuye u yufienɟa-i aa naa cira: «Hāalātie, muɔmɛi wɛi?»

Yesu wuɔ cira: «ŋ suɔ-ma ŋ yaŋ muɔ.»

(Marke 14.22-25; Like 22.15-20; Kor. dɛ. 11.23-25)

²⁶ Baŋ waa ta ba wuo niiwuoni-i, wuɔ bie *buruo aa jaal Diilonɟo-i aa bŭlnu-yuɔ hā u hāalābiemba-i aa cira: «Hŭyāaŋ mi kŭɔma yaa-i daama na wuo.» ²⁷ Ku huonɟu-na, wuɔ bie duvɛŋo ciinj-na, aa jaal Diilonɟo-i aa hā-ba baa-yo aa cira: «Nyuonɟ hiere, ²⁸ mi tāmama yaa-i, *tobisinnij-tāmama yaa-i. Ma ka kŭnna pir nuɔmba bɔi āmbabalma. ²⁹ Mi tŭnu-nei: Da ma

hel fiεfiε-i-na, ni mi To nellenj sī, mi sie tiraa nyɔŋ duvɛŋjo baa-na.»

³⁰ Ku huɔŋgu-na, baa hāl nɛini gbɛliɛŋ Diilonjo-i aa sire ta ba kā *Olivi-tibinni-tānuŋgu-na.

Yesu gboya Pier wuɔ u ka cīna-yuɔ

(Marke 14.27-31; Like 22.31-34; Nsaa 13.36-38)

³¹ Baŋ kāŋ hūmelle-na, Yesu wuɔ gbɛ u *hāalābiemba-i wuɔ: «Mamaŋ nyεgāaŋ Diilonj-nelma-na wuɔ:

«*Mi ka ko āncīnaŋo-i*

aa yaŋ tulmba pisallā hiere»*

ma yaa ka da-mi isuɔŋ daaku-na. Na ka nanna-miε na hi-eronjo-i hiere. ³² Nga da mi sire, mi ka kā ka cie-na *Galile-i-na.»

³³ Pier wuɔ cira: «Banaŋ da ba fiε nanna-niε hiere, muɔ fuɔ, mi cɛraa mi nanna-niε gbula.»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Pier, mi waŋ ninsonjo-i baa-ni: Isuɔŋ daaku-na, kəholdielāŋjo sie hi bu, ŋ ka cīna-miε da i siei wuɔ naŋ sa suɔ-mi.»

³⁵ Pier wuɔ dii u naŋga-i dāamu-na wuɔ da ba fiε'a ba ka ko-ba ba hāi-i-na, fuɔ cɛraa u cira u sa suɔ-yo. Hāalābiemba namba-i hiere baa bi waŋ maaduɔma.

Yesubaa-ba hii Getisemane

(Marke 14.32-42; Like 22.39-46; Nsaa 18.1)

³⁶ Yesubaa-ba kaa hi terienju naŋgu-i ba bī-ku Getisemane. Yesu wuɔ gbɛ u *hāalābiemba-i wuɔ: «Tīenaanaŋ bande aa mi kā dii daalei ka cārā Diilonjo-i aa bir jo.» ³⁷ Aa naa kā baa Pier baa Sebede bεpuɔmba-i ba hāi-i-na.† Uŋ kaa terienju-na, u huɔŋga doŋ ta ka guɔla aa korma tiraa ta ma da-yo. ³⁸ Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi huɔŋga si dii huɔŋga, tīenaanaŋ bande-i-na na cie-mi; baa na duɔfūŋ.» ³⁹ Aa kā yaaŋ-na cɛllε ka dūuna nisīŋ u yuŋgu-i hīεma-na aa cira: «Baba, da ŋ'a ŋ ka gbāa, hiel-muɔ yaahuolo daayo-na. Nga baa cira ŋ fer-muɔ, ce-ma niŋ taaraŋ ma ce dumaa.»

⁴⁰ Ku huɔŋgu-na, wuɔ bir jo u hāalābiemba siei baan daaba wulaa, a jo ji da ba kuraa duɔfūŋ. Wuɔ pīŋ-ba aa naa tuɔ piye baa Pier wuɔ: «Halle na saa gbāa tīena da huɔŋgu cɛllε baa-mi! ⁴¹ Baa na duɔfūŋ, taa na cārā Diilonjo-i weima baa gbāa tāal-na dii-na kuubabalaanju cemman-na. Anfafamma cemman-maama dii nelbilonjo huɔŋga-na, ŋga ku fōŋgūo yaa si dii-yuɔ.»

⁴² Uŋ waan mafamma-i, wuɔ bir ta ka cārā Diilonjo-i. Uŋ waan mamaŋ gboluɔŋgu faŋgu-na, u ciεra: «Baba, da kuɔ yaahuolo daayo saaya u da-mi, weima sī, ma ce niŋ taaraŋ ma ce dumaa.» ⁴³ Aa naa bir jo u hāalābiemba wulaa jo ji da

* **26:31** Sakari (Zacharie) 13.7 † **26:37** Sebede bεpuɔŋ daaba-i ba gbɛ Sake baa Nsaa. Niεŋ 4.2.

duɔfūmmu kuure-bei. ⁴⁴ Wuɔ bir ta ka tiraa cārā Diiloŋo-i baa āndaduɔŋ daaku yaa-i. Ku ce i siei. ⁴⁵ Uŋ juɔ kufanɔgu-i, wuɔ jo ji gbɛ u hāalābiemba-i wuɔ: «Na saa ye dumaa duɔfūmmu-na wei? Ku piyaa. Ba ka hā āmbabalmanciraamba-i baa *Moloŋ-Bieŋo-i. ⁴⁶ Siireŋ i ta! Umanɔ ka hā-ba baa-mi u'i juɔŋ daayo, u saa maa!»

Yesu belma hii

(Marke 14.43-50; Like 22.47-53; Nsāa 18.2-12)

⁴⁷ Nelma saa tī Yesu nuŋgu-na; ba'a ba ne da banɔ bīŋ umanɔ *Yuda-i u *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-na, u juɔ ji tuɔ yiɛra baa nelpūŋgu nanɔgu u huonɔgu-na. Banamba waa baa jigāmmu, banamba bōɛŋa. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bīncuɔmba yaa puɔraa-ba. ⁴⁸ A ne da banɔ'a ba jo, Yuda naa gboya-bei wuɔ: «Da mi ka pūrā umanɔ da mi jaal-o, u yaa-i; na bel-o.»

⁴⁹ Banɔ kāa ka hi, Yuda wuɔ pāŋ piɛ Yesu caanɔ-nu aa cira: «Hāalātie, jaaluŋgu yaa-i!» Aa kā ka pūrā-yuɔ.

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Mi jīɛ, niŋ juɔ mamanɔ nuɔ-i ce-ma.»

Bamanɔ juɔ baa Yuda-i baa pāŋ piɛ bel Yesu-i. ⁵¹ Bamanɔ waa baa Yesu-i, unanɔ wuɔ fa u jigāŋga-i hiel-ka a jafūŋ *Diilojigāntaamba yuntienɔ maacembilonɔ tūŋgu-i a kar-ku.

⁵² Yesu wuɔ cira: «Dii ŋ jigāŋga-i ka foguonɔgu-na. Ŋ saa da, umanɔ duɔ tuɔ ce berru-i baa jigāŋga, jigāŋga'i ji wuyaanɔ-yonɔ.

⁵³ Ŋ daa niɛ sī mi sie gbāa muo mi natiɛŋa mi To-i-na wei? Aa da ŋ bi da mi muyaa mi natiɛŋa yuɔ, hoi huonɔgu-i baa huonɔgu-i, unɔ ka saanɔ *dɔrɔpɔpuɔrbiemba manɔ ba ji kāyā-miɛ, ba ka cor pūnni cīncieluo baa ni hāi. ⁵⁴ Ŋga da ba jo, mamanɔ nyegāanɔ Diiloŋ-nelma-na ma ka ce niɛ aa gbāa ce? Diiloŋ wuɔ ma ce dɛ'i nuɔ-i.»

⁵⁵ Aa naa wanɔ baa nuɔmba-i wuɔ: «Na hilaa baa jigāmmu baa bōɛŋa da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muɔ. Yinni manɔ jonɔ mi wanɔ Diiloŋ-nelma-i baa nuɔmba-i *Diilodubuɔ-i-na, bige-i cie na saa bel-mi terienɔgu-na? ⁵⁶ Ŋga *Diilopɔpuɔrbiemanɔ wanɔ mamanɔ Diiloŋ-nelma-na, ma saaya ma ce, ku'i cie.» Hāalābiemba gbar hiere aa nanna-yuɔ.

Ba kaa baa Yesu-i Yuifu ba nellentaamba wulaa

(Marke 14.53-65; Like 22.54-55,63-71; Nsāa 18.12-14,19-23)

⁵⁷ Banɔ bilaa Yesu-i, baa kā baa-yo Kayifu terienɔ-nu. U yaa waa *Diilojigāntaamba yuntienɔ-i. *Anjīnamma pigāataamba-i baa nelle bīncuɔmba waa tigiŋ kusuɔŋ-nu'i.

⁵⁸ Banɔ kāŋ baa Yesu-i, Piɛr wuɔ yanɔ ba maa aa suɔ cu ba huonɔ-nu. Banɔ kaa hi Diilojigāntaamba yuntienɔ cīŋgu-i, wuɔ suur tīɛna baa maacembiemba-i duɔ ne kuŋ ka cor dumaa.

⁵⁹ Diilojigāntaamba yuntaamba-i a naara *nellentaamba-i, baa ta ba taara āntāalāmma da ba haa Yesu-i-na da ba gbāa

ko-yo, ⁶⁰ ŋga ma saa dɔl-ba. Nuɔmba bɔi juɔ ji kar coima haayuo. Ku huɔŋgu-na, banamba sire ba hɛi ⁶¹ ta ba piiye wuo: «U ciɛra wuo fuɔ gbɛa muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siɛi.»

⁶² Diilojigantaamba yuntien wuo sire yiɛra aa naa cira: «Naacolŋ nuɔ, baŋ cɛl-nin nan'a niɛ?» ⁶³ Yesu saa seŋ sɔnuŋgu yuo. Diilojigantaamba yuntien wuo cira: «Diilonŋ uŋ pɛa nuŋgu-i wuo u ka saan *Konkortienŋo man, u yaa nuɔŋo-i wei? Nuɔnei Diilonŋ-Bien nuɔŋo-i wei? Da kuɔ nuɔnei, hiel ŋ niele-i Cicɛlmantienŋo-na aa ŋ siɛ-ma i ne.»

⁶⁴ Yesu wuo cira: «Muɔmei. Aa mi gbar-ma baa-na: A don fiɛfiɛ daayo-na, na ka da *Molonŋ-Bienŋo tɛnaana Itienŋo caanŋu-na, na ka da u hilaa dɔrɔ-i-na tuɔ jo baa duherru.»‡

⁶⁵ Terienŋu fanŋu-na, Diilojigantaamba yuntienŋo huɔŋ kaa pɛŋ guɔla. Wuo pɛŋ fa fuɔ fɛɛŋ jonŋgorbaa-ba-i taalnu-bei aa naa cira: «U tuoraaya Diilonŋo-i! Ii si dii die ka tiraa yuu molonŋo; ma ciɛ miɛ fɛɛ-i i yufellen!» ⁶⁶ Aa naa yuu nuɔmba-i wuo: «Uŋ tuoraaya Diilonŋo-i, namaa na'a niɛ?»

Nuɔŋ baa cira: «U cɛlɛa, u saaya komma.» ⁶⁷ Aa naa ta ba tu taalni u yaanŋa-na aa ta ba dudul-o. Banamba ta ba caa u tɔnni-i. ⁶⁸ Da ba muo-yo, ba cira: «Da kuɔ Diilonŋ uŋ saan *Konkortienŋo man u yaa nuɔŋo-i, suɔ umanŋ muyaa-ni i ne!»

Piɛr ciinaana Yesu-i

(Marke 14.66-72; Like 22.56-62; Nsaa 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Baŋ taa ba muo Yesu-i huɔŋgu-na, Piɛr waa tɛna dumellenŋ-huɔŋga-na. Maacembilonŋo^S nanŋo piɛ kɛ u wulaa ka cira: «Ma si nuɔ ŋ bi waa baa Galiletaanŋ Yesu daayo-i kɛ?» ⁷⁰ Piɛr wuo hel-kuɔ nuɔmba yaanŋa-na hiere. U birii yuu ciɛŋo-i wuo: «ŋ taara ŋ wanŋ wuo niɛ?» ⁷¹ Aa naa sire ta tuɔ kɛ fondumelle-na. Ciɛŋo nanŋo tiraa da-yo aa tuɔ piiye baa bamanŋ terienŋu-na wuo: «Naacolŋ daa u waa baa Nasaretitaanŋ Yesu-i.»

⁷² Piɛr wuo cira: «Muɔ baa Diilonŋo, mi sa suɔ naacolŋ daayo-i.»

⁷³ Kuɔ ku ce celle, bamanŋ waa, baa piɛ Piɛr caanŋ-nu ka cira: «Coima saa fa, unanŋo'i nuɔŋo-i. Da ŋ ta ŋ piiye, ba pɛŋ suɔ nin hilaa kusuɔŋ-nu.»

⁷⁴ Piɛr wuo pɛŋ cira: «Muɔ baa Diilonŋo, mi sa suɔ naacolŋ daayo-i! Aa da kuɔ mi kar coima, Diilo baa yanŋ-mi!» Uŋ taa u wanŋ mafamma-i huɔŋgu manŋ nuɔ-i, kɔhɔldielɛŋo donŋ tuɔ bu. ⁷⁵ Yesuŋ ŋa naa wanŋ mamanŋ baa-yo wuo: «Kɔhɔldielɛŋo siɛ hi bu, ŋ ka ciina-miɛ da i siɛi wuo nanŋ sa suɔ-mi», maa pɛŋ tɛnu-yuo. Wuo hel gbuu pɛŋ tuɔ kaal.

‡ 26:64 Gbɛliemanŋ-nalɛanŋu (Psaume) 110.1; Daniel (Daniel) 7.13 § 26:69 Maacembilonŋ daayo waa ciɛŋo a saanu baa mamanŋ nyɛgɛanŋ girɛkimma-na.

27

Ba kaa baa Yesu-i Pilati wulaa
(Marke 15.1; Like 23.1; Nsaa 18.28)

¹ Ku cuo kaala-i-na kãnkãnkã, *Diilojigãntaamba yuntaamba-i hiere baa nelle bĩncuamba wan̄-ma aa yiɛra-mɛi wuɔ ba ko Yesu-i. ² Aa bel-o vaa-yo kã baa-yo ka hã *Pilati-i baa-yo, u yaa waa *Yude yun̄gu-na.

Yuda kuɔ u fɛɛ
(Pɔpuɔɔ. 1.16-20)

³ *Yudan̄ juɔ da ba'a ba ko Yesu-i, a ne da u yaa suoraayo baa-ba, kuɔ ce-yo bĩnkũngu. Ban̄ hãa-yo komorre baa cĩncieluo* man̄, wuɔ biɛ-ya bir kã baa-ya ba wulaa ⁴ ka cira: «Mi saa ce maacenfafamma; mi bilaa diilon̄o-i hã-na nɛliɛn̄o man̄ saa ce bĩnkũngu na da na ko-yo.»

Baa bir gbɛ-yo wuɔ: «Maasũmpɛ! Ma sũlma dii ŋaa nuɔnɛi.»

⁵ Yuda wuɔ nanna gbein̄a-i *Diilodubuɔ-i-na aa ta ka nūn̄ u fɛɛ.

⁶ *Diilojigãntaamba yuntaamba biɛra gbein̄a-i aa naa cira: «Gbein̄ daaya-i tãmmaŋ-gbein̄a, a saa baa miɛ hũmelle-i, i siɛ gbãa dii-ya Diilon̄-waan̄a-na.» ⁷ Baa saa-ma, aa kã ka sãa bitomarãŋo suon̄gu-i baa-ya, wuɔ ba ce terien̄gu-i ta ba fuure niraamba kuɔ. ⁸ Ku'i ciɛ na da a ji hi baa nyun̄go, ba bĩ suon̄gu fan̄gu-i «tãmmaŋ-suon̄gu.» ⁹ *Diilon̄ un̄ puɔraa *Seremi wan̄ maman̄, ma'i saa ce daama-i wei? Seremi waan̄-ma wuɔ:

«Ba biyaa komorre baa cĩncieluo daayo-i.

*Isirahɛl-baamba naa kar u sullu-i dumɛi.

¹⁰ Ba biyaa-ya a dii-ya bitomarãŋo suon̄gu-na ŋaa Itien̄ un̄ ŋa na'a mi ce-ma dumaa.»†

Pilati tĩnaana Yesu andaan̄gu-na

(Marke 15.2-15; Like 23.3-5,13-25; Nsaa 18.29-40; 19.4-16)

¹¹ Ban̄ kãa baa Yesu-i *Pilati wulaa, wuɔ yuu-yo wuɔ: «*Yuifu ba nellentien̄o yaa nuɔn̄o-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmɛi.» ¹² *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bĩncuamba don̄ ta ba cãl-o. Wuɔ fiinan̄ u sa wan̄ wei-ma. ¹³ Pilati wuɔ cira: «Ban̄ cãl-nin̄ ŋ sa nu wei?» ¹⁴ Yesu saa ji sen̄ sũnun̄gu yuɔ. Kuɔ bir yan̄ aa cu u huɔŋga-i.

¹⁵ Belle belle, Yuifu ba *kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaan̄ da kuɔ hi, Pilati ce ba pigãan̄ kasobilon̄o diei u nanna-yuɔ. ¹⁶ A ne da naacol̄o nan̄o waa huɔŋgu fan̄gu-na kaso-i-na, u yerre naa silaa du cor. Ba taa ba bi-yo Yesu-Barabasi. ¹⁷ Pilati wuɔ yuu nuɔmba-i wuɔ: «Yesu-Barabasi-i, baa Yesu man̄ ban̄ bĩn̄-yo *Kirsa-i, na taara mi nanna hai?» ¹⁸ Pilati wuɔ suyaa wuɔ nenemun̄gu'i ciɛ ba bel Yesu-i ka hã-yo baa-yo.

* 27:3 Niɛŋ 26.15. † 27:10 Sakari (Zacharie) 11.12-13; Seremi (Jérémie) 18.2-3; 19.1-2; 32.6-15.

19 Uŋ waa tuɔ ɣɛr āndaan daaku-i, u ciɛŋo puɔr ba ka tūnu-yuɔ wuɔ u baa dii u nuŋgu Yesu āndaanɣu-na, u saa ce bɪŋkūŋgu, kɛrɛ isuɔŋgu maŋ curaa u mulāan fuɔ dānsāanɣu-na.

20 Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bincuoŋ baa gbo nuɔmba ta ba piie wuɔ ba taara ba nanna Barabasi yaa-i aa ko Yesu-i. 21 Pilati wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Na taara mi nanna hai ba hāi-i-na?»

Baa cira: «I taara ŋ nanna Barabasi yaa-i!»

22 Pilati wuɔ cira: «Aa Yesu maŋ baŋ bɪŋ-yoŋ *Kirsā-i mi ce ufaŋo-i niɛ?»

Baa cira: «U saaya u gbu *daan-nu!»

23 Pilati wuɔ cira: «U guɔlaaya bige-i aa na'a mi gbu-yo?»

Baa migāan dii kunaŋgu naara wuɔ: «U saaya u gbu daan-nu! U saaya u gbu daan-nu!»

24 Pilatiŋ juɔ da ijieni maara ni kā, wuɔ ne da fuɔ jāŋ vakuloŋ-juuru. Wuɔ biɛ hūmma a saar u nammu-i nuɔmba yaanɣa-na aa naa cira: «Da na ko naacolŋ daayo-i, na da-na-diei, mi nuŋgu sɪ.»

25 Baa siɛ hiere wuɔ: «I hūyāa-ma! Diɛ ko-yo, miɛ yuŋ-maama-i baa i bisāimba!» 26 Pilati wuɔ nanna Barabasi-i aa naa ce ba muo Yesu-i da dɛi aa hā-ba baa-yo wuɔ ba ka gbu-yo daanɣu-na.

Sorosibaa-baŋ haa kumaŋ Yesu-i-na

(Marke 15.16-32; Like 23.11,26-43; Nsaa 19.2-3,17-22)

27 *Pilatiŋ hāa-ba Yesu-i, u sorosibaa-ba hūu-yo suur baa-yo ciŋ-huoŋga-na aa bɪ ba nabaamba-i hiere ba jo. 28 Baŋ ciɛ mafamma-i, baa hiel u joŋgorbaa-ba-i aa dii joŋgorbuɔ naŋo hā-yo. Joŋgorbuɔ faŋo waa dāa-wuoŋo. 29 Aa ce huɔni sū nyantuoluo a dii u yuŋgu-na aa hā-yo gboruoŋgu u nadienɣa-na u bella. Baŋ ciɛ mafamma-i, baa ta ba dūuna u yaanɣa-na ba jaal-o. Ba taa ba nyɛ-yo'i dumaanɔ-na. Uman duɔ dūuna wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni!»

30 Ba taa ba tu taalni yuɔ aa hūu gboruoŋgu-i u nanɣa-na ta ba muo-yo baa-ku u yuŋ-nu. 31 Baŋ gbuu ji nyɛ-yo ye huɔŋgu-na, baa hiel joŋgorbuɔ-i aa bir dii fuɔ ferɛŋ bimbɪnni yaa hā-yo aa kā baa-yo da ba ka gbu-yo *daanɣu-na.

32 Baŋ ŋ'a ba hel nellen-huoŋga-na, baa suu baa Sireniyiɛŋo naŋo, ba bɪ-yo Simɔ. Baa guor u tūu daanɣu-i. 33 Ba kaa hi terienɣu maŋ baŋ bɪŋ-kun «Gɔlgota-i» ku yuŋgu yaa wuɔ yukuloŋ-terienɣu. 34 Baa guɔl gbegege kūŋgu nanɣu baa duvɛŋo a hā Yesu-i wuɔ u nyoŋ. Yesu wuɔ dāa ne aa naa cira u siɛ nyoŋ.

35 Baŋ juɔ gbu Yesu-i daanɣu-na tɪ, baa ful tienɣa a cal u joŋgorbaa-ba-i 36 aa naa tɪɛna ta ba niya-yuɔ. 37 Baŋ gbuu-yo yuŋgu maŋ nuɔ-i, baa nyɛgɛŋ-ku jina u yudɔrɔ-i-na wuɔ:

«Umanj daayo-i Yesu, Yuifu ba nellentienjo yaa-i.» ³⁸ Baa bi gbuu cuobaa-ba hāi baa-yo; unanjo-i u nadienja-na unanjo-i u nanyuɔŋgu-na.

³⁹ Hūncortaamba ta ba misirra ba yunni-i aa ta ba tuora-yuɔ. ⁴⁰ Ba taa ba piye wuɔ: «Nuɔni manj ciɛra nanj gbāa muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siei hɔlma-na, kor ŋ fɛɛ i ne! Da kuɔ Diilonj-Bienjo yaa nuɔŋo-i, hiire daanju-na i ne!» ⁴¹ Halle *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *ānjnamma pigāataamba-i a naara nelle bincuamba taa ba bi nye-yo aa ta ba piye wuɔ: ⁴² «U kuraa banamba-i, ŋga u yaa daayo u sie gbāa kor u fɛɛ! Da kuɔ u yaa-i *Isirahel-baamba nellentienjo-i u hiire fiɛfiɛ daanju-na i ne ku yaa i ka hūu-ma. ⁴³ Ma sī u haa u nanja-i Diilonjo'i nuɔ-i aa cira fuɔ Diilonj-Bienjo ke? Da kuɔ Diilonjo dɔl-o, u kor-o i ne!» ⁴⁴ Banj ŋa nanj gbuu cuobaa-ba manj baa-yo, baa bi kā ba ta ba tuora-yuɔ hiere.

Yesu kuliŋgu-i

(Marke 15.33-41; Like 23.44-49; Nsaa 19.25-30)

⁴⁵ Bāanɔŋ juɔ hi yuhuɔŋga-i huɔŋgu manj nuɔ-i, ba'a ba ne da terienju cuure hiere. Ku tiyāa dumɛi fuɔ bāanɔŋu ji tɛɛŋ. ⁴⁶ Bāanɔŋ juɔ tɛɛŋ, Yesu wuɔ kaasɪŋ da gbagaga wuɔ: «Eli, Eli, lama sabatani?» Ku yunju yaa wuɔ: Diilo, Diilo, bige-i ciɛ ŋ nanna-miɛ?‡ ⁴⁷ Bamanj waa, banamba ta ba piye wuɔ: «U bī *Eli!» ⁴⁸ Unanjo pāŋ gbar ka biɛ kānsaarma namma a nyiɛ-ma niisaarniŋ aa ful-ma gboruon-nu a kā baa-ma Yesu nunju-na wuɔ u mɔsūnya. ⁴⁹ Banamba bir yanj aa gbɛ-yo wuɔ: «Yanj i ne sī Eli ka jo ji kor-o!» ⁵⁰ Yesu wuɔ tiraa kaasɪŋ da gbagaga aa bi pāŋ hūu u fɛɛ.

⁵¹ Hɔduɔŋgu fanju-na, kompanja manj naa karnu *Diilodubuɔ-i kaa pāŋ taalnu sɔmma hāi; a donj dɔrɔ-i-na ji hel cicaara-i-na. Hiɛŋ maa sagalla; tāŋ niɛ wuɔra muo hiere, ⁵² cincuɔŋ aa puur. Bamanj waa Diilonj-baamba-i aa ku, ba fɔŋgūɔ baa sire. ⁵³ Yesuŋ juɔ sire, baa hel ba cincuɔŋa-na a suur *Yerusalɛmu-i-na. Banj suurii, nuɔmba boi daa-ba.

⁵⁴ Sorosibaa-ba manj taa ba niya Yesu-i baa ba yuntienjo-i, banj juɔ da hɛma sagalaaya a naara manj taa ma ce hiere, korma gbuu bel-ba. Baa ta ba piye wuɔ: «Naacolŋ daayo waa Diilonj-Bienjo kelkel!»

⁵⁵ Caamba boi waa yiɛra da yargaa ta ba fara ba ne. Ba yaa naa nyaanu Yesu-i a hel *Galile-i-na ji ta ba kāyā-yuɔ. ⁵⁶ Maari manj taa u hel Magidala-i-na u waa baa-ba, baa u duonjo-i Sake ba nyu-i§ a naara Sebede ciɛŋo-i.

‡ 27:46 Gbeliemanj-nalāanju (Psaume) 22.2 § 27:56 Sake ba nyu-i: Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegāan girɛkimma-na wuɔ: Sake baa Yosefu ba nyu.

*Yesu fuuremma-i**(Marke 15.42-47; Like 23.50-56; Nsaa 19.38-42)*

⁵⁷ Bãanḡuḡ juo hir huonḡu maḡ nuo-i, weinjo nano jo. Ba taa ba bi-yo Yosefu; u taa u hel Arimate. Fuo bi waa Yesu huonḡu-na. ⁵⁸ Un juo, wuo ka *Pilati wulaa ka carã kulonjo-i. Pilati wuo hã-yo baa-yo. ⁵⁹ Yosefu wuo ka ka har-o a finya-yuo baa kompafelengã ⁶⁰ aa ka ka fuure-yuo fuo fereng cincorrenḡ. Wuo cie ba hin-de felemma; di waa tãmpellenḡ. Un fuuriie-yuo, wuo bũmal tãmpẽkanḡkarre nande-i a suuye di nunḡu-i aa ta. ⁶¹ Maari maḡ ta u hel Magidala-i-na wuo tiena cincorre yaanḡa-na baa u duonjo-i hiere.

⁶² Yesuḡ kuu yiinḡu maḡ nuo-i*, *Yuifubaa-ba taa ba tigiinḡ ba *yitienanḡu-i yiinḡu fanḡu'i nuo-i. Ku cuo kaala-i-na, *Dilojigãntaamba yuntaamba kũal ba-naa ka Pilati wulaa baa *Farisiebãa-ba-i. ⁶³ Baḡ kãa ka hi, baa cira: «Yuntie, coikartienḡ daayo naa cira wuo da ba ko-yo, u ka ce yinni hã yon hĩema-na aa sielin-yiinḡu-i u sire hel jo. ⁶⁴ Ku'i cie i tie jo ḡ wulaa yie ḡ hã-ye nuomba ba ka ta ba niya u cincorre-i yinḡ daani-i ni siei-i-na, ni ma'i sũ u *hãalãbiemba gbãa ka ka hiel-o ka fuoyo aa tãal nuomba-i wuo u siire. Da ba ce mafamma-i ma ka balanḡ yanḡ kulonḡ unḡ cie mamanḡ.»

⁶⁵ Pilati wuo cira: «Sorosibãa-ba yaa-i. Nanḡ taaranḡ ba ka niya-die dumaa, kãanḡ baa-ba ba ka niya-die.»

⁶⁶ Baa ta ku yaa nuo-i baa sorosibãa-ba-i ka cincorre terienḡu-na. Baḡ kãa ka hi, baḡ ḡa naa bũmal tãmpelle maḡ suuye cincorre nunḡu-i, baa tiela-die aa ce sorosibãa-ba tiena ta ba niya-die.

28*Yesu siire hel kuomba hõlma-na**(Marke 16.1-8; Like 24.1-12; Nsaa 20.1-2)*

¹ *Yitienanḡuḡ juo cor, ku cuo kaala waa jumaansi. Maari maḡ taa u hel Magidala-i-na, baa u duonjo-i, baa naar sire ta ba ka da ba ka ne cincorre-i. ² Ba'a ba ne da hĩema sagalaaya hõduonḡu baa fõḡũo! Itienjo *dõrpõpuõrbilonjo nano hiire jo ji bũmal tãmpelle-i halanḡ-de aa bel nyugũḡ tiena di dõõ. ³ U taa u caa ḡaa diilonḡ duo nyiesinḡ unḡ caa dumaa, aa u jonḡorbaa-ba pusũḡ ḡaa ceikoinjo. ⁴ Korma gbuu da sorosibãa-ba maḡ taa ba niya cincorre-i fuo ba kũõma ta ma nyenḡ; baa galla ḡaa bikuomba. ⁵ Dõrpõpuõrbilonḡ wuo tuõ piiye baa caanḡ daaba-i wuo: «Baa na yanḡ korma da-na. Mi suyaa mie baḡ gbuu Yesu maḡ *daanḡu-na ko-yo, na taara u yaa-i. ⁶ Uu si dii bande-i-na, u siire hel ḡaa unḡ ḡa naa wanḡ-ma baa-na dumaa. Juonḡ na ji da, ba ḡa naa galla-yuo terienḡu maḡ nuo-i ku yaa daaku. ⁷ Biriinḡ

* 27:62 Yesuḡ kuu yiinḡu maḡ nuo-i ku waa jumayiinḡu.

na kũŋ donduo na ka tũnu u *hãalãbiemba-i wuɔ u siire hel kuomba hɔlma-na. U taa duɔ ka cie-na dii *Galile, na ka da-yo kusuɔŋ-nu'i. Ma yaa waa mi da mi waŋ-ma baa-na.»

⁸ Caŋ daaba saa tiraa yiɛra, baa pãŋ gũunu ta ba gbar ba kũŋ da ba ka waŋ baŋ kaa da mamaŋ baa hãalãbiemba-i. Korma'i daama, hɔfɛlle-i daade. ⁹ Ba'a ba ne da hai moloŋo-i juɔŋ daayo-i ba yaaŋga-na? Yesu fuɔ fɛɛ yaa-i. Wuɔ cira: «Mi jaalaa-na!» Baa piɛ kã ka dũuna u yaaŋga-na aa pũrã u gbeini-i. ¹⁰ Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Baa na waŋ korma da-na. Kãaŋ na ka waŋ baa mi baamba-i wuɔ ba ka da-mi Galile-i-na.»

¹¹ Caŋ daabaŋ curaa ta ba kũŋ, sorosibaa-ba maŋ taa ba niya cĩncorre-i, banamba sire kã nellen-ɥuɔŋga-na ka tũnu *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa mamaŋ curaa hiere. ¹² Diilojigãntaamba yuntaamba tigiŋ ba-naa baa nelle bĩncuɔmba-i a waŋ ma saa, aa naa hã sorosibaa-ba-i gbeibuɔ ¹³ aa gbɛ-ba wuɔ: «Wuɔraayaŋ na waŋ baa nuɔmba-i, wuɔ namaa gaala ta na duɔfũŋ isuɔŋgu-na, u hãalãbiemba jo ji hiel-o ta baa-yo na saa suɔ ku ɥuɔŋgu.» ¹⁴ Aa naa cira: «*Pilati duɔ fiɛ nu-ma, i ka suɔ iŋ ka waŋ mamaŋ baa-yo u baa gãŋ baa-na.» ¹⁵ Sorosibaa-ba hũu gbeiŋa-i dii ba jufanniŋ aa bi wuɔra ce baŋ'a ba ce kumaŋ. A ji hi baa nyuŋgo, da ŋ cor terienŋu terienŋu, nelma famma yaa dii *Yuifubaa-ba nunni-na ba ta ba waŋ-ma.

Yesu caraaya u hãalãbiemba-i

(Marke 16.14-18; Like 24.36-49; Nsãa 20.19-23; Pɔpuɔr. 1.6-8)

¹⁶ Yibienja faŋa-na, *hãalãbien cĩncieluo u diei maŋ tiyãa, baa sire kã Yesuŋ ŋa na'a ba ta ba jã ba-naa tãnuŋgu maŋ nuɔ-i dii *Galile-i-na. ¹⁷ Baŋ ka'a ba ne da-yo, baa dũuna hiere. Banaŋ hɔmmu saa hũu-ma. ¹⁸ Yesu wuɔ piɛ ba caaŋ-nu aa naa cira: «Diiloŋo hãa-mi dɔrfɔŋgũɔ-i baa hiɛmaŋ-wuɔŋo-i hiere. ¹⁹ Terienŋu faŋgu-na, kãaŋ nilɛiŋa-na hiere na ka gbãŋ baa nuɔmba cu mi huɔŋ-nu. Umaŋ duɔ hũu-ma, na *batisen-yo Tuɔŋo-i baa u Biɛŋo-i a naara u *Yalle yerre-na. ²⁰ Miŋ ciɛra na ta na ce mamaŋ hiere, na bi hãalã-bei ma cemma-i ba ta ba ce-ma. Niɛŋ, mi ka waa baa-na yinni maŋ joŋ a ji hi miwaaŋo tĩmma.»

Marken nyegāan Yesu maama man Nelmuoyamma

Marke nyegāan u sebe-i a vii *niēraamba baa-yo, u saa nyegēn-yo hā *Yuifubaa. Sebe domma-na, u waan-ma wuō Yesu-i Diilon-Bieṅo. Nga wuō Yesu saa tuō taara nuōmba gbāana suō u sinni-i a ce u taa u hinu u bī u fεε «*Molon-Bieṅo». U juō ku yaa aa sire, ku suō kaala dei wuō Diilon-Bieṅo.

*Nsāa-Batisin tigiin nuōmba-i dumaa hā Yesu-i, Marke duōn u sebe-i baa ma yaa-i, aa suonu-mei baa Yesu batiseman-kūngu-i, ka cor baa *Sitānin taa u taara u guōl u gbeini-i dumaa *hēkuraangu-na. Uṅ hilaa mafamma-na, u wan-ma kaala-mei wuō bīnkūngu sa yii baa Yesu-i: Duō bī uman wuō u nyaanu-yuō kutieṅo siē gbāa yagar; duō cira jēiṅo man sire, u bi sire; duō donya *jina man u bi ta; duō pir āmbabalma man, ma bi halan (sap. 1.1–8.30). Yesun gbuōya u *hāalābiemba-i baa u kuliin-maama-i kusuōn-nu, u nunṅu hii-ma (sap. 8.31–10.52).

U piraan u sebe-i baa Yesu kuliin-maama yaa-i. U suurma-i *Yerusalemu-i-na, nuōn ban jāarā-yuō fafamma dumaa, Yuifu ba yuntaamban bigāan-yo dumaa, ban gbuu-yo *daangu-na dumaa ko-yo, aa Diilon un siire-yuō dumaa, u nunṅu hii-ma hiere (sap. 11–16).

Nsāa un tigiin Yesu jomma-i dumaa

(Matie 3.1-12; Like 3.1-18; Nsāa 1.19-28)

¹ Yesu *Kirsā *Neldōdōlma duōn bande yaa nuō-i. U yaa Diilon-Bieṅo-i.

² Ma duōn ṅaa man bi nyegāan dumaa *Isayi* sebe-i-na wuō: «Diilonjo ciēra:

*«Mi ka puōr mi pōpuōrbilonjo ta ṅ yaan-na
ka cāa ṅ hūmelle-i.†*

³ U ka kā ka tuō hohuola baa nuōmba-i *hēkuraangu-na wuō:
«Migāan Itieṅo hūmien-a-i.

Cāan-yan na viinu-yei.»‡»

⁴ Pōpuōrbilonjo faṅo yaa juō jo Nsāa-i, a ji kā ka waa hēkuraangu-na tuō piīye baa nuōmba-i wuō: «Naanṅ na cilōbabaṅo-i aa na jo na ji *batiṅ, ku yaa Diilonjo ka hur na āmbabalma-i.» ⁵ Yudetaamba-i hiere ka hel baa

* 1:2 Isayi: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya *Isayi yerre-na wuō *Diilopōpuōrbilonjo. † 1:2 Malaki (Malachie) 3.1 ‡ 1:3 Isayi (Ésaïe) 40.3

Yerusalemutaamba-i ba taa ba kã u wulaa ba kã ba wan̄ ba cãlmuo-i baa-yo aa u tuo batisen-ba *Yurdẽ nuoraan̄gu-na.

6 Nsãan̄ taa u dii jon̄goruo man̄, baa sũo-yo baa nyogõmekuõs̄nni, aa tuo p̄eyẽ u negelle-i baa cãanun̄-kp̄an̄kpaan̄gu. U taa u wuo d̄un̄gb̄ermba, baa s̄ollu. 7 U taa u piiye baa nuõmba-i wuo: «Molo ka jo mi huon̄gu-na. Kutien̄o f̄on̄gũo j̄ienya mei wuon̄o-i, mei saa piera u natãan̄gu-i. 8 Muõmi batisen-na baa hũmma yon̄, nga fuo duo jo, u ka batisen-na baa *Diilon̄-Yalle.»

Yesu batisemma-i

(*Matie 3.13-4.11; Like 3.21-22; 4.1-13*)

9 Nsãa un̄ waa *Yurdẽ-i-na tuo *batisen̄ nuõmba-i, Yesu wuo hel Nasareti-i-na, dii *Galile mara-i-na a kã u wulaa u ka batisen̄-yo. 10 Un̄ baatisen̄ aa u tuo hel hũmma-na, wuo u ne da d̄orõ puurii aa *Diilon̄-Yalle hel kon̄hurun̄ temma jo ji diire-yuo. 11 Baa nu molo piiye d̄orõ-i-na wuo: «Mi Biẽno yaa nuõno-i, ɲ maama sa suo aa d̄olnu-miẽ; nuõnei fiẽɲ mi huõnga-i.»

12 Diilon̄-Yalle p̄an̄ ce Yesu ta kã *h̄iekuraan̄-nu. 13 Un̄ kãa, *Sitãni wuo ka tuo tãal-o duo guol u gbeini-i. U cie yinni komuõna hãi b̄imbaamba hõlma-na. *D̄orõpuõrbiemba taa ba kãyã-yuo.

Yesu b̄ie nuõmba naa cu u huon̄-nu

(*Matie 4.12-22; Like 4.14-15; 5.1-11*)

14 Huõngu nan̄gu juo hi, baa bel Nsãa-i dii-yo kaso. Yesu wuo sire kã *Galile-i-na ka tuo wan̄ *Neldõdõlma-i baa nuõmba-i. 15 U taa u piiye wuo: «Ku hii, *Diilon̄-bãan̄gu piyaa. Naanan̄ na cilõbabaan̄o-i aa na sie Neldõdõlma-i.»

16 Yiingu nan̄gu-na, wuo ji bella Galile dalanga nun̄gu-i tuo wuo u kã, a ka da gbosobaa-ba namba nan̄ juõno; nelien̄o baa u hãan̄o. Ba b̄i m̄ol̄no-i Simõ aa b̄i hãan̄o-i Andere. 17 Yesu wuo gbẽ-ba wuo: «Juõn̄ i ta, mi ka ce-na nelbilien̄-gbosobaa namaa.» 18 Baa bi p̄an̄ nanna ba j̄onaamba-i aa cu u huon̄-nu. 19 Ba'a ba kã yaan̄ga-na, a da naacol̄no nan̄o-i ba b̄i-yo Sebede, u t̄ienaana baa u b̄epuõmba hãi beño nan̄o-na ta ba migãan̄ ba j̄onaamba. Ba b̄i b̄epol̄no-i Sake, aa b̄i hãan̄o-i Nsãa. 20 Yesu wuo b̄i-ba. Baa yan̄ tuon̄o-i beño-na baa maacembiemba waa, aa sire cu u huon̄-nu.

Yesu duõnya j̄ina nan̄o

(*Like 4.31-37*)

21 Ku huon̄gu-na, Yesubaa-ba ji kã Kafarnamu. *Yit̄ien̄an̄gun̄ juo hi, Yesu wuo kã *Diilon̄nelhãalãd̄un̄gu-na ka tuo wan̄ Diilon̄nelma-i u pigãan̄ nuõmba-i. 22 U taa u piiye baa bibes̄nni u yan̄ *ãnj̄inamma pigãataamba-i; a ce dumaan̄o-na, u nelma taa

ma suurnu nuamba-i ma cor. ²³ Naacolḥo naḥo waa ba hōlmana, *jina waa u yunḡu-na. Wuō kaasḥ wuō: ²⁴ «Nasaretitaan Yesu, i cie-ni nie? N juō da ḥ ji kōsuōḥ-ye wuō bige-i cie? Mi suō-ni; Diilonḥ-nolḥo yaa nuōḥo-i.»

²⁵ Yesu wuō nuola-yuō wuō: «Suuye ḥ nunḡu-i aa ḥ cor hel naacolḥo-na.» ²⁶ Jina wuō gbuu sagalla naacolḥo-i aa naa kaasḥ da gbagaga aa suō hel-yuō. ²⁷ Kuō ce nuamba-i hiere gbεε, baa ta ba yuu ba-naa wuō: «Bige-i dumandε-i? Naacolḥ daayo hii de! Anfεleḥo-i daayo-i. Halle baa jinabaa-ba-i hiere ba nu u nunḡu-i.» ²⁸ Kuḥ cie dumaanḥo-na, Yesu yer die pāḥ gbuo *Galile-i hiere.

Yesu siire jaamba bōi

(Matie 8.14-17; Like 4.38-41)

²⁹ Ku huonḡu-na, Yesu wuō hel *Diilonelhāalādūḡu-na, fuō baa Sake baa Nsāa, a kā Simō ba§ dumellenḥ. ³⁰ Simō cura saa waa ḥinni; u kōōma naa gbuu huol da pāmpāmpāḥ, u galla. Ba ḥimma-i, baa tūnu Yesu-i wuō cieḥ daayo si dii ḥinni. ³¹ Yesu wuō kā ka bel u naḥ-na u sire; terduōḡu fanḡu-na, fafal muō pāḥ da-yuō. Wuō sire tuō ce ba nersḥni-i.

³² Bāanḡuḥ juō suur huōḡu maḥ nuō-i, nuamba kā baa jaamba-i baa jina ba nuamba-i hiere Yesu wulaa. ³³ Nuamba-i hiere nelle-na baa hel kā ka yu dumelle yaanḡa-i. ³⁴ Yesu wuō sire jaamba bōi ba jarma-na, aa bi donya *jinabaa bōi hiel-ba nuamba-na. Jinabaa-ba taa ba suō Yesu-i, a ce dumaanḥo-na u saa tuō yaḥ ba ta ba da ba piiye.

Yesu wuōra Galile-i-na u waḥ Diilon-nelma-i

(Like 4.42-44)

³⁵ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuō naar sire cicānjāale-na kā ḥieḥ-nu ka tuō cārā Diilonḥo-i. ³⁶ Simō-i baa u nabentaambaḥ juō sire naa-yo, baa hel ta ba taara-yuō. ³⁷ Baḥ kaa da-yo, baa cira: «Itie, nuamba-i hiere ba taara-nie.»

³⁸ Yesu gbε-ba wuō: «Yaan i ta i halanḥ bande-i-na mi bi ka waḥ Diilon-nelma-i nileiḥa maḥ dii kōtōnni-na; mi jommanḡ-yunḡu yaa kufanḡu-i.» ³⁹ Ba taa ku'i nuō-i a wuōra gbuo *Galile *Diilonelhāalādūnni-i hiere u tuō waḥ Diilon-nelma-i aa tuō donya *jinabaa-ba-i nuamba-na.

Yesu siire wontorḥo naḥo

(Matie 8.1-4; Like 5.12-16)

⁴⁰ Yiinḡu nanḡu-na, *wontorḥo naḥo kāa ka dūuna Yesu caanḡu-na aa cira: «Itie, da ḥ ta ḥ taara mi jarma ta-mie, ku sie yar-ni.» ⁴¹ U hujarre gbuu bel Yesu-i. Wuō haa u nanḡa-i yuō aa naa cira: «Mi taara ḥ jarma ta-nie.» ⁴² Naacolḥo jarma pāḥ

§ 1:29 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyεgāanḥ girekimma-na wuō: Ba kāa Simō baa Andere ba dumellenḥ.

ta-yuɔ terduɔŋgu faŋgu-na. ⁴³Yesu wuɔ hã-yo hũmelle-i aa naa waŋ-ma kuola-mɛi baa-yo wuɔ: ⁴⁴«Baa tũnu nɛliɛŋo baa-ma de! Yar aa ŋ kã *Diilɔjigãntierŋo wulaa u ka ne-ni, aa ŋ pã niikonni maŋ dii pãmma ŋ hã-yo u migãaŋ ŋ yuŋ-maama-i ŋaa *Moisin nyɛgãaŋ-ma dumaa*, ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ ŋ jarma taa-niɛ.» ⁴⁵Naacolŋo taa ku yaa nuɔ-i, u saa ka gbãa fiinaŋ, wuɔ wuɔra waŋ-ma baa nuɔmba-i hiere. A ce dumaanŋo-na, Yesu wuɔ kã ka tɛna u deŋ dii hiɛŋ-nu u sa siɛ suur nilɛiŋa-na. Uŋ fiɛ ce mafamma-i, nuɔmba ta ba hel terni-na hiere ba kã u wulaa.

2

Yesu siire murgu naŋo (*Matie 9.1-8; Like 5.17-26*)

¹Yesuŋ siire *wontorŋ daayo-i, ku saa da yinni wuɔ bir kã Kafarnamu-i-na. Nuɔmbaŋ juɔ nu-ma wuɔ u juɔ, ²baa kã ka suur yu uŋ waa dũŋgu maŋ nuɔ-i ka hel baa gõŋgũɔŋgu-i hiere, halle gboluon-munjinammu saa waa. Yesu wuɔ doŋ tuɔ waŋ Diilon-nelma-i baa-ba. ³Ba juɔ'a ba ne da nuɔmba naa tũyãa murgu naŋo-i ta ba jo baa-yo Yesu wulaa. ⁴Baŋ juɔ ji da nuɔmba yuu dũŋgu-i dumaanŋo-na, ba saa da mun-suurmu. Baa nyugũŋ dũŋgu dɔrɔ-i-na, a ne Yesuŋ waa hɔlma maŋ nuɔ-i aa kaasŋ dũŋgu-i a dii jeiŋo-i baa u kuugal-lanŋu-i hiere. ⁵Yesu wuɔ ne da ba haa ba naŋga-i yuɔ cor. Wuɔ gbɛ ba jeiŋo-i wuɔ: «Mi jɛ, ŋ ãmbabalma hurii hiere.» ⁶*Anjinamma pigãataamba namba waa tɛna terienŋu-na. Ba nuɔ mafamma-i ce niɛ? Baa doŋ ta ba jɔguɔŋ wuɔ: ⁷«Bige-i ciɛ naacolŋ daayo tuɔ tuora Diilonŋo-i tuoraŋ daama temma-i? Da ma hel Diilonŋo-na, hai gbãa hur u nanolŋ ãmbabalma?» ⁸Yesu wuɔ pãŋ suɔ ba huɔya-maama-i, wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na ta na jɔguɔŋ nel daama temma-i na hɔmmu-na? ⁹A hur u ãmbabalma-i, baa a ce u sire biɛ u kuugallanŋu-i tuɔ wuɔ-i, ma hãi-i-na, namaa daa hama-i ce fɛu yar? ¹⁰Ŋga mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonŋo hãa *Molon-Biɛŋo-i ku fõŋgũɔ-i u tuɔ hur nelbiliemba ãmbabalma-i.» Aa naa gbɛ murgu daayo-i wuɔ: ¹¹«Sire ŋ biɛ ŋ kuugallanŋu-i ŋ kũŋ, muɔmɛi waan-ma dumaa.» ¹²Naacolŋ wuɔ bi pãŋ sire nuɔmba yufelle-na a biɛ u kuugallanŋu-i ta tuɔ kũŋ. Kuɔ ce nuɔmba-i hiere gbɛrɛ, baa ta ba gbɛliɛŋ Diilonŋo-i aa ta ba piye wuɔ: «Ŋ huɔŋ, i saa da nel daama temma dede.»

Yesu bɛ Levi (*Matie 9.9-13; Like 5.27-32*)

* **1:44** Niɛŋ Buolmaŋ-sebɛ-i-na (Lévitique) 14.2-32.

13 Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ ji bir kã *Galile dalanḡa-na. Nuɔmba kũɔl ba-naa kã u wulaa. Wuɔ tuɔ wan Diilon-nelma-i u pigãan-ba. 14 Wuɔ u cor a da Alfe biɛnjo maŋ *nampohũutienjo-i, u tĩnaana u maacemmaŋ-dũnḡu-na. Ba taa ba bi-yo Levi. Yesu wuɔ cira: «Levi, sire i ta!» Levi wuɔ bi sire cu u huon-nu.

15 Nuɔmba bɔi taa ba nyaanu Yesu-i. Yiinḡu nangun-na, wuɔ ji kã Levi wulaa ba ka ta ba wuo niuwuoni baa u *hãalãbiemba-i. Nampohũutaamba waa bɔi a naara ãmbabalmanciraamba namba. 16 *Anjĩnamma pigãataamba maŋ waa *Farisĩɛbaa-ba-i, ba daa mafamma-i ce niɛ? Baa ta ba piiye baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Bige-i ciɛ na hãalãtienjo tuɔ wuo niuwuoni-i baa nelbabalaan daaba temma-i?» 17 Yesu wuɔ nu ban piiyen; wuɔ wan baa-ba wuɔ: «Da ŋ waa hĩnni, ŋ ka ce bige-i perruntien terien-nu? Mi saa jo nelfafaan maa-na, ŋga mi juɔ nelbabalaan maa-na.»

Kuucɔlaanḡu saa saaya ku guɔl baa kuufɛlienḡu-i
(Matie 9.14-17; Like 5.33-39)

18 Yiinḡu nanḡu-na, *Nsãa-Batisei *hãalãbiemba-i baa *Farisĩɛbaa-ba naa dii sũnḡu. Baa jo ji yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i ciɛ Nsãa hãalãbiemba-i baa Farisĩɛbaa-ba ta ba dii sũnḡu aa nan hãalãbiemba sa dii?»

19 Yesu wuɔ cira: «Namaa daa dɔrbienjo jẽnaamba gbãa dii sũnḡu a ne da dɔrbienjo dii ba hɔlma-na wei? Na suyaa wuɔ ma sie gbãa ce! 20 Ŋga yiinḡu dii baa yiinḡu, ba ka bel dɔrbienjo-i ta baa-yo. Kufanḡu yiinḡu'i nuɔ-i ban ka dii sũnḡu-i.» 21 Aa naa cira: «Ba sa taalnu kompafɛlenḡa a nar jonḡorcɔlɔnjo. Da ŋ ce-ma, kompafɛlenḡa ka taalnu jonḡorcɔlɔnjo-i naara. 22 Aa ba sa bi dii duvẽnfɛlenjo-i cirkpɔcɔlɔn-na. Uman duɔ ce-ma, cirkpɔcɔlɔn ka muonu aa duvẽnjo tiraa kũnna. Duvẽnfɛlenjo gbĩɛ baa cirkpɔfɛlaamba.»

Yitĩenanḡu maama-i
(Matie 12.1-8; Like 6.1-5)

23 *Yitĩenanḡu nanḡu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni-i ba cor. U *hãalãbiemba ta ba kar bile-i ba wuo ba kã. 24 *Farisĩɛbaa-ba ta ba piiye baa Yesu-i wuɔ: «Bige-i ciɛ ŋ hãalãbiemba ta ba ce kuman saa saaya cemma yitĩenanḡu-na?»

25 Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Nyulmu nan bilaa *Davidi-i baa u nuɔmba-i wuɔ ce kuman, ma sĩ na kalaan-ku Diilon-nelma-na ke?» 26 U suurii Diilon-dũnḡu-na Abiyataarn waa *Diilojigãntaamba yuntienjo-i huonḡu maŋ nuɔ-i, a biɛ Diilon-buruo-i wuo-yo. A ne da a saa baa miɛ Diilon-hũmelle-i, baman si dii

* 2:25 Nien Samiel sebedielãnjo-na (1 Samuel) 21.2-7.

*Diiløjigāntaamba, ba saa saaya ba wuo buruo faŋo-i. Nga Davidi suurii biε-yo wuo, aa bi hā u nuamba wuo.»

²⁷ Uŋ waan mafamma-i, wuo cira: «Ku saa ce ŋaa Diilonjo hielaa nelbilonjo-i a hā yiŋenanju de! Nga u hielaa yiŋenanju yaa hā nelbilonjo. ²⁸ A ce dumaanjo-na, *Molon-Bieŋo yaa yiŋenanju tienjo-i.»

3

Yesu siire nagaduwa nanjo
(Matie 12.9-14; Like 6.6-11)

¹ Ku huonju-na, Yesu wuo ji bir kā *Diilonelhāalādunju-na. Naacoljo nanjo waa ba hōlma-na u nanja naa minan. ² *Farisēbaa-ba tiēna ta ba ne Yesu-i wuo duw sire naacolj daayo-i *yiŋenanju-na ba ka da āntāalamma haa-yuw. ³ Yesu wuo gbē naacoljo-i wuo: «Sire ŋ ji yiera nuamba yaanġa-na.» Naacolj wuo sire kā ka yiera. ⁴ Yesu wuo yuu-ba wuo: «A saa baa miε Diilon-hūmelle-i, bige-i faa cemma yiŋenanju-na? Anfafamma'i faa cemma waa āmbabalma? Da ŋ da molo yii duw ku, ku saaya ŋ kor kutienjo-i waa ku saaya ŋ yan u ku?» Ba saa seŋ sūnunju yuw. ⁵ Ba hōdor die du Yesu huonġa-i, wuo wuōra ne ba yammu-i aa naa gbē naacoljo-i wuo: «Fara ŋ nanġa-i.» Naacolj wuo bi fara u nanġa-i, kaa bir ka temma-i. ⁶ Farisēbaa-ba pāŋ hel ka ta ba da ba-naa baa *Erōdi baamba-i Yesu komman-kūŋgu-na.

Nuamba kūlāa ba-naa jo Yesu wulaa

⁷ Ku huonju-na, Yesu wuo ji ta baa u *hāalābiemba-i a kā Galile dalanġa-na. Nuamba kūl ba-naa cu ba huon-nu. Banamba taa ba hel *Galile, banamba *Yude, ⁸ banamba *Yerusalēmu, banamba Idume, banamba karnu *Yurdē-i jo, banamba hel nilēiŋa maŋ Tiir baa Sidō-i a kōtōnni-na. Baa nuw Yesu maama-i ku'i ciε ba kūl ba-naa ta ba jo u wulaa dumaanjo-na. ⁹ Baŋ juw ji yu-yuw dumaanjo-na, wuw waŋ baa u hāalābiemba-i wuw ba ne beŋo nanjo hā-yo, jaamba baa ji tiŋiŋ-yo nanna. ¹⁰ U taa u sire-bei bōmbōŋ a ce ba ta ba nii-yuw hiere da ba yiεya-yuw. ¹¹ *Jinabaa-baŋ waa baman nuw-i, da ba da Yesu-i ba kā ka dūuna u yaanġa-na aa piye da gbagaga wuo: «Diilon-Bieŋo yaa nuwjo-i kelkel!» ¹² Da ba waŋ mafamma-i, Yesu siēl u yufienja-i a waŋ baa-ba wuw ba baa waŋ u sīnni-i baa molo.

Yesu fiēlāa pōpuwrbiemba
(Matie 10.1-4; Like 6.12-16)

¹³ Ku huonju-na, Yesu wuw kā ka nyugūŋ tānunju nanju-na aa naa bī u yufellen-nuamba kā u wulaa. ¹⁴ Baŋ kaa, wuw hiel nuamba cīncieluo ba hāi bei a ce-ba u *pōpuwrbiemba.

U hielaaba ba da ba waa u caaŋ-nu u tuɔ puɔr-ba baa *Neldɔdɔlma-i¹⁵ aa duɔ hã-ba himma ba ta ba donya *jɪnabaa-ba-i nuɔmba-na.

¹⁶ Uŋ hielaa nuɔmba cɪncieluo ba hãɪ maŋ, ba yireiŋa yaa daaya: Simɔ, Yesu taa u bɪ Simɔ faŋo-i Piɛr, ¹⁷ baa Sebede bɛmba-i ba hãɪ-i-na Sake-i a naara Nsãa-i, Yesu taa u bɪ-ba wuɔ «Buwanɛrjesi», ku yuŋgu yaa diilon-ŋaarmaŋ-bɛmba, ¹⁸ baa Andere, baa Filipu, baa Batelemi, baa Matie, baa Toma, baa Alfe biɛŋo-i Sake, baa Tade, baa Simɔ maŋ taa u kuye u nelle maama-i¹⁹ a naara *Yuda-Isikaro maŋ juɔ hel Yesu huonɔgu-na.

*Yesu hilaa baa u himma-i hie?
(Matie 12.22-32; Like 11.14-23; 12.10)*

²⁰ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ ta kũŋ baa u *hãalãbiemba-i. Baŋ kaa hi, nuɔmba tiraa kã ka yu-bei a ce halle ba sa da ba fɛrɛ wuo niwuoni-i. ²¹ U nyu-i baa u hãmbaŋ nuɔ mafamma-i, baa ta ba piye wuɔ u yuŋgu si dii; aa sire wuɔ ba ka bel-o kũŋ baa-yo.

²² A ne da *ãnjɪnamma pigãataamba namba naa hel *Yerusalemu-i-na jo. Bafaŋ baa ta ba piye wuɔ: «*jɪna ba yuntieno-i *Bɛlsebul* yaa dii u yuŋgu-na. U yaa hãa-yo himma-i u tuɔ gbã u donya jɪnabaa-ba-i nuɔmba-na.» ²³ Baŋ piyen dumaŋo-na, Yesu wuɔ bɪ ba jo ji tuɔ piye baa-ba wuɔ†: «Namaa daa *Sitãni siɛ tuɔ donya fuɔ fɛrɛŋ-baamba-i wei? ²⁴ Nelle maŋ di nuɔmba bigãaŋ ba-naa, yiŋgu dii baa yiŋgu, nelle fande ka muonu. ²⁵ Aa da na bi da dumelle maŋ di nuɔmba sa dɔl ba-naa, yiŋgu dii baa yiŋgu dumelle fande ka muonu. ²⁶ Sitãni duɔ bir tuɔ gãŋ baa fuɔ fɛrɛŋ-baamba-i, da ba gãŋ bɔrɔ hiere, u fõŋgũ ce niɛ aa cɔ u wulaa? ²⁷ Hai moloŋo-i gbãa suur u nabiɛŋ dũŋgu-na a biɛra u bɪmbɪnni-i hel baa-ni aa u nabiɛŋo yaŋ-yo dumaa? Nɔga kutien duɔ bel u nabiɛŋo-i vaa-yo igɛna, u gbãa suur biɛra u bɪmbɪnni-i hiere ta baa-ni.»

²⁸ Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Nelbiliembaŋ ciɛ ãmbabalma maŋ cor hiere, halle baa baŋ waŋ ãndaparni maŋ ba hã Diilonɔ-i, Diilonɔ gbãa ce jande bei aa yaŋ ma ti. ²⁹ Nɔga uman duɔ tuora *Diilonɔ-Yalle-i, kutieno cãlãa bɔi cor; jande siɛ gbãa ce-yuɔ.»

³⁰ Baŋ taa ba piye wuɔ jɪna dii Yesu yuŋgu-na, ku'i ciɛ u tuɔ waŋ mafamma-i baa-ba.

*Yesu nyu-i baa u hamba kãa u wulaa
(Matie 12.46-50; Like 8.19-21)*

* 3:22 *Sitãni yerre nande yaa *Bɛlsebul. † 3:23 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãan girɛkimma-na wuɔ:... ba jo ji tuɔ nan gbãɛiŋ daani-i baa-ba wuɔ...

³¹ Ku huonḡu-na, Yesu nyu-i baa u hāmba jo u wulaa dii un waa kusuon-nu a ji yiera fuoren aa puor wuɔ ba bi-yo hā-ba. ³² Nuamba waa boi tlena ciilā Yesu-i. Ba jo ji gbē-yo wuɔ: «Itie, ŋ nyu-i baa ŋ hāmba-i [a naara ŋ tūɔbaa-ba] dii yiera fuore-na ta ba cie-ni.»

³³ Yesu wuɔ cira: «Na suɔ mi nyu-i baa mi hāmba-i wei?»

³⁴ Aa wuɔra ne nuamba yammu-i aa cira: «Mi nyu-i baa mi hāmba yaa mi yaanḡa-na daaba-i. ³⁵ Na saa da, baman cien Diilonḡo huonḡa-i, ba yaa mi hāmba-i, ba yaa mi tūɔbaa-ba-i, ba yaa mi nyubaa-ba-i.»

4

Nuambaŋ bel Diilonḡ-nelma-i dumaa (Matie 13.1-23; Like 8.4-15)

¹ Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ ji bir kā Galile dalanḡa-na ka tuo wan Diilonḡ-nelma-i. Nuamba kūɔl ba-naa kā u wulaa. Wuɔ bel nyugūŋ tlena beŋo nanḡo-na dii hūmma-na aa nuamba waa yiera nunḡu-na. ² U piye nelma boi baa-ba gbānēiniŋ. Uŋ'a u doŋ, u gbē nuamba-i wuɔ: «Karaan na tūnni-i dei na nu: ³ Naacolḡo nanḡo kāa ka nan fūma u suonḡu-na. ⁴ Fūma nanḡo kā ka diire hūmellen-huonḡ-na. Huriimba jo ji wuo-yo. ⁵ Unanḡo kā ka diire tāmpēllen-terien-nu. Hiema si dii boi terienḡu-na, a ce u pa yan unanḡo-i. ⁶ Uŋ paa dumaanḡo-na, u kaasīnni saa gbāa suur kā yaan-na. Bāanḡuŋ juɔ ta ku jo huonḡu-na, u kuol hiere kpēmму! ⁷ Unanḡo kā ka diire hien-nu. Hiengḡu tu suuye-yuɔ a ce u saa gbāa dii belle. ⁸ Uman diiriye suonḡ-huonḡa-na, munterfafammu-na, u sire gbuu kpatalla: unanḡo bien komuonḡa baa cīncielbaa, unanḡo bien komuonḡa sa-a-siei, unanḡo bien komuonḡa da-a-ndii.» ⁹ Uŋ waan mafamma-i, u cira: «Uman duɔ u ka nu, u nu!»

¹⁰ Baman taa ba nyaanu-yuɔ koko baa u *hāalābien cīncieluo ba hāi baamba-i, ban juɔ waa ba kula-i baa-yo, baa ta ba piye wuɔ ba saa suɔ u gbānēini yaanḡa-i baa ni huonḡu-i. ¹¹ Yesu wuɔ cira: «Diilonḡo cie baa namaanḡo-i. U *nellentesīnni maama man fuyaa, u pigāan namaanḡo-i baa-ma, ŋga ma piye baa banamba-i gbānēiniŋ,

*¹² a ce da ba ne-ma, ba sie da ma terienḡu-i,
da ba nu-ma, ba sie suɔ ma yunḡu-i.*

*Kuɔ maa naa kaala ba wulaa, baa naa cu Diilonḡo huonḡ-nu
aa ban calāa-yo baa mamanḡo hiere, uu naa hiel-ma u huonḡa-
na.»**

¹³ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ bir yuu-ba wuɔ: «Nan'a na saa suɔ gbānalāan daaku yunḡu-i, na ka ce nie gbāa suɔ ninanni yunni-i? ¹⁴ Fūma yaa Diilonḡ-nelma-i. ¹⁵ Bananḡo hōmmu dii

* 4:12 Isayi (Ésaïe) 6.9-10

ɲaa hūmellen-ɲuɔŋga, da ba nu Diilon-ɲelma-i ma sa cɔ; ba yaŋ *Sitani jo ji hiel-ma aa yaŋ-ba. ¹⁶ Banan hɔmmu dii ɲaa tãmpellen-terienɟu, da ba nu Diilon-ɲelma-i, ma pãŋ dɔlnu-bei ba hūu-ma. ¹⁷ Nga ma siɛ gbãa nan kaasinni. Wein da ma da kutaamba-i, sisɔ da ba ji ta ba huol ba yammu-i ma maama-na, ba har jina. ¹⁸ Banan hɔmmu dii ɲaa hien-terienɟu; ¹⁹ da ba nu Diilon-ɲelma-i, ba yaŋ anjɔɟuma-i baa gbein-maama-i a naara ba kusun-maama jo ji suuye-mei a ce dumaanɔ-na ma siɛ gbãa dii belle. ²⁰ A ne da banan hɔmmu dii ɲaa munterfafammu; da ba nu Diilon-ɲelma-i, ba jarã-mei hūu-ma nammu hãi a wuɔ ma hūmelle-i din saaya di wuɔ dumaa. Kufanɟu taamba yaa dii ɲaa fūma man diyaa bien komuɔŋa baa cɪncielbaa-ba-i, komuɔŋa sa-a-siei-i a naara komuɔŋa da-andii-i.»

Fitin-gbãnalãanɟu
(*Like 8.16-18*)

²¹ Yesu wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Namaanɔ-na, hai moloŋo-i duɔ celien fitinuɔ-i u ce binɲungu cure-yuɔ? Sisɔ u dii-yo munɟallammun-tuolen? Ma si da na celien-yo, na haa-yo dɔrɔ kɛ? ²² Na saa da, ku weiima si dii manan siɛ ji hel, aa ku nelma si dii manan siɛ ji nu. ²³ Uman duɔ u ka nu, u nu!»

²⁴ Yesun waan mafamma-i, wuɔ cira: «Nan nun nelma man, taa na ne-ma torro. Nin fin baa kekerienɟu man ɲ hã banamba-i, ba ka fi baa ku yaa a bi hã nuɔŋo-i aa naara kunanɟu kuɔ. ²⁵ Kun yen baa uman, ba ka hã-yo naara, aa uman kuu si baa-yo, cɛllɛ kungu man dii baa-yo, ba ka hūu-ku aa yaŋ-yo.»

Diilon-nellentesinni dii nie?
(*Matie 13.31-32; Like 13.18-19*)

²⁶ Yesu wuɔ tiraa cira: «*Diilon-nellentesinni dii ɲaa nelienɔ baa u dimma. U duu-ma, ²⁷ aa kã ka tuɔ ce u den-maama. Dimman pan dumaa baa man vãa dumaa, u sa suɔ kunanɟu kuɔ. ²⁸ Hiema yaa cien dimma pa ma fɛɛ, aa ce ma vãa a ji dii biena. ²⁹ Da ma ji vãa hi karma-i, u jo ji kar-ma.»

³⁰ Aa tiraa cira: «I ka nan gbãnalãan haku-i a pigãan Diilon-nellentesinɲin yen dumaa? I gbãa saa-ni baa bige-i? ³¹ I gbãa saa-ni baa mutardi-belle, di yaa yuraanu yaŋ. ³² Nga da ɲ duude, di sire pa a hiel negemmu a maar niifiɛlu-i hiere, huriimba gbãa jo ji sɛ kamma muɔ.»

³³ Yesu naan gbãein daani temma bɔi a pigãan nuɔmba-i Diilon-ɲelma-i a saa baa ba nelnulli-i. ³⁴ Yesu saa tuɔ wan Diilon-ɲelma-i aa u saa dii gbãnalãanɟu hɔlma-na. Duɔ puur duɔ piye, gbãnalãanɟu, a puur duɔ piye, gbãnalãanɟu. Nga da ba ji waa ba kula-i baa u *hãalãbiemba-i u suɔ firnu-nie hiere baa-ba.

Yesu yiεraaya fafalmu
(*Matie 8.23-27; Like 8.22-25*)

³⁵ Bāanḡuṅ juo hir huonḡu maṅ nuo-i, Yesu wuo tɛ dii beṅo-na aa gbɛ u *hāalābiemba-i wuo: «Yaan i karnu i kā bombor damaale!» ³⁶ U hāalābieṅ baa yaṅ nuomba-i terienḡu faṅgu-na aa naa suur baa Yesu-i uṅ waa beṅo maṅ nuo-i a ta ba karnu ba kā. Benni nanni bi waa terienḡu-na, nuomba naṅ baa biε nifanni-i a cu ba huonḡ-nu. ³⁷ Ba'a ba ne da fafalmu naṅ temma siire ta mu pe hūmma-i mu dii beṅo-na. Hoi huonḡu-i baa huonḡu-i beṅ wuo tuo yii duo yu. ³⁸ Yesu waa galla beṅo huonḡ-yaṅga-na a kuo u yuṅgu-i yukuodaanḡ-nu tuo duofūṅ. U hāalābiemba pīṅ-yo aa cira: «Hāalātie, i tɛ yii diε ku, aa naṅ waa galla ta ṅ duofūṅ ṅaa weima si dii.»

³⁹ Yesu wuo yiiye sire nuola fafalmu-i aa waṅ baa hūmma-i wuo ma ciire. Terduonḡu faṅgu-na, niε kā ka ciire. ⁴⁰ Wuo gbɛ u hāalābiemba-i wuo: «Bige-i korda-kūṅgu fuo? Ku ce ṅaa na saa haa na naṅga-i Diilonḡo-na wei?» ⁴¹ Ba kūo maa pāṅ ta ma nyεṅ, baa ta ba yuu ba-naa wuo: «Neliεṅ hayo-i temma-i dumandε-i? Fuo dii niε aa duo nuola fafalmu-i baa hūmma-i ni kā ka ciire ni temma-i?»

5

Yesu duonya jinabaa naacolḡo naṅo-na
(*Matie 8.28-34; Like 8.26-39*)

¹ Yesubaa-baṅ taa ba karnu dalanḡa-i ba kā bomborre maṅ nuo-i, ba bi nelle fande-i Geresā. ² Baṅ kaa hi huol, Yesu wuo u ne da naacolḡo naṅo hilaa cīncuoṅa-na tuo jāṛā-yuo. Naacolḡo faṅo-i *jīna waa u yuṅgu-na. ³ U taa u co cīncuoṅa yaa nuo-i. Ku bibiε saa waa umāṅ gbāa bella-yuo u tiena terduonḡu-na. Da ba fiε vaa-yo baa jolḡobaa u kar-ba. ⁴ Nuomba ciε u maama yar-ba. U waa da ba ce ba bel-o dii kollu u gbeini-na aa vaa u nammu-i baa jolḡobaa wuo u baa kā terienḡu. Da ba vaa-yo, u kar jolḡobaa-ba-i aa kara kollu-i hiel-du u gbeini-na aa sire ta. ⁵ U waa da ṅ saa da-yo cīncuoṅa-na, ṅ ka da-yo tānni-na. Bāanḡu-i baa isuonḡu-i uu dii tuo wuora u biṅ yaa-i u kaasiṅ aa tuo ce tāmpīeṅa-i u posol u fεε.

⁶ Uṅ juo fara da Yesu-i, wuo gbar jo ji dūuna u yaanḡa-na ⁷ aa naa piye da gbagaga wuo: «Yesu, Dɔrwuonḡo Biεṅ nuo, mi ciε-ni niε? Jande, baa ce hodorre baa-mi; ne Diilonḡo-i aa ṅ yaṅ-mi.»

⁸ Yesu wuo nuolaaya jīna-i wuo u cor hel-yuo ku'i ciε wuo tuo piye dumaanḡo-na. ⁹ Yesu wuo yuu-yo wuo: «Ba bi-ni niε?»

Wuo cira: «I ciinu, ba bi-mi Sälle.» ¹⁰ Aa gbuu tuo cārā Yesu-i wuo u ce jande aa u baa donya-bei hiel-ba nelle-na.

¹¹ A ne da persälle nande waa ta di wuora tānuṅgu-na. ¹² Jinabaa baa gbɛ Yesu-i wuo: «Jande, ṅ sa yaṅ i hel ka suur

perŋ daaba-na wei?» ¹³ Yesu wuɔ hā-ba hūmelle-i. Baa hel naacolŋo-na ka suur permba-na. Perŋ daaba naa yu permba neifelle-i. Baa pāŋ ta ba gbar ba hiire ba kā ba suur dalaŋga-na ba kunu.

¹⁴ Nuɔmba waa ta ba ceŋ-ba. Baŋ juɔ da ba gbaraa ka kunu hiere dumaanŋo-na, baa pisállā baa gbaruŋgu; banamba kā nellerŋ-huɔŋga-na, banamba kā sonni-na ka tūnu nuɔmba-i. Nuɔmba hel da ba ji ne. ¹⁵ Baŋ juɔ ji hi da naacolŋ daayo diyaa bimbinni tīena da welewele Yesu caanŋu-na, korma pāŋ ta ma da-ba. ¹⁶ Bamaŋ waa da maŋ ciɛ duma hiere, baa suur ma yaanŋa-na waŋ-ma. ¹⁷ Nuɔŋ baa cārā Yesu-i wuɔ u ce jande aa u ta u halaŋ ba terienŋu-na. ¹⁸ Yesu wuɔ kā ka tuɔ nyugūŋ beŋo-na duɔ bir. Uŋ duɔnya jinabaa-ba-i naacolŋo maŋ nuɔ-i, wuɔ cārā-yuɔ wuɔ u yaŋ u kā baa-yo. ¹⁹ Yesu wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Yaŋ aa ŋ kūŋ ŋ ka tūnu ŋ baamba-i Itienŋ uŋ ciɛ hujarre niɛ aa ce baa-ni duma.» ²⁰ Naacolŋ wuɔ ta ka tuɔ wuɔra Dekapol-na u waŋ Yesuŋ ciɛ kumaŋ yuɔ hiere. Umanŋ duɔ nu nel daama-i, ma ce-yo gberɛ.

Yesu yiɛraaya ciɛŋo naŋ tamma aa sire bikuloŋo naŋo
(Matie 9.18-26; Like 8.40-56)

²¹ Yesubaa-baŋ birii karnu dalaŋga-i kā bomborre nandena, nuɔmba kūɔl ba-naa kā u wulaa dii hūmma nuŋgu-na. ²² *Diilonelhāalādūŋgu yuntienŋo naŋo-i ba taa ba bī-yo Yarusi; wuɔ kā ka dūuna Yesu caanŋu-na ²³ aa naa cira: «Itie, mi bilonŋo ka ku mi wulaa, jande kā ŋ ka haa ŋ nammu-i yuɔ ŋ kor-o ŋ hā-mi.» ²⁴ Yesu wuɔ kā ba ta. Nuɔŋ baa sire hiere ta ba kā baa-ba. Ba nogol Yesu-i terni-na hiere duma.

²⁵ Ciɛŋo naŋo waa ba hɔlma-na, u tamma taa ma kūnna ku bienŋ cinciɛluo baa a hāi waa belle fande-na. ²⁶ U ciɛ perrumbaa-ba-i ji gbɛ. U gbeinŋa ji tī hiere aa ku migāaŋ ta ku hor-yuɔ ku kā. Perru bɔi mulāaŋ-yo. ²⁷ Uŋ juɔ nu Yesu maama-i, wuɔ suur nuɔmba hɔlma-na a cor u huon-yaŋga ka yiɛya u jonŋoruo-i. ²⁸ U taa u piieye u huon-na wuɔ: «Da mi gbāŋ hi u jonŋoruo-i yiɛya-yuɔ yonŋ, mi kuraa.» ²⁹ U tāŋ maa pāŋ yiɛra. Terduonŋu fanŋu-na, wuɔ pāŋ suɔ wuɔ fafalmu daa-yuɔ. ³⁰ Hɔduonŋu fanŋu-na, Yesu wuɔ suɔ wuɔ fɔŋgūɔ naŋo hilaa fuɔ-i-na. Wuɔ miɛl yuu nuɔmba-i wuɔ: «Hai molonŋo-i yiɛyaaya-miɛ?» ³¹ U *hāalābienŋ baa cira: «Itie, nuɔmba yuu ta ba nogol-ni terni-na hiere ŋ bir ta ŋ yuu wuɔ: «Hai molonŋo-i yiɛyaaya-miɛ?»» ³² Yesu wuɔ yaŋ-ba aa tuɔ wuɔra u nira nuɔmba-na umanŋ yiɛyaaya-yuɔ. ³³ Ciɛŋ daa uŋ suyaa wuɔ fafalmu daa-yuɔ, kuɔ ce-yo kūonyelle. Wuɔ piɛ dūuna Yesu caanŋu-na aa naa waŋ ma yaanŋa-i hiere baa-yo; u saa fuo ma diei. ³⁴ Yesu wuɔ cira: «Mi bilo, niŋ haa ŋ naŋga-i miɛ, ŋ kuraa. Kā ŋ kā fiɛi; ŋ cɛraa ŋ ji nunu jarŋ daama-i.»

³⁵ Yesuŋ taa u waŋ mafamma-i huonŋu maŋ nuɔ-i, nuon baa hel Diilonelhāalādunŋu yuntienŋo cingŋu-na ji ta ba piiye baa-yo wuɔ: «Baa yaŋ hāalātienŋo mulien u ferε, ŋ bilonŋo jarma yaraa-yo.» ³⁶ Yesu wuɔ nu-ma. Wuɔ waŋ baa Yarusi-i wuɔ: «Baa tie holle. Haa ŋ nanga-i mie yonŋ.» ³⁷ Aa naa bir nuɔmba-i hiere aa yaŋ Pier, baa Sake a naara Sake hāanŋo-i Nsāa ba yaa cu u huonŋ-nu yonŋ.

³⁸ Baŋ kaa hi cingŋu-i, baa da nuɔmba haa ba nammu-i ba yunninŋ ta ba kaal hiere. ³⁹ Yesu wuɔ suur aa naa gbε-ba wuɔ: «Bige-i maacemma-i na wulaa dumaanŋo-i? Bilonŋo saa ku, u duɔfūŋ.» ⁴⁰ Baa bir yaŋ aa ta ba cōmuonŋ-yo. Wuɔ ce ba hel hiere aa naa ce fuɔ baa bilonŋo bincuɔmba-i a naara u hāalābiemba'i suur bilonŋonŋ waa dūŋgu maŋ nuɔ-i.

⁴¹ Baŋ suurii, wuɔ bel bilonŋo nanŋ-na aa naa cira: «Talita kumi.» Ku yunŋu yaa wuɔ: Bilo, sire, muɔmei waanŋ-ma dumaa! ⁴² Terduonŋu fanŋu-na, bilonŋ wuɔ pāŋ sire tuɔ wuɔ. Kuɔ ce-ba gbεε. Bilonŋ daa u waa baa bienŋ cincielluo a hāi. ⁴³ Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa waŋ nel daama-i baa molonŋo. Aa naa cira ba hā bilonŋo-i binŋkūŋgu u wuɔ.

6

Nasarētitaamba ciinaana Yesu-i (*Matie 13.53-58; Like 4.16-30*)

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ sire terienŋ daaku-na baa u *hāalābiemba-i a kā ba nelle-na*. ² *Yitienanŋunŋ juɔ hi, wuɔ kā *Diilonelhāalādunŋu-na ka tuɔ waŋ Diilonŋ-nelma-i. U nelma taa ma ce nuɔmba-i gbεε, a ne da ba saa waa dei baa yuliinŋu-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Fuɔ hilaa baa nel daama-i hie? Fuɔ kaa da nelnul daade-i hie baa hinŋ daama-i? ³ Ma sī Maari bienŋo maŋ fānanŋo-i, u yaa ke? Fuɔ hāanŋo nanŋo yaa Sake-i, baa Yose-i, baa *Yuda-i a naara Simɔ-i. Halle u tūɔbaa-ba dii baa-ye tēnamma-na.» Kuŋ cie dumaanŋo-na ba saa gbāa hūu Yesu nelma-i. ⁴ Yesu wuɔ gbε-ba wuɔ: «Ba kāŋ *Diilopɔpuɔrbilonŋo-i terni-na hiere; ŋga u nellenŋ-baamba-i baa u dūŋ-baamba sa kāŋ-yo.» ⁵ Kuŋ cie dumaanŋo-na, Yesu saa gbāa ce gbεε-wεima terienŋu-na. Uŋ cie kumaŋ, ku yaa ŋaa a haa u nammu-i jaamba namba-na a sire-bei ba jarma-na. ⁶ U nellenŋ-baambaŋ'a ba saa hūu u nelma-i kuɔ ce-yo gbεε.

Yesu puɔraa u hāalābiemba-i (*Matie 10.5-15; Like 9.1-6*)

Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji ta baa u *hāalābiemba-i tuɔ wuɔra nilēiŋa maŋ Nasareti kotōnni-na u waŋ Diilonŋ-nelma-i baa nuɔmba-i. ⁷ Yiinŋu nanŋu-na, wuɔ ji bī u hāalābienŋ

* **6:1** Ba nelle yaa Nasareti. Nienŋ Like 4.16.

cíncieluo ba hāi baamba-i a puor-ba ba hā-ba-hāi aa hā-ba himma ba ta ba gbā ba donya *jīnabaa-ba-i, ⁸ aa naa gboya-bei wuɔ ba tamma-na, molo baa biε bīŋkūngu: Molo baa biε niwuoni, molo baa biε buora, molo baa biε gbeija; kere ba biε gborni yon. ⁹ Wuɔ ba dii naatenni aa molo baa biε jongorbaa-ba hāi. ¹⁰ U taa u bi piye wuɔ: «Da na har dumelle maŋ nuɔ-i, na tiena dumelle fande-na fuɔ na tamma. ¹¹ Da ba ka cira ba sa taara ba da na yufelle terienɡu maŋ nuɔ-i, na pir na nallu-i na ta, ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba maacemma saa fa.»

¹² Hāalābiemba taa ku yaa nuɔ-i ka ta ba waŋ Diilonj-nelma-i baa nuamba-i wuɔ ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i. ¹³ Ba bi hii donya jīnabaa bɔi nuamba-na aa hure namma jaamba bɔi-na sire-bei ba jarma-na.

*Nsāa-Batisiŋ kuu kuliŋgu maŋ
(Matie 14.1-12; Like 9.7-9)*

¹⁴⁻¹⁵ Huoŋgu faŋgu-na, Yesu yer die wuora gbuo terni-i hiere. Banan ba'a *Nsāa-Batisi'i siire hel kuomba hɔlma-na jo, ku'i cie u hi hiŋ daama temma-i. Banan ba'a *Eli yaa siire jo. Banan ba'a yiinataan *Diilopɔpuorbilonɔ nanɔ-i juɔ. *Erɔdi wuɔ nu-ma. U yaa waa *Galile yunɡu-na. ¹⁶ Wuɔ cira: «Nsāa yaa-i! N sie suɔ wuɔ mi cie ba kar u yunɡu-i, nga u'i siire jo daayo.» ¹⁷ Ninsie ninsie, fuɔ fere yaa naa cie ba bel Nsāa-i dii-yo kaso Erodiyadi maa-na. Erodiyadi faŋo-i u mɔlɔ cieŋo'i waa aa wuɔ hūu-yo mɔlɔ wulaa dii-yo. Ba taa ba bī mɔlɔ-i Filipu.

¹⁸ Uŋ hūyāa u mɔlɔ cieŋo-i, Nsāa wuɔ waŋ-ma baa-yo wuɔ fuɔ uudiŋo sī. ¹⁹ Cieŋ wuɔ pāŋ cɔ Nsāa-i aa naa tuɔ taara-yuɔ baa komma. Nga ma saa naa waa ma gbāa ce. ²⁰ A haa hama-i nuɔ-i? Erɔdi taa u kālā Nsāa-i. Uu naa suɔ wuɔ nelviŋo aa tiraa suɔ wuɔ Diilonj-nolɔ, a ce dumaanɔ-na u saa tuɔ sieya-yuɔ. Nsāa nelma taa ma surnu-yuɔ ma cor. Nga u waa duɔ tuɔ piye, Erɔdi holle pāŋ caar.

²¹ Erodiyadi maaman'a ma ka fa dumaanɔ-na, Erɔdi ji tuɔ ce u homman-yiŋgu ponsaŋgu aa bī u kuoyataamba-i, baa sorosi ba yuntaamba-i, baa Galile yuntaamba-i hiere. ²² Erodiyadi bilon wuɔ nyen nyemunɡu nan temma, kuɔ gbuu dɔlɔ Erɔdi-i baa baman waa hiere. Erɔdi wuɔ yuu-yo wuɔ: «ŋ taara bige-i mi hā-ni baa-ku?» ²³ Aa naa cira: «Muɔ baa Diilonɔ, niŋ taaran kuman mi ka hā-ni baa-ku. Halle da ŋ fie cira mi cal mi nelle-i sɔmma hāi, a hā-ni sɔmma diei, mi ka ce-ma.»

²⁴ Bilon wuɔ hel nuamba-na ka yuu nyunɔ-i. Nyun wuɔ cira: «Kā ŋ ka cira ŋ taara Nsāa-Batisi yunɡu.» ²⁵ Bilonɔ gūnu baa gbarunɡu kā nellentienɔ wulaa ka cira: «Mi taara ŋ kar Nsāa-Batisi yunɡu-i dii-ku tasaan-na hā-mi fiefie!» ²⁶ Nellentienɔ yaan kaa pāŋ bir ka den birma. Nga u ka ce-ma nie, u yaa

pāa nuᅅgu-i baa-yo nuᅅmba-na. ²⁷ Wuᅅ naa wuᅅ bi pāᅅ puᅅr sorosiyieᅅ naᅅo-i wuᅅ u kā ka kar Nsāa-Batisi yuᅅgu-i ji hā-yo baa-ku. Sorosiyieᅅ wuᅅ bi ta kā kasodūᅅgu-na ka kar Nsāa yuᅅgu-i ²⁸ a dii-ku tasaᅅ-na jo baa-ku ji hā biloᅅo-i baa-ku. Biloᅅ wuᅅ hūu-ku ka hā nyuᅅo-i baa-ku. ²⁹ Nsāa *hāalābiembaᅅ juᅅ nu-ma wuᅅ ba karaa ba yuntieᅅo yuᅅgu-i, baa kā ka biᅅ u bomborre-i ka fuure-die.

Yesu hāa nelpūᅅgu naᅅgu wuo ye

(Matie 14.13-21; Like 9.10-17; Nsāa 6.1-14)

³⁰ Yesu *pᅅpuᅅrbiembaᅅ kaa bir jo, baa jo ji tūnu Yesu-i baa baᅅ kaa ce mamaᅅ hiere. ³¹ A ne da nuᅅmba bᅅi taa ba jo u wulaa, a ce halle fuᅅ baa u *hāalābiemba-i ba sa da ba feᅅ ba wuo niiwuoni-i yeᅅ. Yesu wuᅅ gbᅅ u hāalābiemba-i wuᅅ: «Yaᅅ i kā hieᅅ-nu na ka fiisa celle.» ³² Baa sire ku yaa nuᅅ-i a biᅅ beᅅo-i ta ta ba kā.

³³ Baᅅ taa dumaᅅo-na, nuᅅmba bᅅi daa-ba aa suᅅ baᅅ kāᅅ kusuᅅᅅ-nu. Baa hel terni-na hiere a gbar ta yaᅅga beᅅ. ³⁴ Yesuᅅ huᅅlāa hūmma-na, wuᅅ u ne da nelpūᅅgu naᅅ temma u yaᅅga-na; ba ne ᅅaa tūlmba maᅅ tieᅅo sᅅi beᅅ. Ba hujarre gbuu bel-o. Wuᅅ pāᅅ doᅅ tuᅅ waᅅ Diiloᅅ-nelma-i baa-ba. U piiye baa-ba vaaya.

³⁵ Bāᅅᅅᅅ juᅅ ta ku hir huᅅᅅᅅ maᅅ nuᅅ-i, u hāalābiemba piᅅ u caᅅᅅ-nu a waᅅ baa-yo wuᅅ: «Itie, ᅅ suyaa wuᅅ ii dii hieᅅ-nu de? Bāᅅᅅᅅ hir ku kā ³⁶ ᅅ sa yaᅅ nuᅅmba kā nilieᅅᅅ maᅅ kᅅᅅᅅni-na ka taara niiwuoni sāa wuo wei?»

³⁷ Yesu wuᅅ cira: «Nameᅅ saaya na hā-ba niiwuoni-i ba wuo.»

Baa cira: «Itie, die fie sāa niiwuoni-i *deniebaa nuᅅsūᅅ, ni sie gbᅅ!»

³⁸ Yesu wuᅅ cira: «Kāᅅᅅ na ka ne, *buruo u nie dii baa-na?»

Baa kā ka ne aa jo ji cira: «Buruo u ndii a naara titiraamba hāi.»

³⁹ Yesu wuᅅ cira ba ce nuᅅmba calnu tᅅena hieᅅbinaᅅᅅᅅ-na.

⁴⁰ Nuᅅᅅ baa tᅅena. Banamba komuᅅᅅᅅ da-a-ndii, banamba komuᅅᅅᅅ hā-a-hāi baa cᅅncielbaa.

⁴¹ Yesu wuᅅ biᅅ buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hāi baᅅᅅ daaba-i a ciir u yuᅅgu-i dᅅᅅᅅ-i-na aa jaal Diiloᅅo-i aa bᅅlnu-yuᅅ hā u hāalābiemba calnu-yuᅅ a hā nuᅅmba-i. Aa bi calnu titiraamba-i hā-ba hiere. ⁴² Nuᅅᅅ baa wuo ye hiere.

⁴³ Baa gbura ni boini-i a dii-ni segeyufieᅅ cᅅncieluo baa a hāi.

⁴⁴ Nuᅅmba maᅅ waa, bibemba-i yoᅅ, ba kā nuᅅmba neifieᅅᅅᅅ hāi nuᅅsiba ndii temma nuᅅ.

Yesu wuᅅyaa hūmma dᅅᅅᅅ

(Matie 14.22-33; Nsāa 6.16-21)

⁴⁵ Baᅅ bi wuyaa niiwuoni-i, Yesu wuᅅ guor u *hāalābiemba biᅅ beᅅo-i ta u yaᅅᅅ-na ta ba kā Betisada yaᅅga aa fuᅅ wuᅅ tᅅena

duɔ ce nuɔmba bɔrɔ kŭŋ ba cɪnniŋ. ⁴⁶ Nuɔmbaŋ juɔ bɔrɔ hiere, wuɔ kã ka nyugŭŋ tãnuŋgu-na tuɔ cãrã Diilonɔ-i.

⁴⁷⁻⁴⁸ Bãaŋguŋ juɔ suur, Yesu yaa waa yon bomborma-na. A ne da fafalmu taa mu jãrã u hãalãbiemba-i. Wuɔ fara da ba ce sŭlma-i dii hŭmma holle-na baa beŋo-i. Cuo kaalmancaanŋgu-na, wuɔ sire tuɔ wuɔ hŭmma dɔrɔ-i-na u kã ba wulaa. Uŋ kaa hi, wuɔ ce ŋaa u ciɛl-ba duɔ cor. ⁴⁹ Hãalãbieŋ ba'a ba ne da hai moloŋo-i wuɔyaan hŭmma dɔrɔ-i-na daayo-i! Baa don ta ba kaasŋ wuɔ sɪ isuɔtieŋo. ⁵⁰ Baŋ daa-yo, ba huleiŋa caaraa. Yesu wuɔ cira: «Baa na tie holle, muɔmei!» ⁵¹ Aa kã ka bel beŋo-i suur. Fafal muɔ bi pãŋ yiɛra. Hãalãbieŋ baa kar da hãmmu! ⁵² Niiwuoniŋ-kŭŋgu man fiɛ ce cor, ba saa suɔ ku yaanŋa-i. Nelma famma yaraa-ba suɔma.

Yesu siire jaamba Genesareti-i-na

(Matie 14.34-36)

⁵³ Fafalmuŋ yiɛraaya, Yesubaa-ba perien karnu kã Genesareti. ⁵⁴ Baŋ hii bi huɔl, nuɔmba pãŋ suɔ Yesu-i ⁵⁵ aa gbagbarra tŭnu ba-naa terni-na hiere. Da ba nu wuɔ u dii kusuŋnu, ba biɛ ba jaamba-i ba niigallanni-na gbar kã u wulaa.

⁵⁶ Yesu waa duɔ cor terienŋu terienŋu, nuɔmba biɛ ba jaamba-i ka jina ponsanatigerre-na aa cãrã-yuɔ wuɔ u yan ba yiɛya-yuɔ; da ku fiɛ'a u jonŋoruo tŭŋgu, ku ka saanu. Ninsie ninsie, ku waa jeiŋo man duɔ yiɛya-yuɔ fafalmu pãŋ da-yuɔ.

7

Bɪncuɔŋ-hŭmelle saa saaya di gbuonu Diilonɔ-hŭmelle-i

(Matie 15.1-9)

¹ Yiŋgu nanŋu-na, *Fariŋɛbaa-ba-i baa *ãnjɪnamma pigãataamba man naa hilaa *Yerusalemu-i-na jo, baa kŭlãa ba-naa kã Yesu wulaa. ² Ba'a ba ne da Yesu *hãalãbiemba namba wuo niiwuoni-i a ne da ba saa saara ba nammu-i a saanu baa *Yuifu ba bɪncuɔŋ-hŭmelle-i. ³ A ne da Fariŋɛbaa-ba-i baa Yuifubaa-ba-i hiere ba sa puona baa ba bɪncuɔŋ-maama-i: Ba sa siɛ wuo niiwuoni-i ni ba saa saara ba nammu-i. ⁴ Aa da ba hel sanŋa-na kŭŋ, ba ce hŭmma'i igɛna aa suɔ wuo niiwuoni-i. Ba bɪncuɔŋ-maama'i saa waa mafamma-i yon: Hŭŋkaacimmuŋ-saarma waa ma den, bŭnammuŋ-saarma waa, bitonniŋ-saarma bi waa.

⁵ Baŋ daa ba wuo niiwuoni-i dumaanɔ-na, baa yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i ciɛ ŋ hãalãbiemba sa wuɔ bɪncuɔŋ-hŭmelle-i? Ku ciɛ nie ba saa saara ba nammu-i aa ta ba wuo niiwuoni-i?»

⁶ Yesu wuɔ cira: «Huhurmantaan namaa temma-i daana-i, *Isayiŋ fii-na baa kuman, na yuu-ku. Isayi waan-ma wuɔ: «Diilonɔ ciɛra wuɔ:

«Nel daade taamba kãŋ-mi ba nuŋ-nu yon.

Mi maama si dii ba hãmmu-na.

⁷ *Baŋ pigāaŋ nuɔmba-i hūmelle maŋ, bafamba diele.*

A ce dumaanɔ-na yuŋgu si dii ba Diilojaale-na.»*

⁸ Yesu wuɔ cira: «Na birii yaŋ Diilonɔ ŋ waanɔ mamaŋ aa vaa na fɛɛ baa na bɛncuɔŋ-maama ta na ce. ⁹ Maa namaa cā! Na yagaraa Diilonɔ nuŋgu-i aa bir bel na bɛncuɔŋ-maama yaa nammu hāi. ¹⁰ Ma sī *Moisi waanɔ-ma wuɔ na ta na dii na bɛncuɔmba nunni-i kɛ? Aa tiraa cira umaŋ duɔ waŋ āndaparaanɔ hā u to, sisɔ u nyu, kutienɔ saaya baa komma. ¹¹ Nga namaa birii cira wuɔ umaŋ duɔ waŋ baa u bɛncuɔŋ-i wuɔ: «Miŋ ŋa naa da kumaŋ da mi kāyā-niɛ ku ciɛ «kɔrbā»; ku yuŋgu yaa wuɔ mi pāa-ku hā Diilonɔ.» Wuɔ kɛɛ umaŋ duɔ ce mafamma-i aa u saa ji fiɛ da bɛŋkūŋgu hā u bɛncuɔŋ-i wɛima sī. ¹² Terienɔŋu faŋgu-na, na ce nuɔmba ta ba yaŋ ba bɛncuɔmba-i ba sa kāyā-bei. ¹³ Na birii biɛ na bɛncuɔŋ-maama yaa-i a dii-ma Diilonɔ-nelma fuonɔŋgu-na ta na hāalā na-naa baa-ma. Na ciɛ ma temma boi cor tī a ne da ma saa fa.»

Kumaŋ gbāa guɔla neliɛŋ nuɔŋo-i

(Matie 15.10-20)

¹⁴ Ku huonɔŋgu-na, Yesu wuɔ tiraa bī nuɔmba-i ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Karaaŋ na tūnni-i fafamma na nu mi nelma-i. ¹⁵ Kumaŋ suuriinɔ neliɛŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na, ku siɛ gbāa guɔla-niɛ Diilonɔ-hūmelle-na; kumaŋ hilaanɔ, ku yaa gbāa guɔla-niɛ. [¹⁶ Umaŋ duɔ u ka nu, u nu!]

¹⁷ Ūŋ juɔ hel nuɔmba hɔlma-na kūŋ ciŋgu-na, u *hāalābiemba cira u firnu nel daama-i pigāaŋ-ba. ¹⁸ Wuɔ cira: «Bisāimba'i namaanɔ-o-i wɛi? Namaa saa suɔ wuɔ kumaŋ suuriinɔ neliɛŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na ku siɛ gbāa guɔla-niɛ wɛi? ¹⁹ Kumaŋ suuriinɔ ŋ nuŋgu-na ku sa kā ŋ huɔŋ-na, ku kā ŋ kusūŋ-nu ka ce biniɛŋa a hel.» Terienɔŋu faŋgu-na, Yesu taara duɔ pigāaŋ wuɔ niwuoni-i hiere ni gbāa wuɔ. ²⁰ Aa naa tiraa cira: «Mamaŋ dii neliɛŋ nuɔ ŋ huɔŋga-na, ma yaa gbāa guɔla-niɛ Diilonɔ-hūmelle-na. ²¹ Anɔŋgɔbabalamma hel neliɛŋ nuɔ ŋ huɔŋga'i nuɔ-i: Ŋ huɔŋga'i diyaanɔ-niŋ bɛŋwosinni-na, cuosinni-na, nelkolle-na, ²² *fuocesinni-na, cāncaaya-i-na, hɔdorre-na, nuɔŋ-tāalma-na, kakarkuonɔ-na, nenemuŋgu-na, yebiɛnande-na, bombolma-na, ānyagarma-na. ²³ Nelbabalanɔ daama-i hiere ma hel neliɛŋ nuɔ ŋ huɔŋga'i nuɔ-i. Ma yaa guɔlaayanɔ-niɛ Diilonɔ-hūmelle-na.»

Niɛryiɛŋo nanɔ haa u nanɔga Yesu-i-na

(Matie 15.21-28)

²⁴ Ku huonɔŋgu-na, Yesu wuɔ ji ta halanɔ terienɔŋgu-na a kā Tiir. Ūŋ kāa, wuɔ suur dūŋgu nanɔŋgu-na duɔ fuo nuɔmba baa da-yo. Nga u saa gbāa. ²⁵ Ciɛŋo nanɔ wuɔ nuɔ u maama nelle fande-na,

* 7:7 Isayi (Ésaïe) 29.13

a ne da *jina waa u bilonɔ-na. Yesu bi himma-i, ciɛŋ daa wuɔ jo ji dūuna u yaanɔga-na ²⁶ a cārā-yuɔ wuɔ u donya jina daayo-i u bilonɔ-na. Ciɛŋ daa u waa *nieryiɛŋo. U taa u hel Fenisi man dii Siiri mara-i-na. ²⁷ Yesu wuɔ cira: «Da ŋ biɛ bisālmba niwuoni-i hā juoraamba baa-ni ku saa fa. Yanɔ da ba wuo ye, ŋ suɔ ŋ biɛ boini-i ŋ hā juoraamba-i.»

²⁸ Ciɛŋ wuɔ cira: «Itie, ma sī bisālmbanɔ wuo aa jubienɔ man ta a diire hīɛma-na, juoraamba biɛra-yɛi ba wuo kɛ?» ²⁹ Uŋ waanɔ mafamma-i, Yesu wuɔ cira: «Niŋ suyaa mafamma-i wanɔ-ma, bir ŋ kūŋ, jina taa halanɔ ŋ bilonɔ-na.» ³⁰ Ciɛŋo birii ku yaa nuɔ-i kūŋ, kā ka da bilonɔ gaala u munɔgallammu-na: Jina taa.

Yesu ciɛ bobo nanɔ tuɔ piye

³¹ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ sire Tiir-na a hel Sidō aa bir hiire kā ka karnu Dekapol niɛiŋa-i kā ka hel Galile dalanɔga-na. ³² Baa jo baa bobo nanɔ-i a ji cārā-yuɔ wuɔ u haa u nanɔga-i yuɔ a firnu u jumelle-i aa puur u tūnni-i. ³³ Yesu wuɔ bel-o hel baa-yo nuɔmba-na. Banɔ hilaa, wuɔ dii u nienɔ-i naacolɔ tūnni-na aa ce u taalunɔgu-i hure u jumelle-na. ³⁴ Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ ciir u yunɔgu-i aa fiisa da fūɔ aa cira: «Efata!» Ku yunɔgu yaa wuɔ: Puur! ³⁵ Terduonɔgu fanɔgu-na, naacolɔ tūŋ niɛ pāŋ puur aa u jumel die bi pāŋ firnu u tuɔ piye da welewele ŋaa u'i sī. ³⁶⁻³⁷ Kuɔ fūnuŋ cu nuɔmba hōmmu-i. Baa ta ba piye wuɔ: «Naacolɔ daa u maacemma faa cor! U puur tugbentaamba tūnni-i aa tuɔ ce bobobaa-ba ta ba gbā ba piye.» Yesu wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ ba baa yanɔ ma hel. Duɔ wanɔ mafamma-i, ku ce ŋaa u kaa namma dii dāamu-na.

8

Nuɔmba neifienɔ hāi wuyaa buruo niehāi yar-ba (Matie 15.32-39)

¹ Yibienɔ fanɔga-na, nuɔmba tiraa kūɔl ba-naa ka tigiinɔ Yesu caanɔgu-na. A ne da niwuoni saa waa baa-ba. Yesu wuɔ bi u *hāalābiemba-i ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: ² «Nuɔŋ daaba hujarre gbu di ko-mi; ba yinni siei yaa de-i baa-mi ba saa da biŋkūŋgu wuo. ³ Banamba hilaa termaanɔ-nu jo, da mi yanɔ ba bir baa nyulmu-i ku kaa nuɔl-ba hūmelle-na.»

⁴ U hāalābiemba cira: «Itie, i ka da niwuoni-i hie hīɛŋ daaku-na die ji hā nelpūŋ daaku temma da ku wuo ye?»

⁵ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «*Buruo u niɛ dii baa-na?»

Baa cira: «Buruo niehāi.» ⁶ Yesu wuɔ ce nuɔmba tīɛna hīɛma-na aa naa biɛ buruo niehāi daayo-i a jaal Diilonɔ-i aa būlnu-yuɔ hā u hāalābiemba-i wuɔ ba calnu-yuɔ hā-ba. U hāalābiemba hūu-yo bi calnu-yuɔ. ⁷ Tetebiemba namba

bi waa, wuɔ tiraa biɛ bafamba-i a jaal Diilonjo-i aa hã u hãalãbiemba-i baa-ba wuɔ ba calnu-bei hã nuɔmba-i.

⁸ Nuɔmba man waa hierɛ, baa wuo ye. Baa gbura ni boini-i dii-ni segeyufienj niehã. ⁹ A ne da nuɔmba man waa, ba gbãa yu nuɔmba neifienja hãi temma.

Ban juɔ wuo tɪ, Yesu wuɔ hã-ba hũmelle-i wuɔ ba kũj ba cinnij ¹⁰ aa fuɔ baa u hãalãbiemba-i baa biɛ beɲo-i ta ba kã Dalmanuta.

*Nuɔmba ciera Yesu ce himma ba ne
(Matie 16.1-12)*

¹¹ Yesubaa-ban kãa Dalmanuta-i-na, *Farisɛbaa-ba namba jo ji ta ba fanu ba-naa baa-yo. Baa ji cira wuɔ da kuɔ Diilonjo'i puɔraa-yo, u ce himma ba ne. Ba taa ba wan mafamma-i wuɔ sɪ ba ka gbãa cure-yuɔ. ¹² Yesu wuɔ fiisa da fũɔ aa naa cira: «Bige-i ciɛ fiɛfiɛ ku nuɔj namaanjo-i na'a mi ce himma pigãan-na ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonjo'i puɔraa-mi? Mi wan ninsoɲo-i baa-na, binjũngu sa ce dii pigãan-na!» ¹³ Aa naa pãj ta baa u *hãalãbiemba-i ka suur beɲo-na ta ba karnu ba kã dalaɲga yiɛngu nanju-na.

¹⁴ A ne da ma saa naa tɛnu u hãalãbiemba biɛ *buruo. Buruo diei waa baa-ba yonj beɲo huɔɲga-na. ¹⁵ Yesu wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Jande, bilaan na fɛɛ Farisɛ ba siini-na baa *Erɔdi bi niini-na.» ¹⁶ Hãalãbiemba donj ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Na saa da, in'a i saa biɛ niwuoni ku'i ciɛ u tuɔ piye dɛ-i-na.» ¹⁷ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na piye wuɔ mi daa na saa biɛ niwuoni ku'i ciɛ mi ta mi piye dɛ-i-na? Ku ce ɲaa a ji hi baa nyunjo, minj wan nelma man na saa hi ta na da ma terienju-i wɛi? ¹⁸ Na sa da baa na yufienja-i wɛi? Aa na sa nu baa na tũnni-i wɛi? Ma karaanu-nei wɛi? ¹⁹ Minj bulãanu buruo u ndii-i a hã nuɔmba neifienja hãi nuɔsiba ndii-i, na bieraaya boini-i segeyufienja nie ta?» Baa cira: «Segeyufienj cɪncieluo a hãi.»

²⁰ Wuɔ cira: «Aa minj bulãanu buruo niehã a hã nuɔmba neifienja hãi ba wuo, segeyufienja nie juɔ tɛ?»

Baa cira: «Segeyufienj niehã juɔ tɛ.»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Ji hi baa nyunjo na saa hi suɔ ku yaanjo-i yogo wɛi?»

Yesu puurii yironjo nanjo yufienja-i

²² Yesubaa-ban kaa hi Betisada-i, baa jo baa yironjo nanjo ji hã-yo wuɔ u ce jande aa u haa u nanjo-i yuɔ a puur u yufienja-i. ²³ Yesu wuɔ bel yironj daa u nanj-na ba hel nellenj-huɔɲga-na a kã ba denj. Ban kaa hi, wuɔ ce taalunjo a hure naacoljo yufienja-na aa ce u nammu-i cuye-yɛi ku ce cɛlle aa suɔ halan-mu. Unj halaan-mu, wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ŋ da wɛi?» ²⁴ Naacolj wuɔ ne aa naa cira: «Mi da nuɔmba-i ɲga mi sa da-ba dɛi; mi da-ba

ɲaa tibinni aa ta ni wuɔ.» ²⁵ Yesu wuɔ tiraa bir cu u nammu-i naacolɲo yufienɲa-na. Uɲ juɔ halanɲ-mu kufanɲu-i, naacolɲ wuɔ pɲɲ tuɔ da fafamma. ²⁶ U yufienɲ an puurii, Yesu wuɔ wanɲ baa-yo wuɔ: «Ta ɲ kɯɲ cɯɲ-nu, baa tiraa ɲ suur nellenɲ-huɔɲga-na.»

Yesu sɯnni yaa hani-i?

(Matie 16.13-20; Like 9.18-21)

²⁷ Ku huonɲu-na, Yesu-i baa u *hɔalɔbiemba ji ta ba kɔ nileɲɲa manɲ dii Sesare manɲ Filipu wuonɲo-i u kɔtonni-na. Banɲ kɔɲ hɯmelle-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nuɔmba ciɛra hai moloɲo-i muɔɲo-i?»

²⁸ U hɔalɔbiemba cira: «Banamba ciɛra wuɔ nuɔnei *Nsɔa-Batise-i, bananɲ ba'a nuɔnei *Eli-i, bananɲ ba'a *Diilopɔpuɔrbiloɲo nanɲo-i nuɔɲo-i.»

²⁹ Yesu wuɔ bir yuu-ba wuɔ: «Aa namaa fuɔ, na'a hai moloɲo-i muɔɲo-i?»

Pier wuɔ cira: «Diilonɲ unɲ pɔa nuɲgu-i aa saanɲ *Konɲkortienɲo manɲ, u yaa nuɔɲo-i.» ³⁰ Yesu wuɔ wanɲ-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ ba baa yanɲ ma hel molo nu-ma.

Yesu kaal u mulɛma-i

(Matie 16.21-28; Like 9.22-27)

³¹ A donɲ huonɲu fanɲu-na, Yesu wuɔ donɲ tuɔ piiye u pigɔan u *hɔalɔbiemba-i wuɔ *Molonɲ-Bienɲo ka mulɛɲ da dɛi! Nelle bɯncuɔmba-i, baa *Diiloligantaamba yuntaamba-i, a naara *anɲnamma pigataamba ka cɯna-yuɔ aa ko-yo. Nɲa da ba ko-yo, u ka ce yinni hɔi hɛma-na, siɛlinɲ-yiinɲu-i u ka sire hel jo. ³² Yesu wuɔ waanɲ nel daama-i kaala-mɛi baa-ba. Pier wuɔ bɯ-yo ba kɔ ba denɲ ka tuɔ wanɲ baa-yo wuɔ: «Itie, baa ta ɲ piiye dumaa, ku saa fa.» ³³ Yesu wuɔ miel ne u hɔalɔbiemba-i aa naa gbɛ Pier wuɔ: «*Sitani, kɔ ɲ halanɲ mi caanɲ-nu! Nɲ kusɯɲ-maama-i Diilonɲ-maama sɯ, nelbilienɲ-maama.»

³⁴ Ku huonɲu-na, wuɔ bɯ nuɔmba-i baa u hɔalɔbiemba-i ji tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Nuɔni manɲ da ɲ ta ɲ taara ɲ nyaanumɛ, ɲ saaya ɲ cɯna ɲ fɛɛ, aa ɲ saaya ɲ siɛ mulɛma-i baa kuliɲɲu-i. ³⁵ Umanɲ duɔ tuɔ kaal baa u yunɲu yonɲ, u ka kɔsuonɲ u fɛɛ, ɲga umanɲ duɔ tuɔ kɔsuonɲ u fɛɛ mɛi maama-na baa *Neldɔdɔlma maama-na, kutienɲo ka da cicɛlma manɲ siɛ ji tɛ dede. ³⁶ Nelienɲ nuɔ, da ɲ da ɲ yufienɲ-niini-i hiere miwaanɲo-na aa ka caa, yunɲ haku-i dii-kuɔ? ³⁷ Nelienɲ nuɔ, ɲ gbɔa sɔa ɲ yunɲu-i baa bige-i Diilonɲo wulaa? ³⁸ Na saa da, fiɛfiɛ ku nuɔmba saa fa, ba jɛnaamba sa ku. Umanɲ duɔ tuɔ ce senserre bɛi u sa taara ba suɔ wuɔ mɛi wuonɲo, u sa bi taara u wanɲ mi maama-i baa-ba, Molonɲ-Bienɲo duɔ ji jo baa u To fɔɲɲuɔ-i baa *dɔrpɔpuɔrbiemba-i, u ka bi ce senserre baa kutienɲo maama-i.»

9

¹ Aa naa cira: «Yaaj mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba ka da *Diilonŋ-bāaŋgu-i aa suɔ da ba ku. Diilonŋo ka ce u bāaŋgu-i baa fōŋgũ.»

Yesu birii u deŋ birma
(Matie 17.1-13; Like 9.28-36)

² Yesuŋ waaj mafamma-i, yinni niediei temma cor, wuɔ ce fuɔ baa Pier, baa Sake a naara Nsāa ba kā ba deŋ ka nyugūŋ tānujaataama naŋo-na. Ba'a ba ne da Yesu birii u deŋ birma. ³ U jonŋorbaa-ba birii baapiɛlmba ta ba caa da kpoikpoi; halle molo sie gbāa ce biŋkūŋgu pusūŋ dumaŋo-na. ⁴ *Hāalābien ba'a ba tiraa ne, a da *Eli baa *Moisi ba caraaya-bei ta ba piie baa Yesu-i. ⁵ Pier wuɔ gbē Yesu-i wuɔ: «Hāalātie, i jomma faa bande-i-na de! N sa waŋ i ce gbuganni siei wei? Ku diei naŋ kūŋgu, ku diei Moisi kūŋgu, aa ku diei kūŋgu naŋgu-i Eli kūŋgu.» ⁶ Korma'i naa bilaa Pierbaa-ba-i a ce u tuɔ piie dumaa u yuŋ-nu u sa suɔ uŋ waŋ mamaŋ. ⁷ Duherru nandu jo ji cinnu-bei. Baa nu molo piie du huŋga-na wuɔ: «Mi Biŋo yaa daayo-i; u maama sa suɔ aa dɔlnu-mie, taa na nu u nuŋgu-i.» ⁸ Hāalābiemba wuɔra ne terni-na hiere ba saa da moloŋo baa Yesu-i.

⁹ Baŋ juɔ ta ba hiire tānuŋgu-na, Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ *Molon-Bien duɔ saa sire hel kuomba hɔlma-na, ba baa waŋ nel daama-i baa moloŋo! ¹⁰ Hāalābiemba sie aa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «A sire hel kuomba hɔlma-na, ku yuŋgu yaa wuɔ nie?»

¹¹ Baŋ kaa hi yaaŋga-i, baa yuu Yesu-i wuɔ: «Ma si *aŋjnamma pigāataamba ciɛra wuɔ Eli saaya u bir jo igēna aa Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saaj *Konkortieno maŋ u suɔ jo ke?»*

¹² Yesu wuɔ cira: «Ba saa kar coima; Eli saaya u jo igēna ji migāaŋ weiima-i hiere. Nga bige-i cie Diilonŋ-nelma cira wuɔ: «Molon-Bieno ka mulien da dei aa ba sie ta ba kāŋ-yo?» ¹³ Mi tūnu-ɛi: Eli juɔ ti. Uŋ juɔ, nuɔmba cie ba bāaŋgu-i yuɔ. Diilonŋ-nelmaŋ waaj-ma dumaa, ba bi cie-ma dumei.»

Yesu duɔnya jina naacombilonŋo naŋo-na
(Matie 17.14-21; Like 9.37-43)

¹⁴ Yesubaa-baŋ hiiriye ka hi u *hāalābiemba namba terienŋu-i, baa da nuɔmba juɔ ji yu ba caaŋgu-na, aa da *aŋjnamma pigāataamba namba juɔ ba ji ta ba fanu ba-naa baa-ba. ¹⁵ Nuɔmba juɔ'a ba ne da Yesu jo, kuɔ ce-ba gberɛ, baa gbar jārā-yuɔ ka ta ba jaal-o.

* 9:11 Malaki (Malachie) 3.23

16 Yesuŋ juo ji hi, wuo yuu u haalabiemba-i wuo: «Na fanu na-naa baa-ba nel hama-i nuo-i?» 17 Naacolŋo naŋo tie dii nuomba-na aa cira: «Haalatie, *jina naŋo dii mi bieŋo yuŋgu-na a ce-yo bobo. Mi juo baa u yaa-i ŋ wulaa. 18 Duo sire-yuo terienŋu terienŋu, u mal-o. Duo mal-o, saŋpugaaru ta du hel u nuŋgu-na, aa ŋ da u wuo u nyieni-i aa kuola da girri. Mi waan baa ŋ haalabiemba-i mie ba donya-yuo, ba saa gbãa.»

19 Yesu wuo gbẽ-ba wuo: «Fieŋe ku nuon namaaŋo-i, na sa huu nelien maama. Na daa nie si mi ka tiena baa-na gbula wei? Namaa ji huu mei maama-i yaku-i?» Aa naa cira: «Juon baa naacombilonŋo-i.» 20 Baa ta ta ba ka baa-yo da ba ka ha-yo. Jinaŋ kaa cira u ne da Yesu-i, wuo paŋ bel naacombilonŋo-i gbuu sagalla-yuo. Naacombilonŋ wuo hel cii tuo bumallã aa saŋpugaaru ta du hel u nuŋgu-na.

21 Yesu wuo yuu tuonŋo-i wuo: «Jina daayo dii-yuo ku baanŋu cuo wei?»

Tuonŋ wuo cira: «Uu dii-yuo dii u bisansinnin. 22 Duo ce u ce u suur daamu-na sisõ hũmma-na duo ko-yo ha-mi. Da ŋ'a ŋ ka gbãa, jande ne Diilonŋo-i aa ŋ kaŋya-yie.»

23 Yesu wuo cira: «Bige-i cie ŋ'a da mie mi ka gbãa? Uman duo haa u nanŋa-i Diilonŋo-na, weima-i hiere ma gbãa ce ha kutienŋo-i.»

24 Yesuŋ waan mafamma-i, naacombilonŋo to wuo paŋ cira: «Mi haa mi nanŋa-i Diilonŋo-na ŋga kaŋya-mie ni mei si kuu dii kelle.»

25 Baŋ tiyãa kufanŋu-na, nuon baa ta ba jo ba naara. Yesuŋ daa ba kuolãa ba-naa ta ba jo dumaanŋo-na, wuo cira: «Jina nuo, ma'a ŋ'a ŋ gbãŋ ce nuomba-i bobobaa baa tugbentaamba? Cor ŋ hel naacombilonŋo-na, mi sa taara mi tiraa da-ni yuo gbula.» 26 Jina wuo kaasŋ da gbagaga aa naa gbuu sagalla naacombilonŋo-i aa suo hel-yuo. Naacombilonŋ wuo galla ŋaa u kuu. Nuomba maŋ waa hiere baa da nie si u kuu. 27 Yesu wuo bel u nan-na sire-yuo u yiera u gbeinin.

28 Yesuŋ juo kuŋ baa u haalabiemba-i ba ka waa ba kula-i, baa yuu-yo wuo: «Haalatie, bige-i cie mie i saa gbãa donya jina daayo-i?»

29 Yesu wuo cira: «Jina daayo temma-i Diilocãrãlle'i gbãa donya-yuo yon.»

*Yesu tirii u kuliŋgu maama-i
(Matie 17.22-23; Like 9.43-45)*

30-31 Ku huonŋu-na, Yesu-i baa u *haalabiemba sire terienŋu-na a suur *Galile huonŋa-na ta ba karnu ba ka. Yesu taa u piye Diilonŋ-nelma-i u pigãanŋ u haalabiemba-i a ce dumaanŋo-na u saa tuo taara molo suo ba saanŋu. U taa u piye baa-ba wuo: «Ba ka bel *Molon-Bienŋo-i ha nelbiliemba-i baa-yo ba ko-yo.

Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yonj hīema-na, sielinj-yiinggu-i u ka sire hel jo.» ³² Hāalābiemba saa suɔ u nelma yaan̄ga-i; n̄ga ba siɛ bi siɛ yuu-yo.

Hai moloŋo-i nelbuɔ-i hāalabiemba-na?

(Matie 18.1-5; Like 9.46-48)

³³ Yesubaa-baŋ kaa hi Kafarnamu-i a suur ba dūŋgu-na, Yesu wuɔ yuu u *hāalābiemba-i wuɔ: «Inj jonj hūmelle-na, na taa na fanu na-naa nel hama-i nuɔ-i?» ³⁴ A ne da hūmelle-na, ba taa ba fanu ba-naa da ba suɔ uman̄ nelbuɔ-i ba hōlma-na. Yesuŋ yuu-ba dumaan̄o-na, ba fiinan̄ ba saa waŋ wɛima. ³⁵ Yesu wuɔ bir tīɛna aa bī-ba cīncieluo ba hāi-i-na hiere a tuɔ piie baa-ba wuɔ: «Na hōlma-na uman̄ duɔ tuɔ taara u waa na yaan̄ga-na, kutien̄o saaya u jīna u fɛɛ na hieron̄o huon̄-nu aa tiraa ce u fɛɛ na maacembilon̄o.»

³⁶ Uŋ waan̄ mafamma-i, wuɔ bel bisāmbilon̄o nan̄o-i jo baa-yo ba hōlma-na. Uŋ juɔ baa-yo, wuɔ tūu-yo aa cira: ³⁷ «Uman̄ duɔ bel bisāmbilon̄ daayo temma-i fafamma mɛi maama-na, kuu dii n̄aa u bilaa mɛi fɛɛ yaa-i, aa uman̄ duɔ bel muon̄o-i fafamma, kuu dii n̄aa kutien̄o bilaa uman̄ puɔraa-mi.»

Uman̄ duɔ saa bigāan̄-ye, uu dii baa-ye

(Like 9.49-50)

³⁸ Ku huon̄gu-na, Nsāa wuɔ cira: «Hāalātīe, i daa naacoln̄o nan̄o gbuuse-nīɛ aa tuɔ donya *jīnabaa-ba-i, miɛ ne da u sa nyaanu-nīɛ baa miɛn̄o-i i ce u yaŋ.»

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Baa na cie-yo. Na saa da, molo siɛ gbāa gbuuse-mīɛ a ce gbɛɛ-wɛima aa tiraa bir bī mi yebabalande-i terduon̄gu fan̄gu-na. ⁴⁰ Uman̄ duɔ saa bigāan̄-ye, uu dii baa-ye. ⁴¹ Aa uman̄ duɔ ne muon̄o-i aa hā-na hūmma-i na nyon̄ wuɔ *Kīrsa baan̄ namaa, da ku fiɛ waa ciyufelle yonj, coima saa fa, kutien̄o siɛ naa u daluɔ-i Diilon̄o wulaa.»

Kunan̄gu bɔyaa kunan̄-na

(Matie 18.6-9; Like 17.1-2)

⁴² «Bisāmba man̄ hūyāa mɛi maama-i, uman̄ duɔ guɔl unan̄ gbeini bɛi Diilon̄-hūmelle-na, sūlma haraa kutien̄o-na. Kumān̄ ka haa-yuɔ, kuɔ baa naa to namelle u nuon̄gu-na aa sɛ-yo dii-yo nuoraan̄-nu, kuu naa ce bōlbōl yuɔ. ⁴³ Da n̄ da n̄ nan̄ga dii-ni kuubabalaan̄gu cemma-na, kar-ka n̄ nanna. Da n̄ suur Diilon̄-nelle-na baa nan̄ga diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa n̄ nammu-i mu hāi-i-na. [⁴⁴ Jīamba man̄ wuyaŋ nuɔmba-i terien̄gu-na ba sa ku, aa ku dāamu sa dīŋ.] ⁴⁵ Da n̄ da n̄ gboluon̄gu dii-ni kuubabalaan̄gu cemma-na, kar-ku n̄ nanna. Da n̄ suur Diilon̄-nelle-na baa gboluon̄gu diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa n̄ gbeini-i ni hāi-i-na. [⁴⁶ Jīamba man̄ wuyaŋ nuɔmba-i terien̄gu-na ba sa ku, aa ku dāamu sa dīŋ.]

47 Da η da η yufelle dii-ni kuubabalaan̄gu cemma-na, hiel-de η nanna. Da η suur *Diilon̄-nelle-na baa yufelle diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa η yufien̄a-i a hāi-i-na. 48 Jɪamba maŋ wuyaan̄ nuɔmba-i terien̄gu-na ba sa ku, aa ku dāamu sa d̄iŋ.

49 «Na saa da, dāamu ka dii dām̄ma yiɛ hiere.

50 «Dām̄ma-i b̄iŋkūfafaan̄gu; ηga da ma ji saara, namaa gbāa ce-ma niɛ ma tiraa ce kp̄ɛnnɛ? Diyaan̄ dām̄ma na fɛrɛŋ nuɔ aa na bel na-naa fafamma.»

10

Ansorre b̄arɔmmaŋ-kūŋgu-i
(Matie 19.1-12; Like 16.18)

1 Ku huon̄gu-na, Yesubaa-ba sire terien̄gu-na a k̄ā *Yude, k̄ā ka waa dii *Yurd̄ɛ bomborma namma-na. Nuɔmba tiraa k̄ūl ba-naa k̄ā u wulaa. Wuɔ doŋ tuɔ piye Diilon̄-nelma-i u pigāan̄-ba ηaa uŋ cemman̄ dumaa koko. 2 *Farisiɛbaa-ba namba ta ba taara ba cure-yuɔ baa nelma-i, baa piɛ a yuu-yo wuɔ: «A saa baa miɛ Diilon̄-hūmelle-i, nelien̄ nuɔ η gbāa nanna η ciɛŋo-i wɛi?»

3 Yesu wuɔ bir yuu-ba wuɔ: «*Moisi hāa-na hama-i wuɔ na ta na ce?»

4 Baa cira: «Moisi hāa-ye hūmelle-i wuɔ i gbāa tiɛ nanna i caamba-i; ηga da η'a η nanna-yuɔ η nyeḡɛŋ sebɛ η hā-yo iḡɛna uman̄ pigāan̄ wuɔ na ānsorre buɔra.»

5 Yesu wuɔ cira: «Moisi daa na tūnni sa nu ku'i ciɛ u nyeḡɛŋ mafamma-i hā-na. 6 Da ma'i s̄i Diilon̄ uŋ'a u j̄ina miwaan̄o-i u maa biɛŋo baa ciɛŋo. 7 A ce dumaan̄o-na, bibiɛŋo ka yaŋ u b̄incuamba-i aa waa baa u ciɛŋo 8 ba gbonu ce kuuduŋgu.* Da ba waa dumaan̄o-na, ba sa tiraa k̄āŋ-ba nuɔmba hāi, ba k̄āŋ-ba ηaa nelduɔŋo. 9 Terien̄gu fan̄gu-na, Diilon̄ duɔ gbonu kuman̄, nelbilo saa saaya u b̄arɔ-kuɔ.»

10 Baŋ juɔ k̄ūŋ ciŋgu-na, u *hāalābiemba tiraa sire nel daama-i ta ba yuu-yo. 11 Yesu wuɔ cira: «Uman̄ duɔ nanna u ciɛŋo-i aa j̄ā unan̄o, kutien̄o ciɛ *fuocesinni, u cālāa cɛd̄ielāŋo-i. 12 Ciɛŋo maŋ duɔ bi hel u b̄ɔlɔ wulaa aa k̄ā ka soŋ yan̄ga nan̄ga, ciɛŋo fan̄o ciɛ fuocesinni'i dumaan̄o-na.»

Yesu cāarā Diilon̄o-i hā bisāmbiembra namba
(Matie 19.13-15; Like 18.15-17)

13 Ku huon̄gu-na, baa jo baa bisāmbiembra namba-i Yesu wulaa wuɔ u ji haa u nammu-i bei a cāarā Diilon̄o-i hā-ba. U *hāalābiemba sire ta ba nuola baman̄ juɔ baa-ba. 14 Ku saa d̄ɔlnu Yesu-i, wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Yaan̄ bisālm̄ba ta ba

* 10:8 Miwaan̄o j̄inamman̄-sebɛ (Genèse) 2.24

jo mi wulaa, baa na cie-ba. Bamaŋ dii bafamba temma-i, *Diilon-nelle dii bafamba diele-i. ¹⁵ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Uman duɔ u saa sie *Diilon-nellentesinni-i ŋaa bisālāaŋo, kutieŋo sie gbāa suur *Diilon-nelle-na.» ¹⁶ Ku huonŋu-na, wuɔ tūu bisālŋ daaba-i aa haa u nammu-i bei aa cārā Diilonŋo-i hā-ba.

Weinŋo nan maama

(Matie 19.16-30; Like 18.18-30)

¹⁷ Ku huonŋu-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba sire bie hūmelle-i ta ba kā. Naacolŋo nanŋo gbar jo ji dūuna Yesu yaanŋa-na aa cira: «Hāalātiefefei, mi saaya mi ce bige-i da mi gbāa da cicelma maŋ sa tŋeŋ dede-i?»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Bige-i cie ŋ ta ŋ bi-mi nelfefeiŋ muɔ? Da ma hel Diilonŋo-na, nelfefeiŋo dii wei? ¹⁹ Diilonŋ un^a i tie wuɔ hūmienŋa maŋ, ma sī ŋ suɔ-ya ke? *«Baa ko nelieŋo, baa ce *fuocesinni-i, baa cuo, baa kar coima ŋ haa moloŋ-na, baa du moloŋo, ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nunŋu-i.»*†»

²⁰ Naacolŋ wuɔ cira: «Hāalātie, mi duɔŋ dii mi bisānsinnin ta mi ce mafamma-i hiere.»

²¹ Uŋ piye dumaanŋo-na, u maama gbuu pāŋ dɔlnu Yesu-i; wuɔ ne-yo aa naa cira: «Ma tŋyāa ma diei: Kā ŋ ka suor ŋ nagāŋ-niini-i hiere aa ŋ cal gbeiŋa faŋa-i ŋ hā sūntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce weiŋ nuɔ dɔrɔ-i-na. Da ŋ ce mafamma-i, ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanu-mie.» ²² Naacolŋ daayo naa silaa waa weiŋo cor. Yesuŋ juɔ waŋ mafamma-i, wuɔ pāŋ vāa u yaanŋa-i aa ta. ²³ Uŋ taa, Yesu wuɔ wuɔra ne u hāalābiemba-i aa cira: «Kumaŋ ka ce weiŋo duɔ gbāa suur *Diilon-nelle-na kuu dii kpelle.»

²⁴ Nel daama cu u hāalābiemba hōmmu-i. Yesu wuɔ tiraa tir-ma wuɔ: «Mi jēnaaŋ namaa, Diilon-nelle suurma dii kpelle de! ²⁵ Na suyaa wuɔ nyogōme duɔ gbāa cor misēne-fuonŋu-na kuu dii kpelle de! Nŋa weiŋo duɔ gbāa suur Diilon-nelle-na kufanŋu dii kpelle yaŋ.»

²⁶ Nel daama migāaŋ cu u hāalābiemba hōmmu-i. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Dumaanŋo-na, hai moloŋo-i ka gbāa kor?»

²⁷ Yesu wuɔ ne-ba aa cira: «Nelbiliemba wulaa ma sie gbāa ce, nŋa weiima sa yar Diilonŋo-i.»

²⁸ Pier wuɔ cira: «Hāalātie, aa mie maŋ naana i weiima-i hiere aa tie nyaanu-nie fuɔ?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Uman duɔ ta aa yaŋ u dumelle-i, u hāmba-i, u mɔlbaa-ba-i, u tūɔbaa-ba-i, u nyu-i, u to-i, u bisālmba-i, sisɔ u sonni-i mei maama-na baa *Neldɔdɔlma maama-na, ³⁰ kutieŋ unŋ ka da nimanŋ hīema-na bande-i-na, ni ka maar unŋ taa aa yaŋ nimanŋ sɔmma komuɔŋa ndii. U ka da dumieŋa-i, hāmba-i, mɔlāamba-i, nyunaamba-i,

† 10:19 Helman-sebe (Exode) 20.12-17

bisālm̄ba-i, sonni-i, aa bi da muliema-i naara. Aa bisīnuo-i-na, u ka da cicēlma maŋ sa t̄ieŋ dede-i. ³¹ Na saa da, bamaŋ taa yaan̄ga fiēfiē-i-na, ba b̄oi ka bir waa huon̄-nu, aa bamaŋ dii huon̄gu-na fiēfiē-i-na, ba b̄oi ka ta yaan̄ga.»

*Mamaŋ dii ta ma cie Yesu-i Yerusalemu-i-na
(Matie 20.17-19; Like 18.31-34)*

³² Ku huon̄gu-na, Yesubaa-ba ji sire ta ba kā *Yerusalemu. Yesu wuō ta nuōmba yaan̄-na hiere. Baŋ kāŋ dumaan̄o-na, korma don̄ ta ma da u *hāalābiemba-i baa bamaŋ naa cuu ba huon̄-nu hiere. Yesu wuō b̄i u hāalābien̄ c̄incieluo ba hāi baamba-i ba deŋ ka tuō piie baa-ba wuō: ³³ «Na daa in̄ kāŋ Yerusalemu-na ke? Die kā, ba ka bel *Molon̄-Bieŋo-i hā *Dililojigāntaamba yuntaamba-i baa *ānj̄inamma pigāataamba-i baa-yo. Da ba hā-ba baa-yo, ba ka cira wuō u saaya komma aa bir-o hā *niēraamba-i baa-yo ³⁴ ba nyē-yo s̄ulma aa tu taalni yuō aa muo-yo aa suō ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi h̄iema-na, siēlin̄-yiin̄gu-i u ka sire hel jo.»

*Sebede b̄embaŋ muyaa ba natiēŋa Yesu-i-na
(Matie 20.20-28)*

³⁵ Ku huon̄gu-na, Sebede b̄emba maŋ waa baa Yesu-i, ba taa ba b̄i unan̄o-i Sake aa b̄i unan̄o-i Nsāa, baa piē Yesu caan̄-nu ka cira: «Hāalātie, i juō die ji cārā b̄in̄kūŋgu nan̄gu ŋ wulaa, jande baa yagar.»

³⁶ Yesu wuō yuu-ba wuō: «Na'a mi ce bige-i hā-na?»

³⁷ Baa cira: «I taara da ŋ ji waa ŋ f̄ōŋgūo-i-na, ŋ yan̄ miēŋo-i, u diei t̄iēna ŋ nadiēyan̄ga-na aa u diei b̄i t̄iēna ŋ nanyuōyan̄ga-na.»

³⁸ Yesu wuō cira: «Na saa suō nan̄ cārāŋ kumaŋ de! Yaahuolo maŋ ka haa-miē na ka siē u temma haa-nei wei? Na ka siē muliēŋ mei temma-i wei?»

³⁹ Baa cira: «Ūu, i ka siē.»

Yesu wuō cira: «Yaahuolo maŋ ka haa-miē, baa muliema maŋ ka bi haa-miē, ni ka bi haa-nei ninsoŋo. ⁴⁰ Nga mei siē gbāa pā nun̄gu wuō mel̄ŋo'i ka t̄iēna mi nadiēŋga-na aa mel̄ŋo'i ka t̄iēna mi nanyuōŋgu-na. Munt̄iēnammu fammuŋ tigiin̄ ta mu cie bamaŋ, ba yaa ka da-mu.»

⁴¹ Ba nahāalābien̄ c̄incieluo baambaŋ juō nu nel daama-i, ba hōmmu pāŋ du baa-ba. ⁴² Yesu wuō b̄i-ba hiere a ji tuō piie baa-ba wuō: «Na suyaa wuō fāamaambaa-ba ce hālmaan̄gu baa ba fāamaans̄inni-i aa nelbōmbōmbaa-ba ta ba haa f̄ōŋgūo-i nuōmba-na. ⁴³ Nga ku saa saaya ku waa dumaa namaa na wulaa. Uman̄ duō tuō taara u waa nelbuō-i na hōlma-na, kutien̄o saaya u ce u f̄erē na maacembilon̄o; ⁴⁴ aa uman̄ duō tuō taara yaan̄ga-i, kutien̄o saaya u ce u f̄erē na kōriēŋo. ⁴⁵ Na saa da, *Molon̄-Bieŋo juō kufan̄gu jomma yaa-i

hīema-na duɔ ji cāa nuɔmba-i aa pā u fεε duɔ sāa ba bɔi yunni; u saa jo ba da ba ji cāa-yo.»

Yesu puurii Bartime yufienja-i
(*Matie 20.29-34; Like 18.35-43*)

⁴⁶ Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ kā ka hi Yeriko. A ne da nelpunḡu nanḡ temma taa ku nyaanu-yuɔ a naara u *hāalābiemba-i. Ban juɔ ta ba hel Yeriko-i-na da ba ta, yironḡo nanḡo waa tīena hūmelle tūḡu-na tuɔ cārā. Ba taa ba bī-yo Bartime aa bī u to-i Time. ⁴⁷ Yironḡ daa unḡ nuɔ nuɔmba piye ba cor, wuɔ yuu. Baa cira wuɔ Nasaretitaanḡ Yesu yaa curaanḡ. Wuɔ pānḡ sire tuɔ fara u bī da gbagaga wuɔ: «Yesu, *Davidi hāayēlḡ nuɔ, jande ce hujarre miε!» ⁴⁸ Unḡ faranḡ u bī dumaanḡo-na, nuɔmba bɔi baa yanḡ aa ta ba nuola-yuɔ wuɔ u budii. Wuɔ migāanḡ dii kunanḡu naara wuɔ: «Davidi hāayēlḡ nuɔ, jande ce hujarre miε!» ⁴⁹ Yesu wuɔ yiera aa naa cira: «Bīenḡ u jo.»

Baa cira: «U bī-ni, fē ḡ huonḡa-i aa ḡ sire ḡ kā.» ⁵⁰ Yironḡ wuɔ pānḡ nanna u jonḡoruo-i aa tie sire ta tuɔ kā. ⁵¹ Unḡ kaa hi, Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «ḡ taara mi ce bige-i hā-ni?»

Wuɔ cira: «Hāalātīe, mi taara ḡ puur mi yufienja-i.»

⁵² Yesu wuɔ cira: «Kā! Niḡ haa ḡ nanḡa-i miε, ḡ kuraa.» Terduonḡu fanḡu-na, naacolḡo yufienja pānḡ puur. Wuɔ cu Yesu huonḡ-nu ba ta ba kā.

11

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(*Matie 21.1-11; Like 19.28-40; Nsāa 12.12-19*)

¹ Yesubaa-banḡ kaa ta ba piε *Yerusalemu-i, a saanu baa nilēinḡa nanḡa hōlma-i, dii *Olivi-tibinni-tānunḡu-na, ba bī dinande-i Betifage aa bī dinande-i Betani. Yesu wuɔ wanḡ baa u *hāalābiemba hāi wuɔ: ² «Kāanḡ nelle manḡ i yaanḡa-na daade-i, na suurma-i, na ka da ba vaa kakūmbilonḡo nanḡo, molo saa nyugūḡn-yuɔ dede. Na fir-o na jo baa-yo. ³ Umanḡ duɔ yuu-na, na cira: «Tienḡo yaa wuɔ i ji fir-o ka hā-yo; wuɔ u ka bir jo baa-yo fiεfiε.»»

⁴ Baa kā ka bi da ba vaa kakūmbilonḡo nanḡo-i dumelle nande yaanḡa-na; hūmelle tūḡu-na. Baa ture ta ba fir-o. ⁵ Nuɔmba waa, banamba ta ba piye baa-ba wuɔ: «Haba-i daaba-i! Na ce bige-i dumaanḡo-na?» ⁶ Yesunḡ waanḡ manḡ baa-ba, baa bi wanḡ ma yaa-i baa-ba. Banḡ piye dumaanḡo-na, baa yanḡ ba ta baa-yo.

⁷ Banḡ kāa baa-yo, baa hiel ba jonḡorbaa-ba-i haa u huonḡu-na aa Yesu wuɔ nyugūḡn tīena-yuɔ. ⁸ Nuɔmba fōḡgūɔ baa hiel ba jonḡorbaa-ba-i fara-bei hūmelle-na Yesu tuɔ wuɔ ba dōrɔ u kā. Banamba kar fiεlu ta ba jīna. ⁹ Bamanḡ waa u yaanḡa-na baa u huonḡu-na hiere baa ta ba piye da gbagaga wuɔ:

«Diilonjo temma si dii.

Itien un saan umañ jo, Diilo baa-yo!*

¹⁰ I bincõinjo-i *Davidi fõngũõ temma yaa juõñ!

Diilo migãañ-yo hã-ye.

Dõrwuonjo temma si dii!»

¹¹ Yesuñ kaa suur Yerusalemu-i-na, wuõ kã *Diilodubuo-i-na ka wuõra ne kumañ ciẽñ hiere. Bãañgu naa tĩ tĩ, wuõ ta baa u hãalãbien cĩncieluo ba hãi baamba-i a kã Betani.

Yesu ciẽ yensãañgu nanngu kuol

(Matie 21.18-19)

¹² Ku cuo kaala-i-na, Yesubaa-ba sire Betani-i-na ta ba kã *Yerusalemu-i-na, a ne da nyulmu waa Yesu-i-na. ¹³ Ba kaa hi hõlma namma-i, wuõ da *yensãañgu nanngu fielu gbu caa da fafamma ñaa ku maañ, a ne da ku mammañ-huõñgu'i saa waa huõñgu fanngu-na. Yesu wuõ haar duõ ka ne sĩ u ka da bienja kuõ. Un kaa piẽ, wuõ da fiẽgbãñgbãñlãndu yon du kula. ¹⁴ Wuõ gbẽ yensãañgu-i u *hãalãbiemba yufelle-na wuõ: «Ma bãlãa nyungo; nañ cẽraa ñ ji mañ bienja hã molo wuõ.»

Yesu duõnya torgociraamba-i hiel-ba Diilodubuo-i-na

(Matie 21.12-17; Like 19.45-48; Nsãa 2.13-22)

¹⁵ Yesubaa-bañ kaa hi *Yerusalemu-i, wuõ kã *Diilodubuo-i-na ka donya niisuornintaamba-i baa niisãanintaamba-i hiere hiel-ba. Aa kã ka tisiñ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna, aa sẽ bamañ suorañ nõnsõr ba huriimba-i ba titiẽña-i nanna, ¹⁶ aa ciẽ-ba wuõ molo baa suur baa kuusuornngu Diilodubuo dumelle-na. ¹⁷ Un ciẽ mafamma-i, wuõ biẽ Diilon-nelma-i tuõ piie u pigãañ-ba wuõ: «Ma nyegãañ Diilon-nelma-na wuõ: *«Ba ka ta ba bĩ mi dũngu-i niliẽña-i hiere a Diilojaaldũngu.»*† Ma sĩnni niẽ namaa ce-ku cuo ba teriẽngu?» ¹⁸ Nel daama kã ka hi *Diilojigãantaamba yuntaamba-i baa *ãñjĩnamma pigãataamba-i. Baa pãñ ta ba taara-yuõ baa komma. A ne da u nelma taa ma suurnu nuõmba-i ma cor, a ce dumaanjo-na ba taa ba kãalã-yuõ. ¹⁹ Bãañgun juõ suur huõñgu mañ nuõ-i, Yesu-i baa u *hãalãbien baa hel nellen-huõñga-na.

A haa ñ nannga-i Diilonjo-na ku fa wẽima

(Matie 21.20-22)

²⁰ Ku cuo kaala-i-na, Yesu-i baa u *hãalãbiemba naar sire biẽ hũmelle-i. Bañ kaa hi *yensãañgu teriẽngu-i, ba'a ba ne da ku kuolaa baa ku yungu-i hiere. ²¹ Mamañ ciẽ cor hiere ba kãmma-na *Yerusalemu-i-na, maa tĩenu Piẽr. Wuõ tuõ piie baa Yesu-i wuõ: «Hãalãtie, ne, niñ waasaan yensãañgu mañ, ku kuolaa hiere.»

* **11:9** Gbeliemañ-nalãañgu (Psaume) 118.25-26 † **11:17** Isayi (Ésaie) 56.7

²² Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Haan na nanɔa-i Diilonɔ-na. ²³ Yaan mi wan ninɔɔ-i baa-na: Da na haa na nanɔa-i Diilonɔ-na, na gbāa gbē tānuɔ daaku-i wuɔ: «Juur ŋ halan bande-i-na ŋ ka suur nuoraanɔ-na», aa ma bi ce. Ŋga nan waan maman, da na saa hūu-ma wuɔ ma gbāa ce, ma sie bi ce. ²⁴ Ku'i cie mi ta mi piiye baa-na mie: Da na ta na cārā kuman Diilonɔ wulaa, na saaya na hūu-ma wuɔ na daa ku bɪŋkɪŋgu-i tɪ. Da na hūu-ma, ku yaa Diilonɔ ka hā-na baa-ku. ²⁵ Aa da ŋ'a ŋ cārā Diilonɔ-i, a ji ne da molo cālāa-ni, ce kutienɔ-i jande aa ŋ hiel-ma ŋ huɔŋga-na, ku yaa nuɔ nin cie maman, na To man dɔrɔ-i-na u ka bi ce-ni jande aa hiel-ma u huɔŋga-na. [²⁶ Ŋga da na'a na sa hiel nuɔŋ-maama-i na hɔmmu-na, na To man dɔrɔ-i-na, u sie bi hiel namaa maama-i u huɔŋga-na.]»

Hai hāa Yesu-i hūmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?
(Matie 21.23-27; Like 20.1-8)

²⁷ Yesubaa-ban kaa hi *Yerusalemu-i, baa kā *Diilodubuɔ-i-na. Yesu wuɔ tuɔ wuɔra u bɪŋ dumellenɔ-huɔŋga-na. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjinamma pigāataamba-i a naara nelle bɪncuamba sire jo u wulaa ²⁸ ji yuu-yo wuɔ: «Nin ceŋ maman daama-i, hai moloŋo-i hāa-ni hūmelle-i ŋ ta ŋ ce-ma?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi ka bi yuu-na baa nelma diei, da na sie-mi, mi ka pigāan-na uman hāa-mi hūmelle-i.» ³⁰ Aa naa yuu-ba wuɔ: «Hai moloŋo-i naa puɔr Nsāa jo ji tuɔ *batisen nuamba-i? Diilonɔ'i naa puɔr-o waa nelbiliemba'i naa puɔr-o?» ³¹ Baa don ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Die cira Diilonɔ'i puɔraa-yo, u ka cira: «Nan suyaa-ma dumaanɔ-na bige-i cie na saa hūu u nelma-i?» ³² I sie bi sie cira nelbiliemba'i puɔraa-yo.» Nuamba-i hiere baa suyaa wuɔ Nsāa waa *Diilopɔpuɔrbilonɔ, da ŋ da ba ciera nelbiliemba'i puɔraa-yo, maacemma haraa-bei. ³³ Baa naa ba cira: «I saa suɔ moloŋo man naa puɔr-o.»

Yesu wuɔ bi cira: «Muɔ mi sie bi pigāan-na uman hāa-mi hūmelle-i mi ta mi ce min ceŋ maman daama-i.»

12

Suontienɔ nanɔ baa u maacenciraamba
(Matie 21.33-46; Like 20.9-19)

¹ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ bie gbānɛini tuɔ nan baa-ba wuɔ: «Naacolɔ nanɔ diyaa *ɛɛsɛ-suonɔ aa kalla-kuɔ. Un kalaaya-kuɔ, u hɪŋ fuonɔ ba da ba ta ba kāmāl ɛɛsɛ-i, aa ce felge ba ta ba nyugūŋ ba niya suonɔgu-i. Un cie mafamma-i, u bie maacenciraamba jina-kuɔ aa ta kā nelle.

² «Tibibenɔa karmen juɔ hi, wuɔ puɔr u maacembilonɔ nanɔ-i maacenciraamba wulaa, wuɔ u ji hūu fuɔ yufelle-i ka hā-yo.

³ Maacembilonj unj juo, maacenciraamba bel-o muo-yo aa bir-o ba saa hã-yo bñjkũngu. ⁴ U tiraa puor maacembilonjo nano ba wulaa. Baa muo ufaño-i kaasinya-yuo aa naa tuora-yuo. ⁵ U tiraa puor maacembilonjo nano ba wulaa. Baa ko ufaño-i. Ba muyaa ba fõngũo aa ko ba fõngũo. ⁶ Maacembiemba ji ti suontienjo wulaa aa ku tfe u beduola yaa-i. U cira: «Fiefie fuo, mi ka puor mi beduola yaa ba wulaa. Fuo duo kã, ba ka kãnyo.» Aa ce bepolño sire ta. ⁷ Maacenciraambanj juo'a ba ne da bepolño jo, baa ta ba piye baa ba-naa wuo: «Ciiluwuotienjo yaa juonj daayo, yaanj duo jo i ko-yo aa ciilungu ce mie kũngu.» ⁸ Ba siire ku yaa nuo-i, naacombilonj unj hii, a bel-o ko-yo, aa hel baa-yo suonju-na ka nanna.»

⁹ Yesu wuo cira: «Namaa wulaa, suontienj daa u ka ce bige-i fiefie-i-na? U ka jo ji ko maacenciraanj daaba-i aa hã banamba baa suonju-i. ¹⁰ Na saa kalanj nel daama-i Diilonj-nelma-na wei wuo:

*«Dũmarãambanj ciinaana kpãñkpara manj,
u yaa juo bella dũngu-i.*

¹¹ Ku cie nerma mie i wulaa.

Itienjo yaa wuo ma ce dumaanj-na.» *

¹² *Yuifu ba yuntaamba pãñ suo wuo Yesu naanj gbãnalãanj daaku-i hã ba yaa-i. Baa ta ba taara ba bel-o. A ne da ba taa ba kãalã nuomba-i, baa naa ba yanjo-yo aa ta.

Nampo saaya u pã hã jãmatigi-i wei?

(Matie 22.15-22; Like 20.20-26)

¹³ Ku huonju-na, baa ji puor *Farisiebãba-ba namba-i baa *Erõdi baamba namba-i Yesu wulaa, wuo ba ka gbãnj baa-yo bel-o fuo ferenj nuñ-ãndaanju-na. ¹⁴ Banj kãa, baa cira: «Hãalãtie, i suyaa wuo ñ wanj ninsoño yaa-i, ñ sa kãalã nelienjo baa ñ ninsoño-i, ñ sa bi ce cielu. Nj gbu ñ pigãanj nuomba-i Diilonj-hũmelle yaa kelkel.» Aa naa yuu-yo wuo: «A saanu baa mie hũmelle-i, ku saaya i tie pã nampo-i i hã *Oromẽ ba *jãmatigi-i wei?»

¹⁵ Yesu wuo suo baa-ba. Wuo gbẽ-ba wuo: «Na taara na cure muõmei wei? Hãa-minj warbelle mi ne.» ¹⁶ Baa hã-yo warbelle-i. Wuo yuu-ba wuo: «Ba cie hai yungu-i die?»

Baa cira: «Ba cie Oromẽ ba jãmatigi yungu.»

Wuo tiraa yuu-ba wuo: «Ba nyegãanj hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegãanj Oromẽ ba jãmatigi yerre'i die.»

¹⁷ Yesu wuo cira: «Kumanj da ku waa jãmatigi kũngu-i, pãanj-kunj na hã jãmatigi-i baa-ku, aa kumanj da ku bi waa Diilonj-kũngu-i, na bi pã-ku na hã Diilonjo-i baa-ku.» U kũñ kuõ cu ba hõmmu-i.

* 12:11 Gbeliemanj-nalãanju (Psaume) 118.22-23

Kuomba siremman-kūngu-i
(Matie 22.23-33; Like 20.27-40)

18 *Sadusiebaa-ba wulaa kuomba sie sire. Banan baa kā ka gbē Yesu-i wuɔ: 19 «Hāalätie, *Moisi nyegāan nelma namma hā-ye wuɔ: «*Uman duɔ saa da bilonɔ baa u ciɛnɔ-i aa ku aa yan-yo, u hāanɔ saaya u biɛ-yo a hon bilonɔ hā kulonɔ-i.*»† 20 A ne da naacombiamba namba waa niehāi ba nyu wulaa. Mɔnɔ sire jā ciɛnɔ, u saa da bilonɔ baa-yo aa ku. 21 Uman cuu-yo, u biɛ ciɛnɔ-i u saa da bisālmba baa-yo, fuɔ u ku aa yan-yo. Sielin-wuonɔ-i maaduɔma. 22 Ba kuu dumɛi ka gbuo hiere unaa saa ji da bilonɔ baa ciɛn daayo-i. Ku huonɔgu-na, ciɛ fuɔ fɛrɛ suɔ tuɔ nyaanu-bɛi. 23 Ba hieronɔ-na ban diyaa-yo ba ciɛnɔ cor, kuon da ba ji sire, u ka ce hai wuonɔ-i?»

24 Yesu wuɔ cira: «Na piera. Aa na suyaa kuman ciɛ na pira wei? Na saa suɔ Diilon-nelma-i, aa na saa bi suɔ u himma-i ku'i ciɛ. 25 Na saa da, kuon da ba ji sire, cadiile sie waa. Ba ka waa ŋaa *dɔrɔpɔuɔrbiemba. 26 Kuman ŋaa kuomba siremman-kūngu-i, Moisiŋ piye dāamu nan bilaa perfielu‡ man du maama-i Diilon-nelma-na terienɔgu man nuɔ-i, na saa kalan ku terienɔgu-i wei? Ma nyegāan terienɔgu-na wuɔ: Diilonɔ gbɛ Moisi-i wuɔ: «**Abiramu Diilonɔ yaa muɔnɔ-i, *Isaki Diilonɔ yaa muɔnɔ-i, *Yakɔbu Diilonɔ yaa muɔnɔ-i.*»§ 27 Ku pigāan wuɔ Diilonɔ-i cicɛlmantaan-wuonɔ, bikuon-wuonɔ sɪ. Na piera bɔi.»

Nelma man dii yungu Diilon-nelma-na
(Matie 22.34-40; Like 10.25-28)

28 *Anjinamma pigāatienɔ nan un daa Yesu suyaa *Sadusiebaa-ba siema, wuɔ piɛ u caan-nu a yuu-yo wuɔ: «Diilon un ciɛra i tie wuɔ hūmienɔ man hiere, hade-i yungu?»

29 Yesu wuɔ cira: «Hūmelle man yungu, di yaa daade: «**Isirahel-baan namaa, karaan na tūnni-i! Diilonɔ yaa Itienɔ-i u diei yon.* 30 *N saaya ŋ dɔl Itienɔ-i Diilonɔ-i baa ŋ huɔnɔga-i hiere, baa ŋ kusungu-i hiere, baa ŋ anjɔguɔma-i hiere, baa ŋ fɔnɔgūɔ-i hiere.*»* 31 Maman cuu mafamma-i ma yaa daama: «*N saaya ŋ dɔl ŋ nanolɔnɔ-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fɛrɛ dumaa.*»† Diilon un^a i tie wuɔ hūmienɔ man hiere, a hāi-waan daaya yaa yungu.»

32 Anjinamma pigāatien wuɔ cira: «Hāalätie, ŋ waan ninonɔ, Diilonɔ dii u diei yon, unanɔ si dii yanɔa nanɔa. 33 Terienɔgu fanɔgu-na, ku saaya nelienɔ nelienɔ, u dɔl-o baa u huɔnɔga-i hiere, baa u anjɔguɔma-i hiere, baa u fɔnɔgūɔ-i hiere; aa u saaya u dɔl u nanolɔnɔ-i ŋaa un dɔl u fɛrɛ dumaa. Kufanɔgu bɔyaa tāmman-niini pāmman-na.» 34 Yesu wuɔ ne da u siyaa-yo

† 12:19 Anjinamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 25.5-6 ‡ 12:26 Helman-sebe

(Exode) 3.2-6 § 12:26 Helman-sebe (Exode) 3.2,6 * 12:30 Anjinamma

tiyemman-sebe (Deutéronome) 6.4-5 † 12:31 Buolman-sebe (Lévitique) 19.18

baa cēcēmungu. Wuɔ cira: «ŋ saa maa baa *Diilonj-nelle-i.» A hel mafamma-na, molo saa tiraa sie yuu-yo baa weima.

Konkortienjo bige-i baa Davidi-i?

(Matie 22.41-46; Like 20.41-44)

³⁵ Ku huonngu-na, Yesu wuɔ bie Diilonj-nelma-i tuɔ piye u pigāan nuɔmba-i *Diilodubuɔ-i-na aa ji yuu-ba wuɔ: «Bige-i cie Diilonj unj pāa nunngu-i aa saan *Konkortienjo manj, *ānjɔnamma pigāataamba ta ba piye wuɔ u ka waa *Davidi hāayēlŋo? Ba taara ba wanj wuɔ nie dumaanjo-na? ³⁶ Ma sɪ Davidi fuɔ fere-i, *Diilonj-Yalle cie u nyegēŋ-ma wuɔ:

Itienjo gbɛ mi Tienjo-i wuɔ:

«Jo ŋ ji tɛna mi caan-nu

aa ŋ yanj mi mal ŋ bigāaraamba-i hā ŋ ce ŋ bāanngu-i bei.»‡

³⁷ «Diilonj unj pāa nunngu-i aa saan Konkortienjo manj, Davidi fuɔ fere bi-yo u Tienjo, u ce nie aa ce u hāayēlŋo yonj?»

Yesu firiiye ānjɔnamma pigāataamba-i

(Matie 23.1-36; Like 20.45-47)

Nuɔmba bɔi waa ta ba nu Yesu tuɔ piye. U nelma taa ma dɔlnu-bei ma cor. ³⁸ Wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Bilaan na fere, baa na ta na ce *ānjɔnamma pigāataamba temma-i, ba maacemma saa fa: Ba hinu ba dii jonjorbōmbōmbaa, aa da ba waa nuɔmba-na, ba taara ba ta ba pie ba jaal-ba. ³⁹ Da ba suur *Diilonelhāalādūngu-na, sisɔ da ba kā kalle manj nuɔ-i, ba taara ba tɛna yaan-na. ⁴⁰ Da ba ce ba bel diilonjo-i a hūu bikulcaamba nagān-niini-i wuo-ni, a ne da da ba'a ba cārā Diilonjo-i ba cārā-yuɔ da agaga wuɔ nuɔmba cira bafamba faa. Kumanj ka haa-bei, ku ka balan cor.»

Bikulciējo nanjo maama

(Like 21.1-4)

⁴¹ Ku huonngu-na, Yesu wuɔ kā ka tɛna kekerienngu caanngu-na *Diilodubuɔ-i-na tuɔ ne nuɔmba ta ba dii ba gbeija-i ba hā Diilonjo-i. Waamba bɔi taa ba kā ba dii gbeibōmbōmbaa. ⁴² Bikulcesüntienjo nanjo jo ji dii tāmabienja hāi. ⁴³ Yesu wuɔ bɪ u *hāalābiemba-i a tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Yaan mi wanj ninsonjo-i baa-na: Cienj daa unj diyaa kumanj, ku maaraa banambanj diyaa kumanj hiera. ⁴⁴ Bafamba paraa dii aa yanj boluonngu; ŋga cienj daa unj diyaa kumanj, ku yaa waa u yunngu-na yonj; kunganj si dii yanja nanja.»

13

Mamanj ka da nelbiliemba-i aa miwaanjo suɔ duɔ ti

(Matie 24.1-2; Like 21.5-6)

¹ Yesuŋ juɔ tuɔ hel *Diilodubuɔ-i-na, u *hāalābilonɔ naŋɔ tuɔ piye baa-yo wuɔ: «Hāalātie, ne dubuɔ daayo temma-i! Ne baŋ maa-yo baa tāmpɪɛŋa maŋ! A faa cor!»

² Yesu wuɔ cira: «ŋ daa dūŋgu maŋ daaku-i ke? Yiinŋu dii baa yiinŋu ku ka fara hiere hīema-na!»

(*Matie 24.3-14; Like 21.7-19*)

³ Baŋ kaa hi *Olivi-tibinni-tānuŋgu-i, Yesu wuɔ tīena bir u yaanŋa-i *Diilodubuɔ-i-na. A ne da huɔŋgu faŋgu-na, Pīer baa Sake baa Nsāa, a naara Andere, ba yaa waa baa-yo yon. Baa yuu-yo wuɔ: ⁴ «Hāalātie, niŋ waan nelma maŋ daama-i, ma ka ce yaku-i? Aa i ka ce niɛ suɔ ma cemman-juɔŋgu-i?»

⁵ Yesu wuɔ cira: «Gbāan molo baa ji pira-nei. ⁶ Nuɔmba bɔi ka jo ji biɛ mi yerre-i ce-de bafamba diele. Uman duɔ jo, u ka cira wuɔ Diilon uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortienɔ maŋ, u yaa ufaŋo-i. Ba ka pira nuɔmba bɔi. ⁷ Da na ji da berru ce terni-na hiere, baa na tie holle. Mafamma saaya ma ce, ŋga miwaanɔ tīmma'i siɛ pān waa huɔŋgu faŋgu-na. ⁸ Nuɔmba kaa ta ba gān siyaabaa siyaabaa, baa nilɛiŋa nilɛiŋa. Hīema kaa ta ma wuɔra ma sagalla. Nyulmu kaa bi waa. Nifanni-i daani-i hiere hāanɔ. Ku domma'i dumaanɔ-na.

⁹ «Namaanɔ-i, mi ka gbuya-nei jina. Ba ka bi-na fāamaambaa-ba wulaa. Ba ka muo-na *Diilonelhāalādūnni-na. Ba ka kā baa-na fōŋgōtaamba wulaa, baa nellentaamba wulaa mei maama-na. Huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i na ka da na fere piye mi maama-i baa-ba. ¹⁰ Aa miwaanɔ suɔ duɔ tī, nuɔmba-i nilɛiŋa-na hiere ba saaya ba nu *Neldɔdɔlma-i ka saa. ¹¹ Da ba ji bel-na ta ba kā baa-na fāamaambaa-ba wulaa, baa na tie holle wuɔ na siɛ ka suɔ naŋ ka waŋ mamaŋ. Da na ka hi, mamaŋ da ma ka par hā-na, na waŋ ma yaa-i. Ma siɛ ji hel namaa hōmmu-na, ma kaa hel *Diilon-Ÿalle huɔŋ-na.

¹² «Banamba kaa bel ba ferɛŋ hāmba-i a hā ba ko-ba, banamba ba ferɛŋ mɔlbaa, banamba ba bisālmba, banamba bi sire pu baa ba bīncuɔmba-i aa ce ba bel-ba ko-ba. ¹³ Nuɔmba-i hiere ba kaa bigāan-na mei maama-na. Ŋga uman duɔ nyaar ji hi ku bālma-i, kutienɔ ka kor.»

(*Matie 24.15-28; Like 21.7-19*)

¹⁴ «Nuɔni maŋ da ŋ kalaŋ terien daaku-i, ŋ gbān kpelle ŋ suɔ ku yunŋu-i. Da na ji da Terbiɛnatienɔ juɔ ji tīena terienŋu maŋ u saa saaya u tīena-kuɔ*, namaa naman da na ji waa *Yude-i-na, na ta na gbar na kā tānniŋ. ¹⁵ Uman duɔ ji waa u dūŋgu dɔrɔ-i-na, u hiire u tuɔ gbar; u baa cira u suur biɛ bīŋkūŋgu dūŋgu-na. ¹⁶ Uman duɔ ji waa suon-nu, u baa cira u jo cīŋ-nu ji biɛ waan-joŋgoruo. ¹⁷ Kusūntaamba-i baa bientaamba-i, sūlma haraa-bei yinni fanni-na. ¹⁸ Taa na cārā Diilonɔ-i ku

* 13:14 Daniel (Daniel) 9.27; 11.31; 12.11

baa ji ce waan-huonngu. ¹⁹ Diilonj un jiena miwaanjo-i ji hi baa nyungo, yaahuolo manj temma-i saa da nelbiliemba-i, u'i ka da-ba yinni fanni-na. Aa da ma hel ufanjo-na, u temma sa ji da-ba. ²⁰ Kuɔ Itienjo saa naa hiel kunaanju yinj daani-na, molo naa saa kor. Nga u yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i, u nie ba yaa-iaa hiel kunaanju nie.

²¹⁻²² «Na saa da, coikartaamba ka ta ba jo; umanj duɔ jo, wuɔ Diilonj un paa nunngu-i wuɔ u ka saanj *Konkortienjo manj, u yaa ufanjo-i, banamba ka cira bafamba *Diilopɔpuɔrbiemba. Ba ka ce nelma boi baa gberɛ-weima boi da ba pira halle Diilonjo yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i. A ce dumaanjo-na, umanj duɔ ji gbɛ-na wuɔ Diilonj un paa nunngu-i wuɔ u ka saanj Konkortienjo manj uu dii bande, sisɔ uu dii daalei, baa na huuma, u taal-na. ²³ Terienju fangu-na, bilaanj na fere, mi gbuɔya-nei jina.»

(*Matie 24.29-31; Like 21.25-28*)

²⁴ «Yaahuolo daa duɔ tuɔ bāl, *baanngu ka bir cure, ceinjo ka ce da bintuu.* ²⁵ *Mɔɛna ka par diire, bimbinni manj dɔrɔ-i-na hiere ni ka halanj ni fonni-na.* †

²⁶ «Huonngu fangu'i nuɔ-i ba ka da *Molon-Bienjo jo duherru-na. Ba ka da u yuntesinni-i baa u bɔbɔima-i. ²⁷ Duɔ jo, u yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i, u ka ce *dɔrɔpuɔrbiemba wuɔra terni-na hiere baa hɛma-na hiere a tigiinj-ba terduonnu.»

(*Matie 24.32-35; Like 21.29-33*)

²⁸ «Na saa da *yensaanngu-i, da na ji da ku caa fielu-i, na bi suɔ kerre ifelle hii. ²⁹ Kuuduonngu yaa-i, da na bi ji da mamanj daama ce, na saaya na suɔ wuɔ *Molon-Bienjo jomma piyaa. ³⁰ Mi wanj ninsonjo-i baa-na, nel daama ka ce hi fiɛfiɛ ku nuɔmba namba aa ba suɔ ku. ³¹ Dɔrɔ-i baa hɛma-i ni ka gbuo, nga meɪ nelma sa ji gbuo dede.»

(*Matie 24.36-44*)

³² «ŋga kumanj ŋaa yiingu fangu fere-i, sisɔ huonngu fangu fere-i, molo sa suɔ-ku. Halle *dɔrɔpuɔrbiemba famba fere-i dɔrɔ-i-na baa Bepolj fuɔ fere-i, ba sa suɔ-ku. Tuonjo yaa suyaan-kunj u diei yonj. ³³ Nan'a na sa suɔ yiingu-i, baa na duɔfɔnj. ³⁴ Mi gbāa saa-ku baa naacoljo nanj maama. U taa u kā nelle. Unj'a u ta, u dii u dumelle weima-i hiere u maacembiemba nanj-na; nelienjo nelienjo baa u maacemma. Unj cie mafamma-i, u wanj baa umanj taa u niya fondumelle-i wuɔ: «Baa duɔfɔnj!» ³⁵ Terienju fangu-na, baa na bi duɔfɔnj, na sa suɔ dumellentienj unj ka jo huonngu manj nuɔ-i: U ka jo dānambāan-nu wa, isuɔhollej wa, kɔhɔlaamba-na wa, cucuuyun-nu wa, na sa suɔ. ³⁶ Duɔ fiɛ jo huonngu huonngu, na baa yanj u jo ji da na duɔfɔnj. ³⁷ Minj waanj mamanj daama-i baa-na, mi bi

† **13:25** Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 13.10; 34.4.

wanj maaduoma famma yaa-i baa nuomba-i hiere wuɔ ba baa duɔfɔŋ.»

14

Ba saa Yesu belmanj-maama-i

(Matie 26.1-5; Like 22.1-2; Nsaa 11.45-53)

¹ *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjɪnamma pigāataamba taa ba taara nelma da ba cure Yesu-i gbāa bel-o ko-yo. *Kɔrsɪnni tɪmmanj-ponsaanju-i, baa *baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo manj nuɔ-i u kɔŋguŋ juɔ tɛ yinni hāi aa da ni hi, ² baa ta ba piiye wuɔ: «I saa saaya i bel-o ponsaanju hɔlma-na ni ma'i sɪ ku ka du.»

Cieŋo nanjo kɔna natikolo Yesu yunju-na

(Matie 26.6-13; Nsaa 12.1-8)

³ Yibienja faŋa-na Yesu waa Betani baa u *hāalābiemba-i tuɔ wuo niiwuoni *jardāamanj waa Simɔ manj nuɔ-i u dumellenana. Cieŋo nanjo jo baa natikolo nanjo *alabati-kamoelen. Natikolo faŋo cie baa *naar-yɔmma ma kula. U sullu waa kpelle. Uŋ juɔ, wuɔ kaya kamoele nunju-i aa kɔnna natikolo-i Yesu yunju-na. ⁴ Nuomba manj waa, banamba hɔmmu pāŋ du baa cieŋ daayo-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Bige-i cie u bɛna natikolofɛfɛiŋ daayo-i temma-i? ⁵ Uu naa gbāa suor-o *deniebaa nuɔsɔ komuɔŋa ndii a kāyā sūntaamba-i.» Aa ta ba waana. ⁶ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yaŋ cieŋo fiisa! Bige-i cie na ta na guɔla u huɔŋga-i? Uŋ cie kumanj miɛ daaku-i, ku faa. ⁷ Sūntaamba-i dii baa-na bāŋgu-i baa isuɔŋgu-i; na gbāa kāyā-bei huɔŋgu manj dɔlaanu-nei. Nga muɔmi si dii baa-na gbula. ⁸ Cieŋ daayo cie u kuusaanunju yaa-i: U kɔna natikolo-i miɛ tuɔ cie mi kuliŋ-yiŋgu yaa-i. ⁹ Yaŋ mi wanj ninsoŋo-i baa-na: *Neldɔdɔlma da ma wanj terienju terienju hɛma-na bande-i-na, cieŋ daa uŋ cie mamanj daama-i, ba ka bi ta ba wanj-ma nuomba ta ba suɔ-ma.»

Yuda suora Yesu-i

(Matie 26.14-16; Like 22.3-6)

¹⁰ Yesu *hāalābienj cɪncieluo ba hāi baamba-na, ba nanj biŋ umanj *Yuda-Isikaro-i, wuɔ ta ka wanj baa *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i wuɔ fuɔ gbāa kāyā-bei ba bel Yesu-i. ¹¹ Kuɔ gbuu silaa dɔlnu-bei. Baa pā nunju baa-yo wuɔ duɔ gbāa ce-ma, ba ka hā-yo gbeŋa. Yuda wuɔ donj tuɔ taara uŋ ka ce dumaa ba bel Yesu-i.

Yesu ce kɔrsɪnni tɪmmanj-ponsaanju-i baa u hāalabiemba

(Matie 26.17-25; Like 22.7-14,21-23; Nsaa 13.21-30)

¹² *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo manj nuɔ-i u ponsaanju yidɛlāŋgu-na, baŋ koŋ *kɔrsɪnni tɪmmanj-ponsaanju niikonni-i yiŋgu manj nuɔ-i, Yesu *hāalābiemba yuu-yo wuɔ: «Hāalātie,

η taara i ka ce kōrsinni timmaŋ-ponsaanġu niiwuoni-i terien haku-i nuɔ-i a hā-ni?» ¹³ Yesu wuɔ waŋ baa ba hāi wuɔ: «Kāan nellen-huonġa-na na ka da naacolġo naŋo tūyāa hūmmaŋ-būnaŋga, na cu u huonġ-nu. ¹⁴ Duɔ ka suur dumelle maŋ nuɔ-i, na suur baa-yo. Da na suur, na waŋ baa dumellentienġo-i wuɔ hāalātien wuɔ u pigāaŋ-na dūŋgu maŋ uŋ ka hā-yo baa-ku u wuɔ kōrsinni timmaŋ-ponsaanġu niiwuoni-i baa u hāalābiemba-i. ¹⁵ U ka pigāaŋ-na dubuɔ naŋo dōrɔ-i-na. U tigiin tī; bimbinni-i dii-yuɔ. Na ce niiwuoni-i kusuwŋ-nu'i i ka wuo.» ¹⁶ Hāalābiemba ta. Baŋ kāa ka hi, ba bi da-ma ŋaa Yesuŋ waanġ-ma dumaa. Baa ce niiwuoni-i.

¹⁷ Bāanġuŋ juɔ suur, Yesu wuɔ jo baa u hāalābien cīncieluo ba hāi baamba-i. ¹⁸ Baŋ juɔ tēna ta ba wuo niiwuoni-i, Yesu wuɔ cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Na hōlma-na, unaa ka hel mi huonġ-nu; kutienġo-i dii tuɔ wuo baa-mi bande-i-na.» ¹⁹ Ba yammu pāŋ vāa. Baa ta ba yuu-yo ba da-ba-diei. Uman duɔ puur wuɔ: «Hāalātie, muɔmei wei?»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Kutienġo dii hāalābien cīncieluo ba hāi baanġ namaa hōlma yaa nuɔ-i; kutienġo wuo baa-mi kaladuonġ-nu. ²¹ *Molon-Bienġo ka ku ŋaa Diilonġ-nelmaŋ waanġ-ma dumaa, nuharuŋgu si dii-mei. Ŋga umanġ ka hā-ba baa-yo ba ko-yo, sūlma haraa kutienġo-na; bōlbōl uu naa baa honġ.»

(*Matie 26.26-30; Like 22.15-20; Kor. dīe. 11.23-25*)

²² Baŋ waa ta ba wuo niiwuoni-i, Yesu wuɔ ji bie *buruo, aa jaal Diilonġo-i aa būlnu-yuɔ hā-ba aa cira: «Hūyāaŋ, mi kūɔma yaa daama.» ²³ Ku huonġu-na, u bie duvēŋo cīiŋ-na aa jaal Diilonġo-i aa hā-ba baa-yo ba nyonġ hiere. ²⁴ Baŋ juɔ nyonġ tī, wuɔ cira: «Mi tām̄ma yaa-i; tobisifelenninġ-tām̄ma yaa-i. Ma ka kūnna nuɔmba bōi maa-na.» ²⁵ Aa cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Ni *Diilonġ-nellenġ sī, mi sie tiraa nyonġ duvēŋo.» ²⁶ Ku huonġu-na, baa hāl neini gbelienġ Diilonġo-i aa sire ta kā *Olivi-tibinni-tānuŋgu-na.

Yesu gboya Pier wuɔ u ka cīina-yuɔ

(*Matie 26.31-35; Like 22.31-34; Nsaa 13.36-38*)

²⁷ Yesubaa-baŋ kāa *Olivi-tibinni-tānuŋgu-na, Yesu wuɔ tuɔ piie baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Ma nyegāaŋ Diilonġ-nelma-na wuɔ: «*Mi ka ko ancīinaŋo-i aa yaŋ tūlmba pisalla.*» *» Yesu wuɔ cira: «Terienġu faŋgu-na, namaa na ka nanna-mie hiere. ²⁸ Ŋga da mi ji sire, mi ka kā ka cie-na *Galile-i-na.»

²⁹ Pier wuɔ cira: «Banamba da ba fie nanna-nie, muɔ fuɔ mi cēraa mi nanna-nie.»

³⁰ Yesu wuɔ cira: «Pier, mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni, nyunġo daayo-na, isuɔduonġ daaku-na, kōhōldielāŋo sie hi tir bu, η ka cīina-mie da i siei wuɔ naŋ sa suɔ-mi.»

* 14:27 Sakari (Zacharie) 13.7

³¹ Pɛr wuɔ dii u nanɔa-i dāamu-na wuɔ da ba fiɛ'a ba ka ko-ba ba hāi-i-na, fuɔ cɛraa u cira u sa suɔ-yo. Banamba bi wan maaduɔma.

Yesubaa-ba kaa Getisemane
(*Matie 26.36-46; Like 22.39-46*)

³² Ku huonɔgu-na, Yesubaa-ba sire kã terienɔgu nanɔgu-na ba bi-ku Getisemane. Ban kãa, Yesu wuɔ wan baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Tɛnaananɔ bande mi ka cārã Diilonɔ-i aa jo.» ³³ Uɔ'a u ta, wuɔ ta baa Pɛr, baa Sake a naara Nsãa. Ban kãɔ hūmelle-na, u holle donɔ ta di tie, korma ta ma da-yo. ³⁴ Wuɔ wan baa-ba wuɔ: «Mi huonɔga si dii huonɔga; tɛnaananɔ bande na cie-mi. Baa na duɔfūɔ!» ³⁵ Aa kã yaan-na celle ka dūuna tuɔ cārã Diilonɔ-i wuɔ duɔ siɛ u baa yan yaahuolo daayo haa-yuɔ. ³⁶ Uɔ waan manɔ ma yaa daama, u ciera: «Baba, wɛima si dii manɔ gbãa yar-ni cemma, jande maaya yaahuolo daayo-i muɔ-na; nɔga baa fer-muɔ, ce-ma niɔ taaranɔ ma ce dumaa.»

³⁷ Ku huonɔgu-na, wuɔ sire duɔ ji ne Pɛrbaa-ba-i; a jo ji da ba kuraa duɔfūɔ. Wuɔ cira: «Simɔ, nɔ duɔfūɔ wɛi? Halle nɔ saa gbãa tɛna da huonɔgu celle, nɔ yan duɔfūmmu nuɔl-ni. ³⁸ Baa na duɔfūɔ, taa na cārã Diilonɔ-i wɛima baa gbãa tãal-na dii-na kuubabalaanɔgu cemma-na. Anfafamma cemmanɔ-maama dii nelbilonɔ huonɔga-na, nɔga ku fɔnɔgūɔ yaa si dii-yuɔ.» ³⁹ Uɔ waan mafamma-i, wuɔ tiraa bir ta ka cārã Diilonɔ-i baa nelduɔɔ daama yaa-i.

⁴⁰ Uɔ kaa cārã tɛ aa bir jo hāalābiemba wulaa, wuɔ jo ji da duɔfūmmu yirii-ba. Ba saa suɔ ban ka wan manɔ baa-yo. ⁴¹ Wuɔ tiraa bir ta. Uɔ kaa bir tuɔ jo sielinɔ-jomma-i, wuɔ jo ji gbɛ-ba wuɔ: «Na saa duɔfūɔ ye dumaa wɛi? Ku hii. Ba ka hã āmbabalmanciraamba baa *Molon-Bienɔ-i. ⁴² Siirenɔ i ta, umanɔ ka hã-ba baa-mi u'i juɔɔ daayo.»

Yesu belma hii
(*Matie 26.47-56; Like 22.47-53; Nsaa 18.3-12*)

⁴³ Nelma saa ji tɛ Yesu nunɔgu-na, ba'a ba ne da *Yuda juɔ ji tuɔ yiɛra baa nelpūnɔgu nanɔgu u huonɔgu-na. Yuda nunɔgu waa baa u *hāalābienɔ cɛncieluo ba hāi baamba-i. Bamanɔ waa baa-yo, banamba waa baa jigāmmu, banamba bɔɛnɔ. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjɛnamma pigāataamba-i, a naara nelle bincuɔmba yaa naa puɔraa-ba.

⁴⁴ A ne da ban'a ba jo, Yuda gbuɔya-bei wuɔ: «Da mi ka pūrã umanɔ jaal-o, u yaa-i, na bel-o fafamma na kã baa-yo.» ⁴⁵ Ban juɔ ji hi, wuɔ piɛ Yesu caanɔ-nu aa naa cira: «Hāalātɛ» aa pūrã-yuɔ jaal-o. ⁴⁶ Bamanɔ waa u huonɔgu-na baa bi pān piɛ bel Yesu-i. ⁴⁷ Hāalābilonɔ nanɔ wuɔ pān fa u jigānɔga-i hiel-ka a jafūɔ *Diilojigāntaamba yuntienɔ maacembilonɔ tūnɔgu-i a yer-ku. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Na hilaa baa jigāmmu baa bɔɛnɔ

da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muo. ⁴⁹ Ma sɪ i da i-naa yinni maŋ joŋ *Diilodubuo-i-na ke? Mi kã mi waŋ Diilon- nelma-i mi pigãaŋ nuamba-i kusuoŋ-nu'i. Bige-i ciε na saa siε bel-mi? Ŋga mamaŋ nyegãaŋ Diilon- nelma-na, ma saaya ma ce ku'i ciε.»
⁵⁰ Hãalãbiemba gbar hiere aa yaŋ-yo.

⁵¹ Baŋ bilaa Yesu-i ta ba kã baa-yo, naacombiloŋo naŋo cu ba huon-nu. Naacombiloŋo faŋ wuo naaŋ kompaŋga yoŋ u kũoma-na. Bamaŋ bilaa Yesu-i, baa kã nii-yuo da ba bel-o.
⁵² Wuo nanna kompaŋga-i hã-ba aa gbar tãmporuonŋu.

Ba kãa baa Yesu-i Yuifu ba nellentaamba wulaa

(Matie 26.57-68; Like 22.54-55,63-71; Nsaa 18.13-14,19-24)

⁵³ Baŋ bilaa Yesu-i, baa kã baa-yo *Diilojigãntaamba yuntienŋo ciŋgu-na. *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa nelle bincũamba-i, a naara *ãŋjĩamma pigãataamba-i, baa jãnu ba-naa terienŋu-na. ⁵⁴ A ne da baŋ taa ba kã baa Yesu-i, Pier wuo yaŋ ba maa aa suo cu ba huon-nu kã ka suur baa-ba Diilojigãntaamba yuntienŋo ciŋgu-na. Uŋ suurii, wuo kã ka tuo yiraan dãamu baa bamaŋ niεyaŋ dumelle-i.
⁵⁵ Diilojigãntaamba yuntaamba-i a naara *nellentaamba-i, baa ta ba taara ãntãalãmma da ba haa Yesu-i-na da ba gbãa ko-yo, ŋga ma saa dɔl-ba. ⁵⁶ Nuamba bɔi taa ba kar coima-i ba haa-yuo, ŋga ba nelma taa ma hel ma-naa honniŋ. ⁵⁷ Banaŋ baa sire baa coiŋ daama-i ta ba piieye wuo: ⁵⁸ «I nuo u ciεra wuo: «Nelbiliembaŋ maa *Diilodubuo maŋ daayo-i, mi ka muonu-yuo aa ma uufelεŋo yinni siεi hɔlma-na; ufaŋo siε waa nelbilien uumaŋo.» ⁵⁹ Halle baŋ fiε waŋ mafamma-i, ma saa ce kuuduonŋu. ⁶⁰ Diilojigãntaamba yuntienŋ wuo sire yiera nuamba-na aa naa cira: «Naacolŋ nuo, baŋ cãl-niŋ naŋ'a niε?» ⁶¹ Yesu saa seŋ sũnuŋgu yuo. Wuo cira: «Diilon uŋ pãa nuŋgu-i wuo u ka saan *Konkortienŋo maŋ, u yaa nuonŋo-i wei? Iŋ tuolnuŋ Diilonŋo maŋ, fuo bierŋo'i nuonŋo-i wei?»

⁶² Yesu wuo cira: «Muomɛi.» Aa naa cira: «Yiingu dii baa yiingu na ka da *Molon-Bienŋo tĩenaana Itienŋo caanŋu-na. Na ka da u hilaa dɔrɔ-i-na duherru suuye-yuo u tuo jo.» ⁶³ Uŋ waan mafamma-i, Diilojigãntaamba yuntienŋo huonŋ kaa pãŋ du; wuo fa fuo fεrεŋ joŋgorbaa-ba-i taalnu-bei aa naa cira: «Ii si dii die ka tiraa yuu molonŋo! ⁶⁴ Uŋ tuoraaya Diilonŋo-i namaa na'a niε?» Baa sire hiere wuo u cãlãa, kεrε u saa baa kuliŋgu. ⁶⁵ Banamba pãŋ ta ba tu taalni yuo, aa naa vaa u yufienja-i aa ta ba dudul-o. Da ba dudul-o, ba yuu-yo wuo: «Iŋ suyaa umaŋ muyaa-ni wei? Bĩ kutienŋo yerre-i i ne!» Bamaŋ naa niεyaŋ dumelle-i, baa bel-o ta ba caa u tũnni-i.

Pier ciinaana Yesu-i

(Matie 26.69-75; Like 22.56-62; Nsaa 18.15-18,25-27)

66 Baŋ taa ba ce Yesu-i kpāncōlgūō faŋo-i, Pier waa yogo hiema-na† dumellen-huōŋga-na. *Diiløjigāntaamba yuntienjo maacembilonjo‡ naŋo jo 67 ji da u yiraan dāamu-i. Wuō ne-yo da kelkelkel aa cira: «Ma sī nuō ŋ waa baa Nasaretitaan Yesu-i ke?»

68 Pier wuō cira: «Cieŋ nuō, mei saa suō ŋ nelma yaanŋa-i; ŋ taara ŋ waŋ wuō nie?» Uŋ waan mafamma-i, wuō pāŋ hel ka yiera fondumelle-na. [Kōhōldielāŋ wuō doŋ tuō bu.]

69 Uŋ kāa ka yiera fondumelle-na, maacembilon daayo daayo. Wuō tuō piye baa bamaŋ waa dumelle-na wuō: «Unaŋo yaa yieraaya daayo-i.» 70 Pier wuō tiraa ju-ma wuō coima. Cella, bamaŋ waa, baa gbē-yo wuō: «Ma sī Galileyiēŋ nuō ke? N ju-ma gbāŋgbāŋ, unaŋo'i nuōŋo-i.»

71 Pier wuō cira: «Muō baa Diilonjo mi sa suō naacolŋ daayo-i! Aa da kuō mi karaa coima, Diilonjo baa yaŋ-mi!» 72 Uŋ taa u waŋ mafamma-i huōŋgu maŋ nuō-i, kōhōldielāŋ wuō doŋ tuō bu hāalŋ-bumma-i. Yesuŋ ŋa naa waŋ mamaŋ baa-yo wuō: «Kōhōldielāŋo sie hi tir bu, ŋ ka ciina-mie da i siei wuō naŋ sa suō-mi» nelma famma pāŋ tēnu-yuō. Wuō pāŋ naŋ yuŋgu tuō kaal.

15

Ba kāa baa Yesu-i Pilati wulaa

(Matie 27.1-2,11-14; Like 23.1-5; Nsaa 18.28-38)

1 Ku cuo kaala-i-na, *Diiløjigāntaamba yuntaamba naar tigiin ba-naa, baa nelle bīncuōmba-i, a naara *ānjīnamma pigāntaamba-i. Kuu dii ŋaa *Yuifu ba *nellentaamba yaa naa naaraa tigiin ba-naa, a da ba-naa, aa bel Yesu-i vaa-yo kā baa-yo ka hā *Pilati-i baa-yo. 2 Pilati wuō yuu-yo wuō: «Yuifu ba nellentienjo yaa nuōŋo-i wei?»

Yesu wuō cira: «Muōmei.» 3 Diiløjigāntaamba yuntaamba doŋ ta ba cāl-o baa nelma bōi.

4 Pilati wuō yuu-yo wuō: «Baŋ cāl-niŋ balbalbal naŋ'a nie?»

5 Yesu saa ji seŋ sūnuŋgu yuō. Kuō bir yaŋ aa cu Pilati huōŋga-i.

Pilati hāa-ba Yesu-i wuō ba ka ko-yo

(Matie 27.15-26; Like 23.13-25; Nsaa 18.39-19.16)

6 Belle belle, *kōrsinni tīmmaŋ-ponsaan da kuō hi, *Pilati nanna kasobilonjo diei. Nuōmba yaa pigāaŋ ba yufellen-nolŋo u nanna-yuō. 7 Naacolŋo naŋo waa kaso-i-na, ba taa ba bī-yo Barabasi. U waa baa bubōlaamba namba. Ijieni naŋ nie cie nelle-na bafamba hi ko nelienjo, baa bel-ba ka suuye-bei. 8 Nuōmba sire kā Pilati wulaa dii u ciŋgu-na ka ta ba cārā-yuō wuō u hā-ba kasobilonjo-i ŋaa uŋ jo u hā-ba dumaa

† 14:66 Ba waa baa Yesu-i sāŋkānsō-dōrō. ‡ 14:66 Maacembilon daayo waa cicienjo a saanu baa mamaŋ nyēgāaŋ girēkimma-na.

koko. ⁹ Pilati wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na taara mi nanna *Yuifu ba nellentienjo yaa wei?» ¹⁰ Fuɔ fere wuɔ suyaa wuɔ nene-munḡu'i cie *Diilojigāntaamba yuntaamba bel Yesu-i ka hā-yo. ¹¹ Pilatiṅ yuu dumaanjo-na, Diilojigāntaamba yuntaamba gbo nuamba-i wuɔ ba cira u nanna Barabasi. ¹² Pilati wuɔ tiraa yuu nuamba-i wuɔ: «Na'a mi ce nanḡ biṅ umanḡ Yuifu ba nellentienjo-i nie?»

¹³ Baa kaasṅṅ hiere wuɔ: «Gbu-yo *daan-nu!»

¹⁴ Pilati wuɔ yuu-ba wuɔ: «U guɔlaaya bige-i?»

Baa migāan ta ba kaasṅṅ bōmbōṅ wuɔ: «Gbu-yo *daan-nu! Gbu-yo daan-nu!» ¹⁵ Pilati wuɔ hiel Barabasi-i kaso-i-na duɔ fē ba hōmmu-i aa naa ce ba muo Yesu-i da dei aa suɔ hā-ba baa-yo wuɔ ba ka gbu-yo daanḡu-na.

Sorosibaa-banḡ cie karaanḡu manḡ baa Yesu-i
(*Matie 27.27-31; Nsaa 19.2-3*)

¹⁶ *Pilatiṅ hāa-ba Yesu-i, sorosibaa baa hūu-yo suur baa-yo ciinḡ-huonḡa-na aa naa bī ba nabaamba jo hiere. ¹⁷ Banḡ juɔ, baa bie jonḡorbuɔ nanḡo dii hā-yo. Jonḡoruo fanḡo waa dāa-wuonḡo, aa naa ce huoni sū nyantuoluo dii u yunḡu-na. ¹⁸ Banḡ cie mafamma-i, baa ta ba nyε-yo aa cira ba jaal-o. Umanḡ duɔ puur wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni!» ¹⁹ Aa ta ba muo u yunḡu-i baa gboruonḡu aa ta ba tu taalni yuɔ, aa naa ta ba cor ba dūuna u yaanḡa-na. ²⁰ Banḡ juɔ nyε-yo ye huonḡu manḡ nuɔ-i, baa hiel ba jonḡorbuɔ-i u nuonḡu-na aa bir dii fuɔ fereṅṅ bimbinni-i hā-yo aa hel baa-yo da ba ka gbu-yo *daanḡu-na.

Yesu gbummanḡ-huonḡu hii
(*Matie 27.32-44; Like 23.26-43; Nsaa 19.17-27*)

²¹ Sorosibaa-banḡ hilaa baa Yesu-i ta ba kā da ba ka gbu-yo, baa suu baa Sireniyenjo nanḡo hilaa suonḡ-nu tuɔ jo. Ba taa ba bī-yo Simɔ. U bēmba waa ba hāi; ba taa ba bī unanḡo-i Alesāndire aa bī unanḡo-i Urufusi. Banḡ taa ba kā baa *daanḡu manḡ da ba ka gbu Yesu-i, baa bel u yaa-i a haa-ku hā-yo. ²² Banḡ kāa baa Yesu-i terienḡu manḡ nuɔ-i, ba bī-ku Gɔlgota, ku yunḡu yaa wuɔ yukoluonḡ-terienḡu. ²³ Banḡ hii, baa guɔl *miir baa duvēṅṅo a hā-yo wuɔ u nyonḡ. Wuɔ yagar wuɔ u sie nyonḡ. ²⁴ Baa gbu-yo daanḡu-na aa naa ful tienḡa a cal u jonḡorbaa-ba-i. ²⁵ Banḡ gbuu Yesu-i huonḡu manḡ nuɔ-i, bāanḡu naa bonḡ tī. ²⁶ Banḡ gbuu-yo yunḡu manḡ nuɔ-i, baa nyεḡēṅ-ku jina u yudɔrɔ-i-na wuɔ: «*Yuifu ba nellentienjo.» ²⁷ Baa bi gbuu cuobaa-ba hāi baa-yo. Unanḡo-i u nadienḡa-na, unanḡo-i u nanyuonḡu-na. [²⁸ Mamanḡ nyεḡāanḡ Diilonḡ-nelma-na wuɔ: «Ba diyaa-yo baa nelbabalaamba* », ma'i saa ce daama-i wei?]

* 15:28 Isayi (Ésaïe) 53.12

29 Hūncortaamba ta ba misirrā ba yunni-i aa ta ba tuora-yuᵋ. Ba taa ba piye wuᵋ: «Hai daayo-i! Nan saa cira wuᵋ nan ka muonu *Diilodubuᵋ-i aa ma-yo yinni siei wei? 30 Kor η fεε i ne! Hiire daangu-na i ne!» 31 *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjīnamma pigāataamba taa ba bi nyε-yo aa ta ba piye baa ba-naa wuᵋ: «U kuraa banamba-i, nga u yaa daayo u sie gbāa kor u fεε. 32 Da kuᵋ u yaa-i *Konkortienᵋ-i Diilonᵋ unᵋ saan-yo, da kuᵋ u yaa-i *Isirahel-baamba nellentienᵋ-i, u hiire fiεfiε daangu-na i ne, ku yaa i ka hūu u maama-i.» Banᵋ ηa nanᵋ gbuu bamanᵋ baa-yo, baa kā ba ta ba tuora-yuᵋ hiere.

Yesu kuliingu-i

(*Matie 27.45-56; Like 23.44-49; Nsaa 19.28-30*)

33 Bāanguᵋ juᵋ hi yuhuᵋnga-i, ba'a ba ne da terienᵋu cuure hiere. Ku tiyāa dumεi fuᵋ bāanguᵋ ji tεreᵋ. 34 Kunᵋ juᵋ tεreᵋ, Yesu wuᵋ kaasīnᵋ da gbagaga wuᵋ: «*Eloyi, Eloyi, lama sabatani?*» Ku yungu yaa wuᵋ: Diilo, Diilo, bige-i cie η nanna-mie? 35 Bamanᵋ waa, bananᵋ baa ta ba piye wuᵋ: «Niεᵋ, u bi *Eli.» 36 Unanᵋ wuᵋ gbar kā ka nyie kānsaarma namma-i niisaarniᵋ aa to-ma gboruᵋn-nu a hā-yo wuᵋ u mᵋsūnya hīnᵋ, aa naa cira: «Yaan mi hā u mᵋsūnya, aa i ne si Eli ka jo ji har-o *daangu-na.» 37 Yesu wuᵋ tiraa kaasīnᵋ da gbagaga, aa bi pānᵋ hūu u fεε.

38 Kompanᵋa maᵋ naa karaanu *Diilodubuᵋ-i, kaa pānᵋ taalnu sᵋmma hāi; a doᵋ dᵋrᵋ-i-na ji hel cicaara-i-na. 39 Sorosi ba yuntienᵋo nanᵋo waa yiεra Yesu caangu-na. Unᵋ juᵋ da u kuu kuliinᵋ daaku-i, wuᵋ cira: «Naacolᵋ daayo waa Diilonᵋ-Bienᵋo kelkel.»

40 Caamba namba bi waa yiεra yargaa ta ba fara ba ne. Maari maᵋ taa u hel Magidala-i-na u waa baa-ba baa u duonᵋo-i Sake bisālāanᵋo-i ba nyu-i†. A naara Salome bi waa. 41 Ba yaa naa cuu Yesu huonᵋ-nu ta ba kāyā-yuᵋ unᵋ waa *Galile-i-na. Caamba namba naa bi nyaa u huonᵋ-nu jo *Yerusalεmu-i-na. Caamba faᵋ baa ciinu.

Yesu fuuremma-i

(*Matie 27.57-61; Like 23.50-56; Nsaa 19.38-42*)

42 Yesunᵋ hūyāa u fεε huonᵋgu maᵋ nuᵋ-i, bāanguᵋ naa ta ku kā suurma-na. Aa ba *yitienangu waa ηaa bisīnᵋ ku temma, a ce dumaanᵋo-na ba waa gbagbarramma-na. 43 Naacolᵋnᵋo nanᵋ wuᵋ doᵋ holle kā *Pilati wulaa ka cārā kulonᵋo-i. Ba taa ba bi-yo Yosefu, u taa u hel Arimate. U waa nelbuᵋ *Yuifu ba *nellentaamba hᵋlma-na. U taa u niya *Diilonᵋ-bāanguᵋ domma-i. 44 Pilatiᵋnᵋ nuᵋ wuᵋ Yesu kuu, kuᵋ ce-yo gberε. Fuᵋ wulaa u kuu donduo. Wuᵋ ce ba bi sorosi ba yuntienᵋo-i a ji yuu-yo da kuᵋ u kuu yiinaa. 45 Sorosi ba yuntienᵋ wuᵋ suur ma

† 15:40 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyεgāanᵋ girekimma-na wuᵋ: Sake bisālāanᵋo-i baa Yose ba nyu-i.

yaanġa-na a waŋ-ma baa-yo. Wuɔ suɔ hã Yosefu-i hūmelle-i wuɔ u ka har-o. ⁴⁶ Yosefu wuɔ kã ka sãa kompaŋġa-i aa kã ka har-o *daanġu-na a finya-yuɔ aa kã baa-yo ka fuure-yuɔ cīncorre nande-na baa naa hīŋ-de tãmpĕlleŋ.

Baŋ kaa nanna tī, wuɔ būmal tãmpĕlle nande-i a suuye cīncorre nuŋġu-i. ⁴⁷ Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na baa u duoŋo-i Yose ba nyu-i, baa yiɛra ne baŋ gaala Yesu-i kusuɔŋ-nu.

16

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na
(Matie 28.1-8; Like 24.1-12; Nsaa 20.1-10)

¹ *Yitienanġuŋ juɔ cor, Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na, baa u duoŋo-i Sake ba nyu-i, a naara Salome-i, baa sãa natikolo wuɔ ba ka kūnna Yesu-i-na. ² Ku cuo kaala-i-na*, baa naar biɛ hūmelle-i ta ba kã cīncorre-na. ³ Baŋ kãŋ, baa ta ba piiye wuɔ: «I kaa da hai u būmal tãmpĕlle-i halaŋ-de cīncorre nuŋġu-na hã-ye?»

⁴ Baŋ kaa piɛ, baa fara da tãmpĕlle būmalãa halaŋ. A ne da di maama saa naa fa baa bɔbɔima-i. ⁵ Baa kã ka suur cīncorre-na. Ba'a ba ne da naacoloŋo naŋo tīɛnaana ba nadiɛyanġa-na baa joŋgorpilaŋo. Korma pãŋ ta ma da-ba. ⁶ Naacoloŋ daa wuɔ tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Baa na yaŋ korma da-na, mi suyaa miɛ baŋ gbuu Nasaretitaanġ Yesu maŋ *daanġu-na ko-yo, na taara u yaa-i. Uu si dii bande-i-na, u siire hel kuomba hɔlma-na. Niɛŋ, baa naa galla-yuɔ bande yaa nuɔ-i. ⁷ Kãaŋ na ka tūnu u *hãlãbiemba-i baa Piɛr, wuɔ u taa duɔ ka cie-na *Galile; na ka da-yo kusuɔŋ-nu'i ŋaa uŋ ŋa naa waŋ-ma baa-na dumaa.» ⁸ Caanġ daaba kūɔma gbuu ta ma nyɛŋ; baa hel baa gbarunġu ta. Baŋ taa dumaanġo-na, ba saa ka gbãa waŋ wɛima baa moloŋo korma nammu-na.

Yesu caraaya Maari-i
(Matie 28.9-10; Nsaa 20.11-18)

[⁹ Yesuŋ naaraa sire jumaansi cucuuyunġu-na, u caraaya Magidalataanġ Maari yaa igɛna. Wuɔ duɔnya *jinabaa niehã fuɔ-i-na. ¹⁰ U yaa kãa ka tūnu Yesu wuɔrataamba-i. U kãa ka da-ba kuliin-kaalunġu-na yogo. ¹¹ Wuɔ cira: «Yesu siire, mi daa-yo nuɔ baa mi yufelle!» U wuɔrataamba saa hūu-ma wuɔ ninsoŋo.

Yesu caraaya u hãalabiemba-i
(Matie 28.16-20; Like 24.13-49; Nsaa 20.19-23)

* 16:2 Ku cuo kaala waa jumaansi.

¹² Ku huonḡu-na, Yesu *hāalābiemba hāi baamba namba ji ta ba kā neyelle nande-na; Yesu wuᵋ bir u den birma carra-bei. ¹³ Hāalābienḡ daaba bir ka waṅ-ma baa ba nabaamba-i. Ba saa tiraa hūu bafamba maama-i.

¹⁴ Kufanḡuṅ curaa, Yesu fuᵋ fere wuᵋ yaṅ u hāalābiemba maṅ tiyāa cīncieluo baa u diei wuonḡo-i ba tīena ta ba wuo niwuoni aa u carra-bei tuᵋ waṅ baa-ba wuᵋ: «Bige-i ciē miṅ siire ba da-mi aa jo ji waṅ-ma baa-na na saa hūu-ma?» ¹⁵ Aa naa cira: «Kāaṅ nilēiṅa-na hiere na ka waṅ *Neldᵋdᵋlma-i baa nuᵋmba-i hiere. ¹⁶ Umanḡ duᵋ hūu-ma aa *batiseṅ, u kuraa. Nḡa umanḡ duᵋ saa hūu-ma, kutieṅᵋ ka caa. ¹⁷ Bamanḡ da ba hūu-ma, baṅ ka ta ba suᵋ-ba dumaa ku yaa daaku: Ba ka ta ba gbuuse-miē aa ta ba donya *jīnabaa-ba-i, ba ka ta ba piiye nelfeemma-na; ¹⁸ da ba fiē bel jīeṅᵋ-i, u siē gbāa ce-ba bīṅkūṅgu, aa da ba fiē nyᵋṅ puᵋᵋᵋᵋ-i, u siē gbāa ce-ba wēima. Ba ka ta ba haa ba nammu-i jaamba-na aa ta ba cārā Diilonḡo-i ba sire-bei.»

Yesu tamma-i duᵋ kā dᵋrᵋ-i-na
(Like 24.50-53; Pᵋpuᵋr. 1.9-11)

¹⁹ Itieṅᵋ-i Yesuṅ juᵋ piiye baa-ba tī, wuᵋ nyugūṅ ka tīena Diilonḡo caaṅ-nu. ²⁰ Uṅ taa dumaanḡo-na, u *hāalābiemba ta ka ta ba wuᵋra terni-na hiere ba waṅ *Neldᵋdᵋlma-i. Itieṅ wuᵋ tuᵋ kāyā-bei ba maacemma-na aa bi tuᵋ kāyā-bei ba ta ba ce gberē-wēima ba pigāaṅ nuᵋmba-i ba da ba suᵋ wuᵋ baṅ waṅ mamanḡ ninsonḡo.]

Likɛn nyɛgān Yesu maama man Neltuoyamma

Like nungu saa waa Yesu *pɔpuɔrbiemba-na, nga fuo wuɔraaya baa Pol ba ta ba wan Diilon-nelma-i (File. 24). U yaa bi nyɛgān Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sebɛ-i. Yesun siire ce manan hiere, u wuɔraaya yuure ma yaanga-i aa suɔ nyɛgɛn-ma. U sebɛ-i-na, u pigān wuɔ Yesu yaa *Konkortieno-i. U juɔ duɔ ji kor *Yuifubaa-ba-i baa *niɛraamba-i hiere āmbabalma nammu-na. U waan Yesu nelnyulmun-kūngu-i bɔi u sebɛ-i-na. Wuɔ nuɔmba maama dɔlnu Yesu-i, nawalaamba hujarre ko-yo, baa jaamba-i baa sūntaamba-i hiere.

U duɔn u sebɛ-i baa *Nsāa-Batisei homman-kūngu ka cor baa Yesu homman-kūngu (sap. 1-2). Ku huɔngu-na, u piiye Nsāa-Batisei *baatisei Yesu-i dumaa baa *Sitāniŋ taa u taara u guɔl u gbɛini-i dumaa *hɛkuraangu-na (sap. 3.1-4.13). Kufangu huɔngu-na, u suɔ dii u nungu-i Yesu nun-āndaangu-na baa u āncemma-na *Galile-i-na (sap. 4.14-9.50). Yesun taa dumaa Galile-i-na kā *Yerusalemu-i-na, u nungu hii-ku. U waan nelma bɔi u sebɛ-i-na, a ne da banamba nunni saa hi-ma (sap. 9.51-19.27).

U piraan u sebɛ-i baa manan daa Yesu-i Yerusalemu-i-na. Wuɔ ba gbuu-yo *daan-nu ko-yo, Diilonɔ yan-ba aa sire-yuɔ. Kufangu huɔngu yaa nuɔ-i un nyugān kā Tuonɔ wulaa (sap. 19-24).

Like piiye un nyɛgān u sebɛ-i yungu man nuɔ-i

¹ Tofil, mi ninsontien nuɔ, Yesun siire ce nelma man i hɔlma-na, nuɔmba bɔi duɔn ta ba nyɛgɛn-ma. ² Baman waa da-ma baa ba yufelle dii ma domma-na, aa ce ma wataamba, ban waan-ma baa-ye dumaa, nuɔmba bi nyɛgān-ma dumɛi. ³ Ku'i ciɛ, mɛi fɛrɛ-i, mi bi sire wuɔra yuure-mɛi fafamma a ne man ciɛ dumaa. Min juɔ suɔ ma yaanga-i, mi da ku saaya mi gbura-mɛi nyɛgɛn-ma hā-ni ⁴ ŋ da ŋ suɔ wuɔ ban waan manan baa-ni u maama-na coima sɪ.

Dɔrpɔpuɔrbilonɔ caraaya Sakari-i

⁵ *Erɔdin waa nellentesinni-na huɔngu man nuɔ-i *Yude-i-na, *Diilɔjigāntienɔ nanɔ waa Abiya baamba-na, ba taa ba bi-yo Sakari. U ciɛnɔ waa *Aarɔ hāayɛlɔ; ba taa ba bi-yo Elisabeti. ⁶ Sakari-i baa u ciɛnɔ-i baa naa vii baa Diilonɔ-i. Ba taa ba nu u nungu-i aa ta ba wuɔ u hūmelle-i fafamma. ⁷ Nga

Elisabeti waa ceyneyiṅo, a ce ba ji vāa ba hāi-i-na hiere ba saa da bilonṅo baa ba-naa.

⁸ Yiinṅu nanṅu-na, Sakari wuṅ suur *Diilodubuṅ-i-na tuṅ ce u maacemma-i, bafamba yiinṅu'i waa. ⁹ Ku waa da ku bibirre hi bamaṅ, ba hiel nelduṅ suur ka ce mamaṅ dii cemma. Yiin daaku-na, baa hiel Sakari yaa suur ka dii wusūnaṅo-i. ¹⁰ Nuṅ baa yiēra gōṅgūṅgu-na ta ba cārā Diilonṅo-i. ¹¹ Sakari juṅ'a u ne da Itienṅo *dōrpōpuṅbilonṅo nanṅo-i u caaṅ-nu. Dōrpōpuṅbilonṅo waa yiēra wusūnaṅ-igāṅga nadien-na. ¹² Sakari holle gbuu pāṅ caar, u kūma ta ma nyēṅ. ¹³ Dōrpōpuṅbilonṅo cira: «Sakari, baa yaṅ korma da-ni. Niṅ cārāṅ kumaṅ Diilonṅo wulaa, u ka hā-ni baa-ku. N cienṅo ka ce kusūṅgu, a hoṅ naacombilonṅo. Duṅ hoṅ-yo, ṅ haa u yerre-i Nsāa. ¹⁴ U homma ka dōlnu-niē aa fē ṅ huṅga-i ṅaa bige-i! Ku ka bi dōlnu nuṅmba bōi. ¹⁵ U ka waa nelbuṅ Diilonṅo wulaa. U siē ji tuṅ nyōṅ kolma maṅ gbāa bel nelienṅo. *Diilonṅ-Yalle ka yu u huṅga-i aa u suṅ duṅ hoṅ. ¹⁶ U ka ce *Isirahel-baamba bōi bir jo ba Tienṅo-i Diilonṅo wulaa. ¹⁷ U ka ce Diilonṅo maacemma-i baa *Eli huṅga temma, baa u himma bi temma a dii bisāimba-i baa ba bīncuṅmba-i ba-naa nuṅ. Bamaṅ sa nuṅ Diilonṅo nuṅgu-i, u ka ce ba ta ba nu-ku. U ka tigiin nuṅmba hōmmu-i a ce ba ta ba niya Itienṅo jomma-i.»*

¹⁸ Sakari wuṅ cira: «Muṅ baa mi cienṅo-i i vāa tī, de-i-na mi ce niē suṅ wuṅ ṅ waṅ ninsonṅo?»

¹⁹ Dōrpōpuṅbilonṅ wuṅ cira: «Ba bī-mi Gabiryel. Mii dii baa Diilonṅo-i u tuṅ puṅ-mi. U yaa puṅraa-mi wuṅ mi ji tūnu-niē baa neldōdōl daama-i. ²⁰ Nga nin'a ṅ saa hūu mi nelma-i, ṅ ka ce bobo nuṅ, ṅ siē gbāa ta ṅ piye a ji hi maṅ ka ce yiinṅu maṅ nuṅ-i. Miṅ waṅ-ma baa-ni duma, ma yiin da kuṅ hi, ma ka bi ce.»

²¹ Kuṅ ciē dumaṅo-na, Sakari wuṅ vaaya dii huṅga-na. A ne da nuṅmba taa ba cie u helma-i gōṅgūṅgu-na. Uṅ vaaya dumaṅo-na, kuṅ cu ba hōmmu-i. ²² Uṅ juṅ hel, u saa gbāa duṅ puṅ u nuṅgu-i piye baa-ba; wuṅ naa u tuṅ piye baa u nammu. Baa pāṅ suṅ wuṅ bīṅkūṅgu ciē-yo dii dūṅ-huṅga-na.

²³ Uṅ juṅ bāl u maacemma-i, wuṅ kūṅ. ²⁴ Yinni saa da, kusūṅgu yiēra u cienṅo-na. Wuṅ ce caamba ndii u sa hel, aa naa tuṅ piye u huṅ-na wuṅ: ²⁵ «Diilonṅo niē mi yaaṅ-na; senserre maṅ taa di da-mi baa nuṅmba-i, u hurii-de.»

Dōrpōpuṅbilonṅo caraaya Maari-i

²⁶ Caamba niediei ku huṅgu-na, Diilonṅ wuṅ puṅ *dōrpōpuṅbilonṅo-i† *Galile nelle nande-na ba bī-de Nasareti, ²⁷ bilonyonyuroṅo nanṅo wulaa ba bī-yo Maari. Baa naa bel-o

* 1:17 Malaki (Malachie) 3.23-24

† 1:26 Dōrpōpuṅbilonṅ daayo-i ba bī-yo Gabiryel, niēṅ 1.19.

dorrurɲ tɪ. U dərɲo-i ba taa ba bɪ-yo Yosefu. U waa jāmatiɡi *Davidi hāayēɲo.

²⁸ Dərɲopuərbiɲo kã ka suur Maari wulaa aa naa cira: «Maari, gbun fē ɲ huɲga-i; Itienjo ciε baa-ni. U kuɔnu u huɲga-i baa-ni cor.» ²⁹ Nel daama cu Maari huɲga-i, u tuɔ piiye u huɲ-na wuɔ: «Nel hama-i temma-i dumandε-i?»

³⁰ Dərɲopuərbiɲo gbē-yo wuɔ: «Diɲo ciε baa-ni, baa yan korma da-ni. ³¹ Ƴ ka ce kusɲngu a hon naacombiɲo. Da ɲ hon-yo, ɲ haa u yerre-i Yesu. ³² U ka waa nelbuɔ, ba ka ta ba bɪ-yo Dərwuɲo Biεɲo. Diɲo ka ce-yo fɲɲgɔtienjo u haayienjo-i Davidi temma. ³³ U ka tɪena *Isirahel-baamba yun-nu gbula, aa u fɲɲgũɔ sa ji tɪ dede.»

³⁴ Maari wuɔ cira: «Muɔmi sa bi suɔ bibienjo yogo, ma ka ce niε gbãa ce?»

³⁵ Dərɲopuərbiɲo gbē-yo wuɔ: «*Diɲo-Yalle ka jo ɲ wulaa, Dərwuɲo ka hã-ni ku fɲɲgũɔ-i. Ku'i ciε miε niɲ ka hon naacombiɲo maɲ, ba ka ta ba bɪ-yo Diɲo-Biεɲo. ³⁶ Ƴ daa na horoɲo-i Elisabeti-i kε! Naacombiɲo-kusɲngu yieraaya-yuɔ; ɲ siε suɔ wuɔ u yaɲga cãa. Baɲ taa ba gbē umaɲ wuɔ cɛnyeinjo, u caamba niediei yaa dεi kuɲ yaraa-yo. ³⁷ Wεima sa yar Diɲo-i.»

³⁸ Maari wuɔ cira: «Mii dii Itienjo naɲ-na, u yan ma ce ɲaa niɲ waan-ma dumaa.» Un waan mafamma-i, dərɲopuərbiɲo bir ta.

Maari kãa Elisabeti terien-nu

³⁹ Yibienja faɲa-na, Maari wuɔ sire gbãana kã *Yude nelle nande-na duɔ ka ne Elisabeti-i. Nelle fande waa tãnniɲ. ⁴⁰ Un kaa hi dii u gboluɲgu-i Sakari dumelle-na a jaal Elisabeti-i, ⁴¹ biloɲo pãɲ sagalla Elisabeti kusɲngu-na. *Diɲo-Yalle pãɲ yu Elisabeti huɲga-i. ⁴² U tuɔ piiye baa Maari-i da gbagaga wuɔ: «Diɲo ciε baa-ni a yan caamba-i hiere, aa bi ce baa biloɲo maɲ ɲ kusɲngu-na.» ⁴³ Aa cira: «Mi Tienjo nyu waa hie ji har mεi temma-i mi wulaa? ⁴⁴ Miɲ nuɔ ɲ jaaluɲgu-i, ku gbuu dɔɲnu biloɲo-i mi kusɲngu-na; u sagalla. ⁴⁵ Itien un puɔraa ba ji waɲ mamaɲ baa-ni, niɲ hũyãa-ma wuɔ ma ka ce, naɲ yunɡu dɔɲaa.»

⁴⁶ Maari wuɔ bi pãɲ doɲ tuɔ hãɲ wuɔ:
«Mεi gbu mi jaal Itienjo yaa mi huɲga-na.

⁴⁷ Diɲo maɲ kuraan-miɲ,
mi huɲga gbuu fē baa-yo da hɲinni!

⁴⁸ U niε u maacembiloɲo yaan-na.

Coima saa fa, a doɲ fiεfiε-i-na, nuɔmbaɲ sireɲ ba jo dumaa, ba
ka cira mi yunɡu dɔɲaa.

⁴⁹ Itienjo ciε baa-mi cor.

U fafaanɡu temma si dii.

50 Bamaŋ káaláayāŋ-yuɔ, u ka tuɔ ce baa-ba baŋ sirenj ba cu
ba-naa dumaa.

51 U ciɛ bɛmma;

u duɔnya bombolmantaamba-i.

52 U hūyāa fōŋgūo-i fōŋgōtaamba wulaa
aa ce nawalaamba da yuŋgu.

53 Nyulmuŋ waa bamaŋ nuɔ-i, u hāa ba wuo ye,
aa bir waamba-i u saa hā-ba bīŋkūŋgu.

54 U juɔ ji kāyā *Isirahɛl-baamba-i.

U juɔ ji kor u cāarāamba-i.

U saa yaŋ u ānfafamma cemma-i

55 *Abiramu-i-na baa u huɔŋ-baamba-na.

Uu naa pā nuŋgu faŋgu yaa baa i bīncuɔmba-i.»

56 Maarīŋ kāa Elisabeti terienjgu-na, u ciɛ caamba siɛi temma
aa suɔ bir kūŋ.

Nsāa homma-i

57 Elisabeti kusūŋguŋ juɔ vāa, wuɔ bɔrɔ naacombilonɔ. 58 U
caantaamba-i baa u huraamba nu-ma wuɔ u buɔra. Kuɔ
gbuu dɔlnu-bei wuɔ Diilonɔ firiinu u huɔŋga-i baa-yo. 59 Yinni
niehāi cor, niisiɛi-yiŋgu-na, ba *jā bilonɔ-i‡ aa haa tuonɔ yerre
yaa yuɔ wuɔ Sakari. 60 Nyuŋo yagar aa cira: «I ka tiɛ bī-yo
Nsāa.»

61 Baa cira: «Ba bī naŋ dūŋ-wuɔŋ hayo-i dumaanɔ-na?»

62 Aa yuu tuonɔ-i bobomma-na uŋ taaraŋ u haa yerre maŋ
u biɛŋo-na. 63 Tuonɔ wuɔ ce ba hā-yo yilaŋgu. Uŋ hūyāa
yilaŋgu-i wuɔ nyegēŋ wuɔ: «U yerre yaa Nsāa.» Kuɔ cu ba
hɔmmu-i hiere. 64 Terduɔŋgu faŋgu-na, u jumelle pāŋ firnu,
wuɔ don tuɔ piye aa tuɔ gbɛliɛŋ Diilonɔ-i. 65 Korma pāŋ bel
ba nellen-baamba-i baa-yo. Yibienja faŋa-na, nelma famma yaa
waa *Yude nileiŋa faŋa-na hiere. 66 Diilonɔ naa silaa ce baa
naacombilonɔ daayo-i cor, a ce umaŋ duɔ nu nel daama-i,
kutienɔ tuɔ yuu u fɛrɛ wuɔ: «Aa naacombilonɔ daayo duɔ ji waa
nie?»

Diilonɔ diyaa nalāŋgu Sakari nuŋgu-na

67 Terduɔŋgu faŋgu-na, *Diilonɔ-Yalle pāŋ yu Sakari huɔŋga-i.
Diilonɔ wuɔ dii nel daama-i u nuŋgu-na u tuɔ hāl-ma nalāŋgu
wuɔ:

68 «Itienɔ gbɛ baa jaaluŋgu.

*Isirahɛl-baamba Diilonɔ temma si dii.

U juɔ ji kor u baamba-i.

69 U hāa-ye ninson-konkortienɔ.

U hiela-yo *Davidi hāayɛlmba-na.

U hiela-yo u cāarāŋo dūŋ-nu hā-ye.

70 Wuɔ ciɛ u *pɔpuɔrbiemba waŋ ma yaa dii ku huɔŋgu-na

‡ 1:59 Buolmaŋ-sɛbe (Lévitique) 12.3

71 wuɔ u ka hũu-ye i bigaarãamba nammu-na.

72 Diilonjo firiinu u huɔŋga-i baa i bĩncuɔmba-i.

Uŋ pãa nuŋgu maŋ u *tobisĩnni-na, ku maama saa karaanu-yuɔ.

73 U pãa nuŋgu faŋgu yaa baa i bĩncɔiŋo-i *Abiramui

74 wuɔ u ka hũu-ye i bigaarãamba nyisɛnni-na

aa ce i tiɛ cãa u yaa-i aa korma baa ta ma da-ye.

75 I ka waa nelfafaan miɛ baa nelviin miɛ yinni maŋ jon a ji hi i kuliinŋu.»

76 Aa gbɛ bɛpolŋo-i wuɔ:

«Mi biɛ, nuɔ fuɔ, ŋ ka ta yaanŋa Itienjo-na

ka cãa u hũmelle-i,§

a ce dumaanjo-na ba ka ta ba bi-ni Dɔrwuonjo pɔpuɔrbilonj nuɔ.

77 Nj ka ce u baamba suɔ wuɔ

Diilonjo ka hur ba ambabalma-i a kor-ba.

78 Miɛ Diilonjo faa aa u tiraa waa hujantienjo.

U ka pa bãfeliɛŋgu yiɛ.

Ku ka waa ŋaa bãansɛniɛŋgu.

79 U ka pa-ku hã bamaŋ dii kukulma-na.

U ka pa-ku hã bamaŋ dii kuliin-hũmelle-na.

Bãfeliɛŋgu faŋgu ka dii-ye yaafɛllen-hũmelle-na.»*

80 Naacombilonj wuɔ tuɔ vãa u jo, kunaŋ kuɔ bi ta ku naara u nelnulle-i. U waa tɛna hɛɛŋ-nu. Huɔŋgu nanŋu juɔ hi, u donj tuɔ waŋ Diilonj-nelma-i baa Isirahɛl-baamba-i.

2

Yesu homma-i (*Matie 1.18-25*)

1 Maari kusũŋguŋ juɔ vãa, kuɔ saanu baa *Oromɛ ba *jãmatigi wuɔ ba kãŋ nuɔmba-i hiere nelle-na. Ba taa ba bi-yo Ogisi. 2 Nuɔkãl daade temma saa ce dede. Huɔŋgu faŋgu-na, Kirinisi yaa waa Siiri yunŋu-na. 3 Neliɛŋo neliɛŋo, u saaya u kã u nehollenj ka nyegɛŋ u yerre-i. 4-5 Yosefu waa *Davidi hãayɛlŋo. U waa tɛna Nasareti, dii *Galile huɔŋ-na. Fuɔ wuɔ sire terienŋu-na tuɔ kã u tonelle-na duɔ ka nyegɛŋ u yerre-i baa u dɔrŋo-i Maari-i. Ba bi ba nelle-i Betelɛmu; Davidi ba nelle yaa-i difande-i. Dii dii *Yude huɔŋ-na. 6 Baŋ kãa, Maari kusũŋgu ka bel-o dii terienŋu-na 7 u hoŋ u bilodɛlãŋo-i naacombilonjo. Ba saa naa da muncɔmmu niraan-dũŋgu-na. Wuɔ ce nyarkpãtãnni fɛnya bilonjo-i aa galla-yuɔ kũnanj-na.

8 Nelle kɔtuɔŋgu-na, ãnciinaamba namba waa ta ba cɔ ba tũlmba caan-nu ba niya-bei. 9 Ba juɔ'a ba ne da Itienjo *dɔrpɔpuɔrbilonjo nanjo-i ba yaanŋa-na; u caraaya-bei baa ce-cerma nanj temma; ba huleiŋa pãŋ caar. 10 Dɔrpɔpuɔrbilonjo

gbē-ba wuɔ: «Baa na yan korma da-na, mi juɔ baa neldɔdɔlma da mi ji tūnu-nɛi. Ma ka fɛ nuɔmba hɔmmu-i hiere: ¹¹ Isuɔŋ daaku-na, na koŋkortieŋo huɔŋ Davidi ba nelle-na. Diilonɔŋ un pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Koŋkortieŋo maŋ u yaa-i, aa u yaa Itieŋo-i. ¹² Naŋ ka suɔ-yo dumaa ku yaa daaku: Da na ka hi, na ka da ba fiɛnya bilosielāŋo naŋo baa nyarkpātānni aa gallayuo kūnaŋ-na; u yaa-i.» ¹³ Ba'a ba ne, a da dɔrpɔpuɔrbiemba namba juɔ ji naara daayo-i, ba ta ba hāl ba tuɔlnu Diilonɔŋo-i. Ba maama saa waa dei baa yuliŋgu-i. Ba taa ba hāl wuɔ:

¹⁴ «Diilonɔŋo gbɛ baa tuɔlnumma dii dɔrɔ-i-na, aa un dɔlaa nelbiliemba-i, yaafɛlle waa hiɛma-na.»

¹⁵ Dɔrpɔpuɔrbiemban juɔ hāl ti, ba ta nyugūŋ dɔrɔ. Ban taa, ānciinaamba cira: «Yaan i ká nellen-huɔŋga-na i ka ne Diilonɔŋ un puɔraa ba ji wan maman baa-ye maŋ cie dumaa.» ¹⁶ Baa sire gbāana ká ka da Maari-i baa Yosefu-i baa bilosielāŋo-i kūnaŋo-na. ¹⁷ Ban daa bilonɔŋo-i, baa doŋ ta ba piye dɔrpɔpuɔrbilonɔŋ un waan maman u kūŋgu-na. ¹⁸ Uman duɔ nu-ma, ku ce-yo gbɛɛ. ¹⁹ Maari wuɔ bella nel daama-i hiere u huɔŋ-na tuɔ jɔguɔŋ-ma; u saa yan ma diei karaanu-yuo. ²⁰ Ku huɔŋgu-na, ānciinaamba bir gūunu. Dɔrpɔpuɔrbilonɔŋ un waan-ma baa-ba dumaa, ba bi kaa da-ma dumɛi. Baa ta ba hāl nɛini ba gbɛlieŋ Diilonɔŋo-i ba kūŋ.

Yesu yerre haama-i

²¹ Bilonɔŋ un juɔ da yinni niisiei-i, baa *jā-yo* aa haa u yerre-i Yesu†. *Dɔrpɔpuɔrbilonɔŋ naa pigāan Maari-i yerre fande yaa-i aa u kusūŋgu suɔ da ku yiera-yuo.

Yesu pamma-i da ba hā Diilonɔŋo-i

²² Naacombilonɔŋ u bincuɔmba yuŋ-maama migāaman-yiŋguŋ juɔ hi ŋaa maŋ waan dumaa *Moisi *ānjīnamma-na‡, baa bi ká baa naacombilonɔŋo-i *Diilodubuɔ-i-na dii *Yerusalemu-i-na da ba ka pā-yo hā Diilonɔŋo-i ²³ ŋaa maŋ bi nyegāan dumaa Diilonɔŋ-nelma-na wuɔ: «Naacombilodielāŋo saaya u pā hā Diilonɔŋ.»§ ²⁴ Baa naa bi saaya ba pā niikonni a saa baa ānjīnaduɔŋ daama-i: koŋhuriimba hāi sisɔ nɔnsɔr ba huriimba hāi.

²⁵ A ne da bincɔiŋo naŋo waa Yerusalemu-i-na, ba taa ba bi-yo Siminyɔ. U taa u nu Diilonɔŋ nuŋgu-i aa tiraa vii baa-yo. Uman naa saaya u jo ji kor *Isirahel-baamba-i u taa u niya u jomma-i. *Diilonɔŋ-Yalle waa-yuo. ²⁶ Dii naa tūnu-yuo wuɔ Itieŋ un ka saan *Koŋkortieŋo maŋ, u ka da-yo baa u yufelle aa suɔ ku. ²⁷ Diilonɔŋ-Yallen waa-yuo dumaanɔ-na, wuɔ ká Diilodubuɔ-i-na. Ban kaa baa Yesu-i da ba ka pā-yo hā

* 2:21 Buolman-sebe (Lévitique) 12.3 † 2:21 Nier Like 1.31. ‡ 2:22 Nier

Buolman-sebe-i-na (Lévitique) 12.3-8. § 2:23 Helman-sebe (Exode) 13.2,12

Diilonjo-i ŋaa maŋ nyεgāaŋ dumaa ānjīnamma-na, ²⁸ Siminyo wuo hūu-yo tūu-yo aa naa cira:

²⁹ «Itie, fiefie fuo, niŋ waan mamaŋ ma cie.

Ŋ cāaraŋo huonŋa fie; ŋ gbāa hūu-yo dumaa.

³⁰ Mi daa Konkortienjo-i baa mi yufelle.

³¹ Niŋ saan ŋamaŋ hā nelbiliemba-i hiere, mi daa-yo.

³² U yaa *niεraamba fitīnuo-i.

U yaa ka ce ba suo ŋ saanŋu.

Aa ce ŋ baamba-i Isirahel-baamba da yerre.»

³³ Kuo cu naacombilonjo bīncuamba hōmmu-i. ³⁴ Siminyo wuo cārā Diilonjo-i hā-ba aa naa gbē nyuŋo-i wuo: «Ŋ biεŋo jomma ka kōsuon nuamba bōi *Isirahel-na aa bi kor nuamba bōi. U ka pigāaŋ Diilonjo sīnni-i, ŋga nuamba ka bigāaŋ-yo. ³⁵ A ce dumaanjo-na, u ka puure nuamba bōi kusūŋ-maama. Aa nuo fuo, cieŋ nuo, ānjōguoma ka gbuu ko-ni.»

³⁶ *Diilopɔpuorbilonjo naŋo bi waa ba taa ba bī-yo Ani. Aser dūŋ-wuonjo'i waa. Ba taa ba bī u to-i Faniel. Uu naa gbuu vāa ce cicɔŋo. Uŋ siire u bilosīnni-na aa naacolŋo maŋ jā-yo, naacolŋo cie biεŋ niehāi baa-yo aa ku aa yaŋ-yo. ³⁷ U saa tuo naa Diilodubuo-i-na. U taa u dii sūŋgu-i aa tuo cārā Diilonjo-i bāaŋgu-i baa isuonŋu-i. A ne da u biεŋ komuonŋa naa baa a naa'i waa belle fandē-na. ³⁸ Fuo wuo bi jo huonŋu fanŋu-na ji da naacombilonjo-i. Wuo jaal Diilonjo-i aa naa tuo piye u maama baa bamaŋ taa ba niya Yerusalemu kormanŋ-yiŋgu-i.

³⁹ Mamaŋ nyεgāaŋ ānjīnamma-na, Yesu bīncuambaŋ kaa ce-ma tī, baa bir kā Nasarēti-i-na; ba nelle yaa-i difandē-i dii *Galile-i-na.

⁴⁰ Naacombilon wuo tuo vāa u jo; u taa u nu nelma-i ŋaa bige-i! Diilonjo naa firnu u huonŋa-i baa-yo.

Ba kaa baa Yesu-i ponsaan-nu

⁴¹ Belle belle, Yesu bīncuamba taa ba kā ba ce *kōrsīnni timmaŋ-ponsaanŋu-i *Yerusalemu-i-na. ⁴² Yesuŋ juo da biεŋ cīncieluo a hāi, baa kā baa-yo. ⁴³ Ponsaanŋuŋ kaa bāl, baa gūunu. Yesu wuo yaŋ-ba aa tīena dii Yerusalemu-i-na ba saa suo. ⁴⁴ Nuamba naa maara cor hūmelle-na. Baŋ naa-yo, ba da nie sī uu dii nuamba hōlma-na. Ba wuo yififiŋgu, molon yufelle saa haa-yuo. Ba doŋ ta ba taara-yuo nuamba-na ⁴⁵ ba sa da-yo. Ba naa ba bir ta ba taara ba kā Yerusalemu-i-na. ⁴⁶ Yinni hāi cor, sielīŋ-yiŋgu-i, ba kā ka da-yo *Diilodubuo-i-na; u tīenaana *ānjīnamma pigāataamba hōlma-na tuo yuuba ba ta ba piye u tuo nu. ⁴⁷ Bamaŋ waa hiere, u maama cu ba hōmmu-i. ⁴⁸ U bīncuambaŋ kaa da-yo dumaanjo-na, ku ce-ba gbere. Nyuŋ wuo cira: «Naacombilo, ŋ cie bige-i yiε dumandē-i-na? Ŋ cie i huleiŋa fūnuŋ caar i sire tīe taara-niε.»

49 Yesu wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na ta na taara-miɛ? Na saa suɔ wuɔ mi saaya mi waa mi To dũngu-na wei?»

50 Ba saa suɔ u nelma yunḡu-i. 51 Wuɔ naa wuɔ sire ba ta Nasarɛti-i-na. U taa u nu u bĩncuɔmba nunḡu-i. Mamanj ciɛ cor hiere, nyunḡo saa yanj ma diei karaanu-yuɔ.

52 Yesu wuɔ tuɔ v̄aa u jo aa kunanḡu bi ta ku naara u nelnulle-i. U maama taa ma dɔlnu Diilonḡo-i aa bi ta ma dɔlnu nuɔmba-i.

3

Ns̄aanj ciɛ u maacemma-i dumaa

(Matie 3.1-12; Marke 1.1-8; Ns̄aa 1.19-28)

1 *Oromɛ ba *j̄amatigi manj ba nanj bĩn-yonj Tiber, unj daa bienj cĩncieluo baa a ndii-i belle manj nuɔ-i f̄ɔngũ-i-na, belle fande-na *P̄ɔse-Pilati yaa waa *Yude yunḡu-na aa *Erɔdi waa *Galile yunḡ-nu, u mɔl̄ɔ-i Filipu fuɔ waa Iture yunḡ-nu baa Tirakoniti bi yunḡ-nu, Lisaniyasi fuɔ waa Abileni yunḡ-nu. 2 Ani-i baa Kayifu-i ba yaa waa *Diilojiḡantaamba yuntaamba-i. Belle fande'i nuɔ-i Diilonḡ unj caraaya Sakari bienḡo-i Ns̄aa-i *h̄ɛkuraanḡu-na a piiye baa-yo. 3 Unj piiye baa-yo dumaanḡo-na, wuɔ tuɔ wuɔra nilɛinja manj *Yurd̄ɛ k̄ɔt̄ɔnni-na u wanj baa nuɔmba-i wuɔ ba nanna ba cilɔbabalaḡo-i aa ba *batisenḡ ku yaa Diilonḡo ka hur ba āmbabalma-i. 4 Diilonḡ unj puɔraa *Isayi wanj mamanj, ma'i s̄i daama-i wei? Isayi waanḡ-ma wuɔ:

«Molo dii tuɔ hohuola h̄ɛkuraanḡu-na wuɔ:

ḡMiḡaanj Itienḡo h̄umienḡa-i.

C̄aanj-yanj na viinu-yɛi.

5 *D̄iiaanunḡ fonni-i!*

T̄anninḡ yenj terni manj nuɔ-i baa tant̄unni-i,

na herra-niɛ na saanu-niɛ.

H̄umienḡanḡ miɛl̄aa terni manj nuɔ-i, na viinu-yɛi,

aa amanḡ cuolaanu, na diinu-yɛi.

6 *Nuɔmba-i hiere ba ka da Diilonḡ unj ka kor-ba dumaa.»**

7 Nuɔmba b̄ɔi taa ba jo Ns̄aa tuɔ batisenḡ-ba. Wuɔ tuɔ wanj baa-ba wuɔ: «Nelbabalaanḡ namaa temma-i daana-i, hai juɔ t̄ũnu-nɛi wuɔ da na batisenḡ Diilonḡo siɛ ka ḡanḡ baa-na?

8 Taa na ce kumanḡ faa, ku yaa ka piḡaanḡ wuɔ na naana na cilɔbabalaḡo-i kelkel. Baa na ta na ne wuɔ s̄i *Abiramunḡ yenḡ na bĩnc̄oinḡo Diilonḡo siɛ ka ḡanḡ baa-na! Mi t̄ũnu-nɛi, nanj fiɛ da t̄amp̄iɛnḡa manḡ daaya-i, Diilonḡo gb̄aa bir-a ce-ya Abiramu h̄āaȳɛlmba namaa fuonḡu-na†. 9 Maale nunḡu saaraa j̄ina. Tibiinḡu manḡ da ku saa manḡ biefɛfiɛnḡa, ku j̄ũnḡ aa senu.»

10 Nuonḡ baa ta ba yuu-yo wuɔ: «Kufanḡu terienḡu-na, i saaya i ce bige-i?»

* 3:6 Isayi (Ésaïe) 40.3-5 † 3:8 Niɛn Ns̄aa sɛbe-i-na 8.33-39.

11 Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Jɔŋgorbaa-ba hãi da ba waa baa nuɔni maŋ, umaŋ saa da biŋkũngu ŋ hã-yo u diei, aa niuwon da ni bi waa baa nuɔni maŋ, umaŋ saa da duɔ wuo ŋ hã-yo.»

12 *Nampohũutaamba namba naa bi jo u duɔ ji batisen-ba, bafaŋ baa yuu-yo wuɔ: «Hãalãtie, miɛ i saaya i ce bige-i?»

13 Wuɔ gbɛ bafamba-i wuɔ: «Nuɔmbaŋ saaya ba ta ba pã kumaŋ ba hã-na, baa na ta na hũu na cor kufaŋgu-i.»

14 Sorosibaa-ba namba yuu-yo wuɔ: «Aa miɛ fuɔ, i saaya i ce bige-i?»

Wuɔ gbɛ bafamba-i wuɔ: «Baa na ta na du nuɔmba-i na hũu ba gbeŋa-i. Taa na yii baa na cufaluŋgu yaa yon.»

15 Diilon ŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortienjo maŋ, nuɔmba taa ba niya u jomma-i. Baŋ juɔ da Nsãa-i ba da niɛ sɪ u yaa-i. 16 Nsãa wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Muɔmi batisen-na baa hũmma yon, ŋga unaa jo dii, u fõŋgũɔ jlenya mei wuonjo-i, mei saa piɛra u natãaŋgu-i. Fuɔ ka batisen-na baa *Diilon-Yalle baa dãamu.

17 Kɔkɔruɔŋgu dii u nanŋa-na. U ka pe u ðimma-i. Duɔ ji pe-ma tɪ hiere torre-na, u ka kũɔl belle-i dii-de inɔŋgɔ-na aa sɛnu fuoru-i baa dãamu. Dãamu fammu sa ðiŋ dede.»

18 Nsãa taa u dii nelma bɔi nuɔmba tũnni-na, a ce dumaanjo-na u taa u waŋ *Neldɔdɔlma-i baa-ba. 19 Erɔdi wuɔ hũyãa u mɔlɔ ciɛŋo a dii-yo. Ba taa ba bɪ ciɛŋo-i Erodiyadi. Aa naa tiraa ce wɛima bɔi ma saa fa. U yaa waa nellentienjo-i Galilei-na. Nsãa wuɔ fulnu-yuɔ wuɔ u maacemma saa fa. 20 Wuɔ ce baa bel Nsãa-i dii-yo kaso, a migãan tuɔ naara kunaŋgu u cãlmuɔ-i-na.

Yesu batisemma-i

(Matie 3.13-17; Marke 1.9-11)

21 Nuɔmba-i hiere ba kãa ka *batisen. Baŋ taa ba batisen huɔŋgu-na, Yesu wuɔ bi kã ba ka batisen-yo. Baŋ baatisen-yo tɪ, wuɔ tuɔ cãrã Diilonjo-i. Dɔrɔ wuɔ puur. 22 *Diilon-Yalle hel konhurun temma jo ji diire-yuɔ. Baa nu molo piiye dɔrɔ-i-na wuɔ: «Mɪ Biɛŋo yaa nuɔŋo-i, ŋ maama sa suɔ aa dɔlnu-miɛ; nuɔnei fiɛŋ mi huɔŋga-i.»‡

Yesu bincuɔmbaŋ cuu ba-naa dumaa ku yaa daaku

(Matie 1.1-17)

23 Yesun duɔŋ u maacemma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u waa baa biɛŋ komorre baa cinciɛl temma. Nuɔmba taa ba jɔguɔŋ wuɔ Yosefu biɛŋo.

Yosefu to-i ba taa ba bɪ-yo Eli.

24 Eli to-i ba taa ba bɪ-yo Mata.

Mata to-i ba taa ba bɪ-yo Levi.

Levi to-i ba taa ba bɪ-yo Mɛlki.

‡ 3:22 Gbeliɛmaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 2.7; Isayi (Ésaïe) 42.1

Melki to-i ba taa ba bi-yo Yanai.
 Yanai to-i ba taa ba bi bi-yo Yosefu.
 25 Yosefu faṅo to-i ba taa ba bi-yo Matatiyasi.
 Matatiyasi to-i ba taa ba bi-yo Aməsi.
 Aməsi to-i ba taa ba bi-yo Nahəmu.
 Nahəmu to-i ba taa ba bi-yo Esili.
 Esili to-i ba taa ba bi-yo Nagai.
 26 Nagai to-i ba taa ba bi-yo Maatīṅo.
 Maatīṅ to-i ba taa ba bi bi-yo Matatiyasi.
 Matatiyasi faṅo to-i ba taa ba bi-yo Semie.
 Semie to-i ba taa ba bi-yo Yoseki.
 Yoseki to-i ba taa ba bi-yo Yoda.
 27 Yoda to-i ba taa ba bi-yo Yohana.
 Yohana to-i ba taa ba bi-yo Eresa.
 Eresa to-i ba taa ba bi-yo Sorobabel.
 Sorobabel to-i ba taa ba bi-yo Salatiel.
 Salatiel to-i ba taa ba bi-yo Neri.
 28 Neri to-i ba taa ba bi bi-yo Melki.
 Melki faṅo to-i ba taa ba bi-yo Adi.
 Adi to-i ba taa ba bi-yo Kosamu.
 Kosamu to-i ba taa ba bi-yo Elmadamu.
 Elmadamu to-i ba taa ba bi-yo Er.
 29 Er to-i ba taa ba bi bi-yo Yesu.
 Yesu faṅo to-i ba taa ba bi-yo Elieser.
 Elieser to-i ba taa ba bi-yo Yorimu.
 Yorimu to-i ba taa ba bi bi-yo Mata.
 Mata faṅo to-i ba taa ba bi bi-yo Levi.
 30 Levi faṅo to-i ba taa ba bi-yo Siminyo.
 Siminyo to-i ba taa ba bi-yo Yuda.
 Yuda to-i ba taa ba bi bi-yo Yosefu.
 Yosefu faṅo to-i ba taa ba bi-yo Yonamu.
 Yonamu to-i ba taa ba bi-yo Eliyakimu.
 31 Eliyakimu to-i ba taa ba bi-yo Meleya.
 Meleya to-i ba taa ba bi-yo Mena.
 Mena to-i ba taa ba bi-yo Matata.
 Matata to-i ba taa ba bi-yo Natamu.
 Natamu to yaa *Davidi.
 32 Davidi to yaa Yese.
 Yese to yaa Yobeḍi.
 Yobeḍi to yaa Bosi.
 Bosi to yaa Sala.
 Sala to yaa Nasō.
 33 Nasō to yaa Aminadabu.
 Aminadabu to yaa Adime.
 Adime to yaa Arni.

Arni to yaa Esirəmu.
 Esirəmu to yaa Perəsi.
 Perəsi to yaa *Yuda.
³⁴ Yuda faŋo to yaa *Yakəbu.
 Yakəbu to yaa *Isaki.
 Isaki to yaa *Abiramu.
 Abiramu to yaa Tera.
 Tera to yaa Nahər.
³⁵ Nahər to yaa Seruge.
 Seruge to yaa Erehu.
 Erehu to yaa Pełegi.
 Pełegi to yaa Eber.
 Eber to yaa Sala.
³⁶ Sala faŋo to yaa Kanamu.
 Kanamu to yaa Arpasadi.
 Arpasadi to yaa Səmu.
 Səmu to yaa *Nowe.
 Nowe to yaa Lemeki.
³⁷ Lemeki to yaa Matusaləmu.
 Matusaləmu to yaa Enəki.
 Enəki to yaa Yerədi.
 Yerədi to yaa Maleleyəl.
 Maleleyəl to yaa Kenamu.
³⁸ Kenamu to yaa Enəsi.
 Enəsi to yaa Seti.
 Seti to yaa Adāma.
 Diilonŋ uŋ hiela miwaanŋo-i u maa Adāma faŋo yaa jina.

4

Sitāni taara duw guɔl Yesu gbeini-i
(Matie 4.1-11; Marke 1.12-13)

¹ *Diilonŋ-Yalle naa yu Yesu huəŋga-i. Uŋ hilaa *Yurdē-i-na, diə kă baa-yo *hīekuraanŋu-na. ² Uŋ kăa terienŋu-na, *Sitāni wuə nyaanu-yuə duw ka guɔl u gbeini-i. U ciə yinni komuəŋa hāi baa-yo tāalma-na. Yinni fanni-na, Yesu saa dii kuuwuonŋu u nunŋu-na. Ku huonŋu-na, nyulmu sire cuɔl-o. ³ Sitāni wuə gbē-yo wuə: «Da kuə Diilonŋ-Bieŋo yaa nuəŋo-i kelkel, ce tãmpəl daade bir kuuwuonŋu i ne!»

⁴ Yesu wuə cira: «Ma nyegāanŋ Diilonŋ-nelma-na wuə: «*Ni-iwuoni-i yon, ni siə gbāa ce neliəŋ nuw ŋ ba.*»» ⁵ Uŋ waan mafamma-i, Sitāni nyugūŋ baa-yo dərɔ a ka pigāanŋ-yo niləiŋa-i hiere hīema-na da həlhəlɔl ⁶ aa cira: «Niŋ daa niləiŋa maŋ daaya-i hiere baa a huəya-niini-i, mēi waanŋa; da miə mi

* 4:4 Anjɔnamma tiyemmanŋ-scbe (Deutéronome) 8.3

ka ce kumaŋ baa-ya mi ce. ⁷ Da η dūuna jaal-mi, mi ka hā-ni baa-ya.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Ma nyegāaŋ Diilon-*nelma-na* wuɔ: «*Ŋ saaya η ta η dūuna η jaal Itieŋo-i Diilonɔ yaa-i; aa η ta η cāa u yaa u diei yon.*»†»

⁹ Sitāni wuɔ hiire baa-yo a kā baa-yo *Yerusalemu-i-na, ka haa-yo *Diilodubuɔ dɔrɔ-i-na aa cira: «Da kuɔ Diilon-Bieŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, tie η diire hɛma-na i ne. Ma sɪ ma nyegāaŋ Diilon-*nelma-na* wuɔ:

¹⁰ «*Diilonɔ ka ce u *dɔrpɔpuɔrbiemba ta ba niya-nie.*»

¹¹ Aa tiraa cira:

«*Ba ka tūu-ni ba nammu-na η baa ka tisiŋ η fɛɛ terieŋgu.*»‡»

¹² Yesu wuɔ cira: «Ma bi nyegāaŋ Diilon-*nelma-na* wuɔ: «*Baa daŋ Itieŋo-i Diilonɔ-i η ne.*»§»

¹³ Sitāni wuɔ ce ji gbɛ; u saa ji gbāa guɔl Yesu gbeini-i. Wuɔ naa u ta aa yaŋ-yo tuɔ cie huɔŋgu naŋgu.

Yesu η duɔ η u maacemma-i dumaa Galile-i-na

(Matie 4.12-17; Marke 1.14-15)

¹⁴ *Sitāniŋ juɔ ta aa yaŋ Yesu-i, wuɔ bir kā *Galile-i-na baa *Diilon-Yalle fɔŋgūo-i. Uŋ kāa, baa fūnuŋ ta ba gbɛlieŋ-yo terni-na hierɛ. ¹⁵ U taa u waŋ Diilon-*nelma-i* *Diilonelhāalādūnni-na. Nuɔmba-i hierɛ ba taa ba kaal-o.

(Matie 13.53-58; Marke 6.1-6)

¹⁶ Yiingu naŋgu-na, wuɔ ji kā Nasarɛti-i-na. U vāa kusuɔŋ-nu'i. *Yifienanŋuŋ juɔ hi, wuɔ kā *Diilonelhāalādūŋgu-na. U taa u kā koko. Diilon-*nelmaŋ* juɔ hi kamma, wuɔ sire duɔ kalaŋ. ¹⁷ Baa hā-yo *Diilopɔpuɔrbilonɔ-i *Isayi sebe yaa wuɔ u kalaŋ. Wuɔ puur terieŋgu maŋ uŋ nyegāaŋ wuɔ:

¹⁸ «*Itieŋo *Yalle dii mi yunŋu-na.*

Na saa da, u hielaa-mi

mi da mi waŋ *Neldɔdɔlma-i baa suntaamba-i.

U puɔraa-mi

mi da mi waŋ baa kɔraamba-i wuɔ kɔrsinni tɛ,

aa waŋ baa yiriemba-i wuɔ ba yufieŋa ka puur;

aa bamaŋ dii pɔrtamma-na wuɔ pɔrtamma tɛ,

¹⁹ *aa waŋ baa-ba wuɔ Diilonɔ ka firnu u huɔŋga-i baa nuɔmba-i fiefie-i-na.»**

²⁰ Uŋ kalaŋ tɪ, wuɔ suuye sebe-i aa hā Diilonelhāalādūŋgu maacenceroŋo-i baa-yo aa tɛna. Nuɔmba-i hierɛ baa diŋ-yuɔ ta ba ne-yo. ²¹ Wuɔ cira: «Miŋ kalaŋ nelma maŋ daama-i, ma cie nyunŋo daayo'i nuɔ-i.» ²² Nuɔmba kar da hāmmu! Wuɔ

† 4:8 Anjnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 6.13

‡ 4:11

Gbeliemman-nalāanŋu (Psaume) 91.11-12 § 4:12 Anjnamma tiyemman-sebe

(Deutéronome) 6.16 * 4:19 Isayi (Ésaie) 61.1-2

cor tuɔ piye. U nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. Ba hɔmmu cu; ba ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Yosefu bienjo'i si wei?»

²³ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yiinḡu dii baa yiinḡu, na ka nanḡ bānalāan daaku-i baa-mi wuɔ: <Perruntie, sire η fεε i nel!> Aa na ka cira: <I nuɔ ninḡ cie mamanḡ hiere Kafarnamu-i-na, ce ma temma nanḡ fεεη nelle-na i ne.>» ²⁴ Aa tiraa gbɛ-ba wuɔ: «Yaanḡ mi wanḡ ninsoḡo-i baa-na: Diilopɔpuɔrbilonḡo-i, u nellenḡ-baamba sa kāη-yo. ²⁵ Yaanḡ mi tūnu-nεi, *Eli bāanḡu-na, bikulcaamba bɔi waa *Isirahel-na, Diilonḡ wuɔ ce bienḡa siεi baa caamba niediei u saa dāa. Nyul muɔ suur nelle-na†. ²⁶ Nga Diilonḡ wuɔ yanḡ bafamba-i aa puɔr Eli-i bikulciεḡo nanḡ wulaa Sarεputa, dii Sidɔ‡. ²⁷ Aa Diilopɔpuɔrbilonḡo-i Elise bāanḡu-na, *wontuɔrmba bɔi waa Isirahel-na, ηga Elise saa ji sire u diei *Isirahel-baamba-na; u yaanḡ bafamba-i aa sire umanḡ naa hilaa Siiri mara-i-na jo, ba taa ba bɪ-yo Naama§.»

²⁸ Banḡ juɔ nu mafamma-i, ba hɔmmu pānḡ guɔla hiere. ²⁹ Ba nelle waa tānuḡ-nu. Baa sire tišḡ-yo hiel-o Diilonelhāalādūḡu-na, a hel baa-yo nellenḡ-huɔḡga-na, a nyugūḡ baa-yo tānuḡ dɔrɔ-i-na wuɔ ba ka sε-yo nanna. ³⁰ Yesu wuɔ yanḡ-ba aa yeḡel hel ba hɔlma-na ta.

*Yesuḡ siire jaamba-i dumaa Kafarnamu-i-na
(Marke 1.21-28)*

³¹ Yesuḡ hilaa Nasarεti-i-na, wuɔ ta kā Kafarnamu. *Galile nelle nande-i difande-i. Uḡ kāa, wuɔ kā *Diilonelhāalādūḡu-na *yitiεnanḡu-na ka tuɔ wanḡ Diilonḡ-nelma-i. ³² U taa u piye baa bibεsinni u yanḡ *ānjḡamma pigāataamba-i; a ce dumaanḡo-na, u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. ³³ Naacolḡo nanḡo waa ba hɔlma-na, *jḡina waa u yunḡu-na. Wuɔ kaasḡ da gbagaga wuɔ: ³⁴ «Nasaretitaanḡ Yesu! I cie-ni nie? Nḡ juɔ da η ji kɔsuḡ-ye wuɔ bige-i cie? Mi suɔ-ni, Diilonḡ-nolḡo yaa nuɔḡo-i.»

³⁵ Yesu wuɔ cira: «Suuye η nunḡu-i aa η cor η hel naacolḡo-na.» Jḡina wuɔ mal naacolḡo-i nuɔmba-na aa naa hel u saa ce kuubabalaanḡu yuɔ. ³⁶ Kuɔ ce nuɔmba-i gbεε, baa ta ba piye baa ba-naa wuɔ: «Naacolḡ daayo hii dε! Baa jḡinabaa-ba-i hiere u donya-bei baa u nunḡ-āndaanḡu.» ³⁷ Kunḡ cie dumaanḡo-na, u yerre gbuo terni-i hiere.

(Matie 8.14-17; Marke 1.29-34)

³⁸ Uḡ hilaa *Diilonelhāalādūḡu-na, wuɔ kā Simɔ ciḡ-nu. Simɔ cura sa waa hḡinni; u kūɔma naa gbuu huol da pāmpāmpānḡ, u galla. Ba cārā Yesu-i wuɔ u sire-yuɔ. ³⁹ U kā

† 4:25 Jāmatigi ba sebedielāḡo (1 Rois) 17.1   ‡ 4:26 Jāmatigi ba sebedielāḡo (1

Rois) 17.8-16   § 4:27 Jāmatigi ba sebehāalḡo (2 Rois) 5.1-14

ka ture ciɛŋo yudɔɔ-i-na, a nuola jarma-i. Ciɛŋo pãŋ da u fɛɛ terduɔŋgu fanɟu-na. Wuɔ sire tuɔ ce ba nersinni-i.

⁴⁰ Bãanɟuŋ juɔ ta ku suur huɔŋgu maŋ nuɔ-i, jaambaŋ waa baa bamaŋ hiere nelle-na, baa jo baa-ba. Yesu wuɔ tuɔ haa u nammu-i bei u sire-bei. ⁴¹ Jaan daaba hɔlma-na, *jɪnabaa-ba waa nuɔmba bɔi-na. Duɔ donya umaŋ baamba-i, ba ta ba kaasɪŋ wuɔ: «Diilonɟ-Biɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel!» Jɪnabaa-ba naa suɔ wuɔ Diilonɟ uŋ pãa nuŋgu-i aa saanɟ *Kɔŋkɔrtiɛŋo maŋ, u yaa Yesu-i; a ce dumaanɟo-na Yesu tuɔ nuola-bei, u sa yaŋ ba da piye.

(Marke 1.35-39)

⁴² Cuonɟ juɔ kaal, u sire kã hɪɛŋ-nu. Nuɔmba taara-yuɔ ka da-yo aa ta ba taara ba bella-yuɔ u baa da ta aa yaŋ-ba. ⁴³ Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Mi saaya mi wuɔra waŋ *Diilonɟ-bãanɟu *Neldɔdɔlma-i nilɛiŋa naŋa-na hiere; Diilonɟo puɔraa-mi baa ma yaa.» ⁴⁴ Aa naa ta tuɔ wuɔra *Yude *Diilonelhaalãdũnni-na u waŋ Diilonɟ-nelma-i.

5

Gberɛ-tetebelle

¹ Yiɪŋgu naŋgu-na, Yesu kãa Genesareti dalanɟa-na. Nuɔmba kũɔl ba-naa kã u wulaa da ba ka nu Diilonɟ-nelma-i. ² Wuɔ da benni nanni-i ni hãi hũmma nuŋgu-na, ni taamba naa hel ta ba saara ba jɔnaamba-i. ³ Wuɔ kã ka suur kunanɟu-na, Simɔ kũŋgu'i waa aa ce u forra-kuɔ cɛlle kɔŋkondaanɟu-na. Uŋ furaaya-kuɔ, Yesu wuɔ tɛna a donɟ tuɔ waŋ Diilonɟ-nelma-i u pigãan nuɔmba-i.

⁴ Uŋ juɔ piye tɪ, wuɔ gbɛ Simɔ-i wuɔ: «Kã pututu teriɛŋgu-na, na ka naŋ na jɔnaamba-i.»

⁵ Simɔ wuɔ cira: «Hãalãtie, i naan juɔŋo-i cɔ i saa da bɪŋkũŋgu bel, ŋga niŋ waan-ma dɛi, mi sie yagar ŋ nuŋgu-i.» Aa naa ta. ⁶ Baŋ kãa ka naŋ ba jɔnaamba-i, baa bel titiraamba-i jɔnaamba yu ta ba yii da ba kar. ⁷ Ba nabentaamba namba waa, baa fara bɪ ba jo baa ba beŋo-i a ji kãyã-bei ba jul titiraamba-i. Baŋ julii-ba, benni-i ni hãi-i-na niɛ yu ta ni yii da ni nyierã hũmma-na. ⁸ Simɔ-Piɛɪŋ daa mafamma-i, wuɔ kã ka dũuna Yesu caanɟu-na aa naa cira: «Itie, muɔŋo-i ãmbabalmanceron muɔ, baa piɛ-mi.» ⁹ Titiraanɟ daaba cinumma diyaa korma yuɔ baa bamaŋ waa baa-yo hiere beŋo-na. ¹⁰ Halle u nagbosobaa-ba-i Sebede bepuɔmba-i korma bi bilaa-ba. Ba taa ba bɪ unanɟo-i Sake aa bɪ unanɟo-i Nsãa. Yesu wuɔ waŋ baa Simɔ-i wuɔ: «Baa yaŋ korma da-ni, a donɟ nyunɟo, ŋ ka yaŋ tetebelle-i aa ta ŋ dii nuɔmba-i Diilonɟ-hũnuŋ-nu.» ¹¹ Yesuŋ waanɟ mafamma-i, baa hel baa ba benni-i bomborma-na ka yaŋ-ni aa cu u huonɟ-nu.

Yesu siire wontorŋo naŋo
(*Matie 8.1-4; Marke 1.40-45*)

¹² Yiingu nanɣu-na, Yesu kãa nelle nande-na. *Wontorŋo naŋo da-yo aa piɛ ka dũuna u caaŋ-nu aa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-miɛ, mi suyaa miɛ ku siɛ yar-ni.» ¹³ Yesu wuɔ haa u naŋga-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara ŋ jarma ta.» Naacolŋo jarma pãŋ ta yuɔ terduɔŋgu faŋgu-na. ¹⁴ Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mɛi baa-yo wuɔ u baa yaŋ ma hel; aa u kã *Diilojigãntieŋo wulaa u ka ne-yo, aa u pã niikonni maŋ dii pãmma u hã-yo u migãaŋ u yuŋ-maama-i ŋaa *Moisiŋ nyɛgãaŋ-ma dumaa*. Ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ u jarma taa-yuɔ kelkel.

¹⁵ Kufanɣuŋ ciɛ, Yesu yerre migãaŋ ta di du di kã. Nuɔmba bɔi taa ba jãnu ba-naa ba nu u nelma-i. Jaamba taa ba cãrã-yuɔ u tuɔ sire-bɛi ba jarma-na. ¹⁶ Nɣa huɔŋgu naŋ-nu duɔ ce, u yaŋ-ba aa ta kã u deŋ ka cãrã Diilonɔ-i aa bir jo.

Yesu siire murgu naŋo
(*Matie 9.1-8; Marke 2.1-12*)

¹⁷ Yiingu nanɣu-na, Yesu taa u waŋ Diilonɔ-nelma-i u pigãaŋ nuɔmba-i. A ne da *Farisɛbaa-ba namba waa tɛna ba hɔlma-na, baa *ãnjĩnamma pigãataamba namba. Banamba taa ba hel *Galile, banamba *Yude, halle banamba naa hel *Yerusalemu-i-na jo. Itieŋo fɔŋgũɔ waa baa-yo u tuɔ sire jaamba-i. ¹⁸ Balamba namba tũu murgu naŋo-i kuugallaŋ-nu jo baa-yo, wuɔ ba ji suur jĩna-yuɔ Yesu caaŋgu-na. ¹⁹ A ne da nuɔmba naa yu dũŋgu-i, ba saa suɔ baŋ ka suur baa-yo dumaa. Ba naa ba nyugũŋ dũŋgu dɔrɔ-i-na, aa kaasĩŋ-ku dii-yo baa u kuugallaŋgu-i nuɔmba hɔlma-na jĩna-yuɔ Yesu caaŋgu-na. ²⁰ Yesu wuɔ ne da ba haa ba naŋga-i yuɔ cor, wuɔ gbɛ ba jɛiŋo-i wuɔ: «Mi jɛ, ŋ ãmbabalma hurii hiere.» ²¹ Anjĩnamma pigãataamba-i baa Farisɛbaa-ba don ta ba piye wuɔ: «Hai moloŋo-i daayo-i aa u tuɔ tuora Diilonɔ-i? Da ma hel Diilonɔ-na, hai moloŋo-i gbãa hur u nanolŋo ãmbabalma-i?»

²² Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na jɔguɔŋ nel daama temma-i na hɔmmu-na? ²³ A hur u ãmbabalma-i, baa a ce u sire a tuɔ wuɔ-i, ma hãi-i-na, namaa daa hama-i ce fɛu yaŋ? ²⁴ Nɣa mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonɔ hãa *Moloŋ-Bieŋo-i ku fɔŋgũɔ-i hɛma-na u tuɔ hur nelbiliemba ãmbabalma-i.» Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ gbɛ murgu-i wuɔ: «Sire ŋ biɛ ŋ kuugallaŋgu-i ŋ kũŋ, muɔmɛi waŋ-ma dumaa.»

²⁵ Naacolŋo bi sire ba yufelle-na a biɛ u kuugallaŋgu-i tuɔ gbɛliɛŋ Diilonɔ-i u kũŋ. ²⁶ Maa ce-ba hiere gbɛrɛ; baa ta ba

* 5:14 Nieŋ Buolmaŋ-sɛbe-i-na (Lévitique) 14.2-32.

piiye wuo: «Diilonjo-i bibienjo!» Korma taa ma da-ba a ce ba ta ba piiye wuo: «I daa gbɛɛ-weima nyunjo-i-na.»

Yesu biɛ Levi-i
(*Matie 9.9-13; Marke 2.13-17*)

²⁷ Yesuɲ hilaa terienju-na, wuo da *nampohūutienjo nanjo tɛnaana u maacemmaɲ-dūngu-na, ba taa ba bi-yo Levi. Wuo wanɲ baa-yo wuo: «Levi, sire i ta.» ²⁸ Levi bi pāɲ nanna u maacemma-i aa sire cu u huonɲ-nu.

²⁹ Ku huonju-na, Levi wuo ce källe u dumelle-na Yesu yerren aa bi u jo ba ji ta ba wuo niwuoni-i. Nuɔmba bɔi waa baa-ba. Nampohūutaamba waa ba hɔlma-na. ³⁰ *Farisɛbaa-ba daa mafamma-i ce bige-i baa *āɲɲamma pigāataamba-i? Kuɔ gbuu jan-ba; baa ta ba waana aa naa ta ba piiye baa Yesu *hāalābiemba-i wuo: «Bige-i ciɛ na ta na wuo aa ta na nyɔɲ baa nelbabalaanɲ daaba temma-i?»

³¹ Yesu wuo gbɛ-ba wuo: «Da ɲ waa hɲɲni, ɲ ka ce bige-i pɛrruntienɲ terienɲ-nu? ³² Mi saa jo nelfafaanɲ maa-na, ɲga mi juɔ nelbabalaanɲ maa-na ba da ba nanna ba cilɔbabalanjo-i.»

Yesu piiye sūngu maama
(*Matie 9.14-17; Marke 2.18-22*)

³³ Baɲ waa mafamma-na, *Farisɛbaa-ba namba yuu-yo wuo: «*Nsāa-Batisei *hāalābiemba dii sūngu-i aa ta ba cārā Diilonjo-i, miɛ baamba bi dii aa ta ba cārā, bige-i ciɛ nanɲ baamba sa dii?»

³⁴ Yesu wuo siɛ-ba baa gbānalāanju wuo: «Neliɛ gbāa tuo jā cienjo aa na ce u jēnaamba dii sūngu ku yiingu-na dɔrbiɛɲjo yufelle-na wei? ³⁵ Nga yiingu dii baa yiingu, ba ka bel dɔrbiɛɲjo-i ta baa-yo. Kufanɲ yinni'i nuɔ-i baɲ ka dii sūngu-i.»

³⁶ Aa naa tiraa nanɲ gbānalāanju nanju baa-ba wuo: «Ba sa taal jonɲorɲelɛɲjo-i a nar uucɔlɔɲjo. Da ɲ ce-ma, jonɲorɲelɛɲjo kompanɲa siɛ biɛ baa uucɔlɔɲjo kaanɲa-i, u yaa daayo u taalaa tɪ. ³⁷ Ba sa bi dii duvɛɲɲelɛɲjo-i cirkpɔɔlɔɲ-na. Umanɲ duɔ ce-ma, cirkpɔɔ ka muonu aa duvɛɲjo ka kūnna. ³⁸ Nga da ɲ'a ɲ dii duvɛɲɲelɛɲjo-i, ɲ saaya ɲ dii-yo cirkpɔɔɲelɛɲ-na. ³⁹ Na saa da, umanɲ duɔ tuo nyɔɲ duvɛɲɲelɛɲjo-i uufelɛɲjo sa dɔlnu-yuɔ a ce dumaanjo-na u sa taara-yuɔ.»

6

Yitɛnanɲu maama
(*Matie 12.1-8; Marke 2.23-28*)

¹ *Yitɛnanɲu nanju-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni ba cor. U *hāalābiemba ta ba kar bile-i ba hu-yo ba natiɛɲa-na ba wuo. ² *Farisɛbaa-ba namba ta ba wanɲ baa-ba wuo: «Bige-i ciɛ na ta na ce kumanɲ saa saaya cemma yitɛnanɲu-na?»

³ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Nyulmu nan bilaa *Davidi-i wuɔ ce kuman baa u nuɔmba-i*, ma sɪ na kalaan-ku kɛ? ⁴ U nan suurii Diilon-dũngu-na dumaa a biɛ Diilon-buruo-i ba wuɔ. A ne da a saa baa miɛ Diilon-hũmelle-i, baman si dii *Diilojigãntaamba, ba saa saaya ba wuɔ buruo faŋo-i.» ⁵ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «*Molon-Bieŋo yaa yiŋenanɔgu tieno-i.»

Yesu siire nagãduɔla nanɔ

(Matie 12.9-14; Marke 3.1-6)

⁶ *Yiŋenanɔgu bi nanɔgu-na, Yesu wuɔ suurii *Diilonelhãalãdũngu-na tuɔ wan Diilon-nelma-i. A ne da naacolŋo nanɔ waa ba hɔlma-na, u nadienanɔga naa minan. ⁷ *Anjinamma pigãataamba-i baa *Farisiebbaa-ba kã ka tɛna ta ba ne Yesu-i wuɔ duɔ sire jɛiŋo yiŋenanɔgu-na ba da ãntãalãmma haa-yuɔ. ⁸ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gbɛ naacolŋo-i wuɔ: «Sire ŋ jo ŋ ji yiɛra nuɔmba yaanɔga-na.» Naacolŋ wuɔ sire jo ji yiɛra. ⁹ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi yuu-na nelma diei: A saa baa miɛ Diilon-hũmelle-i, bige-i faa cemma yiŋenanɔgu-na? Anfafamma'i faa cemma waa ãmbabalma? Da ŋ da molo yii duɔ ku, ku saaya ŋ kor-o waa ku saaya ŋ yan u ku?» ¹⁰ Aa naa wuɔra ne ba yammu-i hiere aa wan baa naacolŋo-i wuɔ: «Fara ŋ nanɔga-i.» Naacolŋ wuɔ bi fara u nanɔga-i, kaa bir ka temma-i. ¹¹ Ba hɔmmu gbuu pãŋ du hiere; baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «I ka ce Yesu daayo-i niɛ?»

Yesu fiɛlaa u pɔpuɔrbiemba-i

(Matie 10.1-4; Marke 3.13-19)

¹² Yibienɔ faŋga-na, Yesu wuɔ kã tãnunɔgu nanɔgu-na ka cãrã Diilonɔ-i cɔ u yufien-na. ¹³ Cuon juɔ kaal, wuɔ bi u *hãalãbiemba-i a fiɛl cɪncieluo ba hãi bei, a tuɔ bi-ba *pɔpuɔrbiemba. ¹⁴ Uŋ fiɛlaa baman ba yireiŋa yaa daaya: Simɔ, (Yesu wuɔ bi Simɔ faŋo yaa Pier-i,) baa u hãanɔ-i Andere, baa Sake, baa Nsãa, baa Filipu, baa Batelemi, ¹⁵ a naara Matie, baa Toma, baa Alfe bieŋo-i Sake, baa Simɔ man taa u kuye u nelle maama-i, ¹⁶ a naara Sake bieŋo-i *Yuda, baa *Yuda-Isikaro man juɔ hel Yesu huonɔgu-na.

Jaamba bɔi juɔ Yesu ji sire-bei

(Matie 4.23-25)

¹⁷ Yesuŋ juɔ fiɛl u *pɔpuɔrbiemba-i ti, wuɔ hiire baa-ba tãnunɔgu-na ka yiɛra baa-ba kpankpataanɔgu nanɔgu-na. U *hãalãbiemba namba waa terienɔgu faŋgu-na, baa sa waa dei baa yuliŋgu-i a naara nelpũngu nanɔgu. Banamba taa ba hel *Yude, banamba *Yerusalemu, banamba Tiir, banamba Sidɔ dii dãmman-nuoraanɔgu caan-nu. ¹⁸ Baa juɔ da ba ji nu Yesu nelma yaa-i aa u duɔ sire jaamba-i ba jarma-na. Wuɔ bi donya

* 6:3 Niɛŋ Samiɛl sebɛdiɛlãŋo-na (1 Samuel) 21.2-7.

*jīnabaa-ba-i u hiel-ba nuɔmba yunni-na. ¹⁹ Fōṅgũɔ nanjo taa u hel Yesu-i-na u sire-bei ba jarma-na, a ce dumaanjo-na, baa ta ba taara ba yiɛya-yuɔ hierē.

Yesu gboya u haalabiemba-i
(Matie 5.1-12)

²⁰ Nuɔmbanj nii Yesu-i-na da ba yiɛya-yuɔ, wuɔ wuɔra ne u *hāalābiemba-i aa naa cira:

«Sūntaanj namaanjo-i, na yunni dɔlaa;

*Diilonj-nelle-i namaa diele-i.

²¹ Nyulmunj yenj namaa namanj nuɔ-i fiɛfiɛ-i-na, na yunni dɔlaa;

niiwuoni kaa haaya baa-na.

Namaa namanj kaalaanj fiɛfiɛ-i-na, na yunni dɔlaa;

na kaa waa nyembīnnij.

²² Nuɔnj da ba bigāanj-na,

da ba nanna-nei,

da ba ta ba tuora-nei,

sisɔ da ba ta ba bīɛna na yireinj-a-i *Molonj-Bienjo maama-na, na yunni dɔlaa.

²³ Taa na gbu na nyɛ yiingju fanju-na, aa na ta na muora na gbugbanni-i; Diilonjo kaa pā-na bɔi dɔrɔ-i-na. Na saa da, ba bīncuɔmba ciɛ karaanju fanju temma yaa-i baa *Diilonj-puɔrbiemba-i.

²⁴ Nja waanj namaanjo-i, sūlma haraa-nei;

na ciɛ na bāanj-gu-i tī.

²⁵ Niiwuonij haaya baa namaa namanj fiɛfiɛ-i-na, sūlma haraa-nei;

na kaa waa nyulmu-na.

Namaa namanj dii nyembīnni-na fiɛfiɛ-i-na, sūlma haraa-nei;

na kaa waa kuliinj-kaalunj-nu.

²⁶ Nuɔmba-i hierē da ba ta ba bī na yefafalle,

nja ba bīncuɔmba nanj bīnj coikartaamba manj naa ciɛ ba fere Diilonj-puɔrbiemba

ba yefafalle-i dumaa, sūlma haraa-nei.»

Taa na dɔl na bigāaraamba-i
(Matie 5.38-48; 7.12)

²⁷ «Namaa namanj karaa na tūnni-i ta na nu mi nelma-i, yaanj mi tūnu-nei: Taa na dɔl na bigāaraamba-i, taa na ce ānfafamma bamanj diyaanj lunju nei. ²⁸ Umanj duɔ haa u nubabalaanju nuɔni manj nuɔ-i, baa waasa kutienjo-na, yanj aa nj ta nj jɔguɔnj kuufafaanju baa-yo. Taa na cārā Diilonjo-i na hā bamanj ciɛn-nanj kuujanju-i. ²⁹ Umanj duɔ caa nj tūnj daaku-i, bir daaku-i nj hā-yo. Umanj duɔ biɛ nj jonjorbuɔ-i, baa ciɛ-yo nj jonjoryelle-na. ³⁰ Umanj duɔ cārā nj wulaa, hā-yo. Aa umanj duɔ biɛ bīnj-kūnj-gu nj wulaa, baa yuu-yo ku maama.

³¹ Nan taaran nuomba ta ba ce kuman ba hã-na, taa na ce ku temma na bi hã-ba. ³² Da na ta na dɔl na dɔdɔltaamba yon, na jaaluŋgu sɪ Diilonɔ wulaa. Na saa da, halle baman sa wuɔyaan Diilonɔ-hümelle-i ba dɔl ba dɔdɔltaamba-i. ³³ Da na ta na bi ce anfafamma-i baman cieŋ anfafamma-i nei yon, na jaaluŋgu sɪ Diilonɔ wulaa. Halle baman sa wuɔyaan Diilonɔ-hümelle-i ba ce kufanɔ-i. ³⁴ Aa da na ta na dii cemiɛŋa-i nan suyaa wuɔ baman ka gbãa suu-ya, na jaaluŋgu sɪ Diilonɔ wulaa. Halle baman sa wuɔyaan Diilonɔ-hümelle-i, da ba suɔ wuɔ uman ka gbãa suu cɛmelle-i ba dii-de u'i nuɔ-i. ³⁵ Nga, taa na dɔl na bigaarãamba-i, taa na ce anfafamma bei, taa na hã aa na baa ta na cie ku sɔlaanɔ huonɔgu-na. Ku yaa Diilonɔ ka pã-na bɔi. Aa na ka waa Dɔrwuonɔ beŋ namaa. U yaa faa. U faa baa nuomba-i hiere ka hel baa baman sa suyaan anfafamma-i baa nelbabalaamba-i hiere. ³⁶ Na saaya na waa hujantaan namaa, ŋaa na Ton yen hujantienɔ dumaa.»

*Yesuŋ waanɔ maman a kã calmuɔ yanɔa-na
(Matie 7.1-5)*

³⁷ «Baa na ta na cãl na-naa, ku yaa Diilonɔ sie ka cãl-na. Baa na ta na haa cãlmuɔ-cãŋkuɔle na-naa nuɔ, ku yaa Diilonɔ sie ka haa cãlmuɔ-cãŋkuɔle nei. Uman duɔ cãl nuɔni man, ce jande aa ŋ yan-yo, ku yaa nuɔ da ŋ bi cãl Diilonɔ-i u ka ce jande aa yan-ni. ³⁸ Ninɔ finɔ baa kekerienɔ man ŋ hã nuomba-i, ba ka fi baa ku yaa hã-ni, terienɔ fanɔgu-na, yan ŋ nanɔa ta ka fara, ku yaa ba ka fi nan kũŋgu-i aa fɛl-ku ku yu kũnna hã-ni.»

³⁹ Yesu wuɔ nan gbãnalãanɔ baa-ba wuɔ: «Namaa daa yiro gbãa bel u nayironɔ nagãŋ-na ba kã terienɔ aa ba sie ka par suur fuonɔ-nu wei? ⁴⁰ *Hãalãbilonɔ sa suɔ u yan u hãalãtienɔ-i, ŋga hãalãbilonɔ man duɔ hãalã ka hi u fuonɔgu-i, u ka tuɔ suɔ ŋaa u hãalãtienɔ ŋ suɔ dumaa.

⁴¹ «Nan cie nie da hũyãŋo-i unan yufellen aa daabolma-i nan yufelle-na ŋ saa da-ma? ⁴² Daabolma-i nan ferɛŋ yufelle-na jũnnu dumandɛ-i ŋ bir ŋ gbɛ ŋ nabentienɔ-i wuɔ: <Yan mi hiel hũyãŋo-i ŋ yufelle-na hã-ni.> Anɔgbãŋgbãama! Hiel daabolma-i ŋ yufelle-na igɛna, ku yaa ŋ ka ta ŋ da dei a gbãa hiel hũyãŋo man ŋ nabentienɔ yufelle-na.»

(Matie 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ «Tibifafaanɔ sa man biebabaleiŋa, tibibabalaanɔ sa bi man biefɛfeiŋa. ⁴⁴ Ba suɔ tibinni-i ni bienɔa'i nuɔ-i. Ba sa yagal musienɔ kaapugammu-na, aa ba sa bi biera hãlɛiŋa caatterɛŋ-yun-nu. ⁴⁵ Nelienɔ nuɔ ŋ huonɔganɔ yuu baa maman, ma yaa hilaan ŋ nunɔgu-na. Nelfɛfeiŋo-i u anfafamma hel u hɔfafanɔa'i nuɔ-i aa nelbabalaŋo-i u maacembabalamma hel u hɔbabalaŋa'i nuɔ-i.»

Jaagɔciraamba hāi maama
(Matie 7.24-27)

⁴⁶ «Bige-i ciɛ na ta na bī-mi <Itie, Itie>, aa da mi wan̄ maman̄ baa-na, na siɛ ce-ma? ⁴⁷ Uman̄ duɔ jo ji nu mi nelma-i aa ce-ma, mi ka pigāan̄-na kutien̄ un̄ saa baa uman̄: ⁴⁸ U saa baa nɛliɛn̄o man̄ wuɔ u ma dūngu, aa hīn̄ ka hi tãmpɛlle-i jīna ku tuole-i. Ku tuolen̄ jīena fafamma aa u ma-ku, diilon̄on̄ juɔ tã, kanni gbar, hūmma būn̄ ka nan̄-ku, ma saa gbāa naara-kuɔ. ⁴⁹ N̄ga uman̄ juɔn̄ u nu mi nelma-i aa u sa ce-ma, u saa baa uman̄ wuɔ u ma dūngu aa u saa hīn̄ jīna ku tuole-i aa ma-ku. Diilon̄on̄ juɔ tã, hūmma būn̄ ka nan̄-ku, ku pān̄ cii hiere, bīn̄kūngu saa tīɛ.»

7

Yesu siire sorosi ba yuntien̄o nan̄o maacembilon̄o-i
(Matie 8.5-13)

¹ Yesun̄ juɔ piiye u nelma-i tī baa nuɔmba-i, wuɔ ta kā Kafarnamu. ² *Oromɛ ba sorosi ba yuntien̄o nan̄o waa nelle fande-na, u maacembilon̄o nan̄o maama waa kpelle yuɔ. Maacembilon̄ daayo tuɔ jan̄. U jarma waa kpelle. ³ Yesun̄ juɔ, sorosi ba yuntien̄ daayo nu-ma. Wuɔ puɔr *Yuifu ba bīncuɔmba namba-i u wulaa, wuɔ ba ka cārā-yuɔ u ji sire u maacembilon̄o-i hā-yo. ⁴ Bīncuɔn̄ daaba kā ka ta ba cārā Yesu-i aa ta ba piiye wuɔ: «Naacoln̄ daayo saaya kāyāmma. ⁵ Yuifubaa miɛ i maama dɔlnu-yuɔ; n̄ saa da, u'i maa i *Diilonelhāalādūngu-i hā-ye.»

⁶ Yesu wuɔ ta tuɔ kā baa-ba sorosi ba yuntien̄o cīngu-na. Ban̄ kaa piɛ cīngu-i, ba suu baa sorosi ba yuntien̄o tiraa puɔr u jēnaamba namba Yesu wulaa. Baa wan̄ baa Yesu-i wuɔ: «Itie, i jīɛn̄ wuɔ i ji wan̄ baa-ni, wuɔ n̄ baa muliɛn̄ n̄ fɛɛɛ; kɛɛ nuɔ n̄ saa saaya n̄ suur fuɔ temma dumelle-na ⁷ ku'i ciɛ n̄ da u saa siɛ jo u fɛɛɛ n̄ wulaa. N̄ga da n̄ siɛ, n̄ wan̄ nelma diei, u maacembilon̄o ka sire. ⁸ Wuɔ fuɔ fɛɛɛ-i nuɔmba dii u yun̄-nu, aa fuɔ bi waa banan̄ yun̄-nu. Duɔ gbɛ uman̄ wuɔ: «Kā n̄ ka ce daaku!» N̄ da kutien̄o kāa. Duɔ bi gbɛ uman̄ wuɔ: «Jo bande!» N̄ da kutien̄o bi juɔ. Duɔ bi tiraa gbɛ u maacembilon̄o-i wuɔ: «Ce daama!» N̄ da u ciɛ-ma.»

⁹ Yesu wuɔ kar da hāmmu! Naacoln̄ un̄ juɔ piiye tī, Yesu wuɔ bir u yaanga-i nuɔmba-na aa naa cira: «Yaan̄ mi tūnu-nɛi; *Isirahɛl-na hiere, mi saa da uman̄ haa u nan̄ga-i miɛ naacoln̄ daayo temma-i.» ¹⁰ Sorosi ba yuntien̄o pɔpuɔrbien̄ baa bir ta ba kūn̄. Ban̄ kaa hi cīngu-i, baa da maacembilon̄ daayo siire da yeryer u temma-i.

Bikulciɛn̄o nan̄o biɛn̄o kuu Yesu sire-yuɔ

¹¹ Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ ta tuɔ kã nelle nande-na, ba bi-de Nayine. U *hãalãbiemba waa baa-yo a naara nelpũḡu nanḡu. ¹² Baḡ kaa ta ba suur nelle-na, baa suu baa ba tũyãa bikuloḡo naḡo ta ba kã da ba ka fuure. U waa naacombiloḡo, aa u yaa waa u diei u nyu wulaa, a ne da u to naa ku aa yaḡ-ba. Nuɔmba bɔi taa ba kã u fuuremma-na. ¹³ Yesuḡ daa nyuḡo-i, u hujarre gbuu ko-yo, wuɔ waḡ baa-yo wuɔ: «Ciɛḡ nuɔ, budii; baa kaal.» ¹⁴ Aa naa piɛ ka haa u nanḡa-i kulonḡo-na. Bamaḡ naa tũyãa-yo baa yiɛra. Wuɔ waḡ baa-yo wuɔ: «Naacombilo, sire!» ¹⁵ Wuɔ bi yiye sire tɛna, aa doḡ tuɔ piye. Yesu wuɔ gbẽ nyuḡo-i wuɔ: «Biɛ ḡ biɛḡo yaa-i.» ¹⁶ Korma pãḡ bel-ba hiere terienḡu fanḡu-na. Baa ta ba gbeliɛḡ Diilonḡo-i aa ta ba piye wuɔ: «*Diilopɔpuɔrbilobuɔ hilaa-yiɛ. Diilonḡo juɔ ji kãyã u nuɔmba-i.» ¹⁷ Nelma famma gbuo *Yude-i hiere baa niliḡa maḡ u kɔtonni-na.

Nsãa-Batise puɔraa u haalabiemba-i Yesu wulaa
(Matie 11.2-6)

¹⁸ Yesuḡ ciɛ mamaḡ hiere, Nsãa *hãalãbiemba kã ka tũnu-yuɔ baa-ma. ¹⁹ Wuɔ bir puɔr ba hãi Yesu wulaa wuɔ ba ka yuu-yo keɛɛ *Konkortienḡo maḡ saaya u jo, u yaa ufaḡo-i wei sisɔ uu dii huonḡ-nu? ²⁰ Baa kã ka da Yesu-i, baa cira: «*Nsãa-Batise puɔraa-ye ḡ wulaa, wuɔ i ji yuu-ni keɛɛ Konkortienḡo maḡ saaya u jo, u yaa nuɔḡo-i wei sisɔ uu dii huonḡ-nu?» ²¹ A ne da huonḡu fanḡu-na, Yesu waa tuɔ sire jaamba bɔi ba jarma-na aa tuɔ donya *jinabaa-ba-i nuɔmba yunni-na aa bi tuɔ puur yiriemba yufienḡa-i. ²² Wuɔ waḡ baa-ba wuɔ: «Kãaḡ na ka tũnu Nsãa-i baa naḡ daa kumaḡ, baa naḡ nuɔ mamaḡ: *Yiriemba yufienḡa puurii, murgubaa-ba siire ta ba wuɔ, *wontuɔrmba jarma taa bei, tugbentaamba tũnni puurii, bikuomba siire aa sũntaamba nuɔ *Neldɔdɔlma-i.*» ²³ Umanḡ gbeini-i da ni saa ji guɔl mi huonḡu-na kutienḡo yuḡḡu dɔlãa.»

Nsãa-Batise sɛnni-i
(Matie 11.7-19)

²⁴ Nsãa pɔpuɔrbienḡ baḡ taa, Yesu wuɔ tuɔ taara u pigãaḡ nuɔmba-i baa Nsãa sɛnni-i, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na kãa ka ne bige-i *hiɛkuraanḡu-na? Fafalmuḡ sagallaḡ hiɛḡu-i dumaa na kãa ka ne ku yaa wei? ²⁵ Namaa kãa ka ne bige-i? Na kãa ka ne umaḡ diyaa bimbifafanni wei? Ma sɛ bamaḡ diyaanḡ bimbifafanni-i aa ta ba ce ba bãanḡu-i baa dii jãmatigi ba dũnniḡ ke? ²⁶ Nga namaa kãa ka ne bige-i? Ma sɛ na kãa ka ne *Diilopɔpuɔrbilobuɔ-i ke? Aa naacolḡo faḡo-i, mi tũnu-nei, u maaraa Diilopɔpuɔrbiemba-i. ²⁷ Mamaḡ nyegãaḡ Diilonḡ-nelma-na wuɔ: «*Mi ka puɔr mi pɔpuɔrbilobuɔ wuɔya ta ḡ yaanḡ-na*

* 7:22 Nienḡ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 35.5-6; 61.1.

ka c̄aa η h̄umelle-i[†], ba gb̄e Ns̄aa yaa-i. ²⁸ Yaaŋ mi t̄nu-nei, Ns̄aa temma saa hi hoŋ caaŋ-biamba-na yogo, a ne da umaŋ si dii baa yuŋgu *Diiloŋ-nelle-na u maaraa Ns̄aa-i. ²⁹ Nuɔmba-i hiere ka hel baa *nampohũutaamba-i ba nuɔ Ns̄aa nelma-i aa suɔ wuɔ Diiloŋo maacemma vii, ba ce Ns̄aa *batisen-ba. ³⁰ Nga *Faris̄iɛbaa-ba-i baa *aŋj̄inamma piḡaataamba yagaraa wuɔ Ns̄aa baa batisen-ba. A ce dumaŋo-na, Diiloŋ uŋ taa u taara u ce kumaŋ h̄a-ba, ba c̄inaana-kuɔ.»

³¹ Yesu wuɔ tiraa cira: «Mi gb̄aa saa fiefie ku nuɔmba-i baa haba-i? ³² Mi gb̄aa saa-ba baa bis̄almba maŋ t̄ienaana ponsanatigerreŋ. Banamba ta ba waŋ baa banamba-i wuɔ: ‹I h̄ulii tulammu h̄a-na, na saa nyɛŋ, i h̄al kuliŋ-neini h̄a-na, na saa kaal.›

³³ *Ns̄aa-Batisiŋ juɔ aa u sa dii d̄ibelle u nuŋgu-na, u sa nyɔŋ kolma, na cira wuɔ *j̄ina dii u yuŋgu-na. ³⁴ *Moloŋ-Bieŋ uŋ wuɔ aa tuɔ nyɔŋ, na tiraa sire ta na piiye wuɔ: ‹Naacolŋ daa fuɔ bi yii baa niiwuoni yaa yoŋ baa konyolle, aa tiraa sire bel j̄eru baa nampohũutaamba baa nelbabalaamba.› ³⁵ Nga bamaŋ siyaa Diiloŋo nelma-i ba suyaa wuɔ ma faa.»

Yesu k̄aa Simɔ c̄iŋ-nu

³⁶ *Faris̄iɛyiɛŋo naŋo waa, ba taa ba b̄i-yo Simɔ. Yiŋgu naŋgu-na, wuɔ ji b̄i Yesu-i wuɔ ba ka wuɔ niiwuoni u terien-gu-na. Yesu wuɔ k̄a ba ka ta ba wuɔ. ³⁷ A ne da saasorcienŋo naŋo waa nelle fande-na. Wuɔ nu-ma wuɔ Yesu dii Simɔ terien-gu-na ba ta ba wuɔ niiwuoni. Wuɔ k̄a baa natikolo-h̄umma *alabati-kamoelen ³⁸ ka yiɛra saanu baa Yesu gbeini-i tuɔ kaal. Uŋ kaal dumaŋo-na, nyinyɔlma ta ma k̄unna Yesu gbeini-na. Wuɔ ce u yukuɔs̄inni-i a hurre-nie aa p̄ur̄a-nie nammu h̄ai aa ce natikolo-h̄uŋ daama-i a k̄unna-nie.

³⁹ Simɔ daa mafamma-i ce bige-i, u p̄aŋ tuɔ piiye u huɔŋ-na wuɔ: «Kuɔ naacolŋ daayo waa *Diilop̄op̄urbiloŋo ninsoŋo, ciɛŋo maŋ yiɛyaayan-yuɔ daayo-i uu naa suɔ wuɔ cɛfɛfiɛŋo s̄i.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Simɔ, nelma dii mi da mi waŋ-ma baa-ni.» Simɔ wuɔ: «H̄aal̄atie, waŋ-ma.»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Naacolŋo naŋo c̄emelle waa nuɔmba h̄ai nuɔ; d̄iel̄a-wuonŋo-i neifierŋ-komuɔŋa h̄ai baa c̄incieluo, h̄aalŋ-wuonŋo-i neifierŋa ndii. ⁴² Ba saa gb̄aa da ba p̄a-ya, u ce hujarre bei aa ce ba yaŋ-ya. Ba h̄ai-i-na, c̄emellentienŋo maama ka d̄olnu hai yaŋ?»

⁴³ Simɔ wuɔ cira: «Mei huɔŋ-na, umaŋ gbeinŋa-i waa boi u maama ka d̄olnu u yaa yaŋ.»

Yesu wuɔ cira: «ŋ waan ninsoŋo.» ⁴⁴ Aa naa bir u yaanga-i ciɛŋo-na, aa gb̄e Simɔ-i wuɔ: «ŋ daa ciɛŋ daayo-i ke? Miŋ diyaa mi gboluon-gu-i η dumelle-na, η saa h̄a-mi h̄umma mi

[†] 7:27 Malaki (Malachie) 3.1

saara mi gbeini-i. Nga fuɔ kaalaa kúnna u nyinyɔlma-i mi gbeini-na a saara-niɛ hã-mi, aa hurre-niɛ baa u yukuɔsɪnni-i. ⁴⁵ N saa jãrã-miɛ pũrã-miɛ, nga fuɔ-i, dii un suuri n dumelle-na ji hi baa fiɛfiɛ, u saa yan mi gbeini pũrãmma-i. ⁴⁶ N saa hure namma mi yungu-na, nga ciɛɛ daayo kũna natikolohũmma mi gbeini-na. ⁴⁷ Ku'i ciɛ mi ta mi tũ-nin miɛ: Mi maaman dɔlaanu-yuɔ dɔlnumma man daama-i, ku pigãan wuɔ u ãmbabalma-i baa ma ciinumma-i hiere, ma hurii. Nga uman ãmbabalma-i da ma saa hur bɔi, mi maama sa dɔlnu kutienɔ-i bɔi.» ⁴⁸ Aa naa wan baa ciɛnɔ-i wuɔ: «N ãmbabalma hurii.» ⁴⁹ Baman waa juwuoterienɔgu-na baa don ta ba jɔguɔɔ wuɔ: «Naacolɔ daa fuɔ hilaa hie aa tuɔ gbã u hur ãmbabalma-i?» ⁵⁰ Yesu wuɔ wan baa ciɛnɔ-i wuɔ: «Nin haa n nannga-i miɛ n kuraa, kã fiɛi.»

8

Caamba namba taa ba kãya Yesu-i baa u haalabiemba-i

¹ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ ji sire tuɔ wuɔra nileɪɔa-na hiere u wan *Diilon-bãangu *Neldɔdɔlma-i u kã. U *hãalãbiɛn cɪncieluo ba hãi baamba waa baa-yo ² a naara caamba namba. Wuɔ duɔnya *jinabaa halan-ba caamba famba yunnina, aa naa bi sire banamba jarma namma-na. Ba taa ba bɪ unanɔ-i Maari. Fuɔ taa u hel Magidala. Jinabaa niehãi naa hilaa fuɔ-i-na. ³ Aa bɪ unanɔ-i Sani. Fuɔ bɔbɔ waa *Erɔdi dumelle maacembiemba yuntienɔ nanɔ, ba taa ba bɪ-yo Kusa. Aa ta ba bɪ unanɔ-i Susani a naara capũngu nanɔ. Ba taa ba ce ba nagãn-niini-i ba kãya Yesu-i baa u hãalãbiemba-i.

Nuɔmban bel Diilon-nelma-i dumaa

(Matie 13.1-23; Marke 4.1-20)

⁴ Nuɔmba taa ba hel nileɪɔa-na hiere ba jo ba nu Yesu nelma-i. Yiingu nanɔgu-na, wuɔ nan gbãnalãan daaku-i baa-ba wuɔ: ⁵ «Naacolɔ nanɔ kãa ka nan fũma u suonɔgu-na. Unanɔ kã ka diire hũmellen-huɔn-na. Nuɔmba ta ba cor ba fiɛna-yuɔ; huriimba jo ji wuo-yo hiere. ⁶ Unanɔ kã ka diire tãmpellen-terien-nu a pa, kpekelma ce u ku. ⁷ Unanɔ kã ka diire hɪɛn-nu; hɪɛngu tu suuye-yuɔ. ⁸ Uman diiriye suon-huɔngana, munterfafammu-na, u sire gbuu kpatalla.» Yesun waan mafamma-i, u piye da gbagaga wuɔ: «Uman duɔ u ka nu, u nu!»

⁹ U *hãalãbiemba yuu-yo wuɔ: «Gbãnalãan daaku yungu yaa wuɔ niɛ?»

¹⁰ U cira: «Diilonɔ ciɛ baa namaanɔ-i. U *nellentesɪnni maama man fuyaa, u pigãan namaanɔ-i baa-ma. Nga ma piye baa banamba-i gbãɛiniɔ; a ce dumaanɔ-na, da ba ne-ma, ba siɛ da ma terienɔgu-i,

aa da ba nu-ma, ba siɛ suɔ ma yunɔgu-i.* »

¹¹ Aa naa cira: «Mi gbānalāanɔgu yunɔgu yaa daaku: Diilonɔ-nelma yaa fūma-i, aa nuɔmba hɔmmu yaa u mundiiremmu-i. ¹² Nuɔmba nanɔ hɔmmu dii ŋaa hūmellen-huɔŋga, da ba nu Diilonɔ-nelma-i, ba yanɔ *Sitāni jo ji hiel-ma ba hɔmmu-na, a ce dumaanɔ-na ba siɛ da hūu-ma aa kor. ¹³ Banaŋ hɔmmu dii ŋaa tāmpɛllen-terienɔgu, da ba nu Diilonɔ-nelma-i, ma gbuu dɔlnu-bei; ba hūu-ma. Ŋga ma siɛ gbāa nanɔ kaasinni. Da ku ji huol, ba har jina. ¹⁴ Banaŋ hɔmmu dii ŋaa hieŋ-terienɔgu, da ba nu Diilonɔ-nelma-i, ba yanɔ ānɔɔguɔma-i baa gbein-maama-i a naara ba kusūŋ-maama jo ji suuye-mɛi. A ce dumaanɔ-na ma siɛ gbāa dii belle ba wulaa. ¹⁵ Banaŋ hɔmmu dii ŋaa hieɛfafamma, da ba nu Diilonɔ-nelma-i, ba hūu-ma aa bel-ma baa hɔfafanɔga aa nyaar ta ba wuɔ ma hūmelle-i diŋ saaya di wuɔ duma.»

Fitin-gbānalāanɔgu
(Marke 4.21-25)

¹⁶ Yesu wuɔ tiraa nanɔ gbānalāanɔ daaku-i baa-ba wuɔ: «Ba sa celienɔ fitinuɔ-i aa ce binɔkūŋgu cure-yuɔ. Da ba celienɔ-yo, ba haa-yo dɔrɔ ku yaa ŋ da dūŋ-huɔŋga ciɛ gbaa hiere. ¹⁷ Ku weiima si dii mamaŋ siɛ ji hel bomborma-na, aa ku nelma si dii mamaŋ siɛ ji nu. ¹⁸ Kuŋ yeŋ baa umaŋ, ba ka hā-yo naara, aa umaŋ kuu sɪ baa-yo, celle kūŋgu manɔ unɔ haa u nanɔga-i kuɔ, ba ka hūu-ku aa yanɔ-yo. Terienɔgu fanɔgu-na, na saaya na ta na suɔ nelma numma.»

Yesu nyu-i baa u hāmba juɔ u wulaa
(Matie 12.46-50; Marke 3.31-35)

¹⁹ Yesuŋ waa tuɔ wanɔ Diilonɔ-nelma-i, u nyu-i baa u hāmba jo da ba ji ne-yo; jo ji da nuɔmba yuu, ba saa gbāa da ba piɛ u caan-nu. ²⁰ Baa wanɔ ba Yesu-i wuɔ: «Ŋ nyu-i baa ŋ hāmba juɔ da ba ji ne-ni, baa dii gōŋgūɔŋgu-na.»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Bamaŋ nuɔŋ Diilonɔ-nelma-i aa ce-ma, ba yaa mɛi nyubaa-ba-i, ba yaa mɛi hāmba-i.»

Yesu yieraaya fafalmu
(Matie 8.23-27; Marke 4.35-41)

²² Yiinɔgu nanɔgu-na, Yesu wuɔ ji bel nyugūŋ beŋo nanɔ-na baa u *hāalābiemba-i aa naa cira: «Yaanɔ i karnu dalanɔga-i i kā bombor damaalei-i.» Baa bi ta ta ba karnu ba kā. ²³ Ba'a ba kā yaanɔga-na, Yesu wuɔ duɔfūŋ. Ba kaa hi hɔlma namma-i, fafalmu nanɔ temma sire suuye-bei. Hūmma donɔ ta ma suur beŋo-na. Baa ta ba yii da ba kunu. ²⁴ Hāalābiemba ta ba kaasɪŋ wuɔ: «Hāalātie, sire, i yii die ku!» Yesu wuɔ sire nuola fafalmu-i baa hūmma-i niɛ kā ka ciire. ²⁵ Kuɔ cu ba hɔmmu-i, ba kūɔŋ maa ta ma nyɛŋ. Wuɔ wanɔ baa-ba wuɔ: «Namaa na'a

* 8:10 Isayi (Ésaïe) 6.9

na haa na nanġa-i miε hie?» Baa ta ba piiye ba-naa nuɔ wuɔ: «Neliεŋ hayo-i temma-i dumandε-i? Fuɔ dii niε aa duɔ nuola fafalmu-i baa hūmma-i ni kā ka ciire ni temma-i?»

Yesu duɔnya jīnabaa naacolŋo nanġo-na
(*Matie 8.28-34; Marke 5.1-20*)

²⁶ Yesubaa-baŋ karaanu ka hi Geres-a dii Galile dalanġa bomborma namma-na, baa huɔl. ²⁷ *Jina ba nolġo nanġo waa nelle fande-na, u bāanġu cuɔ. U waa tuɔ wuɔra u biŋ tāmporuonġu aa tuɔ kā u cɔ cīncuɔŋ-na. Yesubaa-baŋ huɔlaa u da-ba, u ta tuɔ jārā-bei. ²⁸ Uŋ juɔ hi, u kaasŋ aa dūuna Yesu caanġu-na aa piiye da gbagaga wuɔ: «Dɔrwuonġo Biεŋ nuɔ, mi ciε-ni niε? Jande, baa ce hɔdorre baa-mi.»

²⁹ Yesu wuɔ nuolaaya jīnabaa-ba-i wuɔ ba hel-yuɔ ku'i ciε wuɔ tuɔ piiye dumaanġo-na. Ku waa da ku sire-yuɔ yīnġu maŋ nuɔ-i, ba bel-o vaa-yo baa jɔlgɔbaa jina. Nġa da ba fiε vaa-yo, u kar jɔlgɔbaa-ba-i aa suur hīεŋ-nu. ³⁰ Jīnabaa daaba naa ciinu cor u yunġu-na. Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ba bī-ni niε?»

Wuɔ cira: «Ba bī-mi Sälle.»

³¹ Jīnabaa-ba bir yaŋ aa ta ba cārā Yesu-i wuɔ u baa donyaba-bei ba kā yaahuol-terienġu-na.

³² A ne da persälle nande waa ta di wuora tānunġu-na. Jīnabaa-ba cārā Yesu-i wuɔ u yaŋ ba ka suur pεrmba famba yaa nuɔ-i. Yesu wuɔ hā-ba hūmelle-i. ³³ Baa hel naacolġo-na a kā ka suur pεrmba-na. Pεrmba pāŋ ta ba gbar ba hiire, ba kā ba kunu dalanġa-na. ³⁴ Nuɔmba waa ta ba ceŋ-ba. Baŋ juɔ da ba gbaraa ka kunu hiere dumaanġo-na, baa pisällā baa gbarunġu; banamba kā nellen-huonġa-na, banamba kā sonni-na ka waŋ-ma. ³⁵ Nuɔmba hel da ba ji ne. Baŋ juɔ ji hi, baa da naacolġ daayo diyaa bimbīnni tīεna da welewele Yesu caanġu-na. Korma pāŋ ta ma da-ba. ³⁶ Bamaŋ waa da baŋ duɔnya jīnabaa daaba-i dumaa naacolġo-na, baa ta ba piiye ba tūnu banamba-i. ³⁷ Kor maa gbuu ta ma da Geresataamba-i. Baa cārā Yesu-i wuɔ u ce jande aa u ta u halanġ ba terienġu-na. Wuɔ kā ka nyugūŋ beŋo-na duɔ bir. ³⁸ Uŋ duɔnya jīnabaa-ba-i naacolġo maŋ nuɔ-i, wuɔ cārā-yuɔ wuɔ u yaŋ u kā baa-yo. Yesu wuɔ cira: ³⁹ «Yaŋ aa ŋ kūŋ ŋ ka tūnu nuɔmba-i Diilonġ uŋ ciε kumaŋ niε.» Naacolġ wuɔ ta ka tuɔ wuɔra u waŋ Yesuŋ ciε kumaŋ yuɔ hiere.

Yesu yieraaya ciεŋo nanġ tāmna aa sire bikulonġo nanġo
(*Matie 9.18-26; Marke 5.21-43*)

⁴⁰ Yesuŋ hilaa Geres-a-na jo, nuɔmba kūl ba-naa kā ka yu-yuɔ. Ba taa ba niya u jomma-i hiere. ⁴¹ Naacolġo nanġo waa, ba taa ba bī-yo Yarusi. U waa *Diilonelhāalādūŋgu yuntienġo. Wuɔ jo ji dūuna Yesu caanġu-na a tuɔ cārā-yuɔ wuɔ u kā u dumelle-na ⁴² kεrε u biloduɔla yii baa u yunġu. Bilonġo bien

cɪncieluo baa a hāi waa belle fande-na. Yesu wuɔ ta ba ta ba kā. Nuɔmba fūnuŋ yu-yuɔ ta ba nogol-o terni-na hiere. ⁴³ Cɪɛŋo nanɔ bi waa ba hɔlma-na, u tām̄ma taa ma kūnna. Ku bien cɪncieluo baa a hāi waa belle fande-na. U cɪɛ pɛrru-i ji gbē. U gbeɪŋa tiraa tɪ aa tām̄ma saa yɪɛra. ⁴⁴ Cɪɛŋ daayo piɛ Yesu huonŋ-yanŋa a yɪɛya u jonŋoruo tūŋgu-i. Uŋ yɪɛyaaya jonŋoruo-i terienŋu maŋ nuɔ-i, tām̄ma pāŋ yɪɛra. ⁴⁵ Yesu wuɔ suɔ wuɔ molo yɪɛyaaya-yuɔ. Wuɔ yuu wuɔ: «Hai moloŋo-i yɪɛyaaya-miɛ?»

Wulawula wuɔ fuɔ sɪ, wulawula wuɔ fuɔ sɪ. Piɛr wuɔ cira: «Hāalātɪe, molo saa yɪɛya-niɛ, nuɔmba yaa yuu ta ba tɪsɪŋ-ni.»

⁴⁶ Yesu wuɔ cira: «Molo yɪɛyaaya-miɛ. Mi daa kunanŋu paraaya-miɛ ku'i cɪɛ mi suɔ.»

⁴⁷ Cɪɛŋ daa uŋ daa Yesu suyaa dumaanŋo-na, u kūɔma donŋ ta ma nyɛŋ. Wuɔ piɛ dūuna u yaanŋa-na, aa naa piiye nuɔmba-i hiere ba yufelle-na kumaŋ cɪɛ u yɪɛya-yuɔ. Aa fafalmuŋ daa-yuɔ terduonŋu fanŋu-na dumaa, wuɔ tiraa waŋ mafamma-i. ⁴⁸ Yesu wuɔ gbē-yo wuɔ: «Mi bilo, niŋ haa ŋ nanŋa-i miɛ, ŋ kuraa. Kā ŋ kā fiɛi.»

⁴⁹ Yesuŋ taa u waŋ mafamma-i huonŋu maŋ nuɔ-i, moloŋ wuɔ hel Diilonelhāalādūŋgu yuntienŋo cɪiŋgu-na ji waŋ baa-yo wuɔ: «Baa yanŋ hāalātienŋo mulɪɛŋ u fɛrɛ, ŋ bilonŋo jarma yaraa-yo.» ⁵⁰ Yesu wuɔ nu-ma. Wuɔ waŋ baa Yarusi-i wuɔ: «Baa tie holle. Da ŋ haa ŋ nanŋa-i miɛ, ŋ bilonŋo ka sire.» Uŋ waanŋ mafamma-i, baa cor ta ba kā. ⁵¹ Baŋ kaa hi cɪiŋgu-i, u saa siɛ molo suur baa-yo dūŋgu-na. U cɪɛ fuɔ baa Piɛr baa Nsāa baa Sake a naara bilonŋo to-i baa u nyu-i ba'i suur baa-yo yonŋ. ⁵² Nuɔmba-i hiere ba waa kaaluŋ-nu. Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Baa na kaal, u saa ku, u duɔfūŋ.» ⁵³ Baa bir yanŋ aa ta ba cōmuonŋ-yo. Bafamba wulaa ma tɪɛ. ⁵⁴ Yesu wuɔ bel bilonŋo nanŋa-i, aa naa piiye da gbagaga wuɔ: «Bilo, sire!» ⁵⁵ Bilonŋ wuɔ puur u yufienŋa-i aa pāŋ yɪiye sire. Yesu wuɔ cira ba hā-yo bɪŋkūŋgu u wuɔ. ⁵⁶ Kuɔ ce u bɪncuɔmba-i gbɛrɛ. Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ ba baa yanŋ ma hel.

9

Yesu puɔraa u hāalabiɛmba-i
(*Matie 10.5-15; Marke 6.7-13*)

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ tigiin u *hāalābɪenŋ cɪncieluo ba hāi baamba-i a hā-ba himma baa fōŋgūɔ ba da ba gbāa ta ba donya *jɪnabaa-ba-i hiere aa ta ba sire jaamba-i. ² Uŋ cɪɛ mafamma-i, wuɔ puɔr-ba wuɔ ba wuɔra waŋ *Diilonŋ-bāanŋu maama-i aa sire jaamba-i. ³ Aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Da na'a na ta, molo baa biɛ būɔle, molo baa biɛ buɔra, molo baa biɛ niwuoni, molo baa biɛ gbeɪŋa, molo baa biɛ jonŋorbaa-ba

hāi. ⁴ Da na kā terienḡu terienḡu, aa ba ka hā-na dūḡu wuɔ na ta na cɔ, na tɛe dūḡu fanḡu-na fuɔ na tamma. ⁵ Nga da na kā da na ka har bamaḡ nuɔ-i aa ba yagar, na pir na nallu-i na ta. Ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba maacemma saa fa.» ⁶ U hāalābiemba ta ta ba wuɔra nilēiḡa-na hiere ba waḡ *Neldɔdɔlma-i aa ta ba sire jaamba-i ba kā.

Erɔdi huɔḡa cuu

(Matie 14.1-12; Marke 6.14-29)

⁷ Mamaḡ ciēḡ hiere, *Erɔdi maḡ waa *Galile yunḡu-na wuɔ nu-ma. Uḡ nuɔ-ma, u huɔḡ kaa cu. Banamba taa ba piiye wuɔ *Nsāa-Batisei yaa siire kuon-nelle-na a jo. ⁸ Banaḡ ba'a *Eli yaa caraaya-bei. Banaḡ ba'a yiinataaḡ *Diilopɔpuɔrbilonḡo naḡo'i siire kuon-nelle-na jo. ⁹ Erɔdi wuɔ cira: «Mi cie ba kar Nsāa yunḡu-i, hai moloḡo-i daayo fuɔ?» Aa naa tuɔ taara u da Yesu yufelle.

Yesu hāa nelpūḡu naḡu wuo ye

(Matie 14.13-21; Marke 6.30-44; Nsāa 6.1-14)

¹⁰ Yesu *pɔpuɔrbiembaḡ kaa bir jo, baa jo ji tūnu-yuɔ baa baḡ kaa ce mamaḡ hiere. Yesu wuɔ ce ba hel nellen-huɔḡa-na kā ba deḡ, dii nelle nande caaḡu-na ba bi-de Betisada. ¹¹ Baḡ fiē ta, nuɔmba yagar nu-ma, aa sire nyaa u huon-nu. Baḡ kaa hi, Yesu wuɔ hā-ba muntɛenammu aa biē *Diilonḡ-nellentesiḡni maama-i waḡ baa-ba aa bi sire jaamba maḡ waa ba hɔlma-na.

¹² Bāaḡuḡ juɔ donḡ ta ku hir huɔḡu maḡ nuɔ-i, u *hāalābien cinciēluo ba hāi baamba kā u wulaa ka cira: «Itie, iḡ yeḡ hīēḡu-na dumandē-i aa bāaḡu ta ku suur, ḡ sa ce nuɔmba bɔrɔ kā nilēiḡa maḡ kɔtɔnni-na ka taara niiwuoni wuo, baa muncɔmmu wēi?»

¹³ Yesu wuɔ cira: «Namei saaya na hā-ba niiwuoni-i ba wuo.»

Baa cira: «*Buruo u ndii dii baa-ye yonḡ baa titiraamba hāi. Da ḡ bi'a miēmei ka sāa ji hā nelpūḡ daaku-i hiere ḡ waḡma.» ¹⁴ A ne da bēmba maḡ waa, ba yuu nuɔmba neifēḡa hāi nuɔsiba ndii temma.

Yesu wuɔ cira: «Ciēḡ ba tɛena nuɔmba komuɔḡa hā-a-hāi baa cinciēlbaa.» ¹⁵ U hāalābiemba ce nuɔmba tɛena. ¹⁶ Yesu wuɔ biē buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hāi baḡ daaba-i a ciir u yunḡu-i dɔrɔ-i-na aa jaal Diilonḡo-i. Uḡ jaalaa Diilonḡo-i, wuɔ bŭlnu-niē hā u hāalābiemba calnu-niē hā nuɔmba-i. ¹⁷ Nuɔmba wuo hiere niē yar-ba. Hāalābiemba ḡbura ni boini-i a dii-ni segeyufien cinciēluo baa a hāi a ta baa-ni.

Yesu siḡni yaa hani-i?

(Matie 16.13-28; Marke 8.27-9.1)

¹⁸ Yiḡḡu naḡu-na, Yesu kāa u deḡ ka tuɔ cārā Diilonḡo-i. U *hāalābiemba waa baa-yo. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nuɔmba waḡ wuɔ niē meī kūḡu-na?»

19 Baa cira: «Banamba ciera wuɔ nuɔnei *Nsãa-Batise-i, banan ba'a nuɔnei *Eli-i, banan ba'a yinataan *Diilopɔpuɔrbilonɔ nanɔ'i birii jo nuɔno-i.»

20 Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Namaa fuɔ, na'a hai molon muɔmei?»

Pier wuɔ cira: «Diilonɔ un pãa nunɔgu-i wuɔ u ka saan *Konkortienɔ man, u yaa nuɔno-i.»

21 Yesu wuɔ wanɔ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa yan molo nu-ma. 22 Aa naa cira: «*Molon-Bienɔ saaya u gbuu mulien. Nelle bincuɔmba-i baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i a naara *ãnjnamma pigãataamba ka ciina-yuɔ aa bel-o ko-yo. Nga da ba ko-yo, u ka ce yinni hã yon hãema-na, sielin-yiingu-na u ka sire hel jo.»

23 Aa naa wanɔ baa-ba wuɔ: «Nuɔni man da η ta η taara η nyaanu-mie, η saaya η ciina η fere aa η jo i ta. Aa η saaya η ta η sie muliema-i baa kuliingu-i yinni man jon. 24 Umanɔ duɔ tuɔ kaal baa u yungu yon, kutienɔ ka kɔsuɔn u fere; nga umanɔ duɔ tuɔ kɔsuɔn u fere mei maama-na, kutienɔ ka da cicelma man sie ji ti dede. 25 Da η da η yufien-niini-i hiere hãema-na aa ka caa, yun haku-i dii-kuɔ? 26 Umanɔ duɔ tuɔ ce senserre u sa taara ba suɔ wuɔ u cuu mi huon-nu, aa bi tuɔ ce senserre baa mi nelma wamma-i, Molon-Bienɔ duɔ ka bir jo baa u fɔngũɔ-i, baa u To wuonɔ-i a naara u To u dɔrpɔpuɔrbiemba wuonɔ-i, u ka bi ce senserre baa kutienɔ maama-i. 27 Yaan mi wanɔ ninsoɔno-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba ka da *Diilonɔ-bãanɔgu-i baa ba yufelle aa suɔ ku.»

Yesu birii u deɔn birma

(Matie 17.1-8; Marke 9.2-8)

28 Yesunɔ waanɔ mafamma-i, yinni niisiei temma cor, wuɔ ce fuɔ baa Pier, baa Nsãa a naara Sake ba kã tãnunɔgu nanɔgu-na da ba ka cãrã Diilonɔ-i. 29 Unɔ kaa tuɔ cãrã Diilonɔ-i u yaanɔa fũnunɔ bir ka deɔn birma aa u jonɔgorbaa-ba bir baapielmba ta ba gbu ba caa da muimui. 30 Wuɔ u ne da nuɔmba hã juɔ ji ta ba piiye baa-yo: *Moisi baa *Eli. 31 Dɔrcecerma namma'i naa dii-ba huonɔga ba ta ba piiye baa Yesu-i unɔ ka ku kuliingu man *Yerusalemu-i-na a perien u maacemma-i bãl-ma. 32 N sie suɔ wuɔ Pierbaa-ba naa kor duɔfũn bir ba nammu-i ba honninɔ, nga ba yagar sire da cecer daama diyaa Yesu-i huonɔga baa muonɔ daaba-i ba hã-i-na u caan-nu. 33 Nuonɔ daabanɔ juɔ ta ba ta, Pier wuɔ wanɔ baa Yesu-i wuɔ: «Hãalãtie, i jomma faa bande-i-na de! N sa yan i ce gbuganni siei wei? Ku diei nanɔ kũngu, ku diei Moisi kũngu, aa ku diei kũngu nanɔgu-i Eli kũngu.» U taa u piiye dumaa u yun-nu, u sa suɔ unɔ wanɔ mamaj. 34 Unɔ taa u wanɔ mafamma-i huonɔgu man nuɔ-i, duherru nandu jo ji cinnu-bei. Korma ta ma da-ba. 35 Ba'a

ba ne, da molo piiye duherru-na wuɔ: «Mi Biɛŋo yaa daayo-i, mi hielaa u yaa-i. Taa na nu u nuŋgu-i*.» ³⁶ Molonɔ daa uŋ juɔ piiye ti, *h̄aalābiemba da Yesu yaa u diei yonɔ; ba saa da moloŋo baa-yo. Kuŋ ciɛ dumaanɔ-na, ba fiinanɔ nel daama-na, ba saa wanɔ-ma baa moloŋo huɔŋgu fanɔ-gu-na.

Yesu duɔnya jina naacombilonɔ nanɔ-na
(Matie 17.14-18; Marke 9.14-27)

³⁷ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ hiire t̄anunɔ-gu-na baa u *h̄aalābiemba-i. Nelp̄unɔ-gu nanɔ-gu jo u wulaa. ³⁸ Naacolɔŋo nanɔ waa ba h̄olma-na. Wuɔ piiye da gbagaga wuɔ: «H̄aalātie, jande, ne mi biɛŋo-i, u yaa u diei yonɔ mi wulaa. ³⁹ *Jina dii u yunɔ-gu-na. Duɔ sire-yuɔ dumandɛ-i, u tugol kaasɔŋ. Duɔ kaasɔŋ, jina mal-o u tuɔ t̄ārā aa s̄ampugaaru ta du hel u nuŋgu-na. Duɔ sire-yuɔ, u muliɛŋ-yo da suu aa suɔ ji ciire-yuɔ. ⁴⁰ Mi c̄ārā ŋ h̄aalābiemba-i miɛ ba donya-yuɔ, ba saa gb̄aa.»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Fiɛfiɛ ku nuɔŋ namaanɔ-i na sa h̄uu neliɛŋ maama; na saa fa. Na daa niɛ s̄i mi ka t̄iɛna baa-na gbula a tiera na nonni-i wɛi?» Aa naa gb̄ɛ naacolɔŋo-i wuɔ: «Jo baa ŋ biɛŋo-i bande.» ⁴² Naacombilonɔ uŋ kaa tuɔ piɛ Yesu-i, jina wuɔ sire-yuɔ. Wuɔ cii p̄anɔ tuɔ t̄ārā. Yesu wuɔ nuola jina-i wuɔ u cor hel naacombilonɔ-na. U bi siremma yaa dumaanɔ-na u jarna-na. Wuɔ h̄a u to-i baa-yo. ⁴³ Nuɔmba manɔ waa hiere kuɔ ce-ba gbɛɛ. Wulawula wuɔ Diilonɔ hii, wulawula wuɔ Diilonɔ hii.

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i
(Matie 17.22-23; Marke 9.30-32)

Yesu āncemmanɔ taa ma ce nuɔmba-i hiere gbɛɛ dumaanɔ-na, wuɔ wanɔ baa u *h̄aalābiemba-i wuɔ: ⁴⁴ «Karaanɔ na t̄unni-i na nu nel daama-i fafamma: Ba ka bel *Molonɔ-Biɛŋo-i h̄a nelbiliemba-i baa-yo ba ko-yo.» ⁴⁵ U h̄aalābiemba saa suɔ u nelma yaanɔga-i; ma yunɔ-gu naa fuo-bɛi, ba saa gb̄aa da ba suɔ-ma. Ba siɛ bi siɛ da ba yuu-yo.

Hayo-i nelbuɔ-i h̄aalabiemba-na?
(Matie 18.1-5; Marke 9.33-37)

⁴⁶ Ku huɔŋgu-na, Yesu *h̄aalābiemba ji ta ba fanu ba-naa da ba suɔ umanɔ nelbuɔ-i ba h̄olma-na. ⁴⁷ Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ biɛ bis̄ambilonɔ nanɔ jina u caanɔ-gu-na aa naa wanɔ baa-ba wuɔ: ⁴⁸ «Umanɔ duɔ ne muɔŋo-i aa bel bis̄ambilonɔ daayo-i fafamma, kuu dii ŋaa kutienɔ bilaa mɛi fɛɛɛ yaa-i; aa umanɔ duɔ bel muɔŋo-i fafamma, kuu dii ŋaa u bilaa umanɔ puɔraa-mi. Na saa da, umanɔ duɔ ce u fɛɛɛ c̄ɛk̄uɔ na h̄olma-na hiere, u yaa-i nelbuɔ-i.»

* 9:35 Isayi (Ésaïe) 42.1; Like 3.22

49 Nsãa wuɔ wan̄ baa-yo wuɔ: «Hãalãtie, i daa naacolɔŋo nan̄o taa u bĩ ŋ yerre-i aa tuɔ donya *jĩnabaa-ba-i. Mĩe ne da u sa nyaanu-nĩe baa miɛŋo-i, i ce u yan̄.»

50 Yesu wuɔ cira: «Baa na cie-yo, umaŋ duɔ saa bigãan̄-na, kutien̄o dii baa-na.»

Yesu kamma-i Yerusalemu-i-na

51 Diilon̄ un̄ ŋa naa saaya u hũu Yesu-i yinni man̄ nuɔ-i, nin̄ juɔ ta ni piɛ, wuɔ sire wuɔ fuɔ fuɔ kã *Yerusalemu-i-na. 52 Aa naa puɔr nuɔmba ta u yaan̄-na. Kutaambaŋ kaa hi *Samari nelle nande-i, baa yiɛra wuɔ ba tigiin̄ cie-yo. 53 N̄ga ban̄ waa da ba cor kã Yerusalemu-i-na, nelle fande taamba saa hũu-ma u duɔ har ba nelle-na. 54 Ban̄ juɔ hi da-ma dumaan̄o-na, Sake-i baa Nsãa-i baa cira: «Itie, ŋ sa yan̄ i ce Diilon̄o naar ko-ba wei?» 55 Yesu wuɔ bir nuola-bɛi.† 56 Aa ba cor ta ba kã nelle nande.

Ba nyaanu Yesu-i niɛ?

(Matie 8.19-22)

57 Ban̄ kãŋ hũmelle-na, naacolɔŋo nan̄o gbɛ̄ Yesu-i wuɔ: «Itie, mi ka ta mi nyaanu-nĩe nin̄ kãŋ terni man̄ nuɔ-i hiere.»

58 Yesu gbɛ̄-yo wuɔ: «Muncɔmmu dii baa bũɔrãamba-i, aa kamma dii baa huriimba-i; ŋga terien̄gu si dii baa *Molon̄-Bien̄o-i u duɔ tuɔ cĩnnu u yun̄gu-i.» 59 Aa naa miɛl wan̄ baa unan̄o-i wuɔ: «Jo i ta».

Naacolɔŋo gbɛ̄-yo wuɔ: «Yan̄ mi to duɔ ku mi fuure-yuɔ tĩ, mi ka suɔ jo i ji tiɛ wuɔra.»

60 Yesu wuɔ gbɛ̄-yo wuɔ: «Yan̄ kuomba fuure ba nakuomba-i, aa nuɔŋo-i ŋ kã ŋ ka ta ŋ wuɔra ŋ wan̄ *Diilon̄-bãan̄gu maama-i baa nuɔmba-i.»

61 Unan̄ wuɔ tuɔ piiye baa Yesu-i wuɔ: «Itie, mɛi ka ta mi nyaanu-nĩe, ŋga yan̄ mi ka cãrã hũmelle-i cĩŋgu-na igɛna.»

62 Yesu wuɔ cira: «Ŋ saa da, umaŋ duɔ tuɔ kũ baa niimba-i aa tuɔ miɛl u ne u huon̄gu-na, kutien̄o siɛ gbãa guona Diilon̄-suon̄gu-na.»

10

Yesu puɔraa nuɔmba komuɔŋa siɛi baa cĩncieluo ba hãi

1 Ku huon̄gu-na, Yesu wuɔ tiraa hiel nuɔmba komuɔŋa siɛi baa cĩncieluo ba hãi a puɔr-ba ba hã-ba-hãi nilɛiŋa-na hiere baa terni man̄ un̄ ŋa naa saaya u kã-niɛ, ba da ba ta u yaan̄-na.

2 Aa naa wan̄ baa-ba wuɔ: «Dĩmma dii bɔi ŋga ma kartaamba saa ciinu. Cãarãŋ suontien̄o-i u puɔr nuɔmba namba naara.»

3 Aa naa cira: «Min̄ puɔraa-na dumandɛ-i, kuu dii ŋaa mi ciɛŋ tũlmba ka dii-ba maamunaamba-na. 4 Da na'a na ta, molo baa

† 9:55 Banamba naaraaya wuɔ: «Na saa suɔ wuɔ na balaan̄ cor wei? *Molon̄-Bien̄o saa jo duɔ ji ko nuɔmba, ŋga u juɔ duɔ ji kor-ba.» Saa-ku baa Like 19.10.

bie gbeija, molo baa bie buora, molo baa bi bie naatenni. Aa da na ta na ka, molo baa ka yiera humelle-na wuo u jaal molojo. ⁵ Da na ka suur ciingu man nuo-i, mamaŋ dii cemma igena ma yaa daama, na cira: «Tiyaaŋ dei.» ⁶ Da kuɔ yaafellentienjo dii ciingu fanju-na, na jaalungu ka hi-yo, da ma'i si ku ka bir jo na wulaa. ⁷ Da ba jara-nei fafamma terienju man nuo-i, na har na tiena kusuon-nu'i. Da ba ha-na kuman, na huu na wuo. Da ba bi ha-na kuunyongu man, na huu na nyon. Maacemilonjo saaya baa u maacemma sullu. Baa na ta na horuonu na munharmunterni-i. ⁸ Da na suur nelle man nuo-i, da ba bel-na fafamma aa ha-na kuman, na huu na wuo fei. ⁹ Aa jaamba man dii nelle fande-na, na sire-bei aa na wan baa nuomba-i wuo *Diilon-baangu piyaa-ba ti. ¹⁰ Nga da na suur nelle man nuo-i, aa ba yagar ba saa ha-na muntienammu, na ka nellenhuongana na ka cira: ¹¹ «Ipirii i nallu-i na nelle-na, nga mamaŋ dii, na saaya na suo wuo Diilon-baangu piyaa ti.» ¹² Mi tunu-nei, bamaŋ da ba saa ka ha-na muntienammu, Diilon duɔ ji tuo yuu nuomba-i yiingu man nuo-i, un ka haa kuman kutaamba-na, ku ka balan yan Sodomutaamba kunju-i*.»

(Matie 11.20-24)

¹³ Aa naa cira: «Korasitaan namaano-i, sulma haraa-nei! Betisadataan namaano-i, sulma haraa-nei! Gere-weima man cie namaa holma-na, kuɔ maa naa ce Tiir nelle yaa nuo-i baa Sidõ nelle-na, dii yiinaa niliŋa fanja taamba naa kunna cuongu ba feren nuɔ aa dii buorbaa jongor ba temma a pigaan wuo ba naana ba cilobabalaano-i. ¹⁴ Terienju fanju-na, Diilon duɔ ji tuo yuu nuomba-i yiingu man nuo-i, un ka haa kuman nei, ku ka balan yan Tiirtaamba kunju-i baa Sidõtaamba kunju-i hiere. ¹⁵ Kafarnamutaan namaano-i, na daa nie si namei ka maar nuomba-i hiere wei? Na taal na fere; namei ka waa ba hierono-i hiere ba huon-nu.»

¹⁶ Aa naa wan baa un hielaa bamaŋ duɔ puor-ba wuo: «Da na ka, uman duɔ ka nu na nunni-i, kutienjo nuɔ mei nunju yaa-i; uman duɔ ka ciina-nei, u ciinaana muomei. A ne da uman duɔ ciina muono-i, u ciinaana uman puoraa-mi.»

¹⁷ *Papuorbiemban kaa aa jo, ba jo ji ta ba nye da musemusẽ aa ta ba piye baa Yesu-i wuo: «Itie, halle baa *jinabaa-ba-i hiere, die piye baa-ba aa bi ŋ yerre-i ba nu i nunni-i.»

¹⁸ Yesu wuo cira: «Mi daa *Sitani hilaa dorõ-i-na jo ji diire ŋaa diilon-nyiesimma. ¹⁹ Niŋ, mi ha-na himma-i ninsonjo na ta na gbã na fena jenaamba-i baa namelmba-i, aa ta na gbã na yar bigaaraano-i; a ce dumaano-na binjungu sie gbãa ce kuubabalaangu nei. ²⁰ Na saa da! Kuman saaya ku fe na

* **10:12** Sodomutaamba kunju-i: Niŋ Miwaanjo jnamman-sebe-i-na (Genèse) 19.24-28.

həmmu-i ku'i sī wuə *jīnabaa-ba nuə na nunni-i, ŋga ku yaa daaku: Na saaya na suə wuə na yirɛɪŋa nyegāan dii dərɔ-i-na.»

Yesu huəŋga fɛ

(Matie 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Terduəŋgu fanġu-na, *Diilon-ɣalle pāŋ ce Yesu huəŋga fɛ. Wuə cira: «Baba, nuənei Yuntien nuə dərɔ-i-na baa hɛma-na hiere. Niŋ fuyaa ŋ huəŋga-i cɛcɛmuntaamba-na baa sebesuətaamba-na, aa cɛr pigāan bisāmbiamba-i baa-ka, ŋ jaalunġu bəi. Ninsoŋo, ŋ ciɛ ŋ huəŋga yaa dumaanjo-na Baba.»

²² Aa naa cira: «Mi To birii wɛima-i hiere hā-mi. Da ma hel Tuonjo-na, molo sa suə Bepoljo-i, aa da ma bi hel Bepoljo-na baa uŋ taaran u pigāan baman baa-yo, molo sa suə Tuonjo-i.»

²³ Aa naa bir fulnu u *hāalābiamba-i ba kula wuə: «Naŋ dan kuman daaku-i, baman daan-kuŋ ba yunni dɔlaa. ²⁴ Yaan mi tūnu-nei, *Diilopəpuərbiamba bəi baa fəŋgōtaamba bəi taa ba taara ba da nan dan kuman, aa nu nan nuŋ mamān, ŋga ba saa ji gbāa†.»

Samariyiɛŋo nanjo maama

²⁵ *Anjīnamma pigāatienjo nanjo sire yiera aa yuu Yesu-i baa nel daama-i duə cure-yuə wuə: «Hāalātie, da mi ta mi taara mi ka da cicɛlma man sa tɛɛŋ dede-i, mi saaya mi ta mi ce bige-i?»

²⁶ Yesu wuə yuu-yo wuə: «Ba nyegāan wuə niɛ *anjīnamma-na?»

²⁷ Naacolŋ wuə cira: «Ba ciera wuə: *Ŋ saaya ŋ dɔl Itienjo-i Diilonjo-i baa ŋ huəŋga-i hiere, baa ŋ kusūŋgu-i hiere, baa ŋ fəŋgūə-i hiere, baa ŋ ānjoguma-i hiere, aa ŋ bi dɔl ŋ nanoljo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fɛrɛ dumaa.*»‡»

²⁸ Yesu wuə cira: «Ma yaanġa yaa-i. Da ŋ ta ŋ ce mafamma-i, ŋ ka da cicɛlma man sa tɛɛŋ dede-i.»§ ²⁹ Ŋga ānjīnamma pigāatienjo tuə taara u pigāan Yesu-i wuə u nelma saa kā hɛɛŋ-nu. U bir yuu-yo wuə: «Mi nanoljo yaa hai?»

³⁰ Yesu wuə siɛ-yo baa nel daama-i wuə: «Naacoljo nanjo hila *Yerusalemu-i-na a tuə hiire u kā Yeriko. Uŋ kāŋ hūmelle-na, cuobaa-ba ka cie-yo hūu u bimbinni-i, aa gbuu muo-yo ta ba yii da ba ko-yo. Baŋ muyaa-yo dumaanjo-na, ba nanna-yuə aa ta. ³¹ *Diilojigāntienjo nanjo tuə jo ji da-yo, u ciɛl cor aa yaŋ-yo. ³² *Levitiyiɛŋo nanjo jo ji ce maaduəma. ³³ *Samariyiɛŋo nanjo jo ji hi da-yo, u hujarre gbuu ko-yo. ³⁴ U yiera. Duvɛ waa baa-yo, u ce duvɛŋ daayo-i a saar u pānni-i aa hure namma niɛ aa vaaya-niɛ. Uŋ ciɛ mafamma-i, kakūmuə waa baa-yo; u tɛɛŋ-yo haa-yo u kakūmuə-i-na a kā baa-yo niraan-muŋharmu nammu-na ka migāan bel-o fafamma. ³⁵ Ku cuo kaala-i-na,

† 10:24 Niɛŋ Pier dɛ. 1.10-12. ‡ 10:27 Anjīnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 6.5; Buolman-sebe (Lévitique) 19.18 § 10:28 Niɛŋ Buolman-sebe-i-na (Lévitique) 18.5.

u hiel warbien^a *hã terientien^o-i, wu^o u hũu u tu^o bel j^ein^o-i, k^er^e fu^o cor yaan^o-na. Da a ji yor a da u saa jo, u ce fu^o waan^o u tu^o bel-o, du^o ji jo, u ka pã-ya hã-yo.»

³⁶ Yesu wu^o yuu añjinamma pigãatien^o-i wu^o: «Nan huon^oga-na, balan daaba-i ba siei-i-na, hayo-i nie j^ein^o daayo-i wu^o u nanol^o?»

³⁷ Anjinamma pigãatien^o wu^o cira: «Uman^o cie hujarre-i yu^o, u yaa-i.»

Yesu wu^o cira: «Kã ñ ka ta ñ ce dum^e!»

N^eli^eñon^o saaya u par maman

³⁸ Yesu^o taa u kã *Yerusalemu-i-na baa u *hãalãbiemba-i, ba kã ka hi nelle nande-i. Cien^o nan^o waa nelle fande-na, ba taa ba bi-yo Marti. Marti wu^o ce ba har u wulaa. ³⁹ U hãan^o waa, ba taa ba bi-yo Maari. Maari wu^o kã ka t^ena Yesu caan^ogu-na tu^o nu u tu^o piye. ⁴⁰ A ne da huon^ogu fan^ogu-na, Marti yaan^oga naa gbuu huol baa gonyamma-i. Wu^o jo ji tu^o piye baa Yesu-i wu^o: «Itie, mi hãan^oñ yaan^o mi ta mi gonya mi dami-diei nan^o daa ku biyaa w^ei? Ñ sa wan^o baa-yo u jo ji kãyã-mie w^ei?»

⁴¹ Yesu wu^o cira: «Marti, ne hãa, ñ huon^oga yuu baa nelma b^oi, ku'i cie ñ yaan^oga huol huol^o daama temma-i. ⁴² N^eli^eñ nu^o ñ saaya ñ ne w^eima diei par. Dan'a ñ par, ñ ne maman^o faa. Maari^o paraa maman^o, ma yaa faa; molo si dii du^o ji hũu-ma u wulaa.»

11

Yesu pigãan^o u hãalãbiemba-i ban cãran^o Diilon^o-i dumaa (Matie 6.9-13; 7.7-11)

¹ Yiin^ogu nan^ogu-na, Yesu waa terien^ogu nan^ogu-na tu^o cãrã Diilon^o-i. Un^o ju^o cãrã tⁱ, u *hãalãbilon^o nan^o wan^o baa-yo wu^o: «Itie, hãalã-yie i tie cãrã Diilon^o-i ñaa Nsãa un^o hãalãayã u hãalãbiemba-i dumaa.»

² Yesu wu^o cira: «Da na'a na cãrã Diilon^o-i, ciera^oñ:
 ‹I To nu^o,

yan^o nu^omba-i hiere ba su^o wu^o nu^onei Diilon^o nu^oñ-i.
 Pa ñ bãan^ogu-i yie.

³ Ta ñ hã-ye niwuoni-i yinni man^o jon^o.

⁴ Uman^o du^o cãl mi^oñ-i i ce-yo jande.

Die bi cãl-ni ñ ce-ye jande;

ñ baa gãñ baa-ye.

Baa yan^o w^eima gbãa tãal-e dii-ye kuubabalaan^ogu cemma-na.»

⁵ Un^o waan^o mafamma-i, u tiraa cira: «Namaan^o-na, uman^o du^o sire kã u j^eñ^o nan^o wulaa isu^ohollen^o ka tu^o muo dũñgu-i yu^o,

* **10:35** Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãan^o girekimma-na wu^o: «Wu^o hiel *deniebaa-ba hã hã terientien^o-i.»

wuɔ u sire hã-yo niiwuoni, ⁶ kere u jienjo nanjo haraa-yuɔ, u saa da kuuwuonngu duɔ hã-yo. ⁷ U jienjo tie dii dũngu-na aa cira: «Baa mulien-muɔ; mi gaala ti baa mi bisalm̄ba-i aa dũngu tiraa gbonu, mi sie gbãa sire da mi bie niiwuoni hã-ni.» ⁸ Yaan mi tũnu-n̄ei, naacolɔɔ duɔ cor tuɔ muo dũngu-i, u jien duɔ fie'a u saa ne ba jiesinni-i aa sire, un muo u huol u yaan-na u ka sire hã-yo un taaran niman hiere.

⁹ «Yaan mi tũnu-n̄ei: Cãarãɔ! Ba ka hã-na. Taaraayan! Na ka da. Biɛɔ! Ba ka sie-na. ¹⁰ Uman cãarãɔ ba hã u yaa-i, uman taaraayan u yaa daan, aa uman biɛɔ ba sie u yaa-i.

¹¹ «Namaanjo-na, hai moloɔɔ biɛɔ-i duɔ cãrã teterienjo u wu-laa, u yan-jo aa bel jienjo hã-yo? ¹² Sisɔ duɔ cãrã cumelle, u yan-jo aa bel namienjo hã-yo? ¹³ Namaa naman balaan, da na ta na suɔ-ma na hã na bisalm̄ba-i bimbifafanni, ku ce nie aa na To-i dɔrɔ-i-na, baman cãarãɔ u *Yalle-i u sie hã-ba baa-de?»

Yesu hilaa baa u himma-i hie?

(Matie 12.22-30; Marke 3.22-27)

¹⁴ Yiingu nanngu-na, Yesu waa tuɔ donya *jina nanjo-i naacolɔɔ nanjo-na. Jina wuɔ cie naacolɔɔ-i bobo. Un juɔ hel, naacolɔɔ don tuɔ piye, kuɔ cu nuɔmba hɔmmu-i. ¹⁵ Banamba ta ba piye wuɔ: «Jina ba yuntienjo-i *Belsebul* yaa hãa-yo himma-i u tuɔ donya jinabaa-ba-i.» ¹⁶ Banamba ta ba taara ba cure-yuɔ, baa cira wuɔ da kuɔ Diilonjo puɔraa u yaa-i, u ce bin̄kũngu pigãan-ba ba ne. ¹⁷ Yesu wuɔ suɔ ba huɔya-maama-i, wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Da ɔ da neduɔɔɔ-baan namaanjo-i na sa gbo, yiingu dii baa yiingu, na nelle ka muonu. ¹⁸ Namaa nan ciera wuɔ Belsebul hãa-mi himma-i mi ta mi donya jinabaa-ba-i hãa, *Sitani duɔ tuɔ gãɔ baa fuɔ ferɛɔ baamba-i, u fõngũɔ ce nie aa cɔ u wulaa? ¹⁹ Sitani duɔ hã-muɔ himma-i mi ta mi donya jinabaa-ba-i, namaa baamba fuɔ, hai moloɔɔ-i hãa bafamba-i ba ta ba donya-bei? Na saa da, namaa ferɛɔ baamba yaa ka karnu ciiruo-i. ²⁰ Muɔ fuɔ, Weimantienjo yaa hãa-mi himma-i mi ta mi donya jinabaa-ba-i. Ku yaa pigãan wuɔ *Diilon-bãanɔ paa-n̄ei ti.

²¹ «Fõngõtienjo man jiena kuumuonngu u caan-nu tuɔ niya u dumelle-i, cuoyuo sa sie suur-yuɔ. ²² Nga uman fõngũɔ-i jienya fuɔ wuonjo-i duɔ jo, un haa u nanɔa u kuumuonngu man nuɔ-i, u hũu-ku aa biera u bimbinni-i hiere calnu-nie hã nuɔmba.

²³ «Uman duɔ uu si dii baa-mi, kutienjo bigãan-mi, aa uman duɔ u sa tigiin baa-mi, u pisallã.»

(Matie 12.43-45)

²⁴ «*Jina duɔ hel moloɔɔ-na, u kã ka tuɔ wuɔra u bin̄ hien-nu duɔ taara muntienammu. Duɔ saa ka da, u cira: «Mi ka bir kã mi muntercɔlɔmmu-na.» ²⁵ Aa bi bir. Duɔ kã ka da

* 11:15 *Sitani yerre nande yaa *Belsebul.

kutienjo gbuu migāan u huɔŋga-i da welewele aa tigiin-ka, ²⁶ u bir ka bī u najinabaa niehāi, bamanj balaanjan yan ufaŋo-i, ba jo ji suur tīena-kei. Da ba jo ji waa dumaanjo-na, ku migāan balan kutienjo-na a yan dīelā-kūŋgu-i.»

²⁷ Yesuŋ taa u wanj mafamma-i, cienjo nanjo piye da gbagaga nuɔmba-na wuo: «Cienjo manj huɔŋ-ni aa fie-ni u yunju dɔlaa!»

²⁸ Yesu wuo yan aa gbē-yo wuo: «Cira, bamanj nuɔŋ Diilonj-nelma-i aa wuo ma hūmelle-i ba yunni dɔlaa.»

Nuɔmba ciera Yesu ce bīŋkūŋgu ba ne

(Matie 12.38-42)

²⁹ Nuɔmbanjan gbuu ji ta ba ciinu huɔŋgu manj nuɔ-i Yesu caanjan-na, wuo cira: «Fiefie ku nuɔŋ namaanjo-i na saa fa; na ciera mi ce bīŋkūŋgu hā na ne. Nga bīŋkūŋgu sa ce dii hā-na, mamanj daa *Yonasi-i ma ka saanu baa-na. ³⁰ Yonasin waa kumanj Ninivetaamba wulaa†, *Molonj-Bienjo ka waa kufanju temma yaa-i namaa na wulaa. ³¹ Gēŋgeriyiŋgu-na, Seba nellentienjo ka da nunju fiefie ku nuɔŋ namaanjo-na. Fuɔ siire termanjan daaku-na a karnu nilēŋa-i hiere duɔ ji nu *Salomɔ nelma-i‡, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii umanj maaraa Salomɔ-i aa na yagar na sa nu u nunju-i. ³² Ninivetaamba nuɔ Yonasi nunju-i aa nanna ba cilɔbabalanjo-i§, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii umanj maaraa Yonasi-i, aa na yagar wuo na sie nu u nunju-i. Terienju fanju-na, Diilonj duɔ ji tuo yuu nuɔmba-i, Ninivetaamba ka cira na cālāa cemma.»

Fitin-gbānalāanjan

(Matie 5.15; 6.22-23)

³³ «Molo sa celienjan fitinuɔ-i aa fuo-yo, sisɔ aa ce bīŋkūŋgu cure-yuɔ. Da ŋ celienj-yo, ŋ haa-yo dɔrɔ dūŋ-huɔŋga ce cerre hiere. ³⁴ Nelienj nuɔ ŋ yufienja yaa nanj ferēŋ kerre fitinuɔ-i. Ŋ yufienj da a fa, ŋ waa cecerma-na; nga ŋ yufienj da a saa fa, ŋ waa kukulma-na. ³⁵ Terienju fanju-na, gbāŋ fitinuɔ manj dii baa-ni u baa ji dīŋ aa yan-ni. ³⁶ Da ŋ waa hiere cecerma-na, ŋ bīŋkūŋgu diei si dii kukulma-na, ŋ ka waa ŋaa ŋ suurii fitin-dūŋ-nu.»

Yesu haa cālmuo Farisēbaa-ba-na

(Matie 23.1-36; Marke 12.38-40)

³⁷ Yesuŋ juɔ piye tī, *Farisēyiēŋo nanjo bī-yo wuo ba ka wuo niwuoni u ciŋgu-na. Yesu wuo kā ba ka ta ba wuo. ³⁸ Uŋ ŋa u saa saara u nammu-i aa suɔ duɔ wuo niwuoni-i, kuɔ ce Farisēyiēŋ daayo-i gberε. ³⁹ Yesu wuo gbē-yo wuo: «Farisēbaa namaanjo-i, naa dii ŋaa nelienjo manj saaraa kalni honni-i aa

† 11:30 Yonasi (Jonas) 3.3-5   ‡ 11:31 Jāmatigi ba sebedīelāŋo (1 Rois) 10.1-10

§ 11:32 Yonasi (Jonas) 3.5-10

yaŋ ni hõmmu yu baa duganni. Da na ce na migãaŋ na kũõma yaa da welewele aa na hõmmu yu baa cuosinni baa balaanġu. ⁴⁰ Mimieli namaa temma-i daana-i, umaŋ cie huonġu-i u'i saa ce huonġa-i wei? ⁴¹ Firiinuŋ na hõmmu-i baa sũntaamba-i ŋ ka da na birii nuõfafaŋ namaa.

⁴² «Farišēbaa namaaŋo-i, sũlma haraa-nei; da na ce na dii Diiloŋo *yufelle-i ka cor baa niifieli-u du sinni-na hiere aa na sie bi ce kumaŋ vii, na sie bi tiraa dõl Diiloŋo-i. A ne da, naa naa saaya na ta na ce ma yaa-i igēna aa suõ haa manamma-i ma dõrõ.

⁴³ «Farišēbaa namaaŋo-i, sũlma haraa-nei; da na suur *Diilonelhãalãdũŋgu-na, na taara na tlena yaaŋ-na. Na taara da na waa nuõmba-na, ba ta ba pie ba jaal-na. ⁴⁴ Sũlma haraa-nei; naa dii ŋaa cĩncuõŋa maŋ gbuyaanu, nuõmba saa suõ wuõ munterbabalammu, ba ta ba wuõ ba cor a dõrõ.»

⁴⁵ *Anjĩnamma pigãatienõ naŋo gbē-yo wuõ: «Hãalãtie, da ŋ ta ŋ piye de-i-na, ma sĩ ŋ bi tuora mie fere-i ke?»

⁴⁶ Yesu wuõ cira: «Anjĩnamma pigãataaŋ namaaŋo-i, sũlma bi haraa-nei; da na ce na bie conġorni maŋ nelie sie gbãa tũu-ni a hã nuõmba-i wuõ ba tũu, aa na sie bi bel ba tũu. ⁴⁷ Sũlma haraa-nei; na bĩncuõmbaŋ kuõ *Diilopõpuõrbiemba maŋ, na siire ta na ma ba cĩncuõŋa-i. ⁴⁸ Naŋ cie mafamma-i, kuu dii ŋaa na pigãaŋ wuõ na bĩncuõmbaŋ cie kumaŋ ku faa. Bafamba kuõ Diilopõpuõrbiemba-i aa namaa ta na ma ba cĩncuõŋa-i. ⁴⁹ Ku'i cie Diiloŋ uŋ suõ weiima-i hiere, u waŋma gbar-ma wuõ: «Mi ka saaŋ mi põpuõrbiemba namba hãba. Ba ka ko banamba bei, aa ce banamba kpãncõlgũ.» ⁵⁰ Diilopõpuõrbiemba maŋ baŋ kuõ-ba a doŋ dii miwaanõ domma-na, Diiloŋo kaa yuu fiēfiē ku nuõŋ namaaŋo-i kumaŋ cie na ko-ba. ⁵¹ Yaaŋ mi tũnu-nei, baŋ kuõ Abel* aa ko bamaŋ cu-yo hiere a ji hi Sakari† maŋ baŋ kuõ-yo mumbuolmunterienġu hõlma-na baa *Diilodubuõ-i, ba kaa yuu-na kumaŋ cie na ko-ba.

⁵² «Anjĩnamma pigãataaŋ namaaŋo-i, sũlma haraa-nei! Naŋ fuyaa mamaŋ gbãa ce nuõmba suõ Diiloŋo-i; naa dii ŋaa nelienõ maŋ gbuõnu dũŋgu aa fuo diele-i. Fuõ sie suur aa bamaŋ taaraayaŋ ba suur u sie bi yaŋ ba da suur.»

⁵³ Yesuŋ juõ hel juwuoterienġu-na, anjĩnamma pigãataamba-i baa Farišēbaa-ba jo ji yu-yuõ ta ba waana baa-yo aa ta ba yuu-yo baa nelma bõi ⁵⁴ wuõ sĩ u ka piye cãl ba da antãalãmma haa-yuõ.

* 11:51 Miwaanõ jĩnammaŋ-sebe (Genèse) 4.8

Ancolõmmaŋ-sebehãalĩŋo (2 Chroniques) 24.20-22

† 11:51

12

Uman̄ saaya k̄aal̄amma
(Matie 10.26-33)

¹ Yesuŋ taa u piiye baa *Faris̄ɛbaa-ba-i, nuɔŋ baa k̄uɔl ba-naa jo ji yu-yuɔ. Wuɔ wan̄ baa u *h̄aal̄abiemba-i wuɔ: «Bilaan̄ na fɛɛ Faris̄ɛ ba dawɔruɔ-i-na; uu dii ŋaa konsiini. Baa na yan̄ ba ji celien̄-na baa-yo. ² Nelma man̄ fuyaa hiere, ma ka hel. ³ Da na fiɛ fuo wan̄ maman̄, ma ka nu.

⁴ «Mi j̄ēnaan̄ namaa, yaan̄ mi t̄ūnu-n̄ei, baa na ta na k̄aal̄ā uman̄ gb̄āa ko-na yon̄ aa u siɛ gb̄āa ce kunan̄gu n̄ei. ⁵ Mi ka piḡaan̄-na nan̄ saaya na ta na k̄aal̄ā uman̄. Na saaya na ta na k̄aal̄ā Diilon̄o yaa-i. Da ŋ ku, u yaa gb̄āa dii-ni d̄āamu-na. Coima saa fa, na saaya na ta na k̄aal̄ā u yaa-i. ⁶ Na saa da, ba sa suor tiḡāl̄āamba ndii warbien̄a h̄ai yon̄ w̄ei? A ne da u diei maama sa karaanu Diilon̄o-i. ⁷ Halle na yukuɔs̄inni man̄ daani-i, Diilon̄o k̄aan̄-ni hiere. Terien̄gu fan̄gu-na, baa na ta na tie holle; na b̄oyaa tiḡāl̄āamba-na titirre.

⁸ «Mi t̄ūnu-n̄ei: Uman̄ duɔ yiera-m̄ei nuɔmba yaan̄ga-na wuɔ m̄ei wuon̄o, *Molon̄-Bien̄o kaa yiera-m̄ei *d̄ɔrp̄ɔpuɔrbiemba yaan̄ga-na wuɔ kutien̄o-i fuɔ bi wuon̄o. ⁹ Ŋga uman̄ duɔ c̄ina-m̄iɛ nuɔmba yaan̄ga-na, Molon̄-Bien̄o kaa bi c̄ina kutien̄o-i d̄ɔrp̄ɔpuɔrbiemba yaan̄ga-na. ¹⁰ Uman̄ duɔ wan̄ noparaan̄-āndaan̄gu baa Molon̄-Bien̄o-i, jande gb̄āa ce kutien̄o-na, ŋga uman̄ duɔ wan̄ noparaan̄-āndaan̄gu baa *Diilon̄-Yalle-i, jande c̄eraa u ce kutien̄o-na. ¹¹ Da ba b̄i-na yiin̄gu yiin̄gu *Diilon̄elh̄aal̄ād̄ūnni-na, sis̄o yaataamba wulaa, sis̄o f̄āamaan̄ ba terien̄-nu; baa na yan̄ na h̄ommu cu wuɔ na siɛ ka suɔ nan̄ ka wan̄ maman̄ a kor. ¹² Da na ka hi, Diilon̄-Yalle ka piḡaan̄-na nan̄ saaya na wan̄ maman̄.»

W̄eiŋo man̄ mil̄aan̄ u gb̄ānal̄aan̄gu

¹³ Yesuŋ taa u piiye, naacol̄o nan̄o t̄iɛ dii nuɔmba-na aa gb̄ɛ-yo wuɔ: «H̄aal̄atie, wan̄ baa mi m̄ɔl̄ō-i u yan̄ i calnu i to ciilun̄gu-i.»

¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Mi j̄iɛ, hai juɔ haa-mi ḡeŋgertie muɔ na yun̄gu-na, sis̄o caltie muɔ, mi da mi cal namaa ciilun̄gu?» ¹⁵ Aa naa wan̄ baa nuɔmba-i hiere wuɔ: «Bilaan̄ na fɛɛ, baa na yan̄ gb̄eiŋ-maama yu na h̄ommu-i ji cor. Na suyaa wuɔ n̄eliɛŋ nuɔ da ŋ fiɛ waa w̄eiŋ nuɔ niɛ niɛ, ŋ w̄eis̄inni siɛ gb̄āa haa kunan̄gu ŋ yinni-na.» ¹⁶ Aa naa nan̄ gb̄ānal̄aan̄ daaku-i baa-ba wuɔ: «Belle nande-na, w̄eiŋo nan̄o d̄imma naa gbuu ce. ¹⁷ U tuɔ piiye u huɔŋ-na wuɔ: «Mundiimu s̄i baa-mi, mi ka ce d̄iŋ daama-i niɛ?» ¹⁸ Aa ji cira: «Mi suyaa miŋ ka ce kuman̄. Mi ka muonu mi in̄oŋḡōbaa-ba-i aa ma b̄ōmb̄ōŋ-baamba a dii-ma baa mi naḡan̄-niini-i hiere. ¹⁹ Da mi gb̄āa ce mafamma-i, mi

dɪmmanj ciinu, mi ka tɛna ta mi wuo yon aa ta mi nyon, aa bi ta mi ce mi b̄aangu-i. Mi ka ce biena boi, mi siɛ guona.»
²⁰ Diilonjo gbɛ-yo wuo: «N̄ milāan η sa cɛ, isuon daaku-na η ka ku. Da η ku, nin daa dɪmma man daama-i ma ka ce hai maama-i?»»

²¹ Yesu wuo cira: «Kuuduonju yaa baa baman gbaraan ba nyaanu miwaan daayo weisinni-i aa yan Diilon-niini-i.»

Hocugbanjbalānde (Matie 6.25-34)

²² Ku huonju-na, Yesu wuo gbɛ u *hāalābiemba-i wuo: «Da mi ta mi piiye baa-na wuo na baa tie holle baa na niwuonin-kūngu-i, baa na niidiinin-kūngu-i; ²³ kuu dii ηaa nelien nuon η yungu boyaa niwuoni-na aa η kūoma boyaa niidiini-na. ²⁴ Nien huriimba-i! Ba sa guona, aa inonjōbaa-ba bi si baa-ba, nga Diilonjo hā ba ta ba wuo. Na saa buo huriimba-na titirre wei? ²⁵ Namaanjo-na, hai molojo-i baa u hoculle-i hiere u gbāa naara kunaju u yinni-na? ²⁶ Ku fōngūo η'a uu si dii-nei na da na ce maayilemma famma-i, bige-i cie na hommu ta mu cu baa na niwuonin-kūngu-i baa na niidiinin-kūngu-i? ²⁷ Nien pūlmanj puŋ ma fa dumaa, a ne da ma sa ce maacemma, ma sa bi sū jonjorbaa. Mi tūnu-nei, halle *Salomō-i baa u weisinni-i hiere, u saa ji dii kompanja man faa yan pūlma-i dede. ²⁸ Hiengju man hiengju, Diilonjo duo diyaa-kuo fafamma nyungo-i-na diyaan daama temma-i, aa bisinuo dāamu waa da mu caa-ku; namaa naman nelbilien namaa, u ka diiya-nei ka hi hie? Na saa haa na nanja-i Diilonjo-na ku haama. ²⁹ Baa na yan na hommu ta mu cu baa na niwuonin-kūngu-i. Baa na ta na hel na jōguon-ma. ³⁰ Baman sa suyaan Diilonjo-i, ba yaa gbagbaraayan nifanni huon-nu. Namaa To suyaa wuo ni maama dii-nei. ³¹ Yaan u maama yaa yu na hommu-i igēna, na ka da u hāa-na baa daani-i naara.

³² «Cellɛ-baan namaa naman nuon mi babimuo-i, baa na yan korma da-na. Ku dolaanu na To-i u hā-na u nelle-i. ³³ Suoraan na nagān-niini-i aa na hā sūntaamba baa gbeija faŋa-i. Da na ce mafamma-i, kuu dii ηaa na tieraaaya gbeibuon jina *Diilon-nelle-na. Gbeija faŋa sa ji tɪ dede, a sa bi ji kā terienju. Molo si dii duo ji bie-ya na wulaa terienju-na, nyei bi si dii duo ji wuya. ³⁴ Nelien nuon nin tieraaaya kusuon-nu η huonja dii kusuon-nu'i.»

Baa na gonya duofummu

³⁵ «Tigiin na fere, baa na yan na fitimbaa-ba diŋ. ³⁶ Na saaya na waa ηaa maacembiemba man ba yuntienjo kaa bilohiyalle aa ba tɛna ta ba cie u jomma-i wuo duo jo ba hɪl dumelle-i hā-yo. ³⁷ Ba yuntien duo jo ji da ba saa kor duofūŋ, ba yunni

dɔlaa. Mi tūnu-nei, η da ba yuntienjo biyaa maacemman-jongoruo dii, aa ce ba tlena u hā-ba niwuoni ba wuo. ³⁸ Duɔ fie jo isuohollen, sisɔ cuo kaalman-caan-nu, a jo ji da ba saa duɔfūn, ba yunni ka dɔl. ³⁹ Na saa da, da η suɔ cuoyuo un ka suur-nie huɔngu man nuɔ-i, η sie yan u ji kanu η dūngu-i. ⁴⁰ Namaa fere-i nan'a na saa tlena baa-ma wuo *Molon-Bienjo ka jo huɔngu man nuɔ-i, u jo huɔngu fanju'i nuɔ-i. Terienju fanju-na, na saaya na tigiin na fere.»

⁴¹ Pier yuu-yo wuo: «Itie, gbānalāan daaku vii *hāalābien mie yon wei, sisɔ ku vii nuamba-i hiere?»

⁴² Yesu wuo cira: «Da η nu wuo maacembilonjo man vii, aa tuɔ cē, u yaa uman u yuntienjo kaa nelle aa ce u tuɔ ne u dumelle-i aa tuɔ hā u namaacembiemba namba-i niwuoni-i fafamma. ⁴³ U yuntien duɔ ka bir jo ji da u cie u maacemman man saaya ma ce dumaa, fuɔ yungu dɔlaa. ⁴⁴ Mi tūnu-nei, u yuntienjo ka haa-yo u nagān-niini yun-nu hiere. ⁴⁵ Nga duɔ da nie sī u yuntienjo sie bir jo fiefie, aa don tuɔ muo u namaacembiemba-i, ku bemba-i baa ku caamba-i hiere, tuɔ wuo aa tuɔ nyon u ye; ⁴⁶ un η'a u saa tlena baa yiingu man maama-i, baa huɔngu man maama-i, u yuntienjo jo huɔngu fanju'i nuɔ-i. Duɔ jo ji da-yo dumaanjo-na, un ka haa kuman yuo, u'i ka suɔ-ku. U ka ce-yo ηaa baman sa nuon Diilon-nungu-i ban cej-ban dumaa.

⁴⁷ «Maacembilonjo man suyaa u yuntienjon taaran kuman, aa u saa taara u ce-ku, fuɔ temma-i ba sa muo-yo ce hujarreyuo. ⁴⁸ Nga maacembilonjo man sa suyaan u yuntienjon taaran kuman, duɔ ce maman saaya ba muo-yo, ba sa muo fuɔ temma-i bɔi. Da ba hā nuoni man bɔi, ba ka yuu-ni bɔi, da ba hā nuoni man bɔi η tiera, ba ka yuu-ni cor nunju fanju-i.»

Yesu saa jo baa yaafelle

(Matie 10.34-36)

⁴⁹ «Muɔmi juɔ baa dāamu'i hīema-na. Mi taara dāan daamu ta mu caa. ⁵⁰ Weima dii da ma da-mi, da ma saa da-mi cor, mi huɔnga sie gbāa tlena terduon-nu.

⁵¹ «Na daa nie sī mi juɔ baa yaafelle'i hīema-na wei? Coima, mi juɔ baa bɔrɔmma. ⁵² Nuamba ka don ta ba gān dūnni dūnni. Baman da ba waa ba ndii ba dūngu-na, ba siei ka ta ba gān baa ba hāi aa ba hāi bi ta ba gān baa ba siei. ⁵³ Tonaamba ka ta ba gān baa bepuamba-i; bepuamba bi ta ba gān baa tonaamba-i. Nyunaamba ka ta ba gān baa ba biemba-i; biemba bi ta ba gān baa nyunaamba-i. Hūyāamba ka ta ba gān baa ba caamba-i; caamba bi ta ba gān baa hūyāamba-i*.»

(Matie 16.2-3)

* 12:53 Mise (Michée) 7.6

⁵⁴ Yesu wuɔ tiraa waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Da na da diilonɔ biilii, na cira: <U ka dāa>, aa ma bi ce. ⁵⁵ Aa da na da fafalmu kā bāpagūŋgu-na, na cira: <Babāaŋgu ka waa>, aa ma bi ce. ⁵⁶ Huhurmantaan namaa temma-i daana-i, na ciɛ niɛ ta na suɔ diilonɔ yammu-i na bɔrɔ-muɔ aa na sa suɔ mamaŋ ciɛŋ fiɛfiɛ-i ma yunɔgu-i? ⁵⁷ Bige-i ciɛ na sa suɔ-ma ce kumaŋ faa cemma? ⁵⁸ Molon cɛmɛl da di waa-niɛ, aa kutienɔ bi-ni, da na ta na kā hūmelle-na, gbāŋ baa-yo ŋ cārā-yuɔ. Ni ma'i sɪ, duɔ kā baa-ni fāamaambaa-ba wulaa, ba ka hā kpāŋkpannintaamba baa-ni ba dii-ni kaso. ⁵⁹ Mi tūnu-nei, da ba dii-ni kaso-i-na, da ŋ saa ji pā ŋ cɛmɛlle tɪ hiere, ŋ cɛraa ŋ da munhelmu.»

13

Yesu wuɔ nuɔmba nanna ba cilɔbabalaŋo-i

¹ *Pilati wuɔ puɔraa ba ka ko Galiletaamba namba *Diilodubuɔ-i-na. Ba waa ta ba buol. Yesuŋ waa tuɔ waŋ nel daama-i, nuɔmba namba jo ji ta ba piiye mafamma-i baa-yo. ² Yesu wuɔ cira: «Na daa niɛ sɪ Galiletaan daabaŋ kuu kuliŋgu maŋ, ku pigāaŋ wuɔ ba yaa balaan yaŋ Galiletaamba-i hiere wei? ³ Na karaa coima! Da na saa nanna na cilɔbabalaŋo-i, na ka ku kulduɔŋgu baa-ba.» ⁴ Aa naa cira: «Nuɔmba cɪncieluo niisiei maŋ Siloe dujaataama naŋ cii haa-bɛi ko-ba, na daa niɛ sɪ ba yaa balaan yaŋ Yerusalemutaamba-i hiere wei? ⁵ Na karaa coima! Da na saa nanna na cilɔbabalaŋo-i, na ka ku kulduɔŋgu baa-ba.»

⁶ Yesu wuɔ naŋ gbānalāaŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «Naacolɔ naŋo diyaa *ɛrɛsɛ-suonɔgu, aa sū *yensāaŋgu kuɔ. Yiinɔgu naŋgu-na, u jo ji taara u saa da belle kuɔ. ⁷ U waŋ baa u maacembilonɔ-i wuɔ: <Biena siɛi yaa dɛ-i tibiin daaku sa maŋ. Jā-ku ŋ nanna! Ku tɪyāa ta ku bōnɔŋ hɪɛma-i gbāŋgbāŋ.> ⁸ Maacembilonɔ gbɛ-yo wuɔ: <Yaŋ ku cɔnu bende-i-na; mi ka hɪŋ ku yunɔgu-i aa dii hūɔŋgu ne ⁹ sɪ ku ka maŋ belle maŋ juɔŋ. Da ku saa maŋ, i ka suɔ jā-ku nanna.»»

Yesu siire ciɛŋo naŋo yitɛnaŋgu-na

¹⁰ *Yitɛnaŋgu naŋgu-na, Yesu kāa *Diilonelhāalādūŋgu naŋgu-na ka tuɔ waŋ Diilon-nelma-i u pigāaŋ nuɔmba-i. ¹¹ A ne da ciɛŋo naŋo waa baa-ba dūŋgu-na, *jina waa u yunɔgu-na a ce-yo jeinɔ. Uŋ gaala jarma-na, ku bien cɪncieluo baa niisiei waa belle fande-na. U saa gbāa tuɔ ciir u wuɔ. ¹² Yesuŋ daa-yo, wuɔ bi u jo. Uŋ juɔ, wuɔ cira: «Ciɛŋ nuɔ, ŋ jarma taa-niɛ.» ¹³ Aa naa bi haa u nammu-i yuɔ. Ciɛŋ wuɔ bi pāŋ ciir yiɛra derre! Uŋ ciirii yiɛra dumaanɔ-na, wuɔ tuɔ gbɛliɛŋ Diilonɔ-i.

¹⁴ Yesuŋ siire jeinɔ-i yitɛnaŋgu-na, ku saa dɔlnu Diilonelhāalādūŋgu yuntienɔ-i, wuɔ tuɔ waŋ baa nuɔmba-i

wuo: «Maacemmaṅ-yinni dii yinni niediei saaholma-na*»; na saaya na ta na jo yinni fanni'i nuo-i ba ta ba sire-nei na jarma-na; bige-i cie na sire jo yitɛnaṅgu-na?»

¹⁵ Yesu wuo cira: «Huhurmantaṅ namaa temma-i daana-i! Namaṅo-na, niintaamba-i baa kakuntaamba-i, da ku waa yitɛnaṅgu-i ba sa kā baa-ba ba ka nyɔṅ hūmma wei? ¹⁶ Aa cieṅo maṅ daayo-i, ma sɪ *Abiramu hāayɛlṅo naṅo-i ke? *Sitāniṅ cie-yo jeiṅo ku bien cɪncieluo baa niisiei yaa de-i. Miṅ daa-yo, mii naa yaṅ-yo baa u jarma-i wuo yitɛnaṅgu wei?»

¹⁷ Yesu bigāarāamba waa nuamba hōlma-na. Uṅ piye dumaṅo-na, senserre gbuu da-ba. A ne da uṅ taa u ce himma maṅ, ma taa ma dōlnu nuamba-i hiere.

Diilonṅ-bāaṅgu doṅ tēntēṅ

(Matie 13.31-33; Marke 4.30-32)

¹⁸ Ku huonṅu-na, Yesu wuo cira: «Mi gbāa saa *Diilonṅ-nellentesinni-i baa bige-i? ¹⁹ Mi gbāa saa-ni baa mutardi-belle†. Da ṅ duu-de, di sire pa ce tibiṅgu, huriimba ta ba jo ba se kamma ku negemmu-na.»

²⁰ Aa tiraa cira: «Mi gbāa saa Diilonṅ-nellentesinni-i baa bige-i? ²¹ Mi gbāa saa-ni baa konsiini. Da ba par-ni ba nakoluonṅ-nu a du farniṅ-jūmmu-i kolloyufienja siei baa-ni; ni sire ce jūmmu nyurā.»

Hūmelle maṅ kāaṅ Diilonṅ-nelle-na

(Matie 7.13-14,21-23)

²² Yesu wuo cor tuo suur nileiṅa-na hiere u waṅ Diilonṅ-nelma-i u kā *Yerusalemu-i-na. ²³ Naacolṅo naṅ wuo yuu-yo wuo: «Itie, ku ce ṅaa nuamba maṅ ka suur Diilonṅ-nelle-na ba sie ciinu wei?»

Yesu wuo cira: ²⁴ «Gbāaṅ kpelle na suur baa dumelle maṅ wullu diele yaa-i. Mi tūnu-nei, nuamba boi ka cira ba suur baa-de, ṅga ba sie gbāa. ²⁵ Dumellentier duo ji sire a gbonu dūṅgu-i aa yaṅ namaa naman gōṅgūoṅgu-na, na ka doṅ ta na muo dūṅgu-i aa ta na piye baa-yo wuo: «Itie, jande hɪl dūṅgu-i i suur!» U ka cira u sa suo-na.

²⁶ «Kufaṅgu huonṅu-na, na ka doṅ ta na piye baa-yo wuo: «I saa tie wuo aa tie nyon baa nuonei wei? Nuonei saa ta ṅ wuora ṅ waṅ Diilonṅ-nelma-i ṅ pigāaṅ-ye nileiṅa-na wei?»

²⁷ «U ka bir waṅ baa-na wuo: «Kāaṅ na halaṅ mi caaṅ-nu, mi sa suo-na, na hieroṅo-i hiere āmbabalmanciraṅ namaa.» ²⁸ Da na ka da *Abiramu-i baa *Isaki-i baa *Yakobu-i a naara *Diilopopuorbiemba-i hiere *Diilonṅ-nelle-na, aa ba cie namaṅo-i wuo na sie da suur, na hōmmu ka gbuu guola na ta na kaal. ²⁹ Nuamba ka hel terni-na hiere a jo u kalle-na ji ta

* 13:14 Helmaṅ-sebe (Exode) 20.9-10; Anjɪnamma tiyemmaṅ-sebe 5.13-14

† 13:19 Mutardi-belle dii cekūo ṅaa sōrhēbelle.

ba wuo aa ta ba nyɔŋ. ³⁰ Huɔŋgu fanɔŋu-na, bamaŋ dii huɔŋgu-na fiɛfiɛ-i-na, banamba ka ta yaaŋ-na, aa bamaŋ dii yaaŋga-na, banamba ka bir tiɛ huɔŋ-nu.»

(*Matie 23.37-39*)

³¹ Yesuŋ taa u waŋ mafamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, *Farisɛbaa-ba namba piɛ u caaŋ-nu a waŋ baa-yo wuo: «*Erɔdi taara duɔ ko-ni, ta bande-i-na ŋ kã yaŋga nanɔa!»

³² Yesu wuo cira: «Kãaŋ na ka waŋ baa jumɛliɛŋo faŋo-i wuo nyuŋgo-i baa bisɛnuɔ-i mi donya *jinabaa aa sire jaamba; daakũŋgu-i, mi bãl mi maacemma-i. ³³ Nga nyuŋgo-i baa bisɛnuɔ-i baa daakũŋgu-i, mi saaya mi cor baa mi hũmelle-i ta mi kã *Yerusalemu-i-na. *Diilopɔpuɔrbilonɔ saa saaya u ku yaŋga nanɔa.»

³⁴ Aa naa cira: «E Yerusalemutaan namaa! Namei kuɔŋ Diilopɔpuɔrbiemba-i. Diilonɔ duɔ saan umaŋ hã-na, na nan kutienɔ-i baa tãmpɛlɛiŋa ko-yo. Mei ciɛ ji gbɛ. Mi na'a mi tigiin-na ŋaa kũnaŋon tigiin u biemba-i dumaa aa pũl-bei, ŋga na saa hũu-ma. ³⁵ Diilonɔ ka yan na nelle-i hã-na. Aa mi tũnu-nei, da na saa ji ta na cira: «Itien un saan umaŋ u jo, Diilo baa-yo» na siɛ tiraa da mi yufelle.»

14

Farisɛ ba yuntienɔ nanɔ ciɛ kãlle aa bi Yesu-i

¹ *Yitɛnanɔŋu nanɔŋu-na, Yesu kãa *Farisɛ ba yuntienɔ nanɔ dumelle-na ba da ba ka wuo niwuoni. Nuɔmba bir ka yan aa ta ba ne Yesu-i wuo sɪ u ka ce cãl. ² A ne da naacolɔŋo nanɔ waa u yaanɔga-na, kũnyurãmmaŋ-jarma waa-yuɔ. ³ Wuo yuu *ãnjɛnamma pigãataamba-i baa Farisɛbaa-ba-i wuo: «A saa baa miɛ Diilonɔ-hũmelle-i, da ŋ sire jɛiŋo yitɛnanɔŋu-na ku faa waa ku saa fa?» ⁴ Ba saa seŋ sũnuŋgu yuɔ. Wuo bel naacolɔŋo-i a sire-yuɔ u jarma-na, aa naa ce u kũŋ.

⁵ Naacolɔŋ un taa, wuo tiraa yuu-ba wuo: «Namaanɔŋo-na, umaŋ biɛŋo-i duɔ par suur hũnfunɔŋ-nu yitɛnanɔŋu-na, kutienɔ yan-yo dii wuo yitɛnanɔŋu wei? Da ku fiɛ waa u niinɔ, u yan-yo dii hũnfunɔŋgu-na wuo yitɛnanɔŋu-na wei?» ⁶ Ba saa da mumpiyyemmu.

⁷ Baŋ biɛ bamaŋ kãlle-na, Yesu wuo ne da umaŋ duɔ jo, u tuɔ taara u tiɛna yaanɔ-na. Wuo waŋ baa-ba wuo: ⁸ «Molon duɔ bi-ni u kãlle-na, da ŋ kã, baa wuoɔya ŋ ka tiɛna yaanɔga-na. Un biɛ bamaŋ, kunie sɪ unaa maaraa nuɔŋo-i ŋ sa suɔ. ⁹ Da ŋ kã ka tiɛna yaanɔga-na, kãllentienɔ duɔ ka jo ji cira ŋ sire ka tiɛna huɔŋ-nu aa hã unanɔ tetterre fande-i, ŋ yaanɔga ka ce wullu. ¹⁰ Da ba bi-ni, da ŋ kã, tiɛna huɔŋ-nu. Ku yaa umaŋ biɛ-na duɔ ka jo ji da-ni huɔŋgu-na, u ka cira: «Mi jɛɛ, sire ŋ ji tiɛna yaan-na.» Kufanɔŋ huɔŋgu-na, u ka ce-ni boi nuɔmba-na. ¹¹ Umaŋ

duo tuo teten u ferε, ba ka hiire-yuo, nga uman duo tuo hiire u ferε, ba ka teten-yo.»

¹² Mafaman curaa, wuo wan baa uman taa u ce kalle-i wuo: «Da η ta η ce kalle-i, ku saa saaya η bī η jēnaamba yon, baa η hāmba, baa η huraamba, baa η caantaamba man waamba-i. Da η bī ba yaa yon, yiingu dii baa yiingu, bafamba ka bi ce aa bī-ni. Niη cie ānfamma man bei, ma sōlaangu ka suu yiingu fan-gu-na. ¹³ Da η'a η ce kalle-i, η saaya η bī baa sūntaamba-i, baa jaamba-i, baa murgubaa-ba-i, baa yiriemba-i. ¹⁴ Bafamba sie gbāa pā η babimuo sullu-i hā-ni. Diilonjo'i kaa pā-ni un ka sire nelviimba-i yiingu man nuo-i. A ce dumaango-na η yungu ka dōl.»

¹⁵ Naacoljo nanjo waa tuo wuo baa-ba, un juo nu nel daama-i, wuo gbε Yesu-i wuo: «Jaa baman ka da wuo niuwoni-i *Diilon-nelle-na ba yunni ka dōl dumεi!»

¹⁶ Yesu wuo nan gbānalāan daaku-i baa-yo wuo: «Naacoljo nanjo taa u ce kalle aa tūnu nuamba bōi. ¹⁷ Niuwonin-huon-gun juo hi, u puor u maacembilonjo-i wuo u ka bī-ba. ¹⁸ Maacembilon duo kā ka bī uman, kutienjo gbε-yo wuo u sie gbāa kā. Dielā-wuonjo gbε-yo wuo: «Mi sāa suon-gu, mi saaya mi kā ka ne-ku. Kā η ka wan baa η yuntienjo-i wuo u ce jande mi sie gbāa hi baa-na.» ¹⁹ U cor kā unanjo wulaa, fuo ka gbε-yo wuo: «Mi sāa niikūrāamba duonja ndii, mi saaya mi kā ka kū baa-ba ne. Kā η ka wan baa η yuntienjo-i wuo u ce jande kerε mi sie gbāa hi baa-na.» ²⁰ U cor kā unanjo wulaa, fuo ka tiraa gbε-yo wuo: «Mi jāa cienjo felemma mi sie gbāa hi baa-na.»

²¹ «Maacembilonjo bir kā ka tūnu u yuntienjo-i baa-ma. U yuntienjo huon-ga pān guola, u wan baa-yo wuo: «Baa tēna; bir η kā nellen-huon-ga-na η ka bī sūntaamba-i baa nagāduolbaa-ba-i baa yiriemba-i baa murgubaa-ba-i ba jo.» ²² Maacembilonjo bir ta. Un kāa aa bir jo kufangu-i, u jo ji wan baa u yuntienjo-i wuo: «Mi bīε nuamba jo, nga muntēnammu tiyāa yogo.» ²³ U yuntienjo tiraa wan baa-yo wuo: «Bir η kā sonnin-hūmienjana η ka gbān baa nuamba-i ba jo ji yu mi dūngu-i. ²⁴ Yaan mi tūnu-nei, miη bīε baman dielūo-i-na, ba sie da wuo mi niuwoni-i.»

Ŋ saaya η ce bige-i igēna aa suo cu Yesu huon-nu?
(Matie 10.37-38)

²⁵ Nuamba bōi baa cuu Yesu huon-nu ta ba kā *Yerusalemu-i-na. Yesu wuo wan baa-ba wuo: ²⁶ «Nuoni man da η ta η nyaanu-mie, η saaya η ce-mi bōlbōl η to-i-na, baa η nyu-i-na, baa η cienjo-na, baa η bisāimba-na, baa η hāmba-na, baa η mōlbaa-ba-na, baa η tūobaa-ba-na, halle baa nan ferε-i-na. Ni ma'i sī, η sie gbāa cu mi huon-nu. ²⁷ Aa nuoni man da η'a η sa sie mulēma-i baa kuliingu-i, η sie gbāa cu mi huon-nu.

28 Na hólma-na, umañ duó cira u ma dubuó, ma sí u tšena igēna a ne dūngun ka yu dumaa, aa ne da kuó gbeinǝ mañ dii baa-yo a ka gbāa baal-ku. 29 Ni ma'i sí, duó jina ku tuole-i, aa u saa ji gbāa baal-ku, nuómba ka ta ba nyε-yo 30 aa ta ba piie wuó: «Bombolma sa suó aa dólnu naacolǝ daayo-i; u siire wuó fuó ma dubuó, u yaa daayo ku juó yar-o baalma.» 31 Kuuduóngu yaa-i baa nellentienǝ mañ dii baa sorosibaa neifienǝ ndii. Duó da berru baa u nanellentienǝ mañ dii baa sorosibaa neifien-cíncieluo, u saaya u tšena igēna a ne da kuó fuó sorosibaa neifienǝ ndii ka gbāa ce berru-i baa sorosibaa neifien-cíncieluo-i. 32 Duó da u sie gbāa, ǝ da u diyaa nuómba ka cārā-yuó; u sie yan u ji jo ji diire-yuó. 33 Mamanǝ dii, umañ duó saa ne u nagāǝ-niini-i aa yan-ni, kutienǝ sie gbāa cu mi huonǝ-nu.

34 «Dāmma-i binǝkūfafaangu, ǝga da ma ji saara, ma gbāa tiraa ce nie ce kpēnnε? 35 Ma sie bi gbāa ce hūóngu, ma sie bi tiraa gbāa fa manamma ba bie ka kúnna fuorenǝ. Umanǝ duó u ka nu, u nu!»

15

Bige-i fienǝ Diilonǝ huónga-i? (Matie 18.12-14)

1 *Nampohūutaamba-i baa āmbabalmanciraamba taa ba kā Yesu wulaa ba kā ba nu u nelma-i. 2 *Farisíεbaa-ba-i baa *ānjinaamma pigāataamba ta ba waana wuó u cie nie yan nelbabalaamba ta ba piε-yo aa tiraa tuó sie u wuo niuwuoni-i baa-ba?

3 Yesu wuó nanǝ gbānalāan daaku-i baa-ba wuó: 4 «Namaanǝ-na, túlmba komuóǝ ndii da ba waa baa umañ, aa u diei balla-bεi, kutienǝ sie yan komuóǝ naa baa cíncieluo nennaa baamba ta ba wuora aa kā ka taara umañ baala wei? 5 Duó ka da-yo, u huónga ka gbuu fε u túu-yo kún baa-yo 6 ka bi u jēnaamba-i baa u caantaamba-i a wanǝ baa-ba wuó: «Mi daa mi túmaanǝ-i, yaan na hǝmmu fε mei kaanǝ temma-i.»

7 Yesunǝ waanǝ mafamma-i, wuó cira: «Yaan mi túnu-nεi, āmbabalmanceronǝ diei duó nanna u cilóbabalanǝ-i, kunǝ fεǝ Diilonǝ huónga-i dumaa dǝrǝ-i-na, nuómba komuóǝ naa baa cíncieluo nennaa mañ saa nanna ba cilóbabalanǝ-i wuó sí bafamba vii, ba sie gbāa fε-ka dumaanǝ-na.»

8 Aa naa tiraa cira: «Neifien-cíncieluo duó waa baa cienǝ mañ, aa neifelle balla dūǝ-huónga-na u wulaa, u sie celien fitinuó aa pir dūngu-i hiere a taara-die wei? 9 Duó da-de, u huónga ka gbuu fε u bí u jēnaamba-i baa u caantaamba-i a wanǝ baa-ba wuó: «Mi daa mi warbelle-i, yaan na hǝmmu fε mei kaanǝ temma-i.» 10 Yaan mi túnu-nεi, āmbabalmanceronǝ

diei duo nanna u cilobabalaŋo-i, *dɔrɔpɔuɔrbiemba waa hɔfɛlle fande temma yaa nuo-i dɔrɔ-i-na.»

Naacolŋo naŋo bieŋo gbaraa aa ka bir jo

¹¹ Yesu wuo tiraa cira: «Naacolŋo naŋo waa baa bepuɔmba hāi. ¹² Yiingu nanɔu-na, bisālāaŋo gbɛ tuoŋo-i wuo: «Baba, miɛ in saaya i da kumaŋ ŋ nagāŋ-niini-na, hā muo baa mi kūŋgu-i fiɛfiɛ.» Tuoŋo cal u nagāŋ-niini-i hā-ba. ¹³ Yinni saa da, hāaŋo suor fuo niini-i aa biɛ gbeiŋa faŋa-i kā hīɛŋ-nu baa-ya, kā ka biɛna-yɛi hiere kakarkuoŋ-na. ¹⁴ U gbeiŋaŋ kaa ti huoŋgu maŋ nuo-i, nyulmu naŋ temma suur nelle fande-na a ce u sa da niwuoni u wuo. ¹⁵ A ne da naacolŋo naŋo waa nelle fande-na tuo heŋ pɛrmba, naacombiloŋo kā u wulaa wuo u ka taara maacemma. Naacolŋo biɛ-yo u tuo ceŋ u pɛrmba-i. ¹⁶ Nyulmuŋ gbu mu ko-yo dumaŋo-na, u tuo nenu pɛrmba niwuoni-i. Nɔga hai ka hā fuo baa-ni? ¹⁷ U gbuu ji tiɛna jɔguoŋ da suu, aa cira: «Maacembiemba maŋ dii baa mi to-i hiere, niwuoni sa ti-bei, aa muoɛi daami ta mi ku nyulmu-na. ¹⁸ Mi ka sire bir kā mi to wulaa ka waŋ baa-yo wuo mi cālāa Diiloŋo-i aa tiraa cāl fuo fɛrɛ-i. ¹⁹ U baa tiraa u tuo kāŋ-mi u bieŋ muo, u yaŋ aa u bel-mi ŋaa u maacembiloŋ muo.» ²⁰ Aa sire ta.

«Uŋ kaa tuo piɛ ciingu-i, tuoŋo fara da-yo, u hujarre gbuu bel-o, u gbar jārā-yuo kā ka gbuu pūrā-yuo u fɛrɛŋ nuo. ²¹ Bɛpolŋo gbɛ-yo wuo: «Baba, mi cālāa Diiloŋo-i aa tiraa cāl naŋ fɛrɛ-i, baa tiraa ŋ ta ŋ bi-mi ŋ bieŋ muo.» ²² Tuoŋo fara bi u maacembiemba-i a waŋ baa-ba wuo: «Gbaraŋ na ka biɛ jɔŋgoruo maŋ faa yaŋ dūŋgu-na, baa naafontarre, baa naatenni na ji dii na hā-yo. ²³ Aa in muyaa balyungu maŋ, na kā na ka bel-ku na ji ko-ku i ce ponsaŋgu. ²⁴ Mi taa mi kāŋ mi bieŋ daayo-i baa bikuomba, ŋga mi daa-yo nyungo-i cicɛlma; uu naa balla, mi daa-yo.» Ponsaŋgu yaa bi duoŋ dumaŋo-na.

²⁵ «A ne da huoŋgu faŋgu-na, bɛpomoloŋo waa dii suoŋ-nu. Uŋ juo tuo jo ji piɛ ciingu-i, u nu niimarni du, baa kaasingu. ²⁶ U bi maacembiloŋo diei a yuu-yo wuo: «Bige-i ciɛ ciingu-na?»

²⁷ «Maacembiloŋo cira: «N hāaŋo yaa birii jo. Uŋ juo hīnni ŋ to ji da-yo, u huoŋga gbuu fɛ. U ce i bel balyungu maŋ in muyaa-ku ko-ku hā-yo.» ²⁸ Moloŋo huoŋga pāŋ du. U ciina wuo u sie suur ciingu-na.

«Ba kā ka tūnu tuoŋo-i. U hel jo ji tuo cārā-yuo. ²⁹ Naacombiloŋo gbɛ-yo wuo: «Baba, mɛi dii ŋ caaŋgu-na ta mi cāa-ni ku daa biena boi. Mi saa yagar ŋ nuŋ-āndaŋgu-i dede. Nɔga yinduŋgu ŋ saa ji bel-ku a cira yoloŋo wuo: «Hūu ŋ ka ko ŋ wuo baa ŋ jɛnaamba-i.» ³⁰ Aa ŋ bieŋo maŋ daayo-i, fuo maŋ kāa ka biɛna ŋ nagāŋ-niini-i baa saasorbaa aa bir jo, ŋ ce ba bel balyungu ko hā-yo.»

³¹ «Tuonjo gbē-yo wuo: «Nuɔ ɲ dii baa muɔŋo-i bāaŋgu-i baa isuɔŋgu-i, mɛi nagāŋ-niini-i hai niini-i? Naŋ niini sɪ wɛi? ³² ɲ hāaŋo-i, mi taa mi kāŋ-yo baa bikuomba, ɲga mi daa-yo nyuŋgo-i cicɛlma; uu naa balla, mi daa-yo. Yan aa ɲ kūnna ɲ huɔŋga-i aa i ce ponsaanju-i.»

16

Cēcēmuntienjo nan maama

¹ Ku huonju-na, Yesu wan baa u *hāalābiemba-i wuo: «Wɛiŋo nanjo waa, kombiyiɛ waa baa-yo. Baa ji tūnu-yuɔ wuo kombiyiɛŋ daayo bɛna u nagāŋ-niini-i. ² Wuɔ bɪ-yo ji wan baa-yo wuo: «Niŋ ceŋ maman hierɛ mi nuɔ-ma. A bāl nyuŋgo, ɲ sɛ tiraa gbāa waa mi kombiyiɛŋ nuɔ. Ce aa ɲ tagaaya niŋ daa kuman ɲ pigāaŋ-mi.» ³ Kombiyiɛŋo tɛna tuɔ jɔguɔŋ wuo: «Mi yuntienjo wuo u nanna-miɛ maacemma-na. Duɔ nanna-miɛ, mi ka ce niɛ? Mi sɛ bi gbāa kū, aa da miɛ mi ta mi wuɔra mi cārā, senserre ka ta di da-mi.» ⁴ Aa ji cira: «Ahāa! Mi suyaa miŋ ka ce kuman da ba nanna-miɛ nuɔmba baa bi nanna-miɛ.» ⁵ U yuntienjo cēmienjan waa baman nuɔ-i hierɛ, u tuɔ bɪ-ba ba da-ba-diei ba ta ba jo. Diɛlā-wuonjo juɔ, u yuu-yo wuo: «ɲ saaya ɲ pā niɛ hā mi yuntienjo-i?»

⁶ «U cira: «Mi saaya mi pā namma gbongboyufien komuɔŋa ndii.»

«Kombiyiɛŋo wan baa-yo wuo: «ɲ cēmellen nyegāaŋ sebe man nuɔ-i, u yaa daayo. Tɛna donduo ɲ nyegēŋ gbongboyufien komuɔŋa hāi baa cɪncieluo.» ⁷ Aa bɪ unanjo jo. Uŋ juɔ, u yuu ufanjo-i wuo: «Nuɔ ɲ saaya ɲ pā niɛ?»

«U cira: «Mi saaya mi pā dɪmma buɔrbaa komuɔŋa ndii.»

«Kombiyiɛŋo wan baa-yo wuo: «ɲ cēmellen nyegāaŋ sebe man nuɔ-i, u yaa daayo. Nyegēŋ buɔrbaa komuɔŋa naa.» ⁸ Uŋ ciɛ baa u yuntienjo cēmientaamba-i cemma man daama-i, u yuntien uŋ juɔ nu-ma, u gbɛliɛŋ-yo wuo u cɛ u cor.»

Yesu wuo cira: «Na saa da, baman sa wuɔyaan Diilonj-hūmelle-i ba suɔ ba suye ba-naa ba yan baman wuɔyaan-deŋ. ⁹ Mi tūnu-nei, nelɛ sa ji ku aa ba dii-yo baa u gbeiŋa-i. Terienju fanju-na, gbeiŋa man dii baa-na hɛma-na bande-i-na, ciɛŋ-yan na bel jɛnaamba baa-ya, ku yaa da na saa ji waa yiŋgu man nuɔ-i, ba hā-na muntɛnammu Diilonjo caanju-na. ¹⁰ Uman duɔ suɔ bɪŋkūcɛkūɔma belma, kutienjo ka suɔ bɪŋkūbuɔ belma. Uman duɔ cāl bɪŋkūcɛkūɔma belma, kutienjo ka cāl bɪŋkūbuɔ belma. ¹¹ Da na cāl miwaan daayo gbeiŋa belma, hai ka sɛ hā namaa ninsoŋ-bɪŋkūŋgu na tiera? ¹² Da ɲ cāl molonj bɪŋkūŋgu belma, Diilonj uŋ ɲa na'a u hā nuɔ kuman, u ka ce niɛ aa hā-ni baa-ku? ¹³ Na suyaa wuo maacembilonjo diei sɛ gbāa cāa nuɔmba hāi. ɲ ka da u bigāaŋ u diei aa

dɔl u diei, u ka waa baa u diei aa cɛina u diei. Ku yaa ŋaa namaa kɔŋgu-i, na siɛ gb̃aa ta na kuye Diilonɔ-ɔ-i aa bi ta na kuye gbeɲa-i terduɔŋgu faŋgu-na.»

14 Gbeɲa taa a dɔlnu *Farisɛbaa-ba-i a cor. Yesuŋ waan nel daama-i, baa bir yan aa ta ba nyɛ-yo. 15 Wuɔ wan baa-ba wuɔ: «Namaanɔ-i, da na da nuɔmba-i na ce na fɛɛ nelviin namaa, ŋga Diilonɔ suɔ na hɔmmu-i. Nelbiliemban kaal kuman, Diilo sa hiel u yufelle kuɔ. 16 Yiinaa-i-na, nuɔmba taa ba nu *Moisi anjinamma yaa-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba nelma-i aa ta ba ce ba weima-i. Ba ciɛ kufanɔ-i a ji hi Ns̃aa b̃anɔgu-i. A don Ns̃aa b̃anɔgu-na, ba duɔŋ ta ba nu *Diilonɔ-nelle maama-i. A ce dumaanɔ-na, nuɔmba-i hiere ba gb̃an kpelle da ba suur-diɛ.

17 «Dɔrɔ-i baa hɛma-i ni gbuonumma dii fɛu yan anjinamma nelbelle diei gbuonumma-i.

18 «Na saa da; aman duɔ nanna u ciɛnɔ-i aa j̃a unanɔ, kutienɔ ciɛ *fuocesinni-i dumaanɔ-na; aa da ba nanna ciɛnɔ man aa ŋ biɛ-yo, ŋ bi ciɛ fuocesinni-i dumaanɔ-na.»

Weiɲo baa s̃untienɔ

19 «Weiɲo nanɔ waa tuɔ gbu u diiya u fɛɛ. U taa u ce u b̃anɔgu-i aa bi tuɔ wuɔ niwuofafanni yaa yinni man jon. 20 A ne da s̃untienɔ nanɔ waa tuɔ galla u dumelle yaanɔga-na, ba taa ba bi-yo Lasaar. P̃anni'i naa gbuyaa u k̃ɔma-i hiere. 21 Weiɲ duɔ wuɔ aa juuru man diire hɛma-na, Lasaar tuɔ nenu-duɔ, ŋga u siɛ bi da-du. Juoraamba tiraa waa hie ta ba nall̃a u p̃anni-i? 22 Un juɔ ku, *dɔrɔpuɔrbiemba biɛ-yo k̃a baa-yo *Abiramu caan-nu dii ninɔn-nelle-na. Ku huonɔgu-na, weiɲo bi ji ku, ba fuure-yuɔ. 23 U k̃a ka tuɔ gbu u ce s̃ulma-i d̃aamu-na. U juɔ ciir u yunɔgu-i ku yaa nuɔ-i, a fara da Lasaar dii Abiramu caanɔgu-na. 24 U fara tuɔ piiye da gbagaga wuɔ: «Abiramu, mi to nuɔ, mi mulɛŋ mi cor d̃aan daamu-na, jande, ce hujarre mie aa ŋ puɔr Lasaar ka dii u niele-i h̃umma-na a ji dii mi nunɔgu-na mi nuh̃alle f̃ɛɛ.»

25 «Abiramu gb̃ɛ-yo wuɔ: «Mi biɛ, ma s̃i ŋ suyaa wuɔ nin waa miwaanɔ-na, ŋ waa ŋ fɛɛŋ nuɔ aa Lasaar waa s̃ulma-na ke? Fɛfiɛ-i-na, uu dii fiisaan-nu bande-i-na aa nuɔ ŋ cɛr waa s̃ulma-na. 26 Da mi fiɛ h̃u-ma, fob̃amb̃aale dii i h̃olma-na. Molo siɛ gb̃aa hel bande-i-na a karnu k̃a namaa terienɔgu-na, aa molo siɛ bi gb̃aa hel namaa terienɔgu-na a karnu jo bande-i-na.»

27 «Weiɲo gb̃ɛ-yo wuɔ: «Da ma waa dumaanɔ-na, yan aa ŋ puɔr-o mie ciɲgu-na 28 u ka piiye t̃unu mi h̃amba-i, baa dii ba ndii; ba baa ji jo yaahuol-terien daaku-na.»

29 «Abiramu gb̃ɛ-yo wuɔ: «*Moisi nelma dii baa-ba, a naara *Diilopɔpuɔrbiemba maama-i, mafamma ka saanu baa-ba.»

³⁰ «Weiŋo cira: «Abiramu, mi to nuɔ, mafamma sie gbẽ baa-ba. Nga moloŋ duɔ hel kuon-nelle-na a ka piye baa-ba, ŋ ka da ba naana ba cilɔbalaŋo-i.»

³¹ «Abiramu gbẽ-yo wuo: «Da ba'a ba sa nu Moisi nelma-i baa Diilopɔpuɔrbiemba maama-i, molo duɔ fie hel kuon-nelle-na kā, u kãa gbãŋgbãŋ.»»

17

Baŋ gãaŋ hãalabiemba-i baa nelma maŋ
(Matie 18.6-7,21-22; Marke 9.42)

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuo waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuo: «Nuɔmba sie gbãa naa kuubabalaŋgu muncemmu-i, ŋga umaŋ duɔ dii u nanolŋo-i kuubabalaŋgu cemma-na, sũlma haraa kutienŋo-na. ² Kumaŋ ka haa-yuɔ, kuɔ baa naa to namelle u nuonŋu-na aa se-yo dii-yo nuoraŋ-nu kuu naa ce bɔlbɔl yuɔ.

³ Terienŋu faŋgu-na, bilaŋ na fere.

«Ŋ natobiŋ duɔ cãl-ni, ŋ piye baa-yo da yambaa. Duɔ sie u cãlmuɔ-i, ŋ yaŋ ma tĩ. ⁴ Duɔ fie cãl-ni ku yu niehãi yinduonŋu-na aa tuɔ suɔ-ma u jo u cãrã-nie, baa gãŋ baa-yo.»

⁵ Yesu *pɔpuɔrbienŋ baa waŋ baa-yo wuo: «Itie, iŋ haa i naŋga-i nie dumaa, kãyã-yie kunaŋgu naara-kuɔ.»

⁶ Yesu wuo gbẽ-ba wuo: «Halle da ku fie waa na haa na niele'i mie yoŋ, na gbãa gbẽ tibiŋ daaku-i wuo ku fuur ka sũ ku fere nuoraŋgu-na, aa ma bi ce.»

⁷ Aa naa cira: «Namaaŋo-na, umaŋ duɔ bie maacembilonŋo jina u suonŋu-na, sisɔ u biyaa-yo u tuɔ ceŋ u muɔru, duɔ hel hiŋgu-na jo, kutienŋo ka gbẽ-yo wuo u tĩena donduo wuo niwuoni-i wei? ⁸ Ma sĩ u bir gbẽ-yo wuo: «Ce mei niwuoni-i aa ŋ hor ŋ niidiini-i aa ŋ bie ŋ hã mi wuo igẽna. Da mi wuo tĩ, nuɔ ŋ ka suɔ wuo.» Ma sa ce dumei wei? ⁹ Maacembilonŋ duɔ ce u maacemma-i, ku saaya ba jaal-o tĩŋgu wei? ¹⁰ Ku yaa ŋaa namaa kũŋgu-i. Baŋ hãa-na mamaŋ, da na ce-ma, na saaya na cira: «Mienŋo-i maacembienŋ mie yoŋ, i cie i maacemma.»»

Yesu siire wontuɔrmba cĩncieluo

¹¹ Yesuŋ taa u kã *Yerusalemu-i-na, u bilaaya *Galile-i baa *Samari-i cor. ¹² U kaa tuɔ suur nelle nande-na, *wontuɔrmba namba sire ta ba jãrã-yuɔ. Ba waa wontuɔrmba cĩncieluo. Baŋ juɔ pie, baa yiera aa naa ta ba fara* ba piye baa-yo wuo: ¹³ «Hãalãtie, jande, ce hujarre yiɛ.»

¹⁴ Yesu wuo fara waŋ baa-ba wuo: «Kãaŋ *Diilojigãntaamba ka ne-na.»†

Baa ta ta ba kã. Baŋ kãŋ hũmelle-na, ba jarnŋ maa ta-bɛi. ¹⁵ Unaŋ wuo bir tuɔ gbɛlien Diilonŋo-i da gbagaga u jo. ¹⁶ Unŋ juɔ

* **17:12** Buolmaŋ-sebe (Lévitique) 13.45-46 † **17:14** Buolmaŋ-sebe (Lévitique) 14.2-3

hi Yesu caangu-na, wuɔ dūuna jaal-o. A ne da u waa *nieryienjo; u taa u hel Samari. ¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Ba siire cinciueluo-ina hiere, nga nennaa baamba curaa hie? ¹⁸ Bige-i cie ba saa suɔ-ma bir jo ji jaal Diilonjo-i n̄aa nieryien daa uŋ birii ji jaal-o dumaa?» ¹⁹ Aa naa gbē naacoljo-i wuɔ: «Sire ŋ kã! Niŋ haa ŋ nanga-i mie ŋ kuraa.»

Molon-Bien uŋ ka bir jo dumaa

(Matie 24.23-28,37-41)

²⁰ Yiingu nanngu-na, *Farisiebbaa-ba yuu Yesu-i wuɔ: «*Diilonj-baangu ka donj yaku-i?»

Yesu wuɔ cira: «Diilonj-baangu sa ji donj domma nanj temma ba da-ku baa ba yufelle, ²¹ aa cira: «Ku yaa bande ku yanga; ku yaa de ku yanga.» Na saaya na suɔ wuɔ Diilonj-baangu duɔŋ tɪ na hɔlma-na.»

²² Aa naa wanj baa *haalabiemba-i wuɔ: «Yiingu dii baa yiingu, *Molon-Bienjo kũɔma kaa bel-na, nga na sie da-yo halle yinduɔŋgu. ²³ Nuɔmba kaa ta ba taal-na wuɔ ba daa-yo yanga nanga. Banamba ka gbē-na wuɔ: «Uu dii daalei», banan ba'a: «Uu dii terienj daaku-na.» Da ba pigaaŋ-na terienjgu manj, baa na kã; ba taal-na. ²⁴ Diilonj uŋ nyiesinj dumaa ba da-yo ternina hiere, Molon-Bien duɔ u bir jo, ba ka da-yo dumei ternina hiere. Molo si dii duɔ ji pigaaŋ molonjo baa-yo. ²⁵ Nga, aa mafamma suɔ da ma ce, fiefie ku nuɔmba ka ciina-yuɔ aa ce-yo sũlma.

²⁶ «Mamanj taa ma ce *Nowe baangu-na, Molon-Bien duɔ u bir jo, ma temma ka ce. ²⁷ Nowe baangu-na, nuɔmba naa gonya niwuoni baa kolma baa cejalle. Ba tiyaa ku yaa nuɔ-i a ji hi yiingu manj Nowenj suurii begubuɔ-i-na aa yanj diilopepetienjo daa hɔr-ba hiere.† ²⁸ Mamanj taa ma bi ce Loti baangu-na, ma temma ka ce. Loti baangu-na, nuɔŋ baa bi guɔnya wuolalle baa nyolle, suorunju baa saamunju, kulle baa jaaguɔ. ²⁹ Nga yiingu manj Lotinj hilaa Sodomu-i-na, Diilonj wuɔ kũnna dɔngbɔguɔŋgu nanj temma a kukul nuɔmba-i hiere. § ³⁰ Molon-Bien duɔ u bir jo, ma temma ka ce. ³¹ Duɔ jo yiingu manj nuɔ-i, umanj duɔ ji waa gɔŋgũɔŋ-nu, u baa cira u suur dũŋ-nu a biera u bimbinni-i; umanj duɔ bi waa hienj-nu, u baa bi cira u bir kũŋ. ³² Mamanj daa Loti cienjo-i ma sɪ ma tiyaaanu-nei ke? * ³³ Umanj duɔ tuɔ kaal baa u yunju yonj, kutienjo ka kɔsuɔŋ u fere; nga umanj duɔ tuɔ kɔsuɔŋ u fere, kutienjo ka kor u fere. ³⁴ Mi tũnu-nei, yiingu fanju-na, nuɔmba hã gbãa waa galla munjalladuɔmu-na, ba bie u diei ta aa yanj unanjo-i. ³⁵ Caamba hã gbãa waa ta ba sɔrɔŋ, ba bie u diei ta aa yanj unanjo-i. [

† 17:27 Miwaanjo jɪnammanj-sebe (Genèse) 6.9-7.24 § 17:29 Miwaanjo

jɪnammanj-sebe (Genèse) 18.20-19.25 * 17:32 Miwaanjo jɪnammanj-sebe (Genèse) 19.26

36 Nuɔmba hāi gbāa waa ta ba guona, ba biɛ u diei ta aa yan unanɔ-i.]»

37 Hāalābien baa yuu-yo wuɔ: «Itie, mafamma ka ce hiena?»

Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Bīŋkūkuliin da ku waa kusuɔŋ-nu, kpaalbaa-ba tigiin kusuɔŋ-nu'i.»

18

Cacārātie sa muliɛŋ

1 Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ nan gbānalāan daaku-i baa u *hāalābiemba-i duɔ pigāan-ba wuɔ ba saaya ba ta ba cārā Diilonɔ-i yinni man jon; ba baa yan ba kūɔma sen. U gbɛ-ba wuɔ: 2 «Gēŋgertienɔ nanɔ waa nelle nande-na, u saa tuɔ kālā Diilonɔ-i aa u saa bi tuɔ kāŋ moloŋɔ. 3 A ne da, bikulciɛŋɔ nanɔ bi waa nelle fande-na. Bikulciɛŋ daayo ji da weima baa moloŋɔ nanɔ; u kā ka bī kutienɔ-i gēŋgertienɔ wulaa. 4 Duɔ kā, gēŋgertienɔ siɛ ne u yaan-na. Ciɛŋɔ siɛ bi bir. Yiinɔŋu nanɔŋu-na, gēŋgertienɔ ji cira: «Mi suyaa miɛ mi sa kālā Diilonɔ-i aa mi sa bi kāŋ neliɛŋɔ. 5 Nga ciɛŋ daa un jo u muliɛŋ-mi yinni man jon dumandɛ-i-na, mi ka ce ba āndaanɔŋu-i aa gbuu da fiisa; ni ma'i sī u ka tuɔ jo u huol mi yaan-na.»

6 Yesu wuɔ cira: «Na nuɔ gēŋgertiebalaŋ daa un waan manan ke? 7 Aa Diilonɔ man Diilonɔ, ku ce niɛ aa u yufellen hila baman nuɔ-i, da ba ta ba cārā-yuɔ bāanɔŋu-i baa isuɔŋu-i u siɛ ne ba yaan-na? 8 Mi tūnu-nei: U siɛ dure aa ce-ma. *Moloŋ-Biɛŋ duɔ ka bir jo, u ka jo ji da nuɔmba haa ba nanɔŋa yuɔ wei?»

Ba sa cārā Diilonɔ-i baa bombolma

9 Nuɔmba namba taa ba ne ba fɛɛ wuɔ ba vii, a ce dumaanɔ-na, ba taa ba ne wuɔ ba bɔyaa banamba-na. Yesu wuɔ nan gbānalāan daaku-i hā-ba wuɔ: 10 «*Fariisɛyiɛŋɔ nanɔ-i baa *nampohūtienɔ nanɔ-i ba kāa *Diilodubuɔ-i-na da ba ka cārā Diilonɔ-i. 11 Fariisɛyiɛŋ wuɔ sire yiera aa naa cira: «Diilo, mi jaal-ni. Mi jaal-ni hama-i nuɔ-i? Mi sa ce kuubabalaanɔŋu ŋaa banaman ceŋ dumaa: Mi sa cuo, mi huonɔŋa saa balan baa neliɛŋɔ, mi sa wuɔra mi ce caamba. Mii si dii ŋaa nampohūtienɔ man yieraaya duɔlei u temma. 12 Mi dii sūŋu-i i hāi saaholma-na, aa da mi da bīŋkūŋgu bīŋkūŋgu, mi hiel ŋ *yufelle-i hā-ni.»

13 «Nampohūtien wuɔ yiera dii huon-nu, u saa siɛ duɔ ciir u yaanɔŋa-i, aa tuɔ muo u pāmpinanɔŋa-i aa cira: «Diilo, mi suyaa miɛ mi ciluɔ saa fa, jande, baa gāŋ baa-mi.»

14 Yesu wuɔ wan baa nuɔmba-i wuɔ: «Yaan mi tūnu-nei, balan daaba-i ba hāi-i-na, aa ba suɔ da ba bir kūŋ, Diilonɔ hurii nampohūtienɔ āmbabalma-i aa yan Fariisɛyiɛŋɔ

maama-i. Na saa da, uman̄ duɔ tuɔ tɛtɛŋ u fɛrɛ, ba ka hiire-yuo; n̄ga uman̄ duɔ tuɔ hiire u fɛrɛ, ba ka tɛtɛŋ-yo.»

Yesu cāarā Diilon̄o-i hā bisāmbiamba namba

(Matie 19.13-15; Marke 10.13-16)

¹⁵ Ku huon̄gu-na, baa jo baa tontobaa-ba namba Yesu wuɔ wuɔ u ji haa u nammu-i bei a cāarā Diilon̄o-i hā-ba. U *hāalābieman̄ daa mafamma-i, baa sire ta ba nuola baman̄ juɔ baa-ba. ¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Yaan̄ bisālm̄ba jo mi wulaa, baa na cie-ba». Ban̄ juɔ, wuɔ cira: «Baman̄ dii bafamba temma-i, *Diilon̄-nelle dii bafamba diele. ¹⁷ Yaan̄ mi wan̄ ninsoŋo-i baa-na: Uman̄ duɔ saa siɛ *Diilon̄-nellentesinn̄i-i n̄aa bisālāan̄o, kutien̄o siɛ gbāa suur *Diilon̄-nelle-na.»

Wɛiŋo nan̄ maama

(Matie 19.16-30; Marke 10.17-31)

¹⁸ *Yuifu ba yuntien̄o nan̄ wuɔ yuu Yesu-i wuɔ: «Hāalātiefɛfɛi, da mi ta mi taara mi da cicɛlma man̄ sa tɛŋ dede-i, mi saaya mi ce bige-i?»

¹⁹ Yesu wuɔ cira: «Bige-i cie ŋ ta ŋ bi-mi nelfɛfɛiŋ muɔ? Da ma hel Diilon̄o-na, nelfɛfɛiŋo dii wei? ²⁰ Diilon̄ un̄'a i tiɛ wuɔ hūmien̄a man̄, ma s̄i ŋ suɔ-ya kɛ? Ta ŋ wuɔ a yaa-i: «Baa ce *fuoces̄inni, baa ko nelien̄o, baa cuo, baa kar coima ŋ haa molon̄-na, aa ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nun̄gu-i.»*

²¹ Naacol̄ŋ wuɔ bir wan̄ baa Yesu-i wuɔ: «Mi duɔŋ dii mi bisāns̄inn̄iŋ ta mi ce mafamma-i hierɛ.»

²² Un̄ piye dumaan̄o-na, Yesu wuɔ cira: «Ma tiyāa ma diei: Suor ŋ nagāŋ-niini-i hierɛ aa ŋ cal gbein̄a fan̄a-i ŋ hā sūntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce wɛiŋ nuɔ dɔrɔ-i-na. Da ŋ ce mafamma-i, ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanu-miɛ.»

²³ Naacol̄ŋ daayo naa silaa waa wɛiŋo cor. Yesun̄ juɔ wan̄ mafamma-i, wuɔ gbuu pāŋ vāa u yaan̄ga-i. ²⁴ Yesu wuɔ cira: «Kuman̄ ka ce wɛiŋo duɔ gbāa suur *Diilon̄-nelle-na kuu dii kpelle. ²⁵ Na saa da, kuman̄ ka ce nyɔgōmɛ duɔ gbāa cor misɛnɛ fuon̄gu-na kuu dii kpelle dɛ! N̄ga kuman̄ ka ce wɛiŋo duɔ gbāa suur *Diilon̄-nelle-na, kufan̄gu dii kpelle yan̄.»

²⁶ Nuon̄ŋ baa yuu-yo wuɔ: «Dumaan̄o-na, hai molon̄o-i ka gbāa da Diilon̄o-i?»

²⁷ Yesu wuɔ cira: «Maman̄ da ma yar nuɔmba-i cemma, ma siɛ gbāa yar Diilon̄o-i.»

²⁸ Pier wuɔ cira: «Itie, aa miɛ man̄ yaan̄ i nagāŋ-niini-i hierɛ aa tiɛ nyaanu-niɛ, i ka da bige-i kuɔ?»

²⁹ Yesu wuɔ wan̄ baa-ba wuɔ: «Yaan̄ mi wan̄ ninsoŋo-i baa-na: Uman̄ duɔ ta aa yan̄ u dumelle-i, u ciɛŋo-i, u hāmba-i, u b̄incuɔmba-i, u bisālm̄ba-i Diilon̄-maama-na, ³⁰ kutien̄ un̄ ka

* 18:20 Helman̄-sebɛ (Exode) 20.12-16; Anj̄inamma tiyemman̄-sebɛ 5.16-20

da kumaŋ hīema-na bande-i-na, ku ka maar uŋ taa aa yan kumaŋ. Aa u ka da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i bisīnuo-i-na.»

Yesu tiraa tir u kuliŋgu maama-i
(*Matie 20.17-19; Marke 10.32-34*)

³¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ bī u *hāalābien cīncieluo ba hāi baamba-i ba deŋ, a waŋ baa-ba wuɔ: «Na daa in kāŋ *Yerusalemu-i-na kɛ? *Diilopɔpuɔrbiemban nyegāaŋ maman *Molon-Bieŋo maama-na, ma ka ce kusuɔŋ-nu'i. ³² Ba ka belo hā *niɛraamba-i baa-yo ba nye-yo sūlma, aa tuora-yuɔ, aa tu taalni yuɔ, ³³ aa muo-yo, aa ko-yo. Nŋa da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi hīema-na, sieliŋ-yiŋgu-na, u ka sire hel jo.» ³⁴ Hāalābiemba saa suɔ u nelma yaanŋa-i, ma yunŋu naa fuobei, a ce dumaanŋo-na, ba saa suɔ uŋ taaraŋ u waŋ maman baa-ba.

Yesu puurii yironŋo nan yufienŋa
(*Matie 20.29-34; Marke 10.46-52*)

³⁵ Yesuŋ kaa tuɔ piɛ Yeriko-i, yironŋo nanŋo waa tīena hūmelle tūŋgu-na tuɔ cārā. ³⁶ Uŋ juɔ nu nuɔmba ce ijieni-i ba cor, wuɔ yuu wuɔ: «Bige-i ciɛ?»

³⁷ Baa cira: «Ma sī Nasarɛtitaan Yesu'i curaan.»

³⁸ Wuɔ pāŋ tuɔ fara u piiye da gbagaga wuɔ: «Yesu, *Davidi hāayēlŋ nuɔ, jande, ce hujarre miɛ!» ³⁹ Baman naa taa yaanŋana, baa ta ba nuola-yuɔ wuɔ u suuye u nuŋgu-i. Wuɔ migāaŋ tuɔ kaasiŋ u naara wuɔ: «Davidi hāayēlŋ nuɔ, jande, ce hujarre miɛ!»

⁴⁰ Yesuŋ juɔ saanu baa-yo, wuɔ yiɛra aa naa ce ba jo baa-yo. Baŋ juɔ baa-yo, wuɔ yuu-yo wuɔ: ⁴¹ «ŋ taara mi ce bige-i hāni?»

Naacolŋ wuɔ cira: «Itie, mi taara ŋ puur mi yufienŋa-i.»

⁴² Yesu wuɔ cira: «Puur ŋ yufienŋa-i! Niŋ haa ŋ nanŋa-i miɛ ŋ kuraa.» ⁴³ U yufienŋ aa bi pāŋ puur terduŋgu fanŋu-na, wuɔ cu Yesu huonŋ-nu tuɔ gbeliɛŋ Diilonŋo-i u kā. Nuɔmban daa mafamma-i, ba hieronŋo-i baa bi kā ba ta ba gbeliɛŋ Diilonŋo-i.

19

Yesu haraa Sase terienŋ-nu

¹ Yesuŋ suurii Yeriko-i-na tuɔ karnu duɔ cor,
² *nampohūutaamba yuntienŋo nanŋo waa nelle fande-na, ba taa ba bī-yo Sase. Sase waa bīŋkūntienŋo. ³ Yesuŋ kāa, Sase wuɔ tuɔ taara u da-yo suɔ-yo; a ne da u waa beterie. Nuɔmban yuu dumaanŋo-na, u saa gbāa duɔ hi da Yesu-i. ⁴ Wuɔ gbar ta u yaan-na ka nyugūŋ tibiŋ-nu wuɔ duɔ ji tuɔ cor fuɔ da-yo. ⁵ Yesuŋ juɔ hi terienŋu fanŋu-i, wuɔ ciir u yunŋu-i a waŋ baa-yo wuɔ: «Sase, hiire i ta, mi saaya mi har nuɔnei nuɔ-i nyunŋo-i-na.»

⁶ Sase huɔŋ kaa pãŋ fě, wuɔ hiire da donduo kũŋ baa-yo. ⁷ Nuɔmba daa mafamma-i ce bige-i? Baa ta ba waana wuɔ Yesu ciɛ niɛ jo ji har nelbabalaŋ daayo temma wulaa? ⁸ Sase wuɔ sire yiera Yesu yaan̄ga-na aa naa cira: «Itie, ne, mi ka calnu mi nagãŋ-niini-i sɔmma hãi, a hã sũntaamba-i sɔmma diei aa nuɔmi ce sɔmma diei-maama namma-i. Miŋ duu bamaŋ a hũu ba gbeija-i, mi ka hã-ba a temma sɔmma naa.»

⁹ Yesu wuɔ cira: «Naacolŋ daa uŋ bi yerŋ *Abiramu hãayɛlŋo, koŋkoro suurii u dumelle-na nyun̄go-i-na. ¹⁰ *Molon-Bien̄o juɔ duɔ ji taara bamaŋ baala a kor-ba.»

Ba sa biera japun̄gu h̄ieŋ-nu gbãŋgbãŋ
(Matie 25.14-30)

¹¹ Baŋ kaa ta ba piɛ *Yerusalemu-i, nuɔŋ baa da niɛ sɪ *Diilon̄-bãan̄gu ka pãŋ don̄ huɔŋgu fan̄gu'i nuɔ-i. Yesu wuɔ suɔ baa-ba. A ne da huɔŋgu fan̄gu-na, u waa tuɔ piiye baa-ba. ¹² Wuɔ nan̄ gbãnalãan̄ daaku-i baa-ba wuɔ: «Nelbuɔ nan̄o kãa nemaale ba da ba ka hã-yo nellentesinni u duɔ ji tiɛna u nella-na. ¹³ Uŋ'a u ta, u bɪ u maacembiemba cɪncieluo a ji cal gbeija hã-ba, aa waŋ baa-ba wuɔ: «Taa na torgoŋ baa gbein̄ daaya-i, mi kã aa jo.» ¹⁴ A ne da u nellen̄-baamba naa bigãan̄-yo. Uŋ taa, ba sire puɔr nuɔmba u huon̄-nu dii ku yun̄-terien̄gu-na wuɔ ba ka waŋ baa-ba wuɔ ba sa taara naacolŋ daayo nellentesinni-i.

¹⁵ «Naacolŋ uŋ kaa da nellentesinni-i aa bir jo, u ce ba bɪ u maacembiemba maŋ uŋ ŋa naa cal gbeija-i hã-ba wuɔ ba ta ba torgoŋ, duɔ ji ne baŋ daa kumaŋ. ¹⁶ Diɛlã-wuon̄o jo ji cira: «Yuntie, mi bibiriye mi nan̄ga-i baa niŋ hãa-mi gbeija maŋ, a da gbeinyun̄o temma sɔmma cɪncieluo.»

¹⁷ «Nellentien̄o cira: «Ku faa, maacembilofɛfein̄ nuɔ; niŋ suyaa cɛlle-kũŋ daaku belma, mi ka haa-ni nileija cɪnciel yun̄-nu.»

¹⁸ «Hãalŋ-wuon̄o jo ji cira: «Yuntie, mi bibiriye mi nan̄ga-i baa niŋ hãa-mi gbeija maŋ, a da gbeinyun̄o temma sɔmma ndii.»

¹⁹ «Nellentien̄o gbɛ-yo wuɔ: «Mi ka bi haa nuon̄o-i nileija ndii yun̄-nu.»

²⁰ «Siɛlin̄-wuon̄ wuɔ jo ji cira: «Yuntie, ŋ gbeija yaa daaya, mii naa fɪnya-yiɛ baa fɔtɔruɔ jina kɔtuon̄gu. ²¹ Nan̄ huon̄ga don̄ ka cor a ce mei sa h̄irã-niɛ, ku'i ciɛ mi fɪnya-yiɛ jina kɔtuon̄gu. Da ŋ saa jina kumaŋ, ŋ biɛ ku yaa-i; aa da ŋ saa duu kumaŋ, ŋ kar ku yaa-i.»

²² «Nellentien̄o gbɛ-yo wuɔ: «Maacembilobabalaŋ nuɔ nan̄ temma-i daani-i, ŋ piiye bel ŋ fɛrɛ. Niŋ suyaa wuɔ mi huon̄ga don̄, aa da mi saa jina kumaŋ mi biɛ ku yaa-i, da mi saa duu kumaŋ mi kar ku yaa-i; ²³ bige-i ciɛ ŋ saa kã ka jina mi gbeija-i gbein̄-dũŋ-nu? Miŋ juɔ dɛ-i-na, mii naa saa jo ji da a huonaana

mi hūu-ya wei?)²⁴ Nuɔmba waa u caangu-na, u wan̄ baa-ba wuo: «Hūyān̄ u gbein̄a-i na hā uman̄ daa gbeinyun̄o-i sɔmma c̄ncieluo-i.»

²⁵ «Ba cira: «Yuntie, ma s̄i fuɔ daa gbeinyun̄o temma sɔmma c̄ncieluo ke!»

²⁶ «U cira: «Yaan̄ mi tūnu-n̄ei, uman̄ duɔ da, kunan̄gu ka naara u kūn̄gu-i, ŋga uman̄ duɔ saa da, c̄elle-kūn̄gu man̄ dii, ku hūu.»²⁷ Un̄ waan̄ mafamma-i, u cira: «Mi bigāarāamba man̄ saa ta ba taara mi waa ba yun̄gu-na, bilaan̄-ban̄ na jo baa-ba bande, na ji ko-ba mi yufellen̄.»»

²⁸ Yesun̄ juɔ piye t̄i, wuo ta nuɔmba yaan̄-na ba ta ba k̄a Yerusalemu-i-na.

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na

(Matie 21.1-11; Marke 11.1-11; Nsaa 12.12-19)

²⁹ Yesubaa-ban̄ kaa ta ba piɛ Betani-i baa Betifage-i dii *Olivi-tibinni-tānun̄gu caangu-na, Yesu wuo wan̄ baa u *hāalābiemba hāi wuo: ³⁰ «Kāan̄ nelle man̄ i yaan̄ga-na daade-i, na suurma-na, na ka da ba vaa kakūmbilon̄o nan̄o, molo saa nyugūn̄-yuo dede. Na fir-o na jo baa-yo. ³¹ Uman̄ duɔ yuu-na, na cira Itien̄o yaa ciera na fir-o ka hā-yo.»

³² Un̄ puɔraa baman̄, baa k̄a ka bi da kakūmbilon̄o-i ŋaa un̄ waan̄-ma dumaa. ³³ Ba ture ta ba fir-o, u taamba yuu-ba wuo: «Bige-i cie na ta na fir kakūmbilon̄o-i?»

³⁴ Baa cira: «Itien̄o yaa ciera i fir-o ka hā-yo.» ³⁵ Aa naa fir-o ka hā Yesu-i baa-yo.

Ban̄ k̄aa baa-yo, baa hiel ba jon̄gorbaa-ba-i haa u huon̄gu-na aa ce Yesu nyugūn̄ ba ta ba wuo ba suur nelle-na. ³⁶ Nuɔmba man̄ waa, baa bi hiel ba baamba-i ta ba fara-bei h̄iema-na u tuɔ wuo ba d̄ɔɔ u k̄a. ³⁷ Ban̄ kaa ta ba hiire Olivi-tibinni-tānun̄gu-na aa da ba suur *Yerusalemu-i-na, hāalābiemba-i ba kūn̄gu-na hiere, ba h̄ammu gbuu f̄ɛ. Baa don̄ ta ba h̄al n̄eini da kabakaba ba gb̄elien̄ Diilon̄o-i wuo u cie gb̄ere-weima b̄oi pigāan̄-ba. ³⁸ Ba taa ba h̄al wuo:

«Itien̄ un̄ saan̄ nellentien̄o man̄ u jo, Diilo baa-yo!»*

I suuriinu i-naa baa Diilon̄o-i

D̄ɔrwuon̄o gb̄iɛ baa tuɔlnumma.»

³⁹ A ne da *Fariis̄ɛbaa-ba namba waa ba h̄olma-na. Ban̄ juɔ da ba h̄al n̄eini-i kabakaba dumaan̄o-na, baa wan̄ baa Yesu-i wuo: «Ŋ sa wan̄ baa ŋ hāalābiemba budii wei?»

⁴⁰ Yesu wuo cira: «Mi tūnu-n̄ei, da ba fiɛ budii, t̄amp̄ien̄a ka sire ta a h̄al ba s̄olaan̄gu-i.»

Yesu kaalaa Yerusalemutaamba maama-na

⁴¹ Yesun̄ kaa piɛ da nelle-i, wuo p̄an̄ tuɔ kaal ⁴² aa naa cira: «E! Yerusalemutaan̄ namaa, kuɔ naa naa suɔ kuman̄ ka f̄ɛ na

* 19:38 Gbeliem̄an̄-nalāan̄gu (Psaume) 118.26

hõmmu-i nyunḡo daayo-na, kuu naa fa. Nḡa ku fuyaa-nei; na sie gbāa suõ-ku. ⁴³ Yiinḡu dii baa yiinḡu, na bigāarāamba ka jo ji dii-na huõḡa. Ba ka suuye-nei terni-na hiere na sie da munḡkormu. ⁴⁴ Diilonḡ unḡ juõ duõ ji kor-na aa na saa hũu-ma, ba ka muonu na nelle-i aa ko-na hiere. Ba sie yanḡ dũḡḡu diei ku gbeiniḡ.»

Yesu duõnya niisuornintaamba-i Diilodubuõ-i-na
(Matie 21.12-17; Marke 11.15-19; Nsaa 2.13-22)

⁴⁵ Yesunḡ kãa ka suur *Diilodubuõ-i-na da niisuornintaamba-i, wuõ tuõ donya-bei ⁴⁶ aa naa tuõ piiye baa-ba wuõ: «Ma nyegāanḡ Diilonḡ-nelma-na wuõ: «*Mi dũḡḡu ka ce Diilojaaldũḡḡu.*»[†] Ma sinni nie namaa ce-ku *cuo ba terienḡu*?»

⁴⁷ Yesu taa u wanḡ Diilonḡ-nelma-i u pigāanḡ nuõmba-i yinni manḡ jonḡ Diilodubuõ-i-na. *Diilojigāntaamba yuntaambanḡ daa-ma dumaanḡo-na, baa *ānjĩnamma pigāataamba-i, a naara nelle yuntaamba-i, baa ta ba taara ba ko-yo. ⁴⁸ Nḡa u nelma taa ma suurnu nuõmba-i ma cor a ce ba saa suõ banḡ ka ce-yo dumaa da-yo ko-yo.

20

Hai moloḡo-i hãa Yesu-i hũmelle-i u tuõ ce u maacemma-i?
(Matie 21.23-27; Marke 11.27-33)

¹ Yesunḡ kãa ka tuõ wanḡ *Neldõdõlma-i u pigāanḡ nuõmba-i *Diilodubuõ-i-na, yiinḡu nanḡu-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *ānjĩnamma pigāataamba-i a naara nelle bĩncuõḡ baa kã ² ka cira: «Naacolḡ nuõ, hai hãa-nuõ hũmelle-i ḡ ta ḡ ce niḡ ceḡ kumanḡ daaku-i?»

³ Yesu wuõ cira: «Muõmi ka bi yuu-na baa nelma diei: ⁴ Pigāanḡ-muõ umanḡ naa puõraa Nsãa tuõ *batisenḡ nuõmba-i; Diilonḡo'i naa puõraa-yo sisõ nelbiliemba'i naa puõraa-yo?»

⁵ Baa donḡ ta ba piiye ba-naa nuõ wuõ: «Die cira Diilonḡo'i naa puõraa-yo, u ka cira: «Nanḡ suyaa-ma dumaanḡo-na, bige-i cie na saa hũu u nelma-i?» ⁶ Die bi hõr-ma cira nelbiliemba'i naa puõraa-yo, bamanḡ dii bande-i hiere, ba suyaa wuõ Nsãa waa *Diilopõpuõrbilonḡ; ba ka nanḡ-ye baa tãmpẽlẽiḡa ko-ye.»

⁷ Baa naa ba cira: «I saa suõ umanḡ naa puõraa-yo.»

⁸ Yesu wuõ cira: «Muõmi sie bi pigāanḡ-na umanḡ hãa-mi hũmelle-i mi ta mi ce miḡ ceḡ kumanḡ daaku-i.»

Suontienḡo nanḡo baa u maacemiemba
(Matie 21.33-46; Marke 12.1-12)

⁹ Ku huonḡu-na, Yesu wuõ nanḡ gbānalāanḡ daaku-i baa nuõmba-i wuõ: «Naacolḡo nanḡo diyaa *ερεεẽ-suonḡu* aa bie maacenciraamba jĩna-kuõ aa kã nelle duõ ka vaaya.

[†] 19:46 Isayi (Ésaïe) 56.7

[‡] 19:46 Seremi (Jérémie) 7.11

* 20:9 Niḡḡ Isayi

scbe-i-na (Ésaïe) 5.1.

¹⁰ Tibibienɔŋ juɔ hi karma, u puɔr u maacembiloŋo diei maacenciraamba wulaa, wuɔ u ka hūu fuɔ yufelle-i ka hā-yo. Maacembiloŋo ta kā. Uŋ kāa, maacenciraamba bel-o muoyo aa bir-o; ba saa hā-yo bɪŋkūŋgu. ¹¹ Suontienɔ tira puɔr maacembiloŋo naŋo ba wulaa. Ba tira bel ufaŋo-i a muoyo aa gbuu tuora-yuɔ aa bir-o; ba saa hā-yo bɪŋkūŋgu. ¹² U tira puɔr maacembiloŋo naŋo ba wulaa ba ce ba siɛi. Ba muo ufaŋo-i posol-o aa donya-yuɔ. ¹³ Suontienɔ cira: «Mi ka ce niɛ?» Aa ji cira: «Mi ka puɔr mi bɛduɔla yaa ba wulaa; fuɔ duɔ kā, kuniɛ sɪ ba ka kāŋ-yo.» Aa ce u biɛŋo ta kā ba wulaa. ¹⁴ Baŋ juɔ'a ba ne da u jo, ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotienɔ yaa juɔŋ daayo. Yaan i ko-yo aa ciiluŋgu ce miɛ kūŋgu.» ¹⁵ Ba sire ku yaa nuɔ-i a bel naacombiloŋo-i hel baa-yo suonɔŋu-na ka ko-yo.»

Yesu wuɔ cira: «Suontienɔ daa u ka ce bige-i? ¹⁶ U ka jo ji ko-ba aa hā banamba baa suonɔŋu-i.»

Nuɔŋ baa cira: «Diilo baa jo baa-ma!» ¹⁷ Baŋ piiye dumaanɔna, Yesu wuɔ cira: «Mafamma da ma saa ce, baŋ nyɛgāan nelma maŋ Diilonɔ-nelma-na wuɔ:

*Ɗumarāambaŋ ciinaana kpāŋkpara maŋ,
u yaa juɔ bella dūŋgu-ɪ†,*

nelma famma yuŋgu yaa haku-i? ¹⁸ Nuɔni maŋ da ŋ par diire a naŋ ŋ fɛrɛ kpāŋkpara daayo-na, ŋ ka kara ŋ fɛrɛ; duɔ bi par diire naŋ nuɔni maŋ, u ka putɛnu-niɛ.» ¹⁹ *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i, baa *āŋjɪnamma pigātaanɔ baa pāŋ suɔ wuɔ Yesu naanɔ gbānalāan daaku-i hā ba yaa-i, baa ta ba taara ba bel-o huɔŋgu faŋgu-na, ŋga ba taa ba kālā nuɔmba-i.

Nampo saaya u pā hā jāmatigi-i wɛi?

(Matie 22.15-22; Marke 12.13-17)

²⁰ A donɔ huɔŋgu faŋgu-na, baa donɔ ta ba cumanɔ Yesu-i da ba bel-o. Baŋ puu mafamma-i, baa ce huhurmantaamba namba kā u wulaa ka ce ba fɛrɛ nelfafaamba wuɔ sɪ ba ka gbāa ce u piiye cāl ba bel-o hā fāamaambaa-ba-i baa-yo. ²¹ Baŋ kāa, baa cira: «Hāalātɛ, i suyaa wuɔ ŋ wanɔ ninsoŋo yaa-i, aa ŋ sa kālā nelienɔ baa ŋ ninsoŋo-i, ŋ sa bi ce ciɛluɔ, ŋ gbu ŋ pigāan nuɔmba-i Diilonɔ-hūmelle yaa-i kelkel. ²² Ŋga, a saa baa miɛ hūmelle-i, ku saaya i tiɛ pā nampo-i i hā *Oromɛ ba *jāmatigi-i wɛi?» ²³ Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: ²⁴ «Hāa-minɔ warbelle mi ne.» Baa hā-yo warbelle-i. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba ciɛ hai yuŋgu-i die?»

Baa cira: «Ba ciɛ Oromɛ ba jāmatigi yuŋgu.»

Wuɔ tira yuu-ba wuɔ: «Ba nyɛgāan hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyɛgāan Oromɛ ba jāmatigi yerre-i die.»

25 Yesu wuɔ cira: «Kumaŋ da ku waa jāmāṭigi kūŋgu, pāaŋkuŋ na hā jāmāṭigi-i baa-ku, aa kumaŋ da ku waa Diiloŋ-kūŋgu-i, na bi pā-ku na hā Diiloŋo-i baa-ku.» 26 Ba saa gbāa cure-yuɔ bel-o nuɔmba yaanŋa-na. U nel maa bir yaŋ aa naa cu ba hōmmu-i, baa naa ba par flinamma.

Kuomba siremmaŋ-kūŋgu-i

(Matie 22.23-33; Marke 12.18-27)

27 *Sadusiebaa-ba wulaa kuomba sie sire. Banaŋ baa kā ka gbē Yesu-i wuɔ: 28 «Hāalātie, *Moisi nyegāaŋ nelma namma hā-ye wuɔ: «*Umaŋ duɔ ku aa yaŋ u cieŋo-i u saa da biloŋo baa-yo, u hāaŋo saaya u bie-yo a hoŋ biloŋo hā kulōŋo-i.*» 29 A ne da naacombiamba namba waa niehāi ba nyu wulaa. Mōlŋo sire jā cieŋo, u saa da bisālmba baa-yo aa ku. 30 Umaŋ cuu-yo, u bie cieŋo-i u saa da bisālmba baa-yo, fuɔ tiraa ku aa yaŋ-yo; 31 sieliŋ-wuoŋo-i maaduɔma. Ba kuu dumei niehāi-i-na ka gbuo hierē unaa saa da biloŋo baa cieŋ daayo-i. 32 Ku huonŋuna, fuɔ fere u suɔ tuɔ nyaanu-bei. 33 Ba hieroŋo-na, baŋ diyaa-yo ba cieŋo cor, yiŋgu maŋ kuonŋ da ba ji sire, u ka ce hai wuoŋo-i?»

34 Yesu wuɔ cira: «Miwaanŋ daayo-na cadiile dii, 35 ŋga Diiloŋ unŋ ka fiel bamaŋ wuɔ nelfafaamba a sire-bei hiel-ba kuomba hōlma-na ba da ba tēna u nelle-na, bafamba sie ji ta ba dii caamba. 36 Ba kaa waa gbula ŋaa *dōrpōpuɔrbiamba; ba sie tiraa gbāa ku. Baŋ siire hel kuomba hōlma-na ba cie Diiloŋ-biamba. 37 Moisi bi waanŋ kuomba siremmaŋ-kūŋgu-i unŋ piye perfielu maama-i kusuonŋ-nu wuɔ dāamu bilaa-du. U gbaraama wuɔ: «**Abiramu Diiloŋo, *Isaki Diiloŋo, *Yakabu Diiloŋo.*» 38 Diiloŋo-i cicēlmantaanŋ-wuoŋo, bikuonŋ-wuoŋo sī. Diiloŋo wulaa nuɔmba-i hierē baa dii cicēlma.»

39 Unŋ piye dumaanŋo-na, *anjinamma pigāataamba naŋ baa cira: «Hāalātie, ŋ suyaa piyemma.» 40 Aa ba saa sie da ba tiraa yuu-yo baa nelma namma.

Koŋkortieŋo bige-i baa Davidi-i?

(Matie 22.41-45; Marke 12.35-37)

41 Ku huonŋuna, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Bige-i cie Diiloŋ unŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ *Koŋkortieŋo maŋ, nuɔmba ta ba piye wuɔ u ka waa *Davidi hāyēlŋo? Ba taara ba waŋ wuɔ nie dumaanŋo-na? 42 Ma sī Davidi fuɔ fere waanŋ-ma gbar-ma Gbeliemaŋ-neini-na wuɔ:

Itieŋo gbē mi Tieŋo-i wuɔ:

«Jo ŋ ji tēna mi caanŋ-nu,

43 *aa ŋ yaŋ mi mal ŋ bigāarāamba-i hā ŋ ce ŋ bāanŋgu-i bei.»**

‡ 20:28 Anjinamma tiyemmaŋ-sebe (Deutéronome) 25.5-6 § 20:37 Helmaŋ-sebe (Exode) 3.2,6 * 20:43 Gbeliemaŋ-nalāanŋu (Psaume) 110.1

44 Diilonɔŋ uŋ p̄aa nuŋgu-i aa saanɔŋ Konɔkortienɔŋ maŋ, Davidi b̄i-yo u Tienɔŋ, u ce niɛ aa ce u h̄aayɛlɔŋ yonɔŋ?»

Yesu firiiye aŋjɛnamma piḡaataamba-i
(Matie 23.1-36; Marke 12.38-40)

45 Ku huonɔŋgu-na, Yesu wuɔ waŋ baa u *h̄aal̄abiemba-i nuɔmba-na wuɔ: 46 «Bilaanɔŋ na fɛrɛ, baa na ta na ce *aŋjɛnamma piḡaataamba temma-i, ba maacemma saa fa: Ba hinu ba dii jonɔgorbɔmbɔmbaa, aa da ba waa nuɔmba-na, ba taara ba ta ba piɛ ba jaal-ba. Da ba k̄a *Diilonel̄h̄aal̄ad̄unɔŋgu maŋ nuɔ-i, sisɔ k̄alle maŋ nuɔ-i, ba taara ba t̄ɛna yaan-na. 47 Da ba ce ba bel diilonɔŋo-i a h̄u bikulcaamba naḡaŋ-niini-i hiere a wuo-ni, a ne da da ba'a ba c̄ar̄a Diilonɔŋo-i, ba c̄ar̄a-yuɔ da agaga wuɔ nuɔmba cira bafamba faa. Kumaŋ ka haa-bei ku ka balanɔŋ cor.»

21

Bikulciɛŋo nanɔŋ cie s̄amma
(Marke 12.41-44)

1 Ku huonɔŋgu-na, Yesu wuɔ ne da waamba namba dii gbeinɔŋa-i kekerienɔŋgu-na da ba h̄a Diilonɔŋo-i. 2 Wuɔ u ne da bikulciɛŋo nanɔŋ k̄aa ka dii t̄amabienɔŋa h̄ai. A ne da u waa s̄untienɔŋ. 3 Yesu wuɔ cira: «Yaanɔŋ mi waŋ ninsonɔŋo-i baa-na: Ciɛŋ daayonɔŋ diyaa kumaŋ, ku maaraa banambaŋ diyaa kumaŋ hiere. 4 Bafamba paraa dii aa yaŋ boluonɔŋgu; n̄ga ciɛŋ daa uŋ diyaa kumaŋ, ku yaa waa u yunɔŋgu-na yonɔŋ; kumaŋgu si dii yanɔŋa nanɔŋa.»

Mamaŋ ka da nelbiliemba-i aa miwaanɔŋ suɔ duɔ t̄i
(Matie 24.1-14; Marke 13.1-13)

5 Nuɔmba nanɔŋ baa yieraaya ta ba piiye wuɔ: «*Diilodubuo daayo faa cor. Ba maa-yo baa t̄amp̄ɛfɛfɛinɔŋa, aa banɔŋ p̄aa b̄imb̄inni maŋ h̄a ba tuɔlnu-yuɔ ni bi tiraa fa cor.»

Yesu wuɔ gb̄ɛ-ba wuɔ: 6 «Nanɔŋ daa d̄unɔŋgu maŋ daaku-i, yiinɔŋgu dii baa yiinɔŋgu, ku ka fara hiere h̄iɛma-na!»

7 Baa yuu-yo wuɔ: «H̄aal̄atie, mafamma ka ce yaku-i, aa i ka ce niɛ suɔ huonɔŋgu fanɔŋgu-i?»

8 Yesu wuɔ cira: «Baa na yaŋ molo ji pira-nei. Nuɔmba b̄oi ka ta ba jo. Umanɔŋ duɔ jo, u ka cira wuɔ Diilonɔŋ uŋ p̄aa nuŋgu-i wuɔ u ka saanɔŋ *Konɔkortienɔŋ maŋ, u yaa ufanɔŋo-i, aa tiraa cira, miwaanɔŋo t̄imma h̄ii. Baa na cu ba huonɔŋ-nu! Ba t̄aal-na. 9 Da na ji ta na da berru ce terni-na hiere, aa nuɔmba ta ba ciina ba yuntaamba-i, baa na yaŋ korma da-na. Mafamma'i saaya ma ce iḡɛna, n̄ga miwaanɔŋo t̄imma'i siɛ p̄an waa huonɔŋgu fanɔŋgu-na. 10 Nuɔmba kaa ta ba ḡaŋ siyaabaa siyaabaa, baa nileinɔŋa nileinɔŋa. 11 H̄iɛma kaa ta ma sagalla b̄omb̄ɔŋ a naara

nyulmu-i baa jarcelienumma kaa waa terni nanni-na. Kordabimbinni kaa ta ni hel dərɔ-i-na. ¹² Nga, aa mafamma suɔ da ma ce, ba ka bel-na ce-na kpāncōlgū. Ba ka kã baa-na *Diilonelhāalādūnni-na ka ger-na aa dii-na kaso. Naŋ cuu muɔmi huɔŋ-nu, yiŋgu dii baa yiŋgu ba ka bel-na kã baa-na fāamaambaa-ba wulaa, baa fōŋgōtaamba wulaa. ¹³ Huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i na ka da na fere piiye kumaŋ cie na ta na nyaanumiε. ¹⁴ Baa na tie holle wuɔ na sie ji suɔ naŋ kaa piiye mamaŋ a kor. ¹⁵ Naŋ ka waŋ mamaŋ, mei fere'i ka dii-ma na nunnina. A ce dumaano-na, da na waŋ-ma, na bigāarāamba sie gbāa da manamma waŋ. ¹⁶ Halle na tobaa-ba-i baa na nyubaa-ba-i, baa na mɔlbaa-ba-i, baa na hāmba-i, baa na huraamba-i, a naara na jēnaamba ka dii-na na bigāarāamba nammu-na ba ko banamba nei. ¹⁷ Nuɔmba-i hierε ba ka bigāaŋ-na mei maama-na. ¹⁸ Nga, halle unaf yukuɔsibelle diei sie kar diire. ¹⁹ Da na hīrā na kūɔma-i na ka da cicēlma maŋ sa tēŋ dede-i.»

(Matie 24.15-21; Marke 13.14-19)

²⁰ «Da na ji da sorosibaa-ba ciilāyā *Yerusalemu-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, na saaya na suɔ wuɔ u muonumma hii tī. ²¹ Bamaŋ da ba ji waa *Yude-i-na, ba ta ba gbar ba kã tānniŋ; bamaŋ da ba ji waa Yerusalemu huɔŋga-na ba hel; aa bamaŋ da ba ji waa hīŋgu-na, ba baa cira ba suur nelle huɔŋ-na. ²² Mamaŋ nyegāaŋ hierε Yerusalemu kūŋgu-na Diilon-nelma-na, ma ka ce yinni fanni'i nuɔ-i. *Isirahel-baambaŋ cie āmbabalma maŋ, ba ka pã ma sullu-i yinni fanni'i nuɔ-i. ²³ Yiŋ daani ka huol. Kusūntaamba-i baa bientaamba-i sūlma haraa-bei yinni fanni-na. Diilonjo ka pigāaŋ Isirahel-baamba-i u jāyamma-i yinni fanni'i nuɔ-i. ²⁴ Ba ka ko banamba baa jigāmmu, aa bel banamba a pisallā baa-ba jāmalābaa-ba-na hierε. *Nieraamba ka jo ji muonu Yerusalemu-i aa sere-yuɔ ce ba bāaŋgu-i.»

(Matie 24.29-35; Marke 13.24-31)

²⁵ «Bāaŋgu kaa bir ku deŋ birma baa ceŋo-i baa mɔeŋa-i hierε.* Dāmman-nuoraŋgu sie ji ta ku suɔ dumma, a ce dumaano-na, nuɔmba hōmmu kaa cu baa-ku, korma sie ji waa dei bei. ²⁶ Bimbinni maŋ dii dərɔ-i-na hierε, ni ka hel ni fonni-na. Nuɔmba da ba jɔguɔŋ ne mamaŋ ka da-ba, korma ka ce ba naŋ yir. ²⁷ Huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i, baŋ ka da *Molon-Bieŋo hilaa dərɔ-i-na baa u fōŋgū-i duherru suuye-yuɔ u tuɔ jo. ²⁸ Mafamma da ma ji doŋ ta ma ce, siireŋ na ta na ne u hūmelle-i, na korman-huɔŋgu piyaa.» ²⁹ Aa naa waŋ nel daama-i pigāaŋ-ba wuɔ: «Nieŋ *yensāaŋgu-i baa tibinni nanni-i hierε, ³⁰ da na ji da ni duɔŋ ta ni caa fielu-i, na bi suɔ

* **21:25** Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 13.10; Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 32.7; Yowel sebe-i-na (Joël) 3.3-4.

kerre ifelle hii ti. ³¹ Kuuduɔŋgu yaa-i, da na bi ji da maman daama duɔŋ ta ma ce, na saaya na suɔ wuɔ *Diilonɔ-bāaŋgu hii ti. ³² Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Nel daama ka ce hi fiefie ku nuɔmba namba aa ba suɔ ku. ³³ Dɔrɔ-i baa hiema-i ni ka gbuo, ŋga mei nelma sa ji gbuo dede. ³⁴ Bilaan na fere, baa na yan na hɔmmu yu baa ponsannin-maama, baa konyollen-maama, baa anjɔguɔma. Da na saa bel na fere, yiin daaku ka tugol-na. ³⁵ Ku ka tugol nuɔmba-i hiere ŋaa kollun tugol binwuɔŋo dumaa bel-o. ³⁶ Yaahuolo man juɔŋ, vaan na fere baa Diilocārille-i ku yaa u ka kāyā-nei na hel-yuɔ. Da na hel yaahuolo daayo-na, na gbāa yiera Molon-Bieŋo yaanɔga-na a piye.»

³⁷ Yesu taa u dii bāaŋgu-i *Diilodubuɔ-i-na u waŋ Diilon-nelma-i u pigāan nuɔmba-i, aa tuɔ kā u cɔ *Olivi-tibinni-tānun-nu. ³⁸ Cuo duɔ kaal, nuɔmba naar kūl ba-naa jo Diilodubuɔ-i-na ji ta ba nu u nelma-i.

22

Yuda suuraa Yesu-i

(*Matie 26.1-5,14-16; Marke 14.1-2,10-11; Nsaa 11.45-53*)

¹ *Ban'a ba sa dii siini-i *buruo man nuɔ-i u ponsaanɔŋu juɔ ta ku pie, ba bi bi ponsaanɔŋu faŋgu yaa *kɔrsinni timman-ponsaanɔŋu-i, ² *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *anjnamma pigātaan baa ta ba taara ba ko Yesu-i, ŋga ba taa ba kālā nuɔmba-i.

³ Huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i, *Sitānin suuri *Yuda-i-na, u yerre nande yaa Isikaro. Yuda nunɔŋu waa Yesu *hāalābien cinciueluo ba hāi baamba-na. ⁴ Wuɔ sire kā ba ka nunu ba-naa baa Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Diilodubuɔ niyataamba yuntaamba-i, uŋ ka kāyā-bei dumaa ba bel Yesu-i. ⁵ Kuɔ gbuu dɔlnu-bei, baa cira ba ka hā-yo gbeinɔ. ⁶ Yuda wuɔ hūu-ma aa naa tuɔ ne uŋ ka da hɔfafaanɔŋu man ba bel Yesu-i nuɔmba baa suɔ.

Yesu puɔraa ba da ba ka ce kɔrsinni timman-ponsaanɔŋu niwuoni-i

(*Matie 26.17-25; Marke 14.12-21; Nsaa 13.21-30*)

⁷ *Ban'a ba sa dii siini-i *buruo man nuɔ-i u ponsaanɔŋu juɔ hi, ban kon *kɔrsinni timman-ponsaanɔŋu tūlmba-i yiinɔŋu man nuɔ-i, ⁸ Yesu wuɔ waŋ baa Pier-i baa Nsāa-i wuɔ: «Kāan na ka ce ponsaanɔŋu niwuoni-i, die kā i ka wuo.»

⁹ Baa yuu-yo wuɔ: «I ka ce-ni hie?»

¹⁰ Wuɔ cira: «Da na ka suur nellen-huɔŋga-na, na ka da naacolŋo nanɔ tūyāa hūmman-būnaŋga, na cu u huɔŋ-nu. Duɔ ka suur dumelle man nuɔ-i, na suur baa-yo. ¹¹ Da na suur,

na wan̄ baa dumellentien̄o-i wuɔ hāalātien̄ wuɔ u pigāan̄-na dūngū man̄ un̄ ka hā-yo baa-ku u wuo kōrsinnī timman̄-ponsaan̄gū niwuoni-i baa u *hāalābiemba-i. ¹² U ka pigāan̄-na dubuɔ nan̄o dōrō-i-na; bimbinnī dii-yuɔ tī. Na ce niwuoni-i kusuɔn̄-nu'i.» ¹³ Pierbaa-ba ta. Ban̄ kāa ka hi, baa bi da-ma ŋaa Yesun̄ waan̄-ma dumaa. Baa ce kōrsinnī timman̄-ponsaan̄gū niwuoni-i.

(Matie 26.26-30; Marke 14.22-26; Kor. dte. 11.23-25)

¹⁴ Niiwuonin̄-huon̄gun̄ juɔ hi, Yesu wuɔ jo ji tēna baa u *pōpuɔrbiemba-i. ¹⁵ Wuɔ wan̄ baa-ba wuɔ: «Mi gbuu ta mi taara mi ce ponsaan̄ daaku-i baa-na aa suɔ suur yaahuolo-na. ¹⁶ Yaan̄ mi tūnu-n̄ei, da ŋ da yie i da i-naa die tiraa ce ponsaan̄ daaku-i ku sie waa bande; ku ka waa *Diilon̄-nellen̄. Kun̄ donyan̄ kuman̄ kuu dii kusuɔn̄-nu'i.» ¹⁷ Un̄ waan̄ mafamma-i, wuɔ bie duv̄ēn̄o ciin̄-na a jaal Diilon̄o-i, aa cira: «Hūyāan̄ na nyon̄ tēt̄ēn̄. ¹⁸ Mi tūnu-n̄ei, *Diilon̄-bāan̄ da ku saa ji don̄, mi sa ji tiraa dii duv̄ēn̄o mi nun̄gu-na.»

¹⁹ Ku huon̄gu-na, wuɔ bie *buruo aa jaal Diilon̄o-i aa b̄lnu-yuɔ hā-ba, aa cira: «Mi kūoma yaa-i, ma ka ce tāmman̄-kūngu na maama-na. Taa na ce min̄ cie kuman̄ daaku-i mi maama ta ma tēnu-n̄ei.»

²⁰ Ban̄ juɔ wuo niwuoni-i tī, wuɔ tiraa bie duv̄ēn̄-ciin̄ga-i hā-ba aa cira: «Mi tāmman̄ man̄ ka kūnna na maama-na ma yaa daama ciin̄ga-na. Diilon̄o ka bel u *tobisif̄elenni-i baa ma yaa-i.

²¹ Niēn̄, uman̄ ka hel mi huon̄-nu, uu dii tēna tuɔ wuo baa-ye bande-i-na. ²² Ba ka ko *Molon̄-Bien̄o-i ninson̄o ŋaa Diilon̄ un̄'a ma ce dumaa, ŋga uman̄ ka hā-ba baa-yo ba ko-yo, s̄ulma haraa kutien̄o-na.»

²³ *Hāalābien̄ baa don̄ ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Mien̄o-na bande-i-na, hai molon̄o-i sie ce daama temma-i?»

Haalābiemba-na hai molon̄o-i yun̄gu?

²⁴ Ku huon̄gu-na, *hāalābien̄ baa ta ba taara ba suɔ uman̄ yun̄gu ba h̄alma-na. Kuɔ ce ijieni. ²⁵ Yesu wuɔ wan̄ baa-ba wuɔ: «Nellentaamba haa f̄n̄gūo-i nuɔmba-na, f̄n̄gōtaamba ta ba guor nuɔmba ta ba b̄i-ba nelfafaamba. ²⁶ Ku saa saaya ku waa dumaan̄o-na namaa na wulaa. Uman̄ duɔ waa nelbuɔ-i na h̄alma-na, kutien̄o saaya u ce u f̄er̄e cekūɔ, uman̄ duɔ waa na yun̄gu-na, kutien̄o ce u f̄er̄e ŋaa maacembilon̄o. ²⁷ Yaan̄ mi yuu-na nelma diei: Nuɔ baa ŋ maacembilon̄o-i hai nelbuɔ-i? Nuɔn̄ei s̄i w̄ei? Ŋga mei dii na h̄alma-na ŋaa na maacembilon̄ muɔ. ²⁸ Min̄ cie muliema man̄ cor hier̄e, na h̄ier̄ā na kūoma-i a tēna baa-mi. ²⁹ Terien̄gu fan̄gu-na, mi To un̄ hāa-mi f̄n̄gūo-i dumaa, muɔmi ka bi hā-na baa-yo dum̄ei, ³⁰ i die ka waa baa i-naa mi nelle-na a tie wuo aa tie nyon̄ baa i-naa. Aa na ka waa *Isirah̄el dūnni c̄incieluo ni hāi-niini yun̄-nu.»

Yesu gboya Simo-Pier wuɔ u ka cɪna-yuɔ
(*Matie 26.31-35; Marke 14.27-31; Nsɔa 13.36-38*)

³¹ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ tuɔ piiye baa Simo-i wuɔ: «Simo, ne! *Sitani cɔarɔ-nei Diilonɔ wulaa duɔ sagalla-nei ne si u ka gbɔa hɔu-na mi wulaa. ³² Nɔga meɪ cɔarɔ Diilonɔ-i a hɔ nuonɔ-i wuɔ ɲ Diilonɔ-hɔmellen-kunɔŋu baa ku. ɲ ka nanna-mie nɔga ɲ ka bir jo. Da ɲ jo, ɲ kɔyɔ ɲ nabaamba-i.»

³³ Pier wuɔ cira: «Itie, da ba fie dii-ni kaso, ɲ ka bi da ba diyaa muonɔ-i baa-ni. Halle da ku fie waa kuliinɔŋu, mii dii ɲ huonɔ-nu.»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Pier, yan ɲ ferɛ, muomɛi tɔo-nin, isuɔduon daaku-na, koholdielɔnɔ sie hi bu, ɲ ka cɪna-mie da i siei wuɔ nan sa suɔ-mi.»

³⁵ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ wan baa *hɔalɔbiemba-i hiere wuɔ: «Mi nan puɔraa-na aa naa cira nelie baa bie gbeinɔ, nelie baa bie buɔra, nelie baa bie naatenni; binɔkunɔŋu kaa naa na wulaa wei?»

Baa cira: «E'e, ma saa ka ce.»

³⁶ Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Fiefie ku kunɔŋu-i kuuduonɔŋu si: Gbein da a waa baa uman, u bie-ya. Buɔra duɔ waa baa uman, u bie-yo. Aa nuoni man jiganga si baa-ni, ɲ suor ɲ jonɔruo-i ɲ sɔa kananga. ³⁷ Yaan mi tunu-nei, manan nyegaan Diilonɔ-nelmana wuɔ: *Ba ka ce-yo nelbalaɲo**, ba gbɛ muomɛi. Ma ka bi ce. Mi maama man nyegaan sebe-i-na, ma cemman-yiinɔŋu hii.»

³⁸ Hɔalɔbien baa cira: «Itie, jigammu hɔi daa ti.»

Yesu wuɔ cira: «Ku ka saanu.»

Yesu kuliinɔŋu pie ku jo
(*Matie 26.36-46; Marke 14.32-42*)

³⁹ Yesun waan mafamma-i, wuɔ hel ta tuɔ kɔ *Olivi-tibinnitanunɔŋu-na. Ba taa ba kɔ koko terienɔŋu fanɔŋu-na. U *hɔalɔbien baa bi sire cu u huonɔ-nu.

⁴⁰ Ban kaa hi, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Cɔarɔn Diilonɔ-i weima baa gbɔa taal-na dii-na kuubabalaanɔŋu cemma-na.» ⁴¹ Aa fuɔ wuɔ cor kɔ yaan-na celle ka duuna tuɔ cɔarɔ wuɔ: ⁴² «Baba, da ɲ sie ɲ maaya yaahuolo daayo-i muo-na; nɔga baa cira ɲ fer muɔ, ce-ma nin taaran ma ce dumaa.» [⁴³ Huonɔŋu fanɔŋu-na, *dɔrɔpɔuɔrbilonɔ nan wuɔ jo ji carra-yuɔ a dii holle yuɔ. ⁴⁴ U huonɔŋan nɔ na'a ka saa waa huonɔga dumaanɔ-na, kunan kuɔ migaan naara u Diilocaralle-i. U cufalun kuɔ ta ku konna nɔaa tamma.]

⁴⁵ Un juɔ cɔarɔ ti, wuɔ sire jo u hɔalɔbiemba wulaa jo ji da hɔculle cie ba kor duɔfun. ⁴⁶ Wuɔ cira: «Bige-i cie na ta na duɔfun? Siiren na ta na cɔarɔ Diilonɔ-i binɔkunɔŋu baa gbɔa taal-na dii-na kuubabalaanɔŋu cemma-na.»

* 22:37 Isayi (Esaie) 53.12

*Yesu belma hii**(Matie 26.47-56; Marke 14.43-50; Nsaa 18.3-11)*

⁴⁷ Nelma saa ji tī Yesu nuŋgu-na, ba'a ba ne da nuɔmba namba jo. Yesu *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-na, baŋ taa ba bī uman̄ *Yuda-i, u yaa waa nuɔŋ daaba yaan̄ga-na. Baŋ juɔ hi, wuɔ piɛ duɔ pūrā Yesu-i jaal-o. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Yuda, ŋ ka jaal *Molon̄-Bieŋo-i baa jaalun̄ daaku yaa-i a da ŋ pigāan̄-ba baa-yo ba bel-o ke?»

⁴⁹ Baman̄ waa baa Yesu-i baa suɔ suɔ fiɛfiɛ-i-na wuɔ ku huon̄gu siɛ fa. Baa yuu Yesu-i wuɔ: «Itie, i bie i jigāmmu-i bei wei?» ⁵⁰ Unan̄ wuɔ pāŋ bie u kaan̄ga-i a jafūŋ *Diiloligāntaamba yuntien̄o maacembilon̄o nan̄o nadietūŋgu-i a yer-ku. ⁵¹ Yesu wuɔ cira: «Yaan̄ dumaa, daaku ka saanu!» Aa naa kā ka bel naacol̄o tūŋgu-i a nar-ku ku temma-i. ⁵² Un̄ naraa-ku, wuɔ wan̄ baa *Diiloligāntaamba yuntaamba-i, baa *Diilodubuɔ niyataamba yuntaamba-i, a naara bīncuamba-i wuɔ: «Na hilaa baa jigāmmu baa bōeŋa da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muɔ. ⁵³ Ma sī yinni man̄ jon̄ i da i-naa Diilodubuɔ-i na ke? Bige-i ciɛ na saa siɛ bel-mi terien̄gu fan̄gu-na? Fieɛie yaa namaa huon̄gu-i, baa *Sitāni bi huon̄gu-i; na gbāa ce kuman̄ dolaanu-nei.»

*Pier cīinaana Yesu-i**(Matie 26.57-58,69-75; Marke 14.53-54,66-72; Nsaa 18.12-18,25-27)*

⁵⁴ Baŋ bilaa Yesu-i, baa ta baa-yo ta ba kā baa-yo *Diiloligāntaamba yuntien̄o cīiŋgu-na. Pier wuɔ yan̄ ba maa aa suɔ cu ba huon̄-nu. ⁵⁵ Un̄ kaa hi, wuɔ da nuɔmba namba yiraan̄ dāamu gōŋgūōŋ-huon̄ga-na, wuɔ kā ka tiɛna baa-ba. ⁵⁶ Maacembilon̄o nan̄ wuɔ ne Pier da kelkelkel aa naa cira: «Naacol̄ daayo waa baa Yesu-i.»

⁵⁷ Pier wuɔ cira: «Ciɛŋ nuɔ, mei sa suɔ-yo.»

⁵⁸ Cɛlle, naacol̄o nan̄o da-yo, wuɔ cira: «Ma sī nuɔ ŋ bi waa baa-ba ke?»

Pier wuɔ cira: «Naacol̄ nuɔ, ŋ haanu, muɔ sī!»

⁵⁹ Kuɔ vaaya cɛlle, unan̄o saa hūu-ma, wuɔ cira: «Coima saa fa, naacol̄ daayo hel *Galile; u waa baa-yo.»

⁶⁰ Pier wuɔ cira: «Naacol̄ nuɔ, ŋ wan̄ wuɔ nie dumandɛ-i?» Un̄ taa u wan̄ mafamma-i, kōhōldiɛlāŋo don̄ tuɔ bu. ⁶¹ Yesu wuɔ miel ne-yo. Un̄ ŋa naa gboya-yuɔ baa nelma man̄ wuɔ isuɔduon̄ daaku-na, kōhōldiɛlāŋo siɛ hi bu, keɛɛ u ka cīina-yuɔ da i siei wuɔ u sa suɔ-yo† maa pāŋ tiɛnu Pier-i. ⁶² Wuɔ hel fuoren̄ gbuu pāŋ tuɔ kaal.

*Ba kāa baa Yesu-i da ba ka yuu-yo**(Matie 26.59-68; Marke 14.55-65; Nsaa 18.19-24)*

† 22:61 Niɛŋ 22.34.

⁶³ Baŋ bilaa Yesu-i aa jina nuɔmba maŋ ta ba niya-yuɔ ba taa ba muo-yo aa ta ba nyɛ-yo. ⁶⁴ Baa naa vaa u yufieŋa-i aa ta ba muo-yo. U maŋ duɔ muo, ba yuu-yo wuɔ: «Hai moloŋo-i muyaa-ni? Bi kutieŋo yerre-i i ne!» ⁶⁵ Aa ba tuoraaya-yuɔ ŋaa ba ka ko-yo.

⁶⁶ Cuoŋ juɔ kaal, *Yuifu ba bincuɔmba-i, baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *anjinaamma pigāataan baa jānu ba-naa aa naa ce ba jo baa-yo wuɔ ba ji ce u āndaangu-i. ⁶⁷ Baŋ juɔ baa-yo, baa yuu-yo wuɔ: «Da kuɔ Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortieŋo maŋ u yaa nuɔŋo-i waŋma baa-ye.»

Yesu wuɔ cira: «Da mi fie waŋ wuɔ nie, na sie hūu-ma, ⁶⁸ aa da mi yuu-na baa mamaŋ, na sie sie-mi. ⁶⁹ Ŋga mamaŋ dii, *Moloŋ-Bieŋo ka kā ka waa Itieŋo caaŋ-nu.»‡

⁷⁰ Uŋ waan mafamma-i, ba hieroŋo-i baa cira: «Diiloŋ-Bieŋo yaa nuɔŋo-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.»

⁷¹ Baa cira: «Ii si dii die ka yuu moloŋo, mie feɛɛ-i i nuɔ-ma u nuŋgu-na; wuɔ fuɔ Diiloŋ-Bieŋo.»

23

Ba kaa baa Yesu-i faamaan ba terieŋ-nu

(Matie 27.1-2,11-14; Marke 15.1-5; Nsaa 18.28-38)

¹ Ku huongu-na, baa sire hiere a kā baa Yesu-i *Pilati wulaa. ² Baŋ kaa hi, baa gbɛ Pilati-i wuɔ: «I daa naacolŋ daa u wuɔra u gbo nuɔmba-i nelle-na wuɔ ba baa pā nampo-i a hā *Orome ba *jamatigi-i. Aa cira Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortieŋo maŋ, u yaa ufaŋo-i aa tiraa cira fuɔ nellentieŋo.»

³ Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «*Yuifu ba nellentieŋo yaa nuɔŋo-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.»

⁴ Pilati wuɔ waŋ baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa nuɔmba-i hiere wuɔ: «Mei saa da cālmuɔ naacolŋ daayo-na.»

⁵ Baa yagar aa naa ta ba kaasŋ wuɔ: «U saa fa; nelgboroŋo. U duoŋ baa-ku dii *Galile a jo ji wuɔra gbuo *Yude-i hiere baa-ku, fieɛɛ-i u juɔ ji cor baa ku yaa-i *Yerusalemu-i-na bande-i-na; wuɔ nuɔmba ta ba ce ba feɛɛŋ-maama.»

⁶ Pilatiŋ juɔ nu ba bɛ Galile yerre-i, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Naacolŋ daayo-i Galileyieŋo-i wei?»

⁷ Baa cira: «Ūu, Galileyieŋo.» A ne da huongu faŋgu-na, *Eɔdi yaa waa Galile yuŋgu-na. Kuɔ bi saanu u juɔ yinni fanni-na Yerusalemu-na. Pilati wuɔ saan Yesu-i a hā-yo.

⁸ Eɔdi wuɔ nuɔ Yesu maama-i ku bāangu cuɔ, wuɔ tuɔ taara u da u yufelle ŋga u saa ji da-yo. Pilatiŋ juɔ saan-yo hā-yo, kuɔ

gbuu dɔlnu-yuɔ; wuɔ tuɔ taara u ce gbɛrɛ-wɛima fuɔ ne. ⁹ Wuɔ yuu-yo baa nelma bɔi, ŋga Yesu saa ji seŋ sɔnuŋgu yuɔ. ¹⁰ A ne da huɔŋgu faŋgu-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjɪnamma pigāntaamba waa Erɔdi terienŋu-na gbuu ta ba kar coikāŋkarɛiŋa ba haa-yuɔ. ¹¹ Erɔdi-i baa u sorosibaa-ba-i baa nyɛ-yo aa tuora-yuɔ da dei aa dii yuntaaŋ-jonŋoruo hā-yo ku da ku col-o aa bir saaŋ-yo hā Pilati-i baa-yo. ¹² Erɔdi-i baa Pilati-i ba saa ta ba gbo, ŋga yiingu faŋgu-na, baa pāŋ bel j̄ɛru. (*Matie 27.15-26; Marke 15.6-15; Nsɔa 18.39-19.16*)

¹³ Yesuŋ birii jo, *Pilati wuɔ b̄i *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *Yuifu ba yuntaamba-i, a naara nellen- nuɔmba-i ¹⁴ a ji cira: «Namei juɔ baa naacolŋ daayo-i ji hā-mi wuɔ u wuɔra u gbo nuɔmba-i. Mei yuu-yo namaa fɛrɛ-i na yufellen, naŋ haa mamaŋ yuɔ mi saa da-ma yuɔ. ¹⁵ Na saa da *Erɔdiŋ birii saaŋ-yo hā-mi wɛi? Fuɔ saa bi da uŋ ciɛ kumaŋ aa ku hi u kuliingu. ¹⁶ Mi ka ce ba muo-yo yonŋ aa nanna-yuɔ.»

[¹⁷ Belle belle, *Yuifubaa da ba'a ba ce ba *kɔrsinni timmaŋ-ponsaanŋu-i, Pilati nanna ba kasobilonŋo diei.] ¹⁸ Nuɔŋ baa sire hiere ta ba kaasɪŋ wuɔ: «Ko naacolŋ daayo-i aa ŋ nanna Barabasi yaa-i!» ¹⁹ Barabasi wuɔ gbuɔ nuɔmba ce ijieni nanni nellen-huɔŋga-na, aa naa tiraa ko nelienŋo. Baa bel-o dii-yo kaso-i-na. ²⁰ Pilati saa tuɔ taara ba ko Yesu-i, wuɔ tiraa piye baa-ba. ²¹ Baa yagar aa ta ba kaasɪŋ wuɔ: «Gbu-yo *daaŋ-nu! Gbu-yo daaŋ-nu!» ²² Pilati wuɔ yuu-ba ku yu u beyufienŋa siei wuɔ: «U guɔlaaya hama-i? Mei saa da uŋ ciɛ kumaŋ aa na'a i ko-yo. Mamaŋ dii, mi ka ce ba muo-yo aa nanna-yuɔ.» ²³ Baa yagar aa naa gbuu pāŋ ta ba kaasɪŋ da gbagaga wuɔ ba saaya ba gbu-yo daaŋ-nu ko-yo. ²⁴ Baŋ kaasɪŋ dumaanŋo-na, Pilati saa gbāa duɔ yagar, wuɔ naa u hūu-ma. ²⁵ Uŋ hūyāa-ma dumaanŋo-na, wuɔ ce ba nanna Barabasi-i, fuɔ maŋ gbuɔ nuɔmba ce ijieni-i aa tiraa ko nelienŋo, aa hā-ba Yesu-i wuɔ ba kā, kumaŋ da ku ka dɔlnuŋ-bei, ba ce-ku yuɔ.

Yesu-i u kuliŋ-hūmelle-na

(*Matie 27.32-34; Marke 15.21-23*)

²⁶ *Pilatiŋ hāa-ba Yesu-i, sorosibaa baa biɛ baŋ ka gbuŋ-yonŋ *daaŋgu maŋ nuɔ-i a haa-ku hā-yo, aa naa ta baa-yo da ba ka ko-yo. Baŋ kāŋ hūmelle-na, baa suu baa Sirɛniyiɛŋo naŋo hilaa suon-nu. Ba b̄i-yo Simɔ. Baa bel-o haa daaŋgu-i hā-yo, aa ce u cu Yesu huon-nu. ²⁷ Nuɔmba saa waa dei ba huonŋu-na. Caamba bi waa ba hɔlma-na, baa haa ba nammu-i ba yunnin ta ba kaal. ²⁸ Yesu wuɔ miɛl tuɔ piye baa-ba wuɔ: «*Yerusalemu caaŋ namaa, baa na kaal mei maama-na, taa na kaal namaa fɛrɛŋ maa-na baa na bisɔlmba maa-na. ²⁹ Na saa da, yiingu dii baa yiingu, ba kaa cira: «Caamba maŋ saa honŋ da, baa bamaŋ saa fiɛ dede, ba yunni dɔlaa.» ³⁰ Yiingu faŋgu-na, nuɔmba kaa

ta ba gbẽ tãnni-i wuɔ: «Ciinj na haa-yiɛ!» aa gbẽ tãnyienja-i wuɔ: «Suuyen-yiɛ!»* ³¹ Da ba dii daabinaangu-i dāamu-na, ba ka ce daakuraangu fuɔ niɛ?»

³² Baa bilaa gburanġbotaamba namba ba hāi, baa gbonu-bei baa Yesu-i da ba ka ko-ba.

Yesu gbumman-huonġu hii

(Matie 27.35-44; Marke 15.24-41; Nsaa 19.17-27)

³³ Tãnyelle nande dii ba bĩ-de Yukoluonġu. Baŋ kaa hi tãnyelle fande-i baa gbu Yesu-i baa gburanġbotaanġ daaba-i ba hāi-i-na. Unanġo-i u nadien-na, unanġo-i u nanyuonġ-nu.†

³⁴ Baŋ gbuu-ba, Yesu wuɔ cira: «Baba, baa gāŋ baa-ba; baŋ ceŋ kumanġ ba sa suɔ-ku.»

Sorosibaa-ba-i ba-naa nuɔ, baa ta ba taara ba calnu u jonġorbaa-ba-i, ba saa suɔ baŋ ka hā umanġ aa yanġ umanġ. Baa naa ba ful tienja calnu-bei.‡ ³⁵ Nuonġ baa yiɛra ta ba fara ba ne. *Yuifu ba yuntaanġ baa ta ba piye wuɔ: «U kuraa banamba-i, fiɛfiɛ-i ku hii u yaa-i, u kor u fɛɛ i ne. Duɔ kor u fɛɛ, ku yaa i ka suɔ wuɔ Diilonġo unġ pāa nunġu-i aa saanġ *Konġkortienġo manġ u yaa ufaŋo-i.» ³⁶ Sorosibaa baa bi ta ba nyɛ-yo aa naa hā-yo niisaarni wuɔ u nyonġ, § ³⁷ aa naa cira: «Da kuɔ nuonġei Yuifu ba nellentienġ nuonġo-i, kor ŋ fɛɛ i ne.» ³⁸ Baa nyɛgāanġ u yudɔɔ-i-na wuɔ: «Yuifu ba nellentienġo yaa daayo.»

³⁹ Ba nanġ gbuu gburanġbotaamba manġ, unanġ wuɔ bir gbẽ Yesu-i wuɔ: «Nanġ saa cira wuɔ Diilonġo unġ pāa nunġu-i aa saanġ Konġkortienġo manġ u yaa nuonġo-i wei? Kor ŋ fɛɛ aa ŋ kor miɛŋo-i kɛ!»

⁴⁰ Ku saa dɔlnu u nawuonġo-i, wuɔ tuɔ wanġ baa-yo wuɔ: «Nanġ sa kāalā Diilonġo-i de! Ma sɪ ii dii mulɛnduɔma yaa nuɔ-i baa-yo kɛ? ⁴¹ Baŋ bilaa miɛŋo-i ba ninsonġo. Miɛ āntaaramma'i diyaa-ye kuliinj daaku-na, aa fuɔ saa bi guɔla binġkūŋgu ba belo da ba ko-yo gbāŋgbāŋ.» ⁴² Aa naa wanġ baa Yesu-i wuɔ: «Yesu, da ŋ ji waa ŋ nellentesɪnni-na, ŋ baa yanġ mi maama karaanuniɛ.»

⁴³ Yesu wuɔ cira: «Mi wanġ ninsonġo-i baa-ni: Nyunġo daayo-na, ŋ ka suur baa-mi Diilonġ-nelle-na.»

Yesu kuliinjgu-i

(Matie 27.45-56; Marke 15.33-41; Nsaa 19.28-30)

⁴⁴ Bāanġunġ juɔ hi yuhuonġa-i, ba'a ba ne da terienġu cure hiere da bintūu. Ku tɪyāa dumɛi fuɔ bāanġu ji tɛɛŋ. ⁴⁵ Kompanġa manġ naa karaanu *Diilodubuɔ-i, kaa pāŋ taalnu ka holle-na sɔmma hāi. ⁴⁶ Yesu wuɔ kaasɪŋ da gbagaga wuɔ: «Baba, hūu-mi.» Aa bi hūu u fɛɛ. ⁴⁷ Sorosi ba yuntienġo nanġ unġ

* 23:30 Ose (Osée) 10.8 † 23:33 Niɛŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 53.12. ‡ 23:34

Gbeliemanġ-nalāanġu (Psaume) 22.19 § 23:36 Gbeliemanġ-nalāanġu (Psaume) 69.22

daa mafamma-i, wuɔ gbɛliɛŋ Diilonɔ-i aa naa cira: «Coima saa fa, naacolɔ daayo naa vii.» ⁴⁸ Nuɔmba maŋ naa kã ka ta ba ne, baŋ juɔ da-ku dumaanɔ-na, baa bir ta ba misirrã ba yunni-i ba kũŋ. ⁴⁹ Yesu sɔsuɔtaamba-i baa caamba maŋ naa nyaanu-yuɔ a hel *Galile-i-na kã, baa yiera da yargaa ta ba fara ba ne.

Yesu fuuremma-i

(*Matie 27.57-61; Marke 15.42-47; Nsaa 19.38-42*)

⁵⁰ Naacofɛfɛiŋo naŋo waa *Yuifu ba *nellentaamba hɔlma-na, ba taa ba bi-yo Yosefu. Yosefu naa tuɔ kãalã Diilonɔ-i. ⁵¹ U nabaambaŋ ciɛ kumaŋ Yesu-i-na, u saa siɛ dii u nunɔgu-i baa-ba. U taa u hel Arimate. Yuifu ba nelle nande'i difande-i. U taa u niya *Diilonɔ-bãanɔgu domma-i. ⁵² Yesuŋ kuu, wuɔ kã *Pilati wulaa ka cãrã-yuɔ. Pilati wuɔ hã-yo baa-yo. ⁵³ Wuɔ kã ka har-o a fiɔnya-yuɔ aa kã ka fuure-yuɔ cĩncorre nande-na, baa hiɛŋ-de tãmpɛllɛŋ. Baa sa fuure moloŋo diɛ dede. ⁵⁴ Yiinɔgu fanɔgu waa jumayiinɔgu, Yuifu ba *yitiɛnanɔgu naa saaya ku doŋ bãsuurunɔgu-na. ⁵⁵ Caamba maŋ naa hilaa *Galile-i-na a nyaanu Yesu-i, baa cu Yosefu huon-nu ka ne baŋ naana dumaa. ⁵⁶ Baŋ kaa nanna ti, baa bir kũŋ da ba ka taara nantiilma baa natikolo ka kũnna-yuɔ. Baŋ'a ba ce mafamma-i bãl, bãanɔgu suurii ti. Yitiɛnanɔgu hii. Baa tiɛna fiisa ŋaa maŋ nyɛgãan dumaa *ãnjĩnamma-na.*

24

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na

(*Matie 28.1-10; Marke 16.1-8; Nsaa 20.1-10*)

¹ *Yitiɛnanɔgu cuo kaala-i-na,* caaŋ daaba naar kã cĩncorre-na baa natikolo-i ² kã ka da tãmpɛlle maŋ baŋ ŋa naa ce-de suu cĩncorre nunɔgu-i di bũmalãa halanɔ. ³ Ba suurii ku yaa-i, ba saa da kulonɔ-i. ⁴ Ba hɔŋ muɔ cu, ba'a ba ne da nuɔmba hãi, ba jonɔgorbaa-ba caa da kpeikpɛi. ⁵ Kor maa ta ma da-ba, baa nisiŋ ba yammu-i. Nuɔŋ daa baa gbɛ-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na jo ji ta na taara umaŋ dii cicɛlma-i bikuonɔ hɔlma-na? ⁶ Uu si dii bande-i, u siire hel. Uŋ taa u waŋ mamaŋ baa-na *Galile-i-na, ma tiyãanu-nei wei? ⁷ Ma si uu naa cira: «Fuɔ ba hã nelbabalaamba baa *Molonɔ-Biɛŋo-i ba gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hãi yonɔ hiɛma-na, siɛliŋ-yiinɔgu-i u ka sire hel jo.»† Ma saa waŋ wei?»

⁸ Yesu nel maa pãŋ tiɛnu-bei. ⁹ Baa ta kũŋ ka tũnu u *hãalãbiemba-i ba kũŋgu-na hiere. ¹⁰ Caamba maŋ waa da mafamma-i ba yireiŋa yaa daaya: Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na u waa, a naara u duonɔ-i Sake nyu-i, baa Sani,

* **23:56** Helmaŋ-sebe (Exode) 20.10; Anjĩnamma tiyemman-sebe (Deutéronome)

5.14 * **24:1** Ku cuo kaala waa jumaansi. † **24:7** Niɛŋ 9.22; 17.25; 18.32-33.

Diilonɔ-sebɛ maama-i baa-ye hūmelle-na huɔŋgu maŋ nuɔ-i, i hɔmmu naa gbuu fɛ̃ ŋaa ba kūna hūŋhīnaŋo muɔ.» ³³ Ba saa tiraa tɛna, baa pāŋ sire bir kā Yerusalemu-i-na kā ka da *hāalābiemba maŋ tīyāa cīncieluo u diei, ba tigiin ba-naa, a naara ba nabaamba namba. ³⁴ Baŋ kāa ka da bamaŋ, baa cira: «Itienɔ siire ninsoŋo, Simɔ daa-yo.» ³⁵ Bafambaŋ bi daa mamaŋ Emawusi hūmelle-na, baa bi suur ma yaaŋga-na waŋma. Aa naa cira: «U juɔ tuɔ calnu buruo yaa i suɔ suɔ-yo.»

Yesu caraaya u hāalābiemba-i

(*Matie 28.16-20; Marke 16.14-18; Nsaa 20.19-23; Pɔpuɔr. 1.6-8*)

³⁶ *Hāalābienɔ baŋ waa ta ba piiye, ba'a ba ne da Yesu fuɔ fɛɛ-i ba hɔlma-na. Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Tīyāaŋ dɛi!» ³⁷ Korma pāŋ ta ma da-ba wuɔ sɪ *jina. ³⁸ Yesu wuɔ cira: «Bige-i kormaŋ-kūŋgu fuɔ? Bige-i ciɛ na ta na dii nuharuŋgu miɛ? ³⁹ Niɛŋ mi nammu-i baa mi gbeini-i. Muɔmɛi mi fɛɛ! Juɔŋ na ji yiɛya-miɛ na ne. Jina muɔ sɪ. Jina dii ŋaa fafalmu; kūma si dii-yuɔ, kokonni bi si dii-yuɔ, ŋga ni yaa daani muɔmi-na.» ⁴⁰ Uŋ taa u waŋ mafamma-i, wuɔ tuɔ pigāaŋ-ba u nammu-i baa u gbeini-i. ⁴¹ Ba hɔŋ muɔ gbuu fɛ̃ da yogogo, ŋga ba saa hūu-ma wuɔ u yaa-i. Baa yiɛra kar da hāmmu! Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Kuuwuɔŋgu dii baa-na bande-i-na wɛi?» ⁴² Teterienɔ naŋo waa boluɔŋgu, baa hɛɛ-yo, baa biɛ-yo hā-yo. ⁴³ Wuɔ hūu-yo wuo-yo ba yufelle-na. ⁴⁴ Aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Miŋ taa mi waŋ mamaŋ baa-na i wuɔramma-na, ma'i sɪ daama-i wɛi? Mi maama maŋ nyɛgāaŋ *Moisi *aŋjinaŋma-na, baa *Diilopɔpuɔrbiemba sebɛbaa-ba-na a naara gbeliɛmaŋ-neini-na, maa naa saaya ma ce; ma bi ciɛ.» ⁴⁵ Uŋ piiye dumaanɔ-na, kuɔ kāyā-bei ba suɔ Diilonɔ-nelma yaaŋga-i. ⁴⁶ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «Baŋ nyɛgāaŋ mamaŋ, ba ciɛra wuɔ: Diilonɔ uŋ pāa nuŋgu-i aa saanɔ *Kɔŋkortienɔ maŋ, u saaya u ku a ce yinni hāi hɛɛma-na aa siɛlinɔ-yiingɔ-na u sire hel kuomba hɔlma-na ⁴⁷ aa nuɔmba ka nu u maama-i nilɛinɔ-na hiere ka saa. Ba ka doŋ ta ba waŋma *Yerusalemu yaa nuɔ-i wuɔ nuɔmba nanna ba cilɔbabalaŋo-i, ku yaa Diilonɔ ka ce jande ba āmbabalma-na hiere. ⁴⁸ Mamaŋ ciɛ daama-i hiere, namei daa-ma, namei saaya na wuɔra waŋma. ⁴⁹ Terienɔŋgu faŋgu-na, mi To uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka hā-na fɔŋgūɔ maŋ, da mi kā, mi ka saanɔ-yo hā-na. Baa na kā terienɔŋgu; tɛnaananɔ na ciɛ u jo igɛna.»‡

Yesu tamma-i duɔ kā dɔrɔ-i-na
(*Marke 16.19-20; Pɔpuɔr. 1.9-11*)

⁵⁰ Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ ce ba hel *Yerusalemu-huonḡa-na a kã Betani caaḡ-nu. Baḡ kaa hi, wuɔ sire u nammu-i dɔɔ tuɔ cãrã Diilonḡo-i u hã-ba. ⁵¹ Ba juɔ'a ba ne da u nyugũḡ dɔɔ. § ⁵² Baa jaal-o aa naa ta kũḡ, ba hɔmmu gbuu fẽ da yogogo. ⁵³ Ba saa ta ba naa *Diilodubuɔ-i-na; ba taa ba kã ba jaal Diilonḡo-i.

Nsáaŋ nyεgáaŋ Yesu maama maŋ Nelmuoyamma

Nsáa nunngu waa Yesu *háalábiēŋ cíncieluo ba hái baamba-na. Duó tuó waŋ fuó fεrεŋ maama-i, u sa bí u yerre-i; kuniε u cira «*háalábilonjo naŋo» (18.15), kuniε wuó «háalábilonjo maŋ maama-i taa ma dólnu Yesu-i ma yaŋ» (13.23).

Sebe domma-na, u taara u cira wuó Yesu yaa Diilon-ándaanngu-i, nga u ciε u fεrε nelieŋo jo híema-na (sap. 1). Ku huonngu-na, Nsáa piye gbεrε-weima niehá maama. Yesu ciε gbεrε-weima famma-i a pigáaŋ u sínni. Aa bi piye Yesuŋ wuóraaya suu baa nuómba maŋ ba maama. Ba suumaŋ káayá nuómba-i dumaa baa kutaamba famba fεrε-i, u nunngu hii-ma. *Yuifu ba yuntaambaŋ cúó Yesu-i dumaa, baŋ cíinaana-yuó dumaa wuó u'i sí Diilon-Konkortieŋo-i, Nsáa nunngu bi hii mafamma-i (sap. 2-12).

Ku huonngu-na, baŋ bilaa Yesu-i isuonngu maŋ nuó-i, mamaŋ ciε, u suurii ma yaannga-na waŋ-ma: Yesuŋ diyaa nelma-i dumaa u *pɔpuɔrbiemba túnni-na, uŋ cáarā Diilonjo-i dumaa (sap. 13-17), baa baŋ ciε u ándaanngu-i dumaa a ji ta ba koyo (sap. 18-19). Sebe periema-na, u waan Yesu siremmaŋ-kúŋgu-i aa waŋ fuó uŋ nyεgáaŋ u sebe-i yunngu maŋ nuó-i (sap. 20-21).

Nelma ciε ma fεrε nelbilonjo

¹ Ku domma-na, Nelma naa waa tí. Nelma naa waa baa Diilonjo, aa maa naa waa Diilonjo. ² Ku domma-na, Nelma naa waa baa Diilonjo. ³ Diilonjo ciε ma yaa ce bímbínni-i hiere. Bímbínni maŋ ciε hiere, ma nunngu dii ni cemma-na. ⁴ Cicéлма waa Nelma yaa nuó-i. Aa cicéлма famma yaa waa nelbiliemba fitínuó-i. ⁵ Fitínuó uŋ juó, kukulma saa gbáa cie-yo.

⁶ Huonngu nanngu juó hi, Diilonjo saan molo jo. Ba taa ba bí kutieŋo-i Nsáa. ⁷ U saan-yo wuó u ji piye fitínuó maama baa nuómba-i kumaŋ ka ce ba húu u maama-i. ⁸ Ku saa ce ŋaa Nsáa yaa waa fitínuó-i de! Nga uu naa jo duó ji waŋ fitínuó maama yon baa nelbiliemba-i. ⁹ Nelma yaa waa ninsoŋ-fitínuó-i. Ma juó híema-na ji kaala nuómba yammu-i hiere.

¹⁰ Nelma waa tí miwaanjo-na. Ma yaa jíena miwaanjo-i. Nga nelbiliemba yagaraa-ma. ¹¹ Ma juó ma fεrεŋ nelle-na, ma nellen-baamba cíina-méi. ¹² Nga banamba siyaa-ma aa húu ma maama-i. Ma háa kufanngu taamba-i ku fónḡúó-i ba da ba ce Diilon-bisálmba. ¹³ Diilon-bisálmba famba-i ku saa ce ŋaa u

huoŋ-ba nelbilonŋ temma, ku saa bi ce ŋaa ku dɔlaanu moloŋo-i u ce u hoŋ-ba, ŋga ku dɔlaanu fuɔ fere yaa u hoŋ-ba.

¹⁴ Nelma ciɛ ma fere nelbilonŋ jo ji waa i hɔlma-na. I daa u fafaanŋu-i. U waa hujantienŋo aa tiraa waa ninsowaranŋo. Fafaanŋu fanŋu-i i To-i hāa u Bɛduɔla-i baa-ku. ¹⁵ Nsāa yaa juɔ ji tuɔ wanŋ u maama-i. U taa u piye baa nuɔmba-i wuɔ: «Minŋ taa mi gbɛ umanŋ miɛ uu dii huonŋ-nu, u yaa daayo-i. Aa mei suɔ da mi hoŋ, uu naa waa tɪ; a ce dumaanŋo-na u maaraa muɔŋo-i.» ¹⁶ U ciɛ baa-ye cor. Cuobaa-banŋ kaal, u bi ce baa-ye dumei. ¹⁷ *Moisi yaa juɔ baa *anŋinamma-i ji hā-ye, ŋga hujarre-i baa ninsoŋo-i, Yesu-Kirsa yaa juɔ baa-ni. ¹⁸ Molonŋ yufelle saa haa Diilonŋo-na dede. Ŋga u Bɛduɔla pigāanŋ-ye u sinni-i. U yaa dii tɛna baa-yo.

Nsāa-Batisei āndaanŋu-i

(Matie 3.1-12; Marke 1.1-8; Like 3.1-18)

¹⁹ Nsāa nuŋ-āndaanŋu yaa daaku. Uŋ waa tuɔ *batiseŋ nuɔmba-i, *Yuifu ba yuntaamba manŋ waa *Yerusalemu-i-na, baa puɔr *Diilojigāntaamba namba-i baa *Levitibaa-ba namba-i wuɔ ba ka yuu u sinni-i. Banŋ kāa ka hi, baa cira: «Naacolŋ nuɔ, nanŋ hilaa hie?» ²⁰ Nsāa saa fuo ma diei bei; wuɔ cira: «Baa na ta na ne wuɔ sɪ Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ *Konŋkortienŋo manŋ, u yaa juɔ muɔŋo-i, muɔ sɪ.»

²¹ Baa cira: «Nuɔnɛi *Eli-i wei?»

Nsāa wuɔ cira: «E'e, muɔ sɪ.»

Baa cira: «Nuɔnɛi *Diilopɔpuɔrbilonŋ nuɔŋo-i wei?»

Wuɔ cira: «E'e.»

²² Baa cira: «A nanŋ hilaa hie? Nuɔmba'i puɔraa-ye; pigāanŋ-ye ŋ sinni-i i ka tūnu-bei.»

²³ Nsāa wuɔ siɛ-ba baa *Isayi* āndaanŋ daaku-i wuɔ:

«Muɔmɛi hohuolaayanŋ *hɛkuraanŋu-na wuɔ:

«Siireŋ na cāa Itienŋo hūmelle-i.†»

²⁴ *Farisiɛbaa-ba waa pɔpuɔrbienŋ daaba hɔlma-na. ²⁵ Baa cira: «Ŋ ciɛra wuɔ Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ Konŋkortienŋo manŋ, u'i sɪ nuɔŋo-i, aa cira Eli'i sɪ nuɔŋo-i aa tiraa cira Diilopɔpuɔrbilonŋo'i bi sɪ nuɔŋo-i; a ma bilaa niɛ ŋ ta ŋ batiseŋ nuɔmba-i?»

²⁶ Nsāa wuɔ cira: «Muɔmi batiseŋ-na baa hūmma yonŋ, ŋga moloŋo nanŋo dii na hɔlma-na, na sa suɔ-yo. ²⁷ Mi juɔ yaanŋa kufanŋu tienŋo-na, ŋga mi saa piɛra u natāanŋu-i.» ²⁸ Nel daama-i hiere ma ciɛ Betani. Nsāa taa u batiseŋ nuɔmba-i kusuɔŋ-nu'i, dii *Yurdɛ bomborma-na.

Yesu yaa Diilonŋ-Tūmbilonŋo-i

* **1:23** Isayi: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya *Isayi yerre-na wuɔ *Diilopɔpuɔrbilonŋo. † **1:23** Isayi (Ésaïe) 40.3

29 Ku cuo kaala-i-na, Nsãa wuɔ u ne da Yesu jo u wulaa. Wuɔ cira: «*Diilonɔ-Tũmbilonɔ yaa juɔŋ daayo. U yaa piriin nelbiliemba āmbabalma-i. 30 Mi taa mi gbẽ u yaa-i miɛ uu dii huonɔ-nu, ŋga u taa yaanɔ muɔŋo-na, a ce dumaanɔ-na u maaraa-mi. 31 Mei saa ta mi suɔ-yo, ŋga mi juɔ ji ta mi *batischen nuɔmba-i hũmma-na da mi ce *Isirahel-baamba suɔ-yo.»

32 Uŋ waanɔ mafamma-i, u cira: «Mi daa *Diilonɔ-Yalle hilaa dɔrɔ-i-na konɔhurɔŋ temma jo ji diire-yuɔ. 33 Mi saa ta mi suɔ-yo. Ŋga umanɔ puɔraa-mi wuɔ mi ji batischen nuɔmba-i hũmma-na, uu naa gbẽ-mi wuɔ: «Da ŋ ji da mi Yalle hiiriye ji diire umanɔ nuɔ-i, u yaa ka tuɔ batischen nuɔmba-i baa-de.» 34 Mi daa mafamma-i nuɔ baa mi yufelle. Mi sie fuo-ma: Naacolɔŋ daa u yaa Diilonɔ-Bieŋo-i.»

Bamanɔ cuu Yesu huonɔ-nu dɛlũɔ

35 Ku cuo kaala-i-na, Nsãa wuɔ tiraa kã baa u *hãalãbiemba hãi terduonɔŋu fanɔŋu-na. 36 U juɔ'a u ne da Yesu cor. Wuɔ cira: «*Diilonɔ-Tũmbilonɔ yaa kãanɔ daayo!» 37 Hãalãbienɔ daaban nuɔ mafamma-i, baa pãŋ ta cu Yesu huonɔ-nu. 38 Yesu wuɔ u miɛl ne ku yaa nuɔ-i, a da-ba u huonɔŋu-na. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Kuu dii niɛ?»

Baa cira: «Arabi, ŋ haraa hie?» (Arabi yunɔŋu yaa wuɔ hãalãtie.)

39 Yesu wuɔ cira: «Juɔŋ i ta, na ka suɔ-ku.» Baa kã baa-yo ka suɔ unɔ haraa kusuonɔ-nu. Bãanɔŋu naa tɛrɛŋ tɛ, baa pãŋ perienɔ bãanɔŋu boluonɔŋu-i baa-yo.

40 Hãalãbienɔ daaba-i ba hãi-i-na, ba taa ba bɛ unanɔ-i Andere, Simɔ-Pier hãanɔ'i waa. 41 Fuɔ wuɔ ta kã mɔŋɔ yaa wulaa-i igɛna ka wanɔ baa-yo wuɔ: «Diilonɔ unɔ pãa nunɔŋu-i wuɔ u ka saanɔ *Konɔkortienɔ manɔ, i daa-yo.» (Ba bɛ u yaa-i *Kirsai girɛkimma-na.) 42 Aa naa kã baa Simɔ-i Yesu wulaa. Yesu wuɔ ne-yo aa naa cira: «Nsãa bieŋ nuɔ, ba bɛ-ni Simɔ; i ka tie bɛ-ni fiɛfiɛ-i-na Sefasi.» (Sefasi yunɔŋu yaa wuɔ tãmpɛlle.)

43 Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ cira u kã *Galile. Uŋ hilaa, wuɔ suu baa naacolɔŋo nanɔ-i ba bɛ-yo Filipu; wuɔ gbẽ-yo wuɔ: «Filipu, jo i ta!» 44 Filipu taa u hel Betisada. Ba taa ba hel neduɔle baa Andere-i baa Pier hiere. 45 Ku huonɔŋu-na, Filipu wuɔ bi kã ka da Natanayɛl; wuɔ gbẽ-yo wuɔ: «*Moisi-i baa *Diilopɔpuɔrbienɔ banɔ waanɔ naacolɔŋo manɔ maama-i ba seɛbaa-ba-na, i daa-yo. Ba bɛ-yo Yesu, Nasaretitaanɔ Yosɛfu bieŋo.»

46 Natanayɛl wuɔ cira: «Niŋ huonɔ, ŋ nuɔ ba'a bɛŋkũfafaanɔŋu hilaa Nasareti-i-na dede wei?»

Filipu wuɔ cira: «Jo i ta ŋ ka da baa ŋ yufelle.»

47 Yesunɔ juɔ'a u ne da Natanayɛl jo, wuɔ cira: «*Isirahelyienɔ kerre yaa daade-i; huhurma diei maa si dii-yuɔ.»

48 Natanayɛl wuɔ yuu-yo wuɔ: «Nan̄ suyaa muɔ hie?»

Yesu wuɔ cira: «Aa Filipu suɔ duɔ bɪ-ni, mii naa da-ni *yensãngu yungu-na.»

49 Uŋ waan̄ mafamma-i, Natanayɛl wuɔ cira: «Hãalãtie, Diilon̄-Biɛŋo yaa nuɔŋo-i, *Isirahɛl-baamba nellentien̄o yaa nuɔŋo-i!»

50 Yesu wuɔ cira: «Min̄ ciɛra mi daa-ni yensãngu yungu-na ku'i ciɛ ŋ hũu mi nelma-i. Yiingu dii baa yiingu, ŋ ka da mamanan̄ maaraa daama-i.» 51 Aa naa cira: «Mi wan̄ ninsoŋo-i baa-na: Yiingu dii baa yiingu na ka da dɔrɔ puurii aa *dɔrɔpuɔrbiemba ta ba nyugũŋ aa ta ba hiire *Molon̄-Biɛŋo yudɔrɔ-i-na.»‡

2

Yesu birii hũmma-i kolma

1 Yesuŋ bɛ Filipu-i baa Natanayɛl, yiingu diei cor, hãalĩŋ-yiingu-na, ba ta ba jã ciɛŋo dii nelle nande-na ba bɪ-de Kana; dii dii *Galile huɔŋ-na. Yesu nyu waa kãlle fande-na 2 a naara Yesu-i baa u *hãalãbiemba-i. 3 Huɔŋgu nan̄gu juɔ hi, ba kolma yor. Yesu nyu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Ba kolma* yuraa.»

4 Yesu wuɔ cira: «Nnaa, yan̄-ma ŋ hã muɔ, ku saa hi mi wulaa yogo.»

5 Nyuŋ wuɔ wan̄ baa maacembiemba-i wuɔ: «Duɔ wan̄ mamanan̄ baa-na, na ce-ma.» 6 A ne da bɔɛŋa nan̄a waa terien̄gu-na; baa naa jina-yɛi ta ba dii hũmma ba saara ba fɛrɛ a saa baa *Yuifu ba Diilon̄-hũmelle-i. A waa bɔɛŋ niediei. Di diei gbãa yu litiribaa komuɔŋa ndii temma. 7 Yesu wuɔ wan̄ baa maacembiemba-i wuɔ: «Kãan̄ na ka hu hũmma na ji dii bɔɛŋ daaya yu.» Baa kã ka hu hũmma-i ji dii bɔɛŋa yu.

8 Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Kaan̄ manamma na ka hã uman̄ niɛŋ niwuoni-i.» Ba kaa ka hã-yo. 9 Hũmma birii kolma! Wuɔ hũu nyɔŋ, u saa suɔ man̄ hilaa kusuɔŋ-nu. Maacembiemba fuɔ ba suyaa. Wuɔ bɪ dɔrbiɛŋo-i 10 a ji tuɔ piiye baa-yo wuɔ: «Kolma man̄ dɔlaan̄, ba hã nuɔmba-i ma yaa-i igɛna. Da ba ji nyɔŋ ye, ba suɔ hã-ba mamanan̄ sa dɔlaan̄. Nuɔ fuɔ, nan̄ bir yan̄ kondɔdɔlma-i ji ta ŋ hã-ba baa-ma huon̄-nu!»

11 Yesu kaan̄ ce hin̄ daama yaa-i. U ciɛ-ma Kana dii Galile mara nuɔ. U pigãan̄ u fɛrɛ pigãan̄ daama temma yaa-i u hãalãbiemba hũu u maama-i.

12 Uŋ hilaa terien̄gu-na, u kã Kafarnamu ka ce yinni cellɛ. U nyu waa baa-yo baa u hãmba-i a naara u hãalãbiemba-i.

‡ 1:51 Niɛŋ Miwaan̄o jɪnamman̄-sɛbɛ-i-na (Genèse) 28.12. * 2:3 *Yuifubaa-ba ta ba fɛ ba kolma-i baa tibibien̄a nan̄a ba bɪ-ya *ɛrɛsɛ. Ba bɪ ba kolma-i duvɛŋo.

Yesu duɔnya torgociraamba-i Diilodubuɔ-i-na
(*Matie 21.12-13; Marke 11.15-17; Like 19.45-46*)

13 *Yuifu ba *kɔrsinni timman-ponsaanḡu juɔ ta ku piɛ, Yesu wuɔ kã *Yerusalemu-i-na. 14 Uḡ kãa, wuɔ kã ka da ba suor niimba baa túlmba baa nɔnsɔr ba huriimba *Diilodubuɔ-i-na. Aa da baman ḡuraḡ gbeija-i ba tienaana ba taabalebaa-ba canni-na ta ba hor gbeija-i. 15 Wuɔ ce iyiemba a pãl comelle a muo-ba hiere donya-bei hiel-ba Diilodubuɔ-i-na baa ba niimba-i baa ba túlmba-i hiere. Aa naa se gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna baa ba gbeija-i. 16 Aa gbẽ baman taa ba suor nɔnsɔr ba huriimba-i wuɔ: «Biyaaḡ na huriimba-i na hiel-ba bande-i-na; baa na ce mi To dũḡu-i gbeitaara-terienḡu.»

17 Uḡ ciɛ mafamma-i, maman nyegãan Diilon-nelma-na wuɔ: «Diilo, mi kuye ḡ dũḡu maama-i. Ma ḡbu ma ko-mi»†, nelma fan maa tɛnu u *hãalãbiemba-i. 18 Yuifubaa baa yuu-yo wuɔ: «ḡ ka ce hiḡ hama-i pigãan-ye i suɔ wuɔ niḡ ciɛ maman daama-i, ba hãa-ni hũmelle-i aa ḡ suɔ ce-ma?»

19 Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Muyaanaḡ Diilodubuɔ-i, na ka da mi maa-yo yinni siei hɔlma-na yonḡ.»

20 Baa cira: «Baḡ maa biḡkũḡu maḡ bien komuɔḡa hãi baa niediei, nan'a nan ka ma-ku yinni siei hɔlma-na yonḡ!»

21 Yesuḡ taa u waḡ Diilodubuɔ maḡ maama-i, u yaa fuɔ fɛrɛḡ kerre-i. 22 Uḡ juɔ ku aa sire, nelma fan maa tɛnu u *hãalãbiemba-i; baa pãḡ hũu maman nyegãan hiere Diilon-nelma-na baa Yesuḡ waḡ maman hiere.

Yesu suɔ nelbiliemba kusũnni-i

23 Yesuḡ kãa *Yerusalemu-i-na, u ciɛ gbɛrɛ-weima boi *kɔrsinni timman-ponsaanḡu yinni-na. A ce dumaanɔ-na, nuɔmba maḡ daa gbɛrɛ-wein daama-i, ba fɔḡḡũ baa hũu u maama-i. 24 Nga Yesu naa konnu-bei, a ce u saa haa u nanḡa bei. 25 Fuɔ fɛrɛ taa u suɔ nelbilonɔ kusũḡu-i, u saa waa duɔ ka yuu molonɔ wuɔ melḡo dii nie?

3

A hon fɛlemma

1 *Farisiyiɛḡo nanɔ waa ba taa ba bi-yo Nikodemu; u waa *Yuifu ba yuntienɔ. 2 Isuɔḡu nanḡu-na, wuɔ sire kã Yesu wulaa ka cira: «Hãalãtie, i suyaa yiɛ nuɔḡo-i Diilonɔ'i puɔraa-ni baa u nelma-i; ni ma'i sɪ niḡ cen gbɛrɛ-weima maḡ daama-i, nelḡbãḡḡbãlãan siɛ ḡbãa ce-ma.»

3 Yesu wuɔ cira: «Yaḡ mi waḡ ninsonɔ-i baa-ni: Uman duɔ saa puma hon fɛlemma, kutienɔ yufelle siɛ ḡbãa haa *Diilon-nelle-na.»

† 2:17 Gbelieman-nalãanḡu (Psaume) 69.10

4 Nikodemu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Neliɛŋo maŋ vāa tī, u ce niɛ gbāa puma hoŋ felemma-i? U gbāa bir suur u nyu kusunŋu-na u tiraa hoŋ-yo wɛi?»

5 Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Uman duɔ saa hoŋ hūmma-na baa *Diilonŋ-Yalle-na, kutienŋo siɛ gbāa suur Diilonŋ-nelle-na. 6 Da ŋ hoŋ nelbilonŋ homma-i, nelbilonŋ huɔŋga'i waan-niɛ, da ŋ bi hoŋ Diilonŋ-Yallenŋ homma-i, Diilonŋ-Yallenŋ huɔŋga'i waan-niɛ. 7 Miŋ ciɛra na puma hoŋ felemma-i, baa yaŋ ma cu ŋ huɔŋga-i. 8 Nŋ saa da, terienŋu maŋ da ku dɔlnu fafalmu-i mu sire; da ŋ ji cira ŋ suɔ, ŋ da mu du; ŋ siɛ suɔ muŋ hilaa kusuɔŋ-nu, ŋ siɛ bi tiraa suɔ muŋ kɔŋ kusuɔŋ-nu. Bamaŋ huɔŋ Diilonŋ-Yalle homma-i baa dii dumɛi.»

9 Nikodemu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Nel daama gbāa ce niɛ ce?»

10 Yesu wuɔ cira: «Ŋ siɛ suɔ wuɔ nelpigāatienŋ nuɔ *Isirahɛl-na, nel daama ciɛ niɛ yar-ni suɔma? 11 Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Inŋ suɔ mamaŋ, i piie ma yaa-i; aa inŋ daa mamaŋ, i waŋ ma yaa-i aa na sa taara na hūu-ma. 12 Nelma maŋ ciɛŋ hiɛma-na bande-i-na, da mi waŋ-ma na sa hūu-ma, na ka ce niɛ gbāa hūu dɔr-maama-i mi wulaa? 13 Molo saa kā dɔrɔ-i-na dede, da ku saa waa *Molonŋ-Bienŋo yaa-i. U yaa hilaa dɔrɔ-i-na jo. 14 *Moisi naŋ haa kɔvɛllunŋ-jienŋo-i daanŋu-na dumaa *hiɛkuraanŋu-na, ba ka bi haa Molonŋ-Bienŋo-i daanŋu-na dumɛi. 15 Ku yaa bamaŋ hūyāa u maama-i, ba ka da cicɛlma maŋ sa tiɛŋ dede-i. 16 Na saa da, nelbiliemba maama gbuu silaa dɔlnu Diilonŋo-i u naa u hā-ba u Beduɔla-i wuɔ umanŋ duɔ hūu u maama-i, kutienŋo baa ka caa, ŋga u da cicɛlma maŋ sa tiɛŋ dede. 17 Diilonŋo saa saanŋ u Bienŋo jo hiɛma-na duɔ ji kɔsuɔŋ nelbiliemba-i, ŋga u saanŋ-yo wuɔ u ji kor-ba. 18 Umanŋ duɔ hūu Diilonŋ-Bienŋo maama-i, ba sa ka yuu kutienŋo-i baa wɛima. Nga umanŋ duɔ saa hūu-ma, kumaŋ ciɛ u saa hūu Diilonŋ-Beduɔla maama-i, Diilonŋo ka gāŋ baa-yo. 19 Kumaŋ juɔ baa kufanŋu-i ku yaa daaku: Fitɛnuɔ juɔ miwaanŋo-na, ŋga nelbiliemba ciluɔŋ balaanŋ dumaanŋo-na, ba bir yaŋ aa par kukulma. 20 Neliɛŋo maŋ duɔ tuɔ ce kuubabalaanŋu-i, cecerma sa dɔlnu-yuɔ. U sa taara u carra wuɔ ba ka da u cilɔbabalaanŋo-i. 21 Nga nelfɛfiŋo sa fuo; u ce u wɛima-i hiere cecerma-na wuɔ nuɔmba da unŋ cenŋ Diilonŋo huɔŋga-i dumaa.»

Nsāa taara duɔ yaŋ terienŋu-i hā Yesu

22 Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji kā *Yude baa u *hāalābiemba-i ka tuɔ *batisenŋ nuɔmba-i. 23 *Nsāa waa terienŋu nanŋu-na bi tuɔ batisenŋ. Ba bi terienŋu fanŋu-i Ayinɔ. Kuu dii Salimu caanŋ-nu. Hūmma waa bɔi terienŋu-na ku'i ciɛ Nsāa wuɔ kā ka waa terienŋu-na. 24 Huonŋu fanŋu-na, ba saa naa hi dii-yo kaso-i-na yogo.

²⁵ Yiingu nan̄gu-na, u hāalābiemba namba ji ta ba fanu baa baa *Yuifuyien̄o nan̄o-i nelien̄ nuō nin̄ saaya η migāan̄ η ferε dumaa a saanu baa Yuifu ba Diilon̄-hūmelle-i. ²⁶ Baa kā ka gbē Nsāa-i wuō: «Hāalātie, nin̄ waan̄ naacol̄o man̄ maama-i baa-ye; uman̄ waa baa-ni dii *Yurdē bomborma namma-na, u duōn̄ tuō batisen̄ nuōmba-i, a ce dumaan̄o-na nuōmba-i hiere ba kā fuō yaa wulaa-i.»

²⁷ Nsāa wuō gbē-ba wuō: «Diilon̄ duō saa hā-ni baa kuman̄, η sie gbāa da-ku. ²⁸ Namaa ferε-i mi waan̄-ma na yufellen̄ mie Diilon̄ un̄ pāa nun̄gu-i wuō u ka saan̄ *Kon̄kortien̄o man̄, u'i sī muōn̄o-i, nga u puōraa muōmi da mi jo u yaan̄-na yon̄.»

²⁹ Un̄ waan̄ mafamma-i, wuō nan̄ gbānalāan̄ daaku-i baa-ba wuō: «Na suyaa wuō da η ta η jā ciēn̄o, η huōnga gbuu fē da yogogo wuō η ka da hūnyōmma. N̄ jien̄ duō ne da η huōnga fie, η bi da fuō kaan̄ga fie. Muō mii dii ηaa dōrbien̄o jien̄o'i baa-mi; mi huōnga fie gbarnu. ³⁰ Ku saaya kunan̄gu ta ku suur-yuō ku naara aa kunan̄gu cer ta ku hel muōmi-na.

³¹ «Uman̄ hilaa dōrō-i-na jo, uu dii nuōmba-i hiere ba yun̄-nu. Uman̄ duō hon̄ hīema-na, hīeman̄-wuōn̄o, u wan̄ hīeman̄-tīm̄ma. Uman̄ hilaa dōrō-i-na jo, uu dii nuōmba-i hiere ba yun̄-nu. ³² Un̄ daa maman̄ baa un̄ nuō maman̄, u wan̄ ma yaa-i, nga molo sa hūu u nelma-i. ³³ Uman̄ duō hūu u nelma-i, kutien̄o pigāan̄ wuō Diilon̄o wan̄ nin̄son̄o. ³⁴ Na saa da, Diilon̄ un̄ puōraa uman̄, u yuu kutien̄o huōnga-i baa u *Yalle-i, a ce dumaan̄o-na u wan̄ Diilon̄-nelma. ³⁵ Bepol̄o maama dōlnu Tuōn̄o-i a ce Tuōn̄o diyaa wēima-i hiere u nan̄-na. ³⁶ Uman̄ duō hūu Bepol̄o maama-i, kutien̄o ka da cicēlma man̄ sa tīen̄ dede-i. Nga uman̄ duō saa hūu Bepol̄o maama-i, u sie da cicēl̄n̄ daama-i aa Diilon̄o tiraa gān̄ baa-yo.»

4

Yesu cāarā hūmma Samariciēn̄o nan̄o wulaa

¹ Nuōmban̄ kān̄ Yesu tuō *batisen̄-ba, ba kā ka tūnu *Farisēbaa-ba-i wuō Yesu da nuōmba u batisen̄ u yan̄ Nsāa-i. ² A ne da fuō saa tuō batisen̄-ba u ferε, u *hāalābiemba'i taa ba batisen̄-ba. ³ Man̄ juō waa dumaan̄o-na, wuō sire *Yude-i-na a bir tuō kā *Galile-i-na. ⁴ Uu naa saaya u karnu *Samar-i cor. ⁵ Un̄ kāa ka hi tuō karnu, wuō kā ka suur nelle nande-na ba bī-de Sikaar. Dii dii Yosefu suon̄gu caan̄-nu. Suon̄gu fan̄gu-i *Yakōbu yaa hāa Yosefu-i baa-ku.* ⁶ Yakōbu kōlen̄o waa kusōn̄-nu'i. Yesun̄ wuōyaa mul̄ien̄ dumaan̄o-na, wuō tīena kōlen̄ daayo nun̄gu-na tuō fiisa. Bāan̄gu naa hi yuhuōnga-i tī. ⁷ Samariciēn̄o nan̄o jo duō ji hu hūmma. Yesu wuō cira: «Cien̄

* 4:5 Nien̄ Miwaan̄o jīnamman̄-sebe (Genèse) 33.19; Yosuwe (Josué) 24.32.

nuo, η sa hã-mi hũmma namma mi nyoη wei?» ⁸ A ne da u hãalãbiemba naa kã nellen-huoη-na da ba ka sãa niwuoni.

⁹ Cieηo gbẽ-yo wuo: «Ma sí *Yuifuyieη nuo ke? A bige-i cie η ta η cãrã hũmma-i *Samariyieη muomi wulaa?» Ninsie ninsie, Yuifubaa-ba saa ta ba sie ba ce weima baa Samaritaamba-i.

¹⁰ Yesu wuo cira: «Kuo η taa η suo Diilon-caluo-i aa suo uman cãarãη hũmma-i η wulaa, nuonei naa bir cãrã u wulaa aa uu naa hã-ni cicelmaη-hũmma.»

¹¹ Cieη wuo cira: «Koleηo-i filofilo dumandε-i-na aa kolencan̄ga bi sí baa nuo, nan̄ ka da kufan̄gu cicelmaη-hũmma-i hie a hã muo baa-ma? ¹² I binc̄oiηo-i Yakabu yaa birii koleη daayo-i hã-ye, fuo fere nyuoη u hũmma-i, u bisãlmba sire nyoη-ma baa ba muoru-i hiere. Nan̄ ne wuo sí nan̄ maaraa Yakabu-i wei?»

¹³ Yesu wuo cira: «Uman̄ duo nyoη hũη daama-i, hũηkuos̄inni ka tiraa bir bel-o. ¹⁴ Nga muo da mi hã uman̄ mi hũmma-i u nyoη, ma ka ce hũnfoele kutieηo huon̄ga-na, aa cicelma man̄ sa tieη dede ma'i ka ta ma hel hũnfoele fande-na, a ce dumaan̄o-na hũηkuos̄inni cãraa ni ji bel-o.»

¹⁵ Cieη wuo: «Hã muo hũmma famma-i hũηkuos̄inni baa ji tiraa bel-mi aa mi baa ji tiraa jo bande-i-na wuo mi ji hu hũmma.»

¹⁶ Yesu wuo: «Kã η ka bí η b̄olo-i na jo.»

¹⁷ Cieη wuo: «B̄oloηo si dii baa-mi.»

Yesu wuo: «Ma d̄olaa-ni! ¹⁸ N̄ t̄enaana baa bibemba ndii cor t̄i. Aa nin̄ yen̄ baa uman̄ fiefiε-i-na, η b̄olo-i sí. N̄ saa kar coima.»

¹⁹ Uη waan̄ mafamma-i, cieη wuo: «Ku biyaa ηaa nuoηo-i *Diilop̄op̄uorbilon̄ nuo.» ²⁰ Aa naa cira: «Yan̄ mi yuu-ni nelma diei: Samari-binc̄uamba siire jaal Diilon̄o-i tãnuη daaku yaa nuo-i, bige-i cie Yuifubaa namaan̄o-i na'a Diilojaalterieηgu dii *Yerusalemu?»

²¹ Yesu wuo: «Cieη nuo, yan̄ mi wan̄ ninsoηo-i baa-ni: Yiingu dii baa yiingu na sie ji tiraa ta na jaal i To-i Diilon̄o-i tãnuη daaku-na, na sie bi ji tiraa ta na jaal-o Yerusalemu-i-na. ²² Samaritaan̄ namaan̄o-i na sa suo nan̄ jaal uman̄, a ne da Yuifubaa mieηo-i, Kon̄kortieηo hilaa miemei nuo-i, a ce dumaan̄o-na i suo in̄ jaal uman̄. ²³ Nga yiingu dii baa yiingu, *Diilon̄-Yalle ka ce ninsoη-Diilojaaltaamba ta ba jaal i To-i Diilon̄o-i baa huon̄ga diei. Yiingu fan̄gu hii t̄i yeε. I To-i Diilon̄o-i taara ba ta ba jaal-o dumei. ²⁴ Diilon̄o-i molo sa d̄ayo; baman̄ jaalaan̄-yoη ba saaya ba ta ba jaal-o baa huon̄ga diei, aa ba yan̄ u *Yalle dii-ba hũmelle-na.»

²⁵ Cieη wuo: «Mi suyaa mie Diilon̄ uη pãa nun̄gu-i wuo u ka saan̄ *Kon̄kortieηo man̄, u ka jo. Ba bí u yaa-i *Kirsa-i. Duo jo, u ka wan̄ ma yaan̄ga-i hiere baa-ye.»

26 Yesu wuɔ: «Niŋ gbēŋ umaŋ, u yaa piiyeŋ baa-ni daayo-i.»

27 Uŋ taa u waŋ mafamma-i, u hāalābiemba jo ji ta ba yiεa.

Baŋ juɔ ji da u piiye baa ciεŋ daayo-i, kuɔ cu ba hɔmmu-i. Nga molo saa siε duɔ yuu-yo wuɔ: «Bige-i ciε ŋ ta ŋ piiye baa ciεŋ daayo-i? N'a u ce bige-i hā-ni?»

28 Ciεŋ wuɔ yaŋ u būnanga-i aa naa gbar kā nellen-huɔngana ka tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuɔ: 29 «Juɔŋ i ta na ka da, ma miŋ siire ce mamaŋ hiere, naacolŋo naŋo waan-ma baa-mi. Ku biyaa ŋaa Diilon ŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan Konkortienjo maŋ, u yaa juɔ.» 30 Nuɔŋ baa hel kā Yesu wulaa. 31 A ne da huɔngu fanɔgu-na, u hāalābiemba waa ta ba cārā-yuɔ wuɔ u wuɔ niiwuoni-i. 32 Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Mi daa niiwuoni nanni da mi wuɔ ŋga namaa na sa suɔ niiwuoni fanni-i.»

33 Hāalābien baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ku ce molo juɔ baa niiwuoni ji hā-yo wei?»

34 Yesu wuɔ cira: «Umaŋ puɔraa-mi, da mi gbāa ce u huɔnga-i, a ce u maacemma ka bāl, mei niiwuoni yaa ni-fanni-i. 35 Ma sɪ namaa fεε-i da na ce na ta na piiye wuɔ dīmma ce caamba naa aa ba suɔ kar-ma kε? Ciiriŋ na yunni-i na ne; nuɔmba maŋ juɔŋ, baa dii ŋaa dīmma maŋ vāa hi karma. 36 Umaŋ karaaŋ dīmma-i u ka da u cufaluŋgu sully-i aa ŋ karaa dīmma maŋ, ma ka kā Diilon-nellen. A ce dumaanjo-na, umaŋ duuŋ baa umaŋ karaaŋ, ba hɔfēlle-i diiduɔle. 37 Da ba cira: «Unaŋo-i duuŋ aa unaa kar» ba saa kar coima. 38 Suonɔgu maŋ namaa saa kū-ku, mi puɔraa na ka ta na ka kufanɔgu dīmma yaa-i. Banamba'i kū-ku cufal, aa namaa kā ka ta na ka ku dīmma-i.»

39 Ciεŋ ŋ tūɔnu nuɔmba-i wuɔ ŋ siire ce mamaŋ hiere Yesu waan-ma baa-yo, ba fōŋgū hūu Yesu maama-i nelle fande-na. 40 A ce dumaanjo-na, baŋ juɔ ji da-yo, baa cārā-yuɔ wuɔ u tēna baa-ba. Yesu wuɔ tēna ce yinni hāi 41 a piiye baa-ba u fεε.

Uŋ ciε mafamma-i, nuɔmba boi tiraa hūu u maama-i naara.

42 Baa ta ba piiye baa ciεŋo-i wuɔ: «Iŋ nuɔ naŋ nelma-i aa jo ji nu fuɔ maama-i a suɔ wuɔ u yaa miwaanjo konkortienjo-i kelkel, ku yaa kāyā-yiε i hūu u maama-i.»

Yesu siire nelbuɔ naŋ biεŋo

43 Yesuŋ siire Sikaar-na, wuɔ cor baa u hūmelle-i tuɔ kā *Galile-i-na. 44 Fuɔ fεε wuɔ waan-ma wuɔ: «Ba sa kāŋ *Dilopɔpuɔrbilonjo-i u fεεŋ nelle-na.» 45 Uŋ kaa hi Galile-i, Galiletaan baa gbuu bel-o da fafamma. Baŋ ŋa naa kā *Yerusalemu-i-na *kɔrsinni timmaŋ-ponsaanɔgu-na, ba daa ŋ ciε mamaŋ hiere, ku'i ciε ŋ kāa ba terienɔgu-na, ba suɔ u belma.

⁴⁶ Ku huonḡu-na, wuɔ ji tiraa kã Kana-i-na un ḡa nan birii hũmma-i kolma-i kusuon-nu. A ne da fãamaano nano biẽno taa u jan. U waa Kafarnamu. ⁴⁷ Tuon un juɔ nu wuɔ Yesu hilaa *Yude-i-na jo Galile-i-na, wuɔ kã ka cãrã-yuɔ wuɔ u ce jande aa u kã baa-yo Kafarnamu-i-na ka sire u biẽno-i hã-yo, keɛ jarma cõraanu-yuɔ cor. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Ku ce ḡaa da na saa da gbẽɛ-i baa na yufelle-i na sa hũu-ma wɛi?»

⁴⁹ Naacolḡ wuɔ cira: «Itie, jande baa seɛɛ. Da ḡ seɛɛ, mi biẽno ka ku.»

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Bir ḡ kũḡ, ḡ biẽno siire.»

Naacolḡ wuɔ bi hũu-ma aa naa bir tuɔ kũḡ. ⁵¹ Un kãḡ hũmelle-na, wuɔ suu baa u maacembiemba jo u wulaa. Wuɔ yuu-ba. Baa cira: «ḡ biẽno siire, i taa i kã diɛ ka wan ma yaa baa-ni.»

⁵² Wuɔ yuu-ba wuɔ: «U siire yaku-i?»

Baa cira: «U siire cicuon-nu, bãanḡu naa ciɛl yuhunḡa-na cellɛ.» ⁵³ Tuon wuɔ bi ne da huonḡu bi fanḡu'i nuɔ-i Yesu naa gbẽ-yo wuɔ u biẽno siire. Kun ciɛ dumaano-na, fuɔ baa u dumellen-baamba-i hiere baa pãḡ hũu Yesu maama-i.

⁵⁴ Yesun hilaa Yude-i-na bir kã Galile-i-na, u gbẽɛ daayo yaa ciɛ ba ce ba hãi terienḡu fanḡu-na.

5

Yesu siire murgu nano

¹ Ku huonḡu-na, *Yuifubaa-ba ji ta ba ce ba ponsaanḡu nanḡu-i *Yerusalemu-i-na. Yesu wuɔ kã. ² A ne da Tũḡ-dumelle* caanḡu-na hũnfuonḡu nanḡu dii, ba bi-ku ebiremna-na «Betisata»†. Gbuganni ndii waa ciilã-kuɔ. ³⁻⁴ [*Dõrõpõurõbilonõ nano waa tuɔ jo u sagalla hũmma-i hũnfuon daaku-na. Duɔ sagalla-mɛi, jɛinõ man duɔ gbãa suur igẽna, u jan da ma fiɛ kuola niɛ niɛ, fafalmu pãḡ da-yuɔ.] A ce dumaano-na, jaamba bõi waa terienḡu-na ta ba cõrõ gbugan daani-na [ba ciɛ hũmma sagallamma-i]: Yiriemba waa, cisɛduɔlbaa-ba waa a naara murgubaa-ba bi waa. ⁵ Unanõ waa ba hõlma-na, un gaala jarma-na, ku biɛḡ komorre baa cinciɛluo niisɛi waa belle fande-na. ⁶ Yesun kãa ka da u gaala, aa nu wuɔ u bãanḡu cuɔ jarma-na, wuɔ yuu-yo wuɔ: «ḡ taara ḡ sire wɛi?»

⁷ Jɛin wuɔ cira: «Hãalãtie, hũḡ da ma sagalla, mi siɛ da molo dii-mi; muɔ da mi namallã da mi ka suur dii huonḡu-na, unaa ta yaanḡa miɛ suur. Mi ce-ma niɛ?»

⁸ Yesu wuɔ: «Sire ḡ biɛ ḡ figinḡu-i ḡ kũḡ.»

* 5:2 Baa naa ma koko dii Yerusalemu-i huonḡa aa hiel dumienḡa. Dumienḡa fanḡa-i yireinḡa waa-yiɛ. Diman daade-i ba taa ba bi-de Tũḡ-dumelle. † 5:2 «Betisata» yunḡu yaa wuɔ «hujarren-dũnni».

⁹ Terduoŋgu faŋgu-na, fafalmu pāŋ da naacolŋo-na. Wuɔ sire biɛ u figiŋgu-i tuɔ kūŋ. A ne da yiŋgu faŋgu waa *yitɛnanŋu. ¹⁰ Yuifu ba yuntaambaŋ daa u tūyāa figiŋgu-i, baa ta ba waŋ baa-yo wuɔ: «Ŋ saa suɔ wuɔ nyunŋo-i yitɛnanŋu wei? Bige-i ciɛ ŋ sire biɛ figiŋgu tūu?»

¹¹ Naacolŋ wuɔ: «Umanŋ siire-miɛ u yaa ciɛra mi biɛ mi figiŋgu-i kūŋ.»

¹² Baa cira: «Hai moloŋo-i ufaŋo-i?»

¹³ Naacolŋo yiɛra bege! U sa suɔ Yesu-i duɔ pigāaŋ-yo. A ne da nuɔmba naa maara cor. Yesu baala ba hɔlma-na.

¹⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji da naacolŋo-i *Diilodubuɔ-i-na. Wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Nuɔɛi daani yeryer fiɛfiɛ-i-na, da ŋ'a ŋ sa taara weiima namma da-ni mamanŋ balaanŋ yanŋ diɛlā-maan daama-i, baa tiraa ŋ cāl Diilonŋo-i.»

¹⁵ Naacolŋ wuɔ kā ka waŋ baa Yuifu ba yuntaamba-i wuɔ naacolŋ daayo yaa naa sire-yuɔ u jarma-na. ¹⁶ Yuifu ba yuntaanŋ baa sire ku yaa nuɔ-i a cō Yesu-i wuɔ u ciɛ niɛ sire moloŋo yitɛnanŋu-na?

¹⁷ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi biyaa mi to-maama. Mi To sa nanna yiŋgu baa u maacemma-i.»

¹⁸ Uŋ waanŋ mafamma-i, Yuifu ba yuntaanŋ baa pāŋ ta ba taara-yuɔ baa komma, wuɔ u saa kāŋ yitɛnanŋu-i aa tiraa cira Diilonŋo-i fuɔ tohoŋo; dumaanŋo-na, u saa u fɛrɛ baa Diilonŋo-i.

¹⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Bɛpolŋo siɛ gbāa da dumaa u tuɔ ce. U ne Tuonŋo yaa-i aa tuɔ ce. Tuonŋ uŋ ceŋ mamanŋ, Bɛpolŋo bi ce ma yaa-i. ²⁰ Bɛpolŋo maama dɔlnu Tuonŋo-i, u yaa pigāaŋ-yonŋ u maacemma-i u tuɔ ce. U ka pigāaŋ-yo mamanŋ maaraa daama-i a ce-na gbɛrɛ.

²¹ Tuonŋ uŋ pīŋ bikuomba-i dumaa ba sire, Bɛpolŋ duɔ tuɔ taara umanŋ waa u gbɛini-na u sire-yuɔ dumɛi. ²² Aa Tuonŋo sa ce moloŋ āndaanŋu, u yaanŋ āndacelle-i hā Bɛpolŋo yaa-i, ²³ ku yaa nuɔmba ka ta ba kāŋ-yo ŋaa banŋ kāŋ Tuonŋo-i dumaa. Umanŋ duɔ u sa kāŋ Bɛpolŋo-i, kuu dii ŋaa u sa kāŋ u To manŋ puɔraa-yo.

²⁴ «Yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Mi To yaa puɔraa-mi, a ce dumaanŋo-na umanŋ duɔ nu mi nelma-i aa haa u nanŋa mi To-i-na, kutienŋo daa cicɛlma manŋ sa tɛŋ dede-i tɛ. Ba siɛ ka yuu-yo baa weiima. Kuu dii ŋaa kutienŋo kuu tɛ aa sire. ²⁵ Yaanŋ mi tūnu-nɛi: Yiŋgu dii baa yiŋgu, bikuomba ka nu Diilonŋ-Bienŋo piiye. Ku yiŋgu hii tɛ yɛrɛ. Umanŋ duɔ nu u nuŋgu-i, kutienŋo ka da cicɛlma manŋ siɛ ji tɛ dede. ²⁶ Cicɛlmanŋ yɛŋ baa Tuonŋo-i dumaa u tuɔ hā nuɔmba-i baa-ma, u bi hāa Bɛpolŋo-i baa-ma dumɛi u tuɔ hā-ba. ²⁷ Aa u birii āndacelle-i hā Bɛpolŋo yaa baa-de wuɔ u yaa *Molonŋ-Bienŋo-i. ²⁸ Baa na yanŋ ma ce-na gbɛrɛ. Na saa da, yiŋgu dii baa yiŋgu, bamanŋ suurii hɛma-na ba ka

nu Molon-Bienjo piiye. ²⁹ Da ba ji nu u piiye, ba ka sire hel c̄incuɔŋa-na. Bamaŋ taa ba ce ānfafamma-i ba ka k̄a Diilon-neller, ŋga bamaŋ taa ba ce kuubabalaanɔŋu-i ba ka k̄a d̄āamu-na. ³⁰ Meɪ siɛ gb̄aa ce b̄iŋk̄unɔŋu mi fɛrɛ. Baŋ ciera mi gɛr dumaa, mi gɛr dumɛi. Mi sa ce kumaŋ d̄olaanu muɔ, umaŋ puɔraa-mi, mi ce fuɔ kuudɔlnunɔŋu'i. Terienɔŋu faŋgu-na, mi gb̄aa cira mi suɔ gɛrma.

³¹ «Kuɔ muɔmeɪ taa mi waŋ mi maama-i mi fɛrɛ, yunɔŋu naa saa waa mi nelma-na. ³² Ŋga unanɔ-i waan-man, aa mi suyaa miɛ u waŋ ma yaanɔŋa yaa-i. ³³ Ma s̄i na puɔraa nuɔmba Nsāa wulaa wuɔ ba ka yuure mi s̄inni-i kɛ? Baŋ k̄aa, Nsāa saa ka fuo ninsoŋo-i bei. ³⁴ Uŋ waan mamaŋ baa-ba mi maama-na, ma sa k̄āyā muɔ, ma k̄āyā namei. Mi waŋ mafamma-i da mi kor namei. ³⁵ Nsāa waa ŋaa fit̄nuɔ na h̄olma-na, na h̄ūyāa-ma ce na b̄aanɔŋu-i c̄elle yon baa-yo. ³⁶ A ne da meɪ maaraa Nsāa-i. Mi Ton h̄aa-mi maacemma maŋ mi ta mi ce, ma yaa pigāan mi s̄inni-i aa ma yaa bi pigāan wuɔ mi To yaa puɔraa-mi. ³⁷ Aa umaŋ puɔraa-mi, u bi b̄i mi yefafalle. Ŋga na saa nu u yalle-i dede, na saa bi da u yufelle dede. ³⁸ Uŋ puɔraa umaŋ, nan'a na saa h̄ūu u nelma-i, na ce niɛ aa gb̄aa h̄ūu fuɔ maama-i? ³⁹ Na suyaa wuɔ cic̄ɛlma maŋ sa t̄ien dede ma da Diilon-nelma yaa nuɔ-i, ku'i ciɛ na vaa na fɛrɛ baa ma kalamma-i. A ne da ma yaa bi piyer meɪ maama-i ⁴⁰ aa na sa taara na cu mi huon-nu a ji kor.

⁴¹ «Mi sa taara nuɔmba d̄ɔl-mi. ⁴² Mi suɔ-na. Mi suyaa miɛ Diilon maama sa d̄ɔlnu-nɛi. ⁴³ Mi juɔ mi To yerren aa na sa taara na da mi yufelle. Ŋga molon duɔ jo u fɛrɛŋ jomma, na sire ta na gbar na nyaanu-yuɔ. ⁴⁴ Namaa nan birii yan Diilon-o-i aa ta na taara nelbiliemba'i d̄ɔl-na, na ka ce niɛ gb̄aa h̄ūu u maama-i? ⁴⁵ Baa na da niɛ s̄i muɔmeɪ kaa c̄al-na mi To terienɔŋu-na; muɔ s̄i. Nan haa na nanɔŋa-i *Moisi maŋ nuɔ-i, u yaa ka c̄alāan-nan. ⁴⁶ Na saa da, Moisi nyegāan meɪ maama'i u sebe-i-na. Kuɔ naa naa h̄ūu u maama-i, naa naa bi h̄ūu meɪ maama-i. ⁴⁷ Ŋga nan'a na saa h̄ūu uŋ nyegāan mamaŋ, na ka ce niɛ gb̄aa h̄ūu meɪ nelma-i?»

6

Yesu h̄aa nelpunɔŋu nanɔŋu wuo ye

(Matie 14.13-21; Marke 6.30-44; Like 9.10-17)

¹ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ k̄a *Galile dalanɔŋa yiɛnɔŋu nanɔŋu-na; ba bi b̄i dalanɔŋa faŋga-i Tiberiyadi-dalanɔŋa. ² Uŋ taa u ce himma-i u sire jaamba-i dumaanɔ-na, nuɔŋ baa k̄ūɔl ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ. ³ Wuɔ k̄a ka nyugun tanunɔŋu nanɔŋu-na t̄ena baa u *h̄aalabiemba-i. ⁴ *Yuifu ba *k̄ors̄inni t̄imman-ponsaanɔŋu naa piɛ t̄i. ⁵ Wuɔ u ne da nelpunɔŋu nanɔŋu jo. Wuɔ

yuu Filipu-i wuɔ: «I ka da niiwuoni-i hie diɛ sãa hã nuɔŋ daaba-i hiere ba wuo?» ⁶ Uu naa suɔ uŋ saaya u ce kumaŋ, ŋga u taa u yuu duɔ ne Filipuŋ ka waŋ mamaŋ.

⁷ Filipu wuɔ cira: «Da ŋ fiɛ biɛ *deniebaa nuɔsũɔ a sãa niiwuoni-i wuɔ ŋ cal hã-ba tɛntɛŋ, ba siɛ da hiere.»

⁸ U hãalãbiloŋo naŋo waa, Simɔ-Pier hãaŋo; ba taa ba bi-yo Andere. Fuɔ wuɔ cira: ⁹ «*Buruo u ndii dii baa naacombiloŋo naŋo bande-i-na a naara titiraamba hãi. Ŋga nifanni gbãa fa hama-i a hã nelpũŋ daaku temma-i?»

¹⁰ Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Ciɛŋ ba tɛna hiere.» Hɔlma famma-na, hɛŋgu waa bɔi. Nuɔŋ baa tɛna. Bibɛmba maŋ waa, ba gbãa yu nuɔmba neifienja hãi nuɔsiba ndii temma. ¹¹ Yesu wuɔ biɛ buruo-i a jaal Diiloŋo-i aa naa calnu-yuɔ hã-ba. Aa naa bi hã-ba titiraamba-i baŋ taaraŋ dumaa.

¹² Baŋ gbuu ji wuo ye tɛ huɔŋgu maŋ nuɔ-i, wuɔ waŋ baa u hãalãbiemba-i wuɔ: «Bieraayan boini maŋ tɛyãa, mi sa taara ni biɛna.» ¹³ Baa biera baŋ wuyaa buruo u ndii daayo-i aa boini maŋ tɛɛ, niɛ yu segebaa cɪncieluo ba hãi.

¹⁴ Nuɔmbaŋ daa gbɛɛ faŋo-i, baa ta ba piiye wuɔ: «*Diiloŋoɔrbiloŋo maŋ naa saaya u jo hɛma-na, u yaa juɔ daayo-i, nuharuŋgu si dii-mɛi.» ¹⁵ Yesu wuɔ suɔ wuɔ ba ka jo ji bel-o fɔŋgũɔ ce-yo nellentienjo; wuɔ ta halan ba caaŋgu-na bir ka tɛna u da-u-diei dii tãnuŋgu-na.

Yesu wuɔyaa hũmma dɔrɔ

(Matie 14.22-23; Marke 6.45-52)

¹⁶ Bãaŋguŋ juɔ hir huɔŋgu maŋ nuɔ-i, Yesu *hãalãbien baa hiire kã dalanɣa-na, ¹⁷ ka biɛ beŋo ta ba karnu ba kã Kafarnamu yanɣa. Bãaŋgu ji tɛ ba sa da Yesu-i. ¹⁸ Fafalpepetienjo naŋo sire tuɔ sagalla hũmma-i dalanɣa-na. ¹⁹ Ba gbaraa kilobaa-ba ndii, sisɔ niediei temma, ba'a ba ne da Yesu-i ba caaŋ-nu; u wuɔ hũmma dɔrɔ-i-na u jo. Kor maa pãŋ ta ma da-ba. ²⁰ Yesu wuɔ cira: «Baa na tie holle, muɔmɛi!» ²¹ Ba'a ba yiera biɛ-yo ku yaa nuɔ-i, a da ba hii baŋ taa ba kã kusuɔŋ-nu.

Niiwuoni maŋ hãaŋ nelbiliemba-i ninsoŋ-cicɛlma-i

²² Ku cuo kaala-i-na, nuɔmba maŋ naa tɛyãa bomborma namma-na ba saa da Yesu-i. A ne da u *hãalãbiembaŋ taa ba ta dɛndiɛle-na, beŋo diei waa yoŋ hũmma nuŋgu-na. Ba biyaa u yaa-i ta. Cuoŋ kaalaa nuɔmba saa da Yesu-i, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Naacolŋ daayo curaa hie? U saa naa bi suur baa u hãalãbiemba-i cicuɔŋgu-na!» ²³ Ba'a ba ne da benni nanni hilaa Tiberiyadi-i-na jo ji yiera Yesuŋ ŋa naa jaal Diiloŋo-i aa hã-ba *buruo-i kusuɔŋ-nu ku caaŋgu-na. ²⁴ Baa ne da Yesu-i baa u hãalãbiemba-i molo si dii benaamba famba-na. Baa bel-ba nyugũŋ ta ba karnu ba kã Kafarnamu-i-na da ba ka taara-yuɔ.

25 Baŋ karaanu ka da-yo, baa cira: «Hāalātie, ŋ juo yaku-i bande-i-na?»

26 Yesu wuɔ cira: «Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Miŋ ceŋ gbεε maŋ, ku saa ce ŋaa na suyaa fuɔ yungu yaa-i aa ta na taara-miε, ŋga miŋ hāa-na niiwuoni-i na wuo ni yar-na, ku'i ciε na ta na taara-miε. 27 Baa na ta na ce maacemma-i na taara niiwuoni maŋ biēnaanāŋ, taa na ce na taara niiwuoni maŋ sa biēnaanāŋ aa ta ni kā baa neliεŋo Diilonŋ-nelle-na. *Molon-Biεŋo hā nuɔmba-i ni yaa-i; u To-i Diilonŋo haa u dānyuɔ-i u yaa nuɔ-i duɔ pigāaŋ wuɔ u'i hāa-yo ku fōŋgūɔ-i.»

28 Baa yuu-yo wuɔ: «I saaya i tie ce Diilonŋo huɔŋga-i niε?»

29 Yesu wuɔ cira: «Diilonŋ uŋ taaraŋ kumaŋ na wulaa, ku yaa daaku: U taara uŋ puɔraa umaŋ, na hūu u maama-i.»

30 Baa cira: «ŋ ka ce gbεε hayo-i pigāaŋ-ye i suɔ wuɔ Diilonŋo puɔraa nuɔniε? 31 I biŋcuɔmbaŋ waa *hiεkuraanŋu-na, Diilonŋo naa tuɔ hā-ba niiwuoni ba ta ba wuo. Ma nyεgāaŋ Diilonŋ-nelma-na wuɔ: *«Uhielaa niiwuoni dɔrɔ-i-na nanna hā ba wuo.»**

32 Yesu wuɔ cira: «Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Niiwuoni maŋ hilaa dɔrɔ-i-na *Moisi saa hā-na baa-ni. Mi To yaa hāaŋ-naŋ ninsoŋ-niiwuoni maŋ hilaanŋ dɔrɔ-i-na. 33 Diilonŋ-niiwuoni yaa nimaŋ hilaanŋ dɔrɔ-i-na. Ni yaa hāaŋ nuɔmba-i ninsoŋ-cicēlma-i.»

34 Uŋ waanŋ mafamma-i, baa cira: «Itie, ta ŋ hā-ye niiwuoni fanni-i i tie wuo.»

35 Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Muɔmεi cicēlmaŋ-niiwuoni-i. Umaŋ duɔ cu mi huonŋ-nu, nyulmu cεraa mu bel-o aa umaŋ duɔ hūu mi nelma-i, hūŋkuɔsinni cεraa ni bel-o. 36 Mi waanŋ-ma baa-na cor tī, aa na tiraa da-ma baa na yufienŋa-i, ŋga na saa hūu-ma. 37 Mi To duɔ hā-mi bamaŋ hiere, ba ka cu mi huonŋ-nu. Umaŋ duɔ cu mi huonŋ-nu, mi sa ji donya-yuɔ mi fεreŋ nuɔ dede. 38 Hama-i nuɔ-i? Mi saa hel dɔrɔ-i-na da mi ji ce mi kuudɔlnunŋu, mi juɔ da mi ji ce umaŋ puɔraa-mi u kuudɔlnunŋu. 39 A ne da umaŋ puɔraa-mi u sa taara uŋ hāa-mi bamaŋ, u diei balla-bei. U taara miwaanŋo tīmmaŋ-yiŋgu-i, mi sire kutaamba-i hiel-ba cīncuɔŋa-na. 40 Na saa da, mi To taara umaŋ duɔ suɔ-mi aa hūu mi nelma-i, kutienŋo da cicēlma maŋ sa tīεŋ dede-i aa mi sire-yuɔ miwaanŋo tīmmaŋ-yiŋgu-na.»

41 Yesuŋ ciεra wuɔ u yaa-i cicēlmaŋ-niiwuoni maŋ hilaa dɔrɔ-i-na, ku saa dɔlnu *Yuifubaa-ba-i. 42 Baa ta ba piiye wuɔ: «Yosefu biεŋ daa u sa suɔ aa cɔrnu! I suɔ u to-i aa suɔ u nyu-i, u bir gbē-ye dumaa wuɔ fuɔ hilaa dɔrɔ.»

* 6:31 Helmanŋ-sebe (Exode) 16.4,15; Gbeliemaŋ-nalāanŋu (Psaume) 78.24

43 Yesu wuɔ cira: «Baa na yan na hɔmmu guɔla. 44 Mi To yaa puɔraa-mi, a ce dumaanɔ-na molo sie gbáa cu mi huonnu u fεε ni u saa dii u nuɔgu-i. Umanɔ duɔ cu mi huonnu, duɔ fie ku, miwaanɔ tɔmmanɔ-yiingu-na, mi ka sire-yuɔ. 45 *Diilonɔpuɔrbiemba nyεgáan nel daama-i wuɔ:

«Diilonɔ ka hāala-bei hiere baa u nelma-i.» †

Umanɔ duɔ nu mi To nelma-i aa sie u nuɔ-āndaanɔgu-i, kutienɔ ka cu mi huonnu. 46 Dumaanɔ-na ku saa ce ɔaa molo daa mi To-i dede de! Ma'i sɪ. Umanɔ hilaa Diilonɔ wulaa jo, u yaa daayo u diei yonɔ.

47 «Yaan mi wan ninsonɔ-i baa-na: Umanɔ duɔ hūu mi nelma-i, kutienɔ daa cicɛlma man sa tɛɛ dede-i tɪ. 48 Muɔmei cicɛlman-niiwuoni-i. 49 Na tobaa-ba wuyaa niiwuoni-i hɛkuraanɔgu-na ɔga ba kuu. 50 A ne da niiwuoni man hilaan dɔrɔ-i-na, umanɔ duɔ wuo-ni, kutienɔ sa ku. 51 Muɔmei cicɛlman-niiwuoni man hilaa dɔrɔ-i-na jo. Umanɔ duɔ wuoni, kutienɔ ka da cicɛlma man sa tɛɛ dede-i. Minɔ ka hā nelbiliemba-i niiwuoni man ba da ba da ninsonɔ-cicɛlma-i, mei fεεɛn kūɔma yaa-i.»

52 Uɔ waan mafamma-i, maa gbuu jan Yuifubaa-ba-i, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Naacolɔ daa wuɔ u hā-ye u kūɔma-i i wuo-ma wuon hama-i temma-i?»

53 Yesu wuɔ cira: «Yaan mi wan ninsonɔ-i baa-na: Da ɔ da na saa wuo *Molon-Bienɔ kūɔma-i aa nyɔɔ u tamma-i, na sie da ninsonɔ-cicɛlma-i. 54 Umanɔ duɔ wuo mi kūɔma-i aa nyɔɔ mi tamma-i, u daa cicɛlma man sa tɛɛ dede-i tɪ. Duɔ fie ku, miwaanɔ tɔmmanɔ-yiingu-na, mi ka sire-yuɔ. 55 Mi kūɔma-i ninsonɔ-niiwuoni aa mi tamma-i ninsonɔ-kuunyɔɔgu. 56 Umanɔ duɔ wuo mi kūɔma-i aa nyɔɔ mi tamma-i, kutienɔ dii baa-mi aa mi bi waa baa-yo. 57 Mi To man puɔraa-mi, cicɛlma dii baa u yaa-i. U yaa hā muɔnɔ-i cicɛlɔ daama-i; a ce dumaanɔ-na, umanɔ duɔ wuo mi kūɔma-i, mi ka bi hā kutienɔ-i cicɛlma famma-i. 58 Niiwuoni man hilaa dɔrɔ-i-na jo, ni yaa daani. Nii sɪ niiduɔni baa na tobaa-ban wuyaa niman aa ku. Umanɔ duɔ wuo niiwuon daani-i, kutienɔ ka da cicɛlma man sa tɛɛ dede-i.»

59 Yesuɔ waan manan baa nuɔmba-i Kafarnamu *Diilonelhāalādunɔgu-na ma yaa mafamma-i.

Yesu nelma cie kpelle u hāalabiemba wulaa

60 Yesuɔ piiye dumaanɔ-na, u *hāalabiemba fɔɔngūɔ baa cira: «Nel daama cemma dii kpelle cor; hai gbáa sie daama temma-i?» 61 Yesu wuɔ suɔ wuɔ ku saa dɔlnu-bei, wuɔ yuuba wuɔ: «Nel daama cie kpelle na wulaa wei? 62 Aa da na ji da *Molon-Bienɔ nyugūɔ u kā u muntercɔlɔmmu-na, na

† 6:45 Isayi (Ésaie) 54.13

ka waŋ wuɔ niɛ? ⁶³ *Diilon-Ƴalle yaa hãan neliɛŋ nuɔŋo-i cicɛlma-i, ni ma'i sɪ neliɛŋ nuɔŋo-i baa ŋ yundaanɔ-ŋ i ŋ siɛ gbãa ce biŋkũŋgu. Miŋ waan nelma maŋ baa-na, Diilon-Ƴalle dii ma yaa nuɔ-i baa cicɛlma-i hiere. ⁶⁴ Nga banamba dii na hɔlma-na, ba saa hũu-ma.» Ninsie ninsie, Yesu wuɔ suyaa anyagarmantaamba-i dii ku domma-na, aa wuɔ bi suyaa uman ka hel u huon-ŋu, ku'i ciɛ wuɔ tuɔ waŋ mafamma-i. ⁶⁵ Uŋ piye dumaanɔ-na, wuɔ cira: «Da na da mi ciɛra molo siɛ gbãa cu mi huon-ŋu ni Diilo saa dii u nunɔŋu, ku yunɔŋu yaa kufanɔŋu-i.»

⁶⁶ A don yiinɔŋu fanɔŋu-na, u hãalãbiemba fõŋgũɔ bir, ba sa tiraa nyaanu-yuɔ. ⁶⁷ Baŋ birii, Yesu wuɔ yuu u hãalãbien cinciɛluo ba hãi baamba-i wuɔ: «Namaa na bi taara na bir mi huon-ŋu wɛi?»

⁶⁸ Simɔ-Piɛr wuɔ cira: «Itie, cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede-i ma nelma dii baa nuɔnɛi; i bir nan huonɔŋu-na ka nyaanu hai? ⁶⁹ I haa i nanɔŋa-i nuɔnɛi nuɔ-i, aa i suyaa wuɔ Diilon un puɔraa u nolɔŋo maŋ jo, u yaa nuɔŋo-i.»

⁷⁰ Yesu wuɔ cira: «Ma sɪ naa dii cinciɛluo baa na hãi kɛ? Hai fiɛlaa-na? Muɔmɛi sɪ wɛi? A ne da Sitãni-nolɔŋo dii na hɔlma-na.» ⁷¹ U gbɛ *Yuda yaa dumaanɔ-na. Simɔ-Isikaro biɛŋo. U nunɔŋu waa Yesu hãalãbien cinciɛluo ba hãi baamba-na. U yaa juɔ hel Yesu huonɔŋu-na.

7

Yesu hamba taara u hel pigaan u fɛɛ

¹ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ cor tuɔ wuɔra *Galile yaa nuɔ-i, u sa taara u kã *Yude-i-na. *Yuifu ba yuntaamba taa ba taarayuo baa komma ku'i ciɛ u saa tuɔ taara u kã. ² A ne da huonɔŋu fanɔŋu-na Yuifu ba ponsaanɔŋu maŋ baŋ biŋ-kun *gbugannin-ponsaanɔŋu-i kuu naa piɛ tɪ. ³ U hãmba gbɛ-yo wuɔ: «ŋ sa ta bande-i-na kã Yude-i-na wɛi? Da ŋ kã, ŋ *hãalãbiemba maŋ dii terienɔŋu-na ba ka bi da ŋ ancemma-i. ⁴ Neliɛŋ nuɔ da ŋ ta ŋ taara ba suɔ-ni, ŋ saaya ŋ hel pigaan ŋ fɛɛ. Niŋ ceŋ himma maŋ daama-i, ŋ saaya ŋ hel nuɔmba-i hiere ba da-ni.» ⁵ A ne da bafamba fɛɛ-i ba saa naa haa ba nanɔŋa Yesu-i-na.

⁶ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Namaa daa ma cemman-huonɔŋu hii, nga mɛi wulaa ku saa hi yogo. ⁷ Nelbiliemba siɛ gbãa bigaan namaanɔ-i, nga ba bigaan muɔŋo-i wuɔ mi ciɛ niɛ ta mi piye wuɔ ba maacemma saa fa?» ⁸ Aa naa cira: «Taa na kã mi yaan-na ponsaanɔŋu-na, muɔmi kãmman-huonɔŋu saa hi.» ⁹ U waan ma yaa-i baa-ba aa bir tɛna Galile-i-na.

Yesu nelma ciɛ Yuifubaa-ba-i gbɛɛ

¹⁰ Yesu hãmban taa ponsaanɔŋu-na, wuɔ bi sire nyaa ba huon-ŋu. Nga u saa yan molo da-yo. ¹¹ Ponsaanɔŋuŋ kaa don,

*Yuifu ba yuntaamba taara-yuɔ ba saa da-yo. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U curaa hie?» ¹² Fuɔ nelma yaa waa nuɔmba nunni-na. Banan̄ ba'a nelfeɛiŋo. Banan̄ ba'a nelfeɛiŋo sɪ, kere u pira nuɔmba-i. ¹³ Nga ba taa ba k̄aalā Yuifu ba yuntaamba-i a ce ba sa sie piye u maama-i gbagaga.

¹⁴ Ponsaangun̄ juɔ hi ku holle-i, Yesu wuɔ k̄a *Diilodubuɔ-i-na ka tuɔ wan̄ Diilon̄-nelma-i. ¹⁵ Kuɔ ce Yuifubaa-ba-i gberɛ. Baa ta ba piye wuɔ: «Naacol̄n̄ daa u saa bi ce kalan̄o, fuɔ cie nie tuɔ suɔ Diilon̄-nelma-i jeje dumandɛ-i?»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Min̄ wan̄ maman̄ daama-i mei huɔya-maama sɪ, Diilon̄o'i puɔraa-mi baa-ma. ¹⁷ Uman̄ duɔ hūu-ma duɔ ce Diilon̄o huɔŋga-i, kutien̄o ka suɔ wuɔ mei nelma sɪ. ¹⁸ Uman̄ duɔ tuɔ wan̄ fuɔ ferɛn̄ maama-i, ŋ da kutien̄o kaal u ferɛ. Nga uman̄ duɔ tuɔ taara u ce u pɔpuɔrtien̄o ce bɔi, fuɔ yaa ninsontien̄o-i, huhurma sa waa u nelma-na. ¹⁹ Ma sɪ *Moisi yaa h̄aa-na *ān̄jinamma-i kɛ? A bige-i cie na sa wuɔ ma hūmelle-i? Ma bilaa nie na ta na taara na ko-mi?»

²⁰ Nuɔn̄ baa cira: «ŋ yun̄gu siire wei? Hai taaraayan̄ duɔ koni?»

²¹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi cie nelma diei yon̄ aa ma ce-na gberɛ. ²² Moisi wuɔ na ta na *j̄a bibɛmba-i; ŋga ku saa don̄ fuɔ b̄aan̄-nu, ku duɔn̄ i b̄incuɔn̄-b̄aan̄-nu. Nga Moisin̄ waan̄-ma, da ku fie waa *yit̄ien̄angu-i na j̄a nuɔmba-i. ²³ Namaa da na ta na j̄a yit̄ien̄angu-na wuɔ na wuɔ Moisi hūmelle, ku ce nie muɔ min̄ siire nelfifin̄o-i yit̄ien̄angu-na, na sire wuɔ h̄ii? ²⁴ Baa na ta na ne nuɔmba yammu aa na ta na piye. Da na da maman̄, na taara ma yaan̄ga-i iḡɛna ku yaa na ka suɔ nan̄ saaya na wan̄ maman̄.»

Yesu yaa Kon̄kortien̄o-i wei?

²⁵ Yesun̄ waa tuɔ piye, Yerusalemutaamba namba da-yo. Baa ta ba piye wuɔ: «Ban̄ taaran̄ naacol̄n̄o man̄ da ba ko-yo, u'i sɪ daayo-i wei? ²⁶ U yaa piyen̄ daayo nuɔmba-na aa ba finan̄ aa yan̄-yo. Ku baa ji waa i yuntaamba daa nie sɪ u yaa *Kon̄kortien̄o-i? ²⁷ Ba sie sie! Naacol̄n̄ daayo-i i suɔ un̄ hilaa kusuɔn̄-nu, a ne da Kon̄kortien̄ duɔ ji jo, molo sie suɔ un̄ hilaa kusuɔn̄-nu.»

²⁸ Huɔŋgu fan̄gu-na, Yesu waa tuɔ wan̄ Diilon̄-nelma-i *Diilodubuɔ-i-na, wuɔ piye da gbagaga wuɔ: «Ma sɪ na'a na suɔ-mi aa tiraa suɔ mi mun̄helmu-i? Na saaya na suɔ wuɔ mi saa jo mi ferɛn̄ jomma; molon̄o-i cie mi jo. Aa kutien̄o-i huhurmantien̄o sɪ, ŋga na sa suɔ-yo. ²⁹ Muɔ fuɔ, mei suɔ-yo. Kuman̄ cie mi ta mi suɔ-yo, mi hilaa fuɔ terien̄-nu'i jo, aa u yaa puɔraa-mi.»

³⁰ Yesun̄ waan̄ mafamma-i, baa p̄an̄ ta ba taara ba bel-o. Nga u belman̄-huɔŋgu saa naa hi, a ce molo saa sie duɔ haa u nan̄ga yuɔ. ³¹ Mafaman̄ fie ce, nuɔmba bɔi yagar hūu u nelma-i ba

hólma-na aa naa ta ba cuo ba piye baa ba-naa wuó: «Diilonj unj pãa nunju-i wuó u ka saanj Konkortienjo manj, duó fie ji jo, u ji ce gberε hayo-i u maar naacolj daayo wuonjo-i?»

Yesu nelma cuu Yuifubaa-ba hõmmu-i

³² Nuómbanj cuo ba wanj Yesu maama-i, *Farisíεbaa-ba ji numá. Banj nuó-ma, ba sire baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i a puór *Diilodubuó niyataamba namba wuó ba ka bel-o. ³³ Yesu wuó ka gbε-ba wuó: «Mi ka tiena baa-na ce yinni cεlle aa suó bir kã umanj puóraa-mi u wulaa. ³⁴ Minj kãnj kusuonj-nu, na siε gbãa kã, a ce dumaanjo-na, na ka taara-miε na siε da-mi.»

³⁵ *Yuifubaa baa ta ba yuu ba-naa wuó: «Wuó u kã hie aa cira i siε gbãa da-yo? Ku ce Yuifubaa-ba manj dii hienju-na u taara duó kã ba yaa wulaa-i ka wanj Diilonj-nelma-i baa *niεraamba-i wεi? ³⁶ Nel hama-i temma-i dumandε-i? «Minj kãnj kusuonj-nu namaa na siε gbãa kã, a ce dumaanjo-na na ka taara-miε na siε da-mi?»»

Yesu wanj Diilonj-Yalle maama

³⁷ *Gbugannij-ponsaanju tímmanj-yiingu yaa waa yibuó-i. Yiingu fanju juó hi, Yesu wuó sire yiεra aa naa piye da gbagaga baa nuómba-i wuó: «Hũnkuósinj da ni bel umanj, u jo mi wulaa u ji nyonj hũmma-i. ³⁸ Naa manj waanj dumaa Diilonj-nelma-na wuó: «Umanj duó haa u nanja miε, cicεlmanj-hũmma ka ta ma bũnj kutienjo huonja-na nãa nuoraanju.»* ³⁹ Bamanj naa hũyãa Yesu nelma-i, banj nãa saaya ba da *Diilonj-Yalle manj, Yesu taa u wanj difande maama yaa dumaanjo-na. Huonju fanju-na, Diilonjo saa naa hi pigãanj Yesu bóbõima-i, a ce dumaanjo-na, molo saa naa hi da Diilonj-Yalle-i yogo.

Nuómba saa nunu ba-naa Yesu kũngu-na

⁴⁰ Yesunj piye dumaanjo-na, bananj baa ta ba piye dii nuómba hólma-na wuó: «Coima saa fa, naacolj daayo yaa *Diilopópuórbilonjo-i!» ⁴¹ Bananj ba'a: «Diilonj unj pãa nunju-i wuó u ka saanj *Konkortienjo manj, u yaa-i!» Bananj ba'a: «Diilonj unj pãa nunju-i wuó u ka saanj Konkortienjo manj, u ce niε aa hel *Galile? ⁴² Diilonj-nelma saa cira wuó Konkortienjo ka waa *Davidi hãayēlnjo wεi? Aa tiraa cira wuó u ka honj Betelεmu, Davidi ba nelle-na.» ⁴³ Kunj ciε dumaanjo-na, ba saa nunu ba-naa Yesu kũngu-na. ⁴⁴ Bananj baa ta ba taara ba bel-o, nãa hai ka siε haa u nanja yuó?

⁴⁵ *Diilodubuó niyataamba bir kã bamanj puóraa-ba ba wulaa.† Banj kãa, baa yuu-ba wuó: «Ku kaa ce niε aa na saa bel-o jo baa-yo?»

* 7:38 Niεnj Esekíel (Ézéchiel) 47.1; Sakari (Zacharie) 14.8. † 7:45 *Diilojigãntaamba yuntaamba yaa naa puóraa-ba baa *Farisíεbaa-ba-i. Niεnj 7.32.

46 Baa cira: «In siire, i saa da molo piiye naacolŋ daayo temma-i dede.»

47 *Farisīēbaa baa cira: «Ku ce namaa na bi yaan u pira-nei tī yaa de-i-na wei? 48 Na nuō ba'a i yuntien hayo-i cuu u huon-nu? Sisō Farisīeyien hayo-i cuu u huon-nu? 49 Baman cuu u huon-nu, u diei sa suō *ānjīnamma-i. Nin daaba de-i hiere Diilonŋ gāan baa-ba!»

50 Farisīeyieno nanŋo waa ba hōlma-na, ba taa ba bi-yo Nikodemu; u yaa naa kāa Yesu wulaa isuonŋu nanŋu-na.‡ Fuō wuō gbē-ba wuō: 51 «Na suyaa wuō a saa baa mie ānjīnamma-i, die saa yuu moloŋo-i a suō un cie kuman, i sie gbāa ce-yo biŋkūŋgu de?»

52 Baa cira: «Nuō ŋ taara ŋ cu Galiletaamba huon-nu wei? Kā ŋ ka migāan ŋ kalan Diilon-nelma-i fafamma ŋ ne, ŋ sa ka da *Diilopōpuōrbilo nanŋo hilaa Galile-i-na.»

53 [Ban juō piiye tī, baa sire bōrō kūŋ ba cīnnin.]

8

Ba bilaa ciēŋo nanŋo-i baa bibienŋo jo baa-yo Yesu wulaa

1 Nuōmban buōra, Yesu wuō ta kā *Olivi-tibinni-tānūŋgu-na. 2 Ku cuo kaala-i-na, wuō naar jo *Diilodubuō-i-na. Nuōmba-i hiere baa kūōl ba-naa jo u wulaa. Wuō tīena tuō wan Diilon-nelma-i baa-ba. 3 U juō'a u ne da *ānjīnamma pigāataamba-i baa *Farisīēbaa-ba juō ji jīna moloŋ ciēŋo nanŋo-i ba yaanŋana, wuō ba bilaa-yo baa bibienŋo. 4 Ban jīena-yuō, baa gbē Yesu-i wuō: «Hāalātie, i bilaa ciēŋ daayo-i baa bibienŋo. 5 A ne da ānjīnamma-na, *Moisi ciēra wuō i tie nan caamba famba temma-i baa tāmpēlēiŋa i ko-ba. Nuō fuō, nan'a nie?»

6 Ba yuu-yo dumaanŋo-na da ba ne sī u ka piiye cāl ba bel-o. Yesu wuō yan-ba aa naa ture u yunŋu-i tuō nyegēŋ hīema-na baa u niele. 7 Baa cor ta ba yuu-yo. Ban yuu-yonŋ ba titirre dumaanŋo-na, wuō ciir u yunŋu-i aa naa cira: «Namaanŋo-na, uman duō saa ce kuubabalaanŋu dede, kutienŋo don u nan-yo mi ne.» 8 Aa naa tiraa ture u yunŋu-i tuō nyegēŋ hīema-na. 9 Un piiye baa-ba dumaanŋo-na, baa don ta ba ta ba da-ba-diei. Ba bīncōiŋo yaa taa igēna aa banamba cu. Ba taa dumēi hiere aa ji yan Yesu yaa yonŋ baa ciēŋ daayo-i. 10 Yesu wuō ciir u yunŋu-i aa naa cira: «Ciēŋ nuō, ba curaa hie? Molo saa nan-ni wei?»

11 Ciēŋ wuō cira: «Hāalātie, molo saa nan-mi.»

Yesu wuō cira: «Āhāa! Kā, muōmi sie bi gāŋ baa-ni. Nŋa baa tiraa ŋ ce kuubabalaanŋu.»]

Yesu yaa fitnuō-i nelbiliemba hōlma-na

12 Ku huonŋu-na, Yesu wuō ji tiraa tuō piiye baa nuōmba-i wuō: «Muōmēi fitnuō-i nelbiliemba hōlma-na. Uman duō cu

mi huon-nu, u sie waa kukulma-na, u ka da gbagbaama man kãan baa-yo Diilon-nelle-na.»

¹³ *Farisíebaa baa gbẽ-yo wuɔ: «Nuɔ da ɲ ji ta ɲ wan nan ferɛn maama-i, yungu ce nie waa nan nelma-na?»

¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔ mi suyaa mi munhelmu-i aa tiraa suɔ mi munkãmmu-i, a ce dumaɲo-na, da mi fie ta mi wan mamaɲ mi kũngu-na, mi sa kar coima. A ne da namaɲo-i, na sa suɔ mi munhelmu, na sa suɔ mi munkãmmu. ¹⁵ Namaa ne nelma-i nelbilien nemma aa ta na cãl nuɔmba-i, a ne da mei sa cãl nelieno. ¹⁶ Aa da mi fie cãl uman, da ɲ ne-ma, ɲ da-ma ninsoɲo. Hama-i nuɔ-i? Mi sa ce weima-i mi diei; uman puɔraa-mi, uu dii baa-mi. ¹⁷ Ma sí ma nyegãan na *anjnamma-na wuɔ: «*Siertaan da ba yu ba hai nelma man nuɔ-i, ninsoɲo.*» ¹⁸ Terienɲu fanɲu-na, muɔ baa mi To-i miemei siertaan miɛ mei maama-na; u yaa puɔraa-mi.»

¹⁹ Farisíebaa-ba yuu-yo wuɔ: «ɲ to dii hie?»

Yesu wuɔ cira: «Na sa suɔ muɲo-i na ka ce nie gbãa suɔ mi To-i. Kuɔ na taa na suɔ muɲo-i, naa naa gbãa suɔ mi To-i.»

²⁰ Yesu waa *Diilodubuɔ-na tuɔ wan Diilon-nelma-i aa tuɔ piye nel daama-i. U waa ban dii gbeɲa-i kusuɲ-nu ba hã Diilon-o-i. U belman-huɲɲun ɲa naa ku saa hi dumaɲo-na, molo saa haa u nanɲa yuɔ.

Yesu pigãan u sínni-i

²¹ Yesu wuɔ suonu u andaɲgu-i baa-ba wuɔ: «Mi ka ta. Aa mi suyaa miɛ na ka taara-miɛ. Na sie bi gbãa kã min kãn kusuɲ-nu; a ce dumaɲo-na, na ka ku baa na ambabalma-i.»

²² *Yuifubaa baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bige-i cie wuɔ i sie gbãa kã un kãn kusuɲ-nu? U taara duɔ ko u fere wei?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Namaa hilaa hɛmanɲ bande aa mei hel dɔrɔ. Hɛmanɲ-baamba'i namaɲo-i aa muɲo-i hɛmanɲ-wuɲ muɔ sí, ²⁴ ku'i cie miɛ na ka ku baa na ambabalma-i. Coima saa fa, da na saa hũu-ma wuɔ uman dii gbula u yaa muɲo-i, na ka ku baa na ambabalma-i.»

²⁵ Baa yuu-yo wuɔ: «Nuɲo-i hai molon nuɔnei?»

Yesu wuɔ cira: «Mi pigãan-na mi sínni-i dii ku domma-na. ²⁶ Na nelma bɔi dii mi da mi wan-ma baa-na, na yun-maama bɔi bi dii mi da mi fiɛnu-mei. Nga uman puɔraa-mi huhurmantiɲo sí. Un pigãan-mi mamaɲ, mi wan ma yaa-i baa nuɔmba-i.»

²⁷ Yesun piye baa-ba, ba saa suɔ wuɔ u gbẽ u To yaa-i. ²⁸ Wuɔ cira: «Da na ji haa *Molon-Bien-o-i dɔrɔ huɲɲu man nuɔ-i, na ka suɔ suɔ wuɔ uman dii gbula u yaa muɲo-i. Na ka bi suɔ wuɔ mi sa ce weima mi fere. Mi Ton waan mamaɲ baa-mi, mi wan

* 8:17 Anjnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 17.6, 19.15; Kãmmaɲ-sebe (Nombres) 35.30

ma yaa-i. ²⁹ Uman puɔraa-mi, mi ce u huɔŋga-i; a ce dumaanjo-na uu dii baa-mi; u saa nanna-miɛ mi diei yonj.»

³⁰ Yesuŋ piye dumaanjo-na, nuɔmba bɔi hūu u nelma-i.

Ninsoŋo sa dɔlnu nelbiliemba-i

³¹ *Yuifubaa-ba man naa hūyāa Yesu nelma-i, wuɔ wan baa-ba wuɔ: «Da na bel mi nelma-i nammu hāi, na ka ce mi *hāalābien namaa kelkel. ³² Na ka suɔ ninsoŋo-i aa ninsoŋo ka ce na waa na fereŋ nuɔ.»

³³ Baa cira: «Ŋ wan wuɔ niɛ de-i? Miɛŋo-i *Abiramu hāayɛlŋ miɛ, ii dii i fereŋ nuɔ, i saa ce nelien-kɔrsinni dede.»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Uman duɔ ce āmbabalma-i, kutienjo ciɛ kɔriɛŋo āmbabalma wulaa. ³⁵ A ne da kɔriɛŋo siɛ gbāa ce dūŋgu baa u yuntienjo-i, ŋga u yuntienjo bienjo yaa gbāa ce dūŋgu-i baa u to-i. ³⁶ Terienju fanju-na, Bepolŋ duɔ cira nuɔni man dii ŋ fereŋ nuɔ, nii dii ŋ fere nuɔ kelkel. ³⁷ Mi suyaa miɛ Abiramu hāayɛlŋ namaa, ŋga na taara na ko-mi wuɔ mi nelma sa dɔlnu-nei. ³⁸ Muɔ miŋ daa man mi To wulaa, mi wan ma yaa-i. Ŋga namaanjo-i, na ton hāalāayā-nei man, na ce ma yaa-i.»

³⁹ Baa cira: «Miɛ to yaa Abiramu.»

Yesu wuɔ cira: «Kuɔ naa naa waa Abiramu bisalŋ namaa kelkel, naa naa ta na ce Abiramu temma-i. ⁴⁰ Ŋga na bir yan aa ta na taara na ko-mi a ne da miŋ daa ninsoŋo man mi To wulaa, mi waan u yaa baa-na. Nan ceŋ man mafamma-i Abiramu maacemma'i wei? ⁴¹ Na biyaa na to u maama.»

Baa cira: «Miɛŋo-i būrāan miɛ sɪ; i to dii u diei yonj, u yaa Diilonjo-i.»

⁴² Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Muɔmi hilaa Diilonj-terien-nu'i jo, aa mi juɔ fuɔ jomma'i. Kuɔ na to yaa naa waa Diilonjo-i ninsoŋo, muɔmi kūŋgu naa ta ku dɔlnu-nei. Mi saa jo mi fereŋ jomma, u yaa puɔraa-mi. ⁴³ Nan'a na sa nu mi nelma-i ku'i ciɛ miŋ wan man baa-na, na sa suɔ ma yunju-i. ⁴⁴ Na to yaa *Sitāni. Na taara na ce fuɔ kusūŋgu yaa-i. Dii ku domma-na, u yii baa nelkolle yaa-i. Un'a u sa wan ninsoŋo-i dumaanjo-na, u saa siɛ ninsoŋo-i dede. U yaa coima tienjo-i, a ce dumaanjo-na u nelma-i hiere coima. ⁴⁵ Ŋga muɔ fuɔ, mei wan ninsoŋo yaa-i; ku'i ciɛ ŋ da na saa hūu mi nelma-i. ⁴⁶ Namaanjo-na, hai gbāa da cālmuɔ haa-miɛ? Da kuɔ mi wan ninsoŋo, bige-i ciɛ na ta na ciina mi nelma-i? ⁴⁷ Uman duɔ waa Diilonj-wuonjo, ŋ da kutienjo nu Diilonjo nelma-i. Ŋga namaanjo-i, Diilonj-baan namaa sɪ, ku'i ciɛ na sa nu mi nelma-i.»

⁴⁸ Baa cira: «Die cira nuɔŋo-i *Samiyien nuɔ, i saa kar coima; aa *jina ka sire ŋ yunju-i dii.»

⁴⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi yunju saa sire; mi kāŋ mi To yaa-i aa namaa na yagar wuɔ na siɛ kāŋ muɔŋo-i. ⁵⁰ Mei sa taara mi

jīna mi fεε dɔɔ, moloŋo'i dii tuɔ ce mafamma-i, aa kufanɔu tienɔ yaa suyaan neliɛŋo neliɛŋo kumaŋ gbɛ baa-yo. ⁵¹ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umanɔ duɔ tuɔ nu mi nunɔu-i u sa ji suu baa kuliŋgu-i dede.»

⁵² Yesuŋ waan mafamma-i, Yuifubaa-ba gbɛ-yo wuɔ: «Fieɛɛ fuɔ, nuharunɔu si dii, i suyaa wuɔ nii si dii gbāŋgbāŋ. Abiramu-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba-i ba kuu hiere, aa nanɔ ta ŋ piiye wuɔ umanɔ duɔ tuɔ nu nanɔ nunɔu-i kutienɔ sa ji suu baa kuliŋgu-i dede. ⁵³ Daa u cɔrnu dε! Nanɔ daa niε sɪ nanɔ maaraa i to-i Abiramu-i wei? Nga fuɔ u kuu, Diilopɔpuɔrbiemba tiraa ku.»

⁵⁴ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ muɔmei taa mi kaal mi fεε, yunɔu naa saa waa-kuɔ. Nga mi To yaa kaalaan-minɔ. Na gbɛ u yaa-i wuɔ namaa Diilonɔ ⁵⁵ aa na sa bi suɔ-yo. Muɔ fuɔ, mei suɔ-yo. Da mi cira mi sa suɔ-yo, mi ka ce coikartienɔ muɔ namaa temma-i. Mi suɔ-yo aa tiraa ta mi nu u nunɔu-i. ⁵⁶ Abiramu manɔ namaa to, unɔ juɔ suɔ wuɔ u ka hi mi jommaŋ-yiinɔu-i, u huɔŋga gbuu pāŋ fε. Unɔ juɔ da-mi, kuɔ gbuu silaa dɔlɔnu-yuɔ ŋaa bige-i?»

⁵⁷ Yuifubaa baa cira: «Nanɔ saa bi hi da bienɔ komuɔŋa hāi baa cɪncieluo-i yogo aa cira nanɔ daa Abiramu-i; ŋ daa-yo danɔ hama-i temma-i?»

⁵⁸ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Aa Abiramu suɔ duɔ honɔ, muɔmi manɔ dii gbula mii naa waa.»

⁵⁹ Unɔ waan mafamma-i, baa biera tãmpɛlɛiŋa wuɔ ba nanɔ-yo. Wuɔ yanɔ-ba aa naa fuo hel *Diilodubuɔ-i-na ta.

9

Yesu puurii yironɔ nanɔ yufienɔ

¹ Yesuŋ taa ka hi hɔlma namma-i, wuɔ da yironɔ nanɔ. Kutienɔ huɔŋ baa u yirsinni-i. ² U *hāalābienɔ baa yuu-yo wuɔ: «Hāalātie, bige-i yirii naacolɔ daayo-i? Fuɔ fεεŋ āmbabalma'i yirii-yo waa u bɪncuɔŋ-maama'i yirii-yo?»

³ Yesu wuɔ cira: «Fuɔ āmbabalma sɪ, u bɪncuɔŋ-maama bi sɪ. Diilonɔ unɔ hii dumaa, u yirii duɔ pigāan nelbiliemba-i ku yaa-i. ⁴ Cuo duɔ gbāŋ kaal, i saaya i tie ce mi pɔpuɔrtienɔ maacemma-i, ni ma'i sɪ, bāanɔ da ku tɪ, molo sie gbāa ce bɪŋkūŋgu. ⁵ Minɔ yenɔ nelbiliemba hɔlma-na, muɔmei ba fitɪnuɔ-i.»

⁶ Unɔ waan mafamma-i, wuɔ tu taalunɔu hɛma-na aa guɔlɔnu-kuɔ baa hɛma-i a hure yironɔ daa u yufienɔ-na ⁷ aa naa cira: «Kā ŋ ka saar ŋ yaanɔga-i Siloe hūnfuonɔu-na.» (Siloe yunɔu yaa wuɔ pɔpuɔrbilonɔ.) Naacolɔ wuɔ kā ka saar u yaanɔga-i, u yufienɔ aa pāŋ puur; wuɔ bir tuɔ kūŋ.

⁸ Unɔ kāa ka hi, u caantaamba-i baa bamaŋ taa ba suɔ-yo hiere baa piel u maa-na. Baa ta ba piiye wuɔ: «Naacolɔ daa u

yaa saa tuō tīēna u cārā wei?» ⁹ Banan̄ ba'a u yaa-i, banan̄ ba'a u'i sī kere u nabieraŋo. Naacolŋ fuō fere wuō cira: «Muōmei mi fere!»

¹⁰ Baa yuu-yo wuō: «ŋ cie ŋ yufieŋa-i nie a puur?»

¹¹ Wuō cira: «Ban̄ bīŋ naacolŋo maŋ Yesu-i, u yaa cie kpōkpōtuōŋgu hure-yei aa cira mi kā Siloe-i-na ka saar-a. Mi kaa ku yaa-i ka saar-a, a pāŋ puur.»

¹² Baa yuu-yo wuō: «Naacolŋo faŋo we-i-na?»

Wuō cira: «Na feŋ muō, mei suō hie?»

Diilonŋo gbāa nu nelbabaŋo nungu-i wei?

¹³⁻¹⁴ Yesuŋ puurii naacolŋ daayo yufieŋa-i yiingu maŋ nuō-i, ku waa *yitienan̄gu. Naacolŋ uŋ piye dumaan̄o-na, baa bel-o kā baa-yo *Farisēbaa-ba wulaa. ¹⁵ Farisēbaa baa bi yuu-yo u yufieŋan̄ cie dumaa puur. Wuō cira: «U huure kpōkpōtuōŋgu yei aa cira mi kā ka saar mi yaan̄ga-i. Mi kaa ka saar-ka ku yaa nuō-i, mi yufieŋa puur.»

¹⁶ Farisēbaa-ba namba ta ba piye wuō: «Naacolŋo maŋ cie maacen̄ daama-i u sie gbāa jo Diilon̄-jomma. Na saa da, u sa kāŋ yitienan̄gu baa u maacemma-i.»

Banan̄ ba'a: «Āmbabalmanceron̄ hayo-i gbāa ce nel daama temma-i?» Kuŋ cie dumaan̄o-na, baa hel ba-naa honniŋ.

¹⁷ Farisēbaa baa yuu naacolŋo-i wuō: «Nuō fuō, nan̄'a nie naacolŋ daayo kūŋgu-na?»

Wuō cira: «Mei wulaa, *Diilopōpuōrbilon̄o.»

¹⁸ *Yuifubaa baa sire wuō naacolŋ daa u saa naa yir. Baa bī u bīncuōmba jo. ¹⁹⁻²⁰ Ban̄ juō, baa yuu-ba wuō: «Naaa biēŋo-i naacolŋ daayo-i wei?»

Baa cira: «Ūu, mie biēŋo.»

Yuifubaa ba'a: «U huōŋ baa yirsinni-i wei?»

Naacolŋo bīncuōŋ ba'a: «Ūu, u huōŋ baa-ni.»

Yuifubaa ba'a: «U yufieŋa cie nie aa puur fiefie-i-na?»

²¹ U bīncuōŋ ba'a: «Coima saa fa, i saa suō u yufieŋan̄ cie dumaa puur, aa i saa bi tiraa suō umaŋ puurii-ya.» Aa naa cira: «Yuuŋ fuō fere-i, bisālāan̄o sī; maŋ cie dumaa, u ka wan̄-ma baa-na.» ²² Kumaŋ naa cie ba wan̄ mafamma-i, Yuifubaa baa wurii-ba wuō umaŋ duō cira Diilon̄ uŋ pāa nungu-i wuō u ka saan̄ *Kon̄kortien̄o maŋ u yaa Yesu-i, ba nyaa kutien̄o-i *Diilonelhāalādūŋgu-na. ²³ Kufan̄gu korma'i naa cie u bīncuōmba cira ba yuu fuō fere-i bisālāan̄o sī.

²⁴ Ku huōŋgu-na, Farisēbaa-ba tiraa ji bī naacolŋo-i ji cira: «Ne Diilon̄o-i aa ŋ wan̄ ninsoŋo-i; naacolŋ daayo-i nelfeŋeŋo sī, mie fere-i i suyaa-ma.»

²⁵ Naacolŋ wuō cira: «Mei sie gbāa cira nelfeŋeŋo, mei sie bi gbāa cira nelfeŋeŋo sī. N̄ga ma diei maama maŋ mein̄j suyaa-ma: U puurii mei yufieŋa-i.»

26 Baa yuu-yo wuɔ: «U ciɛ-ni niɛ? U puurii η yufienja-i puur hama-i temma-i?»

27 Naacolη wuɔ cira: «Mi waan-ma baa-na, na saa yiɛra nu-ma. Bige-i ciɛ na'a mi tir-ma? Namaa na bi taara da na ce u *hāalābien namaa wɛi?»

28 Baa pān ta ba tuora-yuɔ aa naa cira: «Nuɔnei u hāalābilon nuɔ! Miɛ fuɔ, *Moisi hāalābien miɛ. 29 I suyaa wuɔ Diilonjo piiye baa Moisi-i, ηga daayo-i i sa suɔ u munjhelmu!»

30 Naacolη wuɔ cira: «Namaa gbɛɛ! Na sa suɔ u munjhelmu a ne da u puurii mɛi yufienja-i! 31 Na suyaa kerre wuɔ Diilonjo sa nu nelbabalaamba nunni-i dɛ! Umanj duɔ tuɔ wuɔ u hūmelle-i aa tuɔ ce u huɔŋga-i u nu fuɔ nunju yaa-i. 32 Moloŋo manj huɔŋ baa yirsinni-i, inj siire ji hi baa nyunjo, i saa nu-ma dede wuɔ mɛlη daayo puurii kutienjo yufienja-i. 33 Kuɔ naacolη daa u saa naa jo Diilonj-jomma, uu naa saa gbāa ce bīŋkūngu.»

34 Baa cira: «Daa u cɔrnu dɛ! Nuɔni manj huɔŋ baa āmbabalma-i, nuɔnei gbāa pigāan miɛŋo-i nelma wɛi?» Aa naa pān nyaa-yo hiel-o Diilonelhāalādūngu-na.

Yirsinni dii ni hai

35 Banj duɔnya naacoljo-i, Yesu wuɔ nu-ma aa kā u wulaa ka yuu-yo wuɔ: «Ŋ haa η nanja-i *Molon-Bienjo-na wɛi?»

36 Naacolη wuɔ: «Hāalātie, u yaa hai? Pigāan-mi baa-yo; mi taara mi hūu u maama-i!»

37 Yesu wuɔ: «U yaa η yaan̄ga-na; u yaa piiyen baa-ni.»

38 Naacolη wuɔ: «Itie, mi hūyāa-ma.» Aa naa pān dūuna Yesu yaan̄ga-na.

39 Yesu wuɔ cira: «Mi juɔ hīɛma-na da mi ji ce nelma diei. Mi juɔ da mi ji puur yiriemba yufienja-i aa suye bamanj daan̄ ba waan̄ja-i.»

40 *Farisīɛbaa-ba namba waa u caan̄gu-na, baa cira: «Miɛ fuɔ i saa yir yogo.»

41 Yesu wuɔ cira: «Kuɔ naa naa suɔ-ma wuɔ na yirii, āmbabalma naa saa waa-nei, ηga nanj ciɛra namaa saa yir, na āmbabalma dii ma temma-i yogo.»

10

Yesu yaa āncīnafɛiŋo-i

1 Banj tīyāa nelma famma-na, Yesu wuɔ ji nanj gbānalāan daaku-i baa-ba wuɔ: «Umanj duɔ yan̄ naatuɔŋgu dumelle-i aa suur yan̄ga nan̄ga, coima saa fa, ba bī u yaa-i cuoyuo-i.

2 Ŋga umanj duɔ suur baa dumelle-i, u yaa naatuɔntienjo-i, u yaa āncīnan̄o-i. 3 Tūlmba suɔ ba tienjo-i. Duɔ kā dɛ-i-na, umanj niɛyan̄ naatuɔŋgu-i u sire puur dumelle-i hā-yo, u tuɔ bī tūlmba-i ba yirɛiŋ-na ba da-ba-diei, ba ta ba hel. 4 Banj suɔ-yon̄

dumaanjo-na, duɔ ji bí-ba ba hel hiere, u ta ba yaan-na aa ba cu-yo. ⁵ Nga da ba'a ba sa suɔ-ni, ba siε siε cu η huon-nu. Ban'a ba sa suɔ η yalle-i, da η bí-ba, ba bir yan aa ta ba gbar-niε.»

⁶ Yesun naan gbánaláan daaku-i, ba saa suɔ ku yungu-i. ⁷ Wuɔ tiraa cira: «Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Muɔmei naatuŋgu dumelle-i. ⁸ Baman juɔ yaanga muɔmi-na hiere, cuobaa; nga túlmba saa nu ba nunni-i. ⁹ Muɔmei dumelle-i. Uman duɔ suur baa dumelle-i, kutienjo kuraa. U gbáa tuɔ suur aa tuɔ hel kun dɔlaanu-yuɔ dumaa, aa u ka tuɔ da u niwuoni-i. ¹⁰ Cuoyuo jomman-yungu yaa a ji cuo, sisɔ a ji ko, da ma'i bi sí a ji guɔla. Nga muɔmi juɔ da mi ji kor nelbiliemba-i ba waa ba fereŋ nuɔ.

¹¹ «Da η nu wuɔ ánciinafefeinjo-i, u yaa muɔŋo-i. Uman ka huu-ma ku u túlmba maama-na, u yaa ánciinafefeinjo-i. ¹² Da ba biε uman u tuɔ ceŋ túlmba-i, ba sa bí ufanjo-i ánciinaŋo. Túlmba-i fuɔ baamba sí; u taara gbeinja. Fuɔ temma-i, duɔ ji da jara jo, u gbar aa yan u jo ji bel u yufellen-wuonjo-i ta. ¹³ Fuɔ juɔ duɔ ji taara gbeinja; túlmba maama ce niε aa waa kpelle u huonŋa-na? ¹⁴⁻¹⁵ Muɔmei ánciinafefein muɔŋo-i. Muɔ baa mi To-i in suɔ i-naa dumaa, muɔ baa mi túlmba-i i bi suɔ i-naa dumei. Aa mi hüyáa-ma da mi ku ba maama-na. ¹⁶ Túlmba namba bi dii baa-mi yanŋa nanŋa. Mi saaya mi ká ka nyaa-ba jo baa-ba túsélle ji ce di diei aa ánciinaŋo bi waa u diei. Da mi ká, ba ka nu mi nunŋu-i.

¹⁷ «Min hüyáa-ma da mi ku mi túlmba maama-na aa da mi sire, ku ciε mi maama ta ma dɔlnu mi To-i. ¹⁸ Muɔ da mi saa siε, molo siε gbáa ko-mi. Ku dɔlaanu muɔmei mi pá mi fere. Ku fɔŋgũɔ dii-miε mi da mi ku aa sire. Mi To puɔraa-mi baa ma yaa-i.»

¹⁹ Yesun waan mafamma-i, *Yuifubaa baa tiraa hel ba-naa honniŋ. ²⁰ Ba fɔŋgũɔ baa ta ba piiye wuɔ: «Naacolŋ daa u yungu si dii! *Jina dii-yuɔ! Baa na ta na nu u nelma-i.» ²¹ Banan ba'a: «Jina duɔ waa moloŋo man nuɔ-i, u siε gbáa piiye dumandε-i-na. Namaa daa jina ba nolŋo gbáa puur moloŋ yufienja wei?»

Yuifubaa-ba ciinaana Yesu-i

²² Waan-huonŋun juɔ hi, *Yuifubaa baa ta ba ce *Diilodubuɔ *migáaman-ponsaanŋu-i *Yerusalemu-i-na. ²³ Yesu wuɔ ká ka tuɔ wuɔra u bíŋ *Salomɔ kukuruunŋu-na. ²⁴ Yuifubaa baa ká ka ciilá-yuɔ aa naa yuu-yo wuɔ: «ŋ ka kaala η nelma-i baa-ye yaku-i? Da kuɔ Diilon ŋ paa nunŋu-i wuɔ u ka saan *Konkortienjo man u yaa nuɔŋo-i, wan ninsoŋo-i baa-ye ke!»

²⁵ Yesu wuɔ cira: «Mi waan-ma baa-na cor tí, nga na saa huu-ma. Min ceŋ manan mi To yerre-na ma yaa pigáan mi sinni-i. ²⁶ Nga nan'a naa sí mei túlj namaa, na saa huu mi

nelma-i. ²⁷ Mi suɔ mi tūlmba-i. Ba nu mi nelma-i aa ta ba nyaanu-miε. ²⁸ Mi hā-ba cicēlma maŋ sa tīeŋ dede. Ba cεraa ba ku, aa molo siε gbāa hūu-ba mi wulaa. ²⁹ Mi To yaa hāa-mi baa-ba, u fōŋgūɔ jīeŋya nuɔmba-i hiere ba wuoŋo-i, a ce dumaanjo-na, molo siε gbāa hūu u diei u wulaa. ³⁰ Muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i.»

³¹ Uŋ piieye dumaanjo-na, Yuifubaa baa tiraa biera tāmpēlēiŋa da ba naŋ-yo. ³² Wuɔ gbē-ba wuo: «Mi To ciε mi ce nelfafamma bɔi pigāaŋ-na. Miŋ ciε maman, na taara na naŋ-mi ko-mi hama-i yuŋ-nu'i jebi?»

³³ Yuifubaa ba'a: «Niŋ ciε nelfafamma maŋ, i saa cira i naŋ-ni mafamma maa-na; niŋ wuɔraŋ ŋ biεna Diilonjo yerre-i wuo nuɔ Diilonj nuɔ, ku'i ciε yiε i naŋ-ni ko-ni.»

³⁴ Yesu wuo: «Ma nyegāaŋ na *āŋjīnamma-na wuo Diilonjo ciεra: *«Namaanjo-i naa dii ŋaa Diilonjo.»* ³⁵ Diilonj-nelmaŋ vii bamaŋ, Diilonjo ciεra wuo baa dii ŋaa Diilonjo. I siε bi gbāa maar Diilonj-āndaanjo-i. ³⁶ Uŋ hielaa muɔmi maŋ puɔr-mi mi jo hīεma-na, bige-i ciε da mi cira Diilonj-Biεŋ muɔ, na'a mi biεna Diilonjo yerre? ³⁷ Da kuɔ mi sa ce mi To maacemma, baa na hūu mi nelma-i. ³⁸ Ŋga da kuɔ mi ce ma yaa-i, hūyāaŋ-maŋ. Da na fiε'a na saa haa na naŋga miε, miŋ ceŋ maman, hūyāaŋ-maŋ wuo Diilonj-maacemma; ku yaa na ka suɔ wuo mi To dii baa-mi aa mi bi waa baa-yo.»

³⁹ Uŋ waan mafamma-i, Yuifubaa baa tiraa sire wuo ba belo. Wuɔ kor ba wulaa.

⁴⁰ Ku huonjo-na, Yesu wuo bir kā *Yurdē bomborre nandena, dii Nsāaŋ taa u *batisen nuɔmba-i kusuɔŋ-nu, ka tīena da huonjo cellε. ⁴¹ Nuɔŋ baa kūɔl ba-naa nyaa u huonjo-nu. Ba taa ba piieye wuo: «Nsāaŋ siire, u saa ce himma dede. Ŋga uŋ waan maman hiere naacolj daayo kūŋgu-na, ninsonjo.»

⁴² Nuɔmba bɔi hūyāa Yesu nelma-i terienjo faŋgu-na.

11

Lasaar kuliŋgu-i

¹⁻² Yesu jīeŋo naŋo waa Betani-i-na ba taa ba bī-yo Lasaar. U tūɔbaa-ba waa ba hāi: Ba taa ba bī unanjo-i Marti aa bī unanjo-i Maari. Maari faŋo yaa naa kūɔna natikolo-hūmma-i Itienjo gbeini-na aa naa hurre-niε baa u yukuɔsīnni-i.*

Lasaar wuo ji cii jarma-na. ³ U tūɔbaa-ba puɔr ba ka wan baa Yesu-i wuo u jīeŋo jaŋ. ⁴ Baŋ waan-ma, Yesu wuo cira: «Jaŋ daama saa jo da ma ji ko Lasaar, ŋga ma juɔ da ma ji ce Diilonjo-i bɔi baa u Biεŋo-i hiere.»

* **10:34** Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 82.6   * **11:1-2** Nsāa 12.3

⁵ Lasaar baa u tũɔbaa-ba-i, ba maama taa ma dɔlnu Yesu-i ma cor. ⁶ Baŋ tũɔnu-yuɔ wuɔ Lasaar si dii hinni, wuɔ yaŋ yinni hãi cor ⁷ aa naa suɔ gbẽ u *hãalãbiemba-i wuɔ: «I ka bir kã *Yude-i-na.»

⁸ U hãalãbiemba cira: «Hãalãtie, ma sɪ *Yuifubaa-ba taa ba taara ba naŋ-ni baa tãmpẽlẽiŋa ko-ni terienɔu faŋgu-na ke? Ku saa bi da yinni yogo aa ŋ'a i bir kã!»

⁹ Yesu wuɔ naŋ gbãnalãŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «Ma sɪ lɛrbaa cɪncieluo ba hãi dii bãaŋgu-na ke? Da ŋ ta ŋ wuɔ bãaŋgu-na, ŋ sa tisɪŋ ŋ fɛrɛ dumaa, ¹⁰ ŋga da ŋ ta ŋ wuɔ isuɔŋgu-na, cecer maa sɪ, ŋ sa gbãŋ aa tisɪŋ ŋ fɛrɛ.»

¹¹ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «I jɪɛŋo-i Lasaar yaa kuraa duɔfũŋ, mi ka kã ka plɪŋ-yo.»

¹² U hãalãbiemba cira: «Da kuɔ u kuraa duɔfũŋ, yaŋ-yo fafalmu ka da-yuɔ.»

¹³ Yesu taa u taara u waŋ Lasaar kuliingu maama yaa baa-ba dumaanɔ-na, ŋga ba saa suɔ. Bafamba daa niɛ sɪ u waŋ duɔfũgbãŋgbãlãmmuŋ maama. ¹⁴ Baŋ'a ba saa suɔ Yesu nelma yaanɔga-i dumaanɔ-na, wuɔ naa wuɔ waŋ-ma gbar-ma baa-ba wuɔ Lasaar jarma yaraa-yo. ¹⁵ Aa naa cira: «Uŋ'a u saa ku mi caan-nu, ku dɔlaanu-miɛ cor. Ku ka kãyã-nei na haa na nanɔga-i miɛ fafamma. Siireŋ i ka ne kuŋ yeŋ dii dumaa.»

¹⁶ U hãalãbilonɔ nanɔ waa, ba taa ba bi-yo Toma, Girɛkibaa ba'a Didimu; ku yunɔu yaa wuɔ plɛbaa. Fuɔ wuɔ gbẽ u nahãalãbiemba namba-i wuɔ: «Yaan i kã, da ku ka waa kuliingu, i bi ku baa Itienɔ-i hiere.»

Yesu yaa cicɛlma tieno-i

¹⁷ Yesuŋ kãa ka hi, wuɔ nu wuɔ baŋ fuuriiye Lasaar u yinni naa yaa waa yiingu faŋgu-na. ¹⁸ Betani-i baa *Yerusalemu-i ku saa yu kilobaa-ba siei, ¹⁹ a ce dumaanɔ-na, *Yuifubaa bɔi baa hilaa kã da ba ka jaal kuliingu-i.

²⁰ Martiŋ juɔ nu wuɔ Yesu jo dii, wuɔ sire tuɔ jãrã-yuɔ aa naa yaŋ Maari yaa tɛna dumelle-na baa niraamba-i. ²¹ Uŋ kaa hi, wuɔ gbẽ Yesu-i wuɔ: «Itie, kuɔ nii naa waa, mi tũɔ naa saa ku. ²² Ŋga mi suyaa miɛ niŋ yeŋ terienɔu maŋ nuɔ-i fiefie-i-na, da ŋ cãrã kumaŋ Diilonɔ wulaa, u ka hã-ni baa-ku.»

²³ Yesu wuɔ cira: «Ŋ tũɔ ka sire.»

²⁴ Marti wuɔ cira: «Mi suyaa miɛ miwaanɔ timmaŋ-yiingu-na, kuonɔ da ba ji ta ba sire, u ka sire.»

²⁵ Yesu wuɔ cira: «Muɔmei siireŋ kuomba-i aa muɔmei cicɛlma-i. Umanɔ duɔ haa u nanɔga miɛ, duɔ fie ku, u ka sire. ²⁶ Aa umanɔ duɔ haa u nanɔga miɛ, u cɛraa u ku; ku yunɔu yaa wuɔ u daa cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede-i. Ŋ hũyãa mafamma-i wei?»

27 Marti wuɔ: «Itie, mi hũyãa-ma. Mi hũyãa-ma wuɔ *Kõnkortienjo man naa saaya u jo, u yaa nuɔŋo-i. Nuɔnei Diilonj-Bien nuɔŋo-i.»

28 Martinj waan mafamma-i, wuɔ ta kũj. Uŋ kaa hi, wuɔ cuo bĩ Maari-i a wanj baa-yo wuɔ: «Hãalãtienjo juɔ; wuɔ mi ji wanj baa-ni ŋ kã u wulaa.»

29 Maarinj nuɔ mafamma-i, wuɔ pãnj sire baa gbarunju tuɔ kã Yesu wulaa. 30 Yesu wuɔ sa hi suur nellenj-huɔŋga-na yogo, Martinj kãa ka da-yo terienju man nuɔ-i, u waa yogo kusuɔŋ-nu'i. 31 Yuifubaa-ba manj waa ta ba ce jaalunju-i, banj juɔ da Maari tãanu hel dumaanjo-na, baa sire cu u huɔŋ-nu wuɔ sĩ u kã tɔŋjo cĩncorre'i nuɔ-i duɔ ka kaal. 32 Wuɔ kã ka hel Yesu terienju-na. Uŋ kaa'a u ne da Yesu-i, wuɔ kã ka dũuna u yaanŋa-na aa naa cira: «Itie, kuɔ nii naa waa, mi tũɔ naa saa ku.» 33 Aa pãnj haa u nammu-i u yunju-nu. Bamanj naa kãa baa-yo, baa bi kã ba ta ba kaal hiere.

Yesunj daa banj kaal dumaanjo-na, u huɔŋ kaa pãnj kũɔl. 34 Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na fuuriiye-yuɔ hie?»

Baa cira: «Itie, jo i ta i ka pigãan-ni baa terienju-i.» 35 Yesu wuɔ pãnj donj tuɔ kaal. 36 Yuifubaa baa ta ba piiye baa banaan wuɔ: «Na saa da, kulonjo maama taa ma dɔlnu-yuɔ de!» 37 Bananj baa ta ba piiye wuɔ: «Ma sĩ u yaa puurii yironjo yufienja-i ke? Bige-i cie u saa cie Lasaar baa ku?»

38 Yesu huɔŋganj ŋa naa gbuu kũɔl dumaanjo-na, wuɔ kã ba kã cĩncorre terienju-na. Di waa tãmpɛfuon-nu aa ba ce tãmpɛlle suuye di nunju-i. Banj kaa hi, 39 wuɔ cira: «Halaan tãmpɛlle-i!»

Marti wuɔ cira: «Itie, u yinni naa yaa de-i uŋ fuuriiye; u ka donj tuɔ hũj dii.»

40 Yesu wuɔ cira: «Marti, ma sĩ mi waan-ma baa-ni miɛ da ŋ haa ŋ nanja miɛ ŋ ka da Diilonj uŋ hii dumaa ke?»

41 Baa halanj tãmpɛlle-i. Yesu wuɔ tã u yunju-i dɔrɔ aa naa cira: «Baba, ninj nuɔ mi nunju-i mi jaal-ni bɔi. 42 Mi suyaa miɛ ŋ sa yagar mi nunju-i, ŋga bamanj dii mi caanju-na mi piiye ba yaa da ba suɔ wuɔ nuɔnei puɔraa-mi.» 43 Uŋ waanj mafamma-i, wuɔ piiye da gbagaga wuɔ: «Lasaar, sire ŋ hel ŋ jo bande!»

44 Kulonj wuɔ hel jo; u gbeini fiɛnya baa u nammu-i hiere ka hel baa u yunju-i. Yesu wuɔ cira: «Firiinj-yonj aa na yanj u kã!»

*Ba taara ba ko Yesu-i
(Matie 26.1-5; Marke 14.1-2; Like 22.1-2)*

45 *Yuifubaa bɔi baa kãa Maari ba terienju-na da ba ka jaal ba tũɔ kuliinju-i. Banj juɔ da Yesu cie nel daama-i, ba fõŋgũɔ baa hũu u maama-i. 46 Bananj baa bir yanj aa kã ka tũnu *Farisɛbaa-ba-i baa uŋ cie mamananj. 47 Banj tũnu-bei dumaanjo-na, *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i baa Farisɛbaa baa tigiinj *nellentaamba-i aa naa cira: «Naacolj daa u wuɔra

u ce himma boi, i ka ce nie? ⁴⁸ Diε bi yan u cor tuo ce, nuomba-i hiere ba ka cu u huon-nu. Da η bi da ba cuu u huon-nu, *Oromεbaa-ba ka jo ji muonu i *Diilodubu-o-i aa ko-ye hiere.»

⁴⁹ Unajo waa ba hɔlma-na, ba taa ba bi-yo Kayifu. U yaa waa *Diilojigantaamba yuntienjo-i belle fande-na. Fuo wuo cira: «Na sa suo ku yaanga-i de! ⁵⁰ Na saa suo wuo nelduon duo ku a kor nelle-i hiere ku boyaa nelle da di muonu wei?»

⁵¹ Kayifun waan nelma man daama-i fuo maawamma si. Un waa Diilojigantaamba yuntienjo-i belle fande-na dumaano-na, Diilonjo yaa diyaa-ma u nungu-na, wuo Yesu yaa saaya u ku Yuifubaa-ba maama-na ⁵² aa bi ku tigiin Diilon-bisalmba man dii hienju-na a ce-ba kuuduonju. ⁵³ Yinduonju fangu-na, Yuifu ba yuntaan baa yiera-mei wuo fuo ba ko Yesu-i. ⁵⁴ Ban puu mafamma-i, Yesu wuo yan-ba aa tuo fuo u hel. Duo hel u sa yan ba da-yo. Ku huonju-na, wuo ji ta baa u *haalabiembra-i ka tiena nelle nande-na ba bi-de Efiramu, di saa maa baa hekuraanju-i.

⁵⁵ *Korsinni timman-ponsaanju juo pie, *Yuifubaa baa janu ba-naa da bambale *Yerusalemu-i-na da ba tigiin ba fere a saa baa ba Diilon-humelle-i aa ponsangu suo da ku hi. ⁵⁶ Nuomban juo dumaano-na, baa ta ba taara Yesu-i Diilodubu dumelle huonga-na, ba sa da-yo ba da-yo. Baa ta ba piye wuo: «Na yuu ba'a naacoln daayo ka jo ponsaan daaku-na wei?» ⁵⁷ A ne da Diilojigantaamba yuntaamba-i baa Farisεbaa-ba naa wan baa nuomba-i wuo uman duo suo un yen kusun-nu, kutienjo pigaan-ba baa-yo ba ka bel-o.

12

Maari kɔna natikolo-humma Yesu gbeini-na (Matie 26.6-13; Marke 14.3-9)

¹ *Korsinni timman-ponsaanju juo tie yinni niediei aa da ku hi, Yesu wuo ka Lasarbaa-ba wulaa dii Betani-i-na. Lasar fanjo yaa naa kuu aa Yesu wuo sire-yuo. ² Un kaa, baa haa bituonju u yerren. Marti yaa cie niwuoni-i aa bie ha-ba. Lasar waa baa-ba tuo wuo. ³ Maari wuo bie natikolo nano-i litiri boluonju, a kunna Yesu gbeini-na aa ce u yukuosinni-i hurre-nie. Natikolo fanjo-i baa cie-yo baa *naar-yomma ma kula. U sullu waa kpelle. Wuo sire nyaaya dunju-i. ⁴ Yesu *haalabilonjo man ba nan bin-yon *Yuda-Isikaro-i, uman juo hel Yesu huonju-na, wuo cira: ⁵ «Natikolo daayo naa gbaa da *deniebaa nuosuo komuonja ndii. Bige-i cie u saa yan i suor-o a ha suntaamba baa gbeina fanja-i?» ⁶ Ku saa ce naa suntaamba hujarre waa-yuo ku'i cie u tuo wan mafamma-i de! U taa u wan-ma baa u huoya-maama. U yaa taa u tiera ba gbeina-i, a ne da u taa u cuo; a ce dumaano-na u taa u dii u nanja-i yei.

⁷ Uᅇ waan mafamma-i, Yesu wuᅇ cira: «Yuda, yan ciero fiisa! U kúona natikolo daayo-i mie tuᅇ cie mi kuliingu yaa-i. ⁸ Sün̄taamba dii baa-na bāan̄gu-i baa isuᅇn̄gu-i, n̄ga muᅇmi sie t̄ena baa-na gbula.»

Nuᅇmba gbagbarra Yesu huᅇn̄-nu

⁹ *Yuifubaa-ban̄ juᅇ nu wuᅇ Yesu juᅇ dii Betani-i-na, baa sire kaal ba-naa kā da ba ka ne-yo aa bi ne Lasaar. ¹⁰ *Diilojigāntaamba yuntaan̄ baa sire wuᅇ ba ko Lasaar ¹¹ wuᅇ u siremma cie Yuifubaa b̄oi nanna ba b̄incuᅇn̄-hūmelle-i aa hūu Yesu maama-i.

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na

(Matie 21.1-11; Marke 11.1-11; Like 19.28-40)

¹² Ku cuo kaala-i-na, nelpūngu man̄ naa juᅇ *Yerusalemu-i-na da ba ji ce *k̄ors̄inni t̄imman̄-ponsaan̄gu-i, baa nu-ma hiere ka saa wuᅇ Yesu jo dii. ¹³ Baa sire kar nampurni ta ba kā da ba ka j̄ārā-yuᅇ. Ba taa ba h̄al wuᅇ: «Diilon̄o temma si dii!

Itien̄ uᅇ saan̄ uman̄ jo, Diilo baa-yo!

Diilo baa *Isirah̄el-baamba nellentien̄o-i!»*

¹⁴ Yesuᅇ jon̄ hūmelle-na, wuᅇ ji da kakūmuᅇ nan̄o-i, wuᅇ belo nyugūᅇ. Ma bi nyegāan̄ dumei Diilon̄-nelma-na wuᅇ:

¹⁵ «*Sinyᅇtaan̄ namaa, baa na tie holle.

Nien̄, na nellentien̄o'i juᅇn̄ daayo na wulaa.

U nyugāan̄ t̄ena kakūmbilon̄-na.»†

¹⁶ Nel daaman̄ taa ma ce huᅇn̄gu man̄ nuᅇ-i, u *h̄aalābiemba saa naa suᅇ ma yaan̄ga-i. Yesuᅇ juᅇ nyugūᅇ kā d̄or̄o-i-na, maa suᅇ t̄enu-bei wuᅇ *Diilop̄opuᅇrbiemban̄ waan̄ man̄ u kūngu-na, ma yaa taa ma ce-yuᅇ dumaan̄o-na.

¹⁷ Baman̄ waa hiere da uᅇ siire Lasaar dumaa, baa ta ba wan̄-ma baa nuᅇmba-i. ¹⁸ Nuᅇmban̄ nuᅇ gb̄ere daayo maama-i, baa k̄ūl ba-naa ta ba jo u wulaa. ¹⁹ *Faris̄iᅇbaa baa ta ba piye baa ba-naa wuᅇ: «Ma s̄i na daa k̄e? Nuᅇmba-i hiere baa dii u huᅇn̄-nu; ma maaraa-na na gb̄aa ce b̄in̄kūngu!»

Yesu wan̄ u kuliingu maama

²⁰ Baman̄ naa juᅇ *Yerusalemu-i-na da ba ji jaal Diilon̄o-i ponsaan̄gu-na, Gir̄ekibaa-ba bi waa-bei. ²¹ Baa kā ka ta ba piye baa Filipu-i wuᅇ: «I taara die piye baa Yesu-i.» Filipu waa Yesu *h̄aalābilon̄o. U taa u hel Betisada dii *Galile mara nuᅇ. ²² Filipu wuᅇ kā ka t̄nu Andere. Baa sire ba h̄ai-i-na ka hi Yesu-i baa-ma. ²³ Yesu wuᅇ cira: «*Molon̄-Bien̄o uᅇn̄ ka da yerre huᅇn̄gu man̄ nuᅇ-i, ku yaa h̄ii daaku-i.» ²⁴ Aa naa cira: «Yaan̄ mi wan̄ ninson̄o-i baa-na: Da n̄ da d̄ibelle saa suur

* 12:13 Gbeliem̄an̄-nalāan̄gu (Psaume) 25.26 † 12:15 Sakari (Zacharie) 9.9

híema-na a hór, di bi tíe di diei yaa-i; nga da di suur híema-na a hór, η da di diyaa bienja bói. ²⁵ Umanj duo tuo dól u fere, kutienjo ka kósuonj u fere; nga umanj duo hiel u nanja u fereη nuo miwaan daayo-na, kutienjo ka da cicelma manj sa tlenj dede-i. ²⁶ Umanj duo tuo taara duo ce mi cáarāño, kutienjo saaya u tuo nyaanu-mie. Muo da mi waa kusuonj-nu, mi cáarāño ka bi waa kusuonj-nu'i. Mi To ka ce mi cáarāño ce bói.

²⁷ «Minj yenj terienju manj nuo-i fiefie-i-na, mi huonja si dii huonja. Mi sa suo minj ka wanj mamanj baa mi To-i. Mi juo yaahuolo daayo maama yaa nuo-i, mi sie bi sie cira u kor-mi yuo.» ²⁸ Aa naa cira: «Baba, ce η yerre ce bói!» Unj waan mafamma-i, baa nu molo piiye doro-i-na wuo: «Mi cie mi yerre ce bói tí, mi ka tiraa ce di ce bói.» ²⁹ Bamanj waa nu molonj daa unj piiye, baa ta ba piiye wuo: «Diilonjo'i naaraa!» Bananj ba'a: «*Dorpoarbilonjo'i piiye baa-yo!»

³⁰ Yesu wuo gbē-ba wuo: «Molonj daa u saa piiye mei maa-na, u piiye namaa maa-na. ³¹ Fiefie yaa Diilonjo ka pigāan nelbiliemba-i u jāyamma-i. Kunj hii terienju manj fiefie-i, Diilonjo ka donya miwaan daayo tienjo-i. ³² Aa da ba ji haa-mi doro, mi ka fa nelbiliemba-i hiere pie-ba mi caan-nu.»

³³ Yesu waan nel daama-i a pigāan unj ka ku kuliingu manj. ³⁴ Nuonj baa cira: «*Anjinamma ciera wuo Diilonj unj pāa nunju-i wuo u ka saanj *Konkortienjo manj, u sa ku dede. Ma da nie nanj'a Molon-Bienjo gbíe ba haa-yo doro? Ma diei ma hai Molon-Bienjo yaa hai molonjo-i?»

³⁵ Yesu wuo gbē-ba wuo: «Fitīnuo dii baa-na yogo, nga u sie co. Terienju fangu-na, wuosaangu manj dii na gbeini-na, siirenj na ce-ku, ku yaa na ka hi baa cecerma-i. Na saa da, da η ta η wuo kukulma-na η sa suo ninj kānj kusuonj-nu. ³⁶ Da na ta na taara na waa cecerma-na, fitīnuonj yenj baa-na huonju manj nuo-i, haanj na nanja yuo huonju fangu'i nuo-i.»

Yesunj waan mafamma-i, wuo hel ba hólma-na ka fuo.

Yuifubaa-ba saa hūu Yesu nelma-i

³⁷ Yesunj fie ce gberε-weima bói *Yuifubaa-ba yufelle-na, molo saa hūu u nelma-i. ³⁸ Diilonj unj puōraa *Isayinj wanj mamanj, ma'i sí daama-i wei? Isayi ciera wuo: «Itie, η daa hai molonjo-i hūyāa i nelma-i?

Nj pigāan hai molonjo-i wuo η hii?» §

³⁹ Kumanj cie ba sie gbāa hūu-ma, Isayi bi waan-ma. U ciera wuo: «Diilonjo ciera:

⁴⁰ *«Mi cie-ba yiriemba,*

a ce ba baa ta ba da baa ba yufienja-i.

Mi guōlaa ba anjogwoma-i,

a ce ba baa ta ba suɔ nelma yaan̄ga-i.

Ku'i cie ba siε gbāa hūu mi nelma-i aa jo mi ji sire-bei ba jarma-na.»*

⁴¹ Isayi naa fara da Yesu bɔbɔima-i ku'i cie u piiye nel daama-i. U waan̄ Yesu maama'i dumaan̄o-na.

⁴² *Yuifu ba yuntaamba famba fεε-i, ba fɔŋgũɔ baa hūyāa Yesu nelma-i, ŋga baa kālā *Fariśiεbaa-ba-i wuɔ da ba waŋma, ba ka nyaa-ba *Diilonelhāalādūŋgu-na. ⁴³ Bafamba wulaa, bɔlbɔl nelbiliemba dɔl-ba aa Diilon̄o bigāan̄-ba.

Yesu jomman̄-yiin̄gu-i

⁴⁴ Ku huon̄gu-na, Yesu wuɔ tuɔ piiye baa nuɔmba-i da gbaga wuɔ: «Uman̄ duɔ hūu mi nelma-i, kutien̄o saa hūu mei nelma, u hūyāa uman̄ puɔraa-mi u nelma. ⁴⁵ Da ŋ da muon̄o-i, ŋ daa uman̄ puɔraa-mi. ⁴⁶ Muɔmi dii ŋaa fitinuɔ. Mi juɔ hīema-na miε uman̄ duɔ hūu mi maama-i, kutien̄o baa tīε kukulmana. ⁴⁷ Mi saa jo da mi ji gāŋ baa nelbiliemba-i, mi juɔ da mi ji kor-ba; a ce dumaan̄o-na, uman̄ duɔ nu mi nelma-i aa yagar ma hūmelle wuɔsaan̄gu-i, mei sa gāŋ baa-yo. ⁴⁸ Uman̄ duɔ cīina-miε baa mi nelma-i hiere, kutien̄o daa muotien̄o u fεεŋ nuɔ tī. Miŋ waan̄ nelma man̄ baa-yo, ma'i ka gāŋ baa-yo miwaan̄o tīman̄-yiin̄gu-na. ⁴⁹ Hama-i nuɔ-i? Mi sa waŋ mei kusūŋ-maama. Mi To yaa puɔraa-mi, aa miŋ gbīε mi waŋ maman̄ hiere, u pigāan̄-mi baa-ma u fεε. ⁵⁰ Aa mi suyaa miε un̄ waan̄ maman̄ baa-mi, ma yaa diyaan̄ nelieŋ nuon̄o-i cicēlman̄-hūmelle-na. A ce dumaan̄o-na un̄ waan̄-ma baa-mi dumaa, mi bi waŋ-ma dumei.»

13

Yesu saaraaya u haalābiemba gbeini-i

¹ *Korsinni tīman̄-ponsaan̄gu waa ŋaa bisin̄ ku temma. Nyun̄go ku temma-i, Yesu wuɔ suɔ wuɔ u tamman̄-huon̄gu hii tī duɔ kā Tuon̄o wulaa. Baman̄ waa baa-yo hīema-na, ba maama taa ma dɔlnu-yuɔ. U dɔlaa-ba a ji hi u tamma. ² Ku isuon̄gu-na, baa tīena ta ba wuɔ niwuoni-i. A ne da huon̄gu fan̄gu-na, *Sitāni naa dii-ma tī *Yuda huon̄ga-na wuɔ u hel Yesu huon̄gu-na. Yuda to yaa Simɔ-Isikaro-i. ³ Ŋga Yesu wuɔ suyaa wuɔ fuɔ fεε hilaa Diilon̄-terieŋ-nu jo, aa u ka bir kā u wulaa. Aa tiraa suɔ wuɔ u To birii wεima-i hiere hā-yo. ⁴ Wuɔ sire jukalaan̄gu-na a hiel u jon̄goruo-i aa biε kompan̄ga nan̄ga pēyē u nεgelle-i. ⁵ Un̄ cie mafamma-i, wuɔ biε bin̄kūŋgu a dii hūmma tuɔ saara u *hāalābiemba gbeini-i aa tuɔ hurre-niε baa kompan̄ga man̄ u nεgelle-na. ⁶ Un̄ kaa hi Simɔ-Pier, Simɔ-Pier wuɔ gbē-yo wuɔ: «Itie, nan̄ siε gbāa saara mei gbeini-i.»

* 12:40 Isayi (Ésaie) 6.10

⁷ Yesu wuɔ: «Pier, miŋ ceŋ kumaŋ daaku-i ŋ sie gbãa suɔ ku yuŋgu-i nyuŋgo-i-na, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu ŋ ka suɔ-ku.»

⁸ Pier wuɔ: «Mi sie sie aa yaŋ nuɔ ŋ saara mi gbeini-i!»

Yesu wuɔ: «Da ŋ saa yaŋ mi saara-nie, ŋ suɔ kerre ŋ nuŋgu sí baa-mi weima-na!»

⁹ Simɔ-Pier wuɔ: «Da ma waa dumaanjo-na, saara-nie aa ŋ saara baa mi nammu-i baa mi yuŋgu-i hiere.»

¹⁰ Yesu wuɔ: «Umaŋ duɔ ce hũmma-i u ne welewele hiere, u kuɔŋ, u saara u fere ce nie? Mi saa yagar-ma u gbeini. Namaa na kuɔŋ, ŋga na hieroŋo sí.» ¹¹ Uu naa suɔ umaŋ ka hel u huonngu-na ku'i cie wuɔ ba saa koŋ hiere.

¹² Uŋ juɔ saara ba gbeini-i tí, wuɔ bie u jongoro-u-i dii, aa kã ka tiena u muntienammu-na aa cira: «Miŋ cie kumaŋ nei daaku-i, na suyaa ku yuŋgu-i wei? ¹³ Da na ce na ta na bí-mi wuɔ: «Hãalãtie.» Kuniɛ na'a: «Itie.» Ma dɔlaa-na; na saa kar coima. ¹⁴ Muɔmi maŋ na Tienj muɔ baa na hãalãtienj muɔ, da mi saara na gbeini-i, namaa na saaya na bi ta na saara na-naa gbeini. ¹⁵ Mi pigãan-na nelma'i. Taa na ce ku yaa-i na hɔlma-na. ¹⁶ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Maacembilonjo sa maar u yuntienjo-i, aa pɔpuɔrbilonjo sa maar umaŋ puɔraa-yo. ¹⁷ Da kuɔ na saa naa suɔ-ma, fiefie-i-na na suyaa-ma. Da na wuɔ ma hũmelle-i, na yunni dɔlaa.

¹⁸ «Da na da mi piiye de-i-na, mi sa gbẽ na hieroŋo. Mi suɔ miŋ fiɛlaa bamaŋ. Ŋga mamaŋ nyegãan Diilonj-nelma-na, ma gbɛ ma ce. Ma nyegãan wuɔ: «*Umaŋ taa u wuo baa-mi kaladuonngu-na, u birii tuɔ gãŋ baa-mi.*»*

¹⁹ Mi ka wuɔya waŋ-ma baa-na aa ma suɔ da ma ce; ku yaa da ma ji ce, na ka hũu-ma wuɔ umaŋ dii gbula u yaa muɔŋo-i. ²⁰ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umaŋ duɔ bel mi pɔpuɔrbilonjo-i fafamma, kutienjo bilaa muɔmei; aa umaŋ duɔ bel muɔŋo-i fafamma, u bilaa umaŋ puɔraa-mi.»

Yesu firiiye Yuda-i

²¹ Yesuŋ waan mafamma-i, u huonnga pãŋ kũɔl. Wuɔ cira: «Mi sie fuo-ma nei: Na hɔlma-na, unaa ka hel mi huonnu.»

²² *Hãalãbienj baa bir ta ba ne ba-naa aa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U gbẽ hai?» ²³ Hãalãbilonjo maŋ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i ma yaŋ, u waa tiena u caanngu-na. ²⁴ Simɔ-Pier wuɔ piiye baa-yo baa u nannga, wuɔ u yuu-yo u gbẽ hai? ²⁵ Hãalãbilonj wuɔ miɛl cira: «Itie, ŋ gbẽ hai moloŋo-i?»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Da mi nafiye *buruo-i hã umaŋ, u yaa-i.» Aa naa bũl buruo-i a nafiye hã *Yuda-Isikaro. ²⁷ Yudaŋ hũyãa buruo-i, *Sitãni wuɔ pãŋ sire-yuɔ. Yesu wuɔ cira: «Yuda, sire ŋ ce niŋ saaya ŋ ce mamaŋ, baa seɛ baa-ma!» ²⁸ Bamaŋ

* 13:18 Gbeliɛmanj-nalãanngu (Psaume) 41.10

waa hiere juwuoterienḡu-na ba saa suɔ u nelma yaanḡa-i. ²⁹ Yudaḡ taa u tiera ba gbeinḡa-i, banamba da nie sí Yesu taara u ka sáa ban saaya ba ce ponsaanḡu-i baa niman, sisɔ wuɔ u ka há sũntaamba-i binḡunḡu. ³⁰ Yudaḡ hũyáa buruo-i dumaanḡo-na, wuɔ pāḡ sire hel. Ku waa isuɔḡu.

Taa na dɔl na-naa

³¹ *Yudaḡ hilaa, Yesu wuɔ cira: «Fieḡe-i-na, nuɔmba daa *Molon-Bieḡo bɔbɔima-i baa Diilonḡo maama-i Molon-Bieḡo-na. ³² [Uḡ cie ba da Diilonḡo bɔbɔima-i yuɔ,] ku sie vaaya, Diilonḡo ka bi ce ba da Molon-Bieḡo maama-i fuɔ-i-na.» ³³ Aa naa cira: «Mi jēnaaḡ namaa, mi yinni saa tiraa t̄ie bɔi na hɔlma-na. Na ka taara-mie na sie da-mi. Minḡ taa mi waḡ mamaḡ baa *Yuifubaa-ba-i, mi waḡ-ma baa namei fieḡe-i-na: «Minḡ kāḡ kusuɔḡ-nu, na sie gbāa kā.» ³⁴ Mi ka há-na nelfelemma aa suɔ ta. Nelfelemma famma yaa daama: Taa na dɔl na-naa. Muɔ minḡ dɔlaa-na dumaa, taa na dɔl na-naa dum̄ei. ³⁵ Da na ta na dɔl na-naa, nuɔmba ka suɔ ku yaa nuɔ-i wuɔ mei baanḡ namaa.»

³⁶ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, ḡ kā hie?»

Yesu wuɔ cira: «Pieḡ, minḡ kāḡ kusuɔḡ-nu, ḡ sie gbāa kā baa-mi fieḡe-i-na, ḡga ḡ ka ta ḡ jo huonḡ-nu.»

³⁷ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, bige-i dii fieḡe-i-na aa ḡ'a mi sie gbāa kā baa-ni? Da mi fie'a mi ka ku nanḡ maama-na, weima sí.»

³⁸ Yesu wuɔ cira: «ḡ ka sie ku mei maama-na ninsonḡo wei? Ne! Yanḡ mi waḡ ninsonḡo-i baa-ni: Kohɔldielāḡo sie hi bu, ḡ ka ciina-mie da i siei wuɔ nanḡ sa suɔ-mi.»

14

Da ḡ da Yesu-i ḡ daa Diilonḡo yaa-i

¹ Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ cira: «Baa na yanḡ na hɔmmu cu. Yaanḡ aa na haa na nanḡa-i Diilonḡo-na baa muɔmi-na. ² Munt̄ienammu bɔi dii mi To dumelle-na. Kuɔ munt̄ienammu saa naa waa, mii naa waa hie wuɔ mi ka tigiinḡ munt̄ienammu cie-na? ³ Da mi kā ka tigiinḡ na munt̄ienammu-i t̄i, mi ka bir ji bie-na na ka t̄iena mi caanḡ-nu.» ⁴ Aa naa cira: «Minḡ kāḡ kusuɔḡ-nu na sa bi yanḡ ku hũmelle-i suɔma.»

⁵ Toma wuɔ cira: «Itie, i sa suɔ ninḡ kāḡ kusuɔḡ-nu, i ce nie gbāa suɔ ku hũmelle-i?»

⁶ Yesu wuɔ: «Muɔmei hũmelle-i, muɔmei ninsonḡo-i aa muɔmei cic̄elma-i. Molo sie gbāa kā mi To wulaa ni kutienḡo saa cor baa muɔ. ⁷ Da na suɔ muɔḡo-i, na ka suɔ mi To-i. Nga fieḡe-i-na, na suyaa-yo aa na daa-yo.»

⁸ Filipu wuɔ cira: «Itie, da ḡ pigāanḡ-ye ḡ To-i i sie tiraa yuu-ni baa weima.»

⁹ Yesu wuɔ: «Filipu, mi b̄aangu cuɔ baa-na, aa nan̄ waa yogo nan̄ sa suɔ-mi! Da η da muɔŋo-i, η daa mi To yaa-i; ku ce nie η'a mi pigāan̄-na mi To-i? ¹⁰ N̄ saa h̄u-ma wuɔ muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i wei? Min̄ wan̄ nelma man̄ baa-na, mei huɔya-maama sí. In̄ yen̄ kuuduɔŋgu baa mi To-i, u'i ciɛŋ u fɛɛŋ maacemma. ¹¹ Da mi cira muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i, na saaya na h̄u-ma wuɔ ninsoŋo. Da kuɔ coima, na sa ne min̄ ceŋ maman̄ wei? ¹² Yaan̄ mi wan̄ ninsoŋo-i baa-na, min̄ ceŋ maman̄ daama-i, uman̄ duɔ haa u nan̄ga miɛ, u gb̄aa ce ma temma. Aa ji da min̄ k̄an̄ mi To wulaa dɛ-i-na, kutien̄o gb̄aa ce maman̄ maaraa daama-i yɛɛ. ¹³ Da na c̄ar̄a b̄in̄k̄un̄gu b̄in̄k̄un̄gu, aa b̄i mi yerre-i, mi ka ce-ku h̄a-na a ce mi To ce b̄oi. ¹⁴ Da na c̄ar̄a kuman̄ aa b̄i mi yerre-i, mi ka ce-ku h̄a-na.»

Yesu wan̄ u hortien̄o maama

¹⁵ «Da kuɔ mi maama d̄olnu-nei, na ka vaa na fɛɛ ta na ce min̄ waan̄ maman̄ baa-na. ¹⁶ Mi ka wan̄ baa mi To-i u h̄a-na kak̄ȳatien̄o u ji t̄iɛ baa-na gbula. ¹⁷ Kak̄ȳatien̄o faŋo yaa *Diilon̄-Yalle-i; di yaa ninsontien̄o-i. Nelbiliemba sa da-yo, ba sa bi suɔ-yo, a ce dumaan̄o-na u siɛ gb̄aa jo ba wulaa. Nga un̄ yen̄ baa namaan̄o-i, na suɔ-yo aa u ka t̄iɛ baa-na gbula. ¹⁸ Mi siɛ ta aa yan̄-na yomb̄in̄ namaa; mi ka bir jo. ¹⁹ Cɛllɛ, nuɔmba siɛ tiraa ta ba da-mi, nga namaan̄o-i, na ka ta na da-mi. Mi ka t̄iɛ gbula aa namaa na ka t̄iɛ gbula. ²⁰ Ku yiin̄ da ku hi, na ka suɔ wuɔ muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i, aa namaa baa muɔŋo-i kuuduɔŋgu bi yaa-i. ²¹ Uman̄ duɔ bella mi nelma-i aa tuɔ ce-ma, mi maama d̄olnu u yaa-i. A ne da mi maaman̄ d̄olnun̄ uman̄, kutien̄o maama ka d̄olnu mi To-i aa bi d̄olnu mei fɛɛ-i, aa mi ka pigāan̄ kutien̄o-i mi fɛɛ.»

²² *Yuda nan̄o waa a naara *Yuda-Isikaro-i, fuɔ wuɔ cira: «Itie, bige-i ciɛ η'a η ka yan̄ nuɔmba namba-i aa pigāan̄ miɛmei baa η fɛɛ?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Mi maama da ma ta ma d̄olnu uman̄, u ka tuɔ ce min̄ waan̄ maman̄. Duɔ tuɔ ce-ma, u maama ka d̄olnu mi To-i. Aa u maan̄ da ma d̄olnu mi To-i, i ka jo ji har kutien̄o-na. ²⁴ Mi maan̄ da ma'a ma sa d̄olnu uman̄, u sa ce min̄ waan̄ maman̄. A ne da min̄ wan̄ maman̄ baa-na, mei kus̄un̄-maama sí, mi To maama. U yaa puɔraa-mi. ²⁵ Mii dii baa-na yogo aa wan̄ daama-i hiere baa-na. ²⁶ Mi To ka saan̄ Diilon̄-Yalle jo mei yerren̄. Di ka k̄ȳā-nei. Di ka jo ji wan̄ ma yaan̄ga-i baa-na hiere aa min̄ waan̄ maman̄ cor hiere, di ka ce ma t̄ɛnu-nei. ²⁷ Mi f̄ɛ na h̄ommu-i, aa mi f̄ɛ-mu mei f̄ɛmma. Mi sa f̄ɛ-mu ηaa nelbiliemban̄ f̄ɛŋ ba-naa h̄ommu dumaa. Baa na yan̄ na h̄ommu cu, baa na bi yan̄ korma ta ma da-na. ²⁸ Ma sí mi waan̄-ma baa-na miɛ: «Mi ka ta nga mi ka bir jo kɛ?» Da kuɔ mi

maama dɔlnu-nei, miŋ kãŋ mi To wulaa, ku saaya ku dɔlnu-nei. Hama-i nuɔ-i? Mi To maaraa muɔŋo-i. ²⁹ Mi waliɛya wan nel daama-i baa-na ku yaa da ma ji ta ma ce na ka suɔ wuɔ mi waan ninsoŋo. ³⁰ Miwaan daayo tienjo* jo dii mi huon-nu; a ce dumaanjo-na, mi siɛ tiraa da piiye bɔi baa-na. Nga u siɛ gbãa ce bɪŋkũŋgu miɛ. ³¹ Nelbiliemba saaya ba suɔ wuɔ mi To maama dɔlnu-miɛ, aa tiraa suɔ wuɔ mi Toŋ'a mi ce maman, mi ce ma yaa-i ku'i ciɛ *Bigaarãŋo tuɔ jo. Siiren i halan bande-i-na!»

15

Yesu dii ŋaa ɛɛsɛ-tibiin-kerre

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji nan gbãnalãan daaku-i baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Muɔmei *ɛɛsɛ-tibiin-kerre-i aa mi To yaa ku tienjo-i. ² Mi negemmu man sa maan hiere, u ka kar-mu nanna aa muman man, u ka jũrã-muɔ a ce mu migãan ta mu man fafamma. ³ Miŋ waan nelma man baa-na, ma migãan-na ti. ⁴ Nyaarãan-miɛ ŋaa muɔ miŋ nyaarãa-nei dumaa. Na suyaa wuɔ neŋga man da ka saa nyaar ka nyu-i-na ka siɛ gbãa man de! Kuuduŋgu yaa baa namaanjo-i: Da na saa nyaar muɔmi-na, na siɛ gbãa ce bɪŋkũfafaanŋu.

⁵ «Muɔmei tibiinŋu-i, aa namei ku negemmu-i. Muɔ da miɛ mii si dii, na siɛ gbãa ce bɪŋkũŋgu. Uman duɔ nyaar-miɛ aa muɔmi bi nyaar-yuɔ, kutienjo gbãa ce weima bɔi. ⁶ Uman duɔ saa nyaar-miɛ, ba bũul kutienjo-i ka nanna puona ŋaa da ba jã neŋga-i ban bũul-kan ka nanna dumaa ka kuol ba biɛ-ka dii-ka dãamu-na caa-ka. ⁷ Nga da na nyaar-miɛ, aa mi nelma waa na hɔmmu-na, da na ta na taara kuman, na cãrã-kuɔ, na ka da-ku. ⁸ Da na ta na ce maacenfafamma na hã Diilonjo-i, aa cu mi huon-nu, ku yaa ciɛŋ mi To ce bɔi. ⁹ Mi Toŋ dɔlaa-mi dumaa, muɔmi bi dɔlaa namaanjo-i dumɛi. Tiyãan mi caan-nu mi ta mi ce baa-na. ¹⁰ Miŋ waan maman baa-na, da na ta na ce-ma, na maama ka ta ma dɔlnu-miɛ ŋaa muɔ miŋ ceŋ mi To maama-i mi maama ta ma dɔlnu-yuɔ dumaa.»

Yesu haalãbiemba birii u jënaamba

¹¹ Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «Mi taara na hɔmmu fe da yogogo meɪ kaanŋa temma-i ku'i ciɛ mi ta mi wan nel daama-i baa-na. ¹² Mi nelma yaa daama: Taa na dɔl na-naa ŋaa muɔmiŋ dɔlaa-na dumaa. ¹³ Nelien nuɔ da ŋ hũu-ma ku ŋ jënaamba maama-na, nelnyul hamu-i dii ji maar mu-fammu-i? ¹⁴ Miŋ waan maman baa-na, da na ce-ma, na ka ce mi jënaan namaa. ¹⁵ Mi sa tiraa mi bi-na maacembien namaa, mi bi-na mi jënaan namaa. Hama-i nuɔ-i? Maacembilonjo sa suɔ u yuntienjo kusũŋgu-i. A ne da namaanjo-i, mi Toŋ waan

* 14:30 Miwaan daayo tienjo yaa *Sitãni-i.

maman̄ baa-mi hiere, mi waan̄-ma baa-na. Terien̄gu fan̄gu-na, mi sie gb̄aa bí-na mi maacembien̄ namaa. ¹⁶ Ku saa ce n̄aa namei fielāa muo, muomei fielāa namaa aa puor̄-na wuo na ka ce maacen̄famma aa na yan̄ na maacemma da belle, ku yaa da na cárā b̄in̄k̄un̄gu b̄in̄k̄un̄gu mi To wulaa aa bí mi yerre-i u ka h̄a-na baa-ku. ¹⁷ N̄ga min̄ taaran̄ kuman̄ na wulaa, ku yaa daaku: Taa na d̄ol na-naa.»

Nelbiliemba bigāan̄ Diilon̄o-i

¹⁸ «Da na da nelbiliemba bigāan̄-na, na saaya na suo wuo ba bigāan̄ muomei igēna. ¹⁹ Kuo na waa baa-ba, baa naa d̄ol-na wuo bafamba baan̄ namaa. N̄ga mi fielāa namaan̄o-i hiel-na ba h̄olma-na; bafamba baan̄ namaa sí, ku'i cie ba bigāan̄-na. ²⁰ Yaan̄ mi nel daama ta ma t̄enu-nei: «Maacembilon̄o sa maar u yuntien̄o-i.»* Da ba huol mi yaan̄-na, ba ka bi huol namaa na yaan̄-na. Da ba nu mi nun̄gu-i, ba ka bi nu namaa k̄un̄gu-i. ²¹ Ba ka ce mafamma-i mēi maa-na. Bañ'a ba saa suo uman̄ puorāa-mi, ku'i cie. ²² Kuo mi saa naa jo ji piiye baa-ba, molo naa saa cá̄l-ba. N̄ga de-i-na, ba sie gb̄aa da ántaal̄amma.»

²³ «Uman̄ duo bigāan̄ muon̄o-i, kutien̄o bi bigāan̄ mi To-i. ²⁴ Min̄ cie himma man̄ ba daa-ma. Aa ba suyaa wuo molo sie gb̄aa ce ma temma. Kuo ba saa naa da-ma, molo naa saa cá̄l-ba. N̄ga ba daa-ma aa cor ta ba bigāan̄-mi baa mi To-i hiere. ²⁵ Na saa da! Maman̄ nyegāan̄ ba *án̄jinamma-na, ma'i saa ce daama-i wei? Ma nyegāan̄ wuo: «*Ba bigāan̄-mi gb̄an̄gb̄an̄.*»†

²⁶ «Mi To un̄ ka h̄a-mi kakāyātien̄o man̄ mi saan̄-yo h̄a-na, u yaa ninsontien̄o-i. Duo jo, u ka piiye mi maama-i t̄unu nuomba-i. ²⁷ Aa namaa fere-i, in̄ waa baa i-naa dii ku domma-na, na ka bi ce mi siertaan̄ namaa.

16

Diilon̄-Yallen̄ ka jo ji ce maman̄

¹ «Mi sa taara ku ji nuol̄-na Diilon̄-h̄umelle-na ku'i cie mi ta mi wan̄ daama-i hiere baa-na. ² Ba ka nyaa-na *Diilon̄elh̄aal̄ad̄un̄ni-na. Aa yin̄gu dii baa yin̄gu, baman̄ ji taa ba ko-na, ba ka da nie sí ba cáa Diilon̄o'i dumaan̄o-na. ³ Bañ'a ba saa suo mi To-i baa mēi fere-i hiere, ku'i ka dii-ba mafamma cemma-na. ⁴ Kuman̄ cie mi wuōya ta mi wan̄-ma baa-na, mi taara da ma ji ta ma ce, na suo wuo mi waan̄-ma baa-na cor t̄i. Mii naa waa na caan̄-nu ku'i cie mi saa wan̄-ma baa-na dii ku domma-na. ⁵ De-i-na, mi ta da mi kā uman̄ puorāa-mi u wulaa, aa molo saa da duo yuu-mi wuo: «N̄ kā hie?» ⁶ Mi suyaa mie min̄ waan̄ maman̄ baa-na daama-i, ma'i saa d̄olnu-nei. ⁷ A ne da mi waan̄ ninson̄o yaa baa-na. Da mi ta, ku ka kāyā-nei.

* 15:20 Nieñ Matie 10.24; Nsáa 13.16. † 15:25 Gbelieman̄-neini (Psaumes) 35.19; 69.5

Na saa da, da mi saa ta, kakáyätienjo sie gbáa jo. Fuo mi ká ka hi aa saañ-yo há-na. ⁸ Duo jo, u ka pigáañ nelbilibiamba-i wuo ba piera ámbabalma kúnju-na, ba piera viisinni kúnju-na aa pira Diilonj-berru kúnju-na. ⁹ Bañ'a ba saa hūu mei nelma-i, ku'i pigáañ ámbabalma-i. ¹⁰ Aa miñ kán mi To wulaa, na sie tiraa da-mi, ku'i pigáañ viisinni-i. ¹¹ Aa miwaan daayo tienjo* yuñ-maamañ fielaanu tí, ku'i pigáañ Diilonj-berru-i.

¹² «Nelma boi dii yogo mi da mi wañ-ma baa-na, nga da mi wañ-ma baa-na fiεfiε-i-na, ma ka mulienj-na. ¹³ *Diilonj-Yalle da di ji jo, di yaa ninsoño tienjo-i, di ka kaala ninsoñ-belle-i baa-na. Di sa ji wañ difande kusúnj-maama. Diñ nuo mamañ, di ji wañ ma yaa-i aa bi tūnu-nei mamañ juoñ. ¹⁴ Di ka da mi kusúnj-maama-i ji piiye tūnu-nei, a ce dumaño-na di ka ce-mi boi. ¹⁵ Mi To maama-i hiere mei maama, ku'i cie na da mi ciera di ka da mi kusúnj-maama-i ji piiye tūnu-nei.»

Yesu tamma saa dɔlnu u hãalãbiemba-i

¹⁶ Kufañgu huonju-na, Yesu wuo gbẽ u *hãalãbiemba-i wuo: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi.»

¹⁷ U hãalãbiemba namba ta ba yuu ba-naa wuo: «Nel hama-i temma'i dumandε-i: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi»? Aa tiraa cira u kã u To wulaa. ¹⁸ Uñ gbẽñ celle mañ, u yuñgu yaa wuo nie? I saa suo u nelma yaannga-i.»

¹⁹ Yesu wuo suo wuo ba taara ba yuu-yo. Wuo gbẽ-ba wuo: «Mi wañ-ma baa-na mie: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi.» Na yuu na-naa ma yaa nuo-i wei? ²⁰ Yaañ mi wañ ninsoño-i baa-na: Namaño-i na kaa haa na nammu-i na yunnij ta na gbu na kaal aa banamba waa ponsañ-nu. Na hõmmu ka guɔla, nga na hõguɔla ka bir ce hõfelle. ²¹ Cienjo kusúnj da ku bel-o, yaannga sa waa-yuo. Nga duo ji gbãñ da u yuñgu-i, bilonjo fẽ u huonja-i a ce u muliema karaanu-yuo.

²² Ku yaa ñaa namaa kúnju-i: Na yammu vãa fiεfiε-i-na, nga yiingu dii baa yiingu, mi ka tiraa da-na. Da mi ji'a mi da-na, na hõmmu ka fẽ aa molo cεraa u gbãa guɔla-muo. ²³ Ku yijn da ku ji hi, na sie yuu-mi baa nelma. Yaañ mi wañ ninsoño-i baa-na: Da na cãrã kumañ aa bí mi yerre-i, mi To ka há-na baa-ku. ²⁴ Na saa hi cãrã bĩnkúnju yogo aa bí mi yerre-i. Cãrañ, na ka da, aa da na da, na hõmmu ka fẽ gbarnu.

²⁵ «Mi wañ nel daama-i hiere baa-na gbãñeninj. Nga yiingu dii baa yiingu, mi sie tiraa ta mi piiye baa-na dumaño-na. Mi To u maamañ yey duma, mi ka bi wañ-ma baa-na dumεi. ²⁶ Ku yiingu da ku hi, na ka cãrã Diilonjo-i aa bí mi yerre-i. Mi saa cira mi kaa cãrã Diilonjo-i há-na de! Na maama dɔlnu-yuo, na gbãa cãrã-yuo na ferε. ²⁷ Nañ dɔlaa muonjo-i aa hūu-ma wuo

* 16:11 Miwaan daayo tienjo yaa *Sitãni-i.

mi hilaa fuo terien-nu'i jo, ku'i cie na maama ta ma dolnu-yuo.
 28 Mi hilaa mi To yaa wulaa-i jo hɛma-na. Fieɛɛ-i-na, mi ka ta
 hɛma-na bir kã mi To wulaa.»

29 Uɲ waan mafamma-i, u hãalãbien baa cira: «Fieɛɛ fuo, ɲ
 yaan gbãɛini-i aa ta ɲ kaala ɲ nelma-i. 30 I suyaa yende-i-na
 wuo ɲ suo weima-i hiere. Die tie taara die yuu-ni baa mamanɲ,
 ɲ wuoɲa suo-ma. Terienɲu fanɲu-na, i hũyãa-ma wuo ɲ juo
 Diilonɲ-jomma.»

31 Yesu wuo gbẽ-ba wuo: «Ma sɪ na'a na hũyãa mi nelma-i
 fieɛɛ-i-na ke? 32 Nga mi tũnu-nei, huɲɲu nanɲu ka hi, aa ku
 hii tɪ yeɛ, na ka pisállã; nelieɲo nelieɲo baa u munɲkãmmu aa
 yan mi tie mi diei yonɲ. Nga mi sie tie mi diei; mi To dii baa-mi.
 33 Nanɲ cuu mi huonɲ-nu, mi taara na hõmmu fẽ ku'i cie mi ta mi
 wanɲ mafamma-i baa-na. Nelbiliemba ka mulieɲ-na miwaanɲ
 daayo-na, ɲga vaan na feɛ, mi guolaaya ba fõɲgũo-i.»

17

Yesu Diilocaralle-i

1 Yesuɲ juo piiye tɪ, wuo tã u yunɲu-i dõɲo aa naa cira:
 «Baba, ku hii. Ce ɲ Bieɲo ce bõi, kumanɲ ka ce fuo bi ce
 nuo ɲ ce bõi. 2 ɲ haa-yo nelbiliemba yunɲ-nu wuo u hã u
 dombũurãamba-i cicɛlma manɲ sa tieɲ dede-i. 3 A ne da
 cicɛlma manɲ sa tieɲ dede-i ma yaa a suo ninsonɲ-Diilonɲ nuɲɲo-i
 aa bi suo *Konɲkortieɲo muõmi manɲ ninɲ puõraa-mi. 4 Mi cie ɲ ce
 bõi hɛma-na. Ninɲ ɲa naa hã-mi maacemma manɲ, mi cie-ma.
 5 Baba, minɲ ɲa naa waa baa-ni aa miwaanɲo suo duo donɲ, ninɲ
 ɲa naa ce mi ce bõi dumaa, ce mi ce bõi dumei fieɛɛ-i-na.

6 «Ninɲ fiɛlaa bamanɲ miwaanɲo-na hã-mi, mi pigãan-ba ɲ
 sɪnni-i. Nanɲ baamba'i waa, ɲ bir-ba hã muo baa-ba. Ba nuo
 ɲ nunɲu-i. 7 Ba suyaa fieɛɛ-i-na wuo ninɲ hãa-mi mamanɲ hiere,
 nanɲ kusũɲ-maama. 8 Ninɲ waanɲ mamanɲ baa-mi, mi waanɲ-ma
 baa-ba. Ba siyaa-ma. Ba suyaa wuo mi hilaa nanɲ terien-nu'i
 jo. Aa ba suyaa wuo nuõnei puõraa-mi. 9 Mi cãrã-nie da mi hã-
 ba. Mi sa cãrã-nie da mi hã nelbiliemba-i hiere de! Ninɲ hãa-mi
 bamanɲ, mi cãrã-nie da mi hã ba yaa-i; nanɲ baamba-i. 10 Mei
 kũɲgu-i nanɲ kũɲgu, aa nanɲ kũɲgu-i mei kũɲgu. Mi bõbõima da
 ba yaa nuo-i. 11 Muõmi sa tiraa mi ye dii miwaanɲo-na, mi kã
 nanɲ terien-nu, a ne da bafamba dii-yuo yogo. Baba, cãlmuo
 sɪ nuõni manɲ nuo-i, jande, ta ɲ niya-bei ɲ feɛ baa nanɲ feɛɛɲ
 fõɲgũo; ɲ hãa muõɲo-i u yaa-i. Ku yaa ba ka waa baaduõmba
 ɲaa muo baa nuõɲo-i inɲ yeɲ baaduõɲ mie dumaa. 12 Ninɲ hãa-
 mi fõɲgũo manɲ, minɲ cie huɲɲu manɲ baa-ba, mi nieya-bei baa
 u yaa-i. Mi nieya-bei, u diei saa ji balla mi wulaa, da ku saa

waa umaŋ naa saaya u balla ŋaa maŋ nyεgāaŋ dumaa Diilon-
nelma-na.*

¹³ «Fiεfiε-i-na, mi ka bir kā ŋ wulaa. Mi taara ba hōmmu fε
gbarnu mei kaŋga temma-i, ku'i ciε mi tīε hīema-na aa ta mi
waŋ mafamma-i. ¹⁴ Miŋ waŋ ŋ nelma-i baa-ba, nelbiliemba
bigāaŋ-ba wuɔ ba sa wuɔ hūmeduɔle baa-ba ŋaa muɔ. ¹⁵ Ku saa
ce ŋaa mi cārā-niε wuɔ ŋ hiel-ba miwaanjo-na de! Ma'i sī. Mi
cārā-niε wuɔ ŋ ta ŋ niya-bei *Bigāarāŋo baa da suur ba hōlma-
na. ¹⁶ Ba sa wuɔ hūmeduɔle baa nelbiliemba-i ŋaa muɔ. ¹⁷ Naŋ
nelma yaa ninsoŋo-i. Pigāaŋ-ba baa-ma ba suɔ-ma aa ta ba cāa
nuɔnei yoŋ. ¹⁸ Niŋ puɔraa muɔmi-i dumaa miwaanjo-na, mi bi
puɔraa bafamba-i dumei miwaanjo-na. ¹⁹ Muɔ mi cāa nuɔnei
yoŋ ba da ba da ninsoŋo-i aa fulnu nuɔnei ta ba bi cāa-ni.

²⁰ «Mi sa cārā-niε da mi hā bafamba yoŋ de! Bamaŋ ka
nu ba nelma-i aa hūu mi maama-i, mi bi cārā-niε da mi hā
kutaamba-i. ²¹ Baba, mi cārā-niε wuɔ ŋ yaŋ ba ce kuuduɔŋgu
ŋaa muɔ baa nuɔ iŋ yeŋ baaduɔŋ miε dumaa. Yaŋ i suurnu i-
naa, ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ²² Niŋ ciε
mi ce bɔi dumaa, mi bi ciε ba ce bɔi dumei, ku yaa ba ka gbāa ce
kuuduɔŋgu ŋaa muɔ baa nuɔ iŋ yeŋ kuuduɔŋgu dumaa. ²³ Ku
yuŋgu yaa daaku: Mi ka waa baa-ba aa ŋ waa baa-mi, ku yaa
ba ka gbāa ce kuuduɔŋgu kelkel. Dumaarjo-na, nuɔmba ka suɔ
wuɔ nuɔnei puɔraa-mi aa tiraa suɔ wuɔ ba maama dɔlnu-niε
ŋaa mei maamaŋ dɔlnuŋ-niε dumaa.

²⁴ «Baba, niŋ dɔlaa-mi dumaa aa miwaanjo suɔ duɔ doŋ,
mi taara niŋ ciε mi ce bɔi dumaa, da mi waa kusuɔŋ-nu,
mi dombūrāamba waa mi caaŋ-nu ta ba da-mi. ²⁵ Baba,
ŋ faa teu! Nelbiliemba saa suɔ-ni, ŋga mei suyaa-ni aa
dombūrāamba suyaa wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ²⁶ Mi pigāaŋ-ba
ŋ sīnni-i, aa mi ka cor ta mi pigāaŋ-ba baa-ni, ku yaa niŋ dɔlaa
muɔŋo-i dumaa, bafamba ka bi dɔl ba-naa dumei, aa muɔ baa
bafamba-i i gbonu ce baaduɔŋ miε.»

18

Yesu belma hii

(Matie 26.47-56; Marke 14.43-50; Like 22.47-53)

¹ Yesuŋ juɔ cārā Diilonjo-i tī, wuɔ hel baa u *hāalābiemba-i
a jāal Sedurɔ kaŋgu-i kā bomborma namma-na. Tibinniŋ-
suɔŋgu naŋgu waa terieŋgu faŋgu-na, baa kā ka suur-kuɔ. ² Ba
taa ba kā terieŋ daaku-na koko; a ce dumaarjo-na, *Yuda maŋ
taa u taara u hel u huɔŋgu-na, u taa u suɔ ku saŋgu. ³ Wuɔ sire
nyaa ba huɔŋ-nu dii tibinniŋ-suɔŋgu-na baa sorosibaa-ba-i a
naara *Diilodubuɔ niyataamba namba. *Diilojigāntaamba
yuntaamba-i baa *Farisīεbaa-ba yaa naa hāa-yo Diilodubuɔ

* 17:12 Niεŋ Nsāa sebe-i-na 13.18 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.

niyataamba-i. Fitimbaa-ba waa baa-ba a naara jigāmmu.
 4 Yesu wuɔ suyaa maman̄ ka da-yo. Ban̄ k̄aa ka hi, wuɔ piɛ
 yuu-ba wuɔ: «Na taara hai moloŋo-i?»

5 Baa cira: «I taara Nasaretitaan̄ Yesu.»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» Yuda man̄ taa u taara u hel u
 huon̄gu-na, u waa baa-ba.

6 Yesun̄ ciɛra muɔmei terien̄gu man̄ nuɔ-i, baa bir baa ba
 honni k̄a ka cii da burɔŋ! 7 Yesu wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Na
 taara hai?»

Baa cira: «I taara Nasaretitaan̄ Yesu.»

8 Yesu wuɔ cira: «Mi saa cira muɔmei wei? Da na'a na taara
 muɔmei, yaan̄ baman̄ daaba k̄a.» U gb̄e u h̄aalābiemba yaa-i.

9 Un̄ ŋa naa wan̄ maman̄, ma'i sa ciɛŋ daama-i wei? Uu naa
 cira: «Baba, niŋ h̄aa-mi baman̄, u diei saa balla mi wulaa.»*

10 A ne da jigāŋga waa baa Simɔ-Pier; wuɔ fa-ka hiel-ka
 p̄an̄ jafūŋ *Diilojigāntaamba yuntien̄o maacembilon̄o nadi-
 etūŋgu-i a yer-ku. Ba taa ba b̄i naacolŋo-i Malkusi. 11 Yesu wuɔ
 cira: «Pier, dii ŋ jigāŋga-i ka foguon̄gu-na!» Aa naa cira: «Mi To
 un̄ ciɛra maman̄ da-mi, ŋ sa taara ma da-mi wei?»

12 Yesun̄ bi waan̄ mafamma-i, sorosibaa-ba-i baa ba yun-
 tien̄o-i a naara Diilodubuɔ niyataamba k̄a ka bel-o vaa u
 nammu-i mu h̄ai-i-na.

13 Belle fandɛ-na, Kayifu yaa waa Diilojigāntaamba yun-
 tien̄o-i. Ban̄ vaa-yo, baa k̄a baa-yo Kayifu cura yaa wulaa-i
 igēna. Ba taa ba b̄i-yo Ani. 14 A ne da Kayifu duɔŋo fan̄o yaa
 naa gb̄e *Yuifu ba yuntaamba-i wuɔ nelduɔŋ duɔ ku a kor
 nelle-i hiere ku b̄oyaa nelle da di muonu.†

Simɔ-Pier cinaana Yesu-i

(Matie 26.69-70; Marke 14.66-68; Like 22.55-57)

15 Ban̄ bilaa Yesu-i ta ba k̄a baa-yo, Simɔ-Pier baa u
 nah̄aalābilon̄o nan̄o-i baa cu ba huon̄-nu. *Diilojigāntaamba
 yuntien̄o taa u suɔ Simɔ-Pier nabentien̄o-i, a ce dumaan̄o-na,
 ban̄ kaa hi Diilojigāntaamba yuntien̄o ciŋgu-i, *h̄aalābilon̄
 daa wuɔ k̄a ka suur baa Yesu-i hiere. 16 Pier wuɔ yiera
 fondumelle-na u saa suur. H̄aalābilon̄ daa wuɔ hel piiye baa
 ciɛŋo man̄ taa u niya dumelle-i aa naa ce Pier suur. 17 Ciɛŋ daa
 wuɔ yuu Pier wuɔ: «Ma s̄i naacolŋ daa u h̄aalābilon̄o nan̄o'i
 nuɔŋo-i kɛ?»

Pier wuɔ cira: «U h̄aalābilon̄o s̄i muɔ dɛ!» 18 Waan̄gu waa;
 *Diilojigāntaamba yuntien̄o maacembiemba-i baa baman̄
 niɛyan̄-yuɔ baa dii d̄aamu ta ba yiraan̄. Pier wuɔ k̄a ka tuɔ
 yiraan̄ baa-ba.

(Matie 26.59-66; Marke 14.55-64; Like 22.66-71)

* 18:9 Niɛŋ 6.39; 17.12. † 18:14 Niɛŋ 11.50.

19 Baŋ kãa baa Yesu-i, *Diilojigãntaamba yuntienjo wuɔ yuu-yo a kã u *hãalãbiemba yaŋga, baa uŋ wuɔraŋ u waŋ nelma maŋ baa nuɔmba-i ma yaŋga. 20 Yesu wuɔ cira: «Mamaŋ waa mi wulaa, mi piiye-mei nuɔmba-i hiere ba yufellen. Mi piiye-mei *Diilonelhãalãdũnni-na aa piiye-mei *Diilodubuɔ-i-na. *Yuifubaa-ba jãnu ba-naa terni fanni'i nuɔ-i. Mi saa fuo ma diei be'i. 21 Ma ce niε η ta η yuu-mi? Miŋ piiye baa bamaŋ, ba suyaa miŋ waŋ mamaŋ baa-ba; yuu ba yaa-i, ba ka waŋ ma yaŋga-i baa-ni.»

22 Yesuŋ piiye dumaanjo-na, Diilojigãntaamba yuntienjo niyatienjo naŋ wuɔ caa u tũŋgu-i aa naa cira: «ŋ piiye baa Diilojigãntaamba yuntienjo yaa de-i-na wei?»

23 Yesu wuɔ cira: «Da kuɔ mi cãlãa piiyemma, pigãaŋ-mi miŋ cãlãa kusuŋ-nu; ŋga da kuɔ mi saa cãl piiyemma, η muyaa-mi hama-i nuɔ-i?»

24 Ani wuɔ yaŋ-yo baa iyiiemba-i aa saŋ-yo hã Kayifu-i baa-yo, u yaa waa Diilojigãntaamba yuntienjo-i.

(*Matie 26.71-75; Marke 14.69-72; Like 22.58-62*)

25 Baŋ taa baa Yesu-i ta ba kã Kayifu terienju-na, Simɔ-Pier wuɔ tiena dii dãntorre-na. Naacoljo naŋ wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ma sɪ naacolj daa u *hãalãbilonjo naŋo'i nuɔŋo-i ke?»

Pier wuɔ cira: «U hãalãbilonjo sɪ muɔ de!»

26 *Diilojigãntaamba yuntienjo maacembilonjo naŋo waa, ba kuuduŋgu'i baa Pierŋ jafãaŋ umaŋ tũŋgu-i yer-ku. Fuo wuɔ cira: «Ma sɪ mei daa nuɔ baa naacolj daayo-i tibinniŋ-suŋgu-na ke?» 27 Pier wuɔ tiraa hel-kuɔ wuɔ coima, fuo sɪ. Kɔhɔldiɛlãŋ wuɔ donj tuɔ bu.

Ba kãa baa Yesu-i fãamaaŋ ba terienju-nu

(*Matie 27.1-2,11-31; Marke 15.1-20; Like 23.1-5,13-25*)

28 Cuonj kaalaa kãŋkãŋkãŋ, baa naar hel baa Yesu-i Kayifu terienju-na a kã baa-yo ba fãamaanjo wulaa. Fãamaanjo faŋo waa *Oromeyienjo. Baŋ kaa hi, *Yuifu ba yuntaamba saa sie suur fãamaanjo dumelle-na; wuɔ da ba suur, ba ka guɔla ba fere a ce ba sie gbãa wuɔ *kɔrsinni timmaŋ-ponsaŋgu niuwuoni-i. 29 *Pilati yaa waa fãamaanjo-i belle fande-na. Wuɔ hel yuu-ba wuɔ: «Na'a naacolj daayo cie bige-i?»

30 Baa cira: «Kuɔ u maacemma naa fa, ii naa saa jo baa-yo ji hã-ni.»

31 Pilati wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Biyaaŋ-yonj na kã baa-yo na ka ce u ãndaanju-i namaa cemma.»

Baa cira: «Mie sie gbãa hã-ba hũmelle-i i fere wuɔ ba ko molonjo.» 32 Yesuŋ ŋa na'a u ka ku kuliŋgu maŋ, ku'i sa juɔŋ daaku-i wei?‡

33 Pilati wuɔ bir suur u dumelle-na aa bi Yesu-i ji yuu-yo wuɔ: «Nuɔnei Yuifu ba nellentien nuɔŋo-i wei?»

34 Yesu wuɔ cira: «Moloŋo-i waan mi maama baa-ni wei? Sisɔ nan kusɔŋ-maama'i?»

35 Pilati wuɔ cira: «Ne nin feŋ-min! N daa muɔ Yuifuyien muɔ wei? N nellen-baamba'i hãa muɔ baa-ni baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, ŋ guɔlaaya bige-i ba wulaa?»

36 Yesu wuɔ cira: «Mei nellentesinni sa hel hɛma-na bande. Kuɔ ni taa ni hel hɛma-na bande, baman cuu mi huon-nu baa naa gbãŋ kpelle a hũu-mi Yuifubaa-ba nammu-na. Nga mei nellentesinni-i miwaan daayo niini sl.»

37 Uŋ waan mafamma-i, Pilati wuɔ cira: «Terienŋu fanŋu-na, nellentien nuɔ wei?»

Yesu wuɔ cira: «Nellentien muɔ ŋaa nin waan-ma duma. Mi juɔ ji hon hɛma-na da mi wan ninsoŋo maama. Uman duɔ cu ninsoŋo huon-nu ŋ da kutienŋo nu mi nelma-i.»

38 Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ninsoŋo yaa bige-i fuɔ?» Aa naa tiraa hel kã Yuifubaa-ba wulaa ka cira: «Mei saa da kuman cie na'a na ko naacolŋ daayo-i. 39 Nga ma diei dii, kuman cien koko, belle belle, da na'a na ce na kɔrsinni timman-ponsaanŋu-i, mi nanna kasobilonŋo diei hã-na. Na taara bende-i mi nanna Yuifu ba nellentienŋo yaa hã-na wei?»

40 Baa kaasŋ wuɔ: «I sa taara ŋ nanna ufanŋo-i! I taara ŋ nanna Barabasi!» A ne da Barabasi fanŋo waa cuoyo.

19

Pilati hãa-ba hũmelle-i wuɔ ba ko Yesu-i

1 Man juɔ waa dumaŋo-na, *Pilati wuɔ cira ba jo baa Yesu-i ji muo-yo. 2 Sorosibaa baa ce huoni a sũ nyantuoluo dii u yunŋu-na. Aa naa bi dii jonŋorbuɔ hã-yo ce-yo ŋaa nellentienŋo. Jonŋorbuɔ fanŋo waa dãa-wuonŋo. 3 Ban cie mafamma-i, baa ta ba pie ba jaal-o. Uman duɔ pie, wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni.» Aa caa u tũŋgu-i.

4 Pilati wuɔ tiraa hel wan baa-ba wuɔ: «Mi ka ce ba hel baa-yo jo baa-yo, ku yaa na ka suɔ wuɔ mei saa da kuman cie na'a na ko-yo.» 5 Aa naa bi ce ba hel baa Yesu-i baa huonŋ-nyantuoluo-i u yunŋu-na a naara jonŋorbuɔ-i u nuonŋu-na. Ban juɔ baa-yo, Pilati wuɔ cira: «U yaa daayo!»

6 *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *Diilodubuɔ niy-ataŋ ban juɔ'a ba ne da Yesu-i, baa pãŋ don ta ba kaasŋ wuɔ: «Gbu-yo *daaŋ-nu! Gbu-yo daaŋ-nu!»

Pilati wuɔ cira: «Kãaŋ na ka gbu-yo na fere; mei saa da kuman cie na'a na ko-yo.»

⁷ Yuifubaa baa cira: «U cie u fere Diilon-Bienjo; a ne da a saa baa mie *anjamma-i, fuo temma-i i saa saaya i yan-yo, i gbie i ko-yo.»

⁸ Ban waan mafamma-i, Pilati holle pan caar. ⁹ Wuɔ bir suur baa Yesu-i ka yuu-yo wuɔ: «Nan hel hie?» Yesu saa sen sununju wuɔ.

¹⁰ Pilati wuɔ cira: «ŋ flinaan muɔmei nuɔ-i wei? N saa suɔ wuɔ mi gbäa nanna-nie, mi gbäa bi ce ba gbu-ni *daangu-na wei?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ Diilo saa naa hä-ni baa ku fɔngũ-i, nii naa saa gbäa ce binjũngu muɔmi-na. Terienju fanju-na, uman juɔ baa-mi ji hä-ni, fuɔ cãlmuɔ maaraa nan wuonjo-i.»

¹² Pilatin nuɔ nel daama-i wuɔ pan tuɔ taara u nanna Yesu-i. Yuifubaa baa sire ta ba kaasɔn wuɔ: «Da kuɔ nan jienjo si *jamatigi-i, nanna-yuɔ! Uman duɔ ce u fere nellentienjo, jamatigi bigaarãjo!»

¹³ Ban piiye dumaano-na, Pilati wuɔ tiraa hel baa Yesu-i kã baa-yo terienju nanju-na ba bi-ku «Gabata» ebiremma-na. Fãamaano tlena kusuon-nu'i u ger. Ban kãa, wuɔ tlena u tetterre-na. ¹⁴ Bãangu naa hi yuhuonja-i ti, aa *korsinni timman-ponsaangu waa ŋaa bisɔn ku temma. Pilati wuɔ gbẽ Yuifubaa-ba-i wuɔ: «Na nellentienjo yaa daayo!» ¹⁵ U waan mafamma-i ce nie? Baa sire ta ba kaasɔn wuɔ: «Ko-yo! Ko-yo! Gbu-yo daan-nu!»

Pilati wuɔ cira: «Na'a mi gbu na nellentienjo yaa daangu-na wei?»

*Diilojigãntaamba yuntaan baa cira: «Da ma hel *Orome ba *jamatigi-i-na, nellentienjo nanjo si dii baa-ye.» ¹⁶ Pilati wuɔ hä-ba Yesu-i wuɔ ba ka gbu-yo daangu-na.

Ba taa baa Yesu-i da ba ka ko-yo

(Matie 27.32-44; Marke 15.21-32; Like 23.26-43)

¹⁷ *Pilatin häa-ba hũmelle-i, baa hel baa Yesu-i nellen-huonja-na kã baa-yo ban bin terienju man ebiremma-na «Golgota-i», ku yunju yaa wuɔ yukoluonju. Ban ka gbuɔ-yon *daangu man nuɔ-i, baa haa-ku hä fuɔ fere yaa tũu-ku. ¹⁸ Ba kãa baa-yo kusuon-nu'i ka gbu-yo, a naara nuɔmba namba ba häi; unano-i kotuon daaku-na, unano-i kotuon daaku-na.

¹⁹ Pilati wuɔ nyegɛn haa Yesu yudoro-i-na wuɔ: «Nasaretitaan Yesu, *Yuifu ba nellentienjo.» ²⁰ Ba nan gbuu-yo terienju man nuɔ-i, kuɔ sa maa baa nellen-huonja-i, aa ba nan nyegãan nelma man haa u yudoro-i-na, baa nyegãan-ma ebiremma-na, baa latemma-na, baa girekimma-na; a ce dumaano-na, Yuifubaa boi baa kalaɔ-ma. ²¹ *Diilojigãntaamba yuntaan baa sire kã Pilati wulaa ka cira: «Hur Yuifu ba nellentienjo-i aa

ŋ nyegēŋ wuɔ: «Naacolŋ daayo ciɛra u yaa Yuifu ba nellen-tienjo-i.»

²² Pilati wuɔ gbē-ba wuɔ: «Miŋ nyegāan kuman, mi nyegāan ku yaa-i; mi siɛ gbāa hur-ku aa nyegēŋ kunganu.»

²³ Sorosibaa-ban gbuu Yesu-i, baa biɛ u niidiini-i calnu-niɛ sɔmma naa; nelduɔŋo biɛ sɔmma diei. Aa naa bi biɛ u jonjorbuɔ-i. Jonjorbuɔ daayo-i mungbommu saa waa-yuɔ; kompanja diei duɔŋ dɔrɔ-i-na ji hi cicaara-i. ²⁴ Baa ta ba piye baa ba-naa wuɔ: «Baa na yan i taalnu jonjorbuɔ daayo-i, yaan i ful tienja i ne uman ka da-yo.» Maman nyegāan Diilon-nelmana ma'i sɪ daama-i wei? Ma nyegāan wuɔ: «*Ba calaanu mi niidiini-i ba-naa nuɔ aa ful tienja biɛ mi jonjorbuɔ-i.*»*

²⁵ Ban gbuu Yesu-i, u nyu waa u caangu-na baa u nyu hāanjo nanjo, a naara Maari man Kulopasi ciɛŋo-i, baa Maari man taa u hel Magidala-i-na. ²⁶ Yesu wuɔ ne da u nyu-i baa u *hāalābilonjo man maama-i taa ma dɔlnu-yuɔ ba waa yiɛra baa-naa canniŋ; wuɔ gbē nyuŋo-i wuɔ: «Nnaa, ŋ biɛŋo yaa-i.» ²⁷ Aa gbē hāalābilonjo-i wuɔ: «Ŋ nyu yaa-i.»

Uŋ piye dumaanjo-na, hāalābilonjo daa u saa bir u huonju nyuŋo-na; wuɔ biɛ-yo u ka tɛna fuɔ terienju-nu.

Yesu kuliŋgu-i

(Matie 27.45-56; Marke 15.33-41; Like 23.44-49)

²⁸ Yesuŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ ne da manan waa cemma hiere ma ciɛ. Wuɔ cira: «Hūŋkuɔsɪnni bilaa-mi.»† U waan ma yaa-i a ce manan nyegāan Diilon-nelmana ma da ma gbāa ce. ²⁹ Būnanja nanja waa terienju-na niisaarni'i naa yuu-ka. Sorosibaa baa dii kānsaarman niisaarman daani-na aa naa fulma *isopegboruon-nu kā baa-ma Yesu nunju-na. ³⁰ Yesu wuɔ mɔsūnya niisaarman daani-i aa naa cira: «Fieɛɛ fuɔ, weima tɛ.» Aa naa bi nisŋ u yunju-i, u tamma yaa dumaanjo-na.

Ba fuɔ Yesu gbugbeinjo-i baa puɔlunju

³¹ Ban gbuu Yesubaa-ba-i yiinju man nuɔ-i, ku waa jumayinju. Ku cuo kaala waa *yitienanju; a ce dumaanjo-na, *Yuifu ba yuntaamba saa ta ba taara yitienanju hi Yesubaa-ba-i dii dɔrɔ-i-na. A tiraa naara yitienanju fangu waa yibuɔ ba wulaa. Baa kā ka cārā *Pilati-i wuɔ u yan ba ka kara ba gbeini-i ku yaa ba ka ku donduo ba har-ba aa yitienanju suɔ da ku hi. ³² Pilati wuɔ hā-ba hūmelle-i. Sorosibaa baa kā. Ban ŋa naa gbu baman baa Yesu-i, baa kara diɛlā-wuonjo gbeini-i aa kā ka kara hāalŋ-wuonjo niini-i. ³³ Ba birii ku yaa nuɔ-i da ba kara Yesu niini-i, a da u kuu; a ce dumaanjo-na ba saa kara-niɛ. ³⁴ Sorosiyienjo nanjo yagar fɔ u gbugbeinjo-i baa u

* 19:24 Gbelieman-nalāanju (Psaume) 22.19 † 19:28 Niɛŋ Gbelieman-neini (Psaumes) 69.22 baa 22.16.

puɔlunɔ-u. Uɲ fũɔ-yo dumaanɔ-na, tãɲ maa ta ma hel baa hũmma.

³⁵ Umanɲ nyegãan nel daama-i, u daa-ma nuɔ baa u yufelle, u sa kar u huɔyasanga. Fuɔ fereɛ suyaa wuɔ u wanɲ ninsonɔ. U taara na hũu-ma wuɔ ninsonɔ ku'i cie u tuɔ wanɲ-ma baa-na.

³⁶ Diilonɲ-nelmanɲ piye terienɔ manɲ nuɔ-i wuɔ: «Ba sie kanu halle u gboluonɔ diei»[‡], ma'i saa ce daama-i wei?

³⁷ Aa ma tiraa piye terienɔ nanɔɲu-na wuɔ: «Ba ka bir ta ba ne ban fũɔ umanɲ.»[§]

Yesu fuuremma-i

(Matie 27.57-61; Marke 15.42-47; Like 23.50-56)

³⁸ Ku huonɔɲu-na, Yosefu manɲ taa u hel Arimate-i-na, wuɔ kã ka cãrã *Pilati-i aa duɔ ka har Yesu-i. Fuɔ bi waa Yesu huonɔɲu-na, nɔga fuɔ taa u kãalã *Yuifu ba yuntaamba-i, a ce dumaanɔ-na, u taa u fuo u kũɲɔ-u. Pilati wuɔ hã-yo hũmelle-i u kã ka har Yesu-i. ³⁹ Nikodemu manɲ naa kãa Yesu wulaa isuonɔɲu nanɔɲu-na, wuɔ kã ka naara-yuɔ. Nikodemu wuɔ guɔlãa *miir-namma baa alowesi*-namma a kã. Ma yoyonɔɲ maa yuu kilobaa komorre baa cinciɛl temma. ⁴⁰ Baa kãyã ba-naa ba hã-i-na a tiil kulonɔ-i baa natikolo-nanɲ daama-i aa finya-yuɔ. Ba migãanɲ-yo nɔaa Yuifubaa-banɲ bi migãanɲ ba kuomba-i dumaa aa suɔ fuure-bei.

⁴¹ Ba nanɲ gbuu Yesu-i kusuonɲ-nu, tibinniɲ-suonɔɲu nanɔɲu waa ku caanɔɲu-na. Tibinniɲ-suonɲ daaku huonɔɲu-na, cincorfelende waa, baa sa hi fuure molonɔ die yogo.

⁴² *Yitienanɔɲu hii ti dumaanɔ-na, baa kã baa Yesu-i kusuonɲ-nu'i ka fuure-yuɔ aa da ba da ba fereɛ tigiinɲ cie yitienanɔɲu-i.

20

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na

(Matie 28.1-8; Marke 16.1-8; Like 24.1-12)

¹ *Yitienanɔɲu cuo kaala-i-na*, Maari manɲ taa u hel Magidala-i-na, wuɔ sire naar cicãnjãale-na a kã Yesu cincorre-na. Tãmpɛbuɔ nanɔɲu naa suye di nunɔɲu-i. Uɲ kãa ka hi, wuɔ da tãmpɛl daade bũmalãa halanɲ. ² Wuɔ bir gũunu baa gbarunɔɲu kã ka da Simɔ-Pier baa *hãalãbilonɔ manɲ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ba hielaa Itienɔ-i cincorre-na, aa i saa suɔ banɲ diyaa-yo kusuonɲ-nu.»

³ Pier baa hãalãbilonɲ daayo-i baa sire ta ba gbar ba kã cincorre terienɔɲu-na. ⁴ Hãalãbilonɲ daa wuɔ gbar ka hi yaanɔɲu Pier-na. ⁵ Uɲ hii, u saa suur, wuɔ yiera aa naa gbina tuɔ ne.

[‡] 19:36 Helmanɲ-sebe (Exode) 12.46; Gbeliemanɲ-nalãanɔɲu (Psaume) 34.21

[§] 19:37 Sakari (Zacharie) 12.10 * 19:39 Alowesi: Tibiingɔ nanɲ yerre-i

* 20:1 Ku cuo kaala waa jumaansi.

U niε ku yaa-i a da kompabienja† yaa yonj c̄ncorre huɔŋga-na. ⁶ Simɔ-Piεrɛŋ juɔ ji hi, wuɔ cor suur a bi da kompabienja j̄iená dumandε híema-na. ⁷ Baa naa ce kompanja nanja a finya kulonjo yaanga-i, wuɔ da kafanja fiεŋ j̄ina ka denj. ⁸ Hāalābilonj daayo suɔ suur fiεfiε-i-na. Uŋ suurii ka da-ku dumaanjo-na, wuɔ suɔ hūu-ma wuɔ Yesu siire ninsonjo. ⁹ Ninsie ninsie, Diilonj-nelmanj waanj mamanj wuɔ Yesu naa saaya u sire hel kuomba hɔlma-na, u hāalābiemba saa naa hi suɔ ma yaanga-i yogo. ¹⁰ Hāalābienj daabanj kaa da-ma dumaanjo-na, baa bir k̄uŋ.

Yesu caraaya Magidalataanj Maari-i
(*Matie 28.9-10; Marke 16.9-11*)

¹¹ *Hāalābienj daabanj taa, Maari wuɔ yiεra c̄ncorre nungu-na tuɔ kaal. Uŋ kaal, wuɔ ji gb̄ina wuɔ fuɔ ne c̄ncorre huɔŋga-i; ¹² a da bige-i daaku-i? *Dɔrpɔpuɔrbiemba hāi baa jonjgorpiεlmba. Ba fiεnaana banj ŋa naa galla Yesu-i kusuɔŋ-nu: Unanjo-i u yunŋuŋ waa kusuɔŋ-nu, unanjo-i u gbeininj waa kusuɔŋ-nu. ¹³ Dɔrpɔpuɔrbiemba yuu-yo wuɔ: «Bige-i ciε ŋ ta ŋ kaal?»

Maari wuɔ cira: «Ba hielaa mi Tienjo-i aa mi saa suɔ banj diyaa-yo kusuɔŋ-nu.»

¹⁴ Wuɔ u miel ne ku yaa-i a da Yesu-i u huonjgu-na, ŋga u saa suɔ wuɔ u yaa-i; ¹⁵ u daa niε s̄i banj fuuriiye Yesu-i suonjgu manjuɔ-i kutienjo yaa-i.

Yesu wuɔ cira: «Ciεŋ nuɔ, bige-i ciε ŋ ta ŋ kaal? Nj taara hai molonjo-i?»

Wuɔ cira: «Naacolj nuɔ, da kuɔ nuɔnei biyaa-yo, pigāanj-mi ninj j̄iená-yuɔ kusuɔŋ-nu mi ka biε-yo.»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Maari!»

U mielāa ku yaa-i a suɔ suɔ-yo. Wuɔ piiye ebiremma-na wuɔ: «Araabuuni!» Ku yunŋu yaa wuɔ: Hāalātie.

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Baa bella-miε! Mi saa hi nyugūŋ kā mi To wulaa yogo. Mamanj dii cemma: Kā ŋ ka wanj baa mi baamba-i wuɔ miε mi nyugūŋ kā mi To wulaa, u yaa namaa bi To. Mi kā mi Diilonjo wulaa, u yaa namaa bi Diilonjo.»

¹⁸ Maari wuɔ bi ta ka tūnu hāalābiemba-i wuɔ u daa Itienjo-i, aa bi wanj uŋ puɔraa-yo baa mamanj.

Haalābiemba daa Yesu yufelle
(*Matie 28.16-20; Marke 16.14-18; Like 24.36-49*)

¹⁹ Yinduɔŋgu fanju dānambāaŋgu-na, *hāalābiemba tigiinj ba-naa dūŋgu nanju-na aa naa gbonu-kuɔ ba fεrεŋ nuɔ. Ba taa ba k̄aalā *Yuifu ba yuntaamba-i ku'i ciε baa gbonu-kuɔ

† 20:5 Bafamba taa ba finya ba kuomba-i baa kompabienja.

ba fereṅ nuɔ. Ba juɔ'a ba ne da Yesu-i ba hɔlma-na. Wuɔ gbě-ba wuɔ: «Tiyáaṅ dei!» ²⁰ Uṅ waan mafamma-i, wuɔ pigáaṅ-ba u nammu-i baa u gbugbeinɔ-i. Hāalābiembaṅ daa-yo, ba hɔmmu gbuu pāṅ fě da yogogo. ²¹ Yesu wuɔ tiraa cira: «Tiyáaṅ dei!» Aa naa cira: «Mi To uṅ puɔraa-mi dumaa, muɔ mi bi puɔr-na dumai.»

²² Uṅ waan mafamma-i, wuɔ hul fafalmu dii-bei aa naa cira: «Mi hāa-na *Diilonɔ-Yalle yaa-i. ²³ Da na pir bamaṅ āmbabalma-i, ma ka pir, ŋga da na saa pir bamaṅ maama-i, ma ka tīe ba yunni-na.»

Toma daa Yesu yufelle

²⁴ *Hāalābiembaṅ daa Yesu-i, Toma maṅ ba naṅ bīṅ-yon Pīebaa-ba-i u saa waa. ²⁵ U nabaamba kā ka tūnu-yuɔ wuɔ ba daa Itienɔ-i. Toma wuɔ cira: «Muɔ da mi saa da heinɔ fonni-i u nammu-na, da mi saa dii mi niele-i foṅ daani-na, da mi saa dii mi naṅga-i u gbugbeinɔ-na, mi cɛraa mi hūu-ma.»

²⁶ Yinni niediei cor, niehāi yiṅgu-na, hāalābiemba tiraa tigiṅ ba-naa duduṅgu faṅgu-na. Toma waa baa-ba kufanɔ-i. Baa gbonu dūṅgu-i ba fereṅ nuɔ. Ba juɔ'a ba ne tiraa da Yesu-i ba hɔlma-na. Wuɔ gbě-ba wuɔ: «Tiyáaṅ dei!» ²⁷ Aa naa cira: «Toma, jo baa ṅ niele-i bande. Ne mi nammu-i. Dii ṅ naṅga-i mi gbugbeinɔ-na ṅ ne. Baa ce ṅ hɔmmu-i mu hāi; hūu-ma wuɔ muɔmei!»

²⁸ Toma wuɔ cira: «Nuɔnei mi Tienɔ nuɔ, nuɔnei mi Diilonɔ nuɔ!»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «ṅ daa mi yufelle ku'i ciɛ ṅ hūu-ma; yan mi tūnu-niɛ: Bamaṅ da ba saa da mi yufelle aa hūu-ma, kutaamba yunni dɔlaa.»

³⁰ Yesu ciɛ gberɛ-weima namma u hāalābiemba hɔlma-na aa ma saa waṅ sebe daayo-na. Gberɛ-weima famma bi ciinu.

³¹ Nga mamaṅ nyegāaṅ daama-i, ma nyegāaṅ wuɔ na suɔ aa hūu-ma wuɔ Yesu yaa *Kor̄kortienɔ maṅ Diilonɔ uṅ saan-yo, u yaa Diilonɔ-Bienɔ-i. Aa da na hūu u nelma-i, na ka da cicɛlma maṅ sa tīeṅ dede-i fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i.

21

Hāalabiemba tiraa da Yesu-i

¹ Ku huonɔgu-na, Yesu *hāalābiemba namba tiraa da-yo dii Tiberiyadi dalaṅga-na. Baṅ daa-yo dumaa ku yaa daaku:

² Simɔ-Pier, baa Toma maṅ ba naṅ bīṅ-yon Pīebaa-ba-i, ba waa yiṅgu naṅgu-na baa ba-naa, a naara Natanayel maṅ taa u hel Kana nelle-na dii *Galile mara-i-na, baa Sebede bepuɔmba-i a naara hāalābiemba namba ba hāi. ³ Simɔ-Pier wuɔ gbě-ba wuɔ: «Mei taara da mi ka naṅ juɔṅo.»

Baa cira: «Miε fεε-i i ka kã baa-ni.» Ba taa ku yaa-i, ku waa isuõngu, kã ka suur beño-na a nan juõño-i da suu, ba saa da bĩnkũngu bel.

⁴ Kun juõ ta ku kaala huõngu man nuõ-i, baa da moloño nanjo yieraaya bomborma-na; nga ba saa suõ wuõ Yesu yaa-i. ⁵ Yesu wuõ cira: «Mi jẽnaan namaa, na daa bel wei?»

Baa cira: «I saa da bĩnkũngu.»

⁶ Yesu wuõ cira: «Naan juõño-i na nadieyanga-i na ka da.» Baa bi nan juõño-i a bel titiraamba-i juõño yu tuõ yar-ba famma. ⁷ *Hãalãbilonjo man maama-i taa ma dõlnu Yesu-i u waa. Fuõ wuõ gbẽ Simõ-Pier wuõ: «Itienjo yaa-i!» Simõ-Piern nuõ mafamma-i, uu naa hiel u jongoruo-i, wuõ pãn biε-yo dii-yo aa naa tie suur hũmma-na. ⁸ U nabaan baa fa titiraan daaba-i kã baa-ba bomborma-na baa beño-i. Ku saa naa gbãa maa duma, metiribaa komuõna ndii temma.

⁹ Ban huõlaa, baa da dãamu baa teterienjo mu dõrõ a naara *buruo. ¹⁰ Yesu wuõ cira: «Nan bilaa titiraamba man, juõn baa banamba bande.» ¹¹ Simõ-Pier wuõ suur beño-na a fa juõño-i hel baa-yo bomborma-na. Uu naa yu baa tetekãnkareĩna. Ba waa komuõn-niehãi baa cinciuelo titiraamba siei juõño-na. Ban fiε ciinu dumaanjo-na, juõño saa kar. ¹² Yesu wuõ cira: «Juõn na ji wuo niwuoni-i.» Hãalãbien baa pãn suõ wuõ Itienjo yaa-i, nga hai ka sie yuu-yo? ¹³ Yesu wuõ pie a bie buruo-i bũlnu-yuõ hã-ba; aa naa bi hã-ba titiraamba-i.

¹⁴ Yesun siire hel kuomba hõlma-na, u caraaya u hãalãbiemba-i i siei yaa de-i.

Yesu yuu Pier a ka hi u beyufienja-i

¹⁵ Ban juõ wuo niwuoni-i ti, Yesu wuõ cira: «Simõ, Nsãa bien nuõ, mi maama dõlnu-nie a yan daaba-i wei?»

Simõ wuõ sie wuõ: «Õu.» Aa naa cira: «Itie, nan fεε η suyaa wuõ η maama dõlnu-mie.»

Yesu wuõ cira: «Bel mi dombũurãamba-i* dei.» ¹⁶ Aa naa tiraa cira: «Simõ, Nsãa bien nuõ, mi maama dõlnu-nie wei?»

Simõ wuõ sie wuõ: «Õu.» Aa naa cira: «Itie, nan fεε η suyaa wuõ η maama dõlnu-mie.»

Yesu wuõ cira: «Ta η ne mi dombũurãamba-i.» ¹⁷ Aa naa tiraa yuu-yo ku yu u beyufienja-i wuõ: «Simõ, Nsãa bien nuõ, mi maama dõlnu-nie wei?» Simõ huõn kaa pãn du baa Yesu-i, wuõ u ciε nie tuõ yuu-yo i sa-i-siei dumaanjo-na. Wuõ cira: «Itie, η suõ nelma-i hiere, aa η suyaa kerre wuõ η maama dõlnu-mie!»

Yesu wuõ cira: «Bel mi dombũurãamba-i dei.» ¹⁸ Aa naa cira: «Yan mi wan ninsonjo-i baa-ni: Nin ηa naa waa naacolõn

* **21:15** Dombũurãamba-i: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba bĩε-ba tũmbiamba. Baman hũyãa Yesu maama-i u taa u hinu u bĩ-ba u tũmbiamba. Nien sap. 10.

nuoŋo-i, ŋ taa ŋ pēyē ŋ negelle-i ŋ fere, aa teriŋgu maŋ dolaanu-nie ŋ kã kusuŋ-nu'i; ŋga da ŋ ji vãa, ŋ ka teten ŋ nammu-i ba pēyē ŋ negelle-i hã-ni, aa nin'a ŋ sa taara ŋ kã kusuŋ-nu, ba kã baa-ni kusuŋ-nu'i.» ¹⁹ Yesu piiye ándaan daaku-i duo pigãan Piern ka ku kuliŋgu maŋ a ce Diilonjo ce bɔi. Uŋ waan mafamma-i, wuo gbē-yo wuo: «Suur mi nallu-na.»

²⁰ Pier wuo u miel ne ku yaa nuo-i, a da *hãalãbilonjo maŋ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i ma yan ba huonju-na. Hãalãbilonjo faŋo yaa naa yuu Yesu-i jukalaanju-na wuo: «Itie, ŋ'a hai ka hel ŋ huonju-na?» ²¹ Piern daa-yo dumaanjo-na, wuo cira: «Itie, daa fuo, hama-i ka da-yo?»

²² Yesu wuo cira: «Da mi fie cira u tfe ji hi mi birma-i ma hii nuo baa bige-i? Nuo suur mi nallu-na.» ²³ Nel daa maa sire gbuo terni-i hiere wuo hãalãbilonjo daayo sie ku. A ne da Yesu saa wan mafamma; u ciera: «Da mi fie cira u tfe ji hi mi birma-i ma hii nuo baa bige-i?»

²⁴ Hãalãbilonjo faŋo yaa daa nel daama-i aa nyegẽŋ-ma, aa i suyaa wuo u saa kar u huoyasanja.

²⁵ Yesu cie nelma bɔi. Die i bie-ma ma yun-nu hiere nyegẽŋ-ma maŋ cie dumaa, mei huon-na, sebebbaa-ba famba sie gbãa suur miwaanjo-na.

Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sɛbɛ Nelmuoamma

Like sɛbɛbaa-ba dii ba hāi Diilon-nelmaŋ-sɛbɛ-i-na. Yesuŋ siire ce mamanj hiere, u nyegāaŋ ma yaa-i u sɛbɛdɛlāŋo-na (Yesu maama maŋ Likenj nyegāaŋ-ma). Hāalɪŋ-wuonjo yaa daayo-i. Mamanj ciɛ Yesu huonju-na, ma yaa dii-yuɔ: *Hāalābiemban daa *Diilon-Yalle-i dumaa kuu dii, a naara Diilon-Yallenj ciɛ ba da holle-i dumaa a waŋ *Kirsanelma-i aa nuɔmba bɔi hūuma. Diilon-dūŋ-baambanj ciɛ sūlma maŋ, u nuŋgu bi hii-ma. Diilon-Yallenj bi kāayā-bei dumaa ba nyaar aa ma dɔl-ba, u bi waan mafamma-i.

Hāalābiembanj duɔŋ dumaa ta ba waŋ Kirsanelma-i baa *Yuifubaa-ba-i *Yerusalemu-i-na, sɛbɛ daayo duɔŋ baa ku yaa-i (sap. 1-7). Ku huonju-na, maŋ hii *Yude-i baa *Samari-i dumaa, mafamma suɔ waŋ (sap. 8-12). Aa perienj baa Pol baa u nabaamba-i banj wuɔraaya dumaa yayargaa-terni-na a waŋ Kirsanelma-i baa *niɛraamba-i (sap. 13-28).

Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sɛbɛ pigāaŋ wuɔ molo sie gbāa fillā Diilon-nelma-i baa u Yalle-i wuɔ ni sie da ce ni maacemma-i. Yesu maama-i nelduɔŋ-maama sɪ, nuɔmba-i nileiŋa-na hiere ba maama.

Yesu nyugūmma-i duɔ kā Tuonjo wulaa

¹⁻² Tofil, Yesuŋ siire waŋ Diilon-nelma-i aa ce mamanj hiere a ji hi u nyugūmma-i, mi waan ma yaa-i mi sɛbɛdɛlāŋo-na. Aa suɔ duɔ ta, uŋ ŋa naa hiel bamanj ce-ba u *pɔpuɔrbiemba, *Diilon-Yalle ciɛ u pigāaŋ-ba ba maacemma-i. ³ Uŋ kuu aa sire, u taa u carra ba yaa-i ba da ba suɔ wuɔ u siire. U ciɛ yinni komuɔŋa hāi baa-ba tuɔ carra-bei u piiye *Diilon-bāaŋgu maama-i.

⁴ Yiinju nanju-na, ba waa ta ba wuo niiwuoni, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Baa na maa *Yerusalemu-i-na; miŋ waan mamanj baa-na wuɔ mi To pāa-na nuŋgu, ciyaan ma ce igɛna. ⁵ Na saa da, Nsāa *baatisen nuɔmba-i baa hūmma, ŋga namaanjo-i, ku sie da yinni, mi ka batisen-na baa Diilon-Yalle-i.»

⁶ Yiinju nanju-na, baa ji tigiin ba-naa. U pɔpuɔrbiemba yuuyo wuɔ: «Itie, ku ce ŋ ka bir hā *Isirahel-baamba-i baa fōŋgūo-i fiɛfiɛ dumandɛ wɛi?»

⁷ Yesu wuɔ cira: «Mi To uŋ diyaa huonju maŋ baa maacemma-i, kuu sɪ namaa kuusuonju. ⁸ Ŋga u Yalle da di jo-nei, na ka da fōŋgūo ta na waŋ mi maama-i Yerusalemu-i-na, baa *Yude-i-na, baa *Samari-i-na ka cor baa nileiŋa nanja-i hiere hiɛma-na.»

cira: «Itien nuə, nuənei suyaan i həmmu-i hiere. Nin ka hiel uman ba hāi baan daaba-na, pigāan-ye baa-yo ²⁵ u bie maacemma* man Yudan naana-meī aa kā u munčkāmmu.» ²⁶ Ban juə cārā tī, baa ful tienja a hiel. Tienja bel Matiyasi. Matiyasi wuə suur naara *pəpuərbiemba-i. Baa naa tle cīncieluo u diei.

2

Diilonj-Yalle jomma-i

¹ *Pāntekəti-yiingu-na, Diilonj-dūnj-baamba waa hiere tigiin terduənj-nu. ² Ba juə'a ba ne da ijieni nan temma hilaa dərə-i-na njaafafalmu, a jo ji yu ban waa dūngū man nuə-i. ³ Ba'a ba tiraa ne, a da dāamu nammu calnu mu haa ba yunni-na. ⁴ Muñ calaanu haa-bei dumaanjo-na, *Diilonj-Yalle pānj yu ba həmmu-i a ce ba donj ta ba piye nieraan-nelma.

⁵ A ne da *Yuifubaa-ba man wuəyaan ba Diilonj-hūmelle-i fafamma, ba fōngūə baa hilaa nilēinja-na hiere jo *Yerusalemu-i-na yibienja faŋa-na. ⁶ Baa tēna ji nu ijien daani-i, baa sire gbar kā ka yu. Baman waa hiere, neliēnjə neliēnjə u nuə Yesu *pəpuərbiemba piye fuə feren nelma-i. ⁷ Kuə cu ba həmmu-i, baa ta ba piye wuə: «Ma sī Galiletaamba-i daaba-i hiere ke? ⁸ Ba ciē niē ta ba nu i nelma-i hiere ba wanj-ma baa-ye? ⁹ Nj siē suə wuə miē man jāanu i-naa bande-i-na, Partitaamba dii-yiē, Meditaamba dii, Elamutaamba dii, Mesopotamitaamba dii, baman hilaa *Yude-i-na baa bi dii, Kapadōsitaamba dii, Pōtaamba dii, Asitaamba dii, ¹⁰ Firgitaamba dii, Pānfilitaamba dii, Esipitaamba dii, Libitaamba man dii Sireni caangu-na baa dii, baman hilaan *Ōrəmu-i-na bafamba bi dii, ¹¹ Yuifukireinja dii, baman bi suurii Yuifusinni-na baa bi dii, Kirētitaamba dii, Arabubaa-ba dii, aa i hieronjo-na, Diilonj uñ ciē maacenfafamma man, neliēnjə neliēnjə u nuə-ma u feren nelma-na.» ¹² Kuə ce-ba gbere, ba sa suə ban jəguənj maman. Baa ta ba yuu ba-naa wuə: «Nel hama-i temma-i dumandē-i?» ¹³ Banan baa bir yan aa ta ba nyē pəpuərbiemba-i wuə ba nyuənj kolma.

Pier andaangu-i

¹⁴ Man juə waa dumaanjo-na, Pier wuə sire yiera baa u nabaamba-i* aa naa donj tuə piye da gbagaga wuə: «*Yuifubaa namaa, baa namaa naman dii tēna *Yerusalemu-i-na, mi ka wanj nelma diei baa-na, karaan na tūnni-i dēi na nu-ma. ¹⁵ Na suyaa wuə bāangu saa hi bonj yogo aa na'a ba nyuənj kolma,

* **1:25** Yudan taa u ce maacemma man baa Yesu *pəpuərbiemba-i ba gbē ma yaa-i. * **2:14** Yesu pəpuərbiemba yaa ban gbēnj-ban.

ba daa-ma hie? ¹⁶ Na saa da, Diilonɔj uɲ puɔraa Yowɛl wan
maman, ma'i ciɛɲ. ¹⁷ Yowɛl waan-ma wuɔ:

«Diilonɔj ciɛra wuɔ:

«Miwaanɔ tɪmmanɲ-huɔɲgu-na,

mi ka gbuo nuɔmba-i hiere baa mi *Yalle-i.

Na bisalmba ka ta ba ce mi pɔpuɔrunɲu-i.

Mi kaa ta mi carra naaciemba-i mi piye baa-ba.

Aa ta mi piye baa bɪncuɔmba-i dānsānniɲ.

¹⁸ Coima saa fa, bamanɲ cāa-miɲ hiere,

caamba-i baa bɛmba-i,

mi ka gbuo-ba baa mi Yalle-i huɔɲ daaku-na,

ba ka waa mi pɔpuɔrbiemba.

¹⁹ Mi ka ce gbɛɛ-wɛima dɔrɔ-i-na baa hiɛma-na hiere:

Tamma kaa waa, dāamu kaa waa, nyaasɪnni kaa bi waa bɔi.

²⁰ Bāanɲu kaa bir cure ɲaa isuɔɲgu

aa cɛiɲo bir ce dāa ɲaa tamma.

Mafamma ka ce aa Itienɔj jommanɲ-yiɲgu suɔ hi.

Yiɲgu fanɲu temma siɛ ji waa;

ku kaa waa yibuɔ.

²¹ A ce dumaanɔ-na, umanɲ duɔ ji tuɔ gbuuse Itienɔj-i, kutienɔj ka
kor.»[†]»

²² Piɛr wuɔ suonu u āndaanɲu-i wuɔ: «*Isirahel-baan na-
maa, yaan mi wan nelma diei baa-na: Diilonɔj pigāan-na
Nasarɛtitaan Yesu fɔɲgūɔ-i. U ciɛ u ce gbɛɛ-wɛima bɔi na
hɔlma-na. Namaa fɛɛ-i na saa yan-ma damma. ²³ Ba bel
diilonɔj-i bel-o hā-na. Diilonɔj suɔ wɛima-i hiere; uu naa suɔ
wuɔ na siɛ yan-yo. Ma bi ciɛ: Na bilaa-yo a hā bamanɲ sa kāan
Diilonɔj-i ba gbu-yo *daan-nu ko-yo. ²⁴ ɲga hiɛma saa naa waa
ma gbāa wuɔ-yo. A ce dumaanɔ-na, ban kuɔ-yo, Diilonɔj yan-
ba aa sire-yuɔ. ²⁵ Na saa da, *Davidi piye u maama wuɔ:

«Mi da Itienɔj-i hānni manɲ jon mi yaanɲa-na.

U sa taara mi kūma nyɛɲ,

ku'i ciɛ u jo ji waa mi caan-nu.

²⁶ Kufanɲu hɔfɛlle yaa yuu mi huɔɲga-i

a ce mi ta mi piye dumandɛ-i-na.

Mi suyaa wuɔ da mi ku, mi ka fisa.

²⁷ Diilo, mi suyaa wuɔ ɲ siɛ yan mi tɛ dii kuon-nelle-na.

ɲ siɛ siɛ yan nan nolɲo hɔr dii hiɛma-na.

²⁸ Hūmelle manɲ kāan ɲ wulaa,

ɲ pigāan-mi baa-de.

Da mi waa ɲ caanɲu-na

ɲ ka ta ɲ ce baa-mi.»[‡]»

²⁹ Piɛr wuɔ cor baa u āndaanɲu-i wuɔ: «Tobiɲ namaa, mi
ka wan ninsonɔj-i baa-na i bɪncɔiɲo-i Davidi kūɲgu-na: Davidi

[†] 2:21 Yowɛl (Joël) 3.1-5a

[‡] 2:28 Gbeliɛmanɲ-nalāanɲu (Psaume) 16.8-11

kuu ba fuure-yuɔ, a ji hi baa nyunɔ u cɪncorre dii i hɔlma-na.
³⁰ Davidi waa Diilopɔpuɔrbilɔŋo. Diilɔŋo naa pã nunɔgu baa-yo wuɔ duɔ saa ji waa, u jãmatigisɪnni-i, u ka hã u hãayɛlɔŋo nanɔ'i baa-ni. ³¹ A ce dumaanɔ-na, Davidi naa tɛna baa-ma wuɔ *Konkortienɔ ka ku aa sire. Na saa da u ciera: «Diilɔŋo siɛ yan u nolɔŋo tɛ dii kuon-nelle-na» aa «u siɛ yan u hɔr dii hɛma-na.»
³² Konkortienɔ faɔŋo yaa Yesu-i. Diilɔŋ uɔ siire-yuɔ, miɛ man daaye-i hiere i daa-ma nuɔ. ³³ Diilɔŋo kãa baa-yo u ka tɛna u caan-nu, aa uɔ ŋa naa pã nunɔgu man baa-yo wuɔ u ka hã-yo u Yalle-i, u hãa-yo baa-de u gbuo-ye baa-de hiere. Nan dan man daama-i baa nan nun man, difande maacemma'i.
³⁴ Davidi fuɔ fɛɛ saa kã dɔrɔ-i-na, ŋga u piiye Yesu kɔŋgu-i wuɔ:

Itienɔ gbɛ mi Tienɔ-i wuɔ:

«Jo ŋ ji tɛna mi caan-nu

³⁵ aa ŋ yan mi mal ŋ bigãaraamba-i hã ŋ ce ŋ baanɔgu-i bei.»[§]

³⁶ Terienɔgu fanɔgu-na, nuharunɔgu si dii, Isirahel-baan namaanɔ-i hiere na saaya na suɔ wuɔ nan gbuu Yesu man *daanɔgu-na, Diilɔŋo ciɛ u yaa-i Itienɔ-i aa tiraa ce-yo Konkortienɔ.»

³⁷ Ban juɔ nu nel daama-i, kuɔ ce-ba bɪŋkɔŋgu. Baa yuu Pierbaa-ba-i* wuɔ: «Dumaanɔ-na, i saaya i ce bige-i?» ³⁸ Pier wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Naanan na cilɔbabalaŋo-i aa na jo ba ji *batiŋ-na Yesu-Kirsa yerre-na, ku yaa Diilɔŋo ka hur na ambabalma-i. Mafan da ma ce, Diilɔŋo ka hã-na u Yalle-i.
³⁹ Na saa da, Diilɔŋo pãa nunɔgu-i baa namei baa na bisãlmba, wuɔ u ka hã-na u Yalle-i. U bi pãa-ku baa uɔ ka bɪ baman yaayargaa-terni-na hiere ba cu u huon-nu.»

⁴⁰ Pier waan nelma bɔi baa-ba a dii sirɛɪŋa bei ba da ba huu-ma. U taa u piiye baa-ba wuɔ: «Siyaan konkoro-i, ku yaa man kaa da fiɛfiɛ ku nuamba-i ma siɛ ka da-na.» ⁴¹ Yiinɔgu fanɔgu-na, nuamba bɔi hũyãa Pier nelma-i aa ce ba batiŋ-ba. Ba yuu nuamba neifelle nuosiba ndii temma baman naa suurii naara Diilɔŋ-dũŋ-baamba-i. ⁴² Baa bilaanu ta ba jo ba nu Diilɔŋ-nelma-i Yesu pɔpuɔrbiemba wulaa. Ba waa ŋaa cɛduɔŋ-biemba, ta ba wuo niwuoni-i baa ba-naa aa ta ba bi cãrã Diilɔŋo-i baa ba-naa. ⁴³ Yesu pɔpuɔrbiemba taa ba ce gbɛre-weima bɔi, a ce dumaanɔ-na korma taa ma da nuamba-i baa-ba.

⁴⁴ Diilɔŋ-dũŋ-baamba naa bel ba-naa hiere, ba saa ta ba ce huonɔga baa ba nagãŋ-niini-i. ⁴⁵ Ba waa uman duɔ da kuman, u suor-ku aa jo baa gbɛɪŋa-i ba ji cal-a ba-naa nuɔ a saa baa

§ 2:35 Gbelieman-nalãanɔgu (Psaume) 110.1

* 2:37 Pierbaa-ba-i: Ba gbɛ Pier baa

u napɔpuɔrbiemba namba yaa-i.

gbeij-maamanj yej-bei dumaa. ⁴⁶ Yinni manj jonj baa dii *Diilodubuə-i-na, ba sa nanna yiinggu. Ba taa ba wuo niiwuoni-i baa ba-naa cinni-na. Ba niiwuoni wuoma taa ma dəl aa ba həmmu na firnu baa mu-naa. ⁴⁷ Ba taa ba hāl neini-i ba tuəlnu Diilonjo-i. Ba maama taa ma dəlnu nuəmba-i hiere nelle-na. Aa yinnij taa ni cor dumaa, Itienjo taa u kor nuəmba-i duməi u naara ba källe-na.

3

Murgu nanjo siire

¹ Yiinggu nanju-na, batarungu-na, Pier baa Nsāa-i ba taa ba kã da ba ka cārã Diilonjo-i. ² A ne da naacoljo nanjo waa, uñ siire, u saa gbāa wuə dede. Yinni manj jonj, ba biε-yo ba kã ba jina *Diilodubuə dumelle nande yaanga-na u tuə cārã bamanj suuriinj ba wulaa. Dumelle fande-i, ba bi-de wuə «Duməfafalle». ³ Pierbaa-banj kã da ba ka suur, wuə tuə cārã ba wulaa. ⁴ Baa ne-yo aa naa cira: «Ne bande.» ⁵ Naacolj wuə tuə ne-ba wuə si ba taara ba hā-yo binjkuŋgu. ⁶ Pier wuə cira: «Warbelle si mi yerrenj, ŋga kumanj dii baa-mi, mi ka hā-ni baa-ku.» Aa naa cira: «Nasaretitaanj Yesu-Kirsa yerre-na, sire ŋ ta ŋ wuə!» ⁷ Aa kã ka bel u nadienanga-i duə sire-yuə. Naacoljo gbeij niε pãnj firnu. ⁸ Wuə wuər sire pãnj tuə wuə. Uñ siire dumaanjo-na, wuə tuə gbeliej Diilonjo-i aa tuə tetiera aa kã ba ta ba suur baa Pierbaa-ba-i Diilodubuə-i-na. ⁹ Nuəmba juə'a ba ne da hai moloŋo-i gbelaanj Diilonjo-i u suur daayo-i? ¹⁰ Umanj tēnaananj Diilodubuə dumelle yaanga-na u cārã, u yaa-i. Kuə ce-ba gberε aa tiraa dii kūənyelle-bei.

Pierŋ waanj mamanj Diilodubuə-i-na

¹¹ Naacolj daa uñ siire, wuə pãnj nyaarãa Pierbaa-ba-i. Nuənj baa jo ji yu-bei dii *Salomə kukuruungu-na ta ba ne-ba. ¹² Pierŋ daa banj neñ-banj dumaanjo-na, wuə cira: «*Isirahel-baanj namaa, baa na yanj ku ce-na gberε. Baa na ta na ne wuə si miεmēi siire naacolj daayo-i baa i fεreŋ fōŋgūə, sisə i wuə Diilonj-hūmelle-i fafamma ku'i ciε i gbāa sire-yuə; ku'i si. ¹³ I bincuəmbanj siire wuə Diilonjo manj hūmelle-i, *Abiramu-i baa *Isaki-i a naara *Yakəbu-i, banj siire wuə Diilonjo manj hūmelle-i, u'i ciε u cāarāŋo ce bəi. U cāarāŋo faŋo yaa Yesu-i. Na ciε ba bel-o ka hā *Pilati-i baa-yo. Pilati wuə u nannay-uə, na'a ma siε gbāa wuə. ¹⁴ Na cinaana Diilonj-noljo-i, na ciε ba bel nelviinj-o-i aa ce ba nanna nelkoronjo-i. ¹⁵ Na ciε ba ko cicēlma tienjo-i. Ŋga nanj fiε ko-yo, Diilonjo siire-yuə hiel-o kuomba həlma-na, i daa-yo nuə. ¹⁶ Inj haa i nanja-i yuə ku'i kãayã naacolj daayo-i; na sa bi yanj-yo suəma. Inj haa i nanja-i Yesu-i-na, ku'i ciε u sire-yuə yeryer dumandε-i-na na yufelle-na.

17 «Tobin namaa, mi suyaa miε na saa naa suɔ-ma aa ce-ma, halle baa na yuntaamba-i hiere. 18 Nga Diilonɔ un ɲa naa ce u *pɔpuɔrbiemba wuɔya wan mamaɲ, wuɔ un ka saan *Konkortienɔ maɲ, u ka mulienɲ; nelma famma yaa ciε.

19 «Mamaɲ dii cemma fiεfiε-i-na, naananɲ na cilɔbabalaɲo-i aa na bir na jo Diilonɔ wulaa, ku yaa u ka hur na ambabalma-i. 20 Mafaɲ da ma ce, u ka pa kufienɲ-baangu nei. Aa un ɲa naa hiel Konkortienɔ maɲ dii ku domma-na, u ka bir saan u jo. Konkortienɔ faɲo yaa Yesu-i. 21 Dumandε-i-na, uu dii tiena dii dɔrɔ-i-na tuɔ cie miwaanɔ duɔ bibirre ɲaa Diilonɔ un ciε u pɔpuɔrbiemba wan-ma dumaa dii ku bembienɲa-na. 22 Na saa da, *Moisi waan Yesu-Kirsa maama yaa wuɔ: *Diilonɔ ka hiel u *pɔpuɔrbilonɔ naɲo mei temma na hɔlma-na. Pɔpuɔrbilonɔ faɲ duɔ wan mamaɲ, baa na yagar-ma.* 23 *Umaɲ duɔ saa nu u nunɲu-i, ba ka hiel kutienɔ nunɲu-i Diilonɔ baamba-na aa ba ka ko-yo.*» 24 Diilopɔpuɔrbiemba maɲ siire piye hiere, a don *Samiel-na, ba waan nyunɲo ku yin daani maama-i. 25 Diilonɔ un paa nunɲu maɲ aa ce u pɔpuɔrbiemba wan ku maama-i, u paa-ku baa namei. Aa un paa nunɲu-i baa na bincuamba-i kusuɔɲ-nu aa gbε Abiramu-i wuɔ: *«Mi ka ta mi cor baa naɲ haayɛlmbayaa-i mi ce baa dɔnni-i hiere hɛma-na»*†, na nunɲu dii nupalle fande-na. 26 Ku'i ciε na da Diilonɔ ciε u cāaraɲo jo namei wulaa-i igēna duɔ ji kāyā-nei na nanna na maacembabalamma-i.»

4

Ba bilaa Pierbaa-ba-i

1 Pier baa Nsāa-i ban waa ta ba piye baa nuamba-i, *Diilojigāntaamba-i baa *Diilodubuɔ sorosibaa-ba yuntienɔ-i, a naara *Sadusiebaa-ba jo ji da-ba. 2 Pierbaa-ba taa ba piye baa nuamba-i wuɔ Yesu kuu aa sire, kεε yinɲu dii baa yinɲu kuomba ka bi sire fuɔ temma-i. Ban juɔ ji da ba piye dumaaɲo-na, ku saa dɔlnu-bei. 3 Baa bel-ba. Baangu naa ti ti. Baa kā ka dii-ba kaso ba cɔ. 4 Ban fiε bel-ba, ban hii piye baa bamaɲ hiere, ba fɔɲgūɔ baa hūu-ma. Bamaɲ naa hūyāa-ma, ba gbāa yu nuamba neifienɲa hāi nuosiba ndii temma.

5 Ku cuo kaala-i-na, *Yuifu ba yuntaamba-i baa nelle bincuamba-i, a naara *anjnamma pigāataamba-i, baa jānu ba-naa *Yerusalemu-i-na. 6 *Diilojigāntaamba yuntienɔ maɲ ba naɲ bin-yon Ani-i, u waa baa u dumellen-baamba-i hiere, a naara Kayifu, baa Nsāa, baa Alesāndire. 7 Ban jānu ba-naa, baa ce ba jo baa Pierbaa-ba-i. Ban juɔ, baa yuu-ba wuɔ: «Namaa hilaa baa hin daama-i hie a ji sire naacolɲ daayo-i?»

* 3:23 Anjnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 18.15,18,19. † 3:25 Miwaanɔ jnamman-sebe (Genèse) 22.18

Hai moloŋo-i puɔraa-na?» ⁸ Huɔŋgu fanɣu-na, *Diiloŋ-Yalle naa yu Pier huɔŋga-i, wuɔ cira: «Nelle yuntaaŋ namaa, baa bɪncuɔŋ namaa, ⁹ i ciɛ ānfafamma molo-na aa na bɪ-ye ji ta na yuu-ye iŋ ciɛ dumaa sire-yuɔ u murgusɪnni-na, dumɛi sɪ wɛi? ¹⁰ Nelma diei dii na saaya na suɔ-ma hiere baa *Isirahɛl-baamba-i: Nanɣ buu Nasaretitaanɣ Yesu manɣ *daanɣu-na ko-yo aa Diiloŋo sire-yuɔ, fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i naacolɣ daayon siire yeryer na yufelle-na dumandɛ-i. ¹¹ Ba waanɣ Yesu fuɔ maama yaa Diiloŋ-nelma-na wuɔ:

«Tāmpɛlle manɣ dumarāanɣ namaanɣo-i nanɣ cɪinaana-die, di yaa juɔ bella dūŋgu-i.»*

¹² Yesu yaa gbāa kor nelbiliemba-i u diei yonɣ. Da ma hel ufanɔ-na, Diiloŋo saa hā-ye moloŋo yanɣa nanɣa umanɣ gbāa kor-e.»

¹³ Pierbaa-banɣ daa holle-i piiye dumaa, kuɔ cu āndacetaamba hɔmmu-i. Da ba ne, ba da-ba nelgbāŋgbālāamba; ba sa suɔ sɛbɛ. Baa pāŋ suɔ wuɔ Yesu wuɔrataamba. ¹⁴ Da ba ne naacolɣo manɣ siire ba caanɣu-na, ba siɛ suɔ banɣ ka wanɣ mamanɣ. ¹⁵ Baa ce ba hiel Pierbaa-ba-i gōŋgūɔŋ-nu aa naa yuu ba-naa wuɔ: ¹⁶ «I ka ce-ba niɛ? Nuɔmba-i hiere Yerusalemu-i-na ba suyaa wuɔ ba yaa siire naacolɣ daayo-i, nuharunɣu si dii-mɛi; i siɛ bi gbāa ju-ma. ¹⁷ Nga die i sa taara nel daama gbuo nelle-i hiere, i saaya i gboya-bɛi wuɔ ba baa yanɣ i tiraa nu ba bɪɛ Yesu yerre-i baa moloŋo. Umanɣ duɔ bɪ-de, kumanɣ da ku waa, u ka da-ku.»

¹⁸ Banɣ juɔ da ba-naa tɪ, baa bɪ Pierbaa-ba-i a ji wanɣ baa-ba wuɔ ba baa yanɣ ba tiraa nu ba bɪɛ Yesu yerre-i ba nunni-na, ba baa bi wanɣ u maama baa moloŋo. ¹⁹ Pierbaa baa gbɛ-ba wuɔ: «Namaa fɛrɛ-i niɛ-kunɣ na ne! I ce namaa maama yaa-i aa yanɣ Diiloŋ-maama-i wɛi? ²⁰ Miɛ fuɔ, iŋ nuɔ mamanɣ, aa da mamanɣ, i siɛ gbāa fiinanɣ-mɛi.»

²¹ Banɣ siire naacolɣo-i, kuɔ gbuu dɔlnu nuɔmba-i, baa ta ba gbɛliɛŋ Diiloŋo-i, a ce dumaanɣo-na āndacetaamba saa da nelma da ba cāl-ba; baa naa ba sɪɛl ba yufienɣa yaa piiye baa-ba aa nanna-bɛi ba kā. ²² Banɣ siire naacolɣo manɣ, u bienɣa naa cor bienɣ komuɔŋa hāi.

Diiloŋ-dūŋ-baamba cāarā Diiloŋo-i

²³ Banɣ naana Pier-i baa Nsāa-i, baa ta kā ba nabaamba wulaa. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa bɪncuɔmbanɣ waanɣ mamanɣ baa-ba hiere, baa tūnu ba nabaamba-i baa-ma. ²⁴ Banɣ tūɔnu-bɛi dumaanɣo-na, baa gbonu cārā Diiloŋo-i wuɔ: «Itie, nuɔnɛi hielaa dɔrɔ-i baa hɪɛma-i, baa dāmmanɣ-nuoraanɣu-i. Aa bi hiel ni huɔya-niini-i hiere. ²⁵ Nuɔnɛi ciɛ ŋ

* 4:11 Gbɛliemanɣ-nalāanɣu (Psaume) 118.22

*Yalle dii nel daama-i i bɪncɔɪŋo-i *Davidi† nuŋgu-na u waŋma wuɔ:

«Bige-i ciε nuɔmba sire ta ba pepiena nileiŋa-na?»

Ba saa suɔ wuɔ baŋ puu mamaŋ, ma sie kã terienŋu wei?

²⁶ *Fɔŋgɔtaamba siire tεɛŋyiera,*

aa yuntaamba pūulã Itienŋo-i baa u Yufellen-Nolŋo-i.»‡

²⁷ Ninsie ninsie, *Erɔdi-i baa *Pɔse-Pilati-i a naara *niεraamba-i baa *Isirahel-baamba-i hiere, ba tigiin ba-

naa nel daadeŋ yaa nuɔ-i, a pūulã ŋ cãarãŋo-i Yesu-i. Ba tigiin ba-naa a pūulã ŋ Yufellen-Nolŋo-i. ²⁸ Dumandε-i-na, niŋ ŋa naa pu mamaŋ, mamaŋ waa ŋ huɔŋga-na, ba ciε ma yaa-i.

²⁹ Fiefiε-i-na, Itie, ŋ daa baŋ wur ŋ cãarãŋ miεŋo-i dumaa. Hã-ye holle i tiε gbã i waŋ ŋ nelma-i. ³⁰ Kãyã-yiε i tiε gbã i sire jaamba-i aa bi tiε ce nelma bɔi baa gbεɛ-wεima bɔi ŋ cãarãŋo-i Yesu yerre-na.»

³¹ Baŋ juɔ cãrã Diilonŋo-i ti, hiεŋ maa sagalla baŋ waa tigiin kusuɔŋ-nu. Diilonŋ-Yalle pãŋ yu ba hɔmmu-i hiere. Baa da holle ta ba waŋ Diilonŋ-nelma-i.

Diilonŋ-dūŋ-baambaŋ bilaa ba-naa dumaa

³² Diilonŋ-dūŋ-baamba-i baa ba ciinumma-i hiere baa naa gbuu bel ba-naa fafamma. Ba hɔlma-na, ŋ sie gbãa suɔ wuɔ mɛl kūŋgu-i daaku-i aa mɛl kūŋgu-i daaku-i. ³³ Himma naŋ temma waa Yesu *pɔpuɔrbiemba āncemma-na ta ma pigãaŋ wuɔ Yesu siire kelkel. Diilonŋo naa silaa tuɔ ce baa-ba u cor.

³⁴⁻³⁵ Sonniŋ waa baa bamaŋ hiere, baa cɪnniŋ bi waa baa bamaŋ, ba taa ba suor-ni ba jo ba hã Yesu pɔpuɔrbiemba-i baa ni gbeiŋa-i. Bafaŋ da ba hūu-ya, ba ne ba gbeiŋ-maamaŋ jienya ma-naa dumaa aa bi hɔnu-yei dumɛi. A ce dumaanŋo-na sūntie saa waa ba hɔlma-na.

³⁶ Unanŋo waa ba hɔlma-na, ba taa ba bɪ-yo Yosefu. U waa *Levitiyiεŋo. U taa u hel Sipire. Pɔpuɔrbiemba taa ba bɪ-yo Barnabasi, ku yunŋu yaa wuɔ Sirεintienŋo. ³⁷ Suonŋu nanŋu waa baa-yo, wuɔ suor-ku aa naa jo baa ku gbeiŋa-i ji hã pɔpuɔrbiemba-i baa-ya.

5

Diilo sa siε huhurma-i

¹ Naacolŋo nanŋo waa, ba taa ba bɪ-yo Ananiyasi aa bɪ u ciεŋo-i Safira. Terienŋu nanŋu waa baa-ba, baa suor terienŋ daaku-i ² aa naa saa-ma aa bɔlŋo hiel gbeiŋa nanŋa aa kã baa a boluonŋu-i ka hã Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa-ya.

³ Uŋ kãa, Pier wuɔ gbẽ-yo wuɔ: «Ananiyasi, bige-i ciε ŋ yan *Sitãni tãal-ni ŋ hiel kunaanŋu gbeiŋa-na aa jo ji ta ŋ kar coima-i

† 4:25 Ku birii a saanu baa cerna. Girekimma-na ba naaraaya Davidi yerre-na wuɔ Diilonŋ-cãarãŋo. ‡ 4:26 Gbeliemaŋ-nalãanŋu 2.1-2 § 4:27 Ba gbẽ *Yerusalemu.

baa *Diilonɔ-Yalle-i? ⁴ Terienɔgu-i nanj kɔnɔgu, molo saa cira ɲ suor-ku. Niɲ fiɛ suor-ku, gbeinɔ-i nanj waanɔa. Bige-i cie ɲ ce maacen daama temma-i? Niɲ karaa coima manɲ, ɲ saa kar-ma baa ɲ nanuɔmba, ɲ karaa-ma baa Diilonɔ.»

⁵ Ananiyasɲ nuɔ nel daama-i, u pɔn cii, u bi kuliingu yaa dumaanɔ-na. Umanɲ duɔ nu nel daama-i, u kɔɔma pɔn ta ma nyenɲ. ⁶ Naacienɲ baa jo ji biɛ-yo ka fuure.

⁷ Cienɔ saa waa. Bɔlɔnɔn kuu, lɛrbaa-ba siei temma cor aa u suɔ tuɔ jo. Uɲ juɔ ji suur, u saa suɔ wuɔ weima cie. ⁸ Pier yuu-yo wuɔ: «Cienɔ nuɔ, na suora na terienɔgu-i sul daadu'i nuɔ-i wei?»

Cienɔ wuɔ sie wuɔ: «Ũu, ku sullu yaa-i.»

⁹ Pier wuɔ cira: «Bige-i cie na saa-ma baa ɲ bɔlɔ-i aa da na cure Diilonɔ-Yalle-i? Ne, bamanɲ kɔa ka fuure ɲ bɔlɔ-i ba yaa bi suuriɲ daaba, ba ka bi biɛ nuɔnɔ-i ka fuure-niɛ.» ¹⁰ Cienɔ wuɔ pɔn cii terienɔgu fanɔgu-na a ku Pier caanɔgu-na. Naacienɲ ba'a ba suur ku yaa nuɔ-i, a da u kuu. Baa tiraa biɛ ufanɔ-i bir gɔunu ka fuure bɔlɔnɔ caanɔgu-na. ¹¹ Diilonɔ-dɔnɔ-baamba kɔɔma migaanɲ ta ma nyenɲ ma naara. Umanɲ duɔ nu nel daama-i, ku ce-yo kɔɔnyelle.

Gberɛkulanɔ

¹² Yesu *pɔpuɔrbiemba taa ba ce nelma bɔi baa gberɛ-weima bɔi nuɔmba hɔlma-na. Ba taa ba tigiinɲ ba-naa *Salomɔ kukuruunɔgu yaa nuɔ-i. ¹³ Nuɔmba-i hiere nelle-na ba taa wanɲ ba yefafalle, nɔa molo saa tuɔ sie u piɛ-ba. ¹⁴ Caamba-i baa bɛmba manɲ naa hɔyɔan Itienɔ maama-i baa sa waa dei baa yuliingu-i. ¹⁵ Nuɔmba waa da ba ce ba hel baa gbɔnɔgbaarbaa, baa figinni a galla ba jaamba-i Pier muncormuna, wuɔ duɔ tuɔ cor aa u yalle yiɛya umanɲ, u sire. ¹⁶ Nilɛinɔ manɲ *Yerusalemu kɔtɔnni-na hiere, nuɔmba bɔi taa ba hel-yei ba jo baa ba jaamba-i pɔpuɔrbiemba wulaa. *Jɲnabaa-banɲ bi waa bamanɲ nuɔ-i, ba taa ba jo baa-ba. Umanɲ duɔ jo baa u wuonɔ, u sire.

Banɲ haa kumanɲ Yesu pɔpuɔrbiemba-na

¹⁷ Nuɔmbanɲ jonɲ pirpir Yesu *pɔpuɔrbiemba wulaa du-maanɔ-na, ku saa dɔlnu *Diilɔjigantaamba yuntienɔ-i baa u kuoyataamba-i *Sadusɛbaa-ba-i. Baa ce-ku nenemunɔgu ¹⁸ aa naa bel pɔpuɔrbiemba-i ka dii-ba kaso. ¹⁹ Ku isuonɔgu-na, Itienɔ *dɔrpɔpuɔrbilonɔ jo ji hɪl kaso-i a hiel-ba aa naa gbɛ-ba wuɔ: ²⁰ «Kɔanɲ *Diilodubuɔ-i-na na ka wanɲ hɔmefelende maama-i hiere baa nuɔmba-i.»

²¹ Ku cuo kaala-i-na, pɔpuɔrbienɲ baa naar kɔ Diilodubuɔ-i-na ka donɲ ta ba wanɲ Diilonɔ-nelma-i. Diilɔjigantaamba yuntienɔ-i baa u kuoyataamba saa suɔ wuɔ ba hilaa. Cuonɲ kaalaa, baa bi bɪncuɔmba-i da ba ji ce andaanɔgu-i. Banɲ juɔ, baa puɔr

wuɔ ba ka hiel-ba kaso-i-na jo baa-ba. ²² Baa kā ba saa ka da-ba. Baa bir jo ji cira: ²³ «I saa ka da moloŋo kaso-i-na. In kaa, kaso naa waa biŋ u temma-i, aa bamaŋ niɛyaŋ-yuɔ ba waa ba munyierammu-na hiere dumieŋa yammu-na. I hilaa-yo ku yaa nuɔ-i, i saa da moloŋo huŋga-na.»

²⁴ Sorosibaa-ba maŋ niɛyaŋ Diilodubuɔ-i ba yuntieŋo-i, baa *Diilojigāntaamba yuntaambaŋ nuɔ nel daama-i, ba hoŋ muɔ pāŋ cu; ba sa suɔ ku huŋguŋ ka jo baa kumaŋ. ²⁵ Ba'a ba ne da naacolŋo naŋo juɔ ji tuɔ tūnu-bei wuɔ: «Naŋ bilaa balamba maŋ ka dii-ba kaso-i-na, baa dii ta ba waŋ Diilon-nelma-i dii Diilodubuɔ-i-na.» ²⁶ Sorosi ba yuntieŋ wuɔ pāŋ sire baa u sorosibaa-ba-i ka bel-ba jo baa-ba. Baŋ kaa, ba saa kā baa bubuɔsinni, wuɔ sɪ nuɔmba ka naŋ-ba baa tāmpēlēiŋa.

Ba ce Yesu pəpuərbiemba andaŋgu-i

²⁷ Baŋ kaa ka bel Yesu *pəpuərbiemba-i jo baa-ba, *Diilojigāntaamba yuntieŋ wuɔ yuu-ba wuɔ: ²⁸ «Ma sɪ i waŋ-ma baa-na kuola-mei wuɔ na baa bi naacolŋ daayo yerre-i baa moloŋo ke? Ma daa niɛ na yaŋ-ye aa sire gbuo *Yerusalemu-i hiere baa u maama-i? Na taara na cira miɛmei kuɔ-yo ke?»

²⁹ Pier baa u nabaamba-i baa cira: «I sie gbāa maar Diilonŋo nuŋgu-i ka ce nelbilieŋ kŋgu. ³⁰ Naŋ gbuu Yesu maŋ *daŋgu-na ko-yo, i tobaa-baŋ siire wuɔ Diilonŋo maŋ hūmelle-i, u siire-yuɔ ³¹ aa kā baa-yo ka jina u caaŋ-nu. U hāa-yo yuntiesinni-i aa ce-yo koŋkortieŋo. U cie kufanŋu-i duɔ kāyā *Isirahel-baamba da ba nanna ba cilɔbalaŋo-i aa u duɔ hur ba āmbabalma-i. ³² Nel daama-i miɛ i daa-ma nuɔ, *Diilonŋ-Yalle bi daa-ma. Bamaŋ nuɔŋ Diilonŋo nuŋgu-i, u hā-ba di yaa-i.»

³³ *Nellentaambaŋ juɔ nu nel daama-i, ba hōmmu pāŋ guɔla. Baa pāŋ ta ba taara ba komma. ³⁴ *Farisɛyieŋo naŋo waa baa-ba, ba taa ba bi-yo Gamaliel. U waa *ānjinaamma pigātieŋo. Nuɔmba taa ba kāŋ-yo nelle-na. Wuɔ sire yiera ba hɔlma-na aa naa cira: «Cieŋ ba hel gōŋgūŋ-nu.»

³⁵ Baŋ hilaa, wuɔ gbē nuɔmba-i wuɔ: «Isirahel-baŋ namaa, jogaŋ na ne igēna aa na suɔ na ce naŋ taaraŋ na ce kumaŋ balaŋ daaba-na. ³⁶ Ku belle-na, Tedasi siire ce u fere nelbuɔ. Nuɔmba sire cu u huŋ-nu ta ba kā nuɔmba nuɔsiba hāi caaŋ-nu. Baŋ juɔ ko-yo, ba curaa hie? Ba saa pisallā hiere wei? ³⁷ Fuɔ kŋguŋ curaa, baŋ taa ba kāŋ nuɔmba-i belle-na, Yuda maŋ taa u hel *Galile-i-na, u siire hiel u yerre-i. Nuɔmba bi cu u huŋ-nu. Baŋ juɔ ko ufaŋo-i, bamaŋ naa cu u huŋ-nu, na daa-ba wei? ³⁸ Fieŋe-i-na, bamaŋ daaba-i, mi gbāa waŋ mamaŋ: Nieŋ-baŋ aa na yaŋ-ba. Da kuɔ ba ce nelieŋ-maama, yiŋgu dii baa yiŋgu, ma ka biɛna. ³⁹ Nga da kuɔ Diilonŋ-maama ninsoŋo, na sie gbāa biɛna-mei. Nieŋ torro, na baa ji ta na gāŋ baa Diilonŋo aa cira na gāŋ baa nelbiliemba?»

⁴⁰ Gamalielɲ piye dumaanɔ-na, ba kã ka ciire aa naa bɪ pɔpuɔrbiemba suur. Baɲ suuri, baa bel-ba muo-ba da dei aa naa waɲ baa-ba wuɔ ba baa tiraa yaɲ ba da ba bɪɛ Yesu yerre-i baa moloɲo! Baɲ ciɛ mafamma-i, baa nanna-bei ba ta.

⁴¹ Baɲ bilaa-ba muo-ba Yesu maama-na, kuɔ gbuu silaa dɔlnu-bei wuɔ Diiloɲo ka tuɔ kãɲ-ba nelfafaamba Yesu huonɲu-na. ⁴² Kuɲ ciɛ dumaanɔ-na, yinni maɲ joɲ, ba waɲ *Neldɔdɔlma-i *Diilodubuɔ-i-na baa cinni-na wuɔ Yesu yaa *Konkortienɔ maɲ Diiloɲ uɲ saan-yo.

6

Yesu pɔpuɔrbiemba calaanu maacemma-i

¹ Nuɔmba bɔi taa ba hũu Yesu maama-i huɔɲ daaku-na, a ce dumaanɔ-na bamaɲ piyenɲ girɛkimma-i, baa ta ba waana wuɔ bamaɲ piyenɲ ebiremma-i, ba cal niwuoni-i yinni maɲ joɲ aa ba sa hã bafamba bikulcaamba-i. ² Yesu *pɔpuɔrbiembanɲ daa ba waana dumaanɔ-na, baa tigiinɲ Diiloɲ-dũɲ-baamba-i hiere a waɲ baa-ba wuɔ: «Tobiɲ namaa, na suyaa wuɔ i sie gbãa yaɲ Diiloɲ-nelma wamma-i aa die ne niwuoninɲ-kũɲgu, ku saa bie dumaanɔ-na. ³ Hielaanɲ nuɔmba niehãi na hɔlma-na. Nuɔmba famba yefafalle saaya di waa nuɔmba nunni-na. *Diiloɲ-Yalle saaya di yu ba hɔmmu-i aa ba saaya ba ta ba nu nelma. Da na hiel-ba, i ka bir maaceɲ daama-i hã ba yaa-i ⁴ aa mie i fulnu Diilocârâlle baa u nelma wamma.»

⁵ Bamaɲ waa hiere, baa hũu-ma aa naa sire hiel Etiɛni. Diiloɲ-maama-i baa Diiloɲ-Yalle naa yu Etiɛni huɔɲga-i. Baɲ hielaa Etiɛni-i, baa hiel Filipu, baa Purokɔr, baa Nikanɔr, baa Timɔ a naara Parmenasi, baa Nikola. Nikola taa u hel Antiyɔsi, ɲga uu naa suur Yuifusɪnni-na. ⁶ Baɲ hielaa-ba, baa pigãanɲ pɔpuɔrbiemba-i baa-ba. Baa haa ba nammu-i ba yunni-na a cãrã Diiloɲo-i hã-ba.

⁷ Diiloɲ-nelma taa ma gbuo terni-i ma kã. Yinninɲ cor dumaa, nuɔmba hũu-ma dumɛi *Yerusalemu-i-na. *Diiløjigãntaamba maɲ naa hũyãa Yesu maama-i baa sa waa dei.

Ba bilaa Etiɛni-i

⁸ Diiloɲo naa silaa ce baa Etiɛni-i: Uu naa hã-yo himma u tuɔ ce gberɛ-wɛima bɔi nelle-na. ⁹ A ne da *Yuifubaa-ba namba taa ba kã *Diilonelhãalãdũɲgu naɲgu-na ba kã ba nu Diiloɲ-nelma-i. Ba taa ba bɪ Diilonelhãalãdũɲgu fanɲgu-i «Kufiɛɲ ba dũɲgu»*. Yuifubaa-ba famba kã ba ta ba fanu ba-naa baa Etiɛni-i Diiloɲ-nelma-na. Ba hɔlma-na, banamba taa ba hel

* 6:9 Baa bilaa Yuifubaa-ba namba-i kɔrsɪnni-na a kã baa-ba *Ɔrɔmu aa ji nanna-bei. Ku gbãa waa Yuifubaa-ba famba hãayɛlmba yaa baɲ gbɛɲ-baɲ bande-i-na.

Sireni, banamba Alesāndiri, banamba Silisi, banamba *Asi.
 10 *Diilonɔ-Yalle naa waa baa Etiɛni a ce ba saa gbāa piiye yar-o.

11 Kuɔ nuɔlaa-ba, ba bir yaɔ aa biɛ nuɔmba gbeɔna-na ba ta ba wuɔra ba waɔ wuɔ: «Naacolɔ daayo u wuɔra u tuora *Moisi-i baa Diilonɔ-i; baaɔo sɩ.» 12 Ba ciɛ ku yaa-i nuɔmba hɔmmu du baa Etiɛni-i nelle-na. Biɔncuɔmba-i baa *ānjɩnamma pigāataamba-i hiere ba hɔmmu duu baa-yo. Baɔ ciɛ kufanɔgu-i, ba kā ka bel-o kā baa-yo *nellentaamba wulaa.

13 Baɔ kāa baa-yo, ba tiraa bi coikartaamba namba kā, wuɔ siertaamba. Baa kā ka ta ba kar coima-i ba haa-yuɔ wuɔ: «Naacolɔ daayo sa gbuu piiye *Diilodubuɔ yefafalle, halle baa *ānjɩnamma-i hiere. 14 I daa u wuɔra u piiye wuɔ Nasarɛtitaan Yesu ka muonu Diilodubuɔ-i aa bir Moisi nelma-i birma namma.» 15 Bamaɔ waa hiere gɛɔgɛrterienɔgu-na, baa diɔn-yuɔ ta ba ne-yo. U yaanɔga taa ka caa ɔaa *dɔrɔpɔpuɔrbilon yaanɔga.

7

Etiɛni āndaanɔgu-i

1 Siertaambaɔ juɔ piiye ti, *Diiloojigāntaamba yuntien wuɔ yuu Etiɛni-i wuɔ: «Baɔ waɔ mamaɔ ninsoɔo wei?» 2 Etiɛni wuɔ cira: «Mi nellen-tobin namaa, baa mi tobaa namaa, mi ka waɔ nelma diei baa-na: Na suyaa wuɔ aa i biɔncuɔnɔ-i *Abiramu suɔ duɔ sire Mesopotami-i-na ka tiɛna Arā-i-na, Cagaan-Diilonɔ naa carra-yuɔ 3 a waɔ baa-yo wuɔ u yaɔ u huraamba-i aa u sire ba jāmālā-i-na, keɛ u ka pigāan-yo jāmālā naɔo u ka tiɛna. 4 Abiramu sire* ka tiɛna Arā-i-na. Uɔ kāa terienɔgu-na, u toɔ juɔ ku, Diilonɔ ce u jo ji tiɛna naɔ yen jāmālā maɔ nuɔ-i daayo-i.

5 «Uɔ juɔ, Diilonɔ saa hā-yo munturemmu aa bi cira mu yaa daamu. U yaan aa pā nuɔgu baa-yo wuɔ: «Mi ka hā-ni jāmālā daayo-i. Da ɔ saa ji waa, ɔ huɔn-baamba ka biɛ-yo cor.»† A ne da huɔnɔgu fanɔgu-na, bilo saa waa baa Abiramu-i. 6 Diilonɔ gbɛ-yo wuɔ: «*N huɔn-baamba ka waa juɔma-na, ba ka bel-ba kɔrsinni-na jāmālā fanɔ-na gbuu mulɛn-ba. Ba ka ce bien nuɔsiba hāi mulɛma.* 7 *Nɔga bamaɔ ka bel-ba kɔrsinni-na, muɔmei ka pā kutaamba-i mi fɛɛ. Da mi ji ce mafamma-i, ɔ hāayɛlmba ka suɔ sire terienɔgu-na ji tiɛna bande ta ba buol-mi.*»‡

8 «Uɔ waan mafamma-i, wuɔ bel *tobisinni baa Abiramu-i aa naa ce u *jā a dānya tobisinni fanni-i§. Ku'i ciɛ na da *Isakiɔ juɔ hoɔ, yinni niehāi cor, niisiei yiinɔgu-na, Abiramu

* 7:4 Girɛkimma-na ba ciɛra u siire Kalde jāmālā-i-na. Kalde-i baa Mesopotami-i jāmālā duɔo yaa-i. † 7:5 Nien Miwaanɔ jɩnamman-sebe-i-na (Genɛse) 12.7; 13.15; 15.18; 17.8. ‡ 7:7 Nien Miwaanɔ jɩnamman-sebe-i-na (Genɛse) 15.13-14, Helmaɔn-sebe-i-na (Exode) 3.12. § 7:8 Nien Miwaanɔ jɩnamman-sebe-i-na (Genɛse) 17.10-14.

jǎ-yo. Isakin bi siire da *Yakɔbu-i, u bi jǎ-yo. Yakɔbu bi sire ce maaduɔma baa i b̄ncuɔmba-i*.

⁹ «i b̄ncuɔmba sire bigān̄ ba hāan̄o-i Yosefu-i aa bel-o suor-o ba sāa-yo kā baa-yo Esipi. Nga Diilon̄o waa baa Yosefu-i. ¹⁰ U hielaa u yun̄gu-i mul̄fema-na hiere aa ce-yo nelnurān̄o aa tiraa ce u k̄un̄gu dɔlnu Esipitaan̄ j̄amatigi-i. J̄amatigi haa-yo u j̄amalā yun̄-nu baa u dumelle bi yun̄gu-na.

¹¹ «Nyulmu nammu ji suur Esipi-i-na, ka hel baa *Kanaa j̄amalā-i hiere. Kuu naa balan̄ cor, a ce i b̄ncuɔmba sa da niiwuoni ba wuo dii Kanaa-i-na. ¹² Yakɔbu ji nu wuɔ ba suor d̄imma dii Esipi-i-na. U puɔr i b̄ncuɔmba kā ka sāa bir k̄un̄.

¹³ «Ban̄ juɔ kā hāal̄n̄o-i, Yosefu pigān̄-ba u fεε wuɔ fuɔ yaa Yosefu-i. Terien̄gu fan̄gu'i nuɔ-i, j̄amatigin̄ suyaa Yosefu baamba-i. ¹⁴ Yosefu wuɔ ce u mɔlbaa-ba bir k̄un̄ ka jo baa tuon̄o-i baa u dumellen̄-baamba-i hiere. Ba k̄un̄gu-na, ba waa nuɔmba komuɔn̄a siei baa c̄ncieluo nuɔmba ndii. ¹⁵ Yakɔbu kāa k̄amma famma yaa-i Esipi-i-na. Diilon̄-bab̄imuɔ kaa hi-yo kusuɔn̄-nu'i baa i b̄ncuɔmba-i hiere. ¹⁶ Ba waa uman̄ duɔ ku, ba biε-yo ka fuure-yuɔ Sisemu. Ba fuuriiye-bei Abiramun̄ sāa c̄ncorre man̄ Amɔr bisālm̄ba wulaa†.

¹⁷ «Diilon̄ un̄ p̄āa nun̄gu man̄ baa Abiramu-i, ku cemman̄-huɔn̄gun̄ juɔ ta ku piε, miε baamba sire gbuu ciinu Esipi-i-na. ¹⁸ J̄amatigi nan̄o ji nyugūn̄. J̄amatigi fan̄o saa tuɔ suɔ Yosefu-i. ¹⁹ Wuɔ f̄un̄un̄ tuɔ ce karaan̄gu baa i b̄ncuɔmba-i. U waa ciεn̄o man̄ duɔ hon̄ u bilon̄o-i, u bel diilon̄o-i ce u nanna-yuɔ u kaal ji ku. ²⁰ *Moisi huɔn̄ huɔn̄gu fan̄gu'i nuɔ-i. U maama saa naa fa baa fafaan̄gu-i. Un̄ huɔn̄, u b̄ncuɔmba gbān̄ fuo-yo ba d̄un̄gu-na u ce caamba siei yon̄ baa-ba. ²¹ Ban̄ juɔ suɔ baa-ba aa ce ba biε-yo ka nanna, j̄amatigi bilon̄ wuɔ biε-yo ce-yo n̄aa fuɔ bilohoin̄o, a fiε-yo u ji v̄āa. ²² Ku ciε dumei Moisi suɔ Esipitaamba āncemma-i hiere. U taa u nu nelma-i n̄aa u yun̄gu ka muonu aa wεima saa ta ma yar-o cemma.

²³ «Un̄ juɔ da bien̄ komuɔn̄a hāi, wuɔ kā duɔ ka ne u nellen̄-baamba-i‡. ²⁴ Yiin̄gu nan̄gu-na, wuɔ ji da Esipiyien̄o nan̄o ce ba wuon̄o nan̄o-i s̄ulma. Wuɔ h̄uu naacol̄n̄o-i aa naa muo Esipiyien̄o-i ko-yo. ²⁵ U taa u taara u ce u nellen̄-baamba suɔ wuɔ Diilon̄o ciε u'i jo duɔ ji kor-ba. Nga ba saa suɔ-ma.

²⁶ «Ku cuo kaala-i-na, wuɔ da ba baamba namba gān̄. Wuɔ karnu-bei aa naa tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Bige-i ciε na ta na gān̄, ma s̄i namei kuuduɔn̄gu?» ²⁷ Uman̄ taa u j̄inya u nawuon̄o-i wuɔ sε Moisi-i da yεr, aa naa cira: «Hai molon̄o-i diyaa nan̄ nun̄gu-i? ²⁸ N̄ taara da n̄ ko-mi n̄aa nin̄ kuɔ Esipiyien̄o-i dumaa

* 7:8 Yakɔbu b̄epuɔmba waa c̄ncieluo baa ba hāi. Etiēni biε ba yaa-i bande-i-na wuɔ ba b̄ncuɔmba. † 7:16 Niεn̄ Miwaan̄o j̄inamman̄-sebe-i-na (Genèse) 23.1-18; 33.19; 50.7-13. ‡ 7:23 Moisi waa *Isirahel wuon̄o nan̄o.

cicuɔŋgu-na wei?› 29 Un piye dumaŋo-na, Moisi saa gbāa duɔ tiraa tɛna; wuɔ gbar ka tɛna Madiyā. U kaa biɛ ciɛŋo-i kusuɔŋ-nu'i a hoŋ bisālmba hāi baa-yo.

30 «Bieŋ komuɔŋa hāi cor. Yiingu nanŋu-na, *dɔrpɔpuɔrbiloŋo naŋo carra Moisi-i dii *hɛkuraanŋu-na Sinayi tɔnunŋu hɔlma-na. Wuɔ u ne da bige-i daaku-i? Dāamu'i caaŋ tibiyelle nande-i aa dɔrpɔpuɔrbiloŋo waa dii mu huɔŋga-na. 31 Kuɔ cu u huɔŋga-i. Wuɔ ta tuɔ piɛ duɔ ka ne dāamu fammu-i dei. Wuɔ u ne da Itieŋo piye baa-yo wuɔ: 32 «Moisi, ŋ bɛncuɔmba Diiloŋo yaa muɔŋo-i: Abiramu siire wuɔ mei hūmelle yaa-i, Isaki-i baa Yakɔbu-i hiere maaduɔma.» Moisi kūɔma pāŋ ta ma nyɛŋ, a ce u saa tiraa siɛ duɔ ne terieŋgu faŋgu yanŋa-na. 33 Itieŋo gbɛ-yo wuɔ: «Hiel naatɛnni-i ŋ gbeini-na; niŋ yeŋ terieŋgu maŋ nuɔ-i daaku-i Diiloŋ-terieŋgu. 34 Mi baambaŋ ceŋ sūlma maŋ Esipi-i-na, mi daa-ma; baŋ bireŋ, mi nuɔ, ku'i ciɛ mi hiire jo miɛ mi ji kor-ba. Jo mi ji puɔr-ni ba wulaa.»

35 «*Isirahɛl-baambaŋ siɛ Moisi maŋ wuɔ u halaŋ, molo saa dii u nunŋu ba berru-na, Moisi duɔŋo faŋo yaa Diiloŋ un ciɛ dɔrpɔpuɔrbiloŋo jo ji puɔr-o wuɔ u ka waa ba yuŋ-nu aa hūu-ba Esipitaamba nyisɛnni-na. 36 Moisi yaa ciɛ himma-i a hiel i bɛncuɔmba-i Esipi-i-na. U ciɛ-ma Esipi-i-na, aa ce-ma dāmmaŋ-nuoradāama-i-na aa tiraa ce-ma hɛkuraanŋu-na duɔ gbāa kor-ba. U ciɛ kufanŋu-i bieŋ komuɔŋa hāi.

37 «Moisi duɔŋo faŋo yaa gbɛ Isirahɛl-baamba-i wuɔ Diiloŋo ka hiel ba nellen-wuɔŋo naŋo ce-yo u *pɔpuɔrbiloŋo fuɔ temma hā-ba*. 38 Aa i bɛncuɔmbaŋ waa hɛkuraanŋu-na, u yaa waa ba hɔlma-na baa Diiloŋo-i. Dɔrpɔpuɔrbiloŋo taa u piye baa u yaa-i Sinayi tɔnunŋu-na u tuɔ kā u tūnu i bɛncuɔmba-i. U yaa taa u jo baa cicɛlmaŋ-nelma-i u jo u waŋ-ma baa-ye. 39 I bɛncuɔmba bir yanŋ ba sa nu u nunŋu-i. Ba ciinaana-yuɔ aa ta ba taara ba bir kā Esipi-i-na.

40 «Baŋ diyaa mafamma-i ba hɔmmu-na, ba gbɛ *Aarɔ-i wuɔ: «Ce tɛnni ŋ hā-ye, nimaŋ ka kāyā-yiɛ i hi i munŋkammu-i. Moisi hielaa-ye Esipi-i-na, u yaa daayo i sa suɔ un curaa kusuɔŋ-nu.»†

41 Yibienŋa faŋa-na, baa sire kul nambiloŋo a ce-yo tɛiŋgu ta ba buol. Baŋ kulii nambiloŋo-i, kuɔ silaa gbuu dɔlnu-bei ŋaa bige-i! Baa ce ponsaanŋu ma yerren. 42 Diiloŋ wuɔ ne-ba aa yanŋ-ba ba ta ba buol mɔɛŋa baa ceiŋo baa bāanŋu ŋaa maŋ nyɛgāŋ duma Diilopɔpuɔrbiemba sebe-i-na wuɔ:

Isirahɛl-baanŋ namaa,

naŋ ciɛ bieŋ komuɔŋa hāi maŋ hɛkuraanŋu-na,

§ 7:34 Nieŋ Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 3.1-10.

* 7:37 Anjɛnamma tiyem-

maŋ-sebe (Deutéronome) 18.15. † 7:40 Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 32.1,23.

*na taa na ko niikonni-i na hã muɔmɛi wɛi?
Na taa na bi pã niipãnni-i na hã muɔmɛi wɛi?*

⁴³ *Ma sɪ na birii yan aa kul tɪnni ta na buol?*

Na saa tũu Molɔki:‡dũngu-i

baa Erefa§mɔele-i ta baa-ni wɛi?

Na ciɛ kallun-nobimba famba-i ta na buol-ba.

Mi ka ce ba kã baa-na dii *Babilɔni huon-nu.)*

⁴⁴ Etieni wuɔ cor baa u ãndaangu-i wuɔ: «*Tobisɪnniŋ-dũngu waa baa i bɪncuɔmba-i hɛkuraangu-na. Diilon-nelma waa ku yaa nuɔ-i. Moisi ciɛ-ku ŋaa Diilonŋ pigãan-yo ku cemma-i dumaa. ⁴⁵ Ku huongu-na, i bɪncuɔmba huon-baamba ji wuo dũŋ daaku ciilungu-i. Yosuwe yaa waa ba yaanga-na. Diilon wuɔ kãyã-bɛi ba donya nuɔmba man waa hiere jãmalã daayo-na aa biɛ dũŋ daaku-i ji tɛna baa-ku. Ku tiyãa dumɛi ji hi *Davidi bãangu-i. ⁴⁶ Diilonŋo taa u ce baa Davidi-i u cor; Davidi wuɔ cãrã hũmelle-i u wulaa wuɔ u yan u ma ninson-dũngu hã-yo *Isirahel-baamba ta ba jo ba jaal-o kuɔ.† ⁴⁷ Dũngu fan-gu-i, *Salomɔ'i juɔ ma-ku hã Diilonŋo-i.‡ ⁴⁸ Nga Dɔrwuonŋo sa cɔ dũŋ-nu ŋaa Diilopɔpuɔrbilon un waan-ma dumaa wuɔ: ⁴⁹ <Itienŋo ciɛra wuɔ:

«Dɔrɔ yaa mɛi fɔŋgɔtesɪnniŋ-teterre-i.

Mi ciɛ hɛma-i ta mi haa mi gbeini.

Namaa gbãa ma dũŋ haku-i hã muonŋo-i?

Mi munfisammun-terien-gu yaa hie hɛma-na?

⁵⁰ *Bɪmbɪnni man dii hiere,*

mɛi napɔrren-niini'i sɪ wɛi?»§

⁵¹ Etieni wuɔ cira: «Ãnyagarmantaan namaa temma-i daana-i, Diilonŋo bɛ-na ji gbɛ! Na sa siɛ *Diilon-Yalle wulaa. Na biyaa na bɪncuon-maama. ⁵² Diilopɔpuɔrbilon hayo-i siire aa na bɪncuɔmba saa ce-yo sũlma? Halle baman siire piye Nelviinŋo jomman-kũngu-i, na bɪncuɔmba kuɔ-ba. Fiɛfiɛ-i-na Nelviin un juɔ, namaa na hel u huon-nu aa bel-o ko-yo. ⁵³ Ŋ siɛ suɔ wuɔ Diilonŋo puɔraa dɔrpɔpuɔrbiemba ji hã namei baa u *ãnjɪnamma-i, na yan aa hũu-ma nanna.»

Ba naan Etieni-i ko-yo

⁵⁴ Etienŋ piye dumaanŋo-na, u piye suur *nellentaamba-na. Baa pãŋ pu baa-yo. ⁵⁵ A ne da *Diilon-Yalle naa yu u huon-ga-i. Wuɔ tã u yungu-i tuɔ ne dɔrɔ. Wuɔ u ne da Diilonŋo yaanga caa da kpoikpoi aa da Yesu yiɛraaya Diilonŋo caangu-na.

‡ 7:43 Molɔki: Tiingu nan yerre-i dumaanŋo-na. Isirahel-baamba naa biɛ tiingu fan-gu-i Kanaataan wulaa ta ba buol-ku. § 7:43 Erefa: Tiingu nan yerre-i dumaanŋo-na. Baa kulii-ku ŋaa mɔele ta ba buol-ku, Isirahel-baamba bi niya kutaamba-i kul ku temma ta ba bi buol. *

† 7:43 Amosi (Amos) 5.25-27 † 7:46 Niɛŋ Samiɛl sebehãallŋo-na (2 Samuel) 7.1-16. ‡ 7:47 Niɛŋ Jãmatigi ba sebediɛlãŋo-na

(1 Rois) 6.1-38. § 7:50 Isayi (Ésaie) 66.1-2a

14 Yesu *pɔpuɔrbiemban juɔ nu-ma dii *Yerusalemu-i-na wuɔ Samaritaamba hũyãa Diilonɔ-nelma-i, baa saanɔ Pier-i baa Nsãa-i ba wulaa. 15 Pier-i baa Nsãa-i banɔ kãa, baa cãrã Diilonɔ-i hã-ba wuɔ u hã-ba u *Yalle-i. 16 Huɔngu fangu-na, Samaritaamba saa naa hi da *Diilonɔ-Yalle-i yogo. Baa baatisenɔ-ba yaa yonɔ. 17 Ku'i cieɔ Pierbaa-banɔ kãa, baa haa ba nammu-i ba yunni-na a cãrã Diilonɔ hã-ba u Yalle-i. 18 Simɔ daa mafamma-i ce bige-i? Wuɔ hiel gbeinɔ duɔ hã Pierbaa-ba-i. Aa naa cira: 19 «Hãan-muɔ baa hinɔ daama-i; da mi haa mi nammu-i umanɔ nuɔ-i, kutienɔ da Diilonɔ-Yalle-i!» 20 Pier wuɔ cira: «Simɔ, ɔ daa nie sɔ ba sãa Diilonɔ-caluɔ-i baa gbeinɔ wei? Ninɔ diyaa mafamma-i ɔ huɔnga-na, mi waasaan-ni baa ɔ gbeinɔ-i hier. 21 Nɔ saa konɔ baa Diilonɔ-i. Nɔ sie gbãa da binɔkungu bande-i-na. 22 Hiel nel daama-i ɔ huɔnga-na, ma saa fa, aa ɔ cãrã Itienɔ-i si u ka ce jande nie. 23 Mi nie da ɔ balaanɔ cor, aa da *Sitãni taa yaanɔga nie.»

24 Unɔ piieɔ dumaanɔ-na, Simɔ wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Namaa ferɔ-i, cãranɔ Itienɔ-i na hã-mi, wuɔ nanɔ waanɔ mamanɔ daama-i, u baa yanɔ ma da-mi.»

25 Pierbaa-banɔ juɔ wanɔ Itienɔ melma-i ti, baa bir kã Yerusalemu-i-na. Ba taa ba wanɔ Neldɔdɔlma-i Samari nileinɔ boi-na ba kã.

Fãamaanɔ nanɔ hũyãa Yesu maama-i

26 Yiingu nanɔgu-na, Itienɔ *dɔrpɔpuɔrbilonɔ ji wanɔ baa Filipu-i wuɔ: «Sire ɔ ka bie hũmelle manɔ hilaa *Yerusalemu-i-na ta di kã Gasa-i-na. Hũmelle fande-i nuɔmba sa bie-de dumaa.» 27 Filipu wuɔ sire ta, u saa serɔ. Unɔ biyaa hũmelle-i tuɔ kã, wuɔ fara da wotortienɔ nanɔ kã u yaanɔga-na. Fãamaanɔ nanɔ'i waa u huɔnga-na. U taa u hel Etiyopi. Jãmatigi* manɔ waa Etiyopi-i-na ba ta ba bi-yo Kãndasi, u yaa waa u nagãn-niini yungu-na. Wuɔ juɔ Yerusalemu-i-na ji jaal Diilonɔ 28 aa bir tuɔ kũnɔ. U taa u kalanɔ *Isayi sebɔ-i u kũnɔ.

29 *Diilonɔ-Yalle gbẽ Filipu-i wuɔ: «Gbãana ɔ ka hi wotortienɔ daayo-i.» 30 Filipu wuɔ gbar ka hi-yo. Unɔ hii, wuɔ da u kalanɔ *Isayi sebɔ. Wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ninɔ kalanɔ mamanɔ, ɔ suɔ-ma wei?» 31 Naacolɔ wuɔ cira: «Molo duɔ saa hielnu-mei baa-mi, mi sie gbãa suɔ-ma.» Aa naa ce Filipu nyugũnɔ tãna u caanɔgu-na. 32 Unɔ taa u kalanɔ terienɔgu manɔ, ku yaa daaku:

«Ba cie-yo sũlma

u saa ji puur u nunɔgu-i wanɔ weima ɔaa tũmaanɔ.

Ba bilaa-yo da ba ka ko-yo wa,

ba bilaa-yo ta ba karra u kuɔsɔnni-i wa,

u sa wanɔ weima.

* 8:27 Jãmatigi daayo waa cieɔna a saanu baa mamanɔ nyegãanɔ girekimma-na.

33 *Ba ciɛ-yo nelsɔsɔiŋo*

aa hūu ninsoŋo-i u wulaa.

Baŋ kuɔ-yo, u ka ce nie da huɔŋgu molo duɔ ji waŋ ku maama?»†

34 Naacolŋ wuɔ yuu Filipu-i wuɔ: «*Diilopɔpuɔrbiloŋo piiye hai maama-i dumandɛ-i? U piiye fuɔ maama waa u piiye unaj maama?» 35 Filipu wuɔ suur nelma yaanŋa-na, a don tuɔ piiye Yesu *Neldɔdɔlma-i baa-yo. 36 Baŋ kaa hi yaanŋa-i, baa da hūmma namma. Naacolŋ wuɔ cira: «Hūmma namma yaa daama, ŋ sa *batisen-mi wei?» [37 Filipu wuɔ cira: «Da kuɔ ŋ hūyāa Yesu maama-i hīŋ, mi gbāa batisen-ni, weiima si dii.» Naacolŋ wuɔ cira: «Mi hūyāa-ma wuɔ Yesu-Kirsa yaa Diilonŋ-Bieŋo-i.»] 38 Aa naa ce ba yiɛra. Baŋ yiɛraaya, baa hiire ba hāi-i-na suur hūmma-na, Filipu wuɔ batisen-yo. 39 Baŋ hilaa, naacolŋo huɔŋga gbuu fɛ. Wuɔ u ne naa Filipu-i; Diilonŋ-Yalle biyaa-yo ta baa-yo. Ku saa ce-yo biŋkūŋgu; wuɔ cor baa hɔfille-i tuɔ kūŋ. 40 Filipu juɔ'a u suɔ da u fɛrɛ Asɔti. Wuɔ cor tuɔ waŋ Neldɔdɔlma-i nilɛiŋa-na hiere u kā. U ciɛ dumɛi fuɔ ka hi Sesare.

9

Solŋ hūyāa Yesu maama-i dumaa

(Pɔpuɔr. 22.5-16; 26.12-18)

1 A ne da huɔŋgu faŋgu-na, Sol waa yogo u sa taara u da Itienŋo baamba-i baa u yufelle, wuɔ duɔ hi uman, u ko-yo. Yiinŋu nanŋu-na, wuɔ ji sire kā *Diilojigāntaamba yuntienŋo wulaa, 2 wuɔ u ce seɓɛbaa hā-yo, u kā Damasi *Diilonelhaalādūnni-na, wuɔ ba hā-yo hūmelle-i duɔ da baman suurii Itienŋo hūmelle-na; caamba-i ka hel baa bɛmba-i hiere, u bel-ba jo baa-ba *Yerusalemu-i-na. 3 Diilojigāntaamba yuntienŋo ce seɓɛbaa-ba-i hā u ta.

Uŋ kaa tuɔ piɛ Damasi-i, wuɔ u ne da cecerma nan temma hilaa dɔrɔ-i-na jo ji dii-yo huɔŋga. 4 Wuɔ pāŋ hel cii. Uŋ cii dumaanŋo-na, wuɔ nu molo piiye baa-yo wuɔ: «Sol, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ ce karaan daaku temma-i baa-mi?» 5 Wuɔ yuu wuɔ: «Hai moloŋo'i?» Kutienŋ wuɔ cira: «Muɔ Yesu. Ŋ ce karaanŋu-i baa muɔmɛi. 6 Sire ŋ perienŋ ŋ suur nelle-na; mamanŋ dii cemma, da ŋ suur ba ka waŋ-ma baa-ni.»

7 Nuɔmba namba waa baa Sol-i, bafamba bi nuɔ molon daayo piiye, da ba ne, ba siɛ da-yo. Baa yiɛra kar da hāmmu! 8 Sol wuɔ sire. Duɔ puur u yufienŋa-i, u siɛ da biŋkūŋgu. Baa bel u nanŋ-na, a perienŋ suur baa-yo Damasi-i-na. 9 U ciɛ yinni sici aa u yufienŋa suɔ da a puur. Yiŋ daani-i ni sici-i-na, u saa dii biŋkūŋgu u nuŋgu-na.

† 8:33 Isayi (Ésaïe) 53.7-8a

¹⁰ A ne da Itienjo wuonjo nanjo waa Damasi-i-na, ba taa ba bi-yo Ananiyasi. Itienj wuɔ carra-yuɔ aa naa cira: «Ananiyasi!» Ananiyasi wuɔ cira: «Mi siyaa.»

Itienj wuɔ cira: ¹¹ «Sire mi puər-ni naacolɔnjo nanjo wulaa, ba bi-yo Sol; u hel Tarse. U haraa Yuda dumellen, dii hümelle man ban bɨn-den Hümeville-i di tɨngɨ-na. Dumandɛ-i-na, uu dii tuɔ cārā Diilonjo-i, ¹² aa u daa ɨ k̄aa u wulaa dii dɨngɨ-na ka haa ɨ nammu-i yuɔ a cārā Diilonjo-i u yufienja da a puur.»

¹³ Ananiyasi wuɔ cira: «Itie, nuɔmba boi waan naacolɨ daayo maama baa-mi. Bamanj cuu ɨ huon-nu Yerusalemu-i-na, unj haa kumanj bei, mi nuɔ-ku. ¹⁴ Ninj daa unj juɔ bande-i-na, *Diiløjigāntaamba yuntaamba'i hāa-yo hümelle-i u duɔ ji bel bamanj gbuusiin ɨ yerre-i.»

¹⁵ Itienj wuɔ cira: «Yan aa ɨ k̄a, mi hielaa naacolɨ daayo-i u duɔ pigāan *niɛraamba-i mi sinni-i, aa bi pigāanj nellen-taamba-i baa-ni, baa *Isirahel-baamba-i hiere. ¹⁶ Unj ka mulienj dumaa mi maama-na, mei fɛɛ yaa ka pigāan-jyo baa-ku.»

¹⁷ Unj juɔ piiye dumaanjo-na, Ananiyasi wuɔ sire ta k̄a Yuda ciɨngɨ-na ka haa u nammu-i Sol-na aa naa cira: «Sol, Itienjo yaa puɔraa-mi ɨ wulaa wuɔ mi ji puur ɨ yufienja-i aa yu ɨ huonja-i baa *Diilonj-Yalle-i. Ba bi-yo Yesu. Ninj taa ɨ jo hümelle-na u yaa caraaya-niɛ.» ¹⁸ Unj bi waan mafamma-i, ninanni nanni yer u yufienja-na ɨaa tetefuoru a diire. U yufienja pān puur. Wuɔ pān sire baa *batisen-jyo. ¹⁹ Ku huonju-na, wuɔ wuo niwuoni-i a da fɨngū.

Sol yufienjanj puurii, wuɔ t̄ɛna Damasi-i-na ce yinni cɛllɛ baa Yesu baamba-i. ²⁰ Unj t̄ɛnaana, wuɔ donj tuɔ wanj Yesu maama-i Diilonelhāalādūnni-na, wuɔ Yesu yaa Diilonj-Bienjo-i. ²¹ Kuɔ cu nuɔmba hōmmu-i. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bamanj taa ba gbuuse Yesu yerre-i Yerusalemu-i-na, naacolɨ daayo'i saa tuɔ huol ba yammu-i wei? Ku baa ji waa u suyaa u fɛɛ jo duɔ ji bel-ba ka hā Diiløjigāntaamba yuntaamba yaa baa-ba?» ²² Banj fiɛ ba wanj mafamma-i, Sol k̄ūma saa kara; yinninj cor dumaa, kunanju'i suuriin-jyɔ ku naara. Duɔ biɛ tagaaya pigāan wuɔ Diilonj unj saanj *Konkortienjo manj, u yaa Yesu-i, *Yuifubaa-ba manj Damasi-i-na ba sie da nelma wanj.

²³ Ku huonju-na, Yuifubaa-ba ji saa-ma wuɔ ba ko-yo. ²⁴ Banj puu mafamma-i, baa ta ba niya nelle munsuurmu-i* bāanju-i baa isuonju-i. Sol wuɔ nu-ma wuɔ ba'a ba ko-yo. ²⁵ Isuonju nanju-na, bamanj waa u huonju-na, baa dii-yo sām̄baga nuɔ a hiire-yuɔ j̄ina nelle huon-jan̄ga-na.

* **9:24** Nelle munsuurmu: Yiinaa-i-na, nuɔmba boi taa ba ma kokobaa ba ciilaa ba nileinja-i aa hiel dumienja. Ba taa ba ce mafamma-i ba bigāarāamba baa gbāa tugol-ba. Dumienja yammu-na, ba taa ba j̄ina nuɔmba ta ba niya-yei.

Sol birii ká Yerusalɛmu-i-na

²⁶ Baŋ hiiriye Sol jina nelle huɔŋgu-na, wuɔ ta bir ká *Yerusalɛmu-i-na. Uŋ káa ka hi, wuɔ ká Diilonɔ-dũŋ-baamba wulaa. Baa bir waŋ aa ta ba káalá-yuɔ. Baa sa hũu-ma wuɔ u hũyáa Yesu maama-i ninsoŋo. ²⁷ Barnabasiŋ daa ba káalá-yuɔ dumaanɔ-na, wuɔ ká baa-yo Yesu *pɔpuɔrbiemba wulaa. Baŋ káa, Itienɔ uŋ caraaya-yuɔ dumaa Damasi hũmelle-na a piye baa-yo, Barnabasi wuɔ suur ma yaanɔga-na hiere a waŋ-ma baa-ba, aa uŋ bi daa holle-i dumaa a waŋ Yesu maama-i Damasi-i-na, wuɔ bi waŋ mafamma-i baa-ba. ²⁸ A doŋ huɔŋgu faŋgu-na, Sol wuɔ ce ba wuɔratienɔ: U taa u wuɔra baa-ba Yerusalɛmu huɔŋga-na u waŋ Itienɔ maama-i. Uu naa fɛ u huɔŋga-i baa ma wamma-i. ²⁹ Ba taa ba bi fanu ba-naa baa *Yuifubaa-ba maŋ piyenɔ girɛkimma-i, a ce bafamba ta ba taara-yuɔ baa komma. ³⁰ Diilonɔ-dũŋ-baambaŋ juɔ nu wuɔ ba taara-yuɔ baa komma, baa saanɔ-yo ba ká Sesare, ka ce u cor ká Tarse.

³¹ Huɔŋgu faŋgu-na, Diilonɔ-dũŋ-baamba waa ba fɛrɛŋ nuɔ *Yude-i-na, baa *Galile-i-na, baa *Samar-i-na hiere. Kunaŋgu taa ku naara ba Diilonɔ-hũmellenɔ-kũŋgu-na. Ba taa ba siɛ Itienɔ wulaa aa *Diilonɔ-Yalle naa ce ba ta ba ciinu ba ká.

Ene siire u jarma-na

³² Pier fuɔ taa u wuɔra terni-na hiere u waŋ Diilonɔ-nelma-i. Yiingu nanɔgu-na, wuɔ ji ká Lida duɔ ka ne Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ waa terienɔgu-na. ³³ A ne da murgu nanɔ waa nelle fande-na, ba taa ba bi-yo Ene. U bienɔ niisiɛi waa belle fande-na u sa gbáa sire. ³⁴ Pier wuɔ ká ka da-yo. Wuɔ cira: «Ene, Yesu-Kirsa siire-niɛ! Sire ŋ pɔŋ ŋ figiingu-i ŋ jina.» Ene wuɔ bi pãŋ yiye sire. ³⁵ Uŋ siire dumaanɔ-na Lidataamba da-yo, baa pãŋ hũu Itienɔ maama-i baa Sarɔtaamba-i hiere.

Tabita kuu aa sire

³⁶ Diilonɔ-dũŋ-wuɔŋo nanɔ waa Yope-i-na, ba taa ba bi-yo Tabita, Girekibaa ba'a Dorkasi. Ku yunɔgu yaa wuɔ yɔrɔŋo. U waa ciɛŋo. Uu naa firnu u nanɔga-i cor baa nuɔmba-i. U taa u káyá sũntaamba-i. ³⁷ Pierŋ waa yibienɔ maŋ nuɔ-i Lida-i-na, Dorkasi wuɔ cii jarma-na a ji yii ji ku. Baa ce-yuɔ hũmma-i aa biɛ-yo ka galla-yuɔ dũŋgu nanɔgu-na. Dũŋgu faŋgu waa dɔrɔ. ³⁸ Lida-i baa Yope-i ni saa gbáa da hɔlma baa ni-naa, a ce dumaanɔ-na, Diilonɔ-dũŋ-baamba naa nu-ma Yope-i-na wuɔ Pier juɔ ji waa dii Lida-i-na. Baa puɔr nuɔmba hái u wulaa wuɔ ba ka cárá-yuɔ u jo donduo.

³⁹ Pɔpuɔrbiembanɔ káa ka hi, baa waŋ ma yaanɔga-i baa Pier. Pier saa tiraa tɛna; wuɔ ká ba gbonu ta ba jo Yope-i-na. Baŋ juɔ ji hi, baa nyugũŋ baa Pier kulonɔ uŋ waa dũŋgu maŋ nuɔ-i. Bikulcaamba sire baa kaaluŋgu-i jo ji ta ba pigãan

Pier kulonj unj waa baa-ba aa nyε jonjorbaa-ba manj hā-ba. ⁴⁰ Pier wuɔ ce nuamba hel hiere dūngu-na aa wuɔ dūuna cārā Diilonjo-i. Unj juɔ cārā tī, wuɔ bir u yaannga-i kulonjo-na aa naa cira: «Tabita, sire!» Kulonj wuɔ puur u yufienja-i. Unj puurii u yufienja-i da-yo, wuɔ sire tīena. ⁴¹ Pier wuɔ bel u nanj-na u sire u gbeiniŋ. Unj siire, wuɔ bī Diilonj-dūŋ-baamba-i baa bikulcaamba-i ji pigāan-ba baa-yo. ⁴² Nel daa maa sire gbuo Yope-i hiere, a ce dumaanjo-na, Yopetaamba fōŋgūɔ baa hūu Itienjo maama-i. ⁴³ Pier wuɔ tīena Yope-i-na da huŋgu. U nanj haraa naacoljo manj nuɔ-i, ba bī-yo Simɔ, u waa jeruo.

10

Kərnei hūyaa Yesu maama-i

¹ *Oromε ba sorosibaa-ba namba waa Sesare-i-na, ba taa ba bī-ba *Italitaanj-sorosibaa. Ba yuntienjo nanjo waa, ba taa ba bī-yo Kərnei. ² U taa u wuɔ *Yuifu ba Diilonj-hūmelle-i fafamma baa u dumellenj-baamba-i. U taa u kāalā Diilonjo-i. U taa u kāyā sūntaamba-i aa bi tuɔ cārā Diilonjo-i bāanngu-i baa isuŋgu-i.

³ Bātarunngu nanju-na, wuɔ tīena u dūngu-na a ji da *dərɔpəpuərbiilonjo nanjo suurii-yuɔ ka cira: «Kərnei!» ⁴ Kərnei kūɔma pāŋ donj ta ma nyen. Wuɔ diŋ dərɔpəpuərbiilonjo-na tuɔ ne aa yuu-yo wuɔ: «Kuu dii niε?»

Dərɔpəpuərbiilonjo cira: «Diilonjo'i puɔraa-mi ŋ wulaa; niŋ cārāŋ-yuɔ aa bi tiraa ta ŋ kāyā sūntaamba-i ku dolaanu-yuɔ. ⁵ Ku'i ciε wuɔ mi ji wanj baa-ni ŋ puɔr nuamba Yope-i-na, ba ka bī naacoljo nanjo jo; ba bī-yo Simɔ. U yerre nande yaa Pier. ⁶ Unj haraa umanj nuɔ-i, ba bi bī-yo Simɔ; jeruo. U ciŋgu dii dāmmanj-nuoraanngu nuŋ-nu.»

⁷ Dərɔpəpuərbiilonjoŋ juɔ piye tī aa ta, Kərnei wuɔ bī u maacembiemba hāi baa u sorosiyienjo nanjo. Sorosiyienjo faŋo taa u bi wuɔ Yuifu ba Diilonj-hūmelle-i fafamma. ⁸ Baŋ juɔ, u biε piye manj ciε hiere tūnu-bei, aa puɔr-ba Yope-i-na Pier wulaa.

⁹ Ku cuo kaala-i-na, Pier fuɔ saa bi suɔ wuɔ ba puɔraa nuamba ta ba jo dii u wulaa. Bāanngunj juɔ hi yuhuŋga-i, u nyugūŋ dūngu nanju dərɔ-i-na duɔ jaal Diilonjo-i. A ne da huŋgu faŋgu-na, Kərnei pəpuərbiemba naa piε nelle-i tī.

¹⁰ Nyulmu ji bel Pier dii dərɔ-i-na, u ce ba ta ba ce niwuoni da ba hā-yo. Wuɔ u ne dərɔ-i-na, a da bige-i daaku-i?

¹¹ Dərɔ puurii aa bīŋkūŋgu nanju ta ku hiire ku jo. Ku waa ŋaa kompanja, da bāmbāale aa to ka nunnii naa-i-na hiere.

¹² Bimbaamba-i ba sīnni-na hiere ba waa: Hīenj-baamba-i, baa huriimba-i a naara baabūlāamba waa hiere. ¹³ Kanj juɔ saanu baa Pier, wuɔ nu molo piye wuɔ: «Pier, sire ŋ bel ŋ ko ŋ wuo!»

14 Pɛr wuɔ cira: «Mi sie wuo; niiwuoni man nyaa-ye, niiwuoni man saa fa hiere, miŋ siire mi saa wuo-ni dede.»

15 Molon daa wuɔ cira: «Diilon duɔ migān kuman, nuɔ baa ce-ku kuubabalaanɔ.» 16 Ku tirii ce i siei aa kompanɔa bir nyugūn dɔɔ-i-na.

17 Kɔrnei pɔpuɔrbiemban kaa ka hi Yope-i, baa yuure ba pigān-ba Simɔ dumelle-i. A ne da huɔngu fanɔ-na, Pɛr waa tuɔ jɔguɔ nel daama-i u sa da yaanɔa mei. Pɔpuɔrbiemban kaa ka hi fondumelle-i, 18 ba fara ta ba yuu wuɔ: «Ban biŋ Simɔ man Pɛr, u haraa bande yaa nuɔ-i wei?»

19 *Diilon-Yalle gbē Pɛr wuɔ: «Sire, nuɔmba namba juɔ ji ta ba yuu ŋ maama, baa dii nuɔmba siei. 20 Hiire ŋ kã na kã, muɔmei puɔraa-ba ŋ wulaa, baa ce ŋ hɔmmu-i mu hã.»

21 Pɛr wuɔ hiire jo ji cira: «Muɔmei Pɛr. Ku faa wei?»

22 Baa cira: «Ku faa. Sorosi ba yuntienɔ nanɔ'i puɔraa-ye ŋ wulaa, ba bi-yo Kɔrnei. Naacoln daayo-i nelfefiŋ aa u kãalã Diilonɔ-i. Yuifubaa-ba-i hiere ba bi u yefafalle. Diilonɔ puɔraa dɔrpɔpuɔrbilonɔ nanɔ ji wan baa-yo wuɔ u ce ŋ kã u wulaa kere nelma dii ŋ da ŋ ka piiye baa-yo.» 23 Pɛr wuɔ ce ba suur nyɔn hũmma-i aa naa cɔ yiingu fanɔ-na. Ku cuo kaala-i-na, wuɔ sire baa-ba ba ta ba kã Sesare-i-na. Diilon-dūŋ-baamba man waa Yope-i-na, banan baa sire kã baa-ba.

24 Pɛrbaa-ba wuɔyaa yififingu diei. Ku cuo kaala-i-na, ba suɔ hi Sesare-i. Ba kaa ka da Kɔrnei tigiin u dūŋ-baamba-i baa u jɛnakpekpelmba-i tuɔ cie-ba. 25 Pɛrŋ kaa ka tuɔ suur, Kɔrnei wuɔ sire jārã-yuɔ kã ka dũuna duɔ jaal-o. 26 Pɛr wuɔ cira: «Baa ce dumaa, Diilon muɔ sɪ, sire!» Aa naa bel u sire. 27 Uŋ siire, baa ta ba piiye ba suur. Pɛr suurii ku yaa-i, a da nuɔmba tɛnaana da bãmbãale. 28 Wuɔ jaal-ba aa naa cira: «Na suyaa wuɔ a saanu baa *Yuifubaa mie Diilon-hũmelle-i, Yuifubaa-ba saa saaya ba ta ba pie *nieraamba-i, ba saa bi saaya ba ta ba suur ba dumienɔ-na. Nga ma miŋ yeŋ terienɔ man nuɔ-i nyunɔ-i-na, Diilonɔ pigān-mi wuɔ mi baa ta mi ne molonɔ wuɔ u balaan. 29 Ku'i cie na da nan biɛ-mi, mi saa ce mi hɔmmu-i mu hã, mi sire ta jo. De-i-na mi taara mi suɔ, ku faa na bi-mi wei?»

30 Kɔrnei wuɔ cira: «Ku faa. Ku yinni naa yaa de-i, bãanɔ naa bi don ta ku tɛrɛŋ fiɛfiɛ ku bi temma yaa de-i. Mi suur mi dūngu-na ta mi jaal Diilonɔ-i. Mi juɔ'a mi ne da naacolnɔ nanɔ-i mi yaanɔa-na, u jonɔgorbaa-ba carra ŋaa duɔlenɔ. 31 Naacolnɔ gbē-mi wuɔ: «Kɔrnei, niŋ cārān kuman Diilonɔ wulaa u ka hã-ni baa-ku. Aa niŋ kãyān sũntaamba-i u daani. 32 Puɔr nuɔmba Yope-i-na, ba ka bi naacolnɔ nanɔ jo, ba bi-yo Simɔ. U yerre nande yaa Pɛr. Uŋ haraa naacolnɔ man nuɔ-i, ba bi bi-yo Simɔ; jeruo. U ciŋgu dii dãmman-nuoraanɔ

nuŋ-nu.» ³³ Miŋ nuɔ mafamma-i mi saa sere; mi pãŋ puɔr miɛ ba ka bi-ni. Niŋ hũyãa-ma jo, ku faa. Itienŋ uŋ hãa-ni mamanŋ ɲ da ɲ ji wanŋ baa-ye, i tigiinŋ i-naa die nu ma yaa-i.»

Pierŋ andaangu-i

³⁴ Pier wuɔ biɛ andaangu-i aa naa cira: «Yende-i-na, mei suyaa miɛ Diilonŋo sa ce ciɛluɔ. ³⁵ Da ɲ fiɛ ta ɲ hel hie, aa ta ɲ kãŋ-yo, aa bi ta ɲ ce kuuviinŋu, ɲ maama ta ma dɔlnu-yuɔ. ³⁶ U puɔraa ba ka wanŋ *Neldɔdɔlma-i baa *Isirahel-baamba-i, wuɔ Yesu-Kirsa diyaa-ye i-naa nuɔ baa-yo, kere u yaa nuɔmba-i hiere ba Tienŋo-i. ³⁷ Nsãanŋ waanŋ Diilonŋ-nelma-i aa *batisenŋ nuɔmba-i aa kumanŋ ce *Yude-i-na hiere na suyaa-ku. Ku duɔŋ *Galile yaa nuɔ-i. ³⁸ Diilonŋ uŋ hielaa Nasaretitaanŋ Yesu-i dumaa aa hã-yo u *Yalle-i baa himma-i, na suyaa-ku. Diilonŋo waa baa-yo, a ce duɔ cor terienŋu terienŋu, u kãyã nuɔmba-i aa donya *jinabaa-ba-i nuɔmba-na. ³⁹ Uŋ ciɛ mamanŋ *Yerusalemu-i-na baa *Yuifu ba nilɛiŋa nanŋa-na hiere i daa-ma nuɔ. Ba yanŋ aa bel-o gbu-yo *daanŋ-nu ko-yo. ⁴⁰ Banŋ fiɛ ko-yo, u ciɛ yinni hãi yonŋ hɛma-na, sielinŋ-yiinŋu-i, Diilonŋo sire-yuɔ aa ce u wuɔra carra nuɔmba-i. ⁴¹ Nuɔmba hiero saa da-yo. Diilonŋ uŋ hielaa miɛ manŋ ku domma-na wuɔ siertaanŋ miɛ, miɛmei daa-yo. I wuyaa baa i-naa, aa nyonŋ baa i-naa. ⁴² U puɔraa-ye wuɔ i wanŋ Neldɔdɔlma-i baa Isirahel-baamba-i, aa wanŋ baa-ba wuɔ Diilonŋo haa u yaa-i gẽngertienŋo-i nuɔmba-i hiere ba yunŋu-na ka hel baa bikuomba-i. ⁴³ *Diilopɔpuɔrbiemba-i hiere ba siire wanŋ u maama cor, wuɔ nuɔni manŋ da ɲ hũu u maama-i, ɲ ɔmbabalma hur halanŋ.»

Nieraamba daa Diilonŋ-Yalle-i

⁴⁴ Nelma saa ji ti Pier nunŋu-na, Diilonŋ wuɔ saanŋ u *Yalle-i Kɔrneibaa-ba-na hiere. ⁴⁵ *Yuifubaa-ba manŋ naa hilaa jo baa Pier, kuɔ ce-ba gbere wuɔ *nieraamba bi daa *Diilonŋ-Yalle-i. ⁴⁶ Nieraanŋ banŋ daa Diilonŋ-Yalle-i, baa donŋ ta ba piye nelfɛlemma-na aa ta ba hãl neini ba tuɔlnu Diilonŋo-i. Pier wuɔ cira: ⁴⁷ «Ba daa Diilonŋ-Yalle-i miɛ bi temma-i, hai gbãa cie-ba wuɔ ba siɛ da *batisenŋ.» ⁴⁸ Aa naa ce ba *batisenŋ-ba Yesu-Kirsa yerre-na. Kɔrneibaa baa cãrã-yuɔ wuɔ u tɛna ce yinni cɛlle baa-ba.

11

Yerusalemutaamba cal Pier

¹ *Nieraambanŋ hũyãa Yesu maama-i, Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa Diilonŋ-dũŋ-baamba manŋ waa *Yude-i-na baa nu-ma. ² Pierŋ juɔ bir kã *Yerusalemu-i-na, Diilonŋ-dũŋ-baamba manŋ waa *Yuifubaa-ba-i, baa ta ba wanŋ baa-yo ³ wuɔ u ciɛ nie

suur *nieraamba dūnni-na, aa tiraa wuo niwuoni-i baa-ba?
 4 Maŋ cie dumaa hiere, Pier wuɔ suur ma yaŋga-na a waŋ-
 ma baa-ba wuɔ: 5 «Mi waa Yope-i-na ta mi cārā Diilonɔ-i, mi
 juɔ'a mi ne da bɪŋkūŋgu naŋgu hilaa dərɔ-i-na ta ku jo. Ku
 waa ŋaa kompaŋga, da bāmbāale aa to ka nunni naa-i-na.
 Kaŋ juɔ saanu baa-mi, ka yiera. 6 Mi ne ka huŋga-na da
 suu a da bɪmbaamba-i ba sɪnni-na hiere: Hɪeŋ-baamba-i, baa
 huriimba-i a naara baabūulāamba waa hiere. 7 Miŋ daa-ba
 dumaanɔ-na, mi nu molo piye baa-mi wuɔ: «Pier, sire ŋ bel
 ŋ ko ŋ wuo!» 8 Mie: «Molon nuɔ, mei sie wuo. Niwuoni maŋ
 nyaa-ye baa nimaŋ saa fa hiere, miŋ siire mi saa dii ku diei
 mi nuŋgu-na dede.» 9 Molon daa u tɪe dii dərɔ-i-na aa cira:
 «Diilonɔ duɔ migāaŋ kumaŋ, nuɔ baa ce-ku kuubabalaŋgu.»
 10 Ku tirii ce i siei aa kompaŋga bir nyugūŋ baa bɪmbaamba-i
 hiere dərɔ-i-na.

11 «Kaŋ bi birii nyugūŋ, mie mi ne da nuɔmba siei juɔ ji ta
 ba suur miŋ haraa dumelle maŋ nuɔ-i, wuɔ ba hilaa Sesare.
 Ba puɔraa-ba muɔmei wulaa-i. 12 *Diilonɔ-Yalle gbē-mi wuɔ:
 «Baa ce ŋ hōmmu-i mu hāi, sire na kā.» Naŋ daa nuɔmba
 niediei maŋ daaba-i, ba yaa saan-mi i kā Kōrnei terienɔ-na.
 13 Iŋ kāa, u bie piye pigāaŋ-ye, wuɔ u tɪenaana u dūŋgu-na, a
 ji da *dərɔpəpuərbielonɔ naŋo caraaya-yuɔ a waŋ baa-yo wuɔ
 u puɔr ba ka bɪ-mi Yope-i-na 14 mi ka waŋ nelma namma
 baa-yo, kere nelma famma ka kor-o baa u dumellen-baamba-i
 hiere. 15 Miŋ kāa ka hi don ta mi piye, ku saa vaaya, Diilonɔ-
 Yalle suur ba hōmmu-na ŋaa diŋ bi suurii miɛŋo-na dumaa ku
 domma-na. 16 Itienɔ uŋ waŋ nelma maŋ, wuɔ Nsāa *baatiseŋ-
 ye baa hūmma, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu Diilonɔ ka batisen-ye
 baa u *Yalle-i; nelma famma pāŋ tɪenu-mie. 17 Mie iŋ hūyāa
 Itienɔ-i Yesu-Kirsa maama-i aa Diilonɔ hā-ye kumaŋ, u bi
 hāa bafamba-i kuuduŋgu faŋgu yaa-i. Muɔmi naa gbāa cie
 Diilonɔ-i wuɔ u baa hā-ba wei?»

18 Pierŋ juɔ piye dumaanɔ-na, ba hōmmu suɔ ciire. Baa ta
 ba piye wuɔ: «Diilonɔ-i bibienɔ! U bi kāayā nieraamba da ba
 nanna ba cilɔbabalaŋo-i aa duɔ kor-ba.»

Antiyosi Diilonɔ-dūŋ-baamba maama

19 Baŋ kuɔ Etieni-i aa pisāllā* Diilonɔ-dūŋ-baamba maŋ, ba-
 namba kā ka hel dii Fenisi, banamba Sipire, banamba
 Antiyosi. Baa naa fulnu *Yuifubaa-ba yaa yon ta ba waŋ Yesu
 maama-i baa-ba. 20 Sipiretaamba namba waa ba hōlma-na
 baa Sirɛnitaamba namba. Baŋ kaa hi Antiyosi-i, baa bi piye-
 mei baa *nieraamba-i. 21 Itienɔ taa u kāyā-bei, a ce dumaanɔ-
 na, nuɔmba boi baa hūyāa Diilonɔ-nelma-i a cu Itienɔ huon-nu.
 22 Nel daama kā ka hi Diilonɔ-dūŋ-baamba-i *Yerusalemu-i-na.

* 11:19 Niɛŋ 8.1,4.

Baŋ nūo-ma, baa saaŋ Barnabasi-i ba wulaa dii Antiȳosi-i-na. ²³ Barnabasiŋ k̄aa ka hi da Diilonŋ uŋ cie baa-ba cemma maŋ, kūo gbuu f̄unūŋ d̄olnu-yūo. Wūo dii sireiŋa bei, wūo ba baa hel Itien̄o huonŋ-nu. ²⁴ Barnabasi waa nelviin̄o, *Diilonŋ-Yalle naa yu u huonŋga-i baa Yesu maama-i, a ce dumaan̄o-na, nūomba b̄oi baa h̄ȳȳaa Itien̄o maama-i.

²⁵ Ku huonŋgu-na, Barnabasi ji ta k̄a Tarse dūo ka taara Sol-i.

²⁶ Uŋ kaa da-yo, wūo ce ba bir k̄a Antiȳosi-i-na ka t̄ena ce benfille baa Diilonŋ-d̄ūŋ-baamba-i. Ba h̄aal̄aȳa nūomba b̄oi Diilonŋ-h̄ūmelle-i terienŋgu-na. Ba dūoŋ Antiȳosi yaa nūo-i ta ba b̄i Diilonŋ-d̄ūŋ-baamba-i «Kert̄ēbaa-ba-i».

²⁷ Huonŋgu fanŋgu-na, *Diilop̄pūrbiemba namba hel Yerusalemu-i-na a k̄a Antiȳosi-i-na. ²⁸ Ba taa ba b̄i unan̄o-i Agabusi. Diilonŋ-Yal die sire-yūo a ce u tūo piiye wūo nyulbabalammu ka suur nilēiŋa-na hiere. (Ninsie ninsie, nyulmu fammu yaa jūo suur *Orome ba *j̄amatigi maŋ ba nan̄ b̄iŋ-yon̄ Kulodi-i u b̄aanŋgu-na.)

²⁹ Uŋ piiye dumaan̄o-na, Diilonŋ-d̄ūŋ-baamba-i Antiȳosi-i-na, baa saa-ma wūo umaŋ dūo saanu kumaŋ, u jo baa-ku ba saan̄-ku h̄a tobimba maŋ *Yude-i-na ba k̄aȳa ba f̄ere. ³⁰ Baŋ saanu baa kumaŋ hiere, baa j̄anu-kūo a pūr Barnabasi baa Sol ba ka h̄a yaataamba-i baa-ku dii Yude-i-na.

12

Ba diyaa Pier kaso

¹ Huonŋgu bi fanŋgu-na, j̄amatigi maŋ waa *Yude-i-na, wūo bel Diilonŋ-d̄ūŋ-baamba namba-i tūo ce-ba s̄ulma. Ba taa ba b̄i-yo *Er̄odi*. ² U t̄iȳaa kufanŋgu-na ji ce ba ko Ns̄aa m̄ol̄o-i Sake-i†. ³ Uŋ cie mafamma-i, wūo ne da ku d̄olaanu *Yuifubaa-ba-i, wūo tiraa ce ba bel Pier. Baŋ bilaa Pier yibien̄a maŋ nūo-i, *baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nūo-i, ba taa ba ce u ponsaanŋgu-i yinni fanni yaa nūo-i. ⁴ Wūo ce ba k̄a ka dii-yo kaso aa naa ce sorosibaa c̄incieluo niediei ba ta ba niya-yūo ba hor ba-naa, ba na-ba-naa. U taa u ne wūo *k̄ors̄inni t̄immaŋ-ponsaan̄ da ku cor, u b̄i nūomba-i ji ce u āndaanŋgu-i. ⁵ Pier wūo t̄ie ba nammu-na dii kaso-i-na. Diilonŋ-d̄ūŋ-baamba gbuu faya ba f̄ere ta ba c̄ar̄a Diilonŋo-i ba h̄a-yo.

⁶ Andaanŋgu naa saaya ku ce ŋaa bis̄iŋ ku temma, isuonŋgu-na, sorosibaa-ba h̄ai jo ji yiera Pier yud̄er̄o-i-na u tūo dūof̄ūŋ aa banamba waa dumelle yaanŋga-na. Baa naa vaa-yo baa j̄olḡobaa-ba h̄ai. ⁷ Itien̄o *d̄erp̄pūrbilon̄o nan̄o hiire jo. Pierŋ waa d̄ūŋgu maŋ nūo-i, kūo p̄aŋ ce da cerre. Wūo k̄a ka

* **12:1** Ba gb̄e *Er̄odi maŋ ba nan̄ b̄iŋ-yon̄ Agirpa-d̄iel̄an̄o-i. † **12:2** Ba gb̄e Sebede b̄emba maŋ waa Yesu *p̄pūrbiemba yaa-i. Yesu p̄pūrbiemba-na, ba kaan̄ ko Sake yaa Yesu maama-na.

muo Pier aa cira: «Sire donduo!» Pier wuə sire. Jəlgəbaa-ba fir u nammu-na hiere. ⁸ Dərpəpuərbilonjo cira: «Migāan η vaa η kpaŋkpaanġu-i aa η vaa naatenni comienġa-i.» Pier wuə migāan vaa u kpaŋkpaanġu-i aa naa bi vaa u naatenni comienġa-i. Dərpəpuərbilonj wuə cira: «Dii η jonġoruo-i i ta.» ⁹ Pier wuə dii u jonġoruo-i aa naa hel ba ta. Ku waa u wulaa ηaa dānsāanġu. ¹⁰ Ba kā ka cor munniyadielāmmu-i, aa sire ka cor hāalin-muumu-i. Baŋ kaa hi dumebuə-i, wuə puur u fεε ba hel. Dumelle fande waa kolluŋ-diele. Baŋ hilaa a wuə maa cellε, Pier wuə u ne naa dərpəpuərbilonjo-i, u taa. ¹¹ Uŋ taa huəŋġu-na, Pier wuə suə suə wuə dānsāanġu sī. Wuə cira: «Fiefiε-i-na, mi suyaa miε Itienjo yaa puəraa dərpəpuərbilonjo ji hūu-mi Erədi nyisenni-na. Yuifubaa-baŋ taa ba jəġuəŋ-mi baa maaŋ, Diilonjo saa hūu-ma.»

¹² Pierŋ juə suə u fεεŋ maa-na dumaanjo-na, wuə ta kā Nsāa maŋ ba naŋ biŋ-yon Marke-i u nyu dumelle-na; ba taa baa bi nyuŋo-i Maari. Nuamba bəi waa terienġu-na ta ba cārā Diilonjo-i. ¹³ Uŋ kāa ka hi tuə muo dumelle-i, maacembilonjo[‡] naŋo waa, ba taa ba bi-yo Jərdi, wuə kā duə ka hīl-de. ¹⁴ Uŋ kaa nu Pier yalle-i, u huəŋga pāŋ fε a ce dumelle hīlma maama karaanu-yuə. Wuə bir ġunu baa gbaruŋġu ka tūnu-bei wuə Pier juə. ¹⁵ Nuəŋ baa cira: «ŋ yuŋġu si dii wei?» Maacembilonj wuə cira: «Mi sa kar coima, Pier yaa-i.» Baa cira: «Pier sī, ku ka waa u jufoinjo.» ¹⁶ Pier wuə bi faya u fεε tuə muo dumelle-i. Ba ji naa ba kā ka hīl-de a da-yo; kuə ce-ba gberε. ¹⁷ Pier wuə ce u naŋġa-i ce ba budii aa naa suur ma yaanġa-na piiye tūnu-bei Itienj uŋ hielaa-yo dumaa kaso-i-na. Uŋ juə piiye tī, wuə cira: «Kāan na ka tūnu Sake-iš baa tobimba namba-i.» Aa naa hel ta tuə kā yaŋġa naŋġa.

¹⁸ Cuonj juə kaal, sorosibaa-ba saa suə Pierŋ curaa kusuəŋ-nu. Baa ta ba yuu ba-naa wuə: «U curaa hie?» ¹⁹ Jāmatigi wuə ce ba wuəra taara-yuə ba saa da-yo. Wuə ce ba bel sorosibaa daaba-i ka yuu-ba baŋ ciε dumaa u ji tuə kor, aa naa ko-ba. Uŋ ciε mafamma-i, wuə ta kā Sesare ka da yinni cellε.

Erədiŋ kuu dumaa

²⁰ *Erədi waa berruŋ baa Tiirtaamba-i baa Sidətaamba-i. A ne da niiwuoni hel *Erədi jāmalā yaa nuə-i ni kā ba wulaa. Baa nunu ba-naa da ba ka cārā-yuə. Umanj taa u ce maacemma-i Erədi ducəŋġu-na, ba taa ba bi-yo Bilatusi; baa cārā u yaa duə ta ba yaan-na. ²¹ Baŋ diyaa yiinġu maŋ kuŋ juə hi, Erədi wuə dii u nellentesinnin-jonġoruo-i ka tlena u fəŋġəsinnin-teterre-na tuə gbu u piiye baa nuamba-i. ²² Duə piiye, nuəŋ ba'a: «Diilonjo'i piiyenj daayo-i, nelbilonjo

[‡] 12:13 Maacembilonj daayo waa ciεŋo.

§ 12:17 Ba gbε Yesu hāanjo yaa-i.

sí.» ²³ Terduəngu fanġu-na, Itienjo *dərpuərbielonjo pān nan Erədi-i baa jarma, wuə u cie niε hūu Diilonjo yerre-i ce-de u diele? U naan-jo baa jlan-jarma. Jamba wuo-jo ko-jo.

²⁴ Diilon-nelma taa ma muonu terni-na hiere ma kā. ²⁵ Barnabasi-i baa Sol ban kāa baa conġoruəngu* maŋ *Yerusaləmu-i-na, ban kaa hūu-ku, baa ġūunu kā Antiyəsi-i-na. Ba kamma-na, baa kā baa Nsāa maŋ ba nan bīn-yon Marke-i†.

13

Diilonjo puəraa Sol baa Barnabasi

¹ *Diilopəpuərbiemba namba waa Antiyəsi Diilon-dūn-baamba-na, baa Diilonelpigāataamba namba. Ba hōlma-na Barnabasi waa a naara Siminyə. Siminyə fanjo-i, ba taa ba bī-jo Uubilono. Lusiwusi maŋ taa u hel Sireni-i-na, u waa. Manahai maŋ cie niεngu-i baa *Erədi-Antipasi-i, u waa; Sol bi waa. ² Yiingu nanġu-na, ba ji dii sūngu aa tigiin banna ta ba cārā Itienjo-i. *Diilon-Yalle gbē-ba wuə: «Min hāa Barnabasi-i baa Sol maacemma maŋ, yaan-ban ba ferēn nuə ba ce-ma.» ³ Ban juə bāl sūngu-i baa Diilojaale-i, baa haa ba nammu-i Barnabasibaa-ba-na aa cārā Diilonjo-i hā-ba, aa hā-ba hūmelle-i ba ta.

Barnabasibaa-ba kāa Sipire

⁴ *Diilon-Yalleŋ cie Barnabasi-i baa Sol ba ta dumaanjo-na, baa kā Selusi ka biε baatonjo-i ta ba kā Sipire. ⁵ Ban kaa hi Sipire-i, baa hiire Salamine ta ba wan Diilon-nelma-i *Yuifu ba *Diilonelhāalādūnni-na. Ban bīn Nsāa maŋ Marke-i, u waa baa-ba tuə kāyā-bei. ⁶ Baa karnu Salamine huəŋga-i hiere ka hi Pafəsi. Ban kāa Pafəsi-i-na, ba da hironjo nanjo-i, ba bī-jo Bar-Yesu. U waa Yuifuyienjo. U taa u wuəra u taal nuamba-i wuə fuə Diilopəpuərbielonjo. ⁷ U waa Serju-Polusi dumellen. Serju-Polusi yaa waa fāamaanjo-i nelle fande-na. U taa u cē ŋaa jumellenjo. Barnabasibaa-ban kāa, wuə ce ba bī-ba wuə ba ka wan Diilon-nelma-i baa-jo, kerε ma nyulmu dii-yuə. Baa kā ku'i nuə-i ka ta ba piie. ⁸ Hironjo daayo-i Girekibaa-ba taa ba bī-jo Elimasi, ku yunġu yaa wuə hironjo. Wuə sire wuə hīi, wuə Serju-Polusi baa hūu ba nelma-i, kerε ba taal-o. ⁹ Sol yerre nande yaa wuə Pol, Diilon-Yalle naa yu u huəŋga-i. Wuə dīn hironjo-na tuə ne, ¹⁰ aa ji gbē-jo wuə: «Huhurmantien nuəni maŋ daani-i, ŋ balaan cor. Nuəjo-i Sitānitien nuə. N sa taara ŋ da ānafamma-i baa ŋ yufelle. N sa yan Itienjo maacemma biēnamma-i dumaa wei? ¹¹ Ne! Diilonjo ka ġān baa-ni, u ka ce ŋ yir suur dūn-nu a da huəŋgu cēlle.» Terduəngu fanġu-na,

* 12:25 Niεn 11.30. † 12:25 Barnabasi horonjo-i Nsāa fanjo-i. Niεn Kol. 4.10.

hironj daa u yufienja pānj diŋ aa yaŋ-yo. Wuɔ da terienju-i hiere da kullu. Wuɔ tuɔ wuɔra u tafurrā u taara molo duɔ bel u naŋ-na. ¹² Serju-Polusiŋ daa mafamma-i, Itienjo nelma pānj ce-yo gbere; wuɔ pānj hūu-ma.

Polbaa-ba kaa Pisidi

¹³ Ku huonju-na, Pol baa u wuɔrataamba sire Pafɔsi-ina a biɛ baatonjo-i kā Perge, dii Pānfilii mara nuɔ. Baŋ kaa Perge-i-na, Nsāa wuɔ ka bir kā *Yerusalemu aa yaŋ-ba. ¹⁴ Pol baa Barnabasi baa cor kā Antiyoŋsi, dii Pisidi mara nuɔ. *Yitienanŋuŋ juɔ hi, baa kā *Diilonelhāalādūŋgu-na ka suur tiena. ¹⁵ Baŋ juɔ kalaŋ *ānjnamma sebe-i tī, baa *Diilopəpuərbiemba baamba-i, Diilonelhāalādūŋgu yuntaamba puɔr ba waŋ baa Polbaa-ba-i wuɔ da kuɔ nelma dii ba da ba piie dii sireinja nuɔmba-na, kere ba gbāa sire piie.

¹⁶ Pol wuɔ sire yiera aa naa ce nuɔmba budii baa u naŋga. Baŋ budii, wuɔ cira: «*Isirahel-baanj namaa, baa *nieraanj namaa namanj suurii *Yuifu ba Diilonj-hūmelle-na, karaan na tūnni-i na nu mi nelma-i. ¹⁷ Isirahel-baanj mie in wuɔ Diilonjo manj hūmelle-i, Diilonjo faŋo yufelle hilaa mie bincuɔmba yaa nuɔ-i u hā-ba huonju bɔi baŋ ŋa naa waa juɔma-na huonju-na dii Esipi-i-na. Uŋ cie mafamma-i, u kāyā-bei ba hel terienju faŋgu-na, ¹⁸ aa fiɛ-ba bienj komuɔŋa hāi temma *hiekuraanŋu-na. ¹⁹ Mafamanj curaa, u ko siyaabaa niehāi *Kanaa jāmālā-i-na aa hā Isirahel-baamba-i baa ba terienju-i*.²⁰ Nel daama-i hiere ma cie bienj nuɔsiba hāi komuɔŋa hāi baa cinciɛl temmanj hɔlma-na. Ku huonju-na, u hā-ba yuntaamba. Yuntaanj daaba tiyāa baa-ba a ji hi *Samiel† bāanŋu.

²¹ «Kufanŋu huonju-na, i bincuɔmba ji cira ba taara jāmategi. Diilonjo hā-ba Sawul. Ba taa ba bī u to-i Kisi. *Bensaamic dūŋ-baamba'i waa. Sawul cie bienj komuɔŋa hāi jāmategisinni-na. ²² Ku huonju-na, Diilonjo halaŋ-yo aa haa *Davidi. Uŋ haa Davidi-i, u cira: «Minj taa mi taara umanj, mi daa-yo, u yaa Davidi-i Yese bieŋo-i. U'i ka tuɔ ce mi huonja-i.»

²³ «Diilonjo cie Davidi hāyēlŋo naŋo yaa jo Yesu-i ji kor Isirahel-baamba-i ŋaa uŋ ŋa naŋ pāa ma nuŋgu-i dumaa. ²⁴ Aa Yesu suɔ duɔ doŋ u maacemma-i, Nsāa waan Diilon-nelma-i baa Isirahel-baamba-i hiere, aa cira ba nanna ba cilɔbalaŋo-i aa jo u ji *batisen-ba.

²⁵ «Nsāa maacemmanj juɔ piɛ tīmma, wuɔ tuɔ piie wuɔ: «Umanj saaya u jo, uu dii huon-nu. Baa na ta na ne wuɔ sī muɔmɛi; muɔ sī. Naacolŋo faŋo-i mɛi saa piɛra u natāanŋu-i.»

* **13:19** Nienj Anjnamma tiyemmanj-sebe-i-na (Deutéronome) 7.1; Yosuwe (Josué) 14.1. † **13:20** Ku birii a saanu baa cerma. Girɛkimma-na ba naaraaya *Samiel yerre-na wuɔ *Diilopəpuərbilonjo.

²⁶ «Tobiŋ namaa, nelma maŋ kuraaŋ-yeŋ, Diilonɔ saaŋ-ma hã miemei baa-ma. U saaŋ-ma hã *Abiramu hãayɛlmba-i aa bi saaŋ-ma hã namaa namaŋ suurii Yuifu ba Diilonɔ-hũmelle-na. ²⁷ Yerusalemutaamba-i baa ba yuntaamba saa suɔ Yesu sɛnni-i, ba bel-o ko-yo. Baŋ waŋ mamaŋ yiɛnanni-na hiere *Diilopɔpuɔrbiemba seɛɛbaa-ba-na, ba ciɛ ma yaa-i.

²⁸ «Baŋ bilaa-yo a fiɛ ka da u saa cãl, ba yagar ce *Pilati ko-yo. ²⁹ Maama nyegãaŋ Yesu kũngu-na, maŋ juɔ ce-yuɔ hiere, ba har-o *daaŋgu-na ka fuure-yuɔ. ³⁰ Diilonɔ yaŋ-ba aa sire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na. ³¹ Bamaŋ cuu u huonɔ-nu a hel *Galile-i-na a kã Yerusalemu-i-na, uŋ siire, u caraaya ba yaa-i yinni bɔi-na. Nyuŋgo ku bãaŋgu-na, ba yaa dii ta ba waŋ u maama-i baa Isirahel-baamba-i. ³² Miɛ fɛrɛ-i, i juɔ die ji waŋ *Neldɔdɔlma famma yaa baa-na wuɔ Diilonɔ uŋ pãa nuŋgu maŋ baa i bɛncuamba-i, ³³ u ciɛ-ku hã ba huonɔ-baaŋ miemei: U siire Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa Gbeliemaŋ-nalãaŋgu maŋ hãaliŋ-kũngu-na wuɔ:

⟨Mi biɛŋo yaa nuɔŋo-i.

Muɔmei huɔŋ-ni nyuŋgo-i-na.‡

³⁴ Diilonɔ siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, u saa yaŋ u hɔr. Uu naa hi waŋ-ma wuɔ:

⟨Min pãa nufafaŋgu maŋ baa Davidi-i,

nuharuŋgu si dii, mi ka ce-ku hã-na.§

³⁵ Ku'i ciɛ na da ma waan terienɔgu naŋgu-na wuɔ:

⟨N sie sie yaŋ ŋ nolŋo hɔr hiɛma-na.⟩*

³⁶ A ne da Davidi maŋ waan mafamma-i, u siire ce Diilonɔ huɔŋga-i ji ku. Uŋ kuu, ba fuuriye-yuɔ baa u bɛncuamba-i aa u hɔraa. ³⁷ Nɔga Diilonɔ siire Yesu yaa hiel-o hiɛma-na, u saa da hɔr. ³⁸ Tobiŋ namaa, terienɔgu faŋgu-na, na saaya na suɔ wuɔ fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i in juɔ ji tiɛ waŋ ambabalma hurmaŋ-maama-i baa-na. *Moisi aŋjɛnamma saa gbãa hur na ambabalma-i. ³⁹ Nɔga bamaŋ hũyãa fuɔ maama-i, ba ambabalma hurii aa yaŋ-ba ba fɛrɛŋ nuɔ. ⁴⁰ Terienɔgu faŋgu-na, bilaan na fɛrɛ, baa na yaŋ Diilopɔpuɔrbiemban waan mamaŋ, ma ji wuo-na. ⁴¹ Ba ciɛra wuɔ: ⟨Diilonɔ ciɛra:

⟨Bombolmantaan namaa, niɛŋ!

Mi ka ce nelma namma na bãaŋgu-na.

Nelma famma-i molo duɔ waŋ-ma baa-na na sie hũu-ma.

Ma ka ce-na gbɛrɛ aa na ka ku halan.»†»

⁴² Baŋ juɔ hel Diilonelhãalãduŋgu-na, nuɔmba jo ji ta ba cãrã Pol baa Barnabasi-i wuɔ yiɛnaŋgu maŋ juɔŋ, ba tiraa ba tir nelduɔŋ daama-i. ⁴³ Nuɔmban juɔ bɔrɔ, Yuifubaa-ba-i

‡ 13:33 Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 2.7 § 13:34 Isayi (Ésaïe) 55.3 * 13:35 Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 16.10 † 13:41 Abakuke (Habaquq) 1.5

baa niɛraamba maŋ suurii Yuifusinni-na, baa cu Pol baa Barnabasi-i ba huonɔ-nu ta ba piiye baa-ba ba dii sirɛiŋa bei wuɔ ba ne Diilonɔ ɔnfafamma-i aa ba nyaar-yuɔ. Ba maama saa waa dei baa yuliŋgu-i.

⁴⁴ Yitienanɔŋ juɔ hi, nuɔmba-i hiere nelle-na baa tigiin baa da ba nu Itienɔ nelma-i. ⁴⁵ Yuifubaa-baŋ juɔ da nelpɔŋ daaku temmaŋ hilaa, ba bir yaŋ aa ce-ku nenemungu. Pol duɔ waŋ mamaŋ, ba'a coima aa ta ba tuora-yuɔ. ⁴⁶ Polbaa-ba donɔ holle waŋ baa-ba wuɔ: «Diilonɔ-nelma naa vii Yuifubaa namei igɛna. Nga naŋ juɔ ta na ciina-mei wuɔ na sa taara na da cicɛlma maŋ sa tiɛŋ dede-i, i ka yaŋ-na aa ka waŋ-ma baa niɛraamba. ⁴⁷ Itienɔ waan ma yaa baa-ye wuɔ:

«Mi ciɛ-ni nilɛiŋa-i hiere a fitnuɔ nu

ŋ da ŋ gbɔa hi terni-i hiere baa koŋkor-nelma-i.»‡

⁴⁸ Niɛraambaŋ juɔ nu nel daama-i, kuɔ gbuu dɔlnu-bei. Baa pɔŋ ta ba kaal Itienɔ nelma-i wuɔ ma faa. Bamaŋ naa waa da ba da kor, baa hɔu-ma. ⁴⁹ Itienɔ nelma donɔ ta ma gbuo nilɛiŋa faŋa-i hiere. ⁵⁰ Yuifubaa-ba bir yaŋ aa tɔal caamba maŋ waa biŋkɔntaamba-i aa suur Yuifu ba Diilonɔ-hɔmelle-na, baa nellenɔ-biŋcuɔmba-i a gbo-ba Polbaa-ba-na. Baa bel-ba huol ba yammu-i da dei aa donya-bei ba nelle-na. ⁵¹ Pol baa Barnabasi-i baa pir ba nallu-i ba terienɔŋgu-na, aa ta kɔ Ikoniyɔmu. ⁵² Baŋ fiɛ donya-bei, bamaŋ naa cu Yesu huonɔŋgu-na, baa cor baa ba hɔfɛlle-i. *Diilonɔ-Yalle naa bi yu ba hɔmmu-i.

14

Polbaa-baŋ ciɛ kumaŋ Ikoniyɔmu-i-na

¹ Pol baa Barnabasi-i baŋ kɔa Ikoniyɔmu-i-na, baa tiraa kɔ *Yuifu ba *Diilonelhaalɔdɔŋgu-na ka ta ba waŋ Diilonɔ-nelma-i. Baŋ waŋ-maŋ dumaa, Yuifubaa-ba saa gbɔa da ba yagar-ma baa *niɛraamba-i. Ba bɔi baa hɔyɔa-ma. ² Yuifubaa-ba maŋ saa hɔu-ma, baa yaŋ aa kɔ ka gbo niɛraamba-i baa Diilonɔ-dɔŋ-baamba-i. ³ Baŋ fiɛ gbo-ba, Polbaa-ba saa ta; baa tiɛna da huonɔŋgu Ikoniyɔmu-i-na. Baa naa haa ba nanɔga Itienɔ-na aa ta ba piiye. U taa u kɔyɔ-bei ba ta ba ce nelma bɔi baa gbɛɛ-wɛima bɔi a pigaaŋ wuɔ baŋ waŋ u ɔnfafamma maŋ, coima si. ⁴ Kuŋ ciɛ dumaanɔ-na, nuɔmba saa gbɔa nunu ba-naa nelle-na: Banamba waa baa Yuifubaa-ba-i, banamba waa baa Yesu *pɔpuɔrbiemba-i. ⁵ Yuifubaa-ba-i baa niɛraamba-i a naara ba yuntaamba-i, baa nunu ba-naa da ba bel Polbaa-ba-i huol ba yammu-i aa naŋ-ba baa tɔmpɛlɛiŋa ko-ba. ⁶⁻⁷ Polbaa-ba nu-ma. Baŋ nuɔ-ma, baa gbar kɔ Likawoni ka ta ba waŋ *Neldɔdɔlma-i. Ba waan-ma Lisire-i-na, baa Derbu-i-na baa nilɛiŋa maŋ kɔtɔnni-na hiere.

Mamanj ciε Lisire-i-na

⁸ Naacolŋo nanjo waa Lisire-i-na, u saa gbāa tuo sire u yiera. Uŋ siire, u saa gbāa tətɛŋ u gboluŋgu-i dede. ⁹ Yiingu nanjuna, wuo tɛna tuo nu Pol tuo piye. Pol wuo ji diŋ-yuo tuo ne, a ji da u suyaa wuo Diilonjo gbāa sire-yuo u jarma-na. ¹⁰ Wuo piye baa-yo da gbagaga wuo: «Sire ŋ yiera ŋ gbeiniŋ!» Naacolŋ wuo tie sire pāŋ tuo wuo. ¹¹ Lisiretaamban daa mafamma-i, baa ta ba piye likawonimma-na wuo: «I tinni cɛŋ nelbiliemba a hiire* jo ji tɛna baa-ye.» ¹² Kuŋ ciε dumaanjo-na, baa ta ba bɪ Barnabasi-i Yewusi. Ba waa da ba cor kusuŋ-nu Pol yaa piyen, a ce dumaanjo-na baa ta ba bɪ ufaŋo-i Hermesi.†

¹³ Yewusi jigantienj wuo kã ba nunu ba-naa baa nuamba-i aa wuo bel balmba namba a tuolnu-bei jo baa-ba u tinnin-dünjuna duo ji ko-ba tinni-na hã Pol baa Barnabasi-i. U tinnin-dünjuna waa nelle munsuurmu-na‡. ¹⁴ Polbaa-ba saa suo ku yunju. Ban juo suo, ba hõmmu pāŋ guola; baa taalnu ba jongorbaa-ba-i aa gbar kã ba wulaa ka ta ba wanj baa-ba wuo: ¹⁵ «Na ce bige-i maacemma-i dumandε-i-na? Caamba'i bi huŋ miεŋo-i namaa temma-i. I juo baa *Neldɔdɔlma'i die ji tūnu-nei, wuo na nanna ānsɔsɔŋ daama-i aa na cu Cicɛlmantienjo huŋ-nu. U yaa hiela dɔrɔ-i baa hɛma-i baa dāmmaŋ-nuoraanjo-i baa ni huoya-niini-i hiere. ¹⁶ Yiinaa-i-na, u yaan nuamba-i ba fεŋ nu ba sire wuo ba hūmienja. ¹⁷ Nanj fiε waa na fεŋ nu, u saa yanj u ānfafamma cemma-i: U dāa u hã-na dii, u ce na dīmma ta ma ce fafamma, u hã na ta na wuo na ye aa tiraa tuo fε na hõmmu-i.» ¹⁸ Polbaa-ban fiε piye dumaanjo-na, nuamba saa ta ba ne da ba yanj niin daaba komma-i da ba hã-ba.

¹⁹ Ku huŋgu-na, *Yuifubaa-ba namba ji jo; banamba hilaa Ikoniyomu, banamba hel Antiyosi manj Pisidi mara-i-na. Ban juo, baa gbo nuamba-i Polbaa-ba-na. Ba sire ta ba nanj Pol baa tãmpɛlɛinja wuo ba ko-yo. Huŋgu nanju juo hi, ba da nie sɪ u kuu, baa bũul-o hel baa-yo nelle-na ka nanna. ²⁰ Diilon-dünbaamba kã ka tigiin u caanjo-na, wuo sire ba bir suur nellenj huŋga-na.

Polbaa-ba birii ta ba kã Antiyosi manj Siiri-i-na

Ku cuo kaala-i-na, Pol wuo ta baa Barnabasi-i ta ba kã Derbu. ²¹ Banj kaa hi, baa wanj *Neldɔdɔlma-i baa Derbutaamba-i. Nuamba fõŋgũo baa hũu-ma. Ban siire Derbu-i-na, baa bir kã Lisire-i-na ka cor kã Ikoniyomu. Ban hilaa Ikoniyomu-i-na, baa kã Antiyosi manj Pisidi mara-i-na. ²² Ba waa da ba cor terienju terienju, ba ta ba piye

* **14:11** Bafamba wulaa tinni waa tanuŋ-nu. † **14:12** Girɛkibaa-ba wulaa, tinni waa bɔi. Ba tinni yuntienjo yaa banj taa ba bɪ-yo Yewusi-i, aa u pəpuərbiilonjo-i Hermesi. ‡ **14:13** Nelle munsuurmu: Niεŋ 9.24 baa naaruo-i-na cicaara-i-na.

ba dii sireiŋa Diilon-*dūŋ*-baamba-na wuɔ ba bel Yesu maama-i nammu hāi. Aa bi ta ba piiye baa-ba wuɔ: «I saaya i muliŋ da dei aa suɔ die suur *Diilon-nelle-na.» ²³ Diilon-*dūŋ*-baamba maŋ waa hiere nileiŋa faŋa-na, Polbaa-ba hiel yaataamba bei aa dii sūŋgu, aa cārā Itieno-i hā-ba, ba haa ba naŋga-i u yaa nuɔ-i.

²⁴ Baŋ cie mafamma-i, baa sire karnu Pisidi mara-i a kā Pānfili mara nuɔ. ²⁵ Baŋ kāa Pānfili-i-na, baa waŋ Diilon-nelma-i Perge-i-na, aa cor kā Atali ²⁶ ka bie baatonjo-i ta ba kā Antiyosi maŋ Siiri-i-na. Ba wuɔsaŋgu duɔŋ kusuɔŋ-nu'i. Baŋ wuɔraaya ce mamaŋ daama-i hiere, ba cārā Diilonjo-i hā-ba kusuɔŋ-nu'i aa ba suɔ ta. ²⁷ Diilon uŋ kāayā-bei ba ce mamaŋ hiere, baŋ kāa ka hi, baa tigiŋ Diilon-*dūŋ*-baamba-i hiere tūnu-bei baa-ma, aa uŋ bi kāayā *nieraamba-i dumaa ba hūu Yesu maama-i, baa tiraa waŋ mafamma-i baa-ba. ²⁸ Baŋ cie mafamma-i, baa tēna ce huŋgu baa-ba cēlle.

15

Nieraamba saaya ba jā wei?

¹ Nuɔmba naŋ baa hilaa *Yude-i-na jo Antiyosi-i-na ji ta ba piiye baa *nieraamba maŋ hūyāa Yesu maama-i wuɔ: «Da na saa *jā ŋaa *Moisi *ānjnammaŋ waŋ-ma dumaa, na sie gbāa kor.» ² Pol baa Barnabasi-i ba saa hūu-ma baa-ba. Kuɔ sire bel vaa.

Diilon-*dūŋ*-baamba ji naa ba hiel Pol baa Barnabasi-i a naara teriŋgu faŋgu taamba namba, wuɔ ba kā *Yerusalemu-i-na ka hi Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa yaataamba-i baa-ma. ³ Aa naa tigiŋ ba hūmelle-i hā-ba; ba sire ta. Ba kamma-na, ba curaa baa Fenisi, a kā ka hel *Safari. Nieraambaŋ hūyāa Itieno maama-i dumaa, da ba hi nelle nelle, ba tūnu Diilon-*dūŋ*-baamba-i baa-ma aa cor. Da ba waŋ-ma baa bamaŋ, ku gbuu fūnuŋ dɔlnu kutaamba-i.

⁴ Baŋ kaa hi Yerusalemu-i, Diilon-*dūŋ*-baamba jā-rā-bei. Yaataamba waa hiere baa Yesu pɔpuɔrbiemba-i. Diilon uŋ kāayā Polbaa-ba ce mamaŋ hiere, baa tūnu-bei baa-ma.

⁵ Baŋ juɔ piiye tī, *Fariŋbaa-ba maŋ hūyāa Yesu maama-i ba hɔlma-na, banamba sire wuɔ nieraamba maŋ hūyāa Yesu maama-i, ba saaya ba jā aa ta ba wuɔ Moisi ānjnamma hūmelle-i.

Nelma ka da yaŋga

⁶ Baŋ piiye dumaŋjo-na, Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa yaataamba da ba-naa ku āndaŋgu-na. ⁷ Andaŋ daaku waa panna cor. Pier wuɔ ji naa u sire yiera aa naa cira: «Tobiŋ namaa, na suyaa wuɔ dii ku domma-na Diilon uŋ hielaa-mi na hɔlma-na wuɔ mi ka waŋ *Neldɔdɔlma-i baa *nieraamba-i ba nu-ma aa hūu-ma. ⁸ Fuɔ maŋ suyaŋ nuɔmba kusūnni-i,

da na da u hãa-ba u *Yalle-i ɲaa uɲ hãa miɛŋo-i baa-de dumaa, kuu dii ɲaa u pigãaɲ wuɔ u hũyãa-ma ba da ba piɛ-yo. ⁹Diilonɔ kãɲ-ye kuuduɔŋgu hiere baa-ba. Ba hũyãa u maama-i ku'i ciɛ u hur ba ɔmbabalma-i aa yaɲ-ba welewele waɲ daama temma-i. ¹⁰Conɔgoruɔŋgu maɲ i bɪncuɔmba saa gbãa tũuku, miɛ fɛrɛ-i i saa gbãa tũuku, bige-i ciɛ na'a i haa-ku hã niɛraamba-i baa-ku? Baa na feɲ Diilonɔ-i. ¹¹I hũyãa-ma wuɔ Yesu kuraa-ye gbãɲgbãɲ, kuuduɔŋgu yaa baa bafamba-i.»

¹²Piɛɲ piye dumaɲo-na, teriɲgu ce da sensensen ɲaa molo si dii. Diilonɲ uɲ kãayã Pol baa Barnabasi-i ba ce nelma maɲ hiere niɛraamba hɔlma-na, ka hel baa gbɛrɛ-wɛima-i, bafaɲ baa suur ma yaɲga-na ta ba waɲ-ma. ¹³Baɲ juɔ piye tɪ, Sake* wuɔ cira: «Tobiɲ namaa, niɛɲ, ¹⁴dii ku domma-na, Diilonɲ uɲ curaa corma maɲ duɔ hiel niɛraamba namba ce-ba fuɔ baamba, Simo† waɲ ma yaɲga-i hiere baa-ye. ¹⁵Kuɲ curaa corma maɲ, ku juɔ ji ce kuuduɔŋgu baa *Diilopɔpuɔrbiemba nelma-i. Diilopɔpuɔrbiemba nyegãaɲ wuɔ:

¹⁶Itiɲo ciɛra: *Yiɲgu dii baa yiɲgu, mi ka bir jo.*

Da mi jo, *Davidi dũɲgu maɲ cii,

mi ka sire-kuɔ.

Mi ka migãaɲ-ku ma-ku

ku yiɛra ku gbɛiniɲ.

¹⁷Mafaɲ da ma ce, nuɔmba maɲ saa hi suɔ-mi yogo,

ba ka taara-miɛ suɔ-mi.

Miɲ bɛ bamaɲ nilɛiɲa-na hiere da mi ce-ba mi baamba,

ba ka ta ba taara ba Tienɔ-i.

Muɔmɛi waɲ-ma dumaa.

Da mi waɲ mamaɲ, mi ce-ma.

¹⁸Aa miɲ waɲ-ma ku bãaɲgu cuɔ.»‡»

¹⁹Sake wuɔ suonu u ɔndaɲgu-i wuɔ: «Ku'i ciɛ na da niɛraamba maɲ cuu Itiɲo huɔɲ-nu, mɛi sa taara i mulɛɲ-ba. ²⁰Ŋga mamaɲ dii cemma, i nyegɛɲ seɛɛ a waɲ baa-ba wuɔ ba yaɲ cuɲɛɲ-kũɔma wuoma-i, baa bɪmbaamba maɲ ba saa cãa ba nonni-i, ka hel baa tãmma-i hiere. Aa ba hiel ba naɲga bɪɲwosɪnni-na. ²¹Na saa da, a donɲ dii i bɪncuɔɲ-bãaɲ-nu, *Moisi *ɔɲɲamma waɲ nilɛiɲa-na hiere, aa ba sa nanna *yiɲɛnaɲgu baa ma kalamma-i *Diilonelhaalãdũnni-na.»

²²Sakeɲ juɔ piye dumaɲo-na, Yesu pɔpuɔrbiemba-i baa Diilonɲ-dũɲ-baamba-i, ka hel baa ba yaataamba-i hiere, baa cira ba ka hiel nuɔmba ba hɔlma-na a puɔr-ba baa Polbaa-ba-i Antiyosi-i-na. Aa naa sire hiel yaataamba hãi; Silasi baa *Yuda. Yuda yerre nande yaa waa Barsabasi.

* 15:13 Ba gbɛ Yesu hãaɲo yaa-i. Niɛɲ 12.17 baa 21.18. † 15:14 Ba gbɛ Piɛr yaa bande-i-na, u yerre nande yaa Simo-i. ‡ 15:18 Amosi (Amos) 9.11-12

23 Baŋ hielaa-ba, baa nyegɛŋ seɓe-i hã-ba. Seɓe huɔya-maama yaa daa-ma:

«I natobiŋ namaa namaŋ niëraaŋ namaaŋo-i Antiyɔsi-i na, baa Siiri-i-na, baa Silisi-i-na, i jaalaa-na.

Yesu pɔpuɔrbiëŋ miëŋo-i a naara *Yerusalemu Diilon-dũŋ-baamba yaataamba-i, miëmei nyegãaŋ seɓe daayo-i die hã-na.

24 I nuɔ wuɔ i nellen-baamba namba kãa na terienɔgu-na ka piiye cu na hɔmmu-i. Baa na tie holle, mië saa puɔr-ba. 25 Iŋ nuɔ-ma, i daa i-naa aa hiel nuɔmba die puɔr-ba na wulaa. Kutaamba ka gbonu baa Pol baa Barnabasi-i. 26 Ba yaa i jënaamba. Ba siyaa kuliŋgu-i Itienjo-i Yesu-Kirsa maama-na. 27 I hielaa Yuda baa Silasi ba da ba ka waŋ iŋ nyegãaŋ mamaŋ seɓe-i-na hã-na baa ba fereŋ nunni. 28 *Diilon-Yalle-i baa mië fere-i i sa taara i haa conɔgoruonɔgu naŋ temma hã-na, ŋga mamaŋ sië gbãa ciel kɔtuonɔgu ma yaa daa-ma: 29 Na hiel na naŋga cufien-kũɔma wuoma-na, baa bĩmbaamba maŋ ba saa cãa ba nonni-i, baa tãmma-i. Aa na ne biŋwosinni-i aa na yaŋ-ni. Da na ce-ma ŋaa iŋ waan-ma dumaa, ku ka fa.

I ka waa Diilon-yiŋgu.»

30 Ba taa baa seɓe-i ku yaa nuɔ-i, kã ka hi Antiyɔsi-i; ba tigiŋ Diilon-dũŋ-baamba-i hiere a hã-ba baa-yo. 31 Diilon-dũŋ-baamba hũu-yo kalaŋ-yo. Baŋ kalaan-yo, u huɔya-maama gbuu silaa dɔlnu-bei hiere ŋaa bige-i! Ba kũɔma pãŋ firnu.

32 Yuda-i baa Silasi-i ba waa *Diilopɔpuɔrbiemba, baa piiye nelma bɔi baa Diilon-dũŋ-baamba-i a dii sireiŋa bei ba migãaŋ bel Yesu maama-i nammu hãi. 33 Ba daa huonɔgu celle baa-ba aa suɔ da ba bir kũŋ. Baŋ'a ba ta yiŋgu-na, Diilon-dũŋ-baamba gbuu jaal-ba da dei aa hã-ba hũmelle-i. 34 [Baŋ hãa-ba hũmelle-i, Silasi saa ta.]

35 Pol baa Barnabasi-i bafamba waa tɛna Antiyɔsi ta ba waŋ Itienjo maama-i. Nuɔmba bɔi waa baa-ba naara.

Pol baa Barnabasi-i ba buɔra

36 Huonɔgu naŋgu juɔ hi, Pol wuɔ gbɛ Barnabasi-i wuɔ: «Iŋ curaa waŋ Itienjo maama-i nileiŋa maŋ nuɔ-i hiere, yaŋ i bir i kã-yei i ka ne bamaŋ hũyãa-ma baŋ yeŋ mamaŋ nuɔ-i.»

37 Barnabasi wuɔ tuɔ taara ba kã baa Nsãa maŋ ba naŋ biŋyon Marke-i. 38 Pol saa hũu-ma, wuɔ uu naa kã baa-ba aa ka bir aa yaŋ-ba dii Pãnfili. 39 Kuɔ sire bel vaa. Ba saa ji nunu banna, ba naa ba bɔrɔ. Barnabasi wuɔ bie Marke-i ba kã ka bie baatonjo ta ba kã Sipire. 40 Diilon-dũŋ-baamba cãrã Diilonjo-i hã Pol aa u bie Silasi-i ba ta. 41 Ba wuɔraaya biŋ Siiri nileiŋa-na hiere baa Silasi waan-a i ta ba dii sireiŋa Diilon-dũŋ-baamba-na.

16

Timote cuu Polbaa-ba huonj-nu

¹ Pol baa Silasi-i banj taa dumaanjo-na, ba kã ka hel Derbu, cor ka hel Lisire. A ne da Yesu wuonjo nanjo waa nelle fandena, ba taa ba bi-yo Timote. U nyu waa *Yuifuyienjo aa hüu Yesu maama-i aa u to-i Girekiyiējo. ²Tobimba manj waa Lisire-i-na baa Ikoniyo-mu-i-na, ba taa ba bi Timote yefafalle. ³Pol wuɔ tuɔ taara u ta baa-yo. A ne da Yuifubaa-ba manj waa terienjuna, baa suyaa wuɔ Timote to-i Girekiyiējo. Pol wuɔ naa u *jã-yo aa ba suɔ ta. ⁴Yesu *pəpuərbiemba-i baa *Yerusalemu Diilonj-dünj-baamba yaataambanj yieraaya nelma* manj nuɔ-i, Polbaa da ba cor terienjgu terienjgu, ba wanj ma yaa-i baa Diilonj-dünj-baamba-i; aa cira ba wuɔ ma hümelle-i nja banj waanj-ma dumaa. ⁵Yinnij taa ni cor dumaa, Diilonj-dünj-baamba taa ba nanj kaasinni Diilonj-hümelle-na dumēi, aa bi ta ba ciinu ba kã.

Pol dānsaaj Torasi-i-na

⁶Ku huonjgu-na, Polbaa-ba ji ta ba taara ba ka wanj Diilonj-nelma-i *Asi nilēiŋa-na. *Diilonj-Yalle saa hüu-ma. Ba naa ba karnu Firgi mara-i cor baa Galasi wuonjo-i. ⁷Banj kaa piē Misi-i, baa ta ba taara ba kã Bitini. Yesu Yalle saa hüu-ma. ⁸Ba naa ba karnu Misi-i cor, a kã ka hi Torasi. ⁹Isuonjgu nanjgu-na, Pol wuɔ dānsā da Maseduəniyiējo nanjo juɔ ji yiera tuɔ cārã-yuɔ wuɔ u kã ka kãyã-bei dii Maseduəni-i-na. ¹⁰Yie† pāŋ suɔ yie Diilonjo taara i ka wanj *Neldəɔlma-i baa Maseduəniitaamba-i. I saa tiraa tēna, yie pāŋ sire tie tigiin i hümelle-i.

¹¹Inj juɔ'a i ta yiinjgu manj nuɔ-i Torasi-i-na, yie bie baatonjo-i pāŋ kar vii Samotirase, ka hiire. Inj hii yiinjgu manj nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, yie cor kã Neyapolisi. ¹²Inj siire terienjgu-na, yie kã Filipu ka tēna da yinni terienjgu fanjgu-na. Filipu yaa waa nebuɔ-i Maseduəni-i-na. *Oromɛbaa-ba'i waa tēna terienjgu-na.

Lidi hüyaa Itienjo maama-i

¹³Inj kãa Filipu-i-na, *yitēnangunj juɔ hi, yie hel nellenj-huonjga-na a kã kaanju nanju nunju-na. Ii naa suɔ wuɔ Diiloljaalterienjgu ka waa terienjgu-na. Inj kãa, yie da caamba namba; yie tēna piye baa-ba. ¹⁴Unanjo waa ba hølma-na, ba taa ba bi-yo Lidi. U taa u hel Tiyatire. U taa u suor nelbōmbōŋ ba kompammu aa u taa u kuye Diilonj-künjgu-i. Inj kãa ka tie piye dumaanjo-na, wuɔ kar u tünjgu-i tuɔ nu inj wanj mamanj. Polnj waanj mamanj hiere, Itienj wuɔ kãyã-yuɔ ma suur u tünni-na deī. ¹⁵Manj suurii u tünni-na deī dumaanjo-na, wuɔ ce ba

* **16:4** Nelma famma yaa piye cor 15.29. † **16:10** Like naa bi tuɔ wuəra baa Pol hōnni nanni.

*batiŋ-*yo* baa u dumellen-*baamba-i* hiere aa naa gbē-*ye* wuɔ: «Da kuɔ na hūyāa-*ma* wuɔ mi hūyāa Itienɔ maama-*i* kelkel, juɔŋ na ji har mɛi terien-*nu.*» Aa naa gbāŋ baa-*ye* i ji hūu-*ma.*

Ba diyaa Polbaa-ba-i kaso Filipu-i-na

¹⁶ Yiinŋu nanŋu-*na*, i taa i kā Diilojaalterienŋu-*na* a suu baa maacembilonɔ[‡] nanɔ. Maacembilonɔ daayo-*i*, *jina waa u yunŋu-*na* a ce u tuɔ suɔ mamaŋ juɔŋ u waŋ-*ma.* U taa u da gbeina bɔi kufanŋu-*na* u hā bamaŋ biyaa-*yo* maacemma-*na.*

¹⁷ Maacembilonɔ daa wuɔ cu i huon-*nu* tuɔ piiye da gbagaga wuɔ: «Balaŋ daaba cāa Dərwuonɔ. Ba pigāaŋ-*na* konkor-hūmelle yaa-*i.*» ¹⁸ U ciɛ kufanŋu-*i* da yinni bɔi i huonŋu-*na.* Pol huonŋa ji guɔla baa-*yo.* Wuɔ waŋ baa u jina-*i* wuɔ: «Yesu-Kirsa yerre-*na*, cor ŋ hel ciɛŋo-*na!*» Terduonŋu fanŋu-*na*, jina wuɔ pāŋ yaŋ ciɛŋo-*i.*

¹⁹ U taambaŋ juɔ da u sa tiraa u da binŋūŋu u hā-*ba*, baa bel Pol baa Silasi-*i* kā baa-*ba* āndacetaamba wulaa dii gēŋgerterienŋu-*na* § ²⁰ ka hā *Oromɛ ba fāamaambaa-*ba-i* baa-*ba* aa cira: «*Yuifubaa-*ba'i* daaba-*i*, ba juɔ ji ta ba guɔl nelle-*i* ba hā-*ye.* ²¹ Ba juɔ baa hūmefɛlɛnde. A ne da hūmelle fande nyaa Oromɛbaa miɛŋo-*i:* I siɛ gbāa siɛ-*de*, i siɛ bi gbāa wuɔ-*de.*»

²² Baŋ piiye dumaanɔ-*na*, nuɔmba maŋ waa hiere, baa sire wuɔ ba siɛ yaŋ Polbaa-*ba-i.* Fāamaambaa-*ba* ce ba col ba jonŋorbaa-*ba-i* aa hā-*ba* hūmelle-*i* wuɔ ba muo-*ba.* ²³ Baa fūnuŋ muo-*ba* da dei aa kā ka dii-*ba* kaso. Baŋ diyaa-*ba*, baa waŋ baa umaŋ niɛyaŋ kasobiemba-*i* wuɔ u tuɔ ne-*ba* dei. ²⁴ Naacolŋ uŋ nuɔ mafamma-*i*, wuɔ kā baa Polbaa-*ba-i* dubilonɔ maŋ dii tuogbuole-*na* ka sɔgɔlnu ba gbeini-*i* daanŋu nan-*nu.*

²⁵ Isuɔhollen juɔ hi, Pol baa Silasi-*i* baa ta ba cārā Diilonɔ-*i* aa ta ba hāl nɛini ba tuɔlnu-*yuɔ.* Kasobiemba namba waa dii ba dūnni-*na* aa ta ba fara ba nu. ²⁶ Ba juɔ'a ba suɔ, da hɛma sagalaaya hɔduonŋu, ka hel baa kasodūŋu-*i* hiere! Dūnfenni pāŋ puur. Baŋ ŋa naa vaa kasobiemba-*i* baa jɔlgɔbaa-*ba* maŋ, ba fir hiere. ²⁷ Umaŋ taa u niya kasobiemba-*i* u taa u duɔfūŋ; wuɔ cɛ. Wuɔ u ne da dūnfenni puurii hiere. Wuɔ fa u taacɛɛŋo-*i* hiel-o duɔ ko u fɛɛ wuɔ sɪ kasobiemba gbaraa hiere. ²⁸ Pol wuɔ kaasiŋ wuɔ: «Baa ce ŋ fɛɛ gbomma, molo saa kā terienŋu!»

²⁹ Naacolŋo kūɔma nyɛŋ dumaa ma fɛɛŋ nuɔ. Wuɔ ce ba hā-*yo* dāamu; u gbar kā ka dūuna Polbaa-*ba* caanŋu-*na* ³⁰ aa cira ba hel gōŋgūon-*nu.* Baŋ hilaa, wuɔ yuu-*ba* wuɔ: «Mi jēnaaŋ namaa, muɔmi saaya mi ce bige-*i* a gbāa da mi kor?» ³¹ Baa

‡ 16:16 Maacembilonɔ daayo waa ciɛŋo.

§ 16:19 Bafambaŋ ger āndenni-*i* kusuon-*nu* ba bi nyonŋ sanŋa-*i* kusuon-*nu'i.* Terienŋu fanŋu dii yuɔyuɔ hōnni-*na* hiere.

cira: «Da η hūu Itienjo-i Yesu maama-i, ku yaa gbāa kor-ni baa η dumellen-baamba-i hiere.» ³² Aa naa donj ta ba wanj Itienjo maama-i baa-yo baa u dumellen-baamba-i hiere.

³³ Isuɔduɔŋgu faŋgu-na, wuɔ kā baa-ba ka saar ba pānni-i aa naa pāŋ ce ba *batiŋ-yo baa u baamba-i hiere. ³⁴ Baŋ juɔ batiŋ-ba tī, wuɔ kā baa Polbaa-ba-i u dumelle-na ba ka wuo niwuoni. Uŋ hūyāa Yesu maama-i baa u baamba-i hiere, ba hɔmmu gbuu pāŋ fē da yogogo.

³⁵ Cuonj juɔ kaal, fāamaambaa-ba puɔr sorosibaa-ba ka wanj baa kasobiemba niyatienjo-i wuɔ u nanna Polbaa-ba-i. ³⁶ Naacolŋ wuɔ kā ka cira: «Pol, fāamaambaa-ba puɔraa ba jo wuɔ mi nanna-nei. Hilaŋ na kā na muŋkammu.» ³⁷ Pol wuɔ yagar aa naa gbē sorosibaa-ba-i wuɔ: «Ku cie nie ba bel-e ba saa bi yuu-ye, ba muo-ye nuɔmba-na η sie suɔ wuɔ Oromɛbaa miɛ*, aa jo ji dii-ye kaso. Fiefie-i, ba ta ba taara ba fuo nannayie! Ma sie gbāa wuɔ dumaanjo-na! Kāaŋ na ka wanj baa-ba wuɔ ba jo ba fere ba ji hiel-e.»

³⁸ A ne da fāamaambaa-ba saa naa suɔ wuɔ Pol baa Silasi-i Oromɛbaa. Sorosibaa-baŋ kāa ka hi-ba baa nelma-i, ba kūma pāŋ ta ma nyen. ³⁹ Baa sire jo ba wulaa ji cārā-bei aa ce ba hel kaso-i-na. Baŋ hilaa, baa cārā-bei wuɔ ba ce jande aa ba hel nelle-na. ⁴⁰ Baa ta kā Lidi terien-nu; kā ka da Diilon-dūŋ-baamba-i. Baa piye dii sireiŋa bei aa naa cārā hūmelle-i ta.

17

Mamanj daa Polbaa-ba-i Tesalonike-i-na

¹ Pol baa Silasi-i baŋ taa Filipu-i-na, baa cor baa Anfipolisi, kā ka hel Apoloni a suɔ ta ba kā Tesalonike-i-na. *Diilonelhaalādūŋgu waa baa *Yuifubaa-ba-i nelle fande-na. ² A ne da Pol sa da Diilonelhaalādūŋgu aa cor-ku. Wuɔ kā ka suur a tuɔ firnu Diilon-nelma-i baa-ba. U cie mafamma-i *yitienanni siei. ³ U tagaaya pigāaŋ-ba wuɔ *Konkortienjo naa saaya u mulien aa ku. Aa duɔ ku, Diilonjo sire-yuɔ. Aa Konkortienjo faŋo yaa Yesu maŋ uŋ wanj u maama-i baa-ba.

⁴ Polŋ piye dumaanjo-na, Yuifubaa-ba namba hūu-ma cu ba huon-nu fuɔ baa Silasi-i, a naara Girekibaa-ba maŋ taa ba kuye Diilon-kūŋgu-i ba bɔi bi cuu ba huon-nu, baa caamba bɔi. Caamba famba waa nelbōmbōmbaa. ⁵ Ku saa dɔlnu Yuifubaa-ba namba-i. Baa ce-ku nenemuŋgu aa wuɔra taara nanjalbaa a tigiŋ nuɔmba-i ta ba wuɔra ba ce ijieni ba du nelle-i. Aa naa kūɔl ba-naa kā Yasɔ dumelle-na wuɔ ba ka bel Polbaa-ba-i

* **16:37** *Yuifubaa bɔi saa naa gbāa da *Oromɛ ba sɔnni-i, ŋga Pol naa da-ni (nien Pɔpuɔr. 22.25-29; 23.27). Da η waa Oromeyien nuɔŋo-i, molo saa saaya u muo-ni baa daaŋgu, molo saa bi saaya u muo-ni baa nyangbāaŋgu.

ka hã fāamaambaa-ba-i baa-ba. Polbaa-ba naa har kusuəŋ-nu'i. ⁶ Ba kãa ku yaa-i ba saa ka da-ba. Baa bel Yasō yaa-i baa Diilonŋ-dūŋ-baamba namba kã baa-ba fōŋgōtaamba wulaa ka ta ba piye da gbagaga wuə: «Baləŋ daaba wuəraaya du niləŋa-i hiere, ba hii bande yaa fiεfiε-i-na. ⁷ Yasō yaa haraa-ba u dumelle-na. Ba maacemma saa fa; ba yagaraa *jāmatigi nunŋu-i aa ta ba piye wuə jāmatigi naŋo dii, kεε ba bi-yo Yesu.»

⁸ Nel daama saa dəlnu nuəmba-i baa fōŋgōtaamba-i hiere. ⁹ Yasōbaa-ba juə pã gbeibuə hã-ba aa ba suə nanna-bēi.

Polbaa-ba kaa Bere

¹⁰ Ku isuəŋgu-na, Diilonŋ-dūŋ-baamba ce Polbaa-ba ta kã Bere. Baŋ hii, baa kã *Yuifu ba *Diilonelhāalādūŋgu-na ka ta ba waŋ Diilonŋ-nelma-i. ¹¹ Yuifubaa-ba maŋ waa Bere-i-na baa naa fa yaŋ bamaŋ waa Tesalonike-i-na. Diilonŋ-nelma numma taa ma dəlnu bafamba-i ŋaa bige-i! Yinni maŋ joŋ ba kalaŋ-ma ba ne da kuə Polŋ waŋ mamaŋ baa-ba ma yaaŋga yaa-i. ¹² Nuəmba bəi baa hūyāa Yesu maama-i ba həlma-na. Aa Girekibaa-ba maŋ bi waa, ba fōŋgūə baa hūyāa-ma. Caamba waa-bēi. Caamba famba waa nelbōmbōmbaa.

¹³ Yuifubaa-ba maŋ waa Tesalonike-i-na baŋ juə nu wuə Pol kãa Bere-i-na ka tiraa tuə waŋ Diilonŋ-nelma-i, baa sire nyaa u huəŋ-nu wuə ba ka du terieŋgu-i aa gbo nuəmba-i yuə. ¹⁴ Diilonŋ-dūŋ-baambaŋ daa-ma dumaanŋo-na, baa kã baa Pol dāmmanŋ-nuoraanŋu-na ka biε baatonŋo ta, aa yaŋ Silasi yaa baa Timote-i Bere-i-na. ¹⁵ Ba saanŋ Pol ka hi Ateni aa bir. Baŋ'a ba bir, wuə puər-ba wuə ba ka waŋ baa Silasi-i baa Timote-i ba jo u wulaa donduo.

Polŋ waan mamaŋ baa Ateniitaamba-i

¹⁶ Polŋ tiεnaana Ateni-i-na tuə cie Silasi-i baa Timote-i, duə cor kusuəŋ-nu, u da cufəllu, a cor kusuəŋ-nu, u da tinni; kuə gbuu fūnuŋ ta ku kukul-o. ¹⁷ A ce duə kã *Diilonelhāalādūŋgu-na, u waŋ ma yaa-i baa *Yuifubaa-ba-i baa *niεraamba maŋ taa ba kuye Diilonŋ-kūŋgu-i. Aa yiinŋu yiinŋu, duə kã nellenhuəŋga-na ka da bamaŋ, u bi piye baa-ba.

¹⁸ Bamaŋ naa cie Epikure ba kalaŋo-i baa Sitoyisi ba kalaŋo-i kã yaan-na, yiinŋu nanŋu-na, banamba jo ji ta ba piye baa Pol. Banamba ta ba yuu ba-naa wuə: «Āndapirrentieŋ daa u waŋ wuə nie?» Bamaŋ naa nuə Polŋ piyeŋ Yesu maama-i baa kuomba siremmaŋ-kūŋgu-i, baa cira: «Ku biyaa ŋaa u piye Diilohūmefelendeŋ-maama.»

¹⁹ Baŋ piye dumaanŋo-na, baa bel Pol kã baa-yo gēŋgertaamba* wulaa ka cira: «Niŋ juə ji ta ŋ piye

* 17:19 Ba taa ba bi gēŋgertaanŋ daaba beliŋgu-i Aropasi.

hūmefelende maŋ maama-i, i taara i suɔnu kunaŋgu die.
²⁰ Niŋ waŋ mamaŋ, ma cie nerma miɛŋo-na, i taara i suɔ ma
 yaanŋa-i.» ²¹ A ne da nelfelemma numma-i baa ma wamma
 taa ma dɔlɔnu Atenitaamba-i baa niraamba maŋ waa ba
 hɔlma-na ŋaa bige-i! ²² Pol wuɔ sire yiɛra gɛŋgertaamba
 yaanŋa-na aa naa cira: «Atenitaanŋ namaa, ma miŋ daa-na
 damma maŋ, ku biyaa ŋaa cufɛllu sa cor-na. ²³ Na saa da, mi
 wuɔramma-na, mi daa na cufɛllu-i hiere nellen-huɔŋga-na. Aa
 mi daa ba nyegāanŋ dunandu-na wuɔ: «Cufɛnerienŋ.» Naŋ buol
 cufɛnerienŋ maŋ aa na sa suɔ-yo, muɔmi juɔ da mi ji pigāanŋ-
 na u yaa-i. ²⁴ U yaa Diilonŋo-i. U yaa hielaa bimbinni-i hiere.
 U yaa dɔrɔ-i baa hɛma-i ni Tienŋo-i. Molo sie gbāa ma dūŋgu
 a hā u suur. ²⁵ U yaa hāanŋ-yenŋ fafalmu-i i tie fiisa. Biŋkūŋgu
 biŋkūŋgu, u yaa hāanŋ nelbiliemba-i baa-ku, a ce dumaanŋo-na,
 u sa taara moloŋ napərrenŋ-biŋkūŋgu. ²⁶ U hielaa siyaabaa-ba-i
 hiere nelduɔŋo diei nuɔ ba tɛna gbuo hɛma-i hiere. U huɔnu
 huɔŋgu-i hā-ba belle-na aa dii yumma ba nileiŋa-na. ²⁷ U taara
 nelbiliemba taara-yuɔ, ku'i cie u ce-ma dumaanŋo-na. Da ku fie
 balanŋ niɛ niɛ, ŋ gbāa tafurrā da-yo. Coima saa fa, Diilonŋo saa
 maa baa-ye. ²⁸ Fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i iŋ yenŋ hɛma-na tie gbā
 i ce i weimambaa-ba-i. Na fānaamba namba waanŋ ma yaa-i
 wuɔ: «Diilonŋo bisāimba namba'i miɛŋo-i.» ²⁹ Iŋ yenŋ Diilonŋ
 bisālŋ miɛ, bige-i cie da na ce na kul sɛne jina wuɔ Diilonŋo yaa
 dumaanŋo-na? Bige-i cie da na ce na kul wargbe? Bige-i cie da
 na ce na sisinŋ tāmpɛlle jina? Diilonŋo-i nelie sie gbāa suɔ-yo
 kul-o. ³⁰ Mamaŋ cie cor ku huɔŋgu-na, Diilonŋo sa ne-ma, wuɔ
 nuɔmba saa ta ba suɔ kuyunŋgu. Fieɛɛ-i-na, u taara nelienŋo
 nelienŋo, duɔ fie waa hie, u nanna u cilɔbabalanŋo-i. ³¹ Bige-i
 cie wuɔ ma ce dumaanŋo-na? U diyaa yiinŋgu duɔ ce nuɔmba-i
 hiere ba āndaanŋu-i ku cemma-i. U hielaa molo duɔ ji ce-ma.
 U siire kutienŋo-i hiel-o kuomba hɔlma-na a pigāanŋ wuɔ u yaa
 hielaa-yo.»

³² Polŋ juɔ cira Diilonŋo siire moloŋo hiel-o kuomba hɔlma-
 na, bananŋ baa bir yanŋ aa ta ba nyɛ-yo, bananŋ baa cira: «Cie
 yiinŋgu nanŋgu ŋ ji waŋ mafamma-i baa-ye.» ³³ Pol wuɔ ta aa
 naa yanŋ-ba.

³⁴ Kuŋ fie ce dumaanŋo-na, banamba yagar hūu Yesu
 maama-i a cu u huonŋ-nu. Ba hɔlma-na, gɛŋgertienŋo nanŋo waa,
 ba taa ba bi-yo Deni, aa cienŋo nanŋo bi waa, ba taa ba bi-yo
 Damarisi, a naara nuɔmba namba.

18

Pol kaa Korēnti

¹ Ku huonŋu-na, Pol wuɔ ji ta Ateni-i-na kā Korēnti.
² Belle fande-na, *jāmatigi maŋ waa *Ɔrɔmu-i-na, wuɔ ciera

*Yuifubaa-ba sire hiere Ɔromu-i-na. Ba taa ba bī-yo Kulodi. A ne da Yuifuyieŋo naŋo waa, ba taa ba bī-yo Akilasi, u taa u hel P̄s. Ba taa ba bī u cieŋo-i Pirsili. Bafamba waa t̄ena *Itali. Baŋ juo cira ba sire, baa sire kā Korēnti-i-na. Baŋ kāa, ku saa da huŋgu Pol wuɔ kā ka da-ba; wuɔ bel j̄leru baa-ba. ³ Ba taa ba ce maacenduoma hiere. Ba taa ba ce kompadūnni. Polŋ wuɔ har ba yaa nuo-i ba ta ba gbonu ba ce maacemma-i. ⁴ Da ku waa *yit̄ienan̄gu-i, u kā *Diilonelhāalādūŋgu-na ka tuɔ gb̄aŋ baa Yuifubaa-ba-i baa *niɛraamba-i ba da ba hūu Yesu maama-i.

⁵ Silasi-i baa Timote-i baŋ juo hel Maseduoni-i-na jo, Pol wuɔ yaŋ u maacemma-i aa fulnu Diilon- nelma wamma yaa yoŋ. U taa u piiye u pigāaŋ Yuifubaa-ba-i wuɔ Yesu yaa *Kor̄kortieno-i. ⁶ Baa bir yaŋ aa bigāaŋ-yo aa ta ba tuora-yuɔ. Pol wuɔ muora u jon̄gorbaa-ba-i* aa gb̄e-ba wuɔ: «Mamaŋ da ma ji da-na, namaa yuŋ-maama-i; na baa feŋ-mi! Mi ka ta kā niɛraaŋ wulaa.»

⁷ Uŋ taa terien̄gu-na, wuɔ kā nieryieŋo naŋo c̄iŋgu-na, ba taa ba bī-yo Titiyusi-Yutusi. U taa u kuye Diilon-kūŋgu-i. U c̄iŋgu naa kuo Diilonelhāalādūŋgu-na. ⁸ Uman̄ waa Diilonelhāalādūŋgu yuŋgu-na, ba taa ba bī-yo Kiripusi. Fuɔ wuɔ hūu Itieno maama-i baa u dumellen-baamba-i hiere. Kor̄entitaamba b̄oi taa ba hūu Yesu maama-i Pol wulaa aa ta ba ce ba ta ba *batisen-ba.

⁹ Isuŋgu nan̄gu-na, Itieno ji piiye baa Pol dānsāaŋ-nu wuɔ: «Baa kāalā, cor ŋ ta ŋ piiye. ¹⁰ Mi dii baa-ni, molo sie gb̄aa ce-ni b̄iŋkūŋgu. Mi baamba dii b̄oi nel daade-na, ta ŋ piiye.» ¹¹ Pol wuɔ t̄ena Korēnti-i-na tuɔ waŋ Diilon- nelma-i. U t̄enaana ce belle diei baa boluŋgu.

¹² Yiŋgu nan̄gu-na, Yuifubaa-ba ji gbo ba-naa bel Pol kā baa-yo fāamaan̄ ba terien-nu. Uman̄ waa ku huŋgu-na Akayi† yuŋgu-na, ba taa ba bī-yo Galinyɔ. ¹³ Baŋ kāa baa-yo, baa gb̄e-yo wuɔ: «Naacolŋ daa u juo baa u deŋ Diilojaale, a ne da di sa kā hūmeduɔle baa *ānj̄namma-i.» ¹⁴ Pol wuɔ u puur u nuŋgu-i duɔ piiye, Galinyɔ wuɔ s̄ien-yo cira: «Yuifubaa namaa, kuɔ uu naa ce kuubabalaan̄gu naŋ temma-i, mii naa ce āndaan̄gu-i ku cemma-i. ¹⁵ Nga naŋ ceŋ na-naa na Diilon-hūmellen-kūŋ-nu, baa yireiŋ-kūŋ-nu, baa na ānj̄namman-kūŋ-nu, namei saaya na fiɛlnu-kuɔ na-naa nuɔ; mei nuŋgu s̄i.» ¹⁶ Aa naa hiel-ba gēŋgerdūŋgu-na.

¹⁷ Baŋ hilaa, ba hieroŋo-i baa bel Diilonelhāalādūŋgu yun-tieno-i ta ba muo-yo gēŋgerdūŋgu yaan̄ga-na. Ba taa ba bī

* 18:6 Pol cie kufan̄gu-i a pigāaŋ wuɔ u sie tiraa dii u nuŋgu-i ba weima-na.

† 18:12 Korēnti dii Akayi huŋ-nu.

naacolŋo-i Səsiteni. Galinyə wuə gbuu fiinaan ce ŋaa u saa da-ba.

Pol birma-i duə kã Antiyəsi-i-na

18 Ijeŋ daaniŋ ciε cor, Pol wuə tiraa tɛna da huəŋgu Korēnti-i-na. Ku huəŋgu-na, wuə ji cārā hūmelle-i tobimba wulaa duə kã Siiri mara nuə; fuə baa Akilasi-i baa u ciεŋo-i Pirsili-i hiere. Wuə pāa nuŋgu baa Diilonŋo-i, a ce dumaanŋo-na baŋ kaa hi Sāŋkire-i, wuə ce ba cir u yuŋgu-i aa ba suə da ba suur baatonŋo-na.

19 Baŋ kaa hi Efesi-i, baa bəɾə. Pol wuə kã *Diilonelhāalādūŋgu-na ka tuə piye baa *Yuifubaa-ba-i. 20 Uŋ juə'a u ta, baa cārā-yuə wuə u yaŋ aa tɛna ce yinni cεlle baa-ba. 21 Wuə cira: «Yaan mi ta. Diilonŋ duə siε, mi ka bir jo.» Aa naa ta ka biε baatonŋo-i ka hiire Sesare.

22 Uŋ hiiriye Sesare-i-na, wuə kã *Yerusaləmu-i-na ka jaal Diilonŋ-dūŋ-baamba-i aa suə tuə kã Antiyəsi-i-na.

23 Polŋ kãa Antiyəsi-i-na, wuə tɛna da huəŋgu cεlle aa naa tiraa sire biε Galasi nileiŋa-i a yuŋ-nu baa Firgi waanŋa-i tuə wuəra u dii sireiŋa bamanŋ cuu Yesu huəŋ-nu hiere.

Apoləsi maama

24 Polŋ taa u wuəra u dii sireiŋa-i Diilonŋ-dūŋ-baamba-na huəŋgu maŋ nuə-i, *Yuifuyiεŋo nanŋ wuə jo Efesi-i-na, ba taa ba bi-yo Apoləsi. U taa u hel Alesāndiri. Naacolŋ daa u taa u suə u piye aa tiraa tuə suə Diilonŋ-nelma-i ŋaa bige-i! 25 U taa u suə Yesu hūmelle-i aa u taa u hinu pāama baa u nelma wamma-i. Aa duə u waŋ-ma, ma sa ciεl; ŋ siε suə wuə u taa u suə Nsāa *batəmu yaa yonŋ.

26 Yiingu nanŋgu-na, wuə gbuu fε u huəŋga-i baa nelma-i *Diilonelhāalādūŋgu-na. Akilasi waa baa u ciεŋo-i. Baŋ juə hel, baa bi-yo ka migāanŋ kaala Diilonŋ-hūmelle-i baa-yo. 27 Akayi kāmmanŋ-maama waa-yuə, Diilonŋ-dūŋ-baamba dii sireiŋa yuə aa naa nyεgēŋ sεbε hã Akayi Diilonŋ-dūŋ-baamba-i wuə duə kã, ba bel-o dεi.

Uŋ kãa, Diilonŋ uŋ ciε baa bamanŋ ba hūu Yesu maama-i, ku kãayā-bεi bəi. 28 U waa duə ce u biε Diilonŋ-nelma-i a tagaaya pigāanŋ Yuifubaa-ba-i nuəmba-na, wuə ba suurii hīεŋ-nu, kεrε Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuə u ka saanŋ *Konŋkortienŋo maŋ, u yaa juə Yesu-i.

¹ Apolɔsinj waa Korēnti-i-na huɔŋgu maŋ nuɔ-i, Pol wuɔ karnu tanni-i kā ka hi Efesi-i. Uŋ kāa, wuɔ da Diilonj-dūŋ-baamba namba-i, ² wuɔ yuu-ba wuɔ: «Naŋ hūyāa Yesu maama-i, na daa *Diilonj-Yalle-i wei?»

Baa cira: «Ba bī bige-i Diilonj-Yalle-i? I saa nu di maama dede!»

³ Pol wuɔ yuu-ba wuɔ: «Namaa daa *batemu hayo-i?»

Baa cira: «Nsāa batemu.»

⁴ Pol wuɔ cira: «Bamaŋ naana ba cilɔbabaŋo-i Nsāa taa u hā ba yaa-i u batemu-i aa tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuɔ umaŋ ka jo fuɔ huɔŋgu-na, ba haa ba naŋga yuɔ. U taa u gbē Yesu yaa-i.»

⁵ Polŋ piiye baa-ba dumaanjo-na, baa ce ba *batiŋeŋ-ba Itienjo-i Yesu yerre-na. ⁶ Baŋ baatiŋeŋ-ba, wuɔ haa u nammu-i bei aa cārā Diilonjo saan u *Yalle-i hā-ba. Baŋ juɔ da Diilonj-Yalle-i, baa doŋ ta ba piiye nelfelemma-na. Diilonj uŋ diyaa ma-man ba nunni-na, baa ta ba waŋ-ma baa nuɔmba-i. ⁷ Bamaŋ naa cieŋ mafamma-i, ba gbāa yu nuɔmba cinciŋluo baa ba hāi temma.

⁸ Pol saa tuɔ naa *Diilonelhāalādūŋgu-na. Duɔ kā, u bie *Diilonj-bāanjo maama-i a piiye ma yaanjo-i baa nuɔmba-i ba da ba hūu-ma. U nuŋgu saa ta ku ce yelma baa ma wamma-i. U cie mafamma-i caamba siei. ⁹ Nga banamba saa hūu-ma, aa bir ta ba nye Itienjo hūmelle-i nuɔmba-na. Polŋ juɔ da ba ce dumaanjo-na, wuɔ kā baa bamaŋ hūyāa-ma Tiranusi nakoleŋ-ciŋgu-na ka tuɔ waŋ Diilonj-nelma-i baa-ba kusuŋ-nu'i yinni maŋ joŋ. ¹⁰ U cie mafamma-i bienja hāi. A ce dumaanjo-na, *Yuifubaa-ba maŋ waa hiere *Asi-i-na baa *nieraamba-i, baa nu Itienjo maama-i.

¹¹ Diilonjo naa hā Pol himma naŋ temma u tuɔ ce gbereweima-i. ¹² A ce nyarkpātāanjo maŋ da ku yiya Pol kūɔma-i aa ba haa-ku jeiŋo maŋ nuɔ-i, u sire. Jaamba bɔi siire dumaanjo-na, aa *jīnabaa-ba bi hilaa nuɔmba bɔi-na dumaanjo-na.

Sikeva bepuɔmba maama

¹³ *Yuifubaa-ba namba bi waa ta ba wuɔra ba donya *jīnabaa-ba-i ba hiel-ba nuɔmba-na. Yiŋgu naŋgu-na, baa ji sire wuɔ bafamba ciŋ Yesu-i-na aa donya-bei ne si ba ka gbāa. Aa naa maa cira: «Polŋ piiyeŋ Yesu maŋ maama-i, fuɔ yerre-na curaŋ na hel naacolŋ daayo-na!» ¹⁴ Diilojigāntaamba yuntienjo maŋ ba naŋ bīŋ-yoŋ Sikeva-i, fuɔ bepuɔmba'i naa cie maacemma famma-i. Ba waa nuɔmba niehāi.

¹⁵ Baŋ piiye dumaanjo-na, jīna bir gbē-ba wuɔ: «Mi suɔ Yesu-i baa Pol hiere, namaa fuɔ, namaa hilaa hie?» ¹⁶ Uŋ waa naacolŋo maŋ nuɔ-i wuɔ pāŋ diire-bei baa muoru. Ma saa ji fa baa gbar. Ba gbaraa hel tāmporni naacolŋo ciŋgu-na,

baa tamma-i nyelēlē ba kūōma-na. ¹⁷ Korma pāñ ta ma da Yuifubaa-ba mañ waa Efesi-i-na hiere baa *nieraamba-i, a ce ba sa sie bī Yesu yerre-i ānsəsomma-na.

¹⁸ Bamañ naa hūyāa Yesu maama-i, bañ cie guoyuō mañ cor hiere, ba fōngūō baa ta ba jo ba yiera nuōmba-na ba wañ-ma a pigāañ wuō ba sie tiraa ce ma temma. ¹⁹ Bamañ naa bi waa hiriemba-i, ba fōngūō baa jo baa ba himmañ-sebebaa-ba-i ji tigiñ-ba caa-ba nuōmba yufelle-na. Baa tagaaya sebebaa daaba sullu-i, a da ba yuu bafamba neifiej-komorre baa a ndii* temma. ²⁰ Itienjo barguō-i-na, Diilonj-nel maa da fōngūō ta ma gbuo terni-i hiere ma kā.

Efesi siire yiera u gbeiniñ

²¹ Ku huonju-na, Pol wuō ji cira u ka cor kā *Yerusalemu. Nga aa suō duō kā Yerusalemu-i-na, u ka cor Maseduōni igēna baa Akayi. U taa u bi piye wuō duō hi Yerusalemu-i, u saaya u bi kā *Ɔromu. ²² Uñ puu mafamma-i dumaajo-na, wuō saañ kakāyātaamba hāi Maseduōni-i-na: Timote baa Erati; aa fuō wuō tēna *Asi-i-na a ce yinni celle. ²³ Kufanju yinni-na, Itienjo hūmelle kūñ kuō ce nelle sire du. ²⁴ Fānañ nañ waa tuō kul niikulni, ba taa ba bī-yo Demetursi. Uu naa biē maacenciraamba ta ba kul baa-yo. Tiñgu nangu waa Efesi-i-na, ba taa ba bī-ku Artemisi. Tiñgu fanju dūngu-i, Demetursibaa-ba taa ba kul ku temma baa wargbe ba suor. Ba taa ba kūōl gbeija-i ku maacemma-na.

²⁵⁻²⁶ Polj kāa ka tuō wañ Yesu maama-i, Demetursi wuō da u gbuonu bafamba sañga. Wuō bī u maacenciraamba-i baa u nafānaamba-i hiere a ji tuō piye baa-ba wuō: «Naacoljo mañ juō ji tuō wuōra u piye daayo-i, wuō ba bī-yo Pol; uñ wuōrañ u wañ mamañ na saa bi yañ-ma numma. Wuō iñ kul tñni mañ, yungu si dii-niē. A ne da miē i wuō ma'i nuō-i. Nuōmba cuu u huon-nu wuō u wañ ninsoño. U saa bāl-ku Efesi bande yonj; u yii duō gbuo Asi nilēija-i hiere baa nel daama-i. ²⁷ Mamañ jaañ muō, ku saa ce ŋaa u yii duō biēna hā miē yonj, ŋga u ka ce Artemisi dūngu nuonju hel nuōmba-na, a ce ba sie tiraa ta ba kāñ Artemisi fuō ferē-i, a ne da Asitaamba-i baa nuōmba-i hiere miwaanjo-na ba buol u yaa-i.»

²⁸ Demetursiñ piye dumaajo-na, nuōmba hōmmu gbuu pāñ guōla; baa sire ta ba kaasñ wuō: «Efesitaañ Artemisi temma si dii!» ²⁹ Ijienj daa niē ce nelle-i hiere di sire yiera di gbeiniñ. A ne da Maseduōnitaamba namba naa nyaanu Pol jo. Ba waa ba hāi. Ba taa ba bī unajo-i Gawusi aa bī unajo-i Aritarke. Baa bel bafamba-i kā baa-ba ponsanatigerre-na.

* **19:19** Huonju fanju-na, ku waa ba gbāa pā maacembienj komuonj-niehāi baa cinciuluo baa gbeinj daaya-i belle diei-i-na.

³⁰ Pol wuɔ cira u kã. Diilonɔ-dũŋ-baamba cie-yo wuɔ u baa kã. ³¹ U j̄naamba namba bi waa nelbõmbõmbaa Asi-i-na, bafamba puɔr ba ji wanɔ baa-yo wuɔ u baa kã. ³² Ijieni saa waa dei ponsanatigerre-na: Hooi haai! Hooi haai! Ba f̄ŋgũɔ waa da ŋ yuu-ba, ba sie suɔ kumaŋ cie nuɔmba tigiinɔ ba-naa.

³³ *Yuifuyieŋo nanɔ waa ba hɔlma-na, ba taa ba bi-yo Alesãndiri. Baa wanɔ ma yaanɔa-i baa-yo aa naa titiire-yuɔ dii-yo nuɔmba hɔlma-na wuɔ u piiye baa-ba. Wuɔ sire u nanɔa-i wuɔ nuɔmba budii. ³⁴ Nuɔmba saa naa suɔ wuɔ Yuifuyieŋo. Baŋ juɔ suɔ, baa cor ta ba kaasɔŋ wuɔ: «Efesitaanɔ Artemisi temma si dii! Efesitaanɔ Artemisi temma si dii!» Ba cie lɛrbaa-ba hãi temma kaasɔŋgu-na.

³⁵ Kombiyieŋo manɔ waa ba nelle-na, u yaa juɔ gbãŋ baa nuɔmba-i ba budii. Baŋ budii, wuɔ cira: «Efesitaanɔ namaa, hai moloŋo-i dii aa u saa suɔ wuɔ Artemisi dũŋgu-i baa ku nobiŋo manɔ hilaa dɔrɔ-i-na diire, miɛ niini?» ³⁶ Kutieŋo si dii. Terieŋgu fanɔgu-na, na saaya na budii. Aa da na'a na ce kumaŋ, na jɔguɔŋ na ne aa na suɔ na ce-ku. ³⁷ Nanɔ siire bel balanɔ daaba-i ta na jo baa-ba, ba saa bi guɔla bin̄kũŋgu Artemisi dũŋgu-na, ba saa bi bi u yebabalande, na'a i ce-ba nie? ³⁸ Demetursi-i baa u nabaamba-i, da ba'a ba ka bi umaŋ, ḡŋgertaamba dii, ba bi kutieŋo-i kusuɔŋ-nu'i; ba j̄ena yinni ta ba ce ãndenni-i. ³⁹ Da ku bi waa nelma namma dii na wulaa, die ji tigiinɔ i-naa hiere, na jo, i ka fiɛnu-mɛi. ⁴⁰ Ni ma'i s̄i, dumandɛ-i-na, f̄ŋgõtaanɔ da ba bi-ye yuu-ye wuɔ: «Bige-i dii nyunɔgo-i-na aa na tigiinɔ na-naa?» I da hama-i wanɔ-ma aa ba hũu-ma? I ka ce ba da nie s̄i i taara i hel ba huonɔ-nu, a ne da ma'i s̄i.» ⁴¹ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ ce nuɔmba bɔrɔ kũŋ ba c̄inninɔ.

20

Pol taa Efesi-i-na

¹ Ijienɔ daaninɔ juɔ bãl, Pol wuɔ tigiinɔ Diilonɔ-dũŋ-baamba-i a dii sireiŋa bei, aa cãrã hũmelle-i ba wulaa a ta tuɔ kã Maseduɔni. ² Uŋ kaa hi, wuɔ tuɔ wanɔ Diilonɔ-nelma-i baa tobimba-i u dii sireiŋa bei u kã, ka hi Giresi. ³ Uŋ hii Giresi-i wuɔ t̄ena ce caamba siei. Ku huonɔgu-na, u ji tuɔ taara u bie baatonɔo-i kã Siiri. Baa gbuya-yuɔ wuɔ *Yuifubaa-ba taara-yuɔ baa wɛima. Wuɔ yanɔ baatonɔo-i aa naa bir hel Maseduɔni yanɔa. ⁴ Bamanɔ taa ba wuɔra baa-yo, ba yireiŋa yaa daaya: Sopater waa. Sopater to-i ba taa ba bi-yo Pirusi, ba taa ba hel Bere. Aritarke waa, baa Sekõndusi. Bafamba taa ba hel Tesalonike. Gawusi waa, fuɔ taa u hel Derbu. Tisike waa baa Turofimu. Bafamba taa ba hel *Asi. A naara Timote-i. ⁵ Yiɛ ce ba ta yaanɔa ka ta ba cie-ye Torasi. ⁶ *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo manɔ nuɔ-i, u ponsaanɔgu naa piɛ t̄i, kuŋ juɔ ce cor t̄i, yiɛ bie baatonɔo-i

Filipu-i-na a nyaa ba huonj-nu Torasi-i-na. I cie yinni ndii hūmelle-na aa suɔ die hi.

Pol siire naacombilonjo nanjo

Inj kaa Torasi-i-na, yie ce yinni niehāi terienḡu-na. ⁷ Sāmadi-dānambāanḡu-na, yie tigiinj i-naa baa Diilonj-dūnj-baamba-i die wuo Itienjo niwuoni-i. Pol naa saaya u ta ku cuo kaala-i-na, a ce dumaanjo-na u nelma sa tī. U piye ji tuɔ hi isuɔholle. ⁸ Ii naa waa sānjkānsɔ dɔrɔ. Inj waa dūnḡu manj nuɔ-i, fitimbaa-ba waa bɔi kuɔ. ⁹ Naacombilonjo nanjo waa baa-ye tiena fēnetiri-i-na tuɔ nu Pol tuɔ piye; ba bī-yo Etike. Nelmanj juɔ'a ma sa tī ma tī dumaanjo-na, naacombilonj daa wuɔ kor duɔfūnj. Inj juɔ'a i suɔ, u hilaa dii sānjkānsɔ dɔrɔ-i-na a cor dūnni siei jo ji diire hīema-na. I kaa ka sire-yuɔ ku yaa nuɔ-i, a da u kuu. ¹⁰ Pol wuɔ hiire pānj jo ji tūu-yo aa naa cira: «Baa na tie holle, uu dii cicēlma!» ¹¹ Inj birii nyugūnj kufanḡu-i, wuɔ calnu Itienjo niwuoni-i i wuo aa tiraa cor baa u nelma-i. U piye dumēi ji kaal cuo-i aa suɔ ta. ¹² Unj siire naacombilonjo-i, kuɔ fūnunj dɔlnu nuɔmba-i ŋaa bige-i! Baa saanjo-yo kūnj baa-yo.

Pol curaa kā Miletī

¹³ Inj siire Torasi-i-na, yie kā Asosi. Inj'a i ta, Pol wuɔ fuɔ ka wuɔ kā. Miē yie suur baatonj-na ta yaanḡa ka tie cie-yo. ¹⁴ Unj juɔ jo, wuɔ suur baa-ye yie cor kā Mitilēni. ¹⁵ Inj siire Mitilēni-i-na yiinjḡu manj nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, yie kā ka tie hi Kiyɔsi. Inj siire Kiyɔsi-i-na, cuo kaal yie kā ka tie hi Samosi. Sielinj-yiinjḡu-i, i suɔ tie suur Miletī-i-na.

¹⁶ Pol taa u taara u hi *Yerusalēmu-i donduo a ce *Pāntekɔti-i kusuonj-nu'i, a ce dumaanjo-na, wuɔ bella Efesi-i cor; wuɔ duɔ haar ba kaa bella-yuɔ.

¹⁷ Inj hii Miletī-i, wuɔ puər ba ka bī Diilonj-dūnj-baamba yaataamba yaa Efesi-i-na ba jo. ¹⁸ Banj juɔ, wuɔ cira: «Minj waa waama manj na hɔlma-na ji ta mi ta, na suɔ-ku. ¹⁹ Mi saa ce Itienjo maacemma-i baa bombolma. Da ku ce kunie mi ji ta mi hiel nyinyɔlma. *Yuifubaa-banj haa kumanj miē, Diilonjo'i suyaan-kunj. ²⁰ Mamanj gbāa fa na maama-i hiere, mi saa fuo ma diei nei: Mi waanjo-ma baa-na puonja-na aa tiraa wanjo-ma baa-na na dumienjo-na. ²¹ Mi muyaa mi natiēnja Yuifubaa-ba-na baa *niēraamba-i hiere wuɔ ba nanna ba cilɔbabalanjo-i a gbāa cu Diilonjo huonj-nu, aa hūu Itienjo-i Yesu maama-i. ²² Dumandē-i, *Diilonj-Yalle cie mi ta mi kā Yerusalēmu; mi saa suɔ mamanj ciyaanjo-minj terienḡu-na. ²³ Minj suyaa mamanj, da mi kā terienḡu terienḡu, Diilonj-Yalle gbuya-miē wuɔ ba kaa huol mi yaanjo-na aa dii-mi kaso. ²⁴ Da mi fiē ku, mēi wulaa wēima sī. Kumanj gbāanjo, minj biyaa mi gboluonḡu-i mamanj nuɔ-i, mi ce-ma ma cemma-i. Diilonj unj cie baa nelbilibiamba-i

cemma maŋ, aa Itienj wuɔ mi wuɔra waŋ-ma, mi donya ku yaa-i.

²⁵ «Mi curaa na terni-na hiere a waŋ *Diilonj-bãangu maama-i baa-na, ŋga fiefie-i-na, mi suyaa miε na sie tiraa da mi yufelle. ²⁶ Ku'i cie mi ta mi kuola-mei baa-na nyungo-i-na miε nuɔni maŋ da ŋ hũu mi nelma-i nanna, mei yuŋ-maama si. ²⁷ Diilonj uŋ taaraŋ kumaŋ, mi waan-ku baa-na hiere, mi saa fuo ma diei nei. ²⁸ Bilaan na fεε fafamma, aa na bi bel Diilonj-Yallenj hãa-na bamaŋ. Taa na ne Diilonj-dũŋ-baamba-i fafamma. Diilonjo pãa fuɔ fεreŋ Biεŋo yaa duɔ gbãa da-ba. ²⁹ Mi suyaa miε da mi bir mi huonju-i, nelbabalaamba ka jo ji suur na hɔlma-na a guɔla-nei. Ba sa ce hujarre ŋaa maamunaamba. ³⁰ Namaa fεre-i na hɔlma-na, banamba ka sire baa coima-i a taal Diilonj-dũŋ-baamba cu ba huonju-nu. ³¹ Terienju fanju-na, syyaan na fεreŋ belma, aa na baa yan ma karaanu-nei wuɔ mi cie bienja siei baa-na ta mi dii nelma-i na tũnni-na bãangu-i baa isuonju-i, kunie mi ji ta mi kaal baa-ma yeεε.

³² «Fiefie-i-na, mi diyaa-na Diilonjo naŋ-na aa tiraa dii-na u hujarrenj-nelma naŋ-na. U yaa gbãa ce na naŋ kaasĩnni u hũmelle-na aa hã-na ciilunju maŋ jĩena ta ku cie u baamba-i. ³³ Miŋ waa baa-na, mi saa ji nenu molon warbelle dede, mi saa bi nenu molon nyarkpãtaangu dede. ³⁴ Niεŋ mi nammu-i, mi cie maacemma-i baa mu yaa-i a yiera baa i yuŋ-maama-i muɔ baa mi nabaamba-i hiere; namaa fεre-i na suyaa-ma. ³⁵ Mi taa mi ce da mi pigãan-na wuɔ na saaya na sieya na napuɔŋa-i dumei a gbãa da na da kãyã sũntaamba-i aa yan Itienjo-i Yesu nelma ta ma tĩenu-nei wuɔ: «Yudɔdɔlle dii hãmma-na yan hũuma-na.»»

³⁶ Polj juɔ piiye tĩ, baa dũuna hiere cãrã Diilonjo-i. ³⁷ Baŋ juɔ ta ba jaal-o aa u duɔ ta, baa naŋ yungu hiere ta ba kaal. ³⁸ Uŋ ciεra ba sie tiraa da u yufelle, ku yaa migãan ce ba ta ba kaal. Baŋ juɔ jaal-o tĩ, baa saan-jo u ka suur baatonjo-na.

21

Pol kãmma-i Yerusalemu-i-na

¹ Inj buɔra baa Efesi Diilonj-dũŋ-baamba yaataamba-i, miε yie ta baa baatonjo-i tie kã Kɔsi. Ku cuo kaala-i-na, yie sire Kɔsi-i-na a kã Ōrɔdi. Inj siire Ōrɔdi-i-na, yie kã Patara. ² Inj kãa Patara-i-na, yie da baatonjo naŋo kã Fenisi; yie suur ufaŋo-na a ta. ³ Inj kaa pie Sipire-i, yie yan-jo i nanyuonju-nu aa naa bella cor tie kã Tiir, dii Siiri mara nuɔ. Conjorni maŋ waa baatonjo-na, nii naa saaya ni hiire kusuonju-nu'i. ⁴ Inj hii terienju-i, yie da Diilonj-dũŋ-baamba namba, yie tĩena ce yinni niehãi baa-ba. Bafaŋ baa ta ba piiye baa Pol wuɔ u baa kã *Yerusalemu-i-na. *Diilonj-Yalle'i naa diyaa nelma famma-i ba nunni-na. ⁵ Inj

juɔ'a i ta yiingu man nuɔ-i, baa hel hiere baa ba caamba-i baa ba bisɔlmba-i a saan-ye kã baa-ye dãmman-nuoraangu-na. In kaa hi nuoraangu nungu-i, yiε dũuna cãrã Diilonɔ-i ⁶ aa sire jaal i-naa. In jaalaa i-naa, miε yiε suur baatonɔ-na aa bafan baa gũunu ta ba kũn.

⁷ In siire terienɔ-na, yiε kã Pitolemayisi. In hiiriye Pitolemayisi-i-na, molo saa ji tiraa suur baaton-na. In hiiriye, yiε kã ka jaal tobimba man dii terienɔ-na aa tɛna ce yiingu diei baa-ba. ⁸ Ku cuo kaala-i-na, yiε sire cor kã Sesare. In hii, yiε har Filipu terien-nu. Filipu fanɔ waa Diilonelwaraɔ. Ba nan hielaa nuamba niehã man Yerusalemu-i-na wuɔ ba ta ba kãyã Yesu *pɔpuɔrbiemba-i, u waa ba hɔlma-na.* ⁹ U biemba waa ba naa. Ba saa naa hi son yogo. Ba waa *Diilopɔpuɔrbiemba hiere.

¹⁰ Yiingu nangu-na, *Diilopɔpuɔrbilonɔ nan wuɔ hel *Yude-i-na jo, ba taa ba bi-yo Agabusi. ¹¹ Un juɔ ji da-ye, wuɔ bie Pol kpankpaangu-i a vaa fuɔ fɛrɛn gbɛini-i baa u nammu-i aa cira: «Diilon-Yalle ciεra wuɔ kpankpaan daaku tien duɔ kã Yerusalemu-i-na, *Yuifubaa-ba ka bel-o vaa-yo dumandε yaa nuɔ-i a hã *niεraamba-i baa-yo.» ¹² Un piiye dumaanɔ-na, miε fɛrɛ-i yiε gbuu cãrã Pol baa terienɔ fanɔ taamba-i wuɔ u baa kã Yerusalemu-i-na. ¹³ Wuɔ bir gbɛ-ye wuɔ: «Bige-i ciε na ta na kaal da na caar mi holle-i? Da ba ka vaa-mi, wεima sɪ. Da ba fiε ka ko-mi, wεima sɪ. Mi hũyãa-ma da mi ku Yerusalemu-i-na Itienɔ-i Yesu maama-na.» ¹⁴ Un yagaraa miε nungu-i, i saa ce-ku ku hã; yiε yan-yo aa naa cira: «Ma ce nɔaa Itien un taaran-mei dumaa.»

¹⁵ Ku huonɔ-na, yiε tigiin ta tie kã Yerusalemu-i-na. ¹⁶ Diilon-dũn-baamba namba hel Sesare-i-na a cu i huon-nu. In kaa hi, baa ce i kã ka har naacolɔ nanɔ-na, ba bi-yo Minasɔ. U taa u hel Sipire. U huonɔ cuɔ Yesu hũmelle-na.

Pol kaa Sake dumellen

¹⁷ In kãa *Yerusalemu-i-na, kuɔ fũnun dɔlnu tobimba man waa terienɔ-na! ¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ kã baa-ye Sake† dumelle-na. Yiε kã ka da Diilon-dũn-baamba yaataamba-i hiere terienɔ-na. ¹⁹ Pol wuɔ jaal-ba, aa Diilon un kãayã-yuɔ u ce maman hiere *niεraamba hɔlma-na, wuɔ suur ma yaanɔ-na a wan-ma baa-ba.

²⁰ Un juɔ piiye ti, baa gbɛlien Diilonɔ-i aa naa cira: «Pol, ne, *Yuifubaa-ba man cuu Yesu huon-nu aa yagar nyaar *Moisi *anjɔnamma-na ba ciinu cor. ²¹ Ba nuɔ n maama-i. Ba gbɛ-ba wuɔ nan wuɔra n piiye baa Yuifubaa-ba man dii juɔma-na wuɔ ba nanna Moisi anjɔnamma-i. Wuɔ nan ciεra ba baa

* **21:8** Niεn 6.5. † **21:18** Sake yaa waa Diilon-dũn-baamba yun-nu Yerusalemu-i-na. Niεn Gal. 1.19.

tiraa ba ta ba *jā ba bisālm̄ba-i aa ba nanna ba b̄incuəŋ-maama-i. ²² Dε-i-na, nuharuŋgu si dii-m̄ei, ba ka suə wuə ŋ juə. Terieŋgu faŋgu-na, i ka ce-ma niε?» ²³ Aa naa cira: «Ne, maman dii cemma, nuamba naa dii bande-i-na, ba p̄aa nuŋgu baa Diiloŋo-i, ²⁴ ne-ba na ka migāaŋ na yunniŋ-maama-i aa ŋ yiera baa niman dii p̄amma hiere ba yunni-na aa ba cir ba yunni-i. Da ŋ ce mafamma-i, nuamba ka ne da naŋ fεε-i ŋ wuə Moisi ānj̄inamma h̄umelle-i. Ba ka suə terieŋgu faŋgu-na wuə baŋ waŋ maman ŋ k̄uŋgu-na hiere coima. ²⁵ Aa niεraamba maŋ cuu Yesu huon̄-nu, iŋ yieraaya maman‡, i nyεgāaŋ-ma h̄ā-ba, wuə ba yaŋ cufiεŋ-k̄ūma wuoma-i, baa b̄imbaamba maŋ ba saa c̄aa ba nonni-i, baa t̄amma famma fεε-i aa ba hiel ba nan̄ga b̄iŋwos̄inni-na.»

²⁶ Baŋ piiye dumaan̄o-na, ku cuo kaala-i-na, Pol wuə gbonu baa balan̄ daaba-i ka doŋ tuə migāaŋ u yuŋ-maama-i. Baŋ hila migāmmaŋ-terieŋgu-na, wuə k̄ā *Diilodubuə-i-na ka t̄unu *Diilojigāntaamba-i kuŋ saaya ku b̄al yiŋgu maŋ nuə-i aa ba ko ba niikonni-i.

Ba bilaa Pol Diilodubuə-i-na

²⁷ Polbaa-ba yunniŋ-maama migāama naa saaya ma ce yinni nieh̄ai. Yiŋ daaniŋ juə ta ni k̄ā b̄alma-i, *Yuifubaa-ba naŋ baa da Pol *Diilodubuə-i-na, baa gbo nuamba-i yuə ba bel-o. Yuifubaa-ba famba taa ba hel *Asi. ²⁸ Ba siire ta ba kaas̄iŋ wuə: «*Isirahel-baan̄ namaa, kuraan̄-kuŋ! Naacolŋo maŋ wuəraayan̄ u b̄lena i yerre-i terni-na hiere u yaa daayo. U wuəra u piiye wuə Isirahel-baan̄ mie i saa fa, nuəŋ mie s̄i. Aa tiraa cira *Moisi *ānj̄inamma saa fa baa Diilodubuə-i hiere. U yaa tiraa sire biε *niεraamba jo ji suur baa-ba Diilodubuə-i-na a guəla-yuə h̄ā-ye.» ²⁹ Kumaŋ ciε ba ta ba piiye wuə u juə baa niεraamba Diilodubuə-i-na, ba daa-yo baa Efesiyeŋo nan̄o nellen̄-huəŋga-na, ba da niε s̄i u juə baa-yo Diilodubuə-i-na. Efesiyeŋo faŋo-i, ba taa ba b̄i-yo Turofimu.

³⁰ Ijien̄ daani sire gbuo nelle-i hiere. Nuamba hel terni-na hiere jo ji yu Pol-na a bel-o hiel-o Diilodubuə-i-na§ aa p̄aŋ b̄iŋ d̄unfenni-i. ³¹ Baŋ hielaa-yo, baa ta ba taara ba ko-yo. Yalle k̄ā ka hi *Oromε ba sorosi ba yuntien̄o-i, wuə *Yerusalemu huolaa. ³² Sorosi ba yuntien̄o p̄aŋ sire ne sorosibaa-ba namba baa u nayuntaamba namba, ba ta ta ba gbar ba k̄ā. Nuambaŋ juə'a ba ne da sorosibaa-ba jo dii, baa yaŋ Pol muoma-i aa naa yiera ta ba ne.

³³ Baŋ juə ji hi, sorosi ba yuntien̄o bel Pol aa ce ba vaa-yo baa j̄olgobaa-ba h̄ai. Baŋ vaa-yo, wuə yuu u s̄inni-i aa naa yuu uŋ ciε kumaŋ. ³⁴ Nga, nuambaŋ yuu dumaan̄o-na, ba piiye ba

‡ 21:25 Niεŋ 15.1-29. § 21:30 Ba saa hiel-o *Diilodubuə-i-na koi koi, ba k̄aa baa-yo niεraan̄-ḡoŋḡuŋgu'i nuə-i.

da-ba-den hierē; a ce sorosi ba yuntienjo saa ji suɔ ban wan mamaj. Wuɔ naa wuɔ cira ba kã baa-yo sorosi ba cɪŋ-nu.³⁵⁻³⁶ Baa biε-yo ta. Nuɔmba-i hierē baa cu ba huon-nu ta ba kaasɪŋ wuɔ: «Kuɔŋ-yon! Kuɔŋ-yon!» Ban kaa ta ba nyugũŋ baa-yo munyugũmmu-na da ba suur baa-yo, baa ta ba nii-yuɔ. Sorosibaa baa naa baa tũu-yo ta ba suur baa-yo.

Polŋ waan mamaj baa Yerusalemutaamba-i

³⁷ Ban suur baa Pol sorosi ba cɪŋgu-na, wuɔ yuu sorosi ba yuntienjo-i girɛkimma-na wuɔ: «Mi gbãa piiye baa-ni wɛi?»

Sorosi ba yuntienjo cira: «Naŋ daa girɛkimma-i hie ta ŋ nu-ma? ³⁸ Esipiyienjo man siire pu aa nuɔmba neifienja hãi cu u huon-nu hɛŋgu-na, mɛi na'a sɪ u yaa nuonjo-i.»

³⁹ Pol wuɔ cira: «Muonjo-i, *Yuifuyien muɔ, mi huon Tarse, dii Silisi mara nuɔ; mi hel nebuɔ-na; nelgbãŋgbãlãŋ muɔ sɪ. Jande mi cãrã-niε, yan mi piiye cellε baa nuɔmba-i.» ⁴⁰ Sorosi ba yuntienjo hã-yo hũmelle-i. Pol wuɔ yiera munyugũmmu-na aa naa ce u nanja-i wuɔ nuɔmba budii. Baa bi budii. Wuɔ biε nelma-i ebiremman-na wuɔ:

22

¹ «Mi mɔlbaa namaa, baa mi tobaa namaa, yaan mi wan nelma yaanŋa-i baa-na.» ² Polŋ duon tuɔ piiye ebiremman-na, baa gbuu budii da tententɛŋ ŋaa molo si dii. Wuɔ cira: ³ «Muonjo-i *Yuifuyien muɔ. Mi huon Tarse, dii Silisi mara nuɔ; ŋga mi vãa bande yaa nuɔ-i. Mi waa baa Gamaliel. U yaa hãalãayã-miε bincuoŋ-hũmelle-i hierē. Mi Diilon-kũŋgu waa kpelle ŋaa kũŋ yɛŋ kpelle namaa na wulaa dumaa nyunŋo-i-na. ⁴ Baman naa suur Itienjo hũmelle-na, mi taa mi ko-ba. Mi ciε ba bel caamba namba baa bɛmba namba dii-ba kaso. ⁵ Da na'a mi taal-na, na yuu *Diilojigãntaamba yuntienjo-i baa nelle bincuoŋba-i, ba ka wan-ma baa-na.»

(Pəpuər. 9.1-19; 16.12-18)

«Ba nyɛgãan sɛbɛbaa hã-mi wuɔ mi ka hã i nellen-tobimba man dii Damasi-i-na, wuɔ ba hã-mi hũmelle-i mi bel baman cuu Yesu huon-nu terienŋu-na jo baa-ba *Yerusalemu-i-na bande-i-na ji huol ba yammu-i. ⁶ Mi taa ku yaa-i. Miŋ kaa ta mi piε Damasi-i, bãanŋu naa hi yuhuonŋa-i tɪ. Mi juɔ'a mi suɔ da cecerma nan temma hilaa dɔrɔ-i-na jo ji dii-mi huonŋa. ⁷ Mi pãŋ cii. Miŋ cii dumaanjo-na, mi nu molo piiye baa-mi wuɔ: «Sol, bige-i ciε ŋ ta ŋ ce karaan daaku temma-i baa-mi?»

⁸ «Mi yuu miε: «Hai molonjo-i piiyen?»

Kutienjo gbɛ-mi wuɔ: «Muɔ Nasarɛtitaan Yesu, muɔmɛi pi-yen. Ŋ ce karaanŋu-i baa muɔmɛi.» ⁹ Baman waa baa-mi, ba daa cecerma-i, ŋga molon daa un waan mamaj ba saa nu-ma.

¹⁰ Uŋ piye dumaŋo-na, mi yuu miε: «Mεi Tie, mi saaya mi ce niε?»

U gbē-mi wuɔ: «Diilonŋ uŋ taaranŋ η ce mamanŋ, sire η kā Damasi-i-na ba ka pigāanŋ-ni baa-ma.» ¹¹ Cecerŋ daama pānŋ yir muɔ gbula. Baa bel mi nanŋ-na kā baa-mi Damasi-i-na.

¹² «A ne da naacolŋo nanŋo waa Damasi-i-na, ba taa ba bī-yo Ananiyasi. U taa u wuɔ *ānjīnamma-i fafamma. *Yuifubaa-ba manŋ waa hiere Damasi-i-na, ba taa ba bī u yefafalle. ¹³ Wuɔ jo ji da-mi. Wuɔ piε mi caanŋ-nu aa naa cira: «Sol, puur η yufienŋa-i!» Mi yufienŋa bi pānŋ puur terduŋgu fanŋu-na mi ta mi da. ¹⁴ Wuɔ gbē-mi wuɔ: «I bīncuɔmbanŋ siire cu Diilonŋo manŋ huonŋ-nu'i, u hielaa-ni duɔ pigāanŋ-ni u huŋga-i aa duɔ ce η da η da Nelviŋo-i baa η yufelle, aa tiraa ce u piye baa-ni baa fuɔ fεrεŋ nunŋu. ¹⁵ U taara niŋ daa mamanŋ aa nu mamanŋ, η wuɔra η wanŋ-ma baa nuɔmba-i hiere. ¹⁶ Baa sεrε, sire η ce ba *batiŋ-ni aa η gbuuse-yuɔ u hur η āmbabalma-i hiere niε.»

¹⁷ «Miŋ juɔ bir kā Yerusalemu-i-na, yiŋgu nanŋu-na, mi kā *Diilodubuɔ-i-na ka ta mi cārā Diilonŋo-i. Itienŋ wuɔ carra-miε. ¹⁸ Miε mi ne da-yo. U gbē-mi wuɔ: «Pol, da η fiε wanŋ wuɔ niε mi maama-na, Yerusalemutaamba siε hūu-ma. Sire η hel ba nelle-na donduo, baa tiena!»

¹⁹ «Miε cira miε: «Itie, ba suyaa wuɔ bamanŋ cuu η huonŋ-nu muɔmεi taa mi wuɔra *Diilonelhāalādūnni-na mi bel-ba mi muo-ba aa ta mi dii-ba kaso. ²⁰ Aa mi waa banŋ taa ba ko Etiēni manŋ taa u wanŋ η maama-i. U kuliŋgu dōlaanu-miε. Bamanŋ kuɔ-yo, muɔmεi taa mi niya ba jonŋorbaa-ba-i.»* ²¹ Miŋ waanŋ mafamma-i, Itienŋo gbē-mi wuɔ: «Sire η kā, mi taara mi puɔr-ni termaanŋ-nu *niεraamba wulaa.»»

²² Nuɔmba naa kar ba tūnni-i ta ba nu Pol tuɔ piye. Uŋ juɔ cira wuɔ Diilonŋ wuɔ u ka saanŋ u yaa-i niεraamba wulaa, baa pānŋ doŋ ta ba kaasŋ wuɔ: «Kuɔŋ naacolŋ daayo-i, baa na yanŋ-yo!» ²³ Ba taa ba kakarra aa hiel ba jonŋorbaa-ba-i ta ba nanŋ-ba dɔrɔ aa ta ba bi kūɔl hīema-i ba nanŋ dɔrɔ-i-na. ²⁴ Manŋ juɔ waa dumaŋo-na, sorosi ba yuntienŋ wuɔ cira ba suur baa Pol ba ciŋgu-na ka muo-yo, ku yaa u ka wanŋ ninsoŋo-i. ²⁵ Baa suur baa-yo ka vaa-yo aa da ba muo-yo. Wuɔ yuu sorosi ba yuntienŋo manŋ waa u caanŋu-na wuɔ: «Hai hāa-na hūmelle-i wuɔ da na bel *Oromeyienŋo manŋ, na gbāa muo-yo a ne da na saa ce u āndaanŋu-i yogo?»

²⁶ Uŋ piye dumaŋo-na, yuntienŋ daayo kā ka gbē ba yuntienŋo manŋ naa cira ba muo-yo wuɔ: «Yuntie, i taa i yii diε cāl dε! Naacolŋ daayo-i Oromeyienŋo.» ²⁷ Sorosi ba yuntienŋ wuɔ sire jo ji yuu Pol wuɔ: «Nuɔŋo-i Oromeyienŋ nuɔ wei?»

Pol wuɔ cira: «Ūu.»

* 22:20 Niεŋ 7.58; 8.1.

28 Sorosi ba yuntienjo cira: «Muami hielaa gbeibuə da mi gbāa da Oromεsinni-i.»

Pol wuə cira: «Muə fuə, mi huəŋ baa-ni.» 29 Uŋ piye dumaəŋo-na, bamaŋ naa saaya ba muo-yo, baa pəŋ forra u caaŋgu-na. Sorosi ba yuntienj uŋ ciε ba vaa-yo, kor maa pəŋ ta ma da-yo.

Ba juə baa Pol Yuifu ba nellentaamba wulaa

30 Ku cuo kaala-i-na, sorosi ba yuntienjo ce ba bi *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *nellentaamba-i duə ji suə baŋ cāl Pol mamaŋ nuə-i jebi. Baŋ juə, wuə ce ba fir Pol jo baa-yo ba wulaa.

23

1 Pol wuə tuə ne *nellentaamba-i da kelkelkel, aa naa cira: «Tobiŋ namaa, mi suyaa miε ji hi baa nyuŋgo, mi wuəyaa Diilonj-hūmelle-i baa huəŋga diei; terienju fanju-na, mi sa cāl mi fεε baa wεima.» 2 *Diilojigāntaamba yuntienjo-i ba taa ba bi-yo Ananiyasi; wuə gbε bamaŋ waa Pol caaŋgu-na wuə: «Muyaəŋ u nuŋgu-i na hā-yo!»

3 Pol wuə cira: «Ŋ ciεra ba muo muəmei wεi? Diilonjo ka bi muo nuəŋo-i. Huhurmantienj nuəni maŋ daani-i; ma sī ŋ juə da ŋ ji ce āndaəŋgu-i a saanu baa *ānjnamma yaa kε? Ma ce niε ŋ bir ciεl-ma jīna aa cira ba muo-mi?»

4 Nuəŋ baa cira: «Ŋ tuora Diilojigāntaamba yuntienjo yaa wεi?»

5 Pol wuə cira: «Aoo! Tobiŋ namaa, mi saa naa suə wuə u yaa-i Diilojigāntaamba yuntienjo-i, mi cālāa. Diilonj-nelma ciεra wuə: *«Baa piye babalaa ŋ hā nellentienjo-i.»*»

6 Pol wuə suyaa wuə nellentaamba namba waa *Sadusīεbaa aa banamba *Farisīεbaa, wuə cira: «Tobiŋ namaa, muəŋo-i Farisīeyienj muə, mi bīncuəmba-i Farisīεbaa. Da na da na ce meī āndaəŋgu-i nyuŋgo-i-na, kuu dii ŋaa miŋ hīŋ taalunju-i kuomba siremma-na, ku'i juə baa mafamma-i.» 7 Uŋ piye dumaəŋo-na, Sadusīεbaa-ba-i baa Farisīεbaa-ba sire ta ba fanu ba-naa u nelma-na, a ji ce calnu səmma hāi. 8 Kumaŋ ciε ku ce ijieni-i, Sadusīεbaa-ba ciεra bafamba saa hūu-ma wuə kuomba ka sire, ba saa bi hūu-ma wuə *dərɔpəpuərbiemba dii baa Diilonjo-i, ba saa bi tiraa hūu-ma wuə jīnabaa-ba dii. Farisīεbaa ba'a bafamba hūyāa-ma wuə daani-i hiere nii dii; ku'i juə baa ijieni-i.

9 *Anjnamma pigāataamba namba waa ba həlma-na, ba waa Farisīεbaa; bafamba sire muo jāŋ wuə bafamba saa da Polŋ cālāa kusuəŋ-nu, kεε jīna'i ka carra-yuə dii; da ma'i sī dərɔpəpuərbiləŋo. 10 Kuə sire bel vaa. Korma doŋ ta ma da

* 23:5 Helmaŋ-sebe (Exode) 22.27

sorosi ba yuntienjo-i wuɔ sɪ ba ka hɔnu Pol. Wuɔ ce sorosibaa-ba jo ji hiel-o ba hɔlma-na a kã baa-yo ba cɪngɔ-na.

¹¹ Ku isuɔngɔ-na, Itien wuɔ carra Pol a waɲ baa-yo wuɔ: «Vaa η fεε! Niɲ waɲ mi maama-i dumaa *Yerusalemu-i-na bande-i-na, da η kã, η waɲ-ma dumεi *Ɔrɔmu-i-na.»

Yuifubaa-ba saa-ma da ba ko Pol

¹² Ku cuo kaala-i-na, *Yuifubaa-ba sire nunu ba-naa cuuyɔngɔ-na da ba ko Pol, aa naa waasa wuɔ da ba saa ko-yo, juuru sa wuɔ, hũmma sa nyɔɲ. ¹³ Baman naa cie mafamma-i baa curaa nuɔmba komuɔɲa hã-i. ¹⁴ Baa sire kã ka ne *Diilɔjigãntaamba yuntaamba-i, baa nelle bɪncuɔmba-i a waɲ baa-ba wuɔ: «I daa i-naa, aa i waasaan wuɔ diε saa ko Pol, molo sa dii bɪɲkũngɔ u nuɲgu-na. ¹⁵ Fiεfiε-i-na, namaa da na siε baa *nellentaamba-i, na kã sorosi ba yuntienjo wulaa, wuɔ u ce ba jo baa-yo na ji migãɲ ce u ãndaɲgu-i fafamma. Da ba ta ba jo baa-yo, miε i ka gbãɲ kpelle ko-yo hũmelle-na.»

¹⁶ Pol hãsiɲo naɲo waa nu-ma. Wuɔ kã ka tũnu Pol baa-ma dii sorosi ba cɪngɔ-na. ¹⁷ Pol wuɔ bɪ sorosi ba yuntienjo naɲo-i a ji waɲ baa-yo wuɔ: «Kã baa naacombilonɲ daayo-i na yuntienjo wulaa, nelma dii u duɔ waɲ-ma baa-yo.» ¹⁸ Sorosiyien wuɔ kã baa naacombilonjo-i ba yuntienjo wulaa ka cira: «Pol yaa bɪε-mi hã-mi naacombilonɲ daayo-i wuɔ mi jo baa-yo η wulaa, kεε η pɔpuɔrɔngɔ dii u wulaa.» ¹⁹ Ba yuntien wuɔ bel naacombilonjo naɲ-na ba kã ba den ka yuu-yo wuɔ: «Ku faa wεi?»

²⁰ Naacombilonɲ wuɔ cira: «Ku faa. Kuu dii ηaa Yuifubaa-ba saa-ma wuɔ ba ka jo ji waɲ baa-ni η kã baa Pol bisɪnuɔ-i-na ba ka migãɲ ce u ãndaɲgu-i. ²¹ Da ba jo, η baa hũuma. Baman taaraayan-yuɔ baa komma-i ba curaa nuɔmba komuɔɲa hã-i. Ba waasaan wuɔ da ba saa ko-yo, molo sa dii bɪɲkũngɔ u nuɲgu-na. Bafamba tigiɲ tɪ, ba cie nuɔnei.» ²² Sorosi ba yuntien wuɔ cira: «Mi nuɔ, ηga ma diei dii: Baa waɲ molo suɔ wuɔ η tũnu-miε.» Aa naa ce u bir kũɲ.

Ba saɲ Pol hã fãamaanjo-i baa-yo

²³ Naacombilonɲ un taa, sorosi ba yuntienjo bɪ baman cuu ufaɲo-i ba hãi, a ji gbε-ba wuɔ: «Hielaɲ sorosibaa nuɔsũɔ na tigiɲ-ba, baa sũngbartaamba komuɔɲa siei baa cɪncieluo, a naara puɔlnintaamba nuɔsũɔ. Diε wuɔ isuɔniwuoni-i tɪ, na ka kã Sesare. ²⁴ Niεɲ sũnaamba namba na ji kã baa Pol. Mi taara u hi fãamaanjo terienɲu-i u yuɲgu baa jaɲ-yo.» Fãamaanjo faɲo-i ba taa ba bɪ-yo Felisi. ²⁵ Aa nyεgɛɲ seβε daayo-i hã-ba wuɔ ba ka hã-yo. U nyεgãɲ wuɔ:

²⁶ «Fãamaa, mi pãa-ni jaaluɲgu.

Muɔ Kulodi-Lisiyasi, muɔmei nyegāaŋ sebe daayo-i da mi hā-ni. ²⁷ Baŋ kāa baa naacolŋo maŋ, *Yuifubaa-ba naa belo ta ba taara ba ko-yo. Miŋ juɔ suɔ miε *Oromeyieŋo, mi kā baa sorosibaa-ba-i ka hūu-yo ba wulaa ²⁸ kā baa-yo ba *nellentaamba wulaa da mi ka suɔ baŋ cāl-onŋ mamaŋ nuɔ-i jebi. ²⁹ Mi kāa ku yaa nuɔ-i, ka da ba cāl-o ba hūmellen-kūŋ-nu. U saa ce mamaŋ hii ba belo dii-yo kaso aa ji da baa a ko-yo. ³⁰ Dumandε-i-na, mi nuɔ ba'a ba jɔguɔŋ-yo baa komma, ku'i cie mi saanŋ-yo hā-ni. Mi waanŋ-ma baa-ba miε da kuɔ weima dii, ba kā nanŋ wulaa.

I ka waa.»

³¹ Sorosibaa baa bi bie Pol isuŋŋu fanŋu-na a kā ka hi Antipatirisi. ³² Ku cuo kaala-i-na, bamaŋ waa baa ba gbeini-i, baa gūunu aa naa yanŋ bamaŋ waa baa sūnaamba yaa cor baa Pol.

³³ Baŋ kaa hi Sesare-i, baa dii seβε-i fāamaanŋo nanŋ-na baa Pol hierε. ³⁴ Fāamaanŋ wuɔ kalaŋ seβε-i aa naa yuu Pol uŋ hel yasīnni maŋ nuɔ-i. Pol wuɔ cira u hel Silisi mara nuɔ. ³⁵ Fāamaanŋ wuɔ cira: «Bamaŋ cālāaŋ-niŋ da ba jo, nelma maŋ dii yuuma-i, mi ka yuu-ni baa-ma.» Aa naa ce ba kā baa-yo ka jīna-yuɔ *Erɔdi cīiŋ-nu.

24

Fāamaanŋo tīenaana Pol āndaanŋu-na

¹ Baŋ juɔ baa Pol ji hā fāamaanŋo-i, yinni naa cor, diiluŋ-yiŋŋu-na, *Diilojigāntaamba yuntieŋo-i Ananiyasi wuɔ sire baa nelle bīncuɔmba namba-i a jo baa āndaanŋu-i fāamaanŋo wulaa. Baa naa bi jo baa naacolŋo nanŋo u duɔ ji piieye cu ba huonŋ-nu. Ba bī naacolŋo-i Tertulusi. ² Baŋ juɔ, fāamaanŋ wuɔ ce ba bī Pol jo. Uŋ juɔ, Tertulusi wuɔ donŋ tuɔ piieye wuɔ: «Yuntie, iŋ yeŋ fiisaanŋu maŋ nuɔ-i daaku-i nuɔnei juɔ baa-ku. Nŋ migāaŋ weima bɔi hā-ye. ³ I sie gbuu gbāa jaal-ni. ⁴ Mi sa taara mi bella-nie jīna ku'i cie mi ta mi cārā-nie miε ŋ ce jande aa ŋ kar ŋ tūŋŋu-i i piieye celle yoŋ baa-ni. ⁵ Naacolŋ daayo-i nelieŋo sī; i daa u wuɔra u gbo *Yuifubaa-ba-i baa ba-naa terni-na hierε. Nasaretitaanŋ Diilonŋ-hūmelle yuntieŋo nanŋo'i. ⁶ U taa u yii duɔ bi bīena *Diilodubuɔ-i hā-ye, ku'i cie i belo. [Ii naa cira i ce āndaanŋu-i miε cemma, ⁷ Lisiyasi* yanŋ aa kā ka hūu-yo i wulaa fōŋgūɔ ⁸ aa cira mamaŋ da ma waa i jo nanŋ wulaa.] Miŋ waanŋ mamaŋ, da kuɔ coima, u yaa-i ŋ yuu-yo.» ⁹ Yuifubaa baa cira ma yaanŋa yaa-i, keεε ma cie dumei.

¹⁰ Fāamaanŋ wuɔ hā Pol baa āndaanŋu-i. Pol wuɔ cira: «Yuntie, mi suyaa miε nyuŋŋo saa jīna-nie āndacelle-na miε

* 24:7 Sorosi ba yuntieŋo maŋ bilaa Pol ba bī u yaa dumaanŋo-na. Nieŋ 23.26.

jāmalā-i-na. Terienḡu fanḡu-na, mi holle sa tie baa wεima. ¹¹ Mi kāa *Yerusalemu-i-na da mi ka jaal Diilonḡo. Miḡ kāa, ku saa cor yinni cīncieluo ni hāi yogo. Da ḡ'a mi tāal-ni yuu-ba ḡ ne. ¹² Aa ḡ yuu-ba da kuɔ ba daa mi cie āndapirre baa moloḡo Diilodubuɔ-i-na, sisɔ *Diilonelhaalādūnni-na, da ma'i bi sī yanḡa nanḡa, ba waḡ-ma. Da kuɔ ba bi daa mi wuɔra mi gbo nuɔmba-i, ba bi tiraa ba waḡ mafamma-i.

¹³ «Baḡ waḡ mamaḡ hiere daama-i āḡgbāḡgbālām̄ma. ¹⁴ Mi gbāa waḡ mamaḡ baa-ni, ma yaa daama: Hūmelle maḡ bafamba ciεra di saa fa, muɔ mi suurii di yaa nuɔ-i ta mi cāa i bīncuɔmbaḡ siire cu Diilonḡo maḡ huonḡ-nu'i. Mamaḡ nyεgāaḡ *āḡjīnamma-na baa *Diilopɔpuɔrbiemba sebebba-ba-na, mi hūyāa-ma wuɔ ninsoḡo. ¹⁵ Mi hūyāa-ma miε nelfafaamba maḡ kuu baa nelbabalaamba-i hiere, yiḡḡu dii baa yiḡḡu, Diilonḡo ka sire-bei. Bafamba fεε maḡ daaba-i ba bi hūyāa-ma mei temma-i. ¹⁶ Terienḡu fanḡu-na, ku'i cie mi ta mi gbāḡ kpelle, mi baa cāl Diilonḡo-i, mi baa bi cāl moloḡo.

¹⁷ «Miḡ hilaa Yerusalemu-i-na ku bāaḡḡu cuɔ. Miḡ kaa wuɔra, mi da gbeḡa cεlle bel mi nanḡ-na da mi ji kāyā mi nellenḡ-baamba-i aa bi da hā Diilonḡo-i. ¹⁸ Da ḡ da ba daa-mi Diilodubuɔ-i-na, kuu dii ḡaa mii naa kā baa ma yaa-i: Mi kāa ka migāaḡ mi yuḡ-maama. Nuɔmba bɔi saa waa baa-mi! Ijieni saa bi waa! ¹⁹ Da ku waa wεima, Yuifubaa-ba maḡ hilaaḡ *Asi-i-na, ba yaa waa. Kuɔ mii naa cāl, ba yaa naa saaya ba waa nyuḡo-i-na a pigāaḡ-ni miḡ cālāa terienḡu maḡ nuɔ-i. ²⁰ Baḡ kāa baa-mi *nellentaamba wulaa, ba kaa da cālmuɔ hayo-i haa-miε? ²¹ Inḡ kāa, aa mi sire yiεra waḡ nelma maḡ miε: «Mi suyaa miε da ḡ da ba ce mei āndaanḡu-i nyuḡo-i-na, kuu dii ḡaa miḡ hīḡ taalunḡu-i kuomba siremma-na ku'i juɔ baa mafamma-i», ba ka ta ba nii-miε ma yaa nuɔ-i, ni ma'i sī, ba nuɔ wuɔ mi guɔlaaya bige-i?»

²² Fāamaaḡo-i ba taa ba bī-yo Felisi, wuɔ suyaa Yesu hūmelle-i konnu-diε. Polḡ juɔ piye tī, u saa kar āndaanḡu-i yiḡḡu fanḡu-na, wuɔ gbē-ba wuɔ: «Lisiyasi duɔ ji jo, mamaḡ da ma waa, mi ka tūnu-nei baa-ma.» ²³ Aa naa waḡ baa sorosi ba yuntienḡo nanḡo-i wuɔ u dii Pol kaso jīna. Duɔ dii-yo, u yanḡ u waa u fεεḡ nuɔ u jēnaamba ta ba gbā ba kā ba ne-yo aa ta ba ce u pɔpuɔrni-i.

²⁴ Ku saa da yinni, wuɔ jo baa u ciεḡo-i aa naa puɔr ba ka bī Pol wuɔ u ji piye Yesu-Kirsa hūmellenḡ-kūḡḡu-i pigāaḡ-ba. U ciεḡo-i, ba taa ba bī-yo Durusil, u waa Yuifuyienḡo. ²⁵ Pol wuɔ jo ji tuɔ piye baa-ba nelienḡ nuɔ niḡ saaya ḡ ce Diilonḡo huḡḡa-i dumaa, baa niḡ saaya ḡ bel ḡ fεε dumaa, baa Diilonḡ uḡ kaa yuu-ye dumaa. Uḡ piyenḡ, Felisi hol diε donḡ ta di tie, wuɔ cira: «Yiεra dumaa nyuḡo-i-na; da mi ji da mi fεε yiḡḡu

maŋ nuə-i, mi ka tiraa ce ba bī-ni ŋ jo.» ²⁶ U taa u bi ne wuə si Pol ka hā-yo gbeiŋa. A ce dumaanjo-na, wuə tuə puər ba ta ba bī-yo kpēkpē ba hā-yo. ²⁷ U ciε dumεi suu! Naacoljo nanjo ji jo ji hor-o fāamaansinni-na. A ne da biena hāi naa cor tī. Naacoljo faŋo-i ba taa ba bī-yo Pərkusi-Fetusi. Felisiŋ taa u taara Yuifubaa-ba dɔl-o dumaanjo-na, wuə yaŋ Pol dii kaso-ina u saa hiel-o.

25

Fetusi tīenaana Pol āndaanġu-na

¹ Fetusiŋ juə ji hor Felisi-i, wuə ce yinni siεi aa naa sire kā *Yerusalemu-i-na. ² Uŋ kāa, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle yuntaamba sire kā baa Pol maama-i u wulaa ka ta ba waana. ³ Aa naa cira wuə u ce jande aa u jo baa-yo Yerusalemu-i-na ba ji ce u āndaanġu-i. A ne da ba taa ba taara u jomma-na ba ko-yo hūmelle-na. ⁴ Fetusi wuə waŋ baa-ba wuə Pol siε gbāa jo, uu dii kaso. Aa cira fuə fεrε-i u saa jo duə ji vaaya Yerusalemu-i-na; ⁵ da kuə Pol cālāa, duə u ta, ba hiel nuamba ba gbonu, da ba ka hi Sesare-i ba ka ce u āndaanġu-i.

⁶ Fetusiŋ ciε yinni maŋ Yerusalemu-i-na aa bir kā Sesare-ina, ni saa cor yinni cīncieluo-i. Uŋ kāa yiŋgu maŋ nuə-i, ku cuo kaala-i-na, wuə kā gēŋgerterienġu-na aa naa ce ba jo baa Pol. ⁷ Baŋ juə baa-yo, *Yuifubaa-ba maŋ hilaa Yerusalemu-ina kā, baa sire cīlā-yuə hiere ta ba gbu ba kar coikāŋkariŋa ba haa-yuə. ⁸ Pol wuə cira: «Mi saa cāl manamma Yuifu ba Diilonġ-hūmelle-na, mi saa bi cāl manamma *Diilodubuə-i-na, mi saa bi tiraa cāl *Oromε ba *jāmatigi-i, na hiire-miε hama-ina nuə-i?»

⁹ Fetusiŋ taa u taara Yuifubaa-ba dɔl-o dumaanjo-na, wuə yuu Pol wuə: «ŋ taara mi kā baa āndaanġ daaku-i ka ce-ku Yerusalemu wεi?»

¹⁰ Pol wuə cira: «Mei āndaanġuŋ hii fāamaanġ ba terienġu-i ku kar kusuəŋ-nu'i, ku siε gbāa bir kā terienġu nan-nu. Nan fεrε-i ŋ suyaa kerre wuə mi saa cāl Yuifubaa-ba-i. ¹¹ Da kuə mi cālāa ninsoŋo, aa miŋ ciε mamanġ ma hii ba ko-mi, mi siε cīina kuliŋgu-i. Ŋga baŋ haa mamanġ miε, da kuə mi saa ce-ma, molo siε gbāa hā-ba baa-mi. Kuŋ hii terienġu maŋ daaku-i, yaanġ āndaanġu-i na hā Oromε ba jāmatigi-i baa-ku.» ¹² Fetusi wuə piye baa u caantaamba-i aa naa waŋ baa Pol wuə: «Niŋ'a i yaŋ āndaanġu-i hā jāmatigi-i, ŋ ka kā u wulaa.»

Fetusibaa-ba saa Pol āndaanġu maama

¹³ A ne da nellentienjo nanjo waa ba taa ba bī-yo Agirpa*. Agirpa tūə nanjo waa, ba taa ba bī-yo Berenisi. Fetusiŋ ciε

* 25:13 Ba gbē Erōdi-Agirpa maŋ hāallŋ-wuonjo yaa-i. Niεŋ *Erōdi sinni-na dii ānfirnumma-na.

Pol āndaanġu-i, ku saa da yinni, Agirpa-i baa u tūɔ-i baa jo Sesare-i-na wuɔ ba ji jaal Fɛtusi-i. ¹⁴ Baŋ juɔ ji ta ba da yinni dumaanġo-na, yiinġu nanġu-na, Fɛtusi wuɔ biɛ Pol kūŋġu-i tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Mi juɔ ji da Felisi bilaa naacolŋo nanġo-i jina dii kaso-i-na. ¹⁵ Miŋ kãa *Yerusalemu-i-na, *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i baa *Yuifu ba bincuaamba jo mi wulaa wuɔ mi ko-yo, mi baa yaŋ-yo. ¹⁶ Mi gbē-ba miɛ *Oromɛbaa miɛ diɛ bel moloŋo-i aa i saa ce u āndaanġu-i i siɛ gbãa ko-yo. ¹⁷ Ba sire jo baa-mi. Inġ juɔ mi saa sere; ku cuo kaala-i-na, mi ce ba jo baa-yo i diɛ ji ce u āndaanġu-i. ¹⁸ Mei na'a sɪ u ciɛ kuubabalaanġu nan temma-i, a ji da ma'i sɪ. ¹⁹ Ba fanu ba-naa ba Diiloŋ-hūmellenġ-kūŋ-nu, baa naacolŋo nanġ kūŋ-nu. Naacolŋo faŋo-i wuɔ ba bɪ-yo Yesu. U kuu, Pol fuɔ wuɔ u kuu aa sire. ²⁰ Mei ne nel daama cu mi huŋga-i; mi saa suɔ miŋ ka ce kumanġ. Mi naa mi yuu Pol da kuɔ u taara āndaanġ daaku kã Yerusalemu. ²¹ Pol wuɔ fuɔ āndaanġu sa kã terienġu, kɛɛ kuy hii terienġu man nuɔ-i, i yaŋ-ku i hã *jāmatigi-i baa-ku. Mi naa mi ce ba bir dii-yo jina miɛ da mi da yiinġu, mi saan-yo hã jāmatigi-i baa-yo.»

²² Agirpa wuɔ cira: «Naacolŋ daayo-i mei taara mi da-yo baa mi yufelle u piye mi nu.»

Fɛtusi wuɔ cira: «Weima sɪ, bisɪnuɔ ŋ ka da-yo.»

²³ Ku cuo kaala-i-na, baa saanġ Agirpa-i baa niimarni u jo ji suur gēŋgerdūŋġu-na baa u tūɔ-i baa sorosi ba yuntaamba-i a naara nelbōmbōmbaa-ba man waa nelle-na. Baŋ juɔ, Fɛtusi wuɔ ce ba jo baa Pol. ²⁴ Baŋ juɔ baa-yo, Fɛtusi wuɔ cira: «Nellentienġo-i baa namaa manġ dii bande-i-na hiere, na daa naacolŋ daayo-i kɛ? Miŋ kãa Yerusalemu-i-na, Yuifubaa-ba-i hiere ba sire jo mi wulaa, aa tiraa nyaanu-miɛ jo bande-i-na, wuɔ naacolŋ daa u saa baa kuliinġu. ²⁵ Muɔ da mi ne, mi siɛ da uŋ ciɛ kumanġ aa ba'a ba ko-yo. Nġa uŋ ciɛra i yaŋ āndaanġu-i hã jāmatigi-i baa-ku, mi ka saan-yo hã-yo baa-yo. ²⁶ Mi saa da nelma jebi u kūŋġu-na da mi nyegēŋ saanġ hã jāmatigi-i, ku'i ciɛ na da mi ciɛ ba jo baa-yo nyunġo-i-na i diɛ ji yuu-yo Agirpa nan fɛɛ-i ŋ yufelle-na, ku niɛ sɪ mi ka gbãa da manamma nyegēŋ. ²⁷ Mei niɛ da, da na bel moloŋo-i da na saan-yo terienġu nan-nu, uŋ ciɛ kumanġ na bel-o, na saaya na nyegēŋ-ku hã terienġu faŋġu taamba-i bafamba bi suɔ.»

26

Polŋ waanġ manġ baa Agirpa-i

¹ Agirpa wuɔ cira: «Pol, āndaanġu-i dii nuɔnei wulaa-i; piye manġ dii nanġ wulaa.» Pol wuɔ fara u nanġa-i aa naa cira: ² «Nellentie, *Yuifubaa-baŋ haa manġ miɛ hiere, niŋ hãa-mi hūmelle-i mi da mi waŋ manġ bilaa dumaa tūnu-niɛ nyunġo-i-na, ku dolaanu-miɛ cor. ³ Na niŋ yeŋ terienġu manġ nuɔ-i,

molo sie gbāa pigāaŋ-ni Yuifu ba bīncuəŋ-maama-i, aa ŋ suə baŋ fanuŋ ba-naa nelma maŋ nuə-i hiere. Terienŋu fanŋu-na, jande, fē ŋ huəŋga-i aa ŋ nu mi nelma-i.

⁴ «Ma miŋ siire ce kumaŋ *Yerusalemu-i-na, Yuifubaa-ba-i hiere ba suyaa-ku. ⁵ Nyuŋgo saa jīna-yiə baa i-naa. Ba suyaa wuə *Fariŋeyiəŋ muə, aa tiraa suə wuə i Diiloŋ-hūmellen-kūŋgu kuolaaya yaŋ Yuifubaa-ba namba-i. Da ŋ yuu-ba, da ba'a ba ka waŋ ninsoŋo-i baa-ni, ba ka waŋ-ma baa-ni. ⁶ Aa da ŋ da ba ce meī āndaanŋu-i nyuŋgo-i-na, kuu dii ŋaa Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ baa i tobāa-ba-i, miŋ hīŋ ku taalunŋu-i, ku'i juə baa mafamma-i. ⁷ *Isirahel-baamba-i hiere ba kūŋgu-na ba hīŋ ku taalunŋu-i, ku'i ciə ba ta ba cārā Diiloŋo-i bāanŋu-i baa isuəŋgu-i.

«Nellentie, muə miŋ bi hīŋ taaluduəŋgu fanŋu-i, Yuifubaa-ba gāŋ baa-mi ma yaa nuə-i. ⁸ Namaa niə-ma niə, Yuifubaa namaanŋo-i, aa cira Diiloŋo sie gbāa sire kuomba-i? ⁹ Meī fere maŋ daami-i, mii naa da niə sī mi saaya mi gbāŋ kpelle a hiel Nasaretitaan Yesu yerre-i nuəmba nunni-na. ¹⁰ Mi taa mi ce ma yaa-i Yerusalemu-i-na. Bamaŋ naa cu Yesu huəŋ-nu, *Diilojigāntaamba yuntaamba naa hā-mi hūmelle-i mi bel ba fōŋgūə dii-ba kaso, aa da ba'a ba ko-ba, mi sa yagar. ¹¹ Mi taa mi wuəra *Diilonelhaalādūnni-na hiere mi ce-ba gbomma. Mi taa mi taara mi kpakpaa-ba hiel-ba Yesu hūmelle-na. Mi huəŋgaŋ ŋa naa gbuu du baa-ba dumaanŋo-na, da mi ce mi hel nyaa ba huəŋ-nu niliŋa nanŋa-na.»

(Pəpuər: 9.1-19; 22.5-16)

¹² «Miŋ waa ta mi ce karaanŋu fanŋu-i, yiŋgu nanŋu-na, Diilojigāntaamba yuntaamba ji hā-mi hūmelle-i mi ta mi kā Damasi. ¹³ Mi waa baa nuəmba namba. Nellentie, muəmeī tūə-niŋ, bāanŋuŋ juə hi yuhuəŋga-i, miə mi ne da cecerma nanŋ temma hilaa dərə-i-na jo ji dii-ye huəŋga. Cecerŋ daama taa ma carra ma yaŋ bāanŋu-i. ¹⁴ Yiə pāŋ cii hiere, meī nu molo piiye baa-mi ebiremma-na wuə: «Sol, bige-i ciə ŋ ta ŋ ce karaanŋ daaku temma-i baa-mi? Nŋ saa suə wuə ŋ ce gbāŋgbāŋ wei?»

¹⁵ «Miə yuu miə: «Hai moloŋo-i piiyen?»

«Kutienŋo gbē-mi wuə: «Muə Yesu, muəmeī piiyen, ŋ ce karaanŋu-i baa muəmeī. ¹⁶ Sire ŋ yiəra. Mi caraaya-niə da mi ce-ni mi cārāŋ nuə, aa niŋ daa mamaŋ daama-i nyuŋgo-i-na, ŋ ce ma watienŋ nuə baa miŋ ka ta mi pigāaŋ-ni mamaŋ hiere. ¹⁷ Mi ka puər-ni ŋ nellenŋ-baamba wulaa baa *niəraamba bi wulaa. Mi ka waa baa-ni, molo sie gbāa ce-ni bīŋkūŋgu. ¹⁸ Kā ŋ ka hiel-ba kukulma-na ŋ dii-ba cecerma-na. Kā ŋ ka hūu-ba *Sitāni wulaa ŋ hā Diiloŋo-i baa-ba. Da ba hūu mi

maama-i, ba āmbabalma ka hur aa ba nuŋgu ka waa baa Diilonɔ-baamba-i.»

¹⁹ «Nellentie, Itienɔ uŋ caraaya-miɛ a waŋ mamaŋ baa-mi mi siɛ gbāa yagar-ma. ²⁰ Mi duɔŋ Damasi yaa nuɔ-i igēna ta mi waŋ u maama-i, aa hel terienɔgu-na kā *Yerusalemu. Miŋ siire Yerusalemu-i-na, mi wuɔra gbuo *Yude nileiŋa-i hiere ka cor baa niɛraamba-i. Mi taa mi piiye baa-ba miɛ: «Naanaŋ na cilɔbabalaŋo-i aa na suur Diilonɔ-hūmelle-na. Yaanɔ na ciluɔ tuɔ fa ku yaa pigāanɔ wuɔ na naana na cilɔbabalaŋo-i ninsoŋo.» ²¹ Da ŋ da *Yuifubaa-ba bilaa-mi *Diilodubuɔ-i-na ta ba taara ba ko-mi, ku yuŋgu yaa kufanɔgu-i. ²² Nga Diilonɔ saa hūu-ma. Ji hi baa nyuŋgo, muɔmɛi daami ta mi waŋ u maama-i baa nuɔmba-i hiere, mi sa bɔ moloŋo baa-ma. *Diilopɔpuɔrbiembanɔ siire waŋ mamaŋ a naara *Moisi-i, mi tir ma yaa-i; mi saa haa manamma mɛi. ²³ Ba waanɔ-ma wuɔ: «Diilonɔ uŋ ka saanɔ *Konkortienɔ manɔ, u ka muliɛŋ. Aa duɔ ku, u yaa ka sire igēna kuomba hɔlma-na. Duɔ sire, u ka pigāanɔ i baamba-i konkor-hūmelle-i baa niɛraamba-i hiere.»»

²⁴ Polɔ juɔ piiye hi terienɔ daaku-i, Fɛtusi wuɔ kaasɔŋ da gbagaga wuɔ: «Pol, nuɔ ŋ siɛ waa dii ŋ fɛɛ nuɔ! Sebɛ siire ŋ yuŋgu-i!»

²⁵ Pol wuɔ cira: «Fɛtusi, mi saa piel. Miŋ waŋ-manɔ dumaa ma ciɛ dumɛi. ²⁶ Manɔ ciɛ terienɔgu manɔ nuɔ-i, ku saa fuo. Agirpa suyaa-ma hiere, ku'i ciɛ mi da holle yiɛra u yaanɔga-na ta mi waŋ-ma.» ²⁷ Aa naa cira: «Nellentie, Diilopɔpuɔrbiembanɔ waanɔ mamaŋ, ŋ hūyāa-ma wei? Mi suyaa miɛ ŋ hūyāa-ma.»

²⁸ Agirpa wuɔ cira: «Pol, ŋ taara ŋ ce-mi Kirsa wuonɔ muɔ hoi dumandɛ-i-na wei?»

²⁹ Pol wuɔ cira: «Da ku fiɛ waa fiɛfiɛ sɪ, weiima sɪ. Aa nanɔ diei sɪ, miŋ piiyenɔ baa namaa namanɔ hiere nyuŋgo-i-na, mi cārā Diilonɔ-i miɛ u ce-na mɛi temma-i; ŋga mamaŋ daa-mi daama-i u baa yanɔ ma yaa da-na.»

³⁰ Polɔ juɔ piiye tɪ, Agirpa-i baa Fɛtusi-i a naara Berenisi-i baa bamanɔ waa hiere, baa sire ta ba hel. ³¹ Umanɔ duɔ puur duɔ piiye, wuɔ: «Mɛi saa suɔ kumanɔ ciɛ ba bel naacolɔ daayo-i aa migāanɔ ta ba taara ba ko-yo.» ³² Agirpa wuɔ tuɔ piiye baa Fɛtusi-i wuɔ: «Kuɔ u saa naa cira na yanɔ āndaanɔgu-i hā *jāmatigi-i baa-ku, dumandɛ-i-na nii naa nanna-yuɔ.»

27

Ba kaa baa Pol jāmatigi wulaa

¹ I tammanɔ juɔ hel yiinɔgu-na diei kā *Itali-i-na, baa cira i ta baa baatonɔ, aa naa dii Pol sorosi ba yuntienɔ nanɔ nanɔ-na a naara kasobiemba namba. Ba taa ba bɪ sorosi ba yuntienɔ fanɔ-i Yulusi. U waa *jāmatigi sorosibaa-ba yaa nuɔ-i. ² Inɔ taa

baa baatonjo man, uu naa hel Adarmiti jo aa bir tuo kā *Asi-i-na. Naacoljo nano waa baa-ye, ba taa ba bi-yo Aritarke; u taa u hel Tesalonike, dii Maseduəni mara nuə. ³ Inj taa yijngu man nuə-i, ku cuo kaala-i-na, yie kā ka hi Sidō. Yulusi taa u ce baa Pol u cor. Inj hii Sidō-i, wuə hā-yo hūmelle-i u suur nellenhuəngga-na ka taara u yufien-niini-i u jēnaamba wulaa bir jo.

⁴ Inj siire Sidō-i-na diē cor, fafal muə ta mu jārā-yie. Yie naa yie ciil ka bella Sipire kətuəngu-i tie kā, ⁵ kā ka cor Silisi-i aa sire ka cor Pānfili-i kā ka hi Mira, dii Lisi mara nuə. ⁶ Inj hii Mira-i, sorosi ba yuntien wuə da baatonjo nano hilaa Alēsāndiri tuo kā Itali-i-na, wuə ce i hel suur u yaa nuə-i.

⁷ Inj biyaa hūmelle-i, i saa gbāa tie gbar fafamma; i cie sūlma-i dumēi diē ka hi Kinide-i. Kuŋ cie dumaanjo-na, i daa yinni hūmelle-na. Inj juə ne da fafalmu sa hūu-ma, yie karnu hel Salmone, a ciil Kirēti kətuəngu nanngu-na. ⁸ Inj fiē kā terienngu-na, i cie sūlma-i dumēi aa diē hi baatonj ba munyerammu man ban biŋ-muŋ «Munyerarafammu-i»; dii Lase caanngu-na.

⁹ I bāanngu cuə hūmelle-na cor, a ce *Yuifu ba sūngu man ban dii-kuŋ dikara-huəngu-na, ku ji cor. Kuə migāan ta ku balan-yie baatonjo gbarma-na ku kā. Polŋ daa-ku dumaanjo-na, wuə gboya baman waa baatonjo-na wuə: ¹⁰ «Mi jēnaan namaa, diē suuye i yufienja-i aa cor, i sie ka hi. Baatonjo sie hi, congori sie hi! Aa mie fεε-i diē saa gbāŋ, i ka tē-manj.» ¹¹ Baatonjo yuntienjo-i baa u tienjo-i baa yagar Pol nunngu-i. Sorosi ba yuntien wuə bi cu ba huon-nu. ¹² Inj ŋa naa yiera munyerammu man nuə-i, mu saa fa waan-huəngu-i. Munyerammu nammu bi waa Feniki-i-na dii Kirēti bāsuuruŋgu-na. Inj waa baa baman, ba fōŋgūə baa cira i gbāŋ kpelle a hi terienngu fanngu-i, kεε ba taara ba ka tēna kusuon-nu'i aa waanngu cor. ¹³ Fafalmu man taa mu jo huəngu fanngu-na, mu saa waa baa fōŋgūə dumaa. Muə hilaa cicaaryannga ta mu kā doryannga. Baa da nie sī ma ka dəl-ba. Baa ce yie sire bella Kirēti kətuəngu-i tie kā.

¹⁴ I saa maa, fafalmu nan ten muə sire i doryannga-na a jo ji suuye-yie; ba bi fafalmu fammu-i «Erakilō». ¹⁵ Baatonj wuə tuo kā kətuəngu; i saa gbāa diē yiera-yuə, yie naa yie yan muə ta mu kā baa-ye mu munjāmmu. ¹⁶ Yie kā ka cor terienngu nanngu kətuəngu-na aa yan-ku i nadien-na. Ba bi terienngu-i Koda. Kuə cīnnu-yie celle fafalmu-na. Beŋo nano waa baa-ye tuo kāyā-yie. Inj cienu dumaanjo-na, yie gbāŋ baa ufanjo-i haa-yo baatonjo-na. ¹⁷ Inj haa-yo, maacenciraamba man dii baatonjo-na, baa ce iyiemba a pērā baatonjo-i wuə u baa ji biēna. Yie kālā yie sī fafalmu ka kā baa baatonjo-i Libi jāmālā yannga u ka nyugūŋ hīemugāanngu-na yiera i wulaa; a ce dumaanjo-na,

yiε hiire baatoŋo kompaŋga-i aa naa yaŋ i fεε hā fafalmu ta mu kā baa-ye mu muŋkāmmu.

¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, fafalmu yagar ce hūmma ta ma sagalla-yiε bōmbōŋ ma naara. Yiε naa yiε parra conŋorni-i nanna hūmma-na. ¹⁹ Yiinŋu faŋgu curoŋo-na, bamaŋ ciεŋ maacemma-i baatoŋo-na, baa biε baatoŋ-bimbinni-i baa ba fεεŋ nammu a nanna-niε.

²⁰ I ciε yinni bōi molo sa da bāaŋgu yufelle baa mœŋa-i hiere. Fafal muō bi tiε mu temma-i kuaŋgu sa parra-muō. I saa tiraa tiε hiŋ taalunŋu i fεεŋ nuō. ²¹ I daa yinni i saa wuo kuuwuonŋu. Pol wuō sire yiεra i hōlma-na aa cira: «Mi jēnaaŋ namaa, kuō naa naa nu mi nuŋgu-i aa i tiεna dii Kireti-i-na, mamaŋ juō ta ma da-ye daama-i a ji ce i tiε nanna conŋorni-i, maa naa saa da-ye. ²² Mamaŋ dii fiεfiε-i-na, fiεŋ na hōmmu-i, molo siε ku, baatoŋo yaa ka tiε-maŋ yonŋ. ²³ Miŋ cuu Diiloŋo maŋ huon-nu'i ta mi cāa-yo, u puōraa *dərɔpɔuərbiŋo naŋo-i mi wulaa isuŋgu-na u ji waŋ baa-mi ²⁴ wuō mi baa kāalā, kεε da ku fiε ce niε niε, mi ka hi jāmatigi-i u ce mi āndaanŋu-i. A ce dumaanŋo-na, bamaŋ dii baa-mi hiere u ka bi kor-ba, u siε yaŋ ba ku. ²⁵ Terienŋu faŋgu-na, fiεŋ na hōmmu-i, mi haa mi naŋga-i Diiloŋo-na. Uŋ waan-ma dumaa u ka bi ce-ma dumεi. ²⁶ Mi suyaa miε fafalmu ka kā baa-ye ka nanna bomborma nammaŋ.»

²⁷ Fafalmu biεŋ baa-ye da suu hūmma-na a ce yinni cīncieluo ni siεi. Cīncieluo ni naa yiinŋu isuŋgu-na, isuōhollen juō ta di hi, bamaŋ ciεŋ maacemma-i baatoŋo-na, baa suō wuō i piε bomborma nama. ²⁸ Baa fi hūmma pupurma-i a da ma yuu metiribaa komorre baa cīncieluo niehāi. Yiε cor. Inŋ kaa maa cεlle, ba tiraa fi-ma, a da ma yuu metiribaa komorre baa niisiei. ²⁹ Baa ta ba kāalā wuō sī baatoŋo ka kā ka jūŋ tāmpienŋa hūmma-na. Baa ful baatoŋo fagammu naa huon-yaŋga-na aa tiεna ta ba niya cuo kaalma-i. ³⁰ Ku huonŋu-na, baa ji ta ba taara ba hel gbar. Baa hiire beŋo maŋ waa baa-ye baatoŋo-na aa gbē-ye dumaa wuō ba taara ba hiire gbu baatoŋo fagammu nammu yaanŋa-na a bella-yuō u baa ji bibirre. ³¹ Pol wuō gbē sorosibaa-ba-i baa ba yuntienŋo-i wuō: «Da ŋ da na yaan balan daaba hel, na ka tiε-maŋ.» ³² Baa naa hiel beŋo-i aa vaa-yo baa iyiemba namba bella-yuō. Polŋ juō piye dumaanŋo-na, sorosibaa baa kar iyien daaba-i aa naa yaŋ beŋo ta.

³³ Inŋ tiεnaana tiε cie cuo kaalma-i, Pol wuō cira: «I ciε yinni cīncieluo baa ni naa yaa dēi hōculle-na, aa molo saa dii kuuwuonŋu u nuŋgu-na. ³⁴ Jande, wuyaan! Ku yaa fōŋgūō ka da-nei na hel-mεi. Baa na tie holle, i ka hi hinni hiere unan yunŋu siε jaŋ-yo.» ³⁵ Uŋ piye dumaanŋo-na, *buruo naŋo waa, wuō biε-yo aa jaal Diiloŋo-i ba yaanŋa-na hiere aa bül-onŋ a don

tuɔ wuo. ³⁶ Sirɛɪŋa suɔ da-ba hiere baa kā ba ta ba wuo. ³⁷ Miɛ maŋ waa baatonɔ-na, i waa nuɔŋ miɛ nuɔsũɔ komuɔŋa siɛi baa cɪncieluo nuɔŋ miɛ niediei.

³⁸ Baatonɔ daa wuɔ tũyāa dɪmma yaa bɔi. Baŋ juɔ wuo tɪ, baa huɔl-ma kũnna hũmma-na a parra conɔgorni-i aa baatonɔ duɔ ce fiɛfiɛ.

³⁹ Cuonɔ juɔ kaal, maacenciraan baa fara da terienɔŋu nanɔŋu-i ba saa suɔ-ku, aa da hũmma wuyaa terienɔŋu fanɔŋu yiɛŋɔŋu nanɔŋu-i. Baa cira ba ka gbāŋ kpelle hi terienɔŋu fanɔŋu-i. ⁴⁰ Baa fir baatonɔ-i aa yanɔ fagammu-i dii hũmma-na, aa naa bi fir yilemmu iyiiemba-i. Baŋ ciɛ mafamma-i, baa vaa baatonɔ kompanɔŋa-i yaanɔŋa-na fafalmu da mu kā baa-ye terienɔ daaku-na.

⁴¹ Inɔ taa ka hi hɔlma namma-i, hɛmugāanɔ kuɔ yiera baatonɔ-i u saa gbāa duɔ cor. U yaanɔŋa suurii hiere hɛmugāanɔŋu-na. Hũŋ maa ta ma jo ma nanɔ u tuole-i ma kara-die.

⁴² Sorosibaa-baŋ daa-ma dumaanɔ-na, baa cira ba ko kaso-biemba maŋ waa baa-ye hiere wuɔ sɪ da ba sɔ hel ba ka gbar.

⁴³ Ba yuntienɔ wuɔ cie-ba. U saa tuɔ taara ba ko Pol ku'i ciɛ wuɔ cie-ba aa naa cira: «Bamaŋ suyaanɔ sɔmma, ba ta yaanɔŋa ba ta ba sɔ ba kā bomborma-na, ⁴⁴ banamba ka nyugũŋ baatonɔ-yilanni-na cu ba huonɔ-nu.» Ba ciɛ dumɛi a gbāa huɔl hiere; molo saa tɛɛ-manɔ.

28

Polbaa-ba huɔlaa kā Malti

¹ Inɔ namalāayā huɔl hũmma-na tɪ huɔŋɔŋu maŋ nuɔ-i, yiɛ yuu, baa cira terienɔŋu fanɔŋu-i ba bɪ-ku Malti.* ² A ne da diilo taa u dāa, waanɔŋu'i daaku. Terienɔŋu fanɔŋu taamba silaa ce baa-ye, a dii dāŋgbɔguɔŋɔŋu nanɔŋu temma aa bɪ-ye i ka tɛɛ yiraanɔ. ³ Pol wuɔ kaal daamiɛŋa nanɔŋa duɔ dii dāamu-na, a ne da gbeina waa galla-yɛi, Pol saa da-yo. Dāamuŋ wurii bel-o, wuɔ donɔ Pol nanɔŋa-i a pāŋ nyaar.

⁴ Terienɔŋu fanɔŋu taambaŋ daa mafamma-i, ba tɪŋɔŋu nanɔŋu waa ba taa ba bɪ-ku «Ninsontienɔ», baa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Naacolɔŋ daayo siɛ waa dii nelfɛɛiŋɔ, u ka waa nelkoronɔ. Na saa da, unɔ fiɛ kor hũmma-na, Ninsontienɔ saa yanɔ-yo.» ⁵ Pol wuɔ misɪrrā jɪɛŋɔ-i dii-yo dii dāamu-na aa yiera tuɔ ne; bɪŋkũŋɔŋu saa ce-yo. ⁶ Ba taa ba ne wuɔ sɪ u ka pāŋ nyurā terduɔŋɔŋu fanɔŋu-na, sisɔ u ka pāŋ ku. Baa niya, niya, ba saa ji da bɪŋkũŋɔŋu ciɛ. Baa bir yanɔ aa ta ba piiye wuɔ: «Naacolɔŋ daa u siɛ waa dii gbāŋgbāŋ.»

⁷ Inɔ waa terienɔŋu maŋ nuɔ-i, ba fāamaanɔ dumɛlle saa naa maa baa-ku. Ba taa ba bɪ-yo Pubilusi. Wuɔ gbuu bel-e ŋaa u jɛnaanɔ miɛ aa ce i ce yinni siɛi baa-yo u dumɛlle-na. ⁸ U to

* 28:1 Hũmma-i diyaa Malti-i huɔŋɔŋa.

wuɔ waa galla; wuɔ sa waa hinni, tɔgɔtɔgɔniŋo'i waa-yuɔ aa u kũma tiraa huol da pāmpāmpāŋ. Pol wuɔ suur ka haa u nammu-i yuɔ aa cārā Diilonjo-i hā-yo; wuɔ pāŋ sire.

⁹ Polŋ siire bincɔiŋo-i, jaamba maŋ waa nelle-na, baa jo u ji sire-bei. ¹⁰ Uŋ siire jaamba-i dumaanjo-na, baa migāaŋ bel-e fafamma naara. Inj juɔ'a i ta, bimbinni maŋ maama-i waa-yie hiere, baa hā-ye baa-ni wuɔ i bel i naŋ-na tie kā.

Polbaa-ba curaa Ɔrɔmu

¹¹ I cie caamba siei Malti-i-na aa suɔ die cor. Inj'a i ta, yie suur baatonjo naŋo-na, ba bī-yo «Diyɔsikuur» ku yunŋu yaa wuɔ pīɛbaa.† Baatonjo faŋ wuɔ hilaa Alesāndiri a jo ji yiera cie waan-huonŋu cor. ¹² Inj taa dumaanjo-na, yie kā ka hi Sirakuse; yie ce yinni siei kusuonŋu-na aa cor. ¹³ Inj curaa, yie bella konkondaanŋu-i kā ka hi Erejo.

Ku cuo kaala-i-na, fafalmu naŋ muɔ sire i huon-yanŋa-na ta mu tiŋŋ-ye; a ce dumaanjo-na, yie ce yinni hāi yon aa hi Pusoli-i. ¹⁴ Inj hii nelle fande-i, yie da Diilon-dūŋ-baamba namba. Baa cira i tɛna ce yinni niehāi baa-ba. Yie tɛna ce yinni fanni-i aa suɔ cor tie kā *Ɔrɔmu-i-na. ¹⁵ Diilon-dūŋ-baamba maŋ Ɔrɔmu-i-na ban juɔ nu wuɔ i jo dii, baa sire jārā jo nelle nande-na, ba bī-de «Ducɔnni siei». Banan baa cor jo Apiyusi sanŋa-na da ba ji jārā-yie. Polŋ juɔ'a u ne da-ba, wuɔ jaal Diilonjo-i aa naa migāaŋ dii sirɛiŋa u ferɛŋ nuɔ. ¹⁶ Inj kaa hi Ɔrɔmu-i, ba saa dii Pol kaso-i-na baa kasobiemba namba-i; baa ce u kā ka biɛ dūŋgu u deŋ, aa jina sorosiyie tuɔ niya-yuɔ.

Polŋ cie kumaŋ Ɔrɔmu-i-na

¹⁷ Polbaa-ban hii *Ɔrɔmu-i, wuɔ ce yinni hāi, sieliŋ-yiinŋu-i, wuɔ bī *Yuifu ba bincuamba maŋ waa terienŋu-na ba jo u wulaa. Ban juɔ, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Tobiŋ namaa, naŋ daa mi biɛ-na de-i, ku saa balan. Mi saa cāl mie nellen-baamba-i, mi saa bi guɔla manamma i bincuon-hūmelle-na, ŋga ba bilaa-mi *Yerusalemu-i-na a hā *Oromɛbaa-ba-i baa-mi. ¹⁸ Oromɛbaa-ba yuu-mi, mi biɛ piye. Ba ne da mafamma saa hi mi kuliinŋu. Ba'a ba nanna-mie, ¹⁹ ŋga i nellen-baamba yagar wuɔ ma sie gbāa ce. Ku yaa nuɔ-i mi naa mie ba yan mi āndaanŋu-i hā *Oromɛ ba *jāmatigi ka ce-ku. Na baa ji da nie sī mi taara da mi dii mi nellen-baamba yunni-i wɛima-na? Ma'i sī. ²⁰ Ku'i cie mi bī-na da mi ji waŋ ma yaanŋa-i baa-na. *Isirahel-baambaŋ hiŋ kumaŋ taalunŋu-i, ba bilaa muɔŋo-i kufanŋu maama'i nuɔ-i dumande-i-na.» ²¹ Bincuoŋ baa cira: «Fɛ ŋ huonŋa-i; i saa da sebe hilaa *Yude-i-na jo wuɔ ŋ cie wɛima, i saa bi da i natobiŋo naŋo juɔ wuɔ ŋ guɔlaaya biŋkūŋgu. ²² I suyaa yie

† 28:11 Pīɛbaa daaba-i, ba taa ba bī unanjo-i Kasitor aa bī unanjo-i Polusi. Gireki ba tiŋgu-i waa. Baatonj-maacenciraan baa biyaa-ku ku ta ku niya-bei.

nin suurii Diilonj-hümelle man nuə-i, nuəmba cīina-diε ternina hiere, nga miε taara nan fεrε-i η wan di maama baa-ye.»

²³ Ban piye dumaanjo-na, baa dii yiingu baa ba-naa.

Yiingu fanjun juə hi, baa jo maar yidielāngu-i Pol wulaa dii u dumelle-na. Pol wuə biε *Diilonj-bāangu maama-i tuə piye baa-ba, a don cucuuyungu-na ji tuə hi dānambāangu. Duə tuə piye u kā, u ka biε *Moisi *ānjnamma-i piye baa-ba, kuniε u biε *Diilopəpuərbiemba maama-i a piye baa-ba. U taa u ce mafamma-i ba da ba suə wuə un wan maman Yesu kūngu-na coima sī. ²⁴ Banan baa hūu-ma, banamba saa hūu-ma. ²⁵ Kun ciε dumaanjo-na, baa hel ba-naa honninj aa naa sire ta ba ta. Pol wuə cira: «Ma dōlāa *Diilonj-Yalle puər *Isayi-i i bīncuəmba wulaa. Diilonj-Yalle gbīε-yo wuə:

²⁶ *Kā η ka wan baa Isirahēl-baamba-i wuə ba nu nelma-i nga ba sa suə ma yaanğa-i; ba ne colcol nga ba sa da bīnkūngu.*

²⁷ *Ba nyaayā ba fεrε.*

Ba suye ba tūnni-i ba sa taara ba nu baa-ni, aa suye ba yufienj-a-i ba sa taara ba da baa-ya.

Ba sa taara ba suə mi nelma yaanğa-i aa jo mi ji kor-ba.»[‡]

²⁸ Pol wuə cira: «Terienju fanju-na, na saaya na suə wuə fiεfiε-i-na, Diilonjo birii saan konkor-nelma-i hā *nieraamba baa-ma. Bafamba fuə, ba ka nu-ma.» [²⁹ Polj piye dumaanjo-na, Yuifubaa baa gbuu ta ba fanu ba-naa u nelma-na ba kūnj.]

³⁰ Pol wuə biyaa u yerren dūngu Ɔrəmu-i-na. U ciε bienj hāi dūngu fanju-na. Nuəmba taa ba kā u wulaa. U saa tuə donya molojo u fεrεj nuə. ³¹ U taa u wan Diilonj-bāangu maama-i baa nuəmba-i aa tuə kalanj-ba baa Itienjo-i Yesu-Kirsa maama-i. U holle saa ta di tie baa ma cemma-i aa u waa u fεrεj nuə.

Polɔ nyɛgāaɔ sɛbɛ maɔ hā Ɔrɔmɔtaamba-i Nelmuoyamma

Ɔrɔmɔtaamba nuɔ Diilonɔ-nelma-i nuɔmba naɔ wulaa aa hūu-ma. Polɔ nuɔ ba maama-i dumaanɔ-na, uɔ juɔ'a u kā, u nyɛgēɔ sɛbɛ daayo-i duɔ tūnu-bei wuɔ u ka kā ba terienɔgu-na ka jaal-ba.

Pol firiinu *Neldɔdɔlma-i baa-ba sɛbɛ daayo-na. U nelma-i hiere ma kāa ka jūɔ nelma diei nuɔ; wuɔ *Yuifuyiɛɔ nuɔ o, Yuifuyiɛɔ nuɔ sɪ o, da ɔ haa ɔ naɔga-i Yesu-i-na yonɔ, Diilonɔ tuɔ kāɔ-ni nelviinɔ nuɔ aa u *Yalle ta di kāyā-niɛ ɔ wuɔsaanɔgu-na (sap. 1-8).

U piiye Yuifubaa-ba maɔ cɪinaana Yesu-i ba kūɔgu-i: Wuɔ baɔ cɪinaana Yesu-i, Diilonɔ firiinu u huɔɔga-i baa *niɛraamba maɔ hūyāa u maama-i a kor-ba. U ciɛ kufanɔgu-i a pigāaɔ wuɔ nuɔmba-i hiere ba maama dɔlnu-yuɔ, u sa ce ciɛluɔ. A ce dumaanɔ-na u saa bi nanna Yuifubaa-ba-i. Yiinɔgu dii baa yiinɔgu ba ka hūu Yesu maama-i aa Diilonɔ kor-ba (sap. 9-11).

U bi tagaaya pigāaɔ Diilonɔ-dūɔ-baambaɔ saaya ba waa du-maa ba-naa nuɔ, baa baɔ bi saaya ba bel banamba-i dumaa tɛnamma-na (sap. 12-15). U perienɔ u sɛbɛ-i baa jaalupālle, aa cira ba ta ba cārā Diilonɔ-i ba hā-yo u wuɔsaanɔgu-na, aa duɔ hi ba terienɔgu-i ba kāyā-yuɔ u cor baa u hūmelle-i (sap. 15-16).

Jaaluɔgu

¹ Muɔ Pol, muɔmɛi nyɛgāaɔ sɛbɛ daayo-i. Yesu-Kirsa cāaraɔ muɔ. Diilonɔ ciɛ-mi Yesu *pɔpuɔrbilonɔ muɔ aa bɔ-mi mi denɔ mi ta mi wuɔra mi wanɔ u *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i.

² Nelma famma-i Diilonɔ uɔ pāa ma nuɔgu-i ku bāanɔgu cuɔ. Wuɔ ciɛ u *pɔpuɔrbiemba yaa nyɛgēɔ-ma u sɛbɛ-i-na. ³ Ma vii u Biɛɔ yaa-i Itienɔ-i Yesu-Kirsa-i. A saa baa u nelbilosɪnni-i, u waa jāmatigi *Davidi hāayɛlɔ. ⁴ Nga uɔ kuu aa sire, *Diilonɔ-Yalle pigāaɔ wuɔ Diilonɔ-Biɛɔ kelkel. ⁵ Fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i Diilonɔ uɔ ciɛ baa-mi a ce-mi u pɔpuɔrbilonɔ muɔ u yerre fafaanɔgu maama-na, nuɔmba-i nilɛinɔ-na hiere ba da ba haa ba naɔga yuɔ aa ta ba nu u nuɔgu-i. ⁶ Diilonɔ uɔ bɛ namaa namanɔ a hā Yesu-Kirsa-i, na nuɔgu bi dii nuɔɔ daaba-na.

⁷ Diilonɔ uɔ dɔlaa namaa namanɔ Ɔrɔmu-i-na hiere aa bi-na ce-na u baanɔ namaa, mi nyɛgēɔ sɛbɛ daayo-i da mi hā namei.

I To-i Diilonɔ-i, baa Itienɔ-i Yesu-Kirsa-i ba kāyā-niɛ aa fɛ na hɔmmu-i.

baa bɪmbaamba-i ta ba buol. Huriimba-i dii, baabūlāamba bi dii. A ne da tāmman-bīnkūngu sa cɔ. ²⁴ Diilonjo daa-ma dumɛi u yaŋ-ba ba fɛrɛŋ nuɔ ba kakarkuon-maacemma-na ba ta ba ce kumanɔ dɔlaanun-bɛi. Ba tɪyāa ku yaa nuɔ-i ta ba ce sensenda-wɛima-i ba-naa nuɔ. ²⁵ Ba yaan Diilonjo ninsonjo-i aa cu coimanɔ huon-nu. Diilonj unɔ hielaa bɪmbɪnni man, ba buol ni yaa-i aa ta ba pā niipānni ba hā-ni aa bir yaŋ umanɔ hielaa-ni. A ne da u yaa saaya gbɛliema hɔnni manɔ jon. Ma ciɛ! ²⁶ Diilonjo daa-ma dumɛi u yaŋ-ba ba fɛrɛŋ nuɔ ba ta ba ce ba sensenda-wɛima-i. Ba caamba birii yaŋ bɛmba-i aa ta ba galla baa ba nacaamba. ²⁷ Bɛmba-i maaduɔma, ba yaan caamba-i aa ta ba ku ba-naa maa-na. Ba naanɔ bɪŋwosɪnniŋ; ba galla baa ba nabɛmba. A ce dumaanjo-na, ban taaranɔ kumanɔ ba da-ku. ²⁸ Ban juɔ'a Diilonj-maama saa hi-ba, Diilonjo naa u yaŋ-ba baa ba ānjɔgbabalamma-i ba ta ba ce kumanɔ saa saaya cemma. ²⁹ Balaanɔgu-i hiere ku gbuɔra ku-naa bɛi. Ba sa fūnunɔ suɔ ban bɪŋ kumanɔ ānfafamma-i gbula: cāncaaya'i daayo, hɔbabalanɔga'i daaka, nenemunɔgu'i daaku, nelkolle'i daade, berru'i daadu, huhurma'i daama, balaanɔgu'i daaku. Ba yaa sikuɔntaamba, ³⁰ yebɪɛnataamba. Ba bigāan Diilonjo-i, bubɔlaamba, bombolmantaamba, fofortaamba, ba hinu ku-ubabalaanɔgu cemma'i ŋaa bige-i, ba sa nu ba bɪncɔiŋ nunɔgu. ³¹ Ba yunni kuu aa yaŋ-ba, ba sa kā yaduɔŋga, hɔduraamba, ba sa ce hujarre nelɪɛŋ-na. ³² A ne da ba suyaa wuɔ Diilonjo wulaa, bamanɔ ciɛŋ kumanɔ daaku temma-i, ba saa baa kuliŋgu! Nga ba suuye ba yufienja-i ta ba ce-ku, aa tiraa ta ba dii sūnunɔgu ba hā bamanɔ ciɛŋ-kunɔ.

2

Diilonj unɔ ger dumaa

¹ Nuɔni manɔ daanɔ nelma ŋ cāl banamba-i, da ŋ fie waa niɛ niɛ, ŋ siɛ kor. Da ŋ ta ŋ cāl banamba-i, kuu dii ŋaa ŋ cāl ŋ fɛrɛ. Hama-i nuɔ-i? Naa dii kuuduɔŋgu yaa hiere. ² I suyaa wuɔ bamanɔ ciɛŋ maacembabalanɔ daama temma-i, Diilonj unɔ haa kumanɔ bɛi, u ninsonjo. ³ Nuɔ da ŋ ta ŋ cāl banamba-i, aa bi ta ŋ ce ba temma-i, ŋ yuu wuɔ ŋ ka kor Diilonjo wulaa wɛi? ⁴ Sisɔ Diilonj unɔ gbuu fūnunɔ fa aa waa hɔhɪnantienjo, nanɔ daa kufanɔgu-i ānsɔsɔmma wɛi? N sa suɔ wuɔ u fafaanɔgu saaya ku ce ŋ bir ŋ ciluɔ-i wɛi? ⁵ Nga nin'a ŋ sa nu baa ŋ tūnni-i, aa yagar wuɔ ŋ siɛ bir ŋ ciluɔ-i, nanɔ fɛrɛ'i taaraayanɔ yaahuolbabalanjo-i ŋ hā ŋ fɛrɛ Diilonj unɔ ka pigāan nuɔmba-i u jāyāmma-i yiŋgu manɔ nuɔ-i. U suɔ u pā. ⁶ U ka pā nelɪɛŋo nelɪɛŋo baa u maacemma sullu-i. ⁷ Bamanɔ vaa ba fɛrɛ baa ānfaanjo-i Diilonjo duɔ gbɛliɛŋ-ba aa da ba da cicɛlma manɔ sa tɪɛŋ dede-i, ma ka dɔl-ba. ⁸ Nga bamanɔ

puu bubuɔsinni baa-yo, bamaŋ ciinaana ninsoŋo-i aa faya ba fere baa ambabalma cemma-i, u ka pigaaŋ-ba u jayamma-i. ⁹ Bamaŋ cieŋ ambabalma-i, ba ka da yaahuolo-i baa muliema yar-ba. A doŋ *Yuifubaa-ba-na ka cor baa *nieraamba-i hiere. ¹⁰⁻¹¹ A ne da umaŋ cieŋ anfafamma-i, duɔ fie tuɔ hel hie, Diiloŋo sa ce cieluɔ; u ka gbeliŋ kutieŋo-i aa ce-yo boi aa fe u huɔŋga-i. A doŋ Yuifubaa-ba-na ka cor baa nieraamba-i hiere.

¹² Bamaŋ saa suɔ *Moisi *anjɔnamma-i aa ta ba wuɔ ba cal, Diiloŋo ka caa-ba; ŋga u sa ka ne anjɔnamma aa caa-ba. A ne da bamaŋ suyaa-ma hiere aa suuye ba yufieŋa-i ta ba wuɔ ba cal-ma, u ka yuu-ba saa baa ma yaa-i aa caa-ba. ¹³ Baa na ta na ne wuɔ si bamaŋ nuɔŋ anjɔnamma-i yon ba yaa nelviimba-i Diiloŋo wulaa; ba'i si. Bamaŋ wuɔyaan ma humelle-i di kuŋgu-na hiere, ba yaa nelviimba-i. ¹⁴ Na saa da, anjɔnamma si dii baa nieraamba-i, ŋga ba suɔ-ma ba karnu ba wuɔ ma humelle-i. Maŋ fie'a maa si dii baa-ba ba nammu-na, maa dii ba hommu-na. ¹⁵ Dumaŋo-na, ba ciluɔ pigaaŋ wuɔ anjɔnamman taaran nuɔmba ta ba ce kumaŋ, kuu dii ba hommu-na. A naara kufanngu-i, ban suɔ anfafamma-i bo-ma ambabalma-na, ba hommu sa huu-ma ba ce manan temma, ku bi pigaaŋ wuɔ anjɔnamma dii ba hommu-na. ¹⁶ Geŋgeryiingu-na, mafamma-i hiere ma ka suɔ. A saanu baa miŋ wan *Neldɔɔlma maŋ, yiingu fanngu-na, Diiloŋo ka ce Yesu-Kirsa ger nuɔmba yuŋ-maama-i. Maman fuyaa hiere, ma ka hel bomborma-na.

Yuifubaa-ba-i baa anjɔnamma-i

¹⁷ Nuɔni maŋ wuɔ nuɔ *Yuifuyieŋ nuɔ, wuɔ nan suɔ *Moisi *anjɔnamma-i, ŋ kaal ŋ fere wuɔ Diiloŋo-i namaa wuonɔ, ¹⁸ ŋ suɔ Diiloŋo kusungu-i, aa anjɔnamma cie ŋ ta ŋ suɔ kumaŋ faa cemma. ¹⁹ Nuɔni maŋ wuɔ nuɔnei diyaan nuɔmba-i humelle-na, wuɔ nuɔnei puuriŋ nuɔmba yufieŋa-i, ²⁰ wuɔ nuɔnei pigaaŋ bamaŋ sa suyaan kuyungu, wuɔ nuɔnei kalaan bamaŋ sa suyaan yieŋgu, wuɔ anjɔnamma cie nan suɔ nelma-i hiere baa ninsoŋo-i hiere. ²¹ Nuɔni maŋ haalaayan banamba-i, bige-i cie ŋ sa haala ŋ fere? Nuɔni maŋ wuɔ cuoyungu saa fa, bige-i cie nan ta ŋ cuo? ²² Nuɔni maŋ wuɔ *fuocesinni saa fa, bige-i cie nan ta ŋ ce-ni? Nuɔni maŋ sa taaraayan ŋ da tinni-i baa ŋ yufelle, bige-i cie ŋ ta ŋ bie bimbinni-i tinniŋ-dunni-na? ²³ Nuɔni maŋ kaalaan ŋ fere wuɔ anjɔnamma dii baa-ni, bige-i cie ŋ ta ŋ cal ma wuɔsaangu-i ŋ biɛna Diiloŋo yerre-i. ²⁴ Diiloŋ-nelma gbaraa-ma wuɔ: «Namei cie *nieraamba sa kan Diiloŋo-i.»*

* 2:24 Isayi (Esaie) 52.5

25 Da η ta η wuɔ ɔnjɔnɔmma-i, yungu dii η *jɔmma-na. Nga da η'a η sa wuɔ ɔnjɔnɔmma-i, yungu si dii η jɔmma-na. 26 Naa uman duɔ saa *jɔ aa tuɔ wuɔ ɔnjɔnɔmma-i fafamma, ku ce Diilonɔ ka cɔina-yuɔ wuɔ u saa jɔ wei? 27 Terienɔgu fanɔgu-na, nuɔni man jɔa aa ɔnjɔnɔmma seɓe waa baa-ni aa η sa wuɔ ma hɔmelle-i, fuɔ man saa jɔ aa tuɔ wuɔ-de u ka cira η cɔlɔa cemma. 28 Da η nu wuɔ Yuifuyienɔ-i, yufien-nemma sɔ; aa *sɔnjɔnɔgu-i pɔdorre sɔ. 29 Nga da η nu wuɔ Yuifuyienɔ-i, ba suɔ-yo u huɔn-na. Aa da η bi nu wuɔ sɔnjɔnɔgu-i ba da-ku η huɔn-na. *Diilonɔ-Yallen-sɔnjɔnɔgu yaa kufanɔgu-i, ɔnjɔnɔman-sɔnjɔnɔgu sɔ. Yuifuyien fuɔ temma-i nuɔmba sa gbɛlien-yo, nga Diilonɔ'i gbɛlaan-yon.

3

1 Terienɔgu fanɔgu-na, yun haku-i dii Yuifusɔnni-na? Yungu dii sɔnjɔnɔgu-na wei? 2 Yungu dii Yuifusɔnni-na bɔmbɔale. Diɛlɔ-kɔnɔgu yaa daaku: Diilonɔ diyaa u nelma-i *Yuifubaa-ba nammu yaa nuɔ-i. 3 Ban fiɛ'a ba hiero saa ji yiera-mɛi, ku ce Diilonɔ ka bir baa huɔn-ɔndaanɔ wuɔ ba saa ji yiera-mɛi wei? 4 U siɛ bir baa huɔn-ɔndaanɔ. Nelbilien da ba fiɛ waa huhurmantaamba hiere, Diilonɔ siɛ gbɔa ce huhurmantienɔ dede, nɔa man nyɛgɔan dumaa u nelma-na wuɔ:

«Ninɔnɔ ka waa baa-ni η nelma-na hiere.

Uman duɔ cal-ni, u calaa-ni gbɔnɔgbɔn.»*

5 Nelbiliemba gbɔa bi cira wuɔ diɛ tiɛ ce ɔmbabalma-i ku saa balan, kerɛ ku faa. Ku faa yungu man nuɔ-i ku yaa daaku: Diɛ ne miɛ ɔncemma-i baa Diilonɔ-maama-i, i suɔ ku'i nuɔ-i wuɔ Diilonɔ faa. Wuɔ da kuɔ miɛ ɔmbabalma ce i tiɛ da Diilonɔ fafaanɔgu-i, ma bilaa niɛ u tuɔ gɔn baa-ye? 6 Diilonɔ duɔ tuɔ gɔn baa-ye, u ninɔnɔ! Kuɔ u saa naa fa, uu naa ce niɛ tuɔ suɔ nuɔmba pɔmma baa ba maacemma sullu-i? 7 Nga da kuɔ min kar coima man, ma kaala Diilonɔ sɔnni-i ninɔnɔ aa ta ma ce Diilonɔ-i bɔi, ma da niɛ u dii-mi baa ɔmbabalmanciraamba tuɔ gɔn baa-mi? 8 Da kuɔ miɛ ɔmbabalma yaa ciɛn i tiɛ da Diilonɔ fafaanɔgu-i, i gbɔa cira ku saaya i tiɛ ce ɔmbabalma-i Diilonɔ tuɔ pigɔan u fafaanɔgu-i ke? Yɛbiɛnataamba gbɛ-ku dumaa wuɔ mɛi wuɔra mi wan ma yaa-i. Kutaamba-i Diilonɔ ka gɔn baa-ba; aa ba yaa taaraaya-mɛi.

Molo saa vii

9 Mi gbɔa wan wuɔ niɛ? *Yuifubaa miɛ i bɔyaa banamba-na wei? I saa buɔ-bei! Mi tagaaya pigɔan-na cor miɛ Yuifubaa-ba-i baa *niɛraamba-i hiere ɔmbabalma nyugɔan-bei hiere ka saa. 10 Ma nyɛgɔan Diilonɔ-nelma-na wuɔ:

«Nelviinɔ si dii aa bi cira u yaa daayo.

* 3:4 Gbɛlieman-nalɔanɔgu (Psaume) 51.6

11 *Molo sa nu nelma, molo si dii uman taaraayan Diilonjo-i.*

12 *Ba naana hūmelle-i hiere, ba cie nelsəṣəyaamba.*

Anfafammancero si dii aa bi cira u yaa daayo.†

13 *Ba nuŋ-āndenni balaan ŋaa kuudalanḡu.*

Ba nunni yii baa huhurma yaa yon.

Ba nuŋ-āndenni dii ŋaa timma.‡

14 *Ba haa ba nubabalaanḡu yaa nuṣmba-na ka nan bāanḡu-i.*

Ba nunni yuu baa āndabalanni.§

15 *Aa ba nammu dii fiεfiε nelkollē-na.*

16 *Da ba cor kusuwŋ-nu, ba guḡla-kuḡ aa kəṣuwŋ nuṣmba-i aa cor baa ba fεε.*

17 *Ba sa suḡ baŋ bŋ kuman yaafelle-i.**

18 *Ba sa kaaala Diilonjo-i halle cεkū.†*

19 A ne da i suyaa wuḡ *ānjŋammaŋ waan mamaŋ hiere, ma vii bamaŋ dii ānjŋamma yaa nuḡ-i. Mafamma cie molo baa gbāa duḡ da āntaalamma aa nuṣmba-i hiere ba da ba suḡ wuḡ ba cālāa Diilonjo-i. 20 Na saa da, molo siε gbāa wuḡ ānjŋamma-i ma kūnḡu-na hiere a vii Diilonjo wulaa. Anjŋamma ce nelieŋ nuḡ ŋ suḡ wuḡ āmbabalmanceron nuḡ.

Viisinni da nie?

21 Nḡa fiεfiε-i-na, Diilonjo pigāan-ye uŋ kāŋ-yen nelviin mie dumaa aa u sa ne *Moisi *ānjŋamma-i, ŋaa maŋ nyεgāan dumaa ānjŋammaŋ-seβε-i-na baa *Diilopɔpuɔrbiemba seβεbaa-ba-na. 22 Diilonjo ne nelbilibanḡ haa ba nanḡa Yesu-Kirsa-i-na dumaa aa suḡ tuḡ kāŋ-ba nelviimba. Nuḡni maŋ da ŋ hūu *Kirsa maama-i, u tuḡ kāŋ-ni nelviin nuḡ. Na saa da, nuṣmba-i hiere baa dii kuuduŋḡu, 23 ba cālāa Diilonjo-i; a ce dumaanona molo sa gbāa piε Diilonjo-i. 24 Nḡa Diilonjo-i baa u fafaanḡu-i u ce-ba nelviimba ba ta ba gbā ba piε-yo. U ce mafamma-i gbānḡbān u sa hūu bŋnkūnḡu ba wulaa. U cie Yesu-Kirsa yaa hūu-ba āmbabalma nammu-na ce-ba nelviimba. 25 Diilonjo cie u yaa-i tāmman-kūnḡu a pir āmbabalma-i bamaŋ haa ba nanḡa yuḡ ba yunni-na. Ambabalma maŋ cie yiinaa-i-na, uu naa suuye u yufienḡa mei, u saa yuu ma cēmelle; ŋga u pigāan baa tāmman-kūn daaku-i wuḡ u wuḡ hūmelle. 26 Tāmman-kūn daaku bi pigāan Diilonjo viisinni-i nyunḡo ku bāan daaku-na. Ku pigāan wuḡ Diilonjo-i nelviinjo dii yiinaa, aa u bi kāŋ bamaŋ haa ba nanḡa-i Yesu-i-na nelviimba.

27 Da ma waa dumaanona, molo gbāa kaal u fεε wuḡ fuḡ nelviinjo wei? Molo siε gbāa kaal u fεε. Hama-i nuḡ-i? Diilonjo sa kāŋ-ye nelviin mie wuḡ i wuḡ ānjŋamma, ŋga inḡ haa i nanḡa

† 3:12 Gbelieman-neini (Psaumes) 14.1-3; 53.2-4 ‡ 3:13 Gbelieman-nalāanḡu

(Psaume) 140.4 § 3:14 Gbelieman-nalāanḡu (Psaume) 10.7 * 3:17 Isayi (Ésaïe)

59.7-8 † 3:18 Gbelieman-nalāanḡu (Psaume) 36.2

Yesu-Kirsa-i-na, ku'i cie u tuɔ kãŋ-ye nelviin mie. ²⁸ I gbãa wan maman ma yaa daama: Diilonɔ kãŋ neliɛŋ nuɔŋo-i nelviin nuɔ wuɔ ŋ haa ŋ nanɔga-i Yesu-Kirsa-i-na, u sa kãŋ-ni wuɔ ŋ wuɔyaa anjinamma. ²⁹ Mi saa yagar-ma da kuɔ Diilonɔ cie *Yuifu ba wuonɔ yon. Diilonɔ bi si dii baa banamba-i wei? Uu dii baa-ba. ³⁰ Diilonɔ dii u diei yon, unanɔ si dii yanɔga nanɔga. Yuifubaa-ba man haa ba nanɔga Yesu-i-na u ka tuɔ kãŋ-ba nelviimba, aa *niɛraamba man bi haa ba nanɔga Yesu-i-na u ka bi tuɔ kãŋ bafamba-i nelviimba. ³¹ Die cira wuɔ Diilonɔ ne neliɛŋ nuɔ nin haa ŋ nanɔga Yesu-i-na dumaa aa suɔ tuɔ kãŋ-ni nelviin nuɔ, ku pigãan wuɔ yunɔgu si dii anjinamma-na wei? Ku'i sɪ; ŋga ku ce i migãan suɔ anjinamma munyierammu-i Diilonɔ-humelle-na.

4

Abiramu nahaale maama

¹ Niɛŋ i bincɔinɔ-i *Abiramu kungu-i. I gbãa wan wuɔ nie u maama-na? Uŋ siire u daa bige-i? ² Uŋ cie kuman, kuɔ Diilonɔ naa ne ku yaa-i aa cira nelviinɔ, uu naa gbãa tuɔ kaal u fɛɛ. Ŋga u sie gbãa kaal u fɛɛ Diilonɔ yaanɔga-na. ³ Diilonɔ-nelma waan wuɔ nie u kungu-na? Ma ciera wuɔ: «*Abiramu haa u nanɔga Diilonɔ-na, Diilonɔ ne u nahaale-i aa cira nelviinɔ.*»* ⁴ Neliɛŋ nuɔ da ŋ ta ŋ taara bɪŋkɪŋgu, ŋ ce maacemma-i a gbãa da ku bɪŋkɪŋgu-i. Dumaanɔ-na, ŋ saa da-ku gbãngbãŋ; ŋ cufalaa aa da-ku. ⁵ Kuuduɔŋgu sɪ baa viisinni-i. Ŋ sie gbãa ce maacemma da viisinni-i; ŋga da ŋ haa ŋ nanɔga-i Diilonɔ-na yon, wuɔ u yaa cieŋ nelbabalanɔ-i nelviinɔ, Diilonɔ ne nin haa ŋ nanɔga-i yuɔ dumaa aa tuɔ kãŋ-ni nelviin nuɔ. ⁶ Diilonɔ un'a u saa ne uman ciluɔ-i aa suɔ tuɔ kãŋ-yo nelviinɔ, *Davidi hãlãa kutienɔ yudɔdɔllen-nalãanɔgu yaa wuɔ:

⁷ «*Diilonɔ un cie jande baman calmuɔ nuɔ-i, un hurii baman ambabalma-i, kutaamba yunni dɔlaa.*

⁸ *Itien un'a u sa kãŋ uman ambabalma-i, kutienɔ yunɔgu dɔlaa.*†

⁹ Yudɔdɔlle fande vii baman *jãa yon wei? Baman saa jã, ba nunɔgu bi si dii-die wei? I waan ma yaa cor yie: «*Diilonɔ nie Abiramuŋ haa u nanɔga-i yuɔ dumaa yaa aa cira nelviinɔ.*» ¹⁰ Mafamma cie yaku-i? Abiramu naa jã tɪ sisɔ u saa naa hi jã yogo? U saa naa hi jã yogo. ¹¹ Aa Abiramu suɔ duɔ jã, uu naa haa u nanɔga Diilonɔ-na, a ce dumaanɔ-na Diilonɔ naa tuɔ kãŋ-yo nelviinɔ. Ku huonɔgu yaa nuɔ-i Diilonɔ cie u suɔ jã a duɔ pigãan wuɔ fuɔ viisinni danyuɔ yaa *jamma-i‡. A ce dumaanɔ-

* **4:3** Miwaanɔ jɪnamman-sebe (Genèse) 15.6 † **4:8** Gbeliemannalãanɔgu (Psaume) 32.1-2 ‡ **4:11** Niɛŋ Miwaanɔ jɪnamman-sebe-i-na (Genèse) 17.9-14

na, bamaŋ saa jã hiere aa haa ba naŋga-i Diilonjo-na, Abiramu cie ba to. Diilonjo bi kãŋ bafamba-i nelviimba. ¹² Bamaŋ jãa, u yaa bi cie ba to-i. Mi sa gbẽ bamaŋ jãa yonɗ dɛ; ŋga mi gbẽ bamaŋ jãa aa tiraa haa ba naŋga-i Diilonjo-na ŋaa fuɔŋ ŋa naa haa-ka yuɔ duma aa suɔ duɔ jã.

Diilonj-nupãlle vii bamaŋ haa ba naŋga yuɔ

¹³ Ku saa ce ŋaa Diilonjo nie *Abiramunɗ wuɔyaa *ãnjɪnamma-i duma aa pã nuŋgu-i baa-yo dɛ! Ŋga unɗ haa u naŋga-i Diilonjo-na duma, Diilonjo nie ku yaa-i aa pã nuŋgu-i baa-yo. Diilonjo kãaŋ-yo nelviinjo aa pã nuŋgu-i baa-yo wuɔ u ka hã fuɔ baa u huonɗgu-i hɛema-iŋ. ¹⁴ Diilonj unɗ pãa nuŋgu maŋ, kuɔ bamaŋ taa ba wuɔ ãnjɪnamma-i ba yaa naa saaya ba da-ku yonɗ, yunɗu naa saa waa nahaale-na, aa Diilonjo nupãlle naa waa ãndagbãŋgbãlãaŋgu. ¹⁵ Diɛ i ne, ãnjɪnamma jo baa Diilonj-berru; a ne da ãnjɪnamma da ma'a maa si dii kusuɔŋ-nu, cãlmuɔ si dii.

¹⁶ Ku'i cie ŋ da Diilonjo pãa u ciilunɗu nuŋgu-i baa bamaŋ haa ba naŋga yuɔ, ku da ku ce gbãŋgbãŋ-kũŋgu a vii Abiramu hãayɛlmba-i hiere. Ku saa ce ŋaa bamaŋ wuɔyaan ãnjɪnamma-i bafamba da-ba-diei kũŋgu-i; Abiramunɗ yey i to hiere, bamaŋ haa ba naŋga-i Diilonjo-na fuɔ temma-i, ba nuŋgu bi dii-kuɔ. ¹⁷ Ma nyegãaŋ Diilonj-nelma-na wuɔ: «*Mi ka ce-ni siyaabaa bɔi bɪncɔiŋ nuɔ.*»* Diilonjo maŋ siireŋ bikuomba-i, umaŋ hielaanɗ bimbɪnni maŋ saa hi hel yogo baa u nuŋ-ãndaanɗu, Abiramu haa u naŋga-i Diilonjo faŋo yaa nuɔ-i. Diilonjo faŋo wulaa Abiramu yaa i to-i.

¹⁸ Nelma maŋ nelie sie gbãa hũu-ma, Abiramu hũyãa ma yaa-i. U haa u naŋga-i Diilonjo-na ma yaa nuɔ-i aa tɛna tuɔ cie. U cie dumɛi a ce siyaabaa bɔi bɪncɔiŋo ŋaa Diilonj unɗ'a naa waŋma duma baa-yo wuɔ: «*ŋ huonɗu ka ciinu.*»† ¹⁹ U bienɗa taa a kã bienɗ komuɔŋa ndii-i-na; duɔ ne, u da fuɔ kuu tɪ aa u ciɛŋo-i Sara naa cor bilodalle-i aa u naŋga saa kã u huonɗ-nu dede; ŋga Abiramu saa kar Diilonjo-na. ²⁰ Uu naa tɛna baa-ma wuɔ Diilonj unɗ pãa nuŋgu maŋ, u ka ce-ku. U saa naa ce u hɔmmu-i mu hãi. Unɗ haa u naŋga-i Diilonjo-na, ku diyaa sirɛiŋa yuɔ a ce u gbeliɛŋ Diilonjo-i. ²¹ Uu naa fũnunɗ suɔ wuɔ Diilonj unɗ waanɗ mamaŋ, ku fõŋgũɔ dii-yuɔ u duɔ ce-ma. ²² Ku'i cie *Diilonjo ne unɗ haa u naŋga-i yuɔ duma aa cira nelviinjo.* ²³ «*Diilonjo nie unɗ haa u naŋga-i yuɔ duma aa cira nelviinjo*»‡: Nelma famma saa nyegẽŋ vii fuɔ da-u-diei. ²⁴ Ma bi vii miɛ maŋ haa i naŋga-i Diilonjo-na. U yaa siire Itienjo-i Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na. U ji ne in

§ 4:13 Nieŋ Miwaanjo jɪnammaŋ-seɓe-i-na 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18. * 4:17

Miwaanjo jɪnammaŋ-seɓe (Genèse) 17.5 † 4:18 Miwaanjo jɪnammaŋ-seɓe (Genèse)

15.5 ‡ 4:23 Miwaanjo jɪnammaŋ-seɓe 15.6

haa i nanŋa-i yuɔ dumaa aa cira nelviin miɛ. ²⁵ U siyaa ba ko Yesu-i i ɔmbabalma maama-na aa sire-yuɔ ce-ye nelviin miɛ.

5

I suuriinu i-naa baa Diilonŋo-i

¹ Inŋ haa i nanŋa Diilonŋo-na a ce nelviin miɛ u wulaa, Itienŋo-i Yesu-Kirsa diyaa-ye i-naa nuɔ baa-yo fiɛfiɛ-i-na. ² Inŋ haa i nanŋa Diilonŋo-na, fuɔ yaa ciɛ i tiɛ da u hujarre-i. Hujar daade dii baa-ye bɔanŋu-i baa isuonŋu-i. Aa inŋ tɛnaana baa-ma wuɔ i ka ce i bɔanŋu-i baa Diilonŋo-i, ku'i gbu ku fɛ i hɔmmu-i. ³ Aa ku'i sɪ yonŋ, diɛ fiɛ waa yaahuolo-na, i hɔmmu fɛ. I suyaa wuɔ yaahuolo yaa ciɛnŋ i dολουnu-mɛi. ⁴ Aa diɛ dολουnu-mɛi ku ce i nyaar-mɛi. Aa diɛ nyaar-mɛi ku ce i tiɛ hɪnŋ ma taalunŋu. ⁵ Inŋ hɪnŋ taalunŋu manŋ, ku siɛ gbɔa tɔal-e. Hama-i nuɔ-i? Diilonŋo silaa ce baa-ye cor; unŋ hɔa-ye u *Yalle manŋ di ciɛ i tiɛ suɔ unŋ kunŋ i maama-na dumaa.

⁶ Coima saa fa, kunŋ ŋa naa gbuu bɪnŋ dɪnŋu yiɛ huonŋu manŋ nuɔ-i, Diilonŋ unŋ ŋa naa dii huonŋu manŋ, kunŋ juɔ hi, *Kirsa kuu ɔmbabalmanciraanŋ miɛ i maama-na. ⁷ A hɪu-ma ku nelviin maama-na kuu dii kpelle! Molo gbɔa ji da sireiŋa a ku nelfɛfiŋ maa-na. ⁸ A ne da miɛ inŋ ŋa naa gbuu suur ɔmbabalma-na bɔl i nuhɔɛnŋ-na, Kirsa kuu i maama-na. Diilonŋo ciɛ ku yaa-i a pigɔanŋ-ye unŋ dɔlaa-ye ka hi kusuonŋ-nu. ⁹ Fiɛfiɛ-i-na, Yesunŋ ciɛ u fɛrɛ tɔmmanŋ-kɪnŋu a ce-ye nelviin miɛ Diilonŋo yaanŋa-na, u ce niɛ aa u siɛ kor-e u berru-na? ¹⁰ Ii naa waa bigaaranŋ baa Diilonŋo-i, u siɛ u Biɛnŋo ku a dii-ye i-naa nuɔ baa-yo. Inŋ suurii i-naa nuɔ tɪ, fiɛfiɛ-i-na u Biɛnŋonŋ siire, u ce niɛ aa u siɛ kor-e? ¹¹ A naara kufanŋu-i, Itienŋo-i Yesu-Kirsa ciɛ i hɔmmu gbuu fɛ baa Diilonŋo-i. U yaa diyaa-ye i-naa nuɔ fiɛfiɛ-i-na baa Diilonŋo-i.

Adamanŋ guɔlaaya kumanŋ Yesu migaaŋ-ku

¹² Adɔma yaa diyaa ɔmbabalma-i hiɛma-na. Kuu dii ŋaa nelduonŋo'i diyaa ɔmbabalma-i hiɛma-na aa kuliinŋu nyaanu ɔmbabalma-i jo. A ce dumaanŋo-na nuɔmba-i hiere banŋ ciɛ ɔmbabalma-i, kuliinŋu naa cure-bei hiere. ¹³ Aa Diilonŋo suɔ duɔ hɔ *Moisi-i *ɔnŋnamma-i, ɔmbabalma naa suur tɪ hiɛma-na, ŋga ɔnŋnammanŋ ŋa na'a ma saa waa dumaanŋo-na, Diilonŋo saa tuɔ kɔnŋ ɔmbabalma-i. ¹⁴ A ne da a donŋ Adɔma bɔanŋu-na, a ji hi Moisi kɪnŋu-i, kuliinŋu ciɛ ku bɔanŋu-i, halle bamanŋ saa cɔl Adɔma temma-i a yagar Diilonŋo nunŋu-i, ku taa ku wuɔba.

Adɔma-i baa *Konŋkortienŋo manŋ naa saaya u jo, ba maacemma nyaanu ma-naa. Adɔma guɔlaaya nelbiliemba-i, Konŋkortienŋo jo ji migaaŋ-ba. ¹⁵ Adɔma cɔlmuɔ siɛ gbɔa fi baa Diilonŋ-sɔmma-i. Nelduonŋ cɔlmuɔ maama-na kuliinŋu

wuyaa nuamba bɔi ninsoŋo, ŋga Diilonjo hujarre temma si dii. Aa uŋ cie sãmma maŋ nelduəŋ maama-na, Yesu-Kirsa maama-na, ma maaraa kufanġu-i aa ma bi hii nuamba bɔi. ¹⁶ Aa Diilonj-sãmmaŋ juɔ baa kumaŋ, kuuduəŋġu sɪ baa nelduəŋ cãlmuəŋ juɔ baa kumaŋ. Ambabalma dieiŋ juɔ baa ġeŋġeruɔ maŋ, ġeŋġeɾɔ faŋo juɔ baa Diilonj-berru, a ne da iŋ cie āmbabalpepetieŋo maŋ, Diilonjo cie hujarre yie u saa cãl-e. ¹⁷ Da kuɔ cãlmuəŋtieŋo diei maama-na kuliŋġu cie ku bãanġu-i ninsoŋo, bamaŋ siyaa Diilonjo sãmma-i aa u ce-ba nelviimba u saa hũu biŋkũŋġu ba wulaa, Yesu-Kirsa da-u-diei cie ba da ba ce ba bãanġu-i ka hi hie?

¹⁸ Terienġu fanġu-na, nelduəŋ āmbabalmaŋ cie Diilonjo ġãŋ baa nelbiliemba-i hiere dumaa, nelduəŋ āncenviima bi kuraa nelbiliemba-i hiere dumai aa hiel-ba kuliŋġu-na. ¹⁹ Nelduəŋo diei uŋ yagaraa Diilonjo nuŋġu-i dumaa a ce nuamba bɔi ce āmbabalmanciraamba, nelduəŋo diei bi siyaa Diilonjo nuŋġu-i dumai a ce nuamba bɔi ce nelviimba Diilonjo wulaa.

²⁰ Kumaŋ ŋaa *āŋjĩnamma-i, Diilonjo hãa-ye baa-ma i die suɔ wuɔ i āmbabalma maaraaya cor. Ŋga i āmbabalma-i baa ma maaramma-i hiere Diilonj-hujarre maaraa-ma aa bir jãrã. ²¹ Diilonjo cie hujarre yie aa ce-ye nelviin mie i die da cicelma maŋ sa tĩeŋ dede-i Itieŋo-i Yesu-Kirsa barguɔ-i-na. A ce dumaanjo-na āmbabalmaŋ cie ma bãanġu-i baa nelkolle-i dumaa, Diilonj-hujarre ce di bãanġu-i baa koŋkoro-i dumai.

6

I karaanu i-naa nuɔ baa āmbabalma-i

¹ Kufanġu terienġu-na i gbãa cira nie? I saaya i cor baa āmbabalma-i Diilonjo duɔ ce hujarre yie bɔi wei? ² Ma'i sɪ! Ii dii ŋaa i kuu a karnu i-naa nuɔ baa āmbabalma-i, i ce nie gbãa tiraa cor baa-ma?

³ Na saa suɔ wuɔ mie maŋ *baatiseŋ hiere a suur Yesu-Kirsa horre-na, kuu dii ŋaa i kuu baa-yo'i wei? ⁴ Iŋ daa *batemu-i, kuu dii ŋaa i kuu baa *Kirsa-i aa ba fuure-yie baa-yo i To-i Diilonjo duɔ sire-yie ŋaa uŋ siire fuɔ-i dumaa baa u himma-i i die waa bãfelieŋ-nu. ⁵ Na saa da, da kuɔ i kuu kulduəŋġu baa Kirsa-i, i ka bi sire sireduɔma baa-yo. ⁶⁻⁷ Umanġu duɔ ku, u kuraa āmbabalma nammu-na. Terienġu fanġu-na na saaya na suɔ wuɔ ba gbuu i cicuəŋġu-i baa Kirsa-i a ko i balaanġu-i a hũu-ye āmbabalma nammu-na. ⁸ Da kuɔ i kuu baa Kirsa-i, i suyaa wuɔ i ka sire waa baa-yo. ⁹ I suyaa kerre wuɔ Kirsan siire hel kuomba hɔlma-na, u sie tiraa ku; kuliŋġu sie tiraa gbãa ce biŋkũŋġu yuɔ. ¹⁰ Kirsa kuu i diei a kure āmbabalma-i gbula. Uŋ siire fiefie-i-na, u cãa Diilonjo. ¹¹ Kuuduəŋġu yaa baa namaa bi ferɛ-i: Na gbɛ na dii-ma na hɔmmu-na wuɔ na kuu

a karnu na-naa nuɔ baa āmbabalma-i aa sire waa Yesu-Kirsa horre-na ta na cāa Diiloŋo.

¹² Terienḡu fanḡu-na, āmbabalma saa saaya ma tiraa ta yaanḡa nei a ce na ta na ce kumaŋ dɔlaanuŋ-nei. ¹³ Baa na tiraa na nanna na fere na hā āmbabalma-i ma ce-na kɔraaŋ namaa ta ma ce kuubabalaanḡu baa-na. Nḡa naŋ kuu aa sire waa cicēlma fiefie-i-na, yaanḡa aa na hā Diiloŋo-i baa na fere u ce-na ānfafammanciraanḡa namaa, tuɔ ce ānfafamma baa-na. ¹⁴ Naŋ yaanḡa ānjɔnamma-i aa cu Hujarrentienḡo huonḡu-nu, āmbabalma sie tiraa gbāa ce biŋkūḡu nei.

¹⁵ Nḡa inḡa yaanḡa ānjɔnamma-i aa cu Hujarrentienḡo huonḡu-nu, i ka cor tie ce āmbabalma-i wuɔ ānjɔnamma sa tiraa ma ye dii i yuŋ-nu wei? Ma'i sɔ! ¹⁶ Na saa suɔ wuɔ da ŋ nanna ŋ fere hā nelienḡo ŋaa kɔrienḡu nuɔ, a ta ŋ nu u nuŋgu-i, ŋ cie kutienḡo kɔrienḡu nuɔ ninsonḡo wei? Ku gbāa waa ŋ naana ŋ fere hā āmbabalma, mafamma kā baa-ni kuliinḡu-nu. Ku gbāa bi waa ŋ naana ŋ fere hā Diiloŋo ta ŋ nu u nuŋgu-i; kufanḡu kā baa-ni viisinninḡu. ¹⁷ Nḡa yaanḡa i tie jaal Diiloŋo-i: Namaa namaŋ āmbabalma naa ce-na kɔraaŋ namaa, na yaanḡa fiefie-i-na aa ta na nu Diiloŋo nuŋgu-i baa huonḡa diei, aa sie ban waanḡa mamaŋ baa-na. ¹⁸ Na hilaa āmbabalma kɔrsinni-na a suur viisinninḡu-kɔrsinninḡu. Kuu dii ŋaa na hielaa na nanḡa āmbabalma cemma-na, na suurii kuuviinḡu-nu fiefie-i-na. ¹⁹ Na nelnulle gbie baa-na ku'i cie mi bie nel daama-i da mi tagaaya pigāanḡu-na. Dielūo-i-na, naŋ ŋa naa nanna na fere dumaa ŋaa kɔraaŋ namaa a hā āmbabalma-i ta na ce kakarkuonḡo-i, a ji ce na pu baa Diiloŋo-i, naanaŋ na fere dumai fiefie-i-na na hā Diiloŋo-i, na ta na ce kuuviinḡu a waa nelfafaanḡa namaa.

²⁰ Ambabalmanḡa ŋa naa ta na yaanḡu-na huonḡu-na, na saa ta na yuure viisinninḡu-maama. ²¹ Naŋ taa na ce kumaŋ ku huonḡu-na, na daa bige-i kuɔ? Ma sɔ nyunḡo-i-na ku da-na senserre ke? Maacemma famma temma kā baa nelienḡo kuliinḡu-nu.

²² Nḡa fiefie-i-na, na kuraa āmbabalma nammu-na ta na cāa Diiloŋo. Naŋ daa kumaŋ kuɔ, ku yaa daaku: Na ciluɔ faa a saanu baa Diiloŋ uŋ taaraŋ-yuɔ dumaa, aa na ka da cicēlma maŋ sa tieŋ dede-i. ²³ Na saa da, āmbabalma pā ma tienḡo-i baa kuliinḡu, a ne da da ŋ waa Itienḡo-i Yesu-Kirsa horre-na, Diiloŋo hā-ni baa cicēlma maŋ sa tieŋ dede-i gbāḡgbāḡ.

7

I karaanu i-naa nuɔ baa ānjɔnamma-i

¹ Tobinḡa namaa, mi suyaa mie na suɔ kuŋ wuɔ dumaa i hɔlma-na. Na suyaa wuɔ nelienḡu nuɔ da ŋ waa cicēlma yaa-i ŋ saaya ŋ ta ŋ wuɔ hūmienḡa-i aŋ saaya a wuɔ dumaa. ² Terienḡu

fangu-na, casoŋo bɔɔ duɔ waa cicɛlma, u sie gbãa hel ãnsorre-na. Nga bɔɔŋ duɔ ku, bɪŋkũngu sie gbãa bella-yuɔ ba ãnsorre-na. ³ Duɔ yan u bɔɔ-i cicɛlma aa kã ka soŋ bibieŋo nan-na, u cãlãa; u cie *fuocesinni. Nga u bɔɔ duɔ ku, nelma sie gbãa yuu-yo; u gbãa soŋ bibieŋo nan-na aa u sie cãl. ⁴ Tobin namaa, kuuduŋgu yaa baa namaaŋo-i; nan kuu baa *Kirsai, kuu dii ŋaa na karaanu na-naa nuɔ baa *Moisi *ãnjɪnamma-i. Na cie unan baan namaa. Uman siire kuomba hɔlma-na, i cie fuɔ baan miemei die gbãa tie ce kuman dɔlaanun Diilonŋo-i. ⁵ In waa tie ce kuman dɔlaanun-yie, ãnjɪnamma taa ma pigãan kuman saa fa cemma. Da ma cira kuman saa fa, i tie taara i ce ku yaa-i, a ne da ku yaa kãan baa-ye kuliŋgu-na. ⁶ Nga fiefie-i-na, in kuu baa Kirsai, kuu dii ŋaa i karaanu i-naa nuɔ baa ãnjɪnamma-i. Iyŋo man waa i gbeini-na, u karaa aa yan-ye i ferɛn nuɔ; i gbãa cãa Diilonŋo-i cãafelemma. I yan cãacolomma-i, Moisin nyegãan manan, aa i tie nu *Diilon-Yalle yaa wulaa-i.

Anjɪnamma sɪnni-i

⁷ Terienŋu fangu-na, i gbãa cira nie? Anjɪnamma balaan ãmbabalma temma-i wei? Ma'i sɪ! Anjɪnamma yaa cie mi suɔ ãmbabalma-i. Kuɔ ãnjɪnamma saa naa cira: «Baa ce nenemungu-i»*, mi naa saa suɔ wuɔ nenemungu balaan. ⁸ Ambabalma deraa ãnjɪnamma yaa nuɔ-i a ce muɔŋo-i nenemuntien muɔ. Anjɪnan da ma'a maa si dii, ãmbabalma kure. ⁹ Dielũo-i-na, ãnjɪnamman ŋa na'a ma saa waa, mi taa mi ce mi bãanŋu-i; ŋga ãnjɪnamman juɔ jo, ãmbabalma yaa cieŋ ma bãanŋu-i ¹⁰ aa muɔmi ce kure. Anjɪnamma man naa saaya ma kãyã-yie i tie ce i bãanŋu-i, ma birii yan aa kɔsuɔŋ muɔŋo-i. ¹¹ Ambabalma deraa ãnjɪnamma yaa nuɔ-i a tãal-mi kɔsuɔŋ-mi.

¹² Anjɪnamma famma ferɛ-i Diilon-maama, ma hũmienja-i Diilon-waana. A vii aa tiraa fa. ¹³ Bɪŋkũfafaanŋu gbãa jo baa mei kɔsuɔma-i wei? Ku sie gbãa! Ambabalma yaa juɔ baa-ma. Ma cieŋ bɪŋkũfafaanŋu yaa nuɔ-i a kɔsuɔŋ-mi da ma pigãan ma balaanŋu-i baa ma hɔdorre-i.

Ambabalma taa yaanŋa nelbilonŋo-na

¹⁴ I suyaa wuɔ *ãnjɪnamma hilaa Diilon wulaa, a ne da muɔŋo-i nelbilogbãngbãlãŋ muɔ, aa ãmbabalma tiraa ta yaanŋa mie. ¹⁵ Mi sa suɔ miŋ ceŋ kuman: Miŋ taaran kuman mi sa ce kufanŋu, kuman sa dɔlaa-miŋ mi bir mi ce ku yaa-i. ¹⁶ Mi suyaa wuɔ miŋ ceŋ kuman ku saa fa. Terienŋu fangu-na mi suyaa wuɔ ãnjɪnamma faa. ¹⁷ A ce dumaanŋo-na ku pigãan wuɔ mei maacemma sɪ mafamma-i; ãmbabalma man

* 7:7 Helman-sebɛ (Exode) 20.17; Anjɪnamma tiyemman-sebɛ (Deutéronome) 5.17

mi huɔŋga-na, mafamma maacemma'i. ¹⁸ Kumaŋ ciɛ mi waŋ-ma dumaanɔ-na, mi suyaa wuɔ ānfafamma si dii mi kusūŋgu-na. Mi niɛ da ānfafamma cemmanɔ-nuonɔgu dii-miɛ, ŋga ma cemmanɔ-fɔŋgūɔ yaa hie? ¹⁹ Miŋ taaraŋ ānfafamma maŋ, mi sa ce mafamma; miŋ'a mi sa taara āmbabalma maŋ, mi ce ma yaa-i. ²⁰ Da mi ta mi ce kumaŋ mi sa taara-kuɔ, mei maacemma si mafamma-i; āmbabalma maŋ mi huɔŋga-na, mafamma maacemma'i.

²¹ Fiɛfiɛ-i-na, mi suyaa kumaŋ dii-miɛ: Da mi ta mi taara mi ce ānfafamma-i, āmbabalma yaa bir ta yaanɔga. ²² Mi huɔŋga-na, Diilonɔ-ānjɪnamma dɔlnu-miɛ. ²³ Ŋga mi niɛ da nelma namma'i dii ta ma gāŋ baa mamaŋ dɔlaa-miŋ mi huɔŋga-na. Ma ciɛ āmbabalma ta yaanɔga miɛ, a ce mi ta mi hel mi ce ma yaa-i. ²⁴ Mei sūlɔ daama fuɔ! Ma kā baa muɔmei daami da ma ka kɔsuɔŋ-mi, hai ka hūu-mi? ²⁵ Mi jaal Diilonɔ yaa Itienɔ-i Yesu-Kirsa maama-na, u yaa hūyāa-mi.

Mi gbāa cira: Muɔ fuɔ, mi siyaa Diilonɔ ānjɪnamma-i, ma dɔlnu-miɛ, ŋga mi kusūŋ-maama ce mi ta mi cu āmbabalmanɔ-huonɔ-nu.

8

Iyanni dii Diilonɔ-Yalle nammu-na

¹ Fiɛfiɛ-i-na fuɔ! Bamaŋ suurii Yesu-Kirsa horre-na, Diilonɔ siɛ ka gāŋ baa-ba. ² Bige-i ciɛ mi waŋ-ma dumaanɔ-na? *Diilonɔ-Yalle fɔŋgūɔ maŋ hāanɔ-yeŋ ninsonɔ-cicɛlma-i Yesu-Kirsa horre-na, u kuraa-ye āmbabalma nammu-na baa kuliŋgu bi nammu-na. ³ *Moisi *ānjɪnamma saa waa ma gbāa ce mafamma-i. Nelbiliemba nayusinni yaa naa ce ku ta ku yar ānjɪnamma-i. Kumaŋ yaraa ānjɪnamma-i, Diilonɔ ciɛ u Biɛnɔ ce-ku: U saanɔ-yo u jo āmbabalmanciraanɔ miɛ temma, a ji bāl baa āmbabalma-i nelbilienɔ miɛ i hɔlma-na. U ciɛ dumɛi a kure-mɛi. ⁴ Miɛ maŋ yaanɔ i kusūŋ-maama-i aa tie ce Diilonɔ-Yalle kusūŋgu, Diilonɔ ciɛ mafamma-i i die gbāa tie wuɔ ānjɪnamma-i maŋ saaya ma wuɔ dumaa. ⁵ Bamaŋ ciɛŋ ba fɛrɛŋ kusūŋ-maama-i, ba yii baa kumaŋ dɔlaanunɔ-bei. A ne da bamaŋ ciɛŋ Diilonɔ-Yalle kusūŋgu-i, ba yii baa kumaŋ dɔlaanunɔ Diilonɔ-Yalle. ⁶ Da ŋ ta ŋ yii baa naŋ kusūŋ-maama yonɔ, ma kā baa-ni kɔsuɔma-na; ŋga da ŋ ta ŋ yii baa kumaŋ dɔlaanunɔ Diilonɔ-Yalle-i, ku kā baa-ni cicɛlma-na baa hɔfɛllenɔ. ⁷ Bamaŋ hɔmmu-i yuu baa bafamba fɛrɛŋ kusūŋ-maama yonɔ, kutaamba-i Diilonɔ-bigāarāamba; ba sa siɛ Diilonɔ wulaa aa ba siɛ gbāa siɛ u wulaa. ⁸ Bamaŋ yaanɔ ba kusūŋ-maama ta yaanɔga bei, ba siɛ gbāa ce biŋkūŋgu hel Diilonɔ yufellenɔ. ⁹ Ŋga namaanɔ-i, Diilonɔ-Yallenɔ yeŋ na hɔmmu-na, na sa ce na kusūŋ-maama. Diilonɔ-Yallenɔ taaraŋ kumaŋ, na ce ku yaa-i.

*Kirsã Yal da diɛ di sɪ umãɲ nuɔ-i, kutienɔ-i Kirsã wuonɔ sɪ.
 10 A ne da da kuɔ Kirsã dii na hɔmmu-na, Diilonɔ ciɛ-na nelviin
 namaa, a ce dumaanɔ-na u Yalle hãa-na cicɛlma manɔ sa tɛɛɲ
 dede-i. Ambabalma ka ce na ku banamba temma-i, 11 nɔa
 umãɲ siire Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na, u Yallenɔ yɛɲ baa-
 na, u ka bi sire namaanɔ-i baa-de.

12 Terienɔgu fanɔgu-na tobiɲ namaa, cɛmɛlle dii-yiɛ. Nɔa
 cɛmɛlle manɔ dii-yiɛ di yaa daade: I yanɔ i kusunɔ-maama-i aa i
 tiɛ ce kumanɔ dɔlaanunɔ Diilonɔ-Yalle yaa-i. 13 Na saa da, da na
 ta na ce kumanɔ dɔlaanunɔ-nei, na ka kɔsuonɔ na fɛɛɛ. Nɔa da na
 yanɔ Diilonɔ-Yalle kãyã-nei na hiel na gboluonɔgu kuubabalaanɔgu
 cemman-na, na ka da cicɛlma manɔ sa tɛɛɲ dede-i.

Diilonɔ-Yalle ce-ye Diilonɔ-bisãlɔ miɛ

14 Bamanɔ yaanɔ *Diilonɔ-Yalle ta ba yaan-na hiere, Diilonɔ-
 bisãlmba. 15 Kumanɔ ciɛ mi wanɔ-ma dumaanɔ-na, nanɔ daa
 Diilonɔ-Yalle manɔ, di sa ce-na kɔraanɔ namaa, a ce na ta na kãalã;
 nɔa di ce-na Diilonɔ-bisãlɔ namaa, a ce i tiɛ gbã i bɪ Diilonɔ-i
 «Baba!» 16 Diilonɔ-Yalle fande fɛɛɛ yaa fiɛɲ i hɔmmu-i a pigãanɔ-ye
 wuɔ Diilonɔ-bisãlɔ miɛ. 17 Aa inɔ yɛɲ Diilonɔ-bisãlɔ miɛ, u ciilunɔgu
 vii miɛmɛi; i ka wuo-ku baa i-naa baa *Kirsã-i. Inɔ muliɛɲ baa-
 yo, i ka bi ce i bãanɔgu-i baa-yo u yuntesɪnni-na.

18 Mi suyaa miɛ inɔ ceɲ muliɛma manɔ nyunɔgo-i-na, ma siɛ
 gbãa fi baa inɔ ka ce i bãanɔgu-i dumaa bisɪnuɔ-i-na. 19 Na saa
 da, Diilonɔ-bisãlmba sinniɲ ka suɔ yiinɔgu manɔ nuɔ-i, hɛmanɔ-
 niini-i hiere ni niya yiinɔgu fanɔgu himma-i. 20 Hɛmanɔ-niini-i
 hiere ni naa yunɔgu, aa ni nagãɲ-na sɪ, Diilonɔ yaa ciɛ-ni
 dumaanɔ-na. Mafamanɔ fiɛ ce, kuu dii nɔa ku cii nɔa ku
 saa kũna. 21 Yiinɔgu dii baa yiinɔgu, Diilonɔ ka hũu-ni guɔyuɔ
 nammu-na ni waa ni fɛɛɛɲ nuɔ Diilonɔ-bisãlɔ temma, ta ni ce
 ni bãanɔgu-i. 22 I suyaa kerre wuɔ ji hi baa nyunɔgo, hɛmanɔ-
 niini-i hiere ni gbu ni bireɲ aa ta ni cufal nɔa kusunɔgu bilaa
 ciɛnɔ. 23 Aa ni'i sɪ yonɔ, Diilonɔ-bisãlɔ miɛ i bi bireɲ dii cicaara.
 Diilonɔ hãa-ye u Yalle-i i diɛ suɔ wuɔ unɔ pãa nunɔgu manɔ, u ka
 ce-ku. I cie Diilonɔ duɔ hã-ye Diilonɔ-bisãlmba munyierammu-i
 a kor-e muliɛma-na hiere gbula. 24 I kuraa, nɔa i hɪɲ konkoro
 fanɔ taalunɔgu yonɔ. Niɲ hɪɲ kumanɔ taalunɔgu-i, da nɔ da-ku, nɔ siɛ
 gbãa tiraa ta nɔ hɪɲ ku taalunɔgu-i. Hai molonɔ'i daa biɲkũnɔgu
 dede aa tiraa cor tuɔ hɪɲ ku taalunɔgu-i? 25 Nɔa niɲ hɪɲ kumanɔ
 taalunɔgu-i, da nɔ'a nɔ sa da ku yufelle, nɔ da nɔ fiɛ nɔ huonɔga-i ta
 cie-ku.

26 A naara kufanɔgu-i, kunɔ nuɔl-en dumaanɔ-na, Diilonɔ-Yalle
 bi kãyã-yiɛ. Na saa da, i sa suɔ kumanɔ saaya cãrãmma
 Diilonɔ wulaa. Nɔa Diilonɔ-Yalle fande fɛɛɛ yaa gbuu di bireɲ
 di cãrã Diilonɔ-i di hã-ye. Diɲ bireɲ baa manɔ, ma siɛ gbãa
 hel nelieɲ nunɔ-nu. 27 Diilonɔ unɔ suɔ nuɔmba kusunɔ-maama-i

dumaanjo-na, u suɔ u Yallen cārān kumanj u wulaa. Diilonj un taaranj kumanj, u Yalle cārā ku yaa-i u wulaa di hā u baamba-i. ²⁸ I suyaa wuɔ Diilonjo maamanj dɔlnunj bamanj, unj bīe bamanj a saanu baa unj yiɛraaya-mɛi dumaa, wɛima-i hiere ma fa ba maama. ²⁹ Kumanj ciɛ mi wanj-ma dumaanjo-na, Diilonjo yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i dii ku domma-na, u ciɛ ba yaa da ba ce u Biɛnjo nabiɛraamba a ce u Biɛnjo duɔ da hāmba bɔi. ³⁰ U yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i dii ku domma-na, u bīe ba yaa-i piɛ-ba u caanj-nu. Aa unj bīe bamanj, u ciɛ ba yaa-i nelviimba. Aa unj ciɛ bamanj nelviimba-i, u ciɛ ba yaa da ba ce ba bāanngu-i baa u Biɛnjo-i.

Diilonj-nelnyulmu temma si dii

³¹ I gbāa tiraa naara hama-i? Diilonj duɔ gbān waa baa-ye tī, hai gbāa bīɛna i maama-i? ³² U saa nyaayā fuɔ fɛrɛn Biɛnjo-i; u hāa-ba baa-yo ba ko-yo i maama-na hiere. U ce niɛ aa u siɛ hā-ye bīmbīnni-i hiere a naara u Biɛnjo-i? ³³ Diilonjo yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i, hai moloŋo'i gbāa cāl-ba? Diilonj fuɔ fɛrɛ wuɔ ba saa cāl, ³⁴ hai gbāa cira ba cālāa? Yesu-Kirsa yaa kuu i solaanngu-i, aa ku'i sī yonj; u siire ka waa Diilonjo caanngu-na tuɔ cārā Diilonjo-i u hā-ye. Terienngu fanngu-na molo siɛ gbāa cāl-e. ³⁵ I maamanj dɔlnunj *Kirsa-i dumaa, bige-i gbāa bɔrɔ-yiɛ baa-yo? Mulīɛma siɛ gbāa, sūlma siɛ gbāa, yaahuolo siɛ gbāa, nyulmu siɛ gbāa, naaluɔ siɛ gbāa, bāani siɛ gbāa, kuliinngu siɛ bi gbāa. ³⁶ Naa manj nyegāan dumaa Diilonj-nelma-na wuɔ:

«Itie, nanj maama-na, cuo duɔ kaal, kuliinngu hūn ku cu-ye dumaa ka nanj bāanngu-i.

Ba hɔmmu donj baa-ye mu cor:

Ba ce-ye ŋaa banj kān baa tūlmba manj da ba ka ko-ba banj ceŋ-banj dumaa.»*

Miɛ ii bi dii dumɛi i muntīɛnammu-na.

³⁷ Nga mafammanj fiɛ ma ce, i maamanj dɔlnunj umanj, u ce ma ta ma tīɛ miɛ maama'i nuɔ-i. ³⁸ Coima saa fa, mi suyaa miɛ Diilonj unj dɔlaa-ye dumaa, bīnjkūngu siɛ gbāa bɔrɔ-yiɛ baa-yo. Kuliinngu siɛ gbāa, cicɛlma siɛ bi gbāa, *dɔrɔpɔuɔrbiemba siɛ gbāa, *jīnabaa-ba siɛ bi gbāa, isuɔtaamba siɛ gbāa, nyunjo ku wɛima siɛ gbāa, bisīn ku wɛima siɛ bi gbāa, himma siɛ gbāa, ³⁹ dɔr-niini siɛ gbāa, hīɛmanj-niini siɛ bi gbāa. Diilonj unj pigāan-ye unj dɔlaa-ye dumaa Itienjo-i Yesu-Kirsa jomma-na, ku bīnjkūngu si dii kumanj gbāa bɔrɔ-yiɛ baa-yo.

9

Diilonj unj hielaa u yufelle bamanj nuɔ-i

* 8:36 Gbeliemanj-nalāanngu (Psaume) 44.23

1 Muɔŋo-i *Kirsaa wuonɔ muɔ, a ce dumaanɔ-na miŋ ka waŋ maaŋ coima sɪ; ninsoŋo yaa-i. *Diilonɔ-Yalle ce mi ta mi suɔ-ma mi huɔŋga-na wuɔ mi waŋ ninsoŋo. 2 Miŋ taaraŋ mi waŋ maaŋ ma yaa daama: Mi huɔŋga si dii huɔŋga, ma gbu ma kukul-mi. 3 Kuɔ Diilonɔ naa gāŋ baa muɔmɛi aa hiel mi nuŋgu-i Kirsaa horre-na aa ceɾ yaŋ mi nellenɔ-tobimba-i, kuu naa dɔlnu-miɛ yaŋ. 4 Ba yaa haba-i? Ba yaa *Isirahɛl-baamba-i. Diilonɔ ciɛ ba yaa-i u bisālmba, u caraaya ba yaa-i, u bilaa *tobisinni-i baa ba yaa-i, u hāa ba yaa u *ānjɪnamma-i, u pigāaŋ ba yaa ba ta ba buol-o, u pāa nuŋgu-i baa ba yaa-i. 5 Bafamba bɪncuɔmba yaa Abiramubaa-ba-i. Aa nelsinni-na, Kirsaa maŋ bɪmbɪnni-i hiere ni yuŋgu-na, u bɪncuɔmba yaa bafamba-i. Kirsaa-i Diilonɔ, u gbɛ baa gbɛliɛma hɔnni maŋ joŋ. Ma ciɛ!

6 Nga baŋ'a ba saa hūu Kirsaa maama-i, ku pigāaŋ wuɔ Diilonɔ-nupālle ciɛ gbāŋgbāŋ wei? Ku'i sɪ! Na saa da, Isirahɛl-baamba-i hiere, ba hieroŋo sɪ Isirahɛl-baamba Diilonɔ wulaa; 7 aa *Abiramu bisālmba-i hiere, ba hieroŋo sɪ Abiramu bisālnɔ-kireiŋa. Hama-i nuɔ-i? Diilonɔ gbɛ Abiramu-i wuɔ: «*Miŋ pāa nuŋgu maŋ baa-ni wuɔ mi ka hā-ni huɔŋgu, *Isaki yaa ka hā-ni baa huɔŋgu faŋgu-i.*»* 8 U taara u cira wuɔ Abiramunɔ huɔŋ bisālmba maŋ hiere fuɔ homma-i, Diilonɔ sa kāŋ-ba Abiramu bisālmba. Nga uŋ pāa nuŋgu-i aa hā-yo bamaŋ, u kāŋ ba yaa-i Abiramu bisālmba-i. 9 Diilonɔ pāa nuŋgu-i baa-yo wuɔ: «*Mi ka bir jo belle maŋ juɔŋ fiɛfiɛ ku temma-i, huɔŋgu faŋgu-na, Sara ka da bɛpɔlŋo.*»†

10 Aa u'i sɪ yoŋ. Erebeke bi daa pɛbaa baa i bɪncɔiŋo-i Isaki-i. 11 Bisālnɔ daaba saa naa hi hoŋ yogo, ba saa naa ce kuufafaŋgu dede, ba saa naa bi ce kuubabalaŋgu dede. Nga Diilonɔ hiel nuɔmba-i fuɔ hielma. 12 Wuɔ gbɛ Erebeke-i wuɔ: «*Bɛpɔmɔlŋo ka tuɔ cāa hāaŋo-i.*»‡ U ciɛ mafamma-i duɔ pigāaŋ wuɔ u sa ne moloŋo āncemma aa hiel-o, ŋga u nyaanu fuɔ fɛɛɛŋ nuŋ-āndaŋgu. 13 Ma bi nyɛgāaŋ dumei wuɔ: «**Yakɔbu-i baa Esawu-i, mi yufelle hilaa Yakɔbu yaa nuɔ-i.*»§

Diilonɔ yufelle bi hilaa banamba-na

14 Terienɔ faŋgu-na, i gbāa cira niɛ? Diilonɔ maacemma saa fa wei? Ku'i sɪ! 15 U gbaraa-ma baa *Moisi-i wuɔ: «*Da mi ta mi taara mi ce hujarre umaŋ nuɔ-i, mi ce-yuɔ. Da mi ta mi bi taara mi ce baa umaŋ, mi bi ce baa-yo.*»* 16 Diilonɔ sa ne ŋ huɔŋga, u sa bi ne ŋ āncemma. U ne u hujarre yoŋ. 17 Diilonɔ-nelmaŋ-seɓe-i-na, Diilonɔ gbɛ Esipi jāmatiŋi-i wuɔ: «*Mi ciɛ-ni jāmatiŋi*

* 9:7 Miwaanɔ jɪnammaŋ-seɓe (Genɛsɛ) 21.12 † 9:9 Miwaanɔ jɪnammaŋ-seɓe (Genɛsɛ) 18.10 ‡ 9:12 Miwaanɔ jɪnammaŋ-seɓe (Genɛsɛ) 25.23 § 9:13 Malaki (Malachie) 1.2-3 * 9:15 Helmaŋ-seɓe (Exode) 33.19

nuo da mi pigāan-ni mi fōngūo-i, ku yaa mi yerre ka du terni-na hiere ka saa.»[†] ¹⁸ Terienḡu fanḡu-na, Diilonḡ duo tuo taara u ce hujarre umaḡ nuo-i, u ce. Duo bi tuo taara u naara kunaḡu aḡnyagarma maḡ nuo-i, u bi naara.

¹⁹ Unaa ka gbē-mi wuo: «Bige-i cie Diilonḡo tiraa tuo cāl-e? Hai moloḡo-i gbāa cie Diilonḡo-i u huoya-maama cemma-na?»

²⁰ Naḡ hilaa hie, nuoni maḡ nelbilonḡ nuo, aa ta ḡ fanu baa Diilonḡo-i? Bireḡga gbāa gbē ka matienḡo-i wuo: «Bige-i cie ḡ ma-mi dumandε-i?» ²¹ Kumaḡ da ku dōlnu bitomarāḡo-i u ma ku yaa-i baa u yemaḡḡu-i. Da ku dōlnu-yuo u ma sukpekpelluḡ-bituoḡḡu, da ku bi dōlnu-yuo u ma sudōdōlluḡ-bituoḡḡu baa yemaduḡḡu fanḡu-i.

²² Bamaḡ duu Diilonḡo huḡḡa-i, bamaḡ gbīε kōsuōma-i, Diilonḡ duo tiera ba nuonḡu-i duo ji pigāan-ba u jāyāmma-i baa u fōngūo-i yiḡḡu naḡḡu, naḡ'a niε? ²³ Aa uḡ cie hujarre-i bamaḡ nuo-i, uḡ tigiḡḡ bamaḡ dii ku domma-na ba da ba ta ba ce ba bāaḡḡu-i baa-yo, duo ce baa-ba ceḡ daama temma-i, a pigāan wuo hujantienḡo, naḡ'a niε? ²⁴ Uḡ bīε miε maḡ *Yuifubaa-ba hōlma-na baa *niεraamba bi hōlma-na hiere, u cie baa miεmεi, u saa ce baa Yuifubaa yoḡ. ²⁵ U waan ma yaa-i Ose seβε-i-na wuo:

*«Bamaḡ saa waa mi baamba,
mi ka ce-ba mi baamba.*

Bamaḡ maama-i saa ta ma dōl-minḡ,

mi ka ta mi ku ba maama-na ḡaa nelienḡo baa u dōrḡo.

²⁶ *Aa baḡ ḡa naa gbē nuōmba-i terni maḡ nuo-i wuo mεi baamba sī,*

kufanḡu terni-na, ba ka ta ba bī-ba Cicēlmantienḡo bisalmba.»[‡]

²⁷ *Isayi bi waan *Isirahel-baamba maama wuo: «Halle da ku fiε'a Isirahel-baamba ka ciinu niε niε, ba da-ba-diei ka kor-bei yoḡ; ²⁸ kεε Itien uḡ waan mamaḡ nelbiliemba kūḡḡu-na, u ka ce-ma hiere aa u ka tiraa ce-ma pāmpāḡ.» [§] ²⁹ Isayi duḡḡo fanḡo naa bi wuoḡa waḡ-ma wuo:

*«Kuo Dombuo saa naa yan huonḡu hā-ye,
ii naa gbuo hiere ḡaa Sodōmutaambaḡ gbuyaa dumaa.*

Mamaḡ daa Gomōrtaamba-i maa naa bi da-ye.»^{*}

Viisinni da Diilonḡ-na, ni sa da aḡḡinamma-na

³⁰ In taaran i waḡ mamaḡ ma yaa daama: *Nieraamba maḡ saa ta ba wuo *aḡḡinamma-i da ba da viisinni-i, ba daa-ni. Ba daa-ni daḡ hama-i temma-i? Baḡ haa ba naḡḡa-i *Kirsaa-i-na ku'i cie ba da-ni. ³¹ A ne da *Isirahel-baamba famba maḡ taa ba wuo aḡḡinamma-i da ba da-ni, ba saa gbāa da-ni. ³² Bige-i

[†] 9:17 Helmaḡ-seβε (Exode) 9.16   [‡] 9:26 Ose (Osée) 2.1,25   [§] 9:28 Isayi (Ésaïe) 10.22-23   ^{*} 9:29 Isayi (Ésaïe) 1.9. Mamaḡ daa Sodōmutaamba-i baa Gomōrtaamba-i ku da Miwaanḡo ḡinammaḡ-seβε-i-na (Genèse) 19.23-28.

ciε ba saa gbāa da-ni? Ba saa haa ba nan̄ga Kirsa-na taara-niε, ba taaraaya-niε baa ba ciluɔ, ku'i ciε ba saa gbāa da-ni. Ba kāa ka tisiŋ ba fεε tāmpēlle† man̄ malāan̄ nuɔmba-i. ³³ Diilon̄ un̄ waan̄ diman̄ maama-i u sebe-i-na wuɔ:

«*Mi ka jina tāmpēlle *Sinyɔ-i-na, nuɔmba ka ta ba tisiŋ ba fεε diε.*

Di ka ta di mal nuɔmba-i.

N̄ga uman̄ duɔ haa u nan̄ga diε, u yaan̄ga siε ture.»‡

10

¹ Tobin̄ namaa, maman̄ yuu mi huɔŋga-i, mi taara *Yuifubaa-ba kor. Mi gbu mi cārā ku yaa Diilon̄o wulaa mi hā-ba. ² Coima saa fa: Ba hinu pāama baa Diilon̄-kūŋgu-i, ŋga ba saa suɔ hūmefafalle-i. ³ Neliεŋ nuɔ nin̄ saaya ŋ ce kuman̄ Diilon̄o tuɔ kāŋ-ni nelviin̄ nuɔ, ba saa suɔ-ku aa ta ba taara ba ce nelviimba bafamba fεεŋ cemma. A ce dumaan̄o-na, Diilon̄ un̄ ciε kuman̄ duɔ gbāa ce-ye nelviin̄ miε, ba saa siε-ku. ⁴ A ne da *Kirsa yaa juɔ ji baal *Moisi *ānjīnamma-i. U ciε mafamma-i kuman̄ ka ce baman̄ da ba haa ba nan̄ga-i yuɔ Diilon̄o tuɔ kāŋ-ba nelviimba.

⁵ Na saa da, uman̄ taaraayan̄ viisinni-i ānjīnamma barguɔ-i-na, Moisiŋ waan̄ maman̄ ku kūŋgu-na, ma yaa daama wuɔ: «*Uman̄ duɔ gbāa wuɔ ānjīnamma hūmien̄a-i hiere, a ka kor-o.*»* ⁶ N̄ga uman̄ hūyāa Diilon̄-maama-i duɔ taara viisinni-i, maman̄ waan̄ baa-yo ma yaa daama wuɔ: «*Baa cira: ‹Hai ka nyugūŋ dɔrɔ-i-na ka bi Kirsa-i?›* ⁷ Baa bi tiraa ŋ cira: ‹*Hai ka suur hīema-na ka sire Kirsa-i?›*» ⁸ Ma nyegāan̄ wuɔ: «*Diilon̄-nelma dii ŋ caan̄gu-na; maa dii ŋ nun̄gu-na, maa dii ŋ huɔŋga-na.*»† Ma ciεra wuɔ na hūu Diilon̄-maama-i. I wuɔra i wan̄ ma yaa-i baa nuɔmba-i. ⁹ Na saa da, da ŋ puur ŋ nun̄gu-i a wan̄-ma nuɔmba yufelle-na wuɔ Yesu yaa Itien̄o-i, aa hūu-ma hīŋ wuɔ Diilon̄o siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, ŋ ka kor. ¹⁰ Da ŋ hūu-ma hīŋ, Diilon̄o tuɔ kāŋ-ni nelviin̄ nuɔ. Da ŋ puur ŋ nun̄gu-i a wan̄-ma, Diilon̄o kor-ni. ¹¹ Na saa da, Diilon̄-nelma ciεra wuɔ: «*Uman̄ duɔ haa u nan̄ga yuɔ, kutien̄o yaan̄ga siε ture.*»‡ ¹² A ce dumaan̄o-na Yuifubaa-ba-i baa *nieraamba-i kuuduɔŋgu yaa-i; bīŋkūŋgu saa bɔrɔ-bɛi. Yunteduɔŋo'i yiεŋ ba yuŋ-nu hiere tuɔ ce ānfafamma-i baman̄ muyaan̄ ba natiεŋa yuɔ. ¹³ N̄aa man̄ nyegāan̄ dumaa Diilon̄-nelma-na wuɔ: «*Uman̄ duɔ muo u natiεŋa Itien̄o-na, u ka kor-o.*»§ ¹⁴ N̄ga da ba saa haa ba nan̄ga yuɔ, ba ka ce nie gbāa muo ba natiεŋa yuɔ? Aa da

† 9:32 Tāmpēlle man̄ malāan̄ nuɔmba-i: Ba gbē Yesu yaa-i. Niεŋ Pier diε. 2.4,8.

‡ 9:33 Niεŋ 10.11; Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 8.14; 28.16; Pier diε. 2.6-8. * 10:5 Buolman̄-sebe (Lévitique) 18.5; Gal. 3.12 † 10:8 Anjīnamma tiyemman̄-sebe

(Deutéronome) 30.12-14 ‡ 10:11 Isayi (Ésaïe) 28.16 § 10:13 Yowel (Joël) 3.5

ba saa nu u maama-i, ba ka ce niε gbāa haa ba nanɗa yuɔ? Aa molonɗ duɔ uu si dii duɔ tuɔ waɗ u nelma-i, ba ka ce niε gbāa nu-ma? ¹⁵ Aa molonɗ duɔ saa puɔr ma yerrenɗ, ma ka ce niε gbāa waɗ? Ma waanɗ Diilonɗ-nelma-na wuɔ: «*Bamanɗ juɔɗ baa neldɔɔɗma-i, ba jomma sa suɔ aa fɛ huɔɗga.*»* ¹⁶ Nɗa nuɔmba-i hiere ba saa siε *Neldɔɔɗma-i. *Isayi waanɗ-ma wuɔ: «*Itie, iɗ waɗ nelma manɗ, η daa hai huyāa-ma?*»† ¹⁷ Terienɗu fanɗu-na, Kirsa nelma numma yaa juɔɗ baa ma hūuma-i.

¹⁸ Yaanɗ mi yuu-na: Nuɔmba saa nu nelma famma-i wei? Ba nuɔ-ma! Diilonɗ-nelma ciɛra wuɔ:

«*Ba nelma gbuyaa hiεma-i hiere.*

Nuɔmba nuɔ ba nelma-i nileiɗa-na hiere ka saa.»‡

¹⁹ Mi ka tiraa yuu ne: *Isirahel-baambaɗ nuɔ-ma, ba saa naa suɔ ma yaanɗa-i wei? Ma yaanɗa suyaa! Moisi yaa waanɗ-ma ɗielūɔ wuɔ: «*Diilonɗo ciɛra:*

«*Nan'a na sa kanɗ bamanɗ wuɔ niεraamba,*
mi ka ce na ta na ce yelma bei.

Mi ka ce na hɔmmu du baa bamanɗ sa suyaanɗ biɗkūngu.»§»

²⁰ Aa Isayi daa holle cira: «*Diilonɗo ciɛra:*

«*Bamanɗ saa ta ba taara-miε, ba daa-mi.*

Bamanɗ saa ta ba yuu-mi baa wei-ma, mi caraaya ba yaa-i.»*

²¹ Nɗa kumanɗ ηaa Isirahel-baamba kūngu-i, Diilonɗo ciɛra:

«*Bāanɗu-i baa isuɔɗgu-i mi bi mi baamba-i, ηga ba sa siε-mi.*

Ba sa nu mi nuɗgu-i aa tiraa pu bubuɔsinni baa-mi.»†

11

Diilonɗo saa ciɛna Isirahel-baamba-i

¹ Terienɗu fanɗu-na, yaanɗ mi yuu-na: Diilonɗo ciɛnaana u baamba-i *Isirahel-baamba-i wei? U saa ciɛna-bei. Mei fεrε-i Isirahel nellenɗ-wuonɗ muɔ, *Abiramu hāayɛlɗ muɔ aa *Bensaamiε dūɗ-wuonɗ muɔ. ² Diilonɗ u yufellenɗ hilaa bamanɗ nuɔ-i dii ku domma-na, u siε gbāa ciɛna-bei. *Eliɗ muyaa u natiεɗa Diilonɗo-na Isirahel-baamba maama-na kusuɔɗ-nu Diilonɗ-nelma-na, ma sɪ na suɔ ku terienɗu-i ke? ³ U ciɛra wuɔ: «*Itie, ba ku η *pɔpuɔrbiεmba-i aa muonu mumbuolmunɗ-terni-i. Muɔmei tiyɗa mi diei η huonɗgu-na, ηga baa dii ta ba taara-miε baa komma.*»* ⁴ Uɗ waanɗ mafamma-i Diilonɗo siyaa-yo baa hama-i? U ciɛra wuɔ: «*η saa tɛ η diei! Nuɔmba neifiεɗa siεi nuɔsiba ndii dii baa-mi mi jɪnamma-na, kutaamba saa pigeɗ dede Baal†yaanɗa-na.*»‡ ⁵ Kuubiduɗ daaku yaa nyuɗgo

* **10:15** Isayi (Ésaïe) 52.7 † **10:16** Isayi (Ésaïe) 53.1 ‡ **10:18** Gbeliεmanɗ-nalāanɗu (Psaume) 19.5 § **10:19** Anjɪnamma tiyemmanɗ-seɓe (Deutéronome) 32.21

* **10:20** Isayi (Ésaïe) 65.1 † **10:21** Isayi (Ésaïe) 65.2 * **11:3** Jāmatigi ba seɓeɗielāno (1 Rois) 19.10,14 † **11:4** Baal: Tiɗngu nanɗ yerre-i dumaanɗo-na.

‡ **11:4** Jāmatigi ba seɓeɗielāno (1 Rois) 19.18

ku b̄aanḡu-na: Diilon̄ uŋ fiela a c̄elle-baamba maŋ Isirah̄el-baamba-na, baa dii yogo. ⁶ U cīe baa-ba aa fīel-ba, u saa ne ba maacemma. Kūo uu naa ne ba maacemma, baa naa saa cira u cīe baa-ba.

⁷ Ku yun̄gu yaa daaku wūo Isirah̄el-baambaŋ taa ba taara kumaŋ, ba saa da-ku; Diilon̄ uŋ fiela a bamaŋ bei, ba'i daa-ku yon̄. Ba boluon̄gu cīe ānyagarmantaamba ⁸ ŋaa maŋ nyeḡāaŋ dumaa Diilon̄-nelma-na wūo: «*Ji hi baa nyun̄go Diilon̄o cīe ba h̄ommu ku aa yan̄-ba, aa cu ba yammu-i, aa suye ba t̄unni-i ba sa nu baa-ni.*» ⁹ *Davidi bi cīera wūo:

«*Baŋ wuo nīd̄d̄l̄ni maŋ,*

mi taara Diilon̄o ce-ni ŋaa k̄ollu a bel-ba,

u ce-ni ŋaa jūoŋo a cure-bei,

u ce ni yaa u s̄oḡl̄nu ba gbeini-i a suu ba ambabalma s̄olaan̄gu-i.

¹⁰ *Mi taara u yir-ba, ba baa tiraa ta ba da baa ba yufien̄a-i.*

Aa u haa yaahuolo-i bei, ba baa gb̄aa ciir wūo baa-yo.»*

¹¹ Yaan̄ mi yuu-na: Isirah̄el-baambaŋ tis̄aan̄ ba fer̄e a cīi, ba ka p̄aŋ t̄īe dii h̄īema-na wei? Ba sīe p̄aŋ t̄īe dii. Ba c̄almūo birii yan̄ aa k̄aȳā *nīeraamba kor. A ce dumaan̄o-na, Isirah̄el-baamba ka ta ba ce yelma bei. ¹² Da kūo ba c̄almūo cīe ānfafamma nelbiliemba-na, da kūo ba ciima k̄aȳā nīeraamba-i, da ba sire, ku ka k̄aȳā nelbiliemba-i ka hi hie?

Nīeraamba korman̄-k̄un̄gu-i

¹³ Fīfīe-i mi nelma vii *nīeraan̄ namāi. Namaa naman̄ *Isirah̄el-baan̄ namaa s̄i, Diilon̄o pūoraami namaa h̄olma yaa nūo-i. Mi maacemma sa sūo aa d̄olnu-mīe. ¹⁴ Mi bi ce kufan̄gu-i da mi ce mi nellen̄-tobimba-i yelmantaamba a gb̄aa da mi kor banamba bei. ¹⁵ Na saa da, Diilon̄ uŋ cīelaa-ba k̄otuon̄gu, ku cīe fūo baa nīeraamba-i ba suurnu ba-naa. Dūo ji sīe ba pīe-yo, kufan̄gu ka waa nīe nīe? Ku ka waa ŋaa ba kuu aa sire.

¹⁶ Na saa da, da ŋ p̄ā did̄iel̄amma-i h̄ā Diilon̄o-i, ŋ d̄imma-i hiere ma cīe Diilon̄-maama. Da ŋ p̄ā tibik̄aalmba-i h̄ā Diilon̄o-i, tibinegemmu-i hiere mu cīe Diilon̄-muumu. ¹⁷ Isirah̄el-baamba dii ŋaa c̄īiŋ-tibiin̄gu aa nīeraan̄ namaan̄o-i na waa ŋaa h̄īeŋ-tibiin̄gu. Diilon̄o karaa c̄īiŋ-tibiin̄gu negemmu nammu nanna, aa bīe h̄īeŋ-tibiin̄gu negemmu gbo mu fonni-na. C̄īiŋ-tibiin̄gu negemmuŋ dan̄ tibiȳomma maŋ, namaa na bi da maadūoma famma yaa-i, aa ma hel hiere kaas̄idūoŋ daani yaa nūo-i. ¹⁸ Kufan̄gu terien̄gu-na, baa na nȳe ban̄ karaa negemmu maŋ. Na ce nīe aa nȳe-mu? Negen̄ga sa t̄ūu kaas̄inni, ŋga kaas̄inni'i t̄ūȳaŋ negen̄ga! ¹⁹ Unaa gb̄aa bi cira: «*Diilon̄o karaa negemmu fammu-i aa dii mūom̄ei mu fuon̄gu-na.*» ²⁰ U waan̄ nin̄soŋo, ŋga kumaŋ cīe Diilon̄o kar-mu, ku yaa daaku:

§ 11:8 Anj̄inamma tiyemman̄-sebe (Deutéronome) 29.3; Isayi (Ésaïe) 6.10; 29.10

* 11:10 Gbeliemaŋ-nal̄aan̄gu (Psaume) 69.23-24

Mu saa haa mu nanɔa yuɔ ku'i cie u kar-mu halan-mu. Nuɔnin haa ɲ nanɔa-i yuɔ ku'i cie u dii-ni mu fuonɔgu-na. Yarɔ aa ɲ nanna bombolma-i aa ɲ ta ɲ kaaalá Diilonɔ-i. ²¹ Diilonɔ duɔ kar ciin-tibiinɔgu negemmu-i nanna, bige-i gbāa cie-yo hien-tibiinɔgu muumu karma-na? ²² Ɖ saa da, Diilonɔ pigāan u fafaanɔgu-i baa u hɔdorre-i pigāan daama temma yaa-i: U huɔnɔga don baa baman naana u hūmelle-i aa fa baa nuɔni man nyaarāa-yuɔ. Da ɲ bi nanna-yuɔ, u bi kar-ni nanna ciin-negemmu temma. ²³ Aa Isirahel-baan da ba nanna ba anyagarma-i, Diilonɔ ka bir dii-ba ba fonni-na. Ku fɔnɔgūɔ dii-yuɔ u duɔ ce-ma. ²⁴ Nuɔnɔ-i, nan waa hien-tibiin-nu, ba kar-ni jo ji gbo-ni ciin-tibiin-nu; mafan da ma saa yar Diilonɔ-i, ciin-tibiinɔgu ferɛn negemmu gbomma ce nie gbāa yar-o?

Isirahel-baamba kormanɔ-kunɔgu-i

²⁵ Tobin namaa, mi taara na suɔ Diilonɔ kusunɔgu-i, ku yaa na ka suɔ wuɔ na nelnulle gbie baa-na. *Isirahel-baamba namba nyaayā ba ferɛ. A ce dumaanɔ-na Diilonɔ yaan-ba tuɔ cie *nieraamba man dii da ba kor hiere, ba kor aa u suɔ kor-ba. ²⁶ Isirahel-baamba ka kor hiere dumɛi ɲaa man nyegāan dumaa wuɔ:

«Kɔnkortienɔ ka hel *Sinyɔ;

u ka hiel *Yakɔbu haayɛlmba-i anyagarma-na.

²⁷ *Mi ka hur ba ambabalma-i halan-ma bei aa bel *tobisinni baa-ba.»†*

²⁸ Isirahel-baamban'a ba saa sie *Neldɔdɔlma-i, die i ne-ku, ba cie Diilonɔ-bigāarāamba, ɲga ku kuraa nieraan namaanɔ-i. A ne da die ne Diilonɔ u yufellen hilaa-bei dumaa, i ne da ba maama dɔlnu-yuɔ yogo ba bincuamba maa-na. ²⁹ Na saa da, Diilonɔ duɔ hā-ni, u hāa-ni. U yufel da di hel-nie, di hilaa-nie; u sa bir baa huon-āndaanɔgu. ³⁰ Yiinaa-i-na, namaa na saa ta na nu Diilonɔ nunɔgu-i, Isirahel-baamban juɔ ciina u nunɔgu-i huonɔgu man nuɔ-i, u suɔ ce hujarre namaanɔ-na. ³¹ Ba yagaraa Diilonɔ nunɔgu-i fiefie-i-na a ce u ce hujarre namaanɔ-na, aa bafamba da ba bi da u hujarre-i. ³² Kuman cie mi wan-ma dumaanɔ-na, Diilonɔ yaan Isirahel-baamba-i baa nieraamba-i hiere ba ferɛn nuɔ ba suur ambabalma-na bāl ba nuhɔɛn-na aa suɔ duɔ ce hujarre bei hiere.

³³ Coima saa fa, Diilonɔ fafaanɔgu temma si dii! U nu nelma-i ma numma-i aa tuɔ suɔ weima-i hiere. Molo sie gbāa suɔ u huɔya-maama-i ti-ma, molo sie bi gbāa konnu u kusunɔgu-i ³⁴ ɲaa man nyegāan dumaa u nelma-na wuɔ:

«*Hai gbāa suɔ Itienɔ kusunɔgu-maama-i?*

Hai gbāa dii nelma u tun-nu?‡

† 11:27 Isayi (Ésaïe) 59.20-21 ‡ 11:34 Isayi (Ésaïe) 40.13

nyieŋ, aa na ta na kaal baa bamaŋ kaalaan. ¹⁶ Taa na nunu na-naa. Baa na ta na teteŋ na fere; yaaŋ aa na ta na sie maacemma maŋ sɔlsɔl-maama-i*. Baa na da nie si na suɔ weima-i hiere.

¹⁷ Baa na ta na suu āmbabalma sɔlaaŋgu-i baa āmbabalma. Gbāaŋ na ta na ce kumaŋ faa na hā nuɔmba-i hiere. ¹⁸ Gbāaŋ na ta na gbo baa nuɔmba-i hiere; baa na yaŋ ma hella namaa.

¹⁹ Mi jēnaaŋ namaa, baa na ta na suu sɔlaaŋgu-i na fere, yaaŋ Diilonɔ yaa tuɔ suu-ku. Na saa da, ma nyegāaŋ Diilon-nelma-na wuo: Itienɔ ciɛra wuo: «Yaaŋ sɔlaaŋgu-i na hā muɔ. Muɔmei ka pā nelieŋo nelieŋo baa kumaŋ saaya baa-yo.»†

²⁰ Nga kumaŋ namaa kūŋgu-i, ku yaa daaku: «Nyul da mu ta mu ko ŋ bigaaraŋo-i, hā u wuo. Hunkuɔsiŋ da ni bel-o, hā u nyɔŋ. Da ŋ ce mafamma-i kuu dii ŋaa ŋ gbālāa dāncieŋa'i kūnna u yunɔgu-na.»‡

²¹ Baa na yaŋ āmbabalma da yunɔgu nei, ciɛŋ ānfafamma-i na hiel āmbabalma-i na hɔlma-na.

13

Taa na sie fɔŋgɔtaamba wulaa

¹ Nelieŋo nelieŋo u saaya u tuɔ sie fɔŋgɔtaamba wulaa. Kumaŋ ciɛ mi waŋ-ma dumaanɔ-na, fɔŋgɔtesinni-i hiere ni hel Diilon-na, u yaa jɛna fɔŋgɔ-i hiere. ² A ce dumaanɔ-na umaŋ duɔ tuɔ gāŋ baa fɔŋgɔtaamba-i, u gāŋ baa Diilonɔ. Bamaŋ ciinaanaŋ fɔŋgɔtaamba nuŋ-āndaanɔgu-i, baŋ taaraŋ kumaŋ ba ka da-ku. ³ Da ŋ ta ŋ ce kuuviinɔgu, korma sa da-ni baa fɔŋgɔtaamba-i. Korma da āmbabalmanciraamba'i baa-ba. Terienɔgu faŋgu-na, da ŋ'a ŋ sa taara korma ta ma da-ni baa-ba, yaŋ aa ŋ ta ŋ ce kuuviinɔgu, ku yaa bafamba fere-i ba ka ta ba gbelieŋ-ni. ⁴ Fɔŋgɔtaamba ce Diilon-maacemma'i dumaanɔ-na da ba dii-ye hūmefafalle-na. Nga da ŋ bir yaŋ aa ta ŋ ce kuubabalaanɔgu, ŋ saaya ŋ kālā-bei. Diilon ŋ hāa-ba comelle maŋ, u saa hā-ba baa-de gbāŋgbāŋ, ba ce fuɔ maacemma'i baa-de. Umaŋ duɔ cāl, baŋ haa kumaŋ yuɔ, ku pigāaŋ Diilon-berru. ⁵ Ku'i ciɛ i gbɛ i tie sie fɔŋgɔtaamba wulaa. I baa ne muoru yon aa tie sie, i ne i hɔmmu, i suyaa wuo ku faa.

⁶ Ku'i bi ciɛ ŋ da na saaya na ta na pā na nampobaa-ba-i. Bamaŋ hūyāaŋ nampo-i, Diilonɔ'i bi hāa bafamba-i maacemma famma-i. ⁷ Niŋ saaya ŋ pā kumaŋ, pā-ku ŋ hā kuŋ vii umaŋ. Taa na pā nampobaa-ba-i na hā ba taamba-i, umaŋ duɔ saaya baa kamma, na kāŋ-yo. Umaŋ duɔ saaya baa bɔbɔima, na ce-yo bɔi.

Anjɛnamma tuole-i

* **12:16** Yaaŋ aa na ta na sie maacemma maŋ sɔlsɔl-maama-i: Girɛkimma-na terienɔ daaku gbāa bi nu nuŋ daama-i: «Yaaŋ aa na ta na sie na pie nawalaamba-i.»

† **12:19** Anjɛnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 32.35 ‡ **12:20**

Bincuaŋ-nelmaŋ-sebe (Proverbes) 25.21-22

⁸ Da ma hel nelnyulmu-na, baa na yaŋ biŋkūŋ cēmelle waa unay nuɔ-na. Na saa da, umay duɔ yaŋ banamba maama ta ma dɔlnu-yuɔ, kuu dii ŋaa kutienɔ tɛ baa *Moisi *anjɪnamma-i ma kūŋgu-na hiere. ⁹ Kuman cɛ mi waŋ-ma dumaanɔ-na, maman nyegāan anjɪnamma-na wuɔ: «*Baa ce *fuocesɪnni, baa ko nelienɔ, baa cuo, baa nenu nelienɔ*»* ka cor baa manamma-i hiere, ma juɔ ji gbura ma-naa nelma diei maan daama yaa nuɔ-i wuɔ: «*ŋ saaya ŋ dɔl ŋ nanolɔ-i ŋaa niŋ dɔl ŋ ferɛ dumaa.*»† ¹⁰ Da ŋ ta ŋ dɔl ŋ nanolɔ-i, ŋ sa jɔguɔŋ-yo baa kuubalaanɔ. Terienɔ fanɔgu-na, nelnyulmu da mu waa-niɛ, kuu dii ŋaa ŋ tɛ baa anjɪnamma-i hiere ma kūŋgu-na.

Ku piɛ ku jo dii

¹¹ Baa na hūu nel daama-i na nanna. In yey huɔŋgu man nuɔ-i daaku-i, namaa ferɛ-i na suɔ-ku. Baa na duɔfūŋ, siirenɔ, ku hii! Konkoro piyaa-ye fiɛfiɛ-i-na a yaŋ in ŋa naa hūu Diilon-maama-i felemma-i huɔŋgu man nuɔ-i. ¹² Isuɔŋgu niinu ti, cuo piyaa kaalma. Yaan i nanna kukulman-maacemma-i aa i tɛ ce bāantimma. ¹³ Yaan i tɛ ce kuuviŋgu, bāantaamba ce dumɛi. I yaŋ niwuoniŋ-gbuolaanɔ-i, baa kolman-gbuolaanɔ-i, baa biŋwosɪnni-i ni sɪnni-na hiere. I yaŋ berkarre-i baa nenumunɔ-i. ¹⁴ Yaan i biɛ Itienɔ-i Yesu-Kirsa maama aa i ne i kusunnin-maama-i aa i yaŋ-ma.

14

Baa cāl ŋ nawuonɔ-i

¹ Baa na ta na tiɛl umay saa nan kaasɪnni dɛi yogo Diilon-hūmelle-na; taa na piɛ-yo na caan-nu. Baa na ta na fanu na-naa baa-yo u anjɔguɔma-na. ² Ŋaa unanɔ dii u suyaa wuɔ niwuoni-i hiere ni gbāa wuɔ. A ne da umay saa nan kaasɪnni dɛi yogo Diilon-hūmelle-na u sa dii kūɔma u nunɔgu-na, u wuɔ dimma yon. ³ Umay wuyaay niwuoni-i hiere, u baa nyɛ umay wuɔ ninanni nyaa-yo, aa umay sa wuyaay niwuoni-i hiere u baa cāl umay wuyaay-nin. Diilon un siyaa dii-yo u horre-na, yunɔ si dii u cālma-na. ⁴ Nan hilaa hie aa da manamma ta ŋ cāl unan cāarāŋo-i? Ku nuɔlaa-yo wa, ku saa nuɔl-o wa! Ma hii nuɔ baa bige-i? Aa ku sie gbāa nuɔl-o; Itienɔ dii tuɔ kāyā-yuɔ. Ku fɔŋgūɔ dii-yuɔ u tuɔ kāyā-yuɔ.

⁵ Banay wulaa, yinni-i hiere ni sa saa; ni maar ni-naa. Banay ba'a yinni-i hiere nii dii niiduoni. Nelienɔ nelienɔ, u yaŋ maman dii u huɔŋga-na ma ye-yo. ⁶ Umay buɔran yinni-i, u bɔrɔ-niɛ Itienɔ maa-na. Umay wuyaay bimbɪnni-i hiere, u bi wuɔ-ni Itienɔ maa-na. Kuman cɛ mi waŋ-ma dumaanɔ-na,

* **13:9** Helman-sebe (Exode) 20.13-17; Anjɪnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 5.17-21 † **13:9** Buolman-sebe (Lévitique) 19.18

kutienjo jaal Diilonjo-i ni maama-na. Aa umanj wuo niwuoni nanni nyaa-yo, u bi ce-ma Itienjo maa-na. Fuo bi jaal Diilonjo-i. ⁷ Na saa da, i holma-na, molo si dii tiena u ferenja maa-na, molo sa bi ku ka u ferenja maa-na. ⁸ Da nj honj Diilonj-horre-na, nj huonj Itienjo maa-na, aa da nj bi ku, nj kuu Itienjo maa-na. A ce dumaanjo-na ii dii cicelma wa, i kuu wa, i tienjo yaa Yesu-Kirsa-i. ⁹ Bige-i cie mi wanj-ma dumaanjo-na? U kuu aa sire jo ji waa bikuomba-i baa cicelmantaamba-i hiere ba yun-nu. ¹⁰ Nga ma bilaa nie nanj da manamma ta nj cal nj nawuonjo-i? Ma bilaa nie nanj ta nj nye nj nawuonjo-i sulma? I ka cor hiere Diilonj-fuore-na u yuu-ye i de-i-diei. ¹¹ Na saa da, ma nyegaan Diilonj-nelma-na wuo:

«Muo Cicelmantienj muo,

mi sie kar ku coima,

nuomba-i hiere ba ka jo ji dutuna mi yaannga-na.

Aa nelienjo nelienjo u ka puur u nungu-i wanj-ma wuo muomei Diilonjo-i kelkel.»*

¹² Terienju fanju-na, nelienjo nelienjo unj cie kumanj, u ka yiera Diilonjo yaannga-na a wanj-ku.

Baa guol nj nawuonjo gbeini-i

¹³ A ce dumaanjo-na, yaan i yanj i-naa calma. Yaan aa na bel na fere unanj nuo nj baa ji guol unanj gbeini-i a pira-yuo Diilonj-humelle-na. ¹⁴ Itienjo-i Yesu cie mei suo, aa tiraa tir suo wuo kuuwuonju saa nyaa nelienjo. Nga umanj duo tuo joguonj wuo kuuwuonj daaku nyaa-yo, nj bi da ku nyaa-yo. ¹⁵ Da nj ta nj ce kuujanju nj natobinjo-na baa ninj wuo kumanj, nj naana nelnyulmunj-humelle-i. *Kirsanj kuu umanj maa-na-i, nj ka kosuonj-yo kuuwuonj maa-na yonj wei? ¹⁶ Kumanj faa nanj yufelle-na, da nj suo wuo ku cemma gbaa biena Diilonj-humelle yerre-i, ne-ku aa nj yanj-ku. ¹⁷ Na saa da, *Diilonj-nellenj-kungu-i niwuoninj-kungu si, niinyoninj-kungu bi si. Diilonj-nellenj-kungu yaa viisinni, baa yaafelle baa hafelle, ni da *Diilonj-Yalle yaa wulaa-i. ¹⁸ Umanj duo tuo caa Kirsa-i caama famma temma-i, u kungu dolnu Diilonjo-i aa nuomba bi bi u yefafalle.

¹⁹ Terienju fanju-na, kumanj juonj baa yaafelle-i muntienammu-na aa ta ku ce i hieronjo-i i tie nanj kaasinni Diilonj-humelle-na, yaan i vaa i fere baa kufanju cemma yaa-i. ²⁰ Baa na guola Diilonj-maacemma-i baa niwuoni. Niiwuoni-i hiere ni faa ninsonjo, nga kuuwuonju manj ka guol nj natobinjo gbeini-i Diilonj-humelle-na, ku wuoma saa fa. ²¹ Binjungu binjungu, kumanj gbaa guol nj natobinjo gbeini-i Diilonj-humelle-na, ne-ku aa nj yanj-ku. Da kuonj nanj kuwuole-i sisu nj konyolle ka guol u gbeini-i, ne-ku aa nj yanj-ku. ²² Ninj suo

* 14:11 Isayi (Esaie) 45.23

kumaŋ ŋ huɔŋga-na kufanɗu biŋkūŋgu yaŋga-na, yaŋ ku tie nuɔ baa Diilonɔ na hɔlma-na. Uman sa ciɛŋ u weima-i baa hɔmmu hāi, kutienɔ yuŋgu dɔlaa. ²³ Nga uman duɔ tuɔ wuo biŋkūŋgu aa u huɔŋga saa hūu-ma baa-ku a kā u Diilon-ɥūmelle yaŋga-na, Diilonɔ ka yuu-yo. U ka yuu-yo niɛ niɛ? U āncemma-i baa u Diilon-ɥūmelle sa kā yanduɔŋga. A ne da kumaŋ sa kāaŋ yanduɔŋga baa ŋ Diilon-ɥūmelle-i kuubabalaanɗu.

15

Biyaan Yesu-Kirsa maama

¹ Miɛ man yiɛraaya don Diilon-ɥūmelle-na, ku saaya i tie kāyā baman saa yiɛra don miɛ temma-i. I saa saaya i tie ce kumaŋ dɔlaanun miɛ yon. ² Neliɛŋo neliɛŋo i hɔlma-na, u saaya u vaa u fɛɛ baa kumaŋ dɔlaanun banamba-i a kāyā-bei ba nan kaasinni Diilon-ɥūmelle-na. ³ Na saa da, *Kirsa saa tuɔ ce kumaŋ dɔlaanun fuɔ. Ma nyegāan Diilon-nelma-na wuo: «*Diilo, baman taa ba tuora-niɛ, ba tuosinni birii haa muɔmɛi nuɔ-i.*»*

⁴ Maman nyegāan Diilon-nelma-na hiere dii ku biena-na, ma nyegāan da ma pigāan-ye nelma. Ma ce-ye hɔhinantaan miɛ aa ta ma dii sireiŋa yiɛ i die gbāa die tie hīŋ Diilon-ciilunɗu taalunɗu. ⁵ Diilo fuɔ man hɔhinammu tieno-i baa sireiŋa tieno-i, u kāyā-nei na ta na nunu na-naa ŋaa Yesu-Kirsan waan-ma dumaa. ⁶ Ku yaa na ka gbonu hiere ce noduɔŋgu ta na gbeliɛŋ Diilonɔ-i Itieno-i Yesu-Kirsa To-i.

⁷ Terienɗu fanɗu-na, taa na sie na-naa Diilonɔ yerre fafaanɗu maama-na, ŋaa Kirsan siyaa namaanɔ-i dumaa. ⁸ Yaan mi tūnu-nei, Kirsa juɔ duɔ ji kāyā *Yuifubaa-ba-i. Diilon un ŋa naa pā nunɗu man baa ba bīncuɔmba-i, Yesu juɔ ji ce ku yaa-i a pigāan wuo Diilon duɔ wan man, u ce-ma. ⁹ U bi juɔ *niɛraamba da ba gbāa gbeliɛŋ Diilonɔ-i u ānfafamma maama-na ŋaa man nyegāan dumaa Diilon-nelma-na wuo:

«*Ku'i ciɛ mi ka ta mi gbeliɛŋ-ni niɛraamba hɔlma-na, aa ta mi hal neiini mi tuɔlnu-niɛ.*»†

¹⁰ Ma bi nyegāan wuo:

«*Niɛraan namaa, yaan na hɔmmu fɛ Itieno baamba muumu temma-i.*»‡

¹¹ Ma bi tiraa nyegāan wuo:

«*Niɛraan namaanɔ-i hiere, taa na gbeliɛŋ Itieno-i! Nelbilien namaanɔ-i hiere niliɛŋa-na, taa na hal neiini na tuɔlnu-yuɔ.*»§

¹² Aa bi tiraa nyegāan *Isayi seɓe-i-na wuo:

* **15:3** Gbelieman-nalāanɗu (Psaume) 69.10 † **15:9** Gbelieman-nalāanɗu (Psaume) 18.50 ‡ **15:10** Anjīnamma tiyemman-seɓe (Deutéronome) 32.43

§ **15:11** Gbelieman-nalāanɗu (Psaume) 117.1

«Yese* hāayēlŋo nanjo ka jo.

U ka sire waa niēraamba yuŋ-nu.

Nuamba-i nilēiŋa-na hiere ba ka haa ba nanŋa-i u yaa nuɔ-i.»†

13 Nanj haa na nanŋa Diilonjo-na, fuɔ manj i cicuɔŋgu tienjo-i, u fɛ na hɔmmu-i da hinni, aa gbuu dii yaafɛlle na muntienammu-na, ku yaa *Diilonj-Yalle ka ce na ta na hɛŋ u ciilunŋu taalunŋu bɔi.

Mamanj yuu Pol huɔŋga-i

14 Tobinj namaa, mei ferε-i mi suyaa-ma wuɔ na hɔmmu yuu baa anfafamma, na suɔ wεima-i hiere, aa na gbāa dii nelfafamma na-naa tūnninj. 15 Nŋa mi suuye mi yufienja-i aa wan manamma cor sεβε daayo terni bɔi-na, da mi ce nelma namma tɛnu-nei. Diilonjo firiinu u huɔŋga-i baa-mi ku'i cie mi ce-ma dumaanjo-na. 16 U cie-mi Yesu-Kirsa cāarāŋ muɔ *niēraamba hɔlma-na. U diyaa u *Neldɔdɔlma-i mi nammu-na mi ta mi wan-ma baa-ba kumanj ka ce *Diilonj-Yalle bɔ-ba ba denj, a migāan-ba ba pā ba ferε hā Diilonjo-i.

17 Terienŋu fanŋu-na, Diilo baa Yesu-Kirsa-i, mi gbāa gbɛlien mi ferε Diilonj-maacemma-na. 18 Mi gbāa cira *Kirsa yaa kāayā-miε mi bir niēraamba yammu-i Diilonjo-na ba ta ba nu u nunŋu-i. U cie-ma baa mi nun-āndaanŋu a naara mi āncemma. 19 U cie-ma baa himma baa gbεε. U cie-ma baa Diilonj-Yalle fɔŋgūɔ yaa-i. Ku cie dumei mi gbuo terni-i hiere baa Kirsa Neldɔdɔlma-i, a doŋ dii *Yerusalemu, jo ji hel baa Iliri nilēiŋa-i hiere. 20 Mamanj naa yu mi huɔŋga-i, mi taa mi taara mi fulnu nilēiŋa manj saa nu Kirsa maama-i dede, a wan Neldɔdɔlma-i baa-ba. Mi saa ta mi taara mi haaya unanj dūŋgu ku'i cie mi fulnu nilēiŋa manj saa nu u maama-i dede. 21 Mi cie-ma ŋaa manj nyεgāanj dumaa Diilonj-nelma-na wuɔ:

«Banj ŋa na'a ba saa wanj u maama baa bamanj dede,

ba ka da-yo,

aa bamanj saa naa nu u maama da,

ba ka suɔ ma yaanŋa-i.»‡

Wuɔsaanŋu manj dii Pol gbɛini-na

22 Maacenj daama yaa taa ma bella-miε a ce mi saa gbāa kā ka ne-na. 23 Fiefiε-i-na ma tɛ terienj daaku-na. Miŋ duɔŋ ta mi taara da mi kā ka ne-na ku daa bienja bɔi. 24 Mi ka kā Esipanyi. Mi kāmma-na, mi ka yiεra na terienŋu-na a ce yinni celle baa-na aa suɔ cor, ku yaa mi huɔŋga ka fɛ. Aa mi hil mi ne na kakāyāŋgu yaa-i da mi gbāa ka cor baa mi hūmelle-i.

* 15:12 Yese: Davidi to yaa-i. Nienj u sinni-i Samiel sebedɛlɛlāŋo-na (1 Samuel) 16.5-13. U bi waa Yesu haayienjo. Nienj Matie sebe-i-na 1.6. † 15:12 Isayi (Ésaïe) 11.10 ‡ 15:21 Isayi (Ésaïe) 52.15

²⁵ Dumandε-i-na, mi kā *Yerusalemu da mi ka hã Diilon-dũŋ-baamba-i pɔpuɔrunɔgu. ²⁶ Diilon-dũŋ-baamba maŋ Maseduɔni-i-na, baa bamaŋ dii Akayi-i-na, ba naaŋ gbeiŋa da ba kāyã Diilon-dũŋ-baamba maŋ nawalaamba-i Yerusalemu-i-na. Mi kā baa ɔŋgoruɔŋgu faŋgu yaa-i. ²⁷ Ku dɔlaanu ba yaa-i ba ce-ma. Aa ma cemma faa, baa naa saaya ba ce-ma. Baa naa saaya ba ce-ma yuŋ haku-i nuɔ-i? *Yuifubaa-ba maŋ hũyãa Yesu maama-i, ba calaa ba Diilon-hũmelle-i baa *niεraamba-i; niεraamba saaya ba bi cal ba nagãŋ-niini-i baa bafamba-i ke! ²⁸ Da mi ji bãl baa mafamma-i, da mi gbãŋ kā ka hã-ba ɔŋgoruɔŋgu faŋgu-i, mi pãŋ bie εsipanyi hũmelle a ka yiera na terienɔgu-na aa suɔ cor. ²⁹ Mi suyaa miε da mi hi na terienɔgu-i, *Kirsa ka silaa ce baa-ye cor.

³⁰ Tobin namaa, miŋ ka taara kumaŋ na wulaa, ku yaa daaku: Niεŋ Itienɔ-i Yesu-Kirsa-i baa *Diilon-Yallen diyaa nelnyulmu maŋ i hɔmmu-na, aa na ta na cãrã Diilonɔ-i na hã-mi, a kāyã-miε mi malunɔgu-na. ³¹ Cãarãŋ Diilonɔ-i u kor-mi *Yude anyagarmantaamba nammu-na, aa miŋ kãŋ baa pɔpuɔrunɔgu maŋ Yerusalemu-i-na, Diilon-dũŋ-baamba ka hũu-ku mi wulaa. ³² Mafaŋ da ma ce, mi ka hi na terienɔgu-i baa hɔfɛlle, aa Diilon duɔ siε, mi kaa bi da fiisa cellε. ³³ Diilonɔ-i Hɔfɛllentienɔ waa baa-na hiere. Ma ce dumaa.

16

Jaalupalle

¹ Mi ka dii i tũɔ-i Febe-i na naŋ-na, u ce Diilon-maacemma-i u kāyã Diilon-dũŋ-baamba maŋ Sãŋkire-i-na*. ² Duɔ kā, na ne Itienɔ-i aa na bel-o fafamma ŋaa maŋ saaya ma ce dumaa Diilon-dũŋ-baana miε i hɔlma-na. Kumaŋ maama-i da ma waa-yuɔ, na kāyã-yuɔ baa ku biŋkũŋgu-i. U kāayã nuɔmba bɔi, halle mei fεε maŋ daami-i.

³ Mi jaalaa Pirsika-i† baa Akilasi-i, ba yaa mi namaacenci-raamba Yesu-Kirsa suɔŋgu-na. ⁴ Ba hĩerã kuliinɔgu-i da ba gbãa hũu muɔŋo-i kuɔ. Mi jaal-ba. Aa mei da-mi-diei sĩ yon. Diilon-dũŋ-baamba maŋ *niεraaŋ-nileinɔna-na hiere, ba jaalaa-ba.

⁵ Mi jaalaa Diilon-dũŋ-baamba maŋ tigiin ba cãrã Diilonɔ-i Akilasi ba dumelle-na. Mi jaalaa mi jienɔ-i Epayinεti-i. U yaa hũyãa *Kirsa maama-i igēna *Asi-i-na.

⁶ Mi jaalaa Maari-i, u vaa u fεε baa na maama-i.

⁷ Mi jaalaa Andorkusi-i baa Yuniya-i. Bafamba-i mei nellen-tobimba. I waa kaso-i-na baa i-naa. Yesu *pɔpuɔrbiemba

* **16:1** Sãŋkire: Niεŋ Pɔpuɔr. 18.18. † **16:3** Pirsika yerre nande yaa wuɔ Pirsili. Niεŋ Pɔpuɔr. 18.2.

namba'i bafamba-i, ba kūŋgu dɔlɔnu nuɔmba-i. Bafamba daa yuŋ-bīncɔsinni muɔ-na Kirsa horre-na.

8 Mi jaalaa Ampilatusi-i, u maama dii kpelle mi huɔŋga-na Itieŋo horre-na.

9 Mi jaalaa Urbē-i, u yaa i namaacencerɔŋo Kirsa suɔŋgu-na. Aa bi jaal Sitakisi-i; fuɔ maama bi dii kpelle mi huɔŋga-na.

10 Mi jaalaa Apelesi-i, u pigāaŋ wuɔ u nyaarāa Kirsa-i-na.

Mi jaalaa Aritobul dumellen-baamba-i.

11 Mi jaalaa mi nellen-tobiŋo-i Erodiyɔ-i. Aa jaal Narsisi dumellen-baamba maŋ hūyāa Itieŋo maama-i.

12 Mi jaalaa Tirfeni-i baa Tirfosi-i. Caan daaba-i ba hāi-na, ba vaa ba fere baa Itieŋo maacemma-i. Aa bi jaal Pɛrside-i, fuɔ maama bi dii kpelle mi huɔŋga-na, aa u bi vaa u fere baa Itieŋo maama-i.

13 Mi jaalaa Urufusi-i, Itieŋo yufellen-nolŋo-i. Aa bi jaal u nyu-i, uu dii ŋaa mɛi fere-i mi bi nyu.

14 Mi bi jaalaa Asēŋkiri-i, baa Filegɔ-i, baa Ermesi-i, baa Paturobasi-i, baa Ermasi-i baa tobimba maŋ dii baa-ba hiere.

15 Mi jaalaa Filologi-i baa Yulusi-i, aa jaal Nerieŋo-i baa tōncieŋo-i, aa bi jaal Olēmpasi-i baa Diilon-ɔ-dūŋ-baamba maŋ dii baa-ba hiere.

16 Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa ceɔduŋ-bieŋ namaa. Bamaŋ dii Kirsa horre-na hiere ba pāa-na jaaluŋgu.

17 Tobin namaa, jande mi cārā-nei, Diilon-hūmelle maŋ maama-i waan baa-na, bamaŋ mielāa-ma, bilaan na fere kutaamba-na; ba jo baa bɔrɔmma, aa ba pira nuɔmba-i Diilon-hūmelle-na. Baa na ta na piɛ kutaamba-i. 18 Ba sa cāa Itieŋo-i *Kirsa-i, ŋga ba cāa ba kusūnni. Ba taal bamaŋ sa suyaan ku yaanŋa-i baa ba nudɔɔlle-i. 19 Namaanŋo-i, nuɔmba-i hiere ba suyaa wuɔ na nu Itieŋo nuŋgu-i. Terieŋgu fanŋu-na, ku dɔlɔnu-miɛ baa-na. Ŋga mi taara na ta na suɔ ānfafamma-i na ce-ma aa na baa yan āmbabalma ji kpatallane. 20 Diilonŋo-i Hɔfɛllentieŋo-i, a saa baa cɛlle, u ka mal *Sitāni-i hā na ce na bāanŋu-i yuɔ.

Itieŋo-i Yesu u kāyā-nei.

21 Mi nabentieŋo-i Timote jaalaa-na, a naara mi nellen-tobimba-i Lusiwusi-i baa Yasɔ-i baa Sosipater hiere.

22 Muɔ Tertusi, mi bi jaalaa-na. Ii dii baa i-naa Itieŋo horre-na. Muɔmɛi nyegāan Pol seɓe daayo-i hā-yo.

23 Gawusi bi pāa na jaaluŋgu. Muɔ Pol, mi haraa u yaa nuɔ-i. Diilon-ɔ-dūŋ-baamba-i hiere ba tigiin fuɔ terieŋ-nu'i ba

jaal Diilonɔ-i. Nelle gbeitieratienɔ-i Erati jaalaa-na baa i natobiɔ-i Kartusi-i.

[²⁴ Itienɔ-i Yesu-Kirsa u kãyã-nei hiere. Ma ce dumaa.]

Jaaluperienɔ

²⁵ Yaan i tie jaal Diilonɔ-i! Min wan *Neldɔdɔlma man baa-na Yesu-Kirsa maama-na, u yaa gbãa ce na yiera don u hũmelle-na a saa baa nelma famma-i. Diilonɔ kusũngu man naa fuo dii ku domma-na, ku puuriye fiefie-i-na Neldɔdɔl daama yaa nuɔ-i. ²⁶ Diilonɔ man si dii duɔ ji kã terienɔ, u cie u *pɔpuɔrbiemba wan u kusũngu-i ba sebebbaa-ba-na nuɔmba-i hiere nilɛɪa-na ba da ba suɔ-ma aa hũu-ma aa ce-ma.

²⁷ Diilonɔ yaa u diei yon nelnurãɔ-i. Yaan i tie jaal-o hɔnnin jon Yesu-Kirsa barguɔ-i-na! Ma cie!

Polņ nyegāņ sebedielāņo maņ hā Korēntitaamba-i Nelmuoyamma

Pol cie belle diei baa boluonģu Korēnti-i-na. Korēntitaamba nuo Yesu maama-i u yaa wulaa-i igēna. Huonģu fanģu-na, gbeiņa saa waa dei Korēnti-i-na, baa biņwosinni-i ka hel baa sitāni-maacemma-i ma sinni-na hierē. A ce dumaņo-na Diilonģ-hūmelle wuosaņģu waa kpelle Diilonģ-dūņ-baamba wulaa.

Huonģu nanģu juo hi, Pol wuo nu wuo ba sa tiraa ba nunu ba-naa. Bafamba fere-i baa bi nyegāņ sebe hā Pol a yuu-yo baa nelma boi. Pol wuo nyegēņ sebe daayo-i duo dii nelma ba tūnni-na; wuo ba yaņ berru-i aa ba bel ba-naa fafamma ku yaa faa Diilonģ-dūņ-baamba hōlma-na (sap. 1-4). Aa cira ba hiel ba nanģa biņwosinni-na, aa weiņ da ma suur ba hōlma-na, ba fielnu-mei ba fere; ba baa kā nelgbāņģbālāņ wulaa wuo u ka fielnu-mei hā-ba (sap. 5-6). U nunģu hii ānsorreņ-maama-i (sap. 7), baa cufieņ-kūoma wuomaņ-kūņģu-i (sap. 8-10), baa Itieņo niuwonij-kūņģu-i (sap. 11). *Diilonģ-Yalleņ hāņ nuomba-i fōņģōbaa-ba maņ, u nunģu hii ba kūņģu-i (sap. 12-14). U nunģu bi hii kuomba siremmaņ-kūņģu-i (sap. 15).

Aa suō duo pā-ba jaaluperieņģu-i, u diyaa sireiņa bei wuo ba naņ gbeiņa ba hā *Yerusalemu Diilonģ-dūņ-baamba-i (sap. 16).

Sebe daayo-na, Pol yuu nyolma baa nelnyulmuņ-kūņģu-i: Wuō Diilonģ-dūņ-wuonģ duo tuō ce biņkūņģu biņkūņģu, u saaya u ce-ku baa nelnyulmu (sap. 13).

Jaalunģu

¹ Muō Pol, Diilonģo biē-mi ce-mi Yesu-Kirsa *pōpuorbilon muō ņaa uņ'a ma ce dumaa. Muō baa i natobiņo-i Sositeni-i ² miemēi nyegāņ sebe daayo-i die hā Diilonģ-dūņ-baāņ namaa namaņ dii Korēnti-i-na. I nyegāņ-yo die hā Diilonģ uņ buō namaa namaņ na deņ a ce-na fuō baāņ namaa Yesu-Kirsa horre-na. I bi nyegāņ-yo die hā bamaņ biēņ Itieņo yerre-i terni-na hierē. Bafamba Yuntieņo miē bi Yuntieņo.

³ I To-i Diilonģo-i baa Itieņo-i Yesu-Kirsa-i ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Pol pā Diilonģo-i jaalunģu

⁴ Diilonģo niē na horre-i baa Yesu-Kirsa-i aa ce baa-na. Terieņģu fanģu-na, mi jaal-o yinni maņ joņ mafamma-na.

⁵ Coima saa fa, naņ hūyāa *Kirsa maama-i Diilonģo cie-na biņkūntaāņ namaa weima-na hierē: Na nu nelma-i ma numma-i aa tiraa ta na suō yieņģu. ⁶ Kumaņ cie ma ce

dumaanjo-na, Kirsa nelma daa muntienafafammu na hōlma-na ku'i cie. ⁷ A ce namaa namaŋ nieyaŋ Itienjo-i Yesu-Kirsa jommaŋ-yiinŋu himma-i, Diilonŋ uŋ hāŋ nuomba-i fōŋgōbaa-bamaŋ, u diei saa naa-nei. ⁸ Diilo fuo fere yaa ka kāyā-nei na nyaar u nelma-na a ji hi yiinŋu faŋgu-i; ku yaa cālmuo sie ji da haa-nei. ⁹ U yaa biē-na wuo na ce horre baa u Biēŋo-i Yesu-Kirsa-i; u sa waŋ weima aa ji bir baa huon-āndaanŋu.

Korēnti Diilonŋ-dūŋ-baamba sa nunu ba-naa

¹⁰ Tobinŋ namaa, jande mi cārā-nei, nieŋ Itienjo-i Yesu-Kirsa-i aa na bel na-naa. Baa na bir na honni-i na-naa nuo. Bilaan na-naa fafamma na ce noduonŋu aa na waa baa ānjogōduoma. ¹¹ Tobinŋ namaa, kumaŋ cie mi ta mi waŋ mafamma-i Kiloe dumellenŋ-baamba tūonu-mie wuo na sa nunu na-naa. ¹² Wuo na hōlma-na, banamba ciera wuo ba cuu mei huon-nu, banaŋ ba'a bafamba cuu Apolosi huon-nu, banaŋ ba'a bafamba dii Pier* huon-nu, banaŋ ba'a bafamba dii *Kirsa huon-nu. ¹³ Namaa wulaa, Kirsa calaanu wei? Ba gbuu muomei *daanŋu-na ko-mi na maama-na wei? Na daa *batemu-i mei yerre yaa nuo-i wei? ¹⁴ Da ma hel Kiripusi-i-na baa Gawusi-i-na, mi jaal Diilonŋo-i min'a mi saa *batiseŋ moloŋo na hōlma-na. ¹⁵ Ku yaa molo sie gbāa cira na baatiseŋ mei yerreŋ. ¹⁶ Ninsoŋo! Muomei baatiseŋ Sitefanasi dumellenŋ-baamba-i, mafamma naa karaanu-mie. Da ma hel bafamba-na, mi saa hūu-ma mie mi baatiseŋ moloŋo na hōlma-na. ¹⁷ Kirsa saa puor-mi wuo mi ji batiseŋ nuomba, ŋga u puoraa-mi wuo mi wuora waŋ *Neldōdōlma yaa-i aa mi baa ce-ma baa nelbilienŋ-cēcēmunŋu ku yaa Kirsa kuliinŋu ka waa baa yunŋu daanŋu-na. ¹⁸ Na saa da, da ba ta ba waŋ Kirsa kuliinŋu maama-i daanŋu-na, bamaŋ piera, ba da-ku miminsinni. Ŋga mie maŋ biyaa konkor-hūmelle-i, i suyaa wuo Diilonŋo hii. ¹⁹ Na saa da, ma nyegāaŋ Diilonŋ-nelma-na wuo:

*«Mi ka biēna nelnurāamba nelnulle-i
aa biēna cēcēmuntaamba cēcēmunŋu-ī.»†*

²⁰ Terienŋu faŋgu-na, nelnurāamba gbāa da hama-i waŋ? Bamaŋ suyaaŋ yienŋu-i, ba gbāa da hama-i? Bamaŋ wuo ba suo ba piiye, ba gbāa da hama-i? Ma sī Diilonŋo birii nelbiliemba cēcēmunŋu-i miminsinni ke?

²¹ Na saa da, Diilonŋonŋ cie u cēcēmunŋu-i kusuon-nu, nelbiliemba-i baa ba cēcēmunŋu-i hiera ba saa suo-yo. Ku'i cie Diilonŋo cira wuo nelbiliembaŋ neŋ kumaŋ wuo miminsinni, u ka ce ku yaa-i kor bamaŋ hūyāa u maama-i. ²² *Yuifubaa-ba taara ba da gbereweima-i baa ba yufelle aa suo hūu-ma, Girekibaa ba'a bafamba taara cēcēmunŋu. ²³ Ŋga mie fuo, baŋ

* 1:12 Pier yerre nande yaa Sefasi. Nieŋ Nsāa 1.42. † 1:19 Isayi (Ésaie) 29.14

gbuu Kirsa maņ daanġu-na ko-yo, miε waņ fuo maama yaa-i. Yuifubaa da ba nu-ma, ku gbuu jaņ-ba wuo i tuora Diilonġo-i. Girekibaa ba'a i ce miminsinni. ²⁴ Nġa Diilonġ uņ bġe bamaņ kor-ba hiere, Yuifubaa o, Girekibaa o, inġ waņ Kirsa maņ maama-i daayo-i, ba suyaa wuo u yaa pigāaņ Diilonġo himma-i baa u nelnulle-i. ²⁵ Nelbiliembaņ neņ Diilonġo maacemma maņ wuo miminsinni, ma bōyaa bafamba cēcēmunġu-na, aa baņ neņ kumaņ wuo nayusinni Diilonġo wulaa, ku bōyaa bafamba fōņġōtesinni-na.

²⁶ Tobinġ namaa, niεņ na hōlma-na na ne. Diilonġoņ bġe namaa namaņ, nelbiliemba ne wuo nelnurāamba si dii bōi nei, fōņġōtaamba si dii bōi, nelbōmbōmbaa-ba bi si dii-nei dumaa. ²⁷ Nġa nelbiliembaņ neņ bamaņ wuo mimiēlmba, Diilonġo hielaa ba yaa-i a ture nelnurāamba yammu-i. Aa baņ neņ bamaņ wuo yunġu sġ-bei, u hielaa ba yaa-i a dii senserre-i fōņġōtaamba-na. ²⁸ Nelbiliembaņ'a ba sa kāņ bamaņ, baņ neņ bamaņ wuo nelsōsyaamba, Diilonġo hielaa ba yaa-i duo pigāaņ wuo baņ neņ kumaņ hġema-na wuo bġiņkūbuo, fuo wulaa yunġu si dii-kuo. ²⁹ U cie mafamma-i molo baa gbāa duo kaal u fεε u yaanġa-na. ³⁰ U yaa cie na ce Yesu-Kirsa baanġ namaa, aa Yesu-Kirsa yaa cie u hā-ye u cēcēmunġu-i: Na saa da, Yesu-Kirsa yaa cie Diilonġo ce-ye nelviinġ miε, aa ce-ye fuo baanġ miε aa tiraa hūu-ye *Sitāni nammu-na. ³¹ Terienġu faņġu-na, ŋaa maņ nyεġāaņ dumaa Diilonġ-nelma-na wuo: «*Umaņ duo tuo taara u kaal u fεε, u saaya u cira: «Diilo baa Itienġo yaa-i.»*»‡

2

¹ Tobinġ namaa, muo minġ bi kāa na terienġu-na da mi ka waņ Diilonġ-kusunġu-i baa-na, mi saa ka piie pigāaņ wuo muōmei suyaanġ mi piie mi yaņ nuōmba-i hiere, mi saa bi ka piie pigāaņ wuo muōmei suyaanġ yiεņġu mi yaņ-ba. ² Mii naa waņ-ma aa yiεra-meī wuo baņ gbuu Yesu-Kirsa maņ *daanġu-na ko-yo, mi kā ka waņ fuo maama yaa yonġ baa-na, mi siε haa manamma meī. ³ Minġ taa mi kā na terienġu-na, fōņġūo saa waa-miε aa korma naa ce mi kūōma ta ma nyεņ. ⁴ Minġ kāa, mi saa ka puur-na baa neldōdōlma na da na cu mi huonġ-nu ŋaa nuōmbaņ puur ba-naa dumaa, ŋga *Diilonġ-Yalle himma yaa cie na siε mi nelma-i. ⁵ A ce dumaanġo-na, naņ hūyāa Yesu maama-i ku saa ce ŋaa nelbilienġ-cēcēmunġu'i cie na hūu-ma, ŋga Diilonġ-himma yaa cie na hūu-ma.

Diilonġo nu nelma

⁶ Bamaņ naaņ kaasinni Diilonġ-hūmelle-na i hāalā-bei nelnulle. Nġa nelnulle fande-i diiduole sġ baa nelbiliemba diele-i,

diiduole bi sī baa miwaan̄ daayo yuntaamba diele-i. Bafamba yuntesīnni sa cō. ⁷ I pigāan̄ nuōmba-i Diilon̄-nelnulle. Diilon̄ kusūņgu maņ fuyaa nelbiliemba-na, i hāalā nuōmba-i ku yaa-i. Aa miwaan̄o suō duō doņ, Diilon̄o naa yiera-meī duō pigāan̄-ye u kusūņgu-i i die ji tie ce i bāan̄gu-i baa-yo. ⁸ Diilon̄o kusūņ daaku-i miwaan̄o yuntaamba sa suō-ku. Kuō ba taa ba suō-ku, baa naa saa gbu yuntaamba Yuntien̄o-i *daan̄gu-na ko-yo. ⁹ Nga ma cie ņaa maņ nyegāan̄ dumaa Diilon̄-nelma-na wuo:

«Molon̄ yufellen̄'a di saa haa kuman̄ nuō-i dede,

kuman̄ maama-i saa suur nelien̄ tūņ-nu dede,*

kuman̄ molo saa jōguoņ ku maama dede,

Diilon̄o tigiin̄ ku yaa-i a hā u maaman̄ dōlnuņ baman̄.»

¹⁰ Biņkūņgu fan̄gu-i, Diilon̄o cie u *Yalle pigāan̄ miem̄ei baa-ku. *Diilon̄-Yalle suō nelma-i hiere; halle di suō Diilon̄o huōya-maama-i. ¹¹ Hai molon̄o-i gbāa suō u nanol̄o kusūņ-maama-i ji cor kutien̄ fuō ferē-i? Ku yaa ņaa Diilon̄o kūņgu-i: Da ma hel u Yalle-na, molo sie gbāa suō u kusūņgu-i. ¹² A ne da mie in̄ daa Yalle maņ, nelbilien̄ diele sī, Diilon̄ diele. U hāa-ye baa-de i die suō uņ cie ānfafamma maņ yiē hiere. ¹³ Anfafaņ daama-i, die i waņ ma maama-i, i sa waņ-ma baa mie cēcēmūņgu, i waņ-ma baa nelma maņ Diilon̄-Yallen̄ hāalāyā-yiē baa-ma. A ce dumaan̄o-na, i waņ Diilon̄-Yalle maama-i baa Diilon̄-Yallen̄ yen baman̄ nuō-i. ¹⁴ Nelbilon̄ nuōņo-i ņ yundaan̄gu-i, ņ sie gbāa hūu Diilon̄-Yalle maama-i. Diilon̄-Yallen̄'a di si dii ņ huōņga-na, ma maaraa-ni ņ suō ma yaan̄ga-i. Da ņ nu-ma, ņ da-ma miminsīnni. ¹⁵ Diilon̄-Yal da di waa uman̄ nuō-i, u gbāa suō nelma-i hiere ma yaan̄ga-i, a ne da fuōņ ceņ maman̄, nelgbāņgbālāan̄ sie gbāa suō ma yaan̄ga-i. ¹⁶ Na saa da, ma nyegāan̄ Diilon̄-nelma-na wuo:

«Hai suyaan̄ Itien̄o kusūņgu-i?

Hai gbāa pigāan̄-yo nelma?»†

Ņga miēņo-i i suō *Kirsā kusūņgu-i.

3

I hieron̄o-i Diilon̄-maacenciraan̄ mie

¹ Tobin̄ namaa, coima saa fa, *Diilon̄-Yallen̄ yen baman̄ nuō-i, baņ piijen̄ baa-ba dumaa, mi saa gbāa piije baa-na dumaan̄o-na. Mi piije baa-na ņaa nuōmba maņ cien̄ ba ferēņ kusūņ-maama, aa tiraa piije baa-na ņaa tontobaa namaa *Kirsā horre-na. ² Mi hāa-na nyōlma'i dumaan̄o-na na mōsūņ. Kuō mii naa hā-na juuru, naa naa saa gbāa wuo-du. Halle ji

* 2:9 Isayi (Ésaie) 64.3 † 2:16 Isayi (Ésaie) 40.13

hi baa fiefiε, na sie gbāa wuo bīnkūngu. ³ Kumaņ cie mi waņ-ma dumaanjo-na, ku yaa daaku: Naa dii ta na ce na kusūniņ-maama-i yogo. Nenemuņgu maņ dii na hōlma-na, baa berru maņ bi dii, ni yaa pigāaņ wuo na ce na kusūniņ-maama, na saa nanna nelbiliemba ciluō-i yogo. ⁴ Da na ta na piieye wuo: «Mei dii baa Pol», «Mei dii baa Apolōsi*», bamaņ sa suyaan Diilonjo-i ba'i sa piieyē dumaanjo-na wei?

⁵ Ma diei ma hāi, hai moloņo-i Apolōsi-i? Aa hai moloņo-i Pol? Ma sī Diilonj-maacembieņ mie yonj ke? Kunaņgu si dii ji cor kufaņgu-i. Mie waan Jesu maama-i baa-na yonj aa na bi sie-ma. Itieņ uņ calaanu maacemma maņ hā-ye, i cie ma yaa-i. ⁶ Kuu dii ņaa, mei sūō tibinni-i aa Apolōsi kūnna hūmma-i nie, ņga Diilonjo yaa cie ni cē. ⁷ Umaņ sūō, baa umaņ kūōna hūmma-i, i sa kāņ bafamba-i. Umaņ cie ni cē, i ne u yaa-i. U yaa Diilonjo-i. ⁸ Umaņ sūōj baa umaņ kūōnaņ hūmma-i ba saa hiere, unaa saa maar unajo; nelieņo nelieņo u ka da u maacemma sullu-i. ⁹ Kumaņ cie mi waņ-ma dumaanjo-na, i ce maacemma-i baa Diilonjo aa namei u suonju-i.

Mi gbāa saa-na baa dūņgu maņ Diilonj uņ yeņ tuō ma-ku. ¹⁰ Diilonjo cie baa-mi a hā-mi baa-ku mi fu ku tuole-i. Mi fuu-ku fafamma ņaa dumarāfēfiēj muō. Fiefiε-i-na, banamba dii ta ba haaya-kuō. ņga nelieņo nelieņo, uņ maņ dumaa, u tuō ne-ku torro. ¹¹ Dūņgu tuole jīēna ti; Jesu-Kirsa yaa ku tuole-i, molo sie gbāa tiraa jīna dūņgu naņ tuole. ¹² Banamba ka jo baa sēne ji ma, banamba wargbe, banamba tāmpēfēfiēja, banamba jo baa dēnni ji ma, banamba hiēņgu, banamba tirēja. ¹³ ņga maacenfafamma-i baa maacembabalamma-i ma ka suō gēņgeryiņgu yaa nuō-i. Yiņgu faņgu kaa waa dāamuņ-yiņgu. Aa dāamu fammu yaa kaa pigāaņ nelieņo nelieņo u maacemma sīnni-i. ¹⁴ Umaņ duō ma baa kumaņ aa dāamu sie gbāa caa-ku, kutieņo ka da u maacemma sullu-i. ¹⁵ ņga umaņ maacemma-i da ma caa, kutieņo cii. Fuō fuō, u ka kor, ņga u ka waa ņaa nelieņo maņ u dūņgu bilaa ta ku caa aa u gbāņ gbar hel.

¹⁶ Na saa suō wuo namei Diilonjo dūņgu-i aa u *Yalle waa na hōmmu-na wei? ¹⁷ Umaņ duō biēna Diilonj-dūņgu-i, Diilonjo ka kōsuōj kutieņo-i. Kumaņ cie mi waņ-ma dumaanjo-na, Diilonjo cie dūņgu faņgu-i fuō da-u-diei kūņgu aa namei dūņgu faņgu-i.

¹⁸ Molo baa tāal u fere na hōlma-na! Umaņ duō fer nelbiliemba-i a tuō ne u fere wuo nelnurāņo, kutieņ duō tuō taara Diilonj-nelnullē-i, u saaya u ce u fere mimilāņo. ¹⁹ Bige-i cie mi waņ-ma dumaanjo-na? Nelbilieņ baņ bīņ kumaņ nelnullē-i, Diilonjo daa-ku miminsīnni. Na saa da, Diilonj-nelma ciēra wuo: «*Diilonjo bel cēcēmuntaamba-i baa bafamba fēfēj cēcēmurju*

* 3:4 Niēņ Pōpuōr. 18.24-28.

yaa-i.»[†] 20 Ma tiraa nyegēņ wuō: «Itieņo suō nelnurāamba āņjōguōma-i. U suyaa wuō yunģu si dii-mēi.»[‡] 21 Terieņģu fanģu-na, molo baa kaal u fēre wuō fuō dii baa mēļņo. Na saa da, bimbinni-i hiere namaa niini-i: 22 Muō baa Apolōsi-i baa Pier, namaa baan miē. Miwaanģo-i baa cicēlma-i a naara kuliņģu-i, namaa niini-i. Nyunģo-i baa bisīnuō-i, namaa niini-i. 23 Nga namaanģo-i Kirsa baan namaa, aa Kirsa-i Diilonģ-wuonģo.

4

Kirsa pōpuōrbiemba maama

1 Kumanģ ņaa miē kūņģu-i, muō baa Apolōsi-i, na saaya na ta na kāņ-ye *Kirsa maacembieņ miē. Diilonģ-kusūņģu manģ naa fuo, u hāa-ye baa-ku i diē puure-kuō pigāaņ nuōmba-i baa-ku. 2 A ne da da ba dii wēima nēlieņ nuō ņ nanģ-na, ba taara ņ ce-ma manģ saaya ma ce dumaā.

3 Mēi wulaa, da na fiē ta na wanģ wuō niē, sisō nelbilieņ da ba fiē ta ba wanģ wuō niē, maasūmpīē. Mēi fēre-i, mi sa ji cira mi maacemma faa, mi sa ji cira ma balaanģ. 4 Mi saa da mi cālmuō terieņģu-i, ņga miņ fiē'a mi saa da cālmuō mi fēreņ nuō, kufanģu sa pigāaņ wuō mi vii dē. Itieņo yaa gbāa cira mi maacemma faa sisō ma balaanģ. 5 Terieņģu fanģu-na, baa na wuōya na ta na cāl nuōmba-i a ne da ba cālmanģ-huonģu saa hi. Yaanģ Itieņo jo. Duō jo, mamanģ cie kukulma-na hiere, u ka puure-mēi aa bi puure nuōmba kusūnniņ-maama-i. Mafanģ da ma ce, nēlieņo nēlieņo Diilonģo ka pā-yo baa jaaluņģu manģ saaya baa-yo.

6 Tobiņ namaa, nēlieņ nuō ņ saa saaya ņ ce ji cor kumanģ nyegāaņ. A ce dumaanģo-na, mi biyaa nelma bōi muō baa Apolōsi-i i kūņģu-na a tagaaya pigāaņ-na na da na suō nelma famma yaanģa-i. Mi sa taara na hōlma-na, unaa tuō wuōra u hōģorra u fēre wuō fuō dii baa mēļņo aa cīina unanģo-i. Ku'i cie mi biē miē maama-i tagaaya pigāaņ-na. 7 Da ņ ta ņ wuōra ņ hōģorra ņ fēre dumaanģo-na, hai moloņo-i juō ce-ni bōlbōl banamba-na? Bige-i dii baa-ni nanģ yerreņ-kūņģu-i? Nimanģ dii baa-ni hiere, Diilonģo'i saa hā-ni baa-ni wei? Da kuō Diilonģo'i hāa-ni baa-ni, ma bilaa niē ņ ta ņ wuōra ņ hōģorra ņ fēre ņaa nanģ niidanni?

8 Tobiņ namaa, na daa niē sī na yiē. Namaa wulaa na cie biņkūntaanģ namaa. Na duonģ yaanģa miēņo-na ta na ce na yuntesīnni-i. Kuō naa naa ce ninsonģ-yuntaanģ namaa, kuu naa saa gbuu suō aa dōlnu-miē. Ii naa kā ka tie ce i bāanģu-i baa-na. 9 Mēi huonģ-na Yesu *pōpuōrbieņ miēņo-i, Diilonģo jīena miēmei huonģu-na ņaa kasobiemba manģ banģ jīena-bei

[†] 3:19 Yōbu (Job) 5.13   [‡] 3:20 Gbeliēmanģ-nalāanģu (Psaume) 94.11

ba deņ da ba ka ko-ba. A ce dumaņo-na, nelbiliemba-i baa *dōrpōpuōrbiemba-i hiere ba ta ba hel ba nyε-ye. ¹⁰ Miemei birii ce mimiēl miε Kirsa maama-na, aa namaa na ce nel-nurāaņ namaa Kirsa horre-na! Miε i naa yuņgu aa fōņgūō cer waa namaaņo-na! Nuōmba sa kāņ miēņo-i, aa ta ba kāņ namaaņo-i! ¹¹ A ji hi baa nyuņgo, ii dii nyulmu-na baa hūņkuōsīnni-na. Niidiini sī baa-ye, ba siε yaņ i muoma-i, i siε bi da tuoleņ-muntienammu: Diε cor dēi, i cor dēi. ¹² I ce maacemma-i ņaa i ka ku diε gbāa diε da i nuņ-juuru-i. Umaņ duō tuora-yiε, i cārā Diilonō-i hā kutieņo-i. Umaņ duō ce-ye kpāncōlgūō, i hīrā i kūōma-i. ¹³ Umaņ duō tuō bīēna i yireiņa-i, i suō nuoņgu baa kutieņo-i. A ji hi baa nyuņgo, nelbiliemba ne-ye nelsōsaņ miε, ba ne-ye ņaa juoraaņ miε.

¹⁴ Ku saa ce ņaa mi nyegēņ nel daama-i da mi ture na yammu-i dē! Ku'i sī. Kuu dii ņaa naņ yeņ mi bisālņ namaa, aa na maama tiraa ta ma dōlnu-miε, ku'i ciε mi ta mi nyegēņ-ma da mi tigāaņ-na nelma. ¹⁵ Na saa da, halle da na fiε da nuōmba neifieņa ndii ba ta ba kalaņ-na Kirsa maama-i, na to dii u diei yon; u yaa muō. Bige-i ciε miε na to yaa muōņo-i? Muōmei waaņ *Neldōdōlma-i baa-na na hūu-ma a ce Yesu-Kirsa baaņ namaa. ¹⁶ Terieņgu faņgu-na, jande, mi cārā-nei, taa na ce mei temma-i. ¹⁷ Mi puu ma yaa-i mi saaņ mi bieņo-i* Timote-i na wulaa. Timote maama sa suō aa dōlnu-miε, u vii Diilon- hūmelle-na. Miņ wuō wuōsaangu maņ Yesu-Kirsa hūmelle-na, mi saaņ-yo u duō ka tir kufaņgu maama yaa baa-na ņaa miņ wuōraņ mi waņ-ma dumaa baa Diilon-dūņ-baamba-i terni-na hiere.

¹⁸ Na hōlma-na, banamba daa niε sī mi siε bir kā, ba doņ ta ba hōgōrra ba fεrε. ¹⁹ ņga Diilon duō siε, ku siε vaaya mi ka kā na wulaa. Da mi kā, bombolmantaamba famba-i, mi ka ne da kuō baņ waņ mamaņ ba gbā ba ce-ma. ²⁰ Da ņ siε Diilonō nuņgu-i, ku sa bāl nuņ-āndaaņ-nu yon, ku saaya ku da ņ ciluō-i-na. ²¹ Na taara da mi ta mi kā, mi bel nyanģbāaņgu mi naņga-na ta mi kā, sisō na taara mi ta mi kā baa hīēhīeņo? Niēņ na par.

5

Korēntitaambaņ ceņ bīņwosīnni maņ

¹ I wuōra i nu-ma terni-na hiere wuō bīņwosīnni nanni ciε na hōlma-na. Bīņwosīņ daani-i, halle bamaņ sa suyaaņ Diilonō-i ba sa siε ce-ni: Ba'a na hōlma-na unaa galla baa u to ciēņo. ² Mafammaņ fiε ce, na cor ta na kaal na fεrε. Ma sī kuu naa saaya ku jaņ-na, aa umaņ ciε maacembabalamma famma-i

* **4:17** Timote-i, Pol fεreņ bieņo sī, ņga u taa u kāņ-yo u bieņo Diilon-hūmelle-na. Niēņ Pōpuōr. 16.1.

na donya-yuō hiel-o na hōlma-na. ³ Muō fuō, mii si dii baa-na terienģu-na, ņga mi huōŅga dii. Kumaņ saaya ku ce kutienģo-na, mi yieraaya-kuō tī ņaa mii dii baa-na terienģu-na. ⁴ Terienģu fanģu-na, tigiin na-naa Itienģo Yesu yerre-na. Da na tigiin na-naa, u ka kāyā-nei aa muōmi ka ta mi bi jōģuōŅ na maama. ⁵ Da na tigiin, na nyaa-yo na hiel-o na hōlma-na na hā *Sitāni-i baa-yo. Mi taara u nanna u cilōbabaļo-i aa Diilonģo kor-o Itienģo jommaņ-yiinģu-i ku'i cie mie na donya-yuō hiel-o na hōlma-na.*

⁶ Na kaal na fεε gbāŅgbāŅ! Na saa suō wuō siini-i baa ni yor-numma-i ni gbāa sire burjūmmu boi wei? ⁷ Ambabalma dii ņaa siini. Hielaan-maņ na hōlma-na, ku yaa na ka koņ hiere, na ka waa ņaa burjūmmu maņ siini saa dii muō. Aa na kuōŅ tī. Yesu-Kirsa cie u fεε tāmman-kūŅģu a migāaņ na hōmmu-i. U yaa *kōrsinni tīmman-ponsaanģu tūmbilonģo-i†. ⁸ Terienģu fanģu-na, yaan i nanna i cilōbabaļo-i baa biŅwosinni-i, nii dii ņaa siini; aa i ce ponsaanģu-i baa huōŅga diei, ku yaa ņaa burjūmmu maņ siini saa dii muō.

⁹ Miņ nyēģāaņ seβε‡ maņ hā-na cor, mi waan-ma yuō mie baa na ta na piē kakarkuontaamba-i. ¹⁰ Da mi cira na baa piē kakarkuontaamba-i, mi sa gbē kakarkuontaamba-i hiere miwaanģo-na, mi sa bi gbē bamaņ cieņ cāncaaya-i hiere miwaanģo-na, mi sa gbē bamaņ cieņ dudubūle-i hiere miwaanģo-na, mi sa bi gbē cufēbuoltaamba-i hiere miwaanģo-na. Da ņ'a ņ sa taara ņ piē bafamba-i hiere daaba-i, ņ ka naa ņ hel miwaanģo-na. ¹¹ Da mi cira na baa piē kakarkuontaamba-i, mi gbē bamaņ wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba ce kakarkuonģo-i. Mi gbē bamaņ wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba ce cāncaaya-i. Mi gbē bamaņ wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba buol cufienģa-i. Mi gbē bamaņ wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba biēna nuōmba yireiŅa-i. Mi gbē bamaņ wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa yaņ kolma ta yaanģa beī. Mi gbē bamaņ wuō ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba du nuōmba-i. Halle na saa saaya na wuo niwuoni baa kufanģu taamba-i.

¹² Bamaņ saa hūu Yesu maama-i, mei sie gbāa waņ bafamba yuŅ-maama-i. Bamaņ dii hūmeduōle-na baa namaa, na saaya na ta na waņ bafamba yuŅ-maama yaa-i ¹³ aa na yaņ puonģu-nuōmba-i na hā Diilonģo baa-ba, u'i ka suō uŅ ka ce-ba dumaa. Terienģu fanģu-na, «*duōnyan nelbabaļo-i na hiel-o na hōlma-na*»Š, ņaa maņ nyēģāaņ dumaa Diilonģo-nelma-na.

* **5:5** Niēņ Kor. hāa. 2.6-11: Terienģu-na, ņ gbāa da wuō u donyamma-i Diilonģo-dūŅģu-na ku kāyā-yuō boi. Ku cie u nanna u cilōbabaļo. † **5:7** Kōrsinni tīmman-ponsaanģu tūmbilonģo-i: Niēņ ku nelma-i Helmaņ-seβε-i-na (Exode) 12.3-21. ‡ **5:9** Seβε faņo nuŅģu saa dii Diilonģo-nelmaņ-seβεbaa-ba-na. § **5:13** Anģinamma tiyemman-seβε (Deutéronome) 17.7

6

Taa na fiēlnu na nelma-i na fere

¹ Bige-i ciē nel da ma suur Diilon-*dūn*-baaņ namaa na hōlma-na, na sa fiēlnu-mēi na-naa nuō, na sire bī na-naa bamaņ sa suyaāņ Diilon-*o*-i ba wulaa wuō ba ka fiēlnu-mēi? ² Namaa saa suō wuō Diilon-*dūn*-baamba yaa kaa ger nuōmba-i hiere hīema-na ba yuņ-maama-i wēi? Da na waa da na ji ger nuōmba-i hiere ba yuņ-maama-i, nelyilemma gbāa yar-na germa wēi? ³ Na saa suō wuō i ka bi ger *dōrpōpuōrbiemba yuņ-maama-i wēi? Aa ji da baa miwaaņ daayo nelma! ⁴ Da na da weima-i baa na-naa, na bir yaņ aa kā ka ne umaņ si dii baa-na na Diilon-*hūmelle*-na u duō fiēlnu-mēi hā-na! ⁵ Senserre sa da-na wēi? Ku ce namaa hōlma-na nelnurā si dii umaņ gbāa fiēlnu na nelma-i wēi? ⁶ Ma ce niē Diilon-*dūn*-baaņ namaaņo-i na-naa nuō, na ji ta na bī na-naa? Aa tiraa bī na-naa nelgbāņgbālāaņ wulaa?

⁷ Da na gbāņ bī na-naa tī, ku'i pigāaņ wuō na naana Diilon-*hūmelle*-i. Bige-i ciē moloņ duō ce-na kuujaņgu, namaa sa tiil-ku nammaņ temma? Bige-i ciē na sa siē ba cuo-na? ⁸ Namaa sa siē ba ce kuujaņgu nei, aa namaa cer ta na ce kuujaņgu banamba-na. Na sa siē ba du-na, aa namaa ta na du banamba-i. N siē suō wuō na wuō Diilon-*hūmeduole* yaa-i hiere. ⁹ Ma sī na suyaa wuō bamaņ ciēņ kuubabalaāņgu-i ba siē ka da munsuurmu *Diilon-nelle-na kē? Baa na tāal na fere: Bamaņ ciēņ kakarkuōņo-i, baa cufēbuoltaamba-i, baa bamaņ ciēņ fuocesinni-i, baa bēmba maņ ciēņ ba-naa, ¹⁰ baa cuobaa-ba-i, baa cāncaayataamba-i, baa konyōrāamba-i, baa yebīenataamba-i, baa bamaņ ciēņ dudubūole-i, ba siē da suur Diilon-*nelle*-na. ¹¹ Na hōlma-na banamba waa daama yaa nuō-i. Nga fiēfiē-i-na, naņ suurii Yesu-Kirsa horre-na, *Diilon-Yalle ciē Diilon-*o* hur na āmbabalma-i, aa bō-na na deņ a ce-na fuō baaņ namaa, aa ce-na nelviin namaa.

¹² Da na ce na ta na piye wuō: «Bīņkūņgu saa nyaa-mi», ninsoņo, nga bīmbīnni hieroņo saa fa baa-ni. Mi gbāa cira: «Bīņkūņgu saa nyaa-mi.» Nga bīņkūņ maama sa ji ta yaaņga miē dede. ¹³ Da na ce na bi ta na piye wuō: «Niiwuoni ciē kusūņ maa-na aa kusūņgu bi ce niiwuoniņ maa-na.» Mafamma-i ninsoņo, nga yiinģu dii baa yiinģu Diilon-*o* ka dīņ-ni ni hāi-i-na hiere. I kūōma saa ce da ma ta ma ce kakarkuōņo, ma ciē i diē tiē cāa Itieņo yaa baa-ma; ma tieņo yaa ufaņo-i. ¹⁴ Na saa da, Diilon-*o*ņ siire Itieņo-i kuomba hōlma-na baa kumaņ, u ka bi sire miēņo-i baa kuuduōņgu faņgu yaa-i.

¹⁵ Ma sī na suyaa wuō na kūōma-i *Kirsa kūōma kē? Terieņgu faņgu-na, mi gbāa biē Kirsa kūōma-i ka ce-ma saasorcieņ maama wēi? Ma nu dei wēi? ¹⁶ Na saa suō wuō da ņ galla baa saasoro-i ņ ciē kuuduōņgu baa-yo wēi? Ma nyegāaņ

Diilonj-nelma-na wuɔ: «Ba hāi-i-na ba gbonu ce kuuduɔṅgu.»*
 17 Nga umanj duɔ waa horre-na baa Itienjo-i, Diilonj-Yalle ce-yo kuuduɔṅgu baa-yo.

18 Hielaanj na nanḡa-i figiinj-kakarkuonjo-na. Nuɔmbanj ceṅ āmbabalma manj, ma sa kpatalla ba kūɔma-na, nga umanj duɔ ce figiinj-kakarkuonjo-i, kuu dii ṅaa u cie gbomma fuɔ fereṅ kūɔma yaa nuɔ-i. 19 Na saa suɔ wuɔ na kūɔma yaa Diilonj-Yalle dūṅgu-i wei? Diilonj-Yalle fande-i Diilonjo'i hāa-na baa-de; dii dii na hɔmmu-na. Na saa suɔ wuɔ na kūɔma-i namaa maama si wei? 20 Diilonjo sāa-na sukpekpellunj. Terienḡu fanḡu-na, taa na ce-yo bɔi baa na kūɔma-i.

7

Pol piye cejallen-kūṅgu

1 Nanj nyegāanj sebe manj hā-mi, i ka waṅ fuɔ maama yaa fiɛfiɛ-i-na. Na ciɛra wuɔ bibienj nuɔ da ṅ saa bie ciɛṅo ku faa. 2 Ma minj ka waṅ mamanj, ma yaa daama: Da na ta na taara na hiel na nanḡa-i kakarkuonjo-na, bibienj nuɔ ṅ saaya ṅ bie ṅ yerrenj ciɛṅo, aa ciɛṅo bi soṅ u yerrenj bɔlɔ nuɔ. 3 Bibienjoṅ saaya u tuɔ ce kumanj u hā u ciɛṅo-i u tuɔ ce-ku, aa ciɛṅonj bi saaya u tuɔ ce kumanj u hā u bɔlɔ-i u bi tuɔ ce-ku. 4 Ansorre-na, ciɛṅo sie gbāa ce kumanj dɔlaanu-yuɔ baa fuɔ fereṅ kūɔma-i; u bɔlɔ maama. Aa bɔlɔṅo sie bi gbāa ce kumanj dɔlaanu-yuɔ baa fuɔ bi maama-i, u ciɛṅ maama. 5 Unaa baa yagar unanj munḡallammu-na. Mi saa yagar-ma da na'a na saa-ma wuɔ na ka bel na fere a da huɔṅgu celle a gbāa da na cārā Diilonjo-i fafamma aa suɔ cor baa na ānsorre-i di temma-i. Ni ma'i sī da na yanj ku vaaya, na sie ji gbāa bel na fere, a ce dumaanjo-na, *Sitāni ka hi-na guɔl na gbeini-i. 6 Mi waanj nelma'i, ku saa ce ṅaa mi guor-na na da na ce-ma de!

7 Coima saa fa, kuɔ nuɔmba-i hiere baa naa waa siraamba mei temma-i, ku yaa naa dɔlnu muɔ. Nga Diilonjo saa ce-ye kuuduɔṅgu hiere: U hāa unanj daaku aa hā unanj daaku. 8 Mamanj dii mi da mi waṅ-ma baa siraamba-i baa bikulcaamba-i, ma yaa daama: Da na tɛe dei ṅaa muɔminj tiyāa dumaa mi saa bie ciɛṅo, ku faa. 9 Nga nuɔni manj da ṅ suɔ wuɔ ṅ sie gbāa bel ṅ fere, bie ciɛṅo. Da ṅ bie ciɛṅo-i ku bɔyaa ṅ tɛena ṅ diei aa ce-maama ta ma ko-ni. Da ku bi waa ciɛṅ nuɔ, ṅ soṅ. Da ṅ soṅ bibienj-na ku bɔyaa ṅ tɛe ṅ diei aa be-maama ta ma ko-ni.

10 Bamanj dii ānsorre-na aa waa Diilonj-dūṅ-baamba hiere, bafamba maama yaa daama; mei saa waṅ-ma, Itienjo'i waanj-ma. Wuɔ ciɛṅo saa saaya u hel u bɔlɔ wulaa. 11 Duɔ hel, u saa saaya u bie bɔlɔṅo nanjo. Da kuɔ bibienj maama dii-yuɔ, u bir

* 6:16 Miwaanjo jīnammanj-sebe (Genèse) 2.24

u kā ba ka nunu ba-naa baa u bōlo-i. Aa bibieņ nuo ņ saa bi saaya ņ nanna ņ cieņo-i.*

¹² Meī fεε-i, miņ ka waņ mamaņ baa banamba-i ma yaa daama: Da ņ hūu Diilon-*maama-i*, aa ņ cieņo saa hūu-*ma*, aa hūu-*ma* duo tiena baa-*ni*, ņ saa saaya ņ nanna-*yu* wuo u saa hūu Diilon-*maama-i*. ¹³ Kuuduonģu yaa baa caamba-*i*; nuo da ņ hūu Diilon-*maama-i*, aa ņ bōlo saa hūu-*ma*, aa hūu-*ma* ņ da ņ tiena baa-*yo*, ņ saa saaya ņ hel u wulaa. ¹⁴ Bōlņo faņo temma-*i*, uņ hūyāa-*ma* kertieciε soņ-*yu*, u piyaa Diilon-*o-i*. Aa cieņo maņ saa hūu Diilon-*maama-i* aa hūu-*ma* soņ kertieyieņo-*na*, u piyaa Diilon-*o-i*. Kuo ma saa naa waa dumaa, baa naa cira ba bisāimba-*i* sie gbāa pie Diilon-*o-i* a ne da ba piyaa-*yo*. ¹⁵ Ņga umaņ duo u saa hūu Diilon-*maama-i*, aa u tēnatieņo hūu Diilon-*maama-i*, aa wuo fuo si dii u tēnatieņo maama-*na*, ba baa cie-*yo*; ba yaņ u kā. Kufanģu terieņgu-*na*, u tēnatieņo maņ hūyāa Diilon-*maama-i*, u yaa bōlņo-*i* wa, u yaa cieņo-*i* wa, uu dii u fεεņ nuo. Diilon-*o* bīε-*na* wuo na waa yaafellen. ¹⁶ Da ņ yagar aa nyaar, naņ ka gbāa kor ņ tēnatieņo-*i* wei? Ņ sie gbāa ce Diilon nuo suo mafamma-*i*.

Tiyāaņ na temma-i

¹⁷ Da ma hel daama-*na*, naņ ņa naa waa dumaa aa Diilon-*o* bī-*na*, na tīε dumēi; Diilon-*o* yaa wuo ma ce dumaa. Mi wuora mi waņ ma yaa-*i* terni-*na* hiere baa Diilon-*dūņ*-baamba-*i*.

¹⁸ Diilon-*oņ* taa u bī-*na* huonģu maņ nuo-*i*, da kuo unāņ nuo ņ naa *jā, baa yaņ senserre ta di da-*ni* baa ņ *jāmma-*i*. Da kuo ņ saa naa bi jā, baa yaņ senserre ta di da-*ni* wuo ņ saa jā, tīε dumaa, baa cira ņ jā. ¹⁹ Ņ jā o, ņ saa jā o, yunģu si dii-kuo. Kumaņ gbāaņ, ņ baa yagar Diilon-*o* nuņģu-*i*. ²⁰ Naņ ņa naa waa waama maņ aa Diilon-*o* suo duo bī-*na*, na hieroņo-*i* hiere na saaya na tīε dumēi. ²¹ Diilon-*oņ* taa u bī-*ni*, da kuo nii naa waa korieņ nuo, baa yaņ ma jaņ-*ni*. Ņga da ba hā-*ni* hūmelle-*i* ņ da ņ hel kōrsinni-*na*, hel-*niε*. ²² Na saa da, Itieņo-*i* Yesu-*Kirsa* duo bī korieņo maņ, u jo ji ce nebiņo u wulaa, aa umaņ duo waa nebiņo aa u bī-*yo*, u jo ji ce u korieņo. ²³ Diilon-*o* sāa-*na* sukpePELLUņ, baa na bir na ce nelbiliemba kōraaņ namaa. ²⁴ Tobin namaa, mi sie kar ku coima, naņ waa dumaa aa Diilon-*o* bī-*na*, waņ waama famma yaa-*i* u hūmelle-*na*.

Bamaņ saa hi suur ānsorre-na

²⁵ Kumaņ ņaa bamaņ saa hi suur ānsorre-*na* ba kūņģu-*i*, mi ka piie ce lē kuo. Miņ ka waņ mamaņ, ma saa hel Itieņo nuņ-*nu*, mēi huoya-*maama*. Diilon-*o* faa baa-*mi*, a ce huhurma si dii mi nelma-*na*.

* 7:11 Nieņ Matie sebe-*i*-na 5.32.

²⁶ Mullemāŋ maaraaya fiefie-i-na, mei wulaa ku boŋyaa nuomba tŋe ba temma-i ba baa suur ānsorre-na. ²⁷ Da kuɔ cieŋo dii baa-ni tŋi, baa nanna-yuɔ. Da kuɔ cie sŋi baa-ni, baa dii ŋ yunŋu-i cakūŋgu-na. ²⁸ Ku saa ce ŋaa da ŋ bie cieŋo-i ku balaanŋ de! Ku saa bi ce ŋaa cieŋ duɔ soŋ ku balaanŋ de! Nga bamaŋ suuri ānsorre-na ba ka mulleŋ yan siraamba-i ku'i cie mie na baa suur-die.

²⁹ Tobinŋ namaa, minŋ taaranŋ mi wanŋ mamaŋ ma yaa daama: Huoŋgu saa tiraa tŋe boi. Terienŋu fanŋu-na, a doŋ fiefie-i-na, caantaamba saaya ba waa ŋaa ba saa dii caamba. ³⁰ Bamaŋ kaalaanŋ ba ce ŋaa weima saa da-ba. Bamaŋ nyieŋ ba ce ŋaa ba hoŋmmu saa fe. Bamaŋ sãa bimbinni-i, ba baa haa ba nanŋa nie. ³¹ Bamaŋ daanŋ miwaanŋo tōno-i, ba baa haa ba nanŋa yuɔ. Miwaanŋ daa unŋ yenŋ waama manŋ, u sie tiraa co.

³² Mi sa taara ānjoguoma yu na hoŋmmu-i. Na saa da, umanŋ duɔ saa dii cieŋo, ŋ da u yii baa Itienŋo maacemma yaa yonŋ; u taara u ce kumanŋ dolaanunŋ Itienŋo-i. ³³ Nga umanŋ duɔ dii cieŋo, u yii baa miwaanŋ daayo maama; u taara u ce kumanŋ dolaanunŋ u cieŋo. ³⁴ A ce dumaanŋo-na uu dii sōmma hãi. Kuuduŋgu yaa baa caamba-i, umanŋ duɔ saa soŋ, ŋ da u gbu u yii baa Itienŋo maacemma yaa yonŋ. U weima-i hiere ma kãa ka jūŋ Diilonŋo yaa nuɔ-i. Nga cieŋo manŋ duɔ soŋ, u yii baa miwaanŋ daayo maama; u taara u ce kumanŋ dolaanunŋ u bōlo.

³⁵ Da na da mi piye dumandē-i-na, mi taara namaa fafaanŋu'i. Na baa da nie sŋi mi taara mi cie-na, ma'i sŋi. Mi taara na nyaar Itienŋo'i nuɔ-i baa huŋŋa diei aa na ta na ce kumanŋ faa cemma.

³⁶ Fiefie-i-na, umanŋ duɔ ne da u dōrŋo maama yuu u huŋŋa-i, aa ne da fuɔ duɔ saa bie-yo ku ka ce kpelle u wulaa, u gbãa bie-yo, bāaniŋo sŋi. ³⁷ Nga umanŋ duɔ yiera-mei wuɔ u sa taara u dii cieŋo, aa ne da da ba bōro baa u dōrŋo-i ku sie ce bāaniŋo, aa u gbãa bel u fere cakūŋgu-na, da kuɔ ma hilaa fuɔ fereŋ huŋ-na, ku faa. ³⁸ Terienŋu fanŋu-na, umanŋ duɔ jã u dōrŋo-i ku faa, umanŋ duɔ hiel u nanŋa u dōrŋo maama-na, kufanŋu tiraa fa yanŋ.

³⁹ Casoinŋ nuŋo-i, ŋ bōlo duɔ waa cicelma, ŋ sie gbãa kã ka soŋ yanŋa nanŋa. Nga duɔ ku, nii dii ŋ fereŋ nuɔ, ŋ gbãa soŋ bibienŋo manŋ dolaanu-nie. Kumanŋ gbāanŋ, bibienŋo faŋo saaya u hūu Yesu maama-i. ⁴⁰ Nga mei wulaa duɔ tŋe u saa soŋ, ku ka buɔ-yuɔ yanŋ duɔ kã ka soŋ bibienŋo nanŋ-na. Mafamma-i mei huoya-maama, aa mi suyaa mie *Diilonŋ-Yalle bi dii baa muŋo-i.

¹ Fiefie-i-na, i ka ne cufieņ-kūōma kūņgu-i. I hieroņo-i i suō weima bōi fuō ninsoņo ņaa naņ waan-ma dumaa, ņga na saaya na suō wuō sōsuōmuņgu jo baa bōlbōlsinni, a ne da nelnyulmu ce i naņ kaasinni Diiloņ-hūmelle-na. ² Uman duō tuō ne wuō fuō suō bīņkūņgu, u saa hi tuō suō ņaa uņ saaya u suō dumaa. ³ ņga uman duō yan Diiloņo maama ta ma dōlnu-yuō, Diiloņo suō u yaa-i.

⁴ Terieņgu fanġu-na, cufieņ-kūōma-i i gbāa tie wuo-ma wei? I suyaa wuō cufēllu-i bīņkūņgu sī, aa tiraa suō wuō Diiloņo dii u diei yon! ⁵ Banamba daa ninanni ta ba buol-ni dōrō-i-na baa hēma-na hiere wuō bafamba diiliemba yaa-i. Bafamba wulaa diiliemba dii bōi aa yuntaamba bi dii bōi. ⁶ A ne da miē fuō miē wulaa, Diiloņo dii u diei yon. U yaa i To-i. U'i hielaa bīmbīnni-i hiere aa i tēnaana fuō maa-na'i. Aa Itieņo bi dii u diei, u yaa Yesu-Kirsa-i. Diiloņo ciē u yaa hiel bīmbīnni-i hiere aa fuō barguō yaa nuō-i iņ yēj cicēlma dumandē-i-na. ⁷ ņga i hieroņo saa suō wuō cufēllu-i bīņkūņgu sī. Banamba miēj cufieņa-i a ce ji hi baa nyuņgo, da ba ta ba wuo cufieņ-kūōma-i ba ta ba jōguōj cufieņa maama, aa da ņaa ba guōla ba Diiloņ-hūmelle-i. Ba saa hi naņ kaasinni yogo ku'i juōj baa ānjōguōma famma-i. ⁸ A ne da ku saa ce ņaa niuwuoni yaa gbāa piē-ye Diiloņo-na. Die saa wuo, kuanġu sa hel-yiē, die bi wuo, kuanġu sa suur-yiē.

⁹ Naņ yēj na ferēj nuō dumaa ta na ce kuman dōlaanu-nej, gbāaņ bamaņ saa hi naņ kaasinni yogo Diiloņ-hūmelle-na, na baa ji bēna ba Diiloņ-hūmellen-kūņgu-i. ¹⁰ ņaa bamaņ saa hi naņ kaasinni-i yogo, unaa kā ka da nuōni maņ suyaan yiēņgu ņ tēnaana tīnniņ-dūj-nu ta ņ wuo kūōma; fuō u siē bi kā na ta na wuo wei? ¹¹ Duō wuo aa u huōņga saa ji hūu-ma, naņ sōsuōmuņgu'i saa jo baa mafamma-i wei? Nuōnei ciē u kōsuōj u ferē. A ne da *Kirsa kuu fuō bi maama-na. ¹² Da na ta na ce gbomma famma-i Diiloņ-dūj-baamba maņ saa hi naņ kaasinni-i yogo na guōl ba gbeini-i Diiloņ-hūmelle-na, na saaya na suō wuō na ce-ma Kirsa fuō ferē yaa nuō-i. ¹³ Ku'i ciē na da muō da mi suō wuō da mi wuo daaku-i, mi ka guōl mēlņo gbeini-i Diiloņ-hūmelle-na, mi ne ku bīņkūņgu-i aa yan-ku; mi siē tiraa dii-ku mi nuņgu-na.

9

Kuman saaya baa Yesu pōpuərbiemba-i

¹ Muō mi siē gbāa ce kuman dōlaanu-miē wei? Yesu *pōpuərbiļon muō sī wei? Mi saa da Itieņo-i Yesu-i baa mi yufelle-i wei? Miņ ciē maacemma maņ hā Itieņo-i, ma'i sī namaaņo-i wei? ² Banaņ da ba fi'a ba saa hūu-ma wuō Yesu pōpuərbiļon muō, namaa fuō na saaya na hūu-ma. Naņ

hūyāa Itieņo maama-i mi wulaa, ku yaa pigāaņ wuō Yesu pōpuōrbilonj muō.

³ Bamaņ ciera mi maacemma saa fa, miņ ka waņ mamaņ baa-ba ma yaa daama: ⁴ Yesu pōpuōrbienj miēņo-i i sa wuo wēi? I sa nyōņ wēi? ⁵ Mi saa saaya mi jā cieņo Diilonj-dūņ-baamba-na u tuō wuōra baa-mi ņaa Yesu pōpuōrbiembaņ ceņmaņ duma baa Itieņo hāmba-i a naara Piēr wēi? ⁶ Sisō muō baa Barnabasi-i yonj, miēmei saaya i ce maacemma-i a taara i nuņ-juuru-i? ⁷ Naņ siire, na nuō wuō molo kāa sorosimma-na aa tuō pā u fere wēi? Sisō melņ daayo sūō tibinni-i aa u sa wuo ni bienja-i? Da ma'i bi sī āncīnaņ daayo sa nyōņ u muōru nōnō-i? Na nuō-ma dede wēi?

⁸ Miņ waņ nelma maņ daama-i, nelbiliemba'i jōgaņ du-maāņo-na yonj wēi? Ma sī maaduōma famma yaa bi nyegāaņ *Moisi *āņjinamma-na ke? ⁹ Ma nyegāaņ āņjinamma-na ninsoņo wuō: «*Niiņ duō tuō muo dīmma-i ņ saa saaya ņ vaa u nuņgu-i.*»* Ku ce namaa na'a Diilonj kaalaaya niimba yaa aa waņ mafamma-i wēi? ¹⁰ Ma sī nel daama waāņ a vii miēmei ke? Coima saa fa, ma fuliinu miēmei. Ma sī umaņ duō tuō kū, u suyaa wuō u ka da biņkūņgu ku'i cie u tuō kū ke? Nuō da ņ suō wuō naņ dīmma cie dēdiēni hierē, ņ waa hie kā wuō naņ ka muo-ma? Da ņ da umaņ muyaāņ u dīmma-i, u suyaa kerre wuō u ka da belle-mēi ku'i cie. ¹¹ Inj cie Diilonj-maacemma-i na hōlma-na, kuu dii ņaa i duu dīmma. Da ņ duu dīmma-i, ņ saa saaya ņ kar-ma wēi? ¹² Bamaņ wuyaāņ na nagāņ-niini-i wuō ni vii-ba, ni vii miēņo-i yaņ bafamba-i. ņga i fiinaāņ aa bel i mulēma-i nammu hāi. I sa taara *Kirsā *Neldōdōlma bir baa ma huōņgu ku'i cie i hīrā i mulēma-i.

¹³ Ma sī na suyaa kerre wuō bamaņ cieņ maacemma-i *Diilodubuō-i-na, ba niwuoni hel Diilodubuō yaa nuō-i ke? Aa suō wuō *Diilojigāntaamba niini bi hel ba maacemma'i nuō-i ke? ¹⁴ Kuuduōņgu yaa baa bamaņ waāņ Neldōdōlma-i. Itieņ wuō ba ta ba wuo ma'i nuō-i.†

¹⁵ Na nagāņ-niini vii-mi, ņga mi niē-ni aa yaņ-ni. Baa na da niē sī meī taara na ta na hā-mi biņkūņgu ku'i cie mi ta mi waņ nel daama-i dē! Ma'i sī. Aa mi da mi cārā na wulaa, bōlbōl mi ku. Miņ waņ Diilonj-nelma-i gbāņgbāņ mi sa hūu biņkūņgu, ku fē mi huōņga-i. Aa molo sie gbāa ce mi yaņ kufaņgu-i. ¹⁶ Mi sie gbāa gbēlienj mi fere wuō mi waņ Neldōdōlma. Maacemma nama-i, ku dōlaanu-miē o, ku saa dōlnu-miē o, mi ka ce-ma. Aa da mi saa ce-ma, sūlma haraa-miē. ¹⁷ Kuō muōmei naa sire mi fereņ nuō ta mi ce-ma, mii naa saaya baa pāmma, ņga meī saa sire mi fereņ siremma, Diilonj'o'i ciera mi ce-ma. ¹⁸ Terieņgu faņgu-na, meī maacemma sullu yaa hadu-i? Du yaa a waņ

* 9:9 Anjīnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 25.4; Tim. dīe. 5.17-18 † 9:14 Nieņ Like sebe-i-na 10.7.

Diilonj-nelma-i gbāņgbāņ, mi baa hūu bīņkūņgu a ne da mii naa saaya mi hūu.

¹⁹ Mii dii mi fereņ nuō, ņga mi cie mi fere na hieroņo-i na kōrieņ muō da mi gbāņ da nuōmba bōi hā Kirsa-i. ²⁰ Da mi waa baa *Yuifubaa-ba-i, mi ce mi fere Yuifuyieņ muō da mi gbāņ da-ba. Na saa da, Moisi āņjīnamma sie gbāa yuu-mi baa weima, ņga da mi waa baa bamaņ wuōyaan-man, mi ta mi wuō-ma da mi gbāņ da-ba. ²¹ Kuuduōņgu yaa baa bamaņ sa suyaan Moisi āņjīnamma-i, da mi bi waa bafamba hōlma-na, mi ce mi fere ba temma-i da mi gbāņ da-ba. Ku saa ce ņaa mi taara mi cira mi cīnaana Diilonj āņjīnamma-i de! Ma'i sī. Mi wuō ma yaa-i Kirsa wuōsaanģu-na. ²² Da mi waa baa bamaņ saa naņ kaasīnni yogo Diilonj-hūmelle-na, mi ce mi fere ņaa mei fere-i mi saa hi naņ kaasīnni yogo, da mi gbāņ da-ba. Da mi suur terieņgu terieņgu, mi ce mi fere terieņgu faņgu taamba temma, da mi gbāņ da banamba kor-bei. ²³ Mi ce daama-i hiere Neldōdōlma da ma gbāa hi terni-i hiere aa muōmi bi da mi kūņgu-i.

²⁴ Na suyaa wuō gbaruntaamba gbar hiere, ņga umaņ duō ta yaņ banamba-i u yaa yaraa; aa ba pā u yaa-i. Terieņgu faņgu-na, gbāaņ ba baa ta aa yaņ-na. ²⁵ Bamaņ taaraayan ba ka finu gbaruņģu-na, ba hīrā mulīema-i ku tigiima-na. Ba ce mulīema famma-i da ba ka da kumaņ ku sa gbāņ bīenammas. A ne da mie iņ donyaņ kumaņ, ku sa bīena da. ²⁶ Ku'i cie na da muō miņ gbar mi kā, mi sa gbar mi yuņ-nu. Mi saa baa ciekūrāņo maņ sa jafāaņ u yuņ-nu. ²⁷ Mi ce mi kūōma-i kpāncōlgūō aa mi suō mi fereņ belma. Mi sa taara da mi ji waņ Diilonj-nelma-i tī baa banamba-i muōmi hel hōntōbiloņo.

10

Yaan cufieņa buolma-i

¹ Tobīņ namaa, mamaņ daa i bīncuōmba-i *Moisi bāaņģu-na, mi taara na suō-ma hiere. Duherru nandu naa cīnnu-bei a saaņ-ba ba kā ka karnu dāmman-nuoraanģu-i. ² Ku cie ņaa ba *baatisēņ duherru-na baa dāmman-nuoraanģu-na a ce kuuduōņģu baa Moisi-i. ³ Ba hieroņo-i ba wuyaa Diilonj-niiwuoduōni, ⁴ aa nyōņ Diilonj-hūnduōma. Hūmma famma taa ma hel tāmpēlleņ, aa tāmpēlle fande yaa waa *Kirsa-i. U waa baa-ba terni-na hiere. ⁵ Mafammaņ fie ce, ba fōņģūō saa ta ba ce Diilonj huōņģa-i, ku'i cie ba wuōra ku dii *hīekuraanģu-na.

⁶ Nel daama cie da ma pigāaņ-ye wuō i saa saaya i yaņ āmbabalma cemman-maama ta ma dōlnu-yie ņaa maņ taa ma dōlnu i bīncuōmba-i dumaa. ⁷ Baa na ta na buol cufieņa-i ņaa i bīncuōmbaņ taa ba ce dumaa. Diilonj-nelma waan-ma wuō: «*Ba tīenaana wuo niwuoni-i aa nyōņ kolma-i. Baņ juō wuo tī, ba sire*

ce ba bāanġu-i.» * 8 Baa na yaņ i tie ce figiņ-kakarkuoņo-i ņaa i bīncuamba naņ ceņ dumaa. Ba cie ku yaa-i nuamba neifeņ-cīncieluo baa di diei nuamba nuosiba ndii kuu-bei yinduāņġuna.† 9 Baa na yaņ i feņ Kirsa-i ņaa i bīncuamba naņ fieņ-yo dumaa a ce jēnaamba doņ-ba ko-ba.‡ 10 Baa na ta na waana ņaa i bīncuamba naņ waanaņ dumaa, a ce *dōrpōpuōrbiloņo maņ kuōņ nuamba-i u jo ji ko-ba.§

11 Nel daama cie nuamba da ba gbāa suō ba fereņ belma. Ba nyegāaņ-ma da ba gboya mie maņ piyaa miwaanġo tīmma-i. 12 Terieņġu faņġu-na, u maņ duō tuō ne wuō sī fuō yieraaya u gbeiniņ, u gbāņ u baa ji cii. 13 Mamanġ guōlaaņ nelbiliemba gbeini-i Diiloņ-hūmelle-na, ma yaa bi guōlaaņ namaa niini-i. ņga Diiloņo-i nunni hāi tieņo sī; u sie yaņ ma jīnya-nei. Kumaņ da ku ta ku guō na gbeini-i, u ka kāyā-nei aa pigāaņ-na naņ ka ce dumaa hel-kuō.

14 Mi jēnaaņ namaa, terieņġu faņġu-na, jande, nieņ cufieņa buolma-i aa na yaņ-ma. 15 Mi suyaa mie na suō kuyunġu ku'i cie mi ta mi piiye baa-na dumandē-i. Miņ waņ mamaņ, namaa fere-i nieņ-maņ na ne, coima wei? 16 Die tie wuo Itieņo niwuoni-i, iņ jaal Diiloņo-i ciīņga maņ maa-na-i, ka sa pigāaņ wuō Kirsa tāmma yaa cie i waa u horre-na wei? Iņ bi calnuņ *buruo maņ baa i-naa, u'i sa pigāaņ wuō Kirsa kūōma yaa cie i waa u horre-na wei? 17 Buruo diei dii; iņ fie ciinu, i wuo burduōņo faņo yaa-i. Ku yaa pigāaņ wuō ii dii horduōleņ.

18 Nieņ *Isirahel-baamba-i, ba mumbuolmuņ-terieņġu-i Diiloņ-kūņġu, a ce dumaaņo-na, bamaņ wuyaāņ bīmbaamba maņ baņ koņ-baņ terieņġu-na, kutaamba dii Diiloņo horre-na. 19 Ku saa ce ņaa mi taara mi cira cufellu-i baa du kūōma-i nii dii baa yunġu waama namma, 20 ma'i sī. ņga mi taara mi cira baņ koņ bīmbaamba maņ cufieņa-na, ba sa ko-ba ba hā Diiloņo, ba ko-ba ba hā *jīnabaa. A ne da mi sa taara weima waa na hōlma-na baa jīnabaa-ba-i. 21 Na sie gbāa nyōņ baa Itieņo ciīņga-i aa miel nyōņ baa jīna ba kaāņga-i. Na sie gbāa wuo Itieņo niwuoni-i aa tiraa miel wuo jīna ba niini-i. 22 Die vaaya kufaņġu-i, Itieņo huōņga ka du baa-ye; a ne da i sie gbāa fi baa-yo.

Yaāņ i tie kāyā i-naa Diiloņ-hūmelle-na

23 Na ciera bīnkūņġu saa nyaa-ye. Niņsoņo, bīnkūņġu saa nyaa-ye, ņga bīmbinni hieroņo saa fa baa-ye. Bīnkūņġu saa nyaa-ye, ņga bīmbinni hieroņo sa ce i naņ kaasīnni Diiloņ-hūmelle-na. 24 Neliēņo neliēņo, u saaya u tuō taara banamba fafaaņġu, u baa tuō ne fuō kūņġu-i.

* 10:7 Helmaņ-sebe (Exode) 32.6 † 10:8 Nieņ Kāmman-sebe-i-na (Nombres) 25.1-9. ‡ 10:9 Nieņ Kāmman-sebe-i-na (Nombres) 21.4-7. § 10:10 Nieņ Kāmman-sebe-i-na (Nombres) 17.6-14.

25-26 Ma nyegāŋ Diilon-nelma-na wuo: «*Miwaanjo-i baa u huoya-niini-i hiere Itie fuo niini-i*»*, a ce dumaanjo-na, da na da kūoma man sanja-na, na baa cira na yuu ma sinni-i, na sāa na wuo; na baa jaana na hōmmu-i.

27 Molon duo bī-ni wuo ŋ kā na ka wuo niiwuoni, da ku kutienjo saa hūu Yesu maama-i, da ŋ kā, da ba hā-ni kuman, ŋ baa jaana ŋ huŋga-i, ŋ hūu ŋ wuo fiya aa ŋ baa yuu moloŋo baa weima. 28 Nga molon duo da tūnu-nie wuo kūŋ daama-i cufellun-kūoma, ne kutienjo-i aa ŋ yan; baa wuo. Da ŋ wuo, ŋ ka hā kutienjo-i ānjogōbabalamma. 29 Mi saa ne namaa ānjogōma aa piye, mi nie uman gbuoya-nei fuo maama'i aa piye.

Unaa gbāa cira: «Da kuo bīnkūngu saa nyaa-mi, ma da nie na'a mi saa saaya mi wuo daaku-i, wuo da mi wuo-ku mi ka hā unanjo ānjogōbabalamma? 30 Da mi da kuuwuonju-i aa jaal Diilonjo-i aa suo da mi wuo-ku, ma ce nie unaa jo ji tuo gāŋ baa-mi wuo mi cie nie wuo-ku?» 31 Mi gbāa wan maman, ma yaa daama: Na wuo wa! Na nyon wa! Sisō da na ta na ce bīnkūngu bīnkūngu, na saaya na ta na ce-ku Diilon-yerre fafaan-nu. 32 Baa na yan na ciluo tuo guol banamba gbeini-i; u baa guol *Yuifu ba niini-i, u baa guol *nieraamba niini-i, u baa bi guol Diilon-dūŋ-baamba niini-i. 33 Taa na ce mei temma: Muomi vaa mi fere weima-na hiere ta mi ce kuman kāayān nuomba-i. Mi sa taara mei fafaanju, mi taara nuomba-i hiere ba fafaanju Diilonjo duo kor-ba.

11

1 Muominj biyaa *Kirsa maama-i dumaa, namaanjo-i biyaan mei bi maama-i dumei.

Cienjo saaya u suuye u yunju-i Diilocaralle-na

2 Kasi saa da-na: Minj waan nelma man baa-na, na wuo ma hūmelle-i. Weima-na hiere mi nelma sa karaanu-nei. 3 Nga mi taara na suo wuo *Kirsa yaa nuomba-i hiere ba yunju-i. Bibienjo yaa cienjo yunju-i aa Diilonjo yaa Kirsa yunju-i. 4 Bibienj nuo da ŋ yan ŋ cucūngu-i ŋ yunju-na aa ta ŋ cārā Diilonjo-i, sisō ta ŋ wan Diilopōpuorunju-i, kuu dii ŋaa ŋ saa kāŋ Kirsa yaa-i. 5 Aa cienj duo yan u yunju-i gbāngbāŋ aa tuo cārā Diilonjo-i sisō duo yan-ku aa tuo wan Diilopōpuorunju-i, kuu dii ŋaa u saa kāŋ u bōlo yaa-i, a ne da u yaa u yunju-i. Cienjo fanjo temma dii ŋaa cienjo man cirii u yunju-i. 6 Cienjo man duo u sa taara u vaa bīnkūngu u yunju-na, u sa hāyā-kuo bōlbōl wei? Nga i suyaa wuo cienj duo cir u yunju-i, sisō duo hāyā-kuo, ku da-yo senserre, terienju fanju-na bōlbōl u tuo suuye-kuo. 7 Bibienjo yaa Diilonjo nabieranjo-i, u

* 10:25-26 Gbeliemān-nalāanju (Psaume) 24.1

yaa pigāaņ Diilonjo fafaanġu-i, a ce dumaanjo-na, duo tuo cārā Diilonjo-i, u saa saaya u suuye u yunġu-i. Aa ciēņo pigāaņ bibiēņo fafaanġu. ⁸Na saa da, Diilonjo saa hiel bibiēņo-i ciēņ-na, u hielaa ciēņo yaa bibiēņo-na. ⁹Aa ku saa ce ņaa ba maa bibiēņo yaa a hā ciēņo-i de! Ba maa ciēņo yaa a hā bibiēņo-i. ¹⁰Terienġu fanġu-na, ciēņo saaya u ne *dōrpōpuōrbiemba-i aa tuo suuye u yunġu-i a pigāaņ u munyerammu-i. ¹¹Ņga na saaya na suo wuo Itienjo wulaa, bibiēņo sie gbāa muo sātorma baa ciēņo-i, aa ciēņo sie bi gbāa muo sātorma baa bibiēņo-i. ¹²Mi taara mi cira, ciēņo hilaa bibiēņ-na aa bibiēņo hel ciēņ-na, aa ba hāi-i-na hiere ba hilaa Diilonjo-na.

¹³Namaa fere-i niēņ-kunġ na ne! Ciēņ duo yaņ u yunġu-i u saa suuye-kuo aa tuo cārā Diilonjo-i, ku biyaa wei? ¹⁴Ma sī na daa bibiēņo yukuōsīņ da ni tu cor ku ta ku da-yo senserre ke? ¹⁵A ne da ku'i saaya caamba-i. Diilonjo hāa bafamba-i yukuōsīnni-i ni da ni ta ni suuye ba yunni-i. ¹⁶Umaņ duo u dii nuharunġu nel daama-na, kutienjo saaya u suo wuo Diilonjo-dūņ-baamba-i terni-na hiere a naara miē fere-i i ce-ma dumēi.

Itienjo niwuoni maama-i

¹⁷Minġ ka dii mi nuņġu-i mamanġ nuo-i fiēfiē-i-na, mi sie gbeliēņ-na. Na tigiima sa kāyā-nei Diilonjo-hūmelle-na, ma guōla-nei. ¹⁸Mi nuo ba'a da na tigiin na-naa, banamba bo ba deņ, aa mi suyaa miē ma gbāa ce. ¹⁹Mi suyaa miē na saaya na boō ku yaa bamanġ nyaarāa Diilonjo-na ba ka suo. ²⁰Da na jānu na-naa da na wuo Itienjo niwuoni-i, na sa wuo-ni niņ saaya ni wuo duma. ²¹Niiwuonġ da ni hi wuoma, na kā ka biē na juurumbaa. A ce dumaanjo-na, bananġ da ba ce ba tīē baa nyulmu-i aa banamba wuo ye aa nyōņ ye ta ba ce koņhiliinġu. ²²Da na da na sa taara na cal baa moloņo, bige-i ciē na sa wuo dii na cinninġ aa ta na jo? Sisō na taara na blēna Diilonjo-dūņ-baamba yerre yaa wei? Bige-i ciē na ta na ture sūntaamba yammu-i? Na'a mi waņ wuo niē baa-na? Na taara mi gbeliēņ-na wei? Mi sie sie aa gbeliēņ-na.

²³Minġ daa mamanġ Itienjo wulaa aa waņ-ma baa-na ma yaa daama: Baņ ņa naa saaya ba bel Itienjo-i Yesu-i isuōņġu maņ nuo-i, wuo biē *buruo ²⁴aa jaal Diilonjo-i, aa būlnu-yuo aa cira: «Mi kūōma yaa daama-i miņ hāņ-naņ baa-ma, taa na ce miņ ciē kumanġ daaku-i mi maama ta ma tīēnu-nei.» ²⁵Baņ juo wuo niwuoni-i tī, wuo biē duvēņo ciinġ-na hā-ba aa cira: «Ba ka bel-mi ko-mi. Mi tāmma maņ ka kūnna, kuu dii ņaa ma yaa daama-i ciinġa-na. Diilonjo ka bel u *tobisifelēnni-i baa ma yaa-i. Da na ta na nyōņ-yo huōņġu huōņġu, na ce miņ ciē kumanġ daaku-i mi maama tīēnu-nei.» ²⁶Na saa da, aa Itienjo suo duo bir jo, huōņġu huōņġu, da na wuo buruo-i wuoņ daama temma-i aa nyōņ duvēņo-i, na waņ u kuliinġu maama yaa

dumaņo-na. ²⁷ Ku'i cie na da umaņ duo waa waama namma aa wuo Itieņo buruo-i, siso aa nyoņ Itieņo duvēņo-i, kutieņo saa kāņ Itieņo kūōma-i baa u tām̄ma-i hiere; a ce dumaņo-na, Diiloņo ka yuu-yo. ²⁸ Terieņgu faņgu-na, nelieņo nelieņo, u saaya u ne u fere igēna aa suo duo wuo buruo daayo-i aa nyoņ duvēņ daayo-i. ²⁹ Umaņ duo saa kāņ buruo daayo-i baa duvēņ daayo-i wuo Itieņo kūōma* , aa suuye u yufieņa-i a wuo-ni, Diiloņo ka gāņ baa-yo. ³⁰ Ku'i cie na da jaamba-i baa jeiliemba maaraaya na hōlma-na baa kuliņgu-i hiere. ³¹ Kuō i taa i ne i fere igēna aa suo tie wuo, Diiloņo naa waa hie tuo gāņ baa-ye? ³² Ņga Diiloņo sa taara i ka caa baa banamba-i ku'i cie u tuo gāņ baa-ye u dii-ye hūmelle-na.

³³ Tobiņ namaa, terieņgu faņgu-na, da na jānu na-naa da na wuo Itieņo niwuoni-i, ciyaaņ na-naa. ³⁴ Nyul da mu waa umaņ nuo-i, u wuo dii u cīiņ-nu aa u tuo jo, ku yaa da na ji jānu na-naa u sie cāl Diiloņo ji tuo gāņ baa-yo.

Nelma maņ tīyāa, da mi kā mi ka fielnu-mei.

12

Diiloņ-Yalleņ hāņ nuōmba-i fōņgōbaa-ba maņ

¹ Tobiņ namaa, mi nuņgu ka hi *Diiloņ-Yalle maacemma yaa fiefie-i-na; mi taara ma kaala na wulaa. ² Na suyaa wuo naņ ņa na'a na saa hi hūu Itieņo maama-i na taa na gbar na nyaanu tīnni, a ne da nūnni sī baa-ni ni ta ni piīye. ³ Ku'i cie mi ta mi taara mi waņ-ma baa-na mie Diiloņ-Yalle sie gbāa waa moloņ-na aa kutieņo wuo Yesu dāņgāaņ! Ma sie gbāa ce. Aa molo sie bi gbāa cira Yesu yaa Itieņo-i, da Diiloņ-Yalle saa dii-ma u nuņ-nu.

⁴ Diiloņ-Yalleņ hāņ nuōmba-i fōņgōbaa-ba maņ ba ta ba ce Diiloņ-maacemma-i baa dii sīnni bōi, ņga Diiloņ-Yalduol daade yaa hāaņ-baņ baa-ba. ⁵ Maacemma sīnni dii bōi, ņga ma ce hā Yunteduoņo yaa-i. ⁶ Ancemma dii bōi, ņga Diiloduoņo faņo yaa hāaņ i hieroņo-i ku fōņgūo-i i tie ce-ma. ⁷ Diiloņo hāa-ye fōņgōbaa i yuņ-niņ i tie fa i-naa maama. Fōņgōbaa-ba famba yaa pigāaņ Diiloņ-Yalle maacemma-i. ⁸ Diiloņ-Yalle ce unāņo nelnurāņo, aa ce unāņo ānsuōmantieņo. ⁹ Diiloņ-Yalduol daade hā unāņo fōņgūo-i u haa u naņga-i Diiloņo-na ninsoņ-haama, aa hā unāņo fōņgūo-i u tuo sire jaamba. ¹⁰ Di hā unāņo fōņgūo-i u tuo gbā u ce himma, aa hā unāņo u tuo ce Diilopopuōrni, aa hā unāņo u tuo suo Diiloņ-maacemma-i u bōrō-mei baa *jīna ba maama-i. Di hā unāņo fōņgūo-i u tuo gbā u piīye nelfelemma, aa hā unāņo u tuo gbā u hielnu-mei.

* **11:29** Verse daayo gbāa bi nu nuņ daama-i: «Umaņ duo saa kāņ Itieņo horre-i aa suuye u yufieņa-i wuo buruo daayo-i aa nyoņ duvēņ daayo-i, Diiloņo ka gāņ baa-yo.»

11 Diilon-ŷal daade yaa cieŋ mafamma-i di diei yonj. Fōŋgũo maŋ duo dōlnu-die di hā-ni baa u yaa-i.

Diilon-dūŋ-baamba dii ŋaa nelfifinjo

12 Terni bōi dii nelieŋ nuo ŋ kũoma-na. Ŋga ni gbuonu hiere ce kũoduoma. Ternj daani-i baa ni ciinumma-i ni gbuonu ce nelduwo. Bamaŋ hũyāa *Kirsa maama-i baa dii dumei. 13 I hieroŋo-i hiere i daa batemu-i Diilon-ŷalduol daade'i nuo-i a gbonu ce ŋaa nelduwo; *Yuifubaa o, *nieraamba o, kōraamba o, nebimba o, Diilon-ŷalduol daade yaa dii i hōmmu-na. 14 Nelbilonj kũoma-i terienju diei sī, terni bōi gbuonu ce-ma. 15 Gboluonj da ku cira: «Muo sī nanŋa-i, mi nunju si dii kũoma-na», gbāŋgbāŋ sī wei? Kufanju gbāa bō ku deŋ wei? 16 Tūŋ da ku cira: «Muo sī yufelle-i, mi nunju si dii kũoma-na», ku saa kar coima wei? 17 Kuo nelbilonj kũoma-i hiere maa naa waa yufelle yonj, ii naa tie nu nie? Aa kuo maa naa waa hiere tūŋgu, ii naa tie nu hūlaanju-i nie? 18 Na saa da, Diilonjo saa ma-ye u yuŋ-nu. U maa-ye kuŋ dolaanu-yuo dumaa; a sōgōlnu i terni-i uŋ taaraŋ ni waa kusuwoŋ-nu. 19 Kuo terienju diei waa nelbilonjo-na, baa naa saa ta ba bī u kũoma-i wuo kũoma. 20 Terni bōi dii nelbilonjo kũoma-na, ŋga ni gbuonu ce kũoma diei.

21 Yufelle sie gbāa gbē nanŋa-i wuo: «Mi sa taara-nie.» Yuŋgu sie bi gbāa gbē gboluonju-i wuo: «Mi sa taara-nie.» 22 In neŋ terni maŋ i kũoma-na wuo yuŋgu si dii-nie, ni yaa faaŋ i maama-i ni yaŋ. 23 In'a i sa kāŋ terni maŋ, i bel ni yaa-i fafamma. In fuo nimaŋ aa i sa sie waŋ ni maama, i ne ni yaa-i fafamma 24 a ne da terni maŋ niifuoni sī i sa ne-ni dumaanjo-na. In'a i sa kāŋ terni maŋ i kũoma-na, Diilonjo maa-ye aa ce terni fanni waa baa yuŋgu. 25 U saa tuo taara i kũoma terni muo sāntorma baa ni-naa; u taa u taara ni ta ni jōguwoŋ ni-naa maama aa ta ni fa ni-naa maama. 26 Terienju diei da ku ta ku jaŋ, terni nanni ce kuuduwoŋgu baa-ku hiere. Da ba ce terienju diei bōi, ninanni hōmmu bi fē hiere. 27 A ne da namei Kirsa kũoma-i. Na hieroŋo-i hiere naa dii baa na terni u kũoma-na. 28 Ku'i cie na da Diilonjo hāa nuomba-i ba da-ba-deŋ maacemma u dūŋgu-na. U duwoŋ ce banamba Yesu *pōpuorbiemba igēna, aa ce banamba ta ba ce u pōpuorunju, aa ce banamba Diilonelpigāataamba, banamba ta ba ce gberε-weima, banamba ta ba sire jaamba, banamba ta ba kāyā nuomba, banamba yaataamba, banamba bi ta ba piye nelfemma. 29 Ba hieroŋo-i Yesu pōpuorbiemba wei? *Diilopōpuorbiemba wei? Ba hieroŋo-i nelpigāataamba wei? Ba ce gberε-weima wei? 30 Ba hieroŋo-i ba sire jaamba wei? Ba gbā ba piye nelfemma-i wei? Ba gbā ba hielnu-mei wei? 31 *Diilon-ŷallenj hāŋ nuomba-i fōŋgōbaa-ba maŋ, gbāaŋ na da

bamaŋ faa yaŋ bei. Gbāaŋ na da bamaŋ kāayāŋ nuɔmba-i ba yaŋ. Mi ka pigāaŋ-na kumaŋ yuŋgu yaŋ hiere; ku yaa ŋaa nelnyulmu-i.

13

Nelnyulmu

¹ Halle da ŋ fiε ta ŋ nu nelma-i hiere hīema-na ka cor baa *dɔrpɔpuɔrbiemba maama-i, da kuɔ nelnyulmu si dii-niε, ŋ ce gbāŋgbāŋ. Dumaanjo-na nii dii ŋaa jolonjo maŋ baŋ mar-onj ba yuŋ-nu, sisɔ kponjo maŋ baŋ mar-onj ba yuŋ-nu; u tuɔ du u ce ijieni nuɔmba tūnni-na yonj. ² Da ŋ fiε ta ŋ gbāŋ ŋ ce Diilopɔpuɔrni-i; aa ta ŋ suɔ weima-i hiere, aa bi ta ŋ suɔ Diilonjo kusūŋgu-i, da ŋ fiε haa ŋ nanja-i Yesu-i-na fuɔ a gbāa ta ŋ ce tānni ta ni forra, nelnyul da muɔ muu si dii-niε, ŋ ce gbāŋgbāŋ. ³ Da ŋ fiε cal ŋ nagāŋ-niini-i hiere hā sūntaamba, da ŋ fiε siε ba dii-ni dāamu-na Diilonj-hūmelle maama-na, nelnyul da muɔ muu si dii-niε, ŋ ce gbāŋgbāŋ.

⁴ Nelnyulmuŋ yeŋ umaŋ nuɔ-i, u huɔŋga sa huol, u faa, u sa nenu, u sa teteŋ u fere, bombolma sa dɔlnu-yuɔ. ⁵ Nelnyulmuŋ yeŋ umaŋ nuɔ-i, u sa ce sensenda-weima, u sa taara u fereŋ fafaanjo, u huɔŋga sa guɔla, u sa tiera nelma u huɔŋ-na. ⁶ Nelnyulmuŋ yeŋ umaŋ nuɔ-i, āmbabalma sa dɔlnu-yuɔ, ninsonjo yaa dɔlaanuŋ-yuɔ. ⁷ Nelnyulmuŋ yeŋ umaŋ nuɔ-i, u tiil weima-i hiere nammaŋ temma, u hūu weima-i hiere, u haa u nanja-i Diilonjo-na weima-na hiere aa tiraa tuɔ hīrā u kūɔma-i.

⁸ Nelnyulmu sa ji tī dede, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu Diilopɔpuɔrunjo cemma ka bāl, nelfelemma wamma ka bāl, mel suɔ yiŋgu, ku siε ji waa. ⁹ Na saa da, miε sɔsuɔmuŋgu saa hi ku fuonjo-i aa inj ceŋ Diilopɔpuɔrunjo maŋ, i siε gbāa ce-ku hi ku fuonjo-i. ¹⁰ Ŋga Diilonj duɔ ji hā-ye kumaŋ hii ku fuonjo-i, kumaŋ saa hi ku fuonjo-i ku ka gbuo.

¹¹ Na saa da, inj ŋa naa waa bisālŋ miεŋo-i, i taa i piye bisānsīnni aa tiε jɔguonj bisānsīnni aa bi tiε ce bisānsīnni. I yammun juɔ cē huɔŋgu-na, i saa nanna bisānsīnni-i wei? ¹² Kuuduonjo yaa baa daaku-i; inj danj mamaŋ nyunjo-i-na ma saa kaala i wulaa, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu, ma ka kaala i wulaa hiere da gbāa! I sa suɔ Diilonjo-i fafamma fiεfiε-i-na, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu i ka suɔ-yo ŋaa fuɔ fere unj suɔ-yeŋ dumaa.

¹³ Inj yeŋ terienjo maŋ nuɔ-i nyunjo-i-na, bīmbīnni siεi dii: āŋhūuma, baa nahaale, baa nelnyulmu. Ŋga ni siεi-i-na, nelnyulmu yaa yuŋgu.

14

Nelfelemma kūŋgu-i baa Diilopɔpuɔrni kūŋgu-i

¹ Gbāaņ kpelle nelnyulmu waa-nei. *Diilonj-Yallen hān nuomba-i fōngōbaa-ba maņ, taa na kuye ba maama. Ku huraa baņ ceņ Diilopōpuorni-i baa umaņ. ² Umaņ duō tuō piye nelfeemma-na, molo sa nu u nelma-i, u sa piye baa nelbiliemba, u piye baa Diilonj. Nelma maņ fuyaa nelbiliemba-na, Diilonj-Yalle diyaa ma yaa kutieņo nuņgu-na u tuō waņ-ma. ³ Ņga umaņ cieņ Diilopōpuoruņgu-i, u kāyā banamba-i ba ta ba naņ kaasinni Diilonj-hūmelle-na, u dii sirēiņa bei, aa bi dii holle bei. ⁴ Umaņ piyeņ nelfeemma-na, ku kāyā fuō da-u-dieī yonj. A ne da umaņ cieņ Diilopōpuorni-i, ku kāyā Diilonj-dūņ-baamba-i hiere ba kūņgu-na.

⁵ Mi taara na hieroņo-i na ta na piye nelfeemma-na, Ņga mamaņ yuu mi huōņga-i yaņ, ma yaa Ņaa na ta na gbā na ce Diilopōpuorni-i. Umaņ cieņ Diilopōpuorni-i u fa weima u yaņ umaņ piyeņ nelfeemma-na. Mi saa yagar-ma duō tuō piye aa tuō hielnu-mei u hā Diilonj-dūņ-baamba-i.

⁶ Tobin namaa, Ņaa muō da mi gbuu kā na terieņgu-na hāa, aa Diilo saa carra-mie baa nelma mi da mi ka piye tūnu-nei, mi saa kā baa sōsuomufeleņgu da mi ka pigāaņ-na, mi saa kā baa Diilopōpuoruņgu da mi ka waņ baa-na, mi saa bi kā da mi ka hāalā-nei bīņkūņgu, aa kā ka ta mi piye nelfeemma-na, ku gbāa kāyā-nei bige-i nuō-i? ⁷ Kuuduōņgu yaa baa niimarni-i, da ba ta ba mar-ni ba yuņ-nu, naņ gbāa ce nie suō baņ mar nalāaņgu maņ? ⁸ Aa umaņ buņ yerre-i, duō saa bu-de fafamma, hai ka suō wuō ku duu aa hel kā berru-na? ⁹ Kuuduōņgu yaa baa namaaņo-i; da na ta na piye nelma maņ nuomba sa nu-ma, ba ka ce nie suō naņ waņ mamaņ? Kuu dii Ņaa na hiel na nuņ-fafalmu yonj. ¹⁰ Nelma bōi dii hēma-na, aa yuņgu dii ma hieroņo-na hiere. ¹¹ Ņga moloņ duō tuō piye baami aa uņ piyeņ baa-mi nelma maņ nuō-i mi sa nu-ma, kutieņo waa nerieņo muōmi wulaa aa mei fere-i mi bi waa nerieņ muō fuō u wulaa. ¹² Terieņgu faņgu-na, Diilonj-Yallen hān nuomba-i fōngōbaa-ba maņ, naņ kuņ ba huoņ-nu, gbāaņ na da bamaņ kāayāņ Diilonj-dūņ-baamba kā yaaņ-na.

¹³ A ce dumaaņo-na, umaņ piyeņ nelfeemma-na, u saaya u cārā Diilonj hā-yo ku fōngūō-i u tuō hielnu uņ waņ mamaņ. ¹⁴ Da mi ta mi cārā Diilonj-o-i nelfeemma-na, mi huōņga cārā ninsoņo, Ņga mi sa suō miņ waņ mamaņ. ¹⁵ Terieņgu faņgu-na, mi ka ce bige-i? Mi ka cārā Diilonj-o-i nelfeemma-na, mi ka bi cārā-yuō mi nelma-na. Mi ka hāl neini-i a tuōlnu Diilonj-o-i nelfeemma-na, mi ka bi hāl-ni tuōlnu-yuō mi nelma-na. ¹⁶ Ni ma'i sī, da Ņ jaal Diilonj-o-i nelfeemma-na yonj, niņ yeņ baa bamaņ ba ka ce nie suō wuō Ņ pāa Diilonj-o-i jaaluņgu aa da ba sie wuō: «Ma cie»? ¹⁷ Ņ jaaluņ da ku fie fa nie nie, ku sie gbāa kāyā moloņo Diilonj-hūmelle-na.

18 Muᵛ miņ yar-naņ hiere nelfelemma wamma-na, mi jaal Diiloņo-i mafamma-na. 19 Nga Diiloņ-dūņ-baan mie die tigiin, mei sa piye nelfelemma-na agaga aa nuᵛmba sie da manamma kūņ. Mei taara mi piye da ku fie waa nelma hāi yon, ma suur nuᵛmba tūnni-na ba sire baa-ma.

20 Tobin namaa, baa na ta na jᵛguᵛņ ᱽaa bisālņ namaa, taa na ce bincamma. Nga da kuᵛ kuubabalaan cemma-i, cieņ na fere bisambien namaa. Bafamba sa suᵛ kuubabalaanᱽu cemma-i. 21 Ma nyegāan *anjnamma-na wuᵛ: Itienᵛ ciera:

«*Min taaran mi waņ maman baa *Isirahel-baamba-i, mi ka ce niēraamba yaa waņ-ma baa-ba.*

Mi ka piye niertimma baa-ba.

Mafan da ma fie ce, ba sie nu mi nuņgu-i.»*

22 Terienᱽu fanᱽu-na, ku pigāan wuᵛ nelfelemma saa ce Diiloņ-dūņ-baan maa-na, ma cie baman saa hūu Yesu maama-i ba maa-na; aa Diilopᵛpuᵛrunᱽu saa ce baman saa hūu Yesu maama-i ba maa-na, ᱽga ku cie Diiloņ-dūņ-baan maa-na.

23 Naa Diiloņ-dūņ-baan da ba tigiin hiere aa don ta ba piye nelfelemma-na ba hieroņo-na hiere, nelgbāņgbālāņ duᵛ jo ji suur na hᵛlma-na, sisᵛ umāņ saa hi hūu Itienᵛ maama-i, a da na ce dumaanᵛo-na, u sie cira na pielaa wei? 24 Nga da na waa hiere ta na ce Diilopᵛpuᵛrni, aa umāņ saa hi hūu Itienᵛ maama-i u jo ji suur nu na piye, u ka suᵛ terienᱽu-na wuᵛ u maacemma saa fa. Naņ waņ maman hiere u kūņgu-na u sie gbāa ju-ma. 25 Kufanᱽu huᵛņgu-na, u maama maņ naa fuo, ma ka hel bomborma-na hiere. Mafan da ma ce, u ka dūuna jaal Diiloņo-i aa cira: «Coima saa fa, Diiloņo dii baa-na kelkel!»

Diilojaalen saaya di ce dumaa

26 Tobin namaa, naņ saaya na ta na ce dumaa ku yaa daaku: Da na tigiin na-naa, umāņ duᵛ da nalāanᱽu, u hāl. Umāņ duᵛ da nelma duᵛ piye pigāan banamba-i, u gbāa piye-mei. Diiloņ duᵛ carra umāņ baa nelma, u gbāa waņ-ma. Umāņ duᵛ waa duᵛ piye nelfelemma-na, u piye. Umāņ duᵛ waa duᵛ hielnu nelfeļeņ daama-i ba nelma-na, u hielnu-mei. Maman daama-i hiere ma saaya ma ta ma kāyā Diiloņ-dūņ-baamba-i Diiloņ-hūmelle wuᵛsaanᱽu-na. 27 Baman piyen nelfelemma-na, ba saa saaya ba cor nuᵛmba hāi sisᵛ ba siei. Aa da ba'a ba piye, ba ta ba piye ba hā ba-naa; aa molo saaya u waa tuᵛ hielnu-mei. 28 Da kuᵛ molo saa da duᵛ hielnu-mei, ba yaņ aa ba ta ba piye ba huᵛņ-na baa Diiloņo. 29 Diiloņ uņ puᵛr baman baa u nelma-i, ba hāi sisᵛ ba siei da ba piye, banamba ne da kuᵛ baņ waan maman ninsoņo. 30 Nga Diiloņ duᵛ carra moloņo na hᵛlma-na baa nelma, umāņ duᵛņ tuᵛ piye, u saaya u budii aa Diiloņ uņ caraaya umāņ, u piye

* 14:21 Isayi (Ésaie) 28.11-12

u maama-i. ³¹ Diilonŋ duɔ puɔr-na hiere baa nelma, na gbāa waŋ-ma, ŋga na saaya na ta na piiye na da-na-diei, ku yaa ma ka suur nuɔmba tūnni-na aa sirēiŋa ka da-ba. ³²⁻³³ Diilonŋo sa taara nuɔmba ta ba ce weima-i ba yuŋ-nu, u taara ma ta ma ce maŋ saaya ma ce duma. A ce dumaŋo-na, bamaŋ cieŋ u pɔpuɔrni-i, ku fōŋgūɔ dii-bei ba ta ba gbā ba bel ba fere.

Ŋaa maŋ ceŋ duma Diilonŋ-dūnni-na hiere, ³⁴ Diilonŋ-dūŋ-baanŋ da ba tigiin ba-naa, caamba saaya ba suuye ba nunni-i; ba saa saaya ba ta ba piiye. Ŋaa maŋ bi nyegāaŋ duma *ānjinaamma-na wuɔ ba saaya ba ta ba hiire ba fere. ³⁵ Cieŋo maŋ duɔ tuɔ taara u yuu nelma namma suɔ, u cie da ba kūŋ ciinŋu-na u ka yuu u bɔɔ-i. Cieŋo saa saaya u piiye Diilonŋ-dūŋ-baamba hɔlma-na, ku saa fa.

³⁶ Na daa niē sī Diilonŋ-nelma hilaa namaa terienŋ-nu'i wei? Sisɔ na daa niē sī namei nuɔ-ma na da-na-diei yonŋ wei? ³⁷ Umanŋ duɔ cira fuɔ ce Diilopɔpuɔrunŋu, sisɔ *Diilonŋ-Yalle hāa fuɔ fōŋgūɔ, kutienŋo saaya u suɔ wuɔ miŋ nyegāaŋ mamaŋ hā-na daama-i ma hilaa Itienŋo nuŋ-nu. ³⁸ Umanŋ duɔ ciina nel daama-i, Diilonŋo ka bi ciina kutienŋo-i.

³⁹ Tobinŋ namaa, terienŋu faŋgu-na, taa na taara Diilopɔpuɔrni cemmaŋ-fōŋgūɔ yaa-i, ŋga baa na cie moloŋo wuɔ u baa piiye nelfelemma-na. ⁴⁰ Kumanŋ gbāaŋ, da na'a na ce mamaŋ, ma saaya ma ce fafamma, ijieni saa saaya ni waa ma cemma-na.

15

Kirsa siremanŋ-kūŋgu-i

¹ Tobinŋ namaa, miŋ waanŋ *Neldɔɔlma maŋ baa-na na hūu-ma aa bel-ma nammu hāi, mi taara mi tir ma yaa baa-na fiefie-i-na. ² Miŋ waanŋ-ma baa-na duma, da na saa bibirre-mei, aa gbāa bel-ma nammu hāi, ma ka kor-na, da ma'i sī na ce gbāŋgbāŋ. ³ Nelma maŋ suurii mei fere-i mi tūnni-na, mi bi diyaa ma yaa-i na tūnni-na. Maa dii baa yuŋgu. Ma yaa daama wuɔ: *Kirsa kuu i āmbabalma maama-na ŋaa maŋ waanŋ duma Diilonŋ-nelma-na. ⁴ Uŋ kuu ba fuure-yuɔ, sielinŋ-yiinŋu-i u sire hel cīncorre-na ŋaa Diilonŋ-nelmaŋ waanŋ-ma duma. ⁵ Uŋ hilaa, u caraaya Pier aa sire carra u *hāalābiemba maŋ waa cīncieluo ba hāi baamba-i. ⁶ Ku huonŋu-na, tobimba maŋ daa-yo, ba curaa nuɔmba nuɔsiba hāi komuŋa ndii-i. Ba waa hiere terduŋ-nu aa da-yo. Banamba kuu-bei, ŋga ba bɔi dii yogo. ⁷ Kufanŋu huonŋu-na, u carra Sake-i, aa carra u *pɔpuɔrbiemba-i hiere.

⁸ Kufanŋu huonŋu-na fiefie-i-na, u suɔ carra muŋo-i. Mi waa ŋaa bilonŋo maŋ saa vāa aa ba honŋ-yo. ⁹ Na saa da, Yesu pɔpuɔrbiemba-i hiere ba bɔyaa muɔmei nuɔ-i. Mi cie karaanŋu

baa Diilonḡ-dūṅ-baamba-i cor, ba saa naa saaya ba ta ba bī-mi Yesu pɔpuɔrbilonḡ muɔ. ¹⁰ Nga miṅ yeṅ dumaa nyuṅgo-i-na, mi saaya mi ta mi jaal Diilonḡo yaa-i. Diilonḡ uṅ ciε baa-mi aa hā-mi fōṅgūɔ maṅ, mi saa hūu-yo nanna, mi ciε maacemma-i baayo a yaṅ Yesu pɔpuɔrbiemba namba-i hiere. Mi suyaa miε mi saa ce-ma baa mei fεreṅ fōṅgūɔ, mi ciε-ma baa Diilonḡ-fōṅgūɔ. ¹¹ Terienḡu faṅgu-na, bafamba o, muɔ o, i waṅ Neldɔdɔlduṅ daama yaa-i baa nuɔmba-i. Namaa na bi hūyāa ma yaa-i.

Kuomba siremmanḡ-kūṅgu-i

¹² Bige-i ciε diε tiε piye yiε *Kirsa siire hel kuomba hɔlma-na, banamba ta ba piye na hɔlma-na wuɔ kuomba siε gbāa sire? ¹³ Da kuɔ kuomba siε gbāa sire ninsoṅo, suɔ Kirsa saa sire kε! ¹⁴ Aa da kuɔ Kirsa saa sire, iṅ waṅ mamanḡ nelgbāṅgbālamma, aa na haa na naṅga-i yuɔ gbāṅgbāṅ. ¹⁵ A naara kufaṅgu-i, miε iṅ wuɔraṅ i waṅ mamanḡ, da kuɔ kuomba siε gbāa sire, ma sī kuu dii ṅaa i wuɔra i kar coima i haa Diilonḡo-na wuɔ u siire Kirsa-i hiel-o kuomba hɔlma-na. ¹⁶ Da kuɔ kuomba siε gbāa sire, suɔ Kirsa saa sire. ¹⁷ Aa da kuɔ Kirsa saa sire, na haa na naṅga-i yuɔ gbāṅgbāṅ aa na āmbabalma dii ma yuṅgu. ¹⁸ Dumaanḡo-na, ku bi pigāaṅ wuɔ Diilonḡ-dūṅ-baamba maṅ kuu ba siε ka da Diilonḡo-i. ¹⁹ Da kuɔ iṅ haa i naṅga-i Kirsa-i-na ku kāyā-yiε hīema-na bande yoṅ, nuɔmba-i hiere ba bɔyaa miεmei nuɔ-i.

²⁰ Nga Diilonḡ wuɔ i waṅ ninsoṅo-i, Kirsa siire hel kuomba hɔlma-na. Diilonḡo siire u yaa igēna duɔ pigāaṅ wuɔ kuomba ka sire fuɔ temma-i. ²¹ Na saa da, nelduṅḡo diei uṅ diyaa kuliṅgu-i dumaa hīema-na, nelduṅḡo diei ka ce kuomba sire dumei. ²² Adāma huonḡ-baambaṅ kuṅ hiere dumaa Adāma maama-na, Yesu huonḡ-baamba ka bi sire hiere dumei Yesu barguɔ-i-na. ²³ Baṅ ka sire cu ba-naa dumaa ku yaa daaku: Kirsa fuɔ siire tī, u yaa siire dielūɔ. Duɔ ji jo, bamanḡ cuu u huonḡ-nu, ba ka suɔ sire. ²⁴ Mafaṅ da ma ce, miwaanḡo timma yaa hii: Kirsa ka hūu fōṅgūɔ-i baa yuntesinni-i a naara himma-i ni taamba wulaa, aa hā i To-i Diilonḡo-i baa nelle-i. ²⁵ Dumandε-i-na, Kirsa ka tiε yuntesinni-na, Diilonḡ duɔ ji mal u bigāarāamba-i huonḡu maṅ nuɔ-i, u suɔ bir nelle-i hā Diilonḡo-i. ²⁶ Uṅ ka kɔsuṅ u bigāarāṅo maṅ tuogbuole-na u yaa kuliṅgu-i. ²⁷ Ma nyεgāaṅ Diilonḡ-nelma-na wuɔ: «*Diilonḡo diyaa weiima-i hiere u naṅ-na.*»* Nga da ba cira Diilonḡo diyaa weiima-i hiere u naṅ-na, ku saa ce ṅaa fuɔ fεre uu dii u naṅ-na dε! Ku'i sī. ²⁸ Diilonḡ duɔ ji dii weiima-i hiere Bepolḡo naṅ-na, Bepolḡo ka bir dii u fεre Diilonḡo naṅ-na. A ce dumaanḡo-na, Diilonḡo yaa ka waa weiima-i hiere ma yuṅgu-na.

* 15:27 Gbeliemanḡ-nalāaṅgu (Psaume) 8.7

29 Kuō bikuomba saa naa waa da ba sire, bamaņ baatisen ba sōlaaņgu-i, baa naa waa hie ta ba batisen? Da kuō kutieno sie sire, ņ ce ba batisen-ni u maama-na yuņ haku-i nuō-i? 30 Aa miē fere-i, kuō ba saa naa waa da ba sire, ii naa waa hie tie sāa kuliingū-i hōnni maņ joņ? 31 Coima saa fa, muō baa kuliingū-i i huul i-naa yinni maņ joņ. Ma sī na suyaa wuō naņ hūyāa Itieno-i Yesu-Kirsa maama-i mi huōņa fīe baa-na kē? Terienģu faņģu-na na saaya na bi suō wuō kuliingū hūņ ku cu-mi yinni maņ joņ. 32 Efesi-i-na bande-i-na, mi bigāarāamba dii mi huōņģu-na ņaa jarbaa. Miņ malāa baa-ba dumaa, da kuō mi malāa baa-ba da mi da bīņkūņģu hīema-na bande yon, yuņ haku-i dii-kuō? Da kuō kuomba sa sire, baņ waņ-maņ dumaa: «Juōņ i tie ce i bāaņģu-i, kuliingū saa maa.»†

33 Baa na tāal na-naa: Nelfefeiņ duō cu nelbabalaņ huōņ-nu, ku blēna u fafaaņģu-i. 34 Na piera bōi, yaaņ aa na bir na jo hūmefafalle-na aa na ne kuubabalaaņģu cemma-i aa na yaņ-ku. Mi suyaa miē na hōlma-na banamba saa hi suō Diilonģo-i yogo, ku'i cie mi ta mi waņ-ma senserre da di da-na.

Kuombaņ ka sire waa dumaa

35 Unaa gbāa tuō jōģuōņ wuō: «Kuomba ka sire niē? Aa da ba sire, ba ka waa niē?» 36 Mimilā, ma sī da ņ duu dīmma-i ma pa aa dībelle hōr kē? 37 Niņ duu kumaņ, dībelle yaa yon fiēlu si dii. Ku gbāa waa jījabelle, ku gbāa bi waa kumaņģu. 38 Da ņ duu-de, Diilonģo ce di sire pa a hiel fiēlu-i kuņ dōlaanu fuō dumaa. Dīmma dii baa ma fiēlu ma fiēlu. 39 Tāmmanģ-niini-i hiere nii bi dii dumēi: Nelbiliemba kūōma dii ma deņ, bīmbaamba maama-i ma deņ, huriimba maama-i ma deņ, titiraamba maama-i ma bi deņ. 40 Bimbīnni bi dii dōrō-i-na baa hīema-na hiere. Dōr-niini dii ni deņ baa hīemaņ-niini-i. 41 Bāaņģu carramma dii ma deņ, ceiņo maama-i ma deņ, mōeņa maama-i ma bi deņ. Halle mōeņa-i a-naa nuō, a sa carra carraduōma.

42 Kuomba siremmaņ-kūņģu ka waa dumēi. Da ba dii kulonģo-i hīema-na u hōr ņaa dībellenģ hōr dumaa. Duō ji sire, u sa tiraa suō baņ bīņ kumaņ kuliingū-i. 43 Umaņ duō tuō suur hīema-na, u ko hujarre aa fōņģūō sa waa-yuō. Duō ji sire hel, u maama sa fa baa fafaaņģu-i aa fōņģūō tiraa waa-yuō. 44 Da ba ta ba fuure, ba fuure kūōsōōmma, ņga bamaņ ka sire, ba ka sire baa dōr-kūōma. Iņ yēņ hīema-na baa kūōma-i dumaa, *Diilonģ-Yalle ka bi hā-ye kūōfelemma dumēi dōrō-i-na. 45 Na saa da, Diilonģ-nelma ciēra wuō: «*Diilonģ uņ maa nelbilonģo maņ dīelūō-i-na, u diyaa cicēlma-i yuō*»‡; ba taa ba bī u yaa Adāma-i. Nģa Adāma§ maņ juō jo huōņģu-na, u yaa hāaņ

† 15:32 Isayi (Ésaie) 22.13 ‡ 15:45 Miwaano jīnammaņ-sebe (Genèse) 2.7

§ 15:45 Adāma maņ juō huōņģu-na u yaa *Kirsa-i.

nuōmba-i cicēlma-i. ⁴⁶ Kūōsōsōmma yaa juōņ dīelūō aa suō hā dōr-maama-i. ⁴⁷ Ba maa Adāma maņ dīelā-wuōņo-i baa hīema, aa hāalīņ-wuōņo hel dōrō jo. ⁴⁸ Hīemaņ-baamba dii ņaa baņ maa umaņ baa hīema-i uņ yeņ dumaa, aa dōr-baamba waa ņaa umaņ hilaa dōrō-i-na jo uņ yeņ dumaa. ⁴⁹ Iņ yeņ hīemaņ-wuōņo temma-i dumaa, i ka bi waa Dōr-wuōņo temma dumēi.

⁵⁰ Tobīņ namaa, miņ taaraņ mi waņ mamaņ baa-na, ma yaa daama: Iņ yeņ baa i kūōma maņ daama-i, i siē gbāa suur *Diilon-nelle-na baa-ma. I kūōņ daama-i kūōsōsōmma, ma hōr, i ce niē gbāa tīe baa-ma aa da cicēlma maņ sa tīeņ dede-i?

⁵¹ Mi ka puure Diilonō kusūņgu-i pigāaņ Diilon-dūņ-baaņ namaaņo-i: Na saa da, i siē ku hiere ņga i hieroņo-i hiere i kūōma ka bir. ⁵² Miwaaņo tīmmaņ-yiingū-i, yerre ka bu. Yē da diē ji bu, i kūōma ka pāņ bir hōduōņgu aa kuomba ka sire baa kūōfēlemma a waa gbula ba siē gbāa ku. ⁵³ I kūōņ daama-i kuliingū yar-ma, aa ma hōr, a ce dumaaņo-na, ma saaya ma bir kuliingū baa ta ku yar-ma, aa ma baa ta ma bi hōr. ⁵⁴ Iņ kuņ aa tīe hōr, i kūōņ da ma ji bir a ce i sa tiraa i ku aa i sa tiraa i hōr, mamaņ nyegāaņ Diilon-nelma-na, ma'i saa ce mafamma-i wei? Ma nyegāaņ Diilon-nelma-na wuō:

«Kuliingū gbaraa fuo, ba yaraa-ku!*

⁵⁵ Kuliīņ nuō, ņ fōņgūō curaa hie?

ņ naana ņ puōlūņgu-i hie?»†

⁵⁶ Kuliingū puōlūņgu yaa āmbabalma-i aa āmbabalma fōņgūō hel *āņjīnamma yaa nuō-i. ⁵⁷ ņga yaaņ i tīe jaal Diilonō-i. U yaa ciē ku sa yar-e Itieņo-i Yesu-Kirsa barguō-i-na.

⁵⁸ Terieņgu faņgu-na, mi jēnaaņ namaa, yieraayaan na doņ, molo baa ji gbāa halaņ-na na munyierammu-na. Taa na gbu na kā yamma baa Itieņo maacemma-i. Na saaya na suō wuō naņ ceņ mulīema maņ Itieņo maacemma-na, na sa ce-ma gbāņgbāņ.

16

Korēntitaamba kakāyāņgu-i

¹ Kumaņ ņaa gbeinalle kūņgu-i da na kāyā *Yerusalemu Diilon-dūņ-baamba-i, miņ waaņ mamaņ baa Galasi Diilon-dūņ-baamba-i, ciēņ maaduōma famma yaa-i. ² Jumaansi jumaansi, neliēņo neliēņo, uņ saanu baa kumaņ, u hiel-ku u tiera-kuō u fereņ nuō u jīna. Baa na cira na cie-muō aa suō da na doņ gbeīņa namma-i. ³ Da mi ji kā, na ka hiel nuōmba, mi puōr-ba baa naņ daa kumaņ Yerusalemu-i-na, aa nyegēņ sebe haa-kuō ba ka hā-ba. ⁴ Da kuō mei fere-i mi saaya mi kā, i ka kā hiere.

* 15:54 Isayi (Ésaie) 25.8 † 15:55 Ose (Osée) 13.14

Polj saaya u cor terni maņ nuo-i

⁵ Mi ka kā Maseduoni aa suo cor kā na wulaa. ⁶ Da mi kā, mi taara mi da huonģu celle baa-na, halle mi jognon da mi ce waan-huonģu-i hiere kusuon-nu'i, ku yaa da mi ji'a mi cor kā kusuon-nu, na ka kāyā-miē mi cor. ⁷ Mi sa taara mi ka yiera mi gbeiniņ aa cor. Mi taara Diilon duo sie, mi da yinni baa-na celle. ⁸ Nga mi taara mi ce *Pāntekoti-i Efesi bande aa suo ta mi kā. ⁹ Diilono tigiin terfafaangu hā-mi mi da mi ce mi maacemma-i, ņ sie suo wuo mi bigāarāamba ciinu.

¹⁰ Timote duo kā, na bel-o fafamma u kūoma baa seņ. Fuo baa muonjo-i i ce maacenduoma yaa-i Itienjo suonģu-na. ¹¹ Molo baa bēņ-yo. Duo ji hi tamma, na kāyā-yuo u jo ji hi-mi baa hofelle. Mi cie-yo bande-i-na baa Diilon-dūņ-baamba-i.

¹² Mi diyaa sireiņa Apolosi-i-na ji gbē; miē u gbonu baa tobimba-i kā na terienģu-na, u saa hūu-ma duo kā fiēfiē. Duo ji da huonģu maņ u ka kā.

Nelperiema

¹³ Baa na duofūņ, yieraayan na don Diilon-hūmelle-na. Baa na yan na kūoma seņ, waan na fere. ¹⁴ Naņ ceņ mamaņ hiere, ma saaya ma ta ma pigāaņ na nelnyulmu nolaangu-i.

¹⁵ Ma si na suo Sitefanasi-i baa u dumellen-baamba-i ke? Ma si na suyaa wuo Akayi-i-na hiere ba yaa hūyāa Yesu maama-i igēna, aa ba yaa bi vaa ba fere baa Diilon-maacemma-i Diilon-dūņ-baamba hōlma-na ke? Terienģu fanģu-na, tobiņ namaa, jande, mi cārā-nei, ¹⁶ taa na nu bafamba temma-i ba wulaa baa bamaņ nyaarāa ta ba ce maacemma-i baa-ba.

¹⁷ Sitefanasi-i, baa Fortunatusi-i, a naara Akayikusi-i ba jomma dōlaanu-miē cor. Miņ daa bafamba-i, ku cie ņaa mi daa namei. ¹⁸ Baņ juo, ba fiē mi huonģa-i ņaa baņ bi fēņ namaa muumu-i dumaa. Bafamba temma-i na gbīe na ta na gbliēņ-ba, nelfafaamba.

¹⁹ *Asi Diilon-dūņ-baamba-i hiere ba jaalaa-na. Akilasi-i baa Pirsika-i* a naara Diilon-dūņ-baamba maņ tigiin ba terienģu-na, ba pāa-na Itienjo horre jaalunģu. ²⁰ Diilon-dūņ-baamba maņ dii hiere bande-i-na, ba jaalaa-na.

Taa na jaal na-naa fafamma ņaa ceduoņ-bien namaa.

²¹ Muo Pol, mi pāa na jaalunģu; muomei nyegāaņ terien daaku-i baa mi fereņ nanģa.

²² Umaņ duo cira Itienjo maama sa dōlnu-yuo, kutienjo dāngāaņ! «Maranata!»† — Itie, jo!

²³ Itienjo-i Yesu-i u kāyā-nei.

²⁴ Na maama dōlnu-miē hiere Yesu-Kirsa horre-na.

* **16:19** Pirsika yerre nande yaa wuo Pirsili. Niēņ Popuor. 18.2. † **16:22** Maranata: Ku yunģu yaa wuo: Itien nuo, jo! Niēņ Amp. 22.20.

Polŋ nyegāaŋ sebehāallŋo maŋ hā Korēntitaamba-i Nelmuoyamma

Polŋ nyegāaŋ sebedielāŋo-i hā Korēntitaamba-i, ku huonŋuna, nuamba namba ji ta ba piye wuɔ Yesu *pɔpuɔrbilonŋo sɪ. Ku saa dɔlnu-yuɔ. Uŋ juɔ'a u bir duɔ kã ba wulaa, u nyegēŋ sebe daayo-i duɔ kaala nelma namma baa-ba.

Nelma diei yuu u huonŋa-i: U taara terni-na hiere nuamba suɔ i To-i Diilonŋo-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i ka saa. U maacemma mulɛma ciinu cor. Nga u fɛe u huonŋa-i baa-ma (sap. 1-7).

U piye kpɔkpuɔla naŋ maama; wuɔ Korēntitaamba firnu ba nammu-i a gbãa da kãyã *Yerusalemu Diilonŋ-dũŋ-baamba-i fafamma (sap. 8-9).

U nuŋgu hii bamaŋ yaan fuɔ nelma-i aa jo baa ba den maama ji ta ba waŋ baa Korēntitaamba-i. Wuɔ kutaamba ciɛ ba fɛɛ Yesu pɔpuɔrbiemba yuntaamba a ne da Yesu pɔpuɔrbiemba sɪ. Bombolma sa suɔ aa dɔlnu-bei. Wuɔ Yesu pɔpuɔrbilonŋ-maacemma sɪ mafamma-i. Fuɔ fɛɛ-i Yesu pɔpuɔrbilonŋo, ŋga u ciɛ u fɛɛ cɛkũɔ duɔ gbãa ce banamba da yunŋu. U sa taara yerre, u sa bi taara gbeiŋa. U waan Diilonŋ-nelma-i baa Korēntitaamba-i gbãŋgbãŋ; u saa ji hũu warbelle molonŋ wulaa. U pigāaŋ wuɔ Diilonŋo ce u nelnyulmu-i gbãŋgbãŋ (sap. 10-13).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilonŋo muɔ ŋaa Diilonŋ uŋ'a ma ce dumaa. Muɔ baa mi natobiŋo-i Timote-i, miɛmei nyegāaŋ sebe daayo-i die hā Diilonŋ-dũŋ-baanŋ namaa naman dii Korēnti-i-na a naara bamaŋ bi dii Akayi* huonŋa-na hiere. ² I To-i Diilonŋo-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i ba kãyã-nei aa fɛ na hɔmmu-i.

³ Yaan i tie tuɔlnu Diilonŋo-i Itienŋo-i Yesu-Kirsa To-i. U yaa hujarre tienŋo-i. U yaa Diilonŋo maŋ diyaanŋ sireiŋa-i yiɛ wɛi-ma-na hiere. ⁴ U dii sireiŋa yiɛ i mulɛmanŋ-hɔnni-na hiere i die gbãa tie bi dii sireiŋa bamaŋ ciɛŋ mulɛma-i ma sɪnni-na hiere ŋaa fuɔ uŋ dii-yiɛ dumaa. ⁵ Na saa da, iŋ siire bie *Kirsa mulɛma-i bãmbãale dumaa, Diilonŋo bi dii sireiŋa yiɛ bãmbãale dumɛi Kirsa barguɔ-i-na. ⁶ Die tie mulɛŋ, i sa mulɛŋ gbãŋgbãŋ, ku ce sireiŋa ta a da-na aa ta ku bi kor-na.

* 1:1 Korēnti dii Akayi huonŋa-na.

Aa Diilonŋ duo tuo dii sirēiŋa yiε, u taara i bi tie dii namaaŋo-na na ta na hīrā muliema-i miε temma-i. ⁷ Terienŋu fanŋu-na, i hulēiŋa sa tie baa na maama-i. I suyaa wuo nanŋ siyaa ta na muliēŋ miε temma-i, na ka bi da sirēiŋa-i miε bi temma-i.

⁸ Tobinŋ namaa, i taara na suo mamaŋ daa-ye *Asi-i-na. Muliema naa silaa jinya-yiε cor, i taa i taara i yunni, i saa naa hūu-ma wuo i ka hel-mei. ⁹ Ii naa tiena baa-ma wuo i kuliinŋ-belle hii. Nga mafamma cie pigāaŋ-ye wuo i baa haa i nanŋa-i miε ferēŋ fŋŋgūo-i-na. I haa-ka Diilonŋ-na, wuo u yaa gbāa sire kuomba-i. ¹⁰ U yaa kuraa-ye kuliinŋ daaku-na aa u ka tiraa kor-e ku temma-na. Coima saa fa, i haa i nanŋa yuo haama famma-i wuo u ka tiraa kor-e. ¹¹ Aa namaa bi ferē-i na kāyā-yiε baa na Diilocārālle-i u kor-e. A ce dumaanŋo-na duo nu nuomba boi cacārāŋgu aa ce baa-ye, ku ka bi ce nuomba boi da nelma jaal-o i maama-na.

Pol buraana u kamma-i Korēnti-i-na

¹² Inŋ bilaa i ferē dumaa terni nanni-na ku huraa namaa terienŋu-na, ku yaa gbu ku fē i hōmmu-i. I suyaa wuo i cie maacenfafamma. I sa kā moloŋ terienŋ-nu baa hōmmu hāi; i kā baa huonŋa diei. Diilonŋ-āncemma, nelbilienŋ-maama sī. Diilonŋo kāayā-yiε i firnu i hōmmu-i baa-na weima-na hiere. ¹³ Aa inŋ nyegēŋ nelma maŋ i hā-na, ma yunŋu saa fuo. Da na kalaŋ da mamaŋ, ma yaa-i. Mi huonŋ-na ma ka kaala na wulaa. ¹⁴ Dumandē-i-na ku saa kaala na wulaa wuo Itienŋo-i Yesu jommaŋ-yiinŋu-i, na hōmmu ka fē baa-ye aa miε muumu bi fē baa namaanŋo-i.

¹⁵⁻¹⁶ Minŋ ŋa naa haa mi nanŋa-i nei dumaanŋo-na wuo na hōmmu fiε baa-ye, mi cira mi ka kā namaa terienŋu yaa nuo-i igēna aa suo cor kā Maseduoni-na. Aa da mi ka hel Maseduoni-i-na, mi tiraa bir jo na wulaa ku ce i hāi a naara kunanŋu na hōfēlle-na. Aa da mi ji ta mi cor da mi kā *Yude-i-na, na kāyā-miε mi hi. ¹⁷ Nga mi kammaŋ'a ma saa ji hel, ku ce ŋaa ku pigāaŋ wuo mii naa bel-ma baa mi nanyuonŋu wei? Sisō huhurmantiēŋ muo; da mi waŋ mamaŋ, cuo siε kaal, mi bir baa mi huonŋu. ¹⁸ Inŋ waŋ nelma maŋ baa-na, huhurma diei maa si dii mei; Ninsontienŋo yaa mi siera. ¹⁹ Mei ferē-i baa Silasi-i a naara Timote-i inŋ waŋ Diilonŋ-Bienŋo maŋ maama-i baa-na, inŋ waŋ Yesu-Kirsa maŋ maama-i baa-na, huhurma diei maa si dii-yuo. U weima-i hiere maa naa koŋ. ²⁰ Na saa da, Diilonŋ unŋ pāa nunni maŋ hiere, fuo yaa ka ce-ni. Ku'i cie fuo yerre-na i tie jaal Diilonŋo-i wuo «Ma cie!» a tie ce-yo boi. ²¹ Aa Diilo fuo ferē yaa kāayāŋ miēŋo-i baa namaanŋo-i hiere *Kirsa huonŋu-na. U yaa hielaa u yufelle yiε ²² aa haa u dānyuo-i yiε a ce-ye fuo baanŋ miε. U bi hāa-ye u *Yalle-i i die suo wuo i ka da unŋ jiena ciilunŋu maŋ tuo cie-ye.

²³ Na saa da, kumaŋ cie mi saa tiraa bir kā Korēnti-i-na na wulaa, mi saa ta mi taara mi ce kuujaŋgu nei ku'i cie. Diilonŋo yaa mi siera; da kuō mi kar coima u baa yaŋ-mi. ²⁴ I sa taara i guor-na baa Diilonŋ-hūmellenŋ-kūŋgu-i. Na bilaa-de nammu hāi tī, ŋga i taara i kāyā-nei na hōmmu fē baa di wuōsaŋgu-i.

2

¹ A ce dumaŋŋo-na miē mi siē bir kā na wulaa ka tiraa du na hōmmu-i. ² Namei fiēŋ mi huōŋga-i, da mi kā ka du na hōmmu-i, hai ka da fē mei kaŋga-i? ³ Bamaŋ saaya ba fē mi huōŋga-i, mi sa taara mi kā ba ka du-ka, ku'i cie mi naa mi bir aa nyegēŋ sebe* hā-na. Mi suyaa miē mi huōŋ da ka fē, ku bi dōlnu namaŋŋo-i hiere. ⁴ Coima saa fa, miŋ taa mi nyegēŋ sebe faŋo-i mi huōŋga saa naa waa huōŋga, mi nyegāaŋ-yo baa nyinyōlma. Mi saa nyegēŋ-yo da mi ce-na kuujaŋgu, ŋga mi nyegāaŋ-yo na da na suō wuō mi kuye na kūŋgu-i.

Ba sa muo cālmuoŋtiēŋo ciilā ciŋgu

⁵ Umaŋ cie kuujaŋgu-i miē na hōlma-na, kutieŋo saa ce-ku muō-na, ŋga u cie-ku na hieroŋŋo'i nuō-i. Da miē mi siē dii gbuoya-kuō, mi gbāa cira u cie-ku na fōŋgūō nuō. ⁶ Naŋ nuolaaya kutieŋo-i dumaa, ku ka gbē baa-yo. ⁷ Fiefiē-i-na, yaŋ aa na ce jande yuō aa na dii sireiŋa yuō, ku yaa hōdulle siē cōruōnu-yuō a seŋ u kūōma-i. ⁸ Jande, mi cārā-nei, bilaaŋ-yoŋ fafamma u suō wuō u maama dōlnu-nei. ⁹ Na saa da, miŋ nyegāaŋ sebe-i† hā-na yuŋgu maŋ nuō-i ku yaa daaku: Mi taa mi taara mi ce-na ne da kuō na nu mi nuŋgu-i wēima-na hiere. ¹⁰ Da na ce jande umaŋ nuō-i, mei bi ce jande kutieŋo-na. Na saa da, da kuō naacolŋ daayo cālāa-mi, mi cie jande yuō, aa mi niē namei aa ce jande faŋo-i. *Kirsa yaa mi siera. ¹¹ Mi sa taara i yaŋ ma dōl *Sitāni-i ku'i cie mi ta mi ce-ma dumaŋŋo-na. I saa bi yaŋ u kusūŋ-maama-i suōma.

Pol saa yiera Torasi-i-na

¹² Miŋ kāa Torasi-i-na da mi ka waŋ *Kirsa *Neldōdōlma-i, Itieŋo naa gbuu tigiŋ terieŋgu-i hā-mi mi da mi waŋ-ma. ¹³ Ŋga miŋ kāa, mi saa ka da mi natobiŋŋo-i Tite-i, mi huōŋga saa gbāa tiēna terduōŋ-nu. Mi naa mi cārā hūmelle-i Torasitaamba wulaa a nyaanu-yuō jo Maseduōni-i-na.

Kirsa hūlaaŋgu dii-yie

¹⁴ I siē gbuu gbāa jaal Diilonŋo-i! In yēŋ horre-na baa *Kirsa-i, Diilonŋo taa i yaaŋ-na. A ce die cor terieŋgu terieŋgu, nuōmba suō wuō Kirsa yaraa bigāaraŋŋo-i. U cie die cor

* **2:3** Sebe faŋo saa dii Diilonŋ-nelma sebe-i-na; nyuŋgo ku bāaŋgu-na molo sa suō un yēŋ kusuōŋ-nu. † **2:9** U waŋ sebe faŋo maama yaa-i verse 3-i-na.

terienḡu terienḡu, ba ta ba nu Kirsa hūlāanḡu-i yiε. ¹⁵⁻¹⁶ Na saa da, Diilonḡo wulaa, ii dii ḡaa Kirsa natikolo nuḡmba hḡlmana. Bamaḡ biyaa hūmēbabalalle-i, bafamba wulaa kuliinḡu-hūlāanḡu'i dii-yiε ta ku jo baa kuliinḡu. Bamaḡ biyaa koḡkor-hūmelle-i, cicēlmanḡ-hūlāanḡu'i dii-yiε ta ku jo baa cicēlma. Hai gbāa ce maaceḡ daama temma-i? ¹⁷ Nḡa miεḡo-i Diilonḡo'i hāa-ye baa-ma wuḡ i ce-ma. Nuḡmba bḡi ciε Diilonḡ-nelma-i ta ba taara gbeinḡa baa-ma. Miε ii si dii kufanḡu taamba temma-i. Miε inḡ yeḡ Kirsa horre-na, i sa waḡ Diilonḡ-nelma-i baa hḡmmu hāi; i waḡ-ma baa huḡḡa diei Diilonḡo yufelle-na.

3

Tobisifelenni maaraa anḡnamma-i

¹ Namaa wulaa, minḡ waanḡ mamaḡ daama-i, na ka tiraa cira i kaal i fεε wei? Sisḡ na taara die i kā na terienḡu-na, i kā baa sebe ka pigāanḡ wuḡ nelfafaanḡ miε ḡaa banambaḡ ceḡ-manḡ dumaa wei? Mi siε siε aa ce-ma. Mi sa bi taara namaa sebe-i da mi gbāa kā yanḡa nanḡa. ² Miε sebe yaa namaa fεε-i. Sebe faḡo nyεgāanḡ i hḡmmu-na. Nuḡmba-i hiere ba gbāa da-yo aa kalaḡ-yo. ³ Sebe faḡo-i *Kirsa yaa nyεgāanḡ-yo. Ku da-nei wuḡ u yaa nyεgāanḡ-yo aa puḡr miε fuḡ baa-yo. U saa nyεgēḡ-yo baa nyεgēdiele, u nyεgāanḡ-yo baa Cicēlmantienḡo *Yalle. U saa bi nyεgēḡ-yo tāmpēllenḡ, u nyεgāanḡ-yo nelbilienḡ-hḡmmu-na.*

⁴ Kirsa ciε i haa i nanḡa Diilonḡo-na, ku'i ciε i tiε waḡ mafamma-i. ⁵ I suyaa wuḡ ma maaraa-ye i die gbāa ce maaceḡ daama-i baa miε fεεḡ fḡḡḡḡo-i. I fḡḡḡḡo hel hiere Diilonḡ-na. ⁶ U yaa hāa-ye baa ku fḡḡḡḡo-i i tiε waḡ *tobisifelenni maama-i baa nuḡmba-i. Tobisifelenni fanni saa nyεgēḡ tāmpēllenḡ ḡaa *Moisi *anḡnammanḡ nyεgāanḡ tāmpēlle-na dumaa. Nḡa ni hilaa *Diilonḡ-Yalle-na. Anḡnamma jo baa kuliinḡu a ne da Diilonḡ-Yalle jo baa cicēlma.

⁷ Anḡnammanḡ taa ma nyεgēḡ huḡḡu maḡ nuḡ-i tāmpēlienḡa-na, Diilonḡo naa carra Moisi-i baa cecerma nanḡ temma, a ce *Isirahel-baamba saa gbāa da ba ne u yaanḡa-i.† Anḡnamma maḡ juḡḡ baa kuliinḡu, ma jomma da ma fa fafaanḡ daaku temma-i a ne da ma sa cḡ, ⁸ Diilonḡ-Yalle maacemma ka fa ka hi hie? ⁹ Anḡnamma maḡ cālāanḡ nuḡmba-i, ma maacemma da ma fa fafaanḡ daaku temma-i, Diilonḡ-Yalle maḡ ciεḡ nuḡmba-i nelviimba, difande maama ka fa ka hi hie? ¹⁰ Halle i gbāa cira fafaanḡu maḡ waa anḡnamma huḡḡu-na, ku siε gbāa fi baa fiεfiε ku kūḡḡu-i. ¹¹ Biḡkūḡḡu maḡ saa waa da ku cḡ,

* **3:3** Tāmpēllenḡ: Pol piye *Moisi *anḡnamma maama yaa bande-i-na. Maa naa nyεgēḡ tāmpēllenḡ. Niεḡ Helmanḡ-sebe-i-na (Exode) 24.12. Nelbilienḡ-hḡmmu-na: *Seremi ciεra wuḡ anḡnafelemma ka nyεgēḡ nelbiliemba hḡmmu-na. Niεḡ Seremi sebe-i-na (Jérémie) 31.33. † **3:7** Niεḡ Helmanḡ-sebe-i-na (Exode) 34.27-35.

Diilonŋ duo migāaŋ-ku migāaŋ daama temma-i, kumaŋ cuoŋ u ka migāaŋ-ku ka hi hie? ¹² I haa i naŋga-i ku yaa nuo-i ku'i cie i nunni sa ce yelma baa nelma-i. ¹³ I sa ce ŋaa Moisiŋ taa u ce dumaa. Fuo taa u suuye u yaanŋa-i baa kompaŋga‡ wuo *Isirahel-baamba baa da u yaanŋaŋ diŋ ka kā dumaa. ¹⁴ Ŋga kuu naa gbuu biŋ dŋngu Isirahel-baamba-na a ce ba saa ta ba suo u nelma tuole-i. Halle ji hi baa nyuŋgo, da ba ta ba kalaŋ *Tobisicɔlɔnniŋ-sebe-i, kompaŋga cienu-bei yogo, ba sa da ma tuole-i. Da ŋ haa ŋ naŋga-i Kirsa yaa nuo-i, kompaŋga halaŋ ŋ yaanŋa-na. ¹⁵ Ji hi baa nyuŋgo, Isirahel-baanŋ da ba ta ba kalaŋ Moisi sebebaa-ba-i, ku ce ŋaa kompaŋga cienu-bei ba sa da ma tuole-i dei. ¹⁶ Ŋga ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa: «*Umaŋ duo bir jo Itienŋo wulaa, kompaŋga halaŋ u yaanŋa-na.*»[§] ¹⁷ Baŋ gbēŋ Itienŋo maŋ bande-i, Diilonŋ-Yalle yaa-i. A ne da Itienŋo Yal da di waa kusuoŋ-nu, kutaamba waa ba ferēŋ nuo. ¹⁸ Miē maŋ kompaŋga halaŋ i yammu-na hiere, Itienŋo fafaanŋu da-yiē. I duoŋ tie bibirre i kā die ka fa Itienŋo temma. Itienŋo Yalle maacemma yaa mafamma-i.

4

Pol kūma saa seŋ baa Diilonŋ-maacemma-i

¹ Diilonŋo yaa cie baa-ye aa hā-ye maacenfafanŋ daama-i ku'i cie i kūma sa seŋ baa-ma. ² I ciinaana kukulmaŋ-maacemma-i baa senda-weima-i hiere. I sa tāal nelienŋo, i sa bi waŋ Diilonŋ-nelma-i baa huhurma. I waŋ ninsoŋ-belle yaa-i i kaala-die baa nuomba-i Diilonŋo yufelle-na. I ce mafamma-i nelienŋo nelienŋo u duo suo wuo huhurmantaanŋ miē sī. ³ Inŋ waŋ *Neldɔdɔlma maŋ, da kuɔ ma cienu, da kuɔ ma sa kaala, kuu dii ŋaa ma saa kaala bamaŋ biyaa hūmebabalalle-i ba yaa wulaa-i. ⁴ Kufaŋgu taamba ciinaana Neldɔdɔlma-i. *Sitāni cuu ba yammu-i hiere. U yaa miwaanŋ daayo tienŋo-i. U cie ba sa da cecerma maŋ dii Neldɔdɔlma-na ta ma pigāaŋ *Kirsa fafaanŋu-i. A ne da da ŋ da Kirsa-i ŋ daa Diilonŋo yaa-i. ⁵ I sa waŋ miē ferēŋ-maama baa nuomba-i; i waŋ Yesu-Kirsa maama'i baa-ba, wuo u yaa Itienŋo-i. Miē fuo, i gbāa waŋ kumaŋ i kūngu-na, i gbāa cira i cāa namei Yesu fuo maama-na. ⁶ Diilonŋo maŋ naa ciēra: «Cecerma saaya ma hel a karnu kukulma-i», uuduŋŋo faŋo yaa bi diyaa cecerma-i i hōmmu-na i tie da u fafaanŋu-i Kirsa yaanŋa-na i suo-ku.

⁷ Na saa da, i sa gbāŋ muonumma ŋaa yerruŋ-bitonni, ŋga Diilonŋo hāa miēŋo-i nelfafanŋ daama temma-i i die hi nel-biliemba-i baa-ma. Mafamma cie nuomba da ba suo wuo hiŋ daama temma hilaa Diilonŋ-na, miē maacemma sī. ⁸ I ce

‡ 3:13 Nieŋ Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 34.33-35. § 3:16 Helmaŋ-sebe (Exode) 34.34

sūlma-i ma sīnni-na hiere, ŋga ku saa nuol-e dede. I hōmmu calaanu, ŋga i kūōma saa seŋ. ⁹ Ba huol i yammu-i, ŋga Diilonŋo saa nanna-yie dede. Ba se-ye ba nanna, ŋga i saa tīe-manŋ. ¹⁰ Yinni manŋ jonŋ Yesu muliema temma haa-yie, i nal u kuliŋgu-i i ne. Diilonŋo ce mafamma-i Yesu-Kirsa himma da ma ta ma bi da-yie. ¹¹ Miε manŋ dii cicēlma-i, yinni manŋ jonŋ kuliŋgu hūŋ ku cu-ye Yesu maama-na. Mafamma ce u himma da ma ta ma da tāmmanŋ-nuōŋ miεŋo-na. ¹² Terienŋu fanŋu-na, miε i mal baa kuliŋgu-i namaa na da na gbāa da cicēlma manŋ sa tīeŋ dede-i.

¹³ Ma nyegāan Diilonŋ-nelma-na wuō: «*Mi hūyaa-ma ku'i cie mi wan-ma.*»^{*} Miε i bi hūyāa Yesu maama-i dumēi ku'i cie i tīe wan-ma. ¹⁴ I suyaa wuō umanŋ siire Itienŋo-i Yesu-i hiel-o kuomba hōlma-na, u ka bi sire miεŋo-i u temma-i, aa kā baa-ye ka jīna u caanŋ-nu baa namaanŋo-i hiere. ¹⁵ Kumanŋ haanŋ-yie daaku-i hiere, ku haa-yie namaa maa-na. Ku haa-yie Diilonŋ-hujarre da di ta di hi nuōmba-i hiere di kā. A ce dumaanŋo-na, jaalunŋu manŋ ka ta ku hā Diilonŋo-i, ku ka ciinu, aa nuōmba ka ta ba bī u yefafalle.

¹⁶ Ku'i cie na da i kūōma sa seŋ da. I kūōŋ da ma fiε ta ma pōtōr, kuanŋu'i naaraayanŋ i huleiŋa-na yinni manŋ jonŋ. ¹⁷ Muliema manŋ haanŋ-yie fiεfiε-i-na, ma ka tī. Aa i gbāa cira muliema sī. Ma tigiinŋ fafaanŋu'i ma cie-ye, aa fafaanŋu fanŋu temma si dii, aa ku sa ji tī dede. ¹⁸ Baŋ'a ba sa da kumanŋ baa ba yufelle, miε i fara i ne ku yaa-i. Baŋ danŋ kumanŋ baa ba yufelle-i ku sa cō, ŋga baŋ'a ba sa da kumanŋ baa ba yufelle, ku sa ji kā terienŋu.

5

¹ Na saa da, hīema-na bande-i-na, i kūōma dii ŋaa gbuganni, ma sa cō. Ŋga i suyaa wuō diε ku, Diilonŋo ka hā-ye kūōfēlemma dōrō-i-na. Kūōfēlemma famma ka waa ŋaa kōllun-dūnni a ce i siε tiraa gbāa ku. ² Inŋ yenŋ terienŋu manŋ nuō-i fiεfiε-i-na, i gbu i niya kūōma famma damma-i a ce i tīe waana.^{*} ³ Ŋga i suyaa wuō diε hel gbuganŋ daani-na, i siε tīe bebelle. ⁴ I sa taara i ku aa suō da kūōŋ daama-i, i taara i da-ma cicēlma ku'i cie i tīe niya aa tīe waana. ⁵ Diilo fuō fεrε yaa tigiinŋ i cicuōŋgu-i dumaanŋo-na tuō cie-ye, aa hā-ye u *Yalle-i i diε suō wuō unŋ tigiinŋ kumanŋ hiere i ka da-ku. ⁶ A ce dumaanŋo-na sirēiŋa da-ye yinni manŋ jonŋ, aa i suyaa wuō diε waa baa i kūōŋ daama-i, i maa baa Itienŋo nelle-i. ⁷ Kumanŋ cie mi wan-ma dumaanŋo-na, i ne inŋ haa i nanŋa-i kumanŋ nuō-i aa tīe wuō, i sa ne inŋ danŋ kumanŋ baa i yufiēŋa. ⁸ Sirēiŋa dii-yie ninsoŋo, ŋga i taara i yanŋ i kūōŋ

* 4:13 Gbelieman-nalāanŋu (Psaume) 116.10

* 5:2 Niεŋ Ōrōm. 8.2.

daama-i aa kā ka waa Itienjo caaŋ-nu. ⁹ Nga kumaŋ yuŋgu, i taara i fē Itienjo huōŋga-i. Ii dii baa i kūōŋ daama-i wa, ii si dii baa-ma wa, i taara i fē u huōŋga-i. ¹⁰ Na saa da, i ka cor hierie *Kirsaa wulaa u yuu-ye. Neliēŋo neliēŋo, uŋ cie kumaŋ hīema-na bande-i-na, ku faa wa, ku balaŋ wa, u ka da u maacemma sully-i.

Koŋkor-maacemma

¹¹ Baŋ bŋŋ kumaŋ a kāŋ Itienjo-i i suō-ku, ku'i cie i tie gbāŋ baa nuōmba da ba sie-ku. Diiloŋo suō i kusūnni-i hierie fafamma. Aa namaa fere-i mi suyaa wuō na bi suō-ye fafamma. ¹² I sa taara i tiraa kaal i fere baa-na, ŋga i taara na hōmmu fē baa-ye. Ku yaa bamaŋ yaŋŋ hōmmu-i aa ta ba ne bomborma, na ka ta na suō ba siema. ¹³ Aa miēŋo-i, die pepiena kusuōŋ-nu, i pepienaana Diiloŋ-maa-na; die bi waa welewele kusuōŋ-nu, i cie welewele namaa maa-na. ¹⁴ Na saa da, *Kirsaa nelnyulmu taa yaŋŋga yiē i āncemma-na hierie. Miē maŋ hūyāa-ma wuō nelduōŋo diei'i kuu nuōmba-i hierie ba maama-na, miē maŋ hūyāa-ma wuō i kuu baa kutienjo-i, Kirsaa nelnyulmu taa yaŋŋga yiē i āncemma-na hierie. ¹⁵ Kumaŋ cie u ku nuōmba-i hierie ba maama-na, u taa u taara bamaŋ dii cicēlma-i hierie, ba baa tiraa tīe bafamba fereŋ maa-na, ba tīe fuō maa-na. Fuō maŋ kuu ba solaŋgu-i aa sire.

¹⁶ Terienju faŋgu-na, i sa tiraa i ne moloŋo munyierammu aa kāŋ-yo. Diēlūō-i-na, i taa i ne Kirsaa-i nelbilogbāŋgbālāŋo, ŋga fiēfiē-i-na, i sa tiraa i ne-yo dumaa. ¹⁷ Da ŋ gbāŋ suur Kirsaa horre-na, ŋ cie nelfeleŋ nuō: Ancōlōmma curaa, ānfelemma'i duōŋ. ¹⁸ Kufaŋgu-i daaku-i hierie Diiloŋ-maacemma. U yaa cie Kirsaa dii-ye i-naa nuō baa-yo aa dii koŋkor-maacemma-i i naŋ-na. ¹⁹ Na saa da, Diiloŋo puōraa Kirsaa ji dii nelbiliemba-i baa-na nuō baa-yo, u saa fer ba cālmuo-i. Aa u hāa miēmei baa koŋkor-āndaŋgu-i.

²⁰ Terienju faŋgu-na, i cie Kirsaa pōpuōrbienj miē. Kuu dii ŋaa Diiloŋo muo u natienja nei. Jande, niēŋ Kirsaa-i aa na sie Diiloŋ-koŋkoro-i na suur na-naa nuō baa-yo. ²¹ Kirsaa saa naa ce halle āmbabalma diei, ŋga Diiloŋo haa i āmbabalma-i hā u yaa-i duō gbāa duō ce-ye nelviinj miē fuō barguo-i-na.

6

¹ Terienju faŋgu-na, iŋ ceŋ maacemma-i baa Diiloŋo-i, jande, i cārā-nei, Diiloŋ uŋ cie baa-na cemma maŋ, baa na belku baa na nanyuōŋgu. ² Na saa da, Diiloŋo ciēra wuō: «*Niŋ cārā kumaŋ, ku huōŋ da ku hi, mi ka ce-ku hā-ni.*»
Koŋkor-yiin da ku hi, mi ka kor-ni.»*

* 6:2 Isayi (Ésaïe) 49.8

Mi tūnu-nei, koŋkor-yiingū yaa daaku-i. Diilonŋo taara u kor-na huŋ daaku yaa nuŋ-i.

³ I sa taara i guŋ unanŋ gbeini a ce nuŋmba ji da muncālmū i maacemma-na. ⁴ I yaan aa tiε ce weima-i hiere i pigāan wuŋ Diilonŋ-cāarāan miε kelkel. Muŋma-i baa sūlma-i a naara korma sa ce-ye bŋkūngū, i caa-ni hūmmanŋ-temma. ⁵ Ba muyaa-ye babalaa, aa dii-ye kaso-i-na, aa tūu nuŋmba-i kūnna-yiε. Kunie maacemma maaramma ce i sa da duŋfūn, i sa bi da wuo niuwuoni. ⁶ I pigāan wuŋ Diilonŋ-cāarāan miε i viisinni-na, baa i Diilonŋ-hūmelle suŋma-na, baa i hŋhinaŋga-na, baa i fafaanŋuna, baa *Diilonŋ-Yalle maacemma-na, baa i nelnyufafammuna, ⁷ baa i ninsoŋo wamma-na, baa Diilonŋ-fŋgūŋ bi barguŋ-i-na. I ciε viisinni yaa-i i bercebimbinni-i tiε muo baa-ni aa tiε ceyā i fεε baa-ni. ⁸ Yiingū nanŋu ba ce i ce bŋi, yiingū nanŋu ba ture i yammū-i. Ba wanŋ i yebabalande-i dii, ba wanŋ i yefafalle-i dii. Ba ne-ye wuŋ coikartaanŋ miε, a ne da i wanŋ ninsoŋo yaa-i. ⁹ Ba ne-ye ŋaa ba sa suŋ-ye, a ne da ba suŋ-ye fafamma. Ba ne-ye wuŋ bikuonŋ miε, a ne da miεmei daaye i gbeini-na. Ba huol i yammū-i ŋga ba saa gbāa ko-ye. ¹⁰ Ba ce kuujanŋu yiε, i hŋmmu bir yanŋ aa ta mu fε. Ba ne-ye wuŋ nawalaanŋ miε, a ne da miεmei ciεn nuŋmba bŋi waamba. Ba ne-ye wuŋ bŋkūngū sŋ baa-ye, ba saa suŋ wuŋ miεmei bŋkūntaanŋ miεnŋo-i kelkel.

¹¹ Mi jēnaanŋ namaa, Korēntitaanŋ namaa, i fūnuŋ firnu i hŋmmu-i a piye baa-na. ¹² I saa fuo i kusūnni-i nei, ŋga namei fuyaa na kusūnni-i miε-na. ¹³ A ce dumaanŋo-na mi ka piye baa-na ŋaa mi piye baa mi bisālmba: Firiinuŋ na bi hŋmmu-i baa-ye fafamma!

Cecerma-i baa kukulma-i ni siε gbāa gbonu

¹⁴ Bamanŋ saa hūu Kirsa-maama-i, baa na dii na nuŋgu baa-ba ba āncemma-na. Kuufafaanŋu-i baa kuubabalaanŋu gbāa ce niε kā hūmeduŋle? Cecerma gbāa nunu ma-naa baa kukulma-i nunuŋ hama-i temma-i? ¹⁵ *Kirsa-i baa *Sitāni-i, ba gbāa suurnu ba-naa niε niε? Sisŋ umanŋ Kirsa horre-na, u gbāa gbonu ce hama-i baa umanŋ si dii-die? ¹⁶ Diilonŋ-dūngū-i baa tinni-i ni piyaa ni-naa bige-i nuŋ-i? Miεmei Cicēlmantienŋo dūngū-i ŋaa fuŋ fεreŋ waanŋ-ma dumaa wuŋ:

«Mi ka tēna ce mi bāanŋu-i baa-ba.

Mi ka waa ba Diilonŋ muŋ

aa ba waa mi baamba.»†

¹⁷ Terienŋu fanŋu-na, Itienŋo nel daama vii namei wuŋ:

«Hilaanŋ ba hŋlma-na, biriinŋ ba huonŋ-nu.

Barŋ bŋn kumanŋ bŋnkūbabalaanŋu-i, baa na yiεya-kuŋ,

† 6:16 Buolmanŋ-seβε (Lévitique) 26.12; Esekiel (Ézéchiel) 37.27

ku yaa mi ka yan na piε-mi. ‡

¹⁸ *Mi ka waa na To muo*

aa na waa mi bepuoŋ namaa baa mi bien namaa.» §

Itieno-i Weimantieno āndaanŋu yaa-i.

7

¹ Mi jēnaaŋ namaa, nuŋ daaku temmaŋ pāa baa-ye, yaanŋ i migāaŋ i kūōma-i baa i hōmmu-i i halaŋ dugaanŋu maŋ dii-nie hiere aa i vaa i fere i tie kaŋ Diilonŋo-i a ce nelfafaan mie kelkel.

Pol huōŋga fle

² Baa na fuo na kusūnni yie! I saa ce kuujanŋu molo-na, i saa kōsuōŋ moloŋo, i saa bi du moloŋo. ³ Na baa da nie sī mi piie de-i-na da mi cāl-na, ma'i sī. Mi waanŋ-ma baa-na cor tī mie: I kuye na maama-i bāanŋu-i baa isuōŋu-i, halle kuliinŋu sie gbāa hiel na maama-i i hōmmu-na. ⁴ Mi haa mi nanŋa-i nei cor. Mi huōŋga fle baa-na cor. Ku'i cie inŋ fle i mulŋeŋ, mi kūōma saa kara yinduōŋu, aa mi huōŋga fle da yogogo.

⁵ Na saa da, inŋ juō Maseduōni-i-na* i saa da tuoleŋ-muntienammu. I cie mulŋema-i ma sīnni-na hiere: I bigāarāamba sie yanŋ-ye, korma sie tiraa yanŋ-ye. ⁶ Nga Diilo fuō maŋ diyaanŋ sireiŋa-i nuōmba-na, u cie Tite jomma dii sireiŋa yie. ⁷ Aa Tite jomma yaa saa dii sireiŋa-i yie yonŋ, nanŋ diyaa sireiŋa-i yuō baa nelma maŋ, u juō ji hi-ye baa-ma a fē i hōmmu-i. U ciēra wuō mi kūōma gbuu bel-na, wuō mamaŋ cie cor ma saa dōlnu-nei, wuō na vaa na fere ta na ce na kāyā-mie. Ku'i cie mi huōŋga tiraa fē naara.

⁸ Na saa da, miŋ saanŋ sebe maŋ hā-na cor, uu naa guōla na hōmmu-i. Miŋ nuō-ma, maa naa jaŋ-mi, aa kuu naa ce-mi biŋkūŋu. ⁹ Nga fiefie-i-na, u maama sa jaŋ-mi. Mi huōŋga fle. Ku saa ce ŋaa na hōmmuŋ ŋa naa guōla ku'i fle mi huōŋga-i de, ŋga hōguōla daayonŋ juō baa kumaŋ, ku'i fle-ka. U cie na bir na ciluō-i. Na hōguōla faŋo naa jo Diilonŋ-jomma, a ce dumaanŋo-na i saa ce kuujanŋu nei. ¹⁰ Bige-i cie mi waŋ-ma dumaanŋo-na? Hōguōla maŋ duō jo Diilonŋ-jomma-i, u jo baa bibirremma a ce ŋ bie koŋkor-hūmelle. Hōguōla faŋo temma-i u maama sa jaŋ-ni. A ne da hōguōla maŋ juōŋ nelbilienŋ-jomma-i, u jo baa nelienŋ-kōsuōma. ¹¹ Namaa wuōŋonŋ juō Diilonŋ-jomma, niēŋ u ānfaanŋo-i na hōlma-na: U cie na sire yiera na gbeiniŋ, u cie na gbāa piie kor na fere, u cie mamaŋ cie cor ma jaŋ-na, u cie na ta na kālā Diilonŋo-i, u cie mi kūōma bel-na, u cie Diilonŋ-maama yu na hōmmu-i, u cie na cāl āmbabalma cetienŋo-i. Na ciluō pigāaŋ wuō namaa nuŋŋu saa waa nel daama-na.

‡ 6:17 Isayi (Ésaïe) 52.11; Esekiel (Ézéchiel) 20.34 § 6:18 Samiel sebehāallŋo (2

Samuel) 7.14; Isayi (Ésaïe) 43.6 * 7:5 Inŋ juō Maseduōni-i-na: Niēŋ 2.13.

¹² Terienḡu faṅḡu-na, da na da mi nyegāaŋ sebε-i hā-na, mi saa nyegēŋ-yo umaŋ cālāa cemma-i fuo maa-na, uŋ cālāa umaŋ†, mi saa bi nyegēŋ-yo fuo maa-na; ŋga naŋ vaa na ferε baa i maama-i dumaa, mi nyegāaŋ-yo na da na suo ma yaa-i Diilonḡo yufelle-na.

¹³ Ku'i cie ŋ da sireiŋa daa-ye. A naara kufaṅḡu-i, na hieroŋo-i naŋ bilaa Tite-i fafamma dumaa a fε u huoŋga-i, kufaṅḡu juo ji tiraa naara kunaṅḡu i hoŋelle-na boi. ¹⁴ Miŋ waŋ ninsoŋo-i baa namaaŋo-i dumaa yinni maŋ joŋ, mi bi waŋ-yo baa Tite-i dumεi. Miŋ kaalaa na kūŋḡu-i baa-yo dumaa, u bi kaa da-ku dumεi, a ce dumaanḡo-na, na saa ture mi yaaŋga-i. ¹⁵ Duo ne na hieroŋo-i naŋ taa na nu u nuŋḡu-i dumaa, naŋ taa na kālā-yuo dumaa, baa naŋ bilaa-yo fafamma dumaa, na maama migāaŋ ta ma doŋnu-yuo ma naara. ¹⁶ Terienḡu faṅḡu-na mi huoŋga fε, mi gbāa haa mi naŋga-i nei weima-na hiere.

8

Yaan na nammu ta mu fara

¹ Tobin namaa, Diilonḡ uŋ cie baa Maseduoni Diilonḡ-dūŋ-baamba-i dumaa, i taara i pigāaŋ-na ku yaa-i na suo-ku. ² Weima boi daa-ba. Ŋga baŋ ŋa naa fε waa muliema-na, ba hoŋmu naa gbuu fε da yogogo a ce ba firnu ba nammu-i, ŋ sie suo wuo nawalkireiŋa. ³ Mi daa-ma nuo! Ba muoraaya ba ferε. Mi gbāa cira ba muoraaya ba ferε cor yere, a ne da molo saa guor-ba. ⁴ Ba fūnuŋ nyaar wuo i ce jande aa i yaŋ bafamba bi da saanḡ ba kakāyāŋḡu-i a hā Diilonḡ-baamba maŋ *Yerusalemu-i-na. ⁵ Inḡ taa i joḡuoŋ kumaŋ, ba cie cor kufaṅḡu-i: Ba siyaa Itienḡo wulaa, aa tiraa sire sie mie i wulaa ŋaa Diilonḡ uŋ taaranḡ-kuo dumaa.

⁶ Maŋ cie dumaanḡo-na, i dii sireiŋa Tite-i-na wuo uŋ cie namaa na doŋ kpokpuola maŋ da na kāyā sūntaamba-i, u gbāŋ u ka perienḡ-yo. ⁷ Namaanḡo-i Diilonḡo firiinu u huoŋga-i baa-na weima-na hiere. Na wuo u hūmelle-i diŋ saaya di wuo dumaa, na suo u nelma wamma-i, na suo ma belle-i, na hinu pāama-i aa inḡ hāalāayā-nei nelnyulmu* maŋ, na bilaa-mu nammu hāi. Terienḡu faṅḡu-na gbāaŋ na firnu na nammu-i kpokpuola daayo-na.

⁸ Ku saa ce ŋaa mi guor-na na da na ce-ma. Ŋga mi piie da mi tūnu-nei yoŋ na da na suo banambaŋ yuu nyolma baa-ma dumaa aa ce ba temma, ku yaa mi ka suo na nelnyulmu nolaanḡu-i. ⁹ Itienḡo-i Yesu-Kirsanḡ cie baa-ye dumaa, na saa bi yaŋ-ku suoma: U waa muorīeŋo dorō-i-na, ŋga u nie

† 7:12 Ku biyaa ŋaa kutienḡo cālāa Pol fuo ferε yaa-i. Saa-ku baa 2.5.

* 8:7 Inḡ hāalāayā-nei nelnyulmu maŋ; Nieŋ Kor. dε. 13.

u muorētesinni-i aa yaŋ-ni duɔ gbāa duɔ ji kāyā nawalaan miēŋo-i. U ciē ku yaa-i a ce-ye muorāaŋ miē.

¹⁰ Mi piiye mi kusūŋ-maama yaa baa-na, aa ma yaa faa cemma na wulaa. Na saa da, belle maŋ curaa, namei siyaa kpɔkpuɔla daayo kūŋgu-i igēna, aa namei tiraa sire baa-ku igēna. ¹¹ Naŋ ŋa naa sire yiēra baa-ma dumaa, ciēŋ-maŋ dumei bende-i-na a saanu baa kumaŋ dii na nammu-na. ¹² Da ŋ firnu ŋ huɔŋga-i baa Diilonŋo-i, ŋ da u siyaa niŋ daa kumaŋ da ŋ hā-yo; u siē cira ŋ ka cuo ji hā-yo.

¹³ Ba saa cira na muora na fere a hā banamba-i wuɔ na kāyā-bei. Nga ba taara na waa kuuduɔŋgu hiere a ta na saa. ¹⁴ Dumandē-i-na, ku haaya baa namaaŋo-i, na gbāa kāyā bamaŋ dii naaluɔ-i-na. Ku yaa yiŋgu naŋgu namaa da na ji waa naaluɔ-i-na aa ku haaya baa bafamba-i ba ka ne na yaaŋ-na. Na ka ce dumei gbāa ce kuuduɔŋgu ¹⁵ ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa Diilonŋ-nelma-na wuɔ:

«Ku waa umaŋ duɔ fiē biēra *mani-i bɔi, u sa haaya u wulaa, aa umaŋ duɔ fiē biēra-yuɔ cekūɔ, u sa yor-yuɔ.»†

Titebaa-ba ka kā Korēnti-i-na

¹⁶ I siē gbuu gbāa jaal Diilonŋo-i, u ciē na maama waa kpelle Tite huɔŋga-na ŋaa maŋ yeyŋ kpelle miē hɔmmu-na dumaa. ¹⁷ Iŋ ciēra u bir kā na wulaa, u saa dure. U ciēra na teriēŋgu kāmmanŋ-maama waa u huɔŋga-na dii yiinaa. ¹⁸ I natobiŋo naŋo dii, Diilonŋ-dūŋ-baamba kaal-o terni-na hiere *Neldɔdɔlma wamma-na; i ka ce u saaŋ-yo ba kā. ¹⁹ Diilonŋ-dūŋ-baamba hielaa u yaa-i u duɔ kā baa-ye *Yerusalemu-i-na ka hā-ba coŋgoruɔŋ daaku-i. I ce kufanŋu-i Itienŋo duɔ da yefafalle nuɔmba nunni-na, aa ba bi suɔ wuɔ i jɔguɔŋ kuufafaanŋu baa-ba. ²⁰ I sa taara nuɔmba ji biēna i yerre-i coŋgorbuɔ daayo maama-na. ²¹ I taara i tiē ce kumaŋ faa Itienŋo yaanŋa-na halle baa nelbiliemba bi yaanŋa-na.

²² I natobiŋo naŋo bi dii, i daa u hinu pāama. Dumandē-i-na, u fūnuŋ haa u naŋga nei a ce kunaŋgu migāaŋ naara u pāama-na. I ka ce u kā baa-ba. ²³ Teriēŋgu fanŋu-na, kumaŋ ŋaa Tite kūŋgu-i, u yaa mi wuɔratienŋo, u yaa mi namaacencerɔŋo. Aa tobimba hāi baamba maŋ ka saaŋ-yo, bafamba-i Diilonŋ-dūŋ-baamba pɔpuɔrbiemba; ba āncemma ce nuɔmba ta ba bi *Kirsaa yefafalle. ²⁴ Da ba ka hi, na bel-ba ku belma. Ciēŋ ba suɔ wuɔ ba maama dɔlnu-nei kelkel, ku yaa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i terni-na hiere ba ka suɔ wuɔ na sa dɔl-ba na nuŋ-nu yon, aa ba ka suɔ wuɔ i sa kaal-na gbāŋgbāŋ.

9

Kakayāŋgu

† 8:15 Helman-sebe (Exode) 16:18.

¹ Kakāyāŋgu maŋ saaya ku kā *Yerusalemu Diilon-*dūŋ*-baamba wulaa, manamma si dii mi da mi naara ku kūŋgu-na. ² Mi suyaa miε na taara na ce bīŋkūŋgu. Mi gbelaan-na Maseduōnitaamba yaanŋa-na miε: «Akayi* Diilon-*dūŋ*-baamba tigiin tī dii bendiala da ba kāyā Yerusalemu Diilon-*dūŋ*-baamba-i.» Maŋ yeŋ kpelle na hōmmu-na dumaa, ku diyaa sirēiŋa ba bōi-na. ³ Mi sa taara mi ce coikartieŋ muo ku'i cie mi wuoya puor tobiŋ daaba-i na wulaa. Gbāaŋ da mi ji ta mi kā, mi kā ka da na tigiin ninsoŋo ŋaa miŋ waan-ma baa-ba dumaa. ⁴ Ni ma'i sī, miŋ waan baa Maseduōnitaamba-i miε i haa i nanŋa nei, diε kā baa-ba ka da na saa tigiin tī, senserre ka da-mi baa-ba; mi siε gbāa waŋ namaa diele maama. ⁵ Ku'i cie nanŋ pāa kakāyāŋgu maŋ nuŋgu-i, mi cārā tobiŋ daaba-i miε ba ta yaanŋa miε ka tigiin-ku cie-mi. Da mi kā ka da-ku mi yaan-na, ku yaa ka pigāaŋ wuo ku dōlaanu namei na ce; molo saa guor-na.

Niŋ duu kumaŋ ŋ kar ku yaa-i

⁶ Na saa da, da ŋ duu cekūo, ŋ ka kar cekūo. Da ŋ bi duu bōi, ŋ ka kar bōi. ⁷ Neliēŋo neliēŋo, u fara u nanŋa-i ŋaa maŋ yeŋ dumaa u huōŋga-na, u baa ce u hōmmu-i mu hāi u baa bi guor u fere. Bige-i cie mi waŋ-ma dumaanŋo-na? Ku yuŋgu yaa daaku: Uman faaraŋ u nanŋa-i baa hōfafanŋa, fuo maama yaa dōlaanuŋ Diilonŋo-i. ⁸ Aa Diilonŋo yaa gbāa haaya bīmbīnni-i ni sīnni-na hiere hā-na, a ce-na bīŋkūntaanŋ namaa, na ta na par na ce sāmma-i ma sīnni-na hiere ⁹ ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa Diilon-nelma-na wuo:

«U firīnu u nanŋa baa sūntaamba-i.

U sāmma sa ji ku dede!»†

¹⁰ Uman hāaŋ goŋguonaŋo-i dīduuma-i, aa tuo hā-yo u nuŋjuuru-i, u ka bi firnu u huōŋga-i hā namaanŋo-i na dīduuma-ia ce na sāmma da belle. ¹¹ Na ka ce ninsoŋ-waanŋ namaa, ta na gbā na ce na sāmma-i hōnni-na hiere. A ce dumaanŋo-na diε hi bamaŋ baa na kakāyāŋgu-i, ba ka gbuu jaal Diilonŋo-i ku maama-na. ¹² Na saa da, nanŋ ceŋ kakāyāŋgu maŋ daaku-i, ku sa kāyā Diilon-*dūŋ*-baamba yoŋ, ŋga ku ka ce nuomba bōi ta ba ce Diilonŋo-i kasi saa da-yo. ¹³ Kakāyāŋ daaku ka pigāaŋ nanŋ yuu nyolma baa Diilon-maama-i dumaa. Nanŋ siyaa *Kirsa *Neldōdōlma-i ta na wuo baa-ma dumaa, ku ka ce Diilon-*dūŋ*-baamba famba ta ba gbeliēŋ Diilonŋo-i. Nanŋ firīnu na hōmmu-i a cal na nagāŋ-niini-i baa bafamba-i dumaa, ka cor baa banamba-i hiere, ba ka gbeliēŋ-yo ku maama-na. ¹⁴ Diilonŋo uŋ cie baa-na cemma maŋ, ku ka ce ba ta ba cārā Diilonŋo-i

* 9:2 Korēnti dii Akayi huōŋ-na. Niēŋ 1.1. † 9:9 Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 112.9

ba hā-na a pigāaŋ wuɔ na kūŋgu dɔlnu-bei. ¹⁵ Yaan i tie jaal Diilonjo-i! Uŋ cie sām̄ma maŋ yie ma sie gbāa waŋ.

10

Pol pigāaŋ u fōŋgōtesinni-i

¹⁻² Muɔ Pol, mi taara nelma diei na wulaa. Nuɔmba gbɛ-ku dumaa wuɔ da mi waa na hɔlma-na mi waa hinni, aa da mi hel na hɔlma-na mi ta mi ce. Jande, mei fere'i cāaraŋ-nei baa *Kirsa hōhinaŋga temma. Baa na yaŋ da mi ji kā na wulaa mi kā baa bubuosiinni. Banamba gbɛ-ku dumaa wuɔ nelgbāŋgbālāŋ muɔ, kerε fōŋgūɔ si dii-mie Diilon- hūmelle-na. Mi ka pigāaŋ kutaamba-i mi jāyamma-i. ³ Nelgbāŋgbālāŋ mie ninsoŋo, ŋga i sa mal nelgbāŋgbālāŋ-maluŋgu. ⁴ In kuo-raaya i fere baa nimaŋ maluŋ daaku-na, nelgbāŋgbālāŋ-niini s; Diilon-niikuoranni. Ni yaa kāyaŋ-yie i tie muonu Diilon-bigāaraambaŋ cieŋ terni maŋ nuɔ-i. I suuye coikartaamba nunni-i baa ni yaa-i. ⁵ Bombolmantaamba maŋ ciyaan nuɔmba-i Diilonjo suɔma-na, i yar-ba baa ni yaa-i. Bamaŋ sa hūyāaŋ ānhūuma-i, i gbāŋ baa-ba ba ta ba nu Kirsa nuŋgu-i baa ni yaa-i. ⁶ Aa da na ji ta na nu i nuŋgu-i fafamma huɔŋgu maŋ nuɔ-i, i ka pigāaŋ anyagarmantaamba-i i jāyamma-i.

⁷ Na ne nelma-i dɔrɔ yon aa ta na piye. Umaŋ duɔ suɔ wuɔ fuɔ Kirsa wuonjo, kutienjo saaya u bi suɔ wuɔ miɛŋo-i Kirsa baan mie fuɔ temma-i. ⁸ Tienjoŋ hāa-ye fōŋgūɔ maŋ, da ku fie waa mi cie bombolma baa-yo celle, senserre sie gbāa da-mi. U hāa-ye baa-yo i die kāyā-nei na naŋ kaasiinni Diilon- hūmelle-na, u saa hā-ye baa-yo wuɔ i kɔsuɔŋ-na. ⁹ A ce dumaanjo-na, mi sa taara na ta na jɔguɔŋ wuɔ mi du-na baa mi sebebbaa-ba-i. ¹⁰ Banamba cieŋa wuɔ mi ce mi cor mi sebebbaa-ba-na a ne da da mi waa na hɔlma-na, mi waa ŋaa cieŋ muɔ aa da mi ta mi piye, mi nelma sa sire kūɔma. ¹¹ Bamaŋ waan mafamma-i, ba saaya ba suɔ wuɔ in maa aa tie nyegēŋ mamaŋ i hā-na, die kā i ka bi ce-ma.

¹² Na saa da, bamaŋ kaalaan ba fere, mie i sie sie saa i fere baa-ba, i sie bi gbāa fi baa-ba. Bafamba saa ba fere baa bafamba fere yon. Ba fi ba fere ba-naa nuɔ. Miminsiinni nanni maaraa nifanni-i wei? ¹³ A ne da miɛŋo-i i sie sie kaal i fere ji cor ku terienju-i. Diilon uŋ hāa-ye maacemma maŋ, i bāl ma yaa nuɔ-i. Ma yaa kāa baa-ye i ka hi namaa terienju-i. ¹⁴ Diilon uŋ'a i kā terni maŋ nuɔ-i hiere, namaa terienju nuŋgu bi dii. A ce dumaanjo-na, in kāa ka hi-na baa Kirsa *Neldɔdɔlma-i, i saa cor ku terienju-i. ¹⁵ Terienju fanju-na, i sa kaal i fere bamaŋ maacemma-na. ŋga i taara na yiera don Diilon- hūmelle-na i maacemma ta ma da belle ma kā na hɔlma-na a saanu baa Diilon uŋ huɔnu suonju-i

dumaa.* ¹⁶ Mafaŋ da ma ce, i ka bi gbāa tie waŋ Neldɔdɔlma-i niliŋa maŋ na kɔtɔnni-na, ku yaa i sie tie kaal i fere banan maacemma-na ba terni-na.

¹⁷ Diilon-*nelma* ciɛra wuɔ: «*Uman duɔ tuɔ taara u kaal u fere, u saaya u cira: <Diilo baa Itienɔ yaa-i.>*»† ¹⁸ Terienɔ fangu-na, ku saa ce ŋaa uman kaalaan u fere u yaa faa de! Ŋga Itien un kaal uman u yaa faa.

11

Baa na ta na sie nelma-i hiere

¹ Mi ka ce mi miminsinni-i baa-na ceɛɛ, jande, tieraayan mi nuonɔgu-i. ² Na saa da, na maama dɔl-minɔ a ce mi ta mi ce yeɛma nei. Aa yeɛma famma hilaa Diilon-na. Kuu dii ŋaa mi fii-na hiere dɔrru a hā bibienɔ diei baa-na. Bibienɔ faŋo yaa *Kirsai-i. Mi taara na tie fafamma dumande-i-na a ji hi na nyemun-yiingu-i mi hā-yo baa-na. ³ Mi suyaa mie fuɔ da-u-diei maama yaa yuu na hɔmmu-i. Mi kālā mie na baa ji yan ba taal-na bir-na u huon-nu ŋaa Awan yaan jienɔ taal-o dumaa baa u nudɔdɔlɔngu-i.* ⁴ Mi nie da uman duɔ jo baa maman, na tiera u nuonɔgu-i: Ba juɔ baa Yesu nan maama o, na sie-ma. Ba juɔ baa *Diilon-yalle nan maama o, na sie-ma. Ba juɔ baa neldɔdɔlma nan maama o, na hūu-ma.

⁵ Nan kaal baman wuɔ Yesu *pɔpuɔrbien-kireiŋa, mei wulaa, ba saa buɔ muɔ-na. ⁶ Nelma dii yonduo mi nuonɔgu-na ninsoŋo, ŋga weiɛma sa yar-mi suɔma. Namaa fere-i na suɔ-mi nyunɔgo sɪ.

⁷ Mi waan Diilon-*Neldɔdɔlma-i baa-na gbāngbāŋ mi saa hūu biŋkūŋgu na wulaa. Mi ciɛ mi fere cekūɔ a gbāa da mi ce na ce boi. Minɔ ciɛ kufanɔgu-i, ku ce mi cālāa cemma wei? ⁸ Minɔ waa na terienɔgu-na, yammu nan Diilon-dūŋ-baamba'i taa ba kāyā-miɛ. Kuu dii ŋaa mi hūyāa bafamba nagāŋ-niini yaa a fa namaa maama. ⁹ Ku saa ce ŋaa biŋkūŋ-maama saa waamie na terienɔgu-na de! Ŋga mi saa ji kā yinduonɔgu unan nuɔ ŋ wulaa wuɔ ŋ hā-mi daaku baa daaku. Niman maama-i waamie hiere, tobimba maŋ naa hel Maseduoni-na kā, ba kāa baa-ni ka hā-mi.† Weiɛma-na hiere mi bilaa mi fere, kuman ka ce mi baa ji ce conɔgoruonɔgu na wulaa, aa mi ka cor ta mi bel mi fere dumɛi. ¹⁰ Mi huonɔga fie baa mafamma-i. Aa Akayi huonɔga-na hiere, molo sie gbāa ce mi nanna nelma famma-i. Minɔ waŋ maman coima sɪ. Kirsai yaa mi siɛra; u hāalāyā-miɛ u ninsoŋo wamma-i. ¹¹ Ku ce na maama sa dɔl-minɔ ku'i ciɛ mi sa sie na nagāŋ-niini-i wei? Ma'i sɪ.

* **10:15** Niɛŋ Ɔrom. 15.17-21. † **10:17** Seremi (Jérémie) 9.23; Kor. diɛ. 1.31

* **11:3** Awan yaan jienɔ taal dumaa: Niɛŋ Miwaanɔ jɪnamman-sebe-i-na (Genèse) 3.1-6,13. † **11:9** Niɛŋ Filip. 4.15-18.

Diilo fuɔ fere suyaa wuɔ na maama dɔlnu-miɛ. ¹² Nga mi sie hūu warbelle na wulaa ku yaa bamaŋ taaraayan da ba saa ba fere baa-ye ba sie gbāa. ¹³ Kufanŋu taamba-i Kirsaa pɔpuɔrbiemba sɪ; huhurmantaamba. Ba cie ba fere Kirsaa pɔpuɔrbiemba. ¹⁴ Baa na yan ku ce-na gberɛ: *Sitani fuɔ fere sa ce u fere dɔrpɔpuɔrbiloŋo dii wei? ¹⁵ U cāaraan da ba ce ba fere ānfafammanciraamba, ku ce nie aa ce-na gberɛ? Nga ban cie maacembabalamma man, Diiloŋo ka pã-ba baa ma sullu-i.

Polŋ daa sūlma man

¹⁶ Mi ka tiraa tir-ma baa-na: Molo baa tuɔ ne-muɔ mimilān muɔ. Da na yagar ta na ne-mi mimilān muɔ, dumaanjo-na yaan mi bi kaal mi fere baa-na cɛlle a ce mi miminsinni-i. ¹⁷ Miŋ ka wanŋu mamaŋ fiɛfiɛ-i-na, Itienjo kusūŋ-maama sɪ. Mi ka kaal mi fere ŋaa mimilān muɔ. ¹⁸ Nuɔmba bɔi kaal ba fere a saanu baa ban yen dumaa; muɔmi ka bi kaal mi fere. ¹⁹ Namaa naman wuɔ na nu nelma, namei tieraaayan mimiɛlmba nonni-i, dumaa sɪ wei? ²⁰ Na sie ba ta ba ce-na ŋaa kɔraan namaa. Na sie ba ta ba du-na. Na sie ba ta ba hūu na nagān-niini-i. Na sie ba ta ba fiɛna-nɛi. Na sie ba ta ba ture na yammu-i aa na sa wanŋu weiima. ²¹ Miɛ i saa da holle ce kufanŋu temma-i nɛi; jande, baa na gān baa-ye!

Mi ka tiraa cor baa mi miminsinni-āndenni-i. Banamanŋu sie ba kaal ba fere mamaŋ nuɔ-i, muɔmi ka bi sie kaal mi fere mei. ²² Kutaamba-i *Ebirebaa ninsoŋo. Mei fere-i Ebireyien muɔ. *Isirahel-baamba. Mei fere-i Isirahel-wuon muɔ. *Abiramumu hāayɛlmba. Mei fere-i unanjo'i muonjo-i. ²³ Ba cie mi da mi piye ŋaa mi yunŋu siire. Ba'a bafamba *Kirsaa cāaraamba; ŋga mei curaa bafamba-i. Mi mulān ku maacemma-na yan-ba. Ban diyaa-mi kaso-i-na dumaa, ku maaraa bafamba kūŋgu-i. Ban muyaa-mi dumaa, ku maaraa bafamba kūŋgu-i. Miŋ yuraaya kuliŋgu-i dumaa, ku maaraa bafamba kūŋgu-i. ²⁴ *Yuifubaa-ba muyaa-mi i ndii. Muoru da-du-diei-na hiere, ba muyaa-mi comeyufien komorre baa cɪncieluo nennaa‡. ²⁵ *Oromɛbaa-ba muyaa-mi i siei aa mi bigāaraamba nan-mi baa tāmpɛlɛiŋa-i da ba ko-mi i diei. § Baatonjo ciinu baa-mi i siei, aa mi cie isuɔyiŋgu diei baa bāan-yiŋgu diei hūmma-na i diei. ²⁶ Mi wuɔramma-na nileiŋa-na, hɔnni bɔi dii hūmma wuyaa-mi naa, cuobaa-ba bilaa-mi naa, mi nellen-tobimba-i Yuifubaa-ba bilaa-mi naa, *niɛraamba bilaa-mi naa. Mi curaa nilebabaleiŋa-na aa cor terbabalanni-na hiɛhuleiŋa-na.

‡ 11:24 A saa baa ba *Moisi *anjinamma-i ba saa saaya ba muo nelienjo-i ku cor comeyufien komuɔŋa hāi. Ku'i cie ba ta ba muo nuɔmba-i ba yiera comeyufien komorre baa cɪncieluo nennaa. Niɛŋ Anjinamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome)

25.3. § 11:25 Niɛŋ Pɔpuɔr. 16.22; 14.19.

Dāmmaŋ-nuoraanġu wuyaa-mi naa, coikartaamba maŋ wuɔ bafamba Kirsabaamba, ba ciε-ye sūlma.

²⁷ Mi ciε maaceŋkpekelma bɔi, mi mulāaŋ cor. Hɔnni bɔi dii, mi taa mi cɔ mi yufien-na; nyulmu'i daamu, hūŋkuɔsɪnni'i daani! Hɔnni bɔi dii, da mi ce mi naa mi cɔ nyulmu. Waanġu mulāaŋ-mi aa niidiini saa bi tiraa waa baa-mi. ²⁸ Mi ka fīinaŋ ma boluonġu-na. A naara mafamma-i hiere, yinni maŋ joŋ mi jɔguon Diilonġ-dūŋ-baamba-i hiere ba maama. ²⁹ Umanġ duɔ saa naŋ kaasɪnni dei Diilonġ-hūmelle-na, mi da ŋaa muɔmei saa naŋ kaasɪnni. Molonġ duɔ nanna Diilonġ-hūmelle-i, ku sa suɔ aa jaŋ-mi.

³⁰ Da kuɔ mi saaya mi kaal mi fεε, mi ka kaal mi fεε mi nayusɪnni yaa nuɔ-i. ³¹ Diilonġo-i Itienġo-i Yesu To-i, baŋ gbɛliεŋ umanġ hɔnniŋ joŋ, u suyaa wuɔ mi sa kar coima. ³² Miŋ waa Damasi-i-na, fāamaanġo maŋ waa terienġu-na Aretasi bāanġu-na, wuɔ jīena nuɔmba nelle dumienġa yammu-na hiere wuɔ da miε mi hel, ba bel-mi. ³³ Ŋga ba yaan-ba aa dii-mi sāmbaga nuɔ a hiel-mi baa fontālma koko-i-na a jīna-miε bomborma-na mi ta. Ku ciε dumei mi gbāa kor u nammu-na.*

12

Diilonġo caraaya Pol

¹ Na saa da, a kaal ŋ fεε yunġu si dii-kuɔ, ŋga mi siε gbāa budii; fuɔ mi kaal mi fεε. Miŋ ka kaal mi fεε mamanġ nuɔ-i gboluon daaku-na, Itienġ uŋ caraaya-miε a pigāaŋ-mi mamanġ, mi ka dii mi nunġu-i ma yaa nuɔ-i. ² Mi suɔ Diilonġ-dūŋ-wuonġo naŋo-i*, Diilonġo biyaa-yo kā baa-yo dii u terienġu-na dii fēnfēlle-na aa bir jo baa-yo; ku bienġ cinciueluo a naa yaa de-i. U kāa baa fuɔ fεε yaa wa, u kāa baa u yalle wa, mei sa suɔ kunaanġu ji cor Diilo fuɔ fεε-i. ³⁻⁴ Miŋ suyaa ma diei maama maŋ, Diilonġo kāa baa naacolŋ daayo-i u nelle-na. U kāa baa fuɔ fεε yaa wa, u kāa baa u yalle wa, mi sa suɔ kunaanġu ji cor Diilonġo-i. Uŋ kāa terienġu-na ka nu nelma maŋ, ma siε gbāa waŋ; aa molo saa saaya u hiel-ma u nunġu-na. ⁵ Mi gbāa kaal fuɔ temma yaa-i a yaŋ mei fεε-i. Muɔmi kaal mi fεε mi nayusɪnniŋ yonġ. ⁶ Da ku dɔl-minġ, mi gbāa kaal mi fεε aa mi siε kar mi huɔyasaŋga ŋaa mimilāŋ muɔ. Ŋga mi siε kaal mi fεε. Mi sa taara ba haa-mi dɔrɔ ji cor. Mi taara baŋ nuŋ mamanġ mi nunġu-na baa baŋ daa mi ciluɔ-i dumaa ba kāŋ-mi saa baa ni yaa-i.

⁷ Na saa da, Diilonġ uŋ biyaa-mi ka pigāaŋ-mi nelma maŋ u nelle-na ma waa nelbuɔ cor. U sa taara mi ce bombolmantienġ muɔ ku'i ciε u yaŋ mi ta mi mulienġ mi kūɔma-na. Ku ciε ŋaa

* **11:33** Niεŋ Pɔpuɔr. 9.23-25.

* **12:2** Pol gbē fuɔ fεε yaa dumaanġo-na. Niεŋ verse 7-i-na.

u hāa *Sitāni-i hūmelle-i u tuō gāŋ baa-mi mi baa gbāa ce bombolmantien muō. ⁸ Mi cāarā Itienjo-i i siei wuō u hiel-mi mulien daama-na. ⁹ Miŋ cāarā-yuō dumaanjo-na, u gbē-mi wuō: «Miŋ ceŋ baa-ni dumaa ku ka gbē baa-ni. Mi fōŋgūō da nayusinnin-huōŋgu'i nuō-i fafamma.» Uŋ juō piieye dumaanjo-na, mi naa mi yan aa ta mi kaal mi ferε mi nayusinni'i nuō-i. Ku yaa *Kirsa fōŋgūō ka hiel-mi. ¹⁰ Ku'i cie na da mi huōŋga fie baa mi nayusinni-i, baa mi tuosinni-i, baa mi yaahuolo-i, baa mi sūlma-i, baa mi muliema-i Kirsa maama-na. Muō da mi naa yuŋgu huōŋgu maŋ nuō-i, huōŋgu faŋgu'i nuō-i fōŋgūō da-miε.

Pol huōŋga cuu baa Korēntitaamba-i

¹¹ Na cie mi ta mi piieye ŋaa mi yuŋgu siire, a ne da namei naa saaya na ta na kaal-mi. Mi sie gbāa cii muonu canga ninsoŋo, ŋga naŋ kaal bamaŋ bafamba-i wuō Yesu *pōpuorbien-kireiŋa, ba saa buō muō-na halle cekūō. ¹² Kumaŋ pigāaŋ wuō Yesu pōpuorbilōŋ muō, ku cie na hōlma-na: Mi fie mi huōŋga-i baa weiima-i hiere, Diiloŋo kāayā-miε mi ce gberε-weiima bōi baa nelma bōi na hōlma-na. ¹³ Mi cie bige-i hā Diiloŋ-dūŋ-baamba namba-i aa mi saa ce-ku hā namaanjo-i? Mi saa yagar-ma miŋ'a mi saa ce na yiera baa mi yuŋ-maama-i. Da kuō miŋ cie mafamma-i mi cālāa cemma, cieŋ-minj jande.

¹⁴ Muōmei daami mi tigiŋ tī da mi kā na wulaa sieliŋ-kāmma-i, aa namaa nuŋgu sie waa mi yuŋ-maama-na. Mi taara namei, mi sa taara na nagāŋ-niini. Na saa da, bisālmba sa fie ba bīncuōmba, bīncuōmba'i fiyaan ba bisālmba. ¹⁵ Mi ka hiel mi naŋga-i mi ferε aa tiraa sieya mi kūōma-i na maama-na. Ku ce na maamaŋ fūnuŋ ma dōlnu-miε dumandε-i-na, mi maama ka ta ma balannu namaanjo-i wei? ¹⁶ Na suyaa wuō mi saa har mi yuŋ-maama-i haa hā-na. Ŋga banamba ka cira huhurmantien muō; kerε mi yaan-na aa cure-nei. ¹⁷ Miŋ saan bamaŋ ba kā na wulaa hiere, mi cie u diei ka tāal-na hūu bīŋkūŋgu na wulaa dede wei? ¹⁸ Mi naŋ cāarā Tite kā na wulaa baa tobiŋo maŋ miŋ waan u maama-i baa-na; Tite kaa tāal-na hūu bīŋkūŋgu na wulaa wei? Tite-i baa muōŋo-i i saa ce maacenduōma yaa wei? I saa wuō hūmeduōle yaa wei?

¹⁹ Dii yiinaa na jōguōŋ wuō sī i piieye die kor i ferε. Ma'i sī. Inj yerŋ *Kirsa horre-na, ku'i cie i tie piieye dumaanjo-na; Diiloŋo yaa i siera. Mi jēnaaŋ namaa, i taara na naŋ kaasinni Diiloŋ-hūmelle-na ku'i cie i tie waŋ daama-i hiere baa-na. ²⁰ Mi holle tie baa kāmma-i na terienju-na wuō sī mi sie ka da-na miŋ taaraŋ mi ka da-na dumaa. Da mi saa bi ka da-na dumaanjo-na, namaa na ka bi piel mi maa-na. Berru-i, baa yeima-i, baa hōdulle-i, baa nenemuŋgu-i, baa yebiēnande-i, baa dondorre-i, baa bombolma-i, baa āŋguōlma-i, mi sa taara

mi ka da-ni na terienġu-na. ²¹ Mi holle tie wuɔ sɪ da mi kã na terienġu-na Diilonġo ka tiraa ture mi yaanġa-i na hɔlma-na. Mi holle tie wuɔ sɪ mi ka kã ka da nuɔmba bɔi saa nanna ba maacembabalamma-i yogo. Wuɔ sɪ mi ka kã ka da ba curaa baa ba *fuocesɪnni-i baa ba biŋwosɪnniŋ-maacemma-i. Kufanġu ka ce mi kaal ba yuŋ-nu.

13

Nelperiema

¹ Mi kãmma i siei yaa de-i na wulaa. Ma nyegãan Diilonġ-nelma-na wuɔ: «*Siertaamba hãi sisɔ ba siei da ba da nelma man nuɔ-i hiere, ma kafɛlnu.*»* ² Miŋ ŋa naa kã hãaliŋ-kãmma-i mii naa hi gboya ãmbabalmanciraamba-i. Dumandɛ-i-na, miŋ yeŋ yargaa yogo, mi ka tir-ma baa-na na hieronġo-i hiere: Da mi kã ka da umanġ sa wuɔyaanġ hũmelle-i, mi sie yan-yo. ³ Ma sɪ na taara na suɔ da kuɔ miŋ wanġ mamamġ *Kirsã nuŋ-ãndaanġu ke? Na ka suɔ-ma. Kirsã-i nayusɪnnintienġo sɪ, u ka ce bibesɪnni na hɔlma-na. ⁴ Banġ taa ba gbu-yo huɔŋgu manġ nuɔ-i, u waa nayusɪnnintienġo ninsonġo, ŋga uŋ kuu aa sire, Diilonġ-fɔŋgũɔ dii-yuɔ. Miɛ fɛrɛ-i maaduɔma, iŋ yeŋ horre-na baa-yo, i naa yuŋgu, ŋga Diilonġ-fɔŋgũɔ cie i ka da fɔŋgũɔ. Diɛ kã, i ka pigãan-na baa-yo i ciluɔ-i-na.

⁵ Niɛŋ na hɔmmu-i aa na yuu na fɛrɛ na ne da kuɔ na wuɔ Diilonġ-hũmelle-i fafamma. Niɛŋ na hɔmmu-i na ne, Yesu-Kirsã si dii-muɔ wei? Mi saa yagar-ma da kuɔ na saa hũu u maama-i. ⁶ Ŋga mi suyaa miɛ da na ne miɛ ciluɔ-i, na ka suɔ wuɔ i wuɔ Diilonġ-hũmelle-i fafamma. ⁷ Iŋ cãrãŋ kumanġ Diilonġo wulaa, ku yaa daaku: Na hiel na nanġa ãmbabalma cemma-na. Ku saa ce ŋaa i taara i pigãanġ wuɔ miɛ i faa de! Ma'i sɪ. Ŋga i taara na vaa na fɛrɛ baa ãnfafamma cemma yaa-i, halle nuɔŋ da ba fiɛ cira miɛ i sa wuɔ Diilonġ-hũmelle-i fafamma, weiama sɪ. ⁸ Na saa da, miɛ i gbãa cu ninsonġo huon-nu yonġ, ŋga i sie gbãa cie-yo u maacemma-na. ⁹ Namaa da na da fɔŋgũɔ Diilonġ-hũmelle-na, aa ba fiɛ ta ba piiye wuɔ miɛ i naa yuŋgu, weiama sɪ. Iŋ cãrãŋ kumanġ Diilonġo wulaa i hã-na, i taara u kãyã-nei na bir jo hũmefafalle-na a ji hi na fuonġu-i Diilonġ-hũmelle-na.

¹⁰ Mi sa taara da mi kã, mi ka ta mi nuola-nei ku'i cie mi waa yargaa aa nyegẽŋ sebe daayo-i hã-na. Na saa da, Itienġ uŋ hãa-mi fɔŋgũɔ manġ, u hãa-mi baa-yo wuɔ mi kãyã-nei na nanġ kaasɪnni u hũmelle-na, u saa hã-mi baa-yo wuɔ mi kɔsuon-na.

¹¹ Tobinġ namaa, mamamġ tiyãa ma yaa daama: Taa na nyɛ! Gbãanġ na hi na fuonġu-i Diilonġ-hũmelle-na. Taa na dii sireiŋa na-naa nuɔ. Taa na nunu na-naa. Bilaanġ na-naa

* 13:1 Anġnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 19.15

fafamma. Mafaŋ da ma ce, Diilonjo-i nelnyulmuntienjo-i baa yaafēllentienjo-i u ka waa baa-na.

¹²Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa ceɗuŋ-bien namaa.

Diilonjo-dūŋ-baamba-i hiere ba paa na jaaluŋgu.

¹³Itienjo-i Yesu-Kirsa kāyā-nei. Diilonjo pigāaŋ-na uŋ dɔl-naŋ dumaa aa u *Yalle waa baa-na hiere.

Polŋ nyegāaŋ sebɛ maŋ há Galasitaamba-i Nelmuoamma

Pol nyegāaŋ sebɛ daayo-i há Galasi Diilonŋ-dūŋ-baamba. *Yuifubaa-ba waa-bei, *niɛraamba bi waa. Ba nuɔ Yesu-Kirsa maama-i Pol yaa wulaa-i aa hūu-ma. Nga huɔŋgu nanŋu juɔ hi, nuɔmba namba kā ka ta ba guɔl ba gbeini-i. Kutaamba taa ba piye wuɔ Pol fuɔ fɛrɛ-i Yesu *pɔpuɔrbilonŋ-kerre sɪ, aa uŋ wan Diilonŋ-nelma-i dumaa, ma yaanŋa'i sɪ. Ba taa ba bi piye wuɔ niɛraamba maŋ hūyāa Yesu maama-i ba saaya ba *já a saa baa Yuifu ba *ānjɪnamma-i.

Baŋ piyeŋ dumaanŋo-na, ma kā ka hi Pol. Pol wuɔ nyegēŋ sebɛ daayo-i a tagaaya pigāaŋ-ba ba da ba suɔ wuɔ fuɔ-i Yesu pɔpuɔrbilonŋo-i kelkel (sap. 1-2). U biyaa *Tobiscɔlɔnniŋ-sebɛ maama-i tagaaya pigāaŋ-ba wuɔ molo siɛ gbāa wuɔ Yuifu ba ānjɪnamma-i a ce nelviinŋo Diilonŋo yufelle-na; kɛrɛ da ŋ hūu Yesu maama-i ku yaa gbāa ce-ni nelviinŋ nuɔ (sap. 3-4). Wuɔ Yesu-Kirsa hūyāa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i ānjɪnamma nyisēnni-na a ce ba waa ba fɛrɛŋ nuɔ; kɛrɛ ba yanŋ ba hɔmmu fɛ gbarnu. Nga wuɔ baŋ yeŋ ba fɛrɛŋ nuɔ, ba baa nanŋ hālmaanŋ-nu baa kufanŋu-i a ta ba ce kumaŋ dɔlaanŋ-bei. Ba yanŋ *Diilonŋ-Yalle ta di ta ba yaanŋ-na ba āncemma-na hiere (sap. 5-6).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilonŋ muɔ. Pɔpuɔrbilosɪnni fanni-i mi saa da-ni nuɔŋ nammu-na, mi saa bi da-ni nelieŋ bargɔ-na, nga Yesu-Kirsa-i baa i To-i Diilonŋo maŋ siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, ba yaa hāa-mi baa-ni. ² Muɔ baa tobimba maŋ dii bande-i-na hiere, i jaalaa Diilonŋ-dūŋ-baanŋ namaa namanŋ dii Galasi-i-na. ³ I To-i Diilonŋo-i, baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba kāyā-nei aa fɛ na hɔmmu-i.

⁴ Yesu-Kirsa ciɛ u fɛrɛ tāmmanŋ-kūŋgu a pir i āmbabalma-i i yunni-na a duɔ hūu-ye miwababalanŋ daayo nammu-na ŋaa i To-i Diilonŋ uŋ taaranŋ-kuɔ dumaa. ⁵ Terienŋu fanŋu-na, yaanŋ bɔbɔima ta ma haa Diilonŋo-na hɔnni maŋ jonŋ! Ma ce dumaa.

Neldɔdɔlma dii ma diei yonŋ

⁶ Nanŋ duɔŋ ta na cɪina Diilonŋo-i donduo dumaanŋo maŋ nuɔ-i, ku cuu mi huɔŋga-i; ŋ siɛ suɔ wuɔ u yaa ciɛ baa-na aa bɪ-na *Kirsa barguɔ-i-na duɔ ce-na u baanŋ namaa; na bir yanŋ ufanŋo-i aa ta na gbar na nyaanu neldɔdɔlma namma. ⁷ A ne da neldɔdɔlma namma si dii ji fa yii baa Kirsa maama-i. Ba tāal-na. Ba taara ba cure Kirsa *Neldɔdɔlma-i. ⁸ Inŋ waanŋ

Neldɔdɔlma maŋ baa-na, umaŋ duɔ kã ka waŋ u deŋ maama baa-na, Diilo baa yaŋ kutieŋo-i. Halle da ku fie'a miemei, Diilo baa yaŋ-ye. Da ku fie'a *dɔrpɔpuɔrbiloŋo, Diilo baa yaŋ-yo. ⁹ I gbuɔya-nei baa-ma cor, mi tiraa mi tir ma yaa baa-na daama-i: Naŋ hũyãa Neldɔdɔlma maŋ, umaŋ duɔ kã ka waŋ u deŋ maama baa-na, Diilo baa yaŋ kutieŋo-i. ¹⁰ Namaa wulaa, dumandɛ-i-na mi taara nelbiliemba'i dɔl-mi waa mi taara Diiloŋo'i dɔl-mi? Mi taara mi ce kumaŋ dɔlaanuŋ nelbiliemba wɛi? Kuɔ mi taa mi taara nelbiliemba dɔl-mi, mii naa saa gbãa waa Kirsa cãarãŋ muɔ.

Polŋ daa Yesu pɔpuɔrbilosɪnni-i dumaa

¹¹ Tobinŋ namaa, yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Miŋ waanŋ *Neldɔdɔlma maŋ baa-na, nelbiloŋ huɔyasaŋga sɪ. ¹² Mi saa nu-ma nelieŋ nuŋ-nu, mi saa bi hãalã-meɪ moloŋ wulaa; Yesu-Kirsa fuɔ fɛɛ yaa tigãaŋ-mi baa-ma.

¹³ Miŋ ŋa naa ta mi wuɔ *Yuifu ba Diiloŋ-hũmelle-i dumaa, na saa bi yaŋ-ma numma. Mi taa mi ce Diiloŋo dũŋ-baamba-i kpãncɔlgũɔ mi cor. Mi taa mi taara mi muonu Diiloŋo dũŋgu-i. ¹⁴ Mii naa silaa vaa mi fɛɛ cor baa Yuifu ba Diiloŋ-hũmelle wuɔsaŋgu-i; a ce dumaanŋo-na, mi nabaamba-na, nuɔmba bɔi saa ta ba fi baa-mi. ¹⁵ Nga ku huɔŋguŋ juɔ hi, umaŋ hielaa u yufelle miɛ dii mi nyu kusũŋgu-na, u ciɛ baa-mi aa bɪ-mi ce-mi u wuoŋ muɔ, ¹⁶ aa pigãaŋ-mi u Biɛŋo-i mi da mi waŋ u maama-i baa *niɛraamba-i. Mafamaŋ ciɛ, mi saa piɛ moloŋ caaŋ-nu wuɔ mi ka yuu-yo baa nelma. ¹⁷ Mi saa bi kã *Yerusalemu-i-na ka ne bamaŋ taa yaanŋa muɔ-na Yesu pɔpuɔrbilontesɪnni-na. Mi yaanŋ aa sire kã Arabi*. Ku huɔŋgu-na, mi suɔ bir jo Damasi-i-na. ¹⁸ Mi ciɛ bienŋa siɛi aa suɔ da mi kã Yerusalemu-i-na da mi ka taara Pier† suɔ-yo. Miŋ kaa da-yo, mi ciɛ yinni cɪncieluo baa ni ndii yoŋ baa ufaŋo-i. ¹⁹ Miŋ kãa terieŋgu-na, da ma hel fuɔ baa Itieŋo hãaŋo-i Sake-i-na, mi yufelle saa haa Yesu *pɔpuɔrbiloŋo naŋ-na. ²⁰ Miŋ waŋ mamaŋ daama-i coima sɪ; Diiloŋo yaa mi siɛra.

²¹ Miŋ hilaa terieŋgu-na, mi kã Siiri mara nuɔ, aa sire terieŋgu-na a kã Silisi mara nuɔ. ²² Bamaŋ cuu Kirsa huɔŋ-nu *Yude-i-na, ba saa naa hi da mi yufelle yogo. ²³ Ba taa ba nu nuɔmba piiye yoŋ wuɔ: «Umaŋ taa u ce-ye kpãncɔlgũɔ-i, u yaanŋ fiefie-i-na aa tuɔ waŋ Yesu maama baa nuɔmba-i; ŋ siɛ suɔ wuɔ uu naa gbuu cɔ-ma.» ²⁴ Kuŋ ciɛ dumaanŋo-na, baa ta ba gbɛlieŋ Diiloŋo-i mi maama-na.

2

Yesu pɔpuɔrbiemba daa ba-naa Yerusalemu-i-na

* **1:17** Arabi: Nelle naŋ yerre-i dumaanŋo-na. † **1:18** Pier yerre nande yaa wuɔ Sefasi. Nieŋ Nsãa 1.42.

¹ Bien cinciueluo baa a naa ku huonḡu-na, mi tiraa bir kā *Yerusalemu-i-na baa Barnabasi. Mii naa bi ce Tite kā baa-mi. ² Mi kāa Diilonḡ-kāmma. Miḡ kāa, yiinḡu nanḡu-na, yiε da i-naa baa Diilonḡ-dūḡ-baamba yaataamba-i ba kula. Miḡ waḡ *Neldədəlma-i dumaa baa *niεraamba-i, miε suur ma yaanḡa-na a piye tūnu-bei. Mi saa ta mi taara mi maacemma ce maacenḡbāḡgbālāmma ku'i cie miε suur ma yaanḡa-na a piye tūnu-bei. ³ Halle mi nawuonḡo-i Tite waa nieryieḡo, ḡga molo saa ji guor-o yinduḡḡu wuḡ u *jā. ⁴ Ḣ siε suḡ wuḡ huhurmantaamba namba waa guḡl baa Diilonḡ-dūḡ-baanḡ miεḡo-i. Bafamba taa ba taara u jā. Ba yagalaa suur baa-ye da ba ne iḡ yey i fεreḡ nuḡ dumaa Yesu-Kirsa horre-na aa da ba bir ce ku yaa sḡḡlnu *Moisi *ānḡinamma-i i gbeini-na. ⁵ I saa hūu aa hā-ba halle cekūḡ. I cie mafamma-i ninsonḡo maḡ dii Neldədəlma-na u duḡ gbāa tīε u temma-i na da na suḡ-yo.

⁶ Miḡ piye tūnu yaataamba-i, ba saa da manamma naara. A ne da ba kāḡ ba yaa-i nelbōmbōmbaa-ba-i Diilonḡ-dūḡḡu-na, ḡga baḡ niε kumaḡ aa ta ba kāḡ-ba, mei sa ne kufanḡu-i. Diilonḡo sa ce cieluḡ. ⁷ Ba saa da manamma haa. Ḣga ba daa Diilonḡ uḡ puḡraa Piεr dumaa wuḡ u waḡ Neldədəlma-i baa *Yuifubaa-ba-i, u bi puḡraa muḡḡo-i dumei wuḡ mi waḡma baa niεraamba-i. ⁸ Uḡ puḡraa Piεr dumaa Yuifubaa-ba wulaa, u bi puḡraa muḡḡo-i dumei banamba wulaa. ⁹ Sake-i baa Piεr a naara Nsāa-i ba taa ba kāḡ ba yaa-i Diilonḡ-dūḡ-baamba yuntaanḡ-kireiḡa-i. Bafambaḡ juḡ suḡ wuḡ Diilonḡ'o'i cie baa-mi aa hā-mi maacenḡ daama-i, baa dii hūmma muḡ baa Barnabasi-i i nammu-na a pigāanḡ wuḡ ba hūyāa-ma. Terienḡu fanḡu-na, yiε saa-ma baa i-naa; miε yiε i ka kā niεraamba hōlma-na ka tīε waḡ Yesu maama-i, bafaḡ ba'a ba ka kā Yuifu ba wulaa. ¹⁰ Ba taaraaya nelma diei yonḡ i wulaa: wuḡ i baa yaḡ ba sūntaamba maama karaanu-yiε Yerusalemu-i-na. Mi bi cie-ma ma cemma-i.

Pol calāa Piεr nuḡmba-na

¹¹ Ku huonḡu-na, Piεr wuḡ ji jo Antiyḡsi-i-na i wulaa. Uḡ juḡ, mi saa yaḡ-yo; uu naa silaa cāl cor. ¹² Uḡ juḡ, u taa u gbonu u wuo niwuoni-i baa tobimba maḡ *niεraamba-i. Huḡḡu nanḡu juḡ hi, Sake wuḡ saanḡ nuḡmba jo. Bafamba taa ba kuye *jāmmaḡ-kūḡḡu-i. Baḡ juḡ, Piεr wuḡ kāalā, u sa tiraa wuo niwuoni-i baa niεraamba-i. ¹³ *Yuifubaa-ba namba waa baa-yo, bafamba-i hiere baa bi suye ba yufienḡa-i aa cu Piεr huonḡ-nu. Halle Barnabasi fuḡ fεre yaanḡ ba tāal-o dii-yo ba dawḡruḡ-i-na. ¹⁴ Miḡ juḡ da ba ciluḡ sa kā hūmeduḡle baa ninsonḡo maḡ dii *Neldədəlma-na, miε fulnu Piεr nuḡmba-na miε: «Nuḡni maḡ Yuifuyieḡ nuḡ, nuḡ da ḡ yaḡ Yuifusinni-i

aa ce η fεrε nieryien nuɔ, ma da nie η ta η taara η guor nierraamba-i ce-ba Yuifubaa?

¹⁵ «Miε fuɔ, miε huɔη baa Yuifusinni-i; nierraan miε sɪ, ba kãη ba yaa-i āmbabalmanciraamba-i wuɔ ba sa wuɔ *Moisi *ānjɪnamma-i. ¹⁶ Nɔga i suyaa wuɔ nelie sie gbãa wuɔ ānjɪnamma-i a ce nelviinjo Diilonjo yufelle-na. Da η hũu Yesu-Kirsa maama-i, ku yaa Diilonjo tuɔ kãη-ni nelviin nuɔ. Ku'i cie miε i bi hũu Yesu-Kirsa maama-i die gbãa ce nelviin miε Diilonjo yufelle-na. Ku saa ce ηaa ānjɪnamma wuɔsaangu yaa ka ce-ye nelviin miε Diilonjo yufelle-na de! In hũyãa Yesu-Kirsa maama-i, ku yaa ka ce-ye nelviin miε, ni ma'i sɪ ānjɪnamma wuɔsaangu sie gbãa ce moloηo nelviinjo. ¹⁷ Miε maη Yuifubaa miε, da kuɔ in hũyãa Yesu maama-i die vii Diilonjo yaanga-na, i cie āmbabalmanciraan miε baa nierraamba-i hiere kuuduɔηgu, ku yunɔgu yaa wuɔ *Kirsa yaa diyaan nuɔmba-i āmbabalma cemma-na ke! A ne da ma'i sɪ. ¹⁸ Miη naana hũmelle maη, da mi tiraa bir jo-die, ku pigãan wuɔ mi cãlãa cemma. ¹⁹ Na saa da, ānjɪnamma cie mei hiel mi nanɔga ma wuɔsaangu-na da mi ta mi ce baa Diilonjo. Kuu dii ηaa ba gbuu-mi baa Kirsa-i ko-mi. A ce dumaanjo-na ānjɪnamma sie gbãa yuu-mi baa weiima. ²⁰ Kuu dii ηaa mi kuu, mi yalle taa aa Kirsa diele yaa cer waa-miε. Miη yerη terienɔgu maη nuɔ-i nyunɔgo-i-na, mi haa mi nanɔga-i Diilon-Bienjo yaa nuɔ-i. U yaa dɔlaa-mi aa hũu-ma ku mi maama-na. ²¹ Mi sie ciina Diilonjo hujarre-i. Kuɔ ānjɪnamma yaa taa ma ce-ye nelviin miε Diilonjo yufelle-na, dumaanjo-na Kirsa kuliingu naa ce gbãηgbãη.»

3

Anjɪnamma sa ce nelienjo nelviinjo

¹ Galasitaan namaanjo-i daana-i, na yunni kuu aa yan-na. Hai moloηo-i biɛnaana na yunni-i biɛnan daama temma-i? N sie suɔ wuɔ Yesu-Kirsan kuu yunɔgu maη nuɔ-i *daangu-na, ma waan kaala baa namaanjo-i.

² Mi ka yuu-na baa nelma diei yon: Diilonjo hãa-na u *Yalle-i wuɔ na wuɔyaa *Moisi *ānjɪnamma yaa fafamma sisɔ u hãa-na baa-de wuɔ na yieraaya nu *Neldɔdɔlma-i aa hũu-ma? ³ Bige-i cie na yunni ku aa yan-na dumaanjo-na? Bige-i cie nan duɔη maman baa *Diilon-Yalle-i na ta na taara na perien-ma fiεfiε-i-na baa namaa fεrεη fɔηɔgũɔ? ⁴ Na daa nelma bɔi. Na yuu ba'a Diilonjo pigãan-na baa-ma gbãηgbãη wei? U saa pigãan-na baa-ma gbãηgbãη! ⁵ Diilon duɔ hã-na u Yalle-i aa tuɔ ce gbere-weiima-i na hɔlma-na, u ce kufanɔgu-i wuɔ na wuɔ ānjɪnamma sisɔ u ce-ku wuɔ na nuɔ Neldɔdɔlma-i aa hũu-ma?

6 Na saa da, Diilonj-nelma ciera wuo: «*Abiramu hũyãa Diilonj-nelma-i aa haa u nanğa yuɔ ku'i cie Diilonjo tuɔ kan-yo nelviĩjo.»*

7 Terienğu fanğu-na, na saaya na suɔ wuɔ bamanj hũyãa Diilonj-nelma-i Abiramu temma-i, ba yaa Abiramu bisãlŋ-kireĩŋa-i.

8 A saanu baa mamanj nyegãaŋ Diilonj-nelma-na, Diilonjo taara *nieraamba manj da ba hũu u maama-i u dii-ba baa nelvimba, ku'i cie u wuɔya wanj neldɔdɔl daama-i baa Abiramu-i wuo: «Mi ka ta mi cor baa nuɔŋei mi ce baa dũnni-i hiere hĩema-na.»† 9 A ce dumaanjo-na, Abiramuŋ haa u nanğa-i Diilonjo-na u ce baa-yo dumaa, umanj duɔ bi haa u nanğa-i yuɔ u ka bi ce baa-yo Abiramu temma-i.

10 A ne da bamanj haa ba nanğa añjĩnamma wuɔsaanğu-na, Diilonjo waasaanj-ba. Bige-i cie mi wanj-ma dumaanjo-na? Ma nyegãaŋ Diilonj-nelma-na wuo: «Bamanj sa wuɔyaanj anjĩnamma-i hiere ma kũŋgu-na, Diilonjo ka waasa-bei.»‡ 11 Aa bi tiraa nyegẽŋ wuo: «Umanj duɔ haa u nanğa Diilonjo-na, nelviĩjo; u ka kor.»§

Terienğu fanğu-na, ku kaalaaya wuɔ molo sie gbãa wuɔ añjĩnamma-i a ce nelviĩjo Diilonjo yufelle-na. 12 Nga ma bi tiraa nyegẽŋ wuo: «Umanj duɔ gbãa wuɔ anjĩnamma hũmienja-i hiere, a ka kor-o.»*

Terienğu fanğu-na, ku pigãaŋ wuɔ a haa ŋ nanğa-i Diilonjo-na baa a haa ŋ nanğa-i añjĩnamma wuɔsaanğu-na, nelduɔma sɪ.

13 Nga molo saa gbãa wuɔ añjĩnamma-i ma kũŋgu-na hiere. A ce dumaanjo-na Diilonjo naa waasa-yie. Nga Yesu-Kirsanj kuu *daanğu-na, ku pigãaŋ wuɔ u hũyãa miɛ waasamma-i ce-ma u maama. Kumanj cie mi wanj-ma dumaanjo-na, ma nyegãaŋ Diilonj-nelma-na wuo: «Da ba nunj umanj daan-nu, ku pigãaŋ wuɔ Diilonjo waasaanj kutienjo-i.»† 14 Ku cie dumɛi Diilonj unj ŋa naa pã nunğu manj baa Abiramu-i wuɔ u ka ce baa-yo, Yesu-Kirsa ce ku jo ji bure bi hi nieraamba-i. Aa Diilonj unj pãa u Yalle manj nunğu-i, i hieronjo-i inj hũyãa u maama-i ku'i cie i tie da-de.

15 Tobinj namaa, mi ka wanj nelma diei a pigãaŋ-na a saa baa kunj ceŋ dumaa i tie da-ku: Molonj duɔ pã nunğu baa u nanolŋo aa nyegẽŋ sebe aa haa u niele, u sie gbãa ka bir jo baa huonj-ãndaanğu. 16 A ne da Diilonjo pãa u nunğu-i baa Abiramu-i baa u huonğu-i. Ba saa cira: «U huonj-baamba». Ku ka ce ŋaa baa dii bɔi. Ba ciera: «U huonğu». A pigãaŋ wuɔ uu dii u diei; aa u yaa *Kirsa-i. 17 Minj taaranj mi wanj mamanj ma yaa daama: Diilonj unj pãa nunğu manj baa Abiramu-i, Moisi añjĩnamma sie gbãa jo bienj nuɔsiba hãi baa bienj komorre baa cĩncieluo ku huonğu-na ji boruona-kuɔ. Ma sie gbãa ce. 18 Da kuɔ Diilonj

* 3:6 Miwaanjo jĩnammanj-sebe (Genèse) 15.6 † 3:8 Miwaanjo jĩnammanj-sebe

(Genèse) 12.3 ‡ 3:10 Anjĩnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 27.26 § 3:11

Abakuke (Habaquq) 2.4 * 3:12 Buolmanj-sebe (Lévitique) 18.5; Jrom. 10.5

† 3:13 Anjĩnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 21.23

uŋ p̄aa nuŋgu maŋ, ku da ānjɪnamma wuɔsaŋgu'i nuɔ-i, ba sa tiraa bi kufanɔ-ɔ nup̄alle. A ne da Diilonɔ uŋ cie baa Abiramu-i uu naa p̄a nuŋgu'i baa-yo aa ce-ma.

Anjɪnamma yuŋgu yaa haku-i?

¹⁹ Terienɔ fangu-na, Diilonɔ h̄aa-ye *anjɪnamma-i yuŋ haku-i nuɔ-i? U naaraaya-m̄ei u nup̄alle-na i die tie da i maacembabalamma-i. U cie ku yaa-i a tuɔ cie *Abiramu h̄aaɣ̄ɛl̄no jomma-i; nup̄alle vii u yaa-i. Anjɪnamma famma-i *d̄ɔrp̄ɔpuɔrbiemba'i h̄aa *Moisi-i baa-ma u jo baa-ma ji h̄a-ye. ²⁰ A ne da Diilonɔ uŋ p̄aa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i, molo saa waa ba h̄ɔlma-na, Diilo fuɔ f̄ɛɛ yaa piiye baa Abiramu-i. ²¹ Terienɔ fangu-na, ānjɪnammanɔ waanɔ mamanɔ, ma hilaa ma denɔ baa Diilonɔ-nup̄alle-i w̄ei? Ma saa hel ma den! Kuɔ ānjɪnamma namma waa ta ma gb̄a ma kor nuɔmba-i, maa naa gb̄aa ta ma ce nelienɔ-i nelviinɔ Diilonɔ yufelle-na. ²² Nga Diilonɔ-nelma karaa āndaanɔ-ɔ wuɔ āmbabalma cuure nuɔmba-i hiere, a ce dumaanɔ-na bamanɔ da ba h̄uu Yesu-Kirsa maama-i, Diilonɔ uŋ p̄aa nuŋgu maŋ, u ka ce-ku h̄a-ba.

²³ Aa *Kirsa maama suɔ da ma jo, ānjɪnamma naa ce-ye ŋaa kasobienɔ miɛ fuɔ Diilonɔ ji piḡaan-ye Kirsa maama-i i die h̄uu-ma. ²⁴ A ce dumaanɔ-na, ānjɪnamma naa waa i yuŋ-nu ta ma dii-ye h̄umelle-na ma cie Kirsa duɔ jo i die h̄uu u maama-i a ce nelviinɔ miɛ Diilonɔ yufelle-na. ²⁵ Kirsanɔ juɔ aa i h̄uu u maama-i, ānjɪnamma sa tiraa ma ye i yuŋgu-na.

²⁶ Fieɛ-i-na, nanɔ h̄uȳaa Yesu-Kirsa maama-i, na cie Diilonɔ-bis̄alɔ namaa hiere. ²⁷ Namaa namanɔ *baatisenɔ hiere a suur Kirsa horre-na, na biyaa Kirsa maama. ²⁸ *Yuifuyienɔ nuɔ o, Yuifuyienɔ nuɔ si o, k̄orienɔ nuɔ o, k̄orienɔ nuɔ si o, bibienɔ nuɔ o, cicienɔ nuɔ o, yuŋgu si dii-kuɔ. Na cie baaduɔŋ namaa Yesu-Kirsa horre-na. ²⁹ Aa da na waa Kirsa baanɔ namaa, na cie Abiramu huonɔ-baanɔ namaa, a ce dumaanɔ-na, Diilonɔ uŋ p̄aa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i na nuŋgu dii-kuɔ.

4

¹ Minɔ taaranɔ mi wanɔ mamanɔ baa-na ma yaa daama: Kuu dii ŋaa bis̄al̄aanɔ maŋ saaya u sire wuo u b̄inc̄ɔinɔ-ciilunɔ. Ciilunɔ vii u yaa-i, ŋga u yaanɔŋan'a ka saa hi kaala yogo, uu dii ŋaa k̄orienɔ: U sie gb̄aa ce kumanɔ d̄olaanu-yuɔ baa ciilunɔ daaku-i. ² Nuɔmba'i dii ta ba ne fuɔ f̄ɛɛ-i aa bi ta ba ne u w̄eima-i ba cie u b̄inc̄ɔinɔ uŋ diyaa huɔŋgu maŋ ku da ku hi.* ³ Ku yaa naa waa ŋaa miɛ k̄unɔgu-i. I waa ŋaa bis̄alɔ miɛ. B̄incuɔŋ-h̄umelle naa guor i tie wuɔ-de ŋaa k̄oraanɔ miɛ. ⁴ Nga

* **4:2** Pol ba b̄aanɔ-ɔ na, Gir̄ekibaa-ba wulaa, tuonɔ yaa piḡaan u b̄epolɔŋonɔ h̄ii bibienɔ huɔŋgu maŋ nuɔ-i. Huɔŋgu fanɔgu'i nuɔ-i tuonɔ duɔ uu si dii, b̄epolɔŋonɔ gb̄aa wuo u ciilunɔ-ɔ.

Diilonj unj ɲa naa dii huɔŋgu manj, kunj juɔ hi, u saanj u Biɛŋo jo. U juɔ ciɛŋo'i ji honj-yo *ɔnjɲamma bɔanjgu-na ⁵ duɔ gbɔaa sɔa i yunni-i, miɛ manj waa ɔnjɲamma nyisɛnni-na. U ciɛ mafamma-i i die gbɔaa die ce Diilonj-bisɔlj miɛ.

⁶ Nanj yɛŋ Diilonj-bisɔlj namaa, ku'i ciɛ Diilonjo saanj u Biɛŋo *Yalle-i† na hɔmmu-na. Di yaa ciɛŋ i tie bɪ Diilonjo-i «Baba». ⁷ Terienjgu fanjgu-na, na sa tiraa na ye kɔraanj namaa, naa dii bɛpuɔŋ namaa. Nanj yɛŋ u bɛpuɔŋ namaa, u ka hɔ-na ciilunju manj unj jɛna-kuɔ duɔ hɔ u bisɔlmba-i baa-ku.

Galasitaamba maama yuu Pol huɔŋga-i

⁸ Diɛlɔɔ-i-na, na saa ta na suɔ ninsoŋ-Diilonjo-i, a ce du-maanjo-na naa naa ta na ko na fɛrɛ na hɔ diiliesɔsɔyaamba. ⁹ Nga fiɛfiɛ-i-na, na suɔ ninsoŋ-Diilonjo-i, mi gbɔaa cira Diilonjo yaa suyaanj-nanj fiɛfiɛ-i-na, ma da niɛ na ta na taara na bir dii na yunni-i ɔnsɔsɔmma-na? Na taara na bir jo kɔrsɲinni-na wɛi? ¹⁰ Na fiɛlaa yinni nanni, baa caamba namba, baa bienja nanja ta na ce ponsanni aa ta na tɛ maraama wuɔ na ce Diilonj-huɔŋga. ¹¹ Na ce korma ta ma da-mi baa-na. Ku ce minj ciɛ mulɛma manj baa-na, mi ciɛ-ma gbɔŋgbɔŋ wɛi?

¹² Tobinj namaa, muɔ minj ciɛ mi fɛrɛ namaa temma-i du-maa, jande, mi cɔrɔ-nei, ciɛŋ na fɛrɛ mɛi bi temma-i dumɛi. Na saa ce kuujanju diei miɛ. ¹³ Na suyaa wuɔ minj waanj *Neldɔdɔlma-i baa-na diɛlɔ-wamma-i, jarma'i ciɛ mi wanj-ma baa-na. ¹⁴ Minj waa jarma-na, naa naa gbɔaa cɪina-miɛ, naa naa gbɔaa bi ta na ce nyɛnyɛlma miɛ, ɲga mafamma saa ce. Na yaanj aa bel-mi ɲaa *dɔrɔpɔpuɔrbilonj muɔ, na bilaa-mi ɲaa muɔmɛi Yesu-Kirsa-i. ¹⁵ Mi suyaa miɛ kuɔ naa na'a na ka gbɔaa, naa naa hiel na yufienja-i hɔ-mi. Na hɔmmu naa gbuu fɛ huɔŋgu fanjgu-na da yogogo. Bige-i juɔ ce? Hɔfɛlle falle curaa hie? ¹⁶ Minj waanj ninsoŋo-i baa-na ku'i ciɛ na da niɛ sɪ mi bigaaŋ-na wɛi?

¹⁷ Bamanj gbaraanj ba nyaanu-nei, ban jɔguɔŋ mamanj baa-na, ma saa fa. Ba taara ba kar-na muɔŋo-na na waa baa ba yaa-i ta na gbar na nyaanu-bɛi. ¹⁸ Da ɲ ta ɲ kuye ɔnfafamma-i hɔnni manj jonj, ku faa; ku saa saaya ku waa mɛi yufellenj yonj. ¹⁹ Mi bisɔlj namaa, na maama gbu ma ko-mi, ma janj-mi ɲaa ciɛŋo kusɔŋ da ku bel-o kunj janj-yonj dumaa. Da mi ji suɔ wuɔ na ciɛ baaduɔŋ namaa baa *Kirsa-i, ku yaa janj daama ka ciire-miɛ. ²⁰ Mi huɔŋga cuu baa-na, a ce dumaanj-o-na mi gbuu ta mi taara dumande-i-na mi waa na hɔlma-na a suɔ minj ka wanj mamanj baa-na.

Abiramu horre maama

† 4:6 Diilonj-Yalle-i baa u Biɛŋo Yalle-i Yaduɔle yaa-i.

²¹ Namaa naman taaraayan na bir kā *Moisi *ānjīnammana, na'a niɛ? Na saa nu maman waan ānjīnamman-sebɛ-i-na wei? ²² Ma nyegāan wuɔ: *Abiramu daa bɛpolŋo diei baa kɔrciɛŋo-i, aa u bi diei baa nebiciɛŋo-i.† Kɔrciɛŋo-i ba taa ba bī-yo Agaar aa bī nebiciɛŋo-i Sara. ²³ Kɔrciɛŋo biɛŋo huɔŋ nelbilien homma, a ne da nebiciɛŋo biɛŋo-i Diilonŋo'i pāa nunŋu baa-yo aa hā-yo baa-yo.

²⁴ Nelma famma gbāa bi pigāan-ye bige-i? I gbāa saa caan daaba-i ba hāi-i-na baa *tobisinni hāi. Dielā-tobisinni yaa niman cie Sinayi tānunŋu-na. § Ni yaa juɔ baa kɔrsinni-i. I gbāa saa ni yaa baa Agaar. ²⁵ Agaar yerre yaa haa Sinayi tānunŋu-na dii Arabi-i-na. Agaar bi dii ŋaa niŋ daa *Yerusalemu-i dumaa nyunŋo-i-na, baman dii-yuɔ, ba yaa u bisālmba-i; ānjīnamma cie-ba kɔraamba. ²⁶ Ŋga Yerusalemu man dɔrɔ-i-na, u yaa dii ŋaa nebiciɛŋo-i, uu dii u fɛrɛŋ nuɔ; u yaa miɛ nyu-i. ²⁷ Na saa da, Diilonŋ-nelma ciɛra wuɔ:

«Cɛparŋo bisālmba ka ciinu yan cɛnikɔruɔ baamba-i.

Teriɛŋgu fanŋu-na, ciɛŋ nuɔni man ŋ nanŋa saa kā ŋ huon-nu dede, fɛ ŋ huɔŋga-i.

Ta ŋ nyɛ ŋ tataala, nuɔni man saa da ku jamma-i dede.»*

²⁸ Tobin namaa, *Isakin yen nupāllen-bilonŋo dumaa, namaa naa bi dii nupāllen-bisālŋ namaa dumɛi. ²⁹ Ŋga naacombilonŋo man huɔŋ nelbilien homma-i, un taa u ce uman huɔŋ *Diilonŋ-Yalle homma-i kpāncɔlgūɔ-i dumaa, kuu bi dii dumɛi nyunŋo-i-na. ³⁰ Ŋga Diilonŋ-nelma waan wuɔ niɛ kufanŋu kūŋgu-na? Ma ciɛra wuɔ: «Kɔrciɛŋo biɛŋo siɛ gbāa wuo tuonŋo ciilunŋu-i kuduɔŋgu baa nebiciɛŋo biɛŋo-i. A ce dumaanŋo-na, donya kɔrciɛŋo-i baa u biɛŋo-i.»† ³¹ Tobin namaa, teriɛŋgu fanŋu-na, miɛ ii si dii kɔrciɛŋo bisālŋ miɛ, ŋga ii dii nebiciɛŋo bisālŋ miɛ; ii dii i fɛrɛŋ nuɔ.

5

Ii dii i fɛrɛŋ nuɔ

¹ *Kirsā hūyāa-ye i die waa i fɛrɛŋ nuɔ kelkel. Teriɛŋgu fanŋu-na, gbāan ba baa ji tiraa dii-na kɔrsinni-na!

² Niɛŋ, muɔ Pol, miŋ ka wan maman baa-na ma yaa daama: Da na ce ba *jā-na, Kirsā maama siɛ tiraa waa baa yunŋu na wulaa. ³ Yaan mi tiraa tir-ma baa-na: Uman duɔ ce ba jā-yo, kutienŋo saaya u wuɔ *Moisi *ānjīnamma-i ma kūŋgu-na hiere kpāŋkpaani. ⁴ Namaa naman vaa na fɛrɛ baa ānjīnamma-i wuɔ na taara na vii Diilonŋo yaanŋa-na, na buɔra baa Kirsā-i; Diilonŋo ānfafamma kuraaya-nɛi.

‡ 4:22 Niɛŋ Miwaanŋo jīnamman-sebɛ-i-na (Genèse) 15-21.

§ 4:24 Niɛŋ

Helman-sebɛ-i-na (Exode) 19-24.

* 4:27 Isayi (Ésaïe) 54.1

† 4:30 Miwaanŋo

jīnamman-sebɛ (Genèse) 21.9-10

⁵ Mie fuo, in hūyāa Kirsa maama-i, i suyaa wuo Diilonjo ka tuo kān-ye nelviin mie. *Diilonj-Yalle cie i tiena kufanjo tēnamma yaa-i. ⁶ Da η waa Yesu-Kirsa horre-na, η *jāa o, η saa jā o, yunju si dii-kuo. Kumanj yunju, ku yaa i hūu u maama-i a tie dāl baa i-naa.

⁷ Naa naa bie hūmefafalle. Hai molojo-i juo ce na nanna-die? Hai juo ce na ciina ninsojo-i? ⁸ Na saaya na suo wuo umanj bie-na ce-na u baan namaa, fuo maacemma si mafamma-i. ⁹ Siini-i baa ni yornumma-i nin sirej burjūmmu-i dumaa, nelduwo diei gbāa guola Diilonj-dūn-baamba-i hiere dumei. ¹⁰ Muo fuo, Itienjo cie mi holle sa tie baa na maama-i. Mi suyaa wuo na sie jōguwo na den maama baa muominj jōguwo mamanj. Nga umanj guolaanj na gbeini-i, duo fie waa nie nie, Diilonjo ka yuu-yo.

¹¹ Tobinj namaa, mamanj ηaa mei maama-i, kuo mi Diilonj-nelma wamma-na, mii naa cor ta mi piiye baa nuomba-i wuo da η ta η taara η vii Diilonjo yaanga-na fuo η jā, baa naa waa hie ta ba huol mi yaanj-na? Aa Kirsanj kuu *daangu-na, baa naa waa hie ta ba ciina ku nelma-i? ¹² Bamanj huolaanj na yammu-i baa *jāmmaj-kūngui, ba yaanj bafamba ferenj canni-i ta ba cie bige-i? Ba sa fūnunj kar-ni nanna bōlbōl wei? Ku yaa i ka suo wuo jāmmaj-maama dii kpelle ba wulaa.

Ibaa fer i kusūj-maama-i

¹³ Tobinj namaa, namaanjo-i Diilonjo bie-na ce-na u baan namaa, na da na waa na ferenj nuo. Nga baa na ce kufanjo-i gboruonjo a ta na ce kumanj dolaanu-nei. Yaanj aa na yanj na maama ta ma dōlnu na-naa na ta na kāyā na-naa. ¹⁴ Na saa da, *Moisi *ānjnamma-i hiere ma juo ji gbura ma-naa nelma diei maanj daama yaa nuo-i wuo: «*Ta η dāl η nanoljo-i ηaa ninj dāl η ferē dumaa.*»* ¹⁵ Nga da na bir yanj aa ta na hel na gānj baa na-naa, na bigāanj na-naa ηaa bīmbaanj namaa; da na saa gbānj, na ka kōsuwoj na-naa.

¹⁶ Minj ka wanj mamanj baa-na ma yaa daama: Yaanj *Diilonj-Yalle ta di ta na yaanj-na, ku yaa na ka ne na kusūnninj-maama-i aa yanj-ma. ¹⁷ Nelbilonjo kusūj-maama-i baa Diilonj-Yalle kusūj-maama-i maaduoma si. Diilonj-Yalle kusūj-maama-i baa nelbilonjo kusūj-maama-i ma sa kā hūmeduole. Ma hāi-i-na, ma sa gbo baa ma-naa; ku'i cie na sa gbā na ce kumanj dolaanuj-nei. ¹⁸ Da na yanj Diilonj-Yalle ta na yaanj-na, ānjnamma sie tiraa gbāa yuu-na baa weima.

¹⁹ Kumanj daanj nelbiliemba hōlma-na ku sa puul. Ku yaa daaku: saasorsinni, tīlāsinni, biḡwosinni, ²⁰ cufēbuole, isomma, bigāaru, beru, nahuwojga, hōdulle, yelma, bōrōmma, nuharunjo, ²¹ nenemunjo, konhiliinjo, gbuolaanjo, ni yaa

* 5:14 Buolmanj-sebe (Lévitique) 19.18

kāaŋ dumaanjo-na. Miŋ waan mamāŋ baa-na cor, mi ka tiraa tir-ma baa-na: Bamaŋ ciɛŋ kufanɣu-i, ba siɛ da munsuurmu *Diilon-nelle-na.

²² Nga Diilon-Yallen dii kumaŋ neliɛŋ nuɔ ŋ huɔŋga-na, ku yaa daaku: nelnyulmu, hɔfɛlle, yaafɛlle, hɔhinaŋga, hujarre, fafaanɣu, viisinni, ²³ hɛhɛŋjo, gbāngbāmunɣu. Anjinamma sa ciina nifanni-i daani-i. ²⁴ Bamaŋ hūyāa *Kirsa maama-i, ba gbuu ba kusūnniŋ-maama-i baa ba hɔbabalammu-i *daanɣu-na ko-ni hiere. ²⁵ Da kuɔ ii dii tɛna Diilon-Yalle tɛnamma, i saaya i tiɛ ce diŋ taaraŋ i tiɛ ce kumaŋ. ²⁶ Yaan i nanna bombolma-i baa āntaaramma-i baa nenemunɣu-i i hɔlma-na.

6

Yaan i tiɛ kāyā i-naa

¹ Tobin namaa, *Diilon-Yallen yɛŋ baa namaa namaŋ, da na da molo ce kuubabalaanɣu, na bel-o da hɛhɛ na dii-yo hūmefafalle-na. Aa na bel na fɛrɛ unanɣ nuɔ ŋ baa ji suur fuɔ nallu-na. ² Taa na kāyā na-naa. *Kirsa taara ku yaa na wulaa. ³ Umanɣ duɔ tuɔ ne wuɔ sɪ u temma si dii, a ne da u siɛ gbāa cii muonu canɣa, kutienjo tāal u fɛrɛ. ⁴ Neliɛŋo neliɛŋo, u ne fuɔ fɛrɛŋ ciluɔ-i u ne. Duɔ da u faa, u gbāa tuɔ muo u pāmpinaŋga-i a saa baa fuɔ fɛrɛŋ ciluɔ-i; nga u baa muo-ka wuɔ fuɔ bɔyaa mɛl-na. ⁵ Neliɛŋo neliɛŋo baa u yun-maama.

⁶ Umanɣ duɔ tuɔ hel u wan Diilon-nelma-i baa-ni, kutienjo saaya u da kuanɣu ŋ nagāŋ-niini-na.

⁷ Baa na tāal na fɛrɛ: Molo siɛ gbāa bɪŋ Diilonjo yaanɣa-i. Da ŋ duu kumaŋ, ŋ ji kar ku yaa-i. ⁸ Umanɣ duɔ vaa u fɛrɛ baa kumaŋ dɔlaanunɣ fuɔ fɛrɛ, ma ka wuo-yo; nga umanɣ duɔ vaa u fɛrɛ baa kumaŋ dɔlaanunɣ Diilon-Yalle-i, di ka pā-yo baa cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede. ⁹ Baa na yan i kūɔma seŋ baa ānfafamma cemma-i. I kūɔŋ da ma saa kara, i ka da i maacemma sullu-i duŋ saaya du da huɔŋgu maŋ nuɔ-i. ¹⁰ Terienɣu fanɣu-na, die da i fɛrɛ huɔŋgu huɔŋgu, i saaya i tiɛ ce ānfafamma-i nuɔmba-na hiere, ku huraa bamaŋ dii Diilon-dūŋ-baamba horre-na.

Andaperienɣu

¹¹ Muɔmei hūyāa ta mi nyɛgɛŋ fiɛfiɛ-i-na baa mi fɛrɛŋ nanɣa, na saa da mei nyɛgɛmma dii wagaga. ¹² Bamaŋ guoraan-nanɣ wuɔ na *jā, ba sa taara nelbiliemba bigāan-ba *Kirsa kuliinɣu maama-na *daanɣu-na, ku'i ciɛ. Ba taara yerre yon. ¹³ Bamaŋ kuuyenɣ *jāmmaŋ-kūŋgu-i daaba-i wuɔ *ānjinaamma, bafamba fɛrɛ-i ba sa wuɔ ānjinaamma-i. Nga ba guor-na da na jā aa ba da ba gbɛliɛŋ ba fɛrɛ. ¹⁴ Muɔ fuɔ, mi sa gbɛliɛŋ mi fɛrɛ, nga mi gbɛliɛŋ Itienjo-i Yesu-Kirsa yaa u diei yon. U yaa siyaa ba ko-yo i solaanɣu-na. Fuɔ kuliinɣu yaa ciɛ miwaanjo bimbinni nuonɣu

hel muo-na; ni sa tiraa gbãa yuu-mi baa weima. ¹⁵ Terienḡu fanḡu-na, ḡ *jãa o, ḡ saa jã o, yunḡu si dii-kuo. Kumanḡ yunḡu, ku yaa ḡ ce nelfeḡen nuo. ¹⁶ Bamanḡ wuoyaḡ ḡm̄el daade-i hiere, Diilonḡo fẽ ba ḡmmu-i aa kãyã-bei, ba yaa Diilonḡ-baamba-i kelkel.

¹⁷ Pãduḡḡa manḡ mi kũma-na, a pigãanḡ wuo Yesu nolḡ muo, molo baa tiraa u mulḡen-mi.

¹⁸ Tobinḡ namaa, Itienḡo-i Yesu-Kirsa u kãyã-nei hiere. Ma ce dumaa.

Polη nyegāaη sebε maη hā Efesitaamba-i Nelmuoyamma

Polη taa u nyegēη sebε daayo-i u waa kaso. U nyegāaη-yo hā Diilonη-dūη-baamba maη waa Efesi. Ba hōlma-na, *Yuifubaa-ba waa, *nieraamba bi waa. Pol taa u taara ba hieroηo-i ba suō Diilonηo kusūηgu-i ku yaa ku ka gbāa kāyā-bei ba tēnamma-na.

Diilonη uη taa u taara mamaη aa miwaaηo suō duō doη, u waaη ma yaa pigāaη-ba sebε domma-na; wuō Diilonηo ciēra *Kirsa yaa ka waa bimbīnni-i hiere ni yuηgu-na baa nuōmba-i hiere ba bi yuηgu-na; a ce dumaaηo-na, bamaη hūyāa Yesu-Kirsa maama-i, Yuifubaa-ba-i baa nieraamba-i hiere, ba ciē baaduōmba fiēfiē-i-na (sap. 1-3).

Diilonη-dūη-baambaη saaya ba bel ba-naa dumaa, u nuηgu hii kufaaηgu-i; wuō ba yaη ba maama ta ma dōlnu ma-naa, ba ta ba kāη ba-naa aa bi ta ba kāη Diilonηo-i (sap. 4-6).

Jaaluηgu

¹ Muō Pol, Yesu-Kirsa *pōpuōrbilonη muō ηaa Diilonη uη'a ma ce dumaa. Muōmēi nyegāaη sebε daayo-i da mi hā namaa namaη hūyāa Yesu-Kirsa maama-i Efesi-i-na a ce Diilonη-dūη-baaη namaa. ² I To-i Diilonηo-i, baa Itieηo-i Yesu-Kirsa-i, ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Diilonη uη ciē baa-ye dumaa Yesu-Kirsa barguō-i-na

³ Yaaη i tiē tuōlnu Diilonηo-i, Itieηo-i Yesu-Kirsa To-i. Iη yen horre-na baa *Kirsa-i, u ciē baa-ye aa hā-ye dōrciilunηu-i ku sīnni-na hiere dōrō-i-na. ⁴ Aa Diilonηo suō duō jīna miwaaηo-i, u yufelle naa hel-yiē i diē waa fuō baaη miē Kirsa barguō-i-na. U ciē mafamma-i i diē waa welewele u yaaηga-na cālmuō baa waa-yiē. ⁵ I maama dōlaanu-yuō, a ce dii ku domma-na, u taa u taara u ce-ye u bisālη miē Yesu-Kirsa barguō-i-na. ⁶ Terieηgu faηgu-na, yaaη i tiē jaal Diilonηo-i wuō u firiinu u huōηga-i baa-ye cor a hā-ye u Bēduōla-i. ⁷ U yaa ciē tāmmanη-kūηgu a sāa i yunni-i aa pir i āmbabalma-i. Diilonηo pigāaη-ye u fafaaηgu-i dumēi ku sīnni-na hiere. ⁸ U firiinu u huōηga-i baa-ye a ce-ye nelnurāaη miē baa cēcēmuntaaη miē. ⁹ U pigāaη-ye u kusūηgu-i. Anfafamma maη waa u huōηga-na dii ku domma-na, u pigāaη-ye baa-ma. ¹⁰ Ma cemmanη-huōη da ku hi, u ka ce-ma: U ka tigiη dōrbimbīnni-i hiere baa hīēmaη-niini-i aa haa Kirsa-i ni yuη-nu.

¹¹ Diilonjo hielaa u yufelle yiɛ dii ku domma-na a saanu baa fuɔŋ taaran ku ce dumaa. Diilonjo ce weɪma-i hiere kuŋ dɔlaanu fuɔ dumaa. Terienju faŋgu-na in yɛŋ Kirsa horre-na, uŋ p̄aa nuŋgu maŋ baa-ye, u h̄aa-ye baa-ku. ¹² A ce dumaanjo-na, miɛ maŋ haa i nanɣa-i Kirsa-i-na iḡɛna, yaan i tie gbɛliɛŋ Dombuɔ-i.

¹³ Namaa fɛrɛ-i nan bi nuɔ ninsoŋo-i, nan nuɔ koŋkor-*Neldɔdɔlma-i, na h̄uȳaa Kirsa maama-i. Nan h̄uȳaa-ma dumaanjo-na, Diilonjo d̄aanya-nei baa u *Yalle-i uŋ ŋa naa p̄a dimaŋ nuŋgu-i baa-na. ¹⁴ Di yaa fiɛŋ i h̄ommu-i wuɔ Diilonjo duɔ ji kor-e gbula i ka da i niɛluɔ-i. Terienju faŋgu-na, yaan i tie jaal Dombuɔ-i.

Pol c̄ara Diilonjo-i h̄a Efesitaamba-i

¹⁵ Tobin namaa, ku'i ciɛ min juɔ nu wuɔ na haa na nanɣa Itienjo-i Yesu-i-na aa ta na dɔl Diilonjo-d̄un-baamba-i hiere, ¹⁶ mi sa nanna yiinju baa Diilonjo jaalma-i na maama-na. Na maama sa karaanu-miɛ. ¹⁷ Aa mi c̄ar̄a Itienjo-i Yesu-Kirsa Diilonjo-i, i To maŋ fafaanju tienjo-i, wuɔ u h̄a-na u *Yalle-i di ce-na nelnur̄aŋ namaa a piḡaŋ-na baa-yo na suɔ-yo d̄ɛi. ¹⁸ U puur na yufienja-i na suɔ uŋ b̄iɛ-na mamaŋ nuɔ-i, aa uŋ j̄ɛna ciilufafaanju maŋ tuɔ ciɛ u baamba-i na bi suɔ ku s̄inni-i, ¹⁹ aa bi tiraa suɔ uŋ ceŋ maacemma-i baa himma maŋ temma-i u h̄a miɛ maŋ h̄uȳaa u maama-i. ²⁰ U siire Yesu-i hiel-o kuomba h̄olma-na baa hiduɔma famma yaa-i a j̄ina-yuɔ u caanju-na dii d̄arɔ-i-na. ²¹ Yuntesiinni-i hiere, baa f̄ɔŋḡotesinni-i hiere, baa nellentesinni-i hiere ka hel baa himma-i hiere, *Kirsa dii ni d̄arɔ. Nelb̄omb̄ombaa-ba maŋ dii nyunjo-i-na baa bamaŋ juɔŋ bis̄inuɔ-i-na hiere, Kirsa dii ba yun-nu. ²² Diilonjo haa-yo b̄imb̄inni-i hiere ni yun-nu, aa bi haa-yo fuɔ d̄un-baamba bi yun-nu. ²³ Diilonjo-d̄un-baamba yaa Kirsa borre-i; ba weɪma-i hiere ma k̄aa ka j̄un u yaa nuɔ-i. U yaa weɪma-i hiere miwaanjo-na.

2

Diilonjo kuraa-ye gb̄anɣb̄an

¹ Diɛl̄uɔ-i-na, na āmbabalma-i baa na c̄almuɔ naa ce-na ŋaa bikuon namaa Diilonjo wulaa. ² Na taa na wuɔ nelbilien temma; naa naa cu *j̄ina ba yuntienjo huon-nu. Bamaŋ ciinaana Diilonjo nuŋgu-i u yaa diyaa-ba kuɔ. ³ Miɛ fɛrɛ-i ii naa bi waa dumɛi; i taa i ce kumaŋ dɔlaanu-yiɛ, i taa i ce i yufienmaama. A ce dumaanjo-na, Diilonjo naa ka ḡaŋ baa-ye ŋaa uŋ kaa ḡaŋ baa bafamba-i dumaa.

⁴ Nga Diilonjo hujarre temma si dii, i maama silaa dɔlnu-yuɔ cor, ⁵ a ce i āmbabalmaŋ ŋa naa fiɛ ce-ye bikuon miɛ, u siire-yiɛ baa *Kirsa-i. Diilonjo ciɛ baa-na ku'i ciɛ na kor. ⁶ In suurii Kirsa

horre-na, Diilonjo siire-yie baa-yo a hiel-e kuomba hølma-na i ka tie ce i bāanġu-i baa-yo dərɔ-i-na. ⁷ U cie mafamma-i duɔ pigāan baman juɔn miε huonġu-na hiere wuɔ Yesu-Kirsa horre cie u fa baa-ye cor. ⁸ Nan hūyāa Kirsa maama-i ku'i cie Hujarrentienjo kor-na gbāngbān. Namaa cufalunġu sī; Diilonj-maacemma. ⁹ U saa ne na ānfafamma aa kor-na, ku yaa molo sie gbāa gbeliεn u fεrε. ¹⁰ Na saa da, Diilonjo yaa maa-ye aa ce-ye nuɔfelaan miε Yesu-Kirsa horre-na i die tie ce ānfafamma. Anfafamma famma-i u tigiin-ma dii ku domma-na i die tie ce-ma.

Kirsa horre cie Yuifubaa-ba-i baa niεraamba ce baaduɔmba

¹¹ Ma sī na suyaa wuɔ dielūɔ-i-na na waa *niεraan namaa? *Yuifubaa-ba taa ba bī-na wuɔ na saa *jā, aa ta ba gbε ba fεrε wuɔ ba jāa a saa baa pāduɔnjan man ba kūɔma-na. ¹² Huonġu fanġu-na, naa naa maa *Kirsa-i-na; na waa niεraan namaa, na nunġu saa waa baa *Isirahel-baamba-i; na nunġu saa waa Diilonj-nupānġu-na, na saa ta na hīn bīnkūn taalunġu, aa na saa ta na suɔ Diilonjo-i. ¹³ Nga fiefie-i-na, namaa naman naa gbuu maa Diilonjo-na, nan suurii Yesu-Kirsa horre-na, u tamma piyaa-na yuɔ. ¹⁴ Yesu-Kirsa yaa juɔ baa yaafelle-i. U cie Yuifubaa-ba-i baa niεraamba ce baaduɔmba. Bigāaru man waa ba hølma-na ŋaa dūnġoruonġu ta ku karnu-bēi, u kuu naara-kuɔ. ¹⁵ U buraana Yuifu ba *anjīnamma-i baa ma hūmienja-i hiere, aa gbonu niεraamba-i baa Yuifubaa-ba-i ce-ba baaduɔmba u horre-na. U juɔ baa yaafelle-i jomma famma yaa-i. ¹⁶ Kirsa kuu *daanġu-na a tigiin niεraamba-i baa Yuifubaa-ba-i hiere ce-ba baaduɔmba, aa dii-ba ba-naa nuɔ baa Diilonjo-i. U kuu a hiel bigāaru-i ba hølma-na.

¹⁷ Terienġu fanġu-na, namaa naman naa maa, baa namaa naman naa piε hiere, Kirsa juɔ baa yaafellen-nelma ji wan baa-na. ¹⁸ Na saa da, Kirsa cie i hieronjo-i hiere i gbāa tie pie Diilonjo-i *Diilonj-Yalle barguɔ-i-na.

¹⁹ A ce dumaanjo-na, na sa tiraa na ye niεraan namaa Diilonj-baamba hølma-na; na cie Diilonj-dūn-baan namaa, gbulgbulgbul. ²⁰ Naa dii ŋaa kpānġkparabaa namaa aa Diilonjo ce-na tuɔ ma dubuɔ baa-na. Dubuɔ fanjo-i Yesu *pɔpuɔrbiemba yaa ku tuole-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba-i, aa Kirsa yaa tintinġbo-i. ²¹ Fuɔ yaa bilaaya-kuɔ ku yiεra ku gbeini-na ta ku yuure ku kā da ku ce Diilonj-dūnġu. ²² Namaa nan bi yεn Kirsa horre-na, na nunġu dii dūn daaku-na. Diilonj-Yalle dūnġu yaa ka waa dūnġu fanġu-i.

3

Poln saaya u ce maacemma man

¹ Ku'i ciɛ muɔ Pol, baŋ diyaa muɔmi maŋ kaso-i-na wuɔ mi waan Yesu-Kirsa maama-i baa *nieraan namaanɔ-i, mi ta mi cārā Diilonɔ-i mi hā-na. ² Diilonɔ uŋ ciɛ baa-mi a hā-mi maacemma maŋ, wuɔ mi ce-ma a kāyā-nei, na saa bi yan nelma famma-i numma. ³ Diilonɔ pigāan-mi u kusūngu-i. Mi hii dii mi nuŋgu-i cɛllɛ nelma famma-na baa-na cor. ⁴ Da na kalaŋ mi sebɛ-i, na ka da miŋ suyaa Diilonɔ kusūngu-i dumaa a kā *Kirsa maama-na. ⁵ Nelma famma-i, Diilonɔ saa naa pigāan yiinataamba-i baa-ma. Nga fiɛfiɛ-i-na, u *Yalle pigāan Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa fuɔ fɛrɛŋ baamba-i baa-ma hiere. ⁶ Nelma famma yaa daama wuɔ: Nieraan namaanɔ-i naŋ suurii Yesu-Kirsa horre-na, *Neldɔɔlma ciɛ na da na wuɔ ciiluduɔŋgu baa *Yuifubaa-ba-i, na ciɛ baaduɔŋ namaa baa Yuifubaa-ba-i; Diilonɔ uŋ pāa nuŋgu maŋ, na nuŋgu dii-kuɔ.

⁷ Diilonɔ-i bibiɛŋo! U ciɛ baa-mi a ce-mi Neldɔɔl daama watien muɔ. ⁸ N siɛ suɔ wuɔ Diilonɔ-dūŋ-baamba-i hiere ba bɔyaa muɔmɛi nuɔ-i, nga Diilonɔ ciɛ baa-mi aa hiel-mi mi da mi ka waŋ Kirsa ānfafamma maŋ maatimma sī baa nieraamba-i. ⁹ Aa Diilonɔ uŋ ceŋ u kusūngu-i dumaa, mi kaala-kuɔ baa nuɔmba-i. U yaa hielaa bimbinni-i hiere. Dii ku domma-na u yaan nel daama-i u huɔŋ-na. ¹⁰ U ciɛ-ma dumɛi duɔ ce Diilonɔ-dūŋ-baamba da ba pigāan yuntaamba-i baa fōŋgōtaamba maŋ dii dɔrɔ-i-na u cɛcɛmunɔŋgu-i ku sinni-na hiere. ¹¹ Mafamma-i daama-i hiere ma waa u huɔŋga-na dii ku domma-na. U ciɛ Itienɔ-i Yesu-Kirsa ce ma yaa daama-i. ¹² In yɛŋ baa Yesu-Kirsa-i aa tiraa haa i nanɔga yuɔ, i ka da holle piɛ Diilonɔ-i. ¹³ Terienɔŋgu fanɔgu-na, jande, miŋ ceŋ sūlma maŋ na maama-na, baa na yan ma seŋ na kūɔma-i. Sūlɔ daama yaa ka ce na ce bɔi.

Polɔ cārāŋ kumaŋ Diilonɔ wulaa

¹⁴ Ku'i ciɛ mi ta mi dūuna i To-i Diilonɔ yaanɔga-na aa ta mi cārā-yuɔ. ¹⁵ Tonaamba-i hiere dɔrɔ-i-na baa hɛma-na ba tosinni hilaa u yaa nuɔ-i. ¹⁶ Wuɔ uŋ yɛŋ nelbuɔ, u ce u *Yalle dii holle nei. ¹⁷ Aa naŋ haa na nanɔga-i *Kirsa-i-na, u ce u maama yu na hɔmmu-i. U kāyā-nei na naŋ kaasinni u hūmelle-na aa nelnyulmu da muntienammu na hɔmmu-na, ¹⁸ ku yaa Diilonɔ-dūŋ-baan namaanɔ-i hiere na kūŋgu-na, na ka gbāa suɔ Kirsa nelnyulmu nolaanɔŋgu-i. ¹⁹ Kirsa nelnyulmu maŋ cuu nelbiliemba hɔmmu-i, mi cārā Diilonɔ-i wuɔ u kāyā namaanɔ-i na suɔ mu yaanɔga-i, ku yaa na hɔmmu ka gbuu yu baa Diilonɔ maama-i.

²⁰ Uman gbāa hā-ye cor in cārā kumaŋ baa in jɔguɔŋ-ma dumaa a saanu baa u fōŋgū maŋ ciɛŋ maacemma-i i hɔmmu-na, ²¹ jaaluŋgu gbɛ baa u yaa-i Diilonɔ-dūŋgu-na yinni maŋ jon Yesu-Kirsa barguɔ-i-na! Ma ciɛ.

4

Diilon-dūŋ-baamba dii baaduamba

¹ Jande, terienḡu fanḡu-na, ban diyaa muᓄmi maŋ kaso-i-na wuᓄ mi cāa Itienᓄ-*i*, mi cārā-nei, yaan na wuᓄsaanḡu saa baa Diilonḡ uŋ taaranḡ-kuᓄ dumaa. ² Taa na hiire na fεε aa na waa hēhē baa na-naa. Baa na yaŋ na hᓄmmu ta mu huol. Taa na dᓄl baa na-naa aa umaŋ duᓄ ce umaŋ kumaŋ, kutienᓄ tiil-ku nammanḡ-temma. ³ *Diilonḡ-Yallenḡ ciε na ce kuuduᓄḡu dumaa, gbāanḡ yaafelle ce na tīε dumεi. ⁴ *Kirsa borre dii di diei yoŋ, Diilonḡ-Yalle-i di bi diei ŋaa Diilonḡ uŋ ciε na haa na nanḡa-i nelduᓄma diei nuᓄ dumaa. ⁵ Itienᓄ dii u diei pe, aa na hūyāa nelduᓄma diei, aa *batεmu duᓄᓄo yaa nanḡ daa-yo. ⁶ Diilonᓄo bi dii u diei, aa u yaa i hieronᓄ-*i* hiere i To-i. U yaa i yuŋ-nu hiere. U biε i hieronᓄ-*i* hiere u ce u maacemma-i, aa waa i hieronᓄ-*i* i hᓄmmu-na.

⁷ Ŋga i hieronᓄ-*i* hiere, Kirsa ciε baa-ye a hā-ye i de-i-den maacemma a saanu baa uŋ taaranḡ-kuᓄ dumaa. ⁸ Ba nyεgāan fuᓄ maama'i Diilonḡ-nelma-na wuᓄ:

«Uŋ nyugāan kā dᓄrᓄ-i-na,

u kāa baa kasobiemba

aa u calaa bimbinni hā nelbiliemba-i.»*

⁹ A ne da da ba cira: «U nyugāan kā dᓄrᓄ-i-na» ku pigāan wuᓄ u hiiriye igēna hēma-na. ¹⁰ Umaŋ hiiriye, uuduᓄᓄo fanᓄo yaa tiraa bir nyugūŋ kā dᓄrᓄ-i-na duᓄ gbāa duᓄ gbuo terni-i hiere. ¹¹ U yaa hāa nuᓄmba-i ba da-ba-denḡ maacemma: U ciε banamba Yesu *pᓄpuᓄrbiemba, aa ce banamba ta ba ce u pᓄpuᓄruŋḡ, banamba *Neldᓄdᓄlma waraamba aa banamba tayaanabaa sisᓄ Diilonelpigāataamba. ¹² U ciε ma yaa-i a ce Diilonḡ-baamba ta ba gbā ba ce u maacemma-i ba kāyā ba-naa ba nanḡ kaasinni Diilonḡ-hūmelle-na. ¹³ Mafanḡ da ma ce, i ka suᓄ Diilonḡ-Bienᓄ-*i* hiere kuuduᓄḡu aa hūu u maama-i. I ka ce babincuᓄᓄ miε Diilonḡ-hūmelle-na a tīε suᓄ wεima-i hiere Kirsa temma-i. ¹⁴ I siε tiraa waa ŋaa bisālḡ miε nuᓄmba ta ba tāal-e ba pira-yiε Diilonḡ-hūmelle-na ŋaa fafalmuŋ wuᓄraŋ mu bīŋ baa benᓄo dumaa hūmmanḡ dᓄrᓄ. Nuᓄmba siε tiraa ta ba gbā ba guᓄl i gbeini-i. ¹⁵ Ŋga yaanḡ nelnyulmu waa i ninsonᓄo wamma-na, ku yaa i ka biε Kirsa maama-i hiere. U yaa i yuŋḡu-i aa miε i waa u borre-i. ¹⁶ Fuᓄ yaa ciε i bel i-naa fafamma bel daama temma-i tīε kāyā i-naa; nelienᓄo nelienᓄo baa u maacemma. Diε tīε ce i maacemmambaa-ba-i maŋ saaya ma ce dumaa, ḡ da kunaŋḡu naara-yiε aa ḡ da i nanḡ kaasinni fafamma nelnyulmu-na.

Anfelenᓄo

* 4:8 Gbeliemān-nalāanḡu (Psaume) 68.19

¹⁷ Miŋ gbu mi cārā kumaŋ na wulaa Itienjo yerre-na ku yaa daaku: Jande, baa na tiraa na ta na ce ŋaa bamaŋ sa suyaan Diilonjo-i baŋ ceŋ dumaa. Yuŋgu si dii ba ānjɔguɔma-na. ¹⁸ Ba nyaayā ba fɛrɛ aa ba sa bi tiraa suɔ biŋkūŋgu; a ce dumaanjo-na ba nuŋgu si dii Diilonj-horre-na. Ba ānjɔguɔma cuure aa yaŋ-ba. ¹⁹ Ba sa suɔ baŋ biŋ kumaŋ senserre-i; a ce dumaanjo-na ba maacemma yaa tilāsinni-i; ba naa ma yaa-i ba wuo juuru-i. ²⁰ Na suyaa *Kirsai baa ma yaa wɛi? ²¹ Mi suyaa mie na nuɔ u maama-i aa ba hāalāayā-nei baa ninsoŋo maŋ dii u hūmelle-na ²² wuɔ na nanna na āncɔlɔmma-i. Naŋ taa na ce mamaŋ dɛlɔɔ-i-na, na hiel na gboluŋgu mɛi. Ambabalma cemma taa ma dɔlnu-nei ŋaa bige-i! Ma yaa taa ma dii-na hūmebabalalle-na. ²³ Aa bi hāalā-nei wuɔ na yaŋ *Diilonj-Yalle bir na ānjɔguɔma-i. ²⁴ Wuɔ na biɛ Diilonj-huɔŋga a ce nuɔfelaan namaa aa ninsoŋo ce na waa nelviin namaa baa nuɔfafaan namaa.

²⁵ Terienju faŋgu-na, hielaan na nanŋa coima-na. I ciɛ duduɔŋ-baan mie, a ce dumaanjo-na na hieroŋo-i hiere na saaya na ta na waŋ ninsoŋo-i baa na-naa. ²⁶ Uman u huɔŋ da ka guɔla, u bel u fɛrɛ u baa ji ce cāl. Aa u gbāŋ u hiire u huɔŋga-i aa bāaŋ-yufelle suɔ da di suur. ²⁷ Baa na yaŋ *Sitāni da mumbelmu nei. ²⁸ Uman duɔ tuɔ cuo, u yaŋ cuoyuŋgu-i aa u siɛya u napuɔŋa-i a taara u yerren-kūŋgu aa bi da kāyā sūntaamba-i. ²⁹ Baa na yaŋ āndababalaanŋu diei hel na nunni-na. Nelma maŋ gbāa kāyā tobimba-i aa dii sirɛiŋa-bei, na ta na waŋ ma yaa-i. ³⁰ Baa na guɔla Diilonj-Yalle huɔŋga-i, Diilonjo dāanya-nei baa di yaa-i tuɔ cie koŋkor-yiingu-i. ³¹ Baa na ta na nyɔ na nonni-i baa na-naa. Yaan yavāale-i baa hɔdulle-i. Yaan ijieni-i baa tuosinni-i. Niɛŋ āmbabalma-i ma sinni-na hiere aa na yaŋ-ma. ³² Taa na ce ānfafamma na-naa nuɔ aa na ta na ce hujarre na-naa nuɔ. Taa na ce jande na-naa nuɔ ŋaa Diilonj uŋ ciɛ jande nei dumaa Kirsai barguɔ-i-na.

5

Na weima-i hiere ma saaya ma waa cecerma-na

¹ Namei Diilonj-bisālŋ namaanjo-i, na maama sa suɔ aa dɔlnu-yuɔ. Terienju faŋgu-na, gbāaŋ na ta na ce u temma.

² Nelnyulmu saaya mu ta na weima-i hiere ma yaan-na *Kirsai temma-i. Kirsai dɔlaa-ye fuɔ a ji hūu-ma ku i maama-na. Upāa u fɛrɛ, a ce u fɛrɛ tāmman-kūŋgu maŋ dɔlaanun Diilonjo-i.

³ Namaanjo-i Diilonj-baan namaa, a ce dumaanjo-na biŋwosinni-i baa pɔpɔrsinni-i ni sinni-na hiere ka hel baa cāncāyaa-i mi sa taara mi nu ni maama na hɔlma-na.

⁴ Tilāsinniŋ-āndaanŋu saa bi saaya ku hel na nunni-na, baa miminsinniŋ-āndɛnni-i ka hel baa āndasɔsɔnni-i hiere. Yaan

aa na ta na jaal Diilonjo yaa. ⁵ Na saa da, da η ta η ce cāncaaya-i, kuu dii ηaa η yaan Diilonjo-i aa ta η kuye η yufieη-niini, a ce dumaanjo-na baman ciεη cāncaaya-i, baa bīηwosīnni-i, baa pɔpɔrsīnni-i, ba siε da munsuurmu Kirsa-i baa Diilonjo-i ba nelle-na.

⁶ Baa na yan ba tāal-na baa nelsəsomma pira-nei. Daaku temma yaa ciεη Diilonjo tuɔ gāη baa ānyagarmantaamba-i. ⁷ Terieηgu fanju-na, baa na cu ba huon-nu. ⁸ Dielūo-i-na, naa naa waa kukulma-na; fiεfiε-i-na, nan yεη Itieηo horrena, naa dii cecerma-na. A ce dumaanjo-na, taa na wuɔ ηaa cecermaη-biembaη wuɔ dumaa; ba hɔmmu kuɔη. ⁹ Cecermaη-bisāimba āncemma yaa ānfafamma, baa viisīnni, baa nin-sowalle. ¹⁰ Gbāan na ta na suɔ kumaη dɔlaanuj Itieηo-i. ¹¹ Baa na dii na gboluonju kukulmaη-maacemma-na; belle si dii-meī. Yaan aa na ta na firre bamaη ciεη-maη. ¹² Baη fuo ba ce mamaη; senda-weima; ma siε gbāa waη. ¹³ Na saa da, da η firre moloηo-i, uη ceη mamaη η da ma hilaa hiere bomborma-na. ¹⁴ A ne da wein da ma hel bomborma-na, ma kaala nuɔmba-i hiere ba wulaa. Ku'i ciε ba'a:

«Duɔfūmmuntie, sire!

Sire η hel kuomba hɔlma-na

Kirsa ka pa bāanju niε.»

¹⁵ Terieηgu fanju-na, niεη na wuɔsaanju-i torro. Baa na ta na ce bisānsīnni, taa na ce bīncomma. ¹⁶ In yεη yinni maη nuɔ-i daani-i, yifafanni sī. A ce dumaanjo-na, vaan na fεε baa kuufafaanju cemma-i. Baa na gonya ānsəsomma. ¹⁷ Baa na ce bisānsīnni, yaan aa na taara Itieηo huɔnga-i na suɔ-ka.

¹⁸ Baa na ta na nyɔη kolma-i na ye. Konjbuolaanju biεna neliεηo. Yaan *Diilonj-Yalle yaa ta di yu na hɔmmu-i hɔnni maη joη. ¹⁹ Diilonj-Yalleη diyaa neini maη na nunni-na, taa na hāl-ni na dii siεiηa na-naa nuɔ. Taa na hāl gbeliemaη-neini-i na tuɔlnu Itieηo-i baa huɔnga diei. ²⁰ Taa na jaal i To-i Diilonjo-i hɔnni-na hiere baa weima-na hiere Itieηo-i Yesu-Kirsa maama-na.

Diilonj-dūη-baan ānsorre

²¹ Niεη *Kirsa-i aa na ta na siε na-naa wulaa. ²² Caan namaa, taa na siε na bɔlbaa-ba wulaa ηaa nan siε Itieηo wulaa dumaa. ²³ Na saa da, bibieηo yaa ciεηo yunju-na ηaa Kirsaη yεη Diilonj-dūη-baamba yunju-na dumaa. Diilonj-dūη-baamba yaa fuɔ borre-i aa fuɔ u ce ba konkortieηo. ²⁴ A ce dumaanjo-na, ciεηo saaya u tuɔ siε u bɔbɔ wulaa weima-na hiere ηaa Diilonj-dūη-baambaη siε Kirsa wulaa dumaa.

²⁵ Bɔlaan namaa, taa na dɔl na caamba-i ηaa Kirsaη dɔlāa Diilonj-dūη-baamba-i dumaa aa hūu-ma ku ba maama-na ²⁶ a bɔ-ba ba deη hā Diilonjo-i baa-ba. U ciε u nelma-i baa hūmma

a caya-bei da welewele²⁷ ba da ba ta ba ne fafamma u yaan-ga-na; dugaan-gu baa waa molo-na, unan kũma baa yii iyiemba, aa cãlmuo baa bi waa molo-na. ²⁸ Bibieño saaya u yan u cienie maama ta ma dõlnu-yuo dumei ñaa fuo feren kũma maaman dõlnun-yuo dumaa. Uman duo tuo dõl u cienio-i, kuu dii ñaa u dõl u ferε. ²⁹ Na saa da, ñ sie gbãa bigãan ñ ferε, ñga ñ taara niiwuoni ñ hã ñ ferε aa ta ñ ne ñ ferε fafamma ñaa Kirsan neñ Diilon-dũñ-baamba-i dumaa. ³⁰ Ba yaa mienio-i aa miemei Kirsa kũma-i. ³¹ Ma nyegãan Diilon-nelma-na wuo: «*Ku'i cie bibieño ka yan u to-i baa u nyu-i aa waa baa u cienio ba gbonu ce kuuduõngu.*»* ³² Nel daama tuole dii purru. Muo fuo, mei ciera ma vii Kirsa yaa-i baa Diilon-dũñ-baamba-i. ³³ Ñga ma bi vii namaanjo-i: Bibieño bibieño, u saaya u tuo dõl u cienio ñaa un dõl u ferε dumaa; aa cienio cienio, u tuo sie u bõlo wulaa.

6

Bĩncuamba-i baa ba bisalmba-i ban saaya ba waa dumaa

¹ Bisãlñ namaa, taa na nu na bĩncuamba nunni-i ñaa Itien un taaran-kuo dumaa, ku'i faa. Namaa maama yaa mafamma-i. ²⁻³ «*Ta ñ kãñ ñ to-i baa ñ nyu-i ku yaa ñ huõnga ka fẽ aa ñ ka da yinni hĩema-na.*»* Nelma famma yaa Diilon-ãññadĩelãmma man baa nupãlle-i. ⁴ Bientobaa namaa, baa na ta na du na bisãlmba hõmmu-i, yaan aa na nuola-bei fafamma, na dii nelfafamma ba tũnni-na ñaa Itien un taaran-kuo dumaa.

Kõraamba-i baa ba yuntaamba-i ban saaya ba waa dumaa

⁵ Kõraan namaa, taa na nu na yuntaamba nunni-i, aa na firnu na hõmmu-i baa-ba na ta na kãñ-ba ñaa nan ceñ dumaa baa *Kirsa-i. ⁶ Baa na ta na ce ba yufellen yon ba da ba dõl-na. Nan yen Kirsa kõraan namaa, firiinun na hõmmu-i na ta na ce Diilon un taaran kuman. ⁷ Fieñ na hõmmu-i baa ba maacemma-i. Baa na ta na ne-ma ñaa nelien-maama, taa na ne-ma ñaa Itieno maama. ⁸ Na saaya na suo wuo kõrien nuo o, kõrien nuo sĩ o, niñ cie ãnfafamma man, Itieno ka pã-ni baa-ma.

⁹ Yuntaan namaanjo-i, taa na bi ce maaduoma yaa-i baa na kõraamba-i. Baa na ta na nuola-bei. Na saaya na suo wuo namaa baa bafamba-i hiere Yunteduõño'i dii-nei dõro-i-na. Aa Yuntieno faño sa ce cielu.

Diilon un hãa-ye bercebĩmbĩnni man

¹⁰ Maman tiyãa ma yaa daama: Itieno fõngũo temma sĩ, a ce dumaanjo-na yaan na fõngũo tuo hel u yaa nuo-i. ¹¹ Diilon

* 5:31 Miwaanjo ñnamman-sebe (Genèse) 2.24

* 6:2-3 Helman-sebe (Exode)

20.12; Anjñamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 5.16

uŋ hãa-na bercebimbinni maŋ, biyaaŋ-niŋ na tereŋ na yiera, ku yaa *Sitãni sie gbãa yii baa-na. ¹² Na saa da, i sa gãŋ baa nelbiliemba, i gãŋ baa jinabaa, baa kartaamba, baa hiriemba, baa isuotaamba. ¹³ Terienŋu faŋgu-na, Diilonŋ uŋ hãa-na bercebimbinni maŋ hiere, biyaaŋ-niŋ; baa na yaŋ ku diei! Ku yaa Sitãni duo diire-nei yiŋgu yiŋgu, na yiera ku diei nuo. Ma ka døl-na. ¹⁴ Siireŋ na tereŋ na yiera: Na ce ninsoŋo-i ŋaa kpaŋkpaŋgu na pëyë na nageiŋa-i, aa na ce viisinni-i ŋaa kolluŋ-joŋgoruo na dii. ¹⁵ Na ce *Neldodolma wamma-i ŋaa naatenni na dii na gbeini-na; yaafëlle da ma yaa nuo-i. ¹⁶ Nan hüyãa Yesu-Kirsa maama-i baa huŋga maŋ, taa na cinnu na ferë baa huŋga faŋga yaa-i honni-na hiere *Bigaarãŋo heiŋa baa ji hi-na. ¹⁷ Ciëŋ Diilonŋ-koŋkoro-i ŋaa kolluŋ-cucüŋgu na dii na yunni-na, aa na bie *Diilonŋ-Yalle jigãŋga-i, ka yaa Diilonŋ-nelma-i.

¹⁸ Diilonŋ-Yalle barguo-i-na, taa na gbu na cãrã Diilonŋo-i weima-na hiere. Vaan na ferë baa Diilocãrãlle-i aa na ta na cãrã na hã Diilonŋ-dün-baamba-i hiere. ¹⁹ Taa na bi cãrã na hã muŋo-i, wuo u kãyã-mië, da mi puur mi nuŋgu-i da mi waŋ Neldodolma-i huŋgu huŋgu, mi kũoma baa nyëŋ, aa u pigãaŋ-mi miŋ saaya mi waŋ mamaŋ. ²⁰ Miŋ feŋ mi ye kaso-i-na, ba puora muomei baa nel daama-i. Terienŋu faŋgu-na, maŋ gbë ma waŋ dumaa, taa na cãrã Diilonŋo-i wuo u kãyã-mië mi kũoma baa nyëŋ baa ma wamma-i.

Jaaluperienŋu

²¹ Mamaŋ dii bande-i-na, i natobiŋo-i Tisike duo kã, u ka waŋ-ma baa-na na suo miŋ yeŋ mamaŋ nuo-i. Tisike maama dii kpelle mi huŋga-na, u vaa u ferë baa Itienŋo maacemma-i. ²² Mi siire-yuo baa ma yaa-i mië u ka waŋ ma yaanga-i baa-na a fë na hõmmu-i.

²³ I To-i Diilonŋo-i, baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba fë tobimba hõmmu-i aa ce-ba nelnyulmuntaamba baa aŋhũumantaamba. ²⁴ Bamaŋ gbu ba kuye Itienŋo-i Yesu-Kirsa maama-i bãaŋgu-i baa isuŋgu-i, Diilo kãyã-bei hiere.

Polŋ nyegāaŋ sebe maŋ hā Filiputaamba-i Nelmuoyamma

Pol yaa waanŋ Diilonŋ-nelma-i baa Filiputaamba-i ba nu-ma aa hūu-ma (Pɔpuɔr. 16.11-40). Ku huonŋu-na, baa bel-o dii-yo kaso Yesu maama-na. Filiputaanŋ baa hiel moloŋo ba hɔlma-na baa conŋoruonŋu u kã ka hā Pol dii kaso-i-na. Ba bɪ naacolŋo-i Epafuroditi. Kufanŋu maama yaa nuɔ-i Pol nyegēŋ sebe daayo-i duɔ jaal-ba.

U duɔŋ a dii sirēiŋa bei wuɔ ba nyaar *Neldɔdɔlma-na aa ba muonu-mei terni-na hiere. Wuɔ ba ta ba hiire ba fere ŋaa Yesuŋ taa u hiire u fere dumaa (sap. 1-2). U gbuɔya-bei wuɔ ba bel ba fere coikartaamba-na, wuɔ da ŋ haa ŋ nanŋa-i Yesu-i-na, ku yaa gbāa ce-ni nelviinŋ nuɔ Diilonŋo yufelle-na, Yuifu ba Diilonŋ-hūmelle wuɔsaanŋu sɪ (sap. 3). U bi piiye baa-ba wuɔ ba yanŋ aa ba nunu ba-naa ba ce Itienŋo maacemma-i (sap. 4).

U sebe huonŋa-na hiere, u diyaa sirēiŋa Diilonŋ-dūŋ-baamba-na wuɔ banŋ yeŋ Itienŋo horre-na, ba ta ba nyɛ. Wuɔ Yesuŋ hāa-ye kumaŋ, ku maaraa bɪmbɪnni-i hiere, a ce dumaaŋo-na umaŋ duɔ haa u nanŋa-i yuɔ weima-na hiere, kutienŋo huonŋa gbāa fɛ.

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, muɔ baa Timote, miemei nyegāaŋ sebe daayo-i. Yesu-Kirsa cāaraaŋ miɛ. I nyegāaŋ-yo diɛ hā namaa namaŋ hūyāa Yesu-Kirsa maama-i a ce Diilonŋ-dūŋ-baanŋ namaa Filipu-i-na, baa na yaataamba-i, baa bamaŋ kāayāŋ-bei ba maacemma-na Diilonŋ-dūŋgu-na. ² I To-i Diilonŋo-i, baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba kāyā-nei bɔi aa fɛ na hɔmmu-i.

Polŋ cāraŋ kumaŋ u hā Filiputaamba-i

³ Da mi jɔguɔŋ na maama huonŋu huonŋu, mi jaal Diilonŋo-i ma yerrenŋ. ⁴ Da mi ta mi cārā Diilonŋo-i mi hā-na huonŋu huonŋu, mi huonŋa fɛ da yogogo. ⁵ Nanŋ diyaa na nanŋa-i baa-mi *Neldɔdɔlma wamma-na, a donŋ dii yidielāŋgu maŋ nanŋ nuɔ Diilonŋ-nelma-i, ji hi baa nyunŋo, ku'i fiɛŋ mi huonŋa-i. ⁶ Mi suyaa kerre miɛ Diilonŋ unŋ duɔŋ maacenfafamma maŋ na hɔmmu-na, u siɛ yanŋ-ma boluonŋu. U ka ce-ma ka bālma Yesu-Kirsa jommaŋ-yiinŋu-na. ⁷ Na maama dii kpelle mi huonŋa-na cor, a ce da mi ta mi jɔguɔŋ na kūŋgu-i jɔguɔŋ daama temma-i, mi ninsoŋo. Diilonŋ unŋ ciɛ baa-mi aa hā-mi maacemma maŋ, na kāyā-miɛ mi ce-ma. Na kāyā-miɛ

kaso-i-na bande-i-na. Miŋ ŋa naa bi waa mi fereŋ nuɔ huɔŋgu-na ta mi waŋ Neldɔdɔlma-i mi pigāaŋ nuɔmba-i, ba da ba hūuma wuɔ ninsoŋo, na kāayā-miɛ. ⁸ Yesu-Kirsanɔ dɔl-eŋ dumaa, nuɔmi bi dɔl-na dumɛi, Diilonɔ yaa mi siɛra.

⁹ Miŋ cārāŋ mamanɔ Diilonɔ wulaa mi hā-na, ma yaa daama: Mi taara nanɔ dɔl na-naa dumaa, u yaŋ kuanɔgu ta ku suur-kuɔ ku naara a ce na ta na suɔ ninsoŋo-i aa ta na nu nelma-i ma numma-i. ¹⁰ Ku yaa na ka ta na suɔ kumanɔ faa cemma. Mafanɔ da ma ce, molo siɛ da cāl-na, na ka waa nelviinɔ namaa ta na cie *Kirsanɔ jommanɔ-yiinɔgu-i. ¹¹ Yesu-Kirsa ka ce na āncemma-i hiere ma fa. Ku yaa ka ce nuɔmba ta ba gbɛliɛŋ Diilonɔ-i aa ta ba tuɔlnu-yuɔ.

Pol wɛima-i hiere ma kaa ka jūŋ Kirsa yaa nuɔ-i

¹² Tobinɔ namaa, mi taara na suɔ wuɔ mamanɔ daa-mi daama-i, ma birii yaŋ aa ce *Neldɔdɔlma kā yaan-na. ¹³ A ce dumaanɔ-na, sorosibaa-ba manɔ niɛyanɔ *jāmatigi-i a naara nuɔmba-i hiere ba suyaa wuɔ ba diyaa-mi kaso-i-na *Kirsa maama yaa nuɔ-i. ¹⁴ Banɔ bilaa-mi, ku kāayā Diilonɔ-dūŋ-baamba bɔi ba da holle Itienɔ hūmelle-na. Ba wuɔra ba waŋ Neldɔdɔlma-i halle ba sa kāalā nɛliɛŋo baa ma wamma-i. ¹⁵ Mi suyaa miɛ ba hɔlma-na, banamba waŋ Kirsa maama-i baa nenemunɔgu, banamba ta ba waŋ-ma baa yɛlma; ŋga banamba bi dii ta ba waŋ-ma baa hɔfafanɔga. ¹⁶ Kufanɔgu taamba-i mi maama dɔlnu-bei. Ba suyaa wuɔ Diilonɔ cie mi jo Neldɔdɔlma maama yaa nuɔ-i da mi ji kaala-mɛi baa nuɔmba-i. ¹⁷ Aa yaŋ bamanɔ waanɔ-manɔ baa yɛlma-i, ba huɔya-maama saa fa, ba taara kuanɔgu naara mi mulɛma-i kaso-i-na. ¹⁸ Ŋga ba waanɔ-ma baa yɛlma o, ba waanɔ-ma baa hɔfafanɔga o, wɛima sɪ. Kumanɔ gbāanɔ, Kirsa maama yaa waanɔ. Mi huɔŋga fiɛ baa ku yaa-i aa mi siɛ yaŋ ka guɔla. ¹⁹ Mi suyaa miɛ mafamma-i daama-i hiere, na Diilocārālle-i a naara Yesu-Kirsa *Yalle ka ce ma dɔl-mi. ²⁰ Mi tɛnaana baa mafamma cemmaŋ-maama-i mi huɔŋga-na aa mi yaanɔga siɛ ture gbula. Mi suyaa miɛ mi cicɛlma o, mi kuliinɔgu o, mi ka ta mi ce Kirsa yerre ta di du. ²¹ Mei wulaa, da mi waa cicɛlma-i, mi wɛima-i hiere ma kaa ka jūŋ Kirsa yaa nuɔ-i. Da mi bi tiraa ku, mi saa cii. ²² Ŋga da kuɔ da mi tɛ cicɛlma-i mi ka gbāa fa wɛima, terienɔgu fanɔgu-na da ba yuu-mi, mi sa suɔ miŋ ka par mamanɔ. ²³ Da ba cira mi par, mi huɔŋga dii sɔmma hāi: Kananɔga'a mi ku, kananɔga'a mi tɛ cicɛlma. A ku ka waa baa Kirsa-i, mi taara ku yaa-i. Ku yaa faa yaŋ. ²⁴ Ŋga namaa maama-na, da mi tɛ cicɛlma, ku ka buɔ-nei. ²⁵ Miŋ suyaa mafamma-i, mi suyaa miɛ mi ka tiraa da huɔŋgu baa-na, a kāyā-nei Diilonɔ-hūmelle-na aa bi fiɛ

na hõmmu-i die. ²⁶ Terienḡu fanḡu-na, da mi ji gbāa hel kaso-i-na bir kā na wulaa, ku ka fē na hõmmu-i Kirsa horre-na aa naara kunanḡu u jaalunḡu-na.

Vaan na fεε baa Diilonḡ-maama-i

²⁷ Kumanḡ gbāan, na ta na wuᵋ na saanu baa *Kirsa *Neldᵋdᵋlma-i. A ce dumaanḡo-na, mi juᵋ gbāa kā wa, mi saa ji gbāa kā wa, da mi jaal yuu, mi nu ba'a na bilaa Diilonḡ-maama-i nammu hāi, aa bel na-naa fafamma aa ce kuuduᵋḡu aa vaa na fεε baa maacemma-i nuᵋmba bᵋi da ba nu Neldᵋdᵋlma-i. ²⁸ Baa na ta na kālā na bigāarāamba-i, ku yaa ba ka suᵋ wuᵋ ba kā dāamu-na aa namaa na ta na kā Diilonḡ-nellenḡ. Diilonḡ'o'i ciε mafamma-i hiere. ²⁹ Kumanḡ ciε mi ta mi wanḡ mafamma-i, Diilonḡo saa ce baa-ye wuᵋ i hūu Kirsa maama yonḡ, u bi ciε baa-ye wuᵋ i mulienḡ u maama-na. ³⁰ Nanḡ ḡa naa da-mi malunḡu manḡ nuᵋ-i, mii dii-kuᵋ yogo, na saa bi yanḡ-ma suᵋma; namaa na suurii ku yaa nuᵋ-i dumandε-i-na.

2

Biyaanḡ Yesu-Kirsa gboluonḡu-i

¹ Nanḡ dii sireinḡa na-naa nuᵋ *Kirsa horre-na, aa u nelnyulmu ta mu fē na hõmmu-i, nanḡ yey kuuduᵋḡu baa *Diilonḡ-Yalle-i, nanḡ dᵋl baa na-naa aa ta na ce hujarre na-naa nuᵋ, ² da na ta na taara mi huᵋḡa fē gbarnu, taa na nunu na-naa. Terienḡu fanḡu-na, na saaya na ta na dᵋl na-naa aa ce na hõmmu-i kuuduᵋḡu baa na ānjᵋḡuᵋma-i hiere. ³ Da na'a na ce kumanḡ, baa na ce-ku baa yeima, baa na bi ce-ku baa bombolma. Yaanḡ aa na ta na hiire na fεε. Taa na jina na fεε banamba huonḡ-nu. ⁴ Baa na ta na jᵋḡuᵋḡ namaa maama yonḡ; taa na bi jᵋḡuᵋḡ banamba maama. ⁵ Biyaanḡ Yesu-Kirsa gboluonḡu-i:

⁶ Uu dii kuuduᵋḡu baa Diilonḡo-i dii ku domma-na, ḡga u saa ne kufanḡu-i.

⁷ U yaanḡ aa ce u fεε ḡaa kᵋriεḡo.

U ciε u fεε kuuduᵋḡu baa nelbiliemba-i.

U ciε u fεε nelbilonḡo nelbiliemba hᵋlma-na.

⁸ U siyaa hiire u fεε a nu Diilonḡo nunḡu-i aa hūu-ma ku kulbabalaanḡu-i *daanḡu-na.

⁹ Ku'i ciε Diilonḡo haa-yo dᵋrᵋ

aa hā-yo yuntesinni manḡ maaraa yuntesinni-i hiere.

¹⁰ U taara bamanḡ dii dᵋrᵋ-i-na baa hīema-na baa bamanḡ suurii hīema-na, ba ta ba dūuna ba jaal-o.

¹¹ U taara nuᵋmba-i hiere ba suᵋ-ma aa wanḡ-ma wuᵋ:

«Yesu-Kirsa yaa Itienḡo-i!» a ce i To-i Diilonḡo yerre ce bᵋi.

Diilonḡ-dūḡ-baamanḡ saaya ba waa dumaa

¹² Terienḡu fanḡu-na, mi jēnaaḡ namaa, miḡ ḡa naa waa baa-na, na taa na nu mi nuḡu-i. Nyuḡo-i-na, miḡ fi'e'a mii si dii, diyaanḡ kunanḡu na naara-kuo. Vaanḡ na fere baa na koḡkoro kũḡu-i aa na ta na kãalã Diilonḡo-i. ¹³ Na saa da, Diilonḡ uḡ taaranḡ kumanḡ, u yaa diyaanḡ ku cemmanḡ-maama-i na hoḡmu-na aa hã-na ku fõḡḡo-i na ta na ce-ku.

¹⁴ Da na ta na ce mamanḡ, molo baa waana, molo baa bi ce andapirre; ¹⁵ ku yaa na ka waa nelfafaanḡ namaa, na hoḡmu ka waa welewele. Na ka waa Diilonḡ-bisãlḡ namaa. Cãlmuo si'e waa nei huhurmantaamba hoḡma-na baa nelbabalaamba hoḡma-na miwaanḡ daayo-na. Na ka waa ḡaa fitinuo ba hoḡma-na ¹⁶ ta na wanḡ cicelmaḡ-nelma-i baa-ba. Ku yaa *Kirsa jommanḡ-yiinḡu-i mi huonḡa ka fẽ baa-na da yogogo. Dumaanḡo-na, mi maacemma ka waa baa yuḡu, mi muliema si'e ce gbãḡbãḡ. ¹⁷ Nanḡ hũyãa Yesu maama-i aa ce mamanḡ hierẽ hã Diilonḡo-i, kuu dii ḡaa na hielaa na fere soḡguo; a ce dumaanḡo-na, da ba fi'e ko-mi, ku ka perienḡ yuliiye na soḡguo-i. Mafanḡ da ma ce, mi huonḡa ka fẽ; aa mi huonḡ da ka fẽ, namaa muumu ka bi fẽ mei kaanḡa temma-i. ¹⁸ Namaa fere-i, na hoḡmu saaya mu fẽ aa mei kaanḡa bi fẽ namaa muumu temma-i.

Pol taara u puor Timote-i baa Epafuroditi-i

¹⁹ Itienḡo-i Yesu-Kirsa duo si'e, ku si'e vaaya, mi ka puor Timote ka ne-na aa jo ji tũnu-mi'e mi huonḡa fẽ. ²⁰ Fuo yaa dii tuo hel u joḡuonḡ na maama-i kelkel mei temma-i. U yaa u da-u-diei yonḡ. ²¹ Banamba-i hierẽ ba yaanḡ Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba yii baa ba fereḡ-maama. ²² Namaa fere-i na daa Timotenḡ ci'e maacemma-i cemma manḡ; U vaa u fere ce Diilonḡ-maacemma-i baa-mi ḡaa bisãlãanḡ uḡ vaa u fere ce maacemma-i baa u bincõinḡo dumaa. ²³ Mi yuḡ-maanḡ da ma gbãḡ kaala, mi ka puor u yaa na wulaa. ²⁴ Aa mi suyaa mi'e Itienḡo si'e yanḡ ku da huonḡu u ka ce mei fere-i mi da mi fere kã na wulaa.

²⁵ Mi ni'e da ku saaya mi ce mi natobinḡo-i Epafuroditi bir kã na wulaa. U yaa mi nabentienḡo maacenḡ daama-na, u yaa kãayãḡ-mi'e malunḡ daaku-na. Na puora u yaa baa na kakãyanḡu-i u ji hã-mi. ²⁶ Na kũoma gbuu bel-o. U nuo wuo na nuo u jarma kũḡu-i, a ce dumaanḡo-na u huonḡa saa tiena terduonḡ-nu. ²⁷ Coima saa fa, u jaanḡ. U jaanḡ fuo tuo yii duo ku; ḡa Diilonḡo ci'e hujarre-yuo aa sire-yuo. Aa fuo da-u-diei nuo si yonḡ, u bi ci'e hujarre muonḡo-na ni ma'i si kunanḡu naa naara mi sũlma-i. ²⁸ Mi ka gbãḡ hã-yo hũmelle-i donduo u kã na ka da-yo si na hoḡmu ka fẽ. Mafanḡ da ma bi ce, kunanḡu ka bi parra mei anḡoḡma-na. ²⁹ Duo hi, na bel-o fafamma. Namaa wuonḡo-i Kirsa horre-na. Nuomba famba temma saaya na ta na kãḡ-ba. ³⁰ Bige-i ci'e mi wanḡ-ma dumaanḡo-na? U taa u yii duo ku *Kirsa maacemma maama-na. Nanḡ saanḡ-yo u duo ji ce

maacemma man̄ hã-mi na fuon̄gu-na, u cie-ma fuo tuo yii duo tie-man̄.

3

Yesu maama yaa yun̄gu

¹ Tobin̄ namaa, maman̄ t̄iyãa ma yaa daama: Nan̄ yen̄ Itien̄o horre-na, taa na gbu na nyε. Min̄ waan̄ maman̄ baa-na cor, da mi fie bir jo-mei, mei wulaa weima s̄i. Aa ku yaa faa baa namaan̄o-i. ² Bilaan̄ na fεε nelbabalaambana. Juoraan̄ daaba temma-i, ba yii baa *jãmmañ-kũngu yaa yon̄. ³ Da η nu wuo ninson̄-*sin̄jãangu-i, ku yaa mie kũngu-i. Hama-i nuo-i? *Diilon̄-Yalle fande fεε yaa kãayãñ-yie i tie cãa Diilon̄o-i, aa i sa ne *Kirsa-i ye. A naara kufan̄gu-i i saa haa i nan̄ga-i nelbilien̄-ãncemman̄. ⁴ A ne da mei naa gbãa bi haa mi nan̄ga-i nelbilien̄-ãncemma-na a yan̄ nuomba-i hiere. Mii naa gbãa haa-ka yan̄-ba nie nie? ⁵ Muon̄o-i *Ebireyien̄ muo, mi b̄incuomba-i Ebirebaa. *Isirahel̄ hãayēl̄η muo aa *Bensaamie d̄ũñ-wuon̄ muo. Min̄ huon̄, yinni niehãi cor, niisiei yiinguna ba jã-mi. Mi waa *Fariśeyien̄ muo, mi wuo yaa *Yuifu ba Diilon̄-h̄umelle-i Fariśebaa-ban̄ wuo-deñ dumaa. ⁶ Mii naa vaa mi fεε baa di kũngu-i fuo ta mi wuora mi ce Diilon̄-d̄ũñ-baamba-i s̄ulma. Mi wuo yaa-de diñ saaya di wuo dumaa, molo saa naa waa u gbãa cãl-mi di wuosaangu-na. ⁷ Daama-i hiere mii naa da ηaa ma gbãa kãyã-mie, ηga nyun̄go-i-na, min̄ suyaa Yesu-Kirsa-i, mi daa yun̄gu si dii-mei. ⁸ Coima saa fa, min̄ juo gbãa suo Itien̄o-i Yesu-Kirsa-i, mi daa ku temma si dii aa da daama-i hiere ãnsosomma. Fuo maama'i nuo-i min̄ siyaa hiel mi nan̄ga-i weima-na hiere. Mi daa daama-i hiere ηaa h̄uini. Mi cie mafamma-i da mi gbãa da mi da Kirsa-i ⁹ a waa baa u yaa-i. Ku saa ce ηaa min̄ wuo yaa Yuifu ba Diilon̄-h̄umelle-i ku'i cie-mi nelviin̄ muo de! Ku'i s̄i. Min̄ h̄uyãa Kirsa maama-i, ku'i cie-mi nelviin̄ muo. Viis̄inni fanni-i, da η h̄u Kirsa maama-i, Diilon̄o jãrã-nie baa-ni.

¹⁰ Min̄ taaran̄ kuman̄, mi taara mi suo Kirsa-i baa himma man̄ cie u sire hel̄ kuomba h̄olma-na. Mi taara mi mul̄ien̄ fuo temma-i aa ku fuo kuliin̄gu temma-i ¹¹ a gbãa da mi bi sire kuomba h̄olma-na.

Min̄ donyan̄ kuman̄ mi donya ku yaa-i

¹² Ku saa ce ηaa min̄ donyan̄ kuman̄ mi hii-ku de! Mi saa hi-ku. Yesu-Kirsan̄ hii muon̄o-i bel-mi, ku'i cie mi vaa mi fεε da mi bi hi min̄ donyan̄ kuman̄.

¹³ Tobin̄ namaa, mei huon̄-na, min̄ donyan̄ kuman̄ mi saa hi-ku yogo, ηga mi cie nelma diei: Maman̄ cie cor hiere, mi hielaa-ma mi huon̄ga-na aa vaa mi fεε baa maman̄ juon̄.

¹⁴ Terienḡu fanḡu-na, Diilonḡ uḡ ciɛ Yesu-Kirsa bɩ-ye duɔ ka pã-ye baa kumaḡ dɔrɔ-i-na, mi donya ku yaa-i.

¹⁵ Miɛ maḡ naaḡ kaasɩni Diilonḡ-hümelle-na hiere, nel daama yaa saaya ma waa i hɔmmu-na. Nḡa da kuɔ na hɔmmu calaanu terienḡu naḡ-nu, Diilonḡo ka kaala ku terienḡu-i baa-na. ¹⁶ Da ku fiɛ ce niɛ niɛ, iḡ wuɔyaa hümelle maḡ ji hi baa nyunḡo, yaaḡ i cor baa-de.

¹⁷ Tobinḡ namaa, taa na ce ḡaa muɔ miḡ ciɛ dumaa. Bamaḡ suurii miɛ nallu-na, taa na ne ba yaa-i aa na ta na ce. ¹⁸ Mi waanḡ-ma titirre-mɛi cor baa-na miɛ *Kirsanḡ kuu yunḡu maḡ nuɔ-i *daanḡu-na, nuɔmba bɔi sa kãḡ-ku, a ce dumaanḡo-na kutaamba ciɛ Yesu bigãarãamba. Mi tiraa mi tir ma yaa baa-na aa ta mi kaal. ¹⁹ Kufanḡu taamba yaaḡ Diilonḡo-i aa ta ba cãa ba kusünni. Kumaḡ saaya ku da-ba senserre, ba gbɛliɛḡ ba fɛɛ ku yaa nuɔ-i. Ba sa jɔḡuɔḡ manamma miwaanḡo huonḡu-na. Ba kã da ba ka kɔsuɔḡ ba fɛɛ. ²⁰ A ne da miɛḡo-i, Diilonḡ-nelle taamba yaa miɛḡo-i. Itienḡo-i Yesu-Kirsa ka hel kusuɔḡ-nu'i ji kor-e. I ne fuɔ hümelle yaa-i dɛ-i-na. ²¹ Duɔ jɔ, u ka bir i kũɔɔɔɔḡ daama-i ce-ma ma waa baa fõḡḡũ ḡaa fuɔ maamanḡ yɛḡ dumaa. Uḡ ceḡ wɛima hiere baa himma maḡ, u ka ce-ma baa ma yaa-i.

4

Andaperienḡu

¹ Tobinḡ namaa, na maama dɔlnu-miɛ, na kũɔma gbuu fũnun bel-mi! Namɛi fiɛḡ mi huɔḡḡa-i aa namɛi mi mulɛma sullu-i! Naḡ saaya na bel Itienḡo nelma-i kpelle dumaa, mi waanḡ ma yaa baa-na daama-i.

² Evodi, nuɔ baa Sɛntisi-i, jande mi gbu mi cãrã-nei, naḡ yɛḡ Itienḡo horre-na baa na-naa, yaaḡ aa na ta na nunu na-naa.

³ Mi nahãal, naḡ fɛɛ-i, jande, mi haa mi naḡḡa-i nuɔnei nuɔ-i, kãyã caaḡ daaba-i ba suur ba-naa nuɔ. Ba yaa mulãaḡ baa-mi baa Kilema-i a naara mi nabaamba namba-i *Neldɔdɔlma wamma-na. Diilonḡo nyɛḡãaḡ bafamba yirɛiḡa-i tɩ cicɛlmaḡ-sebɛ-i-na.

⁴ Naḡ yɛḡ Itienḡo horre-na, taa na nyɛ yinni maḡ jɔḡ. Mi tiraa tir-ma: Taa na nyɛ! ⁵ Bilaanḡ nuɔmba-i hiere da hiɛhiɛ. Itienḡo jomma piyaa. ⁶ Baa na tie holle baa bɩḡkũḡḡu, kumaḡ maama-i da ma waa-nei na cãrã-kuɔ Diilonḡo wulaa aa na ta na bi jaal-o. ⁷ Mafanḡ da ma ce, Diilonḡ-hɔfɛlle maḡ maaraa nelbiliemba aḡjɔḡuɔma-i hiere, di ka ce Yesu-Kirsa maama tɩɛ na hɔmmu-na baa na aḡjɔḡuɔma-na.

⁸ Tobinḡ namaa, miḡ ka perienḡ baa mamaḡ ma yaa daama: Nelma maḡ ninsonḡo-i hiere, baa mamaḡ sa bɩɛnaanḡ nelɛiḡ yerre, mamaḡ vii, mamaḡ kuɔḡ, mamaḡ huhurma si dii-mɛi,

nelma maŋ faa hiere, mi taara na ta na yii baa ma yaa-i. ⁹ Miŋ hāalāyā-nei baa nelma maŋ, naŋ nuɔ mamaŋ mi nuŋgu-na baa naŋ daa miŋ ciɛ mamaŋ, taa na ce ma yaa-i. Mafaŋ da ma ce, Diilonɔ-i Hɔfɛllentienɔ ka waa baa-na.

Pol jaalaa Filiputaamba-i

¹⁰ Na gbāaŋ tiraa pigāaŋ-mi wuɔ na saa nanna-miɛ. Maa naa waa na hɔmmu-na dii yiinaa, ŋga na saa naa da na fɛrɛ da na ce-ma. A ce dumaanɔ-na, mi huɔŋga gbuu fɛ da yogogo baa Itienɔ hūmelle wuɔsaanɔ-i. ¹¹ Ku saa ce ŋaa mɛi naaluɔ-i ciɛ mi ta mi piiye daama-i de! Ma'i sɪ. Mɛi sa jaana bɪŋkūŋgu; ku miɛŋ-mi. ¹² Mi suɔ mi fɛrɛŋ belma naaluɔ-huɔŋgu-na, aa bi suɔ mi fɛrɛŋ belma kuŋ yɛŋ baa-mi huɔŋgu-na. Hɔnni-na hiere baa wɛima-na hiere mɛi dii mi fɛrɛŋ nuɔ. Mi wuyaa ye o, mi saa wuɔ ye o, mii dii mi fɛrɛŋ nuɔ. Mi daa bɪŋkūŋgu o, mi saa da bɪŋkūŋgu o, mii dii mi fɛrɛŋ nuɔ. ¹³ *Kirsaa ciɛ mi ta mi gbā mi hɪrā ku makpāaŋo-i. U yaa diyaanɔ ku fɔŋgūɔ-i miɛ. ¹⁴ Ŋga naŋ suyaa-ma kāyā-miɛ mi sūlma-na, ku faa.

¹⁵ Filipu Diilonɔ-dūŋ-baanɔ namaanɔ-i, na saa bi yan-ma suɔma, miŋ duɔŋ *Neldɔdɔlma wamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i aa hel Maseduɔni-i-na, Diilonɔ-dūŋ-baamba-na hiere, namei kāyā-miɛ yon baa na nagāŋ-niini-i. ¹⁶ Miŋ ŋa naa fiɛ waa Tesalonike-i-na, na kāyā-miɛ ku yuu niele. ¹⁷ Ku saa ce ŋaa mi taara na ta na hel na kāyā muɔ yinni maŋ jon, ŋga mi taara kunaanɔ naara na ānfamma sullu-i. ¹⁸ Naŋ saanɔ nimanɔ miɛ hiere, mi daa-ni; Epafuroditi juɔ ji hā-mi baa-ni. Na ciɛ mi ce bɪŋkūntienɔ muɔ. Mi sa tiraa taara bɪŋkūŋgu. Na kakāyāŋgu dii ŋaa tāmman-kūŋgu. Tāmman-kūŋgu maŋ ku hūlāaŋgu dɔlaanu Diilonɔ-i u siɛ-ku. ¹⁹ Miŋ cuu Diilonɔ maŋ huon-nu'i, bɪŋkūŋgu saa naa baa-yo. Naŋ taaranɔ nimanɔ hiere u ka hā-na baa-ni Yesu-Kirsaa horre-na. ²⁰ Yaanɔ i tie gbɛliɛŋ i To-i Diilonɔ-i hɔnni maŋ jon. Ma ciɛ.

Jaaluperienɔ

²¹ Jaalaanɔ na nellen-baamba maŋ hūyāa Yesu-Kirsaa maama-i a ce Diilonɔ-dūŋ-baamba. I baamba maŋ dii baa-mi bande-i-na, ba jaalaa-na.

²² Diilonɔ-dūŋ-baamba maŋ dii bande-i-na hiere, ba jaalaa-na. I baamba maŋ bi ciɛŋ *jāmatigi maacemma-i ba gbuu pā na jaaluŋgu. ²³ Itienɔ-i Yesu-Kirsaa u kāyā-nei hiere.

Polŋ nyegāaŋ seɓe maŋ hā Kolɔsitaamba-i Nelmuoyamma

Pol nyegāaŋ seɓe daayo-i hā Diilonŋ-dūŋ-baamba maŋ waa Kolɔsi. Ku biyaa ŋaa Pol fuɔ fere saa hi nelle falle-i dede, u wuɔratieŋo naŋo-i kāa ka waŋ Diilonŋ-nelma-i baa-ba ba hūu-ma. U wuɔratieŋo faŋo-i ba taa ba bī-yo Epafirasi. Fuɔ taa u bi hel Kolɔsi yaa nuɔ-i.

Huɔŋgu naŋgu juɔ hi, baa dii Pol kaso. Huhurmantaamba namba kā ka ta ba guɔ Kolɔsitaamba gbeini-i wuɔ da ŋ ta ŋ taara ŋ ka da Diilonŋo-i ŋ saaya ŋ ta ŋ buol *dɔrpɔpuɔrbiemba-i aa ŋ saaya ŋ *jā. Ŋ saaya ŋ bi ne niuwuoni nanni baa niinyɔnni nanni aa yaŋ-ni, baa ma temma bɔi. Epafirasi wuɔ kā ka hi Pol baa-ma.

Pol wuɔ nyegēŋ seɓe daayo-i a gbuya Diilonŋ-dūŋ-baamba-i wuɔ Diilonŋ uŋ cie Yesu-Kirsa kor-ba dumaa, ku gbɛ; kunaŋgu si dii da ku ce naara-kuɔ. Nelbilien āncemma siɛ gbāa ce nelieŋ nuɔ ŋ ka da Diilonŋo-i. Da ŋ haa ŋ naŋga-i Yesu-Kirsa-i-na yonŋ, ŋ kuraa nyuŋgo, ŋ kuraa bisīnuɔ (sap. 1-2).

Ku huɔŋgu-na, u dii u nuŋgu-i a piiye pigāaŋ-ba baŋ saaya ba ta ba wuɔ hūmefeleŋ daade-i dumaa ku ta ku dɔlnu *Kirsa-i (sap. 3.1-4.1-6). U piraanŋ u seɓe-i baa jaalupälle (sap. 4.7-18).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilonŋ muɔ ŋaa Diilonŋ uŋ'a ma ce dumaa. Muɔ baa mi natobiŋo-i Timote-i, miɛmei nyegāaŋ seɓe daayo-i ² die hā namaa namaŋ hūyāa Yesu-Kirsa maama-i Kolɔsi-i-na a ce Diilonŋ-dūŋ-baanŋ namaa. I natobimba yaa namaanŋo-i Yesu-Kirsa horre-na.

I To-i Diilonŋo kāyā-nei aa fē na hɔmmu-i.

Polŋ cārāŋ Diilonŋo baa maaŋ

³ Hɔnni maŋ jonŋ i cārā Itieŋo-i Yesu-Kirsa To-i i hā-na, aa tie jaal-o na maama-na. ⁴ Ku yuŋgu yaa daaku wuɔ: Naŋ haa na naŋga-i Yesu-Kirsa-i-na dumaa, baa naŋ dɔl Diilonŋ-dūŋ-baamba-i hiere dumaa, i nuɔ-ku. ⁵ *Neldɔdɔlma yaa ninsonŋ kerre-i, maŋ hii-na, ma pigāaŋ-na Diilonŋ uŋ tigiŋ kumaŋ tuɔ cie-na dɔrɔ-i-na. Naŋ haa na naŋga-i kufanŋgu bīŋkūŋgu-na, ku'i cie na hūu Yesu maama-i aa ta na dɔl na-naa dumandɛ-i-na. ⁶ Neldɔdɔlma gbuo terni-i hiere ma kā, aa ta ma bi ce ma maacemma-i ŋaa maŋ ceŋ dumaa namaa na hɔlma-na. Dii yiŋgu maŋ nuɔ-i naŋ nuɔ-ma, maa dii ta ma ce maacemma-i na hɔlma-na. Naŋ nuɔ-ma, na suyaa wuɔ

ninsonɔ aa tiraa suɔ wuɔ Diilonɔ-i hujarrentienɔ. ⁷ Epafirasi yaa ciɛ kufanɔ maacemma-i baa-na, u yaa i jɛnɔ, u yaa i nabentienɔ. Maacembilofɛfiɛnɔ'i *Kirsu suonɔgu-na na hɔlma-na. ⁸ *Diilonɔ-Yallenɔ diyaa nelnyulmu man na hɔmmu-na, u waan mu maama baa-ye. ⁹ Ku'i ciɛ dii inɔ nuɔ na maama-i, i faya i fɛrɛ tiɛ cārā Diilonɔ-i i hā-na. I cārā-yuɔ wuɔ u yan u *Yalle ce-na nelnurāan namaa baa cɛcɛmuntaanɔ namaa, ku yaa na ka suɔ u huɔnɔga-i fafamma. ¹⁰ Ku yaa na ka gbāa ta na ce kumanɔ dɔlaanunɔ-yuɔ wɛima-na hiere. Na ka ta na ce ānfafamma-i ma sɔnni-na hiere, aa na ka migāanɔ ta na suɔ Diilonɔ-i na kā. ¹¹ I cārā-yuɔ, fuɔ man u fɔnɔgūɔ temma si dii, wuɔ u hā-na ku fɔnɔgūɔ-i na gbāa ta na yiera baa wɛima-i hiere na hɔmmu baa ta mu huol. ¹² I Tonɔ jɛna ciilufafaanɔ man dii gbagbaamanɔ-nelle-na tuɔ ciɛ u baamba-i, u ciɛ namaanɔ-i ku wuotaanɔ namaa; a ce dumaanɔ-na yaan na hɔmmu fɛ na ta na jaal-o. ¹³ U hūyāa-ye kukulma nyisɛnni-na a kā baa-ye u Biɛnɔ nelle-na. U Biɛnɔ maama sa suɔ aa dɔlnu-yuɔ. ¹⁴ Fuɔ yaa ciɛ i kor aa i āmbabalma hur halanɔ.

Da n da Yesu-i n da Diilonɔ yaa-i

¹⁵ Molonɔ yufelle siɛ gbāa haa Diilonɔ-na, nɔga unɔ yɛnɔ duma, ku da u Biɛnɔ yaa nuɔ-i. Diilonɔ unɔ maa bɔmbɔnni man hiere, uu dii ni yaan-na. ¹⁶ Bige-i ciɛ mi wanɔ-ma dumaanɔ-na? Diilonɔ ciɛ u yaa hiel bɔmbɔnni-i hiere dɔrɔ-i-na baa hɛma-na. Inɔ danɔ nimanɔ baa inɔ'a i sa da nimanɔ hiere; himma-i baa nellentesɔnni-i baa fɔnɔgɔtesɔnni-i ka hel baa yuntesɔnni-i hiere, fuɔ yaa hielaa-ni a vii u fɛrɛ baa-ni. ¹⁷ U yaa taa yaanɔga bɔmbɔnni-na hiere, aa bɔmbɔnni-i hiere fuɔ yaa ciɛ ni tɛ. ¹⁸ U yaa Diilonɔ-dūnɔ-baamba unɔgu-i aa bafamba waa u borre. U yaa mundommu-i. U yaa siire igɛna kuomba hɔlma-na a duɔ gbāa waa yaanɔga hiere. ¹⁹ Ku dɔlaanu Diilonɔ-i u dii u sɔnni-i hiere u Biɛnɔ-na. ²⁰ U ciɛ u yaa dii fuɔ fɛrɛ-i baa nelbiliemba-i ba-naa nuɔ. U Biɛnɔ unɔ kuu kūnna u tamma man *daanɔgu-na, ma yaa diyaa yaafɛlle-i hɛma-na baa dɔrɔ-i-na hiere. ²¹ Namaa fɛrɛ-i, dɛlɔɔ-i-na, naa naa maa Diilonɔ-na. Nanɔ taa na ce āmbabalma man, a naara ānɔgɔbabalamma man waa na kusɔnni-na, maa naa ce na bigāanɔ Diilonɔ-i. ²² Nɔga fiɛfiɛ-i-na, u ciɛ u Biɛnɔ jo ji ku nelbilonɔ temma a dii-na na-naa nuɔ baa-yo, na da na waa nelfafaanɔ namaa u caanɔgu-na cālmɔ baa waa-nɛi. ²³ Nɔga na saaya na ce Yesu maama-i nɔga gboruonɔgu a yiiye-mɛi yiera; na baa yan molo tāal-na halanɔ-na na munyierammu-na. Nanɔ nuɔ *Neldɔdɔlma-i aa haa na nanɔga-i Diilonɔ ciilunɔgu-na, baa na yan molo pira-nɛi. Nelma famma-i ba wanɔ ma yaa-i terni-na hiere baa nuɔmba-i aa muɔ Pol mi ce ma watienɔ muɔ.

Pol maacemma-i

²⁴ Miŋ ceŋ muliɛma maŋ daama-i fiɛfiɛ-i-na na maama-na, ma dɔlnu-miɛ mi ta mi nyɛ baa-ma. *Kirsan muliɛŋ muliɛma maŋ Diilonɔŋ-dūŋ-baamba* maama-na, muɔmi suyaanu muliɛma famma yaa-i dumandɛ-i-na. ²⁵ Mi ciɛ Diilonɔŋ-dūŋ-baamba famba cāarāŋ muɔ. Diilonɔŋ hāa-mi maacemma famma yaa-i na hɔlma-na wuɔ mi waŋ u nelma-i hiere baa-na. ²⁶ Nelma famma naa fuo yiinataamba-na, ŋga fiɛfiɛ-i-na u pigāaŋ u dūŋ-baamba-i baa-ma. ²⁷ U taara ba suɔ nel daama gbāa kāyā nuɔmba-i nilɛiŋa-na hiere kāyāmma maŋ. Nelma famma yaa daama: Kirsa dii na hɔmmu-na, u yaa fiɛŋ na hɔmmu-i wuɔ na ka da Diilonɔŋ-i. ²⁸ I waŋ Kirsa faŋo maama yaa-i baa nuɔmba-i hiere; diɛ da umaŋ, i dii bīncuɔŋ-nelma u tūnni-na a tigiŋ-yo fafamma Kirsa horre-na a hā Diilonɔŋ-i baa-yo. ²⁹ Ku'i ciɛ na da mi ce maaceŋ daama-i aa Kirsan hāa-mi fɔŋgūɔ maŋ, mi vaa mi fɛɛ baa u yaa-i. U yaa kāayāŋ-miɛ.

2

¹ Namaaŋo-i baa Lawodisetaamba-i, ka hel baa bamaŋ bi nuɔ mi maama-i namaa temma-i aa ba sa suɔ-mi, mi taara na suɔ miŋ vaa mi fɛɛ dumaa na maama-na. ² Mi vaa mi fɛɛ vaama famma-i da mi dii sireiŋa nei aa nelnyulmu da mu ce na bel na-naa fafamma, aa Diilonɔŋ duɔ hā-na cɛcɛmuŋgu-i ku sīnni-na hiere. Ku yaa na ka suɔ u kusūŋgu-i, ku yaa na ka suɔ *Kirsan-i. ³ Nelnulle-i hiere baa cɛcɛmuŋgu-i hiere nii dii baa u yaa-i.

⁴ Mi sa taara nudɔdɔltie naa tāal-na, ku'i ciɛ mi ta mi waŋ mafamma-i. ⁵ Miŋ fiɛ'a mii si dii na caaŋ-nu, mi huɔŋga dii. Aa da mi da naŋ ceŋ na wɛima-i fafamma dumaa, baa naŋ bilaa Kirsa maama-i kpelle dumaa, ku sa gbuu suɔ aa dɔlnu-miɛ.

Kirsa yaa wɛima-i hiere

⁶ Naŋ hūyāa Itieŋo-i Yesu-Kirsa maama-i dumaa, taa na wuɔ na saanu baa-ma dumɛi. ⁷ Naan kaasīnni u horre-na aa na yaŋ na wɛimambaa-ba-i hiere na hā u yaa-i. Nyaarāaŋ-yuɔ ŋaa maŋ waan baa-na dumaa aa na gbu na ta na ce Diilonɔŋ-i kasi saa da-yo.

⁸ Baa na yaŋ molo ji kar u huɔyasaŋga cure-nei blɛna-nei. Baŋ waŋ mamaŋ baa-na, ba bīncuɔŋ-maama. Ma hilaa nelbilieŋ aŋjoguɔma-na hɛma-na bande, *Kirsan maama sɪ. ⁹ Bigɛ-i ciɛ mi waŋ-ma dumaanɔŋ-na? Ku yuŋgu yaa daaku wuɔ: Sīnni maŋ dii Diilonɔŋ-na hiere, ni yaa bi dii Kirsa-i-na. ¹⁰ Aa u yaa ciɛ namaa na da Diilonɔŋ-bīmbīnni-i hiere ni

* 1:24 Diilonɔŋ-dūŋ-baamba: Ma nyɛgāaŋ girekimma-na wuɔ: «Kirsan muliɛŋ muliɛma maŋ u borre maama-na...» Ba gbɛ Diilonɔŋ-dūŋ-baamba yaa dumaanɔŋ-na. Niɛŋ Kol. 2.19.

kūngu-na. U yaa fōngōtesīnni-i hiere baa yuntesīnni-i hiere ni yuṅgu-na. ¹¹ Fuō maama yaa nuō-i namaa na *jā, aa *jāmma famma-i nelbilien-maama sī, Kirsa maama. Ku yaa hielaan ānjōgōbabalamma-i i hōmmu-na. ¹² Nan daa *batemu-i kuu dii ṅaa ba fuuriye-nei baa Kirsa-i aa na sire baa-yo. Diilonjo himma maṅ siire-yuō hiel-o kuomba hōlma-na, nan haa na nanṅa-i mei ku'i cie na sire baa-yo.

¹³ Dielūō-i-na, na āmbabalma-i baa nan ṅa na'a na saa jā, kuu naa ce-na ṅaa bikuon namaa Diilonjo yaṅga-na. Nga fiēfiē-i-na, u siire-nei baa Kirsa-i. U hurii i āmbabalma-i hiere. ¹⁴ I cālmuō ṅa naa nyegēṅ sebe maṅ nuō-i, Kirsa kuliṅgu cie u taalnu-yuō. ¹⁵ U Biēṅo kuliṅgu bi cie u yar u bigāarāamba-i aa hūu fōngōtesīnni-i baa yuntesīnni-i ba wulaa, aa bel-ba vaa-ba hel baa-ba nuōmba-i hiere ba da ba suō wuō u yaraa-ba.

¹⁶ Terienṅu faṅgu-na, nuōmban cāl-nan dumaa na nii-wuonin-kūngu-na baa na niinyōnnin-kūngu-na, baa na ta na kāṅ-ku. Baṅ bi cāl-nan dumaa ponsanni kūngu-na, baa ceifeleṅo kūngu-na a naara *yitēnanṅu kūngu-na, baa na bi ta na kāṅ kufanṅu-i. ¹⁷ Baṅ nyaarāa mamaṅ nuō-i daama-i hiere, ma waa ṅaa nelma maṅ juōṅ ma foguonṅu, a ne da Kirsa yaa ma belle-i. ¹⁸ Bamaṅ wuō bafamba sa ce bombolma aa ta ba buol *dōrpōpuōrbiemba-i, baa na yan ba tāal-na hiel-na hōntōbilonjo. Baṅ waṅ mamaṅ hiere, ba ciēra wuō Diilonjo'i caraaya-bei baa-ma. Bafamba fereṅ ānjōguōma ce ba ta ba hōgōrra. ¹⁹ Ba saa bel Kirsa maama-i nammu hāi, a ne da u yaa i yuṅgu-i aa mie i waa u borre-i. Fuō yaa cie i bel i-naa fafamma bel daama-i temma-i tie kāyā i-naa aa kuanṅu ta ku suur-yiē ku naara ṅaa Diilonj un taaran-kuō dumaa.

²⁰ Nan kuu baa Kirsa-i, nelbiliemba nunni sie tiraa gbāa bel-na. Ma daa nie na ta na nu ba nunni-i ṅaa naa dii baa-ba? Da ba ce ba'a: ²¹ «Daaku saa saaya ṅ yiēya-kuō, daaku saa saaya ṅ wuo-ku, daaku saa saaya ṅ biē-ku.» ²² Nimaṅ nifanni-i daani-i hiere ni cor ni kā baa ni yaṅga. Ancemma famma-i daama-i nelbiliemba'i juō baa-ma. ²³ Da ṅ ta ṅ ne-ma, ma biyaa ṅaa ma faa; ma guor-ni ṅ cārā Diilonjo-i, aa ce ṅ hiire ṅ fere, aa tiraa ce ṅ ce ṅ kūōma-i kpāncōlgūō. Nga yuṅgu si dii-mei, ma sa ce nelien nuō ṅ suō ṅ fereṅ belma kelkel.

3

¹ Nan siire baa *Kirsa-i kuliṅgu-na, vaan na fere baa dōr-niini taaramma yaa-i. Kirsa dii kusuōṅ-nu'i tēna Diilonjo caanṅu-na. ² Yaan hīēman-niini-i aa na vaa na fere baa dōr-niini yaa-i. ³ Na saa da, naa dii ṅaa na kuu aa na yaleiṅa kā ka cīṅ baa Kirsa-i Diilonjo-na. ⁴ Na yaleiṅa tienjo yaa Kirsa-i. Duō jo yiṅgu maṅ nuō-i, na ka bi waa baa-yo ta na ce na bāanṅu-i.

Ancələmma baa ānfələmma

⁵ Terienḡu fanḡu-na, hielaan ānjəḡəbabalamma-i na həmmu-na; ma yaa diyaan-nan bīḡwosīnni-na, baa tīlāsīnni-na hiere, baa figīn-hālmaanḡu-na, baa cāncaaya-i-na. Na saa da, da ḡ ta ḡ ce cāncaaya-i, kuu dii ḡaa ḡ yaan Diilonḡo-i aa ta ḡ kuye ḡ yufien-niini. ⁶ Mafamma temma yaa juəḡ baa Diilonḡ-berru-i. ⁷ Namaa nan ḡa na'a na saa hi suə *Kirsā-i, na taa na ce ku yaa-i. ⁸ ḡḡa fiēfiē-i-na, hədulle-i, baa həḡuəla-i, baa həbabalaḡa-i, baa tuosīnni-i, baa tīlāsīnni-āndenni-i, niēḡ-niḡ hiere aa na yan-ni. ⁹⁻¹⁰ Nan naana na āncələmma-i aa suur ānfələmma-na, hielaan na nanḡa coima-na. Yinni man ḡon Diilonḡo ce-na nelfelaan namaa na da na waa fuə temma a ta na suə-yo fafamma. ¹¹ Terienḡu fanḡu-na, *Yuifuyiēḡ nuə o! Yuifuyiēḡ nuə sī o! ḡ *jāa o! ḡ saa jā o! ḡ suə sebe o! ḡ sa suə sebe o! Perruntiyiēḡ nuə o! Kəriēḡ nuə o! Nebiḡ nuə o! Na ciē hiere kuuduəḡḡu, unaa saa buə unan-na. ḡḡa kuman yunḡu, ku yaa Kirsā-i. U yaa weima-i hiere na hieronḡo-i hiere na wulaa.

¹² Diilonḡo yufellenḡ hilaa-nēi u ce-na u baan namaa aa tuə dəl-na, namaa na bi saaya na waa hujantaan namaa, aa na ta na kāyā na-naa. Na saaya na waa hīēhīē, aa na ta na hiere na fēfē. Baa na bi yan na həmmu ta mu huol. ¹³ Umanḡ duə ce umanḡ kuujanḡu, kutienḡo tiil-ku nammanḡ-temma. Aa weinḡ da ma waa bamanḡ həlma nuə-i, ba yan ma tī ḡaa Itienḡ unḡ yaan namaa maama tī dumaa u huəḡḡa-na. ¹⁴ ḡḡa kuman yunḡu hiere, ku yaa ḡaa nelnyulmu-i. Nelnyul da mu waa-nēi, ku yaa na ka gbāa bel na-naa fafamma. ¹⁵ Kirsanḡ juə baa yaafēlle manḡ, Diilo yan na ta na kuye di maama. Na saa da, Diilonḡo jəḡuəḡ difande maama yaa-i baa-na na da na gbāa ce baaduəḡ namaa. Taa na ḡbu na ce-yo kasi saa da-yo. ¹⁶ Yaan Kirsā nelma da muntēnafafammu na həmmu-na. Taa na hāalā na-naa baa-ma aa na ta na dii nelma na-naa tūnniḡ. Na ta na ce-ma bīncəmma. Taa na jaal Diilonḡo-i baa *Diilonḡ-Yallenḡ dii nēini manḡ na nunni-na. Taa na hāl-ni na tuəlnu-yuə aa hāl-ni ḡbēliēḡ-yo baa na həmmu-i hiere. ¹⁷ Nan wanḡ mananḡ hiere, baa nan ceḡ mananḡ hiere, taa na ce-ma ḡaa Kirsanḡ taaranḡ-kuə dumaa. Aa fuə barguə-i-na, taa na ce i To-i Diilonḡo-i kasi saa da-yo.

Diilonḡ-dūḡ-baamanḡ saaya ba waa dumaa ba dūnniḡ-həmmu-na

¹⁸ Caanḡ namaa, taa na siē na bəlbəa-ba wulaa ḡaa Itienḡ unḡ taaranḡ-kuə dumaa. ¹⁹ Bəlaanḡ namaa, yaanḡ na caamba maama ta ma dəlnu-nēi; baa na ta na vāa na yammu-i baa-ba.

²⁰ Bisáŋ namaa, da ku fiε ce niε niε, taa na nu na b̄incuɔmba nunni-i, ku yaa d̄laanunɗ Itienjo-i. ²¹ Bientobaa namaa, baa na ta na ce kuujanɗu na bisáŋmba-na, ku gb̄aa seɓ ba k̄uɔma-i.

²² Kɔraanɗ namaa, da ku fiε ce niε niε, taa na nu na yuntaamba nunni-i. Baa na ta na ce ba yufellenɗ yonɗ ba da ba d̄ɔl-na. Da ba h̄a-na maacemma-i, niεɗ Itienjo-i aa na ce-ma baa huɔŋga diei. ²³ Ɗ maacemma da ma fiε waa hama-i temma-i, firnu ɗ huɔŋga-i ɗ ce-ma. Baa ta ɗ ne-ma wuɔ nelienɗ maama, ta ɗ ne-ma ɗaa Kirsa maama. ²⁴ Na saaya na suɔ wuɔ Itienjo ka p̄a-na. Unɗ j̄ena ciilunɗu manɗ tuɔ cie u baamba-i, na ka daku. Itienjo yaa Kirsa-i aa na c̄aa u yaa-i. ²⁵ Diilonjo sa ce ciɛluɔ; a ce dumaanjo-na, umanɗ duɔ ce maacembabamma-i ma ka wuo-yo.

4

¹ Yuntaanɗ namaa, bilaanɗ na kɔraamba-i fafamma banɗ bel nelienjo dumaa. Na saaya na suɔ wuɔ unanjo dii d̄ɔɔ-i-na namaa bi yunɗu-na.

Amperiema

² Vaanɗ na fεε na ta na c̄ar̄a Diilonjo-i h̄onni manɗ jonɗ. Taa na ce-yo kasi saa da-yo. ³ Aa na bi ta na c̄ar̄a-yuɔ na h̄a miεnjo-i; wuɔ u tigiinɗ terienɗu-i u h̄a-ye i gb̄anɗ wanɗ *Kirsa maama-i baa nuɔmba-i. Diɛl̄uɔ-i-na maa na fuo, ɗga fiεfiε-i-na Diilonjo piḡaanɗ-ye baa-ma. Mii dii kaso-i-na mafamma maama yaa nuɔ-i. ⁴ Miɗ saaya mi wanɗ-ma kaala-m̄ei dumaa nuɔmba suɔ-ma, c̄aar̄anɗ-yuɔ u h̄a-mi ku f̄ɔŋḡuɔ-i. ⁵ Taa na suɔ na fεεɗ bel-ma bamanɗ saa hi h̄uɔ Yesu maama-i ba h̄ɔlma-na. Baa na gonya ̄ansɔsɔmma aa na yanɗ kuufafaanɗu cemma-i. ⁶ Na saaya na ta na suɔ nuonɗu baa nuɔmba-i aa na yanɗ belle waa na nelma-na, ku yaa umanɗ duɔ yuu-na baa nelma na ka suɔ u siema.

Jaaluperienɗu

⁷ Mamanɗ dii-miε bande-i-na, Tisike duɔ k̄a, u ka wanɗ-ma baa-na. Mi kuye u maama-i. U yaa mi natobinjo, u yaa mi wuɔratienjo, u ce p̄ama baa-mi Itienjo maacemma-na. ⁸ Mi siire-yuɔ baa ma yaa-i miε u ka wanɗ ma yaanɗa-i baa-na a f̄e na h̄ɔmmu-i. ⁹ Ba ka ce h̄umelle-i kuuduɔŋgu baa na nellenɗ-wuonjo-i Onesimu-i. I natobinjo nanjo'i ufanjo-i *Kirsa horre-na, u wuɔ Kirsa h̄umelle-i fafamma. Mi bi kuye fuɔ maama-i. Da ba k̄a, mamanɗ dii bande-i hiere, ba ka wanɗ-ma baa-na.

¹⁰ Aritarke manɗ dii baa-mi kaso-i-na, u jaalaa-na. Marke manɗ Barnabasi ba horonjo bi p̄aa na jaalunɗu. Kumanɗ ɗaa Marke k̄unɗu-i, mi waanɗ-ma baa-na t̄i; duɔ k̄a yiinɗu manɗ nuɔ-i na terienɗu-na, na bel-o fafamma. ¹¹ Banɗ b̄inɗ Yesu manɗ Yutusi-i u bi jaalaa-na. Na saa da, *Yuifubaa-ba manɗ h̄uȳaa

Kirsa maama-i, ba siei baan daaba yaa dii baa-mi i tie wan *Diilonj-baanju maama-i. Ba kãayã-mie bõi.

¹² Epafrasi* bi pãa na jaalunju. Uj yey Kirsa cãarãño, u vaa u ferε tuõ cãrã Diilonjo-i u hã-na hõnni man jon na da na bel Diilonj-hũmelle-i nammu hãi aa nan kaasinni die a gbãa ta na ce Diilonjo huõnga-i weima-na hiere. ¹³ Mi ka gbeliẽj-yo u huon-nu: U vaa u ferε na maama-na baa Lawodisetaamba maama-na ka hel baa Irapolisitaamba-i hiere. ¹⁴ I jlejo-i Like-i daatoryiẽjo-i a naara Demasi-i ba bi pãa-na jaalunju.

¹⁵ Jaalaan i natobimba man dii Lawodise-i-na, baa Ninfra-i baa Diilonj-dũj-baamba man tigiin ba cãrã Diilonjo-i u dumellenã. ¹⁶ Da na kalan sebe daayo-i tĩ, na saanj-yo na hã Diilonj-dũj-baamba man dii Lawodise-i-na bafamba bi ka kalan-yo. Mi nyegãan unajo bi hã bafamba-i, da ba kalan-yo ba ka saanj-yo bi hã namaa na kalan. ¹⁷ Waan baa Arsipe-i wuõ mei ciẽra Itien uj hãa-yo maacemma man, u gbãj u ce-ma fafamma.

¹⁸ Mi pãa-na jaalunju bõi. Muõ Pol, muõmei nyegãan terien daaku-i baa mi ferẽj nanja. Yaan ma ta ma tĩenu-nei wuõ mii dii kaso.

Diilo kãayã-nei.

---

* **4:12** Ma nyegãan girekimma-na wuõ: Na nellen-wuonjo-i Epafrasi bi pãa na jaalunju. Saa-ku baa 1.7.

Polñ nyegāañ sebedelāño mañ hā Tesaloniketaamba-i Nelmuoyamma

Polñ hilaa hāalīñ-helma-i tuō wuōra u wañ Diilonj-nelma-i, u hii Tesalonike nelle-i ku yaa nuō-i. Uñ hii wañ-ma, nuōmba namba hūu-ma. Nga *Yuifubaa-ba mañ waa terienḡu-na, banamba saa hūu-ma baa-yo, a ce u saa da huōḡu, wuō ta kā Bere (Pəpuor. 17.1-10). Ku huōḡu-na, u wuōratienjo-i Timote wuō ji nyaanu-yuō ka da-yo dii Korēnti.

Uñ birii u huōḡu-i aa kumañ ce Tesalonike-i-na, Timote wuō suur ku yaanḡa-na a tūnu-yuō. Kuō gbuu silaa dōlnu-yuō. Wuō nyegēñ sebe daayo-i a saañ-yo hā Tesaloniketaamba-i.

U duōñ baa Diilojaale; wuō u nuō wuō ba nyaarāa Yesu maama-na aa ba maama tiraa ta ma dōlnu ma-naa (sap. 1). Ku huōḡu-na, u dii u nuḡu-i uñ cie maacemma-i dumaa ba hōlma-na Tesalonike-i-na (sap. 2-3). U diyaa sirēiḡa bei wuō ba ta ba ce kumañ dōlaanuñ Diilonjo-i. Kumañ saa bi kaalaa ba wulaa kuomba siremmañ-kūḡu-na, baa *Kirsa jommañ-kūḡu-na, u kaalaaya-kuō baa-ba wuō Itienjo ka jo, aa bamañ hūyāa u maama-i ba ka waa baa-yo (sap. 4-5).

Jaaluḡu

¹ Muō Pol, muō baa Silvē* a naara Timote, miemei nyegāañ sebe daayo-i a die hā Diilonj-dūñ-baan namaa namañ cuu Itienjo-i Yesu-Kirsa huōḡu-nu dii Tesalonike-i-na. Diilonjo kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Tesaloniketaambañ wuō Diilonj-hūmelle-i dumaa

² Yinni mañ joñ i jaal Diilonjo-i na maama-na hiere, aa die tie cārā-yuō huōḡu huōḡu, na maama sa karaanu-yie. ³ Ninsie ninsie, nañ haa na nanḡa-i Itienjo-i Yesu-Kirsa-i-na dumaa, baa nelnyulmuñ yeñ kpelle dumaa na hōmmu-na, a naara nañ gbu na niya u jomma-i dumaa, die tie jaal i To-i Diilonjo-i, mafamma sie gbāa karaanu-yie. ⁴ Tobin namaa, i suyaa wuō Diilonjo dōlāa-na aa fiēl-na ce-na u baañ namaa. ⁵ Inj waañ *Neldōdōlma mañ baa-na, ma saa waa nelgbāḡgbālamma yoñ, *Diilonj-Yalle himma waa-mēi aa ninsoñ-kerre yaa-i. I suyaa i fereñ belma na hōlma-na die kāyā namei na da na fa. ⁶ Na cie ḡaa miē baa Itienjo-i inj cie dumaa: a hūu Diilonj-nelma-i ba ta ba gbu ba muliēñ-na ma maama-na. Nga, bañ fiē ba muliēñ-na, Diilonj-Yalle fiē na hōmmu-i. ⁷ Nañ cie mafamma-i, bamañ hūyāa Diilonj-nelma-i Maseduōni-i-na, baa Akayi-i-na

* 1:1 Silvē yerre nande yaa wuō Silasi.

hiere, na pigáañ-ba hūmefafalle yaa-i. ⁸ Itienjo maama hilaa na terienġu-na a bure ka hi Maseduani-i baa Akayi-i hiere; aa ba'i sí yon, nañ haa na nañga-i Diilonjo-na dumaa, nuamba nuo-ma terni-na hiere ka saa. A ce ii si dii die mulien i fere wañ manamma mei. ⁹ In kaa na terienġu-na aa na ka bel-e fafamma dumaa, ba wañ-ma terni-na hiere, aa tiraa ta ba wañ wuɔ na naana na cufienja-i aa cu ninson-Diilonjo huon-nu ta na cãa-yo. U yaa Cicēlmantienjo-i. ¹⁰ De-i-na, na cie u Bienjo-i Yesu jomma yaa-i a hel doro-i-na. U pien u yaa-i sire-yuɔ kuomba hɔlma-na. U yaa ka kor Diilonjo-i hã-ye.

2

Polj cie maacemma mañ Tesalonike-i-na

¹ Tobin namaa, namaa fere-i na suyaa wuɔ i saa kã na nelle-na gbãñgbãñ. ² Bañ tuoraaya-yie dumaa aa ce-ye kpãncōlgũ-i Filipu-i-na aa i suɔ die kã na terienġu-na, na saa yañ-ku suoma. Aa in kaa, i bigaarãamba fie ka cira ba sie yañ-ye, Diilonjo hã-ye holle i gbãñ wañ *Neldodolma-i baa-na. ³ In wañ maman baa-na, ninson-kerre yaa-i, i sa jɔguon-na baa kuubabalaangu, i sa bi taara i taal molojo. ⁴ Diilonjo nie da i hõmmu faa, ku'i cie u hã-ye baa Neldodolma-i wuɔ i wañ-ma baa nuamba-i. Uñ ciara i wañ maman, i wañ ma yaa-i. Ku saa ce ñaa i piiye nuamba da ba dol-e, ñga i piiye Diilonjo'i duɔ dol-e. U yaa suyaañ i hõmmu-i hiere. ⁵ Na suyaa kerre wuɔ i saa tie piiye daworuɔ, i saa bi tie piiye na da na hã-ye bñkũngu; Diilonjo yaa i siara. ⁶ I saa taara yerre na terienġu-na, ka fen ji bñ terni nanni-na. ⁷ A ne da in yen Yesu-Kirsa *pɔpuorbien mie, ii naa gbãa haa i fõngũ-i nei. Nga mafamma saa ce; i yaañ aa bel-na da hiehie ñaa bañ bel bisalãaño dumaa. ⁸ Na maama dolnu-yie ma cor, a ce in ña naa kã die ka wañ Neldodolma-i baa-na, kuɔ kuliingu na fie jo, ii naa hũu-ma ku na maama-na. Coima saa fa, na maama dii kpelle i hõmmu-na cor.

⁹ Tobin namaa, in cie muliema mañ na hɔlma-na, ma maama tiyãanu-nei ke? I cie maacemma-i bãangu-i baa isuonġu-i a taara i nuñ-juuru-i i fere. I waa mafamma-na aa bi tie wañ Neldodolma-i baa-na. ¹⁰ In cie kuman na daa-ku, Diilo fuɔ fere bi daa-ku. I ciluɔ naa fa aa vii baa-na na hɔlma-na. I saa cãl molojo. ¹¹ Na suyaa kerre wuɔ ii naa bel Diilon-dũñ-baan namaaño-i hiere ñaa i bisalñ namaa ¹² a dii nelma-i na tũnni-na, aa dii sireiña nei, aa wañ-ma kuola-mei baa-na wuɔ na ta na ce Diilonjo huonġa. U yaa bien-nañ wuɔ na ka ce na bãangu-i baa-yo u nelle-na.

¹³ In wañ Diilon-nelma-i baa-na, na suɔ-ma wuɔ Diilon-nelma, keere nelien-nelma sí, aa hũu-ma; i bi jaal Diilonjo-i yinni

maņ jorj mafamma-na. Ninsie ninsie, Diilonj-nelma. Ma kāyā ma hūtaan namaaņo-i na hōmmu-na.

¹⁴ Tobij namaa, Diilonj-dūņ-baamba maņ dii *Yude-i-na, *Yuifubaa-baņ haa yaahuolo maņ bei, namaa nellenj-baamba bi haa yaahuolo faņo temma yaa nei. Mamanj daa bafamba-i, ma'i bi daa namaaņo-i. ¹⁵ Yuifuduņ daaba'i kuō Itieņo-i Yesu-i baa *Diilopōpuōrbiemba-i, aa tiraa haa yaahuolo-i mieņo-na. Ba bigāaņ nuōmba-i hiere; ba maacemma sa dōlnu Diilonj-o-i. ¹⁶ Ba sa taara i piiye pigāaņ *niēraamba suō baņ ka kor dumaa. A ce dumaanō-na, ba migāaņ ba naara kunaņgu ba āmbabalma-na. Ma saa ji fa Diilonj juō yagar gāņ baa-ba.

Tsaloniketaamba kūma bilaa Pol

¹⁷ Tobij namaa, iņ fie ta hel na hōlma-na, i hōmmu dii kusuōņ-nu'i. Iņ taa, ku saa da yinni na kūma fūnuņ bel-e, a ce i gbuu vaa i fere die gbāņ bir kā ka ne-na. ¹⁸ Iņ duōņ tie waņ-ma wuō i ka kā ka ne-na, ku yuu niele. Muō Pol, muō fuō mei suyaa mi maama-i. Ņga hōnni maņ jorj *Sitāni tuō boruona i hūmelle-i. ¹⁹ Haba-i cieņ i tie hīņ Diilonj-papāmuņgu taalunģu-i? Haba-i fieņ i hōmmu? Namei sī wei? Itieņo-i Yesu duō ji jo, namei ka ce i ce bōi. ²⁰ Coima saa fa, namei ka ce i ce bōi, namei ka fē i hōmmu-i.

3

¹ Ku'i cie na da iņ buōra i-naa nuō aa i sa tiraa nunu-nei, ma saa ji fa, i naa i tēna i kula Ateni-i-na ² aa puōr i natobiņo-i Timote-i na wulaa. Timote ce Diilonj-maacemma; u wuōra u waņ *Neldōdōlma-i baa nuōmba-i. I puōraa u duō ka dii sireiņa nei na Diilonj-hūmellen-kūņgu-na ³ kumaņ ka ce yaahuolo maņ haaņ-yie daayo-i u baa ji ce unāņ nuō ņ nanna hūmelle-i. Namaa fere-i na suyaa wuō mie maņ hūyāa Kirsmaama-i kuu dii ņaa i bi hūyāa-ma die muliēņ yaa-i. ⁴ Iņ waa na hōlma-na, ii naa gbuya-nei wuō mie maņ hūyāa Diilonj-maama-i, ba ka ce-ye kpāncōlgūō. Ninsie ninsie, ma bi cie; na saa yaņ-ma damma. ⁵ Ku'i cie na da miņ'a mi sa nunu-nei, mi da mi sie gbāa tēna da mi cie, mi naa mi puōr Timote-i u duō ka ne Diilonj-maamaņ yeņ dumaa na hōmmu-na aa ji tūnu-mie. Mi holle naa ta di tie wuō sī *Sitāni daa munsuurmu na hōlma-na a ce i maacemma ce maacēņgbāņgbālāmma. ⁶ Ņga Timoten kāa aa jo, u juō baa nelfafamma ji tūnu-yie. U ciera wuō Diilonj-maama dii kpelle na hōmmu-na yogo, aa na dōl na-naa. Aa tiraa cira na gbu na kuye i maama; wuō na kūmaņ bilaa mieņo-i dumaa, mie maama bi bilaa namaaņo-i dumei. ⁷ Tobij namaa, iņ fie i ye yaahuolo-na baa muliēma-na, iņ juō nu wuō Diilonj-maama dii kpelle na hōmmu-na, sireiņa daa-ye. ⁸ Naņ nyaarāa Itieņo maama-na, i kūma firiinu fiefie-i-na. ⁹ Naņ

fēņ i hōmmu-i dumaa Diilon- hūmelle-na, i sie gbuu gbāa jaal Diilon- o! ¹⁰ Bāaņgu-i baa isuņgu-i, i gbu i cārā-yuō wuō u kāyā-yie i bir kā na wulaa ka da-na baa i yufelle, aa nelma maņ saa kaala na wulaa Diilon- hūmelle-na, i kaala-meī baa-na.

¹¹ I To-i Diilon fuō fere-i, baa Itieņo-i Yesu-i, ba hā-ye hūmelle-i i gbāņ bir kā na wulaa. ¹² Aa maņ dōl na-naa dumaa, aa bi ta na dōl nuōmba-i hiere, Itieņo tuō dii kumaņgu u naara-kuō, a ce na ta na dōl na-naa ņaa miē iņ dōl-naņ dumaa. ¹³ U migāaņ na hōmmu-i a ce-na nelfafaāņ namaa a ce Itieņo-i Yesu duō ji jo baa u baamba-i, i To-i Diilon- o baa da cālmuo nei.

4

Wuōsaāņgu maņ dōlaanuņ Diilon- o-i

¹ Tobin namaa, mamaņ tīyāa i die waņ- ma baa-na, ma yaa daama: Maņ saaya na ta na wuō wuōsaāņgu maņ ku ta ku dōlnu Diilon- o-i, i pigāaņ- na baa-ku. Ninsie ninsie, na bi wuō wuōsaāņgu faņgu yaa-i. ņga fiefie-i-na, i gbu i cārā- nei, niēņ Itieņo-i Yesu-i aa na dii kumaņgu na naara-kuō.

² Itieņo-i Yesu- ņa i tie wuō wuōsaāņgu maņ, na saa bi yaņ-ku suōma; i waāņ-ku baa-na cor. ³ Diilon- uņ taaraņ kumaņ, u taara na ciluō fa; u sa taara na ta na ce biņwosīnni. ⁴ U taara na hieroņo-i na vii baa na caamba-i fafamma, na baa yaņ nelbiliemba da na yireiņa mumbīenammu, ⁵ na baa yaņ cakūņgu ta yaāņa nei ņaa bamaņ sa kāalāayāņ Diilon- o-i kuņ taa yaāņa bei dumaa. ⁶ Cakūņ daaku-i, molo baa ce gbomma famma-i u nanol- ņa. I waāņ- ma baa-na tī kuola-meī wuō, bamaņ cieņ gbomma famma temma-i, Diilon- o ka suu ma sōlaāņgu-i hiere bei. ⁷ Na saa da, Diilon- o saa cira i tie wuōra i ce pōpōrsīnni, ņga wuō i yaņ i ciluō fa. ⁸ Terieņgu faņgu- na, u maņ duō ciina nel daama-i, u baa da nie sī u ciinaana nelbilieņ- nelma, ņga Diilon- o maņ hāa- na u *Yalle-i, kutieņo ciinaana u yaa-i.

⁹ Tobin namaa, maņ saaya na ta na dōl na-naa dumaa, Diilo fuō fere pigāaņ- na baa-ku tī. A ce dumaāņo- na, molo sie tiraa muliēņ u fere wuō u nyegēņ-ku hā- na. ¹⁰ Diilon- uņ taaraņ na ta na dōl na natobimba-i dumaa, ninsie ninsie na bi dōl na-naa dumei Maseduōni-i-na hiere. ņga tobin namaa, jande, i cārā- nei, diyaāņ kumaņgu na naara-kuō. ¹¹ Taa na kuye yaafellen- kūņgu-i na muntīenammu- na, baa na ta na dii na nunnī-i nelma maņ saa hi- na, taa na bi taara na nuņ-juuru-i na fere ņaa iņ waāņ- ma baa-na dumaa. ¹² Mafaņ da ma ce, puoņ- nuōmba ka ta ba kāņ- na, aa na ka gbāa ta na fa na yunniņ- maama-i na fere.

Itieņo jommaņ-kūņgu-i

¹³ Tobin̄ namaa, i taara na suō ninsoņo-i bamaņ suuri hīema-na tī ba kūņgu-na, ku yaa ku sie ta ku jaņ-na ņaa bamaņ sa hīeņ taalunģu Yesu jomma-na kuņ jaņ-baņ dumaa. ¹⁴ In̄ hūyāa-ma wuō Yesu kuu aa sire, kuu dii ņaa i bi hūyāa-ma wuō bamaņ hūyāa u maama-i aa ku, yiinģu dii baa yiinģu, Diilonģo ka sire-bei ba ka waa baa Yesu-i.

¹⁵ I gbāa waņ mamaņ baa-na a saa baa Itienģo nuņ-āndaanģu-i ma yaa daama: wuō duō ji tuō jo yiinģu maņ nuō-i, miē maņ kaa waa cicēlma-i, i sie ta yaanģa bamaņ suuri hīema-na. ¹⁶ Yiinģu faņģu-na, Diilonģo ka ce ku doņ. I ka nu *dōrpōpuōrbiemba yuntienģo piiye da gbagaga, aa Diilonģ-yerre bu. Diē i ne, i da Itienģo hiire u jo. Bamaņ hūyāa u maama-i aa ku, ba yaa ka sire igēna. ¹⁷ Bafaņ da ba sire, miē maņ kaa waa cicēlma-i huōņģu faņģu-na, u gbonu-yiē baa-ba a teteņ-ye kā baa-ye dii nyaasīnni-na i ka jāra Itienģo-i dii dōrō-i-na aa pāņ tīē baa-yo gbula. ¹⁸ Tobin̄ namaa, taa na waņ nel daama-i na dii sireiņa na-naa nuō.

5

¹ Tobin̄ namaa, Itienģo jommaņ-belle-i baa u jommaņ-yiinģu-i ku kaalaaya na wulaa. ² Namaa fēre-i na suyaa wuō u jommaņ-yiinģu ka tugol nuōmba-i ņaa cuoyuo uņ tugol dumaa isuōņģu-na. ³ Huōņģu maņ nuō-i nuōmba da ba ji ta ba cira: «Fiefiē-i-na, terienģu fiē, i huleiņa sa tie baa weima»; kufaņģu huōņģu'i nuō-i yaahuolbabalaņo ka tugol-ba ņaa cakusūntienģ u kusūņģuņ tugol-o dumaa. Molo cēraa u kor yaahuolo daayona. ⁴ ņģa namaaņo-i, mi natobin̄ namaa, naa si dii kukulma-na yiinģ daaku da ku gbāa tugol-na ņaa cuoyuo uņ tugol dumaa. ⁵ Na hieroņo-na hiere, cecermaņ-bisālģ namaa, na ce na weima-i gbagbaama-na. Kukulmaņ-nuōģ miē sī, isuōtaanģ miē sī. ⁶ Terienģu faņģu-na, baa na yaņ i gonya duōfūmmu banamba temma-i, ku saaya i tīē i yufienģ-na, aa i suō i fēreņ belma. ⁷ Nuōmba hinu ba duōfūģ isuōņģu'i nuō-i, aa ba bi hinu ba nyōģ ba kure isuōņģu'i nuō-i. ⁸ ņģa miē in̄ yeņ cecermaņ-bisālģ miē, ku saaya i suō i fēreņ belma. In̄ hūyāa Yesu maama-i baa huōņģa maņ, i ce huōņģa faņģa-i baa i nelnyulmu-i i tie cīnnu i fēre *Bigāarāņo heiņa baa ji hi ye. Aa in̄ hīģ koņkoro taalunģu-i, kuu dii ņaa i diyaa kōlluņ-cucūnni-i tīēna. ⁹ Diilonģo saa fiē-e duō ji gāģ baa-ye, u fiēlaa-ye Itienģo-i Yesu-Kirsa duō kor-e. ¹⁰ U kuu miē maama yaa nuō-i, wuō duō ji bir jo, i kuu tī wa, ii dii cicēlma yogo wa, i waa baa-yo. ¹¹ Terienģu faņģu-na, na saaya na cor ta na dii sireiņa na-naa nuō aa ta na kāyā na-naa Diilonģ-hūmelle-na.

¹² Tobin̄ namaa, bamaņ ciera Diilon̄-maacemma-i na hōlmana, Itiera un̄ haa bamaņ na yun̄gu-na ba da ba ta ba pigāaņ-na hūmelle-i, jande, i cārā-nei, taa na kāņ-ba. ¹³ Taa na kāņ-ba fafamma, aa na ta na dōl-ba ba maacemma maama-na. Taa na nunu na-naa fafamma.

¹⁴ Tobin̄ namaa, bamaņ yagaraa maacemma-i, jande, i cārā-nei, diyaaņ nelma ba tūnni-na aa na ta na dii holle kortaambana. Taa na kāyā bamaņ saa naņ kaasinni Diilon̄-hūmelle-na yogo. Baa na yaņ na hōmmu ta mu huol baa moloņo. ¹⁵ Bilaaņ na fere unāņ nuō ņ baa ji ce ņ nanolņo kuubabalaan̄gu wuō ņ suu sōlaan̄gu. Yaāņ aa na ta na kuye kuufafaan̄gu maama yaa-i bāan̄gu-i baa isuōņgu-i, namaaņo-i na-naa nuō a ka cor baa nieraamba-i hiere.

¹⁶ Yaāņ na hōmmu ta mu fē yinni maņ joņ. ¹⁷ Taa na cārā Diilon̄o-i hōnni maņ joņ. ¹⁸ Taa na jaal Diilon̄o-i weima-na hiere. Naņ hūyāa-ma cu Yesu-Kirsa huōņ-nu, Diilon̄o taara na ta na ce ku yaa-i.

¹⁹ Baa na ta na cie *Diilon̄o Yalle-i di maacemma-na. ²⁰ Da ba waņ nelma maņ baa-na aa cira Diilopōpuōrun̄gu, baa na biē-ma nelsōsōmma. ²¹ Ņga taa na ne nelma-i hiere torro; da na da mamaņ faa, na ce ma yaa-i. ²² Niera āmbabalma-i ma sinni-na hiere aa na yaņ-ma.

Jaaluperien̄gu

²³ Diilon̄o-i Hōfēllentien̄o bir-na fuō birma aa u tuō niya-nei fafamma. Ku yun̄gu yaa daaku: U tuō niya na yaleiņa-i baa na hōmmu-i baa na kūōma-i; cālmuo baa ji da-nei Itiera-i Yesu-Kirsa jommaņ-yiin̄gu-i. ²⁴ Diilon̄o maņ biē-na, u pāa nuņgu wuō u ka ce-ma, u ka bi ce-ma. U sa waņ weima aa ji bir baa huōņ-āndaan̄gu.

²⁵ Tobin̄ namaa, taa na bi cārā Diilon̄o-i na hā miēņo-i.

²⁶ Taa na jaal tobimba-i hiere fafamma ņaa ceduoņ-bien namaa.

²⁷ Mi gbu mi cārā-nei, jande, niera Itiera-i aa na kalaņ sebe daayo-i na pigāaņ Diilon̄-dūņ-baamba-i hiere.

²⁸ Itiera-i Yesu-Kirsa u kāyā-nei hiere.

Polŋ nyegáaŋ sebeháallŋo maŋ há Tsaloniketaamba-i Nelmuoyamma

Tsaloniketaamba saa naa da tuoleŋ-muntienammu baa Yesu-Kirsa jommaŋ-künŋu-i. Ba hólma-na, banamba naa cira wuó *Kirsa juó tí, banamba yagar maacencelle wuó miwaanŋo tíe tí aa nuómba namba'i bir yiera baa ba yuŋ-maama-i. Polŋ daa-ma dumaanŋo-na, u nyegēŋ sebe daayo-i duó kaala nelma yaanŋa-i baa-ba. U jaalaa Diilonŋo yaa igēna ba maama-na aa cārā-yuó wuó u káyā-bei ba ta ba wuó u hümelle-i fafamma (sap. 1).

Ku huonŋu-na, u suó dii u nuŋgu-i Yesu jommaŋ-künŋu-na, wuó «Nelbalaŋo» yaa saaya u jo igēna. U ka jo ji ce u ferε wuó u yaa Diilonŋo-i, a táal nuómba bigāaŋ Diilonŋo-i.

Polŋ suyaa mafamma-i dumaanŋo-na, u doŋ tuó dii nelma Diilonŋ-dünŋ-baamba túnŋi-na, wuó mulienŋ da ma fiε'a ma ka ko-ba, ba nyaar Diilonŋ-hümelle-na (sap. 2). U bi taaraaya-kuó Tsaloniketaamba wulaa wuó ba ta ba cārā Diilonŋo-i ba há fuó ferε-i, aa yentaamba ta ba ce maacemma ba taara ba nuŋ-juuru-i yinni maŋ jonŋ fuó temma-i, aa ba baa bi yan ānfafamma cemma-i (sap. 3).

Jaaluŋgu

¹ Muó Pol, muó baa Silvē* a naara Timote, miemei nyegáaŋ sebe daayo-i die há Diilonŋ-dünŋ-baanŋ namaa namaŋ cuu Itienŋo-i Yesu-Kirsa huonŋ-nu dii Tsalonike-i-na. ² I To-i Diilonŋo-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba káyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Pol dii sireiŋa Tsaloniketaamba-na

³ Tobinŋ namaa, Diilonŋ-hümellenŋ-künŋuŋ yuŋ na hōmmu-i ku ká dumaa, a naara nanŋ dól na-naa na bi ká dumaa, i sie gbāa yanŋ Diilonŋo jaalma-i; aa ku yaanŋa yaa dumaanŋo-na. ⁴ Nanŋ ceŋ sülma maŋ nuómba nammu-na, a naara nanŋ mulienŋ muliema maŋ, aa na yagar nyaar Yesu maama-na, ku sa gbuu fē i hōmmu-i puona. A ce dumaanŋo-na die ká terienŋu terienŋu, i bie na künŋu-i a piiye pigāaŋ Diilonŋ-dünŋ-baamba maŋ dii terienŋu-na.

⁵ Tobinŋ namaa, nanŋ mulienŋ *Diilonŋ-nelle maŋ maa-na-i, kumaŋ haanŋ-nei daaku-i, ku'i ka ce di saaya-nei. Ku yaa pigāaŋ wuó Diilonŋo suó pámma. Nelienŋ nuó ninŋ saaya baa kumaŋ, Diilonŋo bi pá-ni baa ku yaa-i. ⁶ Na saa da, bamaŋ cienŋ-naŋ sülma-i, Diilonŋo daa ku saaya u bi ce kutaamba-i sülma a

* 1:1 Silvē yerre nande yaa wuó Silasi.

suu ku sɔlaaŋgu-i. ⁷ Aa baŋ ceŋ namaa namaŋ sũlma-i, u ka hiel-na sũlma-na baa miεŋo-i hiere Itieŋo jommaŋ-yiŋgu-i. I ka da u jo dɔrɔ-i-na baa u *dɔrpɔpuɔrbiemba-i; ba hii hiere. ⁸ Dāncaamu ka dii-yo huɔŋga u tuɔ jo. Duɔ jo, bamaŋ ciinaana Diiloŋo-i aa bi ciina Itieŋo *Neldɔdɔlma-i, u ka gbo kakalle-i ba yunni-na. ⁹ Kumaŋ ka haa-bei ku yaa daaku: Diiloŋo ka kɔsuɔŋ-ba gbula, ba sie da pie Itieŋo-i, ba sie da uŋ ceŋ u baaŋgu-i dumaa. ¹⁰ Nga bamaŋ hũyāa u maama-i, yiŋ daaku-na, ba ka ta ba tuɔlnu-yuɔ aa gbuu ta ba ne-yo ŋaa ba ka wuo-yo. Iŋ waan u maama-i baa-na na hũu-ma, namaa na kaa bi waa ba hɔlma-na.

¹¹ Ku'i cie na da i cārā Diiloŋo-i yinni maŋ jon i hā-na, wuɔ uŋ b̄ie-na mamaŋ nuɔ-i, u hā-na ku f̄ŋgũɔ-i na gbāa ce-ma. Aa ānfafamma maŋ yuu na hɔmmu-i, u hā-na ma cemman-f̄ŋgũɔ-i, aa ce na yu nyɔlma baa Diiloŋ-hūmellen-kūŋgu-i. ¹² Da ma ce dumaanjo-na, na ka ce Itieŋo-i Yesu ce bɔi aa fuɔ ka bi ce na ce bɔi. Diiloŋo-i baa Itieŋo-i Yesu-Kirsa-i baŋ yeŋ hujantaamba, ba yaa wuɔ ma ce dumaanjo-na.

2

Itieŋo jommaŋ-kūŋgu-i

¹ Tobin namaa, kumaŋ ŋaa Itieŋo jommaŋ-kūŋgu-i baa i tigiima-i u caaŋgu-na ku kūŋgu-i, ² jande, i cārā-nei, da na nu ba'a Itieŋo juɔ, baa na yaŋ na hɔmmu cu donduo dumaa, baa na bi yaŋ na huleiŋa caar. Uman duɔ cira Itieŋo jomma hii, baa na hũu-ma. Halle da ba fie cira wuɔ Diilopɔpuɔrungu, baa na hũu-ma. Ba gbāa bi cira miεm̄ei waan-ma sisɔ miεm̄ei nyegāaŋ-ma, ba tāal-na. ³ Baa na yaŋ molo da nelma tāal-na. Halle da ba fie hel baa ku nelma-i hie, baa na hũu-ma. Na saa da, aa Itieŋo jommaŋ-yiŋgu suɔ da ku hi, nuɔmba ka ciina Diiloŋo-i aa Nelbalaŋo maŋ kāaŋ dāamu-na u ka carra ba da-yo. ⁴ Nuɔmbaŋ buol nimaŋ hiere, ka hel baa Diilo fuɔ fere-i, u ka sire wuɔ fuɔ sa taara-nie, kere fuɔ maara-ni hiere. Aa u ka bel diiloŋo-i kā ka suur t̄iena *Diilodubuɔ-i-na wuɔ fuɔ yaa Diiloŋo-i. ⁵ Ma s̄i ma t̄iyāanu-nei wuɔ miŋ waa na terienju-na, mi taa mi waŋ-ma baa-na ke? ⁶ Fiefie-i-na, na suyaa kumaŋ bilaaya-yuɔ ta ku cie u yiŋgu da ku hi u duɔ jo. ⁷ Na saa da, Nelbalaŋo duɔŋ u maacemma-i t̄i dii cicaara, ku t̄iyāa uman bilaaya-yuɔ u halan u yaan̄ga-na. ⁸ Duɔ halan u yaan̄ga-na, i ka da-yo. Kufan̄gu huɔŋgu yaa nuɔ-i Itieŋo ka bāl-o baa u nufafalmu, aa uŋ juɔ baa bibes̄inni maŋ, ku ka kɔsuɔŋ-yo. ⁹ Nelbalaŋ daa u ka jo baa *Sitāni himma a ji ce gbere-weima-i ma s̄inni-na hiere duɔ gbāa duɔ tāal nuɔmba-i cure-bei. ¹⁰ U ka jo ji ce kuubabalaan̄gu-i ku s̄inni-na hiere a cure bamaŋ kāaŋ dāamu-na. Ninsoŋo maŋ naa waa

u gbáa kor-ba, u saa dólnu-bei ba cína-yuó. ¹¹ Ku cié dumei Diilonjo há-ba piramman-hómmu a ce ba ta ba hūu coima-i wuó ninsoŋo. ¹² Terienju fanju-na, bamanj saa hūu ninsoŋo-i aa kuubabalaanju cemma ta ma dólnu-bei, Diilonjo ka pigáan-ba u jáyamma-i.

Diilonjo fiela-na duó kor-na

¹³ Tobin namaa, na maama dii kpelle Itienjo huonja-na. Diilonjo fielaa namei dii ku domma-na* duó kor-na u *Yalle manj cién-nanj nelfafaan namaa di barguó-i-na, baa ninsoŋo manj nanj siyaa-yo u bi barguó-i-na. A ce dumaanjo-na, mié i sie gbáa yanj u jaaluŋgu-i na maama-na. ¹⁴ Inj waanj *Neldódlma manj baa-na, u bié-na baa ma yaa-i duó kor-na na da na ta na ce na bāanju-i baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i.

¹⁵ Tobin namaa, terienju fanju-na, bilaanj Diilonjo-maama-i kpelle, aa inj waanj mananj baa-na i nunni-na, baa inj nyegāanj mananj há-na hiere, baa na yanj ma karaanu-nei. ¹⁶ Itienjo-i Yesu-Kirsa fuó feré-i, baa i To-i Diilonjo manj dóláa-ye aa ce hujarre yié tuó dii sireinja yié, aa ce i haa i nanja-i binjūfafaan-nu, ¹⁷ ba há-na holle aa ta ba dii sireinja nei, a ce na maacemma-i baa na ándenni ta ni fa hiere.

3

Taa na cārā Diilonjo-i na há-ye

¹ Tobin namaa, mananj tīyāa ma yaa daama: Taa na cārā Diilonjo-i na há-ye; wuó u yanj Itienjo nelma gbuo terni-i hiere donduo donduo, aa ma da fōŋgūo ŋaa manj daa fōŋgūo dumaa namaa terienju-na. ² Nuamba hiero saa hūu-ma, a ce dumaanjo-na, taa na bi cārā Diilonjo-i wuó u hūu-ye nelbalaamba nyisēnni-na. ³ Itienjo sa bir baa huon-āndaanju; u ka dii holle nei aa bi tuó niya-nei na baa ji suur *Bigāarāŋo nammu-na. ⁴ Itienjo cié i suó wuó dié wanj mananj baa-na na ce-ma aa na ka cor ta na ce-ma.

⁵ Itienjo-i Yesu-Kirsa ce na ta na dól Diilonjo-i aa ce na ta na hīrā muliema-i fuó temma-i.

Na saaya na suur mié nallu yaa nuó-i

⁶ Tobin namaa, na hólma-na, bamanj bilaa yelma-i tlena aa ba sa ce inj waanj mananj baa-na, nién Itienjo-i Yesu-Kirsa-i aa na kar-bei hiere.

⁷ Namaa feré-i na suyaa nanj saaya na ta na ce kumanj a bié mié maama-i. Inj kāa na terienju-na, na daa i cié i feré yentaanj mié wei? ⁸ I saa hūu molonj kuuwuonju dede wuo-ku gbāŋgbāŋ. I cié maacemma-i bāanju-i baa isuonju-i ŋaa i ka ko i feré tié da i nunj-juuru-i i feré ⁹ a ne da namei naa saaya na yiera

* **2:13** Girekimma-na terienj daaku gbáa bi nu nunj daama-i: «U fielaa namei igēna...»

baa i yuŋ-maama-i. Nga i ciε mafamma-i diε pigãaŋ-na nelma. ¹⁰Inj waa na terienġu-na, i saa fuo-ma nei; i taa i waŋ-ma baa-na yie: «Umarj duo u sa taara u ce maacemma-i u bi ne niiwuoni-i aa u yaŋ-ni.» ¹¹Da na da i waŋ mafamma-i, i nuo wuo na hɔlma-na banamba bilaa diilonjo-i yaŋ ba maacemma-i aa ta ba wuora ba dii ba nunni-i mamarj saa hi-ba. ¹²Inj taaraŋ kumarj kutaamba wulaa ku yaa daaku: Ba ne Itienjo-i Yesu-Kirsa-i aa ba belnu maacemma-i ba ta ba ce-ma marj saaya ma ce dumaa a yiera baa ba yuŋ-maama-i ba fεε.

¹³Tobinj namaa, namaa fuo, baa na yaŋ kuufafaanġu cemma-i. ¹⁴Inj waarj mamarj seβε daayo-na, umarj duo saa ce-ma, na ne kutienjo-i aa na yaŋ-yo; baa na tiraa na gbonu na ce weima baa-yo, ku yaa senserre ka da-yo. ¹⁵Mi saa cira na pãŋ bigãaŋ kutienjo-i, ŋga na dii nelma u tũŋ-nu; namaa wuonjo'i.

¹⁶Hɔfɛllentienj fuo fεε u tuo fε na hɔmmu-i weima-na hiere baa hɔnni-na hiere. Itienjo waa baa-na hiere.

¹⁷Muo Pol, mi pãa-na jaalunġu. Muomɛi nyegãaŋ jaalun-terienj daaku-i baa mi fεεŋ nanġa. Mi haa mi niele-i dumɛi koko mi seβεbaa-ba-na. ¹⁸Itienjo-i Yesu-Kirsa u kãyã-nei hiere.

Polņ nyegāaņ sebēdlēlāņo maņ hā Timote-i Nelmuoamma

Timote to waa Girēkiyiēņo, aa u nyu-i Yuifuciēņo. Nyuņo naa hūu Yesu maama-i. Timote-i baa Pol ba kaaņ da ba-naa Lisire (Pōpuār. 16.1-3). Ku huonģu yaa nuō-i Timoteņ juō ce Pol namaacencerōņo tuō wuōra baa-yo nilēiņa-na. Huonģu nanģu juō hi, Pol wuō kar-o jīna Efesi u duō kāyā Diilon-đūņ-baamba-i ba suō tigiima (1.3). U nyegāaņ sebebāa-ba hāi hā-yo a dii sirēiņa yuō ku maacemma-na.

Đielā-wuonģo yaa daayo-i. U gbuōya-yuō wuō nuōmba namba dii ta ba guōl Diilon-đūņ-baamba gbeini-i wuō miwaan daayo bimbinni saa fa, wuō cadiile saa bi fa, aa niwuoni nanni saa bi tiraa fa wuoma-i. Pol yaņ aa tagaaya pigāaņ Timote-i wuō Diilonģ uņ hielaa nimaņ hiere ni faa (sap. 1 baa 4).

U bi tagaaya pigāaņ-yo Diilon-đūņ-baambaņ gbīe ba ta ba cārā Diilonģo-i dumaa, aa yaataamba-i baa ba huonģ-baambaņ gbīe ba waa dumaa (sap. 2-3).

Timoteņ saaya u bel nuōmba-i dumaa Diilon-đūņģu-na a saanu baa ba sīnni-i, Pol waanģ ku yaa-i perieņ aa dii nelma u tūnni-na (sap. 5-6).

Jaaluņģu

¹ Muō Pol, muōmēi nyegāaņ sebe daayo-i. Yesu-Kirsa *pōpuārbilonģ muō ņaa i koņkortieņo-i Diilonģ uņ'a ma ce dumaa baa iņ haa i nanģa-i Yesu-Kirsa maņ nuō-i. ² Mi nyegāaņ-yo da mi hā Timote nuōnēi. Diilonģ-hūmelle-na, nii dii mēi fereņ bieņ nuō. I To-i Diilonģo-i, baa Itieņo-i Yesu-Kirsa-i, ba ce hujarre niē aa kāyā-niē aa fē ņ huonģa-i.

Nelpirataamba kūņģu-i

³ Mi tamma-na da mi kā Maseduōni-i-na, mii naa hi dii sirēiņa niē wuō ņ tēna Efesi-i-na ņ yiera bamaņ waanģ Diilonģ-nelma-i baa coima-i. ⁴ Waņ baa-ba wuō ba hiel ba nanģa bīncuōņ-nelsōsōmma-na baa huolunģ-maama-i, ma jo baa ijiesōsōnni. Ma sa kāyā nelie suō Diilonģ-huonģa-i. Da ņ haa ņ nanģa-i Diilonģo-na, ku yaa ņ ta ņ suō u huonģa-i. ⁵ Kumaņ cie miē ņ ce-ma dumaanģo-na, mi taara Diilonģ-đūņ-baamba-i hiere ba ta ba dōl nuōmba-i baa huonģa diei, ba waa nelfafaamba, aa ba haa ba nanģa Diilonģo-na ku haama. ⁶ Banamba yaanģ daama-i hiere aa biē nelsōsōmma ta ba waņ. Ba haaraa hūmelle-na. ⁷ Ba cie ba fere *ānjīnamma pigāataamba, a ne

da baṅ nyaarāa mamanṅ nuṵ-i ta ba waṅ-ma, bafamba fεε-i ba sa suṵ ma yuṅgu-i.

Anjīnamma ānfaaṅo-i

⁸ I suyaa wuṵ da ṅ wuṵ *anjīnamma-i maṅ saaya ma wuṵ dumaa, ma faa. ⁹ Aa i saaya i suṵ wuṵ Diiloṅo saa jīna ānjīnamma-i nelviinṅ maa-na, u jīena-mei nelbabalaanṅ maa-na. Ba yaa haba-i? Ba yaa bubōlaamba-i, baa yaagbārāamba-i, baa āmbabalmanciraamba-i, baa bamanṅ sa kāanṅ Diiloṅo-i, baa bamanṅ bīenaananṅ u yerre-i, baa bamanṅ kuṵṅ ba tobaa-ba-i sisṵ ba nyubaa-ba-i, baa nelkuraamba namba-i, ¹⁰ baa bamanṅ ciεṅ bīṅwosīnni-i, baa bεmba maṅ ciεṅ ba-naa, baa bamanṅ suoraanṅ pōrtōbaa-ba-i, baa coikartaamba-i, baa bamanṅ hielaanṅ ba nienṅa-i Diiloṅo-na coima-na. Bamanṅ sa wuṵyaanṅ ba saanu baa ninsoṅo-i hiere, ānjīnamma jīena bafamba maama yaa nuṵ-i. ¹¹ Baṅ hāa-mi *Neldōdōlma maṅ wuṵ mi waṅ-ma, ninsoṅ daayo da ma yaa nuṵ-i. Neldōdōl daama piye Diiloṅo yuntēsinninṅ-maama baa u fafaanṅ-maama.

Pol pā Kirsā-i jaaluṅgu

¹² Mi jaal Itienṅo-i Yesu-Kirsā-i, u haa u nanṅa miε aa hielmi kāyā-miε mi ta mi cāa-yo, ¹³ ṅ siε suṵ wuṵ dīelūṵ-i-na mi taa mi bīena u yerre-i aa ta mi ce karaanṅgu baa u baamba-i. Mi huṵṅga taa ka doṅ ka cor. Nṅa u yaanṅ aa ce hujarre miε wuṵ miṅ'a mi saa hūu Yesu maama-i, mi sa suṵ ku yuṅgu. ¹⁴ Itienṅo Yesu-Kirsā ciε baa-mi cor. U ciε mi haa mi nanṅa yuṵ aa tiraa ce mi ta mi dōl-o. ¹⁵ Nel daama-i nuharuṅgu si dii-mei: Yesu-Kirsā juṵ hīema-na duṵ ji kor āmbabalmanciraamba. A ne da muṵmei ba yuntienṅ muṵṅo-i. ¹⁶ Nṅa u ciε hujarre āmbabalmanceronṅ muṵ mi temma-na duṵ pigāanṅ u hōhīnanga-i. U ciε kufanṅgu-i duṵ dii sirēiṅa nuṵmba-na ba da ba hūu u maama-i a da cicēlma maṅ sa tīεṅ dede-i. ¹⁷ Yaanṅ i tiε gbēliεṅ Diiloṅo-i aa i tiε tuṵlṅnu-yuṵ. Uu dii gbula, u sa ji kā terienṅgu. Molonṅ yufelle siε gbāa haa-yuṵ. U yaa u diei-i Diiloṅo-i. Ma ciε.

¹⁸⁻¹⁹ Mi biε, mi ka hā-ni maacemma a saa baa Diilonṅ unṅ naa ce ba waṅ mamanṅ ṅ kūṅgu-na cor. Baṅ waanṅ mamanṅ, da ma tīenu-niε, ṅ ka tīε Diilonṅ-hūmelle-na aa gbāa ce maacenfafamma baa huṵṅga diei. Banamba suyaa kumanṅ sa dōlaanunṅ Diiloṅo-i aa cor ta ba ce-ku. A ce dumaanṅo-na ba Diilonṅ-hūmellenṅ-kūṅgu kūṵna. ²⁰ Imene nunṅgu dii kutaamba-na baa Alēsāndire-i hiere. Mi nyaa-ba hā *Sitāni baa-ba, ku yaa ba ka yanṅ Diiloṅo yerre bīenammanṅ-i.

2

¹ Miņ taaraņ kumaņ dīelā-kūņgu-i Diilon-đūņ-baaņ mie i wulaa, mi taara i tie jaal Diilon-đo-i aa tie cārā-yuō i hā nuōmba-i hiere. ² Na ta na cārā-yuō na hā fōņgōtaamba-i baa yun-taamba-i hiere, kumaņ ka ce i kūōma fē, i waa i fereņ nuō tie cāa Diilon-đo-i aa tie ce kuuviņgu. ³ Da na ta na jaal-o aa ta na cārā-yuō na hā nuōmba-i hiere, ku yaa faa aa tiraa ta ku dōlnu i koņkortieņo-i Diilon-đo-i. ⁴ Diilon-đo taara nelbiliemba-i hiere ba kor aa suō ninsoņo-i. ⁵ Na saa da! Diilon-đo dii u diei yoņ, aa koņkortieņo diei dii nelbiliemba hōlma-na baa-yo. Koņkortieņo faņo-i nelbilon-đo. U yaa Yesu-Kirsa-i. ⁶ Diilon-đo un ņa naa dii huōņgu maņ duō kor nelbiliemba-i ba āmbabalma-na kuņ juō hi, u yaa pāa u fere a sāa ba yunni-i. U cie ku yaa-i a pigāaņ wuō Diilon-đo taara u kor nelbiliemba-i hiere. ⁷ Ku'i cie na da Diilon-đo cie-mi u nelwaraņ muō, aa bi ce-mi Yesu *pōpuōrbilon-đo muō, mi ta mi waņ Yesu maama-i *niēraamba hōlma-na, ba da ba nu ninsoņo-i aa hūu-yo. Mi sa kar mi huōyasanga, mi waņ ninsoņo yaa-i.

⁸ Terieņgu faņgu-na, mi taara bibemba ta ba cārā Diilon-đo-i terni-na hiere. Aa da ba'a ba cārā-yuō, ba cārā-yuō baa hōfafanga; ba baa cārā-yuō baa hōdulle, ba baa bi cārā-yuō baa berru ba hōmmu-na.

⁹ Mi bi taara caamba ta ba suō ba fereņ diiyamma. Ba baa yaņ bišīni ta yaaņga bei; ba yaņ ni gbē baa-ba. Ba baa ta ba dii gbeibuō ba yukuōsīni migāmma-na, baa niibilenni-na, baa kompammu-na. ¹⁰ Ba yaņ aa ba ta ba kuye ānfafamma cemma yaa-i. Cieņo maņ wuō fuō kāalā Diilon-đo-i u saaya u tuō ce ku yaa-i. ¹¹ Aa da ba ta ba waņ Diilon-nelma-i baa-ba, ba saaya ba fiinaņ aa hiire ba fere ta ba nu. ¹² Mi sa taara cieņo sire yiēra wuō u waņ Diilon-nelma, u saa bi saaya u waa bibieņo yuņ-nu, u par fiinamma yoņ. ¹³ Yuņ haku-i nuō-i mi ta mi waņ mafamma-i? Mi nie da Diilon-đo maa bibieņo yaa igēna aa suō ji ma cieņo-i. ¹⁴ Aa *Sitāni saa gbāa tāal bibieņo-i, u tāalāa cieņo yaa-i u cāl Diilon-đo-i. ¹⁵ ņga cieņo maņ duō hūu Yesu maama-i, aa wuō Diilon-hūmelle-i fafamma, aa nelnyulmu waa-yuō, u horre ka kor-o.

3

Yaatesīniņ saaya ni da dumaa Diilon-đūņgu-na

¹ Umaņ duō tuō taara yaatesīni-i Diilon-đūņgu-na, kutieņo taara maacenfafamma; nuharuņgu si dii-mēi. ² Diilon-đūņ-baamba yaatieņo-i, cālmuō saa saaya u da-yuō, u saaya u waa cieņo diei tieņo, u saaya u tuō suō u fereņ belma, u saaya u waa nelnurāņo, u saaya u waa nelfefeņo aa tuō sie u har niraamba-i. U saaya u gbāa tuō kalaņ nuōmba-i Diilon-nelma-i. ³ U saa saaya u waa konyōrōņo, u saa saaya u waa

hōdorōņo, u saa bi saaya u waa berkartiēņo, ņga u saaya u waa hiehiēntiēņo, u saa saaya u yaņ gbeiņ-maama ta yaanġa yuō.
 4 U saaya u suō fuō fēreņ dumellen-ġaamba nuolamma a ce u bisālmġa ta ba nu u nuņġu-i aa ta ba kāņ-yo wēima-na hiere.
 5 Neļiēņo maņ siē gbāa nuola u dumellen-ġaamba-i fafamma u ce niē gbāa bel Diilon-đūņ-ġaamba-i fafamma? 6 Yaatiēņo saa saaya u waa nelfeļeņo Diilon-hūmelle-na. Duō waa nelfeļeņo, bombolma gbāa cōruōnu-yuō. A ce dumaanġo-na, mamanġ daa *Sitāni-i ma ka da-yo. 7 Ku bi saaya u yefafalle waa puoņ-nuōmba nunni-na, ku yaa ba siē ji dii ba yaanġa-i yuō a ce Sitāni da mumbelmu yuō.

Diilon-đūņġu maacenciraamba maama

8 Kuuduōņġu yaa baa Diilon-đūņġu maacenciraamba-i, ba ciluō saaya u vii aa ba baa waa huhurmantaamba. Ba saa saaya ba yaņ kolma ta yaanġa bei, aa ba baa taara huhurmanġ-gbeiņa-i. 9 Diilon ũņ pigāan-ye ninsoņo maņ u hūmelle-na, ba siē-yo aa ba bel-o baa huōņġa diei. 10 Da na'a na hā umanġ Diilon-đūņġu maacemma-i, na saaya na ne kutiēņo ciluō-i igēna. Da na da u faa, na suō na hā-yo baa-ma. 11 Caamba* maņ ciēņ maacenduōma famma-i ba saaya ba bi vii, ba saa saaya ba waa yebļenataamba. Ba saaya ba ta ba suō ba fēreņ belma aa yaņ huhurma-i wēima-na hiere.

12 Diilon-đūņġu maacencerōņo saaya u waa ciēņo diei tiēņo. U saaya u tuō suō u dumellen-ġaamba nuolamma. 13 Diilon-đūņġu maacencerōņo maņ ciēņ u maacemma-i fafamma, nuōmba bī u yefafalle aa u da holle u piiye ũņ haa u nanġa-i Yesu-Kirsa-i-na mamanġ nuō-i.

Diilon ũņ puuriye nelma maņ pigāan-ye

14 Timote, Diilon duō siē, ku siē da huōņġu mi ka kā ka ne-ni. ņga mi nyegēņ sebe daayo-i da mi hā-ni, 15 wuō da ņ saa ji ta ņ da-mi, u kāyā-niē ņ suō ņ fēreņ belma Diilon-đūņ-ġaamba hōlma-na, ņ suō ņ fēreņ belma Cicēlmantiēņo ġaamba hōlma-na. Ba yaa ninsoņo tuole-i 16 Coima saa fa, Diilon ũņ pigāan-ye nelma maņ Yesu-Kirsa kūņġu-na ma temma si dii.

Wuō *Kirsa juō nelbilonġ temma i ji da-yo.

*Diilon-Ŷalle cie i suō wuō nelviinġo.

*Dōrpōpuōrbiemba daa-yo.

Ba waanġ u maama-i baa nieraamba-i nileiņa-na hiere.

Ba hūyāa u maama-i terni-na hiere.

Aa Diilonġo biyaa-yo ka jīna u caan-nu.

* 3:11 Girekimma-na terieņ daaku gbāa bi nu nuņ daama-i: «Ba caamba ciluō saaya u vii...»

4

Bilaan na fere coikartaamba-na

¹ *Diilonj-Yalle waanj-ma gbar-ma wuɔ miwaanjo timmanj-huonju-na, banamba ka ciina Yesu-i aa cu coikartaan huonj-nu ta ba nu Sitani-nelma. ² Ba ka yanj huhurmantaamba famba taal-ba pira-bei. ³ Ba wuɔra ba piiye wuɔ ansorre saa saaya di ce, aa cira niiwuoni nanni dii ni saa saaya wuoma. Nga nj saaya nj suɔ wuɔ niiwuoni fanni-i Diilonjo hielaa-ni ha bamanj huyaa u maama-i aa ta ba suɔ ninsoj-o-i wuɔ ba ta ba jaal-o aa ta ba wuo-ni. ⁴ Diilonj unj hielaa nimanj hiere ni faa. I saa saaya i ciina kuuwuonju nanju wuɔ ku saa fa. Nga da nj'a nj wuo kumanj, nj saaya nj jaal Diilonjo-i ku maama-na. ⁵ Ku yunju yaa daaku: Diilonj-nelma-i baa u caramma yaa migaanj niiwuoni-i hiere.

⁶ Da nj ta nj piiye nel daama-i nj pigaanj tobimba-i, nj ka ce maacembilofejinj nuɔ Yesu-Kirsa suonju-na. Ku yaa ka pigaanj wuɔ nj filaa Diilonj-humelle-na aa nj kalaanj humefafalle-i hi nj fuonju-i. ⁷ Nelma manj sa kaanj humeduole baa mie Diilonj-humelle-i, baa yanj ma ta ma suur nj tunni-na. Ta nj kuye Diilonj-kunju yaa-i. ⁸ Da nj ta nj kuye ponsaanju manj firinunj nj kuoma-i, ku faa, nga ku sa fa weima boi. A ne da da nj ta nj kuye Diilonj-kunju-i ku fa nyunjo ku maama-i aa tiraa fa bisinj ku maama-i ha-ni. ⁹ Nel daama-i nuharunju si dii-mei, nuamba-i hiere ba saaya ba huu-ma. ¹⁰ Inj haa i nanja Cicelmantienjo-na, ku'i cie i tie ce maacemma-i aa vaa i fere vaanj daama temma-i. U yaa nelbiliemba-i hiere ba konkortienjo-i, ku huraa bamanj huyaa u maama-i. ¹¹ Ninj saaya nj ta nj wanj mamanj baa-ba ma yaa mafamma-i.

¹² Baa yanj molo dii u yaanja-i nie wuɔ bisalaan nuɔ. Diilonj-dunj-baamba saaya ba ta ba ne nuonei aa ta ba ce. A ce dumaanjo-na, nj nunj-andaanju saaya ku ta ku fa baa nj ciluɔ-i hiere. Nj saaya nj ta nj dol nuamba-i hiere aa nj haa nj nanja-i Diilonjo-na ku haama. Calmuɔ saa saaya u da-nie. ¹³ Vaa nj fere nj ta nj kalanj Diilonj-nelma-i baa nuamba-i aa nj ta nj firnu-mei nj cie mi jomma-i. ¹⁴ Diilonj unj puɔraa ba wanj mamanj nj kunju-na aa yaataamba haa ba nammu-i nie aa cara Diilonjo ha-ni fonju manj, baa huu-yo nj nanna. ¹⁵ Minj waanj mamanj baani hiere, bel-ma nammu hai aa nj ta nj ce-ma manj saaya ma ce dumaa, ku yaa nuamba ka suɔ wuɔ Diilonj-maacemma wuɔ nj wulaa. ¹⁶ Suɔ nj fere nj belma, aa ninj wanj Diilonj-nelma manj, nj ta nj ne-ma torro. Vaa nj fere baa ma cemma-i, ku yaa nj ka kor nj fere aa bi kor bamanj ka nu-ma nj wulaa.

5

Timote nj saaya u bel Diilonj-dunj-baamba-i dumaa

¹ Bīncōiņo maņ duō cāl, piiye baa-yo da yambaa ņaa ņ tohoiņo ņ dii-yo hūmelle-na. Da ku waa naacoloņo, piiye baa-yo ņaa cēduōņ-bieņ namaa. ² Da ku waa cabīncōiņo, ņ piiye baa-yo ņaa ņ nyu, aa da ku waa cabisālāņo, ņ piiye baa-yo ņaa ņ tūō; baa huōņga diei.

Bikulcaambaņ saaya ba bel duma

³ Bikulcaamba maņ taamba sī-bei koikoi, bel-ba fafamma. ⁴ ņga bisālņ da ba waa baa umaņ, sisō u hāayēlmba, ba yaa saaya ba yiera baa ba dūņ-maama-i a pigāaņ wuō ba kālā Diiloņo-i ninsoņo. Da ba yiera baa-ma dumaaņo-na, ba bīncuōmbaņ cie kumaņ hā-ba, ba suu ku sōlaaņgu yaa dumaaņo-na. Diiloņo taara ku yaa-i.

⁵ Da ņ nu wuō bikulcieņo-i, u yaa umaņ tieņo sī-yuō. Fuō temma-i u haa u naņga-i Diiloņo yaa nuō-i, u cārā u yaa-i bāaņgu-i baa isuōņgu-i wuō u kāyā-yuō. ⁶ A ne da bikulcieņo maņ cieņ u bāaņgu-i, u ne colcol ņga u kuu, u Diiloņ-hūmellen-huōņga kuu aa yaņ-yo. ⁷ ņ saaya ņ ta ņ titirre nel daama yaa baa-ba, ku yaa ba sie ji ce cāl.

⁸ Umaņ duō u sa ne u huraamba-i fafamma, ku huraa fuō fereņ dūņ-baamba-na, kutieņo hilaa Diiloņ-hūmelle huōņ-nu. Bamaņ sa suyaaņ Diiloņo-i ba bōyaa-yuō.

⁹ Bikulcaamba maņ naa vii baa ba bōlbaa-ba-i aa ba bieņa yu bieņ komuōņa sa-a-sieī, na saaya na bie bafamba yireiņa yaa-i ta na kāyā-bei. ¹⁰ Da na'a na kāyā umaņ, u yefafalle saaya di waa nuōmba nunni-na, u saaya u suō u bisālmba nuolamma, u saaya u tuō ce niraamba nersīnni-i fafamma, u saaya u tuō saara Diiloņ-dūņ-baamba gbeini-i*, u saaya u tuō kāyā sūntaamba-i aa bi tuō ce ānfafamma-i ma sīnni-na hierē.

¹¹ Bikulcaamba maņ saa vāa yogo, baa dii ba nuņgu-i kāyāmma-na. Da ņ dii-ku, bekūņ da ku ji muonu ba yunni-i, ba ka ciel *Kirsā maama-i jīna kōtuōņgu aa ta ba taara ba soņ. ¹² A ce dumaaņo-na baņ pāa nudīelāņgu maņ baa Kirsā-i, ba ka guōla-kuō a taara wēima hā ba fere. ¹³ A naara kufaņgu-i, da na bie-ba ta na kāyā-bei, ba ka ce yentaamba ta ba wuōra ba bīņ nuōņ-dumieņ-na, ba nunni ka ta ni ko-ba, ba ka ta ba dii ba nunni-i nelma maņ saa hi-ba. ¹⁴ Terieņgu faņgu-na, meī taara bikulcabisālmba bir soņ a hoņ bisālmba aa yiera terduōņ-nu ta ba ce ba dūņ-huōya-maacemma-i, ku yaa i bigāarāamba sie da nuņgu yie. ¹⁵ Kumaņ cie mi ta mi waņ mafamma-i, bikulcaamba namba naana hūmelle-i tī aa cu *Sitāni huōņ-nu.

* 5:10 *Yuifubaa-ba jārā ba niraamba-i dumēi. Nieņ Like 7.44.

¹⁶ Cieņo maņ duo hūu Yesu maama-i aa bikulcaamba waa u dūņ-baamba-na, u'i saaya u tuo kāyā-bei aa yaņ Diiloņ-dūņ-baamba ta ba kāyā bamaņ taamba sī-bei.

Diiloņ-dūņ-baamba yaataambaņ saaya ba bel dumaa

¹⁷⁻¹⁸ Diiloņ-nelma ciera wuo: «Niņ duo tuo muo dīmma-i, η saa saaya η vaa u nuņgu-i» aa tiraa cira: «Maacembiloņo saaya baa u maacemma sullu-i».† Terieņgu fanġu-na, Diiloņ-dūņ-baamba yaataamba maņ cieņ ba maacemma-i fafamma, na saaya na ta na bi ne ba yaaņ-na fafamma; ku huraa bamaņ vaa ba fere baa Diiloņ-nelma wamma-i.

¹⁹ Da ba ta ba cāl yaatieno-i baa mamaņ, aa siertaamba saa yu ba hāi siso ba siei, baa hūu-ma. ²⁰ Umaņ duo cāl, waņ baa-yo banamba yufelle-na, ku yaa bafamba ka kālā.

²¹ Jande, ne Diiloņo-i baa Yesu-Kirsa-i baa *dōrpōpuōrbiemba-i aa η ce nel daama-i ηaa miņ waaņ-ma baa-ni dumaa. Baa ta η ce cieluō. ²² Da η'a η sa suo umaņ ku kaala, baa tugol η haa η nammu-i u yuņgu-na η cārā Diiloņo-i η hā-yo wuo u tuo ce maacemma Diiloņ-dūņgu-na. Baa yaņ banamba ji celieņ-ni baa ba balaanġu-i. Baa yaņ cālmuo da-nie.

²³ Ņ kusūņġuņ η'a ku sa dōl-ni, baa ta η nyōņ hūņkolņo-i yon, ta η nyōņ duvēņo-i tēntēņ.

²⁴ Nuōmba naņ cālmuo dii u sa fuo; a ne da banamba dii ba tiena ba āndaanġu-na aa suo da ba cālmuo-i. ²⁵ Anfafamma sa bi fuo dumei. Halle da ku fie vaaya nie nie, ma ji hel.

6

Kōraambaņ saaya ba waa dumaa baa ba yuntaamba-i

¹ Kōraamba saaya ba ta ba kāņ ba yuntaamba-i fafamma, ku yaa molo sie da biena Diiloņo yerre-i aa bi biena i hūmelle diele-i. ² Kōraamba maņ ba yuntaamba hūyāa Yesu maama-i, ba baa yagar ba nunni-i wuo ba natobimba. Ba saaya ba suo wuo ba yuntaamba hūyāa Yesu maama-i aa ba maama bi dōlnu Diiloņo-i. Terieņgu fanġu-na, ba saaya ba firnu ba hōmmu-i ta ba ce maacemma-i fafamma ba hā-ba. Niņ saaya η ta η waņ mamaņ baa nuōmba-i ma yaa mafamma-i.

Pol diyaa nelma Timote tūnni-na

³ Umaņ duo yaņ Itieno-i Yesu-Kirsa nelmaņ-kerre-i aa tuo waņ u den maama baa nuōmba-i, umaņ duo haar Diiloņ-hūmelle-na, ⁴ kutieno ce bombolma. U sa suo kuyuņġu, aa nuharuņġu'i dōlaanuņ-yuo baa āndapirre aa tiraa tuo ce berru nelsōsōmma-na. Ku yaa juōņ baa nenemuņġu-i, baa

† **5:17-18** Nieņ Anġinamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome) 25.4 baa Kor. dīe. 9.9; Matie 10.10; Like 10.7.

cɔcɔgɔluɔ-i, baa tuosinni-i, baa ānjɔgɔbabalamma-i, ⁵ baa āndapirre-i bamaŋ sa jɔgaan kã yaan-na ba hɔlma-na. Ba ciinaana ninsoŋo-i aa bir ta ba ne wuɔ sɪ Diilon-ḥümelle-i gbeitaara-ḥümelle.

⁶ Coima saa fa, da ŋ haa ŋ nanŋa-i Diilon-ṅo-na, weisinni nanni saa maar nifanni-i, ŋga ŋ saaya ŋ waa neliŋ nuɔni maŋ sa niɛnuŋ moloŋ biŋkūŋgu. ⁷ Ŋ saa da, i juɔ miwaan-ṅo-na baa i nienja ndii, i ka bi bir baa i nienja ndii. ⁸ Kumaŋ gbãan, die tie da i nuŋ-juuru-i baa kompammu-i i hi, nifanni ka saanu baa-ye.

⁹ Bamaŋ kuun gbeija huon-nu, *Sitāni hi ba yaa-i u dii-ba u juon-ṅo-na. U gbu-ba baa bafamba ferŋ yufien-niini yaa-i u bel-ba. A ne da yunŋu si dii-nie, ni kɔsuon-ba yon. ¹⁰ Ŋ saa da, gbein da a ta a dɔlnu-nie a cor, ku yaa diyaan-nin āmbabalma sinni-na hiere. Gbein-maama taa yaanŋa banamba-na a ce ba nanna Diilon-ḥümelle-i, a ce dumaan-ṅo-na muliema si dii bei dei. ¹¹ Ŋga nuɔ nin yen Diilon-wuon nuɔ, baa dii ŋ gboluonŋu maacembabalan daama-na. Ta ŋ kuye viisinnin-kūŋgu-i, baa nelnyulmuŋ-kūŋgu-i aa ŋ haa ŋ nanŋa-i Diilon-ṅo-na. Ta ŋ hira ŋ kɔma-i aa ŋ ta ŋ ce nuamba-i hiēhiē. ¹² Vaa ŋ ferē Diilon-ḥümelle-na. Baa yan Diilon-nelle korra-nie. Diilon-ṅo jɔguon-ni baa difande maama yaa-i ku'i cie u bi-ni ce-ni u wuon-nuɔ. Ŋ waan difande maama yaa-i fafamma nuamba yufelle-na ku belle-na.

¹³ Fieŋie-i-na, mi ka piiye baa-ni Diilon-ṅo maŋ haan nel-biliemba-i baa bimbaamba-i cicilma-i u nu, aa Yesu-Kirsa maŋ waan ninsoŋo-i baa *Pōse-Pilati-i u bi nu. ¹⁴ Nin nu nelma maŋ, ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa, baa yan calmuɔ da-nie, baa yan ba da antaalamma haa-nie a ji hi Itien-ṅo-i Yesu-Kirsa jomma-i. ¹⁵ Diilo fuɔ ferē yaa diyaa yiinŋu fanŋu-i.

U yaa u diei Itien-ṅo-i;

ānfafamma-i hiere ma tien-ṅo-i.

U yaa jamatigibaa-ba-i hiere ba Jamatigi-i,

aa bi waa yuntaamba-i hiere ba Yuntien-ṅo-i.

¹⁶ Fuɔ yaa sa kuun u diei yon.

Cecerma maŋ dii u terienŋu-na

molo sie gbãa piē ma caan-nu.

Molo saa da u yufelle dede

aa molo sie bi gbãa da u yufelle.

Yuntesinni-i baa fɔŋgōtesinni gbīē baa u yaa-i kudēi.

Ma cie.

Biŋkūntaamba maama

¹⁷ Wan baa bamaŋ biŋkūntaamba-i wuɔ ba yan bom-bolma-i, aa ba baa haa ba nanŋa ba nagān-niini-na; ni gbãa biēna aa yan-ba. Ba yan aa ba haa ba nanŋa-i Diilon-na. Biŋkūŋgu biŋkūŋgu, u yaa firiinu u huonŋa-i hā-ye baa-ku

bāmbāale i tie ce i bāaņgu-i. ¹⁸ Waņ baa-ba wuɔ ba ta ba ce kuufafaangu. Ba yaņ ba ānfafamma maara. Ba ta ba ce sām̄ma aa ba yaņ ba nammu ta mu fara fiefie. ¹⁹ Da ba ta ba ce mafamma-i, kuu dii ņaa ba tiera munterfafamu-na ba jīna da ba gbāa ji da cicēlma maņ sa tīeņ dede-i.

Andaperieņgu

²⁰ Timote, Diilon ʉ hāa-ni nelma maņ, bel-ma nammu hāi. Andasəsōnni maņ sa kāaņ hūmeduole baa mie Diilon-hūmelle-i, hiel ņ naņga nie. Bamaņ karaaņ coima-i wuɔ bafamba suɔ yieņgu, baņ fanuņ ba-naa nelma maņ nuɔ-i, baa dii ņ nuņgu-i mei. ²¹ Ba daa nie sī ba suɔ yieņgu, a ce dumaaņo-na, ba naana Diilon-hūmelle-i.

Diilo kāyā-nei.

Polɔ nyegǎan sebɛhǎallɔ man hǎ Timote-i Nelmuoyamma

Pol waa kaso aa nyegɛn sebɛ daayo-i a hǎ Timote-i. Huɔngu fanɔu-na, u taa u mulien aa nuɔmba naa nanna-yuɔ. Uɔ juɔ suɔ wuɔ u yinni tɛ tɛ, maman waa u huɔnga-na, wuɔ nyegɛn-ma duɔ hǎ Timote-i baa-ma. Pol nyegǎan sebɛ daayo yaa perien Diilonɔ-nelma-na.

U duɔn u sebɛ-i baa jaalunɔ. U jaalaa Diilonɔ-i Timote maama-na aa suɔ gboya Timote-i wuɔ u tuɔ ce fuɔ temma; u vaa u fere baa Diilonɔ-maacemma-i kere baman cien-man ba yammu huol baa ma cemma-i (sap. 1-2).

Wuɔ nuɔmba bir baa ba huɔngu aa ta ba wan Diilonɔ-nelma-i baa coima, nga Timote u yan aa u bel Diilonɔ-maama-i nammu hǎi, aa uɔ hǎalǎayǎ maman, u nyaar-meɪ fafamma (sap. 3).

Sebɛ periema-na, Pol kaalaa u sɔlma-i, nga wuɔ yinduɔngu u saa ji hel Diilonɔ huon-nu dede. Diilonɔ uɔ kǎayǎ-yuɔ dumaa, u nunɔ bi tiraa hi mafamma-i (sap. 4).

Jaalunɔ

¹ Muɔ Pol, muɔmeɪ nyegǎan sebɛ daayo-i. Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilon muɔ nǎa Diilonɔ uɔ'a ma ce dumaa. Diilonɔ uɔ pǎa nunɔ-i wuɔ uman duɔ suur Yesu-Kirsa horre-na uɔ ka da cicɛlma man, wuɔ mi wuɔra wan mafamma maama yaa-i.

² Timote, mi biɛn nuɔ, mi nyegɛn sebɛ daayo-i da mi hǎ nuɔnei. I To-i Diilonɔ-i baa Itienɔ-i Yesu-Kirsa-i ba ce hujarre nie aa kǎayǎ-nie aa fɛ n huɔnga-i.

Pol dii sireɔna Timote-i-na

³ Mi jaal Diilonɔ-i. Mi cǎa u yaa-i baa huɔnga diei nǎa mi bɛncuɔmban siire ce-ma dumaa. Da mi ta mi cǎrǎ-yuɔ huɔngu huɔngu, n maama sa karaanu-mie. ⁴ Niɔ kaalaa kaalunɔ man*, ku maama saa karaanu-mie; a ce dumaanɔ-na, n kɔma gbuu bel-mi. Mi taara mi da n yufelle ku yaa mi huɔnga ka fɛ.

⁵ Niɔ hɔyǎa Yesu maama-i baa huɔnga diei dumaa, mafamma saa bi karaanu-mie. Ku duɔn baa n nyubɛncɔnɔ-i Losi yaa igɛna, n nyu-i Enisi sire bie-ku, mi suyaa mie nuɔ n bi siire bie kuuduɔngu fanɔu yaa-i.

⁶ Terienɔ fanɔu-na, mi ka tir nel daama-i baa-ni: Miɔ haa mi nammu-i nie aa cǎrǎ Diilonɔ-i u hǎ-ni fɔngɔ man, baa yan u kusirre n wulaa. ⁷ Baa tie holle; Diilonɔ uɔ hǎa-ye u *Yalle

* **1:4** Ku gbǎa waa uɔ kaalaa kaalunɔ man Yesu pɔpuɔrbiɛmba maacemma sebɛ-i-na 20.37.

maŋ, di sa ce-ye kortaan miε, di dii holle yiε aa ta di ce i tiε dol i-naa aa tiε suō i fεrεŋ belma.

⁸ Terienŋu faŋgu-na, baa ce senserre baa Itienŋo nelma wamma-i. Aa baŋ diyaa muōŋo-i kaso-i-na fuō maama-na, baa bi ce senserre aa ŋ hel mi huōŋ-nu. Diilonŋ uŋ hāa-ye fōŋgūō maŋ, yaŋ i ce u yaa gboruōŋgu aa i hīrā mulεma-i *Neldōdōlma maama-na. ⁹ Diilonŋo yaa kuraa-ye aa ce-ye u baan miε. U saa ne i fafaanŋu aa ce-ma! U taa u taara u cor baa Yesu-Kirsa-i ce-ye dēi ku'i ciε. Ma waa u huōŋga-na aa miwaanŋo suō duō jīna. ¹⁰ Fiεfiε yaa nuō-i i Konkortienŋo-i Yesu-Kirsa jomma ciε i da cedεiŋ daayo-i. U yaa juō ji yiεra kuliŋgu-i ku maacemma-na aa pigāan wuō diε hūu Neldōdōlma-i i ka da cicēlma maŋ sa tīεŋ dede-i.

¹¹ Diilonŋo ciε-mi Yesu *pōpuōrbilonŋ muō mi ta mi wuōra mi waŋ Neldōdōl daama yaa-i mi pigāan nuōmba-i baa-ma. ¹² Ku'i ciε ŋ da mi ce sūlŋ daama temma-i. Ŋga senserre sa da-mi baa-ma. Mi suō miŋ haa mi nanŋa-i umaŋ nuō-i aa mi suyaa miε uŋ hāa-mi mamanŋ, ku fōŋgūō dii-yuō u duō gbāa ce mi bella-mēi ji hi gēŋgeryiŋgu-i.

¹³ Miŋ waanŋ ninsoŋ-nelma maŋ baa-ni, ta ŋ wuō ma hūmelle-i. Nelnyulmu maŋ dii-yiε baa Diilonŋ-hūmelle huōŋga maŋ dii-yiε Yesu-Kirsa horre-na, bel-ni fafamma. ¹⁴ *Diilonŋ-Yallenŋ yeŋ ŋ huōŋga-na, bel nel daama-i fafamma.

¹⁵ Ŋ saa bi yaŋ-ma suōma, Diilonŋ-dūŋ-baamba maŋ *Asi-i-na ba naana-miε hiere, halle baa Fisel baa Ermoseni-i hiere ba naana-miε. ¹⁶ Ŋga Diilo kāyā Onesifōr dumellenŋ-baamba-i. Miŋ fiε mi ye kaso-i-na, senserre sa da-yo baa nuōmba-i; u juō u dii sireiŋa miε. ¹⁷ Uŋ diyaa u gboluōŋgu-i *Ɔrōmu-i-na, u taaraaya-miε fuō ji da-mi. ¹⁸ Gēŋgeryiŋgu-na, Itienŋo kāyā-yuō a ce Diilonŋo ce hujarre yuō. Uŋ ciε kumanŋ hā-mi Efesi-i-na, nanŋ fεrε-i ŋ suō-ku ŋ yaŋ nuōmba-i hiere.

2

Ŋ saaya ŋ hīrā ŋ kūōma-i Yesu-Kirsa maama-na

¹ Mi biε, nuō fuō, Yesu-Kirsaŋ ciε baa-ye cemma maŋ, yaŋ ku ta ku dii sireiŋa niε. ² Miŋ waanŋ nelma maŋ baa-ni nuōmba bōi yufelle-na, ne nuōmba namba ŋ dii-ma ba nammu-na. Kutaamba saaya ba vii, aa ba saaya ba gbāa ta ba hāalā banamba baa-ma.

³ Ta ŋ hīrā ŋ kūōma-i ŋaa sorosiyieŋ nuō Yesu-Kirsa huōŋgu-na. ⁴ Sorosiyieŋo maŋ duō tuō taara u ce u yuntienŋo huōŋga-i, u sa dii u nanŋa-i wēlma namma-na, u tuō yii baa sorosisinni yaa yonŋ. ⁵ Aa da ba'a na finu gbaruŋ-nu aa nanŋ sa gbar banŋ'a na gbar dumaa, nanŋ ka ce niε gbāa yar? ⁶ Suontienŋ uŋ mulāanŋ baa u suōŋgu-i, fuō yufelle yaa saaya di hel igēna u dīmma-na.

⁷ Miŋ waŋ nelma maŋ baa-ni, ne-ma torro aa Itienjo ka ce ŋ suo ma yaanŋa-i hiere.

⁸ Yaŋ Yesu-Kirsa maama ta ma tienu-nie, *Davidi háayēlŋo, u kuu aa sire ŋaa maŋ waan dumaa *Neldodolma-na. Mi wuora mi waŋ Neldodolma famma yaa-i. ⁹ Mi muliēŋ nelma famma maama yaa nuo-i. Ba bilaa-mi vaa-mi ŋaa nelbabalan muo. Nga ban fie vaa-mi, ba saa gbāa vaa Diilonj-nelma-i. ¹⁰ Ku'i cie ŋ da mi nie Diilonjo yufellenj hilaa bamaŋ nuo-i aa hīerā muliēŋ daama-i hiere. Mi cie mafamma-i Yesu-Kirsa duo bi kor bafamba-i ba da suur Diilonj-nelle-na. ¹¹ Nel daama-i coima sí:

Da kuo i hūyāa-ma a ku baa Yesu-Kirsa-i,
i ka bi sire a waa baa-yo.

¹² Aa die hīrā muliēma-i fuo maama-na,
i ka ce i bāanŋu-i baa-yo.

Die cīina-yuo,
fuo ka bi cīina-yie.

¹³ Da kuo huhurmantaan miε,
fuo-i huhurmantienjo sí;
u sie gbāa yagar fuo ferēŋ nun-āndaanŋu-i.

Timotenj saaya u bel u ferē dumaa

¹⁴ Diilonjo yufelle-na, ta ŋ waŋ nel daama ta ma tienu nuomba-i, wuo ba baa gāŋ baa moloŋo nelmanj-yuŋ-nu. Ijieni fanni sa fa weima. Umanj duo waa nu-ni, ku biēna u Diilonj-hūmellenj-kūŋgu-i. ¹⁵ Gbāŋ waa nelfefeiŋ nuo Diilonjo yufelle-na. Ŋ maacemma saa saaya ma ta ma da-ni senserre. Waŋ Diilonj-nelma-i maŋ saaya ma waŋ dumaa. ¹⁶ Hiel ŋ nanŋa āndasosōnni-na baa āndenni maŋ sa kāan hūmeduole baa miε Diilonj-hūmelle-i. Bamaŋ waan nifanni temma-i, ba maa Diilonjo-na ba kā. ¹⁷ Ba nelma dii ŋaa pācōcō ta ma guola nuomba yunni-i ma kā. Unanjo yaa Imene-i aa unanjo yaa Fileti-i. ¹⁸ Ba yaan ninsoŋo-i aa ta ba pira nuomba-i Diilonj-hūmelle-na wuo kuomba siire cor tī. ¹⁹ Nga Diilonj un jīēna dūntuole maŋ, dii dii di temma-i. Ma nyegāan dūntuole fande-na wuo: «Itienjo suo u baamba-i.» Aa tiraa nyegēŋ wuo: «Umanj duo cira fuo dii baa Itienjo-i, kutienjo saaya u hiel u nanŋa kuubabalaanŋu-na.»

²⁰ Da ŋ suur weiŋ dūŋgu-na, ma sí ŋ da jukalni-i ni sínni-na hiere ke? Da ku waa yibuo, u hiel sukpekpellun-ŋiini yaa-i, aa da ku waa yigbāŋgbālāanŋu-i u hiel sudodollun-ŋiini. ²¹ Kuu bi dii dumēi baa miēŋo-i. Miŋ tagaaya āmbabalma sínni maŋ pigāan-ni daani-i, umanj duo bel u ferē nie, kutienjo ka waa ŋaa jukalni maŋ ban tieraa-ŋie jīna ta ba hiel-ni yibōmbōmbaa-ba-na. Ni ka waa ta ni fa ni tienjo maama-i u tuo bie-ni u ce maacenfafamma-i ma sínni-na hiere.

²² Timote, naaciemban kuyen niibabalanni man, ne-ni aa ŋ yaŋ-ni. Ta ŋ kuye viisinni, baa Yesu maama, baa nelnyulmu. Taa na nunu na-naa fafamma baa baman cāarāŋ Itieŋo-i baa huŋga diei. ²³ Baa dii ŋ nunŋu-i miminsinni-āndenni-na baa nelsosomma-na, ni jo baa berru. ²⁴ A ne da Itieŋo cāarāŋo saa saaya u ce berru. U saaya u fa baa nuomba-i hiere aa tuɔ suɔ ba hāalamma baa Diilon-nelma-i, aa waa hōhinantieŋo. ²⁵ U saaya u tuɔ tagaaya Diilon-nelma-i da yambaa u pigāaŋ anyagarmantaamba-i, ku nie sī Diilonŋo ka kāyā-bei ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i aa sie ninsoŋo-i. ²⁶ *Sitāni bilaa-ba ce-ba u koraamba; mafan da ma ce, ku yaa ba ka gbāa hūu ba fere u korsinni-na aa waa ba fereŋ nuɔ.

3

Balaanŋu man ka waa miwaanŋo timma-na

¹ Ŋ saaya ŋ suɔ wuɔ miwaanŋo timma-na yinni nanni ka huol. ² Nuomba ka ta ba ce nahuŋga, gbein-maama ka ta yaanŋa bei, bombolma ka ce ba ta ba kaal ba fere. Ba ka ta ba tuora Diilonŋo-i. Ba sie ji ta ba nu ba bincuamba nunni-i. Ba sie ji ta ba suɔ ānfafamma-i. Ba sie ji ta ba kāŋ Diilon-biŋkūŋgu. ³ Ba ka waa hōduraamba, yebienataamba, kakarkuontaamba, bubolaamba, ba sie ji ta ba suɔ ban biŋ kuman ānfafamma-i. ⁴ Ba ka ta ba hel ba-naa honniŋ aa waa hōhuoltaamba. Bombolma ka cōruonu-bei. Ba yufieŋ-maama ka ta yaanŋa bei a yaŋ Diilon-maama-i. ⁵ Ba ka ta ba cu nuomba yammu-i wuɔ ba wuɔ Diilon-hūmelle, a ne da ba hōmmu-na ba ciinaana u fōŋgūo-i. Baa ta ŋ pie kufanŋu taamba-i. ⁶ Ba hōlma-na, banamba wuora dumieŋa-na ba tāal cakarkuontaamba-i ba dii-ba ba kuɔcuŋgu-na. Caamba famba saa nan kaasinni Diilon-hūmelle-na, ba yufieŋ-maama taa yaanŋa bei. ⁷ Bāanŋu-i baa isuŋgu-i ba taara ba suɔ yiŋgu, ŋga ninsoŋo yaraa-ba suoma. ⁸ Sanesi-i baa Sāmbiresi-i* ban ciinaana *Moisi-i dumaa, daaba bi ciinaana ninsoŋo-i dumai. Ban jōguŋ man ma saa fa. Ba Diilon-kūŋgu saa jāal kaanŋu. ⁹ Ŋga ku sie vaaya nuomba ka suɔ wuɔ daaba sa waŋ ninsoŋo ŋaa ban suyaa baa Sanesibaa-ba-i† dumaa.

¹⁰ Nuɔ fuɔ, ŋ daa miŋ hāalāyā nuomba-i kuman. Ŋ daa mi ciluɔ-i. Ŋ suɔ miŋ donyan kuman. Ŋ suɔ mi Diilon-hūmellen-kūŋgu-i. Ŋ daa miŋ koŋ mi huŋga-i dumaa. Ŋ suɔ

* **3:8** Sanesi-i baa Sāmbiresi-i: *Yuifu ba bincuamba taa ba bi Esipitaan hiriemba-i dumai. Nieŋ ba maacemma-i Helman-sebe-i-na (Exode) 7.11-12. † **3:9** Sanesibaa: Ku birii a saanu baa cerma Girckimma-na ma nyegāaŋ wuɔ «Sanesi baa Sāmbiresi». Nieŋ 3.8.

mi nelnyulmuŋ-kūŋgu-i aa ŋ suɔ miŋ nyaarāa Diilonŋ-maama-na dumaa. ¹¹ Kumaŋ haa-miε Antiyɔsi-i-na, baa Ikoniyɔmu-i-na, a naara Lisire-i-na, ŋ suɔ-ku. Miŋ cie sūlma maŋ, ŋ suɔ-ma. Mulien hama-i mi saa ce-ma? Nga Itienŋo hielaa mi yuŋgu-i mei hierē. ¹² Ku yaanga yaa dumaanŋo-na; bamaŋ da ba ta ba taara ba wuɔ Diilonŋ-hūmelle-i diŋ saaya di wuɔ dumaa Yesu-Kirsa horre-na, ba ka mulien. ¹³ Nga nelbabalaamba-i baa huhurmantaamba ka cor baa ba balaanŋu-i. Ba ka pira banamba-i aa bi pira ba fεε.

¹⁴ Nuɔ fuɔ, niŋ hāalāayā kumaŋ aa siε-ku wuɔ ninsoŋo, belku nammu hāi. Ŋ suyaa niŋ hāalāayā-kuɔ umaŋ wulaa-i. ¹⁵ Ŋ suyaa Diilonŋ-nelma-i dii ŋ bisānsīniŋ. Da ŋ haa ŋ nanŋa-i Yesu-Kirsa-i-na, ma yaa gbāa ce-ni nelnurāŋ nuɔ ŋ kor. ¹⁶ Mamaŋ nyegāaŋ Diilonŋ-nelma-na hierē, ma hilaa Diilonŋ nuŋ-nu. Ma kāyā nelie suɔ ninsoŋo-i, ma hiel coima moloŋ nuŋ-nu, ma dii elienŋo hūmefafallenŋ aa ce-ni nelviinŋ nuɔ. ¹⁷ Diilonŋ-nelma tigiinŋ Diilonŋ-nolŋo-i fafamma u hi u fuonŋu-i tuɔ gbā u ce ānfafamma-i ma sīni-na hierē.

4

Waŋ Diilonŋ-nelma-i

¹ Yesu-Kirsa jomma maama-na duɔ ji gεr cicēlmantaamba-i baa bikuomba-i, baa u *nellentesīni bi maama-na, mi ka waŋ nel daama-i kuola-mei baa-ni Diilonŋo yufelle-na baa Yesu-Kirsa fuɔ fεε bi yufelle-na: ² Ta ŋ waŋ Diilonŋ-nelma-i baa nuɔmba-i. Ku balaanŋ o, ku faa o, ta ŋ waŋ-ma. Dii nuɔmba-i hūmefafalle-na. Umaŋ duɔ cāl, waŋ-ma baa-yo wuɔ u cālāa, aa ŋ ta ŋ bi dii sirēiŋa bei. Mafamma-i daama-i hierē, ta ŋ ce-ma baa hōhīnaŋga. ³ Ŋ saa da, yiinŋu dii baa yiinŋu, nuɔmba ka ta ba gbar ninsoŋo-na ba nyaanu ba yufienŋ-maama. Ba ka hiel ba yufellenŋ-nuɔmba da bāmbāale ba ta ba piye kumaŋ suuriinuŋ-bei. ⁴ Ba ka ciina ninsoŋo-i aa ta ba nu nelsɔsɔmma. ⁵ Nga nuɔŋo-i, ta ŋ suɔ ŋ fεεŋ belma wεima-na hierē, ta ŋ hīrā ŋ kūma-i, ta ŋ kuye *Neldɔdɔlma wamma-i. Diilonŋ uŋ hāa-ni mamaŋ hierē, ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa.

Polyinni tīε tī

⁶ Muɔ fuɔ, mi yinni tīε tī. Mi ka ce ŋaa tāmmanŋ-kūŋgu hā Diilonŋo-i. ⁷ Mi kūɔ ciefafaanŋu. Miŋ taa mi donya kumaŋ mi hii-ku. Mi saa nanna Diilonŋ-hūmelle-i. ⁸ Fiefiε-i-na, mi viisīniŋ-nyantuoluo dii tuɔ cie-mi. Itienŋ uŋ suɔ u gεr, u ka hā-mi baa-yo gēŋgeryiinŋu-na. Aa muɔ sī mi diei yonŋ, u jommaŋ ka dɔlnu bamaŋ hierē, bamaŋ niyaŋ u jomma-i, u ka hā kutaamba-i baa ba bi baamba-i.

⁹ Gbāŋ ŋ jo donduo mi wulaa. ¹⁰ Demasi nanna-miε aa tuɔ yii baa miwaanŋ daayo huɔya-niini. Dumandε-i-na, u taa kā

Tesalonike. Kiresã fuo kã Galasi aa Tite kã Dalmasi. ¹¹ Like yaa tŷyãa baa-mi u diei yoŋ. Ta ŋ jo baa Marke-i, u maacemma dii mi wulaa boi. ¹² Mi puoŕaa Tisike-i Efesi. ¹³ Da ŋ ta ŋ jo, ŋ bie mi waan-joŋgoruo-i Karpusi wulaa dii Torasi-i-na ŋ ji hã-mi, baa sebebaa-ba-i. Cãaniŋ-sebebaa-ba* kũŋgu yaa dii kpelle yaŋ.

¹⁴ Alesãndire maŋ fãnaŋo-i, u cie karaaŋgu baa-mi cor, Itienŋo ka pã-yo ku soŕaaŋgu. ¹⁵ In waan Diilon-nelma maŋ, u ciinaana-mei hiere, a ce dumaanŋo-na bel ŋ ferε yuo.

¹⁶ Baŋ'a ba ce mi andaanŋu-i yidŷelãŋgu-na, molo saa cu mi huon-nu, ba naana-miε hiere. Diilo baa yuu-ba ku cẽmelle. ¹⁷ Baŋ fiε nanna miε, Itienŋo saa nanna-miε; u hãa-mi holle mi waŋ u maama-i maŋ saaya ma waŋ dumaa. *Nieraamba-i niliŋa-na hiere ba nuo-ma ka saa. Aa u tiraa hũu-mi kuliŋgu nammu-na†. ¹⁸ Itienŋo ka cor tuo hiel mi yunŋu-i weima-na hiere; u ka kor-mi aa ce mi suur u nelle-na. Boboima gbŷe baa u yaa-i honni maŋ joŋ. Ma cie.

Jaaluperienŋu

¹⁹ Jaal Pirsika-i‡ baa Akilasi-i a naara Onesifor dumellen-baamba-i ŋ hã-mi. ²⁰ Erati tŷyãa dii Korēnti. Turofimu saa da hinni mi yaŋ-yo dii Mileti. ²¹ Gbãŋ ŋ jo aa waanŋu suo da ku tã.

Ebulusi pãa ŋ jaaluŋgu, baa Pudēnsi-i, baa Linusi-i, baa Kulodiya-i a naara Diilon-dũŋ-baamba namba-i hiere.

²² Itienŋo tŷe baa-ni. U kãyã-nei hiere.

* **4:13** Cãaniŋ-sebebaa-ba: Bafamba taa ba ce cãani yaa ŋaa sebebaa ba nyegēŋ. † **4:17** Kuliŋgu nammu-na: Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãaŋ girekimma-na wuo: Aa tiraa hũu-mi jara nunŋu-na. ‡ **4:19** Pirsika yerre nande yaa Pirsili. Niεŋ Pɔpuoŕ. 18.2.

Polɛ nyegãan sebɛ man há Tite-i Nelmuoyamma

Tite waa Pol wuɔratienɔ nanɔ. Nga u saa waa *Yuifuyienɔ; u waa *nieryienɔ aa hũu Yesu maama-i (Gal. 2.1-3). U kãayã Pol bɔi u maacemma-na. Polɛ nyegãan sebɛ daayo-i hã-yo huɔngu man nuɔ-i, u waa Kireti. Pol naa ce u tɛna terienɔgu-na duɔ kãyã Diilonɔ-dũɛ-baamba-i ba suɔ ba maacemma belma Diilonɔ-dũɛgu-na.

Pol piye Diilonɔ-dũɛ-baamba yaataamban gbɛ ba waa du-maa, aa cira baman mielãan Diilonɔ-nelma-i ba pira nuɔmba-i, ba ta ba nuola-bei (sap. 1). U pigãan Tite-i un saaya u wan man baa Diilonɔ-dũɛ-baamba-i: Bĩncuɔmba-i, cicɔraamba-i, naaciamba-i baa kɔraamba-i, nelienɔ nelienɔ baa u nelma (sap. 2). Ku huɔngu-na, u dii u nunɔgu-i Diilonɔ-dũɛ-baamban saaya ba ta ba wuɔ gboluɔngu man, aa da na ta na nunu na-naa tɛnamma-na kun faa dumaa (sap. 3).

Jaaluɔgu

¹ Muɔ Pol, muɔmɛi nyegãan sebɛ daayo-i. Mi cãa Diilonɔ aa tiraa waa Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilon muɔ. Diilonɔ yufellen hila baman nuɔ-i, u puɔraa-mi wuɔ mi kãyã-bei ba hũu u maama-i aa pigãan-ba ninɔɔ-i ba da ba ta ba wuɔ u hũmelle-i fafamma. ² Mafamma da ma ce, Diilonɔ-i Ninɔntien un pãa cicɛlma man nunɔgu-i aa suɔ duɔ jina miwaanɔ-i, ba ka ta ba hĩn ma taalunɔgu. ³ Diilonɔ-i i konkortien un ɲa naa dii huɔngu man duɔ kor nelbiliamba-i, kun juɔ hi, u puɔr-mi baa u nelma-i mi ta mi wuɔra mi wan-ma baa nuɔmba-i ba da ba suɔ-ma.

⁴ Tite, mi nyegɛɛn sebɛ daayo-i da mi hã nuɔnɛi baa-yo. Mei ferɛɛn biɛnɔ'i nuɔnɔ-i i Diilonɔ-hũmelle-na. I To-i Diilonɔ-i baa i Konkortienɔ-i Yesu-Kirsa-i ba kãyã-niɛ aa fɛ ɲ huɔnga-i.

Diilonɔ-dũɛ-baamba yaatienɔ stnni-i

⁵ Tite, mi yaan-ni Kireti-i-na ɲ da ɲ perien maacemma man tɛyãa cemma terienɔgu-na aa ɲ da ɲ wuɔra fiɛl yaataamba há Diilonɔ-dũɛ-baamba-i nilɛɲa-na hiere ɲaa miɲ waan-ma baa-ni dumaa. ⁶ Da ɲ'a ɲ fiɛl uman, cãlmuɔ saa saaya u da-yuɔ aa u saaya u waa ciɛnɔ diei tienɔ. U bisãlmba saaya ba hũu Yesu maama-i, ba ciluɔ saaya u vii aa ba saaya ba ta ba nu ba bĩncuɔmba nunni-i. ⁷ Diilonɔ-dũɛ-baamba yaatienɔ ce Diilonɔ-maacemma, a ce dumaanɔ-na cãlmuɔ saa saaya u da-yuɔ. U saa saaya u waa bombolmantienɔ, u huɔnga saa saaya ka maar-o,

u saa saaya u tuɔ ce koŋhiliŋgu, u saa saaya u waa berkartiɛno, u saa bi saaya u tuɔ wuo huhurma-na. ⁸ Ku saaya u tuɔ suɔ niraamba belma aa waa ɛnfafammancerɔno. Ku saaya u waa nelnurɛno, aa waa nelviino, aa tiraa waa Diilon-nolno. Ku saaya u tuɔ suɔ u fɛɛɛɛ belma. ⁹ Kutieno saaya u nyaar Diilon-nelma-na a wuo ma hūmelle-i ɲaa un hāalāayā-mɛi dumaa, ku yaa u ka gbāa waŋ-ma fafamma a dii sireiŋa nuɔmba-na aa da nuŋgu nuharuntaamba-na.

Bel η fɛɛ coikartaamba-na

¹⁰ Na saa da, yaagbārāamba maaraaya; ba nunni sa suɔ aa dɔl. *Yuifubaa-ba maŋ suurii Yesu horre-na, ba yaa bɔi. Da ba ce ba ta ba piiye ba taal banamba-i. ¹¹ Maman saa saaya wamma, ba waŋ ma yaa-i da ba da nallā ba nienja-i. Baa yaŋ ba cor baa-ku, ba guɔla dumienja bɔi dumaano-na. ¹² Ba nellen-tobino nanɔ waa tuɔ suɔ yiɛŋgu, u saa fuo-ma, u waan-ma wuo: «Kirɛtitaamba sa waŋ ninsonɔ gbula. Ba balaan ɲaa kɛlāamba aa tiraa waa yentaamba. Ba yii baa ba kusūnni yoŋ.» ¹³ Un waan manan, u saa kar coima. Terienɲu faŋgu-na, fulnu-bei η waŋ ninsonɔ-i baa-ba ku yaa ba ka vii Diilon-hūmelle-na. ¹⁴ Waŋ baa-ba wuo ba baa fer Yuifu ba yiinatimma-i, ninsonɔ si; aa nuɔmba maŋ ciinaana ninsonɔ-i, ba baa cu ba nelma huon-nu. ¹⁵ Neliɛŋ nuɔ η huon da ka waa welewele, η weima-i hiere ma bi waa welewele dumɛi. Ŋga baman guɔlaaya ba fɛɛ aa ciina Diilonɔ-i, fafaanɲu diei kuu si dii-bei. Ba balaan baa ba hōmmu-i hiere. ¹⁶ Ba wuɔra ba piiye wuo bafamba suɔ Diilonɔ-i, a ne da ban ceŋ kuman ku pigāan wuo ba sa suɔ-yo. Ba balaan cor, ba sa nu neliɛŋ āndaanɲu, ɛnfafamma yaraa-ba cemma ma kūŋgu-na hiere.

2

Babincuɔmban saaya ba waa dumaa

¹ Tite, Diilon-hūmellen taaran kuman, nuɔ ta η hāalā nuɔmba-i ku yaa-i. ² Waŋ baa babincuɔmba-i wuo ba ta ba suɔ ba fɛɛɛɛ belma, ba waa bincɔfafaamba, ba waa nelnurāamba aa ba nyaar Diilon-maama-na, ba yaŋ nelnyulmu waa-bei, aa ba waa hōhinantaamba.

³ Aa η bi waŋ baa cicɔraamba-i wuo ba ta ba ce Diilon-bisālɲ temma. Ba yaŋ sikuɔŋa-i, ba baa bi yaŋ kolma ta yaanɲa bei. Ba ta ba dii nelfafamma nuɔmba tūnni-na. ⁴ Ku yaa cabisālmba ka ta ba suɔ ba dɔl ba bɔlbaa-ba-i baa ba bisālmba-i. ⁵ Ba ka ce nelnurāamba, baa cafafaamba. Ba ka yiera terduon-nu aa vii aa ta ba siɛ ba bɔlbaa-ba wulaa. Mafan da ma ce, molo siɛ da biɛna Diilon-hūmelle yerre-i.

Titen saaya u ce kuman hā naaciemba-i

⁶ Dii nelma naaciemba tūnni-na wuɔ ba yan bisānsinni-i. ⁷ Nan fɛrɛ-i, ɲ saaya ɲ yan ɲ ciluɔ fa wɛima-na hiere; ba ta ba ne u yaa-i aa ta ba ce. Ta ɲ wan Diilonɲ-nelma-i baa-ba man yen dumaa; baa ta ɲ puona baa-ma. ⁸ ɲ nelma saaya ma kon, huhurma saa saaya ma waa-mɛi, ku yaa ɲ bigāarāamba siɛ da cāl-e. Mafan da ma ce, ba yammu ka ture.

Kɔraamban saaya ba waa dumaa

⁹ Kɔraamba saaya ba ta ba siɛ wɛima-i hiere ba nebimba wulaa. Ba ta ba ce ba hɔmmu-i. Ba baa ta ba fanu baa-ba. ¹⁰ Ba baa bi ta ba cuo ba nagāɲ-niini-i. Ba yan aa ba firnu ba hɔmmu-i baa-ba, ku yaa nuɔmba ka siɛ Diilonɲ-nelma-i, u yaa i konkortieno-i.

Diilonɔ hujarre yaa kuraa-ye

¹¹ Na saa da, Diilonɔ pigāan-ye u hujarre-i a ce nelbiliemba-i hiere ba da ba gbāa kor. ¹² Diilonɲ unɲ ciɛ hujarre-i yiɛ, ku ciɛ i hiel i nanɲa kuubabalaanɲu cemma-na, aa ce i sa gbar nyaanu i yufien-niini-i banamba temma-i. U ciɛ kufanɲu-i i diɛ gbāa bel i fɛrɛ fafamma nyunɲo ku bāan daaku-na, aa vii aa tiɛ ce Diilonɔ huɔnɲa-i ¹³ i ciɛ yibuɔ man inɲ hinɲ u taalunɲu-i. Yiinɲu fanɲu-na, i ka da Dombuɔ bɔbɔima-i, i ka da i konkortieno-i Yesu-Kirsa bɔbɔima-i. ¹⁴ U yaa hāa-ba u fɛrɛ ba ko-yo i sɔlaanɲu-i duɔ hiel i yunni-i āmbabalma-na aa migāanɲ i hɔmmu-i da welewele ce-ye fuɔ baanɲ miɛ i diɛ gbāa tiɛ kuye ānfafamma cemma-i.

¹⁵ Niɲ saaya ɲ ta ɲ wan mamanɲ ma yaa mafamma-i. Nuɔnei yaatienɲ nuɔno-i, ta ɲ dii sireiɲa bei aa ɲ bi ta ɲ nuola-bei. Baa yan molo ce yaadolle baa-ni.

3

Diilonɲ unɲ taaranɲ wuɔsaanɲu man

¹ Ta ɲ titirre-mɛi baa Diilonɲ-dūɲ-baamba-i wuɔ ba saaya ba ta ba siɛ fāamaambaa-ba wulaa baa yuntaamba bi wulaa. Ba ta ba nu ba nunni-i aa ta ba kuye kuufaanɲu cemma-i. ² Ba baa wan āndaparaanɲu a hā moloɲo, ba baa ce berru baa moloɲo. Ba suɔ ba fɛrɛɲ belma aa ba bi bel nuɔmba-i hiere da hiɛhiɛ. ³ Na saa da, miɛ fɛrɛ-i i waa dumɛi, i saa tiɛ suɔ kuyunɲu. I saa tiɛ hūu ānhūuma. Ii naa pira, i taa i ce kumanɲ dɔlaanunɲ-yiɛ yon, aa i yufien-maama naa ta yaanɲa yiɛ. I maacemma saa naa fa, nenemunɲu waa-yiɛ. I waa pɔpɔraanɲ miɛ aa i taa i bigāanɲ i-naa. ⁴ Nɲa Diilonɔ-i i konkortienɲ unɲ juɔ'a u ka pigāanɲ nuɔmba-i u fafanɲu-i baa u nelnyulmu-i yiinɲu manɲ nuɔ-i kunɲ juɔ hi, ⁵ u kuraa-ye. Inɲ hii ce ānfafamma manɲ, u saa ne mafamma aa kor-e dɛ! Nɲa i hujarre'i kuɔ-yo u kor-e. U hāa-ye u *Yalle yaa a kor-e. U Yalle caya-yiɛ hūmmanɲ temma a

hur i āmbabalma-i a ce-ye nelfelaan miε i donj tie ce ānfelεno.
 6 U puɔraa i koŋkortienjo-i Yesu-Kirsa yaa jo baa-de sām̄baga
 yufelle ji hā-ye. 7 U ciε mafamma-i wuɔ uŋ dɔlaa-ye aa ce-ye
 nelviin miε, in hīŋ cicēlma maŋ taalunju-i, i ce ma taan miε.

Bel η fεε terbiēnataamba-na

8 Nel daama-i nuharunju si dii-mei, mi taara η waŋ-ma
 kuola-mei, ku yaa bamaŋ haa ba nan̄ga Diilonjo-na ba ka ta
 ba kuye ānfafamma cemma-i. Ku faa aa ku kāyā nuɔmba-i
 hiere. 9 Baa nyiēsīŋ nelma maŋ yunju si dii-mei, bīncuəŋ-
 yireiŋa-i, cɔcɔgɔluɔ-i, āndapirre-i *ānjīnamma-na, hiel η nan̄ga
 niε. Mamaŋ mafamma-i daama-i hiere yunju si dii ma diei
 nuɔ, ma sa kāyā nelieŋo. 10 Da kuɔ nelgboronjo dii na hɔlma-na,
 da η gboya-yuɔ ku yu i hāi aa u saa nanna, hiel-o na hɔlma-na.
 11 Nj suyaa kerre wuɔ fuɔ temma-i u naana Diilonj-hūmelle-i.
 Aa uŋ yagaraa cor tuɔ ce kuubabalaanju-i, u kɔsuəŋ u fεε'i
 dumaanjo-na.

Andaperienju

12 Artemasi-i baa Tisike-i mi ka saan unaa kā na wulaa. Duɔ
 kā, η gbāŋ η jā-mi Nikopolisi-i-na; mi taara mi ka ce waan-
 huəŋgu-i kusuəŋ-nu'i. 13 Senasi maŋ piiyen u kāyā nuɔmba-i
 gēŋgerbaa-ba-na, gbāŋ η kāyā-yuɔ baa Apolōsi-i, da ba biε
 hūmelle-i bīŋkūŋgu baa naa ba wulaa. 14 I natobimba saa
 saaya ba waa yon nelbiliemba; ba saaya ba hāalā ānfafamma
 cemma-i ta ba gbā ba kāyā sūntaamba-i.

15 Bamaŋ dii baa-mi hiere bande-i-na ba pāa η jaalunju. In
 daa jēnaamba maŋ Yesu horre-na, jaal-ba η hā-ye.

Diilo kāyā-nei hiere.

Polŋ nyegãan seɓe maŋ há Filemɔ-i Nelmuoyamma

Filemɔ waa nelbuɔ. U nuɔ Yesu maama-i Pol yaa wulaa-i aa hũu-ma. U waa tiena Kolɔsi. Kɔraamba waa baa-yo. U kɔriɛŋo naŋo-i ba taa ba bɪ-yo Onesimu. Onesimu ji gbar aa naa yaŋ-yo. Uŋ gbaraa dumaanɔ-na, yiŋgu nanɔgu-na u kã ka da Pol dii kaso-i-na. Pol wuɔ piiye Yesu maama-i baa-yo fuɔ wuɔ bi hũu-ma.

Huɔŋgu nanɔgu juɔ hi, Pol wuɔ saan-yo há u yuntienɔ-i baa-yo. Ku waa kɔriɛŋo maŋ duɔ gbar aa ba hi-yo bel-o, ba sa puona baa u kũɔma huolma-i. Seɓe daayo nyegẽmmaŋ-yunɔgu yaa kufanɔgu-i duɔ cãrã Filemɔ-i wuɔ u ce jande aa u yaŋ Onesimu bir suur u dumelle-na, u baa gãŋ baa-yo, u yaŋ aa u bel-o fafamma kere ba cie baaduɔmba *Kirsã horre-na.

Pol hiiriye u yalle-i baa u jienɔ-i u seɓe-i-na. U sa guoro, u sa kpakpaa-yo, u saa bi cie-yo wuɔ u baa ce kumaŋ saaya cemma Onesimu-i-na. Nga Kirsã nelnyulmuŋ migãan tienaamma-i dumaa, u piiye ma yaa da ma tɛnu u jienɔ-i baa bamaŋ ka kalaŋ seɓe daayo-i hiero.

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, ba bilaa-mi dii-mi kaso-i-na Yesu-Kirsã maama-na. Muɔ baa mi natobiŋo-i Timote-i, miɛmei nyegãan seɓe daayo-i die há-ni Filemɔ. Nuɔnei i jienɔ nuɔ, nuɔnei i nabentien nuɔ maacemmaŋ-hũmelle-na. ² I bi nyegãan-yo die há Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ tigiŋŋ ŋ dumelle-na baa i tũɔ-i Apiya-i a naara Arsipe-i fuɔ maŋ vaa u fere tuɔ ce Diilonɔ-maacemma-i baa-ye. ³ I To-i Diilonɔ-i, baa Itienɔ-i Yesu-Kirsã-i, ba kãyã-nei aa fẽ na hɔmmu-i.

Pol nuɔ Filemɔ maama-i

⁴⁻⁵ Filemɔ, niŋ dɔl Diilonɔ-dũŋ-baamba-i dumaa, baa niŋ haa ŋ nanɔga-i Itienɔ-i Yesu-i-na dumaa, mi nuɔ-ma hiero. A ce dumaanɔ-na, da mi ta mi cãrã Diilonɔ-i huɔŋgu huɔŋgu, mi ta mi jaal-o ŋ maama-na. ⁶ Mi cãrã Diilonɔ-i wuɔ niŋ hũyãa u maama-i i waa horre maŋ nuɔ-i daade-i, u yaŋ di ta di kã baa di yaanɔga, ku yaa *Kirsãŋ cie anfafamma maŋ yiɛ, nuɔmba ka suɔ-ma. ⁷ Kpɔr, niŋ dɔl Diilonɔ-dũŋ-baamba-i dumaa, ku fɛ ba hɔmmu-i, a ce dumaanɔ-na ku dɔlaanu-miɛ cor aa tiraa dii siriŋa miɛ.

Pol cãarã Filemɔ-i a há Onesimu

⁸ Filemɔ, *Kirsã yerre-na mi gbãa guor-ni ŋ ce kumaŋ saaya cemma. ⁹ Nga mi niɛ da ku bɔyaa mi ne niŋ dɔl nuɔmba-i

dumaa, aa cārā-niε ku yaa faa. Muo Pol, mi yaanġa cāa, a naara kufanġu-i ba diyaa-mi kaso Yesu-Kirsa maama-na. ¹⁰ Mi cārā-niε da mi hā Onesimu* yaa-i. U nuo Kirsa maama-i mi nunġu-na kaso-i-na bande-i-na aa hūu-ma, a ce dumaanġo-na u ciε mi biεnġo. ¹¹ Diεlūo-i-na, u saa tuo fa weima u hā-ni, nġa fiεfiε-i-na, u ka fa a hā nuoġo-i aa bi fa hā muoġo-i.

¹² Mi saanġ-yo da mi hā-ni, uu dii nġaa mei ferεn tāmmanġ-wuoġo ¹³ Mi nġ yεn kaso-i-na bande-i-na *Neldodolma maama-na, mi taa mi taara mi jīna-yuo mi caanġ-nu u tuo ce mi maacemma-i nanġ fuoġu-na. ¹⁴ Nġa mi sa taara mi ce kumanġ sa dolaanunġ-niε. Mi sa taara mi guor-ni nġ ce ānfafamma hā-mi. Mi taara da n'a nġ ce kumanġ hā-mi ku hel nanġ ferεn huoġ-na.

¹⁵ Ku gbāa ce Onesimu furaaya nġ caanġu-na da huoġu celle aa duo bir kā ka waa baa-ni gbula hai gbāa suo? ¹⁶ Gboluoġ daaku-na, baa bel-o nġaa kōriεgbānġbālānġo, bel-o nġaa nġ nelkpekpelġo. U maama dii kpelle mi huoġa-na; nġa unġ kān na da na ka tīεna baa na-naa, a naara nanġ tiraa na ye Itienġo baanġ namaa na hāi-i-na, u maama saaya ma waa kpelle nanġ huoġa-na a yanġ muoġo-i. ¹⁷ Da nġ ta nġ kān-mi nġ jīεn muo, bel-o nġaa ninġ bilaa muoġo-i dumaa. ¹⁸ Da kuo u cālāa-ni baa weima, sisō nġ cēmelle dii-yuo, muo mei ka pā-de hā-ni. ¹⁹ Muo Pol, muo mei nyεgāanġ nel daama-i baa mi ferεn nanġa wuo mi ka suu u cēmelle-i. Nġa nġ saaya nġ suo wuo mei bi cēmelle dii nuoġo-na: N saaya nġ pā nġ ferε a hā-mi.† ²⁰ Mi natobinġ nuo, jande, ne Itienġo-i aa nġ ce-ma nġaa minġ waanġ-ma dumaa; ne Kirsa-i aa nġ fē mi huoġa-i.

²¹ Minġ yεn terienġu manġ nuo-i, mi suyaa wuo minġ waanġ mamānġ baa-ni daama-i nġ ka ce-ma, aa tiraa suo wuo nġ ka ce cor kufanġu-i.

²² Nanġ cārān Diilonġo-i, mi suyaa miε mi ka da hūmelle-i kā na wulaa, terienġu fanġu-na, ta nġ tigiinġ mi muncōmmu-i nġ ciε-mi.

Jaaluperienġu

²³ Epafirasi pāa nġ jaalunġu. Uu bi dii baa-mi kaso-i-na Yesu-Kirsa maama'i nuo-i. ²⁴ Marke-i baa Aritarke-i baa Demasi-i a naara Like-i, bafamba dii baa-mi i tiε ce Diilonġ-maacemma-i, ba bi pāa nġ jaalunġu. ²⁵ Itienġo-i Yesu-Kirsa kāyā-nēi.

* **1:10** Onesimu yunġu yaa wuo «fa weima». † **1:19** Filemō hūyāa Yesu maama-i Pol yaa wulaa-i ku'i ciε Pol wuo u cēmelle dii-yuo.

Sebe man nyegāan há Ebirebaa-ba-i Nelmuoyamma

Uman nyegāan Ebire ba sebe-i, kutienjo nyegāan-yo a vii *Yuifubaa-ba man hūyāa Yesu maama-i aa ba ta ba mulien-ba ma maama-na. U diyaa sireiŋa bei Yesu hūmelle wuosaanġuna; wuɔ da ba fie ta ba mulien-ba di maama-na, ba baa yan ba kūma seŋ.

U tagaaya pigāan-ba wuɔ Yesu-i ponsaan-wuonjo sɪ: U yaa Diilonjo-Bienjo-i. Diilonjo cie u yaa-i *jigāntaamba yuntienjo-i. Yesu jigāntesinni denj baa Yuifu ba niini-i. Bafamba taa ba kor Diilonjo-i baa tāmman-niini, ŋga ba niikonni saa ta ni gbā ni pir nelien āmbabalma. A ne da Yesu yaa cie u fere tāmman-kūŋgu a pā u fere há Diilonjo-i. U cie ku yaa-i a pir i āmbabalma-i a dii-ye i-naa nuɔ baa Diilonjo-i. Dumande-i-na, u taa yaanġa yie ka tiena Diilonjo caan-nu tuɔ cārā-yuɔ u hā-ye (sap. 1-9).

Sebetienjo diyaa sireiŋa boi Diilonjo-dūŋ-baamba-na. Sebe periema-na, u tiraa dii sireiŋa bei wuɔ ba baa bir baa ba huonġu Diilonjo-hūmelle-na. Ba ne yiinataambaŋ wuoyaa-de dumaa aa ba ta ba ce ba temma. Ba ta ba ne Yesu yaa u diei yon. Ba hirā muliema-i aa ba sieya ba kūma-i fuɔ ku bālma (sap. 10-13).

Diilonjo puɔraa u Bienjo-i baa u nun-āndaanġu-i

¹ Yiinaa-i-na, Diilonjo taa u ce u *pɔpuɔrbiemba yaa ta ba piye baa i bincuamba-i. Baŋ piye baa-ba ku yuu niele, aa ba piye baa-ba sinni boi-na. ² Ŋga fiefie-i-na, yiperien daani-na, u cie u Bienjo yaa piye baa-ye. Diilonjo curaa baa u yaa-i a hiel miwaanjo-i, aa bir bimbinni-i hiere dii u nan-na. ³ Diilonjo bɔbɔima da u yaa nuɔ-i, u fūnuŋ ko Tuonjo-i. U nun-āndaanġu dii baa fŋgū. U bilaaya bimbinni-i hiere baa ku yaa-i. U pirii nelbiliemba āmbabalma-i aa nyugūŋ ka tiena Diilonjo-i Weimantienjo caan-nu dii dɔrɔ-i-na. ⁴ Diilonjo-Bienjoŋ maaraa *dɔrpɔpuɔrbiemba-i dumaa, u yerre bi maaraa ba yireiŋa-i dumai.

Diilonjo-Bienjo maaraa dɔrpɔpuɔrbiemba-i

⁵ Na daa Diilonjo gbie *dɔrpɔpuɔrbilon hayo-i dede wuɔ:
«Mi Bienjo yaa nuonjo-i.

Muɔmei huon-ni nyunġo-i-na.»*

Sisɔ u piye dɔrpɔpuɔrbilon hayo-i maama-i dede wuɔ:

«Mi ka ce u To muɔ, u ka waa mi bienjo.»†

* 1:5 Gbeliemān-nalāanġu (Psaume) 2.7 † 1:5 Samiel sebehāalġo (2 Samuel) 7.14

Na nuɔ-ma dede wei? ⁶ Nga un'a u saan u Bepoldielânjo-i hîema-na, u ciera wuɔ:

«Dɔrpɔpuɔrbiemba-i hiere ba ta ba dūuna ba jaal-o.»[‡]

⁷ Un waan maman dɔrpɔpuɔrbiemba kūngu-na, u ciera wuɔ:

«Mi gbāa ce mi dɔrpɔpuɔrbiemba bir fafalmu, mi gbāa ce mi maacembiemba bir daamu.»[§]

⁸ Nga u Biɛŋo kūngu-na, u ciera:

«Nuɔŋo-i Diilon nuɔ, η yuntesinni dii gbula. N sa ce η fāamaansinni-i baa huhurma.

⁹ Kuman vii, ku yaa dɔlaanun-nie, η bigāan ambabalma fuɔ. Diilo, ku'i cie η Diilon hiel nuɔnei η nabaamba hɔlma-na a hure namma-i nie a ce-ni nelbuɔ nuɔ a fɛ η huɔŋga-i.»^{*}

¹⁰ U bi tiraa cira:

«Itie, nuɔnei hielaa hîema-i dii ku domma-na, nan fereη nammu yaa maa dɔrɔ-i.

¹¹ Nifanni-i daani-i hiere ni ka gbuo, ηga nuɔ fuɔ η sa ji gbuo dede.

Ni ka vāa hiere ηaa kompammu.

¹² N ka pumannu-nie ηaa ban pumannun jongoruo dumaa jina kɔtuŋgu.

N ka hor-ni ηaa ban hor niidiini dumaa.

Nga nuɔ nii dii η temma-i η sa ji kā terienŋu.»[†]

¹³ Diilonjo gbɛ dɔrpɔpuɔrbilon hayo-i dede wuɔ:

«Jo η ji tɛna mi caan-nu;

aa η yan mi mal η bigāaraamba-i ha η ce η bāanŋu-i bei.»[‡]

¹⁴ Dɔrpɔpuɔrbiemba dii yon ta ba ce Diilonjo maacemma; molo sa da ba yufelle. Diilonjo puɔr-ba ba ta ba jo ba kāyā un ka kor baman.

2

Bilaan Diilon-nelma-i nammu hai

¹ Man juɔ waa dumaanjo-na, in nuɔ Diilon-nelma man, i saaya i gbuu bel-ma nammu hāi, ku yaa i sie ji nanna hūmelle-i. ² Na saa da, *dɔrpɔpuɔrbiemba man dɔrpɔpuɔrbiemba, ba nelma waa baa fɔŋgū. Uman duɔ yagar ba nunŋu-i un taaran kuman u da-ku. ³ Nga konkoro daayo temma nelma-i, die bel-ma baa i nanyuŋgu, i ka ce nie gbāa kor yaahuolo-na? Itie fuɔ fere yaa juɔ baa nel daama-i dielūɔ, ku huonŋu-na, baman nuɔ-ma Itienjo nunŋu-na, ba tiraa tir-ma wuɔ ninsonjo. ⁴ Ma tirma-na, Diilonjo taa u ce gbere-weima bɔi, baa nelma bɔi, duɔ hiel coima-i ba nunni-na, aa bi tuɔ cal u *Yalle papamunŋu-i a saa baa kun dɔlaanu fuɔ fere-i dumaa.

[‡] 1:6 Gbelieman-nalāanŋu (Psaume) 97.7   § 1:7 Gbelieman-nalāanŋu (Psaume)

104.4   * 1:9 Gbelieman-nalāanŋu (Psaume) 45.7-8   † 1:12 Gbelieman-nalāanŋu (Psaume) 102.26-28   ‡ 1:13 Gbelieman-nalāanŋu (Psaume) 110.1

Yesu juɔ baa konkoro

⁵ In wan miwaanfeleŋo man maama-i wuɔ u jo dii, Diilonjo saa hã *dɔrpɔpuɔrbiemba baa u tesinni-i. ⁶ Ma nyegãan Diilonj-nelma-na terienju nanju-na wuɔ:

«Diilo, yuŋ haku-i dii nelienjo-na

aa ŋ bel-o fafamma belŋ daama temma-i?

Yuŋ haku-i dii nelbilonjo-na

aa ŋ vaa ŋ fɛɛ baa u kũngu-i vaan daama temma-i?

⁷ *Ŋ birii-yo dɔrpɔpuɔrbiemba huonju-nu cellɛ. Ŋ ciɛ u ce bɔi.*

⁸ *Ŋ haa-yo bimbinni-i hiere ni yuŋ-nu.»**

Da kuɔ Diilonjo haa nelienjo-i bimbinni-i hiere ni yuŋ-nu, ku yuŋgu yaa daaku wuɔ biŋkũngu si dii kumanj tiyãa nelienjo si dii ku yuŋ-nu. A ne da i sa da nelienjo yuntesinni-i bimbinni-na hiere fiɛfiɛ-i-na yogo. ⁹ Ŋga Diilonj uŋ birii Yesu man dɔrpɔpuɔrbiemba huonju-na cellɛ, i daa u ciɛ u ce bɔi. Uŋ kuu kuliŋgu man, Diilonjo niɛ ku yaa-i aa ce u ce bɔi. Terienju fanju-na, Diilonjo hujarre yaa ciɛ u nal kuliŋgu-i ne nelbiliebma-i hiere ba maama-na.

¹⁰ Diilonjo man hielaa bimbinni-i hiere, aa bimbinni-i hiere ni tiyãa fuɔ tɛma, u taa u taara nuɔmba bɔi suur u nelle-na ta ba ce ba bãanju-i baa-yo. A ce dumaanjo-na uu naa saaya u yan Yesu mulien a perien u jommanj-yuŋgu-i duɔ gbãa duɔ puur hũmelle-i hã-ba. ¹¹ Yesu yaa piriŋ nelbiliebma ãmbabalma-i. Fuɔ fɛɛ-i baa uŋ piriŋ bamanj ãmbabalma-i, Toduwŋ bisãlmba. Ku'i ciɛ senserre sa da-yo u duɔ bi-ba u hãmba. ¹² U ciɛra wuɔ:

«Diilo, mi ka wan ŋ maama baa mi hãmba-i,

mi ka gbɛlien-ni ŋ baamba hãlma-na.»†

¹³ U tiraa cira wuɔ:

«Muɔmi ka haa mi nanja-i Diilonjo yaa nuɔ-i.»‡

Aa tiraa cira:

«Muɔmɛi daami baa Diilonj uŋ haa-mi bisãlmba man.»§

¹⁴ Uŋ gbɛŋ bisãlmba man, baa dii tãmmaŋ-niɛmba hiere. Ku'i ciɛ fuɔ bi ce u fɛɛ tãmmaŋ-nolŋo ba temma, a ku kɔsuɔŋ *Sitãni; u yaa diyaan kuliŋgu-i nuɔŋ dumienja-na. ¹⁵ Yesu ciɛ ku yaa-i a kor kuliŋguŋ taa ku dii korma bamanj nuɔ-i. Kuu naa ce-ba ŋaa kɔraamba. ¹⁶ Ku saa ce ŋaa u juɔ duɔ ji kãyã dɔrpɔpuɔrbiemba dɛ, u juɔ duɔ ji kãyã *Abiramu hãayɛlmba. ¹⁷ Ku'i ciɛ uu naa saaya u ce u fɛɛ u hãmba nabieraŋo weimana hiere a jo ji ce *Diiloljigãntaamba yuntienjo man hujantienjo aa vii baa Diilonj-jigãnga-i duɔ pir nuɔmba ãmbabalma-i halan-ma ba yunni-na. ¹⁸ Fuɔ fɛɛ uŋ mulãan banj taa ba taara ba guɔl u gbeini-i huonju man nuɔ-i, u suyaa ku yaanja-i, a ce dumaanjo-na u gbãa kãyã bamanj gbeini-i guɔlaan.

* **2:8** Gbelieman-nalãanju (Psaume) 8.5-7 † **2:12** Gbelieman-nalãanju (Psaume)

22.23 ‡ **2:13** Samiel sebɛhãallŋo (2 Samuel) 22.3 § **2:13** Isayi (Ésaïe) 8.18

3

Yesu maaraa Moisi-i

¹ Tobinɔ namaa, ku'i ciɛ Diilonɔ unɔ bɛɛ namaa namaɔ hiere ce-na u baanɔ namaa, na saaya na ta na ne Yesu yaa-i. Diilonɔ puɔraa u yaa-i. Inɔ wanɔ Diilonɔ-hũmelle maɔ maama-i, u yaa di *jigãntamba yuntienɔ-i. ² Diilonɔ yaa hãa-yo baa maacemma famma-i. U ciɛ u maacemma-i Diilonɔ yaanɔga-na maɔ saaya ma ce dumaa nɔaa *Moisinɔ ciɛ u maama-i Diilonɔ-dũngu-na dumaa. ³ Yesu maaraa Moisi-i. U maaraa-yo niɛ niɛ? Ba siɛ gbãa gbɛliɛnɔ dũngu-i ji cor ku matienɔ-i. ⁴ Dũnni-i hiere nuɔmba'i maa-ni ninsonɔ, nɔga na saaya na suɔ wuɔ bĩmbĩnni-i hiere Diilonɔ'i maa-ni. ⁵ Moisi fuɔ waa maacembilonɔ yonɔ. U ciɛ u maacemma-i maɔ saaya ma ce dumaa Diilonɔ-dũnɔ-baamba hɔlma-na. Diilonɔ naa saaya u ji ce mamaɔ, Moisi naa wuɔya tuɔ suɔr ma yaa-i. ⁶ Nɔga *Kirsã fuɔ fɛrɛ yaa Bɛpolɔnɔ-i. U bi ciɛ u maacemma-i maɔ saaya ma ce dumaa. U yaa Diilonɔ-dũnɔ-baamba yunɔgu-na. Inɔ haa i nanɔga-i kumaɔ nuɔ-i aa tie gbɛliɛnɔ i fɛrɛ, ku maama da ma saa hel i hɔmmu-na, miɛmɛi u dũnɔ-baanɔ miɛnɔ-i.

Diilonɔ tigiinɔ fiisaanɔ-terienɔgu tuɔ ciɛ u baamba-i

⁷ *Diilonɔ-Yalle daa ma yaa di cira wuɔ:

«Da na nu Diilonɔ nelma-i nyunɔgo-i-na, ⁸ baa na cĩna-mɛi nɔaa na bĩncuɔmba nanɔ puu baa-yo dumaa yunɔgu maɔ ba nanɔ fiɛnɔ-yo dii *hĩɛkuraanɔgu-na.»

⁹ Diilonɔ ciɛra wuɔ:

«Na bĩncuɔmba daa minɔ ciɛ kumaɔnɔ bierɔ komuɔnɔa hãi hɔlma-na, nɔga ba bilaa diilonɔ-i a fɛnɔ-mi da ba ce-mi ne

¹⁰ ku'i ciɛ mi cira:

«Ba sa gbãnɔ haarma,
minɔ taaranɔ ba ce kumaɔnɔ ba yaanɔ-ku.»

Mi huɔnɔga duu baa-ba cor:

¹¹ Kanɔ duu baa-ba dumaanɔ-na mi waasa miɛ:

«Minɔ tigiinɔ fiisaanɔ-terienɔgu maɔ, ba cɛraa ba da suur-ku.»*

¹² Tobinɔ namaa, terienɔgu fanɔgu-na, bilaanɔ na fɛrɛ, na hɔlma-na unaa baa ji ce ãnyagarmantienɔ a ji tuɔ cĩna Ciceĩmantienɔ-i. ¹³ Nyunɔgo ku bãanɔ daaku-na, Diilonɔ tiraa u taara u piiye baa-ye. A ce dumaanɔ-na taa na dii sirɛinɔ na-naa nuɔ yinni maɔ jonɔ; ku yaa bĩnkũnɔgu siɛ gbãa tãal unanɔ nuɔ dii-ni ãmbabalma cemma-na a ce-ni ãnyagarmantienɔ nuɔ. ¹⁴ Ii dii *Kirsã kuoyataanɔ miɛ nyunɔgo-i-na. Nɔga die tie taara i tie u kuoyataanɔ miɛ, inɔ haa i nanɔga-i kumaɔ nuɔ-i dii ku domma-na, i saaya i haa i nanɔga kuɔ. ¹⁵ Ma waanɔ wuɔ: «Da na nu Diilonɔ

* 3:11 Gbɛliɛmanɔ-nalãanɔgu (Psaume) 95.7-11

nelma-i nyunḡo-i, baa na cīna-mēi ḡaa na bīncuṁba nanḡ puu baa-yo aa cīna-mēi dumaa.»†

¹⁶ A ne da na bīncuṁḡ haba-i nuṁ Diilonḡo nelma-i aa pu baa-yo? *Moisiḡ hielaa bamaḡ hie Esipi-i-na ba'i sī wēi? ¹⁷ Aa Diilonḡo huṁḡa duu baa haba-i bienḡ komuṁḡa hāi hōlma-na? Baaduṁḡ daaba'i sī wēi? Ba yaa cālāa aa kā ka ku dii hīekuraanḡu-na. ¹⁸ Diilonḡo waasaanḡ wuṁ haba-i siē da suur u fiisaanḡ-terienḡu-na? Baaduṁḡ daaba'i sī wēi? Ba yaa naa yagaraa wuṁ ba siē nu Diilonḡo nunḡu-i. ¹⁹ Terienḡu fanḡu-na, kumaḡ ciē i bīncuṁba saa gbāa suur fiisaanḡ-terienḡu-na, ku yunḡu yaa daaku: Ba yagaraa wuṁ ba siē haa ba nanḡa Diilonḡo-na ku'i ciē.

4

¹ Diilonḡ unḡ pāa nunḡu maḡ wuṁ i gbāa suur u fiisaanḡ-terienḡu-na, u saa bir-ku yogo. Terienḡu fanḡu-na, bilaanḡ na fere, na hōlma-na unaa baa ji hel hōntōbilonḡo. ² Na saa da, miē inḡ nuṁ *Neldōdōlma-i dumaa, i bīncuṁba bi nuṁ-ma dumēi. Nḡa baḡ nuṁ mamaḡ, ba saa hūu-ma hīnḡ, a ce dumaaḡo-na ma saa gbāa fa wēima hā-ba. ³ Miē maḡ haa i nanḡa Diilonḡ-āndaanḡu-na, i ka suur fiisaanḡ-terienḡ daaku-na. Miḡ gbēnḡ fiisaanḡ-terienḡu maḡ, Diilonḡo waanḡ kufanḡu maama yaa u nelma-na wuṁ:

«Ku'i ciē mi huṁḡanḡ duu baa-ba mi waasa miē:

«Miḡ tigiinḡ fiisaanḡ-terienḡu maḡ, ba cēraa ba da suur-kuṁ.»*

Diilonḡo yaa piīye dumaa, a ne da u bālāa u maacemma-i dii miwaanḡo jīnammanḡ-huṁḡ-nu. ⁴ Diilonḡ-nelma piīye *yitīenanḡu maama terienḡu nanḡu-na wuṁ: «*Diilonḡ unḡ bālāa u maacemma-i, wuṁ fiisa niehāi yiinḡu-na.»†*

⁵ Ma bi waanḡ bande-i-na wuṁ:

«Miḡ tigiinḡ fiisaanḡ-terienḡu maḡ ba cēraa ba da suur-kuṁ.»‡

⁶ Bamaḡ nuṁ Neldōdōlma-i dīelūṁ, ba yagaraa Diilonḡo nunḡu-i, a ce ba saa da suur fiisaanḡ-terienḡu-na, a ne da nuṁba saaya ba suur-kuṁ. ⁷ Ku'i ciē Diilonḡo tiraa dii nyunḡo ku yiinḡu-i a hāye. Baḡ yagaraa Diilonḡo nunḡu-i, bienḡa bōi ku huonḡu-na, u juṁ ce *Davidi waḡ ku maama u gbeliēmanḡ-neini-na. Mi nunḡu hii nelma famma-i cor tī wuṁ:

«Da na nu Diilonḡo nelma-i nyunḡo-i-na, baa na cīna-mēi.»§

⁸ Yosuwēn kāa baa *Isirahēl-baamba-i kusuṁḡ-nu, kuṁ fiisaanḡu waa, Diilonḡo naa waa hie tuṁ piīye fiisaanḡu nanḡ maama? ⁹ Terienḡu fanḡu-na, Diilonḡ unḡ ciē u maacemma-i bālāa fiisa fiisaanḡu maḡ niehāi yiinḡu-na, ku temma dii ta ku ciē

† 3:15 Gbeliēmanḡ-nalāanḡu (Psaume) 95.7-8 * 4:3 Gbeliēmanḡ-nalāanḡu (Psaume) 95.11 † 4:4 Miwaanḡo jīnammanḡ-sebe (Genēse) 2.2 ‡ 4:5 Gbeliēmanḡ-nalāanḡu

(Psaume) 95.11 § 4:7 Gbeliēmanḡ-nalāanḡu (Psaume) 95.7

u baamba-i. ¹⁰ Umanj duɔ da fiisaan daaku-i, u ka fiisa ɲaa Diilonj unj cie u maacemma ti aa fiisa dumaa. ¹¹ Terienju fanjuna, yaan i gbān i da fiisaanju fanju-i. Yaan i vaa i fere unaa baa ji yagar Diilonjo nunju-i a ji hel hōntabilonjo ɲaa i bincumban cie dumaa. ¹² Diilonj-nelma-i nelkulemma si, maa dii baa fōngū. Ma dɔl ma yan nunni hāi jigāngā-i. Da ɲ nu-ma, ma suur ɲ huŋga-na a fienu ɲ kusūn-maama-i baa ɲ ānjoguoma-i. Ma hōnu ɲ kusūn-maama-i ɲaa ban hōnnun bīnwoŋo dumaa baa jigādɔdɔŋga. ¹³ Diilonj unj hielaa bimbinni manj hiere, ku diei saa fuo-yuɔ, u yufelle dii-nie hiere, u da-ni hiere. U yaa kaa yuu-ye baa inj cie manan cor hiere.

Yesu yaa Diilojigāntaamba yuntebuɔ-i

¹⁴ *Diilojigāntienjo dii baa-ye. Diilojigāntienjo fanjo yaa Diilojigāntaamba yuntebuɔ-i. U yaa Yesu-i Diilonj-Bienjo-i. U yaa nyugāan kã Diilonjo wulaa dii dɔrɔ-i-na. Terienju fanjuna, unj pigāan-ye hūmelle manj, yaan i bel-de nammu hāi. ¹⁵ Mie *Diilojigāntaamba yuntienjo-i hujantienjo, da ku ta ku nuɔle, u tuɔ kaal u kāyā-yie. Ba cie weima-i hiere da ba guɔl u gbeini-i ɲaa ban guɔl mie niini-i dumaa, ɲga yinduŋgu u saa ji cāl Diilonjo-i. ¹⁶ Terienju fanjuna, baa na kālā, yaan i pie Diilonjo-i hujarrentienjo-i. Die pie-yo, u ka ce hujarre yie aa firnu u huŋga-i baa-ye aa weinj da ma da-ye u kāyā-yie.

5

¹ *Diilojigāntaamba yuntienjo manj duɔ hel nelbiliemba hɔlma-na, u maacemma yaa a tlena tuɔ fa ba maama-i Diilonj-hūmelle-na. U yaa buolaan Diilonjo-i aa tuɔ pã niipānni-i u hā-yo āmbabalma maama-na. ² Fuɔ fere-i ku bi nuɔl-o Diilonj-hūmelle-na, a ce dumaanjo-na baman sa suyaan kuyunju aa ta ba pira, u suɔ ba belma. ³ Aa kunj nuɔl-onj dumaanjo-na, u saaya u kor Diilonjo-i baa tamma-kūngu a ce, aa bi kor-o hā banamba-i. ⁴ Molo sie gbāa bi sire u ferenj nuɔ dumaa wuɔ fuɔ Diilojigāntaamba yuntienjo; Diilonjo'i hāaninj kufanju munyierammu-i ɲaa unj hāa *Aarō-i baa-mu dumaa. ⁵ Kuuduŋgu yaa baa *Kirsā-i, fuɔ fere saa jina u fere munyierammu fammu-na, Diilonjo'i jiena-yuɔ. U gbie-yo wuɔ:

«Mi Bienjo yaa nuŋjo-i,

muɔmei huŋ-ni nyunjo-i-na.»*

⁶ Terienju nanju-na, u tiraa cira:

«ɲ cie jigāntienj nuɔ a waa ku maacemma-na hōnninj jon Melkisedeki temma.»†

⁷ Yesu naa suɔ wuɔ Diilonjo gbāa hū-yo kuliingu-na, a ce dumaanjo-na, unj waa hēma-na, u cāarā-yuɔ, gbuu cārā-yuɔ

* 5:5 Gbeliemanj-nalāanju (Psaume) 2.7 † 5:6 Gbeliemanj-nalāanju (Psaume) 110.4

baa kaasɪŋgu baa nyinyɔlma. Uɲ hiiriye u fere dumaanjo-na Diilonjo yaannga-na, Diilonjo sie u caramma-i[‡]. ⁸ Uɲ ɲa naa fie waa Diilon-Bienjo, u huyaa-ma ce sulma-i a nu Diilonjo nunngu-i. ⁹ Uɲ cie u maacemma-i ka hi u fuonngu-i, ku'i cie baman nuɔɲ u nunngu-i hiere, u cie ba Konkortienjo a kor-ba gbula. ¹⁰ A ce dumaanjo-na Diilonjo cie-yo jigantaamba yuntienjo Melkisedeki temma.

Bɪncuɔɲ-niiwuoni

¹¹ Terienj daaku-na, nelma boi dii i die wanj-ma, ɲga na tunni sa tiraa ni ye fiefie, a ce dumaanjo-na ma wamma dii kpelle. ¹² Na huɔɲgu cuɔ humel daade-na. Naa naa saaya na suɔ yienngu ta na haalaa banamba-i, ɲga namei daana yogo ba saaya ba tiraa haalaa-nei Diilonj-humelle-i ɲaa na suurii-die felemma. Na birii jo nyɔlma-na, a ne da naa naa saaya na ta na wuo bɪncuɔɲ-niiwuoni. ¹³ Umanj duɔ tuɔ mɔsɔɲ yogo, tonto; u sa suɔ kumanj vii baa kumanj saa vii. ¹⁴ A ne da niiwuoni yaa bɪncuɔɲ-niini-i. Ni wuoma miɛɲ-ba, a ce dumaanjo-na ba suɔ kuufafaanngu-i bo-ku kuubabalaanngu-na.

6

¹ Terienngu fanngu-na, i ka cor Kirsaa humelle dommanj-kalanjo-i a tie ka ku yunj-terienj-nu. Kuu dii ɲaa dɔɲgu tuole jiena ti, i saaya i haaya-kuɔ. I sie gbaa tie titirre nelduɔɲ daama-i yinni manj jonj wuɔ na nanna na cilɔbabalanjo-i aa na haa na nannga-i Diilonjo-na. Mafamma waan cor ti baa-na. ² *Batemu ba kɔɲgu-i baa a haa ɲ nannga-i nuɔmba yunni-na aa caraa Diilonjo-i, ku waan ti baa-na. Kuomba siremanj-kɔɲgu-i baa Diilonj uɲ ka ger nuɔmba yunj-maama-i dumaa, ku bi waan ti baa-na. ³ I ka yanj mafamma-i dumaa aa Diilonj duɔ sie i ka yamma.

⁴ Nuɔmba manj daa Diilonjo gbagbaama-i, bamanj nalaa Dɔrwuonjo papamungu-i ne, bamanj daa *Diilonj-Yalle-i, ⁵ bamanj daa Diilonj-nelma fafaanngu-i, bamanj nalaa baanngu manj juɔɲ ku fɔɲgɔ-i ne ⁶ aa tiraa bir bie ba ancɔlɔmma-i cor baa-ma, molo cɛraa u gbaa tiraa hiel-ba kuɔ bir dii-ba humefafalle-na. Banj yaan Diilonjo-i aa bir suur ba cilɔbabalanjo-na, kuu dii ɲaa ba birii gbu Diilonj-Bienjo-i *daanngu-na a ha nuɔmba ta ba nyɛ-yo.

⁷ Na saa da, diilonj duɔ tuɔ daa fafamma, suonngu manj da ku ta ku ce dimma-i fafamma ku ha ku taamba-i, ɲ da Diilonjo firinu u huɔɲga-i baa suonngu fanngu-i. ⁸ ɲga da ku yanj aa ta ku pa huɔni baa jukɛɲjo u kula, ku pigaanj wuɔ sofafaanngu si, ku sie vaaya Diilonjo ka waasa-kuɔ aa daamu'i ka caa-ku.

[‡] 5:7 Niɛɲ Like sebe-i-na 22.42-43.

⁹ Mi jēnaaŋ namaa, inŋ feŋ i piiye dumandε-i, i suyaa wuɔ namaaŋo-i na biyaa hūmefafalle yaa-i da na ka kor. ¹⁰ Diilonŋo saa balan. Naŋ cie maacemma maŋ hā-yo, ma sie gbāa karaanu-yuɔ. Naŋ kāyāŋ u baamba-i dumaa, ku pigāaŋ wuɔ u maama dɔlnu-nεi. ¹¹ I taara na hieroŋo-i na vaa na fεε dumei fuɔ ku bālma; ku yaa naŋ hīŋ kumaŋ taalunŋu-i, na ka da-ku ku temma-i. ¹² Terienŋu faŋgu-na, baa na dii yelma na fεεŋ nuɔ. Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ, bamaŋ haa ba naŋga yuɔ aa fε ba hɔmmu-i ta ba cie-ku, taa na ce ba temma.

Diilonŋ-nupālle

¹³ Diilonŋ u naŋ pāa nuŋgu-i baa *Abiramu-i wuɔ hielaa u niele u fεεŋ nuɔ wuɔ u ka ce-ma. Bīŋkūŋgu si dii kumaŋ maaraa Diilonŋo-i u duɔ hiel u niele-i kuɔ, ku'i cie wuɔ hiel u niele-i u fεεŋ nuɔ ¹⁴ aa naa cira: «*Coima saa fa, mi ka silaa ce baa-ni aa hā-ni huonŋu bɔi.*»* ¹⁵ Abiramu wuɔ bi fε u huonŋa-i tɛna. Uŋ fɛ u huonŋa-i tɛna tuɔ cie dumaanŋo-na, Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ baa-yo, wuɔ bi ce-ku hā-yo.

¹⁶ Molon duɔ waŋ nelma aa tuɔ taara na suɔ wuɔ ninsoŋo, ŋ da u hielaa u niele-i bīŋkūŋgu maŋ maaraa fuɔ fεε-i. ¹⁷ Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i baa bamaŋ, uŋ taaraŋ ba suɔ wuɔ ninsoŋo, kεε u sie ji bir baa huonŋ-āndaanŋu, ku'i cie u hiel u niele-i u fεεŋ nuɔ a haa nupālle-na. ¹⁸ Nelma hāi maanŋ daama-na, Diilonŋo sie gbāa bir baa huonŋ-āndaanŋu. Uŋ pāa nuŋgu-i aa hiel u niele-i u fεεŋ nuɔ, u sie gbāa ni u saa ce-ma. Terienŋu faŋgu-na, miε maŋ gbaraa ji cīŋ Diilonŋo-na, uŋ'a u ka hā-ye kumaŋ, nel daama dii sireiŋa yiε bāmbāale i tie hīŋ ku taalunŋu-i. ¹⁹ Inŋ hīŋ kumaŋ taalunŋu-i, ku yaa miε kōllunŋ-gboruonŋu-i. I bilaaya ku yaa yiera Diilonŋ-hūmelle-na. Ku yaa cie i suɔ wuɔ i ka ciel kompanŋa-i suur Diilodubilonŋo-na†. ²⁰ Yesu taa yaanŋa yiε suur kusuonŋ-nu'i baa i yunninŋ-maama-i. U yaa cie *Diilojigāntaamba yuntienŋo-i a waa ku maacemma-na hōnninŋ jon Melkisedeki temma.

7

Melkisedeki sīnni-i

¹ Melkisedeki* waa Salemu jāmatigi, aa tiraa waa Dɔrwuonŋo jigāntienŋo. *Abiramuŋ kāa ka ce berru-i baa jāmatigibaa-ba-i a yar-ba aa bir tuɔ jo, Melkisedeki wuɔ sire ka jārā-yuɔ a cārā Diilonŋo-i hā-yo. ² Abiramuŋ daa bīmbīnni maŋ berru-na, wuɔ hā-yo cīnciel calnumma da-ma-diei niε hierε. Melkisedeki yerre yunŋu yaa wuɔ: «*Jāmatigiviinŋo*». A naara kufanŋu-i u waa Salemu jāmatigi, ku yunŋu yaa wuɔ Yaafēllenŋ-jāmatigi.

* **6:14** Miwaanŋo jīnammanŋ-sebe (Genèse) 22.16-17 † **6:19** Nieŋ Matie sebe-i-na 27.51 baa Ebire ba sebe-i-na 10.20. * **7:1** Nieŋ Miwaanŋo jīnammanŋ-sebe-i-na (Genèse) 14.18-20.

³ Molo sa suɔ u to, molo sa suɔ u nyu, molo sa suɔ u bɪncɔɪŋo naŋo. U hommaŋ-maama saa waŋ terienɔ, u kuliin-maama saa bi waŋ terienɔ. A ce dumaanɔ-na uu dii ŋaa nin daa Diilonɔ-Bienɔ-i dumaa: U cie *jigāntienɔ a waa ku maacemma-na hɔnnin jon.

⁴ Nelbuɔ kelkel! Na saa da Abiramu fuɔ maŋ i bɪncɔɪŋo, uŋ kaa da nimaŋ hiere berru-na, u birii ni cɪnciel calnumma da-ma-diei hā-yo wɛi? ⁵ A ne da *Levi baamba maŋ jigāntaamba, a saa baa *Moisi *ānjɪnamma-i, ba yaa saaya ba ta ba hūu *Isirahɛl-baamba nagāŋ-niini cɪnciel calnumma da-ma-diei-i, ŋ sie suɔ wuɔ bafamba fɛɛ-i Abiramu hāayɛlmba namba'i. ⁶ Melkisedeki saa waa ba horre-na, ŋga Abiramu hāa-yo u bimbɪnni cɪnciel calnumma da-ma-diei-i aa u cārā Diilonɔ-i hā-yo; fuɔ maŋ Diilonɔ naa pā nuŋgu-i baa-yo. ⁷ A ne da i suyaa wuɔ umaŋ maaraa u'i cārāŋ Diilonɔ-i hā umaŋ cekū. ⁸ Isirahɛl-baambaŋ pāŋ ba cɪnciel calnumma-i ba hā Levi baamba maŋ, bafamba ku, a ne da Abiramuŋ pāa a hā umaŋ, uu dii u saa ku ŋaa maŋ waan dumaa Diilon-nelma-na. ⁹ Terienɔ fanɔgu-na, i gbāa cira Isirahɛl-baambaŋ pāŋ ba cɪnciel calnumma-i ba hā Levi maŋ, Abiramuŋ pāa u maama-i a hā Melkisedeki-i Levi fanɔ saa naa hi hon yogo ŋga u pāa. ¹⁰ U pāa nie nie? Tuonɔ-i baa Melkisedeki-i ban daa ba-naa huonɔgu-na, u waa hūmellen tuɔ jo, a ce dumaanɔ-na tuonon pāa kumaŋ, u nuŋgu dii-kuɔ.

Kirsa cie jigantienɔ Melkisedeki temma

¹¹ Diilon uŋ hāa *Isirahɛl-baamba-i *ānjɪnamma maŋ, ma yunɔ waa *Levi baamba jigāntesɪnni yaa nuɔ-i. Kuɔ ba jigāntesɪnni naa hi ni fuonɔgu-i, Diilonɔ naa waa hie yan bafamba-i aa hiel *jigāntienɔ naŋo Melkisedeki temma? Bafamba maŋ *Aarɔ baamba. ¹² A ne da jigāntesɪŋ da ni hor, fuɔ ānjɪnamma bi hor. ¹³ In waŋ umaŋ maama-i, jigāntesɪŋ daani vii u yaa-i, u bɪncuɔŋ-niini sɪ. U bɪncɔɪŋo naŋo saa sire cāa jigāŋga-i dede. ¹⁴ I suyaa-ma hiere wuɔ Itienɔ tobaa-ba haayiɛŋo yaa *Yuda-i, *Moisi saa waŋ ba jigāntesɪnnin-maama dede.

¹⁵ Ku migāan tiraa kaala dei, jigāntie daa Melkisedeki temma, uuduɔŋo sɪ baa Levi baamba-i. ¹⁶ U saa ce jigāntienɔ a bie u bɪncuɔŋ-maama ŋaa maŋ ceŋ dumaa ānjɪnamma-na, ŋga uŋ yeŋ u sie gbāa ku, ku yaa cie-yo jigāntienɔ-i. ¹⁷ Diilon-nelma gbaraa-ma wuɔ:

«ŋ cie jigantien nuɔ a waa ku maacemma-na hɔnnin jon
Melkisedeki temma.»†

¹⁸ Terienɔ fanɔgu-na, Diilonɔ gbuyaanu nelma namma ānjɪnamma-na wuɔ yunɔ si dii-mɛi; ma sie gbāa kāyā nelienɔ.

† 7:17 Gbeliɛmaŋ-nalāanɔ (Psaume) 110.4

19 Na saa da, ānjīnamma saa gbāa migāaŋ wɛima ma hi ma fuoŋgu-i Diiloŋo yufelle-na. Nga fiɛfiɛ-i-na, Diiloŋo diyaa-ye hūmelle maŋ faa yaŋ. I haa i naŋga-i di yaa nuɔ-i aa tɛna. Di yaa ciɛ i gbāa piɛ Diiloŋo-i.

20 A naara kufanɔgu-i, Diiloŋo pāa nuŋgu aa ce Yesu-i jigāntienɔ. Ma temma saa ce banamba jigāntesinni damma-na. 21 Nga ma ciɛ Yesu niini damma-na. Diiloŋ-nelma gbaraa-ma wuɔ:

«Itienɔ hielaa u niele u fɛɛŋ nuɔ aa u sa ji bir u nuŋgu-i dede.

U ciɛra wuɔ: «N ciɛ jigāntienɔ nuɔ a waa ku maacemma-na hōnninɔ»

22 Terienɔgu fanɔgu-na, Diiloŋ un bilaa *tobisifɛlenni maŋ baa nelbiliemba-i, Yesu yaa yiɛraaya baa ni maama-i. 23 A naara kufanɔgu-i Levi bisālmba huraa ba-naa bɔi cor jigāntesinni-na; umaŋ duɔ nyugūŋ duɔ saa ji waa, unaa hor-o. Ku ciɛ dumɛi ba ciinu. 24 Nga Yesu fuɔ dii gbula aa molo sa ji hor-o u jigāntesinni-na 25 ku'i bi tiraa ce bamaŋ piyaan Diiloŋo-i fuɔ barguɔ-i-na, u gbāa tuɔ kor-ba fafamma. Un yɛŋ u siɛ gbāa ku, u cārā Diiloŋo-i u hā-ba. 26 Terienɔgu fanɔgu-na, Yesu yaa *Diilojigāntaamba yuntienɔ maŋ gbɛ baa-ye. U huɔŋga kuɔŋ, u saa cāl, u saa ce āmbabalma. Diiloŋo biyaa-yo ka jina u caaŋ-nu a maa-yo āmbabalmanciraamba-na. 27 Uu si dii ŋaa *Diilojigāntaamba yuntaamba namba-i: Bafamba kor Diiloŋo-i yinni maŋ jon baa tāmman-niini bafamba fɛɛŋ āmbabalma maama-na aa tiraa sire kor-o ba nellen-baamba bi maama-na. A ne da fuɔ pāa fuɔ fɛɛŋ kerre yaa-i a kor Diiloŋo-i i diei yon gbula. 28 Anjīnamman ciɛ bamaŋ Diilojigāntaamba yuntaamba-i, ku nuɔl-ba Diiloŋ-hūmelle-na. Nga Diiloŋ un hielaa u niele-i u fɛɛŋ nuɔ aa ce umaŋ Diilojigāntaamba yuntienɔ-i ānjīnamma huonɔgu-na, fuɔ fɛɛŋ Biɛŋo yaa-i. U jigāntesinni hii ni fuoŋgu-i aa mumbālm u sɛ-niɛ.

8

Tobisifɛlenni-maama

1 In waŋ mamaŋ, mamaŋ yunɔgu mɛi, ma yaa daama: In waan *Diilojigāntaamba yuntienɔ maŋ maama-i baa-na, u yaa dii baa-ye. Uu dii tɛna Diiloŋo-i Wɛimantienɔ caaŋ-nu dii dɔɔ-i-na 2 tuɔ ce u maacemma-i Diiloŋ-dūŋ-kerre-na. Dūŋgu fanɔgu-i, Itie fuɔ fɛɛ yaa maa-ku; nelbiliemba sɛ.

3 Diilojigāntaamba yuntienɔ maacemma yaa a tuɔ buol Diiloŋo-i aa tuɔ pā niipānni-i u hā-yo. Terienɔgu fanɔgu-na, fuɔ miɛ wuonɔ bi da kunaŋgu a hā Diiloŋo-i kɛ. 4 Kuɔ uu naa waa hɛma-na, uu naa saa gbāa ce halle *jigāntienɔ. Hama-i nuɔ-i? Jigāntaamba dii tɛ ta ba pā niipānni-i ba

hã Diilonjo-i a saa baa *anjĩnamma-i. ⁵ Bamanj dii hĩema-na bande-i-na, banj cej ba maacemma-i dũngu manj nuɔ-i, ku kerre yaa dɔrɔ-i-na. Diilonjo pigãan *Moisi-i kufangu cemma yaa-i. U gbuɔya-yuɔ wuɔ: «*Ne, ce-ku fafamma ŋaa miŋ pigãan-ni ku cemma-i dumaa tãnuŋgu-na.*»* ⁶ Ŋga fiefie-i-na, Diilonj unj pãa nufeliengu manj *tobisifeleenni-na, ku bɔyaa dielã-kũngu-na. Yesu yaa dii i hɔlma-na baa Diilonjo-i to-bisĩnni fanni cemma-na. Teriengu fanju-na, Diilonjo hãa mie jigãntienjo-i maacemma manj maaraa hĩemanj-jigãntaamba maama-i titirre.

⁷ Kuɔ tobisidielãnni naa fa, Diilonjo naa waa hie tuɔ bel ninanni? ⁸ Ŋga i daa Itienjo taa u cãl u baamba-i unj piye teriengu manj nuɔ-i wuɔ:

«*Yiingu dii baa yiingu mi ka bel tobisifeleenni baa *Isirahel-baamba-i a naara *Yuda-baamba-i.*

⁹ *Ni sie waa niiduɔni baa mi nanj bilaa ba tobaa-ba nammu-i hiel-ba Esipi-i-na aa naa bel nimanj baa-ba.*

Ba bĩenaana tobisĩnni fanni-i

ku'i cie mei bi ne-ba aa yanj-ba.

¹⁰ *Minj ka bel tobisĩnni manj baa Isirahel-baamba-i biena manj juɔj,*

mi ka dii mi anjĩnamma-i ba kusũnni-na,

mi ka nyegẽj-ma ba hɔmmu-na.

Mi ka waa ba Diilonj muɔ

aa ba waa mi baamba.

¹¹ *Yunju si dii unaa duɔ ji cira u pigãan unanjo baa mi sĩnni-i.*

Ba ka suɔ-mi hiere ka saa;

a donj bisalmba-na ka hel baa bincũmba-i hiere ba ka suɔ-mi.

¹² *Banj calãa-mi baa mamanj,*

mi ka yanj ma tĩ, mi ka hiel ba ãmbabalma-i mi huɔŋga-na.»†

¹³ Diilonj unj bĩe tobisĩnj daani-i niifeleenni, kuu dii ŋaa u cie dielã-niini-i niicɔlɔnni. A ne da bĩŋkũngu manj vãa, ku kã gbuoma-na.

9

Jigãntie buɔra jigãntienj-na

¹ Dielã-*tobisĩnni waa baa ni buolmanj-hũmienja baa ni buolmanj-teriengu hĩema-na bande-i-na. ² Baa naa ce kompadũngu aa karnu ku huɔŋga-i sɔmma hãi. Niŋ suur gbuya kumanj, ba taa ba bĩ-ku Diilonj-dũngu. Fitĩmbaa-ba waa kusuɔŋ-nu'i baa Diilonj-buruonj waa taabale manj nuɔ-i hiere. ³ Hãalĩŋ-kũngu-i, ba taa ba bĩ-ku Diilodubilonjo. ⁴ Wusũnanj-igãŋga nanja waa teriengu-na, ka waa sɛnɛ-kaanja, a naara *tobisĩnninj-kporuo-i; baa naa tĩŋ-yo baa sɛnɛ. Kporuo huɔŋga-na, sɛnɛ-birenja nanja

* 8:5 Helmanj-sebe (Exode) 25.40 † 8:12 Seremi (Jérémie) 31.31-34

waa baa *mani ka huŋga-na. *Aarõ gboruŋgu maŋ naa puu pũlma-i* kuu naa bi waa a naara tobišinnin-nelmaŋ nyegãaŋ tãmpĩeŋa maŋ nuo-i. ⁵ Ba taa ba kũnna tãmma-i kporuo daayo suuluo yaa nuo-i ba kor Diiloŋo-i ãmbabalma maama-na. Baa naa kul Seribãbaa-ba† namba jina suuluo doro-i-na ba ta ba pigãaŋ wuo Diiloŋo dii. Seribãbaa daaba naa paarnu ba bũncemmu-i kporuo yudoro-i-na a cĩnnu-yuo. Mii si dii da mi bie bĩmbĩŋ daani-i ni yunnin da mi waŋ ni maama; ma wammaŋ-huŋgu sĩ fiefie-i.

⁶ Kompadũngu waa waan daama temma yaa-i aa *Diilojigãntaamba ta ba suur dudielãngu-na yinni maŋ jon ba ce ba maacemma-i. ⁷ Hãalĩŋ-kũngu-na, ba yuntienjo yaa taa u suur u diei yon. Aa u taa u suur i diei belle-na. Fuo fere-i, baa nuamba-i, baŋ calãa Diiloŋo-i baa mamaŋ hiere, duo u suur, u suur baa biŋwuon-tãmma, ka kor-o.

⁸ Terienjo faŋgu-na, *Diiloŋ-Yalle pigãaŋ-ye wuo mamaŋ taa ma ce kompadudielãngu-na, maŋ taa ma ce huŋgu-na, Diilodubiloŋo dumelle saa naa hi puure yogo. ⁹ Kompadũn daaku pigãaŋ-ye nelma nyunjo ku bãaŋgu-na. Ku pigãaŋ-ye wuo baŋ pãŋ niipãnni maŋ ba hã Diiloŋo-i a naara niikonni-i hiere a saanu baa mamaŋ nyegãaŋ, ni sie gbãa fe ni pãtaamba hõmmu-i gbarnu. ¹⁰ Mamaŋ nyegãaŋ, ma pigãaŋ niwuonin-kũngu yon baa niinyonniŋ-kũngu a naara nelien nuo nin saaya ŋ migãaŋ ŋ kũma-i dumaa Diiloŋo yufelle-na. Nifanni-i daani-i hiere nelbilien-ãncemma. Ba taa ba ce-ma ba cie Diiloŋo duo bibirre-meĩ.

¹¹ Fiefie-i-na, *Kirsã juo ji ce *Diilojigãntaamba yuntienjo, i die da bisin ku fafaaŋgu-i. Un cen u jigãntesinni-i kompadũngu maŋ nuo-i, ku maaraa hĩemaŋ-kũngu-i aa tiraa fa yaŋ-ku. Kompadũngu faŋgu-i nelbiliemba saa ce-ku, ku yunjo yaa wuo hĩemaŋ-kũngu sĩ. ¹² Kirsã suurii-kuo i diei yon. U saa suur ka buol baa kaagbuon-tãmma, u saa bi suur ka buol baa balyun-tãmma. Nga u suurii ka buol baa fuo feren tãmma a kor-e gbula. ¹³ Bamaŋ guolaaya ba fere, ba migãaŋ-ba baa kaagbuon-tãmma, sisõ balaan-tãmma, da ma'i bi sĩ naanõnõŋ-cuonjo. ¹⁴ Bĩmbaan-tãmma da ma gbãa migãaŋ nelienjo-i migãaŋ daama temma-i, mie in cie guoyuo maŋ, Yesu fuo maŋ saa ce kuubabalaanjo da, aa pã u fere hã Diiloŋo-i Diiloŋ-Yalle barguo-i-na, fuo tãmma ka hur i balaanjo-i ka hi hie a migãaŋ i hõmmu-i i tie cãa Diiloŋo-i Cicẽlmantienjo-i?

¹⁵ Ku cie dumei u jo ji waa i hõlma-na baa Diiloŋo-i tobišifeleni-na. Calmuo maŋ cie tobišicolõnni-na, Yesu kuu a kor nuamba-i calmuo faŋo-na. A ce dumaanjo-na, Diiloŋ un bie

* 9:4 Niẽŋ Kãmmaŋ-sebe-i-na (Nombres) 17.16-25. † 9:5 Seribãbaa-ba: Ba bi *dorpõpuõrbiemba namba'i dumaanjo-na.

bamaŋ duɔ ji hã-ba u ciilunɔu maŋ sa tɛŋ dede, ba ka gbãa da-ku ŋaa uŋ pãa nuŋgu-i baa-ba dumaa.

¹⁶ Da ŋ nyegẽŋ sebe a pigãaŋ ŋ ciilunɔu calnumma-i, da ŋ saa ku, ku siɛ gbãa cal. ¹⁷ Da ŋ waa cicɛlma yogo, sebe huɔya-maama siɛ gbãa ce. Da ŋ ku, ku yaa ma suɔ gbãa ce. ¹⁸ Kuuduɔŋgu yaa-i baa Diilonɔ-tobisinni-i. Halle diɛlã-niini bilaa baa tãmmaŋ-kũŋgu. ¹⁹ Kuŋ ciɛ dumaa ku yaa daaku: Diilonɔ uŋ'a ba ta ba wuɔ hũmienja maŋ, *Moisi kalaan-ya baa-ba hiere igẽna ŋaa aŋ nyegãaŋ dumaa *ãnjĩnamma-na. Uŋ ciɛ mafamma-i, baa naa ko nambiemba namba baa kaagbo-laamba namba, wuɔ biɛ ba tãmma-i a guɔl baa hũmma, aa ce kumitedãama a vaa *isopefiɛlu a dii misĩrrã ãnjĩnammaŋ-sebe-i-na aa bi dii misĩrrã nuɔmba-na hiere ²⁰ aa cira: «*Diilonɔ uŋ bilaa tobisinni-i baa-na baa tãmmaŋ-niini maŋ, ni tãmma yaa-i.*»[‡] ²¹ Aa naa bi misĩrrã kompadũŋgu-na baa ku bĩmbĩnni-na hiere. ²² A saa baa ãnjĩnamma-i, ba migãaŋ bĩmbĩnni bɔi baa tãmma-i. Aa ãmbabalma siɛ gbãa pir ni tãmmaŋ-kũŋgu saa ko.

²³ Hiɛmaŋ-bĩmbĩnni migãaŋ migãaŋ daama temma yaa-i baa bĩmbaan-tãmma, ŋga dɔr-niini yaa kireiŋa-i, nifanni migãaŋ baa tãmma maŋ bɔyaa bĩmbaan-tãmma-na. ²⁴ Bige-i ciɛ mi waŋ-ma dumaanɔ-na? Ku yunɔu yaa daaku, nelbiliem-baŋ maa Diilonɔ-dũŋgu maŋ, Kirsa saa suur kufaŋgu-na, u suurii Diilonɔ-dũŋ-kerre yaa nuɔ-i dɔrɔ-i-na, ka waa u caaŋ-nu tuɔ waŋ i yuŋ-maama-i baa-yo. ²⁵ Aa tobisicɔlɔnni-na, belle belle, Diilojigãntaamba yuntienɔ suur Diilodubilonɔ-na baa biŋwuɔŋ-tãmma ka kor Diilonɔ-i. Nga Kirsa suurii a ka pã fuɔ fɛrɛŋ kerre yaa-i i diei yon a hã Diilonɔ-i. ²⁶ Die i ne miwaanɔŋ duɔŋ dii huɔŋgu-na ji hi baa nyunɔgo, kuɔ uu naa u pã u fɛrɛ ku yu niele, uu naa mulɛŋ bɔi dɛ! Nga u juɔ i diei yon gbula miwaanɔ timmaŋ-huɔŋ daaku-na, a ji ce u fɛrɛ tãmmaŋ-kũŋgu duɔ gbuonu ãmbabalma-i.

²⁷ Nelien nuɔ ŋ ku i diei yon a kã Diilonɔ ka yuu-ni. ²⁸ Kuuduɔŋgu yaa baa Kirsa-i, u ciɛ u fɛrɛ tãmmaŋ-kũŋgu a hã Diilonɔ-i i diei yon a pir nuɔmba ãmbabalma-i. U ka bir jo. Duɔ jo gboluɔŋgu faŋgu-na, u sa ji pir ãmbabalma, u ji kor bamaŋ ciyaan u duɔ ji kor-ba.

10

¹ *Anjĩnamma ciɛ ta ma pigãaŋ bisinɔ ku fafaanɔu yalle yaa yon; nga ma'i sɪ fafaanɔu faŋgu fɛrɛ-i. A ce dumaanɔ-na, bamaŋ kuraan Diilonɔ-i baa tãmmaŋ-niini-i bienaŋ jon, tãmmaŋ-niini fanni cɛraa ni gbãa migãaŋ-ba ba hi ba fuonɔu-i Diilonɔ yufelle-na. ² Kuɔ nii na'a ni ka gbãa, nii naa pir ba cãlmuɔ-i

bei i diei gbula aa ba sie tiraa nunu-yuɔ. A ce dumaanjo-na dii yiinaa baa naa hiel ba nanɗa buolma-na. ³ Na saa da, belle belle, buolɗ daama ce nuɔmba āmbabalma maama ta ma tɛnu-bei. ⁴ Hama-i nuɔ-i? Balɗ-tām-ma-i baa kaagbolaan-tām-ma sie gbāa pir neliɛɗo āmbabalma-i halan-ma u yunɗu-na. ⁵ Ku'i cie Kirsan taa u jo hɛma-na, u gbɛ Diilonjo-i wuɔ:

«*Ŋ ciera ŋ sa taara tāmman-kūŋgu baa biŋkūpāŋgu.*

Ŋga ŋ hāa-mi kūɔma mi da mi bir-ma hā-ni.

⁶ *Barɗ korɗ tāmman-niini man aa kukul-ni, ni maama sa dɔlnu-nie, āmbabalman-tāmman-kūŋgu-i maaduɔma.*

⁷ *Ku'i cie mi cira:*

Diilo, muɔmɛi daami!

Mi juɔ da mi ji ce niŋ taaran kuman,

ŋaa man nyegāan duma mi kūŋgu-na Diilon-nelma-na.»*

⁸ Uŋ puurii u nunɗu-i, neldielām-ma man juɔ, ma yaa daama: «*Ŋ ciera ŋ sa taara tāmman-kūŋgu baa biŋkūpāŋgu, ŋ sa taara barɗ korɗ tāmman-niini man aa kukul-ni, ŋ sa bi taara āmbabalman-niini-i, kerɛ ni sa dɔlnu-nie.*» A ne da ānjɗamma yaa juɔ baa niipān daani-i hiere.

⁹ Aa tiraa cira: «*Muɔmɛi daami, mi juɔ da mi ji ce niŋ taaran kuman.*»

Ku pigāan wuɔ u huraa āncencɔlɔmma-i baa maafɛmma.

¹⁰ Diilon uŋ taa u taara kuman, Yesu-Kirsa cie ku yaa-i. U pāa u fɛrɛ i diei yon gbula tāmman-kūŋ temma, a pir i āmbabalma-i.

¹¹ Yinni man jon Diilojigāntaamba kā ba ce ba maacemma-i. Ba hinu ba kor Diilonjo-i korduɗ daama yaa-i baa tāmman-niini, a ne da tāmman-niini cɛraa ni gbāa pir neliɛɗ āmbabalma.

¹² Ŋga *Kirsa pāa u fɛrɛ i diei yon a pir nuɔmba āmbabalma-i aa kā ka tɛna Diilonjo caan-nu gbula

¹³ tuɔ cie Diilonjo duɔ mal u bigāarāamba-i hā u ce u bāanɗu-i bei. ¹⁴ A ce dumaanjo-na, uŋ pirii baman āmbabalma-i, u pāa u fɛrɛ-i diei yon a migāan-ba ba hi ba fuonɗu-i gbula.

¹⁵ *Diilon-Yalle bi waan ma yaa-i wuɔ:

¹⁶ «*Itieɗo ciera:*

Min ka bel *tobisinni man baa-ba biena man juɗ,

mi ka dii mi ānjɗamma-i ba hɔmmu-na,

mi ka nyegɛŋ-ma ba kusūnni-na.»

¹⁷ Aa tiraa cira:

«*Mi ka hiel ba āmbabalma-i mi huɗɗga-na*

baa ba cālmɔ-i hiere.»†

¹⁸ Da kuɔ Diilonjo hielaa i āmbabalma-i u huɗɗga-na, yun haku-i dii ŋ ka tiraa pā kuupānɗu da ŋ hur-ma?

Yaan i piɛ Diilonjo-i baa huɗɗga diei

* **10:7** Gbɛlieman-nalāanɗu (Psaume) 40.7-9 † **10:17** Seremi (Jérémie) 31.33-34

¹⁹ Terienḡu faṅḡu-na, tobiṅ namaa, Yesu tām̄ma cie i suɔ wuɔ i ka gb̄aa tie suur Diilodubilonḡo-na. ²⁰ U p̄aa u fere tām̄maṅ-kūṅ temma, a taalnu kompaṅga maṅ waa Diilodubilonḡo dumelle yaanḡa-na a puure hūmefelende h̄a-ye. Hūmelle fande yaa cicēlmaṅ-hūmelle-i. ²¹ A ce dumaanḡo-na, *Diilojigāntaamba yuntienḡo maṅ dii baa-ye Diilonḡ-dūṅḡu yunḡu-na, u temma si dii. ²² Terienḡu faṅḡu-na, i āmbabalma ānḡoḡuḡmaṅ hilaa i hōmmu-na aa i ce koṅ, yaan i pie Diilonḡo-i baa huḡḡa diei aa i gbu i haa i naṅḡa yuɔ ku haama. ²³ U sa p̄a nuṅḡu aa ji bir baa huon-āndaanḡu, a ce dumaanḡo-na, iṅ faran i ne kumaṅ aa tie waṅ ku maama, yaan i nyaar-kuɔ kpelle. ²⁴ Yaan i tie kāyā i-naa i dii sirēiṅa i-naa nuɔ nelnyulmu cemma-na baa ānfafamma bi cemma-na. ²⁵ Baa na yaṅ i tie bir i tigiimambaa-ba-na ḡaa banambaṅ miēṅ-kuɔ dumaa. Aa ji tiraa da naṅ daa Itienḡo jomma pie ma jo de-i-na, yaan aa i tie dii sirēiṅa i-naa nuɔ.

²⁶ Na saa da, iṅ suyaa ninsonḡo-i, die suuye i yufienḡa-i aa cor tie ce kuubabalaanḡu-i, tām̄maṅ-kūṅḡu naṅḡu si dii kumaṅ gb̄aa pir i āmbabalma-i. ²⁷ Die suuye i yufienḡa-i, kumaṅ tiyāa ku yaa daaku: I t̄ena baa hotiele-i i tie cie ḡēṅḡeryiṅḡu-i baa dāṅḡbōḡuṅḡu maṅ ka wuɔ Diilonḡo bigāarāamba-i.

²⁸ Umanḡ duɔ cāl *Moisi *āṅḡinamma-i, aa nuɔmba h̄ai sisɔ ba siei da-yo aa waṅ-ma, hujarre si dii-kuɔ; ba ko kutienḡo-i. ²⁹ Terienḡu faṅḡu-na, umanḡ duɔ saa dii Diilonḡ-Bienḡo nuṅḡu-i, umanḡ duɔ saa kāṅ *tobisinnin-tām̄ma maṅ piri i u āmbabalma-i, umanḡ duɔ tuɔ b̄ena *Diilonḡ-Yalle yerre-i, ḡ sie suɔ wuɔ di yaa pigāan-yeṅ Diilonḡo hujarre-i, fuɔ kūṅḡu ka waa nie? Ku sie balan yaṅ umanḡ cālāa āṅḡinamma-i wei? ³⁰ Uman ciera:

«Muɔmei ka suu sɔlaanḡu-i;

muɔmei ka p̄a nelieṅo nelieṅo baa uṅ cie kumaṅ.»

Ma s̄i i suɔ kutienḡo-i ke? U yaa Diilonḡo-i. U tiraa cira wuɔ:

«Itienḡo ka ce u baamba āndaanḡu-i.»‡

³¹ Diilonḡo-i Cicēlmantienḡo-i, u nel da ma bel-ni, hotiele dii-kuɔ de!

³² Yaan aa na ne kumaṅ curaa: Naṅ hilaa kukulma-na, ku domma-na muliēṅ hama-i saa haa-nei? Nga ma saa gb̄aa jinya-nei. ³³ Na hōlma-na, ba taa ba tuora banamba aa ce-ba kpāncōlgūɔ nuɔmba-na. Bamanḡ naa t̄e, ba saa nanna ban ceṅ bamanḡ kpāncōlgūɔ-i; ba taa ba kāyā-bei. ³⁴ Na siyaa muliēṅ baa kasobiemba-i aa na bi siyaa ba hūu na nagāṅ-niini-i ni maama saa jaṅ-na, aa suɔ kerre wuɔ b̄imbifafanni nanni dii baa-na a yaṅ banḡ hūyāa nimanḡ aa ni sa ji kā terienḡu.

‡ 10:30 Anḡinamma tiyemmanḡ-sebe (Deutéronome) 32.35-36

³⁵ Terienḡu fanḡu-na, nan daa holle man dii ku domma-na, baa na yan di korra-nei, ku yaa Diilonḡo ka pã-na bõi. ³⁶ Vaan na ferε na ta na ce Diilonḡ un taaran kuman a gbãa da na da un pãa nunḡu man. ³⁷ Na saa da, ma nyegãan Diilonḡ-nelma-na wuõ:

«Ku saa maa, ku t̄yãa celle

aa uman saaya u jo, u jo.

U siε vaaya.

³⁸ *Uman vii mi hũmelle-na, un haa u nanḡa-i miε, u ka kor,*

ḡḡa duõ nanna hũmelle-i, ku siε dõlnu-miε baa-yo.»[§]

³⁹ Baman naana hũmelle-i aa ta ba kã da ba ka balla, miε ii si dii baa-ba. Nḡa baman hũyãa-ma da ba ka kor, ii dii baa ba yaa-i.

11

Nagahaalen-maama

¹ A haa ḡ nanḡa-i Diilonḡo-na ku yunḡu yaa wuõ nin ḡin kuman taalunḡu-i, ḡ suyaa wuõ ḡ ka da-ku, ku bi pigãan wuõ nin'a ḡ sa da kuman baa ḡ yufelle, ḡ suyaa wuõ kuu dii.

² Yiinataamba naa haa ba nanḡa Diilonḡo-na ku'i ciε Diilonḡo gbeliεḡ-ba.

³ I haa i nanḡa Diilonḡo-na ku'i ciε i suõ wuõ Diilonḡo hielaa miwaanḡo-i baa u nun-ãndaanḡu yon, a ce dumaanḡo-na in dan niman hiere baa i yufienḡa-i ni hilaa in'a i sa da kuman baa i yufienḡa yaa nuõ-i.

⁴ Abel naa haa u nanḡa Diilonḡo-na ku'i ciε u pã b̄nḡkũfafaanḡu hã Diilonḡo-i a yan Kayine-i*. Un ḡa naa haa u nanḡa Diilonḡo-na, ku'i ciε Diilonḡo gbeliεḡ-yo wuõ u vii aa cira u niipãnni dõlaanuyuõ. Abelḡ haa u nanḡa-i Diilonḡo-na, un fiε ku, u nelma dii-ye hũmefafalle-na yogo.

⁵ Enõki naa haa u nanḡa Diilonḡo-na ku'i ciε Diilonḡo biε-yo ka j̄ina u caan-nu u saa yan u ku†. Ba juõ'a ba ne naa-yo; molon yufelle saa ji tiraa haa-yuõ. Aa u suõ duõ ta, Diilonḡo naa wan-ma wuõ u kũḡu dõlaanuyuõ. ⁶ Da ḡ saa haa ḡ nanḡa-i Diilonḡo-na, ku siε gbãa dõlnu-yuõ baa-ni. Uman piyaan Diilonḡo-i, u saaya u hũu-ma wuõ Diilonḡo dii, aa u pã baman taaraayan-yuõ.

⁷ *Nowe naa haa u nanḡa Diilonḡo-na ku'i ciε Diilonḡ un gbũyã-yuõ baa maman, u hũu-ma a ne da ma saa naa hi ce yogo. U nuõ Diilonḡo nunḡu-i aa ce begubuõ-i a suur baa u dumellen-baamba-i hiere hũmma saa da wuõ-ba. Un ciε mafamma-i u pigãan wuõ maman daa banamba-i ba'i

§ 10:38 Abakuke (Habaḡuḡ) 2.3,4 * 11:4 Niεḡ Miwaanḡo j̄inamman-sebe-i-na (Genèse) 4.3-10. † 11:5 Niεḡ Miwaanḡo j̄inamman-sebe-i-na (Genèse) 5.21-24.

taaraaya-mei. Aa unj haa u nanja Diilonjo-na ku'i cie u ce nelviinj Diilonjo wulaa.‡

8 *Abiramu naa haa u nanja Diilonjo-na ku'i cie u nu u nunju-i aa huu-ma hel ba nelle-na ta tuɔ kã Diilonj unj pãa nunju-i baa-yo wuɔ u ka hã-yo nelle manj; a ne da u saa tuɔ suɔ di saanju. 9 Uu naa haa u nanja Diilonjo-na ku'i cie unj pãa nunju-i wuɔ u ka hã-yo nelle manj u kã ka tiena-die ŋaa nerienjo tuɔ cɔ kompadun-*nu*. *Isaki-i baa *Yakɔbu-i, ba bi waa kompadunni yaa nuɔ-i aa nuduŋgu yaa bi pãa baa bafamba-i. 10 Diilonj unj fuu nelle manj aa ma-de u fere, dūnni yieraaya dei, Abiramu yufelle waa di yaa nuɔ-i.

11 Sara waa cenyeiŋjo, ŋga uu naa bi haa u nanja Diilonjo-na ku'i cie u gbãa duɔ da bilonjo; ŋ sie suɔ wuɔ uu naa cor bilodalle-i gbuu maa. Uu naa suɔ wuɔ umanj pãa nunju-i baa-yo wuɔ u ka da bilonjo u sie gbãa taal-o, ku'i cie ma bi dɔl-o.

12 Ku cie dumei bibienjo diei hoŋ a dii hɛma yu a ne da uu naa tuɔ yii baa u yunju. U huonju ciinu ŋaa ninj daa mɛŋa-i dumaa dɔrɔ-i-na; molo sie gbãa kãŋ-ku. §

13 Bamanj bafamba-i daaba-i hiera, ba haa ba nanja Diilonjo-na ji ku. Diilonj unj pãa nunju manj, ba saa hi-ku; ŋga ba faara da-ku yaa-i a ce ba hɔmmu gbuu fɛ baa-ku. Bafamba fere waan-*ma* wuɔ bafamba-i huncortaamba, bafamba muntienammu sɪ hɛma-i. 14 Bamanj piiyen dumaanjo-na, ku pigãan wuɔ ba taara ba nelle. 15 Banj hilaa dimanj nuɔ-i, kuɔ di kũma naa bel-ba, baa naa gbãa bir kã-die. 16 Ŋga ba taa ba taara dimanj faa yanj difande-i. Ba taa ba taara dɔrnelle. Ku'i cie Diilonjo sie ba ta ba bi-yo ba Diilonjo. Na saa da, u migãan terienju há-ba u nelle-na.

17 Abiramu naa haa u nanja Diilonjo-na ku'i cie Diilonj unj fie ce-yo ne wuɔ u pã Isaki-i hã-yo, u saa yagar. U siyaa duɔ pã u beduola-i há Diilonjo-i. 18 A ne da Diilonjo naa pã nunju baa-yo wuɔ: «*Isaki yaa ka hã-ni huonju.*» * 19 Abiramu naa suɔ wuɔ Isaki duɔ fie ku, Diilonjo ka gbãa sire-yuɔ, ku'i cie Diilonjo bir u bienjo-i hã-yo. Nel daama cie antigãama.

20 Isaki naa bi haa u nanja Diilonjo-na ku'i cie u cãrã-yuɔ há Yakɔbu-i baa Esawu-i ba bisɪnuɔ maama-na.† 21 Yakɔbu naa haa u nanja Diilonjo-na ku'i cie unj juɔ tuɔ yii duɔ ku u cãrã-yuɔ há Yosefu bɛpuɔmba-i ba yunninj aa yiiye u búle-i a dūna jaal Diilonjo-i.‡

22 Yosefu naa haa u nanja Diilonjo-na ku'i cie unj juɔ pie kuliŋgu huonju manj nuɔ-i, u wan-*ma* wuɔ *Isirahel-baamba

‡ 11:7 Nieŋ Miwaanjo jɪnamman-sebe-i-na (Genèse) 6-9. § 11:12 Nieŋ Miwaanjo

jɪnamman-sebe-i-na (Genèse) 22.17. * 11:18 Miwaanjo jɪnamman-sebe (Genèse)

21.12 † 11:20 Nieŋ Miwaanjo jɪnamman-sebe-i-na (Genèse) 27.28-29,39-40.

‡ 11:21 Nieŋ Miwaanjo jɪnamman-sebe-i-na (Genèse) 48.1-20; 47.31.

ka hel Esipi-i-na aa pigāaŋ baŋ saaya ba ce kumaŋ baa u kogonni-i. §

²³ *Moisi bīncuamba naa haa ba naŋga Diilonjo-na ku'i cie baŋ huŋ-yo ba fuo-yo u ce caamba siei. Baa naa da u faa cor a ce ba saa kāŋ jāmatigi āndaanġu-i. *

²⁴ Moisi naa haa u naŋga Diilonjo-na ku'i cie u yaanġaŋ juŋ cā u yagar wuŋ ba baa bī-yo jāmatigi hāayēlġo. ²⁵ U nie fiisaanġu-i aa yaŋ-ku; wuŋ fiisaanġu maŋ baŋ ceŋ-kunġ āmbabalma hōlmana ku sa cō; aa hīrā u kūŋma-i ka muliēŋ baa Diilonj-baamba-i.

²⁶ Uu naa ne da da ŋ hīrā tuosīnni-i *Konġkortieŋo maŋ ka jo u temma-i, kuu dii baa yunġu a yaŋ weiśīnni-i hiere Esipi-i-na. U taa u fara u ne Diilonj unġ ka pā-yo baa kumaŋ.

²⁷ Moisi naa haa u naŋga Diilonjo-na ku'i cie u hel Esipi-i-na u saa kāŋ jāmatigi hōdulle-i. U nyaarāa ŋaa u da Diilonjo-i baa u yufelle. ²⁸ Uu naa haa u naŋga Diilonjo-na ku'i cie u ce *kōrsīnni timmaŋ-ponsaanġu-i. U cie Isirahel-baamba hure tāmma ba dumieŋ-yammu-na wuŋ *dōrpōpuŋrbilonjo maŋ kuŋ nuamba-i duŋ ji tuŋ cor, u baa ko Isirahel-baamba bepuamba-i. †

²⁹ Isirahel-baamba naa haa ba naŋga Diilonjo-na ku'i cie hūmma taal sōmma hāi dāmmanj-nuoradāama-i-na‡ aa ba wuŋ cor terkuraanġ-nu. Esipitaanġ ba'a ba niya-bei ce ba temma-i hūmma wuo-ba.

³⁰ Isirahel-baamba naa haa ba naŋga Diilonjo-na ku'i cie ba nu u nunġu-i aa wuŋ ciilā Yeriko-i yinni niediei. Niehāi yiinġu-na nelle-koko wuŋ cii.

³¹ Araabu maŋ waa saasorcieŋo-i uu naa haa u naŋga Diilonjo-na ku'i cie u har Isirahel-baamba maŋ naa juŋ da ba ji cuo ne nelle-i, a ce dumaanġo-na ba saa ko-yo baa bamaŋ saa ta ba nu Diilonjo nunġu-i. §

³² Mi tiraa waŋ wuŋ nie? Mi sie da mi fere a piiye Sedeŋ maama-i, baa Baraku maama-i, baa Samusō maama-i, baa Yefite maama-i, baa *Davidi maama-i, baa *Samiel maama-i a naara *Diilopōpuŋrbiemba bi maama-i. * ³³ Baŋ haa ba naŋga Diilonjo-na, ba cie berru-i a hūu jāmalābaa bōi. Ba wuŋyaa hūmelle aa Diilonj unġ pāa nunġu maŋ baa-ba, ba daa-ku. Ba suuye jarbaa-ba nunni-i. ³⁴ Ba diyaa-ba dāamu-na ŋga

§ 11:22 Nieŋ Miwaanjo jīnammanj-sebe-i-na (Genèse) 50.24-25 baa Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 13.19. * 11:23 Ba gbē Esipi jāmatigi maŋ naa ciera ba ko bisālm̄ba-i. Nieŋ Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 1.8-22. † 11:28 Nieŋ Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 12.1-30. ‡ 11:29 Nieŋ Helmaŋ-sebe-i-na (Exode)

14.21-31 baa Pōpuŋ. 7.36. § 11:31 Nieŋ Yosuwe sebe-i-na (Josué) 2. * 11:32 Sedeŋ: Nieŋ u kūŋġu-i Gēŋgertaamba sebe-i-na (Juges) 6-8. Baraku: Nieŋ u kūŋġu-i Gēŋgertaamba sebe-i-na (Juges) 4.6-16. Samusō: Nieŋ u kūŋġu-i Gēŋgertaamba sebe-i-na (Juges) 14-16. Yefite: Nieŋ u kūŋġu-i Gēŋgertaamba sebe-i-na (Juges) 11. *Davidi: Nieŋ u kūŋġu-i Samiel sebedēlāŋo-na (1 Samuel) 17.23-51. *Samiel: Nieŋ u kūŋġu-i Samiel sebedēlāŋo-na (1 Samuel) 7.9-11.

bɪŋkũŋgu saa ce-ba. Ba kuraa jigãŋga-na. Fõŋgũɔ saa waa-bɛi, ŋga Diilonjo diyaa fõŋgũɔ bɛi. Ba ciɛ nanƙarbabaa berru-na. Ba duɔnya nilɛiŋa boi sorosibaa ba gbar. ³⁵ Caamba namba naa haa ba nanƣa Diilonjo-na ku'i ciɛ u sire ba kuomba-i hã-ba.

Ba muyaa nuɔmba namba ko-ba wuɔ ba ciɛ niɛ ta ba wuɔ Diilonj-hũmelle-i. Kuɔ baa naa cɪina-diɛ baa naa gbãa yaŋ-ba, ŋga ba yagaraa kufanƣu-i wuɔ da ba ku, Diilonjo ka sire-bɛi ba ta ba ce ba bãanƣu-i baa-yo. ³⁶ Ba bi nyiɛ banamba sũlma aa muo-ba aa vaa banamba dii-ba kaso. ³⁷ Ba naan banamba baa tãmpɪɛŋa ko-ba. Ba karaanu banamba sɔmma hãi, aa fõ banamba baa jigãmmu ko-ba. Muncɔmmu saa waa baa banamba. Kutaamba taa ba wuɔra ba bɪŋ. Ba taa ba hɪ cãani. Bɪŋkũŋgu saa waa baa-ba. Nuɔmba mulãan-ba aa ce-ba sũlma. ³⁸ Miwaanjo saa naa saaya baa-ba. Ba taa ba wuɔra ba bɪŋ hɪɛŋ-nu, tãnni-na aa ta ba cɔ fonnɪŋ.

³⁹ Bamanƣ bafamba-i daaba-i hiere, Diilonjo gbelaan-ba wuɔ ba haa ba nanƣa yuɔ, a ne da uŋ pãa nunƣu man, ba saa da-ku. ⁴⁰ Bige-i ciɛ ba saa da-ku? Diilonjo niɛ da miɛ diɛ hi i fuonƣu-i baa bafamba-i hiere kuuduɔŋgu aa da-ku, ku yaa bɔyaa. U saa tuɔ taara bafamba da-ku miɛ i yaan-na ku'i ciɛ.

12

Yaan i htra i kũma-i

¹ Teriɛŋgu fanƣu-na, nelpũŋgu man siire wuɔ Diilonj-hũmelle-i daaku-i, ku taa i yaan-na ta ku pigãan-ye hũmelle-i. A ce dumaanjo-na, kumanƣ bilaayan-yiɛ i sa gbã i kã yamma Diilonj-hũmelle-na, yaan i hiel i nanƣa kuɔ. Ambabalma man sɔgolaanunƣ i gbeini-na fɛu, yaan i yaŋ-ma aa i vaa i fɛɛ baa gbarunƣu man dii i gbeini-na. ² Yaan i tiɛ ne Yesu yaa-i. U yaa ciɛ i haa i nanƣa-i yuɔ aa u yaa ka ce i haa-ka hi i fuonƣu-i. U hɪɛrã kuliŋgu-i *daanƣu-na, u saa ne ku senserre-i. Hɔfɛlle man taa di ciɛ-yo, u taa u fara u ne di yaa-i. Fiɛfiɛ-i-na, uu dii tɪɛna Diilonjo caan-nu.

³ Niɛŋ unƣ hɪɛrã nelbabalaamba bigãaru-i dumaa, ku yaa kũɔkaralle siɛ ta di mulɪɛŋ-na. ⁴ Nanƣ yen malunƣu man nuɔ-i baa ãmbabalma-i, unaa saa tɪɛ-manƣ yogo do! ⁵ Aa Diilonj unƣ dii sirɛiŋa man nei wuɔ u bisãlɪŋ namaa, sirɛiŋa fanƣa maama karaanu-nei wei? Ma nyɛgãanƣ wuɔ:

«Mi biɛ, Itienƣ duɔ kaya ŋ yunƣu-i mamann nuɔ-i, baa biɛ-ma
ãnsɔsɔmma.

Duɔ nuola-niɛ, baa yaŋ ŋ kũma kara.

⁶ Umanƣ maama-i dɔlaanunƣ Itienjo-i, u dii u yaa-i hũmefafalle-na.

Unƣ bɪŋ umanƣ u biɛŋo, u muo u yaa-i.»*

* 12:6 Bɪncuɔŋ-nelman-sebɛ (Proverbs) 3.11-12

⁷ Taa na hīrā mulīema-i, Diilonjo dii-na hūmefafalle-na baa ma yaa-i. U ce dumēi baa u bisālmba-i. Namaa daa bisālāan hayo-i dii aa u to sa nuola-yuɔ? ⁸ Diilonjo nuola u bisālmba-i hiere. Duɔ yan namaanjo-i u sa nuola-nēi, na saaya na suɔ wuɔ u bisālŋ-kirēiŋ namaa sī; na to dii u deŋ.

⁹ Tonaamba dii baa-ye hīema-na bande-i-na ta ba nuola-yiē aa i tiē kāŋ-ba. Ku ce niē i siē nu i To maŋ dɔrɔ-i-na u nuŋgu-i aa da cicēlma maŋ sa tīēŋ dede-i? ¹⁰ I tobaa-ba nuolaaya-yiē a saanu baa kuŋ dɔlaanu bafamba dumaa, aa ba nuolamma bālāa hīema-na bande yon. A ne da Diilonjo ne miē fafaanġu'i aa tuɔ nuola-yiē i diē bir fuɔ birma.

¹¹ Da ba ta ba nuola-niē, baŋ nuolan-niē huonġu maŋ nuɔ-i ku sa dɔlnu-niē, ku bir yan aa ta ku jaŋ-ni. Nga da ŋ siē ba nuola-niē, ku huonġu jo baa viisinni baa yaafēlle.

¹² Terienġu fanġu-na, baa na yan na kūɔma kara. ¹³ Biyaan hūmefafalle ku yaa bamanġe beini-i nuyāanu ku ka ta ku buɔ-bei ku kā, ku siē hor-bei.†

Anġbuyamma

¹⁴ Gbāan kpelle na ta na dɔl nuɔmba-i hiere aa na yan Diilonjo bir-na u birma. Uman duɔ saa yan Diilonjo bir-o, u siē gbāa da Itienjo yufelle. ¹⁵ Bilaan na fεε unan nuɔ ŋ baa ji cīina Diilonjo hujarre-i. Baa na yan cein-purru da unan-na na hɔlmana a ji tuɔ celien banamba-i baa u balaanġu-i. ¹⁶ Molo baa ji dii u nanġa biŋwosinni-na, molo baa bi bel Diilon-biŋkūŋgu nanġu baa u nanyuonġu Esawu temma-i: Esawu huraa u bepolisinni-i baa jukalaanġu. ¹⁷ Na suyaa wuɔ ku huonġu-na u juɔ tuɔ taara tuonjo cārā Diilonjo-i hā-yo bepuɔmba namba temma, ŋga tuonjo saa hūu-ma. Uŋ fiē kaal cārā-yuɔ ma saa dɔl-o.‡

¹⁸ Namaanjo-i nan piyaa Diilonjo-i dumaa, kuuduonġu sī baa *Isirahel-baamba-i. Bafamba kāa tānuŋ-nu. Ba daa dāamu-i, baa fafalmu-i a naara kukulberre nan temma tānuŋgu-na. ¹⁹ Ba nuɔ yerre buu, aa bi nu molo piiye da gbagaga. Ba cārā kutienjo-i wuɔ u baa tiraa u piiye baa-ba. ²⁰ Uŋ waan mamana, ma saa ta ma du dei ba tūnni-na ku'i ciē. U gbīe-ba wuɔ: «*Uman duɔ yiēya tānuŋ daaku-i, halle da ku fiē waa biŋwuonjo, na nan kutienjo-i baa tāmpīeŋa na ko-yo.*»§ ²¹ Nelma maŋ ciē tānuŋgu-na*, maa naa silaa ta ma nyen kūɔma ma cor, a ce *Moisi fuɔ fεε u cira: «Korma ciē mi kūɔma gbuu ta ma nyen!»†

²² Nga kuuduonġu sī baa namaanjo-i. Namaa na kāa *Sinyo-tānuŋ-nu, na kāa Cicēlmantienjo nelle yaa nuɔ-i; *Yerusalemu

† 12:13 Isayi (Ésaïe) 35.3 ‡ 12:17 Niēŋ Miwaanjo jīnamman-sebe-i-na (Genèse)

25.29-34; 27.30-40. § 12:20 Helman-sebe (Exode) 19.12-13 * 12:21 Niēŋ Helman-sebe-i-na (Exode) 19-20 baa Anjīnamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome)

4-5. † 12:21 Niēŋ Anjīnamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome) 9.19.

maṅ dərɔ-i-na, na k̄aa u yaa nuɔ-i. *Dɔrpɔpuərbiemba dii u yufelle ta ba ce ba b̄aṅgu-i. ²³ Namaaṅo-i, na suurii Diiloṅ-bepuamba-na. Ba yireiṅa nyeḡaṅ dərɔ-i-na. Na piyaa Diiloṅo-i, u yaa nelbilibemba-i hiere ba ḡeṅgertienjo-i. Na suurii nelviimba-na. Ba yaa hii ba fuoṅgu-i Diiloṅ-terienḡu-na. ²⁴ Namaaṅo-i, na piyaa Yesu maṅ *tobisifelenni yaanga-na. U yaa kuu k̄inna u t̄amma-i. U t̄amma k̄ayā-yie a yaṅ Abel maama-i.† ²⁵ Terienḡu faṅgu-na, bilaṅ na fere! Baa na yagar wuɔ na sie nu umaṅ piiyen baa-na u nelma-i. Umaṅ taa u piiye baa Isirahel-baamba-i h̄ema-na bande-i-na, bamaṅ naa yagar wuɔ ba sie nu u nelma-i, ba saa gb̄aa kor yaahuolo-na. Umaṅ piiyen baa miējo-i, uṅ yēṅ dərɔ, die saa nu u nuṅgu-i, i ka ce nie gb̄aa kor-yuɔ? ²⁶ U piiye dede fuɔ h̄ema sagallaḡ; ṅga fiefie-i-na, u p̄aa nuṅgu baa-ye wuɔ: «*Mi ka tiraa sagalla h̄ema-i i diei baa dərɔ-i naara.*»* ²⁷ Uṅ waṅ mafamma-i, ku piḡaṅ wuɔ ku yiṅgu-na, uṅ hielaa b̄imb̄inni maṅ hiere, ni ka b̄ena halaṅ aa yaṅ nimaṅ sie gb̄aa b̄ena.

²⁸ Iṅ ka ce i b̄aṅgu-i nelle maṅ nuɔ-i, di sie gb̄aa b̄ena. Terienḡu faṅgu-na, yaṅ i tie ce Diiloṅo-i kasi saa da-yo. I tie c̄aa-yo aa i tie jaal-o kuṅ d̄olaanu-yuɔ dumaa. I tie dii u nuṅgu-i aa i tie k̄aalā-yuɔ. ²⁹ Ni ma'i s̄i u ce ṅaa d̄amu.†

13

Kumaṅ d̄olaanuṅ Diiloṅo-i

¹ Namaaṅo-i, yaṅ na maama cor ta ma d̄olnu ma-naa ṅaa ceɗuɔṅ-bien namaa. ² Baa na yagar niraamba harma na dumienja-na. Na saa da, banamba t̄iyāa niraamba harma-na, a ji har *dɔrpɔpuərbiemba aa ba saa suɔ. ³ Yaṅ bamaṅ dii kaso-i-na ba maama ta ma t̄enu-nei; ku waa ṅaa naa dii baa-ba kaso-i-na. Aa naṅ yēṅ t̄ammaṅ-nuɔṅ namaa, baa na yaṅ baṅ ceṅ bamaṅ s̄ulma-i ba maama karaanu-nei.

⁴ Neliējo neliējo, u saaya u tuɔ k̄aṅ ānsorre-i aa bamaṅ dii ānsorre-na ba vii baa ba-naa, ni ma'i s̄i, bamaṅ ciēṅ saasors̄inni-i baa *fuoces̄inni-i Diiloṅo ka ḡaṅ baa-ba.

⁵ Gbeṅ-nyulmu saa saaya mu ta yaanga nei. Yaṅ na nagāṅ-niini ta ni ye-na. Na saa da, Diilo fuɔ fere ciēra wuɔ:

«*Mi sie yaṅ-ni ṅ diei,*

Mi sie nanna-nie gbula.»*

⁶ Terienḡu faṅgu-na, neliējo neliējo, u gb̄aa da holle cira: «*Itienjo yaa k̄ayāṅ muɔ;*

‡ 12:24 Yesu kuliṅgu ciē i suɔ hujarre-i a ne da Abel k̄uṅgu taa ku taara solaṅgu.

ḡ 12:26 Nieṅ Helmaṅ-sebe-i-na (Exode) 19.18. * 12:26 Ase (Aggée) 2.6

† 12:29 Anjinaṅma tiyemman-sebe (Deutéronome) 4.24 * 13:5 Anjinaṅma tiyemman-sebe (Deutéronome) 31.6,8; Yosuwe (Josué) 1.5

mi sie kaalā bīṅkūngu

Nelbilo fuo gbāa ce bige-i miε?»†

⁷ Na yaataamba maṅ siire waṅ Diilonṅ-nelma-i baa-na, baa na yaṅ ba maama karaanu-nei. Niεṅ baṅ siire haa ba naṅga-i Diilonṅ-na dumaa ji ta ba ku, aa na ce ba temma.

⁸ Yesu-Kirsanṅ waa dumaa cicuṅṅu-na, uu dii dumei nyunṅo-i-na, aa u ka bi t̄ε dumei yinni maṅ joṅ. ⁹ Baa na yaṅ ba hel baa nelma yaṅga naṅga a ji pira-nei miε hūmelle-na. Baa na yaṅ ba cu na yammu-i baa niiwuoniṅ-maama. Na saa da, ku saaya Diilonṅ-hujarre yaa ce nelieṅ nuṅ ṅ huṅga t̄εna terduṅ-nu, niiwuoniṅ-maama s̄i. Bamaṅ firaa niiwuoniṅ-maama-i, ma saa kāyā-bei dede gbula.

¹⁰ Yesu cie u fεε tāmmanṅ-kūngu a pir i āmbabalma-i. *Diilojigāntaamba maṅ curaa baa b̄incuṅṅ-jigāṅga-i kompadūṅṅu-na, ba nuṅṅu si dii baa-ye. ¹¹ Da ba ko b̄imbaamba-i dumandε-i-na, *Diilojigāntaamba yuntieṅo suur baa tāmmanṅ yaa Diilodubilonṅ-na ka kor Diilonṅ-i āmbabalma maama-na, aa b̄imbaamba famba fεε-i ba hel baa-ba gborsanniṅ ka caaba. ¹² Ku'i cie na bi da Yesu kuu gborsanniṅ duṅ pir nuṅmba āmbabalma-i baa fuo fεεṅ tāmmanṅ-i.

¹³ Terieṅṅu faṅṅu-na, yaanṅ i h̄irā tuos̄inni-i fuo temma-i aa i hel i nyaanu-yuṅ dii gborsanni-na. ¹⁴ Na saa da, ninsoṅ-nelle si dii baa-ye h̄εma-na bande-i-na dimaṅ cuṅṅ, i taara bis̄iṅ ku diele yaa-i. ¹⁵ Yaanṅ i tie pā jaaluṅṅu-i h̄onni maṅ joṅ i h̄a Diilonṅ-i Yesu maama-na. Miε tāmmanṅ-kūngu yaa kufanṅu-i. I tie ce-yo b̄oi baa i nuṅ-āndεenni-i. ¹⁶ Baa na yaṅ ānfafamma cemma maama karaanu-nei, aa na bi ta na kāyā na-naa ṅa ceduṅṅ-bieṅ namaa, kufanṅu temma saa baa tāmmanṅ-kūngu maṅ d̄olaanuṅ Diilonṅ-i.

¹⁷ Taa na nu na yaataamba nunni-i, taa na sie ba wulaa. Ba yaa kāayāṅ-nei Diilonṅ-hūmelle-na. Ba suyaa wuṅ yiṅṅu dii baa yiṅṅu, Diilonṅ ka yuu-ba baṅ cie kumaṅ na h̄olma-na. Gbāanṅ ba ta ba ce ba maacemma-i baa h̄of̄elle. Da na du ba h̄ommu-i ku sie fa weima h̄a-na.

¹⁸ Taa na cārā Diilonṅ-i na h̄a-ye. I suyaa wuṅ i h̄ommu kuṅṅ; i taara i tie ce kumaṅ faa h̄onni-na hiere. ¹⁹ Jande mi gbu mi cārā-nei: Cārāṅ Diilonṅ-i u yaṅ mi bir donduo kā na wulaa.

Jaaluperieṅṅu

²⁰⁻²¹ Diilonṅ yaa h̄of̄elle tieṅo-i, u siire Itieṅo-i Yesu-i hiel-o kuomba h̄olma-na. U kāyā-nei na ta na gbā na ce ānfafamma-i

† 13:6 Gbelieṅman-nalāanṅṅu (Psaume) 118.6,7

ma sɪnni-na hiere a gbãa ta na ce u huɔŋga-i. U ce Yesu-Kirsa bir-e uŋ taaraŋ i waa dumaa. Yesu-Kirsa yaa i ninsoŋ-tayaana-i‡. U yaa ciɛ u fɛɛ tãmmaŋ-kũŋgu a bel Diilonjo *tobisɪnni-i baa-ye. Tobisɪnni fanni sa ji boruona dede. Jaaluŋgu gbɛ baa u yaa-i hɔnni maŋ joŋ! Ma ciɛ!

²² Tobij namaa, mi diyaa nelma'i na tũnni-na. Mi saa nyɛgɛŋ-ma bɔi. Jande fɛŋ na hɔmmu-i baa ma numma-i. ²³ Yaan mi tũnu-nei, ba naana i natobiŋo-i Timote-i. Duɔ jo donduo, mi ka kã baa-yo i ka ne-na.

²⁴ Mi jaalaa yaataamba-i baa Diilonj-dũŋ-baan namaanjo-i hiere. *Italitaamba pãa-na jaaluŋgu.

²⁵ Diilo kãyã-nei hiere.

---

‡ **13:20-21** Girɛkimma-na ba blɛ Yesu-i «ãncɪnaŋo» bande-i-na. Ba taara ba pigãan wuɔ u yaa i yaanŋa-na Diilonj-hũmelle-na tuɔ kãyã-yiɛ. Fuɔ fɛɛ yaa blɛ u fɛɛ dumaanjo-na. Niɛŋ Nsãa sebe-i-na 10.11.

Sakeŋ nyegāaŋ sebɛ maŋ Nelmuoyamma

Sake maŋ nyegāaŋ sebɛ daayo-i u waa yaatienjo Diilon-dūŋgu-na *Yerusalemu-i-na (Gal. 2.9). U nyegāaŋ-yo a hā Diilon-dūŋ-baamba maŋ dii hienju-na hiere, a duo pigāaŋ-ba baŋ saaya ba ta ba hel ba ce dumaa yinni maŋ jon.

Sake nuŋgu hii nelma boi: U waan gbeintesinni maama, baa nawalsinni maama. Aa wein da ma da-ni niŋ saaya η nyaar dumaa Diilon-hūmelle-na u waan-ku (sap. 1). Wuɔ ciɛluɔ saa fa tɛnamma-na aa bi tiraa cira Diilon-nelma sa hūu yon nuŋ-nu, da η hūu-ma, ma saaya ma ta ma da η ciluɔ-i-na, ni ma'i sɪ η ce gbāŋgbāŋ (sap. 2). Wuɔ i bel i fere i nunni-na, aa tagaaya pigāaŋ Diilon uŋ biŋ kumaŋ nelnulle-i (sap. 3). Wuɔ Diilon-dūŋ-baamba yaŋ berru-i baa ba-naa cālma aa ba hiel ba nanŋa bombolma-na (sap. 4).

Sebɛ periema-na, u gbuɔya waamba-i aa dii sirɛiŋa Diilon-dūŋ-baamba-na wuɔ ba fɛ ba hōmmu-i ba ta ba cie Itienjo jomma-i aa ba ta ba cārā Diilonjo-i weima-na hiere (sap. 5).

Jaaluŋgu

¹ Diilon-dūŋ-baan* namaa namaŋ dii hienju-na hiere, mi jaalaa-na! Muɔ Sake, mi cāa Diilonjo baa Itienjo-i Yesu-Kirsa, muɔmei nyegāaŋ sebɛ daayo-i da mi hā-na.

Taa na nyɛ baa na sūlma-i

² Tobin namaa, weima weima da ma da-ni, ta η gbu η nyɛ baa-ma. ³ Na saa da, wein da ma da-ni aa η nyaar Diilonjo-na, ku yaa ciɛŋ η nan kaasinni fafamma Diilon-hūmelle-na. ⁴ Nga na saaya na gbāŋ, na kaasinni suur kā yaan-na, ku yaa na ka da fōŋgūo yiera fafamma aa biŋkūŋgu sie naa-nei.

⁵ Nelnulle da di yor umaŋ nuɔ-i, u cārā-die Diilonjo wulaa, u ka hā-yo baa-de. Diilonjo firiinu u huɔŋga-i baa nuɔmba-i hiere. ⁶ Nga ma diei dii, da η'a η cārā biŋkūŋgu biŋkūŋgu Diilonjo wulaa, baa ce η hōmmu-i mu hāi, haa η nanŋa-i yuɔ wuɔ u ka hā-ni niŋ cārāŋ kumaŋ. Umaŋ ciɛŋ u hōmmu-i mu hāi, uu dii ηaa hūmma, fafalmu ta mu wuɔra mu pira-meɪ. ⁷⁻⁸ Fuɔ temma-i uŋ'a u sa kā yaduɔŋga u weima-na hiere dumaanjo-na, u baa tuɔ hiŋ taalunju wuɔ sɪ u ka da biŋkūŋgu Itienjo nammu-na.

* 1:1 Ma nyegāaŋ girekimma-na wuɔ: «*Isirahel dūnni cɪncieluo baa ni hāi baamba.» Ba biɛ Diilon-baamba yaa dumaanjo-na.

⁹ Diilonj-dũŋ-baamba maŋ nawalaamba-i, ba ta ba nyε; Diilonjo ka ce-ba nelbõmbõmbaa u hũmelle-na. ¹⁰ Aa waamba ta ba bi nyε; Diilonjo ka hiire-bei. Baa dii ŋaa pũlma; ba sa cõ. ¹¹ Da ma ce ma pu ta ma ne da fafamma, baaŋ da ku huol, ma põtõr hũl diire hiere, ŋ sa tiraa da ma fafaaŋgu-i. Waamba dii dumεi, da ba ce ba t̄ε ba maacemma-na ji kanu aa yaŋ-ma.

¹² Wεiŋ da ma da umaŋ aa u nyaar Diilonjo-na, kutieŋo yunŋu dõlaa. Uŋ nyaarãa Diilonjo-na, Diilonjo ka pã-yo baa cicẽlma maŋ sa t̄εŋ dede. U maamaŋ dõlnuŋ bamaŋ, u pãa cicẽlma famma nuŋgu yaa baa-ba.

¹³ Anjõgõbabalamma da ma waa umaŋ huõŋ-na'i, u baa cira Diilonjo'i diyaa-ma u huõŋga-na. Molo sie gbãa tãal Diilonjo-i dii-yo kuubabalaanŋu cemma-na, aa fuõ fεre sa bi tãal nelieŋo dii-yo kuubabalaanŋu cemma-na. ¹⁴ Nelieŋ nuõ ŋ kusũŋ-maama yaa kãaŋ baa-ni ka tãal-ni dii-ni kuubabalaanŋu cemma-na. ¹⁵ Da ŋ sie ŋ kusũŋ-maama-i, ku'i juõŋ baa ãmbabalma-i. A ne da ãmbabalŋ da ma gbuu vãa, ma jo baa kuliŋgu.

¹⁶ Terieŋgu faŋgu-na, mi jẽnaaŋ namaa, baa na tãal na fεre! ¹⁷ Anfafamma-i hiere, baa bĩmbĩfafanni-i hiere ni hel dõrõ; Diilonjo yaa hãaŋ-yeŋ baa-ni. Bãaŋgu-i baa ceiŋo-i a naara mœŋa-i hiere, fuõ yaa hielaa-ni. U hielaa-ni ni ta ni pa aa ta ni suur cuobaa-baŋ kaal dumaa, ŋga fuõ fεre-i u sa t̄i bãaŋ temma aa yaŋ-ye kukulma-na. ¹⁸ U waanŋ ninsoŋ-nelma-i baa-ye a ce i hoŋ die gbãa waa yaanŋa bĩmbĩnni maŋ uŋ hielaa-ni hiere. Ku dõlaanu u yaa-i u ce-ma dumaanjo-na.

A nu nelma-i aa ce-ma

¹⁹ Mi jẽnaaŋ namaa, baa na yaŋ nel daama karaanu-nei: Yaanŋ na tũnni waa fiefie. Baa na yaŋ na nunni ta ni dõl. Baa na bi yaŋ na hõmmu ta mu du fiefie. ²⁰ Na saa da, nelieŋ nuõ ŋ huõŋ da ka du, ŋ sa ce ãnviima Diilonjo yufelle-na. ²¹ Terieŋgu faŋgu-na, nelma maŋ balaanŋ hiere, hielaaŋ na gboluonŋu mεi; aa na bi ne hõbabalaanŋa-i aa na yaŋ-ka. Yaanŋ bombolma-i aa Diilonj uŋ diyaa nelma maŋ na hõmmu-na, na bel-ma nammu hãi; ma yaa ka gbãa kor-na.

²² Baa na gonya Diilonj-nelma numma yoŋ aa na sa ce-ma. Umaŋ duõ dii mafamma-i u huõŋga-na u tãal u fεre. ²³ Na saa da, umaŋ nuõŋ Diilonj-nelma-i aa u sa ce-ma, u saa baa umaŋ niε u fεre duõleŋ-na ²⁴ aa hel ta. U saa maa u maama karaanu u fεre. ²⁵ Ŋga ãnjĩnafafamma maŋ cie i waa i fεreŋ nuõ, umaŋ duõ tuõ ne-ma torro, aa bel-ma nammu hãi, umaŋ duõ yaŋ ma t̄εnu-yuõ, aa tuõ wuõ ma hũmelle-i, fuõ temma-i duõ dii u nanŋa-i mamaŋ nuõ-i ma fa u wulaa.

²⁶ Umaŋ duõ cira wuõ fuõ wuõ Diilonj-hũmelle-i, aa u nuŋgu ta yaanŋa yuõ, kutieŋo tãal u fεre; yunŋu si dii u Diilonj-hũmelle

wuɔsaangu-na. ²⁷ Diilonɔ un bɪn kumanɔ Diilohūmefafalle-i, ku yaa daaku: A ta η kāyā yombimba-i baa bikulcaamba-i aa η baa yan nelbiliemba celieɲ-ni baa ba balaangu-i. Diilonɔ taara ku yaa-i.

2

Baa na ta na ce ciɛluɔ

¹ Tobinɔ namaa, Itieɲo-i Yesu-Kirsanɔ yey nelbuɔ aa na haa na nanɔa-i yuɔ, baa na ta na ce ciɛluɔ. ² Nɔaa nuɔmba hāi da ba jo ji suur na hɔlma-na, unanɔo-i weinɔ, unanɔo-i nawalɔ. Weinɔ gbuu diiya u fere da fafamma aa dii sɛne-naafonterre, aa nawalɔ dii nyarkpātānni kā ka hel. ³ Na sire jaal weinɔ-i aa gbɛ-yo wuɔ: «Jo η ji tɛna yaan-na bande.» Aa bir gbɛ nawalɔ-i dumaa wuɔ: «Hai daayo-i, yiɛra dii terieɲgu-na! Sisɔ jo η ji tɛna hɛma-na bande!» ⁴ Da na ta na ce kufangu-i, ba sa bɪ ku yaa-i ciɛluɔ-i wei? Anjɔgbabalamma'i saa dii-na mafamma-na wei?

⁵ Mi jɛnaanɔ namaa, na saa da! Nelbiliembanɔ neɲ bamanɔ wuɔ nawalaamba, Diilonɔ yufelle hilaa ba yaa-i nuɔ-i u ce-ba waamba u hūmelle-na aa ba da ba suur u *nelle-na ηaa un pāa ma nunɔgu-i dumaa baa u maamanɔ dɔlnu bamanɔ. ⁶ A ne da namaa birii yanɔ nawalɔ-i aa ta na kāɲ weinɔ yaa-i! Ma sɪ waamba yaa ciɛɲ-nanɔ sūlma-i aa ta ba bɪ-na fāamaanɔ ba ternina ke? ⁷ Banɔ haa yefafalle manɔ nei, ba yaa sa biɛnaanɔ-die wei?

⁸ Nelma manɔ maaraa *anjɪnamma-na hiere, da na wuɔ-ma ηaa manɔ nyegāanɔ dumaa Diilonɔ-nelma-na, ku faa. Ma nyegāanɔ wuɔ: «*η saaya η dɔl η nanolɔo-i ηaa ninɔ dɔl η fere dumaa.*»* ⁹ Nga namaa da na ta na ce ciɛluɔ, kuu dii ηaa na cālāa anjɪnamma-i, na ciɛ āmbabalma'i dumaanɔ-na. Anjɪnamma ka bel-na. ¹⁰ Da η ta η wuɔ anjɪnamma-i hiere aa ma diei yar-ni wuɔsaangu, kuu dii ηaa η cālāa-ma hiere ma kūɲgu-na. ¹¹ Hama-i nuɔ-i? Umanɔ ciɛra: «*Baa ce *fuocesɪnni*»†, uuduɔɲo faɲo yaa bi ciɛra: «*Baa ko nelieɲo.*»‡ Da η fi'e'a η saa ce fuocesɪnni-i aa sire kā ka ko moloɲo, η saa cāl anjɪnamma-i wei?

¹² Terieɲgu fanɔgu-na, nanɔ suyaa wuɔ Diilonɔ kaa yuu-na a saa baa anjɪnamma manɔ ciɛɲ i waa i fereɲ nuɔ, taa na piye aa na ta na ce na weima-i na saa baa ma yaa-i. ¹³ Na saa da, umanɔ duɔ u sa ce hujarre, gɛɲgeryiɲgu-na, Diilonɔ sie bi ji ce hujarre kutieɲo-na. Nga hujarrentieɲo baa tie holle baa yiɲgu fanɔgu maama-i.

Ba suɔ Yesu nolɔo-i u āncemma'i nuɔ-i

* 2:8 Buolmanɔ-sebe (Lévitique) 19.18 † 2:11 Helmanɔ-sebe (Exode) 20.14 ‡ 2:11 Helmanɔ-sebe (Exode) 20.13

¹⁴ Tobin namaa, umañ duo tuo piiye wuo fuo haa u nanğa Diilonjo-na, aa ba sa da-ku u ciluo-i-na, yuñ haku-i dii-kuo? Un haa u nanğa-i dumaa Diilonjo-na, ku gbãa ce u ka da Diilonjo-i wei?

¹⁵ Naa na hõlma-na, niidiini si dii baa unajo, niwuoni bi si baa-yo u tuo wuo. ¹⁶ Nan'a na bõrõ, na bir gbẽ-yo wuo: «I ka waa! Baa yan waangu ko-ni, baa bi yan nyulmu ko-ni.» Kumañ maama-i dii-yuo da na saa hã-yo baa-ku, yuñ haku-i dii na nelma famma-na? ¹⁷ A haa ñ nanğa-i Diilonjo-na kuu dii dumai, da kuo ku sa da ñ ciluo-i-na, yuñgu si dii-kuo.

¹⁸ Unaa bi gbãa cira: «Banamba haa ba nanğa Diilonjo-na, aa banamba ta ba ce anfafamma.» Mi ka gbẽ kutienjo-i miε: «Nuo da ñ saa ce binjũngu, nan ka pigãan-mi niε mi suo wuo nan haa ñ nanğa-i Diilonjo-na? Muo fuo, mei ka pigãan-ni mi nahaale-i mi ancemma-na.» ¹⁹ Ma si ñ hũyãa-ma wuo Diilonjo dii u diei yon ke? Ku faa. Nga ñ saaya ñ suo wuo *jinabaa-ba bi hũyãa-ma nan temma-i wuo Diilonjo dii u diei aa ba kũma nyen baa-yo yeε. ²⁰ N sa gbuu jõguõñ kã yaan-na! N taara mi pigãan-ni wuo da ñ haa ñ nanğa-i Diilonjo-na aa ku sa da ñ ciluo-i-na ñ ce gbãngbãñ wei? ²¹ Bige-i naa ciε Diilon wuo tuo kãñ i bincoñjo-i *Abiramu-i nelviñjo? U ciluo'i si wei? Un ciε u bepõljo-i *Isaki-i tãmmañ-kũngu duo pã-yo hã Diilonjo-i, ku'i ciε Diilonjo tuo kãñ-yo nelviñjo. § ²² N saa da, un haa u nanğa-i Diilonjo-na dumaa, ku kã baa u ciluo-i. U ancemma pigãan wuo u haa u nanğa-i Diilonjo-na ninsoñ-haama. ²³ Maman nyegãan Diilon-nelma-na wuo: «Abiramu haa u nanğa Diilonjo-na, Diilonjo ne u nahaale-i aa cira nelviñjo»*, nelma famma'i saa ce daama-i wei? Kuñ ciε dumaanjo-na, Diilonjo tuo bi-yo u jienjo. ²⁴ Terienğu fanğu-na, na saa da, Diilonjo ne nelienjo ancemma yaa-i aa dii-yo baa nelviimba-i, u sa ne un haa u nanğa-i fuo-na dumaa yon.

²⁵ Kuuduõngu yaa baa Araabu man waa saasorcienjo-i. U ciluo yaa naa ciε Diilon wuo tuo kãñ-yo nelviñjo. U haraa *Isirahel-baamba põpuõrbiemba-i. Ban juo'a ba ta, u pigãan-ba ban saaya ba biε hũmelle man ka suur hinni. ²⁶ Na saa da, nelien nuo ñ yal da die hel aa yan-ni, ba gbãa tiraa bi-ni nelien nuo wei? Kuuduõngu yaa baa daaku-i: Anfafan da ma'a maa si dii ñ Diilon-hũmelle wuo saangu-na, ñ ce gbãngbãñ.

3

Taa na suo nuonğu

¹ Tobin namaa, na suyaa wuo Diilon un ka ger u nelpigãataan miεno-i dumaa ku ka kuola yan banamba

§ 2:21 Nien Miwaanjo jnamman-sebe-i-na (Genèse) 22.

* 2:23 Miwaanjo jnamman-sebe (Genèse) 15.6

kūngu-i. Terienḡu fanḡu-na, namaa namanḡ taaraayanḡ na ce Diilonelpigāataanḡ namaa, baa na ciinu. ² I hieroḡo-na hiere i cāl. Umanḡ sa cālāanḡ u piiyuo-i-na, fuo fuo u faa. Mi gbāa cira, u faa hi u fuoḡu-i. U gbāa bel u fεε u āncemma-na hiere. ³ Ba dii iyoḡo-i sūḡo nunḡu-na wuo u tuo ce niḡ taaranḡ u ce kumanḡ: Da ḡ bir-o dε, u bir, da ḡ bi bir-o dε, u bir. ⁴ Kunanḡu yaa baatoḡo-i. Baatoḡo-i baa u bōbōima-i hiere, fafal da muo fiε maara niε niε, u gbartienḡ miel-o baa yilenḡa yoḡ. ⁵ Kuuduḡḡu yaa-i baa nelienḡ nuo ḡ jumelle-i: Di yuraanu, ḡga di ce nelkāḡkarēiḡa aa ta di kaal di fεε.

Na saa da, dāncoiḡo diei gbāa caa nelle-i hiere! ⁶ Jumelle dii ḡaa dāamu. Biḡkūbabalaanḡu nanḡu-i i kūma-na dumaanḡo-na. Di celienḡ nelienḡ nuoḡo-i baa di balaanḡu-i. Di balaanḡu hilaa *Sitāni wulaa. Di kōsuḡḡ-ni baa balaanḡ daaku-i fuo ḡ kuliḡḡu.

⁷ Nelbilonḡo gbāa nuola bīmbaamba-i hiere ba bir fuo birma a ta ba nu u nunḡu-i: Huriimba-i baa niibūulni-i a naara titiraamba-i, u birii banamba u birma. ⁸ ḡga jumelle-i, molo siε gbāa nuola-diε. Di balaanḡ cor aa di sa bi tiraa yiera terduḡḡ-nu. Di yuu baa timma. ⁹ I tuolnu i To-i Diilonḡo-i baa di yaa-i, aa bi tiε waasa nuamba-i baa di yaa-i. A ne da Diilonḡo'i hielaa-ba aa ce-ba fuo nabieraamba. ¹⁰ Nunḡu manḡ tuolaanunḡ Diilonḡo-i, ku'i bi waasaanḡ nuamba-i. Tobinḡ namaa, yaanḡ i hiel i nanḡa kufanḡu-na. ¹¹ Namaa daa hūnfafamma-i baa hūmbabalamma gbāa ta ma hel hūnfoeduole-na wei? ¹² Tobinḡ namaa, *yensāanḡu gbāa manḡ musiēḡa wei? Sisō hālāanḡu gbāa manḡ *yensābienḡa wei? Terienḡu fanḡu-na, hūnfafamma siε gbāa da hūnfoebabalande-na.

Diilonḡ uḡ biḡ kumanḡ nelnulle-i

¹³ Na hōlma-na, umanḡ duo fuo nu nelma aa tuo cē, kutienḡo pigāanḡ-ku u ciluo-i-na i ne. Diε da u āncemma faa aa u sa ce bombolma, i ka suo suo wuo u nu nelma-i aa tiraa tuo cē. ¹⁴ ḡga da na ta na ce nenemunḡu-i baa yelma-i, baa na ta na kaal na fεε wuo namaa nu nelma. Na kar coima. ¹⁵ Nelnulle fande temma sa hel dōrō; di hel hiεma-na, nelbilienḡ-diele; *Sitāni'i juo baa-de. ¹⁶ Ku yunḡu yaa daaku: Nenemunḡu-i baa yelmanḡ yeḡ kusuḡḡ-nu, berru-i baa āmbabalma-i ma sīnni-na hiere nii dii kusuḡḡ-nu'i. ¹⁷ ḡga umanḡ u nelnulle hilaa dōrō, kutienḡo huḡḡga dii welewele igēna, ijieni sa dōlnu-yuo, uu dii hiεhiε, u kūḡḡu si dii kpelle, u ce hujarre aa u āncemma-i hiere ma faa, u sa ce cieluḡ aa huhurmantienḡo sī. ¹⁸ Berrunḡ'a du sa dōlnu bamanḡ, ba fē ba muntienammu-i. Ba maacemma sullu yaa viisīnni.

4

Baa na yan na yufien-niini ta yaanḡa-nei

¹ Bige-i juoḡ baa ijieni-i na hólma-na? Bige-i juoḡ baa berru-i? Na kusúniḡ-maama'i si wei? ² Bĩnkũḡ-maama dii-nie, da ḡ saa da ku bĩnkũḡgu-i, ḡ sire ta ḡ taara ḡ ko moloḡo mafamma-na. ḡ yufelle hilaa bĩnkũḡ-nu aa ḡ saa gbãa da ḡ da ku bĩnkũḡgu-i, ḡ sire ta ḡ kar berru. Nan taaran nimanḡ, na sa cãrã-nie Diiloḡo wulaa ku'i cie na sa da-ni. ³ Aa na añḡoḡuma balaanḡ ku'i cie da na fie cãrã kumaḡ Diiloḡo sa hã-na baa-ku. Na cãrã na yufien-niini yoḡ, da na ta na ce na bãanḡu. ⁴ Naa dii ḡaa saasorbaa namaa. Na saa suo wuo umaḡ gbaraanḡ u nyaanu miwaanḡ daayo bĩmbĩnni-i kutienḡo bigãanḡ Diiloḡo-i wei? Umaḡ duo tuo kuye miwaanḡ daayo bĩmbĩnni-i, ku pigãanḡ wuo u bigãanḡ Diiloḡo-i. ⁵ Mamanḡ nyegãanḡ Diiloḡ-nelma-na wuo: «*Diiloḡ uḡ diyaa u *Yalle maḡ i hõmmu-na, u sa gbuu sieya-die; u ce yelma di maama-na*»; na yuu ba'a nelsõsõmma wei? ⁶ ḡḡa Diiloḡo ce baa-ye u cor, ḡaa maḡ nyegãanḡ dumaa Diiloḡ-nelma-na wuo: «*Diiloḡo sa gbo baa bombolmantaamba-i, ḡḡa u faa baa bamanḡ hiiriienḡ ba ferẽ.*»* ⁷ Terienḡu fanḡu-na, taa na nu Diiloḡo nuḡgu-i, aa na baa hũu-ma baa *Sitãni-i, ku yaa u ka yan na da fiisa. ⁸ Piyaanḡ Diiloḡo-i, na ka bi da u piyaa-na. Ambabalmanciraanḡ namaa daana, hielaanḡ na nanḡa ãmbabalma-na. Hõmmu hã-mu-hãi taanḡ namaa temma-i daana-i, hielaanḡ añḡoḡobabalamma-i na hõmmu-na. ⁹ Na saaya na suo wuo na maacemma saa fa. Haanḡ na nammu-i na yuḡ-niḡ na ta na kaal kuliinḡ-kaaluḡgu. Yaanḡ nyembĩnni-i aa na ta na kaal. Yaanḡ ponsaanḡu-i aa na haa na nammu-i na yuḡ-niḡ. ¹⁰ Hiiriienḡ na ferẽ na hã Itienḡo-i ku yaa u ka tetẽḡ-na dõrõ.

Yaan na-naa cãlma

¹¹ Tobinḡ namaa, baa na ta na biẽna na-naa yireinḡa. Umaḡ duo tuo biẽna u nabentaamba yireinḡa-i, sisõ duo tuo cãl-ba, kuu dii ḡaa u biẽna Diiloḡ-ãnjĩnamma yerre yaa dumaanḡo-na aa tuo bi cãl-ma. A ne da uu naa saaya u tuo wuo ma hũmelle'i, u bir yan aa tuo cãl-ma. ¹² Diiloḡo yaa *ãnjĩnamma tienḡo-i, u yaa gẽḡgertienḡo-i u diei yoḡ. U yaa gbãa kor nelbiliemba-i, u yaa gbãa kõsuoḡ-ba. Terienḡu fanḡu-na, nanḡ hilaa hie aa da manamma ta ḡ cãl banamba-i?

Yaan bombolma-i

¹³ Niẽḡ, da na ce na ta na piiye wuo: «*Bisĩnuo mi ka kã nel daade-na ka ce torguoḡgu belle diei a taara gbeinḡa.*» ¹⁴ Namaa namanḡ piienḡ dumaanḡo-na, na suo Diiloḡo kusũḡgu-i wei? Na

* 4:6 Bĩncuoḡ-nelmaḡ-sebe (Proverbs) 3.34

suɔ cuo uŋ ka kaal baa maman Ƶei? Yuŋ haku-i dii namaaŋo-na? Ma sɪ naa dii ŋaa finfiiruŋgu. Cuo duɔ kaal, da ŋ da-ku, celle da ŋ'a ŋ ne, ŋ naa-ku. ¹⁵ Da na'a na piiye, na gbɛ na cira: «Diilon ɔ duɔ siɛ, i ka ce daama baa daama baa daama.» ¹⁶ Nga na sa ce mafamma-i; na yii baa bombolman-ãndenni yaa yon. Bombolma famma temma saa fa. ¹⁷ Terien ɔ fangu-na, uman ɔ duɔ suɔ ãnfafamma-i aa yagar ma cemma, kutien ɔ cie ãmbabalma'i dumaan ɔ-na.

5

Waamba cilɔbabaŋo-i

¹ Fieƒe-i-na, waan namaa niɛŋ, sũlma man ka har-nei, duɔŋ na ta na kaal higohigo! ² Na nagãŋ-niini hɔraa, nyei wuyaa na bĩmbĩni-i hiere. ³ Gbẽllũɔ bilaa na sɛne-i baa na gbeɲa-i hiere. Gbẽllũɔ daayo yaa ka pigãan-na na balaan ɔ-gu. U ka kɔsuɔŋ-na ŋaa dãamuŋ kɔsuɔŋ daan ɔ-gu duma. Miwaan ɔ tɛ tɪ, aa namaa migãan ta na kũɔl gbeɲa-i na jĩna kɔtuɔŋgu. ⁴ Maacenciraamba man cie maacemma-i na sonni-na aa na yagar na saa pã-ba, ba kaal baa na yireɲa-i. Baŋ kaal baaya Dombuɔ nuɔ. ⁵ Hiɛma-na bande-i-na, na cie na bãan ɔ-gu. Kuman ɔ dɔlaanu-nei, na cie ku yaa-i. Na wuyaa niidɔdɔlɔni-i cel da kpɛŋkpɛniɛ ŋaa bĩmbaan namaa ta na cie na kuliin-yiin ɔ-gu. ⁶ Na karaa coima-i haa nuɔmba-na aa bel-ba ko-ba, a ne da ba saa ce Ƶeima. Kutaamba saa gbãa hũu ba ƒeɛ na nyisɛnni-na.

Fɛŋ na hɔmmu-i

⁷ Tobin namaa, ƒieŋ na hɔmmu-i na ta na cie Itien ɔ jomman-yiin ɔ-gu. Na saa da kũrãamba-i Ƶei? Da ba duu dĩmma-i ifelle domma-na, ba ƒɛ ba hɔmmu-i ta ba cie di timma aa da ba suɔ kar-ma. ⁸ Namaa na bi saaya na ƒɛ na hɔmmu-i dumɛi aa na dii sireɲa na ƒeɛŋ nuɔ; Itien ɔ jomma piyaa.

⁹ Tobin namaa, da na ta na waana baa na-naa, Diilon ɔ ka yuu-na. Uman ji geraan nuɔmba yuŋ-maama-i u jomma piyaa. ¹⁰ *Diilopɔpuɔrbieman ɔ hĩerã muliɛma-i hĩrãmma man, ma sɪ ma tiyãanu-nei ke? Hĩerãŋ muliɛma-i bafamba temma-i. ¹¹ Na saa da, baman nyaarãa tɛ Diilon-hũmelle-na, i ciɛra wuɔ ba yunni dɔlaa. Yɔbuŋ hĩerã muliɛma-i hĩrãmma man, ma sɪ na nuɔ ma maama ke? Aa ma sɪ na daa Itien ɔ juɔ pã-yo baa kuman ke? Coima saa fa, Itien ɔ faa baa nelbiliamba-i aa tiraa waa hujantien ɔ.

¹² Tobin namaa, maman gbãan, nuɔni man da ŋ'a ŋ sa taara Diilon ɔ ka yuu-ni, da ŋ'a ŋ piiye, ŋ baa cira «muɔ baa Diilon ɔ», ŋ baa bi cira «muɔ baa hiɛma», ŋ baa gbuŋ bi bĩŋkũŋ yerre. Maman da ma ce, ŋ cira ma cie, maman da ma saa ce, ŋ cira ma saa ce; gere.

Fõngũo dii Diilocārälle-na

¹³ Na hõlma-na umaŋ duõ tuõ muliẽŋ, u tuõ cārã Diiloŋo-i. Umaŋ huõŋga-i da ka fẽ, u tuõ hãl nẽini u tuõlnu Diiloŋo-i. ¹⁴ Umaŋ duõ tuõ jaŋ, u bĩ Diiloŋ-dũŋ-baamba yaataamba-i ba ji hure namma u yaannga-na Itieŋo yerre-na aa cārã Diiloŋo-i hã-yo. ¹⁵ Da ba haa ba nannga Itieŋo-na aa cārã-yuõ cārãmma famma temma-i, jeiŋo ka sire. Itieŋo ka sire-yuõ aa da kuõ u cie ãmbabalma, u ka bi hur-ma. ¹⁶ Terieŋgu faŋgu-na, da na ce ãmbabalma maŋ, na tũnu na-naa baa-ma aa na cārã Diiloŋo-i na hã na-naa ku yaa na ka sire na jarma-na. Fõngũo maŋ dii nelviĩŋo Diilocārälle-na ponsaŋ-wuõŋo sĩ. ¹⁷ Na saa da, *Eli waa nelbiloŋo miẽ temma yaa-i; ŋga u cārã Diiloŋo-i, cārã-yuõ, cārã-yuõ wuõ u baa dãa; Diiloŋo ce biena siei baa caamba niediei u saa dãa. ¹⁸ Ku huõŋgu-na, u tiraa cārã-yuõ, u doŋ tuõ dãa goŋgorre gbãa da di ta di ce.*

¹⁹ Tobiiŋ namaa, na hõlma-na, umaŋ duõ pira Diiloŋ-hũmelle-na, umaŋ duõ maaya ninsoŋo-i aa unaŋ nuõ ŋ dii-yo hũmelle-na, ŋ cie maacenfafamma. ²⁰ Na saaya na suõ wuõ moloŋ duõ pira aa ŋ gbãŋ baa-yo dii-yo hũmefafalle-na, ŋ kuraa-yo kuliĩŋgu-na aa uŋ cie ãmbabalma maŋ cor hierẽ, Diiloŋo ka hur-ma.

---

* **5:18** Nien Jãmatigi ba sebedielãŋo-na (1 Rois) 17-18.

Pierņ nyegāaņ sebedielāņo maņ Nelmuoyamma

Pier nyegāaņ sebe daayo-i a hā Diilon-đūņ-baamba maņ dii *Asi huōņa-na. Baņ yeņ Yesu horre-na, nuōmba sa dāl-ba. Pierņ daa-ku dumaāņo-na, u nyegēņ sebe daayo-i duō dii sireiņa beī. U tagaaya pigāaņ-ba Diilon-đūņ-wuōņoņ saaya u waa dumaa bamaņ čiinaana Diilon-đo-i ba hōlma-na. U tirii-ma baa-ba wuō Yesu fuō fēre bi mulāaņ fuō ku ji ta ku ce kuliņgu. Nga Diilon-đo siire-yuō aa ce u ce bōi. Aa u pāa nuņgu wuō umaņ duō hūu Yesu maama-i u ka ce kutieņo-i Yesu temma-i. Wuō nupālle fande yaa diyaāņ sireiņa-i Diilon-đūņ-baamba-na, halle da ba fie ta ba ce-ba sūlma-i, ba kūōma sa seņ. U diyaa nelma ba tūnni-na; wuō bamaņ dii Yesu horre-na, ba biē Yesu maama-i.

Jaaluņgu

¹ Muō Pier, Yesu-Kirsa *pōpuōrbilon muō. Muōmei nyegāaņ sebe daayo-i da mi hā Diilon-đo yufellen-đ hilaa namaa namaņ nuō-i aa na waa hēņgu-na. Banamba dii Pō, banamba Galasi, banamba Kapadōsi, banamba *Asi aa banamba Bitini. ² I To-i Diilon-đo yufelle hilaa-nei ņaa maņ waa u huōņa-na dumaa u ce u *Yalle bō-na na deņ a ce-na fuō baāņ namaa na da na ta na nu Yesu-Kirsa nuņgu-i aa u tāmma da ma misīrrā-nei a migāaņ-na hā-yo.

Diilon-đo firnu u huōņa-i u tuō kāyā-nei aa u tuō fē na hōmmu-i.

Nahaale pā nelieņo

³ Yaāņ i tie tuōlnu Diilon-đo-i, Itieņo-i Yesu-Kirsa To-i. U cie hujarre yiē aa ce-ye nelfēlaaņ miē Yesu-Kirsa siremma barguō-i-na a ce i migāaņ haa i naņga-i yuō. ⁴ Aa uņ jīēna ciilunģu maņ duō hā u baamba-i, i bi hīņ ku taalunģu. Ciilunģu faņgu sa kusirre, ku sa biēna, ku sa bi pitelle. Diilon-đo jīēna-kuō tuō cie-na dōrō-i-na. ⁵ Naņ haa na naņga-i yuō, u niya-nei fafamma duō ji kor-na miwaāņo tīmmaņ-yiņgu-i. Nuōmba-i hierē ba ka da uņ kuraa-na dumaa. ⁶ Terieņgu faņgu-na, taa na nyē. Mi suyaa miē na yammu huolaa fiefie-i-na, ņga ku sie kā yaāņ-na. Taa na nyē. ⁷ Sēne maņ sēne, yiņgu dii baa yiņgu u ka gbuō; ņga ba dii-yo dāamu-na a ne da kuō u faa. Namaa nahaale saa buō sēne-i-na wēi? Ba ce niē ba sie ne-de si di faa? Ba ne nahaale-i baa yaahuolo yaa-i. Yaahuolo duō saa gbāa kara na kūōma-i Diilon-hūmelle-na, Yesu-Kirsa duō ji bir jo

yiingu maņ nuō-i, Diilonjo ka tuōlnu-nei aa gbēliēn-na aa ce na ce bōi. ⁸ Na yufelle saa haa Yesu-Kirsa-i-na dede, ņga u maama dōlaanu-nei. Na saa hi da-yo yogo, ņga na haa na naņga-i yuō aa na hōmmu gbuu fē da yogogo. Na hōmmuņ fīe dumaa, ma siē gbāa waņ. ⁹ Diilonjoņ duōņ tuō kor-na, kufanġu hōfēlle yaa dumaanjo-na. Naņ haa na naņga-i Diilonjo-na da na da koņkoro maņ, na duōņ ta na da-yo.

¹⁰ *Diilopōpuōrbiemba siire taara koņkoro daayo yaanġa-i aa tūnu-nei Diilonj uņ ka firnu u huōņġa-i baa-na dumaa. ¹¹ *Kirsa *Yalle waa ba hōmmu-na; dii naa tūnu-bēi wuō Kirsa ka muliēn, aa ku huōņġu-na u ka ce bōi. A ce dumaanjo-na ba gbuu vaa ba fēfē da ba suō ma cemmanġ-huōņġu-i baa maņ ka ce dumaa. ¹² Diilonjo waņ aa waņ baa-ba wuō uņ puōraa-ba baa nelma maņ, ma siē ce bafamba bāan-nu, kēfē ma ka ce namaa bāan-nu. Nelma famma yaa baņ waņ-maņ baa-na nyuņgo-i-na. Bamaņ waanġ *Neldōdōlma-i ba yaa waanġ-maņ baa-na. Diilonjo yaa saanġ u Yalle-i di ji dii-ma ba nunni-na. *Dōrpōpuōrbiemba famba fēfē-i ba taara ba suō ma yaanġa-i.

Viisīnni yaa dōlaanuņ Diilonjo-i

¹³ Terienġu fanġu-na, tigiin na fēfē, baa na dii na yunni-i. Haanġ na naņga-i Diilonjo-na ku haama wuō u ka ce hujarre nei Yesu-Kirsa jommanġ-yiingu-na. ¹⁴ Taa na nu Diilonjo nuņġu-i ņaa bisānfēfēiņ uņ nuņ u to nuņġu dumaa. Naņ ņa na'a na saa ta na suō kuyuņġu huōņġu-na, kumaņ taa ku dōlnu-nei cemma, baa na bir na suur-kuō. ¹⁵ Yaanġ na wēima-i hiere ma fa ņaa Diilonjo maamanġ faa dumaa. U yaa buō-na na deņ a ce-na u baanġ namaa. ¹⁶ Na saa da, ma nyegāanġ Diilonj-nelma-na wuō: «*Muōmiņ yeņ nelfēfēiņ muō dumaa, na saaya na waa nelfafaan namaa dumēi.*»*

¹⁷ Da na ta na cārā Diilonjo-i na ta na bi-yo «Baba», na ninsoņo. U yaa pāanġ nuōmba-i a saanu baa baņ ciē kumaņ; u sa ce ciēluō. Terienġu fanġu-na, yinni maņ tiyāa na wulaa hīema-na, gbāanġ na ciluō tuō pigāanġ wuō na kāalā-yuō. ¹⁸ Naņ siire biē ānsōsōmma maņ na bīncuōmba wulaa, na suyaa baņ sāa na yunni-i baa kumaņ a hiel-ni mei. Ba saa sāa-ni baa gbēiņa, ba saa bi sāa-ni baa sēnē, nifanni sa gbānġ ciima. ¹⁹ ņga ba sāa na yunni-i baa tām̄ma. Aa tāņ hama-i? *Kirsa tām̄ma. Ba ciē-yo ņaa *tūmbilonjo maņ faa buolma; jarma si-yuō, pādorre si-yuō. A ko-yo sāa na yunni-i. ²⁰ Diilonjo naa par ma yaa hā-yo aa miwaanjo suō duō doņ. U ciē ma yaa daama hōperienġ daaku-na duō kor-na. ²¹ Fuō yaa ciē na haa na naņga Diilonjo-na. Diilonjo siire-yuō hiel-o kuomba hōlma-na aa ce u ce bōi ku'i ciē na haa na naņga Diilonjo-na aa ta na hil na ne-yo.

* 1:16 Buolmaņ-sebe (Lévitique) 19.2

22 Naņ siyaa ninsoņo-i, kuu dii ņaa na migāaņ na hōmmu-i da na gbāa ta na dōl na-naa fafamma ņaa cēduoņ-bieņ namaa. Terieņgu fanġu-na, yaaņ na maama gbuu ta ma dōlnu ma-naa. 23 Na saa da, na cie nelfelaaņ namaa, na huoņ felemma. Gboluoņ daaku-na nelbilo saa hoņ-na, Diiloņo'i huoņ-na. Nelbiloņo ku, ņga Diiloņo sa ku. U huoņ-na baa u nuņ-āndaanġu yaa-i. Ku sa ji gbuo dede. 24 Na saa da, ma nyegāaņ Diiloņ-nelma-na wuō:

«Nelbiliemba-i hiere baa dii ņaa hieņġu.

Ba fafaanġu dii ņaa pūlma.

Hieņ da ku kuol, ku pūlma hūl.

25 *ņga Itieņo nelma dii gbula, ma sa ji gbuo dede.»†*

Itieņo nelma yaa hama-i? Ma yaa *Neldōdōlma maņ baņ waņ-maņ baa-na.

2

Piyaan Cicēlmantieņo-i

1 Naņ cie nelfelaaņ namaa, hielaaņ na naņga balaanġu-i ku sinni-na hiere, baa nuōmba tāalma-na, baa huhurma-na, baa nenemuņġu-na, baa yebienande-na. 2 Tonto mōsūņ nyōlma yaa a vāa. Nyōlmaņ dōlnuņ-yuō dumaa, yaaņ Diiloņ-nelma ta ma dōlnu namaaņo-i dumei, ku yaa na ka naņ kaasinni a kor.

3 *Na daa Itieņ uņ faa dumaa kē*?*

4 Piyaan-yoņ, u yaa cicēlmantieņo-i, uu dii ņaa tāmpēlle maņ nuōmbaņ cīnaana-die ņga di yaa hilaa Diiloņo yufelle-na u hiel-de. 5 Namaa fere-i naa dii cicēlma aa naa bi dii ņaa tāmpēlēiņa. Da na pie-yo, Diiloņo ka ce-na ma u *Yalle dūņġu-i baa-na. Na ka waa jigāntaaņ namaa ta na pā niipānni-i na hā Diiloņo-i a saa baa u Yalleņ taaraņ-kuō dumaa. Yesu maama-na, u ka tuō sie na niipānni-i fafamma. 6 Diiloņ-nelma waan-ma wuō:

«Nieņ, mi hielaa tāmpēfafalle,

mi ka jtna-die dūņġu tuole-na *Sinyo-i-na.

Umaņ duō haa u naņga die, u yaanġa sie ture.»†

7 Namaa namaņ haa na naņga-i tāmpēl daade-na, Diiloņo cie na ce bōi. ņga bamaņ saa haa ba naņga die, ma nyegāaņ ba kūņġu-na wuō:

«Dūmarāmbaņ cīnaana tāmpēlle maņ,

di yaa juō bella dūņġu-i.»‡

8 Ma tiraa nyegēņ terieņġu naņġu-na wuō:

«Nuōmba tisiņ ba fere tāmpēl daade-na.

Di mal nuōmba-i.»§

† 1:25 Isayi (Ésaie) 40.6-8 * 2:3 Gbeliemaņ-nalāanġu (Psaume) 34.9 † 2:6 Isayi

(Ésaie) 28.16 ‡ 2:7 Gbeliemaņ-nalāanġu (Psaume) 118.22 § 2:8 Isayi (Ésaie) 8.14

Bañ'a ba saa nu Diilonjo nunju-i ku'i cie ba ta ba tisij ba fere die. Ma yaa naa saaya ma da-ba. ⁹ A ne da Diilonjo yufellen-*nuomba* yaa namaano-i. Namei Itienjo jigantaan namaano-i. Namei Diilonjo baan namaano-i. Namei Diilonjo naparren-*nuon* namaano-i. U bje-na hiel-na kukulma-na a jo baa-na u gbagbaama-na na da na ji ta na wan u maacenfafamma maama-i baa *nuomba*-i.* ¹⁰ Dieluo-i-na, na saa naa waa Diilon-baan namaa; fiēfiē-i-na, na cie Diilon-baan namaa. Dieluo-i-na, u saa tuo ce hujarre nei; nga fiēfiē-i-na, u ce hujarre nei.†

Taa na kan na yuntaamba-i

¹¹ Mi jēnaan namaa, naa dii hūncortaan namaa hēmana bande-i-na. Terienju fanju-na, mi cārā-*nei*, nan kuyen āmbabalma man, hielaan na nanja mei; ma kōsuon nelienjo. ¹² Nan yey *nieraamba hōlma-na, yaan na ciluo vii ku yaa da ba fie ta ba bje-na na yireija-i wuo nelbabalaan namaa, ba ka da na maacenfafamma-i aa ba ka gbēlien Diilonjo-i u jomman-yiingu-i.

¹³ Nien Itienjo-i aa na ta na sie fōngōtaamba wulaa. Na ta na sie *jāmatigi wulaa, u yaa *nuomba*-i hiere ba yungu-na. ¹⁴ Na ta na sie fāamaambaa-ba wulaa; jāmatigi jēna ba yaa-i nilēija-na ba ta ba nuola āmbabalmanciraamba-i aa ta ba gbēlien ānafammanciraamba-i. ¹⁵ Na saa da, Diilonjo taara na ta na ce ānafamma ku yaa mimiēlmba man sa suyaan kuyungu aa ta ba bje-na na yireija-i ba nuni ka suye. ¹⁶ Naa dii na ferej nuō ninsojo, nga baa na pān na ce kufanju-i gboruonju na ta na ce kuubabalaangu-i. Na saaya na waa ŋaa Diilon-cāaraan namaa. ¹⁷ Taa na dii *nuomba*-i hiere ba nunju-i. Nan yey baa baman Yesu horre-na, yaan ba maama ta ma dōnu-*nei*. Taa na kālā Diilonjo-i. Taa na dii jāmatigi nunju-i.

Biyaan Kirsa maama

¹⁸ Maacembien namaa, taa na sie na yuntaamba wulaa aa na ta na kan-ba fafamma. U balaan baa-ni wa, u faa baa-ni wa, ta ŋ sie u wulaa. ¹⁹ Na saa da, mulēma man nan maama sī, da ba haa-ma hā-ni aa ŋ sie-ma Diilonjo maama-na, ku faa. ²⁰ Da ŋ cāl aa sie muoru-i, yer hade-i dii-kuo? Nga da ba ta ba huol ŋ yaanga-i ŋ ānafamma maama-na aa ŋ sie yaahuolo fanjo-i, yerre dii ku yaa nuō-i aa ku faa Diilonjo wulaa. ²¹ Diilonjo taara ku yaa na wulaa. *Kirsa fuo fere mulāan namaa maama-na. U pigāan-na nelma'i dumaano-na na da na ta na ce u

* 2:9 Nien Helman-sebe-i-na (Exode) 19.5-6; Anjlnamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome) 4.20, 7.6; Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 9.1; 43.20-21. † 2:10 Nien Ose sebe-i-na (Osée) 1.6,9; 2.1,23,25.

temma-i. ²² «Fuō maņ saa cāl, aa huhurma diei saa hel u nunģu-na dede»[‡] ²³ ba tuoraaya-yuō, u saa ji sie moloņo. Ba cie-yo sūlma-i, u saa ji wur moloņo. U yaan aa yaņ-ma hā Diiloņo wuō u yaa suyaan u pā. ²⁴ U biyaa i āmbabalma-i tūu-ma fuō fereņ yunģu-na a kā baa-ma *daanģu-na. U cie ku yaa-i a ce i hiel i naņģa āmbabalma cemma-na a ce-ye nelviņ mie i tie ce kumaņ dōlaanuņ Diiloņo-i. Fuō mulēma yaa cie na waa na fereņ nuō dumandε-i-na. ²⁵ Naa naa waa ta na wuōra na yunģu-na ņaa tūlmba maņ baala; ņģa fiefie-i-na na birii jo na tieņo wulaa, u yaa nieyaņ-ņei.

3

Ansorreņ-tiēnamma

¹ Kuuduōņģu yaa baa caaņ namaaņo-i; taa na sie na bōlbaa-ba wulaa, ku yaa bamaņ saa hūu Diiloņ-maama-i ba hōlmana, na ciluō ka ce ba hūu-ma. Ku sie hi na puur na nunni-i wuō na piie yaa-ba. ² Da ba da na ciluō faa, aa ne da na kāņ-ba, ba ka hūu Diiloņ-maama-i. ³ Baa na ta na kuye bomborman-ƒafaanģu-i: Baa na gonya yumigāale, baa sēne ba diima, baa kompafafammuņ-vaama. ⁴ Yaan aa na ta na taara huōya-ƒafaanģu: Na ta na taara hōƒafammu baa hōhinammu; nifanni sa vāa dede. Aa ni yaa dii baa yunģu Diiloņo wulaa. ⁵ Yiinaticamba maņ naa hūyāa Diiloņ-maama-i aa haa ba naņģa-i yuō, ba taa ba diyaa ba fere baa ni yaa-i ba sie ba bōlbaa-ba wulaa. ⁶ Unaņo yaa Sara-i. Sara taa u nu *Abiramu nuņģu-i, a ce dumaanģo-na u taa u bī-yo «Baba». Da na da holle ta na ce ānfafamma-i, namei Sara bien namaaņo-i kelkel.

⁷ Kuuduōņģu yaa baa bōlaaņ namaaņo-i; bilaaņ na caamba-i ƒafamma na tiēnamma-na, aa na saaya na suō wuō na fōņģōbaa-ba sa saa. Diiloņ uņ cie baa-na aa cira u ka hā-na cicēlma maņ, ba nuņģu bi dii-mei. Terieņģu ƒanģu-na, taa na kāņ-ba ku yaa na cacārāņģu sie gbāa soņ yaņģa naņģa.

Hīrā mulēma-i ņ ānfafamma cemma-na

⁸ Miņ ka perieņ baa mamaņ ma yaa daama: Yaan nelduōma yaa yu na hōmmu-i hiere. Bilaaņ na-naa kpelle. Taa na dōl baa na-naa ņaa ceduōņ-bieņ namaa. Bilaaņ na-naa hīehīe, baa na ta na teteņ na fere. ⁹ Baa na ta na suu āmbabalma sōlaanģu-i baa āmbabalma. Baa na bi ta na suu tuosinni sōlaanģu-i baa tuosinni. Yaan aa na ta na haa na nufafaanģu kutaamba-na. Diiloņo taara ku yaa na wulaa. Da na haa na nufafaanģu bei, Diiloņo ka bi haa u nufafaanģu namaaņo-na. ¹⁰ Na saa da, ma nyegāaņ Diiloņ-nelma-na wuō:

«Umaņ duō tuō taara u ce u bāaņģu-i,

‡ 2:22 Isayi (Ésaie) 53.9

umāņ duo tuo taara u huōņga fē,
kutieņo saaya u hiel u naņga noparaaņ-āndenni-na baa coima-
na.

11 *U saaya u nanna kuubabalaanģu-i aa tuo ce kuufafaanģu.*

U vaa u fεε weima baa ji suur u hālma-na baa moloņo.

12 *Na saa da, Itieņo saa nanna nelviimba-i.*

U tūņgu dii ba cacārāņgu-na.

Ņga u sa gbo baa bamaņ cieņ kuubabalaanģu-i.»*

13 *Da na vaa na fεε baa ānfafamma cemma-i hai ka ce kuubabalaanģu nei?* 14 *Halle da ba fiε ce-na sūlma na ānfafamma maama-na, na yunni dōlaa. Baa na ta na kāalā nuōmba-i, baa na bi yaņ na hōmmu ta mu cu baa-ba.* 15 *Na saaya na suo wuo *Kirsā yaa u diei Itieņo-i. Taa na dii u nuņģu-i fafamma. Tigiin na ta na cie, umāņ duo yuu-na wuo bige-i cie na haa na naņga Kirsā-i-na, na waņ ma yaanģa-i baa-yo.* 16 *Na fē na hōmmu-i baa ma wamma-i aa na baa bi tēl moloņo. Naņ suyaa kumaņ faa, taa na ce ku yaa-i. Ku yaa bamaņ bēnaanaņ na yireiņa-i Kirsā huonģu-na ba yammu ka ture.* 17 *Diilonģ duo cira ņ mulieņ, da ņ mulieņ ānfafamma cemma-na, ku bōyaa ņ mulieņ āmbabalma cemma-na.*

18 *Na saa da, Kirsā fuo fεε bi mulāaņ aa ku nelbiliemba āmbabalma maama-na. U cie-ma i diei gbula. Fuo maņ waa nelviinģo, u siyaa ku nelbabalaamba sōlaanģu-na, duo dii-na na-naa nuo baa Diilonģo-i. Ba kuō-yo, ņga *Diilonģ-Yalle siire-yuo.* 19 *Diilonģ-Yalle yaa bi cie u kā ka piye Diilonģ-nelma-i baa bamaņ dii kuliinģu nyisēnni-na.* 20 **Nowe bāanģu-na, ba yaa naa puu bubuošinni baa Diilonģo-i. Baņ puu bubuošinni baa-yo dumaanģo-na, Diilonģ wuo fē u huōņga-i aa yaņ Nowe ce beņo-i. Nuōmba bōi saa suur beņo faņo-na; nuōmba niisiei su-urii yonģ a kor hūmma-na.* 21 *I gbāa saa hūmma famma-i baa *batemu hūmma. Nuōmba bi kor dumēi nyunģo-i-na batemu hūmma-na. Batemu hūmma-i maacemma sī ņ kūōma-na, ņga ma yunģu yaa wuo ņ hā Diilonģo-i ņ fεε baa huōņga diei. Yesu-Kirsā siremma yaa cie batemu tuo kor-e.* 22 *U siire nyugūņ kā dōrō-i-na ka tēna Diilonģo caaņ-nu, a waa *dōrpōpuōrbiemba yunģ-nu baa fōņģōtaamba-i hiere.*

4

Taa na ce kumaņ dōlaanunģ Diilonģo-i

1 **Kirsāņ mulāaņ u kūōma-na dumaā, namaa fεε-i na saaya na tēna baa-ma wuo na ka mulieņ fuo bi temma-i. Na saa da, umāņ duo mulieņ u kūōma-na, ņ da u hielaa u naņga āmbabalma cemma-na.* 2 *U ce mafamma-i duo gbāa nanna nelbiliemba kuucenģu-i aa tuo ce Diilonģ-huōņga u yinni*

* 3:12 Gbeliemaņ-nalāanģu (Psaume) 34.13-17

boluoņgu maņ tīyāa hīema-na. ³ Na cie na bāaņgu-i dei baa *nieraamba-i ba kuuceņgu-na: Na cie na bāaņgu-i tīlāsīnni-na, baa bīņwosīnni-na, baa koņhiliņgu-na, baa wuolalle-na, baa nyolle-na. Aa na duu Diiloņo huoņga-i baa na tīnni-i. ⁴ Fiefiē-i-na, nieraambaņ daa na sa tiraa na ce kakarkuoņo faņo-i baa-ba, ku bir yaņ aa cu ba hōmmu-i ba bigāaņ-na. ⁵ Nga baņ ceņ kumaņ hiere, Diiloņo ka gāņ baa-ba. U tigiņ tī duo yuu cicēlmantaamba-i baa bikuomba-i hiere. ⁶ Ku'i cie na da *Neldōdōlma bi waaņ halle baa kuomba-i. A ce dumaaņo-na, baņ waa hīema-na aa mamaņ fie da-ba a saanu baa ba āncemma-i, fiefiē-i-na *Diiloņ-Yalle ka gbāa ce ba sire waa baa Diiloņo-i.

Taa na suo Diiloņ-caluo belma

⁷ Weima-i hiere ma piyaa tīmma. Terieņgu faņgu-na, baa na dii na yunni-i, aa na saaya na suo na fereņ belma ta na gbā na cārā Diiloņo-i. ⁸ Kumaņ gbāaņ, yaaņ na maama ta ma gbu ma dōlnu ma-naa. Na saa da, *nelnyulmu sa kaņ ambabalma bōt**. ⁹ Taa na ce niraamba nersīnni-i fafamma, baa na ta na waana baa-ba. ¹⁰ Diiloņo hāa-na na da-na-deņ fōņgōbaa hiere. Neliēņo neliēņo u saaya u suo u wuoņo belma a gbāa duo tuo kāyā banamba-i baa-yo. ¹¹ Diiloņ duo hā umaņ jumēfafalle-i, kutieņo saaya u ce-de tuo waņ Diiloņ-nelma baa-de. Duo hā umaņ kakāyāmmaņ-fōņgūo-i, u tuo kāyā nuōmba-i baa u yaa-i. Yesu-Kirsa maama-na, ku saaya na āncemma-i hiere ma ta ma ce nuōmba ta ba bī Diiloņo yefafalle. Yefafalle-i baa fōņgūo-i ni vii u yaa-i hōnni maņ joņ. Ma cie.

Taa na hīrā mulīema-i Yesu-Kirsa maama-na

¹² Mi jēnaaņ namaa, yaahuolo maņ haaņ-nei daayo-i, baa na yaņ na hōmmu cu baa-yo; u sagalla-nei duo ne. Baa na da nie sī ba fieņ-na baa-yo. ¹³ Yaaņ aa ku ta ku dōlnu-nei wuo na nalāa *Kirsa mulīema temma ne. Terieņgu faņgu-na, duo ji jo u fōņgōtesīnniņ-jomma-i, na hōmmu ka fē gbarnu. ¹⁴ Da ba tuora-nei Kirsa maama-na, na yunni dōlaa. *Diiloņ-Yalle dii baa-na aa Diiloņo bōbōima da di yaa nuo-i. ¹⁵ Molo baa yaņ ba ji bel-o ta ba huol u yaaņga-i wuo u kuo neliēņo, sisō u cuyaa, sisō u cie kuubabalaaņgu naņ temma, da ma'i bi sī u diyaa u nuņgu-i nelma maņ saa hi-yo. ¹⁶ Nga da ba ta ba huol ņ yaaņga-i wuo Kirsa wuoņ nuo, baa yaņ senserre da-ni. Niņ yeņ Kirsa horre-na, yaņ aa ņ ta ņ jaal Diiloņo-i mafamma-na. ¹⁷ Gēņgeryiņgu hii. Diiloņo duoņ tuo gāņ baa u dūņ-baaņ miēmei igēna. A ne da duo doņ tuo gāņ baa miēņo-i, gēņgerō periema ka waa nie baa bamaņ ciinaana

* 4:8 Nieņ Bīncuoņ-nelmaņ-sebe-i-na (Proverbes) 10.12.

Diilonj-**Neldodolma-i?* ¹⁸ A saa baa Diilonj-nelmanj waanj-ma dumaa:

«*Da ku nelviinj korma dii kpelle, ambabalmanciraamba kūngu ka waa niε?*»†

¹⁹ Terienjgu fanju-na, Diilonj duo nuoni manj mulienj, baa yanj η kūma kara; cor η ta ce ānfafamma-i aa η dii η fere Weimantienjona nanj-na. U yaa maa-ni. U sa wanj weima aa ji bir baa huonj-āndaanju.

5

Bilaan Diilonj-dūj-baamba-i dei

¹ Fiefie-i-na, mi ka fulnu Diilonj-dūj-baamba yaataamba yaa-i. Mei fere-i yaatienj muo; mi daa **Kirs*a muliema-i nuo baa mi yufelle. Duo ji bir jo duo ji ce u yuntesinni-i, mi ka ce mi bāanju-i baa-yo. Minj ka wanj manj baa yaataanj namaanjo-i ma yaa daama: ² Diilonj unj hāa-na nuomba manj, bilaan-banj dei ņaa āncīnanj unj bel u muoru-i dumaa. Baa na bel-ba ņaa ba guoraa-na, bilaan-banj baa hōfafanga ņaa Diilonj unj taaranj-kuo dumaa. Baa na bi ce-ku gbeitaara-hūmelle; yaanj aa na ta na ce-ku baa pāama. ³ Diilonj unj diyaa bamanj na nammuna, baa na ta na haa na fōngūo-i bei; yaanj ba ta ba da namaa cilōfafano yaa aa ta ba ce. ⁴ Ku yaa āncīnaamba yuntienj* duo ji jo, na ka da nyantuoluo manj sa cuōraayanj dede.

⁵ Kuuduōnju yaa baa naacienj namaanjo-i, taa na sie yaataamba wulaa. Aa na hieronjo-i na saaya na nanna bombolma-i. Na saa da, Diilonj-nelma ciēra wuo:

«*Diilonjo sa gbo baa bombolmantaamba-i, ņga u firīnu u huōņga-i baa bamanj hiiriijen ba fere.*»†

⁶ Terienjgu fanju-na, taa na hiire na fere Weimantienjona yaanjanj na ku yaa na tetemmanj-yiin da ku hi, u ka tetenj-na. ⁷ U yaa yieraaya baa na yunninj-maama-i, haraanj-manj hiere na hā-yo.

⁸ Baa na dii na yunni-i! Siirenj na yiera! Na bigāarāno-i **Sitāni* dii tuo wuōra u bīn aa tuo bure ņaa nyulmu bilaa jara. U taara molojona duo wuo. ⁹ Bilaan Diilonj-maama-i nammu hāi na bigāarāno baa ji yar-na. Na saaya na suo wuo terni-na hiere yaahuolo fano temma yaa daan Diilonj-dūj-baamba-i. ¹⁰ Na ka mulienj celle yogo, ņga Diilo fuo manj ānfafamma-i hiere matienjo-i, u ka bir dii-na na fonni-na. U ka dii sirēinja nei aa ce na yiera donj u hūmelle-na. U yaa biē-na na da na ta na ce na bāanju-i baa-yo *Kirs*a horre-na hōnni manj jonj. ¹¹ Fōngūo dii baa u yaa-i hōnni manj jonj! Ma ciē.

Jaaluperienju

† **4:18** Bīncuōj-nelmanj-sebe (Proverbs) 11.31 * **5:4** Anclinaamba yuntienjo-i: Ba gbē Yesu fuo fere yaa. Niēj Nsāa sebe-i-na 10.11. † **5:5** Bīncuōj-nelmanj-sebe (Proverbs) 3.34

¹² Mi nyegāaņ sebeyel daade-i da mi dii sirēiņa nei aa waņ baa-na wuō naņ vaa na fere baa Diilonō maņ maama-i, u yaa ninsoņ-Diilonō-i. Mi waaņ fuō hujarre maama yaa baa-na. U hujarre temma si dii. Silasi yaa kāyā-miē mi nyegēņ sebeyel daade-i. U nyaarāa Yesu huonģu-na.

¹³ Diilon-đūņ-baamba maņ *Babilōni-i-na bande-i-na, Diilonō yufellen hilaa bamaņ nuō-i namaa bi temma-i, ba pāa-na jaalunģu. Mi biēņo-i‡ Marke bi jaalaa-na.

¹⁴ Taa na jaal na-naa fafamma ņaa ceđuōņ-bieņ namaa. Namaa namaņ dii *Kirsā horre-na Diilo kāyā-nei.

---

‡ 5:13 Niēņ Tim. đē. 1.2; Tite sebe-i-na 1.4.

Pierŋ nyegāaŋ sebháallŋo maŋ Nelmuoyamma

Pierŋ taa u nyegēŋ sebe daayo-i huŋgu maŋ nuo-i, uu naa suo wuo u yinni saa tiraa tŋe bŋi. U taa u taara halle duo fie'a u saa ji waa, uŋ waanŋ mamaŋ baa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i Yesu kūŋgu-na, ma baa hel ba hŋmmu-na.

U duoŋ piiye pigāaŋ-ba wuo ba saaya ba waa ŋaa Diilonŋ uŋ taaraŋ ba waa dumaa, aa Yesu *pŋpuwɔrbiembaŋ pigāaŋ-ba ninsoŋo maŋ, ba nyaar-yuo nammu hāi, ba baa yaŋ u ji korra-bei (sap. 1).

U ghuoya-bei wuo ba bel ba fere coikartaamba maŋ wuo bafamba hāalā nuamba-i baa Diilonŋ-nelma aa cakūŋgu cer muonu ba yunni-i (sap. 2). Sapitiri daayo nyaanu u-naa baa Yuda sebe-i.

U piraanŋ u sebe-i baa Yesu jommaŋ-maama. Banamba ciara wuo Yesu sa tiraa u ye dii jomma-na. Pier wuo kutaamba kar coima. Wuo da ŋ da Yesu hii yiŋ daani-i u sa jo u jo, kuu dii ŋaa u fie u huŋga-i baa nuamba-i ba da ba suo-yo hiera aa bir ba hŋmmu-i (sap. 3).

Jaalunŋu

¹ Muo Simo-Pier, Yesu-Kirsa cāaraŋ muo aa tiraa waa u *pŋpuwɔrbilonŋ muo. Muomei nyegāaŋ sebe daayo-i da mi hā Yesu-Kirsa fafaanŋuŋ cie namaa namaŋ haa na naŋga-i yuo mie temma-i. U yaa i Diilonŋo, u yaa i Konkortieŋo. ² Naŋ suyaa Diilonŋo-i baa Itieŋo-i Yesu-i, Diilonŋo firnu u huŋga-i u tuo kāyā-nei aa tuo fē na hŋmmu-i.

Kertēsinni fafaanŋu-i

³ Na saa da, Diilonŋo himma pigāaŋ-ye kumaŋ gbāa fa i maama-i hiera i die gbāa tie wuo Diilonŋ-hūmelle-i diŋ saaya di wuo dumaa. Inŋ suo-yo, ku'i cie u ce kufanŋu-i hā-ye. U yaa bŋe-ye duo ji pigāaŋ-ye u bŋbŋoima-i baa u fafaanŋu-i. ⁴ Ku cie dumai uŋ ŋa naa pā nufafaanŋu maŋ baa-ye, uŋ ŋa naa pā nubāmbāale maŋ baa-ye, u ce-ku hā-ye. U cie-ku hā-ye i die gbāa hiel i naŋga nelbiliemba kusūŋ-maama-na, ma kŋsuŋ nelieŋo; aa bie fuo kusūŋ-maama. ⁵ Terieŋgu fanŋu-na, gbāaŋ kpelle na naara ānfafamma-i na āŋhūuma-na, aa na taara Diilonŋo huŋga-i na suo-ka na naara na ānfafamma-i. ⁶ Na ta na suo na fereŋ belma a naara Diilonŋo huŋga suo-ma-i. Na naara pāama-i na bel-ŋ-ferēsinni-na, aa na naara Diilonŋ-hūmelle wuosafafaanŋu-i na pāama-na. ⁷ Na ta na ce horre-i

a naara na Diilon-*hümelle wuᵛsafafaŋgu-i*, aa na naara nelnyulmu-i na horre cemma-na. ⁸ Maman daama-i hiere, da ma waa-*nei* aa na firnu na *hõmmu-i* baa ma cemma-i, ku yaa pigáan wuᵛ na suᵛ Itienᵛo-i Yesu-Kirsa-i aa yunᵛgu dii u suᵛmana. ⁹ Nga da ma'a maa si dii uman nuᵛ-i, kutienᵛo dii *ŋaa yironᵛo*; u sa da *dei*. Kuu dii *ŋaa* u yaan ma karaanu-yuᵛ wuᵛ Diilonᵛo hurii u *ãmbabalma-i* cor.

¹⁰ Terienᵛgu *fanᵛgu-na*, tobiᵛ namaa, Diilon u yufellen *hilaa-*nei** u *bi-na*, *gbãan* *kpelle* na baa ji bir u *babĩmuᵛo-i-na*. Da na sie u *babĩmuᵛo-i*, na sa ji *gbãa* cii u *hümelle-na* *gbula*. ¹¹ Mafan da ma ce, Yesu-Kirsa nellen-*hümelle* ka puure da *gbaa* a *hãna*. U yaa Itienᵛo-i, u yaa i *konᵛkortienᵛo-i* aa u nelle sa ji muonu dede.

Bilaan ninsonᵛo-i nammu hãi

¹² Nan *feᵛ* na suᵛ nel daama-i, mi sie budii mi nunᵛgu-na. Mi suyaa mie na nyaarãa *ninson-belle-na*, *ŋga* mi ka cor ta mi titirre-*mei* baa-na ma ta ma *fienu-*nei**. ¹³ Da mi waa yogo mi saa ku, *mei* wulaa ku saaya mi ta mi *hãl-ma* *nalãanᵛgu* baa-na, ku yaa ma sie karaanu-*nei*. ¹⁴ Mi suyaa mie ku sie da huᵛᵛᵛgu Diilon-*babĩmuᵛo* ka hi-mi. Itienᵛo-i Yesu-Kirsa *gbuᵛyamiē* ti baa-ma. ¹⁵ Terienᵛgu *fanᵛgu-na*, mi ka *gbãan* *kpelle*, da mi saa ji waa, nel daama baa karaanu-*nei*.

¹⁶ Na saa da, in waan Itienᵛo-i Yesu-Kirsa *jomma-*maama-i** baa u *fõᵛᵛgũᵛ* maama man baa-na, ku saa ce *ŋaa* i karaa i huᵛyasaᵛga *de!* I saa kar i huᵛyasaᵛga, mie *ferē-i* i daa u *bõbõima-i* nuᵛ baa i yufelle. ¹⁷ I To-i Diilonᵛo yaa *hãa-yo* *bõbõima* *famma-i*. U *tiyãa* dii u yuntesinni-na *dõrõ-i-na* aa fara cira: «Mi *Biēᵛo* yaa *daayo-i*, u maama sa suᵛ aa *dõlnu-miē*. U yaa *fiēᵛ* mi huᵛᵛᵛga-i.*»

¹⁸ Uᵛ taa u piye mafamma-i, mie *ferē-i* i waa u *tãnuᵛᵛgu-na* baa Yesu-i a nu uᵛ piyen. ¹⁹ Ku'i *ciē* i *fũnuᵛ* haa i *nanᵛga-i* *Diilopõpuõrbiemba nelma-na. Maa dii *ŋaa* *fiᵛnuᵛ* ta ma ce cecerma kukulman *yeᵛ* terni man nuᵛ-i. Ma ce *kufanᵛgu-i* ta ma *ciē* *cicãnjãale-i*. Huᵛᵛᵛgu *fanᵛgu* yaa nuᵛ-i *cuomõele†* ka hel a kaala *weima-i* hiere na *hõmmu-na*. Terienᵛgu *fanᵛgu-na*, taa na *ne-ma* *torro*. ²⁰ Maman *yunᵛgu*, na saaya na suᵛ wuᵛ *neliēᵛ* nuᵛᵛᵛo-i *ŋ* *yundaanᵛgu-i*, *ŋ* sie *gbãa* *hielnu* *Diilopõpuõrbiemban* *nyegãan* *maman* *Diilon-nelma-na.‡* ²¹ Na saa da, *Diilopõpuõrunᵛgu* *nanᵛgu* saa jo *nelbilon-jomma-i* dede, *Diilon-Yalle'i *diyaa-kunᵛ* ba *nunni-na*.

* **1:17** Niēᵛ Matie se β -i-na 17.1-5; Marke se β -i-na 9.2-7; Like se β -i-na 9.28-35.

† **1:19** Cuomõele-i: Ba *gbē* Yesu yaa-i. Niēᵛ Amp. 22.16. ‡ **1:20** *Girekimma-na* terienᵛ daaku *gbãa* bi nu nunᵛ daama-i: «Diilopõpuõrbiemban *nyegãan* *maman* hiere, *neliēᵛ* huᵛyasaᵛga *sí.*»

2

*Sulma haraa bamaŋ cie ba fεε Diilopɔpuɔrbiemba
(Yuda 4-13)*

¹ Nuɔmba naŋ cie ba fεε *Diilopɔpuɔrbiemba dumaa *Isirahel-baamba hɔlma-na, ma temma ka bi ce namaa hɔlma-na. Ba ka jo baa coima naŋ temma ji ta ba tɔal-na. Kutaamba ka ciina Itieŋo-i, ŋ sie suɔ wuɔ u yaa sɔa ba yunni-i. A ce dumaanjo-na ba sie gbɔŋ aa kɔsuɔŋ ba fεε. ² Nuɔmba boi ka cu ba huon-nu ba biŋwosinni-na. Ba ka ce ninson-humelle yerre biɛna. ³ Gbein-nyulmu ka ce coikartaan daaba kar ba huoyasammu baa-na a huu na nagɔn-niini-i. Nga kumaŋ ka haa-bei, ku suyaa ti jina; ba kɔsuɔman-yinni saa maa.

⁴ Na saa da, halle *dɔrpɔpuɔrbiemba man naa calaa ku huongu-na, Diilonjo saa yan-ba; u vaa-ba dii-ba fobabalaangu-na dii kukulma-na a jina tuɔ cie gɛŋgeryiingu-i. ⁵ U saa bi yan yinataamba-i, baa naa silaa balan baa-yo cor. U daa humma wuo-ba hiere aa ji yan *Nowe yaa yon baa nuɔmba niehai baa-yo*. Nowe taa u hel u wan viisinni-maama-i baa-ba, nga molo saa ji huu-ma. ⁶ Diilonjo bi paa Sodɔmutaamba-i baa Gomɔrtaamba-i ba ambabalma sullu-i; u kukulii nilein daaya-i a pigaan bubɔlaamba-i mamaŋ ka da-ba.† ⁷ Nga u kuraa Loti-i. Fuɔ waa nelfefeiŋo ba hɔlma-na. Baa naa silaa mulien-yo baa ba biŋwosinni-maacemma-i.‡ ⁸ Uŋ waa nelfefeiŋo dumaanjo-na aa waa ba hɔlma-na tuɔ da ba ciluɔ-i aa tuɔ nu ba piyuo-i yinni man jon, ku taa ku jan-yo ku cor.

⁹ Na saa da, Itieŋo suɔ uŋ ka hiel nelviimba-i dumaa muliema-na aa fe nelbabalaamba-i jina tuɔ cie gɛŋgeryiingu duɔ ji pigaan-ba u jayamma-i. ¹⁰ Kakarkuon-maacemman dɔlnuŋ bamaŋ ba ta ba ce-ma aa ba sa kan Itieŋo-i, u ka gbo kakalle-i bafamba yunni-na.

Coikartaamba man wuɔ bafamba haala nuɔmba-i Diilon-nelma, bombolma sa suɔ aa dɔlnu-bei, aa ba yammu sa suɔ aa gbɔŋ; ba tuora dɔrniemba-i halle ba sa kaala. ¹¹ A ne da dɔrpɔpuɔrbiemba man dɔrpɔpuɔrbiemba, ba fɔŋguɔ jienya coikartaan daaba wuonjo-i, aa ba tiraa hi yan-ba; nga ba sa wan dɔrniemba yebabalalle baa Diilonjo-i. ¹² Nga coikartaan daaba sa ce, ba ce ba weima-i ba yun-nu ŋaa bimbaamba. Ban'a ba sa suɔ mamaŋ, ba diyaa lungu ma yaa nuɔ-i. Ba ka ko-ba ŋaa ban kon bimbaamba dumaa. Na suyaa wuɔ bimbaamba gbie baa komma yaa yon. ¹³ Ban cie ambabalma man, ma solaangu ka suu-bei. Tilasinni-maacemma sa suɔ aa dɔlnu-bei, halle bahulaangu-na ba ce-ma. Da ba waa baa-na na ponsanni-na,

* **2:5** Nowe: Nieŋ u kungu-i Miwaanjo jnamman-sebe-i-na (Genese) 6.1-7.24.

† **2:6** Nieŋ Miwaanjo jnamman-sebe-i-na (Genese) 19.24. ‡ **2:7** Nieŋ Miwaanjo jnamman-sebe-i-na (Genese) 19.1-16.

coikarre dɔlnu-bei ŋaa bige-i! A ce dumaanjo-na ku biɛna na yerre-i aa ta ku ce-na senserre. ¹⁴ Ba sa da cieŋo baa ba yufelle aa cor-o, aa ba sa ye āmbabalma cemma-na. Bamanj saa nanj kaasinni Diilonj-hūmelle-na ba hi ba yaa-i ba tāal-ba. Gbeinj-maama yuu ba hōmmu-i cor. Diilonjo waasaanj-ba. ¹⁵ Ba naana hūmefafalle-i aa cu Bosɔr biɛŋo-i Balamu huonj-nu. Balamu naa ce u fere Diilopɔpuɔrbilonjo. Huhurmanj-gbeinja damma taa ma dɔlnu-yuɔ ŋaa bige-i! ¹⁶ Ŋga un'la naa yagar Diilonjo nunju-i aa tuɔ taara kumanj, u daa-ku: Kakūmuɔ'i piiye baa-yo pāŋ ce u nanna u miminsinni-i. §

¹⁷ Coikartaanj daaba dii ŋaa hūnfonni manj kuolaa; baa dii ŋaa diilonjo manj biilli aa cor baa fafalmu. Diilonjo tigiinj kukulberre nande'i tuɔ cie-ba ba da ba ka tɛna. ¹⁸ Bombolmanj-āndenni sa suɔ aa dɔlnu-bei, a ne da yunju bi si dii ba nelmana. Ba ce ma yaa-i ba tāal bamanj naana hūmebabalalle-i felemma-i wuɔ ba ta ba ce biŋwosinni bafamba temma-i. ¹⁹ Ba waanj-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ da ba siɛ ba nunju-i ba ka waa ba ferɛŋ nuɔ; a ne da bafamba fere-i baa si dii ba ferɛŋ nuɔ. Ba kusūŋ-maama cie-ba ŋaa kɔraamba. Ma ka wuo-ba. Na saa da, nelieŋo nelieŋo, duɔ yanj biŋkūŋ-maama ta yaanja yuɔ, ku biŋkūŋgu ce-yo ŋaa ku kɔrieŋo! ²⁰ Bamanj suyaa Itieŋo-i Yesu-Kirsa-i, bamanj suyaa koŋkortieŋo-i a kor nelbiliemba āmbabalma cemma-na, da ba ji tiraa yanj ma ta yaanja bei, ku migāanj balan-bei a yanj dielā-kūŋgu-i. ²¹ Kuɔ ba saa naa suɔ hūmefafalle-i, kuu naa buɔ-bei yanj banj suyaa-de aa yagar Diilonjo nunj-āndaanju-i. ²² Bincuamba ciɛra wuɔ: «Juoro sa ta yanj u wuosaanju», aa «Pɛrieŋ duɔ tuɔ hel hūncelle-na u tuɔ suur kpɔkpɔtuŋgu-na.» Ku yaa ŋaa bafamba kūŋgu-i.

3

Itieŋo ka bir jo

¹ Mi jēnaan namaa, mi nyegāanj sebe nanjo hā-na cor tɛ, hāalŋj-wuonjo yaa daayo-i. Ba hāi-i-na hiere, mi tirii nelma bɔi baa-na da mi kāyā-nei na ta na jɔguŋj ānjɔgɔfafamma. ² *Diilopɔpuɔrbiembanj waanj mamanj cor yiinaa-i-na, yaan ma ta ma tɛnu-nei a naara Itieŋo nunj-āndaanju-i. U yaa koŋkortieŋo-i. U *pɔpuɔrbiemba yaa hii-na baa u nunj-āndaanju-i. ³ Kumanj yunju, na saaya na suɔ wuɔ yiperieni-na, nuamba namba ka sire ta ba ce ba kuudɔlnunju yonj. Ba ka ta ba nyɛ-na ⁴ aa ta ba piiye wuɔ: «Na Yesu pāa nunju wuɔ u ka bir jo, u cie bige-i aa duɔ jo? I bincuambanj kuu ji hi baa nyunjo, wɛima dii ma temma-i ŋaa manj waa dumaa dii

ku domma-na; ma saa bibirre.» ⁵ Bamaŋ piijen dumaanjo-na, ba yaan ma karaanu-bei wuɔ Diilonjo cie u nuŋ-āndaanjo yon a hiel dɔrɔ-i baa hɛma-i. Ba yaan ma karaanu-bei wuɔ u hielaa hɛma-i hūmma yaa nuɔ-i aa tigiin-ma terduon-nu hūmma huonga-na* . ⁶ U bi cie hūnduon daama yaa-i a kɔsuon yiinataamba-i *Nowe bāanjo-na†. ⁷ Aa in dan hɛma maŋ daama-i baa dɔrɔ maŋ daayo-i, Diilonj nuŋ-āndaduon daaku yaa bilaaya-nie jina ta ku cie dāamu-i gēngeryiingu-na. Yiiingu fanjo-na, bamaŋ sa kāalāayāŋ Diilonjo-i, u ka kɔsuon-ba.

⁸ Nga mi jēnaan namaa, nelma diei dii na saa saaya na yan ma karaanu-nei: Na saaya na suɔ wuɔ Itienjo wulaa, yiiingu diei dii ŋaa bien nuosiba ndii, aa bien nuosiba ndii dii ŋaa yiiingu diei‡. ⁹ Itienjo sa fērē baa u nupalle cemma-i ŋaa banambaŋ joguon-ma dumaa. Nga namaa maama yaa cie u kūnna u huonga-i; u sa taara molo ji kɔsuon u fere; u taara nelienjo nelienjo u ne u cilobabalanjo-i aa yan-yo.

¹⁰ Na saa da, Itienjo jommaŋ-yiiingu ka tugol nuomba-i ŋaa cuoyuo un tugol dumaa. Yiiingu fan da ku ji hi, ijiebabalanni nan temma ka ce aa dɔrɔ pāŋ balla. Dāamu ka hāl ceinjo-i baa bāanjo-i baa mɔŋja-i hiere, aa hɛma-i baa bimbinni maŋ dii ma dɔrɔ-i-na hiere, ni ka caa. ¹¹ Nimaŋ daani-i hiere niŋ yen da ni caa, namaa ciluɔ saaya u waa nie? U saaya u fa ŋaa Diilonj un taaranj u fa dumaa aa na vaa na fere baa Diilonj-maama-i ¹² na ta na cie Diilonj un diyaa yiiingu maŋ, aa na gbāŋ ku hi donduo. Yiiingu fanjo-na, dɔrɔ ka bel dāamu caa, aa ceinjo ka hāl baa bāanjo-i baa mɔŋja-i hiere! ¹³ Nga miŋjo-i, Diilonj un pāa nuŋgu-i baa-ye wuɔ u ka hiel dɔrfelenjo baa hɛfelenma hā-ye; i cie ni yaa-i. Balaanjo sie waa terienjo-na.

¹⁴ Terienjo fanjo-na, mi jēnaan namaa, in yen tie cie yiiingu fanjo-i, gbāan kpelle Diilonjo baa ji da balaanjo nei, u baa ji da cālmuo nei, ku yaa na huleinjo sie ta a tie baa-yo. ¹⁵ Na saaya na suɔ wuɔ Itienjo vaayamma kor nuomba ŋaa i jienjo-i Polj bi nyegāan-ma dumaa hā-na. Diilonjo yaa diyaa-ma u nuŋgu-na. ¹⁶ Pol waan nel daama-i u sebebaa-ba-na hiere. Nelma namma dii u sebebaa-ba-na ma suoma dii kpelle. A ce dumaanjo-na, bamaŋ sa suyaan Diilonj-nelma-i kā yaan-na aa ba saa tiraa nan kaasinni u hūmelle-na, ba miel-ma. Kutaamba bi miel Diilonj-nelma-i hiere ma kūnjo-na dumei. Ba kɔsuon ba fere'i dumaanjo-na.

¹⁷ Mi jēnaan namaa, namaa fuɔ mi gbuoya-nei tī baa nel daama-i. Bilaan na fere nelbabalaan daaba baa ji pira-nei a ce nan daa munyierafafammu maŋ, mu korra-nei. ¹⁸ Itienjo-i

* **3:5** Nieŋ Miwaanjo jnamman-sebe-i-na (Genèse) 1.6-9. † **3:6** Nieŋ Miwaanjo jnamman-sebe-i-na (Genèse) 7.11. ‡ **3:8** Nieŋ Gbeliemanj-nalāanjo-na (Psaume) 90.4.

Yesu-Kirsa ciε hujarre yiε, yaan̄ aa na ta na nan̄ kaas̄inni
u huon̄gu-na, aa na ta na bi h̄aal̄ã na suɔ-yo na k̄ã. U yaa
kon̄kortien̄o-i, jaalun̄gu gb̄iε baa u yaa-i fiεfiε-i-na baa hon̄ni-
na hie. Ma ciε.

Nsáan nyegáan sebedíeláño man Nelmuoyamma

Nuamba namba naa ji sire ta ba guol Diilonj-dünj-baamba gbeini-i wuɔ Diilonj-Bienjo sie gbáa jo ji honj nelbilonj temma; aa tiraa cira Diilonj unj paa nunju-i wuɔ u ka saan *Konjortienjo manj, u'i sí Yesu-i, aa cor ta ba ce kuubabalaangu-i ba kã. Nsáan daa-ma dumaano-na, u nyegēn sebe daayo-i hã Diilonj-dünj-baamba-i wuɔ ba bel ba fere kutaamba-na. U waanj-ma kaala-mei u sebe-i-na wuɔ Yesu yaa Diilonj-Bienjo-i aa u juɔ ji honj nelbilonj temma. U waanj-ma baa-ye wuɔ: Nelnyulmu tienjo yaa Diilonjo-i. Aa cira Diilonjo dii nãa gbagbaama hiere; kukulbelle diei dii si dii-yuɔ. A ce dumaano-na inj yenj Diilonj-bisãlj mie, ku saaya i hiel i nanja ambabalma-na aa ku saaya i tie dol banamba-i a pigaanj wuɔ i dol Diilonjo-i.

Cicēlmanj-nelma

¹ Umanj* waa dii ku domma-na, i daa-yo baa i yufienja-i aa ne-yo aa nu u nelma-i baa i tünni-i aa yiya-yuɔ baa i nammu-i. Kufangu tienjo yaa cicēlmanj-nelma-i. I wanj fuɔ maama yaa baa-na. ² Cicēlmantienjo caraaya i da-yo aa tie wanj u maama. U waa baa Diilonjo, fiεfiε-i-na u caraaya i da-yo. I cie cicēlma manj sa tēnj dede-i ma wataanj mie a tie wanj-ma baa-na. ³ Inj daa mananj aa nu mananj, i bi wanj-ma baa namaano-i i die gbáa ce baaduɔnj mie i To-i Diilonjo horre-na. Inj yenj horre manj nuɔ-i baa Diilonjo-i, ii dii di yaa nuɔ-i baa u Bienjo-i Yesu-Kirsa-i. ⁴ Da na da i nyegēn nel daama-i die hã-na, i taara i hieronjo-i i hõmmu fē gbarnu.

Diilonjo yaa gbagbaama-i

⁵ Inj nuɔ mananj Yesu-Kirsa nunju-na aa tie wanj-ma baa-na, ma yaa daama: Diilonjo dii nãa gbagbaama; kukulbelle diei dii si dii-yuɔ. ⁶ Die cira ii dii u horre-na, aa tie ce kukulmanj-maacemma-i, i cie coikartaanj mie, i saa cu ninsonjo huonj-nu. ⁷ Nga die tie ce i wεima-i hiere gbagbaama-na nãa Diilo fuɔ fere unj kuɔnj dumaa, i ka waa horre-na baa i-naa aa u Bienjo-i Yesu tãmma ka ta ma pir i ambabalma-i hiere ma halanj-ma yiε.

⁸ Die cira ambabalmanciraanj mie sí, i taal i fere; aa i naana ninsonjo hũmelle-i. ⁹ Nga die sie i cãlmuɔ-i Diilonjo yaanja-na u ka ce jande yiε aa pir i ambabalma-i hiere halanj-ma yiε. U faa, u sa wanj nelma aa ji bir baa huonj-ãndaangu. ¹⁰ Diilonj wuɔ nuamba-i hiere ba cãlãa; die cira i saa cãl, kuu dii nãa i cie

* 1:1 U gbē Yesu-Kirsa yaa-i.

Diilonjo-i coikartienjo, ku pigáañ wuɔ u nelma si dii i hɔmmu-na.

2

¹ Mi bisálŋ namaa, mi sa taara na ta na ce kuubabalaanġu-i ku'i cie na da mi nyegēŋ nel daama-i da mi hã-na. Nġa umañ duɔ pira ce kuubabalaanġu-i, kakāyâtienjo dii baa-ye i To caanġu-na; u yaa Yesu-Kirsa-i, u yaa Nelviinjo-i, u saa cāl dede. ² U yaa pãa u ferε tãmmaŋ-kũŋ temma a pir i ãmbabalma-i halan-ma i yunni-na. Aa mie sí yonġ; u pãa u ferε duɔ bi pir nelbiliemba-i hiere ba ãmbabalma-i.

³ Diε tie nu Diilonjo nun-ãndaanġu-i, ku yaa i gbãa cira i suɔ-yo. ⁴ Umanġ duɔ puur u nunġu-i cira: «Mi suɔ Diilonjo-i» aa kutienjo sa nu u nun-ãndaanġu-i, u kar coima, u sa suɔ Diilonjo-i aa u naana ninsoŋo hũmelle-i. ⁵ Nġa umañ nuɔŋ Diilonjo nunġu-i, Diilonj-nelnyulmu hii mu fuonġu-i fuɔ huɔŋġa yaa nuɔ-i kelkel. Diε tie nu Diilonjo nunġu-i, ku yaa i gbãa cira ii dii u horre-na. ⁶ Umanġ duɔ cira fuɔ dii Diilonjo horre-na, kutienjo saaya u biε Yesu maama-i.

Dɔdɔluŋ-maama

⁷ Mi jēnaanġ namaa, minġ nyegēŋ nelma manġ da mi hã-na daama-i, maafεlemma sí; maacɔlomma. Na nuɔ-ma dii ku domma-na. Nel daama-i na nuɔ-ma cor tí wuɔ na saaya na ta na dɔl na-naa.* ⁸ Mi gbãa bi cira maafεlemma. Ma da *Kirsa wuɔsaanġu-na aa bi da namaa wuɔsaanġu-na. Na saa da! Kukulma duɔŋ ta ma ta aa terienġu ta ku kaala baa gbagbaamanġ-kerre-i.

⁹ Umanġ duɔ cira fuɔ dii gbagbaama-na aa tuɔ bigáañ u natobiŋo-i, kutienjo dii kukulma-na yogo. ¹⁰ Umanġ u natobiŋo maama dɔlnu-yuɔ, u yaa dii gbagbaama-na. Uŋ yeŋ gbagbaama-na dumaanġo-na, u siε gbãa pira. ¹¹ Nġa umañ duɔ bigáañ u natobiŋo-i, uu dii kukulma-na. Kukulma yirii-yo a ce u tuɔ wuɔ u sa suɔ uŋ kãŋ kusuɔŋ-nu.

¹² Mi bisálŋ namaa, Yesu-Kirsa maama-na na ãmbabalma hurii halanġ, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na. ¹³ Bĩncuɔŋ namaa, nanġ suyaa umañ waa dii ku domma-na, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na. Naacienġ namaa, nanġ yaraa *Bigãarãŋo-i, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na. ¹⁴ Bisálŋ namaa, nanġ suyaa i To-i, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na. Bĩncuɔŋ namaa, nanġ suyaa umañ waa dii ku domma-na, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na. Naacienġ namaa, na gbãŋ, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na. Diilonj-nelma dii na hɔmmu-na aa na yaraa Bigãarãŋo-i.

* 2:7 Niεŋ Nsáa sebe-i-na 13.34.

¹⁵ Terienḡu fanḡu-na, baa na fer miwaanḡo-i baa u balaanḡu-i. Da na fer-o, i To maama siε gbāa ta ma dɔlnu-nei. ¹⁶ Na saa da, kumanḡ balaanḡ miwaanḡ daayo-na: Nuɔmba gbar ba nyaanu ba kusūḡ-maama, ba ce cāncaaya aa tiraa ta ba ce bombolma baa ba nagāḡ-niimi-i. Mafamma-i daama-i hiere Diilonḡ-maama sí, nelbilienḡ-huɔya-maama. ¹⁷ Miwaanḡo tí u kā baa u balaanḡu-i hiere, ḡga umanḡ ciεḡ Diilonḡo huɔḡa-i, kutienḡo dii gbula; u sa ji kā terienḡu.

Kirsa bigāarāmba maama

¹⁸ Mi bisálḡ namaa, miwaanḡo tímmanḡ-huɔḡu hii tí. Ma sí ma waanḡ baa-na wuɔ *Kirsa bigāarāḡo ka jo ke? Ku yaa daaku fiεfiε-i-na nuɔmba bɔi bigāanḡ Kirsa-i i hɔlma-na. Ku pigāanḡ wuɔ miwaanḡo tímmanḡ-huɔḡu hii tí. ¹⁹ Kutaamba waa baa miεmei aa ji bir i huonḡ-nu. Kuɔ baa naa waa miε baamba kelkel, baa naa saa bir. ḡga mafamma ciε i die suɔ wuɔ ba hieronḡo-na, molo saa waa miε wuonḡo.

²⁰ Kirsa hāa namaanḡo-i *Diilonḡ-Yalle-i, a ce dumaanḡo-na na hieronḡo-i, na suɔ ninsonḡo-i. ²¹ Ku saa ce ḡaa na sa suɔ ninsonḡo-i ku'i ciε mi ta mi nyεḡḡḡ sebe daayo-i da mi hā-na de! Na suyo ku'i ciε mi ta mi nyεḡḡḡ-yo; aa na bi suyaa wuɔ coima-i baa ninsonḡo-i ni sa gbo.

²² Umanḡ duɔ cira: «Diilonḡ unḡ pāa nunḡu-i wuɔ u ka saanḡ *Konḡkortienḡo manḡ u'i sí Yesu-i» ba bí kufanḡu tienḡo yaa coikartienḡo-i. U yaa Kirsa bigāarāḡo-i. U cīnaana i To-i Diilonḡo-i baa u Biεḡo-i Yesu-i hiere. ²³ Umanḡ duɔ cīna Beḡolḡo-i, kuu dii ḡaa u cīnaana Tuonḡo yaa-i; aa umanḡ duɔ siε Beḡolḡo-i, kuu dii ḡaa u bi siyaa Tuonḡo yaa-i.

²⁴ Terienḡu fanḡu-na, banḡ waanḡ mamanḡ baa-na dii ku domma-na, yaanḡ ma tíε na hɔmmu-na. Nanḡ nuɔ mamanḡ ku domma-na, da na yanḡ ma tíε na hɔmmu-na, na ka tíε i To horre-na baa u Biεḡo-i hiere. ²⁵ Unḡ pāa nunḡu manḡ baa-ye, ku yaa daaku: Wuɔ u ka hā-ye cicēlma manḡ sa tíεḡ dede-i.

²⁶ Bamanḡ taaraayanḡ ba pira-nei, ba yaa ciε mi ji ta mi nyεḡḡḡ nel daama-i da mi hā-na. ²⁷ Namaa fuɔ, Kirsa hāa-na Diilonḡ-Yalle-i, dii dii na hɔmmu-na. Di pigāanḡ-na wεima-i hiere. Aa diḡ pigāanḡ-na mamanḡ coima sí; ninsonḡo yaa-i. Terienḡu fanḡu-na, na taara pigāatienḡo nanḡo da na ce bige-i baa-yo? Nyaarāanḡ Kirsa-i-na ḡaa Diilonḡ-Yallenḡ waanḡ-ma baa-na dumaa.

²⁸ Mi bisálḡ namaa, nyaarāanḡ Kirsa-i-na, ku yaa duɔ ji tuɔ jo yiḡḡu manḡ nuɔ-i korma siε da-ye baa-yo, aa i yammu siε bi ture u yaanḡa-na. ²⁹ Na suyaa wuɔ Kirsa-i nelviinḡo. Terienḡu fanḡu-na, na saaya na bi suɔ wuɔ umanḡ duɔ tuɔ ce ānviima-i Diilonḡ-bilonḡo.

3

Ba suɔ Diilonɔ-bisálmba-i niɛ?

¹ Niɛŋ i To-i Diilonɔ uŋ dɔlaa-ye dumaa! Ku ciɛ u tuɔ bɪ-ye u bisálŋ miɛ! Ninsie ninsie, u bisálŋ miɛ. Nɔga nelbiliembanɔ'a ba saa suɔ Diilonɔ-i, ba saa suɔ wuɔ u bisálmba'i miɛŋo-i. ² Mi jɛnaanɔ namaa, nyuŋgo-i-na, ii dii Diilonɔ-bisálŋ miɛ, nɔga inɔ ka waa dumaa jebi bisínuɔ-i-na, i saa suɔ ku yaa yogo. Inɔ suyaa ma diei maama manɔ, ma yaa daama: *Kirsaa duɔ ji jo, uŋ yɛŋ dumaa, i ka bi da-yo dumɛi; aa uŋ yɛŋ dumaa, i ka bi waa dumɛi. ³ Bamanɔ haa ba nanɔga-i Kirsaa-i-na aa tɛna kufanɔ tɛnamma-i, ba hielaa ba nanɔga ámbabalma-na da ba gbán ce nelfafaamba Kirsaa temma-i.

⁴ Ámbabalma yaa a maar Diilonɔ nunɔgu-i. Terienɔgu fanɔgu-na, umanɔ duɔ tuɔ ce ámbabalma-i, kutienɔ maar Diilonɔ nunɔgu yaa dumaanɔ-na. ⁵ Na suyaa wuɔ Yesu-Kirsaa juɔ híema-na duɔ ji pir ámbabalma. Fuɔ-i ámbabalmanɔ-huɔŋga si dii-yuɔ. ⁶ A ce dumaanɔ-na, umanɔ duɔ nyaar-yuɔ, nɔ da kutienɔ yaanɔ ámbabalma-i. Nɔga umanɔ duɔ cor tuɔ ce ámbabalma-i, nɔ suɔ kerre kutienɔ sa suɔ-yo aa u saa da-yo dede.

⁷ Mi bisálŋ namaa, baa na yanɔ ba pira-nɛi baa viisínniŋ-kúnɔgu-i. Umanɔ ciɛŋ kuuviinɔgu-i u yaa nelviinɔ-i a biɛ Yesu-Kirsaa maama-i. ⁸ Nɔga umanɔ duɔ tuɔ ce ámbabalma-i, kutienɔ dii baa *Sitáni. Na saa da, Sitáni duɔŋ baa ámbabalma cemmanɔ-i dii ku domma-na. Diilonɔ-Biɛŋo jommanɔ-yunɔgu-i híema-na, u juɔ duɔ ji bíena Sitáni maacemma.

⁹ Umanɔ duɔ ce Diilonɔ-bilonɔ, Diilonɔ támma'i dii-yuɔ, a ce dumaanɔ-na nɔ da u yaanɔ ámbabalma cemmanɔ-i. Uŋ ciɛ Diilonɔ-bilonɔ, u ce niɛ gbáa cor tuɔ ce ámbabalma-i? ¹⁰ Banɔ suɔ Diilonɔ-bisálmba-i dumaa ba bɔ-ba Sitáni-baamba-na ku yaa daaku: Umanɔ sa ciɛŋ kuuviinɔgu-i baa umanɔ sa dɔlaanɔ u natobimba-i, ba hái-i-na hiere Diilonɔ-bisálmba sí, Sitáni-baamba.

Ninɔ saaya nɔ dɔl nɔ natobiŋo-i dumaa

¹¹ Ma waanɔ baa-na dii ku domma-na wuɔ: «I saaya i tie dɔl i-naa.»* ¹² Molo baa suur Kayine gboluonɔgu-na; fuɔ waa *Sitáni-nolnɔ ku'i ciɛ u ko u háanɔ-i. Kayine maacemma naa balanɔ aa u háanɔ maama cer fa, ku'i ciɛ u bigáanɔ-yo aa ko-yo.†

¹³ Tobinɔ namaa, terienɔgu fanɔgu-na, nelbilienɔ da ba bigáanɔ-na, baa na yanɔ ku ce-na gbɛɛ. ¹⁴ Miɛ i suyaa wuɔ i hilaa kuliinɔ-húmelle-na a biɛ cicélanɔ-húmelle. I natobimba maamanɔ dɔlnunɔ-yiɛ, ku'i ciɛ i suɔ mafamma-i. Umanɔ sa taaraayanɔ u da u natobiŋo-i baa u yufelle, kutienɔ dii kuliinɔ-húmelle-na yogo. ¹⁵ Umanɔ duɔ bigáanɔ u natobiŋo-i, kutienɔ saa baa nelkoronɔ.

* **3:11** Niɛŋ Nsáa sebe-i-na 13.34.

† **3:12** Kayine: Niɛŋ u kúnɔgu-i Miwaanɔ jɛnammanɔ-sebe-i-na (Genèse) 4.1-8.

Aa ma sī na suyaa wuᵛ nelkoronjo-i baa cicēlma maᵛ sa tīeᵛ dede-i ba maaya ba-naa kε? ¹⁶ Yesu-Kirsa juᵛ ji ku i maama-na ku yaa cie i suᵛ nelieᵛ nuᵛ niᵛ saaya ᵛ dᵛl ᵛ natobiᵛno-i dumaa. Mie fεε-i i bi saaya i hūu-ma ku i natobimba maama-na. ¹⁷ Da ku waa baa nuᵛ aa ᵛ da ᵛ natobiᵛno-i muliema-na aa yagar wuᵛ ᵛ sie kāyā-yuᵛ, naᵛ ka bel-ma nie cira Diilonᵛ-nelnyulmu temma dii nuᵛ-na? ¹⁸ Mi bisālᵛ namaa, baa na yaᵛ i tie dᵛl i-naa i nunnij yonᵛ; yaᵛ ku ta ku da i ciluᵛ-i-na wuᵛ i dᵛl i-naa kelkel.

¹⁹ Die tie dᵛl i natobimba-i, ku yaa pigāaᵛ wuᵛ i cuu ninsonjo huonᵛ-nu aa i huleiᵛa sie ta a tie baa Diilonᵛo-i. ²⁰ Diilonᵛo suᵛ weima-i hiere; halle i hoᵛ da mu fie'a mu sa hūu-ma, baa na yaᵛ ku ce-ye biᵛkūᵛgu. Diilonᵛ uᵛ suᵛ mamaᵛ, ma maaraa mie hᵛmmu-i. ²¹ Aa mi jēnaaᵛ namaa, da kuᵛ i hᵛmmu hūyāa-ma, terieᵛgu faᵛgu-na i gbāa da holle yiεra Diilonᵛo yaanga-na a cārā aa u hā-ye. ²² Iᵛ nunᵛ u nunᵛ-āndaanᵛgu-i aa tie ce u huonᵛga-i, ku'i cie die cārā kumaᵛ u hā-ye baa-ku. ²³ U nunᵛ-āndaanᵛgu yaa daaku: Wuᵛ i hūu u Biεᵛno-i Yesu-Kirsa maama-i aa i tie dᵛl i-naa ᵛaa Kirsaᵛ taaraᵛ-kuᵛ dumaa i wulaa.† ²⁴ Umanᵛ nuᵛᵛ Diilonᵛo nunᵛ-āndaanᵛgu-i, kutieᵛno dii baa Diilonᵛo-i aa Diilonᵛo bi waa baa kutieᵛno-i. Diilonᵛ uᵛ hāa-ye u *Yalle maᵛ, di yaa pigāaᵛ wuᵛ uu dii baa-ye.

4

Ba suᵛ Diilonᵛ-Yalle maacemma-i nie?

¹ Mi jēnaaᵛ namaa, bilaaᵛ na fεε. Na saa da, bamaᵛ karaaᵛ coima-i wuᵛ bafamba *Diilopᵛpuᵛrbiemba, ba gbuyaa terni-i hiere. A ce dumaanᵛo-na umaᵛ duᵛ cira fuᵛ ce u weima-i baa *Diilonᵛ-Yalle fᵛᵛgūᵛ, baa na pāᵛ na cu kutieᵛno huonᵛ-nu. Cieᵛ-yonᵛ na ne igēna, da kuᵛ Diilonᵛ-Yalle yaa kelkel, na ka suᵛ. ² Na gbāa suᵛ Diilonᵛ-Yallentieᵛno-i dumaa ku yaa daaku: Umanᵛ duᵛ tuᵛ piie wuᵛ Yesu-Kirsa juᵛ ji hoᵛ nelbilonᵛ temma, kufaᵛgu tieᵛno yaa Diilonᵛ-Yalle dii-yuᵛ. ³ Nga umaᵛ duᵛ yagar mafamma-i, kutieᵛno-i Diilonᵛ-wuonᵛo sī, *Kirsa bigāaraᵛno. Na nuᵛ fuᵛ maama yaa wuᵛ u ka jo, u juᵛ tī.

⁴ Nga mi bisālᵛ namaa, namaanᵛo-i Diilonᵛ-baanᵛ namaa. Diilonᵛ uᵛ hāa namaanᵛo-i fᵛᵛgūᵛ maᵛ, u maaraa *Sitāniᵛ hāa nelbiliemba-i fᵛᵛgūᵛ maᵛ, a ce dumaanᵛo-na, na maama yaraa coikartaanᵛ daaba-i. ⁵ Bafamba-i bande ku taamba; ba piie bande ku tīmma. Aa bande ku taamba'i nuᵛᵛ ba nelma-i. ⁶ A ne da mieᵛno-i Diilonᵛ-baanᵛ mie. Umanᵛ duᵛ tuᵛ suᵛ Diilonᵛo-i ᵛ da u nu i nelma-i. Nga umaᵛ duᵛ Diilonᵛ-wuonᵛo sī, ᵛ da kutieᵛno sa nu i nelma-i. I suᵛ ninsontieᵛno-i dumεi a bᵛ-yo coikartieᵛno-na.

Nelnyulmu tieᵛno yaa Diilonᵛo-i

† 3:23 Nieᵛ Nsāa sebe-i-na 13.34; 15.12,17.

⁷ Mi jēnaañ namaa, nelnyulmu hel Diilonj-na, a ce dumaanjo-na yaan i tie dól i-naa. Umanj duw tuw dól banamba-i, kutienjo-i Diilonj-bilonjo; ku yungu yaa wuw u suw Diilonjo-i. ⁸ Nelnyulmu tienjo yaa Diilonjo-i. Umanj duw u sa dól u nabaamba-i, kutienjo sa suw Diilonjo-i. ⁹ Diilonj unj pigāañ-ye u nelnyulmu-i dumaa ku yaa daaku: U saan u Bēduola jo hēma-na a ji hā-ye baa ninsonj-cicēlma-i. ¹⁰ Nelnyul daamu-i, ku saa ce ŋaa miemei dōlaa Diilonjo-i de! Ŋga u yaa dōlaa-ye aa saan u Biēño jo ji ce u fere tāmmanj-kūngū a pir i āmbabalma-i halanj-ma i yunni-na.

¹¹ Mi jēnaañ namaa, da kuw Diilonjo dōlaa-ye dól daama temma-i, miē fere-i i bi saaya i dól i-naa. ¹² Molonj yufelle saa haa Diilonjo-na dede, ŋga die tie dól i-naa, u ka waa baa-ye aa u nelnyulmu ka hi mu fuonju-i i hōmmu-na.

¹³ Diilonjo hāa-ye u *Yalle-i ku'i cie i suw wuw uu dii baa-ye aa i bi waa baa-yo. ¹⁴ A naara kufanj-i unj saan u Biēño jo hēma-na duw ji kor nelbiliemba-i, miē i daa-yo nuw baa i yufelle, ku'i cie i tie wanj-ma. ¹⁵ Umanj duw tuw piye wuw Yesu-i Diilonj-Biēño; kutienjo dii Diilonjo horre-na aa Diilonjo bi waa baa kutienjo-i. ¹⁶ Aa Diilonj unj dōlaa-ye dumaa, i daa-ku aa i haa i nanja yuw. Nelnyulmu tienjo yaa Diilonjo-i. Nelnyul da mu waa umanj nuw-i, Diilonjo dii baa kutienjo-i aa kutienjo bi waa Diilonjo horre-na. ¹⁷ Nelnyul da mu hi mu fuonju-i i hōmmu-na, i huleiŋa siē ta a tie baa gēngeryiingū maama-i. Inj biyaa Yesu maama-i hēma-na bande-i-na, ku'i cie i huleiŋa sa tie baa-ma. ¹⁸ Nelnyul da mu waa-niē, ŋ holle sa tie baa wēima. Nelnyul da mu hi mu fuonju-i niē, korma ta hiere. Diilonj-berru yaa juwŋ baa korma-i. Umanj duw suw wuw Diilonjo kaa gāŋ baa-yo, ŋ da kutienjo holle tie. Umanj duw tuw kālā, ŋ suw kerre Diilonj-nelnyulmu saa hi mu fuonju-i u huwŋga-na. ¹⁹ Miēño-i, da ŋ da i dól nuwmba-i baa Diilonjo-i hiere, kuu dii ŋaa Diilonjo dōlaa-ye dīelūw ku'i cie. ²⁰ Umanj duw tuw bigāañ u natobiño-i aa cira fuw dól Diilonjo-i, kutienjo kar coima. Ninj danj umanj baa ŋ yufelle, da ŋ saa gbāa dól ufanjo-i, ŋ ce niē gbāa dól Diilonjo manj ŋ sa da-yo? ²¹ *Kirsanj hāa-ye mamanj, ma yaa daama: Umanj duw tuw dól Diilonjo-i u saaya u bi tuw dól u natobiño-i.

5

Ba dól Diilonjo-i niē?

¹ Umanj duw hūu-ma wuw Diilonj unj saan *Konjortienjo manj u yaa Yesu-i, kutienjo-i Diilonj-bilonjo. Aa da ŋ ta ŋ dól Tuonjo-i ŋ siē gbāa ni ŋ sa dól u bisālmba-i. ² Die tie dól Diilonjo-i aa tie nu u nunj-āndaanju-i, ku yaa pigāañ wuw i dól u bisālmba-i. ³ A dól Diilonjo-i, ku yaa haku-i? Ku yaa a tie ce u nunj-āndaanju-i. A ne da u nunj-āndaanju saa kuola. ⁴ Ku saa kuola niē niē? Umanj

duo ce Diilonj-bilonjo, ñ da u maama yaraa nelbiliemba-i. Un haa u nanja Yesu-i-na, u hielaa u nanja nelbiliemba balaanġuna. Ku'i cie u maama yar-ba. ⁵ Da ma hel bamanj hũyáa-ma wuɔ Yesu-i Diilonj-Bieño, hai moloño-i gbáa hiel u nanja nelbiliemba balaanġuna?

⁶ Yesu-Kirsa yaa juɔ híema-na ji *batisenġ hũmma-na aa ce u ferε tãmmañ-kũngu. Ku saa ce ñaa u juɔ ji batisenġ yonġ de! U juɔ ji batisenġ aa tiraa ce u ferε tãmmañ-kũngu. *Diilonj-Yalle yaa ninsoño tieno-i; di yaa pigáañ Yesu-Kirsa sinni-i. ⁷ Bimbĩnni siei pigáañ-yenġ u sinni-i. Bimbĩnni siei niinġ daani yaa daani: ⁸ Diilonj-Yalle, baa hũmma, a naara tãmma. Aa ni siei-i-na hiere ni pigáañ ánduoma.

⁹ Ma sí nelbilienġ da ba da mamanġ aa wañ-ma baa-ye, i hũma wuɔ ninsoño ke? A ne da Diilonj-nelma dii baa yunġu yanġ nelbiliemba maama-i. Diilonj-nelma yaa hama-i? Ma yaa unġ waanġ mamanġ a vii u Bieño-i. ¹⁰ Terienġu fanġu-na, umanġ duo hũu Diilonj-Bieño maama-i, Diilonj unġ waanġ mamanġ u Bieño kũngu-na, ma ka tíe kutieno huonġa-na. Nġa umanġ duo saa hũma, kutieno cie Diilonjo-i coikartieno. U cie-yo coikartieno nie nie? Diilonj unġ waanġ mamanġ u ferenġ Bieño kũngu-na, kutieno bilaa diilonjo-i cĩna-mei. ¹¹ Diilonjo waanġ wuɔ nie u Bieño kũngu-na? Wuɔ u háa-ye cicelma manġ, ma da u Bieño yaa nuɔ-i. Cicelma famma sa tí dede. ¹² Umanġ duo sie Bepolño-i, cicelġ daama dii baa kutieno-i; nġa umanġ duo saa sie Bepolño-i, u sie gbáa da cicelġ daama-i.

Diilonjo sa yagar u baamba wulaa

¹³ Namaa namanġ hũyáa Diilonj-Bieño maama-i, mi nyegġen nel daama-i da mi há namei, na da na suɔ wuɔ na daa cicelma manġ sa tíenġ dede-i tí. ¹⁴ Die tie cãrã Diilonjo-i i huleinġa sa tie baa-yo. I suyaa wuɔ die cãrã kumanġ dolaanunġ-yuɔ, u sie yagar. ¹⁵ A ce dumaanjo-na, inġ suyaa wuɔ u sa yagar i wulaa, i bi suyaa wuɔ die cãrã kumanġ u ka há-ye baa-ku.

¹⁶ Da ñ da ñ natobinjo ce ámbabalma, da kuɔ ámbabalma famma gbáa hur a hiel-o dáamuñ-hũmelle-na, cãrã Diilonjo-i ñ há-yo; Diilonjo ka kor-o. Kufanġu vii bamanġ ba ámbabalma gbáa hur halanġ-bei. Nġa ámbabalma diei dii, ma sie gbáa hur aa ma kã baa ma cetieno-i dáamu-na*, mi saa cira na cãrã Diilonjo-i mafamma-na. ¹⁷ Mamanġ saa vii hiere, ámbabalma. Nġa ámbabalma-i hiere ma sa kã baa ma cetieno-i dáamu-na; manamma gbáa hur.

¹⁸ I suyaa wuɔ Diilonj-bilonjo sa ce ámbabalma, Diilonj-Bieño dii tuɔ neya-yuɔ, a ce dumaanjo-na *Bigáarãño yufelle yuɔ. ¹⁹ I

* 5:16 Umanġ duo tuora *Diilonj-Yalle-i, jande cεraa u ce-yuɔ híema-na bande-i-na baa dɔrɔ-i-na hiere. Nieñ Matie sebe-i-na 12.31.

bi suyaa wuɔ miɛño-i Diilonɔ-baan miɛ, a ne da banamba-i hiere baa dii Bigáarãño nan-na. ²⁰I bi tiraa suɔ wuɔ Diilonɔ-Biɛño juɔ, u yaa Yesu-Kirsa-i. U juɔ ji ce i tie suɔ ninsonɔ-Diilonɔ-i. Ii dii baa-yo ninsonɔ-Diilonɔ horre-na. U yaa ninsonɔ-Diilonɔ-i. U yaa cicɛlma man sa tɛɛ dede-i ma tienɔ-i.

²¹Mi bisálɔ namaa, bilaan na fɛɛɛ cufiɛɛna-na.

Nsáa nyegáaŋ sebháallɔ maŋ Nelmuoyamma

Nsáa nyegáaŋ sebhé daayo-i há Diilonɔ-dũŋ-baamba namba. U bɛ ba yaa wuɔ ciɛŋo naŋo baa u bisálm̄ba.

Nsáa kuye dɔdɔlɔŋ-maama'i baa-ba; wuɔ ba ta ba dɔl ba-naa; aa ba ta ba wuɔ ba saanu baa Diilonɔ-nelma-i. U gbuɔya-bei wuɔ bamaŋ cɛinaana Yesu-Kirsa-i, ba bel ba fɛɛ kutaamba-na.

Jaalunɔ

¹ Ciɛŋ nuɔ, Diilonɔ yufellen hilaa nuɔni maŋ nuɔ-i, na yaatienɔ nyegãŋ sebhé daayo-i duɔ há nuɔnei baa ŋ bisálm̄ba-i. Coima saa fa, na maama sa suɔ aa dɔl nu-miɛ. Aa na maama sa dɔl nu muɔ mi diei yon; bamaŋ siyaa ninsonɔ-i hiere, na maama bi dɔl nu-bei. ² Ninsonɔ maŋ dii i hɔmmu-na, u yaa ciɛ na maama ta ma dɔl nu-yiɛ. Ninsonɔ daayo dii i hɔmmu-na u sa ji kã terienɔ. ³ I To-i Diilonɔ-i baa u Biɛŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba ka kãyã-yiɛ aa ce hujarre yiɛ aa fɛ i hɔmmu-i i die gbãa tɛ ninsonɔ hũmelle-na aa tɛ dɔl i-naa.

A dɔl ŋ nanolɔ-i ku yaa yunɔ

⁴ Mi nuɔ wuɔ ŋ bisálm̄ba namba wuɔ ninsonɔ hũmelle-i ŋaa i Ton taaraaya-kuɔ dumaa i wulaa. Nel daama gbuu silaa fɛ mi huɔŋga-i cor. ⁵ Ciɛŋ nuɔ, miŋ taaraŋ kumaŋ ŋ wulaa fiɛfiɛ-i-na, ku yaa daaku: Yaan i tɛ dɔl i-naa. Ku saa ce ŋaa mi nyegãŋ nelfɛlemma'i da mi há-ni; nelfɛlemma sí. In nuɔ mamaŋ cor dii ku domma-na, ma yaa-i. ⁶ Die tɛ dɔl i-naa, kuu dii ŋaa i ce Diilonɔ nuŋ-ãndaanɔ yaa-i. Aa Diilonɔ nuŋ-ãndaanɔ yaa haku-i? Ku yaa naŋ nuɔ nelma maŋ dii ku domma-na wuɔ na saaya na ta na dɔl na-naa.*

Bilaan na fɛɛ Kirsa bigãaraamba-na

⁷ Na saa da, coikartaamba bɔi wuɔra terni-na hiere ba táal nuɔmba-i. Kutaamba yagaraa-ma wuɔ Yesu-Kirsa juɔ ji hon nelbilon tɛmma. Ba bɛ ba yaa-i táal nuɔmbaa-ba-i. Ba yaa *Kirsa bigãaraamba-i. ⁸ Terienɔ fanɔna, bilaan na fɛɛ i maacemma baa ji ce maacɛŋgbãŋgbãlãmma na hɔlma-na. Gbãan na da ma sully-i du kũŋgu-na hiere.

⁹ Uman duɔ yan Kirsa maama-i aa tuɔ ce u deŋ-maama, kutienɔ nuŋgu sí dii baa Diilonɔ-i. Nɔga uman duɔ bel-ma nammu hái, u nuŋgu dii baa Diilonɔ-i baa u Biɛŋo-i hiere.

* 1:6 Niɛŋ Nsáa sebhé-i-na 13.34; 15.12,17.

¹⁰ Baman yaan Kirsa maama-i aa ta ba wuɔra ba wan ba den-
maama, uman duɔ kã na wulaa, baa na hã-yo muntienammu.
Halle baa na jaal-o ku jaaluŋgu. ¹¹ Uman duɔ jaal-o, kutienjo
nunɔu dii baa-yo u maacembabalamma-na.

Nelperiema

¹² Nelma bɔi dii mi da mi wan-ma baa-na, ŋga mi sa taara mi
nyegẽŋ-ma sebe nuɔ hã-na. Diilonɔ duɔ siɛ, mi ka kã na wulaa.
Da mi kã, mei ferɛŋ nunɔu yaa ka wan-ma baa-na, ku yaa i
hɔmmu ka fẽ gbarnu.

¹³ Ciɛŋ nuɔ, Diilonɔ yufellen hilaa ŋ mɔlɔ man nuɔ-i, u
bisalmba pãa-ni jaaluŋgu.

Nsáaᅇ nyegáaᅇ sebesielĩño maᅇ Nelmuoyamma

Nsáa nyegáaᅇ sebe daayo-i há Diilonᅇ-dũᅇ-baamba yaatiẽᅇ naᅇo-i baa-yo; ba taa ba bĩ-yo Gawusi. Gawusi taa u káyā Diilonᅇ-dũᅇ-baamba-i ku'i cie Nsáa nyegẽᅇ sebe daayo-i duᅇ jaalo aa duᅇ gbuya-yuᅇ wuᅇ u bel u fere Diyotirefu-i-na kere yaatesĩnni dɔlnu-yuᅇ a ne da u maacemma saa fa.

Nsáa gbelaanᅇ Gawusi-i bɔi wuᅇ u vii baa Diilonᅇo-i aa tiraa firnu u huᅇᅇga-i baa Diilonᅇ-dũᅇ-baamba-i. U bi kaalaa Diilonᅇ-dũᅇ-wuᅇᅇo naᅇo-i, ba taa ba bĩ-yo Demetursi. Nuᅇmba taa ba bĩ u yefafalle-i terni-na hiere.

Nsáa pigáaᅇ-ye u sebe daayo-na wuᅇ i baa cu nelbabal-aamba huᅇᅇ-nu, i yanᅇ aa i tie ce añfafamma-i bāanᅇu-i baa isuᅇᅇᅇu-i, ku yaa pigáaᅇ Diilonᅇ-dũᅇ-wuᅇᅇo sĩnni-i.

Gawusi wuᅇsaanᅇu-i

¹ Gawusi, yaatiẽᅇ nyegẽᅇ sebe daayo-i duᅇ há nuᅇnei. Kpɔr, coima saa fa, ᅇ maama sa suᅇ aa dɔlnu-mie. ² Mi cārā Diilonᅇo-i da ᅇ dii ᅇ nanᅇga-i mamanᅇ nuᅇo-i ma fa ᅇ wulaa, aa ᅇ kũma waa ma fereᅇ nuᅇ ᅇaa niᅇ yeᅇ ᅇ fereᅇ nuᅇ dumaa Diilonᅇ-hũmelle-na.

³ Tobimba namba juᅇ a hel na terieᅇᅇu-na a jo ji tũnu-mie wuᅇ ᅇ bilaa ninsoᅇo-i nammu hái aa ᅇ wuᅇ u hũmelle-i. Nel daama gbuu silaa fẽ mi huᅇᅇga-i cor. ⁴ Da mi gbuu nu wuᅇ mi bisámba wuᅇ ninsoᅇo hũmelle-i diᅇ saaya di wuᅇ dumaa, ku yaa fieᅇ mi huᅇᅇga-i ku yanᅇ weima-i hiere.

⁵ Kpɔr, niᅇ káyāᅇ tobimba-i dumaa, ku yaa pigáaᅇ wuᅇ ᅇ wuᅇ Diilonᅇ-hũmelle-i fafamma. Halle niᅇ fie'a ᅇ sa suᅇ bamanᅇ, ᅇ káyā-bei. ⁶ Tobimba namba juᅇ bande-i-na aa waᅇ-ma baa Diilonᅇ-dũᅇ-baamba-i wuᅇ ᅇ bilaa-ba fafamma. Ta ᅇ káyā-bei dumei ᅇaa Diilonᅇ uᅇ taaranᅇ-kuᅇ dumaa, ba ta ba cor baa ba hũmelle-i. ⁷ Ba hilaa ba nilieᅇᅇa-na Itieᅇᅇo maacemma maama'i nuᅇo-i, ba sa hũu biᅇkũᅇᅇu bamanᅇ si dii Yesu horre-na ba wulaa. ⁸ Tobimba famba temma-i, i saaya i dii i nanᅇga baa-ba a káyā-bei ninsoᅇo wamma-na.

Diyotirefu maama baa Demetursi

⁹ Mi nyegáaᅇ sebeyuᅇᅇu nanᅇu a há-na Diilonᅇ-dũᅇᅇu-na. Nga yaatesĩnniᅇ dɔlnuᅇ Diyotirefu-i, die waᅇ mamanᅇ u sa ce-ma. ¹⁰ Da mi kā, uᅇ ceᅇ kumanᅇ, mi ka waᅇ-ku tũnu-nei: U wuᅇra u biᅇna i yireᅇᅇa-i. Aa u saa bál mafamma-na, tobimba maᅇ da

ba kã da ba ka har-yuɔ, u yagar. Moloŋ duɔ hũu-ma ba da ba har-yuɔ wuɔ hĩi; aa donya kutieno-i Diilonŋ-dũŋgu-na.

¹¹ Kpɔr, baa dii ŋ gboluonŋu-i nelbabalaamba maacemma-na, yaŋ aa ŋ cu nelfafaamba. Umanŋ ciɛŋ añfamma-i, Diilonŋ-wuonŋo. Nŋa umanŋ ciɛŋ kuubabalaanŋu-i, u sa suɔ Diilonŋo-i.

¹² Kumanŋ ŋaa Demetursi kũŋgu-i, nuɔmba-i hiere ba bĩ u yefafalle. Uŋ wuɔ ninsonŋo hũmelle-i dumaa, ku pigãanŋ wuɔ nelfɛfɛiŋo. Miɛ fɛrɛ-i i bi bĩ u yefafalle. Aa ŋ suyaa wuɔ inŋ waŋ mamanŋ u kũŋgu-na, ninsonŋo yaa-i.

¹³ Nelma bɔi dii mi da mi waŋ-ma baa-ni, ŋga mi sa taara mi nyɛgẽŋ-ma sebe nuɔ hã-ni. ¹⁴ Diilonŋ duɔ siɛ, ku siɛ vaaya, i ka da i-naa; die da i-naa, i ka saa-ma.

¹⁵ Diilo kãyã-niɛ. Nŋ jẽnaamba pãa-ni jaaluŋgu. Jaal i jẽnaamba manŋ dii terienŋgu-na hiere ba da-ba-diei ŋ hã-mi.

Yudaŋ nyegãaŋ sebɛ maŋ Nelmuoyamma

Sebɛ daayo-i Yuda'i nyegãaŋ-yo. U nyaanu u-naa baa Pier sebehãaliŋo-i (Pier hãa. 2). Yuda-i baa Pier ba sa gbo baa bamaŋ waan Diilonj-nelma-i baa coima-i aa ba sie bi tiraa hiel ba nanŋa biŋwosinni-na.

Yuda piiye duɔ tũnu Diilonj-dũŋ-baamba-i wuɔ ban nuɔ Diilonj-nelma-i dumaa Yesu *pɔpɔuɔrbiemba wulaa, ba bel-ma dumɛi aa ba ta ba kãyã ba-naa Diilonj-hũmelle-na.

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Yuda, Sake hãaŋ muɔ, mi cãa Yesu-Kirsa. Muɔmɛi nyegãaŋ sebɛ daayo-i da mi hã i To-i Diilonj uŋ dɔlaa bamaŋ aa fiɛl-ba jina tuɔ cie Yesu-Kirsa-i.

² Diilonjo firnu u huɔŋga-i u tuɔ ce hujarre-nei aa u fɛ na hɔmmu-i aa yu-mu baa nelnyulmu.

Nelbabalaamba ka da-ma (Pier hãa. 2.1-17)

³ Mi jãnaaŋ namaa, Diilonj uŋ kuraa-ye hiere dumaa, mi gbuu ta mi taara mi nyegãŋ ku yaa-i hã-na, ŋga sebɛ daayo kũŋgu cie mi naa mi yan mafamma-i aa da mi nyegãŋ u yaa-i da mi dii sireiŋa nei, wuɔ na vaa na fere baa Diilonj-maama-i uŋ hãa u baamba-i baa mamaŋ i diei gbula. ⁴ Na saa da, nelbabalaamba namba yagalaa suur na hɔlma-na; kutaamba sa kãalã Diilonjo-i. Ba siire ta ba tãal-na wuɔ Diilonj uŋ faa, da ŋ fiɛ ta ŋ ce biŋwosinni-i u sie gãŋ baa-ni. Ba ciinaana Yesu-Kirsa-i, a ne da u yaa i Yuntienjo-i u diei yon aa tiraa waa Itienjo. Mamaŋ ka da-ba, ma waan Diilonj-nelma-na ku bãaŋgu cuɔ.

⁵ Yaan mi tir nel daama-i baa-na: Ma sí Itienj uŋ kuraa *Isirahɛl-baamba-i dumaa Esipi-i-na ma tiyãanu-nei kɛ? Aa ku huɔŋgu-na uŋ kuɔ bamaŋ saa haa ba nanŋa-i yuɔ dumaa, ma diei saa fuo-nei. ⁶ Aa *dɔrɔpɔuɔrbiemba maŋ ciinaana ba munyierammu-i aa ta halan ba muntermu-na, Diilonjo bilaa-ba suuye-bei kukulma-na jina tuɔ cie gẽŋgeryiŋgu-i duɔ yuu-ba. Yaan mafamma ta ma bi tɛnu-nei. ⁷ Kuuduɔŋgu yaa baa Sodɔmutaamba-i baa Gomɔrtaamba-i a naara nilɛiŋa maŋ a kɔtɔnni-na, ba taa ba galla baa ba-naa ba yuŋ-nu aa ba saa bãl-ku nelbiliemba-na yon.* Ku'i cie Diilonjo dii bafamba-i

* 1:7 Niɛŋ Miwaanjo jɛnammaŋ-sebɛ-i-na (Genèsè) 19.1-29.

dāamu-na ba ta ba ce sūlma-i. Dāamu fammu sa dīn da. U diyaa-ba duo pigāan nuomba-i nelma.

⁸ Mafamman fīe ce, nelbabalaan daaba siire ta ba ce maaduoma yaa-i. Ba pepiengu ciē ba ta ba guola ba fere, ku ciē ba sa kān yuntieno, aa tiraa ce ba ta ba tuora dōrpōpuōrbiemba-i. ⁹ Ma sī na suo Misel man dōrpōpuōrbiemba yuntieno-i ke? Ban taa ba ce ba-naa baa *Sitāni-i huōngu man nuo-i *Moisi fuuremman-kūngu-na, Misel saa siē piye babalaa hā-yo. Uñ waan man ma diei maama-i, u ciēra: «Itieno baa yañ-ni.»

¹⁰ Nga nelbabalaan daaba-i, ban'a ba sa suo man, ba diyaa lungu ma yaa nuo-i. Ba ce ba weima-i ba yun-nu ŋaa bīmbaamba. Ma ka wuo-ba. ¹¹ Sūlma haraa-bei! Ba suurii Kayine† nallu-na, aa gbein-maama ciē ba nanna hūmelle-i Balamu‡ temma-i. Ba ānyagarma ka kōsuōn-ba ŋaa Kore§ maaman kōsaan-yo dumaa. ¹² Da na tigiin na-naa da na wuo niwuoni-i, ba yaa bīnanaan na niwuoni wuoma-i. Senserre sa da-ba baa ba gbuolaangu-i. Ba yii baa ba kusūnni yon. Baa dii ŋaa diilonō man biili aa cor baa fafalmu. Baa dii ŋaa tibiingu man sa man biena; da ba jūn kufangu temma-i kuu dii ŋaa ku kuu hīn. ¹³ Ba hel baa ba senserren-maacemma-i bomborma-na ŋaa dāmmañ-nuoraanguñ hiel ku sāmpugaaru-i ku nanna bomborma-na dumaa. Baa dii ŋaa mōēŋa man wuōraayan a bīn. Diilonō tigiin kukulberre* nande'i tuo ciē-ba ba da ba ka tīe teriengu-na gbula.

¹⁴ Enōki man Adāma hāayētiluo† waan bafamba maama yaa cor. U ciēra wuo: «Niēn, Itieno ka jo baa u dōrpōpuōrbiemba-i nellen-yufelle ¹⁵ a ji ger nelbiliemba-i hiere ba āndaangu-i. U ka cāl āmbabalmanciraamba-i ba āmbabalma-na hiere. Ban'a ba sa kān-yo, aa ba sa bi nu u nuŋgu-i, ba siē bi tiraa wañ āndafafaangu hā-yo, u ka cāl-ba babalaa.»

¹⁶ Nelbabalaan daaba-i ba hōmmu sa fē da, ba hel ba waana yaa yinni man jon; kuman dōlaa-ban ba gbar ba nyaanu ku yaa-i. Bombolman-āndenni sa suo aa dōlnu-bei aa ta ba puur nuomba ta ba kāyā-bei.

Aṅgbuyamma

† **1:11** Kayine: Niēn u kūngu-i Miwaanō jīnamman-sebe-i-na (Genèse) 4.3-8.

‡ **1:11** Balamu: Niēn u kūngu-i Kāmmañ-sebe-i-na (Nombres) 31.16. § **1:11**

Kore: Niēn u kūngu-i Kāmmañ-sebe-i-na (Nombres) 16.1-35. * **1:13** Kukulma

pigāan wuo ba sa ka da suur Diilon-nelle-na; saa-ku baa Matie 22.13. † **1:14**

Hāayētiluo: Ku birii a saanu baa cerma. Ku kaalaaya girekimma-na wuo Enōki naa waa Adāma hāayēlho hāayēlho hāayēlho. Adāma hāayēlman cuu ba-naa dumaa, niēn-kun Miwaanō jīnamman-sebe-i-na (Genèse) 5.1-24.

¹⁷ N̄ga mi j̄naaŋ namaa, namaaŋo-i, Itien̄o-i Yesu-Kirsa *p̄p̄uɔrbiembaŋ waan̄ mamaŋ, yaan̄ ma ta ma t̄ɛnu-nei.
¹⁸ Ba waan̄-ma baa-na wuɔ: «Miwaan̄o t̄immaŋ-huɔŋgu-na, nuɔmba namba kaa ta ba nye Diilon̄o-i aa ta ba ce kumaŋ dɔlaan̄uŋ-bei.»
¹⁹ Bamaŋ buɔraŋ nuɔmba-i ba-naa nuɔ, ba yaa bafamba-i. Ba ce ba weima-i ba yuŋ-nu; *Diilon̄-Yalle s̄i ba h̄ommu-na.
²⁰ N̄ga mi j̄naaŋ namaa, namaaŋo-i, taa na ce na weima-i na saanu baa na Diilon̄-h̄umellen̄-k̄uŋgu yaa-i. Di maama saa fa baa fafaan̄gu-i; aa na ta na c̄ar̄a Diilon̄o-i baa Diilon̄-Yalle-i yaa na h̄ommu-na.
²¹ Baa na yan̄ Diilon̄o nelnyulmu maama karaanu-nei. Taa na ce-mu na cie Itien̄o-i Yesu-Kirsa duɔ ce hujarre nei aa h̄a-na cic̄ɛlma maŋ sa t̄ien̄ dede-i.
²² Taa na ce hujarre bamaŋ cieŋ ba h̄ommu-i mu h̄a-mu-h̄ai.
²³ Kuraan̄-baŋ d̄aamu-na. Banamba dii na saaya na ta na ce hujarre-bei, ŋga na saaya na bel na f̄eɛ ba baa ji celien̄-na baa ba kakarkuon̄-maacemma-i. Halle ba niidiini gb̄aa celien̄-na.

Diilon̄-jaalun̄gu

²⁴ Taa na jaal Diilon̄o-i, u yaa gb̄aa ce na sie cii u h̄umelle-na aa ce-na welewele na yiera u yaan̄ga-na baa h̄of̄elle.
²⁵ Yaan̄ i t̄ie jaal-o, u yaa u diei Diilon̄o-i. U cie Itien̄o-i Yesu-Kirsa jo ji kor-e. Bob̄oima-i baa yuntesiŋni-i, baa f̄oŋḡotesiŋni-i baa nellentesiŋni-i, nii dii baa u yaa dii ku domma-na ji hi baa fiɛfiɛ aa ni sa ji t̄i dede! Ma cie.

Ampigāaman-šebe Nelmuoyamma

Šebe daayo huoya-maama-i Yesu-Kirsa yaa caraaya Nsāa-i baa-ma aa ce u nyegēŋ-ma hā Diilon-đūŋ-baamba-i ba da ba suoma.

Huongu fanġu-na, *Orome ba *jāmatigi taa u ce Diilon-đūŋ-baamba-i kpāncōlgūw wuɔ ba cie niε yan ufanō-i aa ce Yesu-Kirsa yaa ba Yuntienō-i ta ba jaal-o. Šebe daayo dii sirēiŋa Diilon-đūŋ-baamba-na Diilon-hūmelle wuɔsaanġu-na. Uu dii ŋaa gbānalāanġu, bīmbaamba-i baa nelbiliemba-i baa *dōrpōpuɔrbiemba-i ba ce wεima-i baa ba-naa. U gbuyaa baa āntigāama: Bimbīpielni dii, dadāa-niini dii, jūŋo dii, *Tūmbilonō dii baa u dōrŋo, saasorcienō dii; ba haa u yerre-i *Babilōni-i. Babilōni-i nelle nan yerre-i dumaanō-na, ŋa di maacemma saa naa fa ku'i cie šebe daayo-na ba haa di yerre-i saasorcienō-na. Bimbīpielni pigāan fafaanġu, dadāa-niini pigāan yaahuolo. Jūŋo pigāan *Sitāni-i. Tūmbilonō-i baa u dōrŋo-i, Yesu yaa baa Diilon-đūŋ-baamba-i. Bimbīnni bōi dii, nii dii niehā-niehāi. Niehāi pigāan Diilonō beyufienġa yaa-i.

Šebe domma-na, Yesuŋ caraaya Nsāa-i a waŋ maman baa-yo *Asi Diilon-đūŋ-baamba maama-na, ma yaa dii (sap. 1-3). Asi fanō yaa, baŋ bīŋ-yon Turki-i nyunġo-i-na.

Ku huonġu-na, *Diilon-Yallen kāa baa-yo dōrō-i-na u ka da maman, u waan ma yaa-i (sap. 4-22). Wuɔ yiinġu dii baa yiinġu, Diilonō ka kor baman haa ba nanġa yuɔ hiere aa nyaaryuɔ, aa kōsuon Sitāni-i baa u huon-baamba-i hiere. U ka hiel hīfelemma baa dōrfelenō a tīena baa u baamba-i.

Domma

¹ Nelma man naa fuo aa Diilonō hā Yesu-Kirsa-i baa-ma u duɔ puure-mei pigāan u cāarāamba-i, ma yaa dii šebe daayo-na. Nelma famma ka don ta ma ce yibien daaya-na. Yesu-Kirsa puɔraa u *dōrpōpuɔrbilonō-i baa nelma famma-i u ka tūnu u cāarāŋo-i Nsāa-i baa-ma. ² Nsāa uŋ daa maman, Yesu-Kirsaŋ puɔraa ba ji tūnu-yuɔ baa Diilon-nelma man, u waan ma yaa-i šebe daayo-na. ³ Nelma famma cemmaŋ-huonġu hii tī, a ce dumaanō-na, uman duɔ kalaŋ šebe daayo-i, kutienō yunġu dōlaa. Baman da ba bi nu u huoya-maama-i aa bel-ma nammu hāi, kutaamba yunni bi dōlaa.

Nsāa jaalunġu-i

⁴ Muɔ Nsāa, muɔmei nyegāan šebe daayo-i da mi hā Diilon-đūnni niehāi man dii *Asi-i-na. Diilonō man dii, u yaa waa, u

yaa ka waa; fuo baa yaleiŋa niehāi* maŋ u caaŋgu-na ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i. ⁵ Yesu-Kirsa fuo maŋ sa cieŋ huhurma baa Diilonŋ-nelma-i, u bi kāyā-nei aa fē na hōmmu-i. U yaa siire igēna kuomba hōlma-na, aa u yaa yuntaamba-i hiere hīema-na ba yuntienŋo-i.

I maama dōlu *Kirsa-i. U siyaa ce u fere tāmmanŋ-kūŋgu a hūu-ye i āmbabalma nyisēnni-na. ⁶ U cie-ye u nelle taan mie aa tiraa ce-ye jigāntaan mie i die tie cāa u To-i Diilonŋo-i. Bōbōima-i baa fōŋgōtesinni gbīe baa u yaa-i hōnni-na hiere. Ma cie!

⁷ Niēŋ u yaa juoŋ daayo duherru-na.†

Nuomba-i hiere ba yufelle ka haa-yuo.

Halle bamaŋ fūo-yo baa puoŋgu-i ba ka da-yo.‡

Nuomba-i nileiŋa-na hiere ba ka haa ba nammu-i ba yunnin ta ba kaal u maama-na.

Ninsoŋo! Ma ka ce.

⁸ Itienŋo-i Diilonŋo-i Weimantienŋo maŋ dii, u yaa waa, u yaa ka waa; u ciera wuo: «Muōmei yaanŋa-i, muōmei huonŋu-i.»

Yesu pigāanŋ Nsāa-i baa u fere

⁹ Muo Nsāa, muōmei dii baa-na Yesu-Kirsa horre-na. Mulieduōma yaa haanŋ-yie, Diilonŋ-nellenŋ-baanŋ miemēi hiere, aa i nyaarāa Yesu-i-na nyaarduōma yaa hiere. Ba bilaa-mi kā baa-mi Patimōsi, dii dāmmanŋ-nuoraanŋu holle-na, wuo mi cie nie ta mi waŋ Diilonŋ-nelma-i baa nuomba-i mi pigāanŋ-ba Yesu-Kirsaŋ juo baa ninsoŋo maŋ. ¹⁰ Baŋ naana yiingu maŋ ta ba jaal Itienŋo-i kuŋ juo hi, *Diilonŋ-Yal die sire-mie. Mie mi ne da molo piye mi huonŋ-yaŋga-na da gbagaga ŋaa ba bu yerre. ¹¹ Kutienŋo taa u piye wuo: «Niŋ danŋ mamaŋ, nyegēŋ-ma sebe nuo ŋ saanŋ-ma ŋ hā nileiŋa niehāi waanŋ daaya Diilonŋ-dūŋ-baamba-i: Efesi, Simine, Pergamu, Tiyatire, Sardesi, Filadelfi a naara Lawodise.»

¹² Mi mielāa ku yaa da mi ne umaŋ piyenŋ baa-mi, a da sēnefitimbaa niehāi. ¹³ Fitimbaa daaba hōlma-na, moloŋo naŋo waa yiera ŋaa Moloŋ-Bienŋo, uu naa dii jonŋorbuo aa pēyē-yuo u pāmpīnanŋa-na baa sēne-kpāŋkpaanŋu. ¹⁴ U yunŋu naa gbuu pu da cagaa aa u yufienŋa ta a caa ŋaa dāamu. ¹⁵ U gbeini taa ni caa ŋaa da ba kul kōvėllunŋ-bīŋkūŋgu-i aa hu-ku kuŋ caa dumaa, aa u yalle waa ŋaa hūnjulammanŋ duŋ dumaa. ¹⁶ Mōeŋa niehāi waa u nadienŋa-na aa jigāpōruonŋu nanŋu waa u nuŋgu-na, ku waa yammu hāi aa ku maama saa naa fa baa dōdōlma-i. U yaanŋa taa ka carra ŋaa bāanŋ da ku hi yuhuonŋa-i kuŋ carraŋ dumaa. ¹⁷ Miŋ daa-yo, mi pāŋ cii nanyir u caanŋu-na. U haa u nadienŋa-i mie aa cira: «Baa yanŋ ŋ holle tie. Muōmei

* **1:4** Yaleiŋ daaya pigāanŋ *Diilonŋ-Yalle yaa-i. † **1:7** Niēŋ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.13 baa Marke sebe-i-na 14.62. ‡ **1:7** Sakari (Zacharie) 12.10, Nsāa 19.37

dīelūo-i, muōmei tuogbuole-i, ¹⁸ muōmei Cicēlmantienjo-i. Mii naa ku, ŋga fiēfiē-i-na mi siire waa cicēlma, mi ka tīe gbula. Kuliŋgu-i baa kuonj-nelle-i hiere nii dii mei naŋ-na. ¹⁹ Terienju fanju-na, nyegēŋ niŋ daa mamaŋ: Mamaŋ ciēŋ fiēfiē-i-na baa mamaŋ ka jo hiere, nyegēŋ-ma. ²⁰ Aa niŋ daa mōeŋa niehāi maŋ mi nadienja-na daaya-i, baa sēne-fitimbaa niehāi-baan daaba-i, yaŋ mi waŋ ni yunju-i pigāaŋ-ni: Mōeŋa niehāi-waŋ daaya yaa *dōrpōpuōrbiemba maŋ niēyaŋ Diilonj-dūŋ-baamba maŋ nileiŋa niehāi-waŋ daaya-na§, aa fitimbaa niehāi-baan daaba yaa Diilonj-dūŋ-baamba maŋ nileiŋa niehāi-waŋ daaya-na.»

2

Yalle maŋ kaa Efesi Diilonj-dūŋ-baamba wulaa

¹ «Nyegēŋ sebe ŋ waŋ baa *dōrpōpuōrbilonjo maŋ niēyaŋ Efesi Diilonj-dūŋ-baamba-i wuo: «Mōeŋa niehāiŋ yeŋ umaŋ nadien-na-i, aa u tuō wuōra sēne-fitimbaa niehāi-baamba hōlma-na, u nuŋ-āndaanju yaa daaku: ² Mi suō na maacemma-i baa na mulēma-i baa na pāama-i hiere. Mi suyaa miē na sa gbāa ko na hōmmu-i baa nelbabalaamba-i. Bamaŋ karaaŋ coima-i wuo mei *pōpuōrbiemba, na firiiye-bei. ³ Na hinu pāama, na mulāaŋ mei maama-na aa na kūōma saa ji seŋ yinduōŋgu. ⁴ Ŋga nelma diei dii ma sa dōlnu-miē baa-na: Mi maamaŋ taa ma dōlnu-nei dumaa dīelūo-i-na, ma sa tiraa dōlnu-nei dumaa fiēfiē-i-na. ⁵ Jōgaŋ na ne kuŋ ŋa naa waa dumaa yiinaa-i-na baa fiēfiē-i, ku saa piē ku-naa! Yaŋ aa na ta na ce naŋ taa na ce dumaa dīelūo-i-na. Da na yagar, mi ka jo ji biē na fitnuo-i halanjo u terienju-na. ⁶ Kumaŋ dōlaaŋ-miŋ baa-na ku yaa daaku: Nikola-baamba maacemmaŋ balannuŋ muōŋo-i dumaa, ma bi balannu namaaŋo-i dumai.»

⁷ «*Diilonj-Yalleŋ waŋ mamaŋ baa Diilonj-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umaŋ duō u ka nu, u nu! Da ku saa yar umaŋ, cicēlmaŋ-tibiŋgu maŋ dii Diilonj-suonju-na*, mi ka hā kutienjo-i kufanju bienja yaa u wuo.»

Yalle maŋ kaa Simine Diilonj-dūŋ-baamba wulaa

⁸ «Nyegēŋ sebe ŋ waŋ baa *dōrpōpuōrbilonjo maŋ niēyaŋ Simine Diilonj-dūŋ-baamba-i wuo: «Umaŋ dīelūo-i baa tuogbule-i, umaŋ naa ku aa sire, u ciēra: ⁹ Mi suō na mulēma-i baa na nawalsinni-i. Ŋga coima saa fa, nawalaan namaa sī, waan namaa. Baŋ biēnaŋ na yireiŋa-i biēnamma maŋ, mi suyaa-ku. Bamaŋ ciēŋ kufanju-i ba ciēra bafamba

§ 1:20 Nīleiŋa faŋa yaa verse 11-na. * 2:7 Cicēlmaŋ-tibiŋgu: Niēŋ ku kūŋgu-i Miwaanjo jīnammaŋ-sebe-i-na 2.8-9 baa Ampigāamaŋ-sebe-i-na 22.2.

*Yuifubaa, a ne da Yuifukireiņa sī; ba hieroņo-i hiere Sitānitaamba! ¹⁰ Baņ ka haa mulēma maņ nei, baa na yaņ ma tie na hulēiņa-i. Na saa da, *Sitāni ka ce ba dii banamba na hōlma-na kaso a sagalla-nei ne. Ba ka ce-na sūlma-i yinni cīncieluo. Da ba fie'a ba ka ko-na, baa na cīina Diiloņo hūmelle-i. Mafaņ da ma ce, mi ka pā-na baa cicēlma maņ sa tēiņ dede.»

¹¹ «*Diiloņ-Yalleņ waņ mamaņ baa Diiloņ-dūņ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umaņ duō u ka nu, u nu! Da ku saa yar umaņ, hāaliņ-kuliņgu yufelle-yuō.»

Yalle maņ kaa Pergamu Diiloņ-dūņ-baamba wulaa

¹² «Nyegēiņ sēbe iņ waņ baa *dōrpōpuōrbiloņo maņ niēyaņ Pergamu Diiloņ-dūņ-baamba-i wuō: Jigāpōruōņgu yeņ baa umaņ, u piīye baa-na. U jigāņga dii baa yammu hāi aa ku maama saa fa baa dōdōlma-i. U ciēra wuō: ¹³ «Mi suō na nelle-i. Mi suyaa miē *Sitāni yaa di tieņo-i. Ņga na bilaa mi maama-i kpelle cor, a ce halle baņ fie ko Antipasi-i yibieņa maņ nuō-i na Sitāni-nelle-na, na saa cīina-miē. Antipasi saa tuō kar u huōyasaņga baa Diiloņ-nelma-i. ¹⁴ Ņga nelma diei dii ma sa dōlnu-miē baa-na: Na hōlma-na, nuōmba namba cuu Balamu āndaanģu huoņ-nu. A ne da u yaa pigāaņ Balaki-i u tāal *Isirahēl-baamba-i dii-ba cufieņ-kūōma wuōma-na baa biņwosīnni cemma-na.† ¹⁵ A naara kufaņgu-i, nuōmba namba bi cuu Nikola-baamba huoņ-nu na hōlma-na. ¹⁶ Terieņgu faņgu-na, da na saa bir na ciluō-i, ku siē vaaya, mi ka kā kutaamba huoņ-nu baa jigāpōruōņgu maņ mi nuņgu-na.»

¹⁷ «*Diiloņ-Yalleņ waņ mamaņ baa Diiloņ-dūņ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umaņ duō u ka nu, u nu! Da ku saa yar umaņ, mi ka hā-yo *mani maņ fuyaa u tuō wuō aa bi hā-yo tāmpēpilande. Yefēlelle nyegāaņ tāmpēlle fande-na. Da ma hel fuō-i-na, molo sa suō yerre maņ nyegāaņ-die.»

Yalle maņ kaa Tiyatire Diiloņ-dūņ-baamba wulaa

¹⁸ «Nyegēiņ sēbe iņ waņ baa *dōrpōpuōrbiloņo maņ niēyaņ Tiyatire Diiloņ-dūņ-baamba-i wuō: «Diiloņ-Bieņo-i, umaņ u yufieņa caa ņaa dāamu aa u gbeini ta ni caa ņaa kōvēllu, u ciēra wuō: ¹⁹ Mi suō na maacemma-i, aa suō na nelnyulmu-i, aa suō wuō na haa na naņga miē, aa tiraa suō na pāama-i. Mi daa naņ kāyāņ banamba-i dumaa. Mi suyaa miē na vaa na fēre fiefie-i a yaņ dīelūō-i-na. ²⁰ Ņga nelma diei dii ma sa dōlnu-miē baa-na: Na tiera cieņ daayo nuoņgu-i na cor. Mi gbē Sesabel yaa-i. Mi daa-yo sō wuō Diiloņo'i puōraa-yo. U kar coima. U tāal mi cāarāamba-i u dii-ba

† 2:14 Balamu-i baa Balaki-i: Niēi ba kūņgu-i Kāmman-sēbe-i-na (Nombres) 25.1-2; 31.16.

bīṅwosīnni cemma-na baa cufieṅ-kūōma wuoma-na. ²¹ Mi hāa-yo huōṅgu wuō sī u ka nanna, ṅga u sa taara u nanna u bīṅwosīnni-i. ²² Mi ka ce u galla yaahuol-gallamma. Bamaṅ cieṅ bīṅwosīnni-i baa-yo hiere, mi ka bi haa yaahuolo bei, mi saa yagar-ma da ba hiel ba gboluōṅgu cieṅ daayo bīṅwosīnni-na. ²³ Mi ka ko u huōṅ-baamba-i ku yaa Diiloṅ-dūṅ-baamba-i nileiṅa-na hiere ba ka suō wuō muōmei suyaan nelbiliemba kusūnni-i baa ba hōmmu-i. Mi ka pā-na hiere a saa baa naṅ cie kumaṅ na da-na-diei-na hiere.‡

²⁴ «*«Aa yaṅ namaa namaṅ saa cu cieṅ daayo huōṅ-nu Tiyatire-i-na, baṅ bīṅ kumaṅ wuō «Sitāni-kusūṅgu» na saa taara na suō-ku, a ce dumaanjo-na mi sie yuu-na baa weima. 25* ṅga ma diei dii: Naṅ nuō mi nuṅgu-i dumaa aa hūu-ku, bilaan-kuṅ kpelle dumei fuō mi jomma.

²⁶ «*«Da ku saa yar bamaṅ, bamaṅ da ba gbāa ce mi huōṅga-i ji hi mi jommaṅ-yiṅgu-i, mi ka haa kutaamba-i nileiṅa yuṅ-nu.*

²⁷ Ba ka ta ba ce ba fōṅgōtesīnni-i baa kōlluṅ-bōeṅa;

umaṅ duō ce ba muonu-yuō ṅaa ba muyaanu bituōṅgu. §

²⁸ «*«Fōṅgūō faṅo-i muōmi daa-yo mi To yaa wulaa-i; mi ka hā kutaamba-i baa-yo. Mi ka bi hā-ba cuomōele.»*

²⁹ «**Diiloṅ-Yalleṅ waṅ mamaṅ baa Diiloṅ-dūṅ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umaṅ duō u ka nu, u nu!»*

3

Yalle maṅ kaa Sardesi Diiloṅ-dūṅ-baamba wulaa

¹ «*Ṇyegēṅ sebe ṅ waṅ baa *dōrpōpuōrbiloṅo maṅ nieyaṅ Sardesi Diiloṅ-dūṅ-baamba-i wuō: «Diiloṅ-Yaleiṅa niehāi*» yeaṅ baa umaṅ, baa mōeṅa niehāi-i; u ciera wuō: Mi suō na maacemma-i. Nuōmba daa nie sī naa dii cicēlma, a ne da na kuu. ² Bige-i cie mi waṅ-ma dumaanjo-na? Mi nie da na weima sa hel Diiloṅ-yufelleṅ. Terieṅgu fangu-na, siireṅ! Aa kuufafaanṅu maṅ tīyāa celle-kūṅgu-i na wulaa, na ne-ku dei ku baa ji kusirre gbuo! ³ Naṅ nuō Diiloṅ-nelma-i dumaa aa hūu-ma, yaan ma maama ta ma tīenu-nei na wuō ma hūmelle-i dei aa na nanna na cilōbabalaṅo-i. Da na saa sire yiera na gbeiniṅ, mi ka jo ji tugol-na ṅaa cuoyuo muō. Aa ma maaraa-na na suō miṅ ka jo huōṅgu maṅ nuō-i.† ⁴ ṅga banamba dii na hōlma-na Sardesi-i-na, ba saa guōla ba fere.*

‡ 2:23 Nieṅ Gbeliemaṅ-nalāanṅu-na (Psaume) 62.13 baa Seremi sebe-i-na (Jérémie) 17.10. § 2:27 Gbeliemaṅ-nalāanṅu 2.8-9. * 3:1 Diiloṅ-Yaleiṅa niehāi: Da ba cira Diiloṅ-Yaleiṅa niehāi, ku saa ce ṅaa Yaleiṅa niehāi dii baa Diiloṅo-i, ṅga ba taara ba pigāan wuō u *Yalle dii terni-na hiere aa di suō weima-i hiere. † 3:3 Nieṅ Matie sebe-i-na 24.43-44; Like sebe-i-na 12.39-40; Tes. dīe. 5.2; Pier hāa. 3.10.

Kufanġu taamba yaa gbāa piε-mi. Ba ka dii jonġorpielmba i tiε wuɔra.

⁵ «Terienġu fanġu-na, da ku saa yar umanġ, kutienġo ka bi dii jonġorpilanġo bafamba temma-i, aa mi sa ji hur u yerre-i gbula cicēlmanġ-sebe-i-na‡. Mi ka bi siε-ma mi To yaanġa-na baa u dɔrpɔpuɔrbiemba bi yaanġa-na wuɔ kutienġo-i mei wuonġo.»§

⁶ «*Diilonġ-Yallenġ wanġ mamanġ baa Diilonġ-dūnġ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanġ duɔ u ka nu, u nu!»

Yalle manġ kaa Filadelfi Diilonġ-dūnġ-baamba wulaa

⁷ «Nyegēnġ sebe η wanġ baa *dɔrpɔpuɔrbilonġo manġ niεyanġ Filadelfi Diilonġ-dūnġ-baamba-i wuɔ: «Diilonġ-nolnġo manġ cālmuo sī yuo, Ninsontienġo-i, *Davidi dielenġ yenġ baa umanġ, umanġ duɔ hīl dūnġu-i molo siε gbāa bīnġ-ku, aa duɔ bīnġ-ku molo siε gbāa hīl-ku, u ciεra wuɔ: ⁸ Mi suɔ na maacemma-i. Mi suyaa miε fɔnġūɔ si dii-nei, nġa na nuɔ mi nunġu-i aa na saa ciina-miε. Terienġu fanġu-na, mi puurii dumelle hā-na, molo siε gbāa suu dumelle fande-i. ⁹ Niεnġ, Sitānitaamba manġ karaanġ coima-i wuɔ bafamba *Yuifubaa, miġ ka ce kumanġ bei ku yaa daaku: Mi ka guor-ba ba ta ba dūuna ba jaal-na. Ba ka suɔ ku yaa nuɔ-i wuɔ na maama dɔlnu-miε.* ¹⁰ Nanġ nuɔ mi nunġu-i aa vaa na fεre, yaahuolo manġ ka jo ji sagalla nuɔmba-i hiere miwaanġo-na, muɔ mi ka bi kāyā namaanġo-i yaahuolo daayo-na. ¹¹ Mi jomma saa maa; a ce dumaanġo-na nanġ hii fuonġu manġ, gbāanġ molo baa ji bir baa u huonġu a ce unaa hūu u maacemma sullu-i.

¹² « «Da ku saa yar umanġ, mi ka ce-yo tibibuɔ Diilonġo dubuɔ-i-na, u waa kusuonġ-nu'i kudei. Mi ka nyegēnġ Diilonġo yerre-i baa mi yefelēlle-i yuo. Aa bi nyegēnġ Diilonġo nelle yerre-i yuo.† Diilonġo nelle yaa Yerusalemufelenġo manġ unġ saanġ-yo u hel dɔrɔ-i-na tuɔ hiire u jo.»

¹³ «*Diilonġ-Yallenġ wanġ mamanġ baa Diilonġ-dūnġ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanġ duɔ u ka nu, u nu!»

Yalle manġ kaa Lawodise Diilonġ-dūnġ-baamba wulaa

¹⁴ «Nyegēnġ sebe η wanġ baa *dɔrpɔpuɔrbilonġo manġ niεyanġ Lawodise Diilonġ-dūnġ-baamba-i wuɔ: «Banġ bīnġ umanġ «Ninsonġo-i», umanġ sa ciεnġ huhurma baa Diilonġ-nelma-i, Diilonġ unġ ciε umanġ hiel bimbīnni-i hiere, u ciεra wuɔ: ¹⁵ Mi suɔ na maacemma-i. Na saa huol, na saa bi fē. Naa naa gbē na par ma diei! ¹⁶ Nanġ yenġ hɔlma-na, na saa huol, na saa bi

‡ **3:5** Cicēlmanġ-sebe: Diilonġ-dūnġ-baamba yireinġanġ nyegāanġ sebe manġ nuɔ-i ba gbē u yaa-i. Ba yaa daa cicēlma manġ sa tlenġ dede-i. Niεnġ Filip. 4.3. § **3:5** Niεnġ Matie sebe-i-na 10.32 baa Like sebe-i-na 12.8. * **3:9** Niεnġ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 49.23; 60.14. † **3:12** Niεnġ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 62.2.

fē, mi ka ture-nei taaluj temma. ¹⁷ Da na ce na ta na piiye wuō namaa waaj namaa, wuō bimbinni-i hiere nii dii baa namaa. A ne da na saa suō wuō namei sūntaaj namaaŋo-i, namei kuōj hujarre, namei nawalaaj namaaŋo-i, namei yirii, namei tāmporni. ¹⁸ Terienju fangu-na, mi ka dii nelma na tūnni-na: Da na ta na taara na ce waaj namaa kelkel, juōj na ji sāa sēne kerre-i mi wulaa, baa bimbipielni, na ta na dii na cinnu na kūōma-i, ku yaa senserre sie ta di da-na, aa na sāa yufien-tiingu na ta na dii na yufienja-na a ka buō na ta na da baa-ya. ¹⁹ Muō miŋ dōl bamaaj hiere, umaaj duō cāl, mi nuola-yuō, mi dii-yo hūmelle-na.† Terienju fangu-na, gbāaaj kpelle na nanna na cilōbabalaajŋo-i. ²⁰ Na saa da, muōmei yiēraaya daami dumelle yaajga-na ta mi bī, umaaj duō nu aa sie mi suur, i ka wuo niwuoni-i baa i-naa.

²¹ «Kuŋ'a ku saa yar muōŋo-i aa mi kā ka tēna baa mi To-i u fōngūō-i-na dumaa, da ku saa yar umaaj, mi ka ce kutienjo jo ji tēna baa muōŋo-i dumei mi fōngūō-i-na.»

²² «*Diiloj-Yallej waaj mamaaj baa Diiloj-dūj-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umaaj duō u ka nu, u nu!»

4

Baaj tuōlnuŋ Diilojŋo-i dumaa dōrō-i-na

¹ Kufangu huōngu-na, miē mi tiraa ne a da dumelle nande puurii dōrō-i-na. Miŋ ŋa naa nu moloŋo maaj piiye baa-mi, umaaj yalle-i waa ŋaa ba bu yerre, wuō gbē-mi wuō: «Nyugūj ŋ jo bande mi ji pigāaaj-ni mamaaj juōj bisinuō-i-na.»

² Terduōngu fangu-na, *Diiloj-Yalle sire-miē. Miē mi ne da mi fere dōrō. Aa da fōngōtaaj-teterre nande-i baa moloŋo di dōrō. ³ Kutienjo taa u caa ŋaa jape-tāmpēlle, u caa ŋaa sarduoni-tāmpēlle. Diiloj-pōruōngu naa ciilā teter daade-i. Ku taa ku caa ŋaa emerodi-tāmpēlle*.

⁴ Titiēj† komorre baa a naa waa ciilā fōngōtaaj-teter daade-i. Bincuōmba komorre baa ba naa-i waa tēna-yei aa dii bimbipielni baa sēne-nyantuolbaa ba yunni-na. ⁵ Teterre maaj waa hōlma-na, di taa di nyiesiŋ aa ta di naar ŋaa diilojŋo, di taa di bi ce ijieni. Fitimbaa niehāi naa celien jina di yaajga-na. Fitimbaa daaba yaa Diiloj-Yaleiŋa niehāi-waaja-i. ⁶ Fōngōtaaj-teterre yaajga-na, ku waa ŋaa hūmma, da kilek-ilekile. Da ŋ yiēra, ŋ ta ŋ da ŋ yalle-i. Bimuōmba namba naa dii-de huōnga. Ba waa ba naa. Yufienja-i naa gbuo ba yammu-i baa ba honni-i hiere. ⁷ Diēlā-wuōŋo waa ŋaa jara, hāalij-wuōŋo waa ŋaa balyungu, sielin-wuōŋo yaajga waa ŋaa

‡ 3:19 Bincuōj-nelmaaj-sēbe (Proverbs) 3.12; Ebire 12.6.

† 4:3 Tāmpēlle nande-i baaj biŋ-dej dumaajŋo-na, ba ce niibilenni baa-de.

† 4:4 Titiēj daaya bi waa fōngōtaaj-titiēja; ku kaalaaya girēkimma-na.

* 4:3 Tāmpēlle

† 4:4 Titiēj daaya

nelbilon-yaanga aa Naalin-wuonjo waa ḡaa kuɔcuro duɔ tuɔ
 yuul un yen dumaa.‡ 8 Bimuonj daaba waa baa buncemmu
 niede-niediei. Ba kūoma naa gbuo hiere baa yufienja ka hel
 baa ba buncemmu cicaara-i hiere. Bāangu-i baa isuonju-i ba
 bi hāl neini yaa-i. Ba taa ba hāl wuo:

«U faa, u faa, u faa,
 Itienjo-i Diilonjo-i Weimantienjo
 man naa waa, u yaa dii, u yaa ka waa;
 u faa kelkel.»§

9 Da ba ta ba hāl ba tuɔnu fōngōsinnin-teterre Tienjo-i, uman
 dii gbula u sa ji kā terienju-i, da ba ta ba hāl ba tuɔnu-
 yuo, ba ta ba gbeliēn-yo aa ta ba jaal-o. 10 Da ba ta ba ce
 kufangu-i, bincumba komorre baa ba naa-baan daaba sire
 dūna jaal uman dii gbula aa u sa ji kā terienju-i. Da ba'a ba
 ce mafamma-i, ba hiel ba nyantuolbaa-ba-i jina u yaanga-na
 aa cira:

11 «Diilonj nuɔ, Itienj nuɔ,
 tuɔnumma saaya-nie,
 gbeliema saaya-nie,
 jaalunju saaya-nie,
 himma saaya-nie
 wuo nuɔnei hielaa bimbinni man dii hiere.
 Bimbinni man dii hiere
 ni hilaa nan helma
 aa tie nan tiema.»

5

Hai ka gbāa puur sebe-i?

1 Mie mi ne da uman tlenaana fōngōtaan-teterre-na u bilaaya
 sebe nano u nadiengana. Sebe fanjo-i baa naa nyegēn u yaanga-
 na baa u huonju-na hiere aa pinjo-yo ḡaa figiingu aa nyaar-o
 somma niehāi aa dānya-mei. 2 Aa da *dɔrpɔpuɔrbilonjo* nano
 piye da gbagaga wuo: «Hai moloŋo-i ka gbāa yer dānyɔbaa
 daaba-i halan-ba aa puur sebe-i?» 3 Molo saa da! Molo saa da
 dɔro-i-na, molo saa da hēma-na, molo saa bi da kuon-nelle-
 na duɔ puur sebe-i a ne u huɔya-maama-i. 4 Moloŋ un'a u
 saa da dumaano-na, mie pān ta mi kaal higo! 5 Bincunjo
 daaba-i, unano gbē-mi wuo: «Budii; baa kaal! Ne, jara man
 hilaa *Yuda-baamba-na†, u yaraa u bigāarāamba-i. *Davidi
 hāayēlno yaraa. U ka gbāa yer dānyɔbaa daaba-i aa puur
 sebe-i.»

‡ 4:7 Nien Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 1.5-10,22; 10.14. § 4:8 Nien Isayi sebe-i-na
 (Ésaie) 6.2-3. * 5:2 Girekimma-na ba pigāan *dɔrpɔpuɔrbilonj daayo sinni-i
 wuo u waa baa fōngūo ḡaa man waan dumaa 10.1. † 5:5 Jara man hilaa
 Yuda-baamba-na: Nien Miwaanjo jnammanj-sebe-i-na (Genèse) 49.9.

⁶ Miε mi ne da *Tūmbilonjo nanjo yieraaya fōngōtaanj-teterre caanġu-na bimuōmba naa-baanj daaba hōlma-na, bīncuōmba yaanġa-na. U taa u ne ŋaa ba cāa u nuonj-nu. U waa baa yiēŋa niehāi baa yufienġa niehāi. Yufienġ daaya yaa Diilonj-Yaleiŋa niehāi-waanġa-i[‡]. U saanġ a yaa-i terni-na hiere hīema-na.

⁷ Tūmbilonj wuō piε umanġ tīenaana fōngōtaanj-teterre-na a hūu seβε-i u nadienġa-na. ⁸ Bimuōmba naa-baanġ daaba-i baa bīncuōmba komorre baa ba naa-baanġ daa baa pāŋ sire dūuna Tūmbilonjo yaanġa-na. Ba waa baa koncoyiēŋa ba yunninġ hiere baa sēnε-biremmu. Birenġ daamu naa yu baa wusūnanjo. Wusūnanġ daayo yaa pigāanġ Diilonj-baamba cacārāŋġu-i. ⁹ Ba taa ba hāl nalāfelienġu wuō:

«Bañ kuō-ni,

ŋ ciε ŋ tāmma-i a sāa nuōmba yunni-i terni-na hiere,

baa dūnni-na hiere,

baa nelmambaa-ba-na hiere,

baa nilienġa-na hiere

a hā Diilonjo-i.

Nuōnei gbāa biε seβε-i a yer dānyōbaa-ba-i aa puur-o.

¹⁰ Niŋ sāa bamanġ,

ŋ ciε-ba Diilonj-nellenġ-baamba

aa ce-ba jigāntaamba

ba ta ba cāa Diilonjo.

Ba ka waa hīema yuŋ-nu.»

¹¹ Miε mi tiraa ne, a da dōrpōpuōrbiemba-i ŋaa sīamba! Ba waa ŋaa nyeiŋo; molo siε gbāa kāŋ-ba. Ba waa kalla bimuōŋ daaba-i baa bīncuōŋ daaba-i baa fōngōtaanj-teter daade-i hiere. § ¹² Ba taa ba hāl kabakaba wuō:

«Bañ cāa Tūmbilonjo manġ nuonj-nu'i,

himma saaya-yuō, weisīnni saaya-yuō,

nelnulle saaya-yuō, fōngūō saaya-yuō,

bōbōima saaya-yuō, gbeliema saaya-yuō,

tuōlnumma saaya-yuō!»

¹³ Diilonj uŋ hielaa bīmbīnni manġ hiere, nimanġ dōrō-i-na, baa nimanġ hīema-na, baa nimanġ kuonj-nelle-na a naara nimanġ hūmma-na, bīmbīnni-i hiere miwaanjo-na, miε nu ni hāl wuō:

«Umanġ tīenaana fōngōtaanj-teterre-na,

fuō baa Tūmbilonjo-i,

tuōlnumma saaya ba yaa-i,

bōbōima saaya ba yaa-i, gbeliema saaya ba yaa-i,

fōngūō saaya ba yaa-i hōnni manġ jon!»

¹⁴ Bimuōmba naa-baanġ daa baa siε wuō: «Ma ciε.» Aa bīncuōŋ daa baa dūuna jaal-ba.

[‡] 5:6 Diilonj-Yaleiŋa niehāi: Nienġ 3.1 baa naaruō-i cicaara-i-na. Daniel seβε-i-na (Daniel) 7.10.

§ 5:11 Nienġ

6

Dānyɔbaa-ba yerma-i

1 Ku huonḡu-na, mi da *Tūmbilonḡo yiraa dānyɔdielāḡo-i. Bimuɔmba naa-baan daaba-i miɛ nu unanḡo piiye da gba-gaga ḡaa diilonḡo-i naaraa wuɔ: «Jo bande!» 2 Miɛ mi ne da sūmpilanḡo nanḡo hilaa. Umanḡ waa u dɔrɔ-i-na tāanḡu waa u nanḡa-na. Uḡ juɔ, baa hā-yo nyantuoluo wuɔ u yaraa cor; wuɔ ta duɔ ka tiraa yar u bigāarāamba-i.

3 Tūmbilonḡ uḡ juɔ yer hāalinḡ-dānyuɔ-i, miɛ nu hāalinḡ-bimolonḡo ciɛra wuɔ: «Jo bande!» 4 Sūḡo nanḡo tiraa hel, fuɔ waa dāa ḡaa tāmma. Uḡ juɔ, umanḡ waa u dɔrɔ-i-na, baa hā-yo ku fḡḡḡ-i u duɔ tuɔ dii berru terni-na hiere hīɛma-na, a ce nuɔmba ta ba hel ba ko ba-naa. Ba hāa ufanḡo-i jigāpɔruonḡu.

5 Tūmbilonḡ uḡ juɔ yer sielinḡ-dānyuɔ-i, miɛ nu sielinḡ-bimolonḡo ciɛra wuɔ: «Jo bande!» Miɛ mi ne da sūḡo nanḡo hilaa da kirkirkir. Umanḡ waa u dɔrɔ-i-na, kilo waa u nanḡa-na.* 6 Miɛ nu ḡaa molo piiye bimuɔmba naa-baan daaba hɔlma-na wuɔ: «Yuure dīmma sullu-i. N ce yinduonḡ-maacemmanḡ-sullu gbāa sāa mahibienḡa-i kilo diei yonḡ aa da kuɔ jijaanḡa-i, kilobaa-ba siɛi. Namma-i baa duvḡḡo-i baa yuure nifanni sullu-i.»

7 Tūmbilonḡ uḡ juɔ yer naalinḡ-dānyuɔ-i, miɛ nu naalinḡ-bimolonḡo ciɛra wuɔ: «Jo bande!» 8 Miɛ mi ne da sūḡo nanḡo hilaa, u waa puguu. Umanḡ waa u dɔrɔ-i-na, ba taa ba bī-yo Kuliinḡu, aa u saatienḡo-i ba taa ba bī-yo «Kuon-nelle». Banḡ juɔ, baa hā-ba fḡḡḡ-i wuɔ ba ko nelbiliemba namba. Da ba calnu nelbiliemba-i sɔmma naa-i, ba hāa-ba fḡḡḡ-i sɔmma diei nuɔ wuɔ ba ce berru ko banamba, aa ce nyulmu ko banamba, aa ce jarma ko banamba, aa ce bīmbabalmba ko banamba.

9 Tūmbilonḡ uḡ juɔ yer diilonḡ-dānyuɔ-i, banḡ kuɔ bamanḡ Diilonḡ-nelma maama-na, miɛ da ba yaleinḡa-i mumbuolmunḡ-terienḡu cicaara-i-na 10 a piiye da gbagaga wuɔ: «Yuntienḡ nuɔ, nuɔni manḡ faa aa tiraa ta ḡ wanḡ ninsonḡo-i; bamanḡ kuɔ mienḡo-i, ḡ cie bige-i aa da ḡ yuu-ba? N cie bige-i aa da ḡ suu ku sɔlaanḡu-i nelbiliemba-na?» 11 Baa hā-ba jonḡorpiɛlmba hiere ba yunninḡ, ba dii. Aa naa wanḡ baa-ba wuɔ ba fḡ ba hɔmmu-i cellɛ, kɛɛɛ banḡ taaranḡ nunḡu manḡ ku saa yu yogo. Banḡ taa aa yanḡ ba natobimba manḡ, banḡ taa aa yanḡ ba namaacembiemba manḡ Diilonḡ-suonḡu-na, ba ka bi ko-ba bafamba temma-i. Ba'i ka jo ji yuliye-bei.

12 Ku huonḡu-na, mi da Tūmbilonḡo yiraa dānyuɔ manḡ niediei-wuonḡo-i. Uḡ yiraa-yo terienḡu manḡ nuɔ-i, hīɛma gbuu sagalla da dei! Bāan-yufel die bir kau ḡaa kompabilenḡa, ceinḡo bir ḡaa tāmma da dāa! 13 Mɔɛḡa par diire hiere hīɛma-na ḡaa

* 6:5 Niɛḡ Sakari sebɛ-i-na (Zacharie) 1.8; 6.1-8.

fafalmuņ hūl kpaani dumaa nanna. ¹⁴ Dərɔ wuɔ piŋ halan ŋaa ba pļeŋ figliŋgu. Tānni-i baa dāmman- nuoraanġuŋ ciilāayā nilēiŋa maŋ hiere niē halan ni terni-na hiere.† ¹⁵ Nuɔmba-i hiere baa gbar ka fuo tānniŋ: Yuntaamba-i, nelbōmbōmbaa-ba-i, sorosi ba yuntaamba-i, waamba-i, fōŋgōtaamba-i, baa nuɔmba namba-i hiere, kōraamba-i baa nebimba-i hiere, baa gbar ka fuo tānfonniŋ! ¹⁶ Aa naa ta ba waŋ baa tānni-i wuɔ: «Ciin na haa-yiē na fuo-ye, umaŋ tēnaana fōŋgōtaan-teterrena u baa da i yufelle aa Tūmbiloŋo baa bi da-ye gāŋ baa-ye.‡ ¹⁷ Baŋ ka pigāaŋ ba jāyāmma-i yiinġu maŋ nuɔ-i ku hii. Hai ka gbāa kor?»§

7

Dərpəpuərbiloŋo haa dānyuɔ Diiloŋ-cāarāamba-na

¹ Kufaŋgu huonġu-na, miē da *dərpəpuərbiemba naa calaanu yiēra hīema-na a suu fafalumu-i terni-na hiere wuɔ mu baa jo hīema-na, mu baa sagalla hūmma-i, mu baa bi sagalla tibiinġu diei. ² Diiloŋo hāa ba yaa-i fōŋgū-i ba da ba guɔla hīema-i baa hūmma-i. Miē mi ne tiraa da dərpəpuərbiloŋo naŋo hilaa bāpagūŋgu-na tuɔ jo. Cicēlmantien un haa u dānyuɔ-i baa kumaŋ, ku waa u naŋga-na. Un juɔ hi, wuɔ piye da gbagaga baa ba naa-baan daaba-i wuɔ: ³ «Baa na hi na guɔla hīema-i, baa hūmma-i, baa tibinni-i! Yaan i haa dānyɔbaa Diiloŋ-cāarāamba yammu-na igēna.»* ⁴ Baŋ juɔ haa-bei tī, baa bī ba nuŋgu-i baa-mi: Ba waa nuɔmba neifiēŋ-komuŋa siei baa cīncieluo neifiēŋa hāi *Isirahel-dūnni cīncieluo baa ni hāi baamba-na hiere.

⁵ Ba hōlma-na, *Yuda baamba waa neifiēŋ-niediei,

Urubē baamba-i neifiēŋ-niediei,

Gadi baamba-i neifiēŋ-niediei,

⁶ Aser baamba-i neifiēŋ-niediei,

Nefutali baamba-i neifiēŋ-niediei,

Manase baamba-i neifiēŋ-niediei,

⁷ Siminyɔ baamba-i neifiēŋ-niediei,

*Levi baamba-i neifiēŋ-niediei,

Isakaar baamba-i neifiēŋ-niediei,

⁸ Sabulō baamba-i neifiēŋ-niediei,

Yosefu baamba-i neifiēŋ-niediei,

*Bensaamiē baamba-i neifiēŋ-niediei.

Nelpūŋgu maŋ kuraa

† **6:14** Niēŋ Isayi (Ésaïe) 13.10-13; 34.4; Esekīel (Ézéchiel) 32.7-8; Amosi (Amos) 8.9 baa Yowel (Joël) 2.10; 3.3-4. ‡ **6:16** Niēŋ Ose sebe-i-na (Osée) 10.8 baa Like

sebe-i-na 23.30. § **6:17** Niēŋ Yowel sebe-i-na (Joël) 2.11 baa Sofoni sebe-i-na

(Sophonie) 2.2-3. * **7:3** Niēŋ Esekīel sebe-i-na (Ézéchiel) 9.4-6.

⁹ Kufanḡu huonḡu-na, miε mi tiraa ne, a da nelpūḡu nan temma molo siε gbāa kāḡ-ba. Baa naa hel terni-na hiere, dūnni-na hiere, nilēiḡa-na hiere baa nelmambaa-ba-na hiere a jo ji yiεra fōḡḡōtaan-teterre yaanḡa-na *Tūmbilonḡo yaanḡa-na. Ba waa hiere baa jonḡorpiεlmba baa nampurni[†] ba nammuna. ¹⁰ Ba taa ba piye da gbagaga wuɔ:

«Uman tienaana fōḡḡōtaan-teterre-na, Diilonḡo yaa-i.

Fuɔ baa Tūmbilonḡo-i ba'i kuraa-ye.»

¹¹ *Dōrpōpuɔrbiemba-i hiere baa dii fōḡḡōtaan-teterre-i huonḡa baa bīncuɔmba-i a naara bimucmba naa-baan daaba-i. Baḡ diyaa-ba huonḡa dumaanḡo-na, baa dūna hiere teterre yaanḡa-na a jaal Diilonḡo-i. ¹² Ba taa ba piye wuɔ:

«Ninsoḡo!

Tuɔlnumma saaya Diilonḡo-i, gbeliεma saaya-yuɔ, nelnulle saaya-yuɔ, jaalunḡu saaya-yuɔ, bōbōima saaya-yuɔ, himma saaya-yuɔ, fōḡḡūɔ bi saaya-yuɔ hōnni man jonḡ!

Ma ciε.»

¹³ Bīncuɔḡ daaba-na, unanḡo yuu-mi wuɔ: «Baman diyaa jonḡorpiεlmba-i daaba-i, ḡ suyaa-ba wei? Nḡ suyaa baḡ hilaa kusuɔḡ-nu wei?»

¹⁴ Mi gbē-yo miε: «Yuntie, mi daa-ba hie ta mi suɔ-ba? Jande ḡ sa pigāan-mi ba sīnni-i wei?»

Wuɔ cira: «Baman hilaa yaahuolbabalanḡo-na, ba yaa-i. Ba saaraa ba jonḡorbaa-ba-i Tūmbilonḡo tāmman-na ba pusūḡ.

¹⁵ Ku'i ciε ḡ da ba yiεraaya Diilonḡ-teterre yaanḡa-na aa ta ba jaal-o bāanḡu-i baa isuonḡu-i u dubuɔ-i-na. Uman tienaana teterre-na u ka tuɔ neya-bēi. ¹⁶⁻¹⁷ Aa Tūmbilonḡo-i fōḡḡōtaan-teterre-na, u'i ka waa ba āncīnanḡo-i. U ka ceḡ-ba kā baa-ba cicēlmanḡ-hūnfoenḡa-na.

Nyulmu sa ji tiraa bel-ba,

hūḡkuɔsīnni sa ji tiraa ko-ba,

bāanḡu sa ji tiraa ye-ba,

babāanḡu sa ji tiraa muliεḡ ba kūɔma-i.

Aa Diilo fuɔ fεε yaa ka hur ba nyinyɔlma-i hiere.»[‡]

8

Dānyuɔ man niehāi-wuonḡo yerma-i

¹ *Tūmbilonḡ unḡ juɔ yer dānyuɔ man niehāi-wuonḡo-i, kuɔ ce da sensenseḡ dōrɔ-i-na lεr boluonḡ temma.

² *Dōrpōpuɔrbiemba namba dii niehāi Diilonḡo caanḡu-na u tuɔ puɔr. Miε mi ne da ba hāa-ba yiεḡa niehāi ba yunninḡ.

[†] 7:9 Ba taa ba jārā yuntaamba-i baa nampurni yaa ba nammuna. Niεḡ Nsāa sebe-i-na 12.13. [‡] 7:16-17 Niεḡ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 25.8; 49.10 baa Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 34.23.

³ Dərpəpuərbiļonjo naņo jo ji yiera mumbuolmuņ-terienģu caanģu-na baa sēnε-bitiele u naņga-na. Bitiel daade-i ba cie-de ta ba dii wusūnaņo die. Uņ juo ji yiera dumaanģo-na, baa hā-yo wusūnaņo-i da bāmbāale wuo u pā-yo mumbuolmuņ-terienģu-na a hā Diilonģo-i baa Diilonģ-baamba cacārāņģu-i fōņģōtaanģ-teterre yaanģa-na. Mumbuolmuņ-terienģ daaku waa sēnε-kūņģu. ⁴ Baņ hāa-yo wusūnaņo-i, wuo dii-yo bitiele-na, wuo wur kā Diilonģo-na baa Diilonģ-baamba cacārāņģu-i.

⁵ Ku huonģu-na, dərəpuərbiļon wuo gbāl dāamu mumbuolmuņ-terienģu-na a yu bitiele-i aa fara nanna-die hīema-na. Diilonģ wuo pāņ doņ tuo nyiesīņ aa tuo naar, terni-i hiere ijieni aa hīema sagalla.

Yieņa hii bumma

⁶ Hīemaņ sagalaaya dumaanģo-na, *dərəpuərbiemba niehāi maņ baņ hāa-ba yieņa-i, baa tigiin da ba bu-ya.

⁷ Dielā-wuonģo bu u yerre-i. Uņ buu-de terienģu maņ nuo-i, diilonģ-tālēiņa naņ aa kūnna hīema-na, aa guōlaa baa dāamu baa tāmma. Hīema yienģu diei kuo caa baa ku tibinni-i ka hel baa hīebīnaanģu-i hiere. Yienģu maņ caa, da ba calnu hīema-i sōmma siei, kuu dii ņaa sōmma diei caa.

⁸ Hāaliņ-wuonģo bu u diele-i. Baa naņ kulanģu naņģu dii-ku dāmmanģ-nuoraanģu-na. Ku waa ņaa tānuņģu ta ku caa. Nuoraanģu yienģu diei bir tāmma hiere. Da ba calnu-kuo sōmma siei, kuu dii ņaa sōmma diei birii tāmma-i. ⁹ Ku bīmbaanģ baa ku hiere aa baatombaa-ba maņ waa hōlma famma-na baa bi bīena hiere.

¹⁰ Sieliņ-wuonģo bu u yerre-i. Mōekāņkarre nande hel dərō-ina ta di caa dāamu di jo; jo ji suur nuoranni-na baa hūnfōnnina. Da ba calnu-nie sōmma siei, kuu dii ņaa di suurii sōmma diei nuo. ¹¹ Ba taa ba bī mōele falle-i «Gbagagamma». Diņ suurii hūmma maņ nuo-i, maa bir hiere da gbagaga. Maņ cie gbagaga dumaanģo-na, nuōmba maņ nyuoņ-ma ba fōņģūo baa ku.

¹² Naaliņ-wuonģo bu u diele-i. Bāaņ-yufelle yienģu diei kuo pāņ ku, cēiņo-i maaduōma, mōeņa naņ aa balla, a ce cecerma parra. Da ba calnu bāanyufelle-i baa cēiņo-i sōmma siei, kuu dii ņaa sōmma da-ma-diei naa kuu-nie. Aa calnu mōeņa-i sōmma bi siei, sōmma diei naa baala-yei. A ce dumaanģo-na bāanģu saa ta ku ye dumaa aa cēiņo saa tuo muora dumaa.

¹³ Miε mi tiraa ne a da kuocuro naņo bīņ dii fēnfēlle-na aa tuo kaasīņ wuo: «Gberε o gberε! Gberε o gberε! Dərəpuərbiemba maņ tiyāa ba siei-baamba-i, da ba bu ba yieņa-i sūlma haraa nelbiliemba-na!»

9

¹ *Dǝrpǝpuǝrbilonǝ maŋ diilonǝ-wuonǝ bu u yerre-i. Miε da mǝεle nande diiriye hīema-na. Diŋ diiriye dumaanǝ-na, baa hā-de fobabalaanǝ diele-i. ² Diε puur fobabalaanǝ-i. Nyaasībabalanni naŋ temma ta ni hel da kirkirkir, a ce terienǝ pāŋ bir ce da kullu hierε. ³ Dūŋgbεrmba naŋ temma hel nyaasīŋ daani-na a gbuo hīema-i hierε. Baa naa ce ba ta ba ce ŋaa namεlmba. ⁴ Baa gbε-ba wuǝ ba baa yiεya hīenǝ-i, baa dīmma-i, baa tibinni-i, ŋga Diilonǝ-dānyuǝ un' a u sī bamaŋ yammun, kεrε ba ta ba yii baa ba yaa-i yon. ⁵ Ba saa cira ba koba, ba' a ba huol ba yammu-i caamba ndii. Namien dūǝ don-ni kun jar-niŋ dumaa, bafamba ka haa jamma famma temma yaa kutaamba-na. ⁶ Caamba ndii daayo-na, nuǝmba ka ta ba taara kuliŋgu-i ŋga ba siε da-ku. Ba ka mul dāamu taara-kuǝ, ŋga molon yufelle siε gbāa haa-kuǝ.

⁷ Dūŋgbεrŋ daaba taa ba niya bεrru domma-i ŋaa bεrcesūnaamba. Ninanni nanni waa ba yunni-na ŋaa sēne-nyantuolbaa, aa ba yammu waa ŋaa nelbilien-yammu. ⁸ Ba yukuǝsinni waa pǝmpǝr ŋaa caan-niini aa ba nyieni-i ŋaa jar-nyieni. ⁹ Ba pāmpinammu waa ŋaa ba diyaa kollun-joŋgorbaa-ba' i muǝ, aa da ba ta ba yuul, ba būncemmu ta mu du ŋaa sūŋ-wotorbaa-baŋ duŋ dumaa bεrrun-hūmelle-na.* ¹⁰ Pelni waa baa-ba baa turεiŋa ŋaa namεlmba. Ba ka ce nuǝmba-i sūlma baa turεiŋa faŋa yaa-i caamba ndii daayo hǝlma-na. ¹¹ Fobabalaanǝ dielen yen baa dǝrpǝpuǝrbilonǝ† maŋ, u yaa dii ba yunǝgu-na. Ba bī-yo ebiremma-na «Abadǝ», girekimma-na «Apolinyǝ» ku yunǝgu yaa wuǝ Guǝyǝtienǝ.

¹² Yaahuol-dīelāŋo curaa. Ba hāi tiyāa.

¹³ Dǝrpǝpuǝrbilonǝ maŋ niediei-wuon wuǝ bu u yerre-i. Miε nu molo piiye sēne-mumbuolmun-terienǝ kotōnni naa-i-na, Diilonǝ yaanǝga-na. ¹⁴ Kutienǝ taa u piiye baa dǝrpǝpuǝrbilonǝ maŋ niediei-wuonǝ yaa wuǝ: «Ba vaa dǝrpǝpuǝrbiemba‡ namba jīna Efurata§ caanǝgu-na, baa dii ba naa. Fir-ba ŋ nanna.» ¹⁵ Wuǝ fir-ba nanna. Diilonǝ naa dii bel daade yaa-i, baa ceŋ daayo yaa-i, baa yiŋ daaku yaa-i, baa huŋ daaku yaa-i, a hā dǝrpǝpuǝrbien daaba-i ba da ba ko nelbiliemba-i parra-bei. Da ba calnu-bei sǝmma siεi, baŋ ka ko bamaŋ, ba ka waa sǝmma diei. ¹⁶ Bεrcetaamba waa baa dǝrpǝpuǝrbien daaba-i. Ba waa baa sūnaamba. Baa bī ba nunǝgu-i baa-mi. Ba waa nuǝmba milnyǝmbaa nuǝsūǝ. ¹⁷ Miŋ daa sūnaamba-i

* **9:9** Niεŋ Yowel seβε-i-na (Joël) 1.6; 2.4-5. † **9:11** Dǝrpǝpuǝrbilon daayo-i, ba yaa cīnaana ba munyerammu-i. Niεŋ Yuda seβε-i-na 6. ‡ **9:14** Dǝrpǝpuǝrbiemba daaba-i, ba yaa cīnaana ba munyerammu-i. Niεŋ Yuda seβε-i-na 6. § **9:14** Efurata-i nuorabuǝ naŋ yerre-i dumaanǝ-na, ku kaalaaya girekimma-na.

damma maŋ baa ba gbartaamba-i ku yaa daaku: Ba kəllun-
jonɔrbaa-ba waa dādāa ŋaa dāamu, banamba kakau ŋaa bula-
hūmma, banamba bəjūmmu. Sūnaamba yunni waa ŋaa jar
ba yunni. Dāamu taa mu hel ba nunni-na, baa nyaasīnni,
baa naarjūmmu. ¹⁸ Dāamu maŋ taa mu hel ba nunni-
na baa nyaasīnni-i a naara naarjūmmu-i, guɔyɔ-bimbīnni.
Nelbiliemaŋ calaanu sɔmma siei-i, niε ko sɔmma diei bεi.
¹⁹ Sūnaaŋ daaba himma waa ba nunniŋ, baa ba pelniŋ. Na
saa da! Ba pelni waa ŋaa jēnaamba. Yunni waa-niε, aa ba taa
ba kəsuaŋ nelbiliema-i baa ni yaa-i.

²⁰ Guɔyɔ-bimbīnni siei niŋ daaniŋ'a ni saa ko bamaŋ, ba saa
nanna ba cilɔbabalaŋo-i; ba saa yaŋ ba cufieŋa buolma-i. Ba
buol *jinabaa-ba-i dii, ba buol tīnni-i dii, a ne da ba yaa cie-ni
ba fεε. Ba cie ninanni baa sēne, ninanni baa wargbε, ninanni
baa kɔvėllu, ninanni baa tāmpieŋa, ninanni baa daaŋgu. Ni sa
da, ni sa nu, ni sa bi wuo. ²¹ Ba saa nanna ba nelkole-i, baa ba
isɔmma-i, baa ba bīŋwosīnni-i, baa ba cuoyunɔu-i.

10

Nsāa wuyaa sebeyelle-i

¹ Ku huonɔu-na, mi tiraa da *dɔrpɔpuɔrbilonɔ naŋo hilaa
dɔrɔ-i-na tuɔ hiire u jo. U waa baa fəŋgūɔ. Duherru naa dii-
yo huonɔga aa diilon-ɔruonɔgu waa u yudɔrɔ-i-na. U yaanɔga
taa ka caa ŋaa bāanɔgu, aa u gbeini-i ŋaa dāamu. ² Sebeyelle
nande waa u naŋga-na, sebeyel daade naa puur. Uŋ juɔ hi,
wuo dii u nadięboluonɔgu-i dāmman-ɔnuraanɔgu-na aa jina u
nanyuɔ-kūŋgu-i bomborma-na. ³ Aa naa kaasīŋ da gbagaga
ŋaa jara buure. Uŋ kaasāaŋ, diilon wuo naar da niehāi a sie-
yo. ⁴ Uŋ siyaa-yo baa mamaŋ miε mi nyegēŋ-ma jina, miε mi
ne da molo niε piye baa-mi dɔrɔ-i-na wuo: «Diilon uŋ naaraa
waŋ mamaŋ, baa yaŋ molo nu-ma; baa nyegēŋ-ma.»

⁵ Dɔrpɔpuɔrbilonɔ daa wuo sire u nadienaŋga-i dɔrɔ-i-na
⁶⁻⁷ aa naa cira: «Ku hii! Dɔrpɔpuɔrbilonɔ maŋ tiyāa niehāi-
wuonɔo-i, duɔ don tuɔ bu u yerre-i Diilon uŋ ŋa naa waŋ u
kusunɔgu maŋ baa u cāaraamba-i, uŋ ŋa naa waŋ u kusunɔgu
maŋ baa u *pɔpuɔrbiema-i, u ka ce-ku. Diilonɔ yaa mi siera.
U yaa hielaa dɔrɔ-i baa hīema-i, aa hiel dāmman-ɔnuraanɔgu-i
baa bimbīnni-i hiere, uu dii gbula, u sa ji kā terienɔgu.»

⁸ Umaŋ naa piye baa-mi dɔrɔ-i-na u tiraa gbē-mi wuo:
«Kā dɔrpɔpuɔrbilonɔ maŋ yiεraaya a dii u gboluonɔgu diei
dāmman-ɔnuraanɔgu-na, aa jina ku diei bomborma-na u wulaa,
ŋ ka hūu sebeyelle maŋ puurii u naŋga-na.» ⁹ Mi piyaa kā ku
yaa-i ka gbē dɔrpɔpuɔrbilonɔo-i miε u hā-mi sebe-i. U gbē-mi
wuo mi hūu-yo mi wuo-yo. Da mi wuo-yo, u ka waa kpēnne
mi nunɔgu-na ŋaa sɔllu, ŋga u ka waa gbegege mi kusunɔgu-na.

¹⁰ Miε hūu sεbε-i u wulaa a wuo-yo. U waa ηaa sǎllu mi nuŋgu-na da kpēnne, ηga miŋ juǎ hīŋ-yo, u bir da gbegege mi kusūŋgu-na.*

¹¹ Ku huonŋu-na, baa gbē-mi wuo: «Diilonŋo taara u puor-ni baa nuamba bɔi maama, baa nilēiŋa bɔi maama, baa fōŋgōtaamba bɔi maama, η gbīε η ka tiraa waŋ-ma.»

11

Diilopɔpuorbiemba hāi maama

¹ Ku huonŋu-na, baa hā-mi gboruonŋu nanŋu, ba fi baa-ku; aa gbē-mi wuo: «Sire η ka fi *Diilodubuɔ-i baa mum-buolmuŋ-terienŋu-i, aa η kāŋ bamaŋ dii ta ba jaal Diilonŋo-i Diilodubuɔ-i-na. ² Baa ji cira η fi gōŋgūɔŋ-huonŋa-i, ba yaan-ka hā *nieraamba baa-ka. Ba ka sere Diilonŋo nelle-i* caamba komuonŋa hāi baa ba hāi. ³ Kuu dii ηaa yinni nuosiba niedie komuonŋa siei. Mi ka puor mi nuamba hāi baa mi nelma-i ba ka ta ba waŋ-ma yinni fanni-na hierε. Kutaamba ka dii balaan-joŋgorbaa.»

⁴ Nuamba hāi baan daaba dii hīεma Tienŋo† caan-nu. Baa dii ηaa *Olivi-tibinni, baa dii ηaa fitimbaa.‡ ⁵ Uman duɔ tuɔ taara u ce-ba kuujanŋu, dāamu nammu hel ba nunni-na a kɔsuon kutienŋo-i. Ba bigāarāamba ka ku kuliinŋu fanŋu temma yaa-i. ⁶ Baŋ ka ta ba waŋ Diilonŋ-nelma-i bienŋa maŋ nuɔ-i hierε, ba gbāa bella diilonŋo-i u sie dāa bienŋa faŋa-na. Ba gbāa bi ce hūmma bir tamma hierε. Aa āmbabalma maŋ da ma dɔlnu-bei, ba gbāa dii-ma miwaanŋo-na huonŋu maŋ dɔlaanu-bei.

⁷ Ŋga da ba ji waŋ Diilonŋ-nelma-i tī, biŋwobalŋo maŋ dii fobabalaanŋu-na, u ka hel kar berru-bei aa ko-ba. ⁸⁻⁹ Duɔ ko-ba, ba sie yaŋ ba fuure-bei; ba ka nanna-bei nellenŋ-huonŋa-na ponsanatigerre-na. Ba ka tīε terienŋu-na a ce yinni siei baa boluonŋu nuamba ta ba jo ba ne-ba. Nuamba ka hel terni-na hierε, baa nilēiŋa-na hierε, baa dūnni-na hierε, baa nelmambaa-ba-na hierε a ji ne-ba. Maŋ ka ce nelle maŋ nuɔ-i, nelle fande-i nebuɔ; ba gbuu Itienŋo-i kusuon-nu'i ko-yo. Ba gbāa bī nelle falle-i Sodomu§; ba gbāa bi bī-de Esipi di balaanŋu maama-na. ¹⁰ *Diilopɔpuorbiemba hāi-baan daaba kuliinŋu ka silaa dɔlnu nelbiliemba-i ji cor. Ba mulāan nuamba-i cor baa ba nelma-i; a ce dumaanŋo-na, ba ka ce ponsaanŋu ma yerrenŋ aa hā ba-naa bimbinni ponsaan daaku-na.

* **10:10** Nienŋ Esekiel sεbε-i-na (Ézéchiel) 2.8, 3.1-3. * **11:2** Diilonŋo nelle-i bande-i, ba gbē *Yerusalemu yaa-i. † **11:4** Hīεma Tienŋo yaa Diilonŋo-i. ‡ **11:4** Nienŋ Sakari sεbε-i-na (Zacharie) 4.3,11-14. § **11:8-9** Sodomu: Nienŋ u kūŋgu-i Miwaanŋo jīnammanŋ-sεbε-i-na (Genèse) 18-19.

¹¹ Nga yinni siei baa boluonj daakunj juo cor, Diilonjo hul fafalmu dii ba memmu-na, ba sire. Bamanj taa ba ne-ba, korma fununj bel-ba. ¹² Diilopɔpuɔrbienj daaba nu molo piye baa-ba da gbagaga dɔɔ-i-na wuɔ: «Nyugāan na jo bande!» Ba ta ta ba nyugūnj ku yaa nuɔ-i baa duherru, ba bigāārāamba ta ba ne ba ta ba kā. ¹³ Huonju fanju-na, hīema gbuu sagalla. Manj sagalaaya dumaanjo-na, nelle muonu yienju diei. Da ba calnu-die sɔmma cīncieluo-i, sɔmma diei-i muyaanu. Nuamba neifienja siei nuɔsiba ndii tīe-manj. Bamanj tīyāa ba saa ku, ba kūoma ta ma nyen. Ba ta ba piye wuɔ: «Diilonjo-i bibienjo».

¹⁴ Hāalīnj-yaahuolo curaa, nga ma saa tī; sieiinj-wuonjo jo dii.

Yerperiele buu

¹⁵ Ku huonju-na, *dɔɔɔpuɔrbilonjo manj niehāi-wuonjo bu u yerre-i. Nuamba namba ta ba piye dɔɔ-i-na da gbagaga wuɔ: «Miwaanjo yuntesinni-i fiefie-i-na ni cie Itienjo da-u-diei niini, fuo baa unj saanj *Konkortienjo manj. Yuntesinj daani ka tīe baa ba yaa-i ni sa ji tī dede.»

¹⁶ Nuonj daabanj piye dumaanjo-na, bīncuamba komorre baa ba naa manj tīenaana Diilonjo caanju-na, ba sire dūuna hiere a jaal Diilonjo-i ¹⁷ aa cira:

«Itienj nuɔ, Diilonj nuɔ, Weimantienj nuɔ,
nii naa waa, aa nii dii.

Ninj hūyāa nelle-i a pigāan nj fōngōtesinni-i
i ce-ni kasi saa da-ni.

¹⁸ *Nieraamba taa ba gānj baa-ni.

Nga fiefie-i-na nuɔnei ka gānj baa-ba.

Nj ka pigāan-ba nj jāyāmma-i.

Bikuomba germa hii.

Nj cāārāamba manj waanj nj nelma-i, ba pāmmaanj-huonju hii,
ka hel baa nj baamba manj kāanj-ninj hiere,

nelbōmbōmbaa-ba-i baa nyuɔnyuɔ-baamba-i hiere ba
pāmmaanj-huonju hii.

Bamanj bi guɔlaayanj hīema-i, ba kɔsuɔmanj-huonju yaa hii
daaku-i.»

¹⁹ Ban juo piye tī, *Diilodubuɔ manj dɔɔ-i-na wuɔ puur,
*tobisinninj-kporuo wuɔ carra dii u huonja-na, diilonj wuɔ donj
tuɔ nyiesinj aa tuɔ naar. Terni-i hiere ijieni. Hīema sagalla,
diilonjo wuɔ tuɔ gbu u dāa baa tāmpēlīnja.

12

Gberε

¹ Ku huonju-na, miε mi ne da gberε nanj temma dɔɔ-i-na:
cieņo nanjo. Uu naa dii bāanyufelle-i jongor temma, aa haa u
gbeini-i ceinjo-na aa dii nyantuoluo baa mɔenja cīncieluo baa a

hāi yuə. ² Kusūngu waa-yuə a hi homma. Kuŋ bilaa-yo ta ku jaŋ-yo, wuə tuə kaasŋ.

³ Miε mi ne tiraa da gberε nanjo dərɔ-i-na: Jūŋo nanjo da dāa baa yunni niehāi baa yiεŋa cīncieluo! Nyantuolbaa-ba waa u yunni-na hiere. ⁴ U peliengu pir mœŋa-i yiεngu diei nanna hīema-na. Da ba calnu mœŋa-i sɔmma siei, u piri sɔmma diei nanna. Wuə jo ji yiεra ciεŋ daayo caangu-na wuə duə bərɔ u hīŋ bilonjo-i. ⁵ Ciεŋ wuə bərɔ naacombilonjo. Uŋ bi buəra, baa biε bilonjo-i kā baa-yo ka jīna-yuə Diilonjo caangu-na. U waa tīena u fōŋgōtaŋ-teterre-na. Naacombilonjo daayo yaa saaya u sire waa niliεŋa-i hiere a yuŋgu-na. U ka sire ce u fōŋgūə-i baa kəllun-būəle. ⁶ Baŋ biyaa bilonjo-i ta baa-yo, nyuŋ wuə gbar suur hīεŋ-nu. Diilonjo naa tigiŋ teriengu nanju dii hīεŋgu-na duə ka fiε-yo yinni nuəsiba niediei komuəŋa siei.

⁷ Huəngu faŋgu-na, berru nandu sire dərɔ-i-na. Misel-i* baa u napɔpuərbiemba yaa kāa ka suuye jūŋ daayo-i baa u baamba-i. ⁸ Baŋ daa ba-naa dumaanjo-na, baa yar jūŋo-i baa u baamba-i, a ce dumaanjo-na ba saa gbāa da ba tīena dərɔ-i-na. ⁹ Ba siε-yo nanna hīema-na. U yaa jīεbīncɔŋo-i. U yerre yaa *Sitāni, dinande yaa *Bigāarāŋo. U yaa tāalāŋ nuamba-i hīema-na hiere. Ba siε-yo nanna baa u pɔpuərbiemba-i hiere hīema-na.†

¹⁰ Miε mi ne da molo piie dərɔ-i-na da gbagaga wuə:
«Fiεfiε fuə, i kuraa.

I Diilonjo pigāŋ u fōŋgōtesīnni-i baa u nellentesīnni-i.

Diilonjo uŋ saŋ *Kɔŋkortieŋo maŋ,

fōŋgōtesīnni dii u nan-na.

Umaŋ taa u cāl i baamba-i bāaŋgu-i baa isuəŋgu-i Diilonjo yaaŋga-na,

ba duənya-yuə dərɔ-i-na.

¹¹ Tūmbilonjo tāmma-i

baa Diilonjo-nelma maŋ hilaa i baamba nunni-na,

ma yaa ciε ba yar-o.

Ba hīērā kuliŋgu-i ŋaa ku sa jaŋ-ba.

¹² Teriengu faŋgu-na, namaa namaŋ dii dərɔ-i-na hiere, taa na nyε.

Ŋga namaa namaŋ dii hīema-na, baa hūmma-na, sūlma haraa-nei!

Sitāni hiiriye kā na wulaa baa hɔdulle,

u suyaa wuə u yinni saa tīε bɔi.»

¹³ Jūŋoŋ juə'a u ne da u fεrε hīema-na, wuə sire cu cehuonaciεŋ daayo huonjo-nu. ¹⁴ Baa hā ciεŋo-i kuəcuro buncemmu hāi, u yuul ka diire dii *hīεŋgu-na baŋ tigiŋ

* **12:7** Misel yaa *dɔrpɔpuərbiemba yuntieŋo-i. Niεŋ Yuda seβε-i-na 9. † **12:9** Niεŋ Miwaanjo jīnammaŋ-seβε-i-na (Genèse) 3.1 baa Like seβε-i-na 10.18.

terienḡu maḡ hā-yo u duᵋ ka tīena ce bienḡa siei baa boluonḡu jienḡo baa da u yufelle. ¹⁵ Uḡ yuulii ka diire dumaanḡo-na, jienḡo wuosa hūmma, kuᵋ pāḡ ce nuoraanḡu ta ku būḡ da ku ka wuo cienḡo-i. ¹⁶ Hīema yan-yo aa naa yiernu hūḡ daama yaanḡa-na, maa būḡ jo ji suur hiere. Hīema bir suuye. ¹⁷ Jūḡo huonḡa fūnuḡ du baa cienḡo-i. Bisālmba namba waa baa cienḡo-i. Jūḡo gūunu ka tuᵋ gāḡ baa ba yaa-i. Bisālḡ daaba yaa bamaḡ nuᵋḡ Diilonḡo nuḡḡu-i aa bel Yesu nelma-i nammu hāi. ¹⁸ Ku huonḡu-na, jūḡo jo ji yiera dāmmaḡ-nuoraanḡu nuḡḡu-na tuᵋ ne.

13

Bīḡwobalḡo naḡo hilaa hūmma-na

¹ Ku huonḡu-na, miε mi ne da bīḡwobalḡo naḡo hilaa dāmmaḡ-nuoraanḡu-na. U waa baa yunni niehāi baa yienḡa cīncieluo. Nyantuolbaa-ba waa yienḡ daaya-na hiere. Aa Diilonḡo tuosīnniḡ-yireiḡa naa nyegēḡ u yunni-na hiere. ² Bīḡwobalḡ daayo waa ḡaa kēḡo, u gbeini waa ḡaa dāḡkilaanḡ-gbeini aa u nuḡḡu waa ḡaa jara nuḡḡu.* Jūḡ wuᵋ hā-yo himma-i baa yuntesīnni aa bi hā-yo fōḡḡōbāmbāale. ³ Baa naa posol bīḡwuonḡ daa u yunḡu naḡḡu-i babalaa, da ḡ ta ḡ ne-yo ḡaa u ka ku, ḡga pāanḡ daaku jo ji fē. Kuᵋ ce nuᵋmba-i hiere gberε, baa ta ba nyaanu-yuᵋ ba ne-yo. ⁴ Jūḡ uḡ hāa bīḡwuonḡ daayo-i fōḡḡō-i, nuᵋḡ baa donḡ ta ba dūuna ba jaal jūḡo-i. Ba taa ba bi dūuna ba jaal bīḡwuonḡo-i aa ta ba piiye wuᵋ: «Hai gbāa saa u ferε baa bīḡwuonḡ daayo-i? Hai gbāa yii baa-yo?»

⁵ Baa hā bīḡwuonḡo-i hūmelle-i wuᵋ u kaal u ferε aa u tuora Diilonḡo-i. Ba hāa-yo hūmelle-i wuᵋ u ce u bāanḡu-i caamba komuᵋḡa hāi baa ba hāi. ⁶ Wuᵋ donḡ tuᵋ tuora Diilonḡo-i, u bīena u yerre-i baa u dūḡḡu yerre-i ka cor baa bamaḡ dii u nelle-na hiere ba yireiḡa-i. ⁷ Baa bi hāa-yo hūmelle-i wuᵋ u ce beru baa Diilonḡ-baamba-i. Kerε duᵋ ce beru-i baa-ba, u ka yar-ba. Ba haa-yo dūnni-i hiere ni yuḡ-nu, baa terni-i hiere ni yuḡ-nu, baa nelma-i hiere ma yuḡ-nu, baa nilēiḡa-i hiere a yuḡ-nu.† ⁸ Da ma hel bamaḡ yireiḡa-i nyegāanḡ cīcēlmanḡ-sebe-i-na dii miwaanḡo jīnamma-na, nelbiliemba-i hiere ba ka ta ba dūuna ba jaal-o. Cīcēlmanḡ-sebe daayo-i, baḡ kuᵋ *Tūmbilonḡo maḡ, fuᵋ wuonḡo-i.

⁹ Umanḡ duᵋ u ka nu, u nu! ¹⁰ Diilonḡ duᵋ cira ba bel umanḡ, ba ka bel-o; duᵋ cira ba cāa umanḡ nuonḡ-nu-i, ba ka bi cāa-ku. Terienḡu fanḡu-na, Diilonḡ-baamba saaya ba hīrā ba kūᵋma-i aa haa ba nanḡa-i Diilonḡo-na.

Bīḡwobalḡo naḡo hilaa hīema-na

* **13:2** Nieḡ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.3-6. † **13:7** Nieḡ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.8,21,25.

¹¹ Miε mi ne tiraa da bīṅwobalṅo nanjo hel hīema-na u jo. Yieṅa hāi waa u yuṅgu-na. A waa ṅaa terbeyuṅ-waṅa. U taa u piye ṅaa jūṅ daa uṅ piyeṅ duma. ¹² Bīṅwobalṅo maṅ hilaa hūmma-na uu naa hā-yo fṅṅgū-i u duṅ tuṅ ce himma-i aa fuṅ tīena tuṅ ne u tuṅ ce. A ce dumaṅo-na, uṅ hilaa, u guor nelbiliemba ta ba dūna ba jaal bīṅwobalṅo maṅ hilaa hūmma-na. Fuṅ yuṅgu yaa naa posol babalaa aa fē. ¹³ Uman hilaa hīema-na, u taa u ce himma bōi. Halle u taa u ce dāamu ta mu hel dōrō-i-na mu diire hīema-na nuṅmba-i hiere ba yufelle-na. ¹⁴ Uṅ daa fṅṅgū maṅ tuṅ gbā u ce himma-i uman hilaa hūmma-na u yufelle-na, u taa u pira nelbiliemba-i. Uu naa waṅ baa nuṅmba-i wuṅ baṅ posolaa bīṅwobalṅo maṅ baa jigāpōruṅgu-i aa u saa ku, ba ce daṅgu ba sisīṅ-yo ba jīna ba ta ba dūna ba jaal-o. ¹⁵ Baa naa hā bīṅwobalṅo maṅ hilaa hīema-na ku fṅṅgū-i u ce baṅ sisāṅ uman jīna u tuṅ fiisa aa gbāa tuṅ piye aa tuṅ bi ko bamaṅ sa dūnaanan ba jaal-o hiere. ¹⁶ Mafammaṅ ciε, bīṅwuṅ daa wuṅ guor nuṅmba-i hiere, nelbōmbōmbaa-ba-i baa nyuṅnyuṅ-baamba-i, waamba-i baa nawalaamba-i, kōraamba-i baa nebimba-i wuṅ ba dānya ba fere ba nademmu-na sisō ba yaadamma-na. ¹⁷ Dānyuṅ duṅ uu si dii nuṅni maṅ nuṅ-i, ṅ siε gbāa sāa bīṅkūṅgu, ṅ siε bi gbāa suor bīṅkūṅgu. Bīṅwobalṅo yerre yaa waa dānyuṅ faṅo-i sisō niele maṅ saa baa u yerre-i.

¹⁸ Terieṅ daaku-i nelnurāṅ-terieṅgu. Niel daade yaa nuṅsiba siεi komuṅa siεi baa niediei (666). Di pigāṅ moloṅo naṅ sinni-i dumaṅo-na. Uman duṅ tuṅ cē u jōguṅ u ne.

14

Bamaṅ kuraa ba maama-i

¹ Miε mi tiraa ne da *Tūmbiloṅo yieraaya *Sinyō-tānuṅgu-na baa nelpūṅgu naṅ temma. Ba waa nuṅmba neifieṅ-komuṅa siεi baa cīncieluo nuṅmba neifieṅa hāi. Tūmbiloṅo yerre-i baa u To diele naa nyεgēṅ ba yaadamma-na. ² Miε ta mi nu ba yaleiṅa-i dōrō-i-na. A taa a du ṅaa hūṅjullamma, a taa a du ṅaa diiloṅo'i naaraa. A taa a du ṅaa ba mar konconni. ³ Ba waa ta ba hāl nalāfeliṅgu fṅṅgōṅtaṅ-teterre yaṅga-na, bimūmba naa-baṅ daaba yaṅga-na, bīncūmba bi yaṅga-na. Da ma hel bafamba-na, molo siε gbāa suṅ nalāṅ daaku-i hāl-ku. Diiloṅo sāa bafamba yunni yaa hīema-na. Baa dii nuṅmba neifieṅ-komuṅa siεi baa cīncieluo neifieṅa hāi. ⁴ Baa dii welewele, ba saa guṅla ba fere baa caamba. Ba yaṅ aa ta ba cu *Tūmbiloṅo huṅ-nu uṅ kāṅ terni maṅ nuṅ-i hiere. Diiloṅo yufelle hilaa ba yaa-i nuṅ-i igēna nelbiliemba hōlmana u sāa ba yunni-i ba da ba ce fuṅ baa Tūmbiloṅo-i ba

baamba. ⁵ Ba nunni saa puur baa coima-i dede. Cālmuo si dii-bei.

Dōrpōpuōrbiemba siei maama

⁶ Miē mi ne da *dōrpōpuōrbiloŋo nano yuul dii fēnfēlle-na u jo baa neldōdōlma namma. Nelma famma sa ji saara dede. U jo baa-ma duō ji waŋ-ma baa nelbiliemba-i terni-na hiere, dūnni-na hiere, nelmambaa-ba-na hiere baa nilēiŋa-na hiere.

⁷ U taa u piie da gbagaga wuo: «Diiloŋ uŋ ka gēr nuōmba āndaanŋu-i huōŋgu maŋ nuō-i ku hii tī, a ce dumaanŋo-na, taa na kāŋ-yo aa na ta na gbeliēŋ-yo. Taa na dūna na jaal umaŋ hielaa dōrō-i baa hīema-i. Taa na jaal umaŋ hielaa nuoranni-i baa hūnfonni-i!»

⁸ Dōrpōpuōrbiloŋo nano tiraa cu dīelā-wuoŋo-i tuō piie wuo: «U muyaanu! *Babilōni muyaanu! Nebuo maŋ cilaan nilēiŋa-i hiere baa u saasorsinni-i, u muyaanu!»

⁹ Unaa tiraa cu hāaliŋ-wuoŋo-i tuō piie da gbagaga wuo: «Umaŋ duō tuō dūna biŋwobalŋo yaanŋa-na, sisō u karkuuyo* yaanŋa-na, aa dānya u nadienŋa-na, sisō u yaadāmma-na,

¹⁰ kutieŋo siē kor Diiloŋ-berru-na. Diiloŋo ka pigāan-yo u jāyāmma-i. U ka waa ŋaa ba guoraa moloŋo hā-yo komba-balamma u nyōŋ. Kufanŋu taamba ka muliēŋ dāngbōguōŋgu-na, dōrpōpuōrbiemba yaanŋa-na, baa Tūmbiloŋo yaanŋa-na.

¹¹ Dāamu maŋ mulāan-baŋ, mu sa ji dīŋ dede. Mu nyaasinni sa ji yaŋ wurma-i dede. Bamaŋ dūnaanaŋ biŋwobalŋo yaanŋa-na, sisō u karkuuyo yaanŋa-na, bamaŋ dānya ba fere baa u yerre-i, ba cēraa ba da fiisaanŋu gbula.»

¹² Ku'i ciē Diiloŋ-baamba-i, bamaŋ nuōŋ u nuŋgu-i aa haa ba nanŋa-i Yesu-i-na, ba saaya ba hīrā ba kūōma-i.

¹³ Ku huōŋgu-na, mi nu molo piie baa-mi dōrō-i-na wuo: «Nyegēŋ nel daama-i: «A doŋ fiēfiē-i-na, bamaŋ kuuŋ baa Itieŋo maama-i ba hōmmu-na, ba yunni dōlaa. *Diiloŋ-Yalle waan-ma wuo ninsoŋo, kēre ba ka fiisa, ba silaa ce weima; ba ka da ba muliēma sulu-i.»»

Dimma hii karma

¹⁴ Miē mi tiraa ne a da nyaasipilanni nanni dōrō-i-na, moloŋo nano waa tēna ni dōrō-i-na, ŋaa Moloŋ-Bieŋo. Sēne-nyantuoluo waa u yuŋgu-na baa jukōrdōdōlŋgu u nanŋa-na.

¹⁵ *Dōrpōpuōrbiloŋo nano hel *Diilodubuo-i-na a piie da gbagaga baa umaŋ waa tēna nyaasinni-na wuo: «Dimma vāa hi karma hīema-na, biē ŋ jukōruōŋgu-i ŋ doŋ!» ¹⁶ Umaŋ waa tēna nyaasinni-na wuo biē u jukōruōŋgu-i a kar dimma-i hiere hīema-na.

* 14:9 Karkuuyo: Baŋ gbēŋ karkuuyo maŋ bande-i-na, da ba sisīŋ daan-biŋkūŋgu, ba bi-ku yaa karkuuyo-i. Ku gbāa waa nelieŋo, ku gbāa bi waa biŋwuoŋo'i baŋ sisāanŋ.

¹⁷ Dōrpōpuōrbilōṅo naṅo tiraa hel Diilodubuō-i-na dii dōrō-i-na; jukōrdōdōlṅu bi waa baa fuō-i.

¹⁸ Dōrpōpuōrbilōṅo naṅo tiraa hel mumbuolmuṅ-terienṅu-na, u yaa waa dāamu tieno-i. Wuō piie da gbagaga baa jukōruōntieno-i wuō: «Ne! *Eresē biē hīema-na, kā baa ṅ jukōruōṅu-i ṅ ka kar-o.» ¹⁹⁻²⁰ Wuō ce u jukōruōṅu-i a kar eresē-i hiere hīema-na aa kūōl-o kā baa-yo baṅ kāmaloṅ kusuōṅ-nu. Ku waa gborsanniṅ. Baa jāmallā eresē daayo-i kāmalo, tām̄ma bir yaṅ aa ta ma hel-yuō, gbuu ta ma būṅ ṅaa nuoraanṅu. Ma būṅ kilobaa nuōsūō komuōṅa ndii temma.† Ma pupurma waa sūṅ duō suur, u bāl u nuon-nu. Daaku-i hiere ku pigāan Diilōṅo jāyāmma yaa-i.

15

Dōrpōpuōrbiemba juō baa āmbalma niehāi

¹ Miē mi ne a tiraa da gberē naṅ temma dōrō-i-na: *dōrpōpuōrbiemba niehāi baa āmbalma niehāi ba nammu-na. Āmbalperiema yaa-i. Diilōṅo ka pigāan u jāyāmma-i baa ma yaa-i a perien.

² Aa da kulanṅu nanṅu ṅaa nuoraanṅu, ku caa ṅaa duōleṅo, baa dāamu ku huōṅga-na. Bamanṅ yaraa bīṅwobalṅo-i, bamanṅ saa hūu-ma ta ba dūuna u karkuuyo* yaanṅa-na, bamanṅ saa siē ba haa u dānyuō-i bei, ba waa yiēra nuoraanṅ daaku-na. Diilōṅo naa hā-ba konconni ³ ba ta ba hāl *Tūmbilōṅo nalāanṅu-i. Diilōṅ-cāarāṅo-i *Moisi hālāa-ku cor.

Ba taa ba hāl wuō:

«Itien nuō, Diilōṅ nuō, Weimantien nuō.

ṅ maacemma temma si dii fafaanṅu-na.

Nileiṅa-i hiere a Itien nuō.

ṅ āncemma faa aa tiraa vii.

⁴ Itien nuō, nuōnei Diilōṅ nuōṅo-i ṅ diei yon.

Hai moloṅo-i ka siē cira u siē kāalā-niē?

Hai moloṅo-i ka siē cira u siē bī ṅ yefafalle?

Nuōmba-i nileiṅa-na hiere ba daa niṅ pāṅ fafamma dumaa baa ba yufelle.

Ba ka jo ji dūuna jaal-ni hiere.»

⁵ Ku huōṅgu-na, miē mi ne da *Diilodubuō-i dōrō-i-na u puurii, aa da *Tobisinnin-dūṅgu-i dii huōṅga-na. ⁶ Uṅ puurii dumaanṅo-na, dōrpōpuōrbiemba niehāi maṅ naa bella āmbalma-i, baa hel. Baa naa dii joṅgorpielmba aa pēyē-bēi baa sēne-kpāṅkpanni. Ba joṅgorbaa-ba taa ba carra. ⁷ Bimuōmba naa-baanṅ daaba-na, unanṅo hā *dōrpōpuōrbienṅ niehāi-baan

† 14:19-20 Ma nyegāan girēkimma-na wuō: «Ma būṅ sitadibaa nuōsiba niisiei.» A saanu baa miē niifinni-i, i gbāa saa-ba baa kilobaa nuōsūō komuōṅa ndii temma.

* 15:2 Karkuuyo: Niēṅ 14.9 baa naaruō-i-na cicaara-i-na.

daaba-i sēnε-cimmu niehāi. Muu naa yu hiere baa Diilon-berru, fuo maŋ dii gbula. ⁸ Diilonjo bəbɔima-i baa u himma ce Diilodubuɔ wuɔ pāŋ yu baa nyaasinni a ce molo saa naa waa u gbāa suur-yuɔ, fuo dərɔpɔuərbiemban juɔ baa āmbalma niehāi maŋ ma cor igēna.

16

¹ Ku huonɔgu-na, miε nu molo piiye da gbagaga Diilodubuɔ-i-na baa dərɔpɔuərbiemba niehāi-baan daaba-i wuɔ: «Diilon-berru maŋ cimmu niehāi-muun daamu-na, kāan na ka kūnna-duɔ hīema-na.»

² Dərɔpɔuərbielo-diēlāŋo ta kā ka jier u kaanɔga-i hīekuole-na. Pābabalanni naŋ temma doŋ ta ni kar biŋwobalŋo dānyuɔŋ waa bamaŋ nuɔ-i aa ba ta ba dūuna u karkuuyo* yaanɔga-na. Pāŋ daani maama saa naa fa baa jamma-i.

³ Hāalīŋ-wuonjo kā ka jul u kaanɔga-i dāmman-nuoraanɔgu-na. Hūmma bir hiere ŋaa bikulon-tām̄ma, a ce dumaanjo-na bīm̄baamba maŋ waa hiere hūmma-na baa ku.

⁴ Sieliŋ-wuonjo kā ka jier u kaanɔga-i nuoranni-na baa hūnfonni-na, hūmma bir hiere tām̄ma. ⁵ Miε nu dərɔpɔuərbielonjo maŋ hūmma tienjo-i u ciεra wuɔ:

«Diilo, nuɔni maŋ dii, nuɔni maŋ waa;
nuɔni maŋ Diilon nuɔ, ŋ fafaanɔgu temma si dii.
Niŋ ciε nel daama-i dumaa, ma yaanɔga yaa dumaanjo-na.

⁶ Baŋ kuɔ ŋ baamba-i baa ŋ *pɔpɔuərbiemba-i,
ku'i ciε ŋ hā-ba tām̄ma wuɔ ba nyɔŋ.
Baŋ taa ba taara kumaŋ ba daa-ku.»

⁷ Ku huonɔgu-na, mi nu molo piiye mumbuolmuŋ-terienɔgu-na wuɔ: «Ninonjo! Itien nuɔ, Diilon nuɔ, Weimantien nuɔ, ŋ maacemma-i hiere ma faa. Da ŋ pā umaŋ baa kumaŋ, ku'i saaya baa-yo.»

⁸ Naaliŋ-wuonjo kā ka jier u kaanɔga-i bāanyufelle-na. Diε pāŋ bir ŋaa dāamu gbuu ta ku ye nuɔmba-i. ⁹ Bāanɔguŋ fiε ku yeba, ba saa nanna ba cilɔbabalaŋo-i a fē Diilonjo huonɔga-i, ba bir yaŋ aa ta ba tuora-yuɔ, ŋ siε suɔ wuɔ mamaŋ daan-baŋ daama-i ma tienjo yaa ufaŋo-i.

¹⁰⁻¹¹ Diilun-wuonjo kā ka jier u ciinɔga-i biŋwobalŋo fōŋgōtaan-teterre-na, u nilēiŋa-i hiere aa pāŋ bir da kullu. Pānniŋ karaa nuɔmba-na ta ni muliēŋ-ba, baa gbuu ta ba wuo ba nyieni-i, ba saa nanna ba cilɔbabalaŋo-i, ba bir yaŋ aa ta ba tuora Dərwuonjo-i.

¹² Niediei-wuonjo kā ka jul u kaanɔga-i nuorabuɔ naŋo-na, ba bi-yo Efurata. Nuoraan daa kuɔ pāŋ kuol a ce jāmatigibaa-ba maŋ hilaan bāpagūŋgu-na ba da ba da muncormu.

* 16:2 Karkuuyo: Niēŋ 14.9 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.

13 Ku huon̄gu-na, mi da *j̄nabaa-ba siei. Unan̄o taa u hel j̄n̄o nuon̄gu-na, unan̄o-i bin̄wobal̄no nuon̄gu-na, unan̄o-i u p̄p̄uorbilon̄o nuon̄gu-na.† J̄nabaa daaba waa n̄aa mamaalmba. 14 Ba yaa *Sitāni cāarāamba-i ta ba ce himma-i. Ba ka wuora gbura j̄amatigibaa-ba-i hiere h̄ema-na wuō ba ji gān̄ baa Diilon̄o-i Weimantien̄o-i un̄ ka pigāan̄ u j̄yāmma-i yiinḡu man̄ nuō-i.

15 Itien̄o waan̄-ma wuō: «Niēn̄, mi ka jo n̄aa cuoyuo muō. Uman̄ duō saa gonya duōfūmmu aa tigiin̄ t̄ena baa u jon̄gorbaa-ba-i u nuon̄gu-na, u yun̄gu dōlaa. U sie hel bebelle, a ce dumaan̄o-na senserre sie da-yo baa banamba-i.»

16 J̄nabaa baa tigiin̄ j̄amatigibaa-ba-i terien̄gu nan̄gu-na, ba bi-ku ebirem̄ma-na «Armagedō».

17 D̄orp̄p̄uorbilon̄o man̄ niehāi-wuon̄o fara jier u ciinḡa-i a guōla fafalmu-i. Miē nu molo piiye da gbagaga f̄on̄gōtaan̄-teterre-na Diilodubuō-i-na wuō: «Ma t̄e!» 18 Huon̄gu fan̄gu-na, diilon̄ wuō don̄ tuō nyies̄n̄ aa tuō naar, terni-i hiere ijieni. H̄ema gbuu sagalla baa f̄on̄gūō. Diilon̄ un̄ hielaa nelbiliemba-i ma temma saa sagalla dede! 19 Man̄ sagalaaya dumaan̄o-na, nebuō man̄ ban̄ bin̄-yon̄ *Babilōni-i wuō taalnu s̄omma siei. U maacembabalamma saa karaanu Diilon̄o-i, wuō pigāan̄-yo u j̄yāmma-i. U ciē-yo n̄aa ba h̄aa molon̄o kombabalamma u nyon̄. Aa nilein̄a nan̄a-i j̄amalābaa-ba-na hiere aa muonu. 20 Tānni gbuo hiere baa dāmman̄-nuoraan̄gun̄ diyaa h̄ema man̄ huon̄ga-i, molo saa suō nin̄ curaa kusuon̄-nu. 21 Diilon̄ wuō tuō dāa baa tāmp̄ēk̄an̄karein̄a u nan̄ nuōmba-i. Tālle diei gbāa yu kilobaa komuon̄a h̄ai. Kun̄ gbuu silaa balan̄ cor dumaan̄o-na, nuōmba ta ba tuora Diilon̄o-i.

17

Babilōni dii n̄aa saasorcien̄o

1 Ku huon̄gu-na, *d̄orp̄p̄uorbien̄ba niehāi man̄ waa baa cim̄mu niehāi, unan̄o jo ji gbē-mi wuō: «Jo mi ji pigāan̄-ni kuman̄ ka haa saasorcien̄o man̄ t̄enaana kanni h̄olma-na. 2 J̄amatigibaa-ba-i h̄ema-na hiere ba gaala baa-yo, u guōlaaya nuōmba yunni-i cor baa u saasors̄inni-i nilein̄a-na hiere.»

3 Un̄ waan̄ mafamma-i, *Diilon̄-Yal die sire-miē. Mi da d̄orp̄p̄uorbilon̄ daa u k̄aa baa-mi h̄ien̄-nu. Miē mi ne da cien̄o nan̄o t̄enaana bin̄wodāama nan̄o-na, Diilon̄o tuos̄inn̄in̄-yirein̄a'i nyegāan̄ gbuo bin̄wuon̄ daayo-i hiere. U waa baa yunni niehāi baa yien̄a c̄incieluo. 4 Ciēn̄ daayo naa gbuu diyaa u ferē baa kompafan̄ga nan̄ga, ka waa dāa kaan̄ga. Sēnē saa waa dei u nuon̄gu-na baa u nien̄a-na a naara u

† 16:13 Bin̄wobal̄no yaa bin̄wuon̄o man̄ hilaa h̄emma-na aa u p̄p̄uorbilon̄o yaa uman̄ hilaa h̄ema-na. Niēn̄ sapitiri-i-na 13.

niibilenni-i. Sēne-ciŋga waa u nan̄ga-na, kaa naa yu baa kakarkuon̄-bĩmbĩnni, baa saasor-bĩmbĩnni. ⁵ Yerre nande naa nyegēŋ u yaadāmma-na. Di yun̄gu naa fuo. Ku yaa daaku wuo: «Babilonibuɔ yaa-i, saasorbaa-ba nyu yaa-i, kakarkuon̄o man̄ ciŋ hierē miwaan̄o-na u nyu yaa-i.»

⁶ Mi ne da ciŋ daayo nyuon̄ Diilon̄-baamba tām̄ma-i a ye cor kolman̄ temma. Baŋ kuɔ baman̄ Yesu maama-na, u nyuon̄ ba tām̄ma-i ye. Miŋ daa ciŋ daayo-i dan̄ damma-i, kuɔ ce-mi gberē. ⁷ Dɔrpɔpuɔrbilon̄ wuo gbē-mi wuo: «Baa yan̄ ku ce-ni gberē! Ciŋ daayo-i baa bĩŋwuon̄o man̄ tũyāa-yo, mi ka firre-bei pigāan̄-ni. ⁸ Niŋ daa bĩŋwuon̄o man̄ daayo-i baa yunni niehāi baa yiŋa cĩncieluo-i, uu naa waa yiinaa-i-na, ŋga fiefie-i-na uu si dii, u kuu. Ŋga u ka sire hel fobabalaan̄gu-na. Duɔ hel, u ka kã baa u yaan̄ga ka kɔsuon̄ u ferē. Nel-biliemba man̄ ba yireiŋa si dii cicēlman̄-sebe-i-na dii miwaan̄o jĩnamma-na, da ba ji da-yo, ku ka ce-ba gberē. Uu naa waa, fiefie-i-na, uu si dii, ŋga u ka bir jo.

⁹ «Terieŋ daaku-na fuo ŋ waa cēcēmuntieŋ nuɔ baa nelnurān nuɔ. Bĩŋwuon̄o yunni niehāi pigāan̄ tanni niehāi ciŋ daayon̄ tĩenaana niman̄ nuɔ-i. Ni bi pigāan̄ jām̄atigibaa niehāi. ¹⁰ Jām̄atigibaa niehāi-baan̄ daaba-na, ba ndii cie ba bāan̄gu-i cor tĩ, aa u diei dii tuɔ ce u kũŋgu-i; niehāi-wuon̄o saa hi nyugũŋ yogo. Duɔ ji nyugũŋ, u sie cɔ. ¹¹ Bĩŋwuon̄o man̄ naa waa aa u saa ji waa, u nun̄gu dii jām̄atigibaa niehāi-baan̄ daaba-na. U ka tiraa bir jo ji ce jām̄atigi, ba ce jām̄atigibaa niisiei. U ka kã baa u yaan̄ga ka kɔsuon̄ u ferē.

¹² «Yieŋa cĩncieluo man̄ niŋ daa-ya bĩŋwuon̄o-na daaya-i, jām̄atigibaa-ba'i dumaan̄o-na, ŋga ba saa don̄ ba bāan̄gu-i yogo. Ba ka hā-ba hũmelle-i ba ce ba bāan̄gu-i baa bĩŋwuon̄o-i ler diei yon̄. ¹³ Nelma diei dii jām̄atigibaa daaba hɔmmu-na hierē; ma yaa daama: a ce ba fõŋgũɔ-i ta ba cāa bĩŋwuon̄o-i baa-yo. ¹⁴ Ba ka sire ka kar berru *Tũmbilon̄o-na, ŋga Tũmbilon̄ un̄ yeŋ yuntaamba-i hierē ba Yuntieŋo, aa tiraa waa jām̄atigibaa-ba-i hierē ba Jām̄atigi, u ka yar-ba. U baamba-i, un̄ bĩe baman̄, u yufelleŋ hilaa baman̄ nuɔ-i, baman̄ haa ba nan̄ga-i yuo ba ka bi yar jām̄atigibaa daaba-i.»

¹⁵ Dɔrpɔpuɔrbilon̄o tiraa gbē-mi wuo: «Niŋ daa kanni man̄ saasorcieŋ un̄ tĩenaana kusuon̄-nu, ni pigāan̄ nuɔmba'i dumaan̄o-na, ni pigāan̄ nileiŋa'i dumaan̄o-na, ni pigāan̄ nelmambaa-ba'i dumaan̄o-na. ¹⁶ Niŋ daa yiŋa cĩncieluo man̄ daaya-i, mi waan̄-ma baa-ni mie jām̄atigibaa-ba'i dumaan̄o-na; bafamba-i baa bĩŋwuon̄o-i ba ka bigāan̄ saasorcieŋo-i. Ba ka hũu u nagān̄-niini-i aa firre-yuo yan̄-yo bebelle. Ba ka wuo-yo aa caa u boini-i baa dāamu. ¹⁷ Diilon̄o yaa diyaa-ma ba hɔmmu-na wuo ba ce-ma dumaan̄o-na, kerē u taara-

mei dumei. Ba ka ce kuuduŋgu a ce ba fŋgũ-i ta ba cāa biŋwuŋo-i baa-yo. Ba ka ta ba ce dumei ba cie Diilonŋo un waan mamaŋ hiere maŋ ka perien ce yiingun maŋ nu-i.

18 «Aa nin daa cieŋo maŋ daayo-i, u yaa *Babiloni-i, u yaa nebu-i, u yaa jāmatigibaa-ba-i hīema-na hiere ba yunngu-na.»

18

Babiloni muonumma hii

1 Ku huongu-na, mi da *dərɔpɔuərbilonŋo nanŋo hilaa dərɔ-i-na tuɔ hiire u jo. U waa nelbuɔ, u taa u caa ŋaa duɔleŋo, a ce hīema-i hiere da cerre. 2 U piye da gbagaga wuɔ:

«U muyaanu! Babilonibuɔ muyaanu hiere.

Terienŋu cie *jina ba terienŋu fiɛfiɛ-i-na, ku cie jina ba muncɔmmu.

Huribabalaamba maŋ molo sa taara u da ba yufelle, ba kāa ka tīɛ kusuɔŋ-nu'i.*

3 Nuɔmba-i nilɛiŋa-na hiere ba diyaa ba gboluongu u saasorsibabalanni-na.

Jāmatigibaa-ba-i hīema-na hiere ba gaala baa-yo aa u bisinnin-hālmaŋgu cie torgociraamba ce waamba hīema-na hiere.»

4 Ku huongu-na, mi tiraa nu molo piye dərɔ-i-na wuɔ: «Mei baan namaa, siireŋ na hel *Babiloni huongana, ni ma'i sī, na nunni ka waa u āmbabalma-na, aa kumaŋ ka haa-yuɔ, da na tīena, ku ka bi haa-nei. 5 U āmbabalma haaya ma-naa fuɔ ka ta ma yiɛya diilonŋo-i. Ma diei-maama saa karaanu Diilonŋo-i.

6 Uŋ haa kumaŋ banamba-na, suuŋ ku solaaŋgu-i yuɔ. Uŋ cie karaaŋgu maŋ baa nuɔmba-i, cieŋ ku temma yuɔ na tir. Uŋ hāa nuɔmba-i koŋgbaaŋo maŋ temma-i ba nyɔŋ, diyaan mamaŋ biɛ yan mafamma-i tir na hā-yo. 7 Uŋ taaraaya yerre-i dumaa, aa ce u bāaŋgu-i dumaa baa gbeiŋa-i, haan mulīema-i yuɔ dumei baa yaahuolo-i. Duɔ ce u tuɔ piye u huɔŋ-na wuɔ: «Mii dii ta mi ce mi bāaŋgu-i ŋaa jāmatigi muɔ. Bikulcieŋ muɔ sī, aa balaŋgu cɛraa ku da-mi.» 8 Yinduŋgu yon āmbabalma-i hiere ma ka cure-yuɔ: Jarma ka har-yuɔ, balaŋgu ka har-yuɔ, nyulmu ka bi har-yuɔ. Fuɔ fɛɛ-i dāamu ka caa-yo. Ku pigāan wuɔ Diilon-berru-i ponsaan-duulu sī.»†

9 Jāmatigibaa-ba-i hīema-na hiere baŋ gaala baa-yo aa ce ba bāaŋgu-i baa-yo, da ba ji da nyaasinni-i tugugu u yudɔɔ-i-na, ba ka pāŋ haa ba nammu-i ba yunnin ta ba kaal. 10 Korma ka da-ba ba yiɛra da yargaa ta ba fara ba ne aa ta ba piye wuɔ:

«Gbɛɛ hayo-i temma-i daayo-i!
Babiloni nan sūlŋ daama!

* 18:2 Niɛŋ Isayi seɓe-i-na (Ésaïe) 13.19-22.

† 18:8 Niɛŋ Isayi seɓe-i-na (Ésaïe) 48.8-9.

Nuō baa ŋ fōŋgūō-i baa ŋ bōbōima-i hiere ŋ guolamma saa gbuu boŋ bāaŋgu.»‡

11 Torgociraamba-i hiere hīema-na ba ka bi waa kuliŋ-kaaluŋ-nu wuō molo sie da sāa ba niisuorni-i. 12 Sēne dii baa-ba, baa wargbe, baa niibilefaffanni-i ni sinni-na hiere, baa kompafafammu-i mu sinni-na hiere, baa dēnni maŋ hūōŋ vāmmu, baa gbēlŋ-nyienŋ-bīmbīnni-i ni sinni-na hiere, baa daafafanniŋ-bīmbīnni-i ni sinni-na hiere, baa kōvėlluŋ-bīmbīnni-i ni sinni-na hiere, baa kəlluŋ-nobimba-i ba sinni-na hiere, baa tālēfēfēiŋa-i a sinni-na hiere. 13 Baŋ ceŋ nantiilma-i baa fielu maŋ, duu dii du sinni-na hiere, baa natikolobaa-ba-i, baa *miir baa wusūnambaa-ba-i. Duvēŋo dii, namma dii, jūmmu dii, dīmma dii, niimba dii, tūlmba dii, sūnaamba dii, wotorobaa-ba dii, kōraamba bi dii. § 14 Ba ka ta ba piye wuō: «Babilōni, niŋ taa ŋ kuye nimaŋ hiere ni taa nyaasīnniŋ, ŋ bīmbīfaffanni taa aa yaŋ-ni; ŋ cēraa ŋ tiraa da-ni.»

15 Torgociraamba maŋ ciē bīŋkūntaamba Babilōni-i-na, korma ka da-ba ba yiera da yargaa ta ba fara ba ne aa ta ba kaal kuliŋ-kaaluŋgu* 16 aa ta ba piye wuō: «Gbere hayo-i temma-i daayo-i!

Nebuō maŋ taa u diyaa u fere baa kompafafammu-i mu sinni-na hiere, baa niibilefaffanni-i ni sinni-na hiere, baa sēne-bīmbīnni-i ni sinni-na hiere.

17 Bīmbīfaffaŋ daani bīenammasaa gbuu boŋ bāaŋgu.»

Bamaŋ taaraayaŋ ba nuŋ-juuru-i dāmman- nuoraanġuna: Baatoŋ-gbartaamba-i, hūncortaamba-i, baa bamaŋ ciēŋ maacemma baatombaa-ba-na, da ba ji da nyaasīnni-i tugugu nelle yudōrō-i-na, ba ka yiera da yargaa 18 ta ba fara ba ne aa ta ba piye da gbagaga wuō: «Nel daade bōbōima temma saa waa!» 19 Ba ka kūōl hīema kūnna ba yunni-na aa haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal aa ta ba piye wuō:

«Gbere hayo-i temma-i daayo-i!

Nebuō maŋ ciē baatontaamba ce waamba hiere baa u bisīnniŋ-hālmaanġu-i, u bīenammasaa gbuu boŋ bāaŋgu.»†

20 Dōrtaan namaa, taa na nye! Diiloŋ-baaŋ namaa, taa na nye! Yesu *pōpuōrbien namaa, taa na nye! *Diilopōpuōrbien namaa, taa na bi nye! Nebuō daa uŋ ciē karaanġu maŋ baa-na, Diiloŋo pāa-yo baa kufanġu sullu yaa-i.

21 Ku huonġu-na, mi da *dōrpōpuōrbilōŋo naŋo-i, fōŋgūō waa-yuō. U biyaa tāmpēbuō naŋo-i, uu dii ŋaa namelle, a fara naŋ-yo dii-yo dāmman- nuoraanġu-na aa cira: «Babilōni, nuō

‡ 18:10 Niēŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 26.16-17. § 18:13 Niēŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 27.12-13,22. * 18:15 Niēŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 27.31,36. † 18:19 Niēŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 27.29-34.

baa η bəbəima-i hiere, ba ka fara nanna-nie dumande'i nuə-i, molo sie tiraa da η yufelle. ²² Fānaa sie ji waa η huŋga-na, koncomaraamba sie ji waa, tulahultaamba sie ji waa, gba-maraamba sie ji waa, nagāŋ-maacenciraamba sie ji waa. Molo cεraa u tiraa nu buoŋ duma η huŋga-na. ²³ Fitŋ-cecerma ka gbuo gbula. Molo sa ji tiraa waŋ cejällen-maama η huŋga-na. Kumaŋ cie ku gbuo-nie dumaŋo-na, η torgociraamba cie ba fεε ba temma si dii hεma-na hiere, aa η piera nuamba-i nilieŋa-na hiere baa η isemma-i. ²⁴ A naara kufaŋgu-i, ba kuə Diilopəpuərbiemba-i baa Diilon-əbaamba-i naŋ huŋga yaa nuə-i. Baŋ kuə bamaŋ hiere hεma-na, η nuŋgu dii ba kuliŋgu-na.»

19

¹ Ku huŋgu-na, mi nu ŋaa nelpūŋgu'i piijen da gbagaga dərə-i-na wuə:

«Yaŋ i tie jaal Diilon-ə!

Koŋkoro dii baa u yaa-i, bəbəima gbε baa u yaa-i, himma dii baa u yaa-i.

² U maacemma faa aa ma yaŋga yaa dumaŋo-na.

U gāŋ baa saasorcεnampānto maŋ taa u celieŋ nuamba-i hεma-na hiere baa u kakarkuoŋo-i.

Uŋ kuə Diilon-cāarāamba maŋ,

Diilon-ə suu ku səlaŋgu-i yuə.

³ Nebuə daayo dāamu sa ji dŋ dede, u nyaasinni sa ji yaŋ wurma-i dede.»

Aa naa tiraa cira:

«Yaŋ i tie jaal Diilon-ə!»

⁴ Bīncuamba komorre baa ba naa-baŋ daaba-i, a naara bimuamba naa-baŋ daaba-i*, ba sire dūuna jaal Diilon-ə-i fŋgōtaŋ-teterre-na aa ta ba piie wuə:

«Ninsoŋo! Yaŋ i tie jaal Diilon-ə!»

Tumbilon-ə dərŋo ponsaŋgu-i

⁵ Mafammaŋ cie, molo nie piie fŋgōtaŋ-teterre yaŋga-na wuə:

«Yaŋ i tie jaal Diilon-ə!

Namaa namaŋ cāŋ-yoŋ, namaa namaŋ kāŋ-yoŋ,

nelbōmbōmbaa namaŋo-i, baa nyuənyuə-baŋ namaŋo-i hiere,

taa na jaal Diilon-ə-i.»

⁶ Ku huŋgu-na, mi da ŋaa nelpūŋgu'i piijen. Ba piyuo taa u du ŋaa hūnjulamma. Ku waa ŋaa diilon-naarma. Ba taa ba piie wuə:

«Yaŋ i tie jaal Diilon-ə!»

* 19:4 Bīncuəŋ daaba-i baa bimuəŋ daaba-i, nieŋ 4.4,6.

Itieno-i Diilonjo-i Weimantienjo yaa weima-i hiere ma yun-nu
fiefie-i.

⁷ Yaan i yan i hommu fē i tie nyc

aa tie gbeliēn Diilonjo-i!

*Tūmbilonjo dərno ponsaanju hii tī,

u dərno tigiin u fere tī.

⁸ Ba hāa dərčienjo-i jongorfelēno u dii.

Ban nyie-yo baa kompanja man, ka caa da muimui!»

Kompan daaka pigāan Diilon-baamba maacenfafamma
yaa-i.

⁹ *Dərpəpuərbilonjo gbē-mi wuo: «Nyegēn nel daama-i wuo:
«Ban blē baman *Tūmbilonjo källe-na, ba yunni dōlaa.» Aa
tiraa cira: «Nel daama-i hiere ma hilaa Diilo fuo ferēn nu-nu,
huhurma sī mei.»

¹⁰ Mi dūuna u yaanga-na miē mi jaal-o, u gbē-mi wuo: «Baa
ce dumaa! Muo baa nuəno-i baa baman wuəyaan Yesun juo
baa ninsojo man u hūmelle-i, ii dii kuuduəngu yaa-i. Diilon-
cāraan miē hiere, unaa saa maar unano. Diilonjo'i gbē baa
jaalun daaku temma-i.»

Yesun juo baa ninsojo man, *Diilopəpuərbiemban waan
maman hiere, ma hilaa u yaa nuə-i.

Berru wuyaa biŋwobaljo-i

¹¹ Ku huongu-na, mi da dərə puurii. Un puurii dumaanjo-na,
mi da naacoljo nano nyugāan sūmpilan-na. Ba bī naacoljo-i
Nelviinjo, u yerre nande yaa Ninsontienjo. U suə germa aa u
ce berru-i u ninsoj-na. ¹² U yufienja taa a caa ŋaa dāamu, aa
nyantuolbaa-ba waa bəi u yungu-na. Yerre nande naa nyegēn
yuo, da ma hel fuo-i-na molo sa suə di yungu-i. ¹³ Jongoruo
man waa u nuongu-na, uu naa gbuo baa tamma hiere. U yerre
nande yaa waa wuo: Diilon-nelma. ¹⁴ Dərsorosibaa-ba cu u
huon-nu baa sūmpiēmba aa naa dii bimbipiēlni, dugaangu
saa waa ku diei nuə. ¹⁵ Jigəpəruəngu waa u nuongu-na, ku
maama saa naa fa baa dōdōlma-i. U ka ce ku yaa-i a muo
nuəmba-i nileinja-na hiere. U yaa ka waa ba yun-nu baa kollun-
būole. U yaa ka bi kāmāl-ba ŋaa ban kāmāl *eresē dumaa a hiel
u hūmma-i, ku yaa ba ka suə Itieno-i Diilonjo jāyamma-i. ¹⁶ U
sinni nyegāan u jongoruo-i-na baa u corre-na wuo: «Jāmatigi
ba Jāmatigi, yuntaamba Yuntienjo.»

¹⁷ Ku huongu-na, mi da *dərpəpuərbilonjo nano yieraaya
bāanyufelle-na. Wuə piye da gbagaga baa dūnaamba-i baa
kpaalbaa-ba-i dii fēnfēlle-na wuo: «Diilonjo cie källe, juon na
ji wuo niwuoni-i. ¹⁸ Juon na ji wuo jāmatigi ba kūoma-i baa
sorosi ba maama-i, baa ba yuntaamba bi maama-i. Juon na
ji wuo sūnaamba-i baa ba taamba kūoma-i. Nelbiliemba-i
hiere ba kūoma dii: Kəraamba-i baa nebimba-i, ba kūoma

tāal Gōgi-i baa Magōgi-i†. Ba bī nelbiliemba yaa dumaanjo-na. U ka wuōra gbura-bei wuō ba ji ce berru baa Diilonjo-i. Ba ka hel ŋaa nyeiŋo. ⁹ Ba hilaa terni-na hiere a jo ji dii Diilonj-baamba terienġu-i huōŋga, Diilonj uŋ kuyen nelle maŋ maama-i, ba juō ji dii-de huōŋga. Ŋga dāamu hilaa dōrō-i-na a jo ji kukul-ba hiere. ¹⁰ Sitāni maŋ taa u tāal-ba, ba bilaa ufaŋo-i dii-yo dāŋgbōguōŋgu-na u kā ka yuō bīŋwobalŋo-i baa u pōpuōrbilonjo-i‡. Ba ka ce sūlma-i terienġu-na bāaŋgu-i baa isuōŋgu-i ba sa ji hel-mei dede.

Diilonj uŋ ka ġer dumaa

¹¹ Ku huōŋgu-na, mi da fōŋgōtaan-tetembuō naŋo-i, u waa uupilaŋo; baa u Tienjo-i u dōrō. Dōrō-i baa hīema-i ni gbar halan kutienjo caaŋgu-na, molo saa ji tiraa da-ni. ¹² Ku huōŋgu-na, mi da nelbōmbōmbaa-ba maŋ kuu baa nyuōnyuō-baamba-i hiere, ba yiēraaya fōŋgōtaan-teterre yaanġa-na, aa da sebebbaa-ba namba puurii, aa bi da cicēlmaŋ-wuōŋo puurii. Baa ġer kuōŋ daaba-i hiere ba āndaanġu-i a saanu baa baŋ cie kumaŋ hīema-na, a saanu baa mamaŋ nyegāaŋ sebebbaa daaba-na. ¹³ Hūmmaŋ wuyaa nuōmba maŋ hiere, maa jo baa-ba. Kuliŋgu-i baa kuōŋ-nellen wuyaa bamaŋ hiere, niē jo baa-ba. Baa ġer ba āndaanġu-i hiere a saanu baa ba maacemma-i. ¹⁴ Baŋ juō ġer-ba tī, baa se kuliŋgu-i baa kuōŋ-nelle-i dii-ni dāŋgbōguōŋgu-na. Hāaliŋ-kuliŋgu yaa dāŋgbōguōŋ daaku-i. ¹⁵ Bamaŋ yirēiŋa-i saa waa cicēlmaŋ-sebe-i-na hiere baa bi se bafamba-i dii-ba dāŋgbōguōŋgu-na.

21

Dōrfelenjo baa hīefelemma

¹ Ku huōŋgu-na, mi da dōrfelenjo baa hīefelemma*. Ni maŋ waa dīelūō-i-na ni gbuyaa. Dāmman- nuoraanġu saa waa. ² Aa da Diilonjo nelle hilaa dōrō-i-na ta di hiire di jo. Yerusalemufelenjo yaa juōŋ dumaanjo-na. U maama saa fa baa fafaanġu-i. U gbuu migāaŋ u fere ŋaa sīnjārāŋ uŋ diiyaŋ u fere dumaa duō ka puona baa u dōrŋo-i. ³ Mie nu molo piye da gbagaga fōŋgōtaan-teterre-na wuō: «Diilonj-muntienammu dii nelbiliemba hōlma-na fiēfiē-i-na! U ka tīena baa-ba, ba ka ce u baamba. Fuō fere yaa ka waa baa-ba, u'i ka waa ba Diilonjo-i.† ⁴ U ka hur ba nyinyōlma-i hiere. Kuliŋgu siē tiraa waa, balaanġu siē tiraa waa, kaalunġu siē tiraa waa, mulīema siē tiraa waa. Ancōmma gbuyaa hiere.‡»

† **20:8** Gōgi-i baa Magōgi-i: Ba bī Diilonj-bigāarāamba yaa dumaanjo-na bande-i-na. Nienj Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 38.2; 39.1. ‡ **20:10** Bīŋwobalŋo-i baa u pōpuōrbilonjo-i, ne-ku 19.20 baa naaruō-i cicaara-i-na. * **21:1** Dōrfelenjo baa hīefelemma: Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 65.17. † **21:3** Nienj Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 37.27. ‡ **21:4** Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 25.8; 35.10; 65.19.

⁵ Kufanġu huonġu-na, uman tienaana fōngōtaan-teterre-na u cira: «Fiefie-i-na, mi bir bimbinni-i hiere niifelenni.» Aa gbē-mi wu: «Nel daama-i hiere ninsoŋo, nyegēŋ-ma ŋ jina. Huhurma si dii-mei.»

⁶ Aa tiraa cira: «Fiefie-i-na, mi cie mi maacemma-i tī! Muomei yaanġa-i, muomei huonġu-i; muomei mundommu-i, muomei mumbālmui-i. § Hūŋkuosīŋ da ni bel uman, mi ka hā-yo cicēlman-hūnfoelen-hūmma-i gbāŋgbāŋ u nyōŋ.* ⁷ Da ku saa yar uman, mi ka pā-yo pāŋ daama yaa-i. Mi ka waa u Diilonġ muo aa u waa mi bepolŋo. ⁸ Aa kortaamba-i baa baman naana mi hūmelle-i, baa pōpōraamba-i, baa nelku-raamba-i, baa bamanġ cieŋ bīŋwosīnni-i, baa isuotaamba-i, baa cufēbuoltaamba-i ka hel baa coikartaamba-i ba ka dii bafamba-i dāŋgbōguonġu nan temma-na, ku maama saa fa baa hūlānġu-i. Hāalīŋ-kuliinġu yaa ka waa kufanġu-i.»

Yerusalemufelēŋo

⁹ *Dōrpōpuōrbiemba niehāi-baamba man naa bella cimmu niehāi-muumu-i baa āmbalperiema-i mu hōmmu-na, unanġo jo ji gbē-mi wu: «Jo mi ji pigāan-ni sinjārāŋo-i, jo ŋ ji da *Tūmbilonġo dōrnġo-i.»

¹⁰ *Diilonġ-Yal die sire-mie. Mi da dōrpōpuōrbilonġo kāa baami tānujaataama nanġo dōrō-i-na ka pigāan-mi Diilonġo nelle-i, ka pigāan-mi Yerusalemu man hilaa dōrō-i-na tuo hiire u jo. ¹¹ Diilonġo naa ce u tuo caa da kpoikpoi ŋaa fuo unġ caa dumaa. U taa u caa ŋaa jape-tāmpēlle, da muimui ŋaa kamoey-ilanni. ¹² Kokojaataama nanġo naa dii-yo huonġa, baa dumieŋa cīncieluo a hāi, baa dōrpōpuōrbiemba cīncieluo ba bi hāi ba ta ba niya dumieŋ daaya-i. Baa naa nyegēŋ *Isirahel dūnni cīncieluo ni hāi niini yireiŋa-i dumieŋa yammu-na, dūŋgu dūŋgu baa ku dumelle. ¹³ Dumieŋa sa-a-siei waa koko yammu naa-i-na hiere: a siei bāpagūŋgu-na, a siei bāsuurūŋgu-na, a siei dōryanġa-na, a bi siei cicaaryanġa-na.† ¹⁴ Baa naa jina koko daayo tuole-i baa tāmpīeŋ cīncieluo a hāi. Baa naa bi nyegēŋ Tūmbilonġo *pōpuōrbieŋ cīncieluo ba hāi baamba yireiŋa-i tāmpīeŋ daaya-na.

¹⁵ Kuufinġu waa baa dōrpōpuōrbilonġo man taa u piye baami. Ku waa sēne-gboruonġu. Uu naa saaya u fi nelle-i baa di dumieŋ-yammu-i baa koko fuo fere-i hiere. ¹⁶ Nelle naa waa pōgōnni naa, di pōpōrma taa ma saa baa di kpokpomumma-i. Dōrpōpuōrbilonġ wu fi-de hiere baa u gboruonġu-i a da yiŋŋu diei yuu sitadibaa‡ neifieŋ-niediei; ku saa baa kilobaa neifelle

§ 21:6 Nieŋ 1.8. * 21:6 Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 55.1. † 21:13 Nieŋ Esekīel sebe-i-na (Ézéchiel) 48.30-35. ‡ 21:16 Sitadibaa: Gireki ba niifinni-i. Sitadi diei yuu metiribaa nuosūo. Terienġu fanġu-na, sitadibaa neifieŋ-niediei yuu kilobaa neifelle nuosūo temma.

nuosū. Di pəpərma-i baa di kpokpomumma waa kuuduŋgu, halle baa di jajaatamma-i hiere. ¹⁷ Wuə fi koko jajaatamma-i a da u yuu nelbilien miε nakərniš komuəŋ-niehāi baa ni naa; ku saa baa metiribaa komuəŋa siei baa ba ndii temma. ¹⁸ Koko daayo naa ma baa jape-tāmpēlle, aa nelle fande fεε-i di ma baa sēne kerre. Sēne daayo taa u ne u tānu ŋaa kamoee. ¹⁹ Tāmpēfεfεiŋa-i a sinni-na hiere a yaa naa ce tuəlnu koko tuole-i:

Dielā-diele-i jape-tāmpēlle,
 hāaliŋ-diele-i safir-tāmpēlle,
 sieliŋ-diele-i agate-tāmpēlle,
 naaliŋ-diele-i emerodi-tāmpēlle,
²⁰ diiluŋ-diele-i onike-tāmpēlle,
 niediei-diele-i sarduəni-tāmpēlle,
 niehāi-diele-i kirsoliti-tāmpēlle,
 niisiei-diele-i beril-tāmpēlle,
 nennaa-diele-i topasi-tāmpēlle,
 cincieli-diele-i kirsopasi-tāmpēlle,
 cincielluo baa dielā-diele-i turkuəsi-tāmpēlle
 aa cincielluo baa hāaliŋ-diele-i ametisi-tāmpēlle.

²¹ Baa naa sisiiŋ dumieŋa cincielluo baa a hāi-waəŋ daaya dūnfenni-i baa niibilenniŋ-tāmpieŋa. Dūnfiəngu diei tāmpēfifille diei. Baa naa ce sēne-kerre a haa ponsanatigerre-na hiere. U taa u ne u tānu ŋaa kamoee.*

²² Diilon-dūŋgu saa waa nel daade-na. Itieŋo-i Diilono-i Weimantieŋo-i, baa *Tūmbilono-i, baŋ yeŋ ba fεε, yuŋgu si dii Diilon-dūŋgu waama-na. ²³ Diilon uŋ cie di ta di caa kpoikpoi dumaəŋo-na, bāaŋ-maama saa waa bei, ceiiŋ-maama saa bi waa bei. Tūmbilono yaa waa ba fitnuə-i. ²⁴ Nuomba-i nilieŋa-na hiere, ba ka ta ba ce ba bāaŋgu-i nel daade cecerma-na. Jāmatigibaa-ba-i hīema-na hiere, ba ka jo baa ba nagāŋ-niini-i kusuəŋ-nu'i. ²⁵ Ba sa suə isuəŋgu nel daade-na, a ce dumaəŋo-na di dumieŋa yammu sa biŋ da. ²⁶ Ba ka jo baa nilieŋa-i hiere a bimbifafanni-i baa a daluo-i kusuəŋ-nu'i. ²⁷ Ŋga biŋkūbabalaəŋgu sie gbāa suur-diε, pəpəraamba sie gbāa suur, coikartaamba sie bi gbāa suur. Baŋ nyεgāaŋ bamaŋ yireiŋa-i Tūmbilono cicēlmaŋ-sebε-i-na, ba yaa ka suur yon.†

22

¹ *Dərpəpuərbilon wuə pigāaŋ-mi cicēlmaŋ-nuoraəŋgu-i. Ku gbuu ta ku ne da kilekilekile. Ku taa ku būŋ ku hel Diilono-i

§ 21:17 Nakərni: Yiinataamba taa ba fi baa ba nakərni-i, a ce dumaəŋo-na ba kuufiŋgu-i ba bi-ku nakəruəŋgu. Nakəruəŋgu diei saa baa metiri boluəŋ temma.

* 21:21 Nieŋ Isayi sebε-i-na (Ésaïe) 54.11-12. † 21:27 Nieŋ Isayi sebε-i-na (Ésaïe) 60.3-5,11,19-20; 52.1 baa Esekiel sebε-i-na (Ézéchiel) 44.9.

baa Tūmbilonjo-i ba tettere yaa nuo-i*² ku suur nellen-huonjana. Cicēlman-tibiingu waa nuoraan daaku kətōnni hāi-i-na hiere. Ku taa ku man cincielluo i hāi benduole-na; cēiŋo cēiŋo ku man. Ba taa ba ce perru baa ku fiellu-i nilēiŋa-na hiere.³ Diilonj unj haa u nubabalaanġu-i kumanj nuo-i, ku siē gbāa da nel daade-na.

Diilonjo-i baa Tūmbilonjo-i ba tettere ka waa nellen-huonjana. Diilonjo cāarāamba ka ta ba jo ba jaal-o diē.⁴ Ba ka ta ba da u yufelle, u yerre ka nyegēŋ ba yaadamma-na.⁵ Itienjo-i Diilonjo ka ce terienġu-i cerre hā-ba. A ce dumaanjo-na ba siē tiraa ta ba suō isuonġu nel daade-na; fitiŋ-maama siē tiraa waa-bei, bāan-maama siē bi tiraa waa-bei. Ba ka tle fōŋgūo-i-na gbula, ba sa ji kā terienġu.

Yesu jomma piyaa

⁶ Ku huonġu-na, *dōrpōpuōrbilonjo gbē-mi wuo: «Nel daama-i hiere ninsonjo, huhurma si dii-mēi. Itienjo-i Diilonjo man diyaan nelma-i u *pōpuōrbiemba nunni-na, u puōraa u dōrpōpuōrbilonjo duō ji tūnu u cāarāamba-i mamanj ka ce yibienj daaya-na.»

⁷ Yesu waan-ma wuo: «Niēŋ, mi ka jo yibienj daaya-na! Bamanj bilaa nelma man nyegāanj sebe daayo-na nammu hāi, kutaamba yunni dōlaa.»

⁸ Nel daama-i hiere, muō Nsāa mi daa-ma nuō, aa tiraa numa baa mi tūnni-i. Miŋ daa-ma dumaanjo-na, dōrpōpuōrbilonjo manj pigāan-mi baa-ma, mi dūuna u yaanġa-na da mi jaal-o.⁹ U gbē-mi wuo: «Baa ce dumaa! Muō baa nuonjo-i hiere Diilonj-cāarāan miē. Ii dii kuuduonġu yaa baa ŋ natobimba-i *Diilopōpuōrbiemba-i, baa bamanj bilaa sebe daayo nelma-i nammu hāi hiere; unaa saa maar unanjo. Diilonjo'i gbīe baa jaalunj daaku temma-i!»

¹⁰ Aa naa cira: «Nel daama cemmaŋ-huonġu hii ti, a ce dumaanjo-na baa fuo mamanj nyegāanj sebe daayo-na.¹¹ Bamanj ciēŋ kuubabalaanġu-i, ba cor baa ba kuubabalaanġu cemma-i. Bamanj guōlaaya ba fere, ba cor ba ta ba guōla ba fere ba kā. Bamanj ciēŋ ānfafamma-i, ba faya ba fere baa ma cemma-i. Bamanj biyaa Diilonj-maama-i, ba cor ba ta ba ce Diilonjo huonġa-i.»

¹² Yesu waan-ma wuo: «Niēŋ, mi ka jo yibienj daaya-na! Aa da miē mi jo, mi ka bel bīŋkūŋgu mi nan-na ji pā nelienjo nelienjo baa u maacemma sullu-i.†

¹³ Muōmēi yaanġa-i muōmēi huonġu-i, muōmēi diēlūō muōmēi tuogbuole-i, muōmēi mundommu-i muōmēi

* **22:1** Cicēlman-nuoraanġu: Niēŋ Esekīel sebe-i-na (Ézéchiel) 47.1 baa Sakari sebe-i-na (Zacharie) 14.8. † **22:12** Niēŋ Gbelieman-nalaanġu-na (Psaume) 28.4 baa Seremi sebe-i-na (Jérémie) 17.10.

mumbālmū-i.†» 14 Bamaņ saaraan ba jonġorbaa-ba-i ba yunni dālaa. Ba ka da wuo cicēlmaņ-tibiingū biena-i aa da munsuurmu Yerusalemufelēŋo-na. 15 Ņga pōpōraamba-i, baa isuōtaamba-i, baa kakarkuontaamba-i, baa nelkuraamba-i, baa cufēbuoltaamba-i, baa coimaņ muyaanu bamaņ yunni-i hiere ba siē da munsuurmu.

16 «Muō Yesu, muōmei puōraa mi dōrpōpuōrbilōŋo-i baa nel daama-i u duō ji waņ-ma pigāaņ Diilōŋ-dūŋ-baaņ na-maņo-i hiere. Muōmei *Davidi hāayēlŋ muōŋo-i. Muōmei cuomōele-iŠ.»

17 *Diilōŋ-Yalle-i baa Tūmbilōŋo dōrŋo-i* ba cira: «Jo!»

Umaņ duō bi nu-ma, u gbīē u cira: «Jo!»

Hūŋkuōsīŋ da ni bel umaņ, kutienō jo. Umaņ duō tuō taara cicēlmaņ-hūmma-i, u jo u ka da-ma gbāŋgbāŋ.

Andaperienġu

18 Muō Nsāa, mi ka gboya-nei baa nel daama-i: Nelma maņ waaņ sēbe daayo-na, nuōni maņ da ŋ nu-ma aa dii kuaņgu mēi naara, āmbalma maņ maama-i waaņ sēbe huōŋga-na, Diilōŋo ka naara-mēi ŋ mulēma-na. 19 Umaņ duō bi hiel kuaņgu nel daama-na, Diilōŋo ka hiel kutienō nuŋgu-i bimbīfafanni maņ maama-i waaņ sēbe daayo-na: U siē da wuo cicēlmaņ-tibiingū biena-i, u siē bi da suur Diilōŋo nelle-na.

20 Ninsowaraņo yaa waaņ daama-i baa-mi hiere, u gbaraa-ma wuō: «Mi ka jo yibien daaya-na ninsoņo.»

Yesu, Itien nuō, jo! Mi taara ku yaa-i.

21 Itienō-i Yesu u kāyā-nei hiere.

† 22:13 Niēŋ 1.8. § 22:16 Niēŋ 2.28; 5.5.

* 22:17 *Tūmbilōŋo dōrŋo yaa

Diilōŋ-dūŋ-baamba-i. Niēŋ 19.5-10.